BULVAR
GAZETESİ

OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ

TÜRKİYEM
Coğrafya

BULVAR GAZETESİ

BULVAR GAZETESİ

BULVAR GAZETESİ

OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ

Coğrafya

ÖNSÖZ

BULVAR, 1985 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın başlattığı **KİTAP YAZMA SEFERBERLİĞİ**'ne katılırken, getirilen bütün değişiklikleri de dikkate aldı.

Profesör, asistan, öğretim üyesi ve uzman öğretmenlerden oluşan **"BULVAR OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ HAZIRLIK KURULU"** dizinin **COĞRAFYA**'yı kapsayan **"TÜRKİYEM"** eseri ile başlamasını uygun buldu.

BULVAR- OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ'nin ilk eseri **"TÜRKİYEM"** öğrencilerin değiştirilmiş müfredata uygun **"YENİ KİTAP"** sıkıntısını ortadan kaldıracak özelliklere sahiptir.

BULVAR- OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ'nin ilk eseri **TÜRKİYEM** müfredat programı sınırları içinde kalmakla birlikte, her ailenin, her öğrencinin, her öğretmenin ihtiyacına ışık tutacak şekilde zenginleştirilmiş, 1985 rakam ve bilgileri ile de takviye edilmiştir.

BULVAR- OKUL DESTEK ANSİKLOPEDİSİ DİZİSİ, her evin kütüphanesinde olması gereken bir **"eserler bütünüdür."** Dizinin ilk kitabı **TÜRKİYEM** her öğrencinin çantasına rahatlıkla girebilecek özel bir hacme sahiptir.

Gazeteniz **BULVAR**, orta öğrenim yapan bütün öğrencilerin yanısıra, velilerin, öğretmenlerin ve evin ihtiyaç duyacağı bir **ANSİKLOPEDİYİ** daha verebilmenin mutluluğu içindedir.

BAŞARI DİLEKLERİMİZLE.

İÇİNDEKİLER

1 İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Ankara
Çankırı
Eskişehir
Kayseri
Kırşehir
Konya
Nevşehir
Niğde
Sivas
Yozgat

2 MARMARA BÖLGESİ

Balıkesir
Bilecik
Bursa
Çanakkale
Edirne
İstanbul
Kırklareli
Kocaeli
Sakarya
Tekirdağ

3 KARADENİZ BÖLGESİ

Amasya
Artvin
Bolu
Çorum
Giresun
Gümüşhane
Kastamonu
Ordu
Rize
Samsun
Sinop
Tokat
Trabzon
Zonguldak

4 DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Ağrı
Bingöl
Bitlis
Elazığ
Erzincan
Erzurum
Hakkari
Kars
Malatya
Muş
Tunceli
Van

5 AKDENİZ BÖLGESİ

Adana
Antalya
Burdur
Hatay
Isparta
İçel
Kahramanmaraş

6 EGE BÖLGESİ

Aydın
Afyon
Denizli
İzmir
Kütahya
Manisa
Muğla
Uşak

7 GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Adıyaman
Diyarbakır
Gaziantep
Mardin
Siirt
Şanlıurfa

HAZIRLAYANLAR:

Ayşe BULUT
M. Ali BULUT
Nihal YAZAN

Düzenleme : Bahar BARAN

Tashih : Fidan GENÇ
Nihal YAZAN

Dizgi : Sabahattin ASLAN
Mehmet SELÇUK
Ahmet ERDOĞAN
Şükret YAVAŞ
Ayfer KIZGINGÜL
Nihal DERELİ
İpek BAŞ
Yüksel KURTULUŞ
İsa ORUÇ
Müjgân CENGİZER
Betül FERİK
Aynur MERT
Dilek ARAŞ

Pikaj-Montaj : Dursun SINIK
Rıdvan EREN
Metin DEMİR
Veli ÖNDER
Hüseyin ENGİN
Murat TUNÇTAN
Mahmut KARADOĞAN
Esat ESKİCİGİL
Üzeyir DARICI
Enver DİNDAR

Renk Ayrımı : Hayrullah ÖZDOĞAN
Mükremin GÜNDOĞDU
Saim SAĞIN
Erol YÜREKLİK

Kamera : Yılmaz GÖKKAYA
Metin KORKMAZ
Necdet MANAV
Fevzi TUNCER

Renkli fotoğraflar : Serdar YALÇIN

Grafik : Murat BÜYÜKÇELEBİ

Kalıp : Erol KARATAŞ
M.Ali YILMAZ
Zeki AK

Baskı : İsmail ÇELİK
Refik ERCAN
Ahmet DUMAN
Metin KAYTAK

© Telif hakkı
BULVAR GAZETESİNE
aittir.

TERCÜMAN TESİSLERİ'nde
dizilmiş ve basılmıştır.
İSTANBUL 1985

AKDENİZ

BÖLGESİ

- Adana
- Antalya
- Burdur
- Hatay
- Isparta
- İçel (Mersin)
- K.Maraş

ADANA

- İl merkezi
- İlçe merkezi
- Bucak merkezi
- İl hududu
- İlçe hududu
- Karayolu
- Adi yol
- Demiryolu

Yenice Suyu
Kızılgöl
TUFANBEYLİ
Binboğa d.
SAİMBEYLİ
Bakır d.
Armut d.
FEKE
Mansurlu
Aladağlar
Toklu d.
Ağlıca d.
Akınek d.
Andıl d.
İANDİRİN
Karanlı d.
Kamışlı
Karsantı
Savrun d.
KOZAN
POZANTI
Gürgün Suyu
KADİRLİ
Haruniye
Sırkıntı
Akdağ
BAHÇE
İmamoğlu
Kirmit
KARAİSALİ
Tecirli
Kaypak
Çatalan
Toprakkale
OSMANİYE
Yarpuz
CEYHAN
Misis
ADANA
TARSUS
Ceyhan Irmağı
Mihmanda
YUMURTALIK
Seyhan Irmağı
Yumurtalık Limanı
İskenderun
İSKENDERUN
Amanos dağı
Deli bur.
Tuzla
Akyatan
Hurma

ADANA

OTOMATİK TELEFON KODU: 711
İL TRAFİK KODU: 01

Coğrafi konumu: 36 ° 32' ve 38° 23' kuzey enlemleri ile 34° 42' ve 36° 42' doğu boylamları arasında; **Yüzölçümü:** 17.253 km²; **Yeri:** Kuzeyinde Kayseri, doğusunda K.Maraş ve Gaziantep, güneydoğusunda Hatay, güneyinde Akdeniz, batısında İçel ve Niğde vardır; **Nüfusu:** 1.485.743; **Nüfus yoğunluğu:** % 86; **İlçe sayısı:** 12: Bahçe, Ceyhan, Feke, Kadirli, Karaisalı, Karataş, Kozan, Osmaniye, Pozantı, Saimbeyli, Tufanbeyli, Yumurtalık; **Bucak sayısı:** 29; **Köy sayısı:** 739; **Toprakları:** % 49 ovalar, % 51 dağlar; **Dağları:** Güzeller Tepesi: 3.461 m., Turasan Dağı: 3.336 m., Karanfil Dağı: 3.095 m., Beydağ: 3.075 m., Tahtalı Dağları: 3.054 m., Dibek Dağları: 2.549 m., Akdağ: 2.471 m; **Ovaları:** Yüreğir Ovası: 125.000 hektar, Ceyhan Ovası-Yukarıova: 205.000 hektar, Haruniye Ovası, Osmaniye Ovası, Yumurtalık Ovası, Misis Ovası; **Akarsuları:** Seyhan 560 km., Ceyhan 509 km., Zamantı 308 km., Göksu 200 km., Aksu 150 km., Çakat Suyu 125 km., Görgün Suyu 120 km., Göksun Çayı 115 km.; **Gölleri:** Akyatan Gölü 396 km², Tuz Gölü 8 km², Kokarot Gölü 18 km², Akyayan Gölü 31 km², Seyhan Baraj Gölü; **Eğitim oranı:** %87; **İlkokul sayısı:** 1.056; **Ortaokul sayısı:** 67; **Lise sayısı:** 28; **Kütüphane sayısı:** 6; **Fabrika sayısı:** 207; **Firma sayısı:** 599; **Ekonomi: Tarım** (Pamuk, susam, yerfıstığı, keten tohumu, buğday, arpa, yulaf, zeytin, üzüm, turunçgiller, kıl keçisi, sığır, koyun, at); **Madenler** (Petrol, amyant, krom, manyezit, çinko, linyit); **Üretim** (Dokuma ipliği, iplik, kort bezi, bitkisel yağ, sabun, un, deri, tütün ürünleri, kereste, çimento); **Kişi başına yıllık gelir:** 13.471.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Adana Türkiye'nin güneyinde Çukurova'nın merkezi sayılabilecek bir şehirdir. Çukurova İçel ve Hatay'ı da kapsayan bir ovadır. İl toprakları güneyden kuzeye doğru gittikçe yükselir. Toroslar'ın etekleri, Akdeniz'e doğru bir ova biçimini alır.

DAĞLAR

Aladağlar: Orta Toroslar'm üzerindedir. Niğde ile Adana arasında doğal bir sınırdır. Şehrin kuzeybatısmdadır. Yayıldığı alanın uzunluğu 100 km., genişliği 25-30 km.dir. Aladağlar'm şehir içindeki dorukları 3000 m.nin üzerindedir (Güzeller Tepesi 3.461 m., Karanfil Dağı 3.095 m.) Dağların Anadolu'ya bakan yamaçlarındaki bitki örtüsü yok edilmiştir. Bitki örtüsünün yok olmasının sebebi Ecemiş Boğazı'ndaki gümüşlü kurşun yataklarının işletilmesidir. Türkiye'nin en uzun demiryolu tünelleri Aladağ'dadır.

Tahtalı Dağları: Aladağlar'ın kuzeydoğusundadır. En yüksek noktası 3.075 m. ile Beydağı'dır.

Dibek Dağları (Amanoslar): İskenderun Körfezi'nden gelerek Adana ile Hatay arasında doğal bir sınır çizerek Toroslar'la birleşen dağlardır.

Büyük Saat

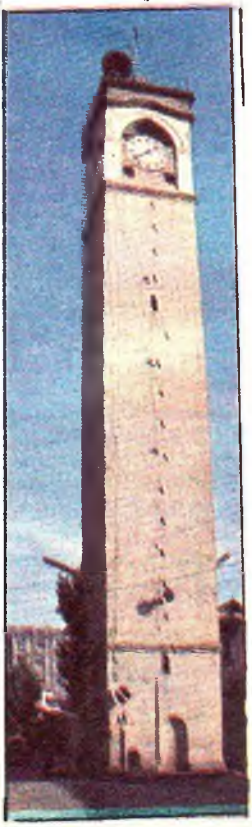

OVALAR

Yüreğir Ovası: Adana'yı Akdeniz'e bağlar. 125.000 ha.dır. Denizden yüksekliği 0-50 m.dir. Alüvyonlu ovalara güzel bir örnektir. Tuzluluk oranı çok olduğu için tarımda güçlüklerle karşılaşılır.

Ceyhan Ovası: 205.000 ha.dır. Kuzeyinde Kozan, Kadirli, doğusunda Osmaniye, güneyinde Yumurtalık tepeleri, batısında Kırmıt bucağı vardır. Yüksekliği 20-250 m.dir. Toprakları verimlidir. Ceyhan'ın taşması ovada büyük zararlara yol açmaktadır.

Haruniye Ovası: 10.500 ha.dır. Osmaniye'nin kuzeydoğusunda, Bahçe'nin kuzeybatısındadır. Yüksekliği 250-400 m.dir.

Osmaniye Ovası: 13.500 ha.dır. Ceyhan Ovası'nın doğusundadır. Yüksekliği 150 m.ye kadar çıkar.

Yumurtalık Ovası: 12.000 ha.dır. Ceyhan Ovası'nın güneyindedir. Yüksekliği 100 m.ye kadar çıkar. Killi topraklar ovayı kötü yönde etkiler.

Misis Ovası: 23.000 ha.dır. Ceyhan ile Cebel-i Nur ve Dede Dağları arasındadır.

AKARSULAR

Seyhan: Uzunluğu 560 km.dir. Kaynağındaki adı Zamantı'dır. Zamantı Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır. Akdeniz'de Deli Burun'da denize dökülür. Yıllık ortalama su potansiyeli 5 milyar m³'tür. Zamantı, Göksu, Doğancay, Eğlence Suyu, Görgün ve Çakıt Suyu Seyhan'ın önemli kollarıdır.

Zamantı: Seyhan Nehri'nin kaynağının adıdır. Güllü Dağı'nda Göksu ile birleşip Seyhan adını alır.

Göksu: Kaynağı Tahtalı Dağları'ndadır. Zamantı ile birleşerek Seyhan Nehri'ni meydana getirir. Seyhan Nehri'nin en gür kollarındandır.

Ceyhan: Uzunluğu 509 km.dir. Herman Deresi ile Söğütlü Dere'nin birleşmesiyle meydana gelmiştir. İskenderun Körfezi'nde Hurma Boğazı'ndan denize dökülür. Debisi düzensizdir. Üzerinde Savruk adlı bir çağlayan vardır. Yıllık ortalama su potansiyeli 7 milyar m^3'tür.

Aksu (Göksun): Kaynağı Karasu'dur. Pazarcık'ta sulama işleri için kullanılır.

GÖLLER

Adana'da lagün türü birkaç göl ile Seyhan Baraj Gölü vardır.

Akyatan Gölü: Yüzölçümü 396 km^2.dir. Lagün türü bir göldür.

Tuz Gölü: Yüzölçümü 8 km^2.dir. Tuzludur.

Akyayan Gölü: Yüzölçümü 31.2 km^2.dir. Tuzludur.

Kokarot Gölü: Yüzölçümü 18 km^2.dir. Lagün türü bir göldür.

Seyhan Baraj Gölü: 1956'da yapımı bitmiştir. 1.6 milyar m^3.lük su hacmine sahiptir.

İKLİMİ:

Şehrin Toros dağlarının dışında kalan bölümünde Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve yağışlı geçer. Yıllık yağış ortalaması 625 mm.dir.

Sıcaklık: İl sıcaklık ortalaması 18.7°C'dir. Yüksek ortalama sıcaklık 25.2°C, düşük ortalama sıcaklık ise 13.1°C'dir.

Toprak sıcaklığı: Ocak'ta ortalama 8.6°C, Temmuz'da 35.3°C'dir. 5 cm. derinde bu ortalamalar 8.6°C ve 3.5°C'dir.

Yağış: Ortalama yağış Aralık'ta 113.9 mm., Temmuz'da 4.2 mm. dir. Ortalama yağışlı gün sayısı 74'tür. Sıcak günlerde, gezici siklonların oluşturduğu sağnak halinde yağışlar görülür. Adana'ya kar yağmadığı söylenebilir.

Rüzgâr: Rüzgâr güney, güneybatı, güneydoğu ile kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğudan eser. Şubat'ta doğudan, Nisan'da batıdan esen rüzgârlar görülür. Yıllık ortalama rüzgâr hızı 2.6 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Bodur makiler, meşe, defne, mersin ağacı, nane, kekik, lavanta çiçeği gibi türler en yaygın bitki örtüsüdür. Orman açısından zengin şehirler arasındadır. Türkiye'deki orman alanlarının % 3'ü şehrin sınırları içindedir (717.733 ha). Ormanların en yaygın ağaçları kızılçam, köknar, sedir ve ardıçtır.

Hayvanlar: Bölge hayvan türleri açısından zengindir. Çeşitli av hayvanları vardır: Civrik, yeşilbaş, elmabaş, kılkuyruk, buhur, sırık, angıt, boz, kaz, kuğu, turna, karabatak, sakar meke, çulluk, kız kuşu, su horozu, keklik, bıldırcın; dağlık bölgelerde domuz, kurt, çakal, tilki, sırtlan, kunduz, sansar, porsuk, kirpi, ceylan, geyik ve ayı bulunur. Şehir balık bakımından da zengindir: Sazan, çupra, kefal, yılan, tekir.

Sağlan ve kesilen hayvan sayısı bakımından Adana Türkiye genelinde %15'lik bir üretim yapar.

SAYFİYE YERLERİ:

Kapız: Karaisalı'ya 13 km. dir. Çam ormanları ile ünlü bir piknik yeridir. **Aslantaş Piknik Yeri:** Şehirden 122 km. uzaklıktadır. Bölgede Hitit Müzesi vardır. Kuşları ile ünlüdür. **Bürücek ve Tekir Yaylası:** Şehre 100 km. uzaklıktadır. Ormanlıktır. **Zorkun Yaylası:** Şehre 110 km. uzaklıktadır. Kış sporları için elverişlidir. **Horzum Yaylası:** Kozan-Feke-Saimbeyli yolu üzerindedir. Soğuk suyu ile ünlüdür. **Tuzla-Karataş kıyıları:** Şehre 48 km. uzaklıktadır. İlkbahardan sonbahara kadar denize girilebilir. **Yumurtalık:** Şehre 64 km. uzaklıktadır. Yazlık evleri ile ünlüdür. **Kurttepe İçmesi:** Kurttepe köyündedir. Bağırsak hastalıklarına iyi gelir. **Acıdere İçmesi:** Misis bucağı yakınlarındadır. Böbrek taşlarını döken bir sudur. **Tahtalıköy Kükürtlü Kaynağı:** Ceyhan yakınlarındadır. Cilt hastalıklarına iyi gelen bir sudur. **Haruniye Ihlası:** Haruniye'dedir. Suyu romatizma, mide ve cilde iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Ayas: Yumurtalık ilçesine yakın antik bir şehirdir. **Gastabala (Hieropolis):** Osmaniye ilçesinin Bahçe köyü yakınındadır. Hitit ve Asurlar'dan kalma kalıntılardır. **Gindarus:** Bahçe ilçesine bağlı Hacılar köyündedir. Hititler'den kalma eski bir şehirdir. **Magarsos:** Karataş ilçesinin yakınındadır. Bugün Dört Direkli adı ile bilinir. Eski bir liman şehridir. **Mopsuhestia:** Şehrin 27 km. doğusundadır. Hitit döneminden kalma es-

ki bir şehirdir. **Sirkeli:** Ceyhan'ın Sirkeli köyünde bir höyüktür. **Adana Bölge Müzesi:** 1924 yılında kuruldu. Müzede Neolotik, Kalkolitik, Maden, Hitit, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait arkeolojik eserler vardır. Para koleksiyonu zengindir. **Adana Kalesi:** 781 yılında Harun Reşid tarafından yaptırıldı. **Anavarza Kalesi:** Kozan ilçesi yakınındadır. M.Ö. IX. yüzyılda Asurlular tarafından yaptırıldı. **Annaşa Kalesi:** Gülek'in girişindedir. İskitler tarafından yaptırıldığı tahmin edilir. **Haruniye Kalesi:** Haruniye bucağı yakınındadır. VIII. yüzyılda komutan Ferec tarafından yaptırıldı. **Hemite Kalesi:** Osmaniye ilçesinin Gökçedam köyündedir. **Ayas (Kestanbol) Kalesi:** Yumurtalık ilçesi yakınlarındadır. Ortaçağdan kalma bir kaledir. **Akçe Mescit:** Adana'daki en eski Türk eseridir. 1409'da Türkmen ağalarından Akça Bey tarafından yaptırıldı. **Hasan Ağa Camii:** Adana'da 1558'de Ramazanoğlu Halil Bey'in köleleri Hasan Kethüda ve Atike tarafından yaptırıldı. **Irmak Hamamı:** Adana'da eski bir Roma hamamı temelleri üzerinde Ramazanoğlu Halil Bey tarafından yaptırıldı (1494). **Kemeraltı Camii:** Adana'da 1584'te Savcıoğlu Hacı Mustafa tarafından yaptırıldı. **Yeşil Mescid:** 1751'de Adana'da Gencizade Hacı Mahmud tarafından yaptırıldı. **Ramazanoğlu Türbesi:** Adana'da 1541'de Piri Paşa tarafından yaptırıldı. **Saat Kulesi:** 1881'de Adana Belediyesi tarafından yaptırıldı. **Taş Köprü:** Adana'da II. yüzyılda Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yaptırıldı. **Ulu Camii:** Adana'da 1513'te Ramazanoğlu Halil Bey'in yapımını başlattığı bu camiyi 1541'de Piri Mehmed tamamlattırdı. **Mestanzade Camii:** Adana'da 1682'de Mestanzade Hacı Mahmud Ağa tarafından yaptırıldı.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Uranos'un oğulları, Adanos ve Saros'un Tarsus'ta savaşarak bölgeyi ele geçirdikleri ve bunlardan Adanos'un şehre Adana, Saros'un da şehirdeki ırmağa Seyhan adını verdikleri rivayet edilir.

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 1900 Luvi Krallığı	395-643 Bizans İmparatorluğu
M.Ö 1500 Arzava Krallığı	651 Araplar'ın işgali
M.Ö 1500 Kizvatna Krallığı	1080-1375 Ermeni Krallığı
M.Ö 1530 Hititler	1353-1517 Ramazanoğulları
M.Ö 1200 Kue Krallığı	1517 Osmanlılar
M.Ö 713-663 Asurlular	1833-1840 Mısırlı İbrahim Paşa
M.Ö 663-612 Klikya Krallığı	1867 Bağımsız eyalet oldu
M.Ö 621-333 Persler	1-14 Nisan 1909 Ermeni olayları
M.Ö 333-323 Makedonya Krallığı	17 Aralık 1918 Fransızlar Adana'ya girdi
M.Ö 312-133 Selökid Krallığı	20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması'yla
M.Ö 178-12 Korsanlar	Fransız işgali
M.Ö 12-M.S 395 Romalılar	kalktı.

TARİHİ:

Bölge Yontmataş, Hitit, Asur, Pers, Helenistik, Roma, Bizans (395-759), Emevi, Abbasi, Selçuklu, Ermeni Ramazanoğlu (1358-1517) ve Osmanlılar'ın (1517-1922) hâkimiyeti altında kalmıştır. 1610 yılında Halep Beylerbeyliği'nin sancağı oldu. 1833 Kütahya Antlaşması ile Mısır'a bırakıldı. 1840 Londra Antlaşması ile tekrar Osmanlı hâkimiyetine verildi. 1867 ve 1909'da şehirde büyük yangınlar çıktı ve büyük zararlar meydana geldi. 13 Nisan 1909'da Ermeni ayaklanması oldu. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi gereğince Fransızlar tarafından işgal edildi (20 Aralık 1918). Fransız işgali 5 Ocak 1922'ye kadar devam etti. 1923 yılında il oldu. 30 Ocak 1943'te İsmet İnönü ve İngiltere Başbakanı Churchill arasında şehirde görüşme yapıldı. Aynı yıl Adana ilinin adı Seyhan olarak değiştirildi. 1956'da ise Seyhan adı kaldırıldı ve ilin adı Adana oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ADANA:

20 Aralık 1918'de Adana Fransızlar tarafından işgal edildi. Fransızlar Suriye'deki Ermeniler'i de şehre yerleştirdiler. 2 Şubat 1919'da Bremon şehri yönetmeye başladı.Bremon halka ağır para cezaları uyguladı, ödeyemeyenleri hapsetti. Vali vekili Esat Oğuz Bey'i görevinden uzaklaştırdı. 7 Mart 1920'de Kadirli, 31 Mart'ta Karaisalı, 2 Haziran'da Kozan mücahitlerce düşmandan temizlendi. 10 Temmuz 1920 sabahı İslâm mahalleleri üzerine ateş açıldı ve Adanalılar Toroslar'a doğru göç etti. Bununla yılmayan Adanalılar kurtuluş hareketlerine devam ettiler. 16 Ekim'de Saimbeyli kurtuldu. 22 Kasım 1920'de Çukurovalılar Fransızlar'ı perişan ettiler. 20 Ekim 1921 Ankara Antlaş-

İLÇELERİ:

- BAHÇE
- CEYHAN
- FEKE
- KADİRLİ
- KARAİSALI
- KARATAŞ
- KOZAN
- OSMANİYE
- POZANTI
- SAİMBEYLİ
- TUFANBEYLİ
- YUMURTALIK

ması gereğince 1 Aralık 1921'de Adana hükûmet konağına Türk bayrağı çekildi. Fransızlar 20 Aralık 1921'de şehri terkettiler. 4 Ocak 1922'de son Fransız birliği de Adana'yı terketti. Bunun üzerine 5 Ocak Adana'nın kurtuluşu olarak kabul edilir.

BAHÇE: Bugün 1 bucağı ve 39 köyü olan Bahçe 1866'da kaza haline getirildi. 1878'de Adana vilayetine bağlandı. İlçenin toplam nüfusu 89.036'dır. Bunun 76.670'i köylerde, 12.366'sı ilçe merkezinde yaşar. Nüfusu en hızlı artan ilçelerden biridir.(1975 sayımında 46.401 idi) Haruniye adlı bir bucağı olan Bahçe ilçesi 752 km²'lik bir alanı kaplar. İlçeye bağlı bütün köylerin yolu yapılmıştır. Merkez ve köylerde 67 ilkokul, biri Haruniye bucağında, diğeri merkezde olmak üzere iki orta dereceli okul, yine Haruniye bucağında bir yatılı öğretmen okulu vardır. Bahçe'nin merkez ve köylerinde okur-yazar oranı %90 civarındadır.

CEYHAN: Nüfus bakımından Adana'nın en büyük ilçesidir. 2 bucağı, 79 köyü bulunan Ceyhan 19 Temmuz 1926'da ilçe durumuna getirildi ve Cebel-i Bereket vilayetine bağlandı. 1 Haziran 1933'te Adana'ya bağlı bir ilçe oldu. 57.307'si merkezde 87.887'si köylerde olmak üzere toplam 145.194 nüfusa sahiptir. Yüzölçümü 1.427 km², nüfus yoğunluğu 102'dir.

İlçede çok sayıda pamuk işleyen fabrika, çelik ve yağ fabrikaları, teneke kutu fabrikası, soğuk hava depoları ve torna atölyeleri mevcuttur. Merkezinde ilk ve orta dereceli okullar, 2 bucak ve 79 köyünün hepsinde ilkokul vardır. İlçenin 130 metre uzunluğundaki asma demir köprüsü meşhurdur.

FEKE: Toplam nüfusu 24.487 olan ilçenin bu nüfusunun 19.555'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 1335 km²'dir. Bir bucağı ve 34 köyü bulunan Feke'nin okulsuz ve çeşmesiz köyü yoktur.

KADİRLİ: Toplam nüfusu 99.517, merkez nüfusu 40.643'tür. 1497 km².lik bir alanı kaplar. İlçede ortaokul, lise, akşam sanat okulu vardır. 12 mahallesi ve 69 köyü bulunan Kadirli'nin bütün köylerinde ilkokul mevcuttur.

KARAİSALI: Toplam 54.694 olan nüfusunun 2.711'i merkezde, 51.983'ü köylerde yaşamaktadır. 2 bucağı ve 74 köyü vardır. Yüzölçümü bakımından Adana'nın en büyük ilçesi olan Karaisalı'nın kapladığı alan 2.903 km².dir. Merkezde lise, ortaokul, sağlık merkezi, kapalı güreş salonu, bütün köylerinde ilkokul vardır. Modern ilçelerimizden biridir.

KARATAŞ: Toplam nüfusu 66.640'tır. Bunun 5.695'i merkezde yaşar. 1292 km²'lik bir alanı kaplar. 1928 yılında bucak, 1954 yılında nahiye, 1957 yılında ilçe olmuştur. 2 bucağı, 72 köyü olan Karataş, küçük şirin bir limandır. Balıkçılık ve turizm gelişmektedir.

KOZAN: Adana'nın büyük ilçelerinden biridir. 130.800 olan toplam nüfusunun 42.462'si merkezde yaşar. Yüzölçümü 2.113 km².dir. Zengin

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Merkez Nüfus	Köylerin Nüfusu	Yüzölçümü (km²)	Yoğunluk
Merkez	665.732	574.515	91.217	1.582	421
Bahçe	89.036	12.366	76.670	752	118
Ceyhan	145.194	57.307	87.887	1.427	102
Feke	24.487	4.943	19.555	1.335	18
Kadirli	99.517	40.643	58.874	1.497	66
Karaisalı	54.694	2.711	51.983	2.903	19
Karataş	66.640	5.695	60.945	1.292	52
Kozan	130.800	42.462	88.338	2.113	62
Osmaniye	127.958	84.212	43.746	974	131
Pozantı	17.716	6.453	11.263	772	23
Saimbeyli	20.406	4.061	16.345	1.132	18
Tufanbeyli	23.862	5.044	18.818	973	25
Yumurtalık	19.701	2.444	17.257	501	39
Toplam	1.485.743	842.845	642.898	17.253	86

Not: 1980 sayımı.

bir tarihe sahip olan Kozan'da lise, ortaokul, bütün köylerinde de ilkokul bulunmaktadır. 2 bucağı, 98 köyü vardır. Çırçır fabrikaları, demir ve kereste hızarları, makina tamir atölyeleri, hastahanesi ve kütüphanesi bulunmaktadır.

OSMANİYE: Adana'nın merkez nüfusu en çok olan ilçesidir. Toplam 127.958 olan nüfusun 84.212'si merkezde yaşar. Yüzölçümü 974 km².dir. 4 bucağı, 2 kasabası ve 51 köyü vardır. Bütün köylerinde ilkokul, merkezde bir lise, bir erkek sanat enstitüsü, bir imam hatip okulu ve kız enstitüsü ile üç ortaokulu bulunmaktadır. Tarım aletleri yapan atölyeleri, çırçır fabrikaları ve soğuk hava depoları vardır.

POZANTI: Adana'nın en küçük ilçesi olan Pozantı 17.716 nüfusludur. Bunun 6.453'ü merkezde yaşar. 772 km².lik bir alanı kaplayan ilçenin 16 köyü olup, bunun 8'i merkeze, 8'i de Kamışlı bucağına bağlıdır. İlçede ilk ve ortaokul, bütün köylerinde ilkokul vardır.

SAİMBEYLİ: Toplam nüfusu 20.406'dır. Bunun 4.061'i merkezde yaşar. İlçenin asıl adı Hacın idi, Millî Mücadele'de büyük yararlık gösteren ve şehit düşen Hacınlı Saim Bey'in anısına adı, Saimbeyli olarak değiştirilmiştir. İlçenin 24 köyü ve köylerin hepsinde ilkokul mevcuttur.

TUFANBEYLİ: Nüfusu 23.862, yüzölçümü 973 km².dir. Nüfusun 5.044'ü merkezde yaşar. Merkezde ilk ve orta okul, bütün köylerinde ilkokul vardır. İlçenin 30 köyü düzgün yollarla merkeze bağlanmıştır.

YUMURTALIK: Küçük bir sahil ilçesi olan Yumurtalık, Irak petrolünü Akdeniz'e ulaştıran boru hattının terminali olduğu için süratle gelişmektedir. Güzel plajları ve turistik tesisleri ile de ünlü olan Yumurtalık 19.701 nüfusludur. Bunun 2.444'ü merkezde yaşar. Ortaokulu ve köylerinin hepsinde ilkokulu bulunmaktadır. İlçenin 19 köyü vardır.

EKONOMİSİ:

Adana'da özellikle 1950'den bu yana ekonomik alanda büyük gelişmeler görülmüştür. Pamuk ekiminin yaygınlaşması bölgeyi önemli bir duruma getirmiştir. Cumhuriyet dönemindeki bu ekonomik gelişme şehrin nüfusunun artmasını doğurmuş ve ovaya mevsimlik işçi göçünü başlatmıştır. 1950'li yıllarda pamuğun yanısıra, buğday ekimi de önemli derecededir. 1960'larda büyük dokuma fabrikaları ve aile şirketleri Adana sanayiinin temel öğeleridir. 1980'li yıllarda pamuk ekimi eski önemini yitirmiş, turunçgil üretimi ve seracılık önem kazanmıştır. Adana sanayiinin simgesi olan dokuma sanayinin yanında kimya, makine, madenî eşya gibi sanayiler büyük gelişme göstermektedir.

Tarım: Pamuk ile başlayan ve gelişen tarım, günümüzde buğday, turunçgiller, susam, karpuz vb. ve seracılık alanlarında yaygınlaşmaktadır. Ekili alanların %90'ı pamuk ve buğdaya ayrılmıştır. Turunçgiller ekimi 1930'larda önemli bir gelişme göstermiştir. Çukurova Türkiye buğday üretiminin üçte ikisini sağlamaktadır. Adana'da 359 köyün temel geçim kaynağı pamuk, 302 köyün geçim kaynağı buğday, 8 köyün geçim kaynağı çavdar, 6 köyün geçim kaynağı tütün, 4 köyün geçim kaynağı yerfıstığıdır. Karataş ve Yumurtalık ilçeleri pamukçulukla geçinirler. Saimbeyli, Feke, Pozantı ve Tufanbeyli'de ise pamuk üretimi hiç yapılmamakta, değişik tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

Hayvancılık: Adana'da hayvancılık ekonomik açıdan önemli bir yer tutmaz. Özellikle koyun, kıl keçisi, deve, tavuk, at ve eşek gibi hayvanlar bulunur. Hayvan varlığı bakımından Türkiye'deki payı yüzde 1.5 dolayındadır. Bölgede arıcılık, narenciye ve sebze bahçelerinde polinasyon (döllenme) bakımından çok önemli bir rol oynamaktadır.

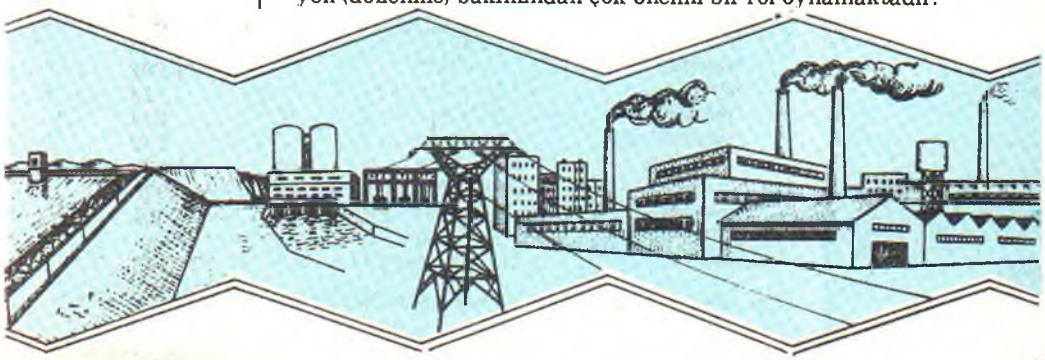

Madenler: Adana'nın maden yatakları şunlardır: **Bahçe:** Krom, barit, volfram, civa, manyezit, demir, manganez. **Ceyhan:** Altın, manganez, demir. **Feke:** Bakır, maden kömürü, kurşun, barit. **Karaisalı:** Krom, demir, bakır, kurşun. **Kozan:** Maden kömürü, krom, çinko. **Mağara:** Maden kömürü, kurşun, çinko, bakır, demir. **Osmaniye:** Maden kömürü, krom, çinko, bakır, manyezit, demir, amyant, kükürt. **Pozantı:** Krom, çinko, kurşun, bakır, prit. **Saimbeyli:** Maden kömürü, demir, çinko.

Sanayi: Adana saniyiinin temel taşını dokuma fabrikaları teşkil eder. Çırçır ve pres fabrikalarının yanısıra, hazır giyim, ip, halat, bira ve çok çeşitli fabrikalar vardır. Adana imalat sanayiinin dokumadan sonra ikinci büyük kolu olan gıda-içki sanayiinde önemli gelişmeler kaydedildi. 1970'lerde sanayi kollarına lastik, kimya ve makine gibi kollar da katıldı. Bu kollarda en hızlı gelişme gösteren kimya sanayiidir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Karacaoğlan ve Dadaloğlu yörenin ünlü ozanlarıdır. İlbeyoğlu, Aşık Abdullah, Kara Osman, Kul Seydi, Aşık Mustafa ve İnce Arap diğer ozanlar arasındadır. Çukurova yöresinin oyun türü "halay"dır. Adana barı, Adana üçayağı, Kaba şirvanı, Kırıkhan Halebi, Ceyhan garibi, Pekmez ve Şenola gibi halay türlerini kapsayan halk oyunları dağarcığı zengin bir çeşitlilik gösterir. Dümbelek saz ya da kaval gibi çalgılar eşliğinde çekilen halay kadın ve erkeklerce kolkola girilerek oynanır.

Sakıp Sabancı

Giyim kuşam: Türkmen kadın giysileri geleneksel giyimin önemli bir parçasıdır. Kıyafet "üçetek", "zıbın" ve mavi sırmalı yelekle cepkenden oluşur. Başa, üzerine altınlar dizili bir fes takılır. En üste ipekli mor kefiye sarılır. Kıyafet ekonomik duruma, günlük ve eğlence yerlerindeki giyime paralel olarak değişiklik gösterir. Gelin başları, dul kadın başları farklı olduğu gibi kıyafette bölgesel farklılıklar da göze çarpar. Türkmen erkek giysileri ise, üç etek, beyaz zıbın ile üzeri sırmalı kordonlu mavi ya da mor cepkenden oluşur. Bunun altına uzun gömlek ve işlemeli don kullanılır. Günümüzde ise geleneksel bütün bu Adana giyimi yalnızca kırsal alanda görülür. Buralarda yüzyıllardır süregelen Türkmen giyimleri halen hâkimken kent merkezlerinde çağdaş giysiler yaygındır.

TÜRKÜLERİ:

Hasan Dağı çatal matal
Arasında güller biter
Bir yar sevdim bana yeter
İki seven deli olmaz mı?

★

Hasan Dağı Hasan Dağı
Senden yüce dağ olmaz mı?
Seni yaylayan güzelin
Al yanağı bal olmaz mı?

Şu karşı beyaz damlar
Hani sana giren canlar
Sevip sevip ayrılanlar
Yanıp yanıp kül olmaz mı?

★

Hasan Dağı'nın yılanı
Akar dolanı dolanı
Küçücükten bir yar sevsem
Sarsam belini belini

ADANA'NIN ÜNLÜLERİ:

Dadaloğlu (XIX. yüzyıl ortaları- halk ozanı), Duru, Yılmaz (1933- sinema yönetmeni, oyuncu, yapımcı, senaryo yazarı), Güney, Salih (1943- tiyatro ve sinema sanatçısı), Çelebi Hüseyin Ali (XVIII. yüzyıl divan şâiri), İzgü, Muzaffer (1933- gülmece yazarı, halk ozanı), Kemal, Yaşar (1922- yazar), Karacaoğlan (XVII. yüzyıl), Köksal, Yılmaz (1938- sinema ve tiyatro sanatçısı), Oflazoğlu, Turan (1932- oyun yazarı), Orhan Kemal (1914-1970- yazar), Püskülüoğlu, Ali (1935- şâir, yazar), Sabancı, Sakıp (sanayici), Şen Ali (1938- sinema ve tiyatro sanatçısı).

ADANA'YA NASIL GİDİLİR?

Şehir	Karayolu (km)	Demiryolu (km)
Ankara	487	674
Antakya	194	—
Gaziantep	215	295
İskenderun	129	132
İstanbul	933	1118
K.Maraş	202	223
Kayseri	334	324
Konya	346	504
Mersin	68	68

Not: İstanbul'dan Adana'ya uçak seferleri de yapılmaktadır.

Kestel gölü
Suğla göl
Bozova
Dağ
Döşemealtı
Gebiz
Beşkonak
Cevizli
Aydınkent
Akseki
Geriş
Aksu
Serik
Köprü suyu
Taşağıl
Manavgat çayı
Çakırlar
ANTALYA
Gündoğmuş
Manavgat
Köprülü
Güzelbağ
Gölova
Elmalı
Bey dağları
Altınyaka
Kemer
Tahtalı dağ
Alanya
Demirtaş
Gazipaşa
Kumluca
Kalkan
Kaş
Kale
AKDENİZ
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

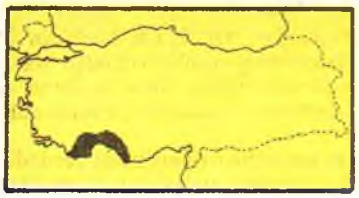

ANTALYA

OTOMATİK TELEFON KODU: 311
İL TRAFİK KODU: 07

Coğrafi konumu: 36° 06' ve 37° 27' kuzey enlemleri ile 29° 14' ve 32° 27' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 20.591 km². **Yeri:** Kuzeyinde Burdur ve Isparta, kuzeydoğusunda Konya, doğusunda İçel ve batısında Muğla vardır. **Nüfusu:** 748.706. **Nüfus yoğunluğu:** 36. **İlçe sayısı:** 11: Akseki, Alanya, Elmalı, Finike, Gazipaşa, Gündoğmuş, Kaş, Korkuteli, Kumluca, Manavgat, Serik. **Bucak sayısı:** 34. **Köy sayısı:** 621. **Toprakları:** %75.9 dağlar, %12.9 ovalar, %0.5 yaylalar, %10.7 platolar. **Dağları:** Akdağ (Sallamaz Tepesi 3.024 m.), Susuz Dağları (Kohu Dağı 2.409 m.), Alacadağ (Tovlak Karlığı Tepesi 2.336 m.), Bey Dağları, Tahtalı Dağı, Geyik Dağları. **Ovaları:** Antalya Ovası, Finike Ovası, Kasaba Ovası, Demre Ovası, Alanya Ovası, Tekirova, Alara Ovası. **Akarsuları:** Manavgat Çayı, Aksu Çayı, Köprü Çayı, Düden Çayı, Dim Çayı, Kargı Çayı, Alara Çayı, Karpuz Çayı, Alağır Çayı. **Gölleri:** Söğüt Gölü 40 km², Karagöl Sazlığı 10 km², Avlan Gölü 10 km², Oymapınar Barajı, Alakır Barajı, Korkuteli Barajı. **Eğitim oranı:** %64. **İlkokul sayısı:** 905. **Ortaokul sayısı:** 56. **Lise sayısı:** 15. **Kütüphane sayısı:** 19. **Fabrika sayısı:** 46. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, yulaf, mısır, pirinç, patates, baklagiller, sebze ve meyve (turunçgiller), pamuk, şeker pancarı, susam, yerfıstığı, ananas, keçi, koyun, sığır, deve, arı ve ipek böceği). **Madenler** (Alüminyum, krom, demir, kurşun, maden kömürü, kuvarsit, barit). **Üretim** (Bitkisel yağ, sabun, kereste, ambalaj sandığı, tahin, şarap, gazoz, lastik ayakkabı, karpit, oto camı, pil). **Kişi başına yıllık geliri:** 11.790 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Şehrin genel yapısını, güneyde dik yamaçlarla kesilen Akdeniz ve kuzeyde ona karşı uzanan Toroslar belirler. Şehrin batısında Tekeli Platosu, doğusunda ise, Taşeli Platosu vardır. Dağlar 2.500 m'nin üzerine çıkar. Şehrin ovası iki platonun kesiştiği körfezin kuzeyindeki bir alüvyon ovasıdır. Antalya Körfezi kıyılarında eğimin %10, %5 olduğu dar bir ova şeridi vardır.

DAĞLAR

Alacadağ: Kohu Dağı'ndan başlayıp, Finike ile Kaş'ı birbirinden ayırır. 2.336 m. ile Toylak Karlığı Tepesi en yüksek tepesidir.

Bey Dağları: Tekeli yaylasının doğusundadır. Düzgün bir sıradağdır. Deniz kıyısında birdenbire yükselirler. Denizden gelen etkilerin içeri girmesini engellerler. Bey Dağları iki sıradağa ayrılır. Bu sıradağlardan birisi kıyıdaki sıradağları meydana getirir. Diğeri ise asıl Bey Dağları'dır. Bu dağlar Avlanbeli Geçidi'nden başlar ve Yazır Köyü'ne kadar uzanır. Bey Dağları'nda düzenli bir vadi biçimi görmek imkânsızdır. Kıyı sıradağları Alağır Çayı ile Antalya Körfezi arasında uzanır. Bu dağların üzerinde Markiz Dağı (1.000 m.), Musa Dağı (Çevirme Dağı, Musa Dağı), Eren Dağı, Görece Dağı adlı yükseltiler vardır.

Geyik Dağları: Şehrin doğusunda Taşeli Platosu üzerinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanırlar. Göçembeli Geçidi'nden Oğuz Yaylası'na kadar uzanır. Geyik Dağları Konya ile Antalya arasında sınır çizerler.

Susuz Dağlar: Kıbrıs Deresi'nden başlar ve Avlan Gölü'ne kadar uzanır. Toplu ve geniş bir dağ kütlesidir. Dağlar üzerinde birçok tepe vardır. Tepelerin arasında çanak biçiminde çukurlar vardır. Bunların birçoğunda ilkbaharda su birikir. Dağlar kuzeyde ve güneyde olmak üzere iki kola ayrılır. Kuzeydeki dağa Susuz Dağ, güneydeki dağa Kohu Dağı (2.409 m.) denir.

Tahtalı Dağ: Kıyı sıradağlarındandır. Çadır biçiminde yükselir. Kesme Boğaz'ın önünde Yılanlı Dağı ya da Kandilcik Dağı yer alır. Bu dağın deniz tarafındaki bölümüne Hasan Dağı adı verilir. Göynük Çayı'nın kuzeyindeki dağın adı da Sarıçınar Dağı'dır (1.811 m.)

OVALAR

Antalya Ovası: Antalya Körfezi'ni kıyılarını kaplayan ovadır. Ova Düden, Aksu, Köprü ve Manavgat çayları tarafından sulanır. Ovada şiddetli rüzgârlar eser ve uzun süreli yağmurlar yağar. Ovanın batısı çam ormanları ile kaplıdır. Kuzeydoğusunda Geyik Dağları yükselir.

Finike Ovası: 80 km²'dir. Finike Körfezi'nden başlar. Ova, akarsuların teknelerini birleştirerek, körfezin ucunu doldurması sonucu meydana gelmiştir. Bu sebeple toprağı oldukça verimlidir.

Kasaba Ovası: 15 km. uzunluğunda ve 4-5 km. genişliğindedir. Üç tarafı yüksek dağlarla çevrilidir. Ovada deniz iklimi hâkimdir. Ova su

bakımından zengin değildir.

Alanya Ovası: 30-40 km²'lik bir alanı kaplar. Antalya Körfezi'nin doğusundadır. Dim Çayı ve Oba Çayı'nın getirdikleri alüvyonların küçük bir körfezi doldurması ile oluşmuştur. Ovanın iklimi Antalya Ovası'na oranla daha yumuşaktır. Ova, ancak üzerinde yapılan kanallarla sulanabilmektedir.

Demre Ovası: 20 km²'dir. Demre Çayı'nın denize döküldüğü yerdedir. Demre Çayı'nın getirdiği alüvyonlarla meydana gelmiştir. Toprakları oldukça verimsizdir. Su bakımından zengin değildir.

Tekirova: 10 km²'dir. Bağırsak Deresi'nin denize döküldüğü yerdedir. Çeşitli çaylar ile Bağırsak Deresi'nin getirdiği alüvyonlarla meydana gelmiştir.

Alara Ovası: Alara Çayı'nın doğu yakasında denize doğru yayılır. Toprağı orta verimliliktedir.

AKARSULAR

Manavgat Çayı: Türkiye'nin en düzenli akan ırmağıdır. Kaynaklarını Gembos Ovası'nın doğusundaki dağlardan alır. Çay 12 kaya deliğinden geçtikten sonra bir çağlayan oluşturur. Suların döküldüğü yer adeta bir göl durumundadır. Su buradan 105 m. aşağıda bir çağlayan daha yaparak Gökböget adlı göle dökülür. Esas Manavgat Çayı Delikarası Suyu'nu aldıktan sonra meydana gelir. Manavgat yakınlarında ünlü Manavgat Çağlayanı'nı oluşturur.

Aksu Çayı: Isparta il sınırından Antalya'ya girer. Çoğu zaman yağışlar yüzünden yatağından taşar ve etrafındaki düzlükleri kaplar. Aksu Çayı'nda kereste taşımacılığı yapılır.

Köprü Çayı: Isparta sınırından Antalya'ya girer. Suyu durudur. Ovalık kesimlerde bile hızlı akar.

Düden Çayı: Antalya'nın 30 km. kuzeyinden doğar. Kırkgöz Çağlayanı'nda büyük bir gürültü ile son bulur. Lara Plajı'nın batısında 50 m.yi aşan bir yükseklikten denize dökülür. Suyu düzenlidir.

Dim Çayı: Alanya Ovası'ndan geçer. Çayın suyu boldur.

Kargı Çayı: Akdağ'ın dibinden doğar. Derince ve Taştan derelerinin birleşmesinden meydana gelir. Çayın suları güçlüdür.

Alara Çayı: 1000 km²'lik bir alandan beslenir. Suları boldur.

Karpuz Çayı: Çengel deresi ile Ahmetler deresinin birleşmesinden meydana gelir.

Alağır Çayı: Güçlü pınarların birleşmesinden meydana gelmiştir. Suyu oldukça boldur.

GÖLLER

Söğüt Gölü: 40 km²'dir. Antalya-Burdur sınırı üzerinde geniş bir çukurluktadır. Göl Karasu, Bozçay, Kocapınar ve Çığlık Çayı gibi güçlü çaylarla beslenir.

Karagöl Sazlığı: 10 km²'dir. Elmalı ilçesinin güneybatısındadır. Geniş bir bataklık ve sazlık görünümündedir.

Avlan Gölü: 10 km²'dir. Elmalı Ovası'nın güneyindedir. Gölü Akçay besler.

Oymapınar Barajı: Manavgat Çayı üzerinde 1980'de işletmeye açılmıştır. Temelden yüksekliği 185 m dir. Göl alanı 470 ha.dır.

Alağır Barajı: Alağır Çayı üzerindedir. 1973'te işletmeye açılmıştır. Temelden yüksekliği 49.3 m.dir. Göl alanı 460 ha.dır.

Korkuteli Barajı: Korkuteli Suyu üzerindedir. 1976'da işletmeye açılmıştır. Göl alanı 670 ha.dır.

YAYLALAR

Tekeli Yaylası: Şehrin batı sınırıyla Antalya Körfezi ve Antalya Ovası arasında yer alır. Bu yayla Girdev Yaylası'nı, Korkuteli Düzlüğü'nü, Aksu ve Köprü suları ile Manavgat Çayı'nın teknelerini de içine alır.

Manavgat Çayı Teknesi: 1000 km²'dir. Manavgat Çayı'nın kolları olan Gembos-Eynif'in tekneleri de bu alandadır.

Taşeli Yaylası: Antalya Körfezi'yle Mersin il sınırı arasındaki bölgedir.

ÖNEMLİ GEÇİTLER
Karovabeli Geçidi
Bademli Geçidi
Teke Geçidi
Karamanbeyli Geçidi
Avanbeli Geçidi
Belpınar Geçidi
Alacaışık Geçidi
Yazırbeli Geçidi

İKLİMİ:

Antalya Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. İklim yüksek ve denizden uzak bölgelerde çok az değişikliğe uğrar.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 18.7°C'dir. Ortalama sıcaklık hiçbir ayda 10°C'nin altına düşmez. En sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en

soğuk ay Ocak ayıdır.

Yağış: Yağış mevsimlere göre büyük farklılıklar gösterir. En çok yağış kış ve ilkbahar aylarında, en az yağış yaz aylarında düşer. Yıllık ortalama yağış 1.068.2 mm.dir. Yağıştaki düzensizlik tarımı olumsuz yönde etkiler.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Ortalama rüzgâr hızı 3.1 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Antalya en çok ormanı olan illerimizdendir. Topraklarının %58'i ormanlarla kaplıdır. Büyük ormanları ilin doğusunda, orta kısmında ve güneybatısında bulunur. Ormanlarında en çok çam ağacı vardır. Karaçam, kızılçam ve sedir ağaçları diğer ağaçlarıdır. Sedir ağacı daha çok Kaş ve Elmalı arasındaki ormanlarda bulunur.

Ormanların başladığı daha alçak alanların geniş bir bölümü makilerle kaplıdır. Sarmaşıklar, defne, yemiş, kokuca, sancı ağacı, çitlembik ve mersin ağacı bölgedeki maki türleridir. Bölgede lavanta, kekik, nane ve veronika çok boldur.

Maki kuşağı ile çam ormanları arasında kalan bölgede özellikle meşe ağacına rastlanır.

Antalya'nın ekili alanları da yıl boyunca yemyeşildir. Bu ilimizde tahıl, turunçgiller, muz, çeşitli sebze ve daha başka meyva alanları çoktur.

Hayvanlar: Bölgede at, katır, eşek, inek, öküz, deve gibi hayvanlar vardır. Av hayvanları arasında alageyik, dağkeçisi, ayı ve karaca sayılabilir.

SAYFİYE YERLERİ:

Adalar: Antalya Parkı içindedir. **Alantur:** Dim Çayı ağzındadır. **Belediye Plajı:** Antalya Belediye Parkı içindedir. **Belek:** Antalya'ya 33 km. uzaklıkta bir plajdır. **Karpuz Kaldıran:** Antalya'ya 11 km. uzaklıkta bir plajdır. **Lara Plajı:** Antalya'ya 13 km. uzaklıkta bir plajdır. **Konyaaltı:** Antalya'ya 2 km. uzaklıkta bir plajdır. **Reşat Adası:** Antalya'ya 12 km. uzaklıktaki ormanlık bir adadır. **Side:** Manavgat'a 5 km. uzaklıktaki eski bir şehirdir. **Sorgun:** Side'ye 3 km. uzaklıktaki kamp yeridir. **Ulaş:** Antalya'ya 5 km. uzaklıktaki bir plajdır. **Çıralı:** Antalya'ya 75 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. **Düden:** Antalya'ya 7 km. uzaklıktadır. Düden Çağlayanı'nın 50 m. yüksekten denize karıştığı yerdir. **Karaalioğlu:** Antalya'da doğal bir parktır. **Kadınyarı:** Günahkâr kadınların atıldığı rivayet edilen bir uçurumdur. **Kırkgöz:** Antalya'ya 30 km. uzaklıktaki bir çamlıktır. **Manavgat Çağlayanı:** Manavgat'a 3 km. uzaklıktadır. Yüksekliği 5 m.dir. **Türbelinas:** Alanya'ya 30 km. uzaklıkta bir yayladır. **İncekum:** Alanya'ya 19 km. uzaklıktaki bir kamp yeridir. Kamptan günde 1500 kişi faydalanabilir. **Çamlıburun:** Manavgat'a 2 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. Kamptan günde 850 kişi faydalanabilir. **Düzlerçamı:** Antalya'ya 19 km. uzaklıktaki bir piknik yeridir. **Demirciler Mağarası:** Türkiye'nin en derin mağaralarındandır. Cevizli bucağı yakınındadır. 50 m. uzunluğundadır. **Demre İçmesi:** Demre'ye 5 km. uzaklıktadır. Suyu mide-bağırsak hastalıklarına iyi gelir. **Damlataş Mağarası:** Alanya'dadır. Havası astıma iyi gelmektedir. İçinde kayıkla gezilebilir. **Düdencik:** Cevizli bucağı yakınındadır. 60 m. uzunluğuyla Türkiye'nin en derin mağarasıdır. **Fosforlu Mağara:** Alanya'dadır. İçinde kayıkla gezilir. **Düden Çağlayanı:** Antalya'ya 6 km. uzaklıktadır. 13 çağlayandan meydana gelir. Yüksekliği 50 m.dir. **Köprülü Kanyon Ulusal Parkı:** Manavgat'ta doğal bir parktır. **Olimpos Bey Dağları Sahil Ulusal Parkı:** Antalya'da tarihî ve doğal zenginlikleri olan bir parktır. **Termessos Ulusal Parkı:** Korkuteli'ndedir. Tarihî ve doğal güzellikleri olan bir parktır.

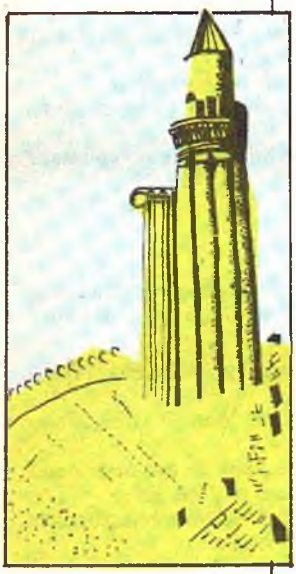

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Aspendos (Belkıs): Antalya'ya 48 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Şehrin Argoslular'ca kurulduğu tahmin edilir. **Karakesion-Kalanoros:** Eski bir şehirdir. **Side:** Manavgat'a 7 km. uzaklıkta eski bir liman şehridir. Bu şehrin Kyme'nin bir kolonisi olduğu tahmin edilmektedir. **Athena Tapınağı:** Side'dedir. Roma döneminden kalmadır. **Apollon Tapınağı:** Side'dedir. Bizans döneminden kalmadır. **Men Tapınağı:** Side'dedir. M.S. II. yüzyılda yapıldığı tahmin edilir. **Nekropol:** Side'dedir. Mezarlıklardır. **Korydella:** Side'de eski bir şehirdir. **Myra (Demre):** Side'de eski bir şehirdir. **Olbia (Arapçı Hisarı):** Side'de eski bir şehirdir. **Patara (Kelemiş):** Side'de eski bir şehirdir. M.Ö. V-VI. yüzyılda kurulmuştur. **Perge:** Antalya'ya 18 km. uzaklıktadır. Eski bir şehirdir. **Phaselis (Tekirova):** Eski bir şehirdir. M.Ö. 691'de kurulduğu tahmin edilmektedir. **Termessos (Güllük):** Eski bir şehirdir. Ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. **Sillyon (Yarköy Hisarı):** Perge'nin kuzeyinde eski bir şehirdir. Bir garnizon şehridir. **Arykanda (Arif):** Finike'ye 22 km. uzaklıkta

eski bir şehirdir. **Olympos (Çıralı):** M.Ö.I. yüzyıldan kalma eski bir şehirdir. **Anıtlar:** Yazıtlı Mezar Anıtı, Harpiler Mezarı Anıtı, Likya Mezar Anıtı. **Camiler:** Yivli Minare Camii, Bali Bey Camii, Korkud Camii, Mehmed Paşa Camii, Müsellim Camii, Murad Paşa Camii, Şeyh Sinan Camii, Ömer Paşa Camii, Eski Camii, Kale Camii, Alaaddin Camii, Ulu Camii. **Medreseler:** Karatay Medresesi, Ulu Camii Medresesi, Şadırvanlı Medrese, Mevlevi Tekkesi, Akşebe Sultan Tekkesi. **Türbeler:** Ahi Yusuf Türbesi, Zincirkıran Mehmed Paşa Türbesi, Nigar Hatun Türbesi, Şeyh Secaeddin Türbesi, Abdal Musa Türbesi. **Hanlar:** Evdür Han, Alara Han, Kırkgöz Han, Şarapsa Han. **Hamamlı Kasrı:** Alanya yakınlarındadır. Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. **Alanya Tersanesi:** Alanya'dadır. Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır (1227). **Alanya Feneri:** Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır (1720).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Antalya adının Attaleia'dan geldiği kabul edilmektedir. Antalya'nın bilinen tarihî Bergama Krallığı döneminden başlar. Söylentilere göre Bergama krallarından I. Attalos Pamfilya kıyılarının doğal limanı olan Antalya'yı bir üs olarak kullanmış, şehri yeniden düzenleyerek şehre kendi adını vermiştir.

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 700-546 Lidyalılar
M.Ö 546-336 Persler
M.Ö 336-301 Helenistik dönem
M.Ö 301-188 Pleistarkos Devleti
M.Ö 180-65 Pamfilya korsanları
M.Ö 65-M.S. 395 Romalılar
395 Bizanslılar
1085-1103 Selçuklular
1103-1206 Bizanslılar
1207-1308 Selçuklular
1308-1361 Hamidoğulları
1361-1373 Kıbrıs Krallığı
1426 Osmanlı hâkimiyeti
29 Nisan 1919 İtalyan işgali
1 Haziran 1921 İtalyanlar şehri boşaltmaya başladılar.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi, Antalya birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. Şehri Bergama Kralı Attalos'un kurduğu rivayet edilir. 1426'da Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Şehir genellikle Osmanlı şehzadeleri tarafından yönetilmiştir. II. Bayezid'in oğlu şehzade Korkut Antalya valiliğine atanmış (1502) ve şehrin bir korsan merkezi olmasına neden olmuştur. Şehre ve çevresine XVI. yüzyılda Sultan el-Savahil ve Teke ili adı verildi. II. Murad zamanında vilayet olarak Livai Teke sancağının yönetim merkeziydi. Antalya Konya vilayetine bağlı bir kaza iken 1913'te Teke Sancağı adıyla bağımsız bir mutasarrıflık oldu. Cumhuriyet'ten sonra da il haline getirildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ANTALYA

Mondros Mütarekesi uyarınca 29 Nisan 1919'da İtalyanlar Antalya'yı işgal etti. İtalyanlar bölge halkına genellikle iyi davranarak, halkın direnişe geçmesini engellediler. Yunan işgalinden sonra millî kuvvetlere ters düşmemeye çalıştılar. Üstelik Yunan Batı Cephesi hakkında bilgi toplayarak millî kuvvetlere yardım ettiler. 31 Mayıs 1921'de İtalyanlar Antalya'dan çekilme kararlarını açıkladılar. Şehri İtalyanlar 5 Temmuz'da tamamen boşalttılar.

İLÇELERİ:

- AKSEKİ
- ALANYA
- ELMALI
- FİNİKE
- GAZİPAŞA
- GÜNDOĞMUŞ
- KAŞ
- KORKUTELİ
- KUMLUCA
- MANAVGAT
- SERİK

AKSEKİ: Toplam nüfusu 28.603'tür (1980). Bu nüfusun 21.788'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 2.537 km²'dir. 4 bucağı ve 48 köyü vardır. Akseki'nin tarıma elverişli toprakları azdır. Halk daha çok hayvancılık ve ticaretle uğraşır. Tarım ürünlerinden incir ve üzüm hayvan ürünlerinden de peynir, tereyağı ve bal önemlidir. Ortaokulu, sağlık merkezi, kütüphanesi vardır. Köyler daha çok dağ ve tepelerin yamaçlarında olduğu için, yolları düzenli değildir. İlçe ve çevresinde ilk çağlardan kalan kale burçları, köprü ayakları ve şehir kalıntıları vardır.

ALANYA: Nüfus bakımından Antalya'nın en büyük ilçesidir. Toplam nüfusu 74.148 (1980) olup, bunun 22.190'ı ilçe merkezinde, gerisi köylerde yaşar. Yüzölçümü 545 km²'dir. 1 bucağı ve 62 köyü vardır. Alanya, ekonomisi tarım ve turizme dayanır. Tahıl, turunçgiller ve pamuk yetiştirir. Seracılık çok gelişmiştir. Ünlü plajları, tabiî güzellikleri ve tarihî yerleri çok olduğu için, turizm gelişmiş, modern oteller yapılmıştır. Selçuklulardan kalma kalesi, tersanesi ve kervansarayları ünlüdür. Sarkıtları ile bir tabiat harikası olan Damlataş Mağarası da turistlerin ilgisini çeker.

ELMALI: Toplam nüfusu 40.586 (1980) olup, bunun 11.816'sı ilçe merkezinde, 28.770'i köylerde yaşar. 2 bucağı ve 48 köyü vardır. Yüzölçümü 1.594 km²'dir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Merkez Nüfus	Köyler Nüfus	Yüzölçümü (km²)	Yoğunluğu
Merkez İlçe	259.905	173.501	86.404	2.415	108
Akseki	28.603	6.815	21.788	2.537	11
Alanya	74.148	22.190	51.958	1.545	48
Elmalı	40.586	11.816	28.770	1.594	25
Finike	25.461	4.239	21.222	655	39
Gazipaşa	31.606	7.991	23.615	931	34
Gündoğmuş	18.433	2.325	16.019	1.323	14
Kaş	50.640	3.158	47.482	2.231	23
Korkuteli	45.275	10.615	34.660	2.471	18
Kumluca	29.146	7.977	21.169	1.253	23
Manavgat	73.511	14.255	59.256	2.283	32
Serik	71.481	15.955	55.526	1.353	53
Toplam	748.706	280.837	467.869	20.591	36

Elmalı'nın ekonomisi tarıma, özellikle meyve tarımına dayanır. Çevresi için bir yayla durumundadır. Bu yüzden yazın nüfusu artar. Soğuk suları, güzel manzaralı olan yaylaları vardır.

İlçede orta dereceli okul, sağlık merkezi, kütüphane, köylerinin hepsinde ilkokul vardır. İl merkezine, Isparta ve Finike'ye asfalt yolla bağlıdır.

FİNİKE: Bir sahil şehri olan Finike kendi adını taşıyan körfezin kıyısındadır. Toplam nüfusu 25.461 (1980) olup, bunun 4.239'u merkezde, 21.222'si köylerde yaşar. Sadece 15 köyü vardır. Bu şirin ilçe bir narenciye bahçesi durumundadır. Tabiî güzelliklerinin yanısıra, çevresinde pek çok tarihî eser vardır. Vaktiyle deniz ticaretinde ün yapan Finikelilerin ticarî merkezlerinden biriydi. Adı buradan gelir. İlçenin sağlık merkezi, ortaokulu ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

GAZİPAŞA: Toplam nüfusu 31.606 (1980) olup, bunun 7.991'i merkezde, 23.615'i köylerde yaşar. 931 km²'lik bir alanı kaplayan ilçenin 38 köyü vardır.

Antalya'nın diğer ilçeleri gibi, Gazipaşa çevresinde de tarihî eserler çoktur. İlin en doğusunda, Anamur yakınında yeralan Gazipaşa'nın orta dereceli okulu, kütüphanesi, sağlık merkezi vardır. Evvelce Anamur'a bağlı bir bucak idi. 1921'de ilçe haline geldi. O zamanki adı Selinit idi. I. Dünya Savaşı'nda ve Konya'daki Delibaş İsyanı'nda yararlılıklar gösterdiği için Atatürk'ün arzusu ile adı Gazipaşa olmuştur. 1926'da Alanya'ya bağlı bir bucak haline getirilen Gazipaşa, 1948'de tekrar ilçe olmuştur.

GÜNDOĞMUŞ: Nüfus bakımından Antalya'nın en küçük ilçesidir. Fakat 1.323 km²'lik yüzölçümü ile 11 ilçe arasında dördüncü sırayı alır. Toplam nüfusu 18.433 (1980) olup, bunun 2.325'i merkezde, 16.019'u köylerde yaşar. 2 bucağı ve 35 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Tarıma elverişli alanı az olduğu için, ekonomisi daha çok ormancılığa ve hayvancılığa dayanır. İlçe çevresinde eski çağlardan kalma birçok harabe vardır. Önce adı Eksere idi ve Akseki ilçesine bağlı bir köydü. 1936'da Gündoğmuş adı ile ilçe haline getirildi.

KAŞ: Toplam nüfusu 50.640 (1980) olup, bunun 3.158'i şehirde, 47.482'si köylerde yaşar. 2 bucağı ve 58 köyü vardır. Yüzölçümü 2.231 km²'dir.

Alanya-Fethiye yolu üzerinde bir kıyı şehri olan Kaş, tabiî güzellikleri, narenciye bahçeleri ve tarihî eserleriyle ünlü, çok şirin bir ilçedir. Güzel bir kapalı limanı vardır. Kıyı şehri olmasına rağmen, balıkçılık ileri değildir. Turizm hızla gelişmektedir. Modern oteller kurulmuştur. Orta dereceli okulu, sağlık merkezi vardır

Yaz aylarında kıyı halkı yaylalara çıkar. Yayla köylerinde bağ ve bahçeler çoktur. Ekonomisi yakın zamanlara kadar turunçgiller üretimine bağlı idi, ama son yıllarda turizm ön plana geçmiş bulunuyor. Noel Baba olarak bilinen Saint Nocolas'ın Kaş'ın Gelemiş köyünde doğmuş olması yabancı turistleri de buraya çekmektedir.

İlçenin ilk adı Antifellos idi. Selçuklular döneminde Andifli adı ile anı-

lıyordu. Cumhuriyet'in ilanından sonra, kasabanın kurulduğu yer göz kapağına, kuzeyinde uzunan Asas Dağları da bir kaşa benzediği için adı Kaş olarak değiştirilmiştir.

KORKUTELİ: Toplam nüfusu 45.275'dir. Bunun 10.615'i merkezde, 34.660'ı bucak ve köylerde yaşar. Antalya'nın kuzeybatısmdadır. 2 bucağı ve 49 köyü vardır. Yüzölçümü 2.471 km²'dir. Söğüt Gölü'nün yarısı Korkuteli sınırları içinde kalır.

Korkuteli topraklarının üçte biri ormanlarla kaplıdır. Ekonomisi tarıma, hayvancılığa, ve ormancılığa dayanır. Buğday, arpa, patates, çeşitli sebze ve meyve yetiştirilir. İlçede orta dereceli okullar, kütüphane, sağlık merkezi vardır.

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Korkuteli'nin eski adı Stanoz idi. 1915'te Antalya'ya bağlı bir ilçe olmuş ve bugünkü adını almıştır. Selçuklular Korkuteli'ni XII. yüzyılda Selçuklu Sultanı Aleddin zamanında, Osmanlılar da XVI. yüzyılda Yıldırım Bayezid zamanında almışlardı.

KUMLUCA:Toplam nüfusu 29.146'dır. Bunun 7.977'si merkezde, 21.169'u bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 23 köyü vardır. Yüzölçümü 1.253 km²'dir. Fethiye-Alanya kıyı yolu üzerinde bulunan Kumluca'da ortaokul, kütüphane, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Antalya'nın diğer ilçeleri gibi, Kumluca'da da antik çağdan kalan eserler vardır. Evvelce bir köy olan Kumluca'nın adı Sarıkavak idi. 1958'de Iğdırmagardıç adıyla nahiye oldu. 1958'de Finike'den ayrılarak ilçe haline getirildi.

MANAVGAT: Kendi adını taşıyan çayın kıyısında Antalya-Mersin karayolunun üzerinde bulunan Manavgat'ın nüfusu 73.511'dir. (1980). Bunun 14.255'i merkezde, 59.256'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı, 81 köyü vardır. Yüzölçümü 2.284 km²'dir. Tabii güzellikleriyle, özellikle Manavgat Çayı üzerindeki çağlayanları ile ünlü olan bu ilçede orta dereceli okullar, kütüphane, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi, tarıma, özellikle turunçgiller ve pamuk tarımına bağlıdır. Tahıl da ekilir. Son yıllarda turizm gelişmektedir.

Eski bir yerleşim merkezi olan Manavgat'ta pek çok kalıntı bulunmaktadır. Eski çağın ünlü şehirlerinden biri olan Side köyünde 2500 kişilik bir açık hava tiyatrosu, ayrıca Agora tapınakları ve başka kalıntılar vardır. Altınkaya köyünde de bir tiyatro bulunmaktadır.

SERİK: Antalya'nın il merkezine en yakın ilçesi olan Serik, Antalya-Mersin karayolu üzerinde ve köprü ile Aksu çayları arasında yer alan bir kıyı şehridir. Toplam nüfusu 71.481 olup, bunun, 15.955'i merkezde, 55.526'sı bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 60 köyü vardır. 1353 km²'lik bir alanı kaplar. Antalya'nın nüfusu en yoğun olan ilçesidir. Orta dereceli okulları, kütüphanesi, sağlık merkezi vardır. Tabii güzellikleri ve tarihî eserleri ile ünlüdür. Çok turist çeken Aspendos Açık Hava Tiyatrosu ile Silien Harabeleri bu ilçenin sınırları içindedir. Ekonomisi tarıma, özellikle turinçgiller ve pamuk tarımı ile turizme bağlıdır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Antalya, tarım ürünlerinin hem çeşitliliği, hem verimliliği bakımından önde gelen illerimizdendir. Birçok kıyı illerimizde olduğu gibi iki iklimin ürünleri aynı anda görülür. Kıvıda Akdeniz iklimi ürünleri iç kısımlarda kara iklimi ürünleri yetişir. Fakat biraz daha ılıman iklim ürünleri yetiştirilir. Bu sebeple ilde hem buğday, yulaf, arpa gibi karasal iklim bitkileri hem de, pamuk, yerfıstığı, limon, portakal, muz vb. gibi sıcak iklim bitkileri de yetişir. Bilhassa narenciye ve sebze üretimi bakımından Türkiye'de önemli bir yer teşkil eder. Seracılık oldukça gelişmiştir. Türkiye'nin büyük şehirlerini besleyen turfanda ve mevsiminden sonra yetişen sebzelerin önemli miktarı da Antalya'da seralarda yetiştirilir. 2.000.000 hektarı aşan il topraklarının %78'i tarıma elverişlidir.

1979 istatistiklerine göre Antalya'da aynı yıllarda yılda 284.761 ton buğday, 103.811 ton arpa, 18.404 ton yulaf olarak 414.519 ton tahıl ve 13.484 ton baklagiller, 30.278 ton lif pamuk, 48.444 ton çiğit, 8 ton nohut, 8 ton anason, 4 ton susam, 17 ton soğan ve 10 ton yer fıstığı elde edilmiştir. Aynı yılda elde edilen sebze miktarları da domates 253.200 ton (Türkiye üretimindeki payı %7.2'dir), patlıcan 31.700 ton, kabak 37.100 ton, salatalık 51.000 ton, 3782 tonluk bezelye üretimiyle Türkiye üretiminin %11.5'ini teşkil eder. Bu oran biber için %4, patlıcan için 5, kabak için 12.5, salatalık için 10.2'dir.

Üzüm ve zeytin üretimi de ileri sayılır. 15-20 bin ton civarında üzüm üretilir. Zeytin üretiminde Türkiye genel üretimi içinde %3.3'ünü teşkil eder. Meyvacılıkta da hayli gelişmiştir. Öyle ki Türkiye'nin meyva am-

barı sayılabilir. Elma, armut ve ayvadan muza kadar her türlü meyva yetiştirilir ve genel üretim içindeki payları da oldukça önemlidir.
Bergamut ve ağaç kavunu hariç bütün turunçgiller yetişir, hatta turunçgiller üretiminde en başta gelen ilimizdir.

Hayvancılık: Antalya'da hayvancılık gelişmemiştir. Hatta giderek yok olup gitmektedir. Hayvancılık yapılabilecek arazi ve meraların daha yüksek gelir getiren tarım ürünlerine yer bırakması sonucunda, hayvancılık iyice gerilemiş bulunmaktadır. Sözgelimi 1960 başlarında ilde, 438.104 koyun, 1.349.021 kılkeçisi, 167.891 sığır, 2.095 manda, 25.550 at, 46.323 eşek varken, 1980'li yıllarda bu sayılar sırasıyla, 362.680, 922.800, 217.710, 50, 11.570, 23.246'ya düşmüştür. Yalnızca tavukçuluk ve arıcılıkta bir ilerleme olmuş, 1960 başlarında 459.000 olan tavuk sayısı, 1970 başlarında 1.394.159'a ulaştığı halde, 1980'li yıllarda bu sayı tekrar 660.101'e düşmüştür.Ancak arıcılıkta yavaş da olsa bir artış görülmektedir.

Hayvancılıkta görülen bu gerileme makineleşmenin getirdiği kolaylık hayvancılık için elverişli birçok meranın tarım arazisi haline dönüşmesine sebep olmuştur. Yine aynı sebeple tarımda modern metodlar kullanıldığı halde, hayvancılık geleneksel ve ilkel şekliyle devam etmektedir. Tarımla meşgul olan köylüler, evlerinde geçimleri için üç-beş baş hayvan da beslerler.

Hayvancılık için kullanılabilecek alanlar da daralmıştır. 1970 başlarında meralar ildeki tarım alanlarının %7'si iken, bu oran 70'li yılların sonunda %3'e düşmüştür. Bu sebeple yem kullanımı özendirilmede ve yeni yeni yem sanayii de gelişmektedir.
Eskiden tamamen göçebelerin elinde olan hayvancılık, göçebelerin yerleşik hayata geçmeleriyle yok olmaktadır. Devlet de bölgede hayvan ıslah çalışmalarını yürütmektedir.

Hayvansal üretimi hayvancılıkla orantılı olarak azalmıştır. Yalnızca biraz daha modern usullerle yapılan büyük baş hayvan yetiştirimi sebebiyle inek sütü üretimi artmıştır. 1960 başlarında yılda 25 bin ton olan keçi sütü 1980'li yıllarda 15 bin tona düşmüştür. İnek sütü üretimi 1960 yılında 14 bin ton iken, inek sayısı azalmış olmasına rağmen, modern inekçilik sebebiyle 24 bin tona çıkmıştır. Yine 60 başlarında 650 ton olan bal üretimi 1980'li yıllarda 1.400 tona ulaşmıştır. Ildeki başlıca hayvan ürünleri, peynir, süt, tereyağı, yoğurt, dondurma, bal ve Yumurta, et tereyağı ve yoğurt üretimi azdır. Yün ve kıl üretiminde de gözle görülür bir azalma oluştur.

Madenler: Antalyanın madenleri: Gazipaşa: Kurşun, manganez, kuvarsit, mermer. Alanya: Alüminyum, (boksit), barit, fosfat, kuvarsit, zımpara. Akseki: Alüminyum (boksit), dolomit, bitümlü şist, linyit kömürü. Serik: Krom, manganez, fosfat. Gündoğmuş: Alüminyum (boksit), barit, zımpara.Kumluca: Alüminyum (boksit), manganez. Manavgat: Krom, fosfat. Kemer: Taşkömürü. Finike: Asfalt. Kaş: Asfalt.

Sanayi: Antalya sanayi bakımından gelişmiş değildir. Son zamanlara kadar Antalya'daki sanayi gelirlerinin Türkiye imalat sanayii gayri safi millî geliri içindeki payı %1'di. Ancak yeni yeni gelişmekte olan sanayi de daha çok tarıma dayalı sanayidir ve tüketime yönelik gıda maddeleri üretilmektedir. Dokuma fabrikaları da hem sayı bakımından giderek artmakta hem de daha modern kuruluşlar haline gelmektedirler.
Bununla birlikte enerji yetmezliği il sanayiinin gelişmesine engel olan en belli başlı faktördür. Bununla birlikte önemli bir kısmı kamu sektörüne ait olan 40'a yakın gıda, dokuma, orman ürünleri, kimya, metal dışı, maden, maden işleri ve madeni eşya ve makina üreten fabrikaları mevcuttur. 1977'de ilde sanayi sektöründe 6.500 işçi çalışmaktadır. Bu sayının bugün 10 binin üzerinde olduğu tahmin ediliyor.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halk müziği alanında yörük etkisi ağır basar. Yörüklere özgü bozlak, ağıt, varsağı ve koşma gibi halk müziği türleri yaygındır. Karacaoğlan ve Dadaloğlu deyişleri de bu yörede yaygın olarak kullanılır. Türkülerin çoğu yaşanmış olaylardan kaynaklanır. Ölüm olaylarının ardından kişisel veya toplumsal acıyı anlatmak amacıyla ağıtlar yakılır. Doğal yıkımlardan sonra da ağıtlar yakılır. Yörede çok değişik halk oyunları vardır. Oyunların başında teke havaları olarak tanımlanan ve teke yörüklerinin oynadığı oyunlar gelir. Giyim-kuşam: Antalyalı kadınlar çoğunlukla kadife üstüne işlenmiş üçetek veya zıbın denilen çok süslü bir cepken giyerler. Alta çok geniş bir şalvar giyerek bellerine süslü bir kemer takarlar. Kimi yerlerde potur denilen pantolon ve üstüne cepkenler

giyilir. Bugün Antalyalı erkekler ve kadınlar diğer illerde olduğu gibi çağdaş giysileri kullanmaktadır.

TÜRKÜLERİ:

Ana deyen yorulur mu	Kalkıp ben ele varamam
Karlı dağlar ayrılır mı	Gayrı ben seni göremem
Hiç anasız durulur mu	Ben anasız kuzu oldum
Durmam anam durmam.	Anam öleli sarardım soldum.

ANTALYA'NIN ÜNLÜLERİ:

Abdal Musa (XIV. yy. şâir), Aksoy, Muammer (1917- hukukçu), Baykal, Deniz (1938- siyaset adamı), Cansever, Turgut (1922- mimar), Demirtaş, Metin (1938-şâir), Ediboğlu, Baki Süha (1915-1972- şâir, yazar), Kabakçıoğlu, Güngör (1933- karikatürist), Koçal, İsmail (Millî yüzücü), Kutlar, Onat (1936- yazar), Sabahattin, Enis (1892-1942- yazar)

ANTALYA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Ankara	548
Erzurum	1371
İstanbul	734
İzmir	505
Mersin	488

NOT: İstanbul'dan Antalya'ya uçak seferleri yapılmaktadır.

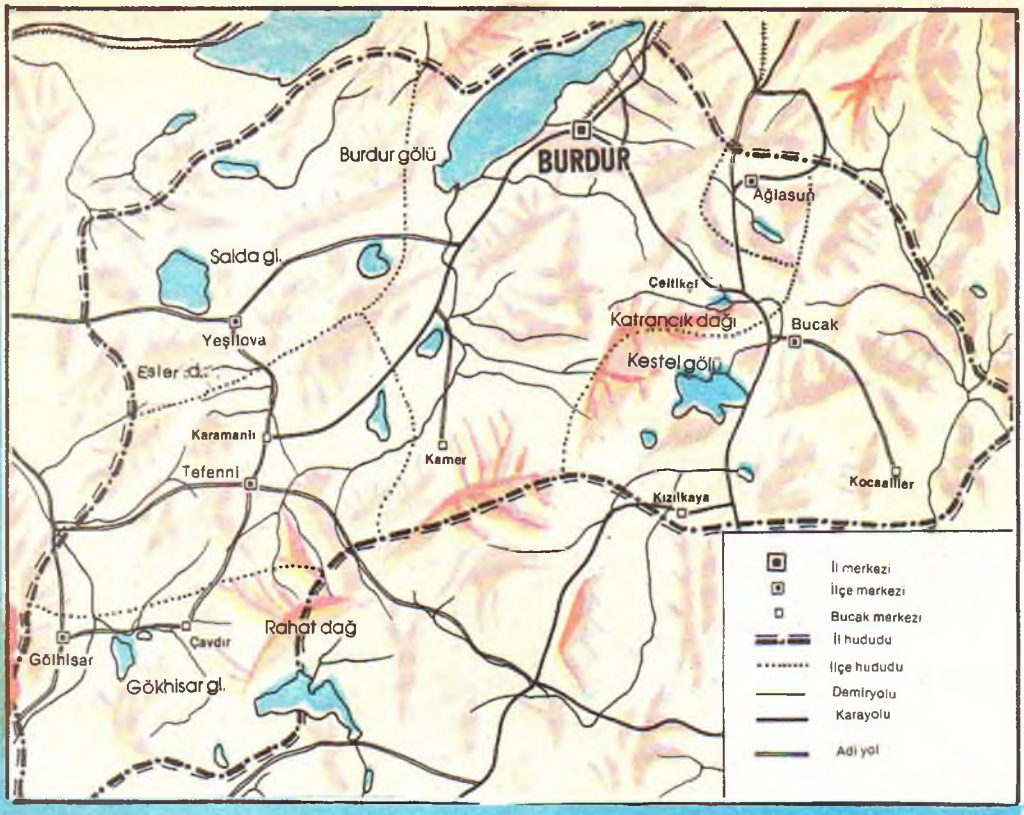
Burdur gölü
BURDUR
Ağlasun
Salda gl.
Çeltikçi
Katrancık dağı
Bucak
Yeşilova
Kestel gölü
Esler ov.
Karamanlı
Kemer
Tefenni
Kızılkaya
Kocasaller
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol
Rahat dağ
Çavdır
Gölhisar
Gökhisar gl.

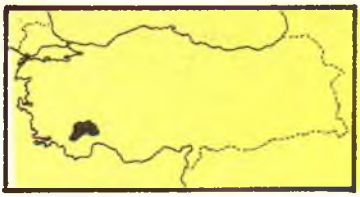

BURDUR

OTOMATİK TELEFON KODU: 3251
İL TRAFİK KODU: 15

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 36° 53' ve 37° 50' kuzey enlemleri ile 29° 24' ve 30° 53' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 6.887 km². **Yeri:** Kuzeydoğu, doğu ve güneyinde Isparta ve Antalya, güneybatı ve batısında Muğla ve Denizli, kuzeyinde Afyon vardır. **Nüfusu:** 235.009. **Nüfus yoğunluğu:** 34. **İlçe sayısı:** 5: Ağlasun, Bucak, Gölhisar, Tefenni, Yeşilova. **Bucak sayısı:** 13. **Köy sayısı:** 205. **Toprakları:** %61 dağlar, %19 ovalar, %2.7 yaylalar, %17 platolar. **Dağları:** Söğüt Dağları (Çataltepe 2.276 m.), Kestel Dağı 2.236 m., Katrancık Dağı, Rahat Dağları, Kocaş Dağları (Kızılcadağ 2.598 m.), Eşeler Dağı 2.254 m. **Ovaları:** Tefenni Havzası Ovaları 5-6 km², Gölhisar Ovası, Yamadı Ovası, Cavdır Ovası, Haravza Ovası, Akçaköy Ovası, Erli Ovası, Bucak Ovası, Kestel Ovası; Keçili Ovası, Ürkütlü Ovası, Kızılkaya Ovası, Kaşpınar Ovası, Ağlasun Ovası, Başköy Ovası, Öteyüz Ovası, Hacılarköy Ovası, Yazıköy Ovası, Yarıköy Ovası, Eğneş Ovası, Kozluca Ovası, Elmacık Ovası, Çine Ovası, Kuzköy Ovası, Çeltikçi Ovası. **Akarsuları:** Alakır Çayı, Burdur Çayı, Arvallı Çayı, Kiravgaz Çayı, Askeriye Çayı, Başköy Çayı, Dalaman Çayı. **Gölleri:** Burdur Gölü 180 km², Pınarbaşı (Eğneş) Gölü, Karaevli Gölü, Bereket Gölü, Yarışlı Gölü, Salda Gölü, Karataş Gölü, Yazır (Gölcük) Gölü, Gölhisar Gölü, Söğüt Gölü. **Eğitim oranı:** %66.4.**İlkokul sayısı:** 255. **Ortaokul sayısı:** 45. **Lise sayısı:** 9. **Kütüphane sayısı:** 6. **Fabrika sayısı:** 18. **Firma sayısı:** 3.294. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mısır, yulaf, baklagiller, patates, elma, armut, erik, badem, ceviz, zerdali, kiraz, gül, şekerpancarı, tütün, anason, keten, kenevir, haşhaş, susam, ayçiçeği, koyun, keçi, eşek, at, katır). **Madenler** (Linyit, manganez, krom). **Üretim** (Şeker, süt ürünleri, gül yağı ve gül ürünleri, un, pamuklu kumaş, bakır eşyalar). **Kişi başına yıllık gelir:** 26.606 TL.

DAĞLAR

Akdağ: Ağlasun ilçesinin kuzeydoğusundadır. En yüksek noktası 2.276 m.dir.

Eşeler Dağı: Yeşilova, Karaanlı, Tefenni ve Beyköy'ün kuzeybatısında yer alır. Dağın üstünde geniş meralar vardır. Maden yatakları zengindir. En yüksek yeri 2.254 m.dir.

Kestel ve Katrancık Dağları: Bağsaray kasabası ile Bucak ilçesi arasındadır. En yüksek noktası 2.236 m.dir.

Koçaş Dağları: Söğüt ve Gölhisar gölleri ile Muğla'nın Seki kasabası arasındadır. Ormanlarla kaplıdır. 2.598 m. ile Kızılca Dağ en yüksek noktasıdır. Orta ve Batı Anadolu'yu Güneybatı Anadolu'ya bağlayan Karınca Beli bu dağların üzerindedir.

Rahat Dağları: Kemer kasabası, Yakalar ve Belenli köyleri ile Ovacık köyünün güneyini kaplar. Antalya Korkuteli ile sınır meydana getirir.

Söğüt Dağları: Burdur Gölü'nün kuzeybatısında, Burdur-Afyon-Isparta il sınırları üzerindedir. Çataltepe 1.919 m. ile en yüksek yeridir.

OVALAR

Ağlasun havzası ovaları: Bu havzada Ağlasun, Başköy ve Öteyüz ovaları vardır. Toprakları alüvyonlu olduğu için verimlidir.

Bucak havzası ovaları: Bu havzada Bucak, Kestel, Keçili, Ürkütlü, Kızılkaya ve Karapınar ovaları vardır.

Burdur havzası ovaları: Bu havzada Burdur Hacılarköy, Yazıköy, Yarıköy, Eğneş, Kozluca, Elmacık, Çine, Kuzköy ve Çeltikçi ovaları vardır. Yazıköy ve Yarıköy ovaları dışındakiler küçüktür.

Gölhisar ovaları: Bölgede Gölhisar, Yamadı, Çavdır ve Haravza ovaları vardır. Ovaları alüvyonlu kalın bir toprak tabakası örter.

Tefenni havzası ovaları: Bu havzada Tefenni (Hasanpaşa), Kağılcık-Karamanlı ve Başpınar ovaları vardır. Ovalar 5-6 km²'dir.

Yeşilova havzası ovaları: Bu havzanın önemli ovaları Akçaköy ve Erli ovalarıdır. Toprakları alüvyonludur. Ortalama yükseltisi 1.400 m.dir.

YAYLALAR

Eşeler Yaylaları: Yeşilova-Karamanlı-Tefenni ve Beyköy kasabalarının kuzeybatısmdadır. Su kaynakları zengindir. Üzerinde geniş meralar vardır.

Rahat Dağları Yaylaları: Yaz aylarında yaylak olarak kullanılan bu yaylaların üzerinde sık sık pınarlara rastlanır. Yaylalar hayvancılık için çok uygundur.

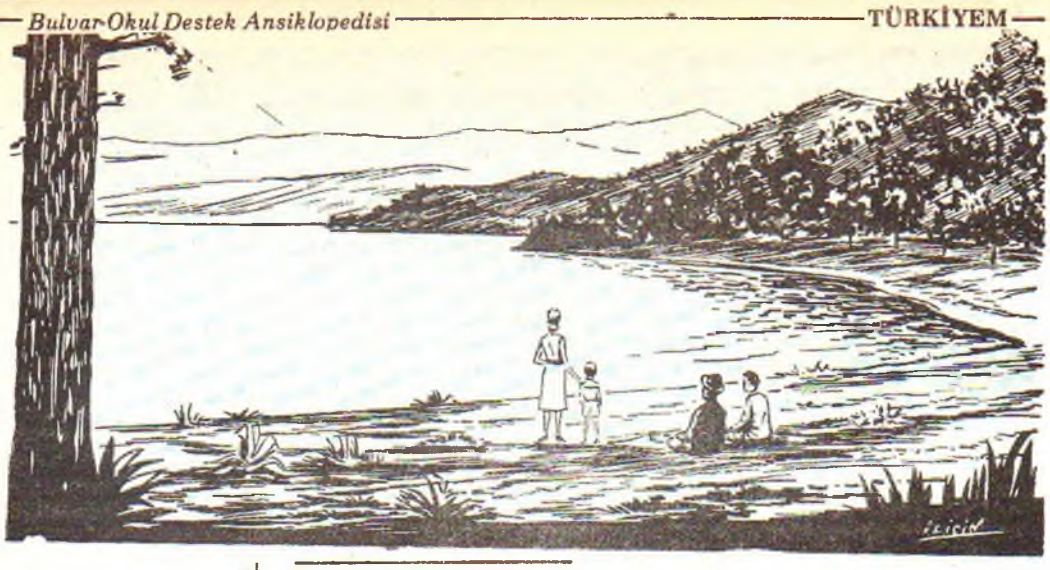

AKARSULAR :

Alakır Çayı: Eşeler Dağı'ndan çıkan bu çay, Bozçay adı ile de bilinir. Yatağı 80 km. uzunluğundadır. Çay saniyede 400 lt. su taşır. Çay Burdur Gölü'ne dökülür.

Arvallı Çayı: Arvallı kasabasında Teke Gözü'nden doğar. Çay saniyede 200-350 lt. su taşır. Çeltikçi Çayı ile birleşerek Onaç Çayı adını alır ve Kestel Gölü'ne dökülür.

Askeriye Çayı: Askeriye köyü üzerindeki Leften yaylasından doğar. Burdur Gölü'ne dökülür.

Başköy Çayı: Başköy'den doğar. Çay saniyede 350-450 lt. su taşır. Suyu tuzlu olduğundan Tuzlu Çay diye de bilinir. Aksu'ya dökülür.

Burdur Çayı: İnsuyu, Gökpınar ve Yeni Pınar kaynaklarından doğar. Çay saniyede 200-300 lt. su taşır. Burdur Gölü'ne dökülür.

Dalaman Çayı: Dirmil Kavaklıpınar'dan doğar. Kereste taşımacılığında kullanılır. Akdeniz'de Adalar Denizi'ne dökülür.

Kıravgaz Çayı: Kıravgaz Dağı'ndan doğar. Çay saniyede ortalama 250-400 lt. su taşır. Burdur Gölü'ne dökülür. Bunlardan başka bölgede Karamunsa, Hasanpaşa, Karamanlı, Horzum, Acel, Salda, Ulupınar, Armut, Niyazlar, Doğanbaba, Köpek, Varaşlı, Düger çayları ve Kestel ile Aksu vardır.

GÖLLER :

Bereket Gölü: Bereket köyü yakınındadır. 200 dekardır. Suları Aykırdak Çayı, Büğdüz ve Suludere Çayları tarafından Burdur Gölü'ne dökülür.

Burdur Gölü: Yüzölçümü 180 km²'dir. Tektonik bir göldür. En derin yeri 110 m.dir. Tuzlu göldür. Bu sebeple gölde balık yaşamaz.

Gölhisar Gölü: Denizden yüksekliği 1000 m.dir. En derin yeri 10 m.dir. Gölde balık çok boldur.

Karataş Gölü: Karataş Tepesi ve Kağılcık Dağları önündedir. Bahçeözü Gölü adı da verilir. Tarım alanlarını sulamada kullanılır.

Karaveli Gölü: 1200 dekardır. En derin yeri 2 m.dir. Kuzköy ve Tekke köylerinin su deposudur.

Pınarbaşı Gölü: Şehre 35 km. uzaklıkta 950 m. yüksekliktedir. 50.000 dekar olan göl, DSİ tarafından kurutulmuş olup tarım alanı olarak kullanılmaktadır.

Salda Gölü: Yeşilova'ya 4 km. uzaklıktadır. 1.197 m. yükseltisi'olan göl, tektonik yapıdadır. 125 km²'dir. Derin olan gölde balık yaşar, suyu tatlıdır.

Söğüt Gölü: Burdur-Antalya sınırındadır. Büyük bir alam kaplayan göl, bölge için büyük tehlikedir. Ancak kontrol altına alındığı için kurumak üzeredir.

Yazır Gölü: Yazır köyü yakınındadır. 3.000 dekardır.

İKLİMİ:

Burdur toprakları, Akdeniz'in ardında kaldığından iklimi, Akdeniz tipinden uzaklaşır. Kışları soğuk, yazları da sıcak geçer. Yıllık yağış kış aylarında yağmur ve kar şeklinde olur. Kışlar soğuk ve donludur.

Sıcaklık: Ortalama sıcaklık 2.5°C ile 24.3° C arasında değişir. En

yüksek sıcaklık 39,6° C ile Ağustos ayındadır.

İlçelerde en yüksek sıcaklık 36°C-39°C, en düşük sıcaklık -16°C, -20°C arasında değişir.

Yağış: Yağışlar kış ve bahar aylarında düşer. Ocak ayında yağış ortalaması 75 mm., Haziran ayında ise 20 mm.dir. Aralık ayında yağış ortalaması 80 mm.ye kadar çıkar. Şehrin yağışlı günler sayısı 6, karla örtülü günler sayısı 9.2'dir.

Rüzgâr: Rüzgârlar, genellikle güney, güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzeybatıdan eser. Kuzeybatı rüzgârları Şubat'ta başlar, Mayıs-Haziran'da yoğunluk kazanır, Eylül'den sonra azalır. Kuzeydoğu rüzgârları en çok Ocak-Evlül arası yoğunlaşır. Güney rüzgârları Ocak-Nisan, Ekim-Aralık aylarında güneydoğu rüzgârları Ocak, Haziran, Kasım- Aralık aylarında yoğundur.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Burdur ili topraklarının %20'si tarıma elverişli değildir. %33'ü ormanlarla, %13'ü çayır ve meralarla, %34'ü ise ekili ve dikili alanlarla kaplıdır.

Ormanlar daha çok dağlık bölgelerde yer alır. En çok rastlanan ağaçlar karaçam, kızılçam, sedir, köknar ve ardıç ağaçlarıdır.

İlin çukur ovaları bozkır görünüşündedir.

Hayvanlar: Bölge hayvancılığa elverişlidir. Sığırlardan yerli kaya ve montofon melezleri, koyunlardan dağlıç ve merinos yetiştirilir. Burdur yabanî hayvanlar bakımından zengindir. Keklik, yaban ördeği, ayı, karaca, vaşak, karakulak, yaban kedisi, saz kedisi, tavşan, porsuk, kurt, tilki, çakal ve domuz bölgede yaşayan yabani hayvanlardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Salda Gölü: Burdur-Yeşilova-Acıpayam karayolu üzerinde bir göldür. Gölün çevresi piknik alanıdır. Alandan günde 1000 işi faydalanabilir. **Burdur Gölü:** Burdur Gölü plaj ve piknik yeri olarak kullanılır. **Gölhisar Gölü:** Piknik yeri olarak kullanılan bir bölgedir. **Aziziye Ormanı:** Şehre 60 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Dirmil Ormanları:** Gölhisar'a 35 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **İnsuyu Mağarası:** Şehre 14 km. uzaklıktadır. Mağara turizme açıktır. **İnsuyu İçmeleri:** İnsuyu Mağarası'nın yakınındadır. Suyu mide-bağırsak hastalıklarına iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Hacılar Köyü Höyüğü: Hacılar köyündedir. Höyük 1957-1960 yılları arasında kazılar sırasında tamamen ortaya çıkarılmıştır. **Tymbrianassos:** Yaraşlı Gölü yakınlarındadır. Frigler döneminden kalma eski bir şehirdir. **Selimzade Camii:** Cami 1914 depreminde yıkılmış, sonradan yeniden inşa edilmiştir. **Camiler:** Tepe Camii, Kayışoğlu Camii, Mustafa Hoca Camii, Hecir Camii, Selimoğlu Camii, Gazi Camii, Çeşmedamı Camii, Nur Camii, Taş Camii, Divanbaba Camii, Şeyh Sinan Camii, Ulu Camii, Dempere Camii. **Türbeler:** Selimoğlu Türbesi, Hıdırlık Türbesi, Onacak Türbesi. **Hamamlar:** Baltaoğlu Hamamı, Eskiyeni Hamamı, Tabak Hamamı. **Sagalassos:** Şehre 33 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Günümüzde yıkık durumdadır. **Kremna:** Şehre 60 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Bölgedeki arkeolojik kazılar devam etmektedir. **Susuz Hanı:** Susuzköyü'ndedir. Selçuklu eseridir (XIII. y.y.) **İncir Kervansarayı:** Dereköy'dedir. Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev b. Keykubad tarafından yaptırılmıştır (XIII. y.y.) **Kibyra:** Gölhisarı'ndadır. Eski bir Roma şehridir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Burdur adının nereden ve nasıl türediği hakkında çeşitli yakıştırmalar olmasına rağmen bu kesinlikle bilinememektedir. Bazılarına göre Burdur adı Roma çağında Polidorion adıyla anılan Burdur gölünün Türkçe'de halk arasında değişikliğe uğramasından ortaya çıkmıştır.

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 1400 Hititler	1301 Hamidoğulları
M.Ö 690 Lidyalılar	1391 Osmanlılar
M.Ö 546 Persler	19-21 Nisan 1917
M.Ö 301 Selökidler	Burdur ve çevresi
M.Ö 190 Bergamalılar	İtalyanlar'a
M.Ö 183 Romalılar	bırakıldı.
395 Bizanslılar	1 Haziran 1921
1177 Selçuklular	işgalin kalkması.

TARİHİ:

Tarihî kronolijide de görüldüğü gibi şehir birçok devletlerin hâkimiyeti altında yaşadı. I. Bayezid döneminde Osmanlılar'ın eline geçti. Burdur bölgesi Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi Kütahya'ya bağlandı (1391). II. Bayezid döneminde gelişen Şahkulu ayaklanması, bölgenin en önemli tarihî olaylarındandır. Şahkulu mağarada yaptığı ibade-

tiyle ün kazanmıştır. Şahkulu daha sonra bu ününden istifade ederek isyan etti. Osmanlılar kısa sürede isyanı bastırmışlar ve Şahkulu İran'a sığınmıştır. 1768-1837 yıllarında Burdur mutasarrıflıktı. 1839'da Konya vilayetinin Isparta Kaymakamlığı'na bağlandı. 1851'de Isparta'dan ayrılarak kaymakamlık haline geldi ve Konya'ya bağlandı. 1872'de de sancak oldu. 1919'da bağımsız mutasarrıflık olarak İstanbul'a bağlandı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BURDUR:

1917 Saint-Jean'de Mauri Antlaşması gereğince, Haziran 1919'da Burdur İtalyanlar tarafından işgal edildi. İtalya şehri işgal etmişti ama şehirde düzenli birlik bulundurmadı. Sadece arasıra şehri kontrol etti. Bunun üzerine halk bir direnişe geçmedi. İtalyanlar İtilaf devletleri ile çıkar çatışmasına düşünce, 1 Haziran 1921'de işgali kaldırdılar ve şehri boşalttılar.

İLÇELERİ:

- AĞLASUN
- BUCAK
- GÖLHİSAR
- TEFENNİ
- YEŞİLOVA

AĞLASUN: 1980 sayımına göre, toplam nüfusu 10.786 olup bunun 4.442'si ilçe merkezinde, 6.344'ü köylerde yaşar. Yüzölçümü 317 km²'dir. Sadece 8 köyü vardır. Burdur ilinin batısında Büyük İskender'in savaştığı tarihî Sagalassus harabelerinin 5 km. güneyinde Isparta sınırında yer alır. İl merkezine olduğu gibi Isparta ve Antalya'ya da asfalt yolla bağlıdır.

Ağlasun'un ekonomisi tarıma dayanır. Üzerinde kurulduğu Aksu vadisinde kavaklar, ceviz, kiraz ve elma ağaçları çoktur. Gül bahçeleri, mısır ve fasulye tarlaları da daha çok bu vadidedir. İlçenin batısı çam ormanları ile kaplıdır.

Evvelce bucak olan Ağlasun 1958'de ilçe haline gelmiştir. Merkezde orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul vardır. İlçenin köylerinde halı ve kilimcilik yaygındır. Çanaklı köyü de testileri ile ünlüdür.

BUCAK: Burdur'un 47 km. güneydoğusunda, Burdur-Antalya karayolunun kenarında, verimli bir tarım alanı üzerinde yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 45.693 olup, bunun 18.852'si ilçe merkezinde, 26.841'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 1436 km², denizden yüksekliği 750 metredir. Hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından Burdur'un en büyük ilçesidir. Lise, kütüphane, sağlık merkezi ve bütün köylerinde ilkokul vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pamuk, tütün, şekerpancarı, pirinç ve meyva yetiştirilir. Dağları ormanla kaplıdır.

İlçede ve köylerinde çok sayıda hah dokuma tezgâhı vardır. Ayrıca mobilya, kiremit, tuğla fabrikaları bulunmaktadır. Bucak, 1926'ya kadar bir nahiye idi ve Oğuzhan ismini taşıyordu. 1926'da Antalya ilinden de bazı köyleri alarak ilçe olmuştur. Bucak ilçesinin 2 bucağı ve 36 köyü vardır.

GÖLHİSAR : Burdur'un 105 km. güneybatısında il merkezine en uzak ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 40.712'dir. Bunun 8.283'ü ilçe merkezinde, 32.429'u köylerde yaşar. 2 bucağı, 30 köyü vardır. Yüzölçümü 1.011 km², denizden yüksekliği 945 metredir. Bu köylerin 19'u orman içinde veya kenarında yer alır. Ekonomisi ormancılığa, hayvancılığa ve tarıma dayanır. Doğusu ve güneyi Toros dağlarının Ege dağları ile birleştiği yüksek yaylalardan ve dağlık bölgelerden oluşur. Dağlar çam ve ardıç ormanlarıyla örtülüdür.

Gölhisar ovasının ve Gölhisar gölünün etrafında yerleşmiş köyler tarımla geçinirler. Bu ovada tahıl, mısır, pancar yetiştirilir.

İlçenin ortaokulu, lisesi, kütüphanesi, sağlık merkezi vardır. Bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

TEFENNİ: Burdur'un 63 km. güneybatısında, kendi adını taşıyan ovanın batısında, denizden yüksekliği 1.140 m. olan bir alanda kurulmuştur. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 20.830 olup, bunun 4.377'si

İlçeler	Toplam nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km.	Yoğunluk
00 Merkez ilçe	87.999	44.630	43.369	1.937	45
01 Ağlasun	10.786	4.442	6.344	317	34
02 Bucak	45.693	18.852	26.841	1.436	32
03 Gölhisar	40.712	8.283	32.429	1.011	40
04 Tefenni	20.830	4.377	16.453	835	25
05 Yeşilova	28.989	4.399	24.590	1.351	21
Toplam	235.009	84.983	150.026	6.887	34

ilçe merkezinde, 16.453'ü köylerde yaşar. Yüzölçümü 835 km²'dir. 1 bucağı, 20 köyü vardır. Orta dereceli okulu, kitaplığı, sağlık merkezi ve bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, anason, patates, keten ve çeşitli meyvalar yetiştirilir. Hayvancılık ve halı dokumacılığı ikinci derecede önemli gelir kaynaklarıdır.

YEŞİLOVA: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 28.989'dur. Bunun 4.399'u ilçe merkezinde, 24.590'ı köylerde yaşar. 42 köyü vardır. Yüzölçümü 1.351 km², denizden yüksekliği (ortalama) 1100 metredir. Burdur'un 60 km. batısındadır. Orta dereceli okulları, kitaplığı, sağlık merkezi vardır. Salda Gölü'nün 4 km. kuzeybatısındadır. Salda, Türkiye'nin en güzel göllerinden biri olmasına rağmen Yeşilova henüz özlenen yoğunlukta bir turizm merkezi olamamıştır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, anason, sebze ve meyva yetiştirilir. Ormancılık ve hayvancılık da önemlidir. Halı ve kilim dokumacılığı oldukça ileri ve yaygındır.

Eski adı Satırlar nahiyesi olan Yeşilova, 1936'da bugünkü adı ile ilçe haline getirilmiştir.

EKONOMİSİ:

Tarım: Burdur Akdeniz iklimi nde yer almakla birlikte Toroslar'ın kuzeyinde kaldığı için karasal iklimi de andırır, hattâ iki iklim arasında bir geçiş iklimidir. Bu nedenle bazı Akdeniz ürünleri yanında şeker pancarı, gül ve elma da yetişir. Fakat bölgenin iyi yağmur almaması ve büyük akarsuların bulunmayışı hem bitki çeşitliliğinin fazla olması hem de kalitesizliğine sebep olmaktadır. 715.000 hektar olan il toplam alanının %80'i tarım için elverişli hale getirilebilir. Ancak bunun bugün sadece %33'ünde bitkisel üretim yapılmaktadır. Tarım ürünleri arasında tahıl ekimi birinci sırayı alır (100.000 hektarlık alan). Fakat bu alan giderek daralmaktadır. En çok buğday ekilir

Sanayide kullanılan tarım ürünlerinin başında şeker pancarı gelir (252.333 ton). Daha önceleri pek ekilmeyen şeker pancarı, Burdur'da şeker fabrikasının kurulmasıyla yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Anason üretiminde ise ekilen topraklar bakımından %75 Burdur'a düşer. Burdur haşhaş üretiminde ön sırayı almış (Türkiye genelindeki payı %12), fakat 1974'deki yasaklama ile bugün ne kadar üretildiği tam bilinmemektedir.

Gül yetiştiriciliği bakımından Isparta'dan sonra ikinci sırayı alır. Türkiye gülyağı üretiminin %15'ini Burdur sağlar (%85'ini de Isparta)Üzüm yetiştiriciliği pek ileri olmamakla birlikte yetiştirilen 15 ton sofralık üzüm mevsiminde tüketilir. Kavun, karpuz, hıyar, havuç (Türkiye genelinde %4), taze fasulye, taze soğan, elma (%2.27), armut (%3,5), ayva, muşmula, şeftali, kiraz, ceviz, badem, keçiboynuzu ve nar ehemmmiyetli ölçüde yetişir.

Hayvancılık: Burdur iklimi ve toprakları bakımından hayvancılığa elverişli olmakla birlikte, bu hususta henüz bir gelişme görünmemektedir. Meraların giderek yerlerini ekilip biçilen tarlarara bırakması da hayvancılığın dar alanlara sıkışmasına sebep olmaktadır. Sığır, tavuk ve arı yetiştiriciliği dışında bütün hayvancılık sahalarında bir gerileme görülmektedir. 1970 başlarında 337 bin olan koyun sayısı 1980'li yıllarda 290 bine, 1960'da 412 bin olan keçi 1980'de 320 bine, manda 3.500'den 1.300'e, at 15 binden 4 bine, eşek 33 binden 17 bine düşmüştür. Buna karşılık aynı yıllarda sığır 86 binden 114 bine, tavuk 214 binden 384 bine, arı kovanları da 11 binden 15 bine ulaşmıştır.

Madenler: MTA'nın Burdur'da belirlediği maden yatakları ve yöreler şunlar: **Merkez İlçe, Çeltikçi, Sertaç:** Manganez. Yeşilova: Asbetli mostra. **Merkez, Ağlasun, Çeltikçi:** Tuğla, kiremit. Tefenni, Hasanpaşa. Bayramlar: Linyit.

Sanayi: Burdur'un temel ekonomisi tarıma dayalı olmakla birlikte 1978 başında sanayinin gayri safi il geliri içindeki payı %20 dolaylarında idi. Öteden beri yaygın olan halıcılık ve aranan ürünleri işletmecilikleri yanında bugün kristal şeker, gül yağcılığı ve gıda üretimi dokumacılık da sanayide önemli bir yer almaya başlamıştır. 1955'te işletmeye açılan şeker fabrikası 1974'de genişletilmiş, yılda 50 ton şeker üretir kapasiteye ulaşmıştır. İki esans fabrikası da önemli sanayi kuruluşları arasındadır. Bu fabrikalarda yılda yaklaşık 400 ton gül işlenmekte ve gül yağı ile gül esansı üretilmektedir. Et Balık Kurumu'nun Et Kombinası ve Süt Endüstrisi Kurumu'nun süt fabrikası da mevcuttur. 1978'de üretime geçen Burdur traktör fabrikası (BURTRAK) teorik olarak yılda 20 bin traktör üretecek kapasitede düşünülmüş, ancak bugün yılda 400-500 traktör üretmektedir. Japon İhi-Shiboura lisansı ile traktör imal eden bu fabrikanın kapasite artırma çalışmaları sürmektedir.

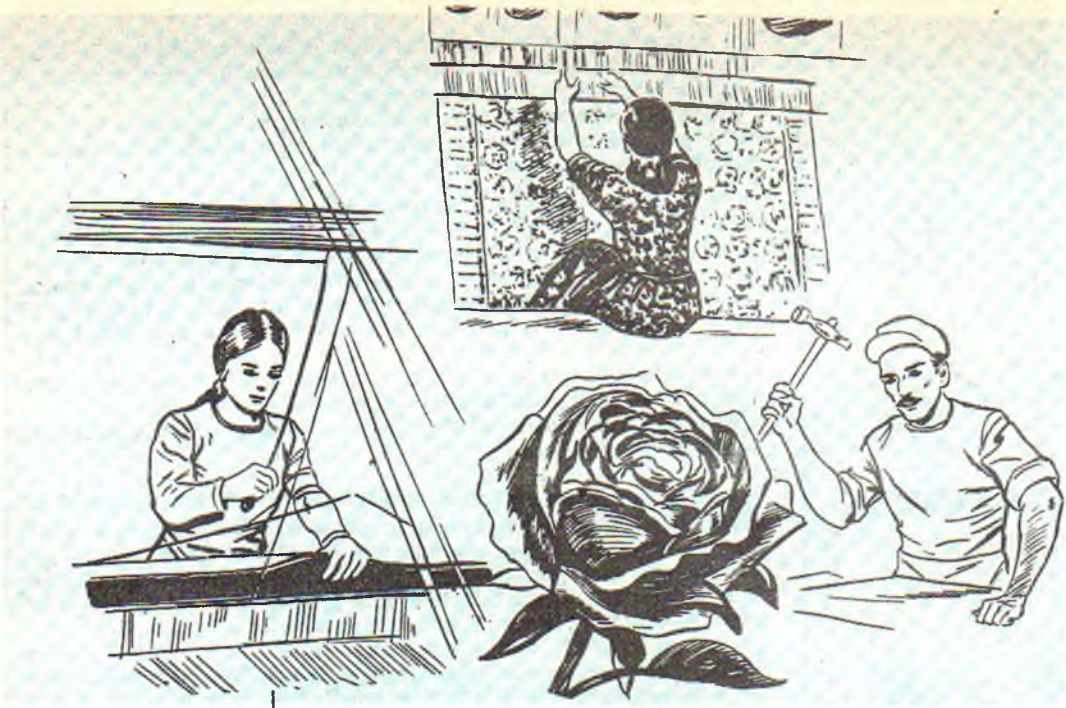

Halıcılık tezgahları her ilçede ve kövde mevcuttur. Beğdüzü köyünde 104 tezgahlı Halı Sanayii A.Ş. kurulmuştur. 1980'de bir halı sarayı yapılmış, küçük marangoz ve doğramacılar da Marangozlar ve Ağaç İşleri Sitesi'nde toplanmıştır. Yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın desteğiyle küçük sanayi sitesi de kurulmuştur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Burdur'da en ağırmdan en hızlısına zeybek türleri ve oyun havaları eşliğinde oynanan çeşitli oyunlar vardır. Halk müziğinde Ege bölgesi ağır basmaktadır. Teke havaları meşhurdur. Ünlü türküleri eşkiya havaları, Afşar beyleri, uygulamalı havalar, varyantlar ve teke havalarıdır. Her türkü ve oyunun havası vardır. Ünlü oyunları teke zortlaması, teke zeybeği, karaardıç, gurbet havaları, boğaz havası, ağır zeybekler ve serenler zeybeğidir. **Giyim-kuşamı:** Kadınlar başlarına fes, yazma ve üzerine delme yelek veya üç etek denen kıyafeti giyerler. Erkekler başlarına fes ya da poşu denen bir nevi başlık takarlar. Üzerlerine gömlek veya cepken giyen Burdurlu erkekler ayaklarına renk renk yünlerden yapılmış örme çoraplar giymeyi tercih ederler.

TÜRKÜLERİ:

Burdur'dan aldım yaprak kınayı
Bezirgandan aldım türlü veleyi
Yakma yengem yakma tuzsuz kınayı
Ak ellerim kına istemez
Çıkası gözlerim sürme istemez.

Dülbedimi yusun anam suyunu atmasın
Menevişli güpemi yad ellere takmasın
Gızım gelir diye çıkıp yollara bakmasın
Kızın gelmesi mahşere kaldı
Her sevileri karnında kaldı.

BURDUR'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Afyon	276
Ankara	380
Antalya	547
Denizli	171
Erzurum	1.271
İstanbul	609
İzmir	380

NOT: Burdur'un Denizli, Isparta, Afyon, İzmir, Ankara ve İstanbul'a demiryolu bağlantısı vardır.

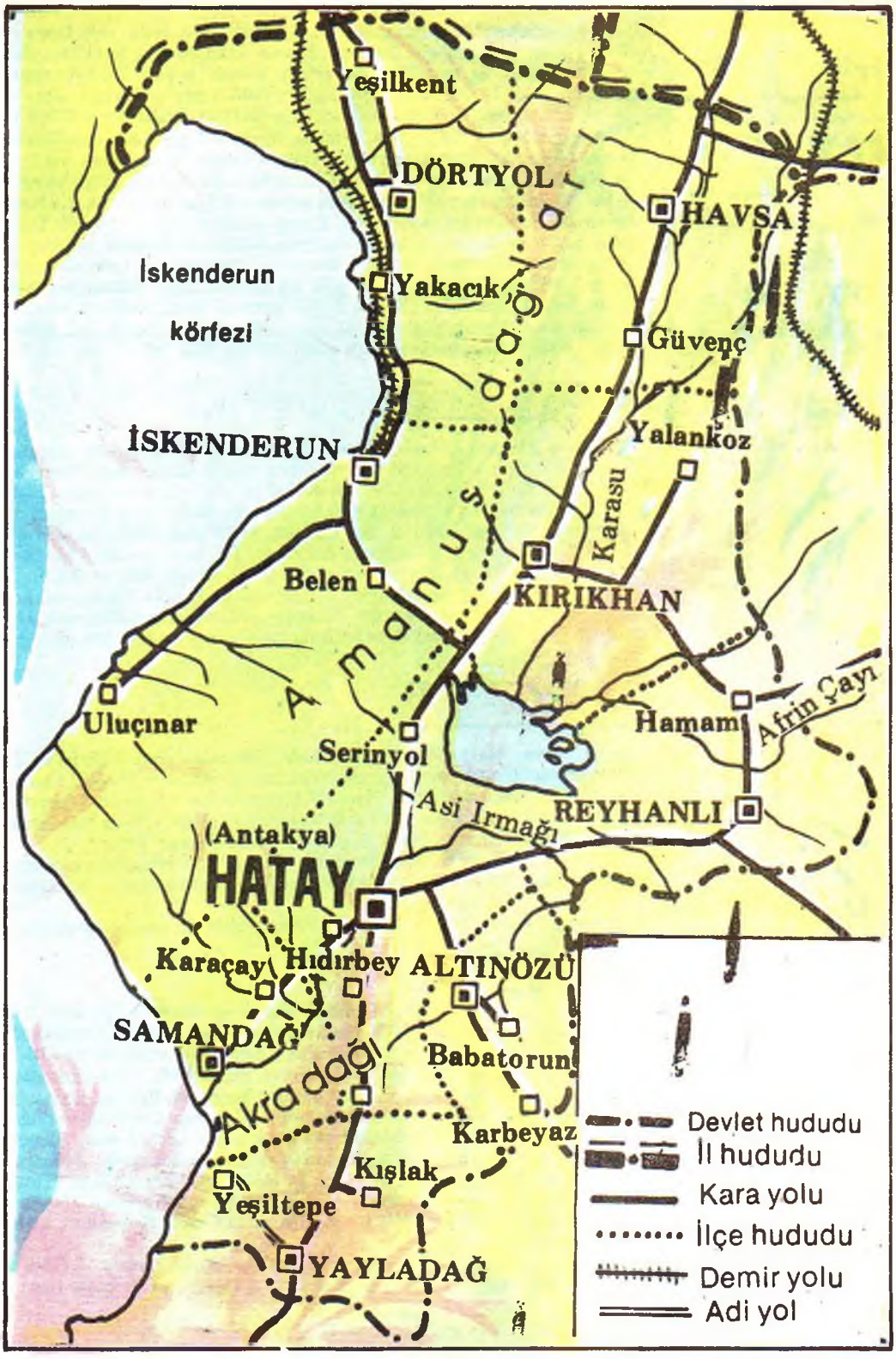
Yeşilkent
DÖRTYOL
HAVSA
İskenderun
körfezi
Yakacık
Güvenç
İSKENDERUN
Yalankoz
Karasu
Belen
KIRIKHAN
Amanus dağları
Uluçınar
Serinyol
Hamam
Afrin Çayı
Asi Irmağı
REYHANLI
(Antakya)
HATAY
Karaçay
Hıdırbey
ALTINÖZÜ
SAMANDAĞ
Babatorun
Akra dağı
Karbeyaz
Kışlak
Yeşiltepe
YAYLADAĞ
Devlet hududu
İl hududu
Kara yolu
İlçe hududu
Demir yolu
Adi yol

HATAY

OTOMATİK TELEFON KODU: 891
İL TRAFİK KODU: 31

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 35° 52' ve 37° 04' kuzey enlemleri ile 35° 40' ve 36° 35' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 5.403 km². **Yeri:** Doğusunda ve güneyinde Suriye, kuzeydoğusunda Gaziantep, kuzey ve kuzeybatısında Adana, batısında Akdeniz vardır. **Nüfusu:** 856.271. **Nüfus yoğunluğu:** 158. **İlçe sayısı:** 8: Altınözü, Dörtyol, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Samandağı, Yayladağı. **Bucak sayısı:** 25. **Köy sayısı:** 383. **Toprakları:** %46 dağlar, %33.5 ovalar, %20.4 platolar. **Dağları:** Amanos dağları (Nur dağları, Mığır Tepe 2.240 m., Kızıldağ 1.735 m., İkiz Tepe 1.700 m., Ziyaret Dağı 1.235 m.). **Ovaları:** Amik Ovası 900 km², Dörtyol ve Arsuz Ovaları. **Akarsuları:** Asi Irmağı, Karasu, Afrin Çayı. **Gölleri:** Tahtaköprü Baraj Gölü. **Eğitim oranı:** %58. **İlkokul sayısı:** 581. **Ortaokul sayısı:** 88. **Lise sayısı:** 22. **Kütüphane sayısı:** 6. **Fabrika sayısı:** 143. **Firma sayısı:** 4.733. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, pirinç, yulaf, mısır, darı, fasulye, mercimek, patates, pamuk, tütün, yerfıstığı, susam, keten tohumu, zeytin, portakal, muz, hurma, kıl keçisi, koyun, sığır, eşek, at, manda, katır, kümes hayvanları, arı, balık). **Madenler** (Krom, demir, kurşun, bakır, amyant, mermer). **Üretim** (Demir-çelik, süperfosfat, sunî gübre, tarım makineleri, bitkisel yağ, mobilya). **Kişi başına yıllık geliri:** 20.510 TL.

DAĞLAR

Amanos Dağları (Nur Dağları): K.Maraş'ın güneyindeki Amanos Dağları güneybatı yönünde kıyıya doğru uzanır. Güneydoğu Toroslar'ın Anadolu'daki başlangıcıdır. Bu dağlar Kıbrıs Adası'na kadar devam eder. Amanosların en yüksek yeri 2.240 m. ile Mığır Tepe (Bozdağ)'dir. Diğer yükseklikler 1.735 m. ile Kızıldağ, 1700 m. ile İkiztepe ve 1.382 m. ile Karlık Tepe'dir. Dağların uzunluğu 175 km. genişliği ise 15-30 km. arasında değişir. En önemli geçidi Belen Geçidi (600 m.)dir.

Keldağ: Yayladağı ve Altınözü ilçeleri arasını kaplar. En yüksek noktası 1.730 m. ile Akra Dağı'dır. Merkeze doğru uzanan bölümü Habib Neccar Dağı'dır (440 m.) Orta bölümü ise Ziyaret Dağı (1.235 m.) adını alır.

OVALAR

Amik Ovası: Hatay ilinin ortasındadır. Denizden yüksekliği 82 m.'dir. Yüzölçümü 900 km²'dir. Toprakları tarıma elverişlidir. Ovada Akdeniz ikliminin özellikleri görülür. Oya, kil, kireçli balçık ve kumdan meydana gelen 60 m. kalınlığında alüvyonlu toprakla kaplıdır. Ovada buğday, arpa, nohut, mercimek, pirinç, pamuk ve şeker pancarı ekilir.

Dörtyol ve Arsuz Ovaları: Bu ovalar Hatay kıyı ovalarının en önemli bölümleridir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovanın verimi iyidir. Ovada Akdeniz iklimi hâkimdir.

Hatay'ın Payaş, İskenderun ve Erzin ovaları da verimli ovalardır.

AKARSULAR

Afrin Çayı: Asi'den sonra uzunluk olarak en büyük akarsudur (160 km.) Gaziantep'teki Sof Dağları'ndan doğar. Amik Gölü'nün yatağında Karasu ile birlesir. Küçük Asi adını alır. Sanivede ortalama 644 lt. su taşır. Bunların en önemlileri Muratpaşa, Delibekirli, Topboğazı, Bakras, Karalı, Bedirge ve Harim dereleri ile Sarısu ve Kızılsu çaylarıdır.

Asi Irmağı: İlin en büyük akarsuyudur. El-Bekaa Vadisi'nden doğar. 30 km. Türkiye-Suriye sınırında aktıktan sonra batıya döner. Küçük Asi ile birleşir, Samandağ'da bir delta meydana getirerek, Akdeniz'e dökülür. Toplam uzunluğu 380 km.dir. Hatay sınırları içindeki uzunluğu ise 94 km.dir. Asi Irmağı'na Küçük Asi, Büyük Karaçay (250 km.), Küçük Karaçay (19 km.), Hüseyinli Deresi (12 km.), Kavaslı ve Defne suları katılırlar.

Karasu: Akçadağ ve Kartaldağ'dan doğar. Emen (Karagöl) Gölü'ne dökülür. Uzunluğu 116 km.dir. Saniyede ortalama 1.650 lt. su taşır.

GÖLLER

Hatay'da büyük göl yoktur. Amik Gölü 1970'de DSİ'ce kurutulmaya başlanmış, 1980 başında kurutma çalışmaları sona ermiştir.

Tahta Köprü Barajı: Yapımına 1968'de başlanan bu baraj, Karasu üzerindedir. 1970'lerde bitirilmiştir. Barajın göl hacmi 200 milyon m³'dür.

İKLİMİ:

Akdeniz iklimi egemendir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve bol yağışlı geçer. İklim iç kesimlere gidildikçe sertleşir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 18.2°C'dir. Bu sıcaklık ortalaması kıyılarda artar, iç kesimlerde azalır.

Yağış: Kıyılardan iç bölgelere gidildikçe yağışlar azalır. Yağışlar genellikle yağmur olarak düşer. Yıllık yağış ortalaması 1.173.4 mm.dir (Antakya). Kar yağışı pek görülmez. Yılda 1-2 defa kar yağar ve 1 gün toprak karla örtülü kalır.

Rüzgar: Rüzgâr güneybatıdan eser (lodos). Ortalama rüzgâr hızı 4.7 m/sn.dir. Bunun yanında kuzey (yıldız) ve güney-güneybatı (kıblelodos) rüzgârları vardır. En hızlı rüzgâr saniyede 29.9 m. hızla esen güneybatı rüzgârıdır (lodos).

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Hatay topraklarının %44.6'sı ekili-dikili alanlarla, %38.5'i orman ve makilerle, %14'ü çayır ve meralarla örtülüdür. %2.8'i ise ekime elverişsiz alanlardır.

Amanos Dağları'nın ve Keldağ'ın yüksek yerleri ormanla kaplıdır. Alçak bölümlerindeki ormanlar kesilmiş ve tarla haline getirilmiştir. 800 metreye kadar olan yükseklikleri makiler kaplar. Ormanlarda 800-1200 metre yüksekliklerde daha çok ardıç, meşe, kayın, kızılcık, kavak ve çınar ağaçlarına, 1.200 metrenin üzerinde ise kızılçam, karaçam ve sedir ağaçlarına rastlanır.

Kıyı ovaları ile geniş Amik Ovası çeşitli bitkilerin yetiştirildiği bereketli düzlüklerdir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar bakımından zengindir. Tavşan, tilki, domuz, geyik, kurt, ayı, çakal, ördek, keklik, deniz hayvanlarından ise su yılanı, sazan, çipura, karides, kefal, gümüş, mercan ve levrek belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Harbiye: Antakya'ya 9 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Çağlayanları ile ünlüdür. Batıayaz Yaylası: Kuru havası romatizma hastalıklarına iyi gelir. Yayla Dağı: Yayla Dağı ilçesine 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Soğukoluk: İskenderun'a 20 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi faydalanabilir. Kuzuculu: Dörtyol ilçesine 15 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir. Reyhanlı Hamamı: Reyhanlı ilçesine 20 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. Erzin Başlamış Kaplıcası: Başlamış köyündedir. Suyu sindirim sistemi hastalıklarına iyi gelir. Plajları: İskenderun Plajı, Sarıeski Plajı, Payas Plajı, Arsuz Plajı, Gülcihan Plajı, Samandağ Plajı, Çevlik Plajı.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Antakya Kalesi: Şehrin en sağlam tarihî yapısıdır. Helenistik dönemden kaldığı tahmin edilir. St. Pierre Kilisesi: Antakya'ya 2 km. uzaklıktadır. St. Pierre Antakya'ya geldiğinde ilk konuşmasını bu kilisede yapmıştır. Heronion: St.Pierre Kilisesi yakınındadır. Helenistik dönemden kalma bir yapıdır. Habib Neccar Camii:Eski bir Roma tapınağıdır. Müslümanlar'ın şehri almasıyla camiye dönüştürülmüştür. Trajanus Su Kemeri: II. yüzyılda Romalılar tarafından yaptırılmıştır. Demirkapı: Şehir surlarındaki dört kapıdan biridir. VI. yüzyıldan kalmadır. Issos: Dörtyol-Yeşilkent arasında eski bir şehirdir. Payas Kalesi: Dörtyol ilçesindedir. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Cin Kulesi: Dörtyol ilçesindedir. Cenevizliler tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi: XVI. yüzyılda Sokollu Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye cami, medrese, bedesten, hamam ve kervansaraydan meydana gelir. Bakras Kalesi:İskenderun'da Ötençay köyündedir. Helenistik dönemden kaldığı tahmin edilir. Seleukeia Pieria: Samandağ ilçesinde eski bir şehirdir. M.Ö. III. yüzyılda Antakya'nın liman şehridir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Hatay, adının Hitit prensliklerinin birleşmesinden oluşan Hattena krallığından geldiği sanılmaktadır. Yöreye bu adı 1939'da Atatürk vermiştir.

TARİHİ:

Bölge sırasiyle Hititler, Asurlular, Persler, Selökidler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Selçuklular, Antakya Haçlı Kontluğu ve Memlukluların hakimiyeti altında kaldıktan sonra 1517'de Osmanlılar şehri fethettiler. Şehir Halep Sancağı'na bağlandı. Bu durum 1916 yılına kadar devam etti. XIX. yüzyılda

Antakya ve İskenderun bölgesinde çok büyük kargaşalıklar çıktı. Fırka-ı İslahiye adı verilen askeri birlik bölgedeki karışıklıkları yok etti. I.Dünya Savaşı'nda Hatay Araplar'ın işgaline uğradı (26 Ekim 1918). 3 Aralık 1918'de 41. tümene bağlı birlikler Antakya'yı geri aldılarsa da Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince geri çekilmek zorunda kaldılar. Bölgede Halep Faysal hükûmeti kuruldu. 9 Kasım'da ,İngilizler, 10 Kasım'da Fransızlar İskenderun'a çıktılar. 14 Kasım'da İskenderun, 7 Aralık'da Antalya, 11 Aralık'da Dörtyol Fransız işgali altına girdi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA HATAY:

20 Ekim 1921'de Türkiye hükûmeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile Hatay Fransa'nın mandası olan Suriye'ye bırakıldı. Aynı anlaşmayla Antakya, İskenderun, Kırıkhan, Reyhanlı, Altınözü ve Samandağ, İskenderun Sancağı adı altında birleştirilerek Suriye'ye bağlandı. Suriye'deki Fransız manda yönetimi 1936'da sona erdi. ve 9 Eylül'de Suriye'nin egemenliği tanındı. 1937'de Hatay problemi Milletler Cemiyeti'ne götürüldü. Milletler Cemiyeti'nin desteğiyle 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kuruldu ve devlet başkanlığına Tayfur Sökmen seçildi. Hatay Millet Mecilis Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay'da geçerli olduğunu ilân etti. 23 Haziran 1939'da Fransa ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayla Hatay Türkiye topraklarına katıldı ve Fransız askerleri bölgeyi boşalttılar. T.B.M.M.'nin 7 Temmuz 1939 tarih ve 3711 sayılı kanunuyla Hatay il olarak kabul edildi.

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 1460 Hititler
M.Ö 1300 Asurlar
M.Ö 550 Persler
M.Ö 312 Selökidler
M.Ö 64 Romalılar
395 Bizanslılar
661 Emeviler
750 Abbasiler
944 Hamdaniler
1084 Selçuklular
1098 Antakya Haçlı kontluğu
1268 Memlûklar
1517 Osmanlılar
26 Ekim 1918 Arap hükûmetinin kurulması
7 Aralık 1918 Fransız işgali
11 Aralık 1918 Dörtyol'da Fransız işgali
20 Ekim 1921 Hatay'ın Ankara Antlaşması'yla Fransız mandasına bırakılması
9 Eylül 1936 İskenderun'un Suriye'ye bırakılması
2 Eylül 1938 Hatay devletinin kurulması
23 Haziran 1939 Hatay'ın Türkiye'ye katılması
7 Temmuz 1939 Hatay ilinin kuruluşu
24 Temmuz 1939 Fransızlar'ın Hatay'ı boşaltması

İLÇELERİ:

- ALTINÖZÜ
- DÖRTYOL
- HASSA
- İSKENDERUN
- KIRIKHAN
- REYHANLI
- SAMANDAĞI
- YAYLADAĞI

ALTINÖZÜ: İlin en küçük ilçesidir. Antakya'nın güneydoğusunda yer alır. 1980 sayımında toplam nüfusu 43.418 idi. Bunun 4.692'si ilçe merkezinde, 38.726'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı, 41 köyü vardır. Yüzölçümü 357 km²'dir. 1945'te ilçe olan Altınözü'nde tahıl üretimi ve zeytincilik yapılır. Bütün köylerinde ilkokul, merkezde ortaokul vardır.

DÖRTYOL: İlin kuzeybatısında, İskenderun Körfezi'nde kıyıları olan büyük bir ilçedir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 111.832 olup, bunun 25.905'i ilçe merkezinde, 85.927'si bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 19 köyü vardır. 878 km²'lik bir alanı kaplar.

Ortaokulu, lisesi ve bütün köylerinde ilkokul vardır. Ekonomisi tarıma, özellikle turunçgil tarımına dayanır. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Dörtyol ovası portakal bahçeleriyle doludur. Tahıl ekimi de yapılır.

İlçeye ilk yerleşen aileler Çankırılıdır. Daha sonra Van, Erzincan, Girit ve Yugoslavya'dan göçmenler gelip yerleşmişlerdir.

Dörtyol 1909'da ilçe olmuştur. 1939'a kadar Adana'ya bağlı idi. 1939'da Hatay'ın anavatana katılması ile bu ile bağlanmıştır.

HASSA: İlin kuzeydoğusunda, Amanos Dağları'nın eteklerinde yer alır. 1980'de nüfusu 37.948 idi. Bunun 6317'si ilçe merkezinde, 31.631'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı, 27 köyü vardır. 495 km²'lik bir alanı kaplar.

KIRIKHAN HÜKUMET KONAĞI

Bütün köylerinde ilkokul, merkezde orta dereceli okulları vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, bağcılık ve zeytincilik yapılır.

İSKENDERUN: İlin kuzeybatısında, kendi adını taşıyan körfezin kıyısındadır. Ankara'nın Kırıkkale ilçesinden sonra Türkiye'nin ikinci en büyük ilçesidir. 3 bucağı, 55 köyü olan İskenderun'un 1980 sayımına göre toplam nüfusu 209.815 idi. Bunun 124.824'ü ilçe merkezinde, 84.991'i bucak ve köylerde yaşıyordu. Hem nüfus, hem yüzölçümü hem de ekonomik güç bakımından bağlı olduğu Antakya'dan daha büyüktür. Yüzölçümü 956 km²'dir.

Modern bir şehir olan İskenderun'da büyük konaklama tesisleri, liseler, hastaneler, kitaplıklar, çevresinde güzel mesire yerleri vardır.

Türkiye'nin en büyük demir-çelik tesisleri bu şehrimizdedir. İskenderun limanı yalnız Hatay ilinin değil bütün Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biridir.

İskenderun'un kıyıdaki verimli ovalarında tahıl, turunçgiller ve zeytin yetiştirilir. Sanayi de hızlı bir gelişme içindedir.

İskenderun M.Ö 333 yılında Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Antakya'yı ele geçiren bütün devletler İskenderun'a da hâkim olmuşlardı.

İskenderun Türk hâkimiyetine 1084 yılında geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1938'e kadar Fransız işgalinde kalmış, 1938'den 1939'a kadar bağımsız Hatay Devleti'ne bağlanmış, 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla tekrar anavatana bağlanmıştır.

KIRIKHAN: İlin doğusunda Amanos dağlarının eteğinde, Antakya'ya 40 km. uzaklıkta yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 84.417 idi. Bunun 49.891'i ilçe merkezinde, 34.526'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı, 52 köyü vardır. Yüzölçümü 688 km²'dir.

Liseleri, hastaneleri, bütün köylerinde ilkokul vardır. Şehir hızla büyümektedir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pamuk, burçak, susam ekimi yapılır.

Kırıkhan 1924'te Fransız yönetimi sırasında ilçe olmuş, 1939'da Hatay'la birlikte anavatana katılmıştır.

REYHANLI: İlin doğusunda yer alan bir sınır şehridir. 592 km²'lik bir alanı kaplar. 1 bucağı, 33 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 73.622 idi. Bunun 31.003'ü ilçe merkezinde, 42.619'u bucak ve köylerde yaşıyordu.

Orta dereceli okulları, temiz konaklama tesisleri, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve sınır ticaretine dayanır. Verimli ovalarında tahıl, pamuk, zeytin, burçak ekimi yapılır. Dokumacılık yaygındır. İlçenin Suriye ile olan sınır kapısı Cilvegözü'ne her gün yüzlerce Suriyeli alış-veriş yapmak için günü birliğine gelip gider, önemli miktarda döviz bırakırlar. Bundan dolayı Cilvegözü'nde ticaret hayatı canlıdır.

SAMANDAĞI: İlin güneybatısında, deniz kıyısında yer alır. 382 km²'lik bir alanı kaplar. 1 bucağı, 33 köyü vardır. Asi ırmağının deltasında kurulan bu ilçe tabii manzaraları ile de ünlüdür. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 64.998 olup, bunun 23.672'si ilçe merkezinde, 41.326'sı bucak ve köylerde yaşar.

Orta dereceli okulları, hastanesi, bütün köylerinde ilkokul vardır. Temiz otelleri ve güzel mesire yerleri bulunmaktadır.

Ekonomisi turunçgil tarımına ve orman ürünlerine dayanmaktadır. Önceleri Antakya'ya bağlı bir bucak idi ve Süveydiye adını taşıyor-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	Yoğunluğu
Merkez ilçe	205.345	94.942	110.403	680	298
Altınözü	43.418	4.692	38.726	357	122
Dörtyol	111.832	25.905	85.927	878	127
Hassa	37.948	6.317	31.631	495	77
İskenderun	209.815	124.824	84.991	956	219
Kırıkhan	84.417	49.891	34.526	688	123
Reyhanlı	73.622	31.003	42.619	592	124
Samandağı	64.998	23.672	41.326	382	170
Yayladağı	24.876	5.304	19.572	366	68
Toplam	356.271	366.550	489.721	5.403	158

du. 1948'de ilçe olmuş ve adı Samandağ olarak değiştirilmişti. Samandağ tarihî yerleriyle de ünlüdür.

YAYLADAĞ: İlin güneybatı ucunda, ormanlık bir yaylada yer alır. 366 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı ve 31 köyü vardır. 1980'de toplam nüfusu 24.876 idi. Bunun 5304'ü ilçe merkezinde, 19.572'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul ve yol vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, zeytin, tütün, burçak yetiştirilir. Orman ürünlerinden de vararlanılır.

Yayladağ'ın eski adı "Ordu" idi. Karadeniz kıyısındaki "Ordu" ile karışmaması için "Ordu Muradiye" deniyordu ve bir bucaktı. 1939'da Yayladağ adı ile ilçe haline getirildi.

EKONOMİSİ:

Tarım: Hatay tarımı gelişmiş bir ilimizdir. Sanayi ve ticaret de gelişmişse de halkın büyük bir kısmı tarımla uğraşır. Türkiye'nin en büyük demir-çelik fabrikası bu ilimizdedir (İskenderun). İskenderun aynı zamanda İstanbul ve İzmir'den sonra Türkiye'nin üçüncü büyük limanı ve ticaret merkezidir.

Hatay'da Akdeniz iklimi hâkim ve arazilerin tamamına yakını sulanabildiğinden toprak verimlidir. En yaygın anlamda modern tarım araçları kullanılır ve her türlü bitki, meyve ve sebze yetişir. En çok yetiştirilen tahıl buğdaydır. (1983 istatistiklerine göre 217.000 ton). 18.246 ton ile arpa buğdayı takip eder 8.827 ton vulaf ve 713 ton pirinç üretilir. Arazinin sulanabilme imkanları arttıkça tahıl arazileri yerini meyve ve sebze yetiştirileceğine bırakmaktadır.

Bundan başka önemli miktarda nohut, mercimek, burçak, tütün ve pamuk yetiştirir. 69.386 ton saf pamuk ve 111.018 ton çekirdek elde edilir. Bugün Türkiye pamuk üretiminde payı %14'lerde seyretmektedir.

Hatay'da sebze üretimi de önemlidir. Bilhassa seracılık yapılan beş ilimizden biridir. 1983 yılı istatistiklerine göre aynı yıl Hatay'da 178.476 ton domates, 21.595 ton dolmalık, 14.049 ton sivri biber, 14.555 ton fasülye, 53.000 ton soğan, 4971 ton kırmızı turp, 19.552 ton kabak, 5.932 ton marul, 29.469 ton salatalık, 35.195 ton patlıcan, 12.223 ton kavun ve 26.330 ton karpuz üretilir.

Hatay en çok turunçgiller üretimi ile meşhurdur. En geniş alanlar Dörtyol merkez olmak üzere kıyı şehridir. 2.533.081 turunçgil ağacından 154.237 ton turunçgil türü üretilir.

Zeytin ağaçları 3.5 milyon civarındadır. Her yıl yaklaşık 50 bin ton zeytinyağı üretilir. Bunun dışında önemli ölçüde yenidünya, erik, kayısı, badem, incir, Trabzon hurması ve üzüm yetiştirilir.

1970-1980 yılları arasında tarımda ciddi bir modernizasyona girişilmiş, verimlilik oranı % 190'lara varan artışlar göstermiştir. Kısaca bir örnek verilecek olursa 1970 başlarında tarım işlerinde kullanılan 14.884 hayvana karşılık 1645 traktör vardı. 1985 başlarında bu oran 1720 hayvana karşılık 6300 traktör olmuştur. Verimlilik bakımından da Hatay, buğday, arpa, pirinç, pamuk üretiminde Türkiye ortalamasının üstündedir.

Hayvancılık: Hatay'ın verimli topraklara sahip olması halkı tarımla ilgilenmeye, varolan bütün kullanılabilir arazileri tarımın hizmetine vermeye sevketmiştir. Bu nedenle hayvancılık giderek zayıflamaktadır. Fakat buna rağmen 1970'ten sonra alınan tedbirler neticelerini göstermiş, hayvan sayısında gözle görülür bir artış olmuştur.

1983 istatistiklerine göre Hatay'da 128.440 koyun, 169.490 kılkeçisi, 14.470 sığır (boğa), 5.720 at, 11.280 eşek mevcuttur. İlde 15.883 arı kovanı vardır. Her yıl 38.625 ton süt, 164 ton bal üretilmektedir.

Balıkçılık Hatay'da gelişmemiştir. Yaklaşık 150 km. uzunluğunda kıyı şeridi olduğu halde ciddi bir balıkçılık görülmez, elde edilen deniz ürünlerinin hemen çoğu il sınırları içinde tüketilir. Gerisi de Suriye'ye ihraç edilir.

Madenler: Hatay madenler bakımından zengin değildir. Madenlerinden dolomit ve kromun dışındakiler işlenmemektedir.

Antakya'da demir-çelik sanayiinde kullanılan 100 milyon ton jeolojik rezervli dolomit bulunmakta ve işlenmektedir. İskenderun'daki toplam 53 bin rezervli krom yataklarında da zaman zaman üretim yapılır.

Hatay'daki diğer bir maden de demirli boksittir. Bu madenin büyük bir bölümü Dörtyol ilçesindedir. Dörtyol, İskenderun, Kırıkhan ve Yayladağı'nda emir vardır. Ayrıca Arsuz bölgesinde asbest yatakları bulunur. Bütün madenlerin dışında çimento hammadesi ile fosfat da vardır.

Sanayii: Hatay'da 1960'lara kadar sanayi tarıma dayalı idi. Bugünse Türkiye'nin en büyük demir-çelik fabrikasına sahip ilimizdir. Özel kesime ait birçok çırçır fabrikaları, sabun, dokuma, yağ, un ve gübre fabrikaları, mobilya, tarım aletleri atölyeleri mevcuttur. Yine otomobillerde kullanılan yağ, mazot ve hava filtreleri fabrikası, ambalajlık teneke kutu fabrikası ve karoseri atölyeleri de vardır. Fakat Hatay'ı sanayide önemli bir merkez durumuna getiren İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'dır (İSDEMİR). Bu fabrikalarda 20 bine yakın işçi çalışmaktadır. 15 milyon m²'lik bir alana kurulmuş olan fabrika ham demir, blok çelik, yuvarlak çelik, pik demir çeşitlerinden başka kok, katran, amonyum sülfat, ham fenol, saf benzol, saf ksilol, toluol, solvent, sodyum fenolat gibi yan ürünler üreten tesisleri de ihtiva eder.

Tuğla, kiremit, çimento fabrikalarının yanında elektrikli aletler akü ve otomobil yedek parçaları, treyler ve tanker imal eden işletmeleri vardır. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran kuruluşların sayısı 150-160, 2-9 kişi çalıştıranların sayısı 2 bine ulaşmış bulunmaktadır.

Payas'ta demirin ergitilmesinde kullanılan dolamit madenini işleyen 150 bin ton kapasiteli bir de dolamit işletmesi mevcuttur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Hatay halk müziği Çukurova bölgesi ve Gaziantep özellikleri taşır. Konuları çok çeşitlidir. Doğa, aşk, sevda, hasat, harman, düğünler, ölümler, türkülerin konusunu oluşturur. Yörede en çok oynanan oyun halaydır. Yörenin ünlü türküleri Altın Tasta Gül Kuruttum, Şu Karşıki Dağda Kar Var Duman Yok, Al Mendili Mendili, Pınar Başı, Eli Elime Değdi, Hey Güzel Güzel, Pınara Vurdum Kazmayı, Kapı Kapı Şen Olur vb.'dir. Halk müziği araçları cura, çöğü, tambura, kemane, sukabağı ve zurnadır. Halay dışında çiftetelli, zeybek ve semah gibi oyunlara da rastlanır. En yaygın oyunlar, Adana Üçayağı, Garip, Karşıda Kavun Yerler, Eli Elime Değdi, Dolağa, Zeybek, çiftetellidir. **Giyim-kuşam:** Geleneksel kadın giyimi zıbın, mavi yünlü veya pamuklu kumaştan beli bol büzgülü entari, üstüne yelek, bele kuşak, yün çorap, yemeni ve çarıkdan oluşur. Takı günümüzde yaygındır. Erkek giyiminde yöreden yöreye değişen özellikler vardır. Ağ kısmı bol, gittikçe daralan paçaları dar ve işlemeli şalvarla, kalın kuşak, aba denilen yelek erkek giyimini oluşturur. Başa terlik veya takke denen el örgüsü başlık giyilir, çevresine poşu sarılır.

TÜRKÜLERİ:

Eli elime değdi de
Hem ben yandım, hem kendi,
Bize kimse karışmaz
Arkamız sağ efendi

★ ★ ★ ★

Eli elekli yarim de
Göğsü yelekli yarim
Asker olmuş gidiyorum
Aslan yürekli yarim

★ ★ ★ ★

Daldan dala ip serdim de
İpekli mendil gerdim
Şu Şenköy'ün kızlarını da
Candan gönülden sevdim

HATAY'IN ÜNLÜLERİ:

Akkoyunlu, Rıza Polat (1911-1970- şair), Aksoy, Mehmet (1939- ressam), Antaki Davud b. Ömer (1541-1599, bilim adamı, şair), Bengi, Remzi, (1907-1978, yayımcı), Çoşkun, Arif (1928- şair), Duran, Lütfi (1921- bilim adamı), Ezer, Sabahattin (1921- gazeteci), Kunt, Bekir Sıtkı (1905- 1959 hukukçu, yazar), Meriç, Cemil (1917- yazar).

HATAY'A NASIL GİDİLİR?

Adı	Karayolu (Km.)
Adana	195
Ankara	679
Erzurum	892
Gaziantep	199
İstanbul	1.137
İzmir	1.091

NOT: Hatay'a trenle de gidilebilir. Adana-Kahramanmaraş-Gaziantep-Hatay tren seferleri yapılmaktadır.

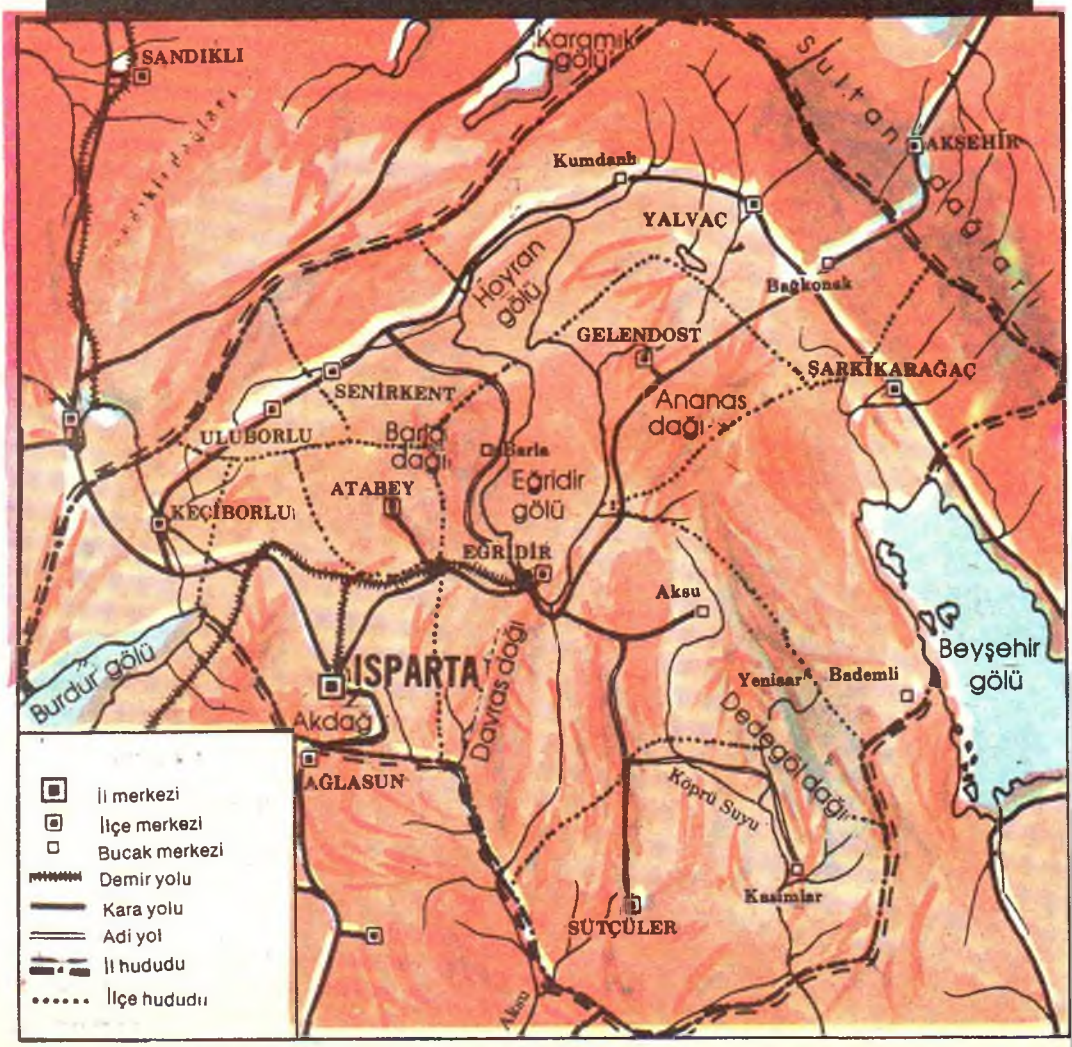
SANDIKLI
Karamık gölü
Sultan dağları
AKŞEHİR
Kumdanlı
YALVAÇ
Hoyran gölü
Bağkonak
GELENDOST
ŞARKİKARAĞAÇ
SENİRKENT
Ananas dağı
ULUBORLU
Barla dağı
Barla
Eğridir gölü
ATABEY
KEÇİBORLU
EĞRİDİR
Aksu
Beyşehir gölü
Burdur gölü
ISPARTA
Davras dağı
Yenişar
Bademli
Akdağ
Dedegöl dağı
AĞLASUN
Köprü Suyu
Kasımlar
SÜTÇÜLER
Aksu
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
Kara yolu
Adi yol
İl hududu
İlçe hududu

ISPARTA

OTOMATİK TELEFON KODU: 327
İL TRAFİK KODU: 32

Coğrafî konumu: 30° 02' ve 31° 33° doğu boylamları ile 37° 18' ve 38° 30' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 8.933 km². **Yeri:** Doğusunda Konya, kuzey ve kuzeybatısında Afyon, batı ve güneybatısında Burdur, güneyinde Antalya vardır. **Nüfusu:** 350.116. **Nüfus yoğunluğu:** 39. **İlçe sayısı:** 9: Atabey, Eğridir, Gelendost, Keçiborlu, Senirkent, Sütçüler, Şarkikaraağaç, Uluborlu, Yalvaç. **Bucak sayısı:** 16. **Köy sayısı:** 210. **Toprakları:** %68.4 dağlar, %16.8 ovalar, %14.8 platolar. **Dağları:** Sultan Dağları (Gelincikana Tepesi 2.619 m., Kömürcü Tepe 2.169 m.), Akpınar Dağı 2.228 m., Karakuş Dağları (Karakuş Tepesi 1.995 m.). Kuyucak Dağları (Kocabulduk Tepesi 2.337 m., Dulup Tepe 2.036 m. İkiz Tepe 2.151 m.), Göl Dağları (Dedegöl Dağı 2.892 m., Büyükçesan Tepe 2.390 m., Namazgah Tepe 2.347 m., Kirişli Dağı 1.893 m.), Davraz Dağı 2.635 m., Barla Dağı (Gelincikdağı Tepesi 2.799 m.), Kapıdağı 2.447 m., Akdağ 1.687 m.) **Ovaları:** Isparta Ovası, Bozanönü Ovası, Kuleönü Ovası. **Akarsuları:** Aksu Irmağı, Köprü Suyu. **Gölleri:** Eğridir Gölü 517 km², Kovada Gölü, Gölcük. **Eğitim oranı:** %69. **İlkokul sayısı:** 325, **Ortaokul sayısı:** 58. **Lise sayısı:** 11. **Kütüphane sayısı:** 16. **Fabrika sayısı:** 102. **Firma sayısı:** 1.965. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mahlut, çavdar, yulaf, mısır, burçak, fasulye, nohut, mercimek, patates, şeker pancarı, haşhaş, keten, kenevir, susam, yer fıstığı, meyve, gül, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, at, eşek, katır, kümes hayvanları, arı). **Madenler** (Kükürt, linyit). **Üretim** (Halı, şarap, çimento, yem, gülyağı, gülsuyu). **Kişi başına yıllık geliri:** 22.706.

YÜZEY SEKİLLERİ:

DAĞLAR

Akdağ: Isparta Ovası'nın güney batısındadır. Burdur ili ile sınır meydana getirir. En yüksek noktası Burdur sınırları içinde kalır (1.687 m.)

Barla Dağı: Eğridir Gölü'nün yakınındadır. Atabey, Barla ve Senirkent bölgeleri arasını doldurur. En yüksek noktası 2.799 m. ile Gelincikdağı Tepesi'dir. Eğridir bölgesinde düzleşir ve Davraz Dağı ile birleşir.

Davraz Dağı: Isparta Ovası'nın güneydoğu ve doğu kesimindedir. En yüksek noktası 2.635 m.dir.

Göl Dağları: Antalya sahil kuşağının hemen arkasından başlarlar ve kuzeyde Kuyucak Dağları ile birleşirler. En yüksek noktası 2.892 m. ile Dedegöl Dağı'dır. Diğer önemli yükseklikleri 2.390 m. ile Büyükçeşan Tepe, 2.347 m. ile Namazgah Tepe ve 1.893 ile Kirişli Dağı'dır.

Kapı Dağı: Barla Dağı'nın batı yönündeki uzantısıdır. En yüksek noktası 2.447 m.dir. Dağın batı uçları Karakuş Dağları'nın güneybatıdaki uzantıları ile birleşir.

Karakuş Dağı: Isparta'nın Afyonkarahisar ile sınırını meydana getirir. En yüksek noktası 1.995 m. ile Karakuş Tepesi'dir.

Kuyucak Dağları: Batı Toroslar'ın bir parçasıdır. Antalya'daki Sarp Dağı'nın bir devamıdırlar. Köprü Suyu'nun kaynağını geçtikten sonra Göl Dağları'yla birleşirler. Dağların üzerinde 2.337 m. ile Kocabulduk Tepe, 2.046 m. ile Dulup Tepe ve 2.151 m. ile İkiz Tepe yer alır.

Sultan Dağları: Antalya Körfezi'nin doğusundan, Anadolu içlerine doğru uzanırlar. İlin Konya ile sınırını meydana getirirler. Dağların üzerinde 2.610 m. ile Gelincikana Tepe, 2.163 m. ile Kömürcü Tepe, 2.228 m. ile Akpınar Dağı bulunmaktadır.

Kovada Gölü

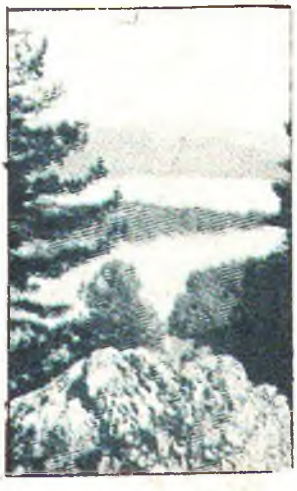

OVALAR

Bozanönü Ovası: Isparta Ovası'nın kuzeyindedir. Denizden 950 m. yüksekliktedir. Ova kalın marn ve killerle örtülüdür. Ovada tahıl ekimi yapılır. Bunun yanında meyvecilik ve gülcülük yapılmaktadır.

Isparta Ovası: Hisartepe, Karatepe ve Akdağ arasındadır. Denizden 1.000 m. yüksekliktedir. Alüvyonlu bir ovadır.

Kuleönü Ovası: Şehrin kuzeydoğusundadır. Denizden 925 m. yüksekliktedir. Alüvyonlu bir ovadır. Verimli olan ovada çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmekte ve meyvecilik ve gülcülük yapılmaktadır. Bu ovaların dışında Isparta ile Gelendost, Hoyran ve Senirkent ovaları vardır.

AKARSULAR

Aksu Irmağı: En önemli kaynağını Akdağ'ın kuzey eteklerinden alır. Aksu Irmağı'nın ana kaynağına Belbaşı Suyu adı verilir. Suyu yaz aylarında bahçelerin sulanmasında kullanılır. Birçok kollarla beslenir: Mi-

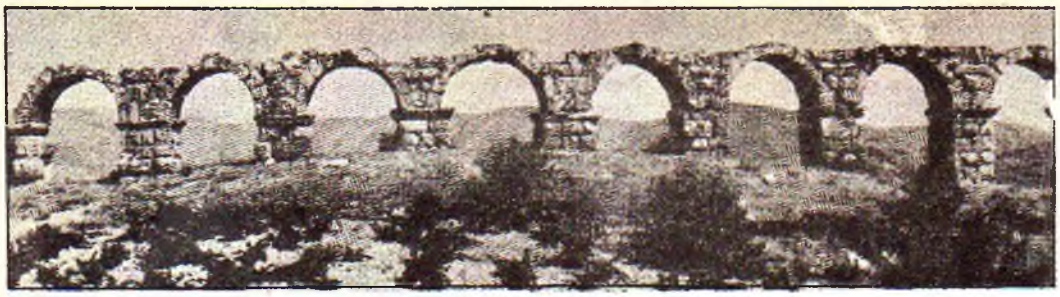

YALVAÇ SU KEMERLERİ

nasın Çayı, Kadınlar Çayı, Darıyeri Çayı, Çukurca Çayı, Ağlasun Çayı. Aksu Irmağı Akdeniz'e dökülür.

Köprü Suyu: Göl Dağları'ndan doğar. Kuyucak Dağları ile Göl Dağları arasında kalan havzanın sularını toplayarak Antalya iline girer ve Akdeniz'e dökülür.

GÖLLER

Eğridir Gölü: Şehrin ortasındadır. Sultan ve Karakuş Dağlarının arasında olan göl 517 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin 4. büyük gölüdür. Deniz yüzeyinden 1.000 m. yüksektedir. Ortalama 14 m. derinliği vardır.

Göl iki kısma ayrılır. Kuzey bölümüne Hoyran Gölü denir. Güney ve en büyük bölümü ise Eğridir Gölü'dür. Gölde Can Ada ve Yeşil Ada isimli iki ada vardır. Balığı boldur. Suları tarımda kulanılır. Suların tarımda kullanılabilme kapasitesi bakamından Beyşehir Gölü'nden sonra 2. durumdadır.

Gölcük: Merkeze 5 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1.300 m'dir. Göl yağmur ve dibinden kaynayan sularla beslenir. Yüzölçümü 1 km², en derin yeri 33 m.'dir.

Kovada Gölü: Eğridir Gölü'nün su fazlası ile beslenir. Eğridir regülatöründen çıkan su fazlası bir kanal aracılığı ile Kovada Gölü'ne aktarılır. Eskiden çok küçük olan göl, bu sayede büyümüştür. Suyu tatlıdır. Çevresi 20,6 km.dir. Gölün çevresi doğal güzelliği sebebiyle Bakanlar Kurulu kararı ile Ulusal Park kapsamına alınmıştır.

İKLİMİ:

Şehrin iklimi Akdeniz ve Orta Anadolu iklimleri arasında geçiş niteliği gösterir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 12.2°C'dir. En soğuk ayları Ocak ve Şubat, en sıcak ayları Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: : Yıllık yağış ortalaması 619.3 mm.dir. Merkezde en yağışlı aylar Aralık ve Ocak, en az yağışlı aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgar: İlde ortalama rüzgâr hızı 1.6 m/sn.dir. Rüzgâr en çok güneybatıdan eser (lodos). Bunu batı (günbatısı) ve kuzeydoğu (poyraz) rüzgârları izler. Şehrin en hızlı esen rüzgârı saniyede 30.7 m. hızla esen güney rüzgârıdır (kıble).

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Isparta ili topraklarının %37.8'i orman ve fundalarla, %20.4'ü çayır ve meralarla, %15.8'i ekili alanlarla kaplıdır. %26'sı ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

Aksu vadisinde ve Davraz eteklerinde zeytinlikler ve çeşitli meyva ağaçları vardır. 1.500 m.ye kadar olan yükseltilerde maki türleri ve meşe ağaçlarına, 2.300-2.500 m. yüksekliklerde ise yapraklarını dökmeyen iğne yapraklı ağaçlara rastlanır.

Hayvanlar: Bölge yabanî hayvan türleri bakımından zengindir. Yaban domuzu, sansar, porsuk, tilki, tavşan, sincap, kurt, karaca, alageyik, dağ keçisi, pars, ayı bölgedeki yabanî hayvanların başlıcalarıdır. Ayrıca kuş türlerinden yaban ördeği, angut, keklik, çulluk, kara karga, saksağan, sülün ve kaz da bölgede bulunur. Bölgedeki tatlı sularda tatlı su levreği, sazan ve kara yengeci vardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Kızıldağ Ulusal Parkı: Şarkikaraağaç ilçesine 5 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. **Kovada Gölü Ulusal Parkı:** Şehre 23 km. uzaklıktadır. Gölü balıkçılık ve su sporları için elverişlidir. **Çamyol:** Merkeze yakındaki bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir. **Ayazmana:** Merkeze 2 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Soğuk suyu ile ünlüdür. **Milas:** Merkeze 6 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Soğuk

suyu ile ünlüdür. **Singo Suyu:** Merkeze 8 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Değirmendere İçmesi:** Keçiborlu'ya 2 km. uzaklıktadır. Suyu mide hastalıklarına iyi gelir. **Toto İçmesi:** Merkeze 20 km. uzaklıktadır. Suyu mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelir. **Kükürtlü Kaynar Suyu:** Keçiborlu'ya 4 km. uzaklıktadır. Suyu cilt hastalıklarına iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Hızır Bey Camii: 1312'de Hamidoğlu Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır. **İplik Camii:** 1312'de Hacı Abdi Ağa tarafından yaptırılmıştır. **Firdevs Bey Camii:** Isparta valisi Firdevs Bey tarafından yaptırılmıştır (1561). **Atabey Ertokuş Medresesi:** Atabey ilçesindedir. Mübarüziddin Ertokuş tarafından yaptırılmıştır (1224). **Eğridir Kalesi:** Lidyalılar döneminden kaldığı sanılmaktadır. **Hızır Bey Camii:** Eğridir ilçesindedir. XI. yüzyılda Selçuklular tarafından yaptırılmış, Hamidoğlu Hızır Bey tarafından camiye çevrilmiştir. **Dündar Bey Medresesi:** Eğridir ilçesindedir. I. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır (1237). **Sefer Ağa Camii:** Sütlüce ilçesindedir. 1296'da Sefer Ağa tarafından yaptırılmıştır. **Uluborlu Kalesi:** Uluborlu ilçesindedir. Ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

XIV. yy. Arap kaynaklarında bugünkü Isparta'nın bulunduğu yörenin Saparta olarak anıldığı ve adının da bu kelimeden geldiği sanılmaktadır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Isparta birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1390'da Osmanlılar şehri elegeçirdiler. Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) Timur bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine son verdi. Çelebi Mehmed zamanında Isparta tekrar Osmanlılar'ın eline geçti (1415). Hamid adıyla anılan Isparta bölgesi XIX. yüzyılda Konya vilayetine bağlı bir sancaktı. 1846'da Hamid sancağı Karaman vilayetine bağlandı. 1867'de tekrar Konya vilayetine bağlandı ve bu durum 1916'ya kadar devam etti. Cumhuriyet'in ilânından sonra da il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 2000 Arzava Krallığı	M.Ö 188 Bergama Krallığı
M.Ö 1200 Frigyalılar	M.Ö 129 Romalılar
M.Ö 690 Lidyalılar	395 Bizanslılar
M.Ö 652 Kimmerler	1204 Selçuklular
M.Ö 633 Lidyalılar	1301 Hamidoğulları
M.Ö 546 Persler	1390 Osmanlılar
M.Ö 301 Bergama Krallığı	1402 Timur'un hâkimiyeti
M.Ö 216 Selökidler	1415 Osmanlılar

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ISPARTA:

Isparta I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Ancak 12 Mart 1921'de Bekir Sami Bey İtalyanlar'la bir anlaşma imzalayarak Isparta'nın da bulunduğu bazı illerde İtalyanlar'a ayrıcalıklar tanıdı. Bu antlaşma TBMM tarafından onaylanmamıştır.

İLÇELERİ:

- ATABEY
- EĞRİDİR
- GELENDOST
- KEÇİBORLU
- SENİRKENT
- SÜTCÜLER
- SARKİKARAAĞAC
- ULUBORLU
- YALVAC

ATABEY: Isparta'nın en küçük ilçesi olan Atabey, merkez ilçenin 22 km kuzeyinde yer alır. 1980'de nüfusu 6.509 idi. Bunun 3.453'ü ilçe merkezinde 2.966'sı köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 5 köy vardır. Yüzölçümü 202 km².'dir. Denizden yüksekliği 1000 m.'dir. Halıcılık, gülcülük ve gülyağı ilçenin başlıca geçim kaynaklarıdır.

EĞRİDİR: Kendi adını taşıyan gölün güney kıyısında, merkez ilçeye 34 km. uzaklıktadır. 1980 sayımına göre nüfusu 45.005 olup, bunun 12.415'i ilçe merkezinde, 32.590'ı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı 42 köyü vardır. Yüzölçümü 1840 km², denizden yüksekliği 924 metredir.

Orta dereceli okulları,kütüphanesi, göl kıyısında turistik tesisleri ve çok güzel mesire yerleri vardır. Ekonomisi tarıma, balıkçılığa ve çok az bir payla olmakla beraber turizme dayanır. Tahıl ekimi ve meyvacılık yapılır. Göle uzanan ve Kaleburnu denilen yerde kurulan Eğridir'in Yeşil Ada ve Can Ada adlarını taşıyan iki adası vardır.

GELENDOST: Merkez ilçenin 80 km. kuzeydoğusundadır. 1980'de yapılan sayımda toplam nüfusu 20.513 idi. Bunun 5628'i ilçe merkezinde, 14.885'i köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 13 köy vardır. Yüzölçümü 624 km², denizden yüksekliği 940 metredir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ve baklagiller ekilir. Meyvacılık, halıcılık önemlidir. Eğridir Gölü'nün doğu kıyısındaki verimli ova bu ilçenin sınırları içinde kalır.

KEÇİBORLU: İl merkezinin 42 km. kuzeybatısında, Burdur Gölü'nün kuzey kıyılarında yer alır. 1980 sayımına göre 21.522 nüfusu vardır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	109.972	86.475	23.497	845	130
Atabey	6.509	3.543	2.966	202	32
Eğridir	45.005	12.415	32.590	1.840	24
Gelendost	20.513	5.628	14.885	624	33
Keçiborlu	21.522	7.705	13.817	565	38
Senirkent	17.822	8.333	9.489	600	30
Sütçüler	20.859	2.575	18.284	1.288	16
Şarkikaraağaç	34.135	5.839	28.296	1.232	28
Uluborlu	7.667	5.988	1.679	322	24
Yalvaç	66.112	19.750	46.362	1.415	47
Toplam	350.116	158.251	191.865	8.933	39

Bunun 7705'i ilçe merkezinde, 13.817'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 15 köy vardır. Yüzölçümü 565 km², denizden yüksekliği 1040metredir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kitaplığı vardır.

Ekonomisi tahıl tarımına, bağcılığa, hayvancılığa ve halıcılığa dayanır.

Türkiye'nin en büyük kükürt tesisleri de bu ilcededir.

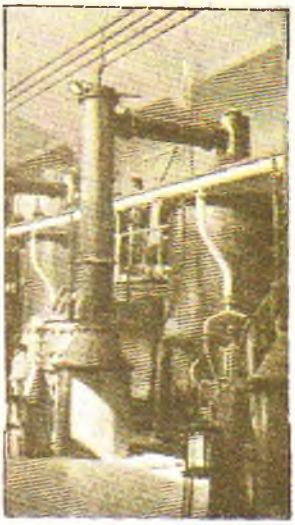

SENİRKENT: İl merkezinin 79 km. kuzeyinde yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 17.822 olup bunun 8333'ü ilçe merkezinde, 9489'u köylerde yaşar. Yüzölçümü 600 km², denizden yüksekliği 1.160 metredir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kitaplığı ve konaklama tesisleri vardır.

Bağcılık, meyvacılık, hayvancılık ve halıcılık başlıca geçim kaynaklarıdır. İlçede bir salça fabrikası bulunmaktadır.

SÜTÇÜLER: İl merkezinin 102 km. güneydoğusundadır. Yüzölçümü 1288 km², denizden yüksekliği 1000 metredir. 1980 sayımına göre nüfusu 20.859 olup, bunun sadece 2575'i ilçe merkezinde, 18.284'ü ise köylerde yaşar. İlin, merkez nüfusu en az olan ilçesidir. İlçeye bağlı bir bucak ve 28 köy vardır.

Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. İlin başlıca geçim kaynağı hayvancılık ve halıcılıktır.

ŞARKİKARAAĞAÇ: İl merkezinin 120 km. kuzeydoğusundadır. 1232 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1181 metredir. 1980 sayımında nüfusu 34.135 idi. Bunun 28.296'sı köylerde, 5839'u ilçe merkezinde yaşıyordu. 1 bucağı ve 29 köyü vardır.

Orta dereceli okulları, hastane, kitaplık ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve halıcılığa dayanır. Tahıl, baklagiller ve haşhaş ekimi yapılır. Meyvacılık da önemlidir. İlçede bir yem fabrikası vardır.

ULUBORLU: İl merkezinin 69 km. kuzeybatısında yer alır. 322 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1160 metredir. 1980 sayımında toplam nüfusu 7667 idi. Bunun 5988'i ilçe merkezinde, 1679'u köylerde yaşar. Köy sayısı 5'ten ibarettir.

Orta dereceli okulları, kitaplığı, bütün köylerinde ilkokul vardır. Şirin, yemyeşil bir ilçedir.

Tahıl ekimi, bağcılık, meyvacılıkyapılır. Fakat en önemli geçim kaynağı halıcılıktır. Hemen hemen her evde halı tezgâhı vardır. Hayvancılık da önemlidir.

YALVAÇ: Nüfus bakımından ilin en büyük ilçesidir. İl merkezinin 105 km. kuzeybatısında yer alır. 1980'de toplam nüfusu 66.112 idi. Bunun 19.750'si ilçe merkezinde, 46.362'si bucak ve köylerde yaşıyordu. Yüzölçümü 1415 km², denizden yüksekliği 1100 metredir. 2 bucağı ve 36 köyü vardır.

Hastaneleri, kitaplığı, orta dereceli okulları, müzesi ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, baklagiller ve haşhaş ekimi yapılır. Hayvancılık, halıcılık ve meyvacılık da önemlidir. Şehirde ayrıca tabakhaneler ve 4 kiremit fabrikası vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Isparta ilinin ekonomisi geniş ölçüde tarıma, ikinci derecede de sanayiye dayanır. Türkiye kükürt rezervinin %80'i Isparta'da oldu-

Halıcılık Isparta'da önemli geçim kaynaklarından biridir.

ğu için en fazla kükürt üretimi bu ilde yapılır. Tarımdan sonra Isparta'ya gelir sağlayan en önemli kaynaklar halıcılık,gülyağı imâlatıdır. Isparta'da en çok ekilen ve en çok yetiştirilen tarım ürünü tahıllardır. İlde 1983 istatistiklerine göre 70.808 ton buğday, 62.584 ton arpa, 2.723 ton çavdar üretilir. Tahıl ekimi en çok Yalvaç ve Şarkikaraağaç ilçelerinde yapılmaktadır. Yıllık baklagil üretimi 12.327 tondur. Bunun 3.970 tonunu nohut, 2.700 tonunu fasülye, 4.224 tonunu fig meydana getirir. Yılda yaklaşık 241 ton haşhaş üretilir. Isparta'da ekilen önemli tarım ürünlerinden biri de aspirdir (121.000 ton).

Gülcülük, Isparta'da tarımın en büyük özelliğidir. Isparta'da yağ gülü ekimi 1889'da gelen Bulgar göçmenleri tarafından başlatılmıştır. Türkiye'nin gülyağı bahçelerinin %90'ı Isparta'dadır. İlde yılda yaklaşık 2 milyon kilo gül çiçeği toplanır. Bu çiçeklerden çıkartılan %0.030 oranında gülyağı, pahalı bir şekilde yabancı ülkelere satılır.

Isparta'da sebzecilik ve meyvecilik Türkiye çapında önemli olmamakla birlikte ilin ihtiyacını karşılayabilmektedir. Enginar, fasulye, bamya, sakızkabağı, sarımsak, soğan ve havuç yetiştirilir. Yıllık sebze üretimi 40.352 tondur.

Isparta'da bağcılık ve elmacılık gelişmiş durumdadır. Yılda yaklaşık 50.356 ton üzüm, 139.862 ton elma üretilir. Diğer önemli meyvaları vişne, badem, ceviz, armut, kızılcık, muşmula ve iğdedir. İlde 206.322 ton meyve üretilir.

Isparta'da tarımda sulama gübreleme yapılmaktadır ve modern tarıma geçilmiştir. İlde 4.356 traktör ve 3.510 motopomp vardır.

Hayvancılık: Isparta'da hayvancılık oldukça önemlidir. En çok küçük baş hayvan yetiştirilir. Hayvancılığı Türkmen göçerler yaparlar. Isparta'da 412.670 koyun, 270.469 kılkeçisi, 2.504 sığır (boğa), 16.450 tiftik keçisi, 6.980 at, 4.920 katır, 14.180 eşek, 21.530 arı kovanı, 380.418 tavuk vardır (1983). İlde arıcılık hızla gelişmektedir.

Madenler: Isparta ilinde, zengin kükürt yatakları vardır. Kükürt rezervlerinin hepsi Keçiborlu'da bulunur. İldeki diğer maden linyit kömürüdür. Linyit kömürü yatakları Gelendost ve Yalvaç ilçelerinde toplanmıştır.

Sanayi: Isparta'nın sanayii tarıma dayalıdır. Halıcılık, gülyağcılık, gıda sanayii ve dokumacılık başlıca sanayi dallarıdır.

İlde imalat sanayinin en önemli kolu halıcılıktır. Hemen hemen her ilçede ve köyde halı dokuma tezgahları vardır. Büyük fabrikaların kurulması, evlerde yapılan dokumacılığın gerilemesine yolaçmıştır. Isparta'da 20.000'den fazla halı dokuma tezgahı vardır.

Halı dokumacılığının en önemli hammadesi yün ipliğidir. İlde biri Sümerbank'a diğerleri özel kesime ait olmak üzere 8 büyük iplik fabrikası, 14 halı yıkama atölyesi, 3 halı kırkımevi ve halı dokumacılığı için gerekli pamuk ipliğini imal eden pamuk ipliği fabrikaları vardır. Isparta'da yılda 2-2.5 milyon metrekare halı dokunmaktadır.

İlde imalât sanayiinin önemli bir dalı da dericiliktir. Meşin, sahtiyan, kösele, eldivenlik gibi çeşitli deri yapan 60 kadar atölye ve bir büyük fabrika vardır.

Orman ürünleri ve mobilya sanayii de önemlidir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Isparta halk müziği yönünden zengin ildir. Uzun havalara yörede "gurbet havası" denir. En ünlü türküleri Gıcır Gıcır Gelir Yarin Kağnısı, Evlerinin Önü Mersin, Gül Kuruttum, Çayır Çimen Geze Geze, Çayıra Serdim Postu, Ben Havada Uçar İdim vb.dir. Yörede en çok divan, cura, bağlama, tanbura çalınır. Kabak kemane ve gıbrıs kemane en yaygın yaylı sazlardır. Yörede en çok zeybek ve teke oyunları oynanır. Seyirlik oyunlar ve çocuk ovunları da çeşitlidir. Giyim-kuşam: Üzeri sim işlemeli, yırtınaçlı üç etek, kaytan işlemeli mintan, çapraz düğmeli yelek, fes, yün çorap ve pabuç geleneksel kadın giyim öğelerini oluşturur. Gümüş, altın bilezik vb. takılar kadın giyimini bütünleyen aksesuarlardır. Erkekler üç etek, boy entarisi, keten veya bürümcekten iç donu, entari üstüne giyilen kısa mintan, kavuk ve sarık gibi başlıkları ile mest ve yemeni giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Avluda tezgah çaklı
Tezgahta halı taklı
Halı dokuyan kızın
Koynunda para çaklı
(halı üzerine)

Altın taşta gül kuruttum
Yari sinemde uyuttum
Yar söyledi ben unuttum
Gönül efendini buldu.
(gül üzerine)

ISPARTA'NIN ÜNLÜLERİ:

Ahmed Efendi (Karaca) (? - 1609 din bilgini), Aktay, Salih Zeki (1896-1921, şair), Arısan, Kâzım (1909- bilim adamı), Bilgiç, Sadettin (1921- politikacı), Demirel, Süleyman (1924- politikacı) Hüseyin Avni Paşa (1820-1876, sadrazam), Sadak, Necmettin (1890-1953, gazeteci), Türkmen Abdullah (1907- 1966, bilim adamı).

ISPARTA'YA NASIL GİDİLİR?

Adı	Karayolu (km.)
Adana	618
Afyon	166
Ankara	423
Antalya	150
Burdur	52
Erzurum	1.221
İstanbul	609

NOT: Isparta'ya trenle de gidilebilir. Isparta-İzmir, Isparta-Afyonkarahisar tren seferleri yapılmaktadır.

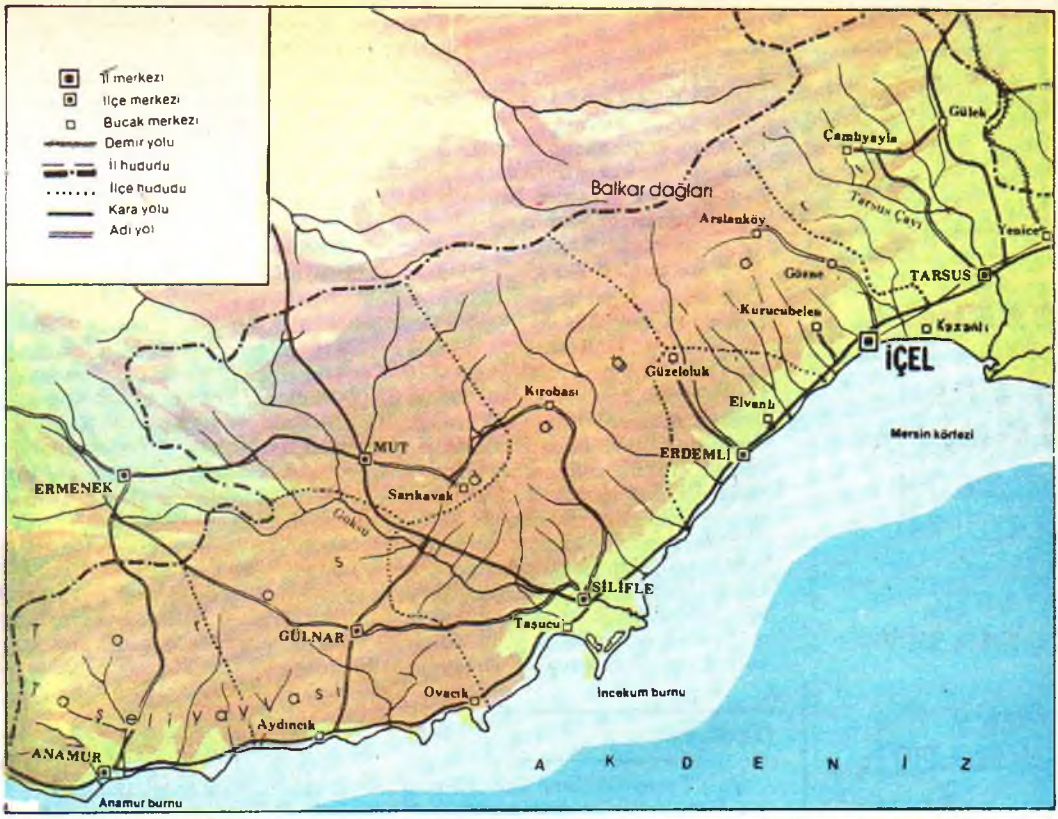
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Balkar dağları
Çamlıyayla
Gülek
Arslanköy
Tarsus Çayı
Yeşice
Gösne
TARSUS
Kuruçubelen
Kazanlı
İÇEL
Güzeloluk
Elvanlı
Kirobası
MUT
ERDEMLİ
Mersin körfezi
ERMENEK
Sarıkavak
SİLİFKE
Taşucu
GÜLNAR
Toroslar
Ovacık
İncekum burnu
Aydıncık
ANAMUR
Anamur burnu
A K D E N İ Z

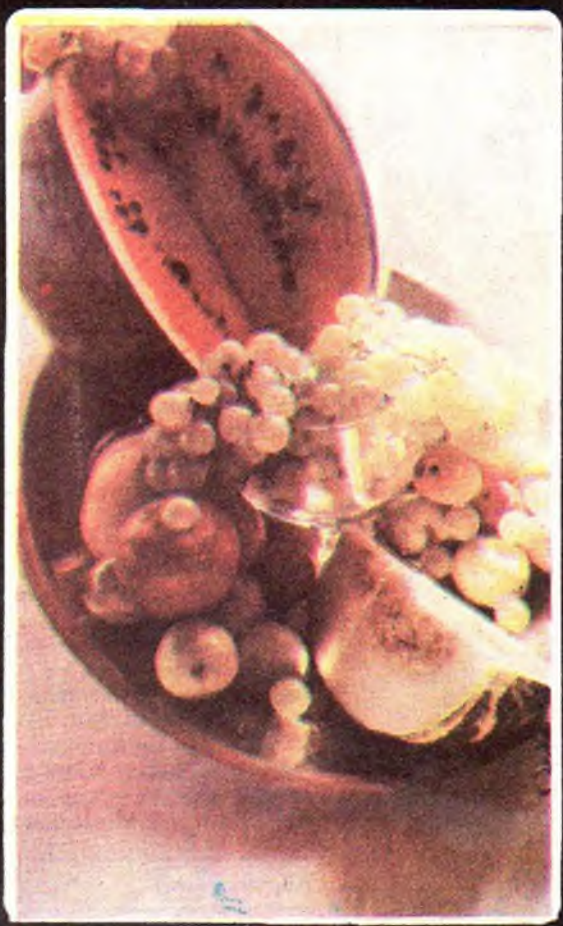

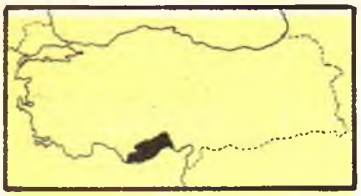

İÇEL (Mersin)

Coğrafî konumu: 32° 56' ve 35° 11' doğu boylamları ile 37° 26' ve 36° 01' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 15.853 km². **Yeri:** Doğusunda Adana, kuzeydoğusunda Niğde, kuzey ve kuzeybatısında Konya, batısında Antalya, güneyinde Akdeniz vardır. **Nüfusu:** 843.931. **Nüfus yoğunluğu:** 53. **İlçe sayısı:** 6: Anamur, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke, Tarsus. **Bucak sayısı:** 21. **Köy sayısı:** 561. **Toprakları:** %59.4 dağlar, %11.2 ovalar, %29.4 platolar. **Dağları:** Batı Toros Dağları, Akçalı Dağları (Karaçal Tepesi 2339 m.), Toldağ 1336 m., Bolkar Dağları (Mededsiz Tepesi 3524 m., Yıldız Tepe 3.134 m.), Mor Dağ 2454 m., Sazlı Tepe 698 m., Gökçetaş Dağı 1416 m., Büyük Eğri Dağı 2.025 m., Avlama Dağı 1889 m., Gülek Boğazı 1050 m. **Ovaları:** Silifke Ovası, Anamur Ovası 5.660 hektar, Tarsus Ovası 85.000 hektar, Berden Ovası 40.000 hektar. **Akarsuları:** Göksu Irmağı, Tarsus Çayı, Limonlu Çay, Sorgun Çayı, Bakırçay, Aslanköy Deresi, Anamur Çayı, Sipahi Deresi. **Gölleri:** Akgöl, Keklik Gölü, Paradeniz Gölü, Aynaz Bataklığı. **Eğitim oranı:** %64. **İlkokul sayısı:** 811. **Ortaokul sayısı:** 56. **Lise sayısı:** 17. **Kütüphane sayısı:** 5. **Fabrika sayısı:** 153. **Firma sayısı:** 4.586. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, pamuk, arpa, nohut, mahlut, çavdar, mısır, pirinç, fasulye, susam, yerfıstığı, portakal, limon, muz, meyve, sebze, zeytin, kıl keçisi, koyun, sığır, deve, eşek, at, kümes hayvanları, arı). **Maden** (Krom, demir, bakır, çinko, kurşun, kuvarsit). **Üretim** (Petrol arıtma, yem, cam, mensucat, suni gübre, soda, demir ve çelik eşya, çimento, bitkisel yağ, sabun, mobilya, boya). **Kişi başına yıllık geliri:** 37.106 TL.

OTOMATİK TELEFON KODU: 741
İL TRAFİK KODU: 33

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Batı Toros Dağları: Taşeli Platosu'nun batı sınırını meydana getirirler. Batı Toroslar Antalya Körfezi'nin doğusundan İçel içlerine doğru iki kol halinde uzanır. Dağlar Anamur ilçesinin kuzeyi ile Gülnar ilçesini tamamen kaplar. Göksuyu Vadisi ile Akdeniz kıyısını dolduran Batı Toroslar'a Akçalı Dağı adı verilir. Bu dağların en yüksek noktası 2.339 m. ile Karaçal Tepesi'dir. Bu dağların üzerinde 1.416 m. ile Gökçetaşdağı, 1.336 m. ile Toldağ ve 698 m. ile Sazlı Tepe önemli yükseltilerdir.

Bolkar Dağları: Orta Toros Dağları'nın il alanı içinde kalan bölümüne Bolkar Dağları adı verilir. Bu dağlar İçel'i İç Anadolu'dan bir duvar gibi ayırır. En yüksek noktası 3.524 m. ile Mededsiz Tepe'dir. Diğer yükseltiler 3.134 m. ile Yıldız Tepe, 2.454 m. ile Mor Dağ, 2.025 m. ile Büyük Eğri Dağı ve 1.889 m. ile Avlama Dağı'dır.

Akdeniz kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan Gülek Boğazı (1.050 m.) bu dağlar üzerindedir. İkinci önemli geçit ise Sertavul Geçidi'dir.

OVALAR

Anamur Ovası: Anamur Burnu'ndan doğuya doğru uzanır. Yüzölçümü 5.660 hektardır. Anamur Çayı ve küçük derelerin taşıdığı maddelerin birleşmeleriyle meydana gelmiştir. Ovanın denizden yüksekliği 50 m.dir. Çok verimli olan ovada pamuk ekilir, sebzecilik yapılır ve turunçgiller yetiştirilir.

Berdan Ovası: Tarsus Çayı ile bu çayın batısında kalan Toroslar'ın etekleri arasındadır. Yüzölçümü 40.000 ha.dır. Denizden 50 m. yüksekliktedir. Alüvyonlu topraklarla kaplı ovada pamuk ekimi, sebzecilik ve turunçgil üretimi yapılmaktadır.

Silifke Ovası: Göksu Irmağı'nın taşıdığı alüvyonlardan meydana gelmiştir. Yüzölçümü 10.000 ha.dır. Ortalama yüksekliği 2-10 m.dir. Silifke Ovası'nda iklim oldukça serttir. Bu sebeple turunçgil üretimi azdır. Ovada buğday, arpa, çavdar, fasulye, mercimek, bakla, pamuk ekimi yapılır. Bunların yanında ovada domates, kabak, bamya, portakal, mandalina, üzüm, muz, kavun, karpuz da yetiştirilmektedir.

Tarsus Ovası: Tarsus Çayı ile Seyhan Irmağı arasını tamamiyle kaplar. Yüzölçümü 85.000 h.dır. Denizden yüksekliği 50 m.dir. Ovanın en büyük problemi yüksek taban suyu ve tuzluluktur. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada meyvecilik ve sebzecilik yapılmaktadır.

AKARSULAR

Anamur Çayı: 70 km. uzunluğundadır. Anamur Yaylaları'nın suları ile beslenir. Anamur Çayı Büngüldek bölgesinde bir şelaleden döküldük-

ten sonra Anamur'da bir kıyı ovası oluşturur ve denize dökülür. En çok debisi 478 km³/sn. , en az debisi 2.40 m³/sn'dir.

Aslanköy Deresi: Bolkar Dağları'nın güney yamaçlarından doğar. Merkez ilçe sınırları içinde Akdeniz'e dökülür. Yaklaşık 100 km uzunluğundadır.

Bakırçay: Akçalı Dağları'nın güney yamaçlarından kaynaklanır. Yaklaşık 60 km. uzunluğundadır. Anamur'un doğusunda küçük bir ova oluşturarak denize dökülür.

Göksu Irmağı: Taşeli Platosu'nun sularını toplayarak, Silifke Ovası'na girer ve Akdeniz'e dökülür. Göksu 250 km.lik uzunluğu ile Anadolu'nun önemli bir akarsuvudur. Göksu, Hadim Göksuyu ve Ermenek Göksuyu adlı iki kolun birleşmesiyle meydana gelir. Göksu ayrıca güçlü, yeraltı kaynakları ile de beslenir.

Limonlu Çay : Kaynağını Karaydın bölgesinin kuzeyindeki dağlardan alır. Aksıfat ile Eldilek derelerinin birleşmeleriyle büyür ve Erdemli'nin batısından Akdeniz'e dökülür. Döküldüğü yerde küçük bir ova meydana getirmiştir. Uzunluğu yaklaşık 130 km.dir.

Sipahil Deresi: Kaynağını Gülnar'ın güneyinden alır. 35-40 km. uzunluğunda küçük bir akarsudur. Denize döküldüğü yerde ova meydana getirmiştir.

Sorgun Çayı: Küçük Sorgun ve Değirmenbaşı pınarlarının birleşmesiyle meydana gelir. 90 km. uzunluğundadır. Erdemli'de ovalar meydana getirerek Akdeniz'e dökülür.

Tarsus Çayı: Kaynağını Bolkar Dağı'nın güney eteklerinden alır. Kadıncık Deresi ile Cehennem Deresi'nin birleşmesiyle meydana gelir. Yaklaşık 150 km. uzunluğundadır.

Yaklaşık 150 km. uzunluğundadır. Ortalama debisi 40.5 m³/sn'dir. Geçtiği yerlerde eğim yüksek olduğundan akışı hep hızlıdır.

GÖLLER

Bölgede birkaç set gölünden başka önemli göl yoktur. Set gölleri Akgöl, Keklik Gölü ve Paradeniz Gölü'dür. Bunun yanında Tarsus Çayı'nın denize döküldüğü yerde bir set gölü durumunda olan Avnaz Bataklığı vardır. Bunlar bir çeşit lagün gölleridir. Bu göllerde bol balık yaşar.

İKLİM:

Şehirde iklim bölgelere göre farklılık gösterir. Kıyı şeridinde Akdeniz iklimi, iç bölgelerde kara iklimi hâkimdir. Kıyıda yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı, iç bölgelerde yazlar serin ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.

Sıcaklık: İklime bağlı olarak sıcaklık da farklılıklar gösterir. Merkez ilçede yıllık ortalama sıcaklık 18.5 °C' iken iç bölgede ver alan Mut ilçesinde yıllık sıcaklık ortalaması 17.3 °C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Aralık ve Ocak, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Toros Dağları'nın denize bakan yamaçları bol yağmur alır. Yüksek bölgelerde yağışlar kar şeklindedir. Merkez ilçenin yıllık yağış ortalaması 617.5 mm'dir. Anamur'da bu ortalama 1.032.3 mm. iken Mut ilçesinde 418.8 mm.dir.

Rüzgâr: En çok güneybatı rüzgârı eser (lodos). Bunu kuzeydoğu (poyraz) ve kuzey (yıldız) rüzgârı izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.1 m/sn.dir. Merkezde ise en hızlı güney rüzgârı (kıble) eser.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İçel topraklarının %55.9'u orman ve fundalıklarla, %24.5'i ekili-dikili alanlarla, %13.9'u çayır ve meralarla kaplıdır. %5.7'si de tarıma elverişli değildir.

Anamur'dan Tarsus'a kadar uzanan kıyı kuşağının çok yerini fundalar (makiler) kaplar. Makiler arasında fıstıkçamlarına ve delice denen yabanî zeytin ağaçlarına rastlanır.

Maki kuşağından 2.200 m. yüksekliğe kadar olan yerlerde gür ormanlar, daha yükseklerde bodur ve seyrek ağaçlara rastlanır.

Ovalık yerlerde daha çok tahıl tarlaları, kıyı kesimlerinde muz ve turunçgil bahçeleri, vadilerde çeşitli meyve ağaçları vardır.

Hayvan türleri: Yabanî hayvanlar açısından çok zengindir. Mersin'de dağ keçisi, yaban domuzu ve birçok kuş türü bulunur. Tarsus'ta yaban domuzu, Silifke'de tavşan, yaban domuzu, keklik, bıldırcın, Anamur'da tavşan, yaban domuzu, bıldırcın, keklik, güvercin, Mut'ta tavşan ve geyik gibi hayvanlar yaşar.

Balık türleri olarak da, levrek, çipura, karagöz, kefal, lagos, karides, barbunya ve sazan, denizlerinde ve tatlı sularında yaşar.

Anamur Kalesi

SAYFİYE YERLERİ:

Erdemli Çamlığı: Erdemli ilçesine 2 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 3600 kişi faydalanabilir. **Çamdüzü:** Silifke'ye 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi faydalanabilir. **Pullu:** Anamur'a 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Karabucak:** Tarsus'a 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi faydalanabilir. **Gümüşkum:** Şehre 16 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. **Mersin İçmesi:** Şehre 12 km. uzaklıktadır. Suyu içildiğinde müshil etkisi yapar. **Akçakocah İçmesi:** Tarsus'a 10 km. uzaklıktadır. **Plajları:** Kulakköy Plajı, Taşucu Plajı, Susanoğlu Plajı, Kunçutoğlu Plajı, Lamas Plajı, Kızkalesi Plajı, Ören Plajı, İskele Plajı, Yenikaş Plajı, Ovacık Plajı.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Yümüktepe: Mersin'e 3 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Neolitik dönemden kaldığı tahmin edilmektedir. **Viranşehir:** Mersin'e 10 km. uzaklıkta, eski bir Roma şehridir. **Eski Cami:** Merkezdedir. Osmanlı döneminin önemli yapılarından biridir. 1870'de yapılmıştır. **Anemurium:** Anamur'a 6 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Anamur Kalesi:** III. yüzyılda Romalılar tarafından yapılmıştır. **Kanlıdivane:** Mersin'e 45 km. uzaklıkta, eski bir şehirdir. **Korykos:** Mersin'e 60 km. uzaklıkta, M.Ö.IV. yüzyılda kurulduğu tahmin edilen eski bir şehirdir. **Mut Kalesi:** Karamanoğulları döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. **Alahat Manastırı:** Mut'a 20 km uzaklıkta, V. yüzyıldan kalma bir manastırdır. **Elaissa-Sebastes:** Silifke'nin Ayaş köyünde eski bir şehirdir. **Gözlükule:** Tarsus ilçesindedir. Neolitik dönemden kalma bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. **Ulu Camii:** Tarsus ilçesindedir. Ramazanoğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır (1579). **Eshab-ı Kehf:** Tarsus'un 14 km. güneybatısında yeralan bir mağaradır. Kutsal kitaplara göre Hıristiyanlığın yayılma çağında putperesliğe dönmeleri için zorlanan 7 kardeş ve köpekleri Kıtmir bu mağaraya saklanarak 300 yıl uykuya dalmışlardır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Yöreye İçel adının, Anadolu Selçukluları'nca verildiği ve "Toroslar ötesindeki iç ülke, iç diyar anlamına gelen iç-il, iç-eli sözcüklerinden kaynaklandığı sanılmaktadır. İl merkezi Mersin'in adı ise burada konaklayan Mersinoğlu Türkmen aşiretinden kaynaklanmaktadır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi İçel (Mersin) birçok devlet arasında el değiştirmiştir.1516'da bölge tamamiyle Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. 1609'da Içel ve Tarsus Kıbrıs Eyaleti'ne bağlı iki sancaktı. 1632'de bu iki sancak Adana eyaletine bağlandı. 1777'de ise Tarsus Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir kaza, İçel ise Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir liva haline getirildi. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne başkaldıran Mısırlı İbrahim Paşa 1832'de Adana bölgesini isgal etti ve bölgeyi 8 ayrı eyalet halinde

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 1700 Kizuvanta Krallığı
M.Ö 1200 Kue Krallığı
M.Ö 546 Persler
M.Ö 301 Selökidler
M.Ö 101 Romalılar
395 Bizanslılar
685-960 Bölgenin Bizanslılar ile Araplar arasında el değiştirmesi
1082 Selçuklular
1357 Karamanoğulları
1516 Bölgenin tamamiyle Osmanlı hâkimiyetine girmesi
1832 Mısırlı İbrahim Paşa'nın hâkimiyeti
1839 Osmanlılar
17 Aralık 1918 İngiliz ve Fransız işgali
19 Aralık 1918 Tarsus'ta Fransız işgali
20 Kasım 1919 İngilizler'in Mersin'i boşaltması
27 Aralık 1921 Tarsus'un kurtuluşu
3 Ocak 1922 Mersin'in kurtuluşu

yönetmeye başladı. İbrahim Paşa'nın Mısır'dan getirdiği fellahlar ile bölgede pamuk üretimi hızlandırıldı. 1839'da bölgede tekrar Osmanlı hâkimiyeti sağlandı. 1846'da İçel Livası Karaman (Konya) Eyaleti'ne bağlandı. 1867'de bu durum devam etti ve 1817'de İçel bağımsız bir sancak olarak Adana vilayetine bağlandı. Bu dönemde Mersin Tarsus Kazası'na bağlı bir nahiye durumuna geldi (1851). 1864'te kaza, 1888'de sancak oldu. 1903'te Mersin sancağı Adana Vilaveti'ne bağlıydı. Bu durumunu Cumhuriyete kadar korudu. 1824'te Mersin ve İçel iki ayrı şehir oldu. 1933'te İçel ve Mersin illeri birleştirilerek merkezi Mersin olmak üzere İçel ili kuruldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İÇEL:

İçel Kurtuluş Savaşı'ndan en çok etkilenen illerdendir. Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak 17 Aralık 1918'de Mersin İngilizler ve Fransızlar tarafından işgal edildi. 19 Aralık'ta Fransızlar Tarsus'u da işgal ettiler. Fransa ve İngiltere Nisan-Ekim 1919'da süren görüşmeleri sonucu İngilizler'in bölgevi boşaltmasını kabul ettiler ve İngiltere 20 Kasım 1919'da bölgeden tamamiyle çekildi. İşgale karşı halk kısa süre birleşti. 1 Mayıs 1920'de Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. 19 Mart 1920'de de Tarsus Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu. Ayrıca bölgede Gönüllü Müfreze adı verilen askerî birlikler teşkil edildi. İçel millî kuvvetleri ile Fransızlar arasındaki ilk çatışma 17 Mart 1920'de oldu. 28 Mayıs'a kadar bölgede şiddetli çarpışmalar devam etti. 31 Mayıs 1920'de Fransızlar'la Ankara hükûmeti arasında bir ateşkes imzalandı. Ateşkes 20 gün içindi. 25 Haziran'da çatışmalar yeniden başladı. 5 Ağustos 1920'de bölge ile ilgili olarak toplanan Pozantı Kongresi Mustafa Kemal'in konuşmasıyla açıldı. Kongrede bölgenin idari işleri görüşüldü. Fransızlar'ın Anadolu'daki işgallerinde başarısızlığa uğramaları Fransa'da büyük tepkilerle karşılanıyordu. Daha fazla yenilgiye uğramadan, süratle Türk topraklarından çekilmevi amaçlayan Fransa Türkiye ile 20 Aralık 1920'de Ankara Antlaşması'nı imzaladı ve Fransız birlikleri işgal ettikleri bölgelerden çekildiler. 26 Aralık 1921'de Tarsus, 30 Ocak 1922'de Mersin işgalden kurtuldu.

İLÇELERİ:

- ANAMUR
- ERDEMLİ
- GÜLNAR
- MUT
- SİLİFKE
- TARSUS

ANAMUR: Taşeli Yaylası'nın güneyinde, portakal ve muz bahçeleri arasında kurulmuş güzel bir şehirdir. Eski kalesi hâlâ sapasağlamdır.

1980 sayımında toplam nüfusu 71.551 idi. Bunun 23.025'i ilçe merkezinde, 48.526'sı köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 56 köy vardır. Yüzölçümü 2005 km²'dir. Orta dereceli okulları, hastanesi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Turizm ve ormancılık da önemlidir. Mersin'e 223 km. uzaklıkta olan Anamur muz ve turunçgilleri ile ünlüdür. Tahıl ekimi ve bağcılık yapılır, yerfıstığı da üretilir. Seracılık yaygındır.

ERDEMLİ: Mersin'in 36 km. güneybatısında, güzel bir kıyı şehridir. 1980 sayımında nüfusu 79.234 idi. Bunun 21.234'ü merkezde, 58.000'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 2 bucağı ve 48 köyü vardır. 2078 km²'lik bir alanı kaplar.

Orta dereceli okulları, hastanesi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma, özellikle turunçgiller tarımına dayanır. Tarım, dar ama bereketli kıyı ovasında yapılır. Seracılık yaygındır. İçel'in en çok turunçgil yetiştiren ilçesidir.

GÜLNAR: Mersin'in 134 km. batısında yer alır. Nüfus bakımından ilin en küçük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 42.668 olup, bunun 6837'si merkezde, 35.831'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 2 bucağı, 48 köyü vardır. Yüzölçümü 2079 km²'dir.

Orta dereceli okulları, 10 yataklı bir sağlık merkezi bulunmaktadır. Ekonomisi tarım ve ormancılığa dayanır. Tahıl ve baklagiller ekilir, bağcılık yapılır. Halkın yarısı bağcılıkla geçinir. Turfanda sebzecilik ve meyvacılık da önemlidir.

İlçeye bağlı Ovacık bucağı yakınında bir atom enerji santralı kurulmaktadır.

MUT: Mersin'in batısında yer alır. İlin deniz kıyısı olmayan tek ilçesidir. Mersin'e 162 km. uzaklıktadır. 1980'de toplam nüfusu 50.114 idi. Bunun 14.025'i merkezde, 36.089'u bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı, 86 köyü vardır. 2554 km²'lik bir alanı kaplar.

Orta dereceli okulları, 10 yataklı bir sağlık merkezi vardır.

İlçe toprakları engelebi ve yüksektir. Geniş bir bölümü ormanlarla kaplıdır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, yerfıstığı ekimi ve meyvacılık yapılır. Köylerde dokumacılık yaygındır.

SİLİFKE: Mersin'in 84 km. güneybatısında yer alır. Yüzölçümü 2666 km²'dir. İlçeye bağlı 2 bucak ve 76 köy vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 77.416 idi. Bunun 22.041'i ilçe merkezinde, 55.375'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Orta dereceli okulları, 75 yataklı bir hastanesi, temiz otelleri vardır.

İlçe ekonomisi tarıma dayalıdır. Balıkçılık, tahıl ekimi yapılır. Sebze, susam, çeltik ve yerfıstığı yetiştirilir. Turunçgiller, baklagiller ve zeytin üretilir. Ormancılık ve hayvancılık da önemlidir.

TARSUS: İçel'in en büyük, Kırıkkale ve İskenderun'dan sonra Türkiye'nin 3. büyük ilçesidir. Mersin'in 27 km. kuzeybatısında yer alır. Yüzölçümü 2699 km²'ir. 1980 sayımında toplam nüfusu 219.673 idi. Bunun 121.074'ü merkezde, 98.599'u bucak ve köylerde yaşıyordu. 3 bucağı ve 147 köyü vardır.

Zengin ve güzel bir şehir olan Tarsus'ta orta dereceli okullar, kitaplık, 200 yataklı hastane, modern oteller bulunmaktadır. Portakal ve limon bahçeleri arasında yer alır ve çevresinde çok güzel mesire yerleri vardır.

Ekonomisi tarım ve sanayie dayalıdır. Çırçır ve dokuma fabrikaları en gelişmiş sanayi dalını teşkil eder.

Pamuk, zeytin, tahıl, pirinç, susam ekilir. Meyvacılık ve bağcılık da önemlidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluk
Merkez ilçe	303.275	216.308	86.967	1.772	171
Anamur	71.551	23.025	48.526	2.005	36
Erdemli	79.234	21.234	58.000	2.078	38
Gülnar	42.668	6.837	35.831	2.079	21
Mut	50.114	14.025	36.089	2.554	20
Silifke	77.416	22.041	55.375	2.666	29
Tarsus	219.673	121.074	98.599	2.699	81
Toplam	843.931	424.544	419.387	15.853	53

EKONOMİSİ:

Tarım: Faal nüfusun büyük çoğunluğu tarım kesiminde çalışır. Mersin topraklarının yaklaşık %94'ü tarıma elverişlidir. Bu payın içinde ormanlar önemli bir bölümü kaplar. Bitkisel üretim yapılan alanlar il topraklarının %24.5'i kadardır.

Tarım ürünleri çok çeşitlidir. En çok tahıl ekimi yapılır. Yılda yaklaşık olarak 216.862 ton buğday, 33.139 ton arpa, 5.420 ton çavdar, 5.532 ton pirinç, 16. 392 ton mahlut üretilir (1983).

Baklagillerden en çok nohut ekimi yapılır. Nohutun yıllık üretimi yaklaşık 19.000 tondur. Daha çok Gülnar ve Mut ilçelerinde üretilen nohut İstanbul ve Ankara'ya son yıllarda da Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmektedir. Nohuttan sonra sırayı mercimek alır (230 ton).

Sanayi bitkilerinin en önemlisi pamuktur. İçel'de yılda 32.468 ton saf, 51.949 ton tohumluk pamuk elde edilir. Yerfıstığı üretimi 16.917 ton, susam üretimi ise 923 ton civarındadır. İlde her çeşit sebze yetiştirilir. En çok domates, patlıcan, biber, fasulye, kabak, bakla, bamya, hıyar, ıspanak, lahana, marul, soğan, karnabahar ve kavun-karpuz ye-

tiştirilir. Seracılık da yaygın haldedir. İlde 431.523 ton sebze üretilir.

İçel'de turunçgiller üretimi çok önemlidir. Yılda yaklaşık 179.000 ton portakal, 250.200 ton limon, 35.000 ton mandalina, 10.500 ton altıntop, 1000 ton turunç üretilir.

İçel'de ayrıca 269.515 ton üzüm, 8.236 ton keçiboynuzu, 23.085 ton zeytin, 2.576 ton nar, 7.064 ton muz, 1.654 ton erik, badem ve kayısı üretilir.

Hayvancılık: Dağlık bölgelerde hayvancılık yapılır. En çok küçükbaş hayvan beslenir. İlde yaklaşık 711.790 kılkeçisi, 306.270 koyun, 54.320 arı kovanı bulunmaktadır. İlde ayrıca 80.705 ton süt üretilir.

Madenleri: Şehir madenler bakımından oldukça zengindir. en önemli madenleri krom, demir, kuvarsit ve linyit kömürüdür. Demir yatakları Anamur, Gülnar ve Silifke'dedir. Krom ise Mersin ve Erdemli yakınlarında toplanmıştır. Linyit Mut, Silifke ve Tarsus dolaylarında, kuvarsit Hacıishaklı, Işıklı, Ovacık ve Tarsus'tan çıkarılır. Diğer madenleri bakır, kurşun, çinko, barit dolomit, çimento hammaddesidir. Ayrıca Tarsus ve Silifke'de mermer yatakları vardır.

Sanayi: İçel, Akdeniz bölgesinin Adana'dan sonra sanayide en gelişmiş ilidir. Türkiye'nin en büyük fabrikalarından 4'ü bu ildedir: Çukurova Sanayii İşletmeleri A.Ş., Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş., ÇİMSA Çimento Sanayii ve Ticaret A.Ş., Anadolu Cam Sanayii A.Ş.. Sadece bu dört kuruluşta 6.500 işçi çalışır. Bunlardan başka Plastik Sanayii ve Ticaret A.Ş.de 1500 kişi, Soda Sanayii A.Ş.de 1000 kişi, Mustafa Şaman Çelik Döküm Makinaları Sanayii A.Ş.de 500 kişi, Karamehmetler Yağ Sanayii ve Ticaret A.Ş.de 300 kişi çalışmaktadır.

İçel'in en önemli sanayi kuruluşu Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. (ATAŞ)dir. ATAŞ Türkiye'nin 3. petrol rafinerisidir.

İçel'deki diğer önemli sanayi kuruluşları şunlardır: Çukurova İplik Dokuma Fabrikası, Çukurova Çırçır Prese Fabrikası, Akdeniz Gübre Sanayii, Sabun ve Deterjan Fabrikası, Yapıştırıcı Fabrikası, Buzdolabı Fabrikası, Akfa Akümülatör Sanayii, Metal Kapak Fabrikası, Oska Profil Eşya Fabrikası, Güneş Isıtıcı ve Çelik Büro Sanayii, Treyler İmalatı, Çelik Döküm ve Makina Sanayii, Akdeniz Tuğla, Beton Boru Fabrikası, Yağ Fabrikası, Yem Fabrikası, Narenciye Ambalaj Fabrikası, Kâğıt ve Karton Fabrikası, Un Fabrikaları, Meyve Suyu Fabrikaları, Mobilya Atölyeleri.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

İçel'de halk müziği ilçe ve köylerde renkli ve çeşitlidir. Bölgenin batısında söylenen uzun havalar Teke yöresinin uzun havalarını andırır. Yörenin ünlü türkülerie Bugün Ayın Ondördü, Zeytin Dalları, Kullar Olam Ceviz Arasında Portakal, Yayla Yolları, Pınar Başı, Keklik Olsam, Şu Yüce Dağların Karı vb.dir. İçel geleneksel oyunlar açısından zengin illerimizden biridir. Oyun yönünden zeybek bölgesine girer. Halaylar yaygındır. Yöre zeybekleri davul, keman, klarnet eşliğinde oynanır. Meşhur oyunları arasında Portakal Zeybeği, Yayla Yolları, Aleylenmiş, Silifkenin Yoğurdu, Türkmen Kızı, Keklik Sallama bulunur. Giyim-kuşam: Geleneksel kadın giyiminde şalvar ve entari kullanılır. Zıbın, üçetek ve önlük kadın giyimini oluşturur. Çarşaf ve yöreden yöreye mevsime göre değişen kadın başlıkları diğer kıyafetler arasındadır. Yörük giysileri ise mevsime göre değişiklik gösterir. Kadın başlıklarında poşu hâkimdir. Gömlek giyilerek bele dokuma uzun kuşak bağlanır. Yörük erkekleri ceket yerine aba giyerler. Halk arasında beynamaz denen tür, varsıllardaysa "sağaba" ya da "göğaba" yaygındır.

İÇEL'İN ÜNLÜLERİ:

Aşar, M. Sami (1932-yazar), Ay, Behzat (1936-yazar), Batıbeki, Atıf Yılmaz (1925-film yönetmeni), Buket, Abdülkadir (1943-şair), Çalışkan, Ethem (1928-gazeteci), Dormen, Haldun (1928-tiyatro oyuncusu ve yönetmen),

İÇEL'E NASIL GİDİLİR?

Adı	Karayolu (km.)
Adana	69
Ankara	477
Antalya	488
Erzurum	958
İstanbul	935
İzmir	883
Konya	339
Niğde	195

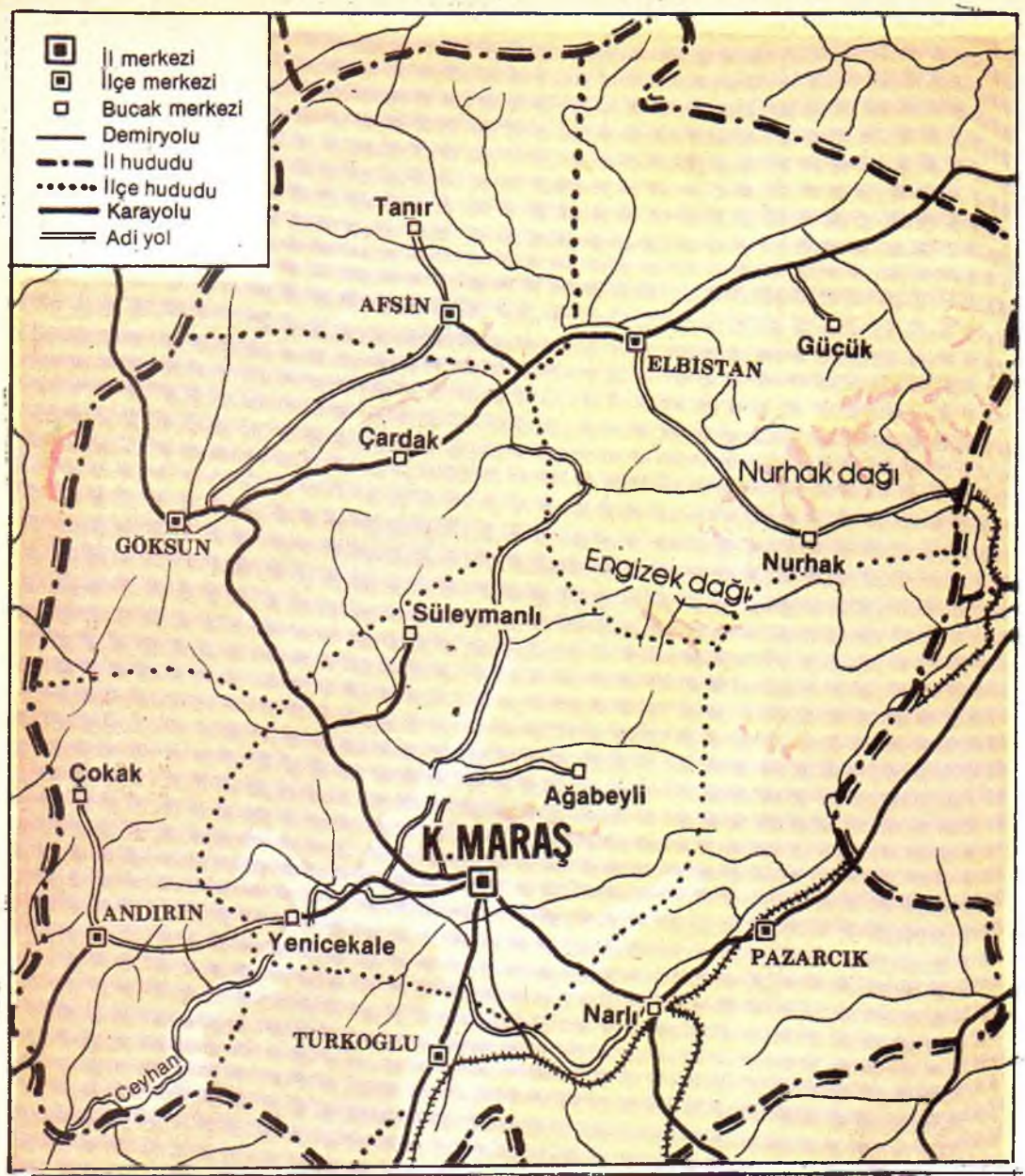
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
Tanır
AFŞİN
ELBİSTAN
Güçük
Çardak
Nurhak dağı
GÖKSUN
Nurhak
Engizek dağı
Süleymanlı
Çokak
Ağabeyli
K.MARAŞ
ANDIRIN
Yenicekale
PAZARCIK
Narlı
TURKOGLU
Ceyhan

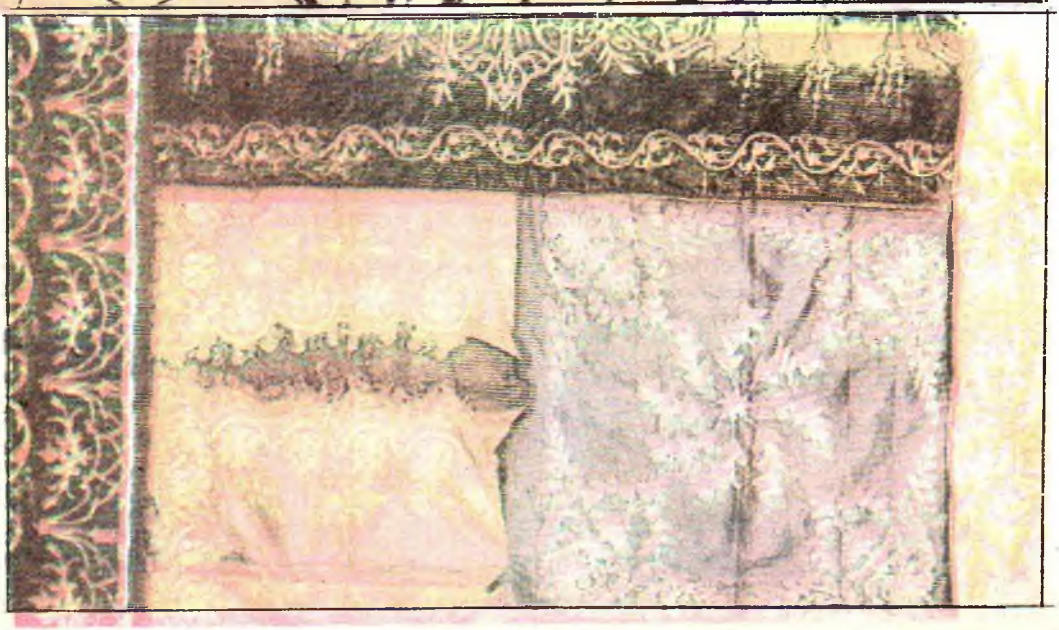

K.MARAŞ

OTOMATİK TELEFON KODU: 7711
İL TRAFİK KODU: 46

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 27° 11' ve 38° 36' kuzey enlemleri ile 36° 15' ve 37° 42' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 14.327 km². **Yeri:** Doğusunda Malatya, Adıyaman, güney ve güneydoğusunda Gaziantep, batı ve güneybatısında Adana, kuzeybatısında Kayseri, kuzeyinde Sivas vardır. **Nüfusu:** 738.032. **Nüfus yoğunluğu:** 52. **İlçe sayısı:** 6. Afşin, Andırın, Elbistan, Göksun, Pazarcık, Türkoğlu. **Bucak sayısı:** 16. **Köy sayısı:** 506. **Toprakları:** %59.7 dağlar, %24 platolar, %16.3 ovalar. **Dağları:** Nur (Gavur, Amanos) Dağları 3.081 m., Berit Dağı, Engizek Dağı, Binboğa Dağları 2.942 m., Delihöbek Dağı 2.338 m., Ahır Dağı 2.301 m. **Ovaları:** Elbistan Ovası, Kahramanmaraş Ovası, Göksun Ovası. **Akarsuları:** Ceyhan Irmağı 460 km., Aksu Çayı. **Gölleri:** Kartalkaya Baraj Gölü 26.970 hektar. **Eğitim oranı:** %51.3. **İlkokul sayısı:** 916. **Ortaokul sayısı:** 52. **Lise sayısı:** 8. **Kütüphane sayısı:** 2. **Büyük işyeri sayısı:** 77. **Firma sayısı:** 2.895. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, nohut, çavdar, pirinç, fasulye, nohut, mercimek, patates, kırmızı biber, domates, şeker pancarı, susam, ayçiçeği, keten tohumu, meyva, koyun, sığır, kıl keçisi, manda, eşek, at, tavuk, arı). **Madenler** (Linyit, barit, krom, demir, kurşun, mermer). **Üretim** (Pamuklu iplik, kumaş, lastik, sabun, un, yağ, peynir, halı). **Kişi başına yıllık geliri:** 16.188 TL.

DAĞLAR

Berit Dağı: Elbistan'ın 30 km. güneybatısındadır. En yüksek noktası 3.014 m.dir. Toros kıvrım dağlarının bir parçasıdır. Dağın aşağı yamaçları ormanlıktır.

Engizek Dağı: Merkez ilçenin kuzeydoğusundadır. En yüksek noktası. 2.815 m.dir. Güneydoğu Toroslar'ın uzantısıdır. Engizek Dağı'nın üzerinde bitki örtüsü yoktur.

Nur Dağları: Gavur Dağları, Amanos Dağları adları da verilen Nur Dağları merkezin güneybatısındadır. K.Maraş'taki uzantısına Çimen Dağı adı verilir. Nur Dağları Toroslar'ın güney uzantısıdır.

Bu dağlar dışında şehirde 2.942 m. ile Binboğa Dağları 2.338 m. ile Delihöbek Dağı ve 2.301 m. ile Ahır Dağı vardır.

OVALAR

Elbistan Ovası: Merkezin kuzeyindedir. Yüksekliği 1.100-1.150 m.dir. Elips biçiminde bir ovadır. Ovanın uzunluğu 50 km, kuzey- güney doğrultusunda eni ise 20 km'dir. Ova alüvyonlu topraklarla kaplıdır. Elbistan Ovası'nda en çok buğday, arpa, mısır ve şeker pancarı yetiştirilir.

Göksun Ovası: Merkezin kuzeybatısındadır. Göksun Çayı ile sulanır. Yüksekliği 1000-1.500 m.dir. Ova dağlarla çevrilidir.

Kahramanmaraş Ovası: Merkezin güneyindedir. Yüksekliği 800-1.000 m.dir. Ahır Dağı ve Çimen Dağı arasında kalır.

AKARSULAR

Aksu Çayı: Ceyhan Irmağı'nın en güçlü kollarındandır. Engizek Dağları'nın eteklerinden doğar. Çok güçlü bir pınardan doğan çay, ilk önce Ağa Suyu ya da Aksu Gözü adı ile bilinir. Çeşitli sularla beslenerek büyük bir çay haline gelir ve K.Maraş Ovası'nı kuzeybatı - güney doğu yönünde geçerek Ceyhan Irmağı'na katılır. Saniyede 140 m³ - 496 m³ su akıtır.

Ceyhan Irmağı: Elbistan Ovası'nın çevresindeki dağlardan doğar. Söğütlü Çayı ve Harman Çayı ile birleşerek büyür ve Ortaklı köyü yakınında Göksun Çayı ile birleşir. Saniyede 56 m³-1.960 m³ su akıtır. Su toplama alanı 21.982 km²'dir. Havzasının yıllık ortalama su hacmi 7.250.000.000 m³'tür. Havzasında 734.472 ha.lık ova vardır.

Bu akarsuların, dışında şehirde Erkenez, Karaçay, Deliçay, Üngüt, Körsulu, Peynirdere, Kerhan, Kırkgöz (Merkez), Geben, Üzücek, Başpınar, Andırın, Çokak, Darıovası, Keşiş (Andırın), Söğütlü, Hurman, Nargile, Nurhak (Elbistan), Terbüzek, Göksun, Kömür, Çukurhisar, Güredin (Göksun), Mizmilli, Göksu, Ardıl, Bağlama, Taşbiçme (Pazarcık), Gökpınar (Türkoğlu) adlı akarsular vardır.

GÖLLER

Kartalkaya Baraj Gölü: Aksu Çayı'nda kurulan baraj 1972'de hizme-

te girmiştir. Temelden yüksekliği 57 m.dir. Depolama hacmi 195.000.000 m³'tür. Bölgede doğal göl yoktur. Bataklık durumunda olan göl DSİ tarafından kurutulmuş ve 52 dekarlık alanı tarıma açılmıştır.

İKLİMİ:

Şehirde kara iklimine benzer bir Akdeniz iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer.

Sıcaklık: Merkezdeki yıllık sıcaklık ortalaması 16.7°C'dir. Merkezde en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen aylar ise Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Yağışlar genellikle kış aylarında olur. Merkezde yılık yağış ortalaması 722.8 mm'dir. En çok yağış Aralık ve Ocak'ta, en az yağış ise Temmuz ve Ağustos'ta yağar.

Rüzgâr: İlde en fazla esen rüzgâr kuzeydir (yıldız). Bunu kuzeybatı (karayel) ve kuzey-kuzeybatı (yıldız-karayel) rüzgârları izler. İlde en hızlı esen rüzgâr kuzeydoğudur (poyraz- saniyede 44.1 m. hızla). K.Maraş'ta ortalama rüzgâr hızı 3.4 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Kahramanmaraş ili topraklarının %42.1'i orman ve fundalık alanlarla, %27'si ekili-dikili alanlarla, %24.5'i ise çayır ve meralarla kaplıdır. Genel olarak dağlar ormanlarla, yamaçlar makilerle kaplıdır. Ovalar ise bozkır görünümündedir. Ormanlarda daha çok çam, ardıç, meşe, kayın, sedir, köknar, şimşir ağaçlarına rastlanır. Andırın ve Elbistan ilçelerinde ormanlık alanlar çoktur. K.Maraş çevresinde zeytinlikler ve bağlar da geniş yer kaplar.

Hayvan türleri: Yabanî hayvanlar bakımından zengin bir ildir. Keklik, üveyik, yaban güvercini, sarı asma, bıldırcın, çulluk, porsuk, tavşan, kurt, tilki, sansar, turaç, toy, bağırtak, kartal, şahin, yabani akbaba, domuz, ayı, yaban kedisi, vaşak ve sırtlan bölgedeki belli başlı hayvanlardır. Bu hayvanlar usulsüz avlanma sebebiyle azalmaktadır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çınar Geçidi: Andırın ilçesine 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. Kapıçam: Merkeze 20 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi faydalanabilir. Çamlık: Merkezde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 3000 kişi faydalanabilir. Döngele Mağaraları: Merkeze 35 km. uzaklıktadır. Döngele Çayı'nda alabalık avlanır. Pınarbaşı: Elbistan ilçesine 3 km. uzaklıktadır. Kavak ağaçları ile ünlüdür. Ekinözü İçmeleri: Elbistan ilçesine 20 km. uzaklıktadır. Suyu, sindirim sistemine ve deri hastalıklarına iyi gelir. Zeytin Kaplıcası: Ilıcaköy'dedir. Suyu, romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. Döngele Kaplıcası: Döngele köyü yakınındadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir.

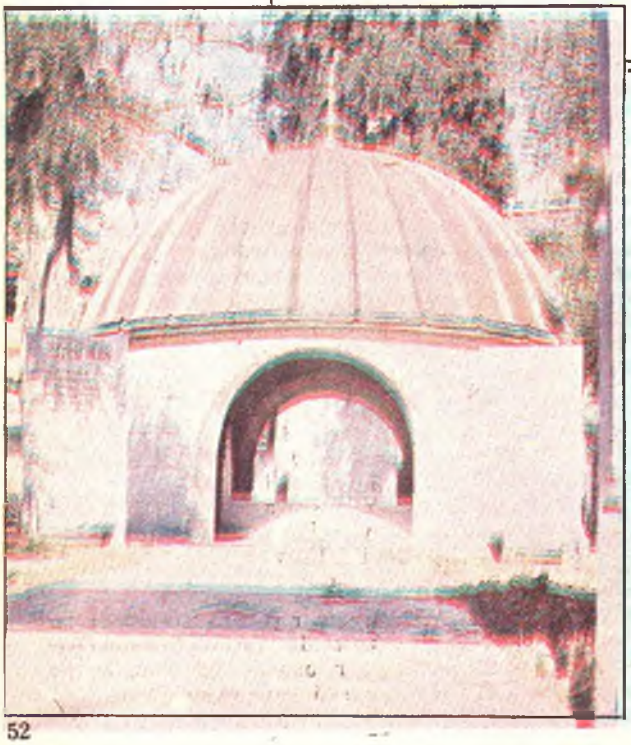

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö 1460 Hititler
M.Ö 660 Asurlular
M.Ö 612 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 332 Kapadokya krallığı
M.Ö 17 Romalılar
395 Bizanslılar
632 Araplar
746 Bizanslılar
962 Hamdanîler
962 Bizanslılar
1103 Selçuklular
1172 Eyyübiler
1208 Selçuklular
1399 Osmanlılar
1832 Mısırlı İbrahim Paşa'nın şehri işgali
1833 Mısır işgalinin kalkması
22 Şubat 1919 Maraş'ta İngiliz işgali
30 Ekim 1919 Maraş'ta Fransız işgali
21 Ocak 1920 Maraş şehir savaşlarının başlaması
11 Şubat 1920 Maraş'ın kurtuluşu.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

İklime Hatun Camii: Alaüddevle Bey'in kızı İklime Hatun adına yaptırılmıştır (1549). **Taşhan:** Dulkadiroğulları'ndan kalmadır (XVI. yüzyıl).**Eshab-ı Kehf Külliyesi:** Afşin ilçesindedir. XIII. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. **Turunçlu Köyü Kalıntıları:** Pazarcık ilçesindedir. Roma döneminden kalmadır. Kalıntılar, mezarlar, evler ve su sarnıçlarından meydana gelir. **Ufacık Köyü Kalıntıları:** Pazarcık ilçesine 20 km. uzaklıktadır. Kalıntıları çeşitli mezarlardan meydana gelir. Roma döneminden kalmadır. **Ardıl Köyü Camii:** Molla Ali b. Haç tarafından yaptırılmıştır (1574). **Maraş Kalesi:** M.Ö. I. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. **Ulu Cami:** Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey tarafından yaptırılmıştır (1496). **Hatuniye Camii:** Alaüddevle Bey'in hanımı Şemsi Sultan adına yaptırılmıştır (XV. yüzyıl).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı Asur kaynaklarına göre Kahramanmaraş'ın eski adı Markosi'ydi. Romalılar dönemine değin kullanılan bu ad daha sonraları Germanicia'ya dönüştürüldü. Kent, İslâmlık zamanında "Mar'aş" adını aldı. Mar'aş, Arapça "titreme yeri" anlamına gelmektedir. Bu adın, çeltik ekimi yüzünden bataklığa dönüşen bölgede sıtma hastalığı salgın olunca verildiği sanılmaktadır. Maraş adı halkın Millî Mücadele yıllarında Fransızlar'a karşı yürüttüğü direnişten ötürü 7 Şubat 1973'te "Kahramanmaraş" oldu.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Maraş çeşitli devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Şehir Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır (1399). 1515'te Dulkadiroğulları Beyliği'nin ortadan kaldırılmasıyla bütün bölge Osmanlılar'ın eline geçmiştir. 1832'de Mısırlı İbrahim Paşa şehri işgal etmişse de 1833'te şehir işgalden kurtarılmıştır. Başlangıçta Maraş'a Dulkadiroğulları Eyaleti adı verildi. Bu ad 1831'de Maraş olarak değiştirildi. 1867'de Maraş, Halep Vilayeti içinde bir sancağa dönüştürüldü. 1908'den sonra bağımsız sancak oldu ve bu durumunu 1918'e kadar korudu. Cumhuriyet'ten sonra il oldu. 7 Şubat 1973'te ilin adı Kahramanmaraş olarak değiştirildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA K.MARAŞ

K.Maraş I. Dünya Savaşı sonunda önce İngiliz daha sonra da Fransız işgali altında kaldı. Fransızlar'dan güç alan Ermeniler de bölgede şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Halk Fransızlar'la şehirlerine kahraman ünvanını verdirecek kadar büyük mücadeleler yapmıştır. Kanlı şehir savaşları sonucu Maraş 11 Şubat 1920'de kurtarıldı. Fransızlar'a karşı ilk toplu saldırı Maraşlılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

İLÇELERİ:

AFŞİN: K.Maraş'ın 145 km. kuzeyinde, Binboğa dağlarının doğu eteklerinde yer alır. 1980 sayımında toplam nüfusu 84.199 idi. Bunun 20.084'ü ilçe merkezinde, 64.115'i bucak ve köylerde yaşıyordu. Yüzölçümü 1387 km²'dir. İlçeye bağlı Tanır bucağı ile 55 köy vardır. Denizden yüksekliği 1180 metredir.

Ekonomisi, tarıma ve hayvancılığa dayanır. Tahıl, şeker pancarı, ayçiçeği, üzüm, kayısı başhca tarım ürünleridir. Kuzeyindeki dağlık yerlerde hayvancılık yapılır.

Önceleri Elbistan'a bağlı bir bucak iken, 1944'te ilçe olmuştur. Tarihî eserler bakımından zengindir.

ANDIRIN: K.Maraş'ın 72 km. batısında, Ceyhan Irmağı'nın kolları olan Keşiş Suyu ve Andırın Suyu arasında yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 43.254 olup, bunun 5932'si ilçe merkezinde, 37.322'si bucak ve köylerde yaşar. İlçeye bağlı Çokak bucağı ile 49 köy vardır. 1178 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1050 metredir.

Ekonomisi hayvancılığa ve ormancılığa dayanır.

ELBİSTAN: Hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesidir. K.Maraş'ın 148 km. kuzeybatısında yer alır. Yüzölçümü 4028 km², denizden yüksekliği 1115 metredir. 1980 sayımında nüfusu 124.842 idi. Bunun 35.437'si ilçe merkezinde, 89.405'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 99 köy vardır.

Ekonomisi tarıma ve madenciliğe dayanır. Verimli Elbistan Ovası'nda tahılların yanısıra şekerpancarı ve ayçiçeği de yetişir. Sebzecilik ve meyvacılık da önemlidir. Dağlık yörelerinde hayvancılık yapılır.

Elbistan'da linyit ve demir çıkarılmaktadır.

GÖKSUN: K.Maraş'ın 100 km. kuzeybatısındadır. 1920 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1240 metredir. Verimli Göksun Ovası'nda kurulmuştur. Son sayıma göre nüfusu 54.059 olup, bunun 12.864'ü ilçe merkezinde, 41.195'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı, 51 köyü vardır.

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	293.716	178.557	115.159	3.188	92
Afşin	84.199	20.084	64.115	1.387	61
Andırın	43.254	5.932	37.322	1.178	37
Elbistan	124.842	35.437	89.405	4.028	31
Göksun	54.059	12.864	41.195	1.920	28
Pazarcık	89.757	20.015	69.742	1.938	46
Türkoğlu	48.205	8.493	39.712	688	70
Toplam	738.032	281.382	456.650	14.327	52

Halkın geçimi tarıma dayanır. Tahılların yanısıra sebze ve meyva üretilmekte, bağcılık yapılmaktadır.

PAZARCIK: İl merkezinin 48 km. güneydoğusundadır. 1938 km²'lik bir alanı kaplar. Aksu Vadisi'nde ve Gani Dağı'nın eteklerinde yer alır. Deniz seviyesinden yüksekliği 850 metredir. 1 bucağı ve 91 köyü vardır. Toplam nüfusu 89.757 olup, bunun 20.015'i ilçe merkezinde, 69.742'si bucak ve köylerde yaşar. İlçeden demiryolu da geçer.

Ekonomisi tarıma dayanır. Pamuk, tahıl, sebze ve meyva yetiştirilir.

TÜRKOĞLU: K.Maraş'ın 25 km. güneyinde yer alır. Onceki adı Eloğlu idi. 1960'ta ilçe haline getirilmiş ve Türkoğlu adını almıştır. İlin en küçük ilçesidir. 688 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 475 metredir. Ulaşım imkânları çok iyidir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca ürünleri tahıllar, pamuk, başta kırmızı biber olmak üzere sebzedir.

1980'de nüfusu 48.205 idi. Bunun 8493'ü ilçe merkezinde, 39.712'si köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 34 köy vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Kahramanmaraş il ekonomisi tarıma dayanır. Şehrin güneyindeki az engebeli bölgelerde Akdeniz bitkileri, özellikle pamuk üretilir. Yüksek ve dağlık olan kuzey bölgesinde hayvancılık yapılır, tahıl üretilir. Afşin ve Elbistan ovalarında ise baklagiller ve şeker pancarı ekilmektedir. Tarımı makineleşmiş ve gelişmektedir. Sulama ve coğrafi konumu şehri Türkiye'nin orta derecede gelişmiş bir tarım ili olmasını sağlamıştır. K.Maraş'ın kırmızı biberi ve üzümü ünlüdür.

İl faal nüfusunun %80'i tarım, ormancılık, balıkçılık ve avcılık alanlarında çalışır. İlin gayri safi millî gelirinin %47'si tarımdan sağlanır.

K.Maraş'ta buğday, arpa, çavdar, mahlut, nohut, fasulye, şeker pancarı, pamuk üretilir. Ve başta üzüm olmak üzere çeşitli meyveler yetiştirilir. Üzüm, elma, kayısı, armut, zeytin, dut, Antepfıstığı belli başlı meyvalarıdır.

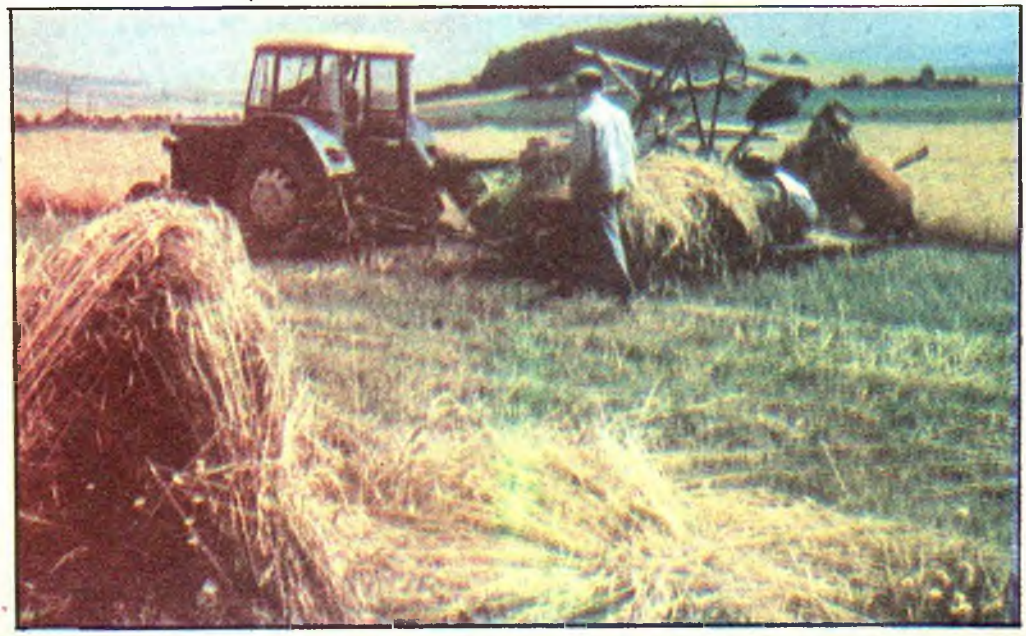

3.670 hektarlık alanda 1983 yılında 113.507 ton sebze yetiştirilmiştir. Domates, hıyar, kabak, lahana, soğan ve biber en önemli sebzeleridir.

Türkiye'nin kırmızı biber ekim alanlarının yarısına yakın bir kısmı K.Maraş'tadır. Sıcak ve ılık iklim bölgelerinin bitkisi olan kırmızı biber ilde yüksekliği 1.000 m.ye kadar olan yerlerinde, en çok da Aksu Irmağı kıyılarında yetiştirilmektedir. Ekim alanı 540 hektar olan kırmızı biber 2.450 ton üretilir. İl tarımı makineleşme safhasındadır. İlde yaklaşık 5.077 traktör, 1.299 motopomp vardır.

Hayvancılık: Kahramanmaraş'ın hayvancılığı geniş ölçüde mera hayvancılığıdır. İl topraklarının 1/4'ünün çayır ve meralarla kaplı olması, değişik yükseklikteki yaylaları, hayvancılık için oldukça elverişlidir. Hayvancılık daha çok Elbistan, Afşin ve Aksu Vadisi'nde yapılır. Göksun ve Elbistan'daki dağlık bölgelerde kıl keçisi, Elbistan ve Maraş ovaları ile Aksu Vadisi ve Binboğa Dağları yaylalarında sığır yetiştirilir.

Tarımın hızla yaygınlaşması hayvancılığı geriletmiştir. K.Maraş'ta en çok koyun beslenir. Bölgedeki en önemli koyun ırkı akkaramandır. Keçi yetiştiriciliği de koyun kadar önemlidir. K.Maraş'ta yaklaşık. 571.990 koyun, 274.600 kılkeçisi, 662.000 tavuk, 43.950 hindi, 11.370 at, 5.620 katır, 15.600 eşek, 30.825 arı kovanı vardır. K.Maraş'ta çok sayıda yarım kan Arap atı bulunur. İlde 86.005 ton süt, 320 ton bal üretilir.

Madenler: Madenler bakımından zengin bir il değildir. En önemli madeni boksittir. Boksit rezervlerinin hepsi Göksun ilçesindedir. İldeki diğer bir maden Elbistan ve Göksun ilçelerinde bulunan demirdir. Manganez Pazarcık ilçesinde bulunur.

Diğer önemli madeni barittir. Barit Elbistan ve Türkoğlu ilçelerinde vardır. Bütün bu madenlerin dışında önemli olarak Ahır Dağı, Türkoğlu ve Göksun ilçelerindeki çimento hammaddesi, Elbistan ve Afşin'deki linyit, tuğla-kiremit hammaddesi ve kuvarsit sayılabilir.

Sanayi: K.Maraş imalat sanayi bakımından geri kalmış illerimizden biridir. İlde daha çok tarım ürünleri işleyen fabrikalar bulunmaktadır. 1968'de K.Maraş kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmış ve Afşin-Elbistan Termik Santrali'nin yapılmaya başlaması ile sanayileşmesi hızlanmaya başlamıştır. Bu santral Türkiye'nin en büyük kamu yatırımlarından biridir.

K.Maraş'ta 10 ve daha fazla işçi çalıştıran kuruluşların sayısı 77'dir. 2-9 kişi çalıştıran işyerlerinin sayısı ise 1180'dir. İlde un ve yem fabrikaları, dokuma ve iplik fabrikaları, SEK'in peynir ve tereyağ fabrikaları, kiremit ve tuğla fabrikaları, çırçır ve pres fabrikaları vb. vardır. Bu fabrikaların en önemlisi Sümerbank'ın Pamuklu Dokuma Sanayii Tesisleri'dir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ

Yöre halk müziğinde uzun havalar, bozlak ve Türkmeni büyük yer kaplar. Yörede sözlü-sözsüz halay havaları, semahlar, Köroğlu havaları ve Gaziantep, Adana, Adıyaman gibi komşu illerin folkloruna benzer ezgi ve oyunlara rastlanır. Yörenin ünlü türküleri Kara Çadır Düzdedir, Ben Atımı Nalladırım, Çıksam Baksam Görünür mü, Çamdan Sakız Akıyor, Güzel Ne Güzel Olmuşsun, Gine Geldi Yaz Baharın Ayları, Kaya Başı, Dirkencik, Kara Tavuk Gücüğü, Oniki Şubattır, Bilahmsm, Hava Kar Sesi Var, Bir Evde İki Gelin, Comolu, Çoban, Halep, Hasandağı, Keraboza, Üç Ayak vb. Yörede kullanılan halk müziği araçları divan sazı, tambura, cura, zurna, davul, def, kaşık ve zilli maşadır. Geleneksel oyunlarda halay büyük yer kaplar. Yörede en çok oynanan oyunlar, Ağır Hava, Bir Evde İki Gelin, Cengi, Harbi, Comolu, Sakız Akıyor, Pekmez Oyunu, Şirveni, Sinsin ve Sıçratma'dır. Giyimi: Geleneksel erkek giyiminde "Maraş abası" ve "sako" denen kısa paltolar, renkli ve işlemeli şalvar, zıbın, mintan ve poşu görülür. Geleneksel kadın giyimi fes, zıbın, fistan, fermene (cepken), nakışlı çoraplar vb. ögelerden oluşur. Türkmen kadınları içyelek, dizlik denen don, dikdörtgen biçiminde peştemal giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Çıksam baksam görünür mü
Başkonusun dağı şimdi
Yaylalarda dem sürmenin
Geldi vakti çağı şimdi.

Bizim yaylanın kuşuna
Can dayanmaz ötüşüne
Yüce dağların başına
Kuraydın otağı şimdi.

K.MARAŞ'IN ÜNLÜLERİ:

Bozbeyli Ferruh (1927- politikacı), Kutlu,Semsettin (1918- yazar), Özdenören,Rasim (1940- yazar), Pakdil,Nuri (1934- yazar), Tankut,Hasan Reşit (1891-1980), Yınanç,Mükrimin Halil (1898-1961 bilim adamı), Yücel,Şevket (1930- şair, yazar), Yücel,Tahsin (1933- yazar)

K.MARAŞ'A NASIL GİDİLİR?

Adı	Karayolu (km)
Adana	202
Adıyaman	164
Ankara	605
Gaziantep	80
İstanbul	1.046
İzmir	1.102
Kayseri	282
Malatya	219
Sivas	426

NOT: İstanbul'dan K.Maraş'a trenle de gidilebilir. İstanbul-Kurtalan arasında çalışan trenler K.Maraş'tan geçer.

DOĞU ANADOLU

BÖLGESİ

- Ağrı
- Kars
- Bingöl
- Bitlis
- Elazığ
- Erzincan
- Erzurum
- Hakkari
- Tunceli
- Malatya
- Muş
- Van

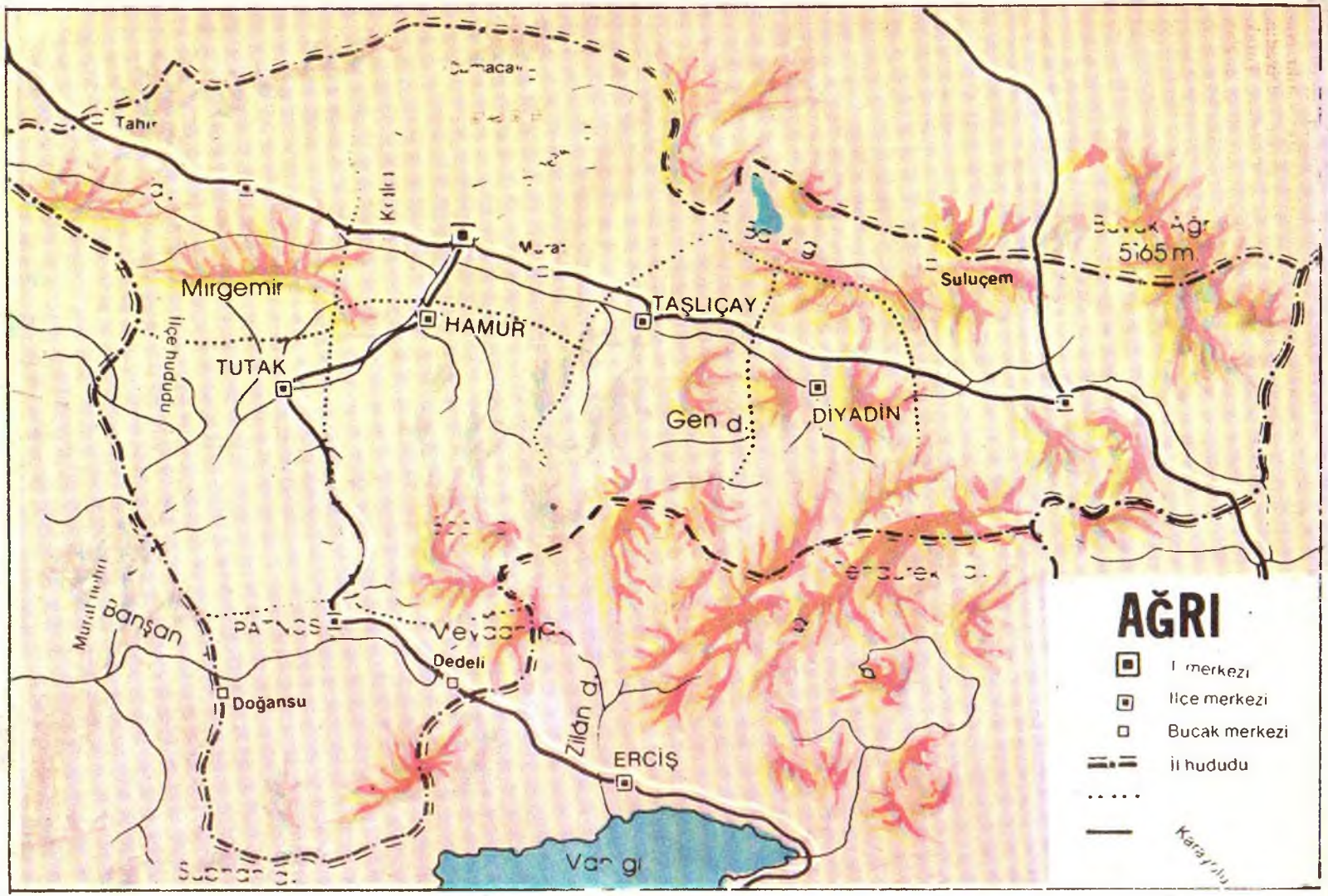
Tahir
Mirgemir
HAMUR
TUTAK
TAŞLIÇAY
Suluçem
Büyük Ağrı
5165 m.
DİYADİN
Gen d.
Banşan
PATNOS
Dedeli
Doğansu
Zilan d.
ERCİŞ
Van gl
AĞRI
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu

AĞRI

OTOMATİK TELEFON KODU:0271

İL TRAFİK KODU: 04

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 39° 05' ve 40° 07' kuzey enlemleri ile 42° 20' ve 44° 30' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 11.376 km². **Yeri:** Kuzeyinde Kars, batısında Erzurum, güneybatısında Muş, güneyinde Bitlis ve Van, doğusunda İran vardır. **Nüfusu:** 368.009. **Nüfus yoğunluğu:** 32. **İlçe sayısı:** 7: Diyadin, Doğu Beyazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçayı, Tutak. **Bucak sayısı:** 15. **Köy sayısı:** 558. **Topraklar:** % 46 dağlar, %29 ovalar, %18 platolar, %7 yaylalar. **Dağları:** Ağrı Dağı 5.134 m., Küçük Ağrı, Tendürek Dağı 3.452 m. **Ovaları:** Eleşkirt - Karaköse Ovası, Patnos Ovası, Diyadin Ovası. **Akarsuları:** Ahmet Bey Deresi, Siryan Deresi, Eleşkirt Deresi, Gelenton Deresi, Kopuzdere, Taşlıçay, Körsü Deresi. **Gölleri:** Balık Gölü 24 km², Gölyüzü Gölü, Saz Gölü, Şayhli Gölü, Kurtkapanı Gölü, Turna Gölü. **Eğitim oranı:** % 46. **İlkokul sayısı:** 431. **Ortaokul sayısı:** 56. **Lise sayısı:** 7. **Kütüphane sayısı:** 1. **Fabrika sayısı:** 13. **Firma sayısı:** 34. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, koyun, keçi, sığır, manda) **Üretim** (Un, kilim). **Kişi başına yıllık gelir:** 4.750 TL.

DAĞLAR

Ağrı Dağı: Büyük Ağrı Dağı il topraklarının %11'ini kaplar. Merkezi bir lav püskürmesi sonucu yükselmiş olup, Alp-Himalaya volkanik kuşağı üzerindedir. En yüksek noktası 5.134 m.dir. Ağrı Dağı 5.000 m. yükseklikten doruğa kadar kükürtlü bir tabaka ile kaplıdır. Bu sebeple doruğunda kar bulunmaz. Ağrı Dağı'nın taban çapı 30 km.yi asar.

Küçük Ağrı Dağı: Ağrı Dağı'nın volkanik kütlesi 2.000 m.den sonra iki ayrı ve büyük koniye ayrılır. Bu konilerden güneydeki Küçük Ağrı'dır. Aynı tabana oturmalarına rağmen araştırıcılar Büyük Ağrı ile Küçük Ağrı Dağı'nı iki ayrı dağ olarak kabul ederler. En yüksek noktası 3.925 m.dir.

Tendürek Dağı: Şehrin güneydoğusundadır. En yüksek yeri 3.542 m.dir. Kısa bir süre önce sönmüş volkanik bir dağdır.

Ağrı ilinde bu büyük dağların dışında 2.356 m. ile Akvayla Dağı, 2.376 m. ile Dedemaksut Dağı, 2.439 m. ile Topdağ, 2.546 m. ile Kılıç Dağları, 2.639 m. ile Pamukdağı, 2.811 m. ile Durak Dağı, 2.828 m. ile Rüzgar Dağı, 3.196 m. ile Zor Dağı, 3.231 m. ile Perili Dağ, 3.243 m. ile Hama Dağı, 3.275 m. ile Aşağı Dağı, 3.430 m. ile Köse Dağı vardır.

NUH'UN GEMİSİ

Ağrı Dağı'nın en büyük efsanesi Nuh'un gemisi ile ilgilidir. Mukaddes kitaplar Nuh'un gemisini ve tufan olaylarını anlatırlar. Nuh'un gemisinin bulunduğu dağın Ağrı Dağı mı, yoksa Cudi Dağı mı olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır. Tanrı Nuh'a yakında bir tufan olacağını ve bir gemi yapmasını bildirir. Bu buyruğa göre dişi ve erkek olmak üzere her canlıdan birer çift de gemiye alınacaktır. Halk onunla alay eder. Yağmurlar başlayınca Nuh Allah'ın emirlerini yerine getirir. Sürekli yağan yağmurlar karada kalan tüm canlıların boğulmasına sebep olur. Nuh gemisindeki bütün yiyecekleri karıştırarak bir yemek yapar. Bu yemeğe bugün aşure adı verilmiştir. Sular çekildiğinde gemi bir dağ üzerinde oturmuştur. Gemiden inerler ve dağın eteğindeki ovaya yerleşirler.

Ağrı Dağı'nın Geçitleri

Tahir Geçidi (2.160 m.)
İpek Geçidi
Ahlatlar Geçidi
Cat Geçidi
Cilli Geçidi
Kılıç Gediği Geçidi (2.050 m.)
Ağrı Geçidi

OVALAR

Eleşkirt-Karaköse Ovası: Ağrı'nın en büyük ovasıdır. Ovadan Murat Irmağı'nın bazı kolları geçer.

Patnos ve Diyadin Ovaları: Çöküntü havzası ovalarıdır. Birbirlerinden eşiklerle ayrılır. Ova çeşitli akarsularla sulanır.

AKARSULAR

Murat Irmağı: Fırat'ın en büyük koludur. Muratbaşı bölgesinden doğar. Saniyede 400-500 m^3 su taşır. Karaköse-Eleşkirt Ovası'ndan geçerken çeşitli kollara ayrılır. Eleşkirt Ovası'nda en önemli kolu olan Şirvan Çayı'nı alır. Murat Irmağı'na katılan diğer kollar Eleşkirt Deresi, Konuzdere, Taşlıçay, Körsu, Gelutan Deresi, Ahmetbey Deresi, Küpkıran Çayı ve Mandalık Çayı'dır.

GÖLLER

Balık Gölü: Türkiye'nin en yüksek göllerinden biridir (2.241 m.) Karaköse'nin kuzeydoğusundadır. Yüzölçümü 24 km^2'dir. Lav seti gölüdür. Suyu tatlı olan göl, yılın büyük bir kısmında donmuş durumdadır.

Gölvüzü Gölü ve Saz Gölü: Ağrı Dağı üzerindedir. Ağrı Dağı'nın güney eteklerinde birçok küçük göl vardır. Bunların en önemlileri Gölvüzü ve Saz Gölü'dür.

Bu göllerin dışında ilde Şeyhli Gölü (30 km^2), Kurtkapanı Gölü (15 km^2) ve Turna Gölü vardır.

İKLİMİ:

Türkiye'nin en karasal ve sert iklim bölümündedir.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 6.1°C'dir. Ayrıca yılın dört ayının ortalama sıcaklık değeri 0°C'nin altındadır (Aralık, Ocak, Şubat, Mart). Ortalama yüksek sıcaklık 12.6°C, ortalama düşük sıcaklık -0.7°C'dir. Ağrı'da en düşük sıcaklık -43.2°C, en yüksek sıcaklık 38°C olarak ölçülmüştür.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 528.5 mm.dir. Kışın yağış ortalaması 145.8 mm, ilkbaharda 186.9 mm, yazın 83.7 mm, sonbaharda 112.0 mm.dir. Ağrı yılın 1/3'ünde karla örtülü durumdadır. En yüksek kar örtüsü kalınlığı Şubat ayında 180 cm. olarak tesbit edilmiştir.

Rüzgar: Ağrı'da en çok kuzeydoğu rüzgârı eser. Bunu güneybatı rüzgârı izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.3 m/sn.dir. Yılda ortalama 19 gün kuvvetli rüzgârlar eser.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Ağrı'nın doğal bitkisi yüksek plato stepleridir. Ot türleri hâkimdir ve bunlar yeşilliklerini bütün yıl boyunca korurlar. Bölge adeta bir tür yeşil step alanı şeklindedir. Dağların 2.500 m. yükseklikteki yamaçlarında sarıçam ormanlarına rastlanır. Eleşkirt Ovası'nın çevresinde vine sevrek olarak yayvan yapraklı ağaçlara rastlanır.

Hayvan türleri: Ilde bulunan evcil hayvan türleri Türkiye toplamının %3'ünü oluşturur. Sazlıklar ve göl kıyılarında yaban ördeği, yaban kazı, turna keklik gibi, av hayvanları, dağlık bölgede de tilki, kurt gibi yabani hayvanlar yaşar.

SAYFİYE YERLERİ:

Balık Gölü: Doğu Anadolu'nun Abant'ı sayılır. Taşlıçay yakınlarındadır. Alabalığı ünlüdür. **Meteor Çukuru:** Doğu Beyazıd'ın 35 km. doğusundadır. Dünyanın en geniş göktaşı çukurları arasındadır (2. sırada). Bu çukuru 1913'te düşen bir göktaşı açmıştır. **Dambat Kaplıcası:** Yolluyazı (Dambat) köyündedir. Deri ve romatizma hastalıklarına iyi gelir. **Diyadin Kaplıcaları:** Diyadin'in 5 km. güneyindedir. Romatizma, nefrit, kadın hastalıklarına iyi gelir. **Hamur Mağarası:** Ağrı'nın 20 km. güneyindedir. 100 kişiyi alabilecek büyüklüktedir. **Mayaköy Mağaraları:** Diyadin'in 15 km. güneyindedir. Mağaralarda mezarlar vardır.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Aznavur Tepe: Patnos'un 4 km. kuzeyindedir. M.Ö. VIII. yüzyıldan Urartular döneminden kalma eski bir şehirdir. **Giriktepe:** Patnos yakınındadır. Urartulardan kalma bir şehirdir. **Doğubeyazıt Kalesi:** Doğubeyazıt'ın 8 km. güneyindedir. Yapım tarihi bilinmemektedir. **Kan Kalesi:** Tutak'a 20 km. uzaklıktadır. Yapım tarihi belli değildir. **Küpkıran Kalesi:** Ağrı'ya 20 km. uzaklıktadır. Yıkık bir durumdadır. **Toprakkale:**

Eleşkirt'e 15 km. uzaklıktadır. Yapım tarihi belli değildir. **Havran Kalesi:** Hamur yakınındadır. Selçuklulardan kalmadır. Yıkık durumdadır. **Diyadin Kalesi:** Diyadin ilçesindedir. Yıkık durumdadır. **İshak Paşa Sarayı:** Doğubeyazıt'a 8 km. uzaklıktadır. 1685'te Çıldıroğlu İshak Paşa ve Çolak Abdi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu saray 366 odası ve camisi ile bir külliyedir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

İlin en eski adı "Ararat"tır. Selçuklular buraya yerleştikten sonra yöreye önce "Eğridağ" daha sonra "Ağırdağ" demişler. Zamanla bu ad halk dilinde "Ağrı Dağı" şekline dönüşmüştür. İl yakınındaki en büyük dağ olan "Ağrı" nedeniyle bu isimle anılır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi şehir birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 20 Ağustos 1514'te Ağrı (Beyazid) Kalesi'nin anahtarları Yavuz Sultan Selim'e teslim edildi ve bölgede Osmanlı hâkimiyeti başladı. 1800'lerde Ağrı Şarbulak adı verilen 15 evlik bir köydü. Hamur bucağına bağlıydı. 1843'te bucak oldu. Önce Diyadin sonra Tutak'a bağlı bucaktı. 1869'da ilçe yapıldı. Cumhuriyet'ten sonra bir süre il merkezi oldu (1926). 1927'de Karaköse'ye taşındı. 1938'de ilin adı değiştirildi ve Ağrı adı verildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA AĞRI:

I. Dünya Savaşı'nda Ağrı Ruslar'ın işgaline uğradı. 1918'de Ruslar (Brest-Litovsk Antlaşması ile) şehri boşalttılar. Mondros Mütarekesi'n-

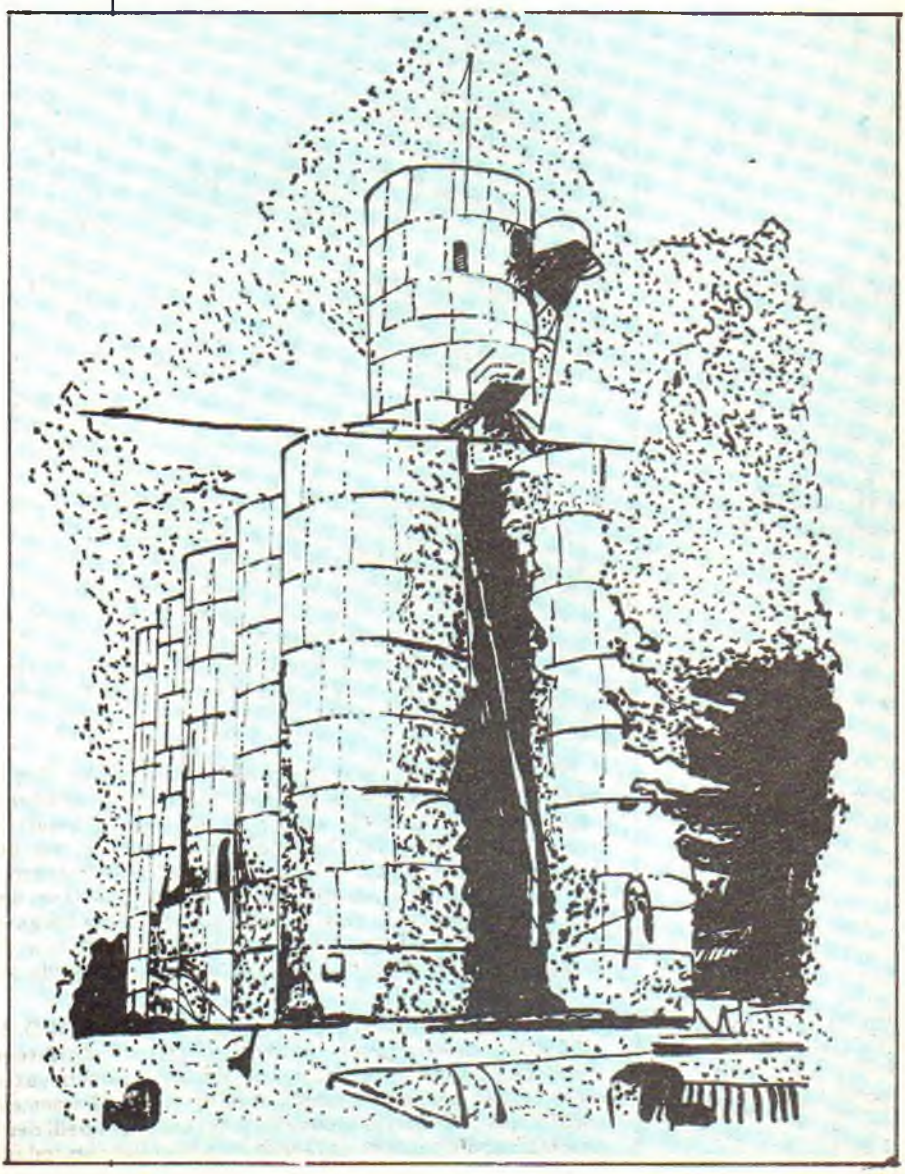

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 1340-1200 Hurriler
M.Ö 1200-600 Urartular
M.Ö 390 Bölge Bizans ve Ermeniler tarafından paylaşıldı.
750 Abbasi hâkimiyetinin başlangıcı
1120 Selçuklu hâkimiyeti
1393 Timur'un hâkimiyeti
1437 Karakoyunlular dönemi
1467 Akkoyunlular dönemi
1514 Osmanlı hâkimiyetinin başlaması
1828 Rus işgali
1855 İkinci Rus işgali
1877 Üçüncü Rus İşgali
1914 Dördüncü Rus İşgali
3 Kasım 1918 Ermeni Taşnak işgali
3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşması imzalandı.
13 Ekim 1920 Kars Antlaşması ile Türk-Sovyet sınırı kesinleşti; Ağrı Türkiye'ye verildi.

den sonra (30 Ekim 1918) Osmanlı orduları bu topraktan çekilince Ermeniler bölgeyi istila ettiler. Ermeni Taşnak yönetimi bir baskı rejimi uygulayarak, bölgedeki Türkler'i uzaklaştırmaya başladılar. 1920'de TBMM bölgeyi kurtarmaya karar verdi. 9 Haziran 1920'de Kâzım Karabekir Şark Cephesi Komutanlığı'na tayin edildi. 7 Temmuz'da da Ermeni Taşnak hükûmetine bir ültimatom verildi. Ermeniler buna itibar etmediler. 24 Eylül'de Doğu Cephesi ile Ermeniler arasında çatışmalar başladı. Ermeniler 6 Kasım 1920'de ateşkes isteğinde bulundularsa da anlaşma sağlanamadı ve savaşa devam edildi. 17 Kasım 1920'de Ermeniler kesin ateşkesi kabul ettiler. 3 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması ile Taşnak yönetimi sona erdi ve bölgede Bolşevik yönetimi kuruldu. Bunun üzerine 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars Antlaşmaları'yla Türk-Sovyet sınırı belirlendi ve Ağrı Türk yönetimine geçti.

İLÇELERİ:

- DİYADİN
- DOĞUBEYAZIT
- ELEŞKİRT
- HAMUR
- PATNOS
- TAŞLIÇAY
- TAŞLIÇAY
- TUZAK

DİYADİN: Erzurum-İran yolunun kenarında bulunan Diyadin'in toplam nüfusu 33.158'dir. Bunun 6.011'i ilçe merkezinde, 27.147'si köylerde yaşar. 54 köyü vardır. Merkezde orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. 1247 km²'lik bir alanı kaplar. İlçe ekonomisi hayvancılığa dayanır. Kaplıcaları çok rağbet görür. Binlerce kişi buraya tedavi için gelir.

Bölgeye Akkoyunlular'ın hâkim olduğu dönemde Uzun Hasan'ın oğlu Ziyaeddin buraya bir kale yaptırmıştı. Kaleye, Ziyaeddin Kalesi deniyordu. Zamanla bu isim Diyadin şekline dönüşmüştür.

DOĞUBEYAZIT: Ağrı ilçesinin hem nüfus hem yüzölçümü bakımından en büyük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 73.749'dur. Bunun 23.513'ü merkezde 50.281'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 2.383 km²'dir. 1 bucağı ve 84 köyü vardır. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, kütüphanesi bulunmaktadır.

Büyük Ağrı ve Tendürek dağlarının arasında ve bunlara çok yakın olduğu için kış sporlarına çok elverişlidir. İshak Paşa Sarayı, Meteor Çukuru, Balık Gölü, mağaraları ve oldukça vasıflı yolları ile önemli bir turizm merkezi olma yolundadır.

ELEŞKİRT: Erzurum-İran karayolu üzerinde bulunan Eleşkirt'in nüfusu 44.124'tür. Bunun 10.083'ü merkezde, 34.041'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 72 köyü vardır. Yüzölçümü 1559 km²'dir. Orta dereceli okulları, hastane ve kütüphanesi bulunmaktadır. İlçe ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Arıcılık da önemli bir gelir kaynağıdır. İsa'dan önceki devirlerden beri bir yerleşim merkezi olan Eleşkirt'te 1687'de yapılan Bindi Apti Paşa Camii ve Toprakkale köyünde eski devirlerden kalma bir kale yıkıntısı vardır.

HAMUR: Nüfus bakımından Ağrı'nın en küçük ilçesidir. 1980 sayımına göre, 19.821 olan nüfusunun sadece 2055'i ilçe merkezinde, 17.766'sı ise köylerde yaşar. Yüzölçümü 898 km²'dir. İlçenin 45 köyü vardır. Köyler engebeli yerlerde olduğu için, merkeze ulaştıran yolları iyi değildir. Buna karşılık, ilçe merkezi Ağrı-Van yolu üzerindedir. İl merkezinden ve Tutak ilçesinden buraya kolay ulaşılır.

Hamur'un ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanır. 1958'de bucak haline getirilen bu ilçede Havran adıyla anılan kale kalıntısı bulunur.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Merkez Nüfusu	Köylerin Nüfusu	Yüzölçümü (Km²)	Yoğunluk
Merkez İlçe	84.126	40.532	43.594	1.481	57
Diyadin	33.158	6.011	27.147	1.274	26
Doğubeyazıt	73.794	23.513	50.281	2.383	31
Eleşkirt	44.124	10.083	34.041	1.559	28
Hamur	19.821	2.055	17.766	898	22
Patnos	59.002	18.184	40.818	1.421	42
Taşlıçay	21.931	4.226	17.705	798	27
Tuzak	32.053	3.810	28.243	1.562	21
Toplam	368.009	108.414	259.595	11.376	32

PATNOS: Ağrı'nın ikinci büyük ilçesi olan Patnos 59.002 nüfusludur. Bunun 18.184'ü merkezde, 40.818'i köylerde yaşar. 3 bucağı ve 105 köyü vardır. Yüzölçümü 1421 km²'dir. Güneyinde Süphan Dağı, doğusunda Van ilinin sınırı bulunur. Orta, lise ve meslek okulları bulunan Patnos, şirin ve turizme elverişli bir şehirdir. İlçenin kuzeyindeki Aznavurtepe'de bulunan tarihî kalıntılar, güneyde Süphan Dağı'nın üzerindeki Kıratlı Gölü görülmeye değer yerlerdir. Civardaki il ve ilçelerle bağlantısı vasıflı yollarla sağlanır. Verimli bir ova üzerinde olduğu için ekonomisi daha çok tarıma ve hayvancılığa dayanır. İlçede Yavuz Sultan Selim'in 1514'te buradan geçtiği zamanın hatırası gibi duran o devirden kalma üç kümbet bulunur.

TAŞLIÇAY: 1980 sayımına göre, toplam 21.931 nüfusu vardır. Bunun 4.226'sı merkezde, 17.705'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 798 km²'dir. Murat ırmağının suladığı bir ovada yer alır. Ağaçlıklı şirin bir ilçedir. Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. Ortaokulu, lisesi, sağlık merkezi, kütüphanesi vardır. Çok güzel yaylaları bulunur ve yazın halk bu yaylalara yerleşir.

TUTAK: Karaköse-Van yolu üzerinde bulunan Tutak, 32.053 nüfusludur. Köylerde nüfusu 28.23, ilçe merkezinde nüfus ise 3.810'dan ibarettir. 81 köyü vardır ve 1562 km²'lik bir alanı kaplar. Çevredeki il ve ilçelere ulaşım mükemmeldir. Ortaokul, lise, kütüphane, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi hayvancılık ve tarla tarımına dayanır. Köylerde halı dokumacılığı önemli bir yan gelir kaynağıdır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Ağrı'nın geçim kaynağı tarımdır denilebilir. Özellikle de hayvancılığa dayanır. Başlıca ticaret ürünü canlı hayvan, deri, yapağı, süt ve peynirdir. Hayvancılıktan sonra en önemli iş kolu çiftçiliktir.

Tarım ürünü çeşitleri de oldukça azdır. En çok buğday yetiştirilir. Buğdaydan sonra sırasıyla arpa, şeker pancarı, mercimek ve keten gelir. Bunlar da il içinde tüketilir. İlde 2500 traktör mevcuttur, ama bu yeterli değildir. Toprak verimsizdir. 1983 yılında 196.050 ton tahıl, 515 ton baklagil, 88.582 ton sanayi bitkisi üretilmiştir. İlde üretilen 13.733 ton sebze tüketime yetmemektedir.

Hayvancılık: Ağrı en çok hayvan yetiştirilen illerimizden biridir. Geniş otlakları vardır. En çok koyun, sığır ve kıl keçisi yetiştirilir. 2.058.090 koyun, 146.030 kılkeçisi, 143.000 inek vardır. Son yıllarda ilde yapılan bazı gelişmeler çalışmalar, canlı hayvan ihracatını et ihracatı haline çevirme çabasına yöneliktir. Rusya ve İran'a bu ilimizden canlı hayvan ihraç edilir.

Son yıllarda modern hayvancılığa doğru geçilmektedir. Tarım Bakanlığı ve Veteriner Müdürlüğü'nün çalışmalarıyla suni döllenme faaliyetleri hızlandırılmış, süt üretimi hayli arttırılmıştır. İlde 102.525 ton süt ve 1.800 ton et üretilir (1983).

Madenler: Ağrı'da linyit, tuz, asbet, ponza taşı bulunur. Bu madenlerin il için ekonomik bir önemi yoktur. Gelir sağlayan madeni tuzdur. İlde çıkartılan tuz Erzurum, Gümüşhane, Artvin, Bingöl, Van, Bitlis ve Muş bölgelerinin ihtiyacını karşılar. MTA'nın ilde belirlediği maden bölgeleri şunlardır: **Merkez:** Asbet, **Diyadin:** Kükürt, kaplıca suyu, **Do-**

ğubeyazıt: Ponza taşı, Tutak: Tuz, Eleşkirt: Linyit, Taşlıçay: Maden suyu.

Sanayi: Sanayi bakımından en az gelişmiş illerimizden biridir. İlin imalat sanayii de diğer illerimize göre az gelişmiştir. Fakat son yıllarda ciddi bir sanayileşme hamlesi görülmektedir. Devlet, ildeki hayat seviyesini yükseltmek için bazı çalışmalara girişmiş bulunmaktadır. Özel sektöre ait sadece iki kuruluş mevcuttur. Bunlar da un ve ekmek fabrikalarıdır. Hemen hemen her evde halı dokuma, yün örme tezgâhları ve deri atölyeleri vardır.

Ağrı'da bütün sanayi kuruluşları devlet tarafından yapılmıştır. Peynir ve terevağı fabrikası, şeker fabrikası, et kombinası, tuğla fabrikası, Doğubeyazıt'ta yem fabrikası ve Hamur'da Tekel tarafından işletilen tuzla, devlet yatırımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Ağrı'da genellikle türkülü oyunlar yaygındır. Halk müziği ve oyunlar birbiriyle bir bütün halindedir ve birbirlerini tamamlar. En yaygın türkülü oyun "Bicane oyun türküsü"dür. Oyunlar davul, zurna, kaval, tef, bağlama, tulum, gayda, düdük, klarnet, gırnata ve saz gibi geleneksel çalgılarla oynanır. Ağrı ve yöresinde çağdaş halk ozanlarının şiirleri de türküleştirilmiştir. Ağrı'da halay ve bar denilen davul-zurna eşliğinde oynanan iki oyun yaygındır. Bunun dışında Ömer Ağa, Çoban eli, Tillara, Sarı bülbül, Üçayak, Meyriko vb. oyunlar da geleneksel çalgılar eşliğinde kızlı ve erkekli gruplar halinde oynanır. Giyim-kuşam: Özellikle kırsal kesimde kadınlar başlarına kofi denen fes biçiminde bir şapka takarlar. Üzerlerine "yedi etek" denilen bir entari giyerek peştemal bağlarlar. Entarinin altına şalvar ayaklara yemeni ve lastik giyilir. Ağrılı kadınlar özel günlere giderken geleneksel altın takılarının yanında bellerine altın veya gümüş kemer takarlar. Erkekler başlarına puşu denilen sarıklı ve gösterişli bir bez bağlarlar. İşlik denilen beyaz veya renkli gömleğin üstüne cepken giyerler. Bellerine kuşak bağlayıp saat köstek-lerini sarkıtan Ağrılı erkekler altlarına siyah şalvar ve dizlerine kadar uzanan çorap giyerler.

AĞRI'YA NASIL GİDİLİR?

ŞEHİR	KARAYOLU (Km)
Adana	1005
Ankara	1052
Bitlis	224
Erzurum	183
İstanbul	1463
İzmir	1638
Kars	173
Muş	262

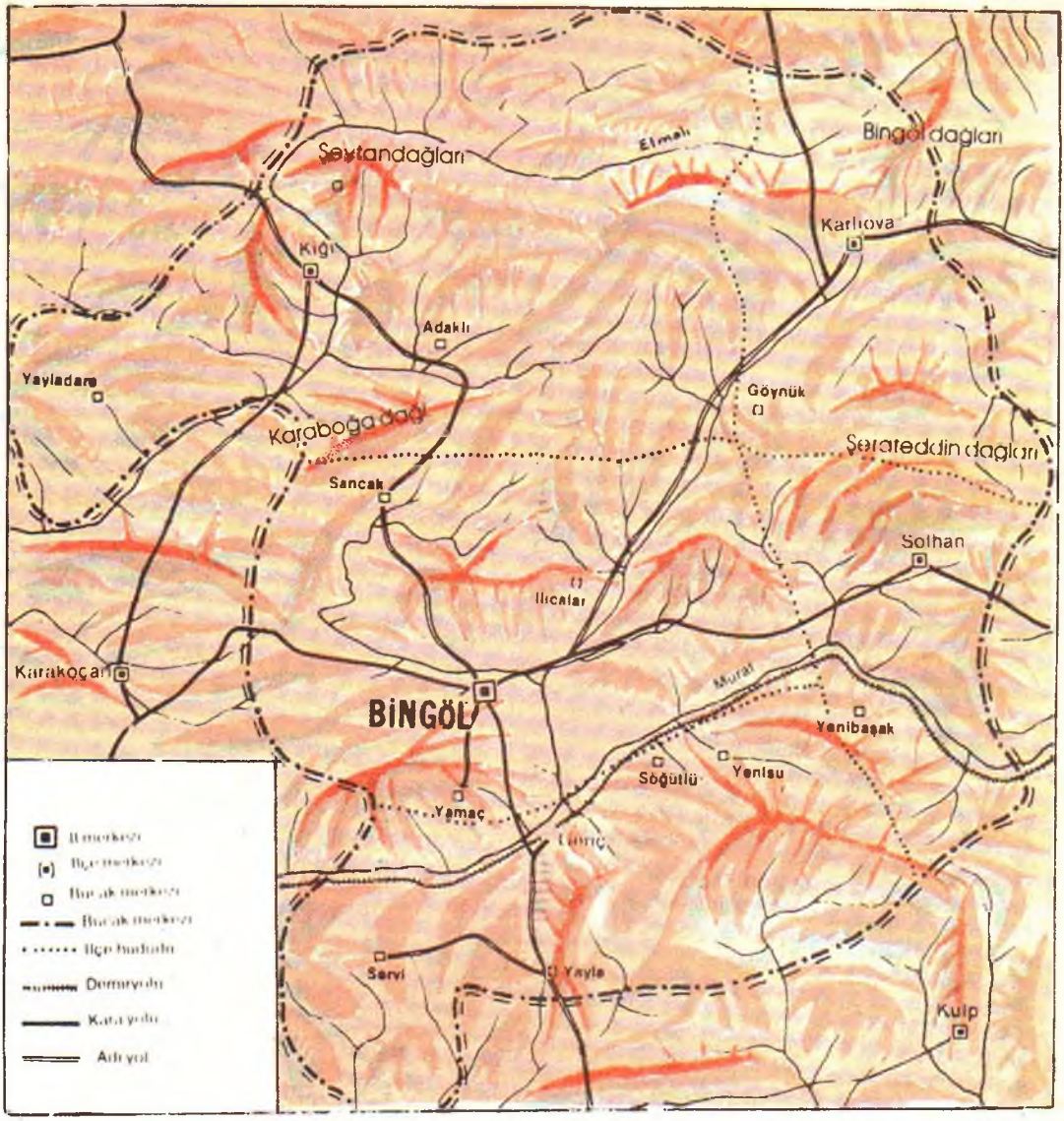
Şeytandağları
Elmalı
Bingöl dağları
Karlıova
Kığı
Adaklı
Yayladere
Göynük
Karaboğa dağı
Şerafeddin dağları
Sancak
Solhan
Ilıcalar
Karakoçan
BİNGÖL
Murat
Yenibaşak
Söğütlü
Yenisu
Yamaç
Servi
Yayla
Kulp
İl merkezi
İlçe merkezi
Belediye merkezi
Bucak merkezi
İlçe hududu
Demiryolu
Kara yolu
Ara yol

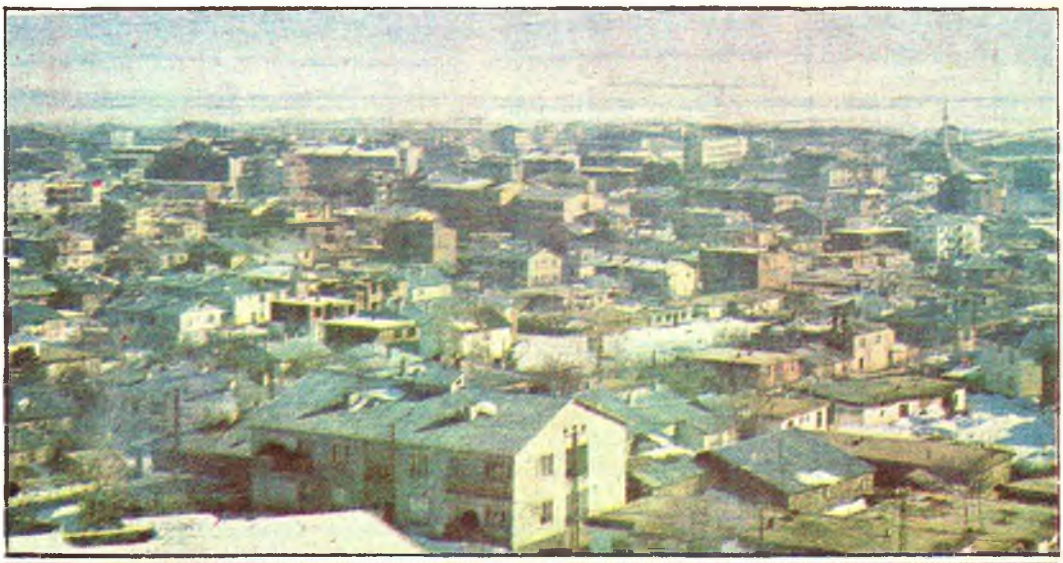

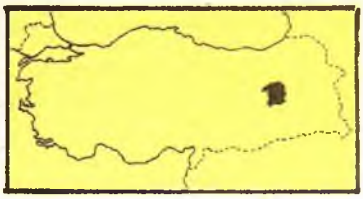

BİNGÖL

OTOMATİK TELEFON KODU: 8181

İL TRAFİK KODU: 12

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 41° 20' ve 39° 54' kuzey enlemleri ile 38° 27' ve 40° 27' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 8.125 km². **Yeri:** Doğusunda Muş, kuzeyinde Erzurum ve Erzincan, batısında Tunceli ve Elazığ, güneyinde Diyarbakır vardır. **Nüfusu:** 228.702. **Nüfus yoğunluğu:** 28. **İlçe sayısı:** 4. Genç, Karlıova, Kığı, Solhan. **Bucak sayısı:** 17. **Köy sayısı:** 3.16. **Toprakları:** %83 dağlar, %2.3 ovalar, %11.7 platolar, % 3 yaylalar. **dağları:** Karir Dağı 2.373 m., Şeytan Dağları (Haküstün Tepesi 2.250 m., Köşmür Tepesi 2.660 m. Elbeyi Tepesi 2.653 m., Şahin tepesi 2.675 m.), Akçakara Dağları 2.940 m. **Ovaları:** Bingöl Ovası 80 km², Genç Ovası 60 km², Göynük Ovası. **Akarsuları:** Murat Irmağı, Peri Suyu. **Gölleri:** Bahri Gölü 7 km². Keskin Gölü, Zırlır Gölü, Sar Gölü, Kuş Gölü, Haren Gölü, Er Gölü, Kıllı Göl, Manastır Gölü, Belli Göl, Karlı Göl, İçme Gölü. **Eğitim oranı:** %47. **İlkokul sayısı:** 425 **Ortaokul sayısı:** 19. **Lise sayısı:** 6. **Kütüphane sayısı:** 1. **Fabrika sayısı:**1. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, darı, arpa, fasulye, patates, meyve, koyun, keçi, sığır). **Madenler** (Maden kömürü, demir, bakır). **Kişi başına yıllık geliri:** 1.002 TL.

DAĞLAR

Akçakara Dağları: Bingöl'ün güneydoğusundadır. En yüksek noktası 2.940 m. ile Akçakaratepesi'dir.

Cemal Dağı: Serçelik Dağı adı da verilir. İlin kuzeyinde yer alır. En yüksek noktası 3.008 m.dir. Güney kesiminde 2.900 m. ile Bekuş Dağı yükselir.

Cavreş Dağı: Çoriş Dağı da denir. İlin kuzeybatısında olan dağlar, Şeytan Dağları'nın doğusunda yer alır.

Karagöl Dağı: Bingöl'ün kuzeydoğusundadır. En yüksek noktası 2.628 m. ile Harhaltepe'dir.

Kârir Dağı: Merkezin kuzeydoğusundadır. Etekleri oldukça dik ve bozuk görünümlüdür. En yüksek noktası 2.373 m.dir.

Serafettin Dağları: Merkezin doğusundadır. Dağın en yüksek noktası 2.675 m. ile Şahintepe'dir. Diğer önemli yükselti 2.388 m. ile Esmentepe'dir.

Şeytan Dağları: Merkezin kuzeyindedir. Şeytan Dağları'nın hiçbir noktası 2.200 m.den aşağı değildir. En yüksek noktası 2.906 m. ile Şeytan Dağı'dır. 2.653 m. ile Elbeyi Dağı, 2.660 m. ile Köşmür Dağı, 2.250 m. ile Haküstün Dağı da Şeytan Dağları'nın yükseklikleridir.

OVALAR

Bingöl Ovası: Merkezin güneydoğusundadır. Yüzölçümü 80 km²'dir. Eğimi %3'tür. Ovanın tabanı yer yer yarılmıştır.

Genç Ovası: Bingöl'ün güneyindedir. Yüzölçümü 60 km.²'dir. Ova geniş bir vadi ile Bingöl Ovası'na bağlanır.

Göynük Ovası: Bingöl'ün doğusundadır. Ova Göynük Suyu'nun çevresindedir. Ovanın genişliği yaklaşık 26 km.dir.

AKARSULAR

Murat Irmağı: İle Muş sınırındaki Gölköy yakınlarından girer, Genç ilçesinin batısından il sınırından dışarı çıkar. Murat Irmağı saniyede 100-1.500 m³ su taşıyabilir. İlkbahar aylarında bu değer 3.500 m³'e çıkar.

Peri Suyu: İle Erzurum sınırından girer, Çayağzı bölgesinde il sınırlarından dışarı çıkar. İldeki diğer adı Elmalı Deresi'dir. Peri Suyu saniyede 64 m³-400 m³ su taşır.

GÖLLER

Bingöl'de küçük birçok göl vardır. İldeki en büyük göl Bahri (Gölbahri) Gölü'dür. Bu gölün yüzölçümü 7 km²'dir. Bu gölün dışında Keskin Gölü, Zırlır Gölü, Sar Gölü, Kuş Gölü, Haren Gölü, Er Gölü, Kıllı Göl, Manastır Gölü, Belli Göl, Karlı Göl ve İçme Gölü adlı göller vardır.

İKLİMİ:

Bingöl'de kara iklimi hâkimdir. Denizden yüksekliği fazla olduğu için hava sıcaklığı oldukça düşüktür. Kış ayları oldukça soğuk ve sert geçer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 12.1°C'dir. Bingöl'de en soğuk ay olan Ocak ayının sıcaklık ortalaması -1.4°C'dir. En sıcak ay olan Temmuz ayının sıcaklık ortalaması 26.7°C'dir.

Yağış: Yağışlar genellikle kış ve ilkbaharda olur. Yıllık yağış ortalaması 910.4mm.'dir. İldeki ortalama kar yağışlı günlerin sayısı 22.3'tür. Bingöl'de karla örtülü günler sayısı 80.4'tür.

Rüzgâr: İlde en çok batı-kuzeybatı rüzgârı eser. Bunu güney-güneydoğu ve batı-güneybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.4 m/sn.'dir. En hızlı rüzgâr ise 28.7 m/sn. ile batı-kuzeybatı rüzgârıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Bingöl topraklarının %14'ü ormanlarla, %70'i çayır ve meralarla kaplıdır. 900-1000 metreden sonraki yüksekliklerde yer yer meşe ormanlarına rastlanır. Bunlar mazı meşesidir. Meşe ormanlarında ardıç ağaçlarına da rastlanır. İl toprakları çayırlık bakımından oldukça zengindir. Orman olmayan, fakat ekilmeyen yerlerde otsu bitkilere rastlanır. Bu ot türleri bütün yıl boyunca yeşil kalmaktadır.

Hayvan türleri: Bingöl av hayvanları bakımından oldukça zengindir. İlde sansar, kunduz, porsuk, tilki, vaşak ve tavşan gibi av hayvanları vardır. İlde toy ve keklik gibi kuş türleri de vardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Mendo: Bilaloğlu köyüne 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi faydalanabilir. Kayakevi: Şehre 22 km. uzaklıktadır. Bölge kış sporları için çok elverişlidir. Soğuksu: Şehre 30 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Ormanı ve soğuk suyu ile ünlüdür. Kös Kaplıcası: Fahran bucağına 18 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve damar hastalıklarına iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Seritarius Kalesi: Bingöl'e 20 km. uzaklıktadır. Urartular döneminden kalmadır. Günümüzde tamamen yıkılmış durumdadır. Kral Kızı Kalesi: Genç ilçesi yakınındadır. Pers Kralı'nın kızı Dara için yapıldığı tahmin edilir. Günümüzde yıkılmış durumdadır. Kiğı Kalesi: Kiğı'dadır. Bizans döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Büyük bir kısmı yıkık durumdadır. Kiğı Camii: Cami Akkoyunlu Fahreddin Kutluk Bey'in oğlu Pir Ali Bey tarafından yaptırılmıştır (1401-1402). Ziyaretgah: Genç ilçesi yakınındadır. Akkoyunlular'dan kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bingöl adına ilişkin sayısız efsane ve söylenti vardır. Bazı kaynaklara göre Bingöl'ün eski adı Çapakçur kutsal kitaba göre "temiz su" ya da "cennet suyu" anlamına gelmektedir. Asurlular'dan kalan tabletlerde şehrin dağlık bölgesindeki bazı kesimlerin Sofen, Süphan, Enzit, Nairi,

Bianie ve Vane gibi adlarla anıldıkları görülmektedir. Bazı söylentilere göre kent ismini bu adla anılan dağdan almıştır. Dağ ise adını üzerindeki irili ufaklı yüzlerce belki de binlerce buzul gölünden almıştır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi, birçok devletin hâkimiyeti altında kalan Bingöl, 1515 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Bingöl ve çevresi Erzurum vilayetine bağlandı. Bu durum 1834'e kadar devam etti. 1845'te Erzurum vilayeti içinde yer alıyordu. 1872'de ilçe merkezi olarak yine Elazığ'ın Palu kazasına bağlandı. 1881'de Bitlis vilayetinin içindeydi. 4 Ocak 1936'da bugünkü adı ve il sınırları ile belirlendi.

TARİHİ KRONOLOJİ

M.Ö 660 Asurlular
M.Ö 634-627 İskitler
M.Ö 600 Persler
M.Ö. II. yy. Araslar
M.Ö 60 Romalılar
395 Bizanslılar
1054 Selçuklular
1243 Moğollar
XV. yy. Akkoyunlular
1515 Osmanlılar
3 Şubat 1916 Rus işgali
18 Aralık 1917 Ruslar bölgeyi boşaltır

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BİNGÖL:

I. Dünya Savaşı öncesi başlatılan Ermeni harekâtı daha çok Bingöl ve Kiğı kasabasında yoğunlaşmıştı. Aynı dönemdeki (3 Şubat 1916) Rus saldırısı Bingöl bölgesi halkını Malatya ve Harput'a göç etmeye zorladı. Şehir Ruslar tarafından işgal edilmişti. Ardı arkası kesilmez Rus saldırıları bölgede sürerken Rusya'da devrim oldu. Sovyet hükûmetinin kurulmasıyla 18 Aralık 1917'de İstanbul hükûmeti ile Rusya arasında bir ateşkes imzalandı. Bu antlaşmadan sonra Ruslar Doğu Anadolu'dan çekildiler. Göç eden halk yine eski bölgelerine döndüler.

Millî Mücadele döneminde Bingöl bölgesinde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kuruldu. Ayrıca Kiğıdan Erzurum Kongresi'ne katılanlar arasında bulunan Süleyman Necati Bey, Millî Mücadele'nin önemli bir silâhı olan Albayrak Gazetesi'nin sahibiydi. Bingöl Şeyh Said Ayaklanması'nda merkez durumundaydı. Ayaklanma 21 Ocak 1925'te başladı. Tarikat lideri olan Şeyh Said, 14 Şubat'ta Darabinr'i (o günlerde vilayet merkezi) işgal etti. Doğu Anadolu'da işgallerini sürdüren Şeyh Said, ayaklanmaların sonunda yakalandı ve Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi'ne gönderildi (10 Mayıs 1925).

İLÇELERİ:

- GENÇ
- KARLIOVA
- KİĞI
- SOLHAN

GENÇ: İl merkezine 23 km. mesafede bulunan Genç'in 1980 savımına göre toplam nüfusu 41.401'dir. Bunun 7.704'ü ilçe merkezinde, 33.697'si bucak ve köylerde yaşar. 4 bucağı, 65 köyü vardır. Yüzölçümü 1646 km²'dir.

İlçenin ekonomisi hayvancılığa ve ormancılığa dayanır. Az miktarda buğday ekimi de yapılır. En çok beslenen hayvan keçidir.

Genç 1924-1927 yılları arasında il merkezi idi. 1936'da ilçe oldu ve Bingöl'e bağlandı.

İlçenin lisesi, ortaokulu, sağlık merkezi vardır.

KARLIOVA: İlin 75 km. kuzeyindedir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 30.789 olup bunun 5.727'si ilçe merkezinde, 25.062'si bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 40 köyü vardır. Yüzölçümü 1.349 km²'dir.

Ortaokulu, lisesi, sağlık merkezi, suyu ve elektriği vardır. Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Az miktarda linyit çıkarılır.

Karlıova evvelce Muş'a bağlı iken 1936'da Bingöl'e bağlanmıştır.

KİĞI: İl merkezinin 150 km. kuzeyindedir. Bingöl'ün en eski yerleşim merkezi burasıdır. Erzurum-Elazığ kervan yolu üzerinde olması gelişmesine yol açmıştır. Evvelce Erzincan'a bağlı iken, 1936'da Bingöl il olunca buraya bağlandı. İlçenin bucaklarında da (Adaklı, Yayladere, Yedisu) belediyesi vardır.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 54.035 olup, bunun 6.267'si mer-

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	75.520	28.146	47.374	1.854	41
Genç	41.401	7.704	33.697	1.646	25
Karlıova	30.789	5.727	25.062	1.349	23
Kiğı	54.035	6.267	47.768	2.162	25
Solhan	26.957	7.153	19.804	1.114	24
Toplam	228.702	54.997	173.705	8.125	28

kezinde, 47.768'i bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 91 köyü vardır. Yüzölçümü 2.162 km²'dir.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır.

Kiğı'da ortaokul, lise, sağlık merkezi bulunmaktadır.

SOLHAN: İlin doğusunda ve 60 km. uzağındadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 26.957 olup, bunun 7.153'ü merkezde, 19.804'ü bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 22 köyü vardır. Yüzölçümü 1114 km²'dir.

Lisesi, ortaokulu, sağlık merkezi bulunmaktadır. Ekonomisi hayvancılığa, özellikle koyunculuğa dayanır. Murat Irmağı'nın vadisinde tahıl da ekilir. Solhan 1936'da ilçe olmuştur.

EKONOMİSİ:

Tarım: Faal nüfusun %85'i tarım, ormancılık, hayvancılık kollarında çalışır. Bingöl'de ekime elverişli alanlar azdır. Ekili alanlar, yayla ve ormanlarla kaplı dağlar arasında, dar ve küçük vadilerde görülür. Bu alanlar Bingöl Ovası ve Karlıova'dır ve Murat Irmağı boylarındadır.

Bingöl'de elde edilen başlıca tarım ürünü buğdaydır. Yıllık buğday üretimi 40.806 tondur. Buğdaydan başka yılda 5.810 ton arpa, 520 ton darı, 837 ton fasuyle, 6010 ton şekerpancarı üretilir.Diğer önemli bir tarım ürünü de cevizdir. Karpuz, elma, armut da oldukça boldur. Yıllık meyve üretimi 6.643 tondur (1983)

Bingöl'de teknik tarım henüz yapılmamakta, modern araçlar yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bütün ilde 355 traktör vardır. Suni gübre de kullanılmamaktadır.

Hayvancılık: Bingöl köylerinin %60'ının geçim kaynağı hayvancılıktır. En çok beslenen hayvan koyun, kılkeçisi ve sığırdır. Yaklaşık olarak 1.123.470 koyun, 647.340 kılkeçisi, 11.141 inek beslenir. İlde 12.900 civarında da arı kovanı bulunmaktadır.

Hayvanlar daha çok göçebe aşiretler tarafından Bingöl Dağları'nda ve Şerafettin Dağları'ndaki yaylalarda, meralarda yayılır. İlde tamamen mera hayvancılığı yapılır. Daha çok morkaraman ve akkaraman koyunları yetiştirilir.

Ekonomisi hayvancılığa dayanmasına rağmen Bingöl ilinde hayvan ürünleri üretimi düşüktür. İlde yetiştirilen hayvanlar il dışına daha çok canlı olarak satılırlar. Fakat Et Balık Kurumu'nun yaptırdığı Bingöl Kombinası 1983 yılında üretime açılmış, hayvan ürünlerinde de artış kaydedilmiştir. Yılda 129.405 ton süt, 560 ton et, 116 ton bal üretilir.

Madenler: Bingöl ili maden bakımından zengin değildir. Genç ilçesinde demir yatakları, Karlıova ilçesinde linyit yatakları bulunur. MTA'nın Bingöl'de belirlediği madenler ve yöreleri şunlardır: **Merkez ilçe:** Kaolin, kaplıca suyu. **Genç:** Demir, fosfat. **Karlıova:** Linyit kömürü, kaplıca suyu. **Kiğı:** Linyit, kaplıca suyu ve maden suyu.

Sanayi: Bingöl sanayi bakımından Türkiye sıralamasında en alt sıralarda yer alır. Önemli hiçbir sanayi kuruluşu yoktur. Kalkınmada öncelikli iller arasına alınmış ve bazı tesislerin yapımına başlanmıştır. Başlıca sanayi kuruluşları Yem Fabrikası, Binaş Süt Fabrikası, Et Balık Kurumu Kombinası'dır. Genç ilçesinde de bir tuğla fabrikası vardır. Bunların dışında sanayi kuruluşu yoktur. Köylerde çok sayıda el dokuma tezgahları vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Bingöl halk müziği Türkçe ve yerel dillerle (kırmanci, zaza dilleri) söylenen türkülerden oluşmaktadır. Ağıtlar da halk müziğinde büyük yer tutar. En ünlüleri yerel dille yazılmış, Türkçe'ye çevrilmiş "Çıkrıkçı Kızın Türküsü" ve "Çıkrıkçı Kızın Ölüm Türküsü"dür. Bingöl oyunlarının ortak özelliği türkülü oluşudur. En önemli oyun halaydır. Halk oyunları davul-zurna eşliğinde genellikle erkekler tarafından oynanır. En ünlü oyunlar "el çırpma, gelin götürme, Bingöl halayı, meyremo, horani, çaça"dır. **Giyim-kuşam:** Köylerde kadın giyiminde şalvar başta gelir. Üstte gömlek ve yelek vardır. Çiçek motifleri ve oyalarla süslü tülbent, yazmalar Bingöllü kadın giyimini tamamlar. Yörenin birçok köyünde ayrıca fes giyilir. Fesin kenarlarına altından veya başka madenden paralar dizilir. Erkekler de şalvar giyerler. Kara kumaştan yapılan şalvarın üstüne desenli kuşak bağlarlar. Üzerlerine parlak kırmızı kumaştan gömlek giyerek başlarına yün ya da yapağıdan yapılma papak takarlar. Erkek ve kadınlar ayaklarına renk renk desenli yün çoraplar giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Rüzgâr beni kaldırsın
Atsın yarin avlusuna
Allah yar gele, tez gele
Mevlam yar gele, tez gele.

Has bahçeye su bağladım
Gittim geldim ben ağladım
Allah yar gele, tez gele
Mevlam yar gele, tez gele.

O yarin dudu dilleri
Şak şak öter bülbülleri
Allah yar gele, tez gele
Mevlam yar gele, tez gele.

BİNGÖL'ÜN ÜNLÜLERİ

Güneri, Süleyman Necati (1888-1944- yazar), Ulaş, Hüseyin Avni (1886-1948- milletvekili, yazar), Yazıcı, Tahsin (1922- yazar, mütercim), Yiğitbaş, M. Sadık (1911- müzisyen, yazar).

BİNGÖL'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Ankara	927
Diyarbakır	156
Erzurum	348
İstanbul	1.365

NOT: Bingöl, Doğu Anadolu bölgesine Batı'dan ulaşımı sağlayan demiryolu hattının üzerindedir.

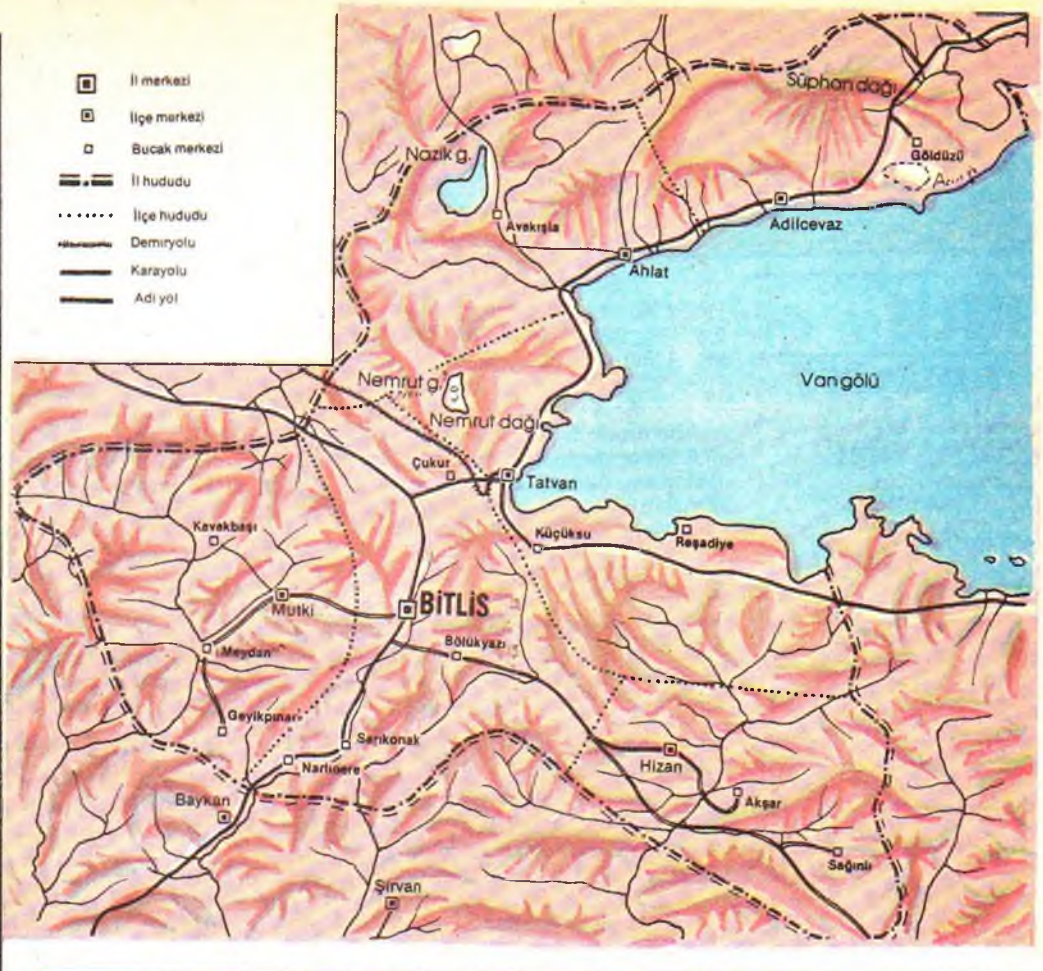
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol
Süphan dağı
Göldüzü
Nazik g.
Avakışla
Adilcevaz
Ahlat
Vangölü
Nemrut g.
Nemrut dağı
Çukur
Tatvan
Kavakbaşı
Küçüksu
Reşadiye
Mutki
BİTLİS
Bölükyazı
Meydan
Geyikpınarı
Sarıkonak
Narlıdere
Hizan
Baykan
Akşar
Sağınlı
Şirvan

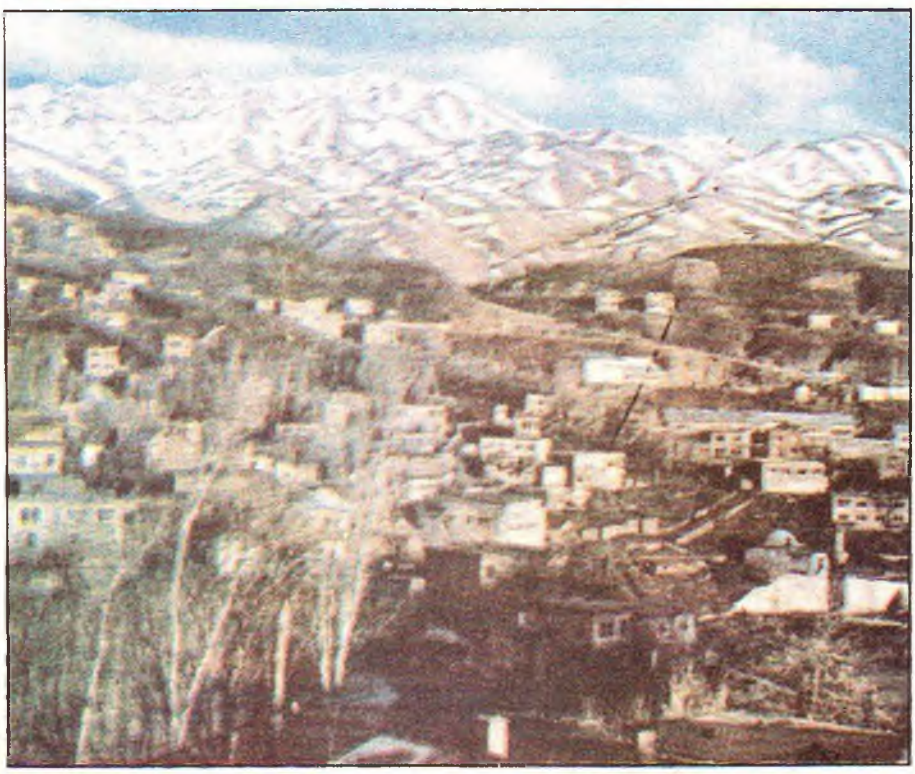

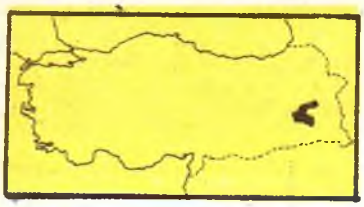

BİTLİS

OTOMATİK TELEFON KODU: 8491

İL TRAFİK KODU: 13

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 41° 33' ve 43° 11' doğu boymaları ile 37° 54' ve 38° 58' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 6.707 km². **Yeri:** Doğusunda Van Gölü, güneyinde Siirt, batısında Muş, kuzeyinde Ağrı vardır. **Nüfusu:** 257.908. **Nüfus yoğunluğu:** 38. **İlçe sayısı:** 5: Adilcevaz, Ahlat, Hizan, Mutki, Tatvan. **Bucak sayısı:** 19. **Köy sayısı:** 273. **Toprakları:** % 71 dağlar, % 16 platolar, % 10 ovalar, % 3 yaylalar. **Dağları:** Süphan Dağı 4.058 m., Ziyaret Dağı 2.542 m., Nemrut Dağı (Sivritepe 2.935 m., Nemrut Dağı Tepesi 2.800 m., Turşuktepe 2.828 m., Doğu Nemrut Tepesi 2.625 m., Kırmızıtaştepe 2.607 m, Karatastepe 2.609 m., Ziyarettepe 3.002 m.), Handağı Tepesi. **Ovaları:** Rahva Düzlüğü, Ahlat Ovası, Arin Ovası, Adilcevaz Ovası. **Akarsuları:** Garzan Çayı, Bitlis Çayı, Güzeldere, Oranz Deresi, Karasu. **Gölleri:** Nazik Gölü 30 km², Arin Gölü 13.5 km², Aygır Gölü 3.5 km², Nemrut Gölü 10 km². **Eğitim oranı:** % 36.4. **İlkokul sayısı:** 269. **Ortaokul sayısı:** 12. **Lise sayısı:** 6. **Kütüphane sayısı:** 2. **Fabrika sayısı:** 6. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, darı, arpa, pirinç, sebze, pancar, tütün, keçi, sığır, koyun, manda, arı, kümes hayvanları). **Madenler** (Linyit, demir, bakır, krom, flüorit). **Kişi başına yıllık gelir:** 13.579 TL.

DAĞLAR

Nemrut Dağı: Bitlis'in kuzeyindedir. Volkanik dağdır. Nemrut Dağı patlamalar ile eski yüksekliğini kaybetmiştir. En yüksek noktası 2.935 m. ile Sivritepe'dir. Nemrut Dağı'ndaki diğer önemli yükseltiler 2.828 m. ile Turşuktepe, 2.800 m. ile Nemrut Dağı Tepesi ve 2.625 m. ile Nemrut Tepesi'dir.

Süphan Dağı: Bitlis'in kuzeydoğusundadır. Türkiye'nin 2. yüksek dağıdır. Tipik bir volkandır. En yüksek noktası 4.058 m.dir. Dağın 3.600 m.den yüksek olan kısımları sürekli karla kaplıdır. Dağın doruğunda 400 m. çapında bir krater gölü vardır.

Ziyaret Dağı: İlin kuzeyindedir. Düzenli bir sıradağdır. En yüksek noktası 2.542 m.dir.

Bitlis'te bu dağlardan başka 2.433 m. ile Handağı Tepesi, 2.607 m. ile Kırmızıtaştepe, 2.609 m. ile Karatastepe, 2.625 m. ile Doğu Nemrut Tepesi, 2.730 m. ile Sini Dağı vardır.

AKARSULAR

İl sınırları içinde önemli bir akarsu yoktur. Garzan Çayı, Bitlis Çayı, Güzeldere, Ağkiz Dere ve Oranz Deresi ildeki önemli sayılabilecek akarsulardır. Bunların dışında ilde Botan Çayı, Kömüs, Rabat, Tıkılban, Afih, Kurtikan, Kotum, Sor, Yam, Bığcık, Armuç, Çalağan, Mutki, Karza ve Kesen dereleri vardır.

GÖLLER

Arin Gölü: Bitlis'in kuzeyindedir. Van Gölü'ne oldukça yakındır. Yüzölçümü 13.5 km²'dir. Suları sodalıdır. Su düzeyi Van Gölü'nden 5 m. daha yüksektir.

Aygır Gölü: Süphan Dağı'nın güneyindedir. Yüzölçümü 3.5 km²'dir. Suyu tatlıdır.

Nemrut Gölü: Türkiye'nin en büyük krater gölüdür. Nemrut Dağı'nın üzerindedir. Yüzölçümü 10 km²'dir. Denizden yüksekliği 2.400 m.'dir. Yarımay biçiminde olan gölün suyu tatlıdır.

İKLİMİ:

Bitlis'in iklimi kara iklimi ile Akdeniz iklimi arasında geçiş niteliği gösterir. Kışlar soğuk, yazlar ise sıcak ve kurak geçer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 9.4°C'dir. İlde sıcaklık 0°C altına yılda 106.7 gün düşer.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 975.7 mm.dir. En çok kış ve ilkbaharda yağmur düşer.

Rüzgâr: İlde en çok kuzey-kuzeydoğu rüzgârı eser. Bunu kuzey-kuzeybatı ve güney-güneybatı rüzgârı izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.4 m/sn.dir. Fırtınalı gün sayısı yılda 8.5 gündür.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Bitki örtüsünü ormanlar ve bozkırlar meydana getirir. Nemrut Dağı'nda meşe, titrek kavak ve yabani meyve ağaçları vardır. Nemrut Dağı 2.900 m.ye kadar ormanlarla kaplıdır. Süphan Dağı çıplaktır. Bölgede söğüt, çınar, kavak, ceviz ve Antep fıstığı ağaçları da vardır.

Hayvan türleri: Bitlis av hayvanları bakımından zengindir. Tavşan, kurt, ayı, domuz, keklik, bıldırcın, ördek, toy, yaban keçisi belli başlı hayanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Tatvan: Tatvan ilçesi yakınında bir piknik yeridir. **Çukur Kaplıcası:** Çukur bucağına 12 km. uzaklıktadır. Suyu özellikle şeker hastalığına iyi gelir. **Ilıcak Kaplıcası:** Şehre 26 km. uzaklıktadır. Suyu deri hastalıklarına ve iltihaplı hastalıklara iyi gelir. **Alemdar Kaplıcası:** Şehir merkezindedir. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir. **Köprüaltı Kaplıcası:** Şehir merkezindedir. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir. **Değirmen Kaplıcası:** Şehir merkezindedir. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir. **Küçük Kaplıcası:** Şehir merkezindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Yam Acısuyu:** Yam köyündedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Nemrut Dağı Kaplıcası:** Şehir merkezine 40 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Yılan Dirilten Maden Suyu:** Şehir merkezindedir. Suyu hazmı kolaylaştırır.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

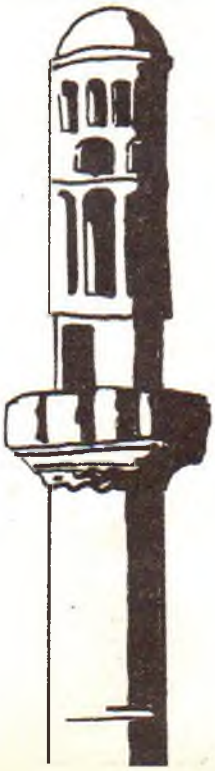

Bitlis Kalesi: Kalenin İskender'in komutanı Lis tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Ulu Camii:** Ebul Muzaffer Muhammed tarafından yaptırılmıştır (1150). **Şerefiye Külliyesi:** Külliye,cami, medrese, imaret ve türbeden olusur. IV. Şeref Han tarafından yaptırılmıştır. (1528-1529). **Kızıl Camii:** Şehirdedir. Yapım tarihi bilinmemektedir. **Dört Sandık Camii:** 1543-1552 yılları arasında yapılmıştır. **Begiye Mescidi:** Şehirdedir. 1444'te yaptırılmıştır. **Memi Dede Mescidi:** Şehirdedir. 1572'de yaptırılmıştır. **Aynel Barût Camii:** Molla Gazi Abdurrahman tarafından yaptırılmıştır (1664-1665). **Ihlasiye Medresesi:** V. Şeref Han tarafından yaptırılmıştır (1589). **Hatibiye Medresesi:** Şehirdedir. XVI. yüzyıldan kalmadır. **Nuhiye Medresesi:** Şehirdedir. Yapım tarihinin 1700 olduğu tahmin edilmektedir. **Yusufiye Medresesi:** Şehirdedir. XVIII-XIX. yüzyıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. **Diğer Camiler:** Şeyh Hasan Camii, Aşağı Kale Camii, Adilcevaz Paşa Camii, Kadı Mahmud Camii. **Türbeler Mescidler:** Şeyh Garib Türbesi, Hoca Hasan Türbesi, Ziyaeddin Han Türbesi, II. Şeref Han Türbesi, Üç Bacılar Türbesi, Veli Şemseddin Türbesi, Nuriye Türbesi, Saidiye Türbesi, Seyid İbrahim Türbesi, Çıplak Baba Türbesi, Külfrevi Türbesi, Bayındır Mescidi, Şeyh Necmeddin Türbesi, Emir Ali Türbesi, Dede Maksut Türbesi, Anonim Türbe I., Anonim Türbe II., Usta Şagird Kümbeti, Hasan Padişah Kümbeti, Hüseyin Timur Kümbeti, Bugatag Aka Kümbeti, Erzen Hatun Kümbeti, Keşiş Kümbeti, Ahlat Mezarları. **Hanlar:** Hazo Hanı, Bapşin Hanı, Elaman Kervansarayı, Başhan, Hüsrev Paşa Kervansarayı. **Ahlat Müzesi:** 1971'de açıldı. Büyük ilgi çeken bir müzedir. Çevreden toplanan tarihî eserler sergilenir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bitlis adını şehrin ortasında yükselen ünlü kalesinden alır. Bu kale İskender'in ünlü kumandanlarından Bedlis tarafından yaptırılmıştır. Kumandanın adından dolayı kale Türkler'in eline geçinceye kadar "Bedlis" olarak anılmış, Türkler Bidlis demişler, kelime günümüze Bitlis olarak gelmiştir.

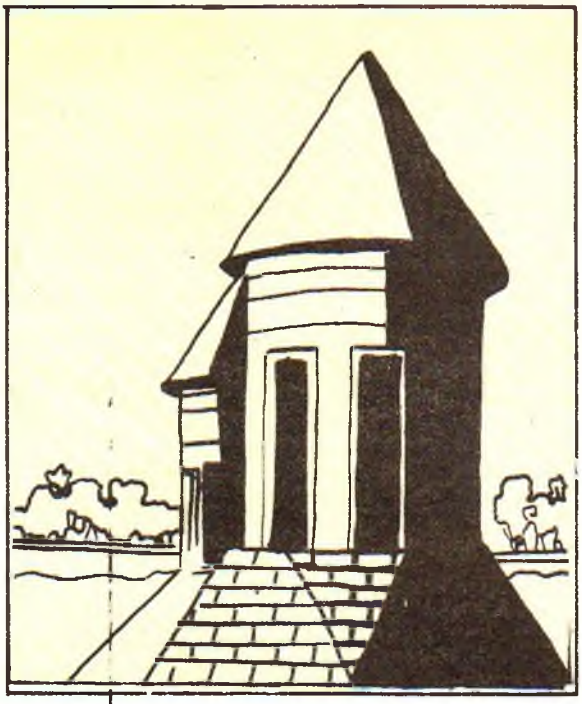

TARİHİ KRONOLOJİ

M.Ö 1000 Urartular
M.Ö 550 Persler
927 Bizanslılar
1085 Dilmaçoğulları
1100 Sökmenliler
1207 Eyyübiler
1230 Selçuklular
1243 İlhanlılar
1403 Karakoyunlular
1467 Akkoyunlular
1507 Safeviler
1514 Osmanlılar
1914 Ermeni ayaklanması
1 Mart 1916 Rus işgali
8 Ağustos 1916 Ruslar'ın bölgeyi bosaltması

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Bitlis birçok devletin hâkimiyeti altında kaldı. Şehir 1514'te Osmanlı topraklarına katıldı. Bitlis 1578'e kadar merkezden tayin edilen valiler tarafından yönetildi. 1578'de il Şerefhanlar soyundan biri tarafından yönetildi. 1670'te Şerefhanlar yönetimi sona erdi ve şehir yine merkezden tayin edilen valiler tarafından yönetildi. 1878 Berlin Antlaşması ile Bitlis'in de dahil olduğu bir bölgede Ermeni Devleti'nin kurulması isteniyordu. Devlet kurma düşüncesi bölgedeki Ermeniler'e ıslahat yapılması ile sonuçlandı. 8 Şubat 1914'te Rusya-Osmanlı Devleti arasında imzalanan Ermeni ıslahat projesi 6 doğu ilini (Erzurum, Van, Bitlis, Elazığ, Sivas, Diyarbakır) iki ayrı müfettişliğe ayırdı. Ancak I. Dünya Savaşı çıkınca proje uygulanamadı. XIX. yüzyıla kadar şehir Erzurum Eyaleti'nin Muş Sancağı'na bağlı bir kazaydı. 1879'da vilayet merkezi oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BİTLİS:

Bitlis, I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar'ın işgaline uğradı (1 Mart 1916). Çevredeki aşiretler devamlı olarak Ruslar'a saldırarak şehri geri almaya çalışıyorlardı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa Diyarbakır'daki 16. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildi. Mustafa Kemal kısa bir sürede karşı saldırıya geçti ve 8 Ağustos'ta Bitlis kurtarıldı. Bitlis'in kurtuluşu Millî Mücadele döneminden öncedir.

İLÇELERİ:

- ADİLCEVAZ
- AHLAT
- HİZAN
- MUTKİ
- TATVAN

ADİLCEVAZ: Toplam nüfusu 23.483'tür (1980). Bunun 10.342'si ilçe merkezinde, 13.141'i köylerde yaşar. 1 bucağı (Göldüzü) ve 25 köyü vardır. Yüzölçümü 812 km²'dir.

İl merkezine 80 km. mesafede, Van Gölü'nün kuzey kıyısındadır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. İlçede Süt Endüstrisi Kurumu'na ait bir süt fabrikası vardır. Orta 341 29 sağlık merkezi bulunmaktadır. Evvelce bucak idi, 1936'da ilçe haline getirildi.

AHLAT: Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında bulunan Ahlat'ın 1980 sayımına göre toplam nüfusu 26.639'dur. Bunun 10.422'si ilçe merkezinde, 16.217'si bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 25 köyü vardır. Yüzölçümü 1044 km²'dir.

Lisesi, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır.

Eski yerleşim merkezlerinden biri olan Ahlat, Selçuklu döneminde çok gelişmişti. O dönemden kalan akıncı mezarlarındaki kitabeleri, kümbetleri çok değerli sanat ve tarih belgeleridir.

Ahlat Belediyesi 1896'da kurulmuştur.

HİZAN: Bitlis'in 75 km. güneydoğusunda yeralan Hizan'ın 1980 sayımına göre toplam nüfusu 33.746'dır. Bunun 2.770'i ilçe merkezinde, 30.976'sı da bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 917 km²'dir. 2 bucağı,

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	77.295	27.137	50.158	1.631	47
Adilcevaz	23.483	10.342	13.141	812	29
Ahlat	26.639	10.422	16.217	1.044	26
Hizan	33.746	2.770	30.976	917	37
Mutki	31.233	2.790	28.443	1.068	29
Tatvan	65.512	40.296	25.216	1.235	53
Toplam	257.908	93.757	164.151	6.707	38

33 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi bulunan Hizan'ın ekonomisi tarıma dayanır. Sebze ve meyvacılık özellikle Antep fıstığı yetiştiriciliği gelişmiştir. Hayvancılık da önemlidir. Tütün tarımı gelişmektedir. Balı meşhurdur.

Nüfusunun azalması yüzünden 1929'da bucak haline getirilen Hizan, 1936'da yeniden ilçe merkezi olmuştur.

MUTKİ: Bitlis'in 25 km. batısında yer alır. 1980 sayımına göre nüfusu 31.233 idi. Bunun 2.790'ı ilçe merkezinde, 28.443'ü bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı, 42 köyü vardır. Yüzölçümü 1068 km²'dir.

İlçede akdarı, tütün, mısır ve yonca yetiştirilir. Büyükbaş hayvancılık ve arıcılık önemlidir.

İlçede ortaokul, sağlık merkezi vardır.

TATVAN: Bitlis'in 27 km. kuzeydoğusunda, Van Gölü'nün batı kıyısında yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 65.512 olup bunun 40.296'sı ilçe merkezinde ve 25.216'sı bucak ve köylerde yaşar. Bu duruma göre ilçenin merkez nüfusu bağlı olduğu ilin merkez nüfusundan fazladır. Tatvan'ın 2 bucağı ve 42 köyü vardır. Yüzölçümü 1235 km²'dir.

İlçede lise ve ortaokul, kütüphane, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun 50 yataklı bir hastanesi, yem fabrikası, et kombinası, bir tersane, sanayi çarşısı bulunmaktadır.

Tatvan 1940'larda nüfusu 1000'in altında olan küçük bir yerleşim merkeziydi. Nüfusun süratle artmasına sebep, değişik ulaşım yollarının burada birleşmesidir. Demiryolu, su yolu, karayolu Tatvan'da birleşir. Tatvan-Van arasında devamlı olarak yük ve yolcu gemileri işler. Ayrıca Avrupa ve Haydarpaşa'dan gelen trenler, burada feribotla Van'a ulaştırılır ve böylece İran ve Pakistan'la bağlantı kurulur.

Ulaşım kavşağında bulunması ilçede ticaret hayatını güçlendirmiş, bunun sonucu olarak da çevreden Tatvan'a göçler hızlanmıştır.

Tatvan 1918'de bucak, 1936'da ilçe merkezi olmuştur.

EKONOMİSİ:

Tarım: Bitlis'in ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Ancak arazinin büyük kesimi dağlık olduğu için bugün ancak 51.520 hektar alanda tarım yapılmaktadır. Tarım alanlarının % 95'inde tahıl üretilir. En çok buğday üretilir. Buğdaydan sonra sıra ile çavdar, darı ve arpa gelir. Yılda ortalama 61.066 ton buğday, 1.511 ton çavdar, 2.200 ton darı ve 1.407 ton arpa üretilir.

Baklagiller üretimi daha çok fasulye olarak gerçekleşir ve yaklaşık 315 ton kadar elde edilir.

Meyve olarak en çok ceviziyle meşhurdur. Yılda ortalama 2.180 ton ceviz üretilir. Son zamanlarda kaliteli Antep fıstığı yetiştirilmeye başlanmış bulunmaktadır. Şimdilik yılda 9 ton civarında ürün elde edilmekle beraber bu rekoltenin her yıl artması beklenmektedir. Bugün 100 ton civarında Antep fıstığı ağacı mevcuttur.

Elma, armut, kiraz ve dut üretimi de önemlidir.

Bitlis tütünü sert bir tütündür ve ilde yetiştirilen ürünün tamamı Bitlis Sigara Fabrikası'nda işlenir (2.065 ton).

Hayvancılık: Bitlis'te hayvancılık tarımdan daha önemlidir ve en çok hayvan ve hayvan ürünleri ticareti yapılır. Bölgenin dağlık ve meralarının bol olması hayvancılığı ön plana çıkarmaktadır. Fakat henüz modern hayvancılık yapılmamaktadır. Üstelik traktör sayısının hızla artması ve meraların açılıp ekilebilir araziye dönüştürülmesinin de ileride hayvancılığı aleyhte etkileyeceği sanılmaktadır.

Bitlis'te en çok beslenen hayvanlar koyun, keçi ve sığırdır. Yaklaşık 692.480 koyun, 297.000 keçi ve 200 bin sığır bulunmaktadır. Hayvancı-

lıkla uğraşanların hemen çoğu göçebe aşiretlerdir. Bu aşiretler yazın Bitlis yaylasına, kışın daha güneye inerler.

Madenler: Madenler açısından zengin değildir. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün Bitlis'te belirlediği madenler şunlardır: **Merkez İlçe:** Demir, krom, asbest fosfat, kükürt, kaplıca suyu. **Adilcevaz:** Perlit, **Ahlat:** Süngertaşı. **Hizan:** Demir, kil. **Mutki:** Demir, **Tatvan:** Perlit ve süngertaşı.

Bütün ilçelerde madensuyu kaynakları bulunmaktadır. En önemli madeni perlittir.

Sanayi: Bitlis'in sanayi kuruluşları yok denecek kadar azdır. Ne imalat sanayii ne de maden işleyen kuruluşlar vardır. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyeri de 8-10 tanedir. 10'dan az işçi çalıştıran 300 küsur işyeri mevcuttur. İlin en önemli sanayi işletmeleri Bitlis Un Fabrikası, Tekel'in Bitlis Sigara Fabrikası, Tatvan Tersanesi, Tatvan Yem Fabrikası, Adilcevaz Süt Endüstrisi Kurumu, Yağ Üreten Süt Fabrikası, Tatvan'da Et Kombinası'dır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Bitlis uzun hava yöresidir. Uzun hava sözleri okunduktan sonra davul zurna halay ezgisini çalar ve oyunlar oynanır. Halk müziği çalgıları arasında en önemlileri davul, zurna, dilli, dilsiz kavallar, düdükler, kemençedir. Bitlis'in en ünlü türküleri Bitlis'in Yolları, Bağa Vardım, Oynama Yorulurum, Beş Minare, Meryem, Meyroki, Mutki ve Tiringo'dur. Halk oyunları genellikle halay ya da bar biçimindedir. Halay Bitlis'te "berit" adını alır. En ünlü oyunları Güverk, Nare, Çarşıda Atlas, Memoş, Bolag Attım Havaya, Tiringo ve Temirağa'dır. Giyim-kuşamı: Kadın giysileri uzun kollu fistan, dövme kıldan yapılan püsküllü bir kuşak, içi pamukla astarlanmış yelekten oluşur. Pabuç olarak çarık giyilir, başa altınla dizili kofi takılır. Geleneksel erkek giysisi şal-şapik denilen pantolon, kalın püsküllü kuşak ve yelekten oluşur. Başa kalın dokulu kefiye ya da egol denilen poşu sarılır. Ayağa renk renk yünlerden çoraplar giyilir.

BİTLİS'İN ÜNLÜLERİ:

Aktürk, Hulusi Bitlis (1881-1967- hukukçu, yazar), Dervişoğlu (1845-1915- halk ozanı), İnan, Kâmran (1929- politikacı, diplomat), Özsoy, Yaşar Nezihi (1902-1961- tiyatro sanatçısı), Şems-i Bitlisi (?- 1788- tasavvuf düşünürü), Şükr-i Bitlisi (Osmanlı yazar ve tarihçilerinden)

BİTLİS'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Ağrı	293
Ankara	1.123
Diyarbakır	156
Erzurum	348
İstanbul	1.365
İzmir	1.491
Muş	119
Siirt	300
Van	347

NOT: Avrupa'nın Ortadoğu ile bağlantısını sağlayan demiryolu Bitlis'ten geçer. Ayrıca Ankara-Sivas-Elazığ-Kapıköy güzergahını izleyen demiryolu seferleri de yapılmaktadır.

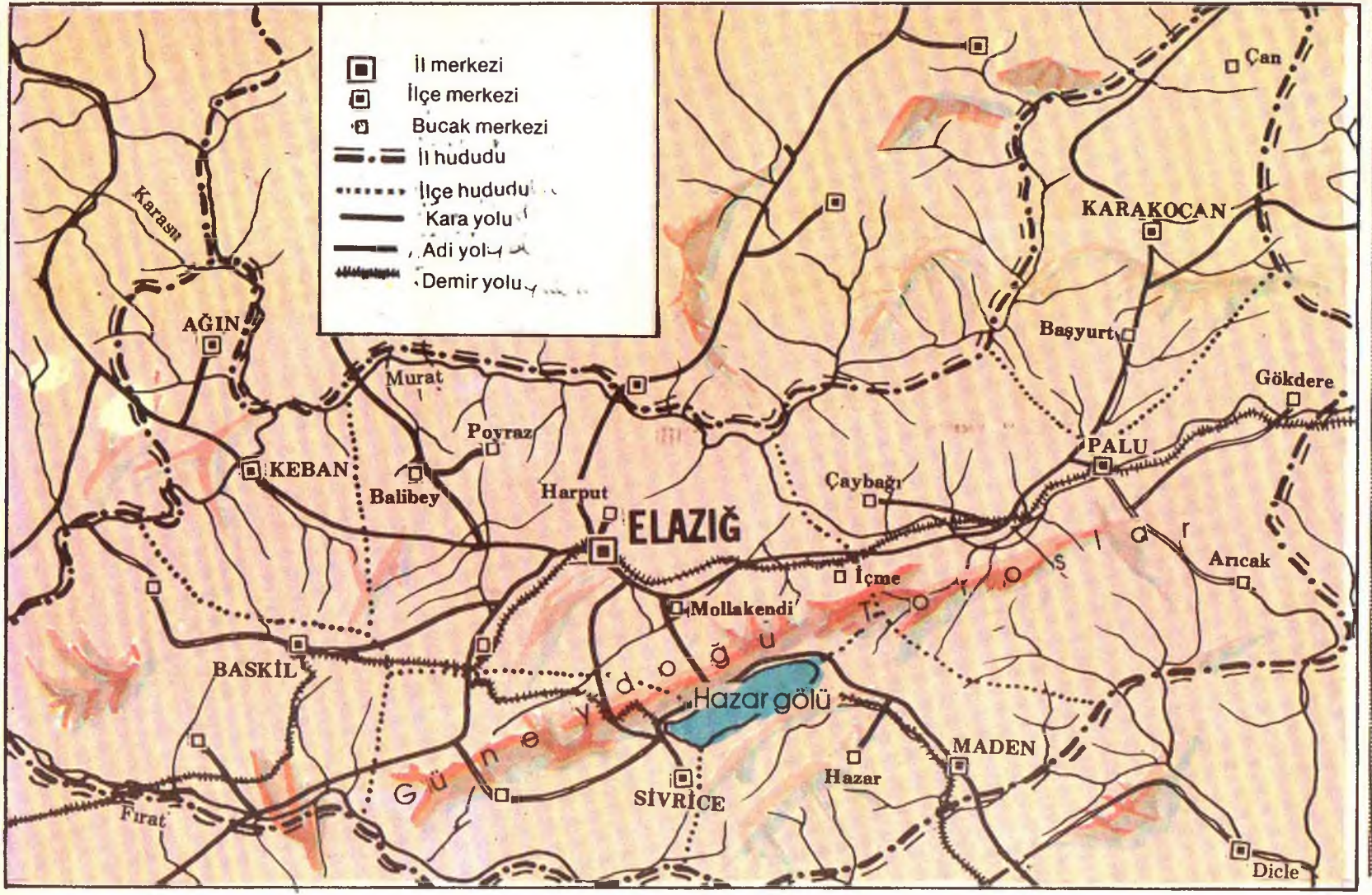
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yolu
Demir yolu
Karasu
AĞIN
Murat
Poyraz
KEBAN
Balibey
Harput
ELAZIĞ
Çaybağı
İçme
Mollakendi
BASKİL
Hazar gölü
Güneydoğu Toroslar
Fırat
SİVRİCE
Hazar
MADEN
Dicle
Arıcak
PALU
Gökdere
Başyurt
KARAKOCAN
Can

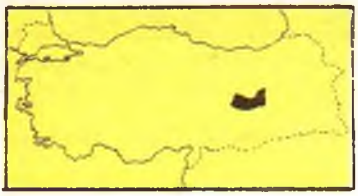

ELAZIĞ

OTOMATİK TELEFON KODU: 811
İL TRAFİK KODU: 23

Coğrafi konumu: 40° 21' ve 38° 30' doğu boylamları ile 38 ° 17' ve 39° 11' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 9.153 km². **Yeri:** Doğusunda Bingöl, batı ve güneybatısında Malatya, kuzeybatısında Erzincan, kuzeyinde Tunceli, güneyinde Divarbakır vardır. **Nüfusu:** 440.808. **Nüfus yoğunluğu:** 48. **İlçe sayısı:** 7: Ağın, Baskil, Karakoçan, Keban, Maden, Palu, Sivrice. **Bucak sayısı:** 23. **Köy sayısı:** 589. **Toprakları:** % 57.2 dağlra, % 14.9 ovalar, % 1 yaylalar, % 26.8 platolar. **Dağları:** Doğu Toroslar, Munzur Dağları, Hasan Dağı 1.864 m., Bulutlu Dağı 2.004 m., Karga Dağı 1.925 m., Gökdere Dağı, Karaboğa Dağları, (Karaömer Dağı 2.477 m.). Akdağ 2.620 m. **Ovaları:** Elazığ (Harput) Ovası 36 ², Uluova 325 km², Kuzuova 110 km², Behramaz Ovası, Palu Ovası. **Akarsuları:** Murat Suyu 600 km., Peri Çayı, Haringet Çayı, Fırat Irmağı, Behramaz Deresi. **Gölleri:** Hazar Gölü 70 km², Keban Baraj Gölü, Cip Barajı Gölü. **Eğitim oranı:** % 57.2. **İlkokul sayısı:** 654. **Ortaokul sayısı:** 305. **Lise sayısı:** 12. **Kütüphane sayısı:** 3.**Fabrika sayısı:**22. **Firma sayısı:** 3.500. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mısır, pirinç, patates, fasulye, nohut, mercimek, şeker pancarı, pamuk, badem, ceviz, meyve, kovun, kıl keçisi, sığır, eşek, manda, arı). **Madenler** (Bakır, kurşun, çinko, krom). **Üretim** (Şarap, şeker, çimento, azot, fosfat, yem, pastörize süt, dokuma, iplik). **Kişi başına yıllık gelir:** 23.505 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Elazığ güney ve batı yönlerinden Doğu Toroslar'ın batı uzantısıyla çevrilidir. Doğu Toroslar Baskil ilçesinden başlar. 1.864 km. ile Hasan Dağı bölgenin en yüksek dağıdır. Doğu Toroslar üzerinde 1.490 m. ile Meryemli Dağı, 1.864 m. ile Hasan Dağı, 1.925 m. ile Karga Dağı, 2.004 m. ile Bulutlu Dağı, 2.171 m. ile Mastar Dağı, 2.347 m. ile Hazar Dağı, 2.477 m. ile Karaömer Dağı, 2.620 m. ile Akdağ bulunur.

OVALAR

Elazığ Ovası: Harput Ovası adı da verilen ova şehrin kurulu olduğu yerdir. Yüzölçümü 36 km²'dir. Denizden yüksekliği 1.000-1.500 m.dir. Alüvyonlu topraktan meydana geldiği için verimlidir. Ova Kesrik Suyu ve Sürsürü Çayı ile sulanır.

Uluova: Mollakendi adı verilen bu ova ilin en geniş ovasıdır. Yüzölçümü 325 km²'dir. Kalın bir alüvyon tabakası ile kaplı olan ovada verim oldukça iyidir. Uluova Haringet Suyu ile sulanır. Buğday, arpa, mısır, pamuk, pirinç, şeker pancarı, susam, burçak, bakla, fiğ ve sebze ekilir. Ayrıca büyük çapta bağcılık da vardır.

Behramaz Ovası: Behramaz Deresi'nin iki yanındadır. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada buğday, arpa ve mısır ekilir.

Kuzuova: Cip Çayı'nın iki yanındadır. Yüzölçümü 110 km²'dir. Denizden yüksekliği 900-1.600 m. olan ova alüvyonlu toprakla kaplı olduğu için, verim oldukça iyidir. Ovada sulama için Cip Barajı yapılmıştır. Buğday, arpa, burçak, pirinç, susam ve baklagiller en çok ekilen bitkilerdir.

AKARSULAR

Behramaz Deresi: Maden Dağları'ndan doğar. Dicle havzasının üç deresinden birisidir. Behramaz Ovası'nın ortasından aktığı için sulamada kullanılır.

Fırat Irmağı: Fırat'ın kollarından olan Murat ve Karasu, Keban ilçesi yakınlarında birleşir. Bu noktadan sonra Malatya-Elazığ sınırından akarak geniş bir yay çizer. Fırat'ın geniş yatağı Malatya'da kaldığı için Fırat'ın Elazığ topraklarında ova yoktur.

Haringet Çayı: İlin ikinci büyük akarsuyudur. Hazar Gölü'nün batısından doğar. Uluova'nın ortasından akan çay, kuzeye doğru yönelerek Murat Irmağı ile birleşir.

Murat Suyu: Fırat'ın en önemli koludur. Keban ilçesinde Fırat ile birleşir. Uzunluğu 600 km, beslenme havzası 42.000 km².'dir. Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'dan doğar. Murat Suyu Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Elazığ'ın sularını Murat Suyu ve kolları boşaltır.

GÖLLER

Keban Baraj Gölü: Keban Barajı Elazığ ilinde Fırat Nehri üzerine ku-

rulmuştur. Keban ilçesi yakınında, Karasu ile Murat ırmaklarının birleştiği yerin 10 km. batısındaki boğazda yapılan barajın denizden yüksekliği 845 m.dir. Yapımına 1965'te başlanan barajın 1974'te 4 ünitesi devreye girmiştir.

Keban Baraj Gölü Türkiye'nin en büyük suni gölüdür. Yüzölçümü 687 km²'dir. En derin yeri 160 m.dir.

Cip Barajı: Cip Çayı üzerine kurulmuştur. Temelden yüksekliği 24 m.dir. Barajdan sağlanan sularla 800 hektarlık alan sulanabilmektedir.

Hazar Gölü: Elazığ'ın doğusundadır. Yüzölçümü 70 km², denizden yüksekliği 1.223 m., derinliği 200-250 m.dir. Çevresi plaj ve kamp yeri olarak kullanılır.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Kışlar soğuk ve sert, yazlar sıcak ve kurak geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 13°C'dir. En sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk aylar ise Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 433.2 mm.dir. En çok yağış Mart ve Nisan, en az yağış ise Temmuz ve Ağustos aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Bunu batı-kuzeybatı ve güney- güneybatı rüzgarı izler. Ortalama rüzgar hızı 2.4 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Elazığ topraklarının % 42'si çayır ve meralarla, % 25'i ekili ve dikili alanlarla, % 25'i de orman ve fundalarla kaplıdır.% 8'i ise ekime elverişli değildir.

Elazığ ormanları uzun yıllar maden işletmeciliği ve ısınma için yakacak odun temininde kullanılmış, bakımsız kalmıştır. Bu yüzden ormanlar seyrek meşelikler ve fundalıklar haline dönüşmüştür. Yüksek yerlerde az da olsa dişbudak, kızılağaç, ceviz, çitlenbik ve ardıç türlerine rastlanmaktadır.

Vadilerde, dereboylarında sebzelikler ve meyvelikler çoktur. Toplam meyve ağacı 1.5 milyon civarındadır.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar bakımından zengin sayılmaz. Keklik, bıldırcın, sülün, çulluk, vaşak, çakal, kurt, tavşan, tilki, dağ keçisi ve vaban domuzu belli başlı hayvanlardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Hazar Gölü: Hazar Gölü çevresi plaj ve dinlenme yeridir. **Zafran:** Merkezde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. **Mürüdü Suyu:** Şehre 7 km. uzaklıktadır. Suyu sarılık hastalığına iyi gelir. **Perçenç Suları:** Şehre 7 km. uzaklıktadır. Suyu mide hastalıklarına iyi gelir. **Hirkirik Maden Suyu:** Şehre 5 km. uzaklıktadır. Suyu ağrı ve kaşıntılara iyi gelir. **Kolan Kaplıcası:** Karakoçan ilçesine 27 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir. **Buban Hame Kaplıcası:**

Harput Kalesi

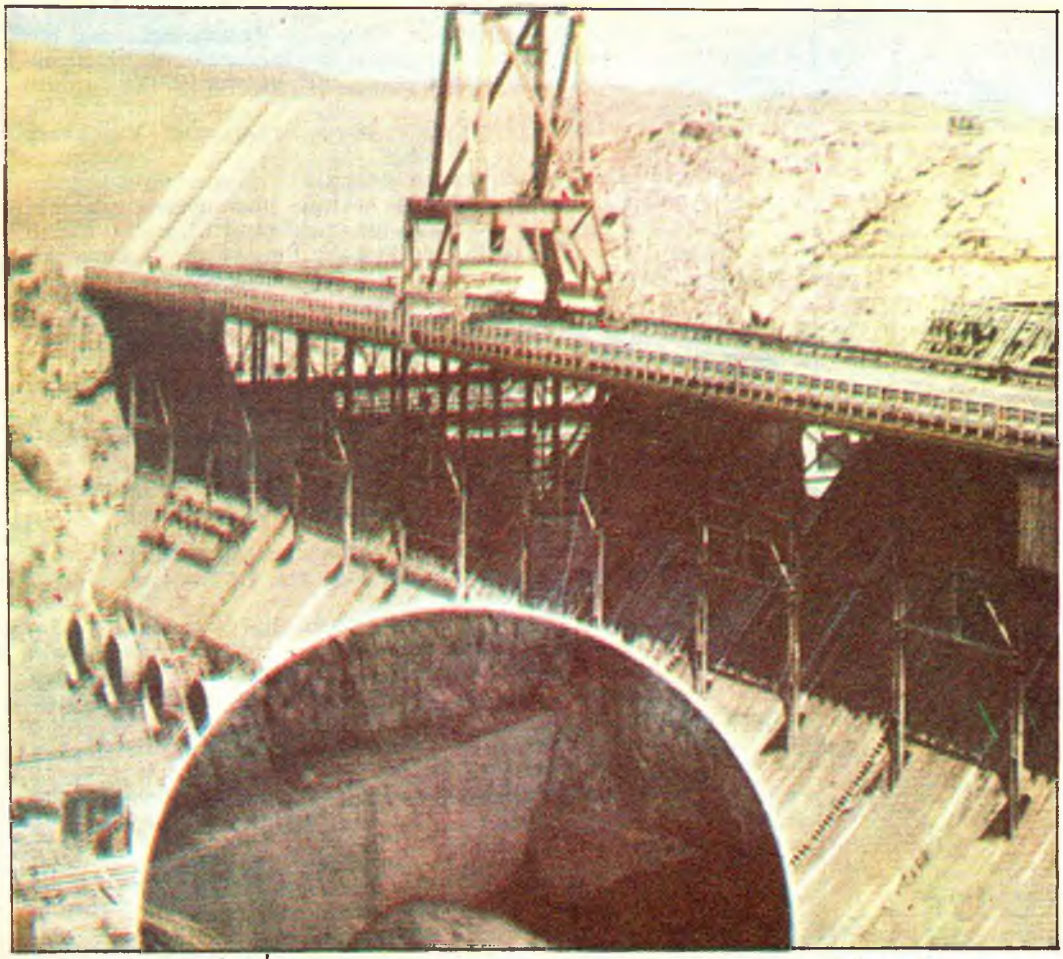

Keban Barajı inşaatı

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Bozçanak köyündedir. Suyu romatizma ve siyatiğe iyi gelir. **Hogu Maden Suyu:** Şehre 14 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir.

Harput Kalesi: Şehrin güneydoğusundadır. Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. **Meryem Ana Kilisesi:** Eski bir Süryani kilisesidir. **Ulu Camii:** Harput'tadır. XII. yüzyılda Artuklu Hükümdarı Fahreddin Karaaslan döneminde yapılmıştır. **Alacalı Camii:** Harput'tadır. Artuklular döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. **Arap Baba Mescidi:** Harput'tadır. Selçuklu eserlerindendir. **Sara Hatun Camii:** Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Dere Hamamı:** XIII. yüzyılda İmameddin Ebubekir tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Yusuf Ziya Paşa Külliyesi:** Külliye, cami, şadırvan, kütüphane, medrese ve çeşmeden meydana gelir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Elazığ'ın tarihte yazılı olarak kaydedilen ilk adı Osmanlılar zamanında kullanılan Mezra'dır. Kente Abdülaziz zamanında Aziz'in yaptırdığı kent anlamına gelen Mamüretü'l-Aziz denmiş, sonraları aynı ad, daha kolay dile geldiği için Elaziz olarak değişmiştir. Cumhuriyetin ilânından sonra kente "Azık diyarı" anlamına gelen "Elazık" adı verildi. Bu ad halkın dilinde "Elazığ"a dönüştü.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi, Elazığ birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1515'te Yavuz Sultan Selim döneminde Elazığ Osmanlı topraklarına katıldı. O dönemdeki adı Mamüretü'l-Aziz'di. Osmanlı hâkimiyetinin başlamasıyla şehir Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bir sancak oldu. Tanzimat'tan sonra eyalet haline getirildi. 1867'de tekrar Diyarbakır Eyaleti'ne bağlandı. 1871'de bağımsız sancak, 1877'de de vilayet durumuna getirildi. Cumhuriyetten sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ELAZIĞ:

Elazığ, I. Dünya Savaşı sonunda işgale uğramamıştır. Savaş yıllarında Elazığ Doğu Cephesi'ndeki çatışmaların yanısıra, 1915'teki Erme-

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 2000 Hititler	1115 Artukoğulları
M.Ö 1200 Muşkiler dönemi	1234 Selçuklular
M.Ö VII. yy. Persler	1243 İlhanlılar
M.O. 66 Romalılar	1465 Akkoyunlular
395 Bizanslılar	1507 Safeviler
1087 Çubukoğulları	1515 Osmanlılar

ni tehcirinden ve 1916'daki Dersin Ayaklanması'ndan etkilendi. Doğu Cephesi'ndeki çatışmalar sırasında halk büyük ölçüde göç etti. Doğu Cephesi boşaltılmıştı ve şehirde çok küçük bir askerî güç vardı. Bütün bunlara rağmen şehir işgale uğramadan I. Dünya Savaşı'nı atlatmıştır.

İLÇELERİ:

- AĞIN
- BASKİL
- KARAKOÇAN
- KEBAN
- MADEN
- PALU
- SİVRİCE

AĞIN: İlin kuzeybatısında yer alır. Yüzölçümü ve nüfus bakımından Elazığ'ın en küçük ilçesidir. Topraklarının büyük bir bölümü Keban baraj gölünün altında kalmış ve bu suni göl ilçenin il merkezi ile olan karayolu bağlantısını kesmiştir. Bugün ulaşım göl üzerinden motorlarla sağlanmaktadır ve bu olay ilçe tarihinde en büyük değişikliklerden biridir.

1980 sayımına göre Ağın'ın toplam nüfusu 5355'ten ibaret olup, bunun 2651'i ilçe merkezinde, 2704'ü köylerde yaşar. İlçeye bağlı 18 köy vardır. Yüzölçümü 260 km²'dir.

İlçenin içme suyu, elektriği, sağlık merkezi vardır. Bir ortaokulu, bir akşam kız sanat okulu ve bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanır. En çok buğday, arpa, üzüm ve sebze yetiştirilir. Ceviz ve badem de önemli meyva ürünleridir. Yakın bir gelecekte göl balıkçılığının gelişeceği de tahmin edilmektedir. Evvelce bucak iken 1954'te ilçe haline getirilmiştir.

BASKİL: İl merkezinin güneybatısında yer alır. Malatya-Diyarbakır demiryolu üzerinde olup Elazığ-Malatya karayoluna da bağlıdır. İlçe topraklarının büyük bir bölümü ortalama yüksekliği 1500 metre olan bir yaylada bulunur. Kale köyünün kuzeyinde bir de küçük ovası vardır.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 26.776'dır. Bunun 5164'ü ilçe merkezinde, 21.612'si bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 59 köyü vardır. Yüzölçümü 1312 km²'dir.

İlçede orta dereceli okullar, içme suyu, elektrik, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Fırat kıyısındaki topraklar çok verimlidir. Tahıl ekimi, sebze ve meyvacılık yapılır. Kayısı üretimi önemlidir.

KARAKOÇAN: İlin kuzeydoğusunda yer alır. Elazığ-Bingöl karayolunun yakınındadır. Elazığ'a 105 km.lik bir asfalt yolla bağlıdır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 39.373'tür. Bunun 6491'i ilçe merkezinde, 32.882'si bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 86 köyü vardır. Yüzölçümü 1085 km²'dir.

İçme suyu, elektriği, ilk ve ortaokulları, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Koyun, kılkeçisi beslenir. Bağcılık, sebzecilik ve meyvacılık da yapılır.

KEBAN: İl merkezinin batısında, aynı adı taşıyan baraj gölünün kıyısındadır. Yurdumuzun en büyük barajı buradadır. 1980'de 122.558 olan nüfusunun 6282'si ilçe merkezinde, 6276'sı köylerde idi. İlçeye bağlı 30 köy vardır. Yüzölçümü 543 km²'dir.

Ortaokulları, kitaplığı, 15 yataklı sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Fakat tarım yalnız vadilerde yapılmaktadır. En çok tahıl, fasulye, ceviz ve domates üretilir.

MADEN: İl merkezinin güneydoğusunda yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 38.937 olup bunun 12.341'i ilçe merkezinde, 26.596'sı bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 45 köyü vardır. Yüzölçümü 939 km²'dir.

Mihrap Dağı eteklerinde, dar bir vadi üzerinde kurulmuştur. Turistik Hazar Gölü'nün doğu kıyıları bu ilçenin sınırları içinde kalır. İlçenin kuzeyinden Elazığ-Diyarbakır karayolu, Dicle çayı ve demiryolu geçmektedir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, içme suyu ve elektriği vardır.

Ekonomisi madenciliğe dayanır. Burada Etibank'a ait iki fabrika bulunmaktadır. Bunların biri Ergani Bakır İşletmesi, diğeri Krom İşlet-

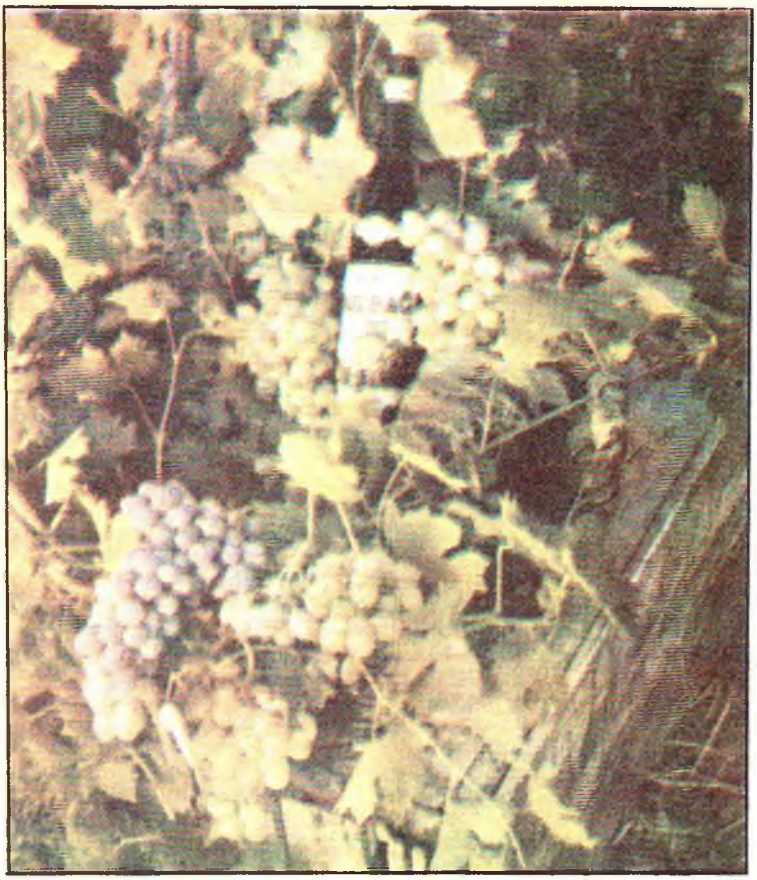

mesidir. Tarımla uğraşanlar azdır. Yalnız Hazar kıyısında bulunan köylerde baklagil ekilmektedir.

PALU: İl merkezinin doğusunda, dağlık bir bölgede yer alır. Murat suyu bu ilçe topraklarından geçer. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 78.901 olup, bunun 7112'si ilçe merkezinde, 71.789'u bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 2222 km²'dir. 3 bucağı ve 137 köyü vardır. Hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından Elazığ'ın en büyük ilçesidir. Orta dereceli okulları, 25 yataklı bir hastanesi, içme suyu ve elektriği bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Ekilen arazinin bir kısmı sulanmaktadır. Tahıl, üzüm ve baklagil bol yetişir. Badem ve ceviz üretimi de önemlidir.

Palu çok eski ve önemli bir yerleşim merkezidir. İlçe sınırları içinde antik çağlara ait birçok kalıntı vardır.

SİVRİCE: İlin güneyinde, turistik Hazar Gölü'nün kıyısında yer alır. Yeni kurulmuş bir yerleşim merkezidir. Hazar Gölü yurdumuzun en derin tatlı su gölüdür.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 18.855 olup bunun 4001'i ilçe merkezinde, 14.854'ü bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 49 köyü vardır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	220.053	142.983	77.070	2.158	102
Ağın	5.355	2.651	2.704	260	21
Baskil	26.776	5.164	21.612	1.312	20
Karakoçan	39.373	6.491	32.882	1.085	36
Keban	12.558	6.282	6.276	543	23
Maden	38.937	12.341	26.596	939	41
Palu	78.901	7.112	71.789	2.222	36
Sivrice	18.855	4.001	14.854	634	30
Toplam	440.808	187.025	253. 783	9.153	48

Yüzölçümü 634 km²'dir.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. En çok tahıl, pancar ve baklagiller ekilir.

Malatya-Diyarbakır demiryolu ilçe sınırları içinden geçer. 4 km.lik bir asfalt yolla Elazığ-Diyarbakır karayoluna bağlanmıştır.

1936 yılında ilçe haline getirilen Sivrice'nin belediyesi de 1938'de kurulmuştur. Belediyenin Hazar Gölü kıyısında turistik bir oteli vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Elazığ büyük ve zengin bir tarım potansiyeline sahip olmasına rağmen bu alanda gelişmiş değildir. Tarım hâlâ doğal şartlara bağlı olarak yapılmakta ve bol su kaynaklarından kâfi derecede yararlanılmamaktadır. 1960 yıllarında 100 bin hektar üzerinde olan tarım alanı 1970'lerden sonra Keban Barajı kamulaştırmaları sonucunda alanı daralmıştır. Bu alanın da % 82'si tahıla ayrılmıştır. İkinci sırayı şeker pancarı gibi sanayi ürünleri alır. Baklagiller üçüncü sıradadır. 100.164 ton üretimle buğday tahılda başı çeker. Fakat T.G.S.M.H içinde % 1'den az bir yer kaplar. 21.000 tonla arpa ikinci sırada yer alır.

1970 başlarında 12 bin ton olan baklagiller üretimi 1980 başlarında 7.209 tona düşmüştür. Bunun da sebebi şeker pancarı gibi sanayi bitkilerinin yaygınlık kazanmış olmasıdır. Bugün 120 bin ton civarında şeker üretilmektedir.

Soğan ve sarımsak üretiminde de 12.649 ile Türkiye soğan üretimi genelinde % 1.5 sarımsak üretiminde 7.103 ton ile % 10 payı sağlar.

Sebzecilik ve meyvecilik gelişmiş değildir. Keban Barajı da sebzeciliği 1/3'e indirmiştir. Toprak verimsizdir. İlde 2.474 traktör vardır. Diğer tarım makineleri de 1970'ten sonra hızla yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Hayvancılık: Elazığ hayvancılığa oldukça elverişlidir. Mera ve çayırlar da yeterlidir. Yazın Karacadağlar'da yaylaklayan göçer aşiretler her kış Elazığ üzerinden Tunceli'ye geçerler ki, bu da Elazığ'ın hayvancılığına katkıda bulunur.

Elazığ'da en çok koyun, keçi ve sığır beslenir. 424.210 koyun, 335.000 kılkeçisi, 260.000 sığır, 5.910 at, 32.359 arı kovanı bulunur. İlde 3.510 ton et, 94.165 ton süt, 253 ton bal üretilir (1983).

Son yıllarda Keban Barajı sayesinde balıkçılık da gelişmeye başlamıştır. Bugün 3.500-4.000 ton civarında balık avlanmaktadır.

Madenler: Madenler açısından zengin sayılır. En önemli madeni bakırdır. Bakır Baskil ve Sivrice ilçesinde bulunur. Bakırlı pirit ise Maden ilçesindedir. Merkez ilçede bakır-çinko yatakları vardır. Keban ilçesinde de kurşun çinko yatakları bulunur. Bunlar dışında ilde demir (Merkez ilçe), krom: (Merkez ilçe, Palu ve Maden ilçeleri), manganez (Merkez ilçe, Maden, Sivrice, Karakoçan), molibden, flüorit ile volfram (Keban ilçesi) ve kömür (Palu ilçesi) yatakları vardır.

Sanayi: Zengin bakır ve krom yataklarına sahip olan Elazığ madencilik bakımından gelişmiştir. Bu sektör il sanayiinde önemli yer tutar. Keban Hidroelektrik Santralı kurulduktan sonra Türkiye elektrik üretimi içindeki payı %12'ye çıkmıştır. İldeki sanayi kuruluşlarının çoğu devlete ait ve devlet tarafından desteklenmektedir. Elazığ Şeker Fabrikası, Çimento Fabrikası, Ergani Bakır İşletmesi, Etibank Ferrokrom İşletmesi, Azot Sanayii, Süper Fosfat Sanayii, Et Kombinası ildeki başlıca devlet işletmeleridir.

Özel sektör olarak Keban Barajı kamulaştırma bedellerini sanayie aktarmak için kurulan Keban Holding'in Plastik Boru Fabrikası, Beton Direk Fabrikası ve Ağın Deri Fabrikası kurulmuş ve üretime geçmiş bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Harput-Elazığ müziğinin sözlü ürünlerinde divan ve halk edebiyatının biçimlerine rastlanmaktadır. Yöredeki türküler içerik yönünden olay türküleri, lirik türküler ve eğlence türküleri olmak üzere 3 grupta toplanır. Yörenin ünlü türküleri Paşa Göçtü, Divan Tecnis, Elezber, Harput Mayası, Mamoş Mezireden Çıktım, Saray Yolu, Yel Eser, Ağam Eğlendi Gelmedi, Bu Dere Baştan Başa, Yoğurt Koydum Dolaba, Geline Bak Geline, Kaşların Karasına, Feridem Odasına Vardım, İndim Yarin Bahçesine, Bir Ah Çeksem, Eminem Oturmuş, Tevekte Üzüm Kara, Yüksek Minarede, Halay, Delilo, Çayda Çıra Yanıyor, Deve Oyunu, Yüzük Oyunu türküsü vb. Geleneksel halk müziği araçları arasında zurna, cığırtma davul, def, klarnet ve cümbüş en çok kullanılanlardır. Geleneksel

TÜRKÜLERİ:

Çayda çıra yanıyor
Kumar göz uyanıyor
Fitil çifte yara bir
Yürek mi dayanıyor.

oyunların başında halay gelir. En ünlü oyunu Çayda Çıra'dır. Diğer oyunlar Tamzara, Zöbek, Şıkıldım, Avreş, Çiçiko, Çayır, Bıçak Oyunu ve Karakuş'tur. Giyim-kuşam: Kadınların gündelik giysisi şalvardır. Sırta "geyme" denen bir tür bluz ve şalvar üstüne üçetek giyilir. Bele gümüş kemer takılır. Erkek giyiminde ayağa postal giyilir. Mavi ya da lacivert renkli şalvarın üstüne mintan ve kısa kollu yelek kullanılır. Bele renkli kuşak dolanarak ayağa poçikli kundura giyilir.

Çayda çıra yüz çıra
Yanıyor sıra sıra
Yarim keklik ben şahin
Everim ardı sıra.

ELAZIĞ'A NASIL GİDİLİR?

ELAZIĞ'IN ÜNLÜLERİ:

Akkoç, Kemal (1949- karikatürcü), Ali Seydi Bey (1870-1933- dilci, tarihçi), Arıkan, Saffet (1888-1947- asker, siyaset adamı), Bezirci, Asım (1927- eleştirmen), Çağlar, Behçet Kemal (1908-1969- şair).

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	519
Ankara	771
Bingöl	145
Diyarbakır	151
İstanbul	1.129
İzmir	1.315
Malatya	103
Tunceli	136

NOT: Elazığ'ın Malatya ile demiryolu bağlantısı vardır. İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri yapılmaktadır._

Elazığ Havaalanı

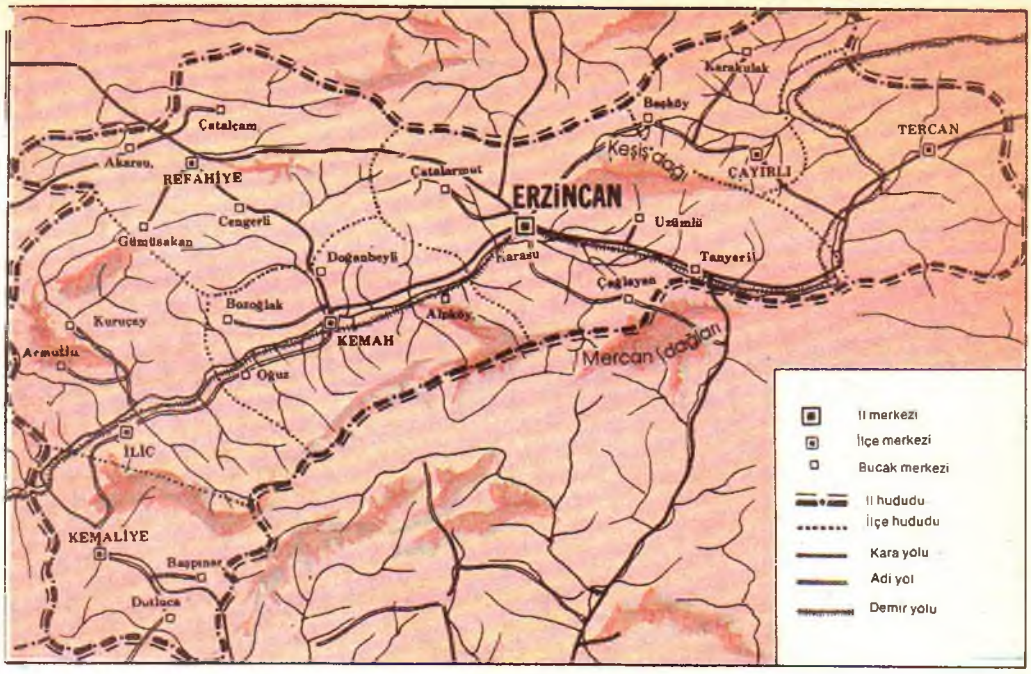
Karakulak
Başköy
TERCAN
Çatalçam
Akarsu
REFAHİYE
Çatalarmut
Keşiş dağı
ÇAYIRLI
ERZİNCAN
Cengerli
Uzümlü
Gümüşakan
Doğanbeyli
Harasu
Tanyeri
Çağlayan
Boroğlak
Alpköy
Kuruçay
KEMAH
Armutlu
Oğuz
Mercan dağları
İLİÇ
KEMALİYE
Başpınar
Dutluca
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Demir yolu

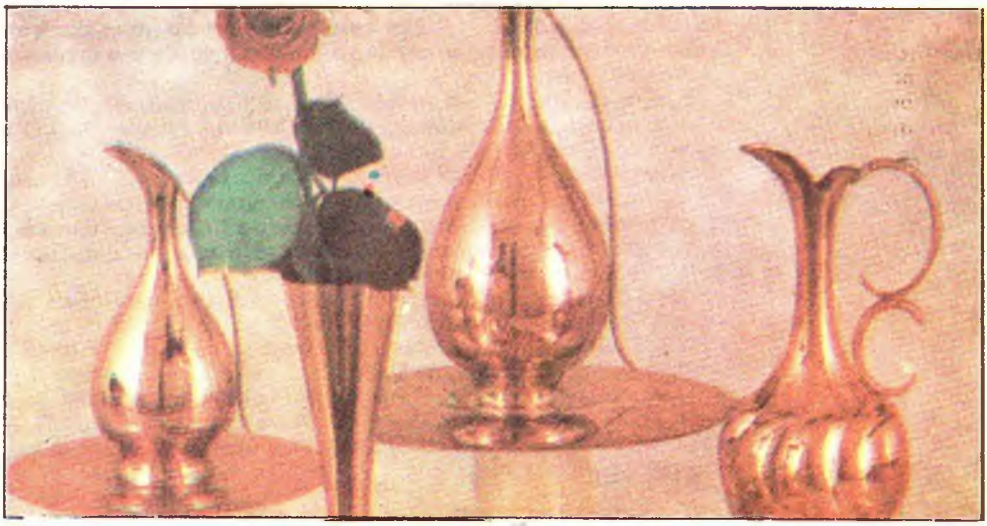

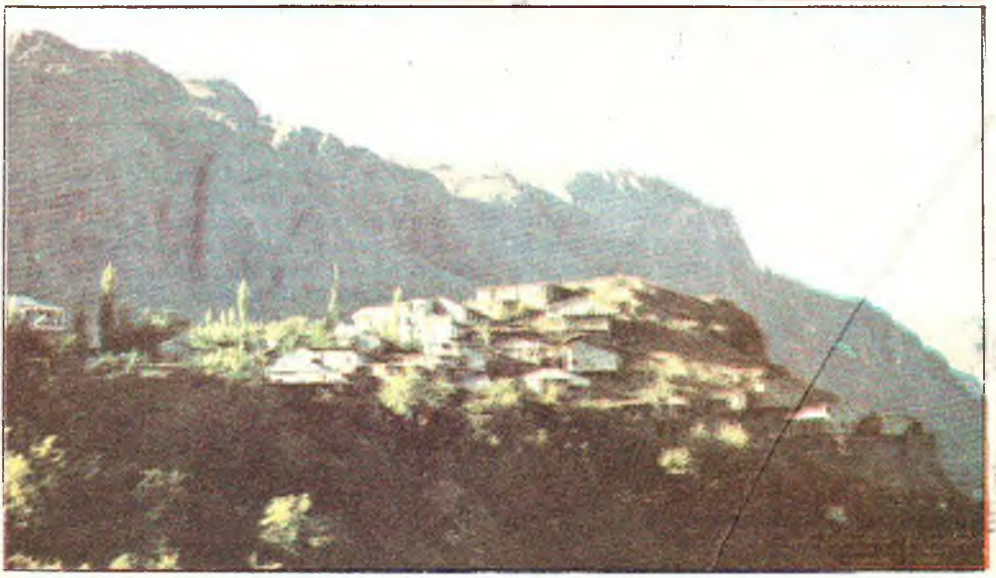

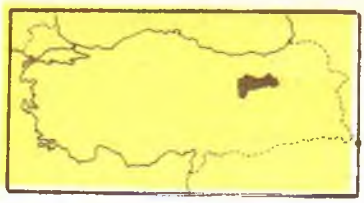

ERZİNCAN

OTOMATİK TELEFON KODU: 0231.
İL TRAFİK KODU: 24

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 38° 18' ve 40° 45' doğu boylamları ile 39° 02' ve 40° kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 11.903 km². **Yeri:** Kuzeyinde Giresun ve Gümüşhane, doğusunda Erzurum, güneydoğusunda Bingöl, güneybatısında Malatya, Elazığ, güneyinde Tunceli, batısında Sivas vardır. **Nüfusu:** 282.022. **Nüfus yoğunluğu:** 24. **İlçe sayısı:** 6: Çayırlı, İliç, Kemah, Kemaliye, Refahiye, Tercan. **Bucak sayısı:** 25. **Köy sayısı:** 567. **Toprakları:** % 59.6 dağlar, % 8.6 ovalar, % 5.4 yaylalar, % 26.4 platolar. **Dağları:** Kop Dağları (Alevi Geçidi 2.400 m.), Gavur Dağları, Mülpet Dağı, Keşiş (Esence) Dağı 3.537 m., Dumanlı Dağı 3.070 m., Mayram Dağı 2.660 m., Koşon Dağı, Murdelor Dağı, Eşilbaba Dağı, Mercan Dağı, Katırtepe Dağı, Karacakale Dağı, Karadağ (Könem Dağı), Refahiye Dağları (Danabelli Dağı), Çimen Dağları, Kurtultepe Dağı, Gülen Dağları, Çölan Dağı, Vank Dağları, Çengelli Dağları, Çal Dağları 3.188 m. **Ovaları:** Erzincan Ovası 500 km², Tercan Ovaları (Pekeriç Ovası 180 m²). **Akarsuları:** Karasu Irmağı. **Gölleri:** Yedigöller, Kadıgölü, Aygır Gölü. **Eğitim oranı:** % 61.3. **İlkokul sayısı:** 606. **Ortaokul sayısı:** 37. **Lise sayısı:** 10. **Kütüphane sayısı:** 5. **Fabrika sayısı:** 47. **Firma sayısı:** 12.200. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, patates, fasulye, nohut, şeker pancarı, meyve, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek, katır, tavuk). **Madenler** (Krom, manganez, linyit, bakır, kurşun, demir). **Üretim** (Bez, şeker, konserve, un, ayakkabı boyası, halı, bakır eşya). **Kişi başına yıllık gelir:** 21.943 TL.

DAĞLAR

Erzincan ilinin % 60'ını dağlar kaplar. İlin dört tarafını yüksek sıradağlar kuşatır. Dağların arasında da Erzincan ve Tercan ovaları yer alır ve vadiler uzanır.

İlin güneyinde uzanan sıradağlar Munzur Sıradağları'dır. Bu dizinin üzerindeki başlıca dağlar Munzur Dağı (3.188 m.), Eğripar Dağı (3.150 m.) ve Koçgölbaşı Dağı (3.250 m.)dir.

Kuzeyde Keşiş ve Sipikör Dağları vardır. Keşiş Tepesi 3.537 m. olup ilin en yüksek yeridir. Kuzey ve güneydeki sıradağlar genellikle doğu-batı doğrultusunda uzanırlar. Doğudan Sansa Boğazı ile Erzurum yönüne; batıdan Kemah Boğazı ile Sivas'a ve yine kuzeybatıdan Çardaklı Boğazı ve Sivas, Ordu, Giresun'a açılır.

Erzincan yüksek dağlarının çoğu merkez ilçesi sınırları içinde kalır. Bunların başlıcaları şunlardır: Keşiş Dağı (3.537 m.), Mürit Dağı (2.700 m.), Ahi Dağı (3.010 m.), Sipikör Dağı (2.600 m.), Akdağ (2.710 m.), Çimendağı (2.780 m.), Bağıbaşı Dağı (3.287 m.), Sipyam Dağları (2.750 m.), Kıran Dağları (3.250 m.), Mercan Dağı (3.050 m.), Akbaba Tepesi (3.449 m.), Karacakale Dağı (3.300 m.), Katırtepe Dağı (3.300 m.), Kemah ilçesindeki Karadağ 3.030 m., Refahiye ilçesi sınırları içinde kalan Dumanlı Dağı 2.434 m.dir.

OVALAR

Erzincan Ovası: Yukarı Fırat bölgesindedir, Yüzölçümü 500 km², denizden yüksekliği 1.218 m.dir. Ova kuzeyde Keşis ve Sipikör, doğuda Bağırpaşa, Sipyam, güneyde ise Munzur dağları ile çevrilidir. Ovada nohut, buğday, şeker pancarı ve ayçiçeği ekilir.

Tercan Ovaları: Tercan ovalarının ilki Çayırlı Deresi'nin aşağı yatağı üzerindeki Miadin Ovası'dır. Ovada genellikle buğday ve arpa ekilir. Aynı zamanda ovada sığır, manda ve koyun yetiştirilir. Karasu'nun geniş yayı içerisinde kalan Tercan ovaları, Miadin Ovası'ndan daha büyüktür. Bu ovaların en büyüğü Pekeriç Ovası'dır (180 km²). Orta verimlikte olan ova kalın bir alüvyon tabakası ile kaplıdır. Diğer bir Tercan Ovası da Tercan ilçesinde Kötük Köprüsü ile Tuzla Suyu'nun solundaki ovadır. Bu ovada buğday, arpa, çavdar, mısır ve sebze üretilir.

AKARSULAR

Karasu Irmağı: Erzincan'da Dumlu Tepeleri'nden kaynaklanır. Karasu Fırat'ın önemli bir koludur. Tercan ovalarının sulanmasında Karasu'dan istifade edilir. Karasu'ya, Çayırlık Dere, Tuzla Suyu, Mercan, Kem, Cimin, Pahnih ve Sürperen suları, Çardaklı Deresi, Tanasur Çayı, Kadıgölü Suyu ve Miran Suyu katılır.

GÖLLER

Erzincan'da önemli bir göl yoktur. İlde Yedigöller, Kadgölü ve Avgır Gölü gibi küçük göller vardır.

İKLİMİ:

Erzincan iklimi Doğu Anadolu ile İç Anadolu iklimleri arasında bir geçiş niteliği gösterir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 10.7°C'dir. Erzincan'da en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk aylar ise Aralık ve Ocak'tır.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 374.1 mm.dir. En yağışlı aylar Nisan ve Mayıs, en az yağışlı aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr batıdır. Bunu kuzeybatı ve kuzey rüzgârları izler. En hızlı esen rüzgârı doğu-kuzeydoğudur. Ortalama rüzgâr hızı 1.9 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Erzincan topraklarının %21.4'ü ekili-dikili alanlardan, %10.4'ü orman ve fundalardan, %59.6'sı çayır ve meralardan meydana gelir. %8.6'sı tarıma elverişli değildir.

Ormanlar il merkezinin güneydoğusunda Sansa Boğazı'na kadar uzanan Karasu Vadisi boylarında görülür. En çok rastlanan ağaç türü meşedir. Sulanan yerlerde kavak ve meyva ağaçları çoktur. Kızılağaç, diş budak, karaağaç, çınar, ceviz ve ardıç belli başlı ağaçlardır.

Ovalar birer bozkır (step) görünümündedir. İlkbaharda yemyeşil, sıcak yaz günlerinde kupkuru olan otlar, sonbahar yağmurları ile yeşillenirler. Fakat kısa bir süre sonra kar altında kalırlar. Uzun ve karlı bir kıştan sonra karların eridiği yerlerde bitkiler hızlı bir şekilde gelişir, kısa zamanda her tarafın rengarenk çiçeklerle bezendiği görülür. Bunlar yaylalara salınan sürülere yem olur.

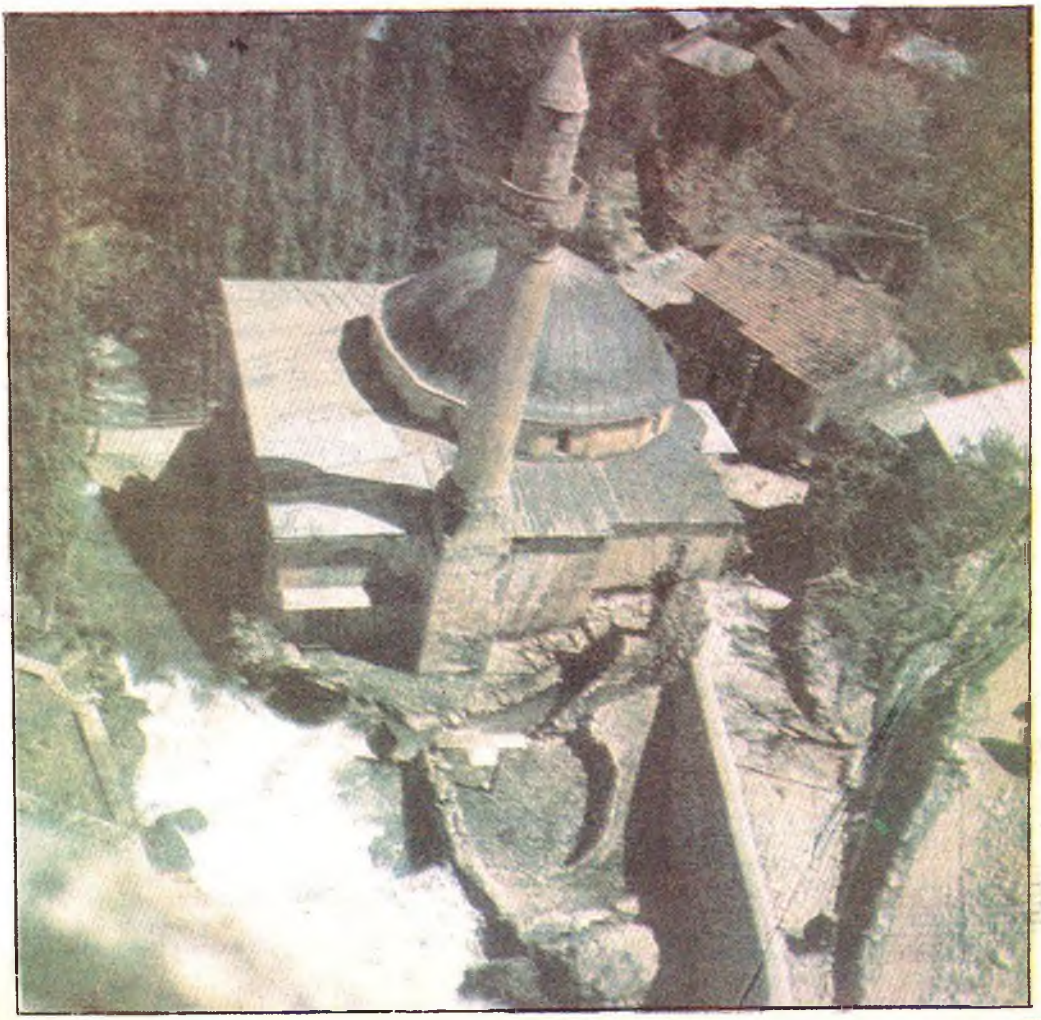

Erzincan Kemaliye'de Kadıgölü çağlayanı ve Ortacamii

Hayvanlar: Erzincan yabani hayvanlar bakımından oldukça zengindir. Dağkeçisi, porsuk, sansar, vaşak, su köpeği, tavşan, tov, keklik, çil, yaban ördeği, karaca, ayı ve yaban domuzu Erzincan'ın belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Ekşisu Maden Suyu: Merkeze 15 km. uzaklıktadır. Suyu karaciğer ve safra yollarına iyi gelir. **Erzincan Ihlası:** Ekşisu Maden Suyu'na 2 km. uzaklıktadır. Suyu mide, bağırsak, karaciğer ve safra kesesine iyi gelir. Ayrıca şeker hastalığında da olumlu neticeler alınmaktadır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Mama Hatun Türbesi: Tercan ilçesindedir. Saltuklu Erzurum sahibesi Mama Hatun tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Mama Hatun Kervansarayı:** Mama Hatun Türbesi'nin yakınındadır. Osmanlı hanı planındadır. **Koyun Biçimli Mezarlar:** Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan kalma koç biçiminde anıtlardır. **Kemah Kalesi:** Kemah ilçesindedir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. **Gülabi Bey Camii:** Kemah ilçesindedir. 1450'de Gülabi Bey tarafından yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı kaynaklara göre Erzincan adı, Aziris'ten gelmektedir. Türkler buravı ele geçirdikten sonra kenti aynı adla anmaya başladılar. Zamanla kent hakkında bir de tekerleme çıkardılar. "Rahmet yağarsa can Aziris can, rahmet yağmazsa yan Aziris yan" demeye başladılar. Bu tekerleme övlesine yaygınlaştı ki, halk arasında "Can Aziris can" denildi. Sonra "Aziris can" ve "Ezirican" şekillerine dönüştü ve zamanla "Erzincan" halini aldı.

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö 1400-1200 Azzi-Havasalar
M.Ö 1000 Urartular
M.Ö VI. yy. Persler
M.Ö 280 Selökid Krallığı
M.S 55 Romalılar
644 Araplar
813 Abbasiler
1071 Mengücükler
1228 Selçuklular
1257 İlhanlılar
1344 Ertana Beyliği
1401 Osmanlılar
1419 Karakoyunlular
1455 Akkoyunlular
1473 Osmanlılar
1514 Caldıran Savaşı'yla bölgede Osmanlı hâkimiyetinin verleşmesi
24 Temmuz 1916 Rus işgali
18 Aralık 1917 Ruslar'ın şehri boşaltması

Erzincan Kalesi

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi Erzincan birçok devletin hâkimiyeti altında uzun yıllar yaşadı. 1401'de Osmanlılar Erzincan'ı ele geçirdiler. Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) Timur Erzincan'ı istila etti. 1419'da Karakoyunlu Kara Yusuf şehri hâkimiyeti altına aldı. 1455'te Akkoyunlular şehri ellerine geçirdiler. Otlukbeli Savaşı sonucu, Erzincan Osmanlılar'a bırakıldı. Safevi Sultanı Şah İsmail'in Anadolu'daki harekâtı sırasında şehir Safeviler'in eline geçti. 1514 Çaldıran Savaşı'yla şehir kesinlikle Osmanlı topraklarına katıldı. Erzincan aynı tarihte Diyarbakır beylerbeyliğine, 1535'te Kemah Sancağı'nın bir kazası olarak Erzurum beylerbeyliğine, 1566'da da doğrudan doğruya Erzurum beylerbeyliğine bağlandı. 1867'de Erzurum vilayetine bağlı bir sancak. Cumhuriyetin ilânı ile de il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ERZİNCAN

I. Dünya Savaşı'nda şehir Rus işgali altına girdi (24 Temmuz 1916). Ancak kısa bir süre sonra işgalciler büyük bir düzensizlik gösterdiler ve şehir yönetimini kaybettiler. 1917'de Rusya'da devrim olunca işgal daha da gevşedi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti ile Rusya arasında bir ateşkes imzalandı ve Ruslar şehri boşalttılar.

İLÇELERİ:

ÇAYIRLI: İl merkezinin doğusunda yer alır. Kuş uçuşu mesafe ile Erzincan'a en yakın ilçe olmasına rağmen yolunun dolambaçlı olması yüzünden merkeze uzaklığı 111 km.dir.

İLÇE NÜFUSLARI:

- ÇAYIRLI
- İLİÇ
- KEMAH
- KEMALİYE
- REFAHİYE
- TERCAN

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	141.964	70.982	70.982	2.166	66
Çayırlı	29.372	3.964	25.408	1.480	20
İliç	13.348	1.962	11.386	1.397	10
Kemah	18.578	2.622	15.956	2.354	8
Kemaliye	12.149	2.614	9.535	1.168	10
Refahiye	32.678	7.538	25.140	1.746	19
Tercan	33.933	5.546	28.387	1.592	21
Toplam	282.022	95.228	186.794	11.903	24

1980 sayımına göre toplam nüfusu 29.372 olup, bunun 3964'ü ilçe merkezinde, 25.408'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 62 köyü vardır. Yüzölçümü 1480 km²'dir.

Ortaokulu, sağlık merkezi ve hemen hemen bütün köylerinde ilkokul vardır. Evvelce Tercan ilçesinin bucağı iken 1954'te ilçe haline getirildi.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. İlçede manyezit, asbest ve linyit yatakları da vardır.

Otlukbeli Savaşı bu ilçenin kuzey kesiminde olmuştur.

İLİÇ: İl merkezinin güneybatısında, Karasu nehrinin kıyısındadır. Demiryolu güzergâhındadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 13.348 olup, bunun 1962'si ilçe merkezinde, 11.386'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı, 56 köyü vardır. Yüzölçümü 1397 km²'dir. Denizden yüksekliği 1100 metredir.

Ekonomisi tarıma, özellikle hayvancılığa dayanır. Ayrıca tuzlalar, manganez, kurşun ve linyit yatakları vardır. Evvelce Kuruçay adını taşıyordu ve Kemaliye ilçesine bağlı bir bucak idi. 1938'de ilçe haline getirildi ve İliç adını aldı.

KEMAH: İl merkezinin batısında, Karasu ırmağının kıyısında yer alır. Sivas-Erzurum demiryolu buradan da geçer. Denizden yüksekliği 1053 metre olan ve dağlar arasında kalan bir çukurluğa kurulmuştur.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 18.578'dir. Bunun 2622'si ilçe merkezinde, 15.956'sı bucak ve köylerde yaşar. 4 bucağı ve 69 köyü vardır. Yüzölçümü 2354 km²'dir.

Ortaokulu, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Ayrıca krom, linyit, tuz ve bakır yatakları vardır. Fakat halk yakın ilçelere göç ettiği için nüfus azalmaktadır.

KEMALİYE: İl merkezinin güneybatısında, 181 km. uzaklıkta yer alır. Karasu ırmağının üzerinde, tabiî güzellikleri bol, şirin bir ilçedir. Denizden yüksekliği 900 metredir.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 12.149 olup, bunun 2614'ü ilçe merkezinde, 9535'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 60 köyü vardır. Yüzölçümü 1168 km²'dir. İlçe 1950'den beri devamlı olarak nüfus kaybına uğramaktadır.

İlçede ortaokul ve 25 yataklı bir devlet hastanesi bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma, halıcılığa dayanır. Meyvacılık önemlidir. Halı ve dut kurusu ilçenin ihraç maddelerindendir.

REFAHİYE: İl merkezinin kuzeybatısında, denizden yüksekliği 1580 metre olan bir alana kurulmuştur. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 32.678'dir. Bunun 7538'i ilçe merkezinde, 25.140'ı bucak ve köylerde yaşar. Erzincan'ın merkez nüfusu en kalabalık ilçesidir. 4 bucağı ve 115 köyü vardır. Yüzölçümü 1746 km²'dir.

Orta dereceli okulları, 25 yataklı bir hastanesi vardır. Erzincan'ın yeşilliği ve ormanı en çok olan ilçesidir.

Ekonomisi tarıma, özellikle hayvancılığa dayanır.

Refahiye ilçesi de göçler yüzünden her yıl nüfus kaybına uğramaktadır.

TERCAN: İl merkezinin doğusunda yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 33.933 olup, bunun 5546'sı ilçe merkezinde, 28.378'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 72 köy vardır. Bucağı yoktur. Yüzölçümü 1592 km²'dir.

Hastanesi, orta dereceli okulları vardır.

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Tercan'da Selçuklulardan kalma

kervansaray ve Mama Hatun türbesi tarihî değeri olan eserlerdir.

Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve madenciliğe dayanır. Bereketli ovasında bol tahıl yetişir. Hayvancılığa elverişli çayır ve meralar çoktur. Ayrıca zengin krom yatakları vardır ve işletilmektedir. Un fabrikası ve ayakkabı fabrikası da vardır.

EKONOMİSİ:

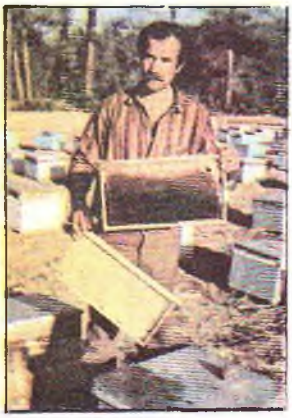

Tarım: Erzincan ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Nüfusun %70'i tarımla geçimini sağlar. Tahıl üretimi de çoğu ilimizde olduğu gibi en başta gelir. Hattâ bir tahıl ambarıdır denilebilir. Yaklaşık 152.288 ton civarında gerçekleşen tahıl üretiminin 100.837 tonu buğday, 44.439 tonu arpa ve 6.900 tonu çavdardır.Baklagiller arasında da en çok fasülye ve fiğ üretilir. (4.580 ton fasuyle, 1270 ton fiğ).

Şeker pancarı ilde yetişen en önemli sanayi bitkisidir. Patates ikinci sırayı alır. 176.768 ton şeker pancarı ve 29.410 ton patates elde edilir.

Son zamanlarda sebzecilik de gelişmeye başlamıştır. Üretilen sebzenin üçte ikisi il içinde tüketilir, üçte biri de diğer illere satılır. Sebze üretiminde domates 26.000 tonla başta gelir. Onu 13.022 tonla salatalık, 5.060 tonla lahana ve 3.242 tonla barbunya izler. İlde ayrıca 6.543 ton karpuz ve 5.022 ton kavun yetiştirilir.

Meyvacılık da az çok gelişmiş bulunmaktadır. 3 milyona yakın meyva ağacı vardır. Bunların da bir milyonu zerdali, 275 bini kayısı ağacıdır. Bunlardan baska sırasıyla dut, armut, elma ve badem ağacları gelir. Kemaliye ilçesinde Antep fıstığı ağaçları da vardır. Bölgede çok sayıda sakız ve menengiç ağaçları da bulunduğundan, Antep fıstığının giderek artması bekleniyor. Bağcılık da ilin her yöresinde yapılmakta ve il ihtiyacını karşılayacak sofralık üzüm yetişmektedir.

1970'li yıllarda modern tarım araçları hızla yaygınlık kazanmaya başlamış olmasına rağmen henüz yeterli değildir. Bugün ilde bulunan traktör sayısı 2.482'dir. Diğer tarım aletleri de günden güne artmaktadır.

Hayvancılık: Erzincan bitki örtüsü bakımından son derece yetersiz olmakla birlikte bol ve geniş meraları vardır. İl topraklarının %9'u ancak ormanlarla kaplıdır. Bu ormanların hemen tamamı da Kemah ve Refahiye ilçesindedir. Bu geniş meralar hayvancılığın gelişmesine sebep olmuştur. İlde 645.670 koyun, 164.140 kılkeçisi, ve 114.545 inek vardır. Ayrıca 6.790 at, 6.470 eşek ve 47.225 tane arı kovanı vardır. 1983'te ilde 56.140 ton süt ve 674 ton bal üretilir.

Madenler: Erzincan maden açısından zengindir. En önemli maden krom-dur. Krom yatakları Tercan ilçesinde toplanmıştır. Diğer önemli maden Merkez ilçeden çıkarılan perlittir. İliç ve Kemaliye ilçesinde demir var-

dır. Manganez ise Çayırlı, İliç ve Kemah ilçelerinden çıkarılır. İliç ilçesinde asbest yatakları da vardır. Çayırlı ve Refahiye ilçelerinde manyezit, Merkez, Kemah ve Kemaliye ilçelerinde linyit, İliç'te ise barit yatakları işletilmektedir. Bölgede çeşitli yerlerden de tuz elde edilir.

Sanayi: Erzincan, sanayii az gelişmiş illerimizden biridir. Kuvvetli deprem kuşağı üzerinde bulunması, büyük sınai yatırımların yapılmasına mani olmaktadır. 1950'lerden önce ilde gıda ürünleri işleyen küçük işyerleri ve imalathaneler, dokuma el tezgahları mevcuttu. 1954'te iplik, 1956'da şeker fabrikasının kurulması, sanayii biraz canlandırdı. 1960'larda meyva suyu, süt ve tuğla fabrikaları kuruldu. 1970'lerde ise Asbest Boru Fabrikası, ETÜDAŞ Yem Fabrikası, Ersan Et Ürünleri Tesisi ve Salyangoz Fabrikası kuruldu. Ersan Et Ürünleri Tesisi, Pınar Entegre Et Tesisleri (1985)'nden sonra Türkiye'nin özel sektöre ait ikinci büyük et tesisidir. Yem fabrikasının yıllık üretimi 20 bin ton paket civarındadır. Salyangoz fabrikası yaklaşık 20 işçi çalıştırır ve günlük kapasitesi 15 tondur. Boru fabrikası yılda 25 bin ton asbestli çimento boru üretecek kapasitededir. Tamamı özel sektöre ait olan bu fabrikalardan başka yine özel sektöre ait bir un fabrikası ve çini üreten bir çini fabrikası mevcuttur. 15-20 kişinin çalıştığı bu fabrika yılda yaklaşık 2900 ton çini imal eder.

Devlet kuruluşu olarak Sümerbank Ayakkabı Fabrikası (Tercan'da), Süt Endüstrisi Kurumu'na ait süt fabrikası mevcuttur. Ayakkabı fabrikası yılda 1 milyona yakın ayakkabı imal eder.

Bunun dışında metal eşya sanayii, orman ürünleri sanayii, dokuma sanayii ve gıda sanayii giderek gelişmektedir. Halıcılık, kilimcilik ve bakır süslemeciliği pek çok evde aile mesleği olarak devam etmektedir. Kemaliye'nin Eğin Halıları oldukça meşhurdur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Erzincan ve çevresinde tümüyle yöreyi yansıtan deyişler, türküler, ağıtlar, gelin havaları, doğa türküleri söylenir. Yörenin ünlü türküleri Süpürgesi Yoncadan Eminem, Keklik Taşta Ne Gezer, Bahçesinde Neneyim, Gurbete Gidişimdir, Havuz Başının Gülleri, Kız Senin Derdinden, Dağları Dağlasınlar, Akşamın Vakti Geçti, Bahçeye İndim ki, Halay havaları vb.dir. Yörede pek çok geleneksel oyun vardır. Özellikle kol havaları ve halaylar yaygındır. En çok oynanan oyunlar gelin havası, sarhoşbarı, hoşbilezik, tamzara, tavuk barı, hançer barı, vb.'dir. **Giyim-kuşam:** Erzincanlı kadınlar üçetekve geniş şalvarla bürümcek gömlek giyerler. Belde şal kuşak, gümüş kemer kadın giyimini tamamlar. Başa peştemal, yazma sarılır. Siyah, ya da koyu kahverengi, paçaları bol pantolon, yakasız, kenarları işli avcı yeleği yaygın erkek giysileridir. Ayaklarda yemeni ve türlü renklerde yün çorap vardır.

TÜRKÜLERİ:

Su gelir arktan dileylom
Korkmaz mısın Allah'tan dileylom?
Halden bilmez dileylom
Söz anlamaz dileylom.

Seni sevdim seveli dileylom
Sovudum evden barktan dileylom
Su gelir ulam ulam dileylom
Başındaki poşinin dileylom
İşlemesi ben olayıl dileylom.

ERZİNCAN'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (km.)
Ankara	689
Erzurum	193
Giresun	400
Gümüşhane	151
İstanbul	1.041
İzmir	1.267
Malatya	369
Mersin	778
Sivas	248
Tunceli	130

NOT: Erzincan'a trenle de gidilebilir. Haydarpaşa-Kars, Mersin-Kars arasında her gün sefer yapan trenler Erzincan'dan geçer.

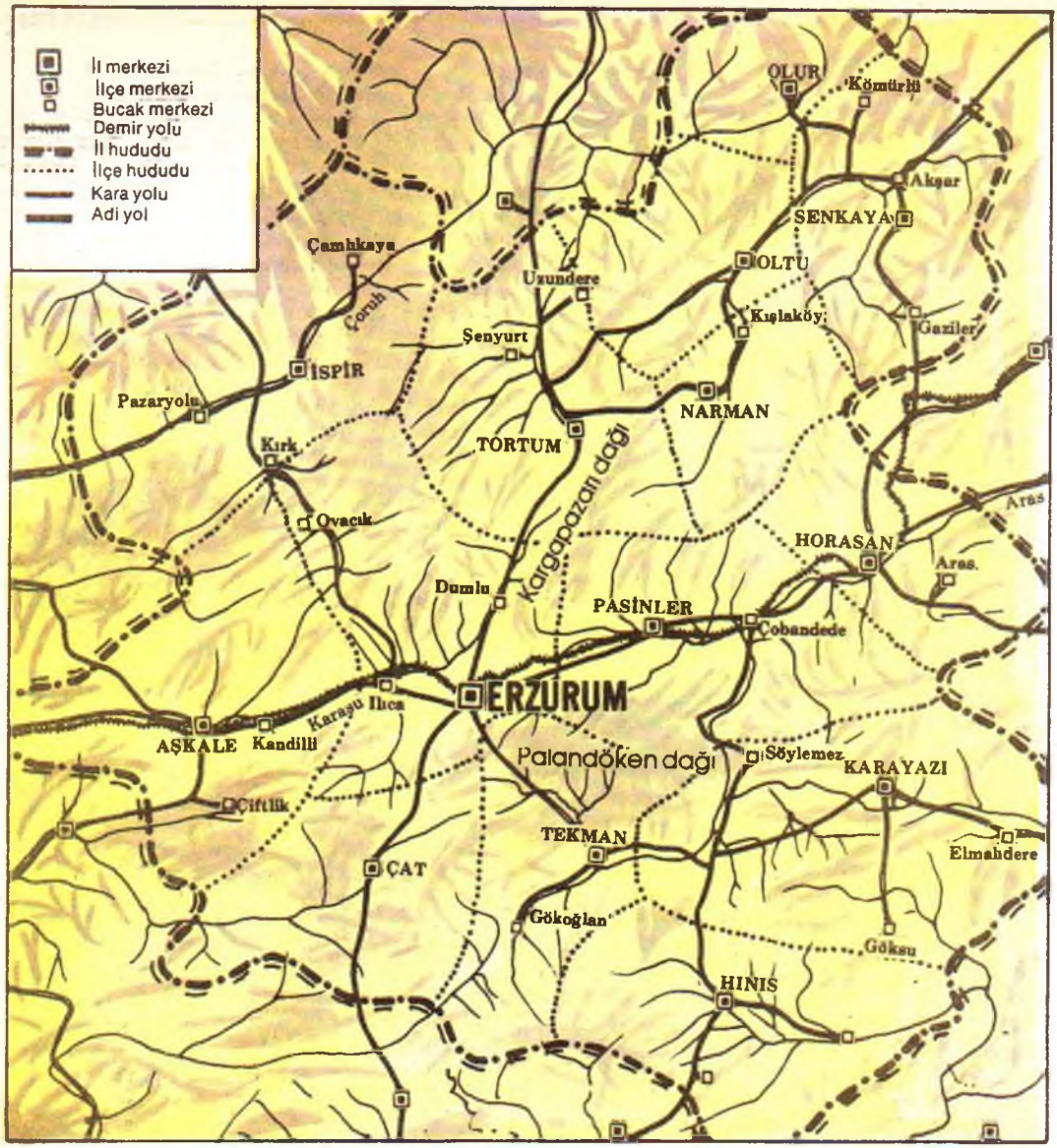
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
OLUR
Kömürlü
Akşar
SENKAYA
Çamlıkaya
Uzundere
OLTU
Kışlaköy
Gaziler
Çoruh
Şenyurt
İSPİR
Pazaryolu
NARMAN
TORTUM
Kırk
Kargapazarı dağı
Ovacık
Aras
HORASAN
Aras
Dumlu
PASİNLER
Çobandede
ERZURUM
Karaçu
Ilıca
AŞKALE
Kandilli
Palandöken dağı
Söylemez
KARAYAZI
Çiftlik
TEKMAN
Elmalıdere
ÇAT
Gökoğlan
Göksu
HINIS

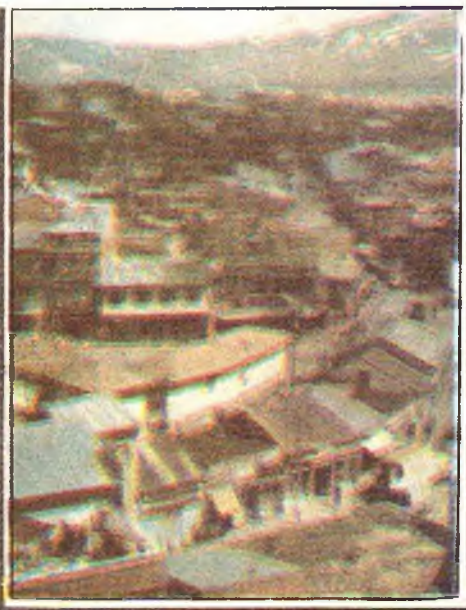

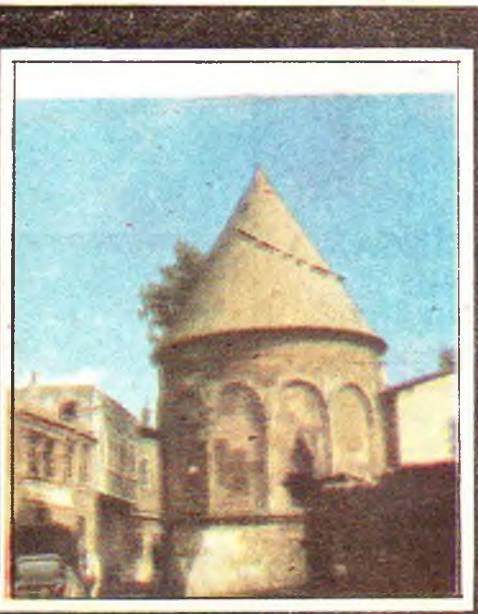

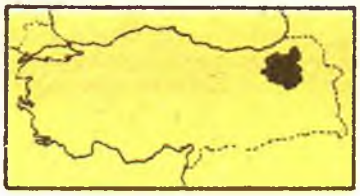

ERZURUM

OTOMATİK TELEFON KODU: 011.

İL TRAFİK KODU: 25

Coğrafî konumu: 40 ° 15' ve 42° 35' doğu boylamları ile 40° 57' ve 39° 10' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 25.066 km². **Yeri:** Kuzeyinde Rize ve Artvin, batısında Gümüşhane ve Erzincan, güneyinde Bingöl ve Muş, doğusunda Kars ve Ağrı vardır. **Nüfusu:** 801.809. **Nüfus yoğunluğu:** 32. **İlçe sayısı:** 13: Aşkale, Çat, Hınıs, Horasan, İspir, Karayazı, Narman, Oltu, Olur, Pasinler, Şenkaya, Tekman, Tortum. **Bucak sayısı:** 36. **Köy sayısı:** 1.043. **Toprakları:** % 63.7 dağlar, % 4 ovalar, % 12.2 yaylalar, % 20 platolar. **Dağları:** Rize Dağları (Kaçkar Tepesi 3.937 m., Verçenik Tepesi 3.711 m.), Kuzey Anadolu Dağları (Kop Dağları, Bahtılı Dağı, Cenan Dağı, Akbaba Dağı 3.065 m., Keçitaşı Tepesi, Yeşerçöl Dağı, Tosik Da-ğı 2.900 m., Dortuzu Dağı, Gavur Dağları, Dumlu Dağı 3.200 m, Mescid Dağı 3.255 m., Güvercin Dağı, Kargapazarı Dağı 3.288 m., Hasanbaba Dağı 2.250 m., Güllü Dağı 2.885 m.), Karasu-Aras Dağları (Dumanlı Dağı, Palandöken Dağı, Sakaltutan Dağı, Konakgörmez Dağı, Karakaya Tepe, Büyük Ejder Tepe, Yerlidağ). **Ovaları:** Erzurum Ovası 520 km². Pasinler Ovası 420 km², Hınıs Ovası. **Akarsuları:** Karasu, Çoruh Irmağı, Oltu Çayı, Tortum Çayı, Aras Irmağı, Hınıs Çayı. **Gölleri:** Tortum Gölü. **Eğitim oranı:** %53. **İlkokul sayısı:**1016, **Ortaokul sayısı:**74. **Lise sayısı:**20. **Kütüphane sayısı:** 22. **Fabrika sayısı:** 70. **Firma sayısı:** 5.230. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, çavdar, mısır, şeker pancarı, patates, soğan, mercimek, lahana, koyun, sığır, kıl keçisi, manda, at, eşek, arı, tavuk, balık). **Madenler** (Linyit, bakır, krom, manganez). **Üretim** (Şeker, vem, çimento, süt ürünleri, askerî silâhların bakımı, kuyumculuk, bakır eşya). **Kişi başına yıllık gelir:** 17.561 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Karasu-Aras Dağları: Munzur ve Mercan Dağları'nın uzantısıdırlar. Bu dağlar doğudaki Dumanlı (3.200 m.), Palandöken ve Sakaltutan (3.070 m.) dağlarını meydana getirirler. Bu dağların önemli yükseklikleri Konakgörmez Dağı (2.600 m.), Karakava Tepe ve Yerlidağ'dır.

Kuzey Anadolu Dağları: Bu dağların iç sıraları Erzurum sınırları içindedir. Bu sıradağlar Kop Dağları ile başlar (2.980 m.). Kop Dağları üzerinde Coşan Dağları (2.936 m.), Kop Tepesi, Bahtılı Dağı ve Ceran Dağı (2.900 m.) önemli yüksekliklerdir. Kop Dağı Erzurum Ovası üzerinde birdenbire yükselir. Bu bölümde 3.065 m. ile Akbaba Dağı, Keçitaş Tepesi,2.330 m. ile Yeşerçöl Dağı,2.900 m. ile Tosik Dağı, Ortuzu Dağı, 3.200 m. ile Gavur Dağı,3.200 m. ile Dumlu Dağ ve 3.255 m. ile Mescit Dağı vardır.

Bu bölümden doğuya doğru uzanan dağların Tortum'a doğru olanı Güvercin Dağı'dır. Pasinler Ovası ile Gürcü Boğazı arasındaki dağ ise Kargapazarı Dağları'dır. Bu dağların en yüksek noktası 3.288 m.dir. Kargapazarı-Güvercin Dağları'nın doğusunda ise 2.250 m. ile Hasanbaba Dağı ve 2.885 m. ile Güllü Dağı vardır.

Rize Dağları: Bu dağlar Doğu Karadeniz Dağları'nın doğu uzantılarıdır. Rize sınırını meydana getirirler. Dağların en yüksek noktaları 3.937 m. ile Kaçkar Tepesi ve 3.711 m. ile Verçenik Tepesi'dir.

Saat Kulesi,

OVALAR

Erzurum Ovası: Erzurum şehrinin kurulduğu ovanın adıdır. Yüzölçümü 520 km²'dir. Ova birkaç bölüme ayrılır. Pulur Çayı yakınındaki ovaya Gez Ovası, Ilıca içindeki ovaya Ilıca Ovası, Karasu Irmağı'nın karşısındaki ovaya Daphan Ovası adı verilir. Erzurum Ovası'nın denizden yüksekliği 1.750-1.900 m.dir. Alüvyonla kaplı ovaya arpa, buğday, çavdar ve patates ekilir.

Hınıs Ovası: Hınıs Çayı'nın vadi tabanını kaplar. Denizden 1.720 m. yüksekliktedir. Geniş sulama imkânları olan ova çok verimlidir. Ovada buğday, arpa, çavdar, patates ve şekerpancarı ekimi yapılır.

Pasinler Ovası: Aras havzasındadır. Üzerinde Pasinler (Hasankale) ilçesi bulunur. Yüzölçümü 420 km²'dir. Alüvyonlu toprakları olması sebebiyle oldukça verimlidir. Ovanın denizden yüksekliği 1.700-1.900 m.dir. Ovada buğday, arpa ve çavdar ekimi yapılır.

AKARSULAR

Aras Irmağı: Bingöl Dağları'ndan doğar. Tekman Yaylası'nın bütün suları ve Hasankale Çayı tarafından beslenir. Pasinler Ovası'ndan geç-

tikten sonra ilin dışına çıkar.

Çoruh Irmağı: Mescit Dağı'ndan doğar. Bayburt'tan geçtikten sonra Erzurum'a girer ve Çamlıkaya bölgesinde Artvin topraklarına girer.

Hınıs Çayı: Bingöl Dağları'ndan doğar. Hınıs Ovası'ndan geçerek Erzurum'un dışında Murat Suyu ile birleşir.

Karasu: Fırat'ın en önemli koludur. Erzurum'da Dumlu Dağı'ndan doğar. Erzurum Ovası'm geçtikten sonra Serçeme Deresi'ni alır ve Erzincan topraklarına girer.

Oltu Çayı: İki koldan meydana gelir. Birinci kol Kargapazarı Dağları'ndan, ikinci kol Allahüekber Dağları'ndan doğar. İki kol birleştikten sonra Olur ilçesinin güneyinden, Artvin'e girer ve Çoruh Irmağı ile birleşir.

Tortum Çayı: Mescit Dağları'ndan doğar. Tortum havzasının sularını toplayan çay, Tortum Gölü'ne dökülür. Gölün çıkışında büyük bir çağlayan meydana getiren çay, daha sonra Artvin'e girer ve Oltu Çayı ile birleşir.

GÖLLER

Tortum Gölü: Bölgenin en önemli gölüdür. Toprak kayması sonucu meydana gelmiştir. Tortum Gölü turistik bakımdan büyük bir önem taşır.

Erzurum'da Tortum Gölü'nden başka önemli bir göl yoktur.

İKLİMİ:

Erzurum'da şiddetli kara iklimi hâkimdir. Kışlar oldukça soğuk ve sert, yazlar sıcak ve kurak geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 6°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos'tur. Türkiye'nin en soğuk illerindendir. Kış dönemi 6 aydan fazla sürer.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 460.5 mm.dir. En çok yağış Nisan, Mayıs ve Haziran, en az yağış Aralık, Ocak ve Ağustos aylarında düşer. Yağışlar genellikle kar olarak görülür.

Rüzgâr: Hâkim rüzgâr güneybatıdır. Bunu batı ve doğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.6 m/sn.dir. Merkezdeki en hızlı rüzgâr güneybatıdır (27.7 m/sn.)

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Erzurum ili topraklarının %68'i çayır ve meralardan, %18.5'i ekili-dikili alanlardan, %9.2'si orman ve fundalıklardan meydana gelir. %4.3'ü ise tarıma elverişli değildir.

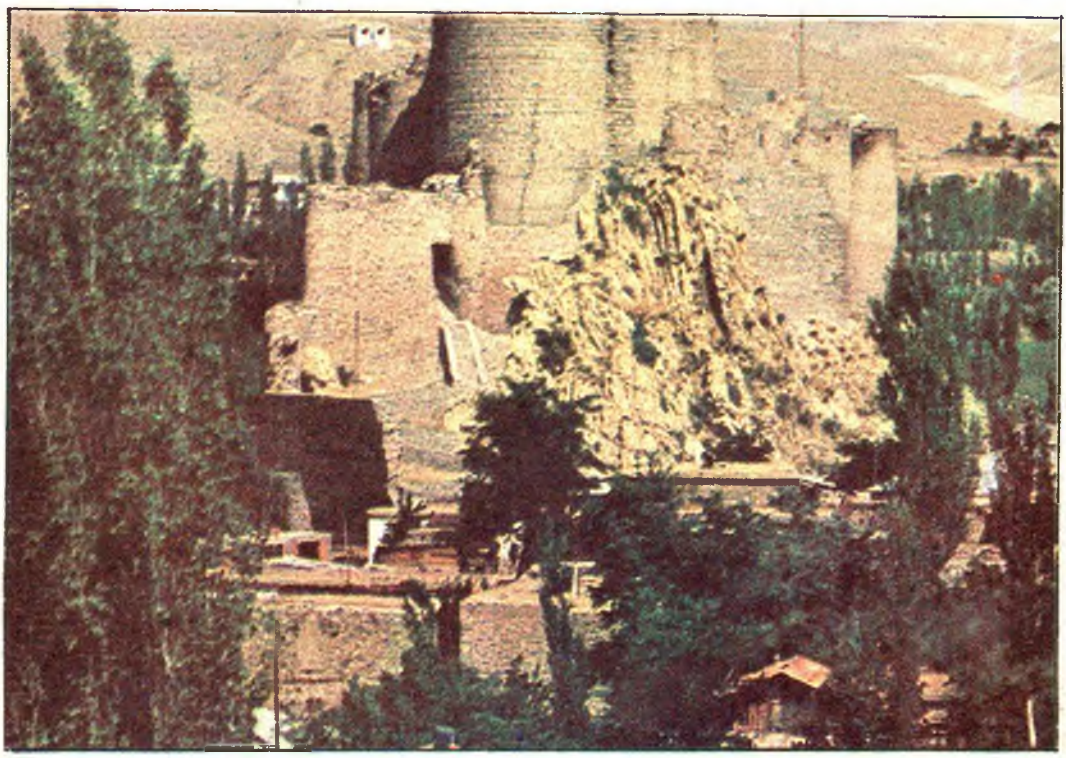

Ormanlar daha çok kuzeydeki dağların güneye bakan eteklerinde görülür ve alt sınırları 1.900-2.000 m. yüksekliktedir.Oltu, Olur ve Şenkaya ilçelerine yakın yerlerdeki ormanlarda daha çok sarıçam ve meşe ağaçlarına rastlanır.

İlin büyük bir bölümü step görünümündedir. İlkbaharda ve yaz başlarında yemyeşil olan ovalar, yaz sıcağında sapsarı olur veya bozkır rengini alırlar. Çayır ve meralarda kar dikeni ve yavşan gibi iri gövdeli bitkilerle, soğan köklü bitkilere çok rastlanır. Alçaklarda ve dere boylarında ise bakiagil ve düğün çiçeği türleri boldur. Kültüre elverişli alanlarda daha çok tahıl, özellikle buğday ekilmektedir.

Hayvanlar: Erzurum yabanî hayvanlar açısından zengindir. Ayı, yaban domuzu, çil, ur kekliği, tavşan, tilki, porsuk, sansar, dağ keçisi, yaban keçisi, kumru, ördek, toy bölgedeki yabanî hayvanların en önemlileridir.

SAYFİYE YERLERİ:

Hasankale: Merkeze 39 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Boğaz:** Merkeze 8 km. uzaklıkta bir gezinti yeridir. **Türbe:** Merkeze 3 km. uzaklıkta olan bir piknik yeridir. **Uzunoluk:** Oltu ilçesine 2.5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir. **Karıncadüzü:** Şenkaya ilçesine 5.5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi faydalanabilir. **Pasinler Kaplıcası:** Pasinler ilçesi yakınındadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir. **Ilıca Kaplıcası:** Ilıca ilçesindedir. Suyu mide, bağırsak, karaciğer ve safra kesesine iyi gelir. **Akdağ Kaplıcası:** Dumlu bucağına 6 km. uzaklıktadır. Suyu mide, bağırsak ve karaciğere iyi gelir.

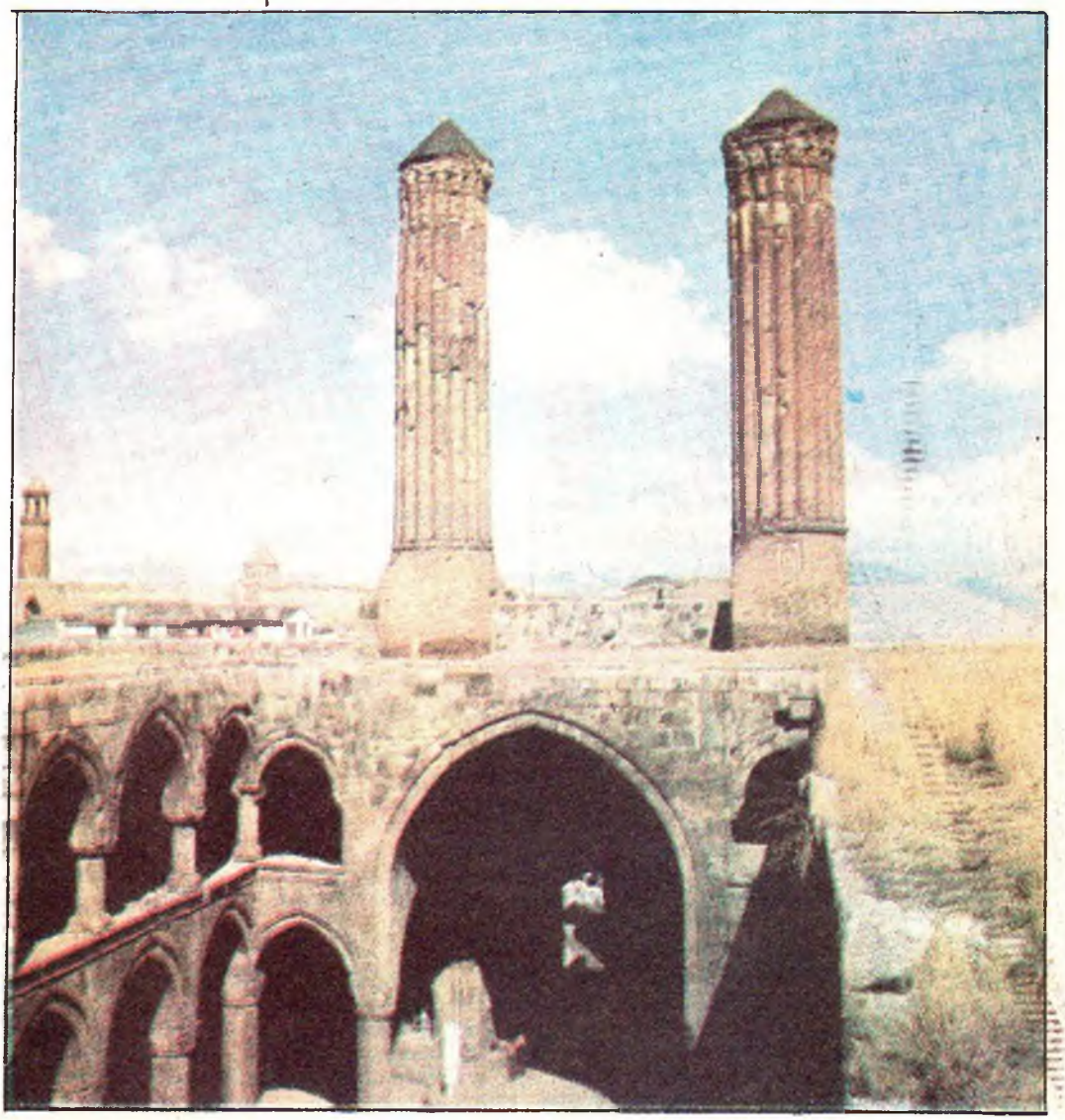

Erzurum Çifteminare

Erzurum Kalesi: V. yüzyılda Doğu Roma İmparatoru Theodosius tarafından yaptırılmıştır. **Kaleleri:** Hınıs Kalesi, İspir Kalesi, Oltu Kalesi, Vank Kalesi, Hasankale, Avnik Kalesi, Bardız Kalesi, Tortum Kalesi. **Hamamları:** Boyahane Hamamı, Lala Paşa Hamamı, Kırk Çeşme Hamamı, Murat Paşa Hamamı, Saray Hamamı, Gümrük Hamamı, Çifte Göbek Hamamı, Şeyhler Hamamı, Tahta Hamam, Pastırmacı Hamamı. **Taşhan Kervansarayı:** Kanunî Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır (1544-1561). **Camileri:** Ulu Camii, Lala Paşa Camii, Murat Paşa Camii, Gürcü Kapısı Camii, Boyahane Camii, Caferiye Camii, Kurşunlu Camii, Pervizoğlu Camii, Derviş Ağa Camii, Gümrük Camii, Bakırcı Camii, Narmanlı Camii, İbrahim Paşa Camii, Şeyhler Camii, Cennetzade Camii, Esat Paşa Camii, Topal Çavuş Camii, Çarşı Camii, Arslan Paşa Camii, Sivaslı Camii, Süleyman Han Camii, Bardız Camii. **Medreseleri:** Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Ahmediye Medresesi, Kurşunlu Medresesi, Pervizoğlu Medresesi, Şeyhler Medresesi, Kadıoğlu Medresesi. **Kümbet-Türbeler:** Emir Saltuk Kümbeti, Karanlık Kümbet, Gümüşlü Kümbet, Cimcime Sultan Kümbeti, Rabia Hatun Kümbeti, Ali Baba Türbesi, Mehdi Abbas Kümbeti, Ane Hatun Türbesi, Mahmud Paşa Türbesi, Evreni Kümbeti, Söylemez Baba Kümbeti, Söylemez Ana Kümbeti, Mısrî Zinnun Kümbeti, Ferruh Hatun Kümbeti, Gülperi Hatun Kümbeti.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı tarihçiler Türkler'in Erzurum'a Karu ili adını verdiklerini öne sürmektedirler. Selçuklu akınları sırasında halk Erzurum'a göç etmiş ve buraya Arze adını vermiştir. Arze zamanla Erze-Erzen olarak kullanılmış, sonra bu ada "Rum" sözcüğü eklenmiştir. Osmanlı kaynaklarında ve Erzurum'da basılan paralarda Erz-i Rum, Erzen ir-Rum, Arzi-Rum, Erzen-Rum gibi değişik yazılışlara rastlanmaktadır.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö XV. yy. Azzi-Hayaşalar
M.Ö VIII. yy. Urartular
M.Ö 585 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 323 Selökid Krallığı
M.Ö 34 Romalılar
395 Bizanslılar
610 Sasaniler
700 Emeviler
753 Bizanslılar
948 Abbasiler
1071 Saltuklular
1295 İlhanlılar
1385 Karakoyunlular
1387 Timur'un hâkimiyeti
1434 Akkoyunlular
1435 Karakoyunlular
1502 Safeviler
1517 Osmanlılar
1828 Rus işgali
1877 Rus işgali
16 Şubat 1916 Rus işgali
18 Şubat 1917 Ruslar'ın şehri boşaltmaları
23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi.

Erzurum Kongresi anıtı

TARİHİ

Tarihî kronolojide de görüldüğü gibi Erzurum M.Ö. XV. yüzyıldan M.S. 1517'ye kadar birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1517'de Yavuz Sultan Selim zamanında şehir Osmanlılar'ın eline geçti. Erzurum 1828 ve 1877'de Rus işgaline uğradıysa da yapılan anlaşmalarla Ruslar şehri boşalttılar. 1535'te Erzurum Beylerbeyliği kuruldu. 1831'de Erzurum eyalet merkeziydi. Erzurum'a bağlı birçok sancak vardı. Tanzimat'tan sonra eyaletin ancak sayısı azaltıldı. Cumhuriyet'in ilânından sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ERZURUM

Erzurum I. Dünya Savaşı sırasında Rus işgaline uğradı. Ancak Rusya'daki 1917 devriminin arkasından Erzincan Ateşkesi imzalandı ve Ruslar şehri boşalttılar. Erzurum Millî Mücadele'de büyük bir rol oynamıştır. 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi Millî Mücadele'nin önemli bir safhasıdır. Kongrede alınan kararlarla Millî Mücadele teşkilâtlandırılmıştır. Ayrıca Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Mil-

liye Cemiyeti'nin Erzurum şubesinin açılmasıyla şehirde işgale karşı büyük bir direniş başlamıştı (10 Mart 1919). Mondros Mütarekesi yeni bir problem daha yaratmıştı. Ermeni meselesi. Bu mesele Kâzım Karabekir'in komutanlığında halledildi ve 3 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması'yla Sovyet Ermenistanı ile Türkiye arasındaki sınır çizildi. Erzurum Kurtuluş Savaşı'nın büyük yüklerinden birini üstlenen bir şehirdir.

İLÇELERİ:

- AŞKALE
- ÇAT
- HINIS
- HORASAN
- İSPİR
- KARAYAZI
- NARMAN
- OLTU
- OLUR
- PASİNLER
- ŞENKAYA
- TEKMAN
- TORTUM

AŞKALE: İl merkezinin 54 km. batısında, Karasu vadisinde yer alır. Demiryolu güzergahındadır. Denizden yüksekliği 1655 metre, yüzölçümü 1527 km²'dir. 1930 sayımına göre toplam nüfusu 45.985 olup, bunun 12.171'i ilçe merkezinde, 33.814'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı, 67 köyü vardır.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kitaplığı bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. En çok tahıl, pancar ve patates ekilir.

Aşkale evvelce bir bucak iken 1938'de ilçe haline getirilmiştir.

ÇAT: İl merkezinin 57 km. güneybatısında, dağlık bir alanda yer alır. 1980 sayımına göre nüfusu 25.940'tır. Bunun 2572'si ilçe merkezinde, 23.368'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 37 köy vardır. Yüzölçümü 1386 km²'dir.

Ortaokulu, sağlık merkezi, kitaplığı bulunan Çat'ın ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. 1954 yılında ilçe olmuştur.

HINIS: İl merkezinin güneyinde ve 150 km. mesafededir. Denizden yüksekliği 1610 metre olup 1799 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 58.595 olup bunun 10.684'ü ilçe merkezinde, 47.911'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 99 köyü vardır.

Hastanesi, kitaplığı, orta dereceli okulları bulunmaktadır.

Ekonomisi hayvancılığa ve kısmen evlerde yapılan dokumacılığa dayanır.

HORASAN: İl merkezinin 86 km. doğusunda, Erzurum-Kars demiryolunun üzerinde yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 49.087'dir. Bunun 10.208'i ilçe merkezinde, 38.879'u köylerde yaşar. 1 bucağı, 73 köyü vardır. Yüzölçümü 1699 km²'dir.

Orta dereceli okulları ve bölge yatılı okulu, kitaplığı vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pancar ekimi ve hayvancılık başlıca geçim kaynağıdır.

İlçe kavşak yolları üzerinde olduğu için 1970'lerden sonra hızlı bir gelişme göstermiştir.

İSPİR: İl merkezinin 146 km. kuzeyinde, Çoruh nehrinin kenarında, Erzurum-Rize yolu üzerindedir. Denizden yüksekliği 1175 metredir ve 2805 km²'lik bir alanı kaplar.

1980 sayımına göre nüfusu 54.084 olup, bunun 7257'si ilçe merkezinde, 46.827'si bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 125 köyü vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve sebzeciliğe dayanır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehir nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	262.622	190.241	72.381	2.982	88
Aşkale	45.985	12.171	33.814	1.527	30
Çat	25.940	2.572	23.368	1.386	19
Hınıs	58.595	10.684	47.911	1.799	33
Horasan	49.087	10.208	38.879	1.669	29
İspir	54.084	7.257	46.827	2.805	19
Karayazı	41.498	3.887	37.611	2.531	16
Narman	25.172	4.596	20.576	863	29
Oltu	40.980	12.351	28.829	1.380	30
Olur	19.937	2.333	17.604	820	24
Pasinler	61.984	19.752	42.232	1.701	36
Şenkaya	38.562	2.706	35.856	1.466	26
Tekman	31.614	2.109	29.505	2.197	14
Tortum	45.749	4.315	41.434	1.940	24
Toplam	801.809	285.182	516.627	25.066	32

KARAYAZI: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 41.498 olup, bunun 3887'si ilçe merkezinde, 37.611'i bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 74 köyü vardır. Yüzölçümü 2531 km², denizden yüksekliği 2285 metredir.

Ortaokulu, kitaplığı, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve tarla tarımına dayanır.

NARMAN: İl merkezinin 102 km. kuzeydoğusunda, Kargapazarı dağlarının eteğinde yer alır. 1980 sayımında toplam nüfusu 25.172 idi. Bunun 4596'sı ilçe merkezinde, 20.576'sı bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı, 42 köyü vardır. Yüzölçümü 863 km²'dir.

Orta dereceli okulu, kitaplığı, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır, 1950'de ilçe olmuştur.

OLTU: İl merkezinin 123 km. kuzeydoğusunda, kendi adını taşıyan çayın kenarında kurulmuştur. Denizden yüksekliği 1280 metre olup, 1380 km²'lik bir alanı kaplar.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 40.980 olup, bunun 12.351'i ilçe merkezinde, 28.629'u köylerde yaşar. İlçeye bağlı 64 köyü vardır.

Orta dereceli okulları, kitaplığı, hastanesi bulunan Oltu'nun ekonomisi hayvancılığa ve sebzeciliğe dayanır. İhram dokumacılığı da önemlidir.

OLUR: İlin kuzeydoğu ucunda, merkeze 171 km. uzaklıkta yer alır. Denizden yüksekliği 1300 metredir. Erzurum'un en küçük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 19.937 olup, bunun ancak 2333'ü ilçe merkezinde, 17.604'ü ise köylerde yaşar. İlçeye bağlı 40 köy vardır. Yüzölçümü 820 km²'dir.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Tarla tarımı ikinci derecede önemlidir.

PASİNLER: İl merkezinin 39 km. doğusunda, Aras nehrinin kıyısında ve demiryolu güzergâhındadır. Denizden yüksekliği 1655 metredir ve 1701 km²'lik bir alanı kaplar.

Erzurum'un en büyük ilçesi olan Pasinler'in 1980 sayımına göre toplam nüfusu 61.984'tür. Bunun 19.712'si ilçe merkezinde, 42.232'si bucak ve köylerde yaşar.

Hastanesi, orta dereceli okulları, kitaplığı vardır. Şifalı kaplıcaları da bulunan şirin bir ilçedir. Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. Eski adı Hasankale olan Pasinler, kendi adını taşıyan bereketli bir ova üzerine kurulmuştur. Ayrıca kara ve demiryollarının üzerinde yer alması da ticaretini canlı tutmaktadır.

ŞENKAYA: 1950 yılında ilçe olan Şenkaya, il merkezinin 175 km. kuzeydoğusundadır. 1980 sayımında nüfusu 38.562 idi. Bunun 2706'sı ilçe merkezinde, 35.856'sı bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 66 köyü vardır. Yüzölçümü 1466 km²'dir.

Ortaokulu, kitaplığı, sağlık merkezi vardır.

Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. Köylerinin yüzde 90'ı yaz aylarında yaylaya çıkar.

Yakutiye Medresesi

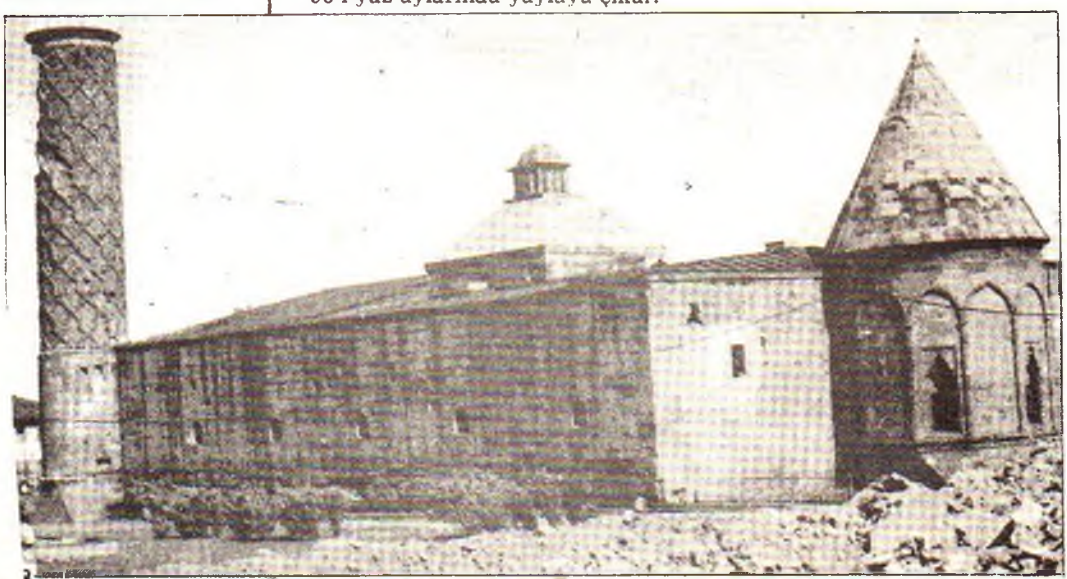

Deri Fabrikası, Bütangaz Dolum Tesisleri, Baltacıoğlu ve Ispir Ayakkabı Fabrikaları, Pasinler Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Erzurum Yün İşletmesi vb.dir.

İldeki küçük işletmelerin sayısı 1065'i bulmaktadır. Bunların çoğu metal eşya sanayii dalındadır. Bakırcılık, demircilik, tarım aracı, çivi, soba vb. üretimi ile dokumacılık, mobilyacılık en yaygın iş kollarıdır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halk müziği ve oyunları çok zengindir. Ezgiler uzun hava ve kırık hava biçimindedir. Konuları çeşitlidir. Başlıcaları aşk, doğa, gurbet, ağıtlar, ninniler, koçaklamalar, taşlamalar vb. dir. Kimi oyun ve türkülerde Azeri etkisi görülür. Yörenin ünlü türküleri Erzurum Çarşı Pazar, Daldalan, Su Gelir Ark Uyanır, Değirmen Başında, Pasinli Güzel, Penceresi Yeşil Boya, Suda Balık, Kağızman'ın Harmanları, Kağızman'a Ismarladım, Yüce Dağ Başında, Çayırın Çimenine, Çayıra Serdim Hah, Çarşıda Üzüm Kara, Habu Diyar vb.dir. Çalınan müzik aletleri çok çeşitlidir. Başlıcaları divan, bağlama, tambura, cura, çöğür, davul, zurna, ağaç kemane, deftir. Geleneksel halk oyunlarının başında çok çeşitli şekillerde oynanan bar gelir. Bundan başka Daldalan, Tamzara, Delloy, Koçeri, Köroğlu Barı, Yayvan Barı, Nurey Barı, Uzundere Barı, Hançer Barı oynanan oyunların başında gelir. Giyim-kuşamı: Geleneksel kadın giyiminde bindallı ve üçetek en çok kullanılan kıyafetlerdir. Üçetek şalvarla giyilir. Pamuklu ceket ve yelek üst giysilerdir. Bele şal kuşak sarılarak başa üzerinde altın dizili fes takılır. Geleneksel erkek giyiminde başa beyaz keçeden külah, kaba kırmızı kumaştan düz yelek giyilip bele kuşak sarılır. Alta çok bol ayaklara doğru daralan salvar giyilir.

ERZURUM'UN ÜNLÜLERİ:

Algan, Beklan (1933- sahne yönetmeni, oyuncu), Aren, Sadun (1922- iktisatçı, profesör), Bilmen, Ömer Nasuhi (1884-1971- din bilgini), Durbaş, Refik (1944- şair), Emrah (1799-1860- halk ozanı), Erbulak, Altan (1929- karikatürcü)

ERZURUM'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM.)
Ağrı	182
Ankara	882
Artvin	293
Bingöl	347
Erzincan	193
Gümüşhane	209
İstanbul	1.234
İzmir	1.460
Kars	212
Muş	262
Rize	397

NOT: Erzurum'a trenle de gidilebilir. İstanbul-Kars, Mersin-Kars, Kars-İstanbul-İzmir seferleri yapan trenler Erzurum'dan geçer. Erzurum'a İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de yapılmaktadır.

Deri Fabrikası, Bütangaz Dolum Tesisleri, Baltacıoğlu ve Ispir Ayakkabı Fabrikaları, Pasinler Tuğla ve Kiremit Fabrikası, Erzurum Yün İşletmesi vb.dir.

İldeki küçük işletmelerin sayısı 1065'i bulmaktadır. Bunların çoğu metal eşya sanayii dalındadır. Bakırcılık, demircilik, tarım aracı, çivi, soba vb. üretimi ile dokumacılık, mobilyacılık en yaygın iş kollarıdır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halk müziği ve oyunları çok zengindir. Ezgiler uzun hava ve kırık hava biçimindedir. Konuları çeşitlidir. Başlıcaları aşk, doğa, gurbet, ağıtlar, ninniler, koçaklamalar, taşlamalar vb. dir. Kimi oyun ve türkülerde Azeri etkisi görülür. Yörenin ünlü türküleri Erzurum Çarşı Pazar, Daldalan, Su Gelir Ark Uyanır, Değirmen Başında, Pasinli Güzel, Penceresi Yeşil Boya, Suda Balık, Kağızman'ın Harmanları, Kağızman'a Ismarladım, Yüce Dağ Başında, Çayırın Çimenine, Çayıra Serdim Halı, Çarşıda Üzüm Kara, Habu Diyar vb.dir. Çalınan müzik aletleri çok çeşitlidir. Başlıcaları divan, bağlama, tambura, cura, çöğür, davul, zurna, ağaç kemane, deftir. Geleneksel halk oyunlarının başında çok çeşitli şekillerde oynanan bar gelir. Bundan başka Daldalan, Tamzara, Delloy, Koçeri, Köroğlu Barı, Yayvan Barı, Nurey Barı, Uzundere Barı, Hançer Barı oynanan oyunların başında gelir. Giyim-kuşamı: Geleneksel kadın giyiminde bindallı ve üçetek en çok kullanılan kıyafetlerdir. Üçetek şalvarla giyilir. Pamuklu ceket ve yelek üst giysilerdir. Bele şal kuşak sarılarak başa üzerinde altın dizili fes takılır. Geleneksel erkek giyiminde başa beyaz keçeden külah, kaba kırmızı kumaştan düz yelek giyilip bele kuşak sarılır. Alta çok bol ayaklara doğru daralan salvar giyilir.

ERZURUM'UN ÜNLÜLERİ:

Algan, Beklan (1933- sahne yönetmeni, oyuncu), Aren, Sadun (1922- iktisatçı, profesör), Bilmen, Ömer Nasuhi (1884-1971- din bilgini), Durbaş, Refik (1944- şair), Emrah (1799-1860- halk ozanı), Erbulak, Altan (1929- karikatürcü)

ERZURUM'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM.)
Ağrı	182
Ankara	882
Artvin	293
Bingöl	347
Erzincan	193
Gümüşhane	209
İstanbul	1.234
İzmir	1.460
Kars	212
Muş	262
Rize	397

NOT: Erzurum'a trenle de gidilebilir. İstanbul-Kars, Mersin-Kars, Kars-İstanbul-İzmir seferleri yapan trenler Erzurum'dan geçer. Erzurum'a İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de yapılmaktadır.

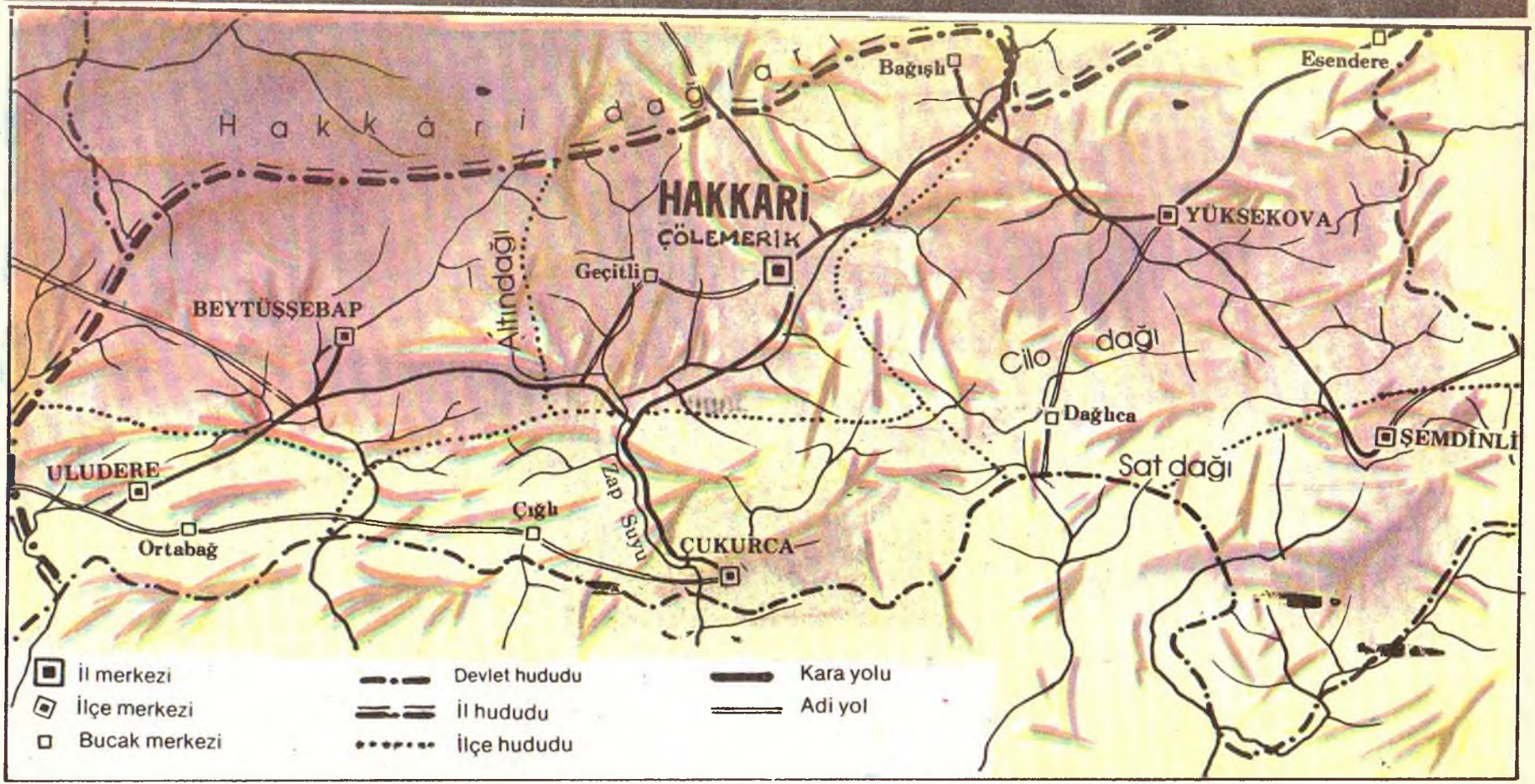
Hakkâri dağı
HAKKARİ
ÇÖLEMERİK
Bağışlı
Esendere
YÜKSEKOVA
Geçitli
Altındağı
BEYTÜŞŞEBAP
Cilo dağı
Dağlıca
ŞEMDİNLİ
Sat dağı
ULUDERE
Çığlı
Zap Suyu
Ortabağ
ÇUKURCA
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

HAKKARİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 0681

İL TRAFİK KODU: 30

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Hakkari'de ovaların büyük kısmında meralar vardır.

Coğrafî konumu: 42° 10' ve 44° 50' doğu boylamları ile 36° 57' ve 37° 48' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 9.521 km². **Yeri:** Güneyinde Irak, doğusunda İran, kuzeyinde Van, batısında Siirt, güneybatısında Mardin vardır. **Nüfusu:** 155.463. **Nüfus yoğunluğu:** 16. **İlçe sayısı:** 5: Beytüşşebab, Çukurca, Şemdinli, Uludere, Yüksekova. **Bucak sayısı:** 12. **Köy sayısı:** 143. **Toprakları:** % 87.6 dağlar, % 2.1 ovalar, % 10.3 platolar. **Dağları:** Hakkari Dağları (Dış-Doğu Toroslar, 3.000 m.), Karacadağ (Terma Dağı 3.275 m., İncebel Dağı 3.019 m., Tanin Dağı 3.231 m., Karadağ 3.652 m., Türemiş Dağı 3.264 m., Altın Dağları 3.253 m., Konaklı Dağı, Coli Dağı (Reşko Tepesi 4.135 m.), Sümbül Dağı 3.467 m., Mere Dağı 3.200 m., Maunsell Sivrisi 3.850 m., Gelyano Tepesi 3.650 m., Beridalo Dağı 3.250 m., Yekboy Dağı, Samur Dağı 3.254 m., Gare Dağı 3.460 m., Sat Dağı 3.450 m., Gevaroki Dağı 3.356 m., Çimen Dağı 3.170 m., Karacadağ 2.954 m., Beyazdağı 3.008 m., Mordağ 3.807 m. **Ovaları:** Gevar Ovası. **Akarsuları:** Büyük Zap Suyu, Habur Suyu. **Gölleri:** Gelyana Gölü, Sat Gölleri, Seyithan Gölü, Golaşin Gölü, Golan Gölleri. **Eğitim oranı:** % 26. **İlkokul sayısı:** 200. **Ortaokul sayısı:** 7. **Lise sayısı:** 6. **Kütüphane sayısı:** 1. **Fabrika sayısı:** 1. **Firma sayısı:** 500. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, darı, pirinç, patates, soğan, tütün, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, at, katır, eşek, arı). **Üretim** (İlkel tezgah dokuması). **Kişi başına yıllık gelir:** 11.309 TL.

DAĞLAR

Hakkari Dağları: Dış-Doğu Toroslar'ı meydana getirirler. Deniz yüzeyinden çok yüksek bir tabana oturmuşlardır. Dağların birçoğu 3.000 m.yi geçer. Bu dağların üzerinde yaşamak hemen hemen imkânsızdır. Genellikle çıplak olan dağların yalnız güneye bakan bölümlerinde yer yer meşe ve ceviz ağaçları vardır. Yüksek yerler kar ile kaplıdır. Hakkari Dağları'ndaki belli başlı yüksektiler şunlardır: Reşko (Gelyaşin, Uludoruk) Tepe (4.135 m.), Suppa Durek Dağı (4.060 m.), Maunsell Sivrisi (3.850 m.), Mordağ (3.807 m.), Karadağ (3.752 m.), Köşedireği Dağı (3.700 m.), Gelyano Tepesi (3.650 m.), Sat Dağı (3.450 m.), Kisara Dağı (3.500 m.), Sümbül Dağı (3.467 m.), Gare Dağı (3.460 m.), Gevaroki Dağı (3.356 m.), Karacadağ (Termo Dağı) (3.275 m.), Türemiş Dağı (3.264 m.), Samur Dağı (3.254 m.), Altın Dağları (3.253 m.), Baridola ve Yekboy Dağları (3.250 m.), Tanin Dağı (3.231 m.), Mere Dağı (3.200 m.), Çimen Dağı (3.170 m.), İncebel Dağı (3.019 m.), Beyazdağı (3.008 m.).

OVALAR

Gevar Ovası: Nehil Vadisi'nin geniş düzlüğüne verilen addır. Yüzölçümü 175 km²'dir. Ortasından Nehil Suyu geçer. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ova çok verimlidir. Yüksekliği 1.900 m.dir. Ovanın her tarafında tarım yapılmaz. Büyük bir kısmı mera ve çayırlıktır. Ovada hayvancılık, tarımdan daha önemlidir. Koyun, sığır, manda ve keçi beslenir.

AKARSULAR

Büyük Zap Suyu: Van'daki Haravil Dağı'ndan doğar. Başkale ilçesinin doğusunda Hakkari topraklarına girer, Çukurca bölgesinden Irak sınırlarına geçer. Büyük Zap Suyu'nun (180-190 km.) 100 km.'lik bölümü il toprakları içindedir. Her mevsim suyu boldur. Nehil Suyu, Avarobaşin Suyu, Şemdinli Suyu ve Hacıbey Deresi Zap Suyu'nun önemli kollarıdır.

Habur Suyu: Nordüz ve Faraşin platolarından doğar. Habur Suyu Irak'a girip çıktıktan sonra Siirt'e geçer ve Dicle ile birleşir. Dicle ile birleşmeden önce Hezil Suyu'nu da sularına katar. Habur Suyu'nun Hakkari içindeki uzunluğu 60 km.dir. Suyu her mevsim boldur.

GÖLLER

Gelyana Gölü: Reşko Buzulu'nun kuzeydoğusundadır. Yüksekliği 2.950 m.dir.

Bu gölün dışında il sınırlarında Sat gölleri, Seyithan Gölü, Golaşin Gölü ve Golan Gölü vardır.

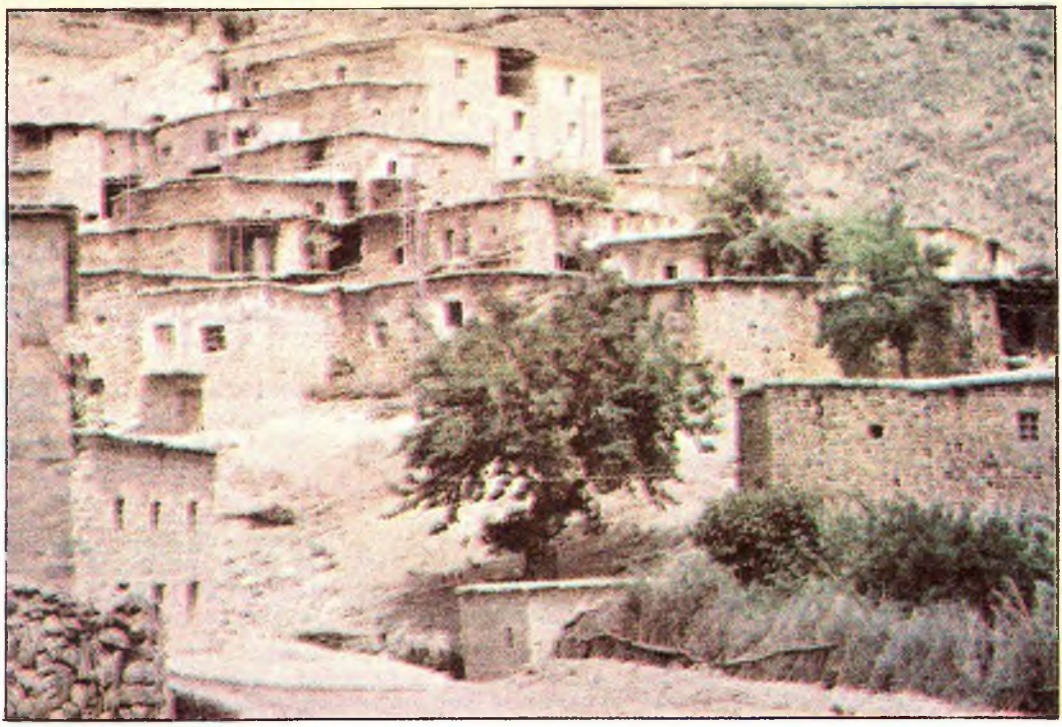

Uludere

İKLİMİ:

İklim bölgelere göre değişiklik gösterir. Yüksek yerlerde kara iklimi, vadi tabanlarında Akdeniz iklimi hüküm sürer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 9.9°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgâr: Bölgede en çok güney-güneydoğu rüzgârı eser. Bunu kuzeybatı, güney-güneybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.0 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %59'u çayır ve meralardan, %25.6'sı orman ve fundalardan, %1.4'ü ekili-dikili alanlardan meydana gelir. %14'ü tarıma elverişsiz alanlardır.

Hakkari çok dağlık bir bölgedir, fakat dağların çoğu çıplaktır. Ormanlarda en çok rastlanan ağaç türü meşedir. Düzlükler (vadi, plato ve ovalar) bozkır görünümündedir.

Hayvanlar: Hakkari yabani hayvanlar bakımından çok zengindir. Dağ keçisi, dağ koyunu, ayı, kurt, vaşak, porsuk, sansar, tilki, tavşan, ördek, keklik, kaz, turaç, toy, angut, turna ve bıldırcın belli başlı hayvanlardır. Bu hayvanlar düzensiz avlanma sonucu yok olmaktadır.

SAYFİYE YERLERİ:

Cilo Dağı: Merkeze 37 km. uzaklıktadır. Cilo Dağı doğa harikası olarak nitelendirilir. **Zümrüt Kaplıcası:** Beytüşşebab ilçesine 4 km. uzaklıktadır. Suyu mafsal romatizması ve kalp yetmezliğine iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ

Hakkari Kalesi: Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. **Meydan Medrese:** Merkezdedir. 1700'de yaptırılmıştır. **Büyük Çiftlik Köyü Kalıntıları:** Yüksekova ilçesi yakımında eski bir şehirdir. Adı Müşarir olan Urartu şehri olduğu tahmin edilmektedir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

İl, 1536'da Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmasından bu yana Hakkari olarak anılmaktadır. Hakkari'ye Ermeniler Ilmar, Süryaniler Gularmak, Memluklar da Culamerg adını vermişlerdi.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi şehir birçok devletin hâkimiyeti altıda kalmıştır. 1534'te Osmanlılar bölgeyi ele geçirdiler. 1535'te Safeviler bir müddet idareyi ele geçirdilerse de aynı yıl içinde Osmanlılar hâkimiyetlerini yeniden kurdular. Şehrin yönetimi bölgedeki beylere bırakıldı. 1688'de bölgenin yönetim biçimi hükûmete bağlılıktan ocaklık biçimine dönüştürüldü. XIX. yüzyılda Hakkari Van eyaletine bağlı bir hükûmetti. 1867'de Erzurum vilayetine bağlı bir hükûmet oldu. Cumhuriyet öncesinde ise Van vilayetine bağlı bir sancaktı. 1924 yılında il olmuştur.

Hakkari kalesi

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö 1000 Urartular
M.Ö 585 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 323 Atropaten Prensliği
M.Ö 312 Selökidler
M.Ö 66 Romalılar
297 Sasaniler
978 Büveyhoğulları
1054 Türkmenler
1260 İlhanlılar
1349 Karakoyunlular
1360 Hakkari Beyliği
1405 Karakoyunlular
1450 Akkoyunlular
1502 Safeviler
1534 Osmanlılar
3 Aralık 1914 Rus işgali
23 Mayıs 1915 Rus işgali
22 Nisan 1918 Ruslar'ın şehri boşaltması.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA HAKKARİ:

I. Dünya Savaşı başlarında Hakkari Ruslar tarafından işgal edildi (3 Aralık 1914). Ancak işgalden bir hafta sonra Ruslar geri çekildiler. 22 Aralık 1914'te başlatılan Sarıkamış Harekâtı Rusları bu cephede durdurmak istiyordu. Bu harekâtı püskürten Ruslar güçlerini daha da arttırarak 23 Mayıs 1915'te 2. defa işgal ettiler. Şehir 3 yıl işgal altında kaldı. 1917 Rus devriminden sonra imzalanan Erzincan ve Brest-Litovsk anlaşmaları gereğince Rusya işgal ettiği bölgeleri, 22 Nisan 1918'de de Hakkari'yi boşalttı. Şehir Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilmemiştir. Hakkari ile Irak arasındaki sınır 5 Haziran 1926'da imzalanan Ankara Antlaşması ile belirlenmiştir.

İLÇELERİ:

- BEYTÜŞŞEBAP
- ÇUKURCA
- ŞEMDİNLİ
- ULUDERE
- YÜKSEKOVA

Atatürk Heykeli

BEYTÜŞŞEBAP: İl merkezinin 105 km. batısında yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 19.033'tür. Bunun 2962'si ilçe merkezinde, 16.071'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 1717 km²'dir. İlçeye bağlı 28 köy ve 80 kadar da köyden daha küçük (köyaltı) yerleşim yeri vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Ceviz üretimi ve ev tezgahlarında kilim dokumacılığı da önemlidir.

Beytüşşebap, 1887'de ilçe olarak Van iline bağlanmış, Cumhuriyetin ilânından sonra bir süre Siirt iline bağlı kalmış, 1936'da Hakkari'ye bağlanmıştır. Belediyesi 1932'de kurulmuştur. Elektriği ve içme suyu vardır.

ÇUKURCA: İl merkezinin 72 km. güneyindedir. Denizden yüksekliği 1500-1800 metre arasında değişen ilçenin yüzölçümü 1009 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 16.450 idi. Bunun 2111'i ilçe merkezinde, 14.339'u köylerde yaşıyordu. İlçede 1 bucak, 17 köy ve 63 köyaltı yerleşmesi (mezrası) vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Çığı Suyu'nun suladığı ve tarıma elverişli bir ovada, Türkiye-Irak sınır çizgisinden 500 metre içeride yer alır.

ŞEMDİNLİ: İl merkezinin güneydoğusunda ve 123 km. uzaklıktadır. 1980'de nüfusu 17.458 idi. Bunun 1956'sı ilçe merkezinde 15.502'si köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 21 köy ve 105 mezra (köyaltı yerleşmesi) vardır. Yüzölçümü 1652 km²'dir.

İçme suyu, elektriği vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Az fakat kaliteli tütün yetiştirir. Balı da ünlüdür.

ULUDERE: İl merkezinin güneybatısında yer alır. Yüzölçümü 581 km²'dir. 1980 sayımına göre nüfusu 18.976 olup, bunun 4793'ü ilçe merkezinde, 14.183'ü köylerde yaşar. 1 bucağı, 15 köyü ve 30 mezrası (köyden çok daha küçük yerleşim yeri) vardır.

Uludere, Hezil Çayı'nın suladığı tarıma elverişli bir düzlükte kurulmuştur. Denizden yüksekliği 1200 metredir. Burada tarla tarımı, bağcılık ve özellikle hayvancılık yapılır. Evvlece bucak iken 1957'de ilçe haline getirilmiştir.

YÜKSEKOVA: Hem nüfus hem yüzölçümü bakımından ilin en yük-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	38.534	18.009	20.525	2.271	17
Beytüşşebap	19.033	2.962	16.071	1.717	11
Çukurca	16.450	2.111	14.339	1.009	16
Şemdinli	17.458	1.956	15.502	1.652	11
Uludere	18.976	4.793	14.183	581	33
Yüksekova	45.012	14.287	30.725	2.291	20
Toplam	155.463	44.118	111.345	9.521	16

sek ilçesidir. Denizden yüksekliği 2000 metreyi aşan yüksek Gevar Ovası'nda kurulduğu için Yüksekova adını almıştır. İl merkezinin 84 km. kuzeybatısında yer alır. Yüzölçümü 2291 km²'dir.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 45.012 idi. Bunun 14.287'si ilçe merkezinde, 30.725'i köylerde yaşıyordu. 2 bucağı, 27 köyü ve 128 mezrası (köyaltı yerleşmesi) vardır.

İlçede orta dereceli okullar vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve tarla tarımına dayanır. Nehil ve Oramar suları ile sulanan Gevar Ovası'nda tahıl ekimi, bağcılık ve meyvacılık yapılır. İlin ticaret merkezi de burasıdır. Süt Endüstrisi Kurumu'nun süt fabrikası, Et ve Balık Kurumu'nun et kombinası burada kurulmuştur.

Yüksekova Belediyesi 1936'da kurulmuş ve aynı yıl ilçe haline getirilmiştir.

EKONOMİSİ:

Tarım: Hakkari'de ekim alanları sınırlı olduğu gibi yetiştirilen ürün türü ve miktarı da sınırlıdır. En çok buğday ekilir. Onu arpa, pirinç ve mısır takip eder. Bir yılda üretilen buğday miktarı yaklaşık 3.300 ton, arpa 700 ton, mısır 500 ton, pirinç 800 ton, nohut 250 tondur. Bunlar dışında darı, soğan, sebze ve meyve üretilir. Az miktarda bağcılık da yapılır. Yılda yaklaşık 400 ton üzüm, 5.500 ton sebze üretilir. Başlıca sebze domates (1.920 ton), patlıcan (450 ton), lahana, fasulye, sivribiber, kabak ve hıyardır. Az miktarda karpuz, kavun da yetiştirilir (Toplam 700 ton).

Hakkari Camii

Meyve olarak elma (600 ton), armut (774 ton), ceviz (2.178 ton) ve dut (727 ton) elde edilir.

Toprağın engebeli oluşu ve iklim şartları tarım alanlarını sınırladığı için bu ilimizde modern tarım araç ve aletleri de çok azdır. Bütün ilde 270 traktör, 100 harman makinası ve 109 pülverizatör vardır.

Hayvancılık: Hakkari ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanır. Faal nüfusun büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşır. Ot ve su bakımından zengin olan yaylalarda yaygın olarak hayvancılık yapılır. Daha çok küçükbaş hayvan beslenmektedir. İlde 1.072 koyun, 333.260 kılkeçisi, 3.720 tiftik keçisi, 50.000 sığır, 15.640 at, 12.500 katır, 154.750 tavuk ve 18.705 tane arı kovanı vardır. İlde yaklaşık 45.500 ton süt, 14.500 adet deri, 355 ton bal üretilir.

Madenler: Yeraltı kaynakları bakımından oldukça fakirdir. Merkez ilçede asbest yatakları varsa da işletilmemektedir. Asbestten başka işletilebilir bir madeni yoktur.

Sanayi: Türkiye'nin sanayi bakımından en az gelişen illerinden biridir. İlde 10 kişiden fazla işçi çalıştıran sade 2 işyeri vardır. Bunlardan birisi Süt Endüstrisi Kurumu tarafından kurulan Yüksekova Süt Fabrikası, diğeri de Şemdinli'deki Tekel'in Yaprak Tütün Bakımevi'dir.

İlde toplam 71 işyeri vardır. Bunun 27'sinde 1, 42'sinde 2-9 kişi çalışmaktadır. İlde süt inekçiliği kooperatifi, halı dokuma atölyeleri, et kombinası kurulmaktadır.

Hakkari'de birkaç tane un fabrikası vardır. Hızar atölyesi, oto tamir atölyeleri, kilim dokuma tezgahları diğer küçük sanayi kuruluşlarıdır. Beytüşşebab'ın yünlü ve simli kilimleri çok meşhurdur, fakat üretimi azdır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Hakkari türküleri, toplum hayatının acı tatlı günlerine ait anıları, yayla hayatını dile getirir. Halk dili ile söylenir. Yöreye ait en ünlü türküler Ayvana Serdim Kilim, Siz Gelin Gül Ekelim, Şu Tepe Bizim Tepe, Gelinler Güzel Olur, Nar'i Yar Güzel, Memo ve Sevdam Gidelim'dir. İl-

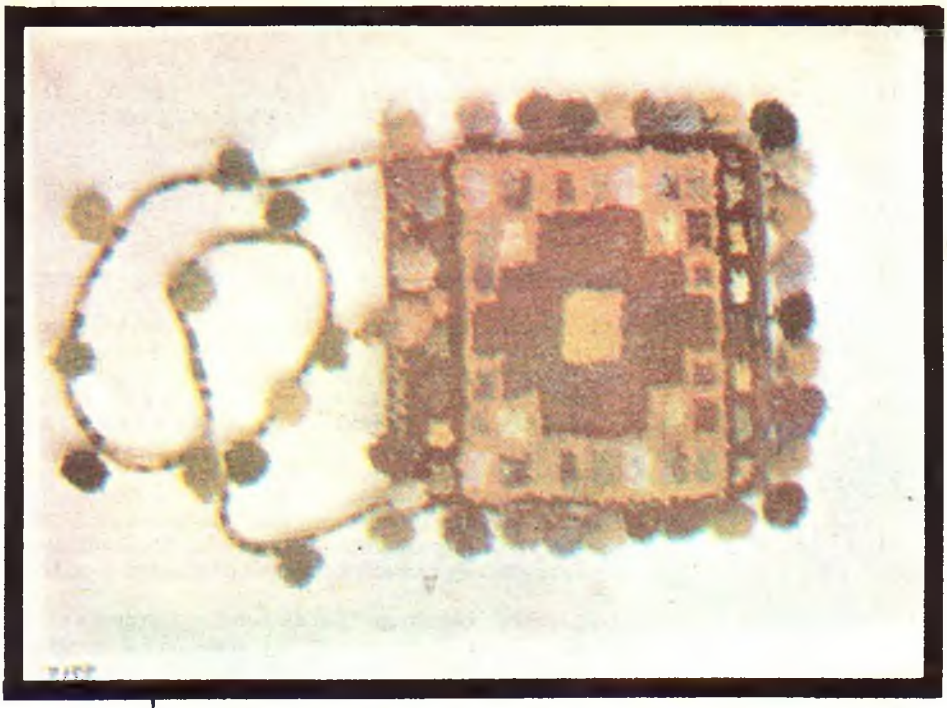

de yöreye uygun halay vb. oyunlar oynanır. En ünlü oyunlar gülşeni, hayseri, gani berganidir. **Giyim-kuşam:** Hakkari ve çevresinin kendine özgü giyimleri vardır. Erkek giysilerinin başında "şelişepik" gelir. Şelişepik desenli ve renkli elbiselerdir. Bunun dışında diyaryane ve şımakyane gibi elbiselerle şalkuşak, kerik denen kolsuz cepkenler diğer kıyafetler arasındadır. Başlık olarak sarık kullanılır. Ayağa "sak" denilen püsküllü renkli tozluklarla "reşik" denen pabuç giyilir. Hakkari ve çevresinde kadınlar fistan denen uzun entariler giyerler. Fistanın üzerine "kutik" denen kollu ve kolsuz yelekler alınır. Bele şal kuşak veya püsküllü puşiler sarılır. Ayaklara yerli el sanatı işi renk renk yünlerden örme desenli yün çoraplar ve sarık, yemeni giyilir. Hakkarili kadınlar maddî durumlarına ve yaşlarına göre kıyafetlerin üzerine çeşitli takılar kullanırlar.

TÜRKÜLERİ:

Yârim güzel, canım güzel
Gel gidelim çayıra
Böyle endam olur mu
Allah seni kayıra.

Yârim güzel, canım güzel
İndim çayın başına
Yar bezenmiş bekliyor
Vuruldum hilâl kaşına.

Yârim güzel, canım güzel
Bakarsan güldürürsün
Kaş çatma öldürürsün
Bu kadar zalim olma
Canımdan bezdirirsin.

HAKKARİ'YE NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (km)
Adana	1.087
Ankara	1.420
İstanbul	1.822
İzmir	1.964
Mardin	623
Siirt	431
Van	203

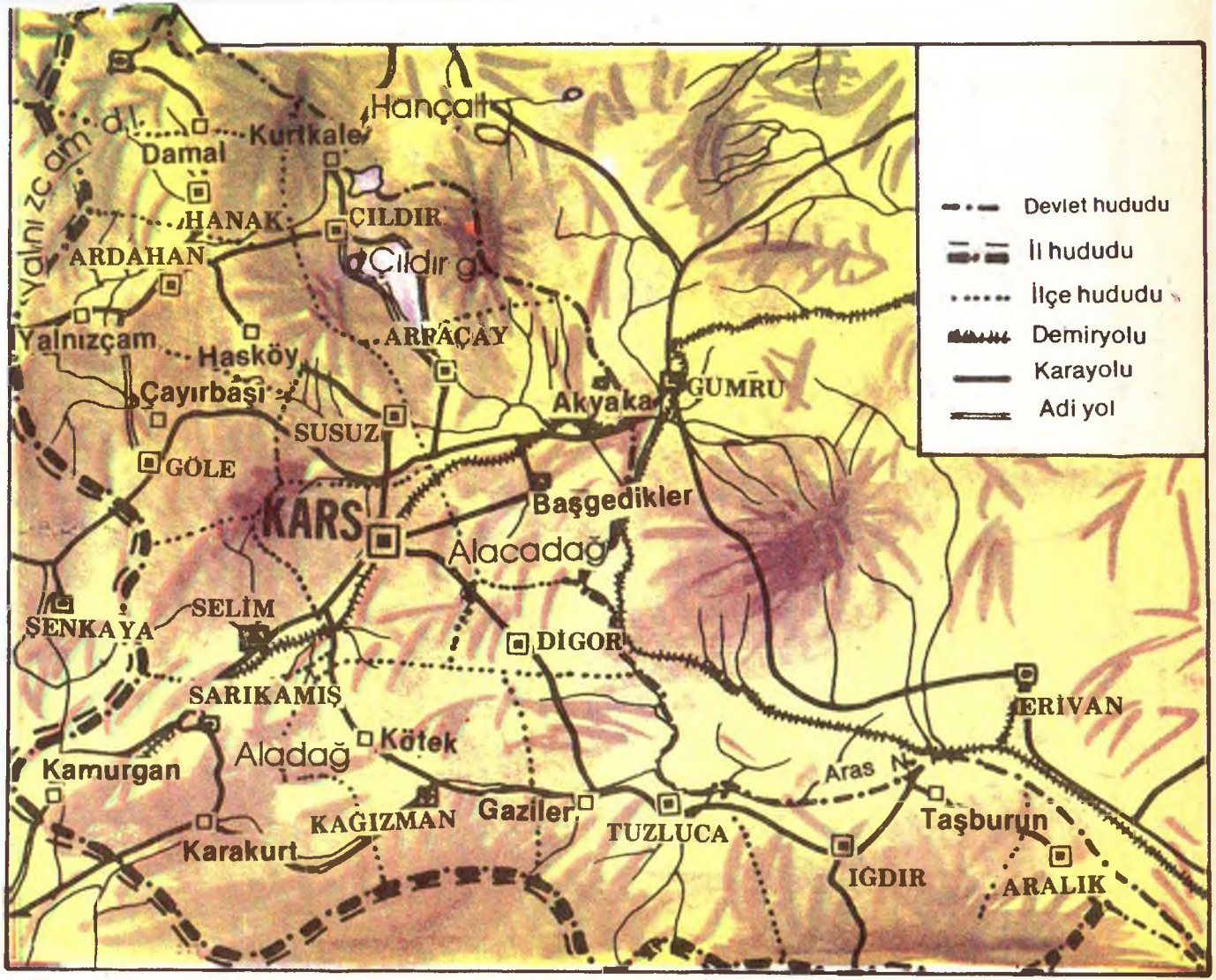
Hançalı
Kurtkale
Damal
HANAK
ÇILDIR
ARDAHAN
Çıldır gl.
Yalnızçam
Hasköy
ARPAÇAY
Çayırbaşı
GÜMRÜ
Akyaka
SUSUZ
GÖLE
KARS
Başgedikler
Alacadağ
SELİM
ŞENKAYA
DİGOR
SARIKAMIŞ
ERİVAN
Aladağ
Kötek
Kamurgan
Aras N.
Gaziler
KAĞIZMAN
TUZLUCA
Taşburun
Karakurt
IĞDIR
ARALIK
Devlet hududu
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol

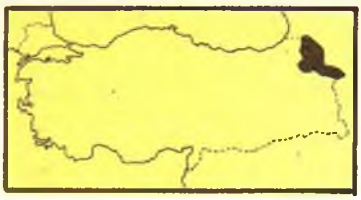

KARS

OTOMATİK TELEFON KODU: 0211

İL TRAFİK KODU: 36

Coğrafi konumu: 42° 10' ve 44° 49' doğu boylamları ile 39° 22' ve 41° 37' kuzey enlemleri arasındadır. **Yüzölçümü:** 18.557 km². **Yeri:** Doğusunda İran ve SSCB, kuzeybatısında Artvin, batısında Erzurum, güney ve güneydoğusunda Ağrı vardır. **Nüfusu:** 700.238. **Nüfus yoğunluğu:** 38. **İlçe sayısı:** 14: Araklı, Ardahan, Arpaçay, Çıldır, Digor, Göle, Hanak, Iğdır, Kağızman, Posof, Sarıkamış, Selim, Susuz, Tuzluca. **Bucak sayısı:** 29. **Köy sayısı:** 787. **Toprakları:** % 38.2 dağlar, % 11 ovalar, % 50.7 platolar. **Dağları:** Soğanlı Dağı 2.808 m., Süphan Dağı 2.909 m., Ziyaret Dağı 2.838 m., Aladağ 3.138 m., Ağadeveler Dağı 2.423 m., Hacıhalil Dağı 2.366 m., Borluk Dağı 2.550 m., Dumanlı Dağı 2.699 m., Allahüekber Dağı (Allahüekber Tepesi 3.120 m., Kabak Tepesi 3.055 m.), Kısır Dağı 3.197 m., Hacı Galo Dağı, Zuzan Dağı, Yalnızçam Dağları 2.198 m., Akbaba Dağı 3.026 m., Yağlıca Dağı 2.961 m., Kel Dağı 3.033 m., Taşkomu Dağları, Aşağıdağ 3.257 m., Perili Dağ, Durak Dağı, Zor Dağı (Akpınar Tepesi 3.196 m., Pamuk Dağı Tepesi 2.634 m.), Ağrı Dağı 5.134 m. **Ovaları:** Iğdır Ovası, Kars Ovası, Göle Düzü, Ardahan Düzü, Haçuvan Düzü, Damal Düzü, Hanak Düzü. **Akarsuları:** Aras Irmağı 435 km., Arpaçay, Kars Çayı, Kura Irmağı. **Gölleri:** Çıldır Gölü 120 km², Aygır Gölü 3 km², Deniz Gölü. **Eğitim oranı:** % 53.4. **İlkokul sayısı:** 811. **Ortaokul sayısı:** 61. **Lise sayısı:** 16. **Kütüphane sayısı:** 8. **Büyük işyeri sayısı:** 19. **Firma sayısı:** 2.535. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, mısır, pirinç, patates, şeker pancarı, pamuk, ayçiçeği, susam, sebze, meyve, koyun, sığır, keçi, manda, at, eşek, tavuk, arı). **Üretim** (Çimento, yem, süt ürünleri). **Kişi başına yıllık geliri:** 14.441 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ

DAĞLAR

Kuzey Anadolu Kıvrım Dağları: İki bölümden meydana gelir. Birinci bölüm Sarıkamış-Kars platosu üzerindeki tek tek dağlardır. İkinci bölüm ise Sarıkamış'ın kuzeyinden Çıldır Gölü'ne kadar uzanan sıradağlardır. Bu dağların en önemli yükseklikleri şunlardır: Soğanlı Dağı (2.808 m.), Süphan Dağı (2.909 m.), Ziyaret Dağı (2.838 m.), Aladağ (3.138 m.), Ağadeveler Dağı (2.423 m.), Yağlıca Dağı (2.961 m.), Hacıhalil Dağı (2.366 m.), Borluk Dağı (2.550 m.), Dumanlı Dağı (2.699 m.), Allahüekber Tepesi (3.120 m.), Kabak Tepesi (3.055 m.), Kısır Dağı (3.197 m.), Hacı Galo Dağı, Turan Dağı, Yalnızçam Dağları (2.918 m.), Akbaba Dağı (3.026 m.) ve Keldağ (3.033 m.)'dır.

Güney Anadolu Kıvrım Dağları: Kars'ın Ağrı ile komşu olan bölümündeki dağlardır. Kağızman'a kadar Taşkomu Dağları adını alır. Bu dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Aşağıdağ (3.275 m.), Perili Dağ, Durak Dağı, Zor Dağı, Akpınar Tepe (3.196 m.), Pamuk Dağı Tepesi (2.634 m). ve Büyük Ağrı Dağı (5.134 m.)'dir.

OVALAR

Ardahan Ovası: Ardahan ilçesinin yer aldığı geniş düzlüktür. Yüzölçümü 180 km²'dir. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ova 1.800 m. yüksekliktedir. Ovada yalnız arpa, buğday ve patates ekimi yapılır.

Damal ve Hanak Ovaları: Ardahan Ovası'nın kuzeybatısındaki iki küçük ova vardır. Bu ovalara Meşe-Ardahan Ovası adı verilir. Kuzeydeki Damal Ovası küçük bir ovadır. Ovanın yüksekliği 2.000 m.dir. Damal Ovası dar bir vadi ile Hanak Ovası ile birleşir. Hanak Ovası'nın yüzölçümü 20 km²'dir.

Göle Ovası: Yukarı Kura Irmağı'nın kıyısı boyunca uzanan ovaların ilkidir. Yüzölçümü 150 km² olan ovanın yüksekliği 2.000-2.100 m.dir. Ovada hayvancılık yaygındır.

Iğdır Ovası: Aras Irmağı'nın kenarlarındaki ovadır. Yüzölçümü 650 km² olan ovanın toprakları alüvyonla kaplanmıştır. Ova Aras Irmağı tarafından sulanır. Ovada pamuk, pirinç, buğday, arpa, sebze ve meyva üretilir. Hayvancılık da yaygındır.

Kars Ovası: Selim ilçesinin güneybatısından başlayarak Arpaçay Düzü'ne kadar sürer. Kars Ovası 2.500 km², yüzölçümü ile Doğu Anadolu'nun en geniş ovasıdır. Kars Ovası 1.500-2.100 m. yüksekliktedir. Ovada Zaruşad Ovası, Şuregel Ovası, Başgedikler Ovası, Ağçakale Ovası ve Hançerli Ovası gibi küçük ovalar vardır. Ova humuslu toprakla kaplıdır. Ovada arpa ve buğday ekimi yapılır, hayvancılık da yaygındır.

AKARSULAR

Aras Irmağı: Bingöl Dağı'ndan doğar. Uzunluğu 435 km.dir. Kış aylarında suları donar. Irmağın Iğdır Ovası'ndaki debisi 20-200 m³/sn.dir.

Arpaçay: Aras Irmağı'nın önemli bir koludur. Kars'ın doğusundan Sovyetler Birliği ile sınır meydana getirerek akar. Arpaçay , Karahan Çayı, Kars Çayı, Başgedik Deresi ve Digor Çayı'nı aldıktan sonra Aras Irmağı ile birleşir.

Kars Çayı: Arpaçay'ın önemli bir koludur. Kars Ovası'nı geçtikten sonra Cara Deresi ile karışır. Bu noktadan sonra güneydoğuya dönerek Şuregel Düzlüğü'nde Arpaçay'la birleşir.

Kura Irmağı: Göle-Merdinik Düzü çevresindeki dağlardan doğan ırmağa Kur, Kür Irmağı adı da verilir. Maçkap Çayı, Ay Deresi ve birçok ufak dere ile beslenen ırmak Çıldır Suyu ile birleşir. Kura Irmağı ve kolları kışın donar. Yalnız Posof Çayı donmaz.

GÖLLER

Aktaş Gölü: Kars'ın kuzeyindedir. Yarısı Sovyetler Birliği topraklarında kalır. Yüzölçümü 27km² olan göle, Hazapin, Kazrak, Kenarbel, Khozapin, Khozapan adları da verilir. Çıldır Ovası'ndan 350-400 m. yüksektedir. Suları fazla derin değildir ve suyu sodyum karbonat içerir.

Aygır Gölü: Susuz ilçesinin batısındadır. Yüzölçümü 3 km²'dir. En derin yeri 30 m. olan gölün suyu tatlıdır.

Çıldır Gölü: Merkez ilçenin kuzeyindedir. 1.959 m. yüksekliktedir. Van Gölü'nden sonra Doğu Anadolu'nun en büyük gölüdür. Yüzölçümü 120 km²'dir. Üzerinde Kuş Adası adlı bir adacık vardır. Gölün fazla suları Cara Deresi ve Kars Çayı'na boşalır.

Deniz Gölü: Kağızman yakınlarındadır. Dipten beslenen gölün suları tatlıdır.

Turna Gölü: Kötek bucağının kuzeydoğusundadır. Yüzölçümü 2 km²'dir. Çevreden gelen ve dipten kaynaklanan sularla beslenir. Oldukça derin olan gölün suları tatlıdır.

İKLİMİ:

İlde Doğu Anadolu'nun yüksek yayla iklimi hâkimdir. Kışlar çok soğuk ve sert, yazlar serin geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 4.2°C'dir. Ocak ayının sıcaklık ortalaması -11.6°C'dir. Kış Ekim ayında başlar, Mayıs sonlarına kadar sürer. En sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur. Yaz ayları sıcaklık ortalaması 17°C'dir.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 527.7 mm.dir. En az yağış Aralık ve Ocak, en çok yağış Mayıs ve Haziran aylarında düşer.

Rüzgâr: İlde en çok güneybatı rüzgârı eser. Bunu kuzeydoğu ve güney rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr 2.0 m/sn.dir. En hızlı esen rüzgârı 35.7 m/sn. ile batı-kuzeybatı rüzgârıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Kars ili topraklarının %68.5'i çayır ve meralarla kaplıdır ve bu yüzden hayvancılık çok gelişmiştir. İl topraklarının %21.6'sı ekili alanlarla kaplıdır. %5.1'i de tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

Kars'ta ormanlar 1900 m. yükseklikte başlamakta ve 2.800 m.ye kadar çıkmaktadır. Başka hiçbir ilimizde bu kadar yükseklikte orman yoktur. Ardahan ve Posof yakınlarındaki ormanlarda çam türü ağaçlar, Kağızman ve Ağrı Dağı eteklerinde ise meşe ağaçları görülür.

Hayvanlar: İlde birçok yabani hayvan bulunur. Bu hayvanların başlıcaları tilki, kurt, sansar, su samuru, ayı, keklik, bıldırcın, yabankazı, yaban ördeği ve toydur.

SAYFİYE YERLERİ:

Çıldır Gölü kıyıları: Ağrı Dağı'nda bir kamp yeridir. Soğuksu: Sarıkamış'a 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir. Kaplıcaları: Öncül Köyü Kaplıcası, Deveboynu Kaplıcası, Göle Kaplıcası, Koruvenk Kaplıcası, Kötek Kaplıcası.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Kars Kalesi: 1152'de Saltukoğlu Sultan Melik İzzeddin tarafından yaptırılmıştır. Havariler Kilisesi: 932-937 yılları arasında Kral Abbas II. Takvor tarafından yaptırılmıştır. Evliya Camii: III. Murad döneminde yaptırılmıştır (1579). Paşa Sarayı: Beylerbeyi sarayı olarak yaptırılmıştır (1579). Bugün yıkık durumdadır. Ardahan Kalesi: Kalenin kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Ani: Arpaçay ilçesinde, eski bir şehirdir. Şehir, Surlar Büyük Katedral, Surp Gregor Kilisesi, Çoban Kilisesi, Keçeli Kilise, Havariler Kilisesi, Ebul Muammeran Camii, Menuçehr Camii, Selçuklu Kervansarayı gibi yapılardan meydana gelir. Şeytan Kalesi: Çıldır ilçesindedir. Şatoyu andırmaktadır. Selçuklu Kervansarayı: Iğdır ilçesine 25 km. uzaklıktadır. XII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir.

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö 900 Urartular
M.Ö 560 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 189 Araks Krallığı
439 Sasaniler
657 Bizanslılar
693 Araplar
1045 Bizanslılar
1053 Selçuklular
1256 İlhanlılar
1380 Karakoyunlular
1468 Akkoyunlular
1534 Osmanlılar
1604 Safeviler
1616 Osmanlılar
1807 I. Rus İşgali
1828 II. Rus İşgali
1855 III. Rus İşgali
1856 Ruslar'ın şehri boşaltmaları
22 Aralık 1914 Sarıkamış Harekâtı
3 Mart 1918 Kars, Ardahan ve Batum'un Osmanlılar'a verilmesi
18 Ocak 1919 Kars'ta Güneybatı Kafkas Milli Hükûmeti'nin kurulması.
13 Nisan 1919 İngilizler'in Kars'ı İşgali
26 Nisan 1919 Gürcüler'in Ardahan'ı İşgali
17 Şubat 1920 Ermenilerin Çıldır'ı işgali
30 Ekim 1920 Kars'ın kurtuluşu
13 Kasım 1920 Iğdır'ın kurtuluşu
2 Aralık 1920 Kars ve ilçelerinin Türkiye'ye bırakılması
23 Şubat 1921 Ardahan'ın Türkiye'ye bırakılması
13 Ekim 1921 Kars'ın bugünkü sınırlarının belirlenmesi.

Evliya Camii

ADI NEREDEN GELİYOR?

Kars adının kaynağını oluşturan Karsak kelimesinin Kafkaslar'ın kuzeyindeki Dağıstan bölgesinden gelerek yöreye yerleşen Velentur boyunun Karsak oymağından geldiği söylenir. Bölge "Ararat eyaleti" adıyla 200 yıl İranlılar'ın egemenliğinde kaldı. Kars adının kaynağıyla ilgili bir başka söylentiye göre ise Gürcistan-Ermenistan sınırında yer alan şehrin adı Gürca dilinde "kapı kenti" anlamındaki "Karis Kalaki"-den gelmektedir.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Kars birçok devletin hâkimiyeti altında kaldı. 1534'te Osmanlılar'a bağlandı. Kars Safevi-Osmanlı devletleri arasında büyük bir problem olmuştur. 1604'te Safeviler, Kars'ı ele geçirdilerse de 1616'da Osmanlılar şehri yeniden kuşattılar. Bundan sonra şehir 2 defa Safeviler'e geçti (1734 ve 1744). Kars Rusya-Osmanlı devletleri arasında münasebetlerin bozulmasına da sebep olmuştur. Rus-

lar, Kars'ı birçok defa ele geçirmişlerdir. 1821, 1828 yılında iki defa Rusya ordularının işgaline uğrayan Kars, Edirne Anlaşması ile tekrar Osmanlılar'a verilmiştir (1830). 1855 yılında yine Rus işgaline uğrayan Kars kısa süren işgalden Paris Antlaşması sonucu kurtulabilmiştir. 1876'da 3. defa Rus işgali başlamış ve şehir Brest-Litovsk Antlaşması ile Osmanlılar'a bırakılmıştır (3 Mart 1918). XIX. yüzyılda Kars ve Çıldır iki eyaletti. 1846'da Kars ve Çıldır sancak haline getirilip Erzurum Eyaleti'ne bağlandı. 1876'da Rus yönetimi altına giren Kars, Kafkasya, Genel Valiliğe bağlandı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KARS:

I. Dünya Savaşı'nın başında Kars Rus işgali altındaydı. Rus devrimi sonunda Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasıyla Kars, Ardahan ve Batum'u içine alan bölge Osmanlılar'a bırakıldı (3 Mart 1918). Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi uyarınca İtilaf devletleri Kars, Ardahan ve Batum'un hemen boşaltılmasını istediler. İngilizler de daha Osmanlı askerleri bölgeyi boşaltmadan işgale başladılar. Halk Kars İslâm Şûrası'nı kurarak (5 Kasım 1918) işgalcilerle mücadeleye başladı. Güney Kafkasya'nın Ermeni ve Gürcü denetimine girmesinden sonra 1919'da başlayan saldırılar 1920'de 15. Kolordu'nun desteğiyle daha da genişletildi. Daha sonra Kazım Karabekir'in komutasında Doğu harekâtı başlatıldı ve 30 Ekim 1920'de Kars'a girildi. Doğu cephesindeki başarılı çarpışmalar sonucu Ermeniler ateş-kes istemek zorunda kaldılar. 2 Aralık'ta imzalanan Gümrü Antlaşması ile Kars Sancağı'nın bütünü Türkiye'ye geri verilmiştir. 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Kars'ın ve Artvin'in bugünkü sınırları belirlendi. 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması ile bu sınırlar onaylandı.

İLÇELERİ:

- ARAKLI
- ARDAHAN
- ARPAÇAY
- ÇILDIR
- DİGOR
- GÖLE
- HANAK
- IĞDIR
- KAĞZIMAN
- POSOF
- SARIKAMIŞ
- SELİM

ARAKLI: İl merkezinin 219 km. güneydoğusunda yer ahr. Türkiye'nin doğu ucu ve Türk-İran-Rus sınırlarının kavşak noktası Araklı ilçesinin doğu sınırı üzerindedir.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 16.282 olup, bunun 3762'si ilçe merkezinde, 12.520'si köylerde yaşar. Yüzölçümü 611 km²'dir. İlçeye bağlı 23 köy vardır.

Araklı'nın ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarla tarımı ve hayvancılık yapılır.

ARDAHAN: Kars'ın 85 km. kuzeybatısındadır. 1241 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 62.600 idi. Bunun 14.912'si ilçe merkezinde, 47.688'i bucak ve köylerde yaşar, 2 bucağı ve 60 köyü vardır.

Ardahan'ın verimli bir ovası, çam ağaçlarıyla kaplı dağları, hayvancılığa çok elverişli yaylaları vardır. İlçede bir arıcılık enstitüsü, suni tohumlama merkezi ve zirai araştırmalar istasyonu vardır.

İlçede kütüphane, hastane, lise bulunmaktadır.

ARPAÇAY: Kars'ın 55 km. kuzeydoğusundadır. Sovyetler Birliği ile olan sınır kapısı Gümrü de Arpaçay ilçesindedir. Sovyetler Birliği'ne ulaşan demiryolu bu ilçeden geçer. 1522 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 58.982 idi. Bunun sadece 3151'i ilçe merkezinde, 55.831'i ise bucak ve köylerde yaşar, 2 bucağı ve 81 köyü vardır.

Arpaçay Irmağı, adını verdiği bu ilçeden geçer. Bu ırmak üzerinde kurulan bir baraj sulamada kullanılır. İlçe ekonomisi hayvancılığa ve bitki tarımına dayanır. Koyundan sonra en çok yetiştirilen hayvan kazdır.

ÇILDIR: İl merkezinin 80 km. kuzeybatısındadır. İlçeye adını veren Çıldır Gölü, Çıldır şehrinin 2 km. güneyinde yer alır. Bu gölün denizden yüksekliği 1.947 metredir. Gölde tatlısubalığı avlanır ve önemli bir gelir sağlanır.

1980 sayımında nüfusu 34.987 idi. Bunun 2.391'i ilçe merkezinde, 32.596'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 3 bucağı ve 42 köyü vardır. Yüzölçümü 1416 km²'dir.

İlçede en önemli gelir kaynağı hayvancılıktır. Daha çok koyun yetiştirilir. Tarla tarımı da yapılır.

DİGOR: Kars'ın güneydoğusunda ve 65 km. uzağındadır. Sovyetler Birliği ile sınırı olan ilçelerden biridir. 1137 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 27.104 idi. Bunun 2242'si ilçe merkezinde, 24.862'si köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 41 köy vardır.

İlçenin verimli topraklarında tahıl ekilir, bağcılık ve sebzecilik yapılır, koyun yetiştirilir.

Digor'da pek çok tarihî kalıntı vardır. 1953'te ilçe olmuştur.

GÖLE: Kars'ın 77 km. kuzeybatısındadır. 1980 sayımında toplam nü-

fusu 58.168 idi. Bunun 8041'i ilçe merkezinde, 50.127'si bucak ve köylerde yaşıyordu. 2 bucağı, 55 köyü vardır. Yüzölçümü 1420 km²'dir.
Ekonomisi hayvancılığa (sığırcılığa) dayanır. Geniş otlakları, çam ormanları vardır.

HANAK: Kars'ın 120 km. kuzeyinde, Yalnızçam dağlarının güneyinde yer alır. Yüzölçümü 892 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 35.566 idi. Bunun 2290'ı ilçe merkezinde, 33.276'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 41 köyü vardır.
Ekonomisi küçükbaş hayvancılığına dayanır.

IĞDIR: Kars'ın nüfus bakımından en büyük ilçesidir. Kendi adını taşıyan büyük ve verimli ovanın ortasında bulunur. Yüzölçümü 1692 km²'dir. 1980'de nüfusu 77.887 idi. Bunun 24.352'si ilçe merkezinde, 53.535'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 53 köyü vardır.
Her çeşit tarıma elverişli olmakla beraber daha çok koyunculuk yapılır. Orta dereceli okulları, kitaplığı vardır.

KAĞIZMAN: İl merkezinin 85 km. güneyindedir. 1792 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 46.612 idi. Bunun 13.236'sı ilçe merkezinde, 33.376'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 63 köyü vardır.
Ekonomisi tarıma dayanır, tarla tarımı ve hayvancılık yapılır.
Kütüphanesi, orta dereceli okulları, hastanesi vardır.

POSOF: İl merkezinin kuzey ucunda 185 km. uzağındadır. 607 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 23.389 idi. Bunun 2127'si ilçe merkezinde, 21.262'si bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 48 köyü vardır.
Ormanları, güzel yaylaları olan Posof'un ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekilir, bahçecilik, bağcılık ve hayvancılık yapılır.

SARIKAMIŞ: Kars'ın 57 km. güneybatısında yer alır. Yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesidir. 1951 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 66.480 olup bunun 22.799'u ilçe merkezinde, 43.681'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 55 köyü vardır.
Ormanları çok olan Sarıkamış'ta tarla tarımı azdır. Fakat hayvancılık çok önemlidir.
İlçenin hastanesi, kütüphanesi, orta dereceli okulları vardır.

SELİM: Kars'ın 28 km. batısında yer alır. Yüzölçümü 1011 km²'dir. 1980'de nüfusu 33.511 idi. Bunun 3.969'u ilçe merkezinde, 29.542'si köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 53 köy vardır. İlçeden demiryolu geçer.
Ekonomisi tarıma, özellikle hayvancılığa dayanır. Selim, 1957'de ilçe oldu.

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez	102.286	58.799	43.487	1.384	74
Aralık	16.282	3.762	12.520	611	27
Ardahan	62.600	14.912	47.688	1.241	50
Arpaçay	58.982	3.151	55.831	1.522	39
Çıldır	34.987	2.391	32.596	1.416	25
Digor	27.104	2.242	24.862	1.137	24
Göle	58.168	8.041	50.127	1.420	41
Hanak	35.566	2.290	33.276	892	40
Iğdır	77.887	24.352	53.535	1.692	46
Kağızman	46.612	13.236	33.376	1.792	26
Posof	23.389	2.127	21.262	607	39
Sarıkamış	66.480	22.799	43.681	1.951	34
Selim	33.511	3.969	29.542	1.011	33
Susuz	23.087	3.137	19.950	645	36
Tuzluca	33.297	6.911	26.386	1.236	27
Toplam	700.238	172.119	528.119	18.557	38

SUSUZ: Kars'ın 30 km. kuzeyindedir. 645 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 23.087 olup, bunun 3137'si ilçe merkezinde, 19.950'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 28 köy vardır.
Ekonomisi tarıma, özellikle hayvancılığa dayanır.
Evvelce bucak iken 1959'da ilçe haline getirildi.

TUZLUCA: Kars'ın 120 km. güneydoğusundadır. 1236 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 33.297 idi. Bunun 6911'i ilçe merkezinde, 26.386'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 80 köyü vardır.
Verimli Iğdır Ovası'nın devamı olan topraklar üzerinde kurulmuştur. Ekonomisi tarıma dayanır. Hemen hemen her türlü tarım yapılır. Adını halen işletilmekte olan tuz madeninden almıştır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Kars ilinin ekonomisi tarıma dayanır. Faal nüfusun %84'ü bu kesimde çalışır. Temel geçim kaynağı tarımın hayvancılık dalıdır.
Kars ilinin tarla tarımından sağladığı ürünler sınırlıdır. Bitkisel üretim en çok Iğdır Ovası'nda yapılır. İlin diğer bölgelerindeki engebeler ve iklim tarla tarımına elverişli değildir. Aras Irmağı bazı bölgelerde sulamada kullanılmaktadır. Kağızman, Tuzluca, Iğdır ilçelerinde şekerpancarı, fasulye ve fiğ ekilir. Kars'ta 1983 yılında 118.468 ton buğday, 123.042 ton arpa, 208.862 ton şekerpancarı, 25.335ton patates 1.518 tonu saf, 2.429 tonu tohum olmak üzere 3.947 ton pamuk üretilir.
Kars'ta yaygın olarak yetiştirilen sebzeler lahana, turp, şalgam, havuç gibi kış sebzeleridir. Iğdır Ovası'nda domates, patlıcan, biber marul, bakla yetiştirilir fakat sebzecilik bu ilimizin hiçbir ilçesinde önemli bir geçim kaynağı değildir. Meyvacılık da aynıdır. En çok kayısı yetiştirilir (12.476 ton).Kayısıyı 5.103 tonla elma izler.
Iğdır Ovası'nda 35.000 hektarlık bir alan sulanabilmektedir. Suni gübre kullanımı da yine Iğdır Ovası'nda yaygındır. Modern tarım aletlerinin kullanılması yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Kars'ta 5.142 traktör, 4.065 harman makinası, 268 motopomp, 34.854 krema makinası ve 46.309 yayık vardır.

Hayvancılık: Kars ilinde hayvancılık tarla tarımından çok daha önemlidir. Zengin bitki örtüsü ile kaplı çayır ve meraların çokluğu hayvancılığın gelişmesini sağlamıştır.
Kars en çok sığır besleyen ilimizdir. Bu ilimizde yaklaşık 960.000 sığır, 2.481.320 koyun, 158.100 kılkeçisi, 34.000 manda, 62.854 at, 20.470 eşek vardır. Ayrıca 56.400 arı kovanı 698.580 tavuk bulunmaktadır. 1983 yılında ilde 272.750 ton süt, 3.085 ton et, 124.880 adet deri, 3200 ton bal ve 48.510 adet yumurta üretilmiştir.

Madenler: Yeraltı kaynakları bakımından zengin bir il değildir. İlin en önemli madeni perlittir. Perlit dışında arsenik, asbest ve manyezit madenleri Kağızman ilçesinden çıkartılır. Bunların dışında Kağızman ve Tuzluca'dan tuz çıkarılır. Diğer önemli madenleri alçıtaşı (Sarıkamış), tuğla-kiremit hammaddesi (Tuzluca) ve linyittir (Ardahan).

Sanayi: Bu ilimiz sanayi bakımından ancak son yıllarda gelişmeye başlamıştır. Büyük işletmelerin sayısı azdır. Süt Fabrikası, Çimento Fabrikası, Et Kombinası, Sümerbank Ayakkabı Fabrikası ilin başlıca kamu kuruluşlarıdır. Özel teşebbüse ait kuruluşlar da şunlardır: Yem Fabrikası, İplik Fabrikası, Un Fabrikası, Deri İşleme Fabrikası, Tuğla Kiremit Fabrikası, Karset Sucuk ve Pastırma Fabrikası vb.
Büyük işletmelerin sayısı azdır. Bunun yamında küçük işyerleri oldukça yaygındır. İlde 880 küçük işyeri vardır (1980). Bunlar en çok gıda, metal eşya, orman ürünleri ve dokuma dallarında iş gören kuruluşlardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Kars ve yöresi buraya yerleşen değişik gruplara bağlı olarak halk müziği ve oyunları yönünden zengindir. Halk müziğinde âşıklık geleneğini yaşatan tek il Kars'tır. Yörenin ünlü türküleri arasında Saraydan İndi Yeridi, Mert Davanır Namert Kaçar, Başına Döndüğüm Kurban Olduğum, Beyim Gözün Aydın Olsun, Bu Gelen Nahır mıdır?, Bayırda Gezen Bacılar, Yaylasından İnmişler, Bulguru Kaynatırlar, Ardahan'ın Yollarında, Can Maral Can, Kemanımın Telleri, Ay Gara Kaş, Bağa Girdim Üzülme, Olam Boyun Kurbanı bulunur. Yöre halk sazları yönünden de çeşitlilik gösterir. Vurmalı sazlardan davul, zilli sallama, def, koltuk davulu, kaşık, tongurdak en çok kullanılanlarıdır. Kars halk oyunları yönünden bar bölgesine girer. Bazı yörelerde halaylara ve semahlara da rastlanır. En çok oynanan oyunlar Düzbar, Ağırbar, Oda-

Beyhan Hürol

lar, Bar Sekmesi, Tükiye, Mahmudiye, Karapürçek, Tersbar, Tek-Tamzara, Hoşbilezik, Deliloy, Hey Narı, Bu Gelen Nahır mıdır? bulunur. **Giyim-kuşam:** Kars kadın giyimi yaşmak biçiminde başa örtülen leçek veya vala denen başörtüsü, boylama denen uzun entari, üçetek, peştemal, şalvar, kısa çorap ve çarıktan oluşur. Kadın giyimi yöreden yöreye ve giyiliş sebebine bağlı olarak değişiklik gösterir. Ayrıca yaşlılık ve gençlik de geleneksel kadın giyiminin belirleyici özellikleri arasındadır. Kars bölgesi geleneksel erkek giysileri kalpak-papak, çuha şalvar ve civekidir. Yörede şalvarın çeşitli biçimlerine rastlanmaktadır. Yaşlılar dizden aşağı geçirilen, ayağın üstünü de örten kıldan paçalık kullanırlar.

Iğdır ve Tuzluca ilçelerinde daha çok Azerbaycan kıyafeti hâkimdir. Bu bölgelerde kadınlar "boylama" denilen entariler giyerler. Gençler daha çok "pilati" denilen düğmesiz gömlek giyer.

TÜRKÜLERİ:

Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa
Askerin, milletin bayrağınla çok yaşa
Arş arş arş ileri ileri
Arş ileri, dönmez geri Türk'ün askeri.
Sağdan sola, soldan sağa
Al da bayrağı düşman üstüne.

KARS'IN ÜNLÜLERİ:

Akçam, Dursun (1930- yazar), Atalay, Sırrı (1921-1985- politikacı), Behram, Nihat (1946- şair, yazar), Birgit, Orhan (1927- gazeteci, yazar, politikacı), Çetin, Celalettin (1928- gazeteci, yazar), Hürol, Beyhan (1935- tiyatro oyuncusu), Işınsu, Emine (1938- yazar), Kaftancıoğlu, Ümit (1934-1980- yazar), Kırzıoğlu, Mehmet Fahrettin (1917- tarihçi, folklor araştırmacısı)

KARS'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	1101
Ağrı	226
Ankara	1.094
Artvin	275
Erzurum	212
İstanbul	1.446
İzmir	1.672

NOT: Kars'a İstanbul'dan trenle de gidilebilir. Haydarpaşa-Kars arasında sefer yapan trenlerin son durağı Kars'tır. Malatya, Elazığ, Diyarbakır, İskenderun, Adana, İzmir'den de trenle Kars'a gidilebilir.

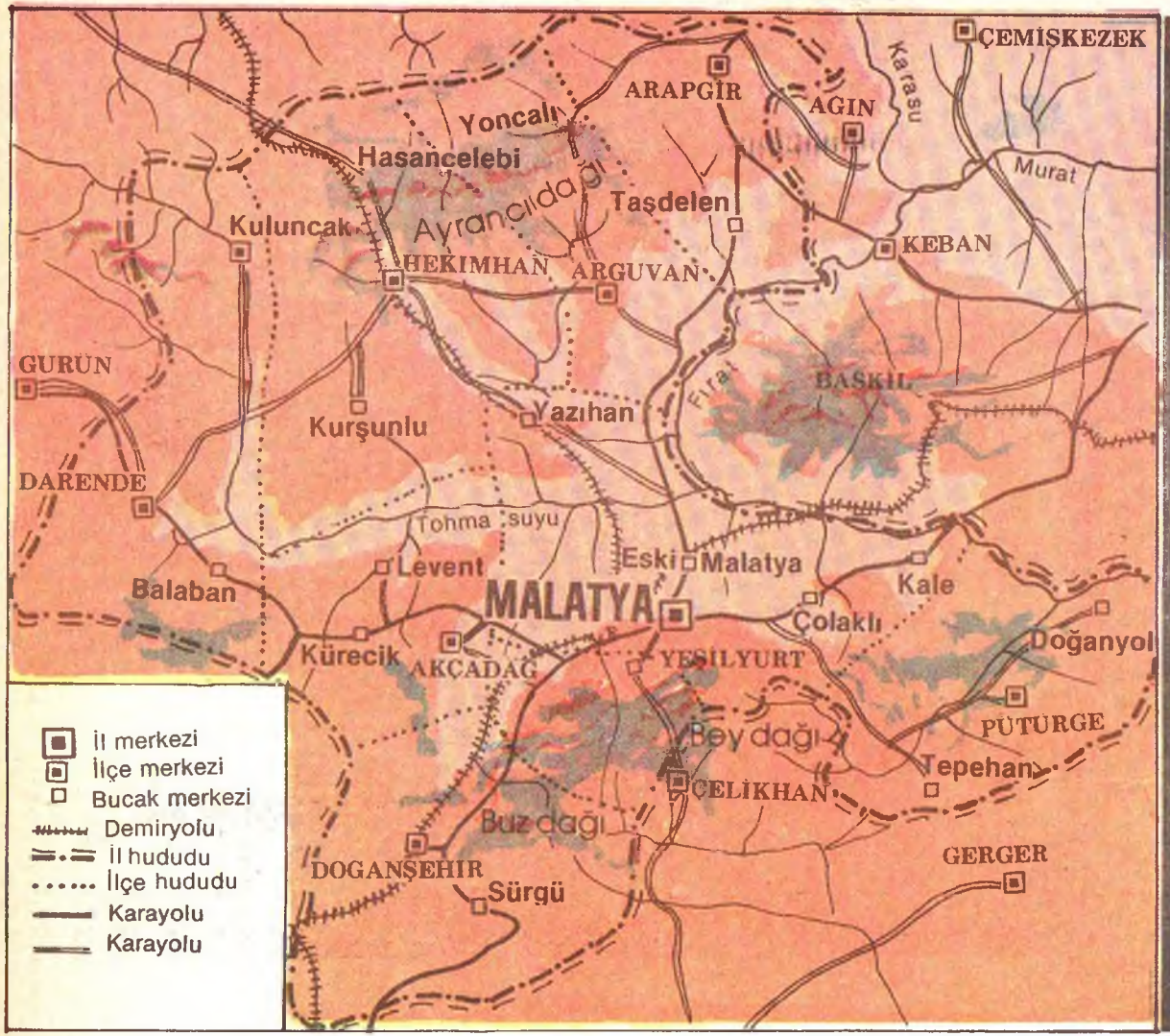
ÇEMİŞKEZEK
Karasu
ARAPGİR
AĞIN
Yoncalı
Hasancelebi
Ayrancıdağı
Taşdelen
Murat
Kuluncak
HEKİMHAN
ARGUVAN
KEBAN
GURUN
Fırat
BAŞKİL
Yazıhan
Kurşunlu
DARENDE
Tohma suyu
Eski Malatya
Levent
MALATYA
Kale
Balaban
Çolaklı
Doğanyol
Kürecik
AKÇADAĞ
YEŞİLYURT
PÜTÜRGE
Beydağı
Tepehan
ÇELİKHAN
Buzdağı
GERGER
DOĞANŞEHİR
Sürgü
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Karayolu

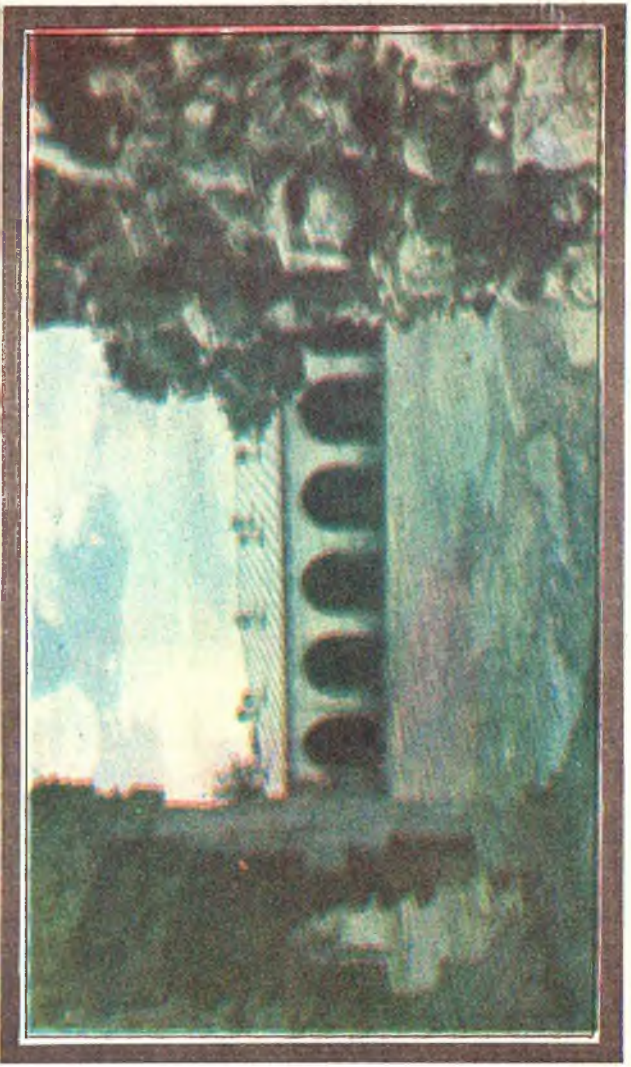

MALATYA

OTOMATİK TELEFON KODU: 821
İL TRAFİK KODU: 44

Cofrafi konumu: 38° 45' ve 39° 08' doğu boylamları ile 37° 54' ve 39° 03' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 12.313 km². **Yeri:** Doğusunda Elazığ, kuzeyinde Erzincan, kuzey ve kuzeybatısında K.Maraş ve Sivas, güneyinde Adıyaman, güneydoğusunda Diyarbakır vardır. **Nüfusu:** 606.996. **Nüfus yoğunluğu:** 49. **İlçe sayısı:** 8: Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Darende, Doğanşehir, Hekimhan, Pötürge, Yeşilyurt. **Bucak sayısı:** 24. **Köy sayısı:** 520. **Toprakları:** % 45.5 dağlar, % 41.6 platolar, % 12.9 ovalar. **Dağları:** Malatya Dağları (Korudağ 2.100 m., Karakaya Tepe 2.424 m., Becbel Tepe 2.006 m., Şillan Tepe 2.545 m., Kelle Tepe 2.150 m., Gayrık Tepe 2.306 m.), Nurhak Dağları (Derbent Dağı 2.428 m., Kepez Dağı 2.140 m., Akçadağ 2.013 m, Kuşkaya Tepesi 1.922 m.), Akçababa Dağları (Kuyucakbaşı Tepe 1.734 m., Akçababaçlı Tepe 2.164 m.), Alibaba Tepe 1.857 m., Leylek Dağı 2.052 m.), Yama Dağları (Doyuran Tepe 1.516 m., Hasbek Tepe 2.310 m., Göldağı 2.402 m.). **Ovaları:** Malatya Ovası, Doğanşehir Ovası, İzoli Ovaları, Erhaçdüzü, Arga Yazısı, Ören Yazısı, Mandra Yazısı,Tafta Yazısı, Milli Yazısı, Miğde Düzü, Çapıtlı Yazısı, Yazıhan Düzü, Diştrik Yazısı, Arguvan Yazısı, Süngü Ovası. **Akarsuları:** Tohma Suyu, Kuruçay, Fırat Nehri, Sürgü Çayı. **Eğitim oranı:** % 57.7. **İlkokul sayısı:** 866. **Ortaokul sayısı:** 85. **Lise sayısı:** 21. **Kütüphane sayısı:** 3. **Büyük işyeri sayısı:** 51. **Firma sayısı:** 3.150. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, patates, baklagiller, meyve, koyun, kıl keçisi, sığır). **Üretim** (Kumaş, sigara, şeker, kiremit, konserve). **Kişi başına yıllık geliri:** 17.714 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Akçababa Dağları: Tohma Suyu Vadisi ile Kuruçay Vadisi arasını doldururlar. Dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Kuyucakbaşı Tepe (1.734 m.), Akçababaçlı Tepe (2.164 m.), Alibaba Tepe (1.857 m.) ve Leylek Dağı (2.052 m.)

Malatya Dağları: Güneydoğu Toroslar'ın bir koludur. Dağların önemli yükseltileri şunlardır: Korudağ (2.100 m.), Karakaya Tepe (2.424 m.), Becbel Tepe (2.006 m.), Şillan Tepe (2.545 m.), Kelle Tepe (2.150 m.) ve Gayrık Tepe (2.306 m.)

Nurhak Dağları: Güneydoğu Toroslar'ın kuzeye yönelen koludur. Dağların üzerindeki en önemli yükseltiler şunlardır: Derbent Dağı (2.428 m.), Kepez Dağı (2.140 m.), Akçadağ (2.013 m.) ve Kuşkaya Tepe (1.922 m.)

Yama Dağı: Malatya'nın kuzeyini bütünüyle kaplar. En önemli yükseltileri Doyuran Tepe (1.516 m.), Hasbek Tepe (2.310 m.) ve Göl Dağı (2.402 m.)dır.

İnönü Heykeli

OVALAR

Arguvan Yazısı: Söğütlü Çay Vadisi içindedir. Ovada tahıl üretimi ve hayvancılık yapılır.

Çapıtlı Yazısı: Hasançelebi bölgesini kaplar. Ovada hayvancılık çok önemlidir.

Diştrik Yazısı: Mutmur bucağı çevresindedir. Ovada tahıl üretimi ve hayvancılık yapılır.

Doğanşehir Ovası: Sultan Suyu Vadisi'nin iki yanındadır. Ortasından Sultan Suyu geçer. Ekime elverişlidir.

Erhaç Düzü: Malatya Ovası'nın batı bölümüdür. Erhaç Düzü ile beraber Arga ve Ören Yazıları bu bölümü oluşturur. Ovada hayvancılık önemlidir.

İzoli Ovaları: Malatya Ovası'nın doğusundan Kömürhan Boğazı'na kadar uzanırlar. Ovada bol meyve (kayısı), sebze, sanayi bitkileri ve tahıl üretilir.

Malatya Ovası: Tohma Suyu, Sultan Suyu ve Fırat vadileri arasını kaplar. Yüzölçümü 830 km², yüksekliği 900 m.dir. Ovada tahıl, sanayi bitkileri ve meyve üretilir.

Mandara Yazısı: Beylerbeyi kenarındadır. Malatya Ovası'mn güney bölümünü Tafta ve Milli Yazıları ile beraber oluşturur.

Mığı Düzü: Ayvalı Tohma ile Hacılar Tohması vadilerinin birleşme noktasında olup, yüzölçümü 50 km²'dir. Ovada sanayi bitkileri ve meyve üretilir.

Sürgü Ovası: Malatya'nın güneybatısındadır. Alüvyonlu toprakları olduğu için verimi çok iyidir. Ovada sanayi bitkileri, tahıl ve meyve üretilir.

Yazıhan Düzü: Tohma ve Kuruçay vadilerinin Fırat'a açıldığı noktadadır. Sulama yapılmayan ovada tahıl türlerinden başka ekim yapılmaz.

AKARSULAR

Fırat Irmağı: Keban Barajı'ndan çıkıp, Kuruçay ve Tohma Suyu'nu alarak Malatya'ya girer. Malatya'dan Diyarbakır'a akar.

Kuruçay: Yaman Dağı'nın batısından doğar. Ambarcık bölgesinde Fırat'a katılır.

Sürgü Çayı: Karakaya Tepesi'nin güneyinden doğar. Göksu Irmağı'nın önemli bir koludur. Adıyaman'a girdikten sonra Fırat'a katılır. Üzerinde Sürgü Barajı kurulmuştur.

Tohma Suyu: Uzunyayla ve Tahtalı Dağları'ndan doğar. Hacılar bölgesinden Malatya'ya girer, Malatya Ovası'nı geçtikten sonra Fırat'la birleşir.

Bu akarsuların dışında ilde Eğmir, Mircan, Göksu, Aksu, Şiro, Benengel, Söğütlüdere, Sazdere, Şotikdere, Kozlu Çayı, Yenice Çayı, Sertek Çayı, Arapkir Çayı ve Davulgan Çayı adlı akarsular vardır.

GÖLLER

Malatya'da doğal göl yoktur. İlde sulama amacı ile iki küçük baraj gölü yapılmıştır.

İKLİMİ:

Malatya'da kara iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve sert geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 13.7°C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış 382.6 mm.dir.

Rüzgâr: En çok esen rüzgâr güneybatıdır. Bunu güneydoğu ve güney rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.2 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Malatya il topraklarının %54.6'sı çayır ve meralarla, %30.7'si ekili-dikili alanlarla, %10.9'u orman ve fundalarla kaplıdır. %3.8'i ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Geniş Malatya Ovası ve diğer ovalar bozkır görünümündedir. Akarsuların çevresinde ağaçlıklar vardır. Meyve ağaçları özellikle kayısı ağaçları, geniş yer kaplar. Orman gibi uzayıp giden meyve bahçelerinde dünyanın en nefis kayısısı yetişir.

Malatya Torosları'nda en çok meşe ağaçlarına rastlanır. Vadi yamaçlarında ardıçlar geniş yer kaplar. Platolar ise çayır bakımından oldukça zengindir.

Hayvanlar: Malatya yabani hayvanlar açısından zengindir. Yabani güvercin, sığırcık, bıldırcın, kınalı keklik, çil keklik, çulluk, ördek, yaban kazı, üveyik, bağırtlak, kartal, karaca, çakal, dağ keçisi, ayı, kurt, tilki, tavşan, porsuk, kirpi, yılan, susamuru belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Horata Subaşı: Merkeze 5 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Suyu ve söğüt ağaçları ile ünlüdür. **Gündüzbeyi Subaşı:** Merkeze 18 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Suyu ve yeşillikleri ile ünlüdür. **Sürgü Pınarbaşı:** Merkeze 70 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Suyu ve kavak ağaçları ile ünlüdür. **Takaz Pınarbaşı:** Merkeze 70 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Pınarları ile ünlüdür. **Tecde Bahçeleri:** Merkeze 1 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Meyve bahçeleri ile ünlüdür. **Rötükan Madensuyu:** Rotükan köyündedir. Mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelir. **Aşağıspendere Madensuyu:** Aşağıspendere köyündedir. Mide hastalıklarına iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Arslantepe: Merkeze 7 km. uzaklıkta bir höyüktür. **Cafer Höyük:** Merkeze 40 km. uzaklıkta bir höyüktür. **Değirmentepe Höyüğü:** Merkeze 24 km. uzaklıkta bir höyüktür. **Fethiye Höyüğü:** Arslantepe'ye 2 km. uzaklıkta bir höyüktür. **Eski Malatya Kalesi:** M.Ö. I. yüzyılda yapılmıştır. **Melik Sunullah Camii:** Abdullah Hüsnü oğlu Çerkez Efendi tarafından yaptırılmıştır (1394). **Mirliva Ahmed Paşa Camii:** Arapkir ilçesindedir. XVII. yüzyılda Mirliva Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Ulu Camii:** Mansur b. Yakup tarafından yaptırılmıştır (1224). Aynı adla Arapkir ilçesinde de bir cami vardır. Bu cami XIV. yüzyıl eseridir. Yine aynı adlı Darende ilçesindeki camii Dulkadiroğulları döneminden kalmadır. **Köprülü Mehmed Paşa Camii:** Hekimhan ilçesindedir. 1661'de yapıldığı tahmin edilir. **Sadrazam Külliyesi:** Darende ilçesindedir.

Sadrazam Mehmed Paşa tarafından yaptırılan külliye, cami, türbe ve kütüphaneden meydana gelir. **Bedesten:** Darende ilçesindedir. Hacı Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır (XVIII. yüzyıl). **Hasan Paşa Hamamı:** Darende ilçesindedir. Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır (1837). **Taşhan:** Hekimhan ilçesindedir. I. Alaeddin Keykubad zamanında yapılmıştır (1220-1237).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Malatya adı Hititler döneminden gelmektedir. Kentin bu dönemde Maldiye diye anıldığı, sonraları Melitla, Melid, Melide ve Maliktu şeklinde kullanıldığı Roma döneminde Melitene'ye dönüştüğü sanılmaktadır. Bu ad günümüze değin değişerek "Malatya" biçimini almıştır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Malatya birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1399'da Yıldırım Bayezid şehri Osmanlı topraklarına kattıysa da, Ankara Savaşı'nda yenilince (1402), Timur Malatya'yı tekrar Dulkadiroğulları'na vermiştir. 1515'te Dulkadiroğlu Beyliği'ne son veren Yavuz Sultan Selim, Malatya'yı kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır. Malatya XVII. yüzyılda Celalî isyanlarından etkilenmiş, hattâ bir süre Celalî reisi Kirizoğlu Mustafa'ya haraç vermek zorunda kalmıştır (1582-1587). Malatya, başlangıçta Maraş Eyaleti'ne bağlı bir liva haline getirildi. 1847'de Harput Eyaleti'ne bağlandı. 1867'de Malatya kaza haline getirildi. 1877'de tekrar sancak olarak Diyarbakır vilayetine 1892'de Mamuretü'l-Aziz vilayetine bağlandı. Bu durumunu 1918'e kadar korudu. Cumhuriyet'in ilânından sonra il oldu.

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö 1650 Hititler
M.Ö 1100 Asurlular
M.Ö. 804 Urartular
M.Ö 612 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 280 Kapadokya Krallığı
M.Ö 212 Selökid Krallığı
M.Ö 170 Pontus Krallığı
M.Ö 66 Romalılar
395 Bizanslılar
656 Araplar
712 Ermenilerin bölgeye yerleşmeleri
752 Bizanslılar
755 Araplar
926 Bizanslılar
1057 Selçuklular
1101 Danişmendliler
1105 Selçuklular
1124 Danişmendliler
1178 Selçuklular
1399 Osmanlılar
1401 Timur'un egemenliği
1515 Osmanlılar

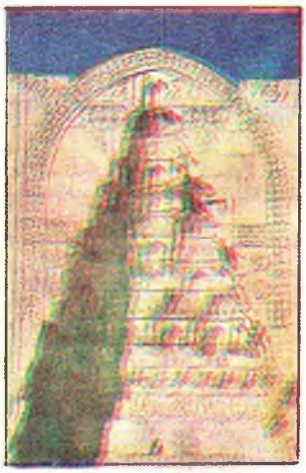

Sultanhan Kervansarayı

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MALATYA:

Malatya I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edilmiştir. İşgallere karşı, mücadele Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Malatya ve kazalarında şubelerinin açılmaları ile başladı. Malatya millî kuvvetlere gönüllü asker yollayarak yardım etmiştir.

İLÇELERİ:

- AKÇADAĞ
- ARAPKİR
- ARGUVAN
- DARENDE
- DOĞANŞEHİR
- HEKİMHAN
- PÖTÜRGE
- YEŞİLYURT

AKÇADAĞ: Malatya'nın 34 km. batısındadır. 1193 km²'lik bir alanı kaplar. Denizen yüksekliği 1100 metredir. 2 bucağı, 71 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 57.463 olup, bunun 9548'i ilçe merkezinde, 47.915'i bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi tarıma dayanır. Toprakları verimli ve bitektir. Dağlık kesimleri de hayvancılığa elverişlidir. Buğday, arpa, pirinç, fasulye, şekerpancarı başlıca tarım ürünleridir. Meyvacılık önemlidir. Kayısı ve armutları çok nefistir.

İlçede ilkokullardan başka ilköğretmen okulu ve bölge yatılı okulu da vardır. Eski adı Arga idi.

ARAPKİR: Malatya'nın 115 km. kuzeyinde yer alır. Denizden yüksekliği 1100 metredir. 956 km²'lik bir alanı kaplar. 1 bucağı, 39 köyü vardır. 1980 sayımında nüfusu 22.634 idi. Bunun 8630'u ilçe merkezinde, 14.004'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Sebzecilik de çok önem-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	286.895	179.074	107.821	1.966	146
Akçadağ	57.463	9.548	47.915	1.193	48
Arapkir	22.634	8.630	14.004	956	24
Arguvan	19.282	2.144	17.138	1.037	19
Darende	50.578	8.941	41.637	2.020	25
Doğanşehir	48.556	10.172	38.384	1.290	38
Hekimhan	48.824	11.355	37.469	1.869	26
Pötürge	49.756	4.550	45.206	1.414	35
Yeşilyurt	23.008	7.146	15.862	568	41
Toplam	606.996	241.560	365.436	12.313	49

lidir. Başta üzüm olmak üzere her türlü meyve yetişir. Arapkir'in kara üzümü kışa dayanıklı olup, mevsimine kadar bozulmadan saklanabilir.

ARGUVAN: Malatya'nın 61 km. kuzeyinde yer alır. Yüzölçümü 1037 km²'dir. 1980 sayımında nüfusu 19.282 idi. Bunun 2144'ü ilçe merkezinde, 17.138'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlin en az nüfuslu ilçesidir. 1 bucağı ve 43 köyü vardır.

Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. En çok tahıl ekimi yapılır.

DARENDE: Malatya'nın 110 km. batısındadır. 2 bucağı, 51 köyü vardır. 2020 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de toplam nüfusu 50.578 idi. Bunun 8941'i ilçe merkezinde, 41.637'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma, özellikle sebze ve meyva tarımına dayanır. Kayısı, şeftali, erik, kızılcık ve üzümleri meşhurdur.

DOĞANŞEHİR: Malatya'nın güneybatısında, 57 km. uzağındadır. 1 bucağı ve 34 köyü vardır. 1290 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 48.556 olup bunun 10.172'si ilçe merkezinde, 38.384'ü bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi tarıma dayanır. Sürgü barajı sayesinde sulanabilen alanlar artmıştır. Pancar, fasulye, buğday, arpa, tütün, sebze ve meyva yetiştirilir.

HEKİMHAN: Malatya'nın 74 km. kuzeybatısındadır. 1869 km²'lik bir alanı kaplar. Dağlık bir araziye kurulmuştur. 1980'de nüfusu 48.852

idi. Bunun 11.355'i ilçe merkezinde, 37.469'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlin nüfusça en büyük ilçesidir.

Ekonomisi hayvancılığa ve meyvacılığa dayanır. Bağcılık önemlidir. Az miktarda tahıl ekimi de yapılır.

PÖTÜRGE: Malatya'nın 74 km. doğusundadır. 1414 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 74 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 49.756 olup, bunun 4550'si ilçe merkezinde, 45.206'sı bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi tarla tarımına ve orman ürünlerine dayanır. İlçe topraklarında kurşun ve demir çıkarılır. Fakat tarım ürünleri ilçe ihtiyacını karşılayamadığı için halk büyük şehirlere göç etmektedir.

YEŞİLYURT: Malatya'nın sadece 9 km. güneybatısındadır. Alan bakımından ilin en küçük ilçesidir. 868 km²'lik bir alanı kaplar. İlçeye 20 köy bağlıdır, bucağı yoktur. Toplam nüfusu 23.008 olup, bunun 7146'sı ilçe merkezinde, 15.862'si köylerde yaşar. Malatya'nın bir semti haline gelmekte olan Yeşilyurt'ta küçük sanayi, özellikle dokumacılık hızlı bir gelişme göstermektedir. Ekonomisinin esası yine de tarıma dayalıdır. İlçenin çevresi sebze ve meyva bahçeleriyle doludur. Tahıl ekimi de yapılır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Malatya'nın ekonomisi tarıma ve tarıma dayalı sanayie dayanmaktadır. Faal nüfusun % 70'i tarımda, % 7'si de imalatta çalışır.

Tarımda ön sıravı tahıl alırsa da üretilen tahıl ancak ilin kendi ihtiyaçlarını karşılar. Malatya'da 1983 yılında 219.380 ton buğday, 36.763 ton arpa yetiştirilmiştir. Baklagillerden 12.560 tonla fasulye başta gelir. Fasulyeyi 5.311 tonla nohut takip eder (Toplam 18.503 ton).

Sanayi bitkileri olarak yetiştirilen şekerpancarı 263.134 ton, tütün 4.500 ton, patates 21.250 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tarım merkez ilçede, Darende, Akçadağ ve Arguvan ilçelerinde biraz daha modern usullerle yapılır ve ürünün büyük miktarı da buralarda elde edilir.

Meyvacılık da Malatya tarımında önemli bir yer tutar. Turunçgiller hariç her türlü meyve yetiştirilir. Bilhassa kayısı ve kiraz, elma, armut, dut ve ceviz bol miktarda yetişir. Türkiye'de yetiştirilen kayısının %30'a yakın bir kesimi bu ilimizde üretilir (41.257 ton). Ayrıca 33.428 ton karpuz, 9.338 ton kavun elde edilmiştir.

Malatya'da sulanabilen arazi, bölgede yapılan barajlar sayesinde her gün artmaktadır. Sebzecilik de bu yüzden önem kazanmaktadır. Şimdilik 10.510 ton domates, 1.855 ton fasulye, 3.049 ton patlıcan üretilmektedir. Suni gübre kullanımı da giderek yaygınlık kazanmaktadır.

1983 tesbitlerine göre Malatya'da 3.744 traktör, 3741 motopomp, 3.201 pülverizatör bulunmaktaydı. Modern aletler hızla geleneksel aletlerin yerini almaktadır.

Hayvancılık: Tarımdan sonra gelir. Geniş otlaklara sahip olmakla birlikte bu otlaklar verimsizdir. İlde 563.690 koyun, 190 bin sığır, 170.240 kıl keçisi mevcuttur. Ayrıca 9 bin katır, 13.500 esek, 5 bin at, 46 arı kovanı ve 545.750 tavuk bulunmaktadır. 1983 yılında ilde 65.045 ton süt, 147.420 ton deri ve 256 ton bal üretilmiştir.

Madenler: Malatya yeraltı kaynakları bakımından zengindir. İldeki demir, profilit ve linyit yatakları önemlidir. Darende, Doğanşehir, Hekimhan ve Pötürge'de demir, Pötürge'de profillit, Merkez'de linyit, Doğanşehir'de alüminyum (boksit), Darende ve Hekimhan'da krom, Yeşilyurt'ta asbest yatakları vardır. İldeki manganez yatakları ise işletilmemektedir.

Sanayi: Malatya sanayii az çok gelişmiş sayılır. Bilhassa imalat sanayi giderek daha da gelişmektedir. İlde 9 kişiden fazla işçi çalıştıran 51 kuruluş mevcuttur.

Başlangıçta yalnızca birer kamu kuruluşu olan Sümerbank Pamuklu Sanayii ile Tekel'e bağlı Sigara Fabrikası kuruluşlarına sahip iken bugün birçok kamu kuruluşu fabrika mevcuttur. Bunlar şeker fabrikası, un fabrikaları, akümülatör ve akümülatör malzemeleri fabrikasıdır.

Malatya'da özel sektöre ait sanayi kuruluşları daha çoktur. Çoğu 1970'ten sonra kurulan bu fabrikaların çoğunluğu gıda sanayii ile ilgilidir. 7 un fabrikası ve çok sayıda kayısı kurutma ve işleme fabrikaları mevcuttur. KAY-KUR (Kayısı Kurutma ve Pulp Sanayii A.Ş.), İ.Baki Özkan Kayısı İşletmesi ve Abdullah Elmas Kayısı İşletmesi bu fabrikaların başında gelir. İlde ayrıca et kombinası, süt ve yem fabrikaları ve meşrubat atölyeleri de vardır. Dokuma sanayiinde Yitaş Yeşilyurt İmalat Sanayii A.Ş. ile İpaş İplik Fabrikası da önemlidir. Ayrıca tuğla fabrikaları, kireç fabrikası, çimento fabrikası, takım transformatörleri üreten Meksan Fabrikası, mobilya fabrikası, (Mormaş) ve kâğıt fabrikası (Kâğıtsan) vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Malatya halk müziği ve geleneksel oyunları çeşitli ve ilginçtir. Uzun havalar yaygındır. Divan ve bağlama yörede yaygın olarak kullanılan tezeneli sazlardır. Yaylı sazlardan üç telli kemane dizde çalınır. Davul ve tef en çok görülen vurmalı sazlar arasındadır. Halk oyuları yönünden halay bölgesindedir. Yörede halay çekmeye "dirlan çekme" ya da "dillan çekme" denmektedir. En ünlü oyunlar harkuşta, gövenk, garzani, aşırma, delilo, çarışu, çeçen, dillan, garzani, hoplama ve karahisardır. **Giyim-Kuşam:** Geleneksel kadın giyimi "Bervanik" veya çinko denen peştemal, çarşafın içine zıbın, bol dikimli şalvar, kol ağızları işleme-

li, yakasız gömlekten oluşmaktadır. Geleneksel erkek giyimi küm veya papak denilen fes, kolları düğmesiz ve yırtmaçlı gömlek, kara kumaştan yelek, bel kuşağı ve şalvar bağı denen kuşak ile çarık ve yemeniden oluşmaktadır.

TÜRKÜLERİ:

Armutu taşlayalım
Altında kışlayalım
Akşam oldu gün battı
Eğlenceye başlayalım, heeeey
Yallah yallah yallah
Hoppala yavrum yaz geldi
Çarşıya kiraz geldi
Aldım beş okka kiraz
O da yare az geldi.

MALATYA'NIN ÜNLÜLERİ:

Abdullah Cevdet (Karlıdağ) (1896-1932- şair, yazar), Arkın, Ramazan Gökalp (1934- yayıncı, eğitimci, yazar), Asiltürk, Oğuzhan (1935- politikacı), Belli, Şemsi (1929- şair), Bilir Zehra (1913- halk müziği sanatçısı), Çetintaş, Sedat (1889-1965- mimar), Gökçer, Cüneyt (1920-tiyatro oyuncusu ve yönetmen), Güngör, Necati (1949- yazar), Güven, Rıza (1925- sendikacı), İnan, Ergin (1943- özgün baskı sanatçısı), Küpeli, Ünal (1944- program yapımcısı), Minnetoğlu, İbrahim (1920- şair, yazar, gazeteci), Niyazi-i Mısrî (Mehmed) (1618-1694- mutasavvıf, şair), Özal, Korkut (1929- mühendis, politikacı), Özal, Turgut (1927- Başbakan, elektrik mühendisi), Uyanık, Dilaver (1938- tiyatro oyuncusu).

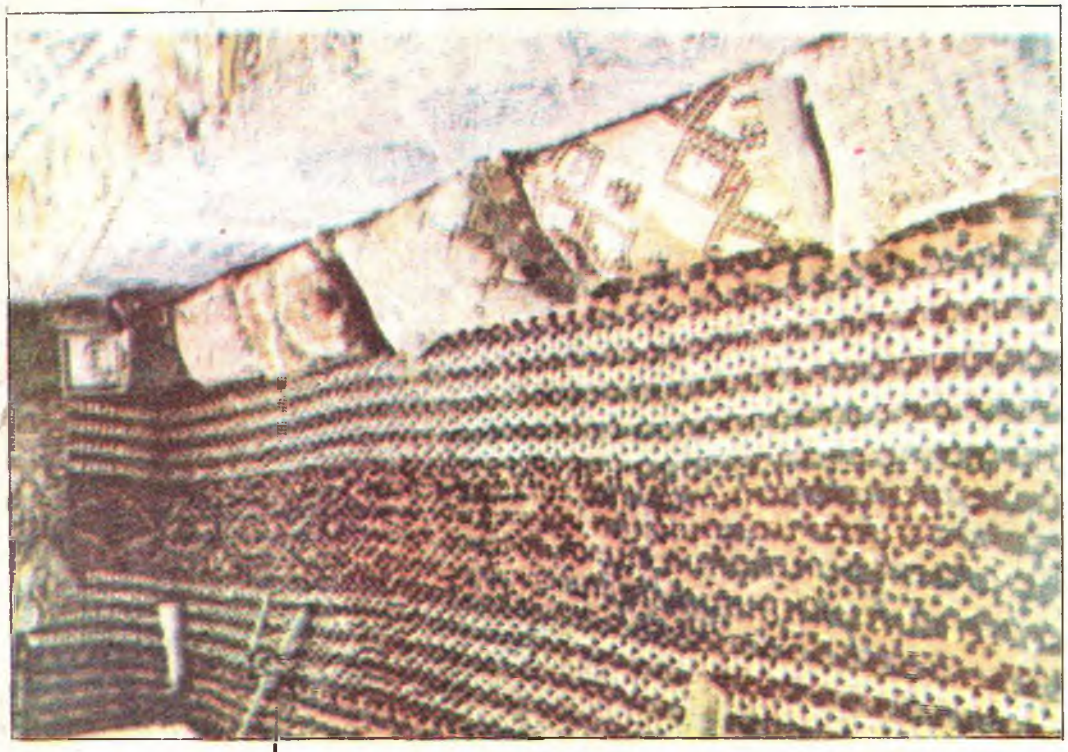

MALATYA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adıyaman	187
Ankara	668
Diyarbakır	253
Elazığ	100
İstanbul	1.126
İzmir	1.240
Maraş	224
Sivas	290

NOT: Malatya'ya trenle de gidilebilir. İstanbul-Ankara-Sivas-Kurtalan arasında haftada 4 gün karşılıklı olarak çalışan Güney Ekspresi Malatya'dan geçer. İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de yapılmaktadır.

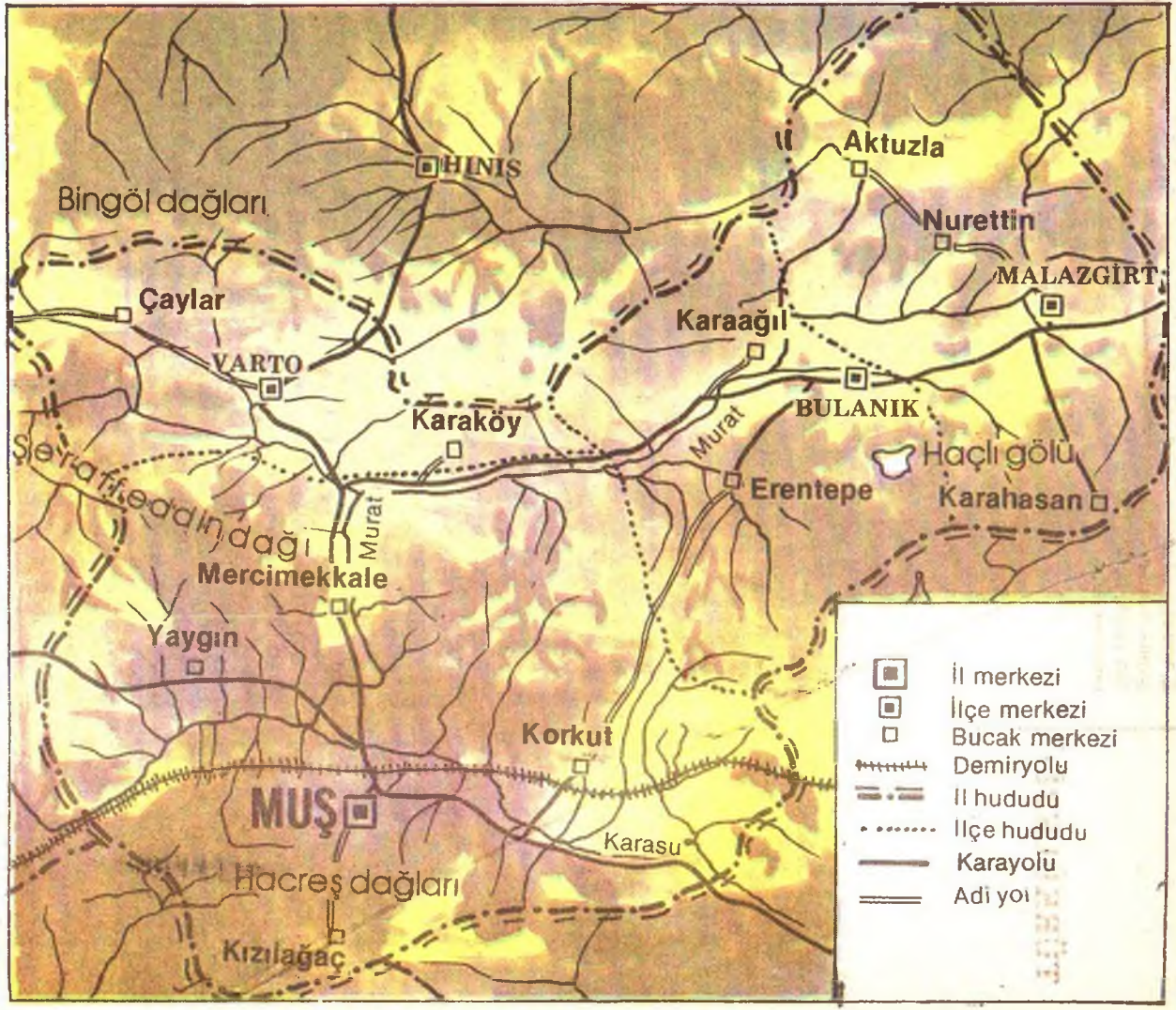
HINIS
Bingöl dağları
Aktuzla
Nurettin
MALAZGİRT
Çaylar
VARTO
Karaağıl
BULANIK
Karaköy
Murat
Haçlı gölü
Erentepe
Karahasan
Şerafettin dağı
Murat
Mercimekkale
Yaygın
Korkut
MUŞ
Karasu
Hacreş dağları
Kızılağaç
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

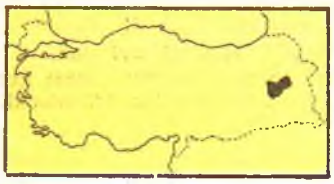

MUŞ

OTOMATİK TELEFON KODU: 0251

İL TRAFİK KODU: 49

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

İKLİMİ:

Coğrafi konumu: 39° 29' ve 38° 29' kuzey enlemleri ile 41 ° 47' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 8.196 km². **Yeri:** Doğusunda Ağrı, Bitlis kuzeyinde Erzurum, batısıda Bingöl, güneyinde Diyarbakır ve Bitlis vardır. **Nüfusu:** 302.406. **Nüfus yoğunluğu:** 37 **İlçe sayısı:** 3. Bulanık, Malazgirt, Varto. **bucak sayısı:** 15 **Köy sayısı:** 372. **Toprakları:** % 34.9 dağlar, %37.9 platolar, % 27.2 ovalar. **Dağları:** Akdoğan Dağı 2.879 m. Şerafettin Dağları, Bilican Dağları (Şeyhtokom Tepesi 2.300 m, Karaburun Tepesi 2.500 m, Hamurpet Dağları 2.500 m. Karaçavuş Dağları 2.511 m, Otluk Dağları 2.155 m). **Ovaları:** Muş Ovası, Bulanık Ovası 525 km², Liz Ovası 160 km², Malazgirt Ovası 450 km² **Akarsuları:** Murat Irmağı, Karasu 68 km. **Gölleri:** Haçlı (Bulanık) Gölü 10 km², Seki (Hamurpet) Gölü 3 km². **Eğitim oranı:** %38.7. **İlkokul sayısı:** 340. **Ortaokul sayısı:** 16. **Lise sayısı:** 4. **Kütüphane sayısı:** 4. **Büyük işyeri sayısı:** 3. **Firma sayısı:** 1.057. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, mısır, arpa, darı, fasulye, şekerkamışı, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek, arı, kümes hayvanları). **Maden** (Linyit). **Üretim** (Süt ürünleri, un, keçe, dokuma). **Kişi başına yıllık geliri:** 15.215 TL.

DAĞLAR

Akdoğan Dağı: Muş'un kuzeyindedir. En yüksek noktası 2.879 m.dir.

Bilican Dağları: Bulanık ve Liz Ovaları arasındadır. Dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Şeyhtokom Tepesi (2.300 m.), Molla Hasan Tepesi, Karaburun Tepesi (2.500 m.), Bilican Tepe (2.950 m.), Lalis Tepesi ve Avnikalesi Tepesi (2.754 m.)

Muş'taki diğer önemli yükseltiler ise şunlardır: Hamurpet Dağları (2.500 m.), Karaçavuş Dağları (2.511 m.), Otluk Dağları (2.155 m.), Yakupağa Dağları ve Kurtik Dağı.

OVALAR

Bulanık Ovası: Muş'un doğusundadır. Yüzölçümü 525 km²'dir. Ovada tahıl üretimi ve hayvancılık yapılır.

Liz Ovası: Bilican Dağları'ndan başlayarak Murat Irmağı'na kadar uzanır. Yüzölçümü 160 km²'dir. Ovada tahıl ekilir ve koyun, sığır yetiştirilir.

Malazgirt Ovası: Muş'un doğusundadır. Yüzölçümü 450 km²'dir. Ova geniş bir bozkır görünümündedir.

Muş Ovası: Türkiye'nin en büyük ovalarından biridir. Yüzölçümü 1.650 km², yüksekliği 1.250-1.400 m.dir. Murat Irmağı ve Karasu tarafından sulanır.

AKARSULAR

Karasu: Güneyden il sınırlarına giren Karasu 68 km. uzunluğundadır. Norkahank, Kelereş, Ebulbahar, Çar ve Karni derelerini aldıktan sonra Murat Irmağı'na katılır.

Murat Irmağı: Kuzeydoğudan il sınırlarına giren Murat Irmağı Kocasu Çayı ve Hasanova Suyu'nu aldıktan sonra Ulukaya köyü yakınlarında il sınırlarından çıkar. Murat Irmağı saniyede 50-2.500 m³ su taşıyabilir.

Bu akarsuların dışında Muş'ta Çiçekveren Deresi, Heronek Suyu, Liz Suyu, Çolbuhur Deresi, Korsu Deresi ve Memanli Suyu adında küçük akarsular vardır.

GÖLLERİ

Haçlı Gölü: Bulanık ilçesinin güneyindedir. Yüzölçümü 10 km², en derin yeri 7 m.dir. Göl kışın donar.

Seki Gölü: Varto'nun kuzeybatısındadır. Yüzölçümü 3 km²'dir. Oldukça derindir. Kış aylarında donar. Göle Hamurpet Gölü adı da verilir. Gölün güneyindeki küçük göle Küçük Hamurpet Gölü denir.

İlde sert bir kara iklimi hâkimdir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 9.7°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Aralık ve Ocak, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 886.7 mm.dir. En çok yağış Ocak ve Şubat, en az yağış ise Temmuz ve Ağustos aylarında düşer.
Rüzgâr: Merkezde en çok kuzeybatı rüzgârı, batı-kuzeybatı, güney-güneybatı rüzgârı eser. Merkezde ortalama rüzgâr hızı 1.7 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Muş ili topraklarının %53.5'i çayır ve meralarla, %11.8'i orman ve fundalarla, % 32.2'si ekili-dikili alanlarla kaplıdır. % 2,5'i tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Genel olarak ormanlarda meşe ağaçları hâkimdir. Ovalar bozkır (step) görünümündedir. Yayla ve platolar ise daha gür otlarla, çayır ve meralarla kaplıdır. Kışın kar altında kaldıkları için uzun süre yeşilliklerini korurlar.
Hayvanlar: Muş yabani hayvanlar açısından zengindir. Sansar, kunduz, porsuk, tilki, vaşak, tavşan, toy, keklik belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Kızıl Ziyaret Tepe: Merkeze yakın bir piknik alanıdır. Soğuk suyu ile ünlüdür. Kale Tepe Parkı: Muş Kalesi'nin içindedir. Yeşillikleri ile ünlüdür. Mengok Bağları: Merkeze 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Soğuk suyu ile ünlüdür. Bazikan Çermiği: Varto ilçesine 27 km. uzaklıktadır. Suyu karaciğer ve safrakesesi hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Ulu Camii: Kimin tarafından yaptıldığı bilinmemektedir. XIV. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. Hacı Şeref Camii: Kimin tarafından yaptıldığı bilinmemektedir. XVII. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. Alaeddin Bey Camii:Muş valisi Alaeddin Bey tarafından yaptırılmıştır. (XVIII. yüzyıl). Murat Nehri Köprüsü: Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. 1877'de tamir görmüştür.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Muş ilinin adına ilişkin birçok söylenti vardır. Bunlardan birine göre bu ad Muşkiler'den gelmektedir. Muş yöresine gelerek kentin temelini atan bu kavim şehre Muşki adını vermişlerdir. Bir başka kaynağa göre Muş adı kente İbrani boylarından birince verilmiştir. Kente o zamanlar "Muşa" denmiş, bu ad günümüze kadar değişerek Muş şeklini almıştır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Muş çeşitli devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Muş'u yöneten Şerefhanlar sülalesinden Emir Şeref Bey Çaldıran Savaşı'na Osmanlılar'ın yanında katıldı. Bu tarihten sonra Muş Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Başlangıçta Muş ve çevresi Bitlis beylerince yönetildi. Muş Van Eyaleti'nin bir sancağı idi. 1846'da Erzurum Eyaleti'ne bağlandı ve bu durumunu 1896'ya kadar korudu. 1896'da Bitlis Vilayeti'nin bir sancağı idi. 1916 yılına kadar da Bitlis Sancağı içinde yer aldı. Muş 1924'te il olmuştur.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö IX. yüzyıl Urartular
M.Ö 609 Medler
M.Ö 550 Persler
M.Ö 68 Romalılar
M.Ö. 25 Partlar
M.Ö. 58 Romalılar
217 Sasaniler
637 Bizanslılar
641 Araplar
1057 Malazgirt'in Selçukluların eline geçmesi
1071 Malazgirt Savaşı
1206 Eyyubiler
1207 Şerefhanlar
1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra Osmanlı hâkimiyeti başladı
18 Şubat 1916 I. Rus işgali
7 Ağustos 1916 Muş'un kurtuluşu
30 Ağustos 1916 II. Rus işgali
14 Mayıs 1917 Muş'un kurtulusu

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MUŞ:

I. Dünya Savaşı'nda Muş Ruslar tarafından işgal edildi (18 Şubat 1916). Muş ancak 7 Ağustos 1916'da kurtarılabildi. Ruslar 30 Ağustos'ta Muş'u tekrar işgal ettiler. Rus Çarlığı'mn Şubat 1917'de yıkılmasından sonra Ruslar işgal ettikleri bölgelerden çekilmeyi kararlaştırdılar. Osmanlı ordusu bu durumdan faydalanarak 14 Mayıs 1917'de Muş'a girdi ve şehir kurtuldu. Aralık 1917'de imzalanan Erzincan Mütarekesi'nden sonra da bölgedeki Ermeni meselesi halledilmiştir.

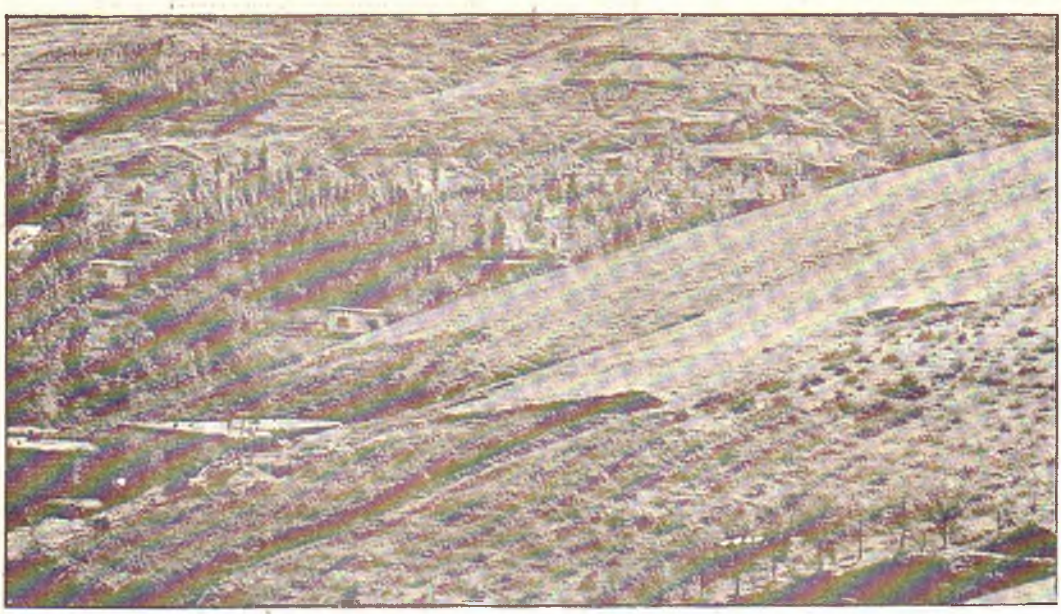

İLÇELERİ:

- **BULANIK**
- **MALAZGİRT**
- **VARTO**

BULANIK: Muş'un 113 km. kuzeydoğusunda yer alır. Yüzölçümü 1706 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 63.420 olup, bunun 9140'ı ilçe merkezinde, 54.280'i bucak ve köylerde yaşar. İlçeye bağlı 2 bucak ve 62 köyü vardır. İlçenin denizden yüksekliği 1480 metreyi bulur.

Ekonomisi tahıl ekimine, hayvancılığa dayanır.

MALAZGİRT: Türk tarihinin en büyük seferlerinden biri bu ilçeye adını verdiği ovada kazanılmıştır. Muş'un 140 km kuzeydoğusunda olan Malazgirt 1.534 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1550 metredir. İlçeye bağlı 3 bucak ve 67 köy vardır. 1980 sayımında nüfusu 49.711 idi. Bunun 14.068'i ilçe merkezinde, 35.643'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

İlçe ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır.

VARTO: Muş'un 53 km. kuzeyinde yer alır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 86 köy vardır. 1418 km²'ik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 42.748 idi. Bunun 6892'si ilçe merkezinde, 35.856'sı bucak ve köylerde yaşıyordu.

İlçe dağlık bir yörede ve deprem kuşağı üzerinde bulunmaktadır. 1946 ve 1966'da olmak üzere iki büyük deprem yaşamıştır. İkinci depremde 210 kişi öldü, merkez ve köylerde pek çok ev yıkıldı. Varto yeniden kuruldu.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	146.527	40.977	105.550	3.538	41
Bulanık	63.420	9.140	54.280	1.706	37
Malazgirt	49.711	14.068	35.643	1.534	32
Varto	42.748	6.892	35.856	1.418	30
Toplam	302.406	71.077	231.329	8.196	37

EKONOMİSİ:

Tarım: Muş ekonomisinin tarım temelini oluşturur. Halkın % 70'i tarımdan geçimini sağlar. Faal nüfusun da % 84'ü tarımla uğraşır. (1980'de 105 bine yaklaşmıştır).

Tarımda başı tahıl çeker. Tahılın da hemen tamamı il içinde tüketilir. Ekili alanların %92'si tahıla ayrılmış olduğu halde, yeterli tarım araçlarının bulunmayışı ve tabiat şartlarının elverişsiz oluşu çeşitli ve yüksek verim elde edilmesine engel olmaktadır. 819.600 hektarlık alanıyla Türkiye'nin en az araziye sahip illerinden biri olan Muş'un büyük bir kısmının meralar ve çayırlarla kaplı olması da tarımı olumsuz yönde etkile-

mektedir. Ancak ekili alanlar 1950'lerden sonra giderek genişlemeye başlamış, ilin Türkiye tarım alanları içindeki payı %0.4'ten %1.3'e ulaşmıştır. 1950'de 17 bin ton buğday üretimi, 1970'lerde 165 bin tona ulaştı. Bugün 119.031 ton buğday, üretilmektedir. 30.000 ton arpa, 780 ton mısır, baklagillerden de 3.940 ton nohut elde edilir.

Sanayi bitkileri son zamanlarda yaygınlık kazanmıştır. Verimsiz olan tahıla karşılık aynı topraklardan daha çok üretim sağlayabilmek için 1970'lerden sonra sanayi bitkileri olan şeker pancarı ve tütün geliştirilmeye başlamıştır. Bugün 72.622 ton şekerpancarı, 2.500 ton tütün üretilir. Meyvacılık ve sebzecilik gelişmemiştir.

1983 tespitlerine göre bu ilimizde 3.294 traktör, 1454 motopomp vardır.

Hayvancılık: Muş'ta tarımın en önemli kolu hayvancılıktır. Dört bir yanı dağlarla kaplı olan Muş, bitkisel üretime ne kadar elverişsizse hayvancılığa o kadar elverişlidir.Göçebe ve yarı göçebe aşiretlerin başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Bugün Muş'un Türkiye hayvansal üretim içindeki payı %2.5 dolaylarındadır. Yine yapağı üretiminin %5.3'ü, canlı hayvan değerinin de %2.5'i Muş'tan sağlanmaktadır. İl ticareti de bu üç ürün etrafında döner.

Et ürünleri çok sınırlıdır. (1983'te 530 ton)Üretime geçmesi beklenen Et ve Balık Kurumu'na ait et kombinasının kapasitesi 45 bin büyük baş, 360 bin küçük baş hayvan olarak tasarlanmıştır.

İldeki süt üretimi 1400 ton, kıl üretimi 180 ton olmuştur ki iki ürünün de Türkiye ortalamasındaki payı % 2'dir.

Madenler: Maden bakımından zengin bir il değildir. İlde barit, çimento hammaddesi ve tuz yatakları bulunmaktadır. Merkezde barit ve çimento hammaddesi, Malazgirt'te de tuz çıkarılmaktadır.

Sanayi: Sanayi hemen hemen hiç gelişmemiştir. Yerli sermaye ve ulaşımın yetersizliği, devlet desteğinin etkisiz kalışı bu ilimizde sanayiinin gelişmesine engel olmuştur. 1980 nüfus sayımına göre imalat sanayiinde çalışanların sayısı 1800 dolaylarında tesbit edilmiştir. İldeki 221 iş yerinden 60'ı 1 işçi, 158'i 2-9 işçi, 3 tanesi de 10 ve daha fazla işçi çalıştırıyordu.

En büyük işyerlerinden biri, Türkiye Süt Endüstrisi'ne bağlı olarak kurulan Süt Fabrikası'dır. Bu fabrikada 20 kişi çalışır ve 420 ton çiğ süt işler. Un fabrikası da büyük işletmelerden biridir, günde 24 ton un üretilir. Tekel Genel Müdürlüğü'ne bağlı Aktuzla'da 8 bin ton tuz üretilir ve bunun 7.800 tonu işlenebilir tuz haline getirilir.

Muş'un en büyük sanayi kuruluşu Şeker Fabrikası'dır. Yılda 36 bin ton pancar işleyerek 400 ton kristal şeker elde edilir. Bu iş yerinde de 1500 kişi çalışmaktadır.

Muş (Varto) Yem Fabrikası da üretime geçmiş bulunmaktadır. Yılda 16 bin ton yem üretilmesi tasarlanmıştır. Meyan Kökü Ekstrasyonu Fabrikası'nda ise yılda 2 bin ton meyan balı ile 3 bin ton selüloz lifi elde edilmesi amaçlanmıştır.

95 ortağın katılmasıyla gerçekleştirilmiş olan Emas Endüstri Mineralleri A.Ş. 50 kişi çalıştıracak ve günde 60 ton barit cevheri işleyecektir.

OYUNLARI HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Yöre ezgilerinde Doğu Anadolu Bölgesi halk müziğinin özellikleri görülmektedir. Yörede "dudak değmez" olarak adlandırılan türkü söyleme biçimi yaygındır. İlin ünlü türküleri Evleri Var Hane Hane, Gülli Hanamın Üstiyem Ben, Dağlarda Meşelerde Açıldı Laleler Güller, Havada Bulut Yok, Evlerinin Önü Yonca, Mektebin Bacaları, Kalenin Bedenleri, Kahveci Kahve Pişirir, Sabahın Yemişi, vb. Günümüzde çalınan halk müziği araçları divan sazı, bağlama, tambura, zurna ve neydir. Muş ili halay, kuzeyi bar bölgesindedir. Halaylar kadınlı erkekli ayrı ayrı oynanmaktadır. En ünlü oyunlar Mendilli, Delloy, Hale, Güle, Giranidir. Giyimi: Geleneksel kadın giyimi uzun fistan-entari, melekof denen iç gömleği, kadife cepken, peştemal, kirap denen başörtüsü veya kof denen fes ve çarıktan oluşur. Erkek giyimi ise bol paçalı, genişçe şalvarı andıran şal, geniş don, bele kuşak, işlik, kilot pantolon ve çizmeden oluşur. Köylerde "al-şepik" denen dokuma giysiler yaygındır.

TÜRKÜLERİ:

Açıldı laleler güller
Güzel gider Muş ovası
Güzeller kolkola vermiş
Akar gider Muş ovası.

Karasu akar boyunca
Murat suyu gider ince
Dolaşır gider boyunca
Şen olası Muş Ovası.

Yaz gelince çayır çimen
Güz gelince çöker duman
Aşıklar eder figan
Yanar gider Muş Ovası.

MUŞ'UN ÜNLÜLERİ:

Arapzade Muhammed Hamdi Efendi (1814-1917- eğitimci), Bingöl, İsa (1919- politikacı), Ermiş, Mehmet Ali (1925-1968- yazar), Hacı İlyas Sami Efendi (Muş) (?- 1945 devlet adamı), Molla İbrahim Efendi (?- 1953), Molla Mehmet Efendi (?- 1952), Saraç Tahsin (1930- şair, çevirmen).

MUŞ'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Ağrı	262
Ankara	1.050
Bingöl	113
Bitlis	83
Diyarbakır	272
Erzurum	257
İstanbul	1.475
İzmir	1.615
Siirt	174

NOT: İstanbul'dan Muş'a trenle de gidilebilir. Haydarpaşa-Van (Van Gölü Ekspresi) arasında haftada iki gün, Haydarpaşa-Tahran arasında haftada bir gün düzenli olarak çalışan trenler Muş'tan geçer.

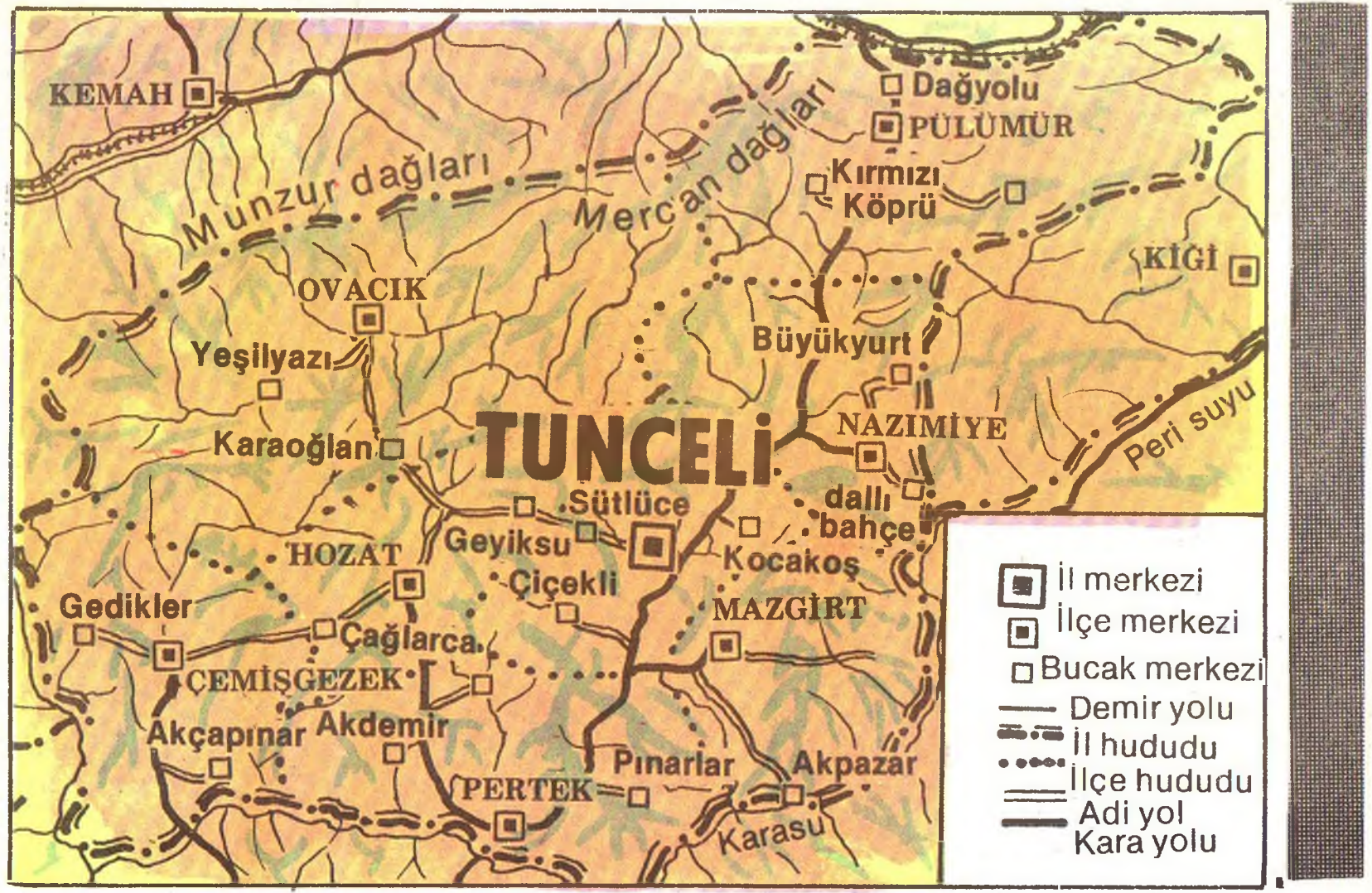
KEMAH
Munzur dağları
Mercan dağları
Dağyolu
PÜLÜMÜR
Kırmızı Köprü
KİĞİ
OVACIK
Yeşilyazı
Büyükyurt
Karaoğlan
TUNCELİ
NAZİMİYE
Peri suyu
Sütlüce
dallı bahçe
Geyiksu
HOZAT
Kocakoş
Çiçekli
Gedikler
MAZGİRT
Çağlarca
ÇEMİŞGEZEK
Akçapınar
Akdemir
Pınarlar
Akpazar
PERTEK
Karasu
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Adi yol
Kara yolu

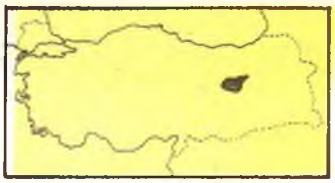

TUNCELİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 8191
İL TRAFİK KODU: 62:
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 38° 19' ve 40° 26' doğu boylamları ile 39 ° 36' ve 38 ° 46' kuzey enlemleri arasında. Yüzölçümü: 7.774 km². Yeri: Kuzeyinde ve batısında Erzincan, güneyinde ve doğusunda Elazığ, doğusunda Bingöl vardır. Nüfusu: 157.974. Nüfus yoğunluğu: 20.İlçe sayısı: 7: Çemişkezek, Hozat,Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek, Pülümür. Bucak sayısı: 28. Köy sayısı: 425. Toprakları: % 69.9 dağlar, % 24.9 platolar, % 5.2 ovalar. Dağları: Munzur Dağları (Akbaba Dağı 3.462 m, Yılan Dağı 2.950 m., Ziyaret Tepe 3.071 m., Karakasal Dağları 3.123 m. Avcı Dağları 3.345 m.), Bağırpaşa Dağı 3.292 m. (Kırklar Dağı 2.033 m. Topatan Tepe 2.234 m., Karaoğlan Dağı 2.422 m.). Ovaları: Deri Suyu, Munzur Suyu, Pülümür Çayı, Hozat Deresi, Avuşkert Deresi, Ormanyolu Çayı. Gölleri: Keban Baraj Gölü. Eğitim oranı: % 55.2 İlkokul sayısı: 435. Ortaokul sayısı: 15 Lise sayısı: 9. Kütüphane sayısı: 4. Büyük işyeri sayısı: — Firma sayısı: — Ekonomi: Tarım (Buğday, arpa, mısır, fasulye, patates, soğan, tütün, pamuk, şeker pancarı, sebze, meyve, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, katır, eşek). Madenler (Bakır, krom, manganez, asbest, tuz). Üretim (Elektrik, kilim). Kişi başına yıllık geliri: 12.659 TL.

DAĞLAR

Bağırpaşa Dağı: Munzur Dağları'nı Karasu-Aras Dağları'na bağlayan dağdır. İlin kuzeydoğusunu tamamiyle kaplar. En yüksek noktası 3.292 m.dir. 2.800 m.den sonra dağ, kar ile kaplıdır. Bu sınırdan aşağıda meşe ve ardıç ağaçlarına rastlanır. Dağın belli başlı yükseltileri şunlardır: Kırklar Dağı (2.033 m.), Topatan Tepe (2.234 m.) ve Karaoğlan Dağı (2.422 m.)dir.

Munzur Dağları: Erzincan-Tercan ve Pasinler ovalarının oluşturduğu çukurluklar dizisinin güneyinde uzanan, düzenli yüksek bir sıradağdır. Munzur Dağı'nın önemli yükseltisi 3.000 m.nin üzerindedir. En yüksek noktası 3.345 m.dir. Hemen hemen çıplak olan dağlar, yılın yaklaşık 8 ayında karla kaplıdır. Munzur Dağları'nda yüzlerce mağara vardır. Bu mağaralarda koyun, hatta bir bölümünde insanlar barınır. Munzur Dağları'nın önemli yükseltileri şunlardır: Yılan Dağı 2.950 m.), Ziyaret Tepe (3.071 m.) ve Karasakal Dağları (3.123 m.).

OVALAR

Ovacık: Tunceli'de Ovacık dışında ova yoktur. Zerenik Ovası adı da verilen ovanın yüzölçümü 85 km²'dir. Ovanın ortasından Munzur Suyu akar. Yüksekliği 1.350 m.dir. Ovada iklimin sert olması verimi düşürmektedir. Ovada kenger sakızı ve fasulye üretilmektedir.

AKARSULAR

Avuşkert Deresi: Kalecik'ten doğar, Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Bu dereye Mukale Deresi ve Hadişar Deresi katılır.

Hozat (Singeç) Deresi: Hozat'ın batısında Türktanır bölgesinden doğar ve Keban Baraj Gölü'ne dökülür.

Munzur Suyu: Ziyaret Tepe'nin eteklerinden doğar. Keban, Baraj Gölü'ne dökülür. Havaçor Mamuşağı, Şamuşağı, Kabuuşağı, Nanikuşağı, Haçılı, Mercan, Merho, Kalan derelerinin sularını toplayarak Pülümür Çayı ile birleşir ve Munzur Suyu adını alır. Munzur sularında Türkiye'nin en güzel alabalıkları vardır.

Ormanyolu Çayı: Karaoğlan Dağı'ndan doğar ve Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Emirgan, Ağveran, Ekrek ve Oskih dereleri ile birleşir.

Peri Suyu: Murat Irmağı'nın büyük kollarından biridir. Şeytan Dağları'nın batı eteklerinden doğar ve Keban Baraj Gölü'ne dökülür. Kar sularının yanında Teke, Yuvanık, Kalman, Kıl, Sekban ve Muhindi dereleri ile birleşir.

Pülümür Çayı: Avcı Dağı'nın eteklerinden doğar, Aşhirik, Dereova, Kutu ve Çukur derelerim alarak Munzur Suyu'na katılır.

GÖLLER

Keban Baraj Gölü: Türkiye'nin en büyük baraj gölüdür. Göl Tunceli'-

Munzur suyu, Munzur dağlarındaki yörükler

yi Elazığ'a bağlar. Baraj Gölü dışında Mercan, Avcı ve Karasakal Dağları üzerinde buzul yalaklarının doluşması ile oluşmuş göller vardır.

İKLİMİ:

İlde Doğu Anadolu'nun sert kara iklimi hâkimdir. Yazlar serin ve kısa, kışlar uzun ve soğuk geçer. Gece-gündüz arasında ve aylar arasında belirgin ısı farklılıkları vardır.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklık merkezde 12.5°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık ortalama yağış 664.6 mm.dir. Yağış genellikle kar olarak düşer. Merkezde en yağışlı aylar Aralık ve Ocak, en az yağışlı aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgâr: İlde daha çok kuzey, kuzeybatı, batı güney ve güneydoğu rüzgârları eser. Merkezde en hızlı rüzgâr 22.6 m/sn. ile esen yıldız (kuzey) ve karayel (kuzeybatı)dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Tunceli ili topraklarının %41.6'sı çayır ve meralarla, %33.2'si orman ve fundalıklarla, %14.7'si ekili-dikili alanlarla kaplıdır. %10.5'i ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

Ormanlar geniş yer kaplamaz. Munzur Dağları ve Bağırpaşa Dağı çıplaktır. Yalnız Bağırpaşa Dağı'nın güneyinde meşeliklere ve ardıç ağaçlarına rastlanır. İlin doğusundaki Ovacık ilçesinin doğusunda çam ormanları da vardır. Yükseklikler genel olarak bodur ağaçlarla ve otlaklarla kaplıdır. Vadi yamaçlarında gürgen, dişbudak, ardıç, kavak ve çınarlara da rastlanır.

Hayvanlar: Yabani hayvanlar açısından çok zengindir. İlde sansar, kokarca, porsuk, tavşan, dağ keçisi, dağ koyunu, tilki, ayı, domuz, kurt, sincap, kirpi, bıldırcın, üveyik, tahtalı, keklik, turna, kartal, doğan, şahin, atmaca, akbaba, baykuş ve karaca vb. hayvanlar vardır. Bu hayvanlar belirli şartlarla avlanılabilmektedir.

SAYFİYE YERLERİ:

Munzur Vadisi Ulusal Parkı: 1970'te park kurulmuştur. Soğuk suyu ile ünlüdür. Bölgede kamp kurulabilir. **Anafatma Kaplıcası:** Merkezdedir. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Bağın Kaplıcası:** Malazgirt ilçesindedir. Suyu yetersizdir. **Harik Kaplıcası:** Dallıbahçe bucağındadır. Suyu yeterli değildir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Pulur Höyüğü: Çemişkezek ilçesindedir. Son neolitik dönemden kalma bir yerleşim merkezidir. **Yeniköy Höyüğü:** Çemişkezek ilçesindedir. İlk Tunç Çağı'ndan kalma bir yerleşim merkezidir. **Yelmaniye Camii:** Taceddin Yelman tarafından yaptırılmıştır (XIV. yüzyıl). **Ulukale Camii:** Ulukale köyündedir. Diyarbakır Valisi Yusuf Paşa tarafından yaptırılmıştır (1793). **Elti Hatun Camii:** Mazgirt ilçesindedir. Elti Hatun adına yapılmıştır (1252). **Aşağı Camii:** Pertek ilçesindedir. 1570'te yaptırılmıştır. **Yukarı Camii:** Pertek ilçesindedir. 1572'de yaptırılmıştır. **Sağman Camii:** Keyhüsrev Bey'in oğlu Salih Bey tarafından yaptırılmıştır (1555). **Uzun Hasan Türbesi:** Çemişkezek ilçesindedir. 1572'de yaptırılmıştır. **Sivdin Köprüsü:** XII. yüzyıldan kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Tunceli iline 1936 yılına değin Farsça'da Gümüşkapı anlamına gelen "Dersim" adı verilmiştir. Çeşitli kaynaklara göre Tunceli'ye belirli yerlerden girildiğinde camgöbeği renginde som kayadan oluşan Munzur Dağları ile karşılaşılır. Dağın gümüşü andıran rengi dolayısıyla kente bu adın verildiği sanılır.

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1200 Muşkiler
M.Ö. 612 Medler
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 332 Kapadokya Krallığı
17 Romalılar
393 Bizanslılar
639 Araplar
669 Bizanslılar
1155 Artukoğulları
1243 Moğollar
1473 Osmanlılar
1541 Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin kesinleşmesi
Mart 1916 Dersim Ayaklanması

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Tunceli, çeşitli devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1473'te Osmanlılar bölgeye hâkim olmuşlardır. 1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra Yavuz Sultan Selim bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini güçlendirmiştir. Tunceli başlangıçta Diyarbakır eyaletine bağlı idi. 1847'de bölgeye Dersim adı verilerek sancak haline getirildi. Hozat, sancağın merkeziydi. 1886'da mutasarrıflığa dönüştürüldü. 1892'de tekrar sancak oldu. 1907'de Mamuretü'l Aziz Vilayeti'nin bir kazasıydı. 1914'te ise Mamuretü'l-Aziz Vilayeti'ne bağlı bir sancaktı. 1922'de il olduysa da 1926'da ilçe kapsamına alındı ve Elazığ iline bağlandı. 4 Ocak 1936'da ise Tunceli adını alarak il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TUNCELİ:

Tunceli I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Yalnız bölgede meydana gelen Dersim ayaklanması şehri oldukça etkilemiştir. Bu ayaklanma XI. kolorduya bağlı 53. ve 102. alaylar tarafından 2 ayda güçlükle bastırılabildi. Bu sırada Ruslar bölgeyi işgal etmek istemişlerse de halkın tepkisiyle geri çekilmişlerdir. Ayrıca 6 Mart 1921'de başlayan Koçgiri ayaklanmasının liderlerinin Dersim'de üslenmesinden şehir kötü bir şekilde etkilenmiş, ayaklanma merkez ordusunca bastırılabilmiştir.

İLÇELERİ:

- ÇEMİŞKEZEK
- HOZAT
- MAZGİRT
- NAZİMİYE
- OVACIK
- PERTEK
- PÜLÜMÜR

• **CEMİSKEZEK**: Tunceli'nin 93 km. batısında yer alır. Yüzölçümü 877 km²'dir. 3 bucağı, 42 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 14.423 idi. Bunun 3445'i ilçe merkezinde, 10.978'i köylerde yaşıyordu.
Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır.

• **HOZAT**: Tunceli'nin 48 km. batısında yer alır. Yüzölçümü 804 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 18.330 olup, bunun 5304'ü merkezde, 13.026'sı bucak ve köylerde yaşar. İlçeye bağlı 2 bucak ve 42 köy vardır.
Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

• **MAZGİRT**: Tunceli'nin 29 km. güneydoğusundadır. 709 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de toplam nüfusu 26.521 idi. Bunun 2284'ü merkezde, 24.237'si bucak ve köylerde yaşıyordu. 2 bucağı ve 79 köyü vardır.
Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ve baklagiller ekimi yapılan ilçede krom yatakları da vardır.

• **NAZIMİYE**: Tunceli'nin 35 km. doğusunda yer alır. Yüzölçümü 553 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 10.947 idi. Bunun 1717'si merkezde, 9230'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 30 köy vardır.
Ekonomisi hayvancılığa dayanır.

• **OVACIK**: Tunceli'nin 61 km. kuzeybatısındadır. İlin yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi olup, 1538 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 64 köyü vardır. 1980'de toplam nüfusu 19.871 idi. Bunun 2793'ü merkezde, 17.078'i bucak ve köylerde yaşıyordu.
Ekonomisi tahıl ekimine dayanır.

• **PERTEK**: Tunceli'nin 48 km. güneyindedir. 947 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 21.562 idi. Bunun 4394'ü merkezde, 17.168'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 44 köy vardır.
Ekonomisi tarıma dayanır. Baklagiller ekimi ve sebzecilik önemlidir. Güneyi Keban Barajı Gölü ile çevrilidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	29.857	12.859	16.998	841	36
Çemişkezek	14.423	3.445	10.978	877	16
Hozat	18.330	5.304	13.026	804	23
Mazgirt	26.521	2.284	24.237	709	37
Nazımiye	10.947	1.717	9.230	553	20
Ovacık	19.871	2.793	17.078	1.538	13
Pertek	21.562	4.394	17.168	947	23
Pülümür	16.463	3.338	13.075	1.505	11
Toplam	157.974	36.184	121.790	7.774	20

PÜLÜMÜR: İlin kuzeydoğu ucunda Tunceli'ye 66 km. uzaklıktadır. 1505 km²'lik bir alanı kaplar. 4 bucağı, 64 köyü vardır. 1980 savımında toplam nüfusu 16.463 idi. Bunun 3388'i merkezde, 13.075'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tahıl ekimine ve hayvancılığa dayanır.

EKONOMİSİ:

Tarım: İlin ekonomisi genel olarak tarıma özellikle hayvancılığa dayanır. Bitki tarımı dağlar arasına sıkışmış ovalarda yapılır. Faal nüfusun %79'u tarım kesiminde çalışmaktadır.

Tunceli'de en çok yetişen tarım ürünü buğdaydır. Fakat yılda ancak 36.000 ton buğday üretilir. Diğer ürünlerin üretim miktarları da şöyledir. Arpa (7.000 ton), şeker pancarı (7.516 ton), fasulye (829 ton), soğan (5.729 ton). Az miktarda olmak üzere pamuk ve iyi cins kokulu tütün de yetiştirilir.

İlin güney kısımlarındaki vadilerde sebze ekimi ve meyvacılık yapılmakta ise de üretim önemli değildir. 758 ton dut, 243 ton badem ve 1255 ton ceviz elde edilir.

İl topraklarının çok engebeli oluşu motorlu tarım araçlarının artmasını engellemektedir. Tunceli'de bugün 580 traktör bulunmaktadır.

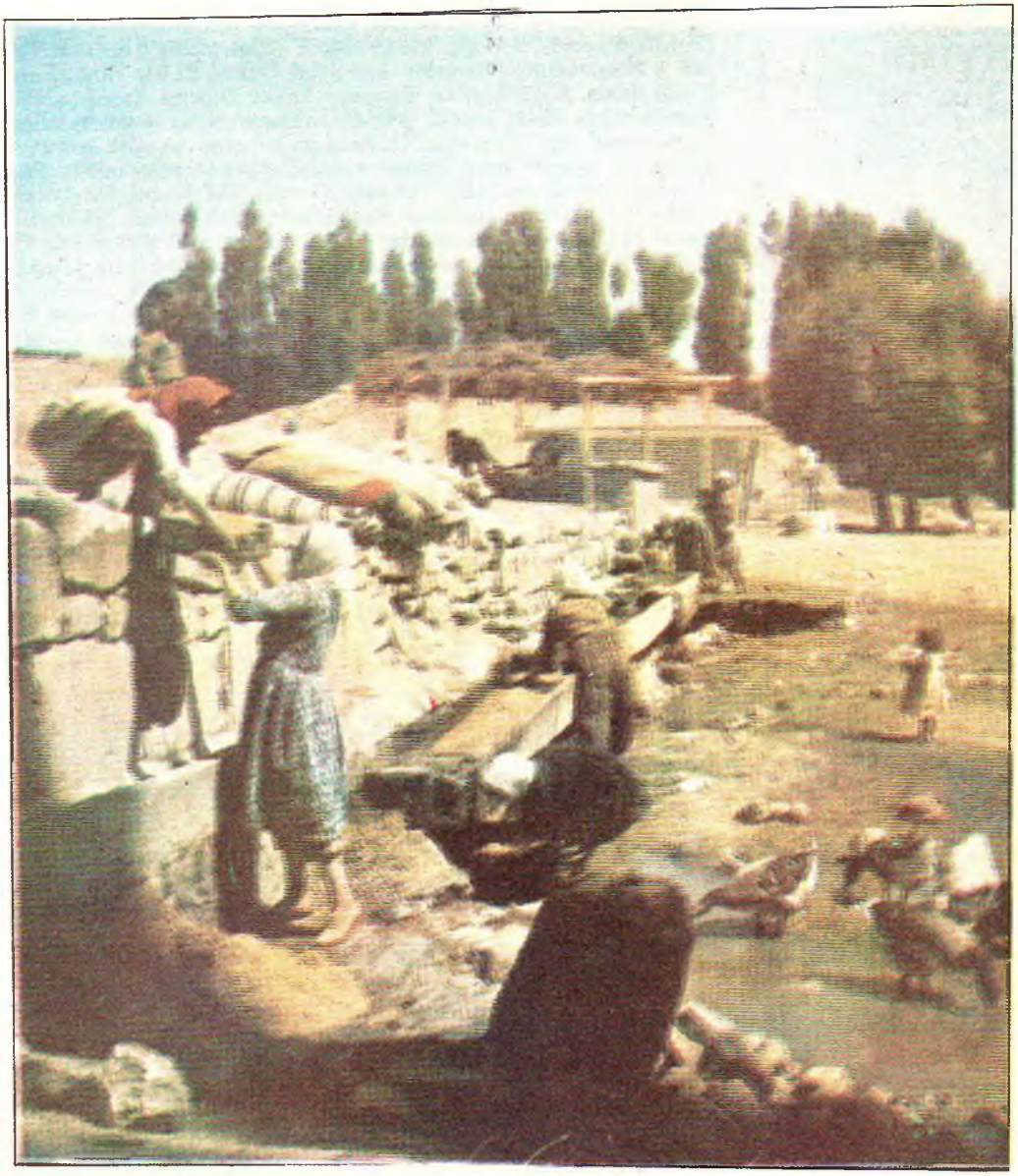

Buğday yıkayan kadınlar

Hayvancılık: Bu ilde hayvancılık halkın asıl geçim kaynağını oluşturur. Tunceli'de besi hayvancılığı yoktur. Mera hayvancılığı yapılır.

Tunceli'de (1983) 160.000 sığır, 416.110 koyun, 388.760 kılkeçisi, 7.000 katır vardır. Ayrıca 37.936 arı kovanı bulunur. İlde 46.400 ton süt, 404 ton bal üretilir.

Madenler: Tunceli'de zengin maden yatakları vardır. İlde bakır, krom, manganez, asbest ve tuz yatakları bulunur. Bakır merkez ilçe ve Ovacı ilçelerinde krom, tuz ve manganez Pülümür'de, asbest Nazimiye'de çıkartılmaktadır.

Sanayi: Tunceli sanayi bakımından en az gelişmiş illerimizdendir. 10 ve daha fazla kişinin çalıştığı işyeri sayısı 4'tür. Bunlar yem fabrikası, süt fabrikası, halı ipliği fabrikası ve İşbir-Çarsancak Gıda Sanayii A.Ş.dir. İlde 2-9 kişilik işyeri sayısı 92, 1 kişilik işyeri sayısı 48'dir.

1980'de yapılan sanayi ve işyeri sayımına göre ilde 6'sı toptancı 442'si perakendeci olmak üzere 448 ticaret kuruluşu vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Tunceli'de çok zengin bir saz ve oyun kültürü vardır. Değişik adlarla pek çok halay oynanmaktadır. Yörede derlenen ezgiler Sivas âşıklamalarıyla büyük benzerlik gösterir. Yörenin en ünlü türküleri Siyah Perçemlerin Gonca Yüzlerin, Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin, Dersim Dört Dağ İçinde, Köroğlu, Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar, Turna Bölük Bölük Olmuş, Karşıdan Atlı Geçti, Dağlar El Ele Verdi, Karadır Kaşın Senin, Karlı Dağlar, Tamzara, Dello, Düğüne Toplama vb.dir. Yörede çalınan halk müziği araçları bağlama, cura, tanbura, kemane, zurna, kaval, davul ve teftir. İlde düğün, bayram ve çeşitli özel günlerde pek çok oyun oynanır. Biraraya gelindiğinde halaylar çekilir. En ünlü oyunlar Üç Ayak, Dello, Tamzara, Horum, Kol Oyunu, Bir Ayak, İki Ayak vb.dir. Giyimi: Kadınlar ince tülbent, oyalı yazma, "ev bezi" denen ak bezden iç gömlek giyerler. Üst giysisi üç ya da dört etektir. Peşli de denen entarilerin kol ağızları geniştir. Bele kuşak bunun üstüne de kejik denen renkli ipekten ucu püsküllü şerit sarılır. Kış aylarında çuhadan sırma işlemeli "Halep işi" salta, kimi kesimlerde de gocikle hırka giyilir. Geleneksel erkek giyimi içlik, don ve kuşaktan oluşur. Üstte şalvar, kosya kuşak ve erkek saltası bulunur. Bu giysiler gocik ve hırkayla bütünleşmektedir. Erkek çorapları "gallik", "dizleme" ve "konçlu" çorap türündendir.

TÜRKÜLERİ:

Hozat'ın önünde değirmen bendi
Bana sebep olan oğlum efendi
Bana ateş eden kirvanım kendi
Yansın Hozat yansın, yavrum uyansın
Hozat'ın gençleri intikam alsın.

Hozat'ın önünden çift pınar akar
Doktorlar oturmuş yaramı bakar
Açmayın yaramı cihanı yakar
Yansın Hozat yansın, yavrum uyansın
Hozat'ın gençleri intikam alsın.

TUNCELİ'NİN ÜNLÜLERİ:

Alp, Tekin (1925- yönetici), Coşkan, Tahsin (1890-1952- devlet adamı, tarımcı), Emre, Tayyar (1917-1982- yönetici), Karadayı, İsmet Kemal (1927- şair ve yazar), Şaltuk, Rahmi (1945- sinema, ses ve saz sanatçısı).

TUNCELİ'YE NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Ankara	806
Bingöl	145
Elazığ	153
Erzincan	129
Erzurum	245
İstanbul	1.217
İzmir	1.392

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkez
İlçe hududu
Kara yolu
Devlet hud
Adi yol
İl hududu
Tendürek dağı
Aladağ
Çaldıran
Kocapınar
Delicay
MURADİYE
ERCİŞ
Süphan dağı
Dorutay
Timar
Saray
ÖZALP
Erçek gölü
Erçek
Van
VAN
gölü
Gümüşdere
Güzelsu
GÜRPINAR
Albayrak
GEVAŞ
Artos dağı
Kırkgeçit
BAŞKALE
ÇATAK
Yalınca
Narlı

VAN

OTOMATİK TELEFON KODU: 0611
İL TRAFİK KODU 65

Coğrafi konumu: 42° 40' ve 44° 30' doğu boylamları ile 37 ° 43' ve 39 ° 26' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 19.069 km². **Yeri:** Kuzeyinde Ağrı, batısında Van Gölü, Ağrı ve Bitlis, güneyinde Siirt, Hakkari, doğusunda İran vardır. **Nüfusu:** 468.646. **Nüfus yoğunluğu:** 25.**İlçe sayısı:** 7: Başkale, Çatak, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp. **Bucak sayısı:** 22.**Köy sayısı:** 570. **Toprakları:** % 53.4 dağlar, % 32.9 platolar, %0 13.7 ovalar. **Dağları:** Aladağ 3.255 m.,Tendürek Dağı 3.542 m.,Karabulak Dağı 2.900 m.,Dumanlı Dağ, Elegan Dağları, Kırıklar Dağı, Tavur Dağı, Alikelle Dağı 2.850 m.,Çilli Dağı 2.710 m., İsabey Dağı 3.000 m, Şevli Dağı, 2.900 m., Hanke Dağı 2.450 m, İrini Dağı 2.250 m., Ahta Dağı 2.810 m, Karahayal Dağı 2.700, Gündizin Dağı 3.010 m, Bilecik Dağı, Melek Dağı 2.560 m, Koçalan Dağı, Nacabarat Dağı 2.610 m, Hazine Sırtları Tepesi 2.580 m, Erek Dağı 3.250 m.,Şusanıs Dağı 2.750 m, Norkuk Dağı, İspiriz Dağları. 3.668 m.**Ovaları:** Abağa Düzü (Çaldıran Ovası), Muradiye Ovası, Turhani Düzü, Noşar Düzü, Akbulak rüzü, Hoşap Ovası, Havaşar Ovası, Saray Düzü, Karakıllı Düzü, Erçek Düzü, Van Ovası, Erçiş Ovası. **Akarsuları:** Bendimahi Suyu, Hoşap Suyu,Karasu, Memedik Çayı, Zilan Deresi . **Gölleri:** Van Gölü 3.713 km², Erçek Gölü 98 km². Kaz Gölü, Sar Gölü, Engiz Gölü, Hasan Timuran Gölü, Akgöl, Sultan Gölü 1 km², Hıdırmenteş Gölü, Sarı Göl, Kesiş Gölü, İmaris Gölü, Çenge Gölü. **Eğitim oranı:** %31.5 **İlkokul sayısı:** 481. **Ortaokul sayısı:** 20.**Lise sayısı:** 9. **Kütüphane sayısı:** 2. **Büyük işyeri sayısı:** 32 . **Firma sayısı:** 3.800. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, mahlut, fasuyle mercimek, patates, tütün, şekerpancarı, koyun, kılkeçisi, sığır, katır, at, eşek, manda kümes hayvanları, arı). **Madenler** (Linyit, tuz). **Üretim** (Çimento, un, süt ürünleri,yün,dokuma , kilim). **Kişi başına yıllık geliri:** 12.135 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Van topraklarının % 53'ü dağlarla kaplıdır. Van'da şu dağlar vardır: İspiriz Dağı (3.668 m.) Tendürek Dağı (3.542 m.) Aladağ (3.255 m), Erek Dağı (3.250 m), Pirraşit Dağı (3.200 m), Manda Dağı (3.020 m), Gündizin Dağı (3.010 m.), İsabey Dağı (3.000 m), Şevli Dağı (2.900 m), Kozan Dağı (2.890 m), Alikelle Dağı (2.850 m), Ahta Dağı (2.810 m.) Norkuh Dağı (2.800 m), Irgat Dağı (2.750 m), Çilli Dağı (2.710 m.), Karahal Dağı (2.700 m.), Hazine Sırtları Tepesi (2.650 m), Nacarabat Dağı (2.610 m.),Rentömer Dağı (2.580 m) ve Melek Dağı (2.650 m.)

OVALAR

Abağa Düzü: Çaldıran Bucağı'ndadır. Çaldıran Ovası adı da verilir. Yüzölçümü 314 km² olup, yüksekliği 2.000-2100 m.'dir.

Akbulak Düzü: Karasu'nun orta çığrındadır. Ovada hayvancılık yapılır.

Erciş Ovası: Van Gölü'nün kuzeyinde olup, yüzölçümü 150 km²'dir. Sulanabilme imkanları çoktur.

Van gölü iskelesi, Kayaçelebi ve Hüsrev Paşa camileri

Ahtamar Kilisesi

Erçek Düzü: Yüzölçümü 80 km², yüksekliği 2000 m.'dir. Ovada tahıl üretimi yapılır.

Havasor Ovası: : Hoşap Suyu'nun aşağı yatağından Gümüşdere bucağına dek sürer. Yüzölçümü 190 km² olan ovanın ortasında Gülpınar ilçe merkezi kurulmuştur.

Hoşap Ovası: Yüzölçümü 180 km², yüksekliği 2.400 m.'dir. Ovada tahıl yetiştirilir.

Karakıllı Düzü: Saray Düzü'nün batısındadır. Yüzölçümü 144 km², yüksekliği 2.250 m.'dir.

Muradiye Ovası: Bendimahi Suyu'nun Van Gölü'ne döküldüğü yerdedir. Yüzölçümü 112 km²'dir. Alüvyonla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir.

Noşar Düzü: Tarhani Düzü'nün batısındadır. Yüzölçümü 80 km², yüksekliği 2.000 m.'dir.

Saray Düzü: Memedik Çayı'nın yukarı çığırı kenarındadır. Yüzölçümü 45 km², yüksekliği 2.100 m. olan ovada tahıl üretimi ve hayvancılık yapılır.

Tarhani Düzü: Karasu'nun yukarı çığırı kenarındadır. Yüzölçümü 50 km², yüksekliği 2.000 m.'dir.

Van Ovası: Van şehrinin kurulduğu ovadır. Yüzölçümü 150 km². Van Gölü'nden yüksekliği ise 200 m.'dir. Ova Van Gölü'ne dökülen birçok akarsu ile bölünmüştür.

AKARSULAR

Bendimahi Suyu: Ilin kuzeyinde çeşitli suların birleşmesiyle oluşur. Van Gölü havzasının en büyük akarsularından olup Çaldıran Ovası'nı, Muradiye Ovası'nı sular ve Van Gölü'ne dökülür. Uzunluğu 90 km.'dir.

Hoşap Suyu: Başkale ve İspiriz Dağları ile Norduz Yaylası'ndan kaynaklanır. Çok sayıda küçük dere ile beslenen Hoşap Suyu'nun diğer bir adı da Güzelsu'dur. Hoşap Ovası'nı suladıktan sonra Zernek Vadisi'ne girdiği için bir adı da Zernek Suyu'dur. Van Gölü'ne dökülen suyun uzunluğu 130 km.'dir.

Karasu: Özalp'ın kuzeyindeki sıradağlarından doğar. Çok sayıda derenin birleşmesi ile oluşan Karasu 130 km. uzunluktadır. Van Gölü'ne dökülür.

Memedik Çayı: Özalp bölgesinde çok sayıda akarsuyun toplanması ile oluşur. Erçek Gölü'ne dökülen çayın uzunluğu 60 km.'dir.

Zilan Deresi: Bendimahi Suyu'nun batısındadır. Erciş Ovası'ndan geçer ve Van Gölü'ne dökülür.

GÖLLER

Erçek Gölü: Van Gölü'nün doğusunda lavların yığılmasıyla oluşmuştur. Yüksekliği 1.803 m. olup, yüzölçümü 98 km²'dir. En derin yeri 15 m'dir. Suyu sodalı ve tuzludur.

Van Gölü: 3.713 km ile Türkiye'nin en büyük gölüdür. Gölün yüksekliği 1.646 m.'dir. En derin yeri 100 m.'yi geçer. Göle dökülen en önemli akarsular, Karasu, Hoşap Suyu ve Bendimahi Suyu'dur. Üzerinde yolcu ve yük gemileri çalışır. Göl küçük bir denizi andırır.

Van'da Kaz Gölü, Engiz Gölü, Timuran Gölü, Akgöl, Sultan Gölü, Hıdırmenteş Gölü, Sarı Göl, Keşiş Gölü, İmaris Gölü, Çenge Gölü adlı küçük göller de vardır.

İKLİMİ:

Van'da kara iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 8.8°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: İlkbahar yağışları çok önemlidir. Yıllık ortalama yağış miktarı 384 mm.'dir.

Rüzgar: En çok esen rüzgar doğu, kuzeydoğu ve batı rüzgarlarıdır. Ortalama rüzgar hızı 1.9 m/sn'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının büyük bir bölümünü otlaklar ve fundalıklar kaplar. Van Gölü'ne uzak olan dağlar genellikle çıplaktır. Akarsu boylarında da bazı ağaç topluluklarına rastlanır. Göl kıyılarında yeşillik fazladır. İç kısımlarda bozkır bitkileri geniş ovaları kaplar. Gölün güneyinde fundalıklar, meşe ve ardış ormanları yer alır. İlde geniş bölüm aylarca kar altında kalır.

İl topraklarının % 71'i çayır ve meralarla, % 21.5'i ekili-dikili alanlarla, % 1.9'u orman ve fundalarla kaplıdır. % 5.6'sı ise ekime elverişsiz alanlardan oluşur.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar bakımından zengindir. Tavşan, dağkeçisi, kurt, bozayı, domuz, kartal, toy, sazan, alabalık, belli başlı hayvanlardır. Gözleri ayrı renkte olan Van kedisi de ilin simgesidir.

SAYFİYE YERLERİ:

Akdamar Adası: Gevaş'a 2 km. uzaklıktadır. Adada tarihî kalıntılar vardır. **Amik:** Merkeze 20 km. uzaklıktadır. Bölge doğal plajları ile ünlüdür. **Bendimahi Çağlayanı:** Merkeze 100 km. uzaklıktadır. Doğal güzelliği ile ünlüdür. **Çatak:** Merkeze 82 km. uzaklıktadır. Bölge alabalığı ile ünlüdür. **Erek Vadisi:** Zengin bitki örtüsü ile ünlüdür. **Horhor Bulağı:** Van Kalesi yakınındadır. Soğuk suyu ile ünlüdür, **Ganiyisippi:** Merkeze 60 km. uzaklıkta bir çağlayandır, **Maden Suları:** Akbaşköyü, Aşağı Şerefhane, Bolbülük, Hozi, Kanlıbudak, Yoldüştü köyü. **Kaplıcaları:** Defriş Kaplıcası, Dergezin Kaplıcası, Hasanabdaz Kaplıcası, Zereni Kaplıcası.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

•**Toprakkale:** Merkezde eski bir şehir kalıntısıdır. M.Ö. IX. yüzyıldan kaldığı tahmin edilmektedir. **Çavuştepe:** Gürpınar ilçesindedir: Urartulardan kalma eski bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. **Giyimli:** Gürpınar ilçesindedir. M.Ö. VIII. yüzyıldan kalma eski bir şehir olduğu tahmin edilmektedir **Norgüh Kalesi:** Gürpınar'a 10 km. uzaklıktadır. M.Ö. VIII. yüzyıldan kalma eski bir yerleşim merkezi olduğu tahmin edilmektedir, **Közüt Kalesi:** Muradiye ilçesindedir. M.Ö. VIII. yüzyıldan kalma eski bir şehir olduğu tahmin edilmektedir. **Ulucami:** Karakoyunlular'dan kalmadır. **Hüsrev Paşa Camii:** Vezir Koca Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır (1567). **Halime Hatun Kümbeti:** Gevaş ilçesindedir. 1358 yılından kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Van ilinin adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Yörenin en eski adı Urartular döneminden kalmadır. Kent M.Ö. IX. y.y.'da Urartularca Biani ülkesi, Asurlularca Nairi ülkesi olarak anılıyordu.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi Van, birçok devletin hakimiyeti altında kalmıştır. 1534'te Van ve çevresinde Osmanlı hakimiyeti başladı. 1535'te Van tekrar Safevîlerin eline geçti. Bölgedeki kesin Osmanlı hakimiyeti 1548'de kurulabildi. Van'daki en önemli olay 1895'deki Ermeni ayaklanmasıdır. Olay kısa sürede bastırılmışsa da Van ve çevresi oldukça tahrib edilmiştir. Van başlangıçta eyalet oldu. 1846'da bir liva yapıldı ve Erzurum vilayetine bağlandı. 1916'da vilayet oldu. Cumhuriyetin ilanından sonra il kapsamına alındı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA VAN:

Van, I. Dünya Savaşı sırasında Ermeniler'in Anadolu'daki merkezi idi. Ermeniler Ruslar'dan da destek alınca Mayıs 1915'te ayaklandılar. Taşnak çeteleri 17 Mayıs'ta Van'a hakim oldular. Aynı günlerde şehir Ruslar tarafından işgal edildi. 27 Mayıs 1915'te çıkarılan bir kanunla bölgedeki Ermeniler Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirildiler. Şubat 1917'de Rusya'da çarlık rejiminin devrilmesiyle, işgal ettiği topraklardan çekilmeyi tasarlayan yeni Rus hükûmeti, 18 Aralık 1917'de Erzincan Ateşkesi'ni imzaladı ve bölgeden çekilmeye başladı. Ancak böl-

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 850 Urartular
M.Ö. 609 İskitler
M.Ö. 585 Medler
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 242 Ptlolemaios Devleti
M.Ö. 129 Partlar
227 Sasaniler
645 Araplar
1021 Bizanslılar
1064 Selçuklular
1100 Sökmenli Beyliği
1133 Selçuklular
1207 Eyyubîler
1229 Harzemşahlar
1232 Selçuklular
1534 Osmanlılar
1895 Ermeni Ayaklanması,
7 Nisan 1918 Van'ın kurtuluşu
Mayıs 1915 Ermeni ayaklanması ve Rus işgali.

gedeki Ermeniler'in direnişi üzerine 1., 2. ve 4. kolordular 7 Nisan'da Van'a girdiler ve şehir kurtuldu. 16 Mart 1921'de Türk-Sovyet anlaşmasında Van kesin olarak Türkiye'ye bırakıldı.

İLÇELERİ:

- BAŞKALE
- ÇATAK
- ERCİŞ
- GEVAŞ
- GÜRPINAR
- MURADİYE
- ÖZALP

• **BAŞKALE**: Van'ın 112 km. güneydoğusunda, İspiriz Dağı'nın eteğinde kurulmuş bir sınır şehirdir. Denizden yüksekliği 2400 metredir. 2590 km²'lik bir alanı kaplar. İlçenin ortasından Çağlı Deresi akar.

1980 sayımında toplam nüfusu 40.948 idi. Bunun 9770'i ilçe merkezinde, 31.178'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 61 köy vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. En çok beslenen hayvan koyundur.

• **ÇATAK** Van şehrinin 82 km. güneyindedir. 1826 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1512 metredir. 1980 sayımında toplam nüfusu 22.225 idi. Bunun 2442'si Merkezde, 19.783'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı, 26 köyü vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. El dokumacılığı da yaygındır.

• **ERCİŞ**: Van şehrinin 95 km. kuzeyinde, gölün kıyısında yer alır. Yüzölçümü 2115 km²'dir. Denizden yüksekliği 1750 metredir. İlin, Merkez İlçe'den sonra nüfusça en büyük ilçesi olan Erciş'in 1980 sayımında toplam nüfusu 73.343 idi. Bunun 27.582'si Merkezde 4576'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 79 köy vardır.

Orta-Doğu ülkelerine giden transit yolunun üzerinde yer aldığı için ticaret canlıdır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, hayvancılık ve balıkçılık yapılır.

• **GEVAŞ**: Van'ın 40 km. güneybatısında, Van Gölü'nün güneydoğusunda bir kıyı şehridir. 1201 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 1770 metredir. 1 bucağı ve 50 köyü vardır. 1980 sayımında nüfusu 40.152 idi. Bunun 7410'u Merkezde, 32.742'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi hayvancılığa ve tahıl ekimine dayanır.

Gürpınar: Van'ın 21 km. güneyindedir. Yüzölçümü 4063 km² olup, alan bakımından ilin en büyük ilçesidir. Denizden yüksekliği 1740 metredir. 1980 sayımında toplam nüfusu 38.289 idi. Bunun 2866'sı Merkezde, 35.423'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 3 bucak ve 64 köy vardır.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Az miktarda tahıl ekimi de yapılır.

• **MURADİYE**: Van şehrinin 82 km. kuzeydoğusundadır. Doğusunda İran sınırı vardır, batı sınırının küçük bir bölümünde Van Gölü yer alır. 1 bucağı ve 101 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 61.253 idi. Bunun 10.321'i Merkezde, 50.932'si bucak ve köylerde yaşıyordu. Yüzölçümü 2596 km², denizden yüksekliği 1735 metredir. Ekonomisi hayvancılığa özellikle koyun yetiştiriciliğine ve az miktarda tahıl ekimine dayanır.

ÖZALP: Van şehrinin 64 km. doğusunda bir sınır şehridir. 2380 km²'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 2100 metredir. 1980 sayımında toplam nüfusu 48.571 idi. Bunun 3660'ı Merkezde, 44.911'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 275 köy vardır.

Ekonomisi koyun yetiştiriciliğine ve az miktara tahıl ekimine dayanır. Van-İran demiryolu bu ilçenin merkezinden geçer.

EKONOMİSİ:

Tarım: Van ilimiz fakir illerimizden biridir. Yüzey şekilleri oldukça engebeli olduğundan ve iklim kurak ve sert geçtiğinden üretim sınırlı ve verimsizdir. Van Gölü çevresi biraz daha ılıman olduğundan tahıl

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	143.865	92.801	51.064	2.289	63
Başkale	40.948	9.770	31.178	2.599	16
Çatak	22.225	2.442	19.783	1.826	12
Erciş	73.343	27.582	45.761	2.115	35
Gevaş	40.152	7.140	32.742	1.201	33
Gürpınar	38.289	2.866	35.423	4.063	9
Muradiye	61.253	10.321	50.932	2.596	24
Özalp	48.571	3.660	44.911	2.380	20
Toplam	468.646	156.852	311.794	19.069	25

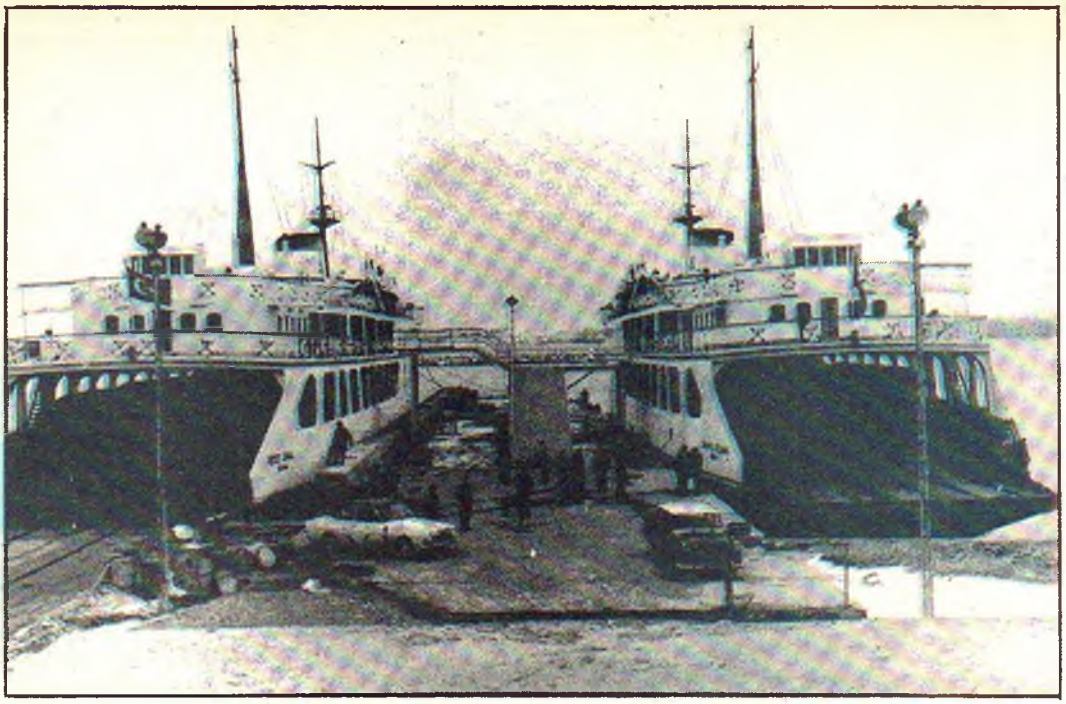

ve sebze ekimi burada yoğunlaşmıştır. Ekilebilir arazinin de ancak % 20'si sulanabilmektedir. Tahılda 95 bin tonla buğday başta gelir. Sonra sırasıyla arpa (11 bin ton), çavdar (990 ton) gelir. Baklagillerden fasulye 1.115 ton, mercimek 150 ton, elde edilir. Sanayi bitkilerinden şekerpancarı 45.517 ton, patates, 11.968 ton üretilir.

Sebzecilik ve meyvacılık daha çok Van Gölü çevresinde yapılır. Yaklaşık 6 bin ton domates, 3 bin ton fasulye, 12.125 ton karpuz, 4.198 ton kavun elde edilir.

Meyve olarak da 800 tonla elma birinci sırada gelir. Onu 300 tonla armut izler. İlde ayrıca 400 ton zerdali, 2.201 ton ceviz ve 12' ton kayısı üretilir.

Tarımda modern usul ve araçların kullanılması son yıllarda yaygınlık kazanmıştır. 1983 yılı tespitlerine göre ilde 2.179 tane traktör, 88 motopomp, 222 tane pülverizatör vardır.

Hayvancılık: Van hayvancılık bakımından en önde gelen illerimizden biridir. Koyun sayısı bakımından Konya'dan sonra ikinci sırayı alır. (2.750.000 baş). Arazinin % 71'i çayırlıklarla kaplı olduğundan hayvancılık il ekonomisinin en büyük kaynağını teşkil edecek duruma gelmiştir. Ancak hayvancılık da halâ geleneksel usullere göre yapılmaktadır. Besicilik gelişmemiştir. Bugün yaklaşık 2.750.000 koyun, 330 bin kıl keçisi, 30 bin mada, 13.000 at, 7.000 katır mevcuttur. Ayrıca 7500 arı kovanı da vardır.

Van Gölü ilde olmasına rağmen balıkçılığı gelişmemiştir. Bunda Van ve Erçek göllerinin sularının sodalı olmasının da tesiri vardır.

Hayvancılığa dayanan ticaret de giderek gelişmektedir. Buradan Irak, İran, Kuveyt ve Rusya'ya et ve canlı hayvan ihraç edilir.

Madenler: Van'ın yeraltı kaynakları çok zengindir. Merkez ilçe ve Çaldıran'dan demir, Merkez ilçe ve Erciş'ten poza taşı, Erciş'ten pelit, Gürpınar ve Erciş'ten linyit, Van ve Erçek gölerinden soda, Merkez ilçeden tuz, Merkez ilçeden çimento hammaddesi ve kireçtaşı çıkarılır. Başkale'de kükürt ve traventen yatakları vardır.

Sanayi: İlde sanayi de az gelişmiştir. Var olan kuruluşlar da tarım ve hayvancılık ürünlerini işleyen tesislerdir. Faal nüfusun ancak 2.5'i imalat sanayiinde çalışmaktadır. 10 ve daha fazla işçi çalıştıran iş yerleri 33-34'tür. 2-9 arası işçi çalıştıran kuruluşlar 350'yi bulur. Başlıca sanayi kuruluşları, Van Çimento Fabrikası, Van Peynir Tereyağı Fabrikası, Yem Fabrikası, Et Kombinası, Yün İpliği Fabrikası, Özalp Mandıra İşletmesi, Tuğla Fabrikası, Ayakkabı Fabrikası, un fabrikaları, tuz ve linyit işletmeleridir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ;

Oyunları: Van, bar halay ve uzun havaların yaygın olduğu yörelerdendir. Aşıklık geleneği canlılığını korumaktadır. Yörenin ünlü türküleri arasında Ben Giderim Erkek Yolu, Pencerede Şişesin, O Süsem O Sümbül, Bizim Eller Ne Güzel Eller, Erzurum Ellerinde, Çimende Sürü Kazlar, Kapılarında Kulu Var, Gel Beri Yar Gel Beri, Giderim Böylesine, Sal Mercanlar, Kalenin Bedenleri, Karşıdan Yar Geliyor, Şehir Kalası... vb. bulunur. Halk müziği araçlarından divan, bağlama, tambura, cura, zurna, kaval, ney, keman ve davul en çok kullanılanlarıdır. Van geleneksel oyunlar açısından oldukça zengindir. İlde halay ve bar oyunları yaygındır. Erzurum'un Dadaş Barı, Batı Anadolu'nun zeybeği, Horon bölgesinin karşılama ve horonları en çok oynanan oyunlardır. Giyimi: Geleneksel kadın giyimi kopik, leçek ya da ağuan denilen başlıklar, oyah yazma, diz kapaklarına dek uzanan kıras denen gömlek, ayak bileklerinden düğmeli tuman denilen geniş don, uzunca kollu kadife gömlek, pazen etek veya entariden oluşur. Bele gümüş kemer ve kuşak bağlanır. Renkli ve desenli yün çaraplar giyilir. Şal, şalvar ve cepken erkek giyiminin başlıca özellikleridir. Başlıklar takke ya da takke üstüne ahmediye biçimi sarıklardan oluşur. Gömlek yakasız, uzun kollu ve düğmelidir. Üstüne cepkene benzer çeşitli motiflerle işlenmiş yelek veya şal-şapık, giyilir. Şalvarlar bol dikimlidir. Yün çoraplar desenlidir. Ayaklara çarık ya da "arkadan kuyruklu" denen kara yemeni giyilir.

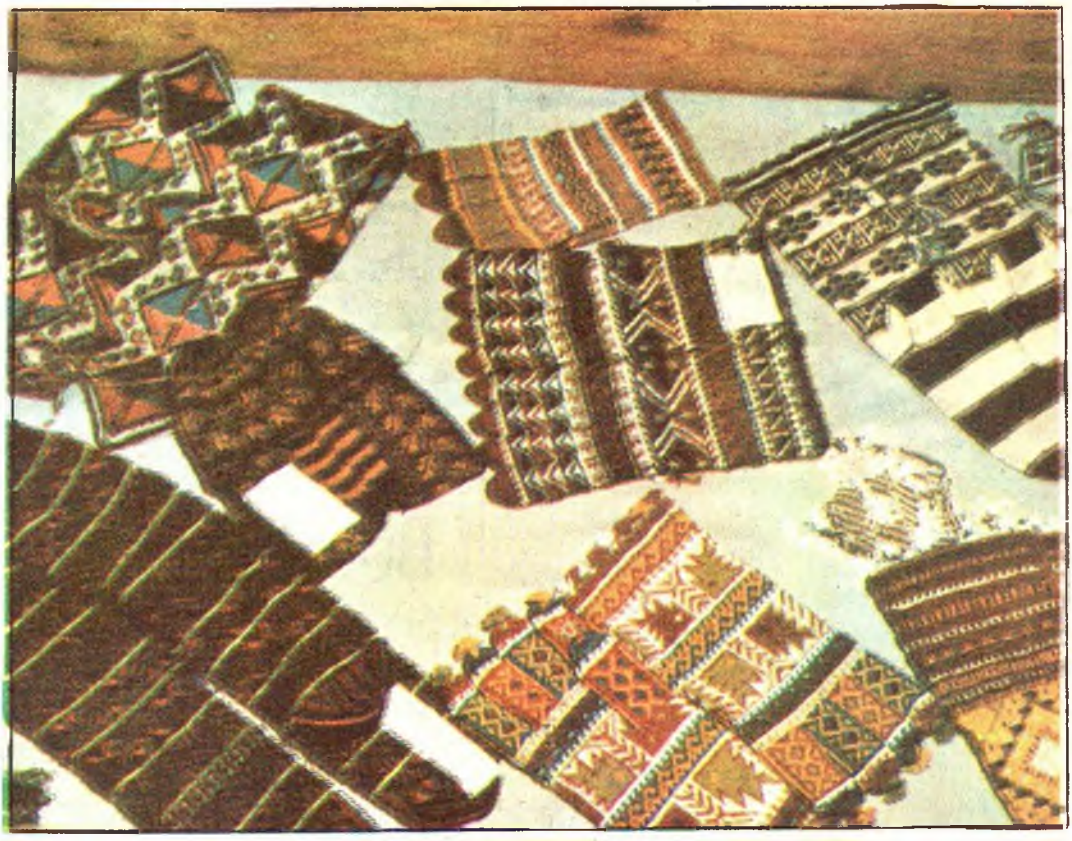

VAN'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (km.)
Ağrı	229
Ankara	1.271
Bitlis	162
Hakkari	204
İstanbul	1.692
İzmir	1.823
Siirt	253

Not: Van'a İstanbul ve Ankara'dan trenle de gidilebilir. Ankara-Kadıköy arasında haftada 3 gün karşılıklı olarak çalışan Van Gölü Ekspresi Van'dan geçer. Ayrıca Van'a Ankara'dan uçak seferleri de düzenlenmektedir.

EGE

SINOP
ZONGULDAK
KASTAMONU
SAMSUN
AMASYA
GIRESUN
ORDU
ISTANBUL
KOCAELI
SAKARYA
BOLU
TOKAT
CORUM
CANKIRI
GUMUSHANE
CANAKKALE
BURSA
BILECIK
ANKARA
SIVAS
ERZINCAN
ERZURUM
AGRI
ESKISEHIR
KIRSEHIR
KAYSERI
MALATYA
BITLIS
VAN
KONYA
MUGLA
AFYONKARAHISAR
MARDIN
ADANA
GAZIANTEP
MERSIN

BÖLGESİ

- Aydın
- Afyon
- Denizli
- İzmir
- Kütahya
- Manisa
- Muğla
- Uşak

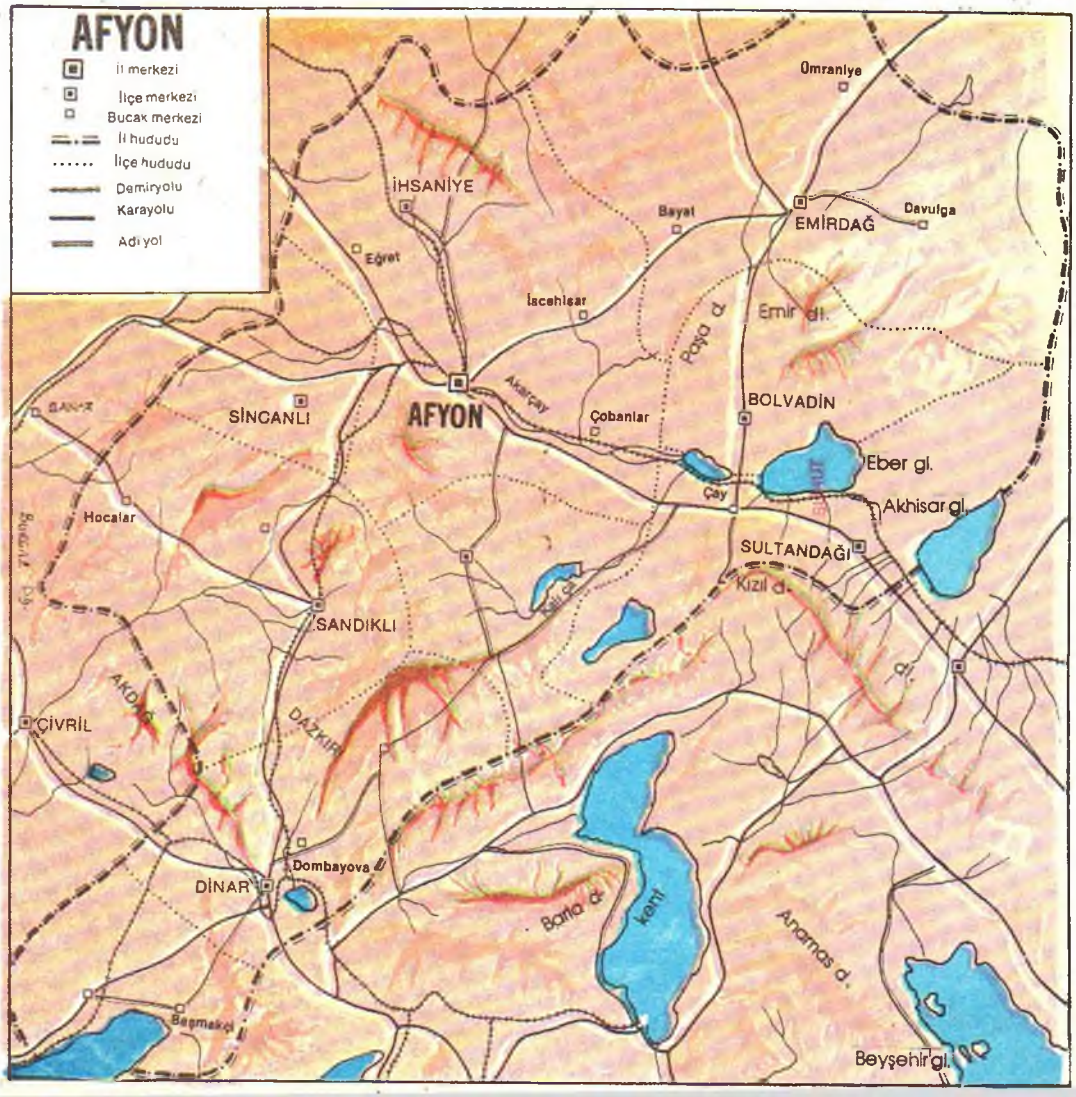
AFYON
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol
Omraniye
İHSANİYE
Bayat
EMİRDAĞ
Davulga
Eğret
İscehisar
Emir dl.
Paşa d.
Akarçay
AFYON
SİNCANLI
Çobanlar
BOLVADİN
Eber gl.
Çay
Akhisar gl.
Hocalar
SULTANDAĞI
Kızıl d.
SANDIKLI
AKDAĞ
ÇİVRİL
DAZKIRI
Dombayova
DİNAR
Barla d.
kent
Anamas d.
Beşmakçi
Beyşehir gl.

AFYON

OTOMATİK TLEFON KODU: 9491
İL TRAFİK KODU: 03

Coğrafî konumu: 29° 40' ve 31° 43' doğu boylamları ile 37 ° 45' ve 39 ° 17' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 14.230 km². **Yeri:** Afyon'un kuzeyinde Eskişehir, kuzeybatısında Kütahya, batısında Uşak, güney batısında Denizli, güneyinde Burdur ve Isparta, doğusunda Konya vardır. **Nüfusu:** 597.516. **Nüfus yoğunluğu:** 42. **İlçe sayısı:** 10: Bolvadin, Çay, Dazkırı, Dinar, Emirdağ, İhsaniye, Sandıklı, Sinanpaşa (Sincanlı), Sultandağı, Şuhut. **Toprakları:** % 47.5 dağlar, % 19.9 ovalar, % 31.6 platolar, % 1 yaylalar. **Dağları:** Sultan Dağları Emir Dağları, Karakuş Dağları, Kumalar Dağları (Kurtaya Tepesi 2.117 m). **Ovaları:** Dinar Ovası, Dombayova, Sandıklı Ovası, Küçük ve Büyük Sincanlı Ovaları (25.780 hektar), Afyon Ovası (112.670 hektar), Şuhut Ovası. **Akarsuları:** Akarçay. **Gölleri:** Eber Gölü (126 km²), Akşehir Gölü (353 km²), Acıgöl, Seyitler Baraj Gölü. **Eğitim oranı:** % 60 **İlkokul sayısı:** 584. **Ortaokul sayısı:** 81 **Lise sayısı:** 12. **Kütüphane sayısı:** 6. **Firma sayısı:** 1.703. **Fabrika sayısı:** 160. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, şeker pancarı, haşhaş, ayçiçeği, patates, mercimek, nohut, meyve, koyun). **Madenler** (Soydum sülfit, antimon, demir, linyit, çeşitli taşlar). **Üretim** (Çimento, kumaş, halı). **Kişi başına yıllık gelir:** 20.224 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Emir Dağları: Afyon-Bolvadin hattının kuzeybatısındadır. Emirdağı ilçesi dağların İç Anadolu'ya bakan eteklerinde kurulmuştur.

Karakuş Dağları: Afyon ile Isparta'yı ayıran doğal bir sınırdır. Sultan Dağları ile kesişir.

Kumalar Dağı: Afyon topraklarını ikiye ayıran dağdır. En yüksek noktası 2.117 m. ile Kurtkayası Tepesi'dir.

Sultan Dağları: Toroslar'ın bir uzantısıdır. Konya demiryolu Sultan Dağları'nın eteklerinden geçer.

OVALAR

Afyon Ovası: Yüzölçümü 112.670 hektardır. Ovadan Akarçay geçer.

Dinar Ovası: Suçıkan Deresi'nin etrafındaki ovadır. Büyük Menderes'in yatağına kadar devam eder.

Dombayova: Dinar-Sandıklı arasındadır. Ovayı Kumalar Dağları ve Sansun Dağları çevreler.

Küçük ve Büyük Sincanlı Ovaları: Yüzölçümü 25.780 hektardır. Ovalar Afyon Ovası ile birleşir. Ovada tahıl ve haşhaş ekilir.

Sandıklı Ovası: Dağlarla çevrili olan ovadan Hamam Çayı ve Beylik Deresi geçer.

Şuhut Ovası: Kumalar Dağları ile Karakuş Dağları arasındadır. Ovanın sularını toplayan Kali Çayı üzerindeki Selevir Barajı, ova topraklarının sulanmasını sağlar.

AKARSULAR

Akarçay: Afyonkarahisar kapalı havzasından beslenerek, Eber Gölü'ne dökülür. Akarçay, Kali Çayı ve Bacak Deresi'nin suları ile birleşir. Kali Çayı üzerinde Selevir Barajı kurulmuştur.

GÖLLER

Acıgöl: Burdur çöküntü havzasındadır. Yüksekliği 836 m.'dir. Suyu sığ ve tuzludur.

Akşehir Gölü: Gölün yarısı Konya, yarısı Afyon il sınırlarındadır. Yüzölçümü 353 km², yüksekliği 990 m.'dir. Suyu tuzludur.

Eber Gölü: Akşehir Gölü'ne 7 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 126 km², yüksekliği 985 m.'dir. Akarçay ve kolları Eber Gölü'ne dökülür. Suyu tatlıdır.

Selevir Baraj Gölü: Kali Çayı üzerinde kurulan barajın gölüdür. Yararlı su hacmi 72 milyon m³'tür.

Seyitler Baraj Gölü: Seyitler Çayı üzerinde kurulan baraj gölüdür. Yararlı su hacmi 32 milyon m³'tür.

KLİMİ

İlde kurak bir step iklimi hâkimdir. Kışlar soğuk ve kar yağışlı, yazları sıcak ve kuraktır.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 11.2°C'dir. Ortalama yüksek sıcaklık 17.3°C, ortalama düşük sıcaklık 4.4.°C'dir.

Yağış: Ortalama yağış miktarı 455.4 mm.'dir. En az yağışlı ay Ağustos, en çok yağışlı ay Mayıs'tır.

Rüzgâr: En çok esen rüzgârlar güney ve güneybatıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Afyon ili topraklarının % 10'u ormanlarla kaplıdır. Fakat ormanlar seyrek ve cılızdır. Daha çok ilin batı ve güneybatısındaki dağların yamaçlarında görülür. En çok meşe ağacına, yükseklik arttıkça ardıçlara ve pek az miktarda çam ağaçlarına rastlanır.

Platolar ve yaylalar bozkır bitkileri ile kaplıdır. Ovalar tamamen açıktır ve ekili step manzarası gösterirler. Akarsu boylarında ve göl kıyılarında kavaklıklara ve sık kamışlıklara rastlanır.

Hayvanlar: Afyonkarahisar'da genellikle evcil hayvanlar vardır. At, koyun, eşek ve tiftik keçisi belli başlı evcil hayvanlardır. Bölgede av hayvanları olarak da yaban kazı, ördek, keklik, turaç, yaban domuzu, kurt, çakal ve tilki vardır.

AYFİYE ERLERİ:

Acısu İçmesi: Şehir merkezindedir, mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelir, **Araplıdere Kaplıcası:** Afyon'a 18 km. uzaklıktadır. Deri hastalıklarına iyi gelir, **Gazlıgöl Kaplıcası:** Afyon'un kuzeyindedir. Romatizma ve kemik hastalıklarına iyi gelir, **Sandıklı Kaplıcası:** Sandıklı ilçesi yakınındadır. Eklem romatizmasına iyi gelir **Heybetli Kaplıcası:** Afyon Çay yolu üzerindedir. Sivilce, egzama ve sedef hastalığına iyi gelir.

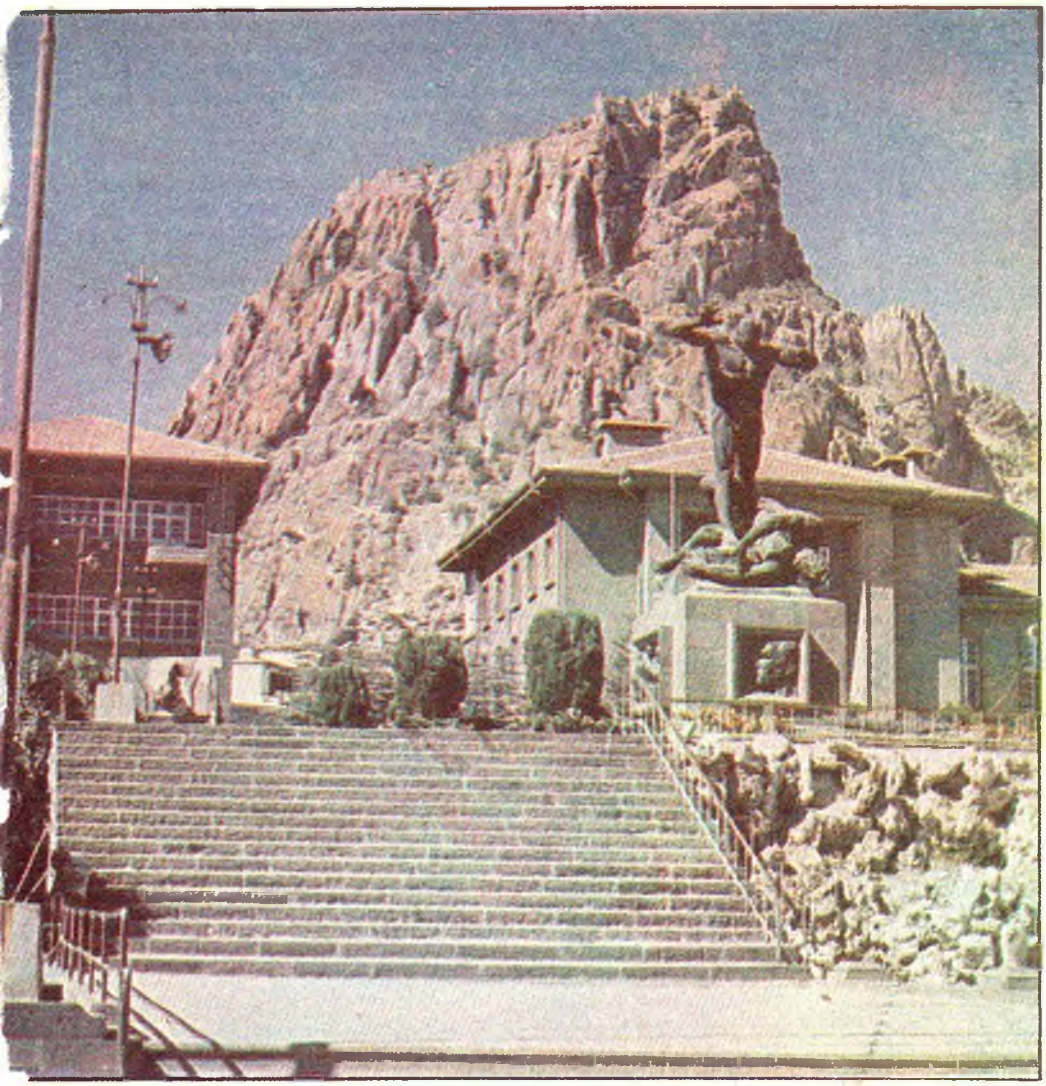

Afyon Kalesi

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Çavdarlı Höyük: Afyon'un 16 km. doğusundadır. Boyutları 200x250 m., yüksekliği 6 m.'dir. M.Ö. 2500-2000 yıllarında kullanıldı; **Kelainai:** Dinar'ın kuzeydoğusundadır. Frigyalılar'dan kalma bir şehirdir. **Prymnessos:** Sülün köyündedir. M.Ö. 3000-M.S. II. yüzyıl arasında kullanılan bir yerleşim merkezidir; **Afyonkarahisar Kalesi:** M.Ö. 1350 yılında Hitit İmparatoru II. Mursil tarafından yaptırıldı: **Demirli Kale:** Demirli köyünün kuzeyindedir; **Gezler Kalesi:** Gezler köyündedir. Yıkık durumdadır; **Ak Mescit:** Merkez ilçededir. 1397'de Ketencioğlu Hacı Hamza tarafından yaptırıldı; **Arasta Mescidi:** Çarşı içindedir. 1355'te Hacı İsmail B.Mehmed yaptırdı; **Bağçeşme Camii:** 1496'da Hacı İlyasoğlu Hacı Mustafa yaptırdı; **Çavuşbaşı Camii:** 1575'te Subaşı Mustafa B.Umur yaptırdı; **Gedik Paşa Camii:** Cami, medrese ve hamamdan oluşan bir külliyedir. 1472'de tamamlandı; **Ulu Camii:** Cami 1273'te Nasreddüttin Hasan tarafından yaptırıldı; **Gedik Ahmet Paşa Medresesi:** Şehirdedir. 1472'de Sadrazam Gedik Ahmet Paşa tarafından yaptırıldı; **Şehitlikler:** Afyonkarahisar Şehitliği, Agah Efendi Şehitliği, Anıtkaya Şehitliği, Dedesivri Şehitliği, Sandıklı Şehitliği, Yıldırım Kemâl Şehitliği. Bu şehitliklerde Kurtuluş Savaşı'nda, bölgede şehit düşen subay ve erlerin mezarları bulunmaktadır; **Döğer Kervansarayı:** İhsaniye ilçesi yakınındadır. II. Murat zamanında yapılmıştır; **Eğret Hanı:** Eğret (Anıtkaya) köyündedir. 1278'de yaptırıldı: **Kocatepe Anıtı:** Afyon'un 14 km. güneyindedir. Atatürk'ün Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ni yönettiği yerde yapılmıştır. (1953). **Aslankaya:** İhsaniye ilçesine 6 km. uzaklıktadır. Frigyalılar'dan kalma bir kabartmadır; **Aslantaş:** İhsaniye ilçesine 5 km. uzaklıktadır. Frigyalılar'dan kalma bir mezardır; **Altıgöz Köprüsü:** Cirit Kayası eteğindedir. 6 kemerli bir Selçuklu köprüsüdür. 1214'de yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Resmî kayıtlara göre Cumhuriyet dönemine kadar kente Karahisar-ı Sahip denmiştir. Bu adın 1288'de Moğallara, direnen Ata Fahrettin Bey'den geldiği sanılmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren şehre Karahisar-ı Devle de denmiş, sonraları bölgede yetişen afyon (haşhaş)dan dolayı şehrin adı Afyonkarahisar olarak belirlenmiştir.

TARİHİ:

Şehrin Arzava Prensliği tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. Kronolojide de gösterildiği gibi birçok devletin eline geçen şehir 1382'de ilk defa Osmanlılar'ın hakimiyeti altına girdi. Daha sonra Germiyan Beyliği şehri yine eline geçirdi. Germiyan Beyi II. Yakup'un ölümüyle (1429) şehir tekrar Osmanlılar'a geçti. Şehrin adı Karahisar-ı Sahib'di. 1451'de Kütahya Sancağı'na bağlandı. 1802'de eyalet merkezi, Tanzimat'tan sonra (1839) Kütahya'ya bağlı ilçe, 1865 yılında Bursa (Hüdavendigar) iline bağlı sancak merkezi oldu. Bu sırada sancağın yüzölçümü 17.850 km² idi. İlk valisi Ömer Lütfi Paşa'dır. 1914'te bağımsız sancak haline getirildi. 1923 yılında il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1800-1200 Hititler
M.Ö. 1200-600 Frigler
M.Ö. 660-546 Lidyalılar
M.Ö. 546-333 Persler
M.Ö. 333-281 Helenistik dönem.
M.Ö. 281-261- Selökid Krallığı
M.Ö. 261-133 Bergama Krallığı.
M.Ö. 133-M.S. 395 Roma İmparatorluğu
395 Bizans hakimiyetinin başlangıcı
676 Emeviler şehri yakıp yıktılar.
1382 Osmanlı hakimiyetinin başlangıcı.
1402 Germiyanoğulları hakimiyetinin başlaması.
1429 Osmanlı hakimiyetinin tekrar başlaması.
1649 Abaza Hasan Paşa isyanı.
1869 Karahisar mutasarrıflık oldu.
16 Nisan 1919 Fransızlar şehri işgal etti.
21 Mayıs 1919 İtalyanlar şehri işgal etti.
27 Mart 1921 Yunanlılar şehri işgal etti.
26 Ağustos 1922 Afyon cephesinde Büyük Taarruz başladı.
27 Ağustos 1922 Afyon düşmandan temizlendi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA AFYON:

Milli Macadele'de Afyon'un önemli bir yeri vardır. Kronolojide de belirtildiği gibi şehir Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunanlılar 24 Mart'ta Dumlupınar mevzilerini ele geçirdiler. 27 Mart 1921'de şehri işgal ederek Konya yönünde ilerlediler. Ancak, Türk birlikleri İnönü'de Yunanlılar'ı sıkıştırınca şehri boşaltmak zorunda kaldılar. Bundan sonra Yunanlılar'a saldırılar devam ettiyse de 13 Temmuz 1921'de Yunan işgali tekrar başladı ve bu durum 1 yıl, 1 ay, 25 gün devam etti. 26 Ağustos sabahı Türk topçuları ateşe başladı. (Saat: 05.30) Taarruzun ana hedefi Afyon'du. Başkomutanlık Meydan Muharebesi adı verilen bu savaşta 27 Ağustos saat 17.00'de Afyonkarahisar'a girildi. Ancak Yunanlılar şehri yakıp yıkmışlardı. Afyon Millî Mücadele'de ilk kurtulan kenttir.

İLÇELERİ:

- BOLVADİN
- ÇAY
- DAZKIRI
- DİNAR
- EMİRDAĞ
- İHSANİYE
- SANDIKLI
- SİNAN PAŞA
- SULTANDAĞ
- ŞUHUT

BOLVADİN: Bolvadin'in yüzölçümü 1.108 km², toplam nüfusu 47.643'tür. Nüfusun 30.599'u ilçe merkezinde, 17.044'ü köylerde yaşar. İlçeye bağlı 13 köy vardır.

Bolvadin, Hititler'den beri bir yerleşim merkezidir. Temiz otelleri, kütüphanesi, sağlık merkezi vardır. Horan mesire yeri ve Heybeli kaplıcaları bu ilçeye aittir. Merkezde orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

ÇAY: Bu ilçenin 3 bucağı ve 16 köyü vardır. Toplam nüfusu 33.945 olup bunun 11.165'i ilçe merkezinde, 22.779'u köylerde yaşar. Yüzölçümü 794 km²'dir. 1861'den beri belediyesi bulunan Çay ilçesinde orta dereceli okullar, her köyünde ilkokul, merkezde kütüphanesi ve sağlık merkezi bulunmaktadır. Şehrin bir parkı (Çağlayan Parkı) ve 22.200 hektarlık orman alanı vardır. İlçeden demiryolu da geçer.

DAZKIRI: Toplam nüfusu 35.219 olan Dazkırı merkezinde 4.172, köylerinde ise 31.042 kişi yaşar. Yüzölçümü 835 km²'dir. 1 bucağı ve 37 köyü vardır. Acı Göl'ün büyük bir bölümü ilçe sınırları içinde kalır. Kocatepe parkı ilçeye, 1.5 km. mesafededir. Bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. İlçeden demiryolu geçer. Köyleri merkeze bağlayan yollar da iyidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	148.449	74.562	73.887	1.865	80
Bolvadin	47.643	30.599	17.044	1.108	43
Çay	33.945	11.166	22.779	794	43
Dazkırı	35.219	4.172	31.047	835	42
Dinar	61.199	20.869	40.330	1.286	48
Emirdağ	62.727	14.733	47.994	2.714	23
İhsaniye	26.232	1.684	24.548	909	29
Sandıklı	73.513	16.041	57.472	1.969	37
Sinanpaşa	45.555	4.352	41.203	859	53
Sultandağ	22.963	5.004	17.959	709	32
Şuhut	40.071	8.116	31.955	1.182	34
TOPLAM	597.516	191.298	406.218	14.230	42

DİNAR: Son sayıma göre toplam nüfusu 61.199'dur. Bunun 20.869'u merkezde, 40.330'u köylerde yaşar. 3 bucağı, 63 köyü vardır. Eski çağlardan ve Osmanlı devrinden kalan tarihi eserlere sahiptir. İlçenin hemen yakınında Suçıkan Minboları, İncirli Pınar ve Santral Park mesire yerleri vardır. Zengin bir ilçe olan Dinar'ın köyleriyle bağlantısı mükemmeldir. Bazı köylerine düzenli otobüs seferleri yapılmaktadır. Bazı köyleri de demiryolu güzergâhında bulunur. Orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul vardır. Merkezde stadyum, sanayi çarşısı, sağlık merkezi, kütüphane bulunmaktadır.

EMİRDAĞ: Afyon'un büyük ilçelerinden biri olmasına rağmen ekonomik gelişmesi yavaş olmaktadır. 3 bucağı ve 86 köyü, toplam 62.727 nüfusu vardır. Bu nüfusun 14.733'ü merkezde, 47.994'ü köylerde yaşar. Afyon'un bu ilçesinden demiryolu geçmez. Köyü merkeze bağlayan yollar da diğer ilçelere göre vasıfsızdır. Bütün köylerinde okul vardır.

Zengin tarihî kalıntılara sahip olan Emirdağ'da, bakır çağından kalma höyükler de vardır. 1932'ye kadar adı Aziziye idi. Bu tarihte Emirdağ olarak değiştirildi.

İHSANİYE: Toplam nüfusu 26.232 olan İhsaniye'nin merkez nüfusu 1684 kişiden ibarettir. 909 km²'lik bir alanı kaplar. 35 köyü vardır ve bu köylerde 24.548 kişi yaşar. Dağlık bir bölgede olduğu için köylere ulaşım güçtür. İlçe içinden geçen demiryolu güzergâhında pek az köy vardır. Fakat bütün köylerinde okul bulunmaktadır.

Bu ilçede Frigya devrinden kalan kaleler, mezar odaları, tapınaklar ve daha birçok kalıntı vardır. İlçenin 10 km. doğusundaki Avdolos mağaraları da görülmeye değer.

SANDIKLI: Afyonkarahisar'ın toplam nüfus bakımından en büyük ilçesidir. 73.513 nüfusludur. Bunun 16.041'i ilçe merkezinde, 57.472'si köylerde yaşar. 2 bucağı ve 75 köyü vardır. 1969 km²'lik bir alanı kaplar. Oldukça gelişmiş, şirin bir ilçedir. Kütüphanesi, sağlık merkezi, orta dereceli okulları ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

Sandıklı, sağlık turizmi bakımından çok önemli ilçelerimizden biridir. İlçe merkezine 8 km. mesafede bulunan Hüdai Kaplıcası, romatizma, egzama, sivilce, siyatik gibi hastalıklar için çok şifalıdır. Modern konaklama tesisleri olan bu kaplıcaya her gün binlerce kişi gelir. İlçede ayrıca eski çağlara ait birçok höyük bulunmaktadır. Çünkü bu ilçe Hititler zamanından beri bir yerleşme merkezidir.

Sandıklı, kara ve demiryolu kavşağındadır.

SİNANPAŞA: Son sayımda toplam nüfusu 45.555 idi. Bunun 4352'si merkezde, 41.203'ü köylerde yaşar. Yüzölçümü 859 km²'dir. 35 köyü vardır. Bucağı yoktur fakat 5 köyünde belediye bulunmaktadır. 1957 yılında kurulan termik santral sayesinde elektrik enerjisinden yararlanmaktadır. İlç merkezinde demiryolu istasyonu yoktur. Fakat hem kuzeyinde ve hem doğusundan demiryolu geçer. Asfalt yolların da kavşağında bulunur. Bütün köylerinde ilkokul vardır.

SULTANDAĞ: Afyonkarahisar'ın toplam nüfus ve yüzölçümü bakımından en küçük ilçesidir. 22.963 nüfusun 5004'ü merkezde, 17.959'u köylerde yaşar. Yüzölçümü 709 km²'dir. İlçenin 13 köyü vardır ve bunların hepsi merkeze düzenli şoselerle bağlıdır. Afyon-Konya karayolunun üzerinde bulunur. Akşehir Gölü'nün yarısı bu ilçe sınırlarının içinde kalır. İlçenin yakınından demiryolu da geçer. Modern meyvacılık ve sebzecilik yapılan bu ilçenin kirazı ve elması meşhurdur. Bütün köylerinde okul vardır.

ŞUHUT: Son sayıma göre toplam nüfusu 40.075 olan Şuhut'un 37 köyü vardır. Nüfusun 8116'sı merkezde, 31.995'i köylerde yaşar. Bütün köylerinde okul vardır ve köyler ilçe merkezine düzenli şoselerle bağlıdır. 1.182 km²'lik bir alanı kaplar. Üzerinde Selevir Barajı bulunan Kali Çayı bu ilçe sınırlarının içinden geçer.

Çok eski çağlardan beri bir yerleşim merkezi olan Şuhut'un, Kurtuluş Savaşı'mızda çok önemli bir yeri vardır. Atatürk, Başkumandanlık Meydan Savaşı'nda karargâhını bu ilçede bulunan Kocatepe'ye kurmuştu. Hem yeni, hem eski anıtları vardır. Verimli bir ova üzerinde kurulduğu için hızla gelişmektedir.

EKONOMİSİ:

Tarım, Afyon ekonomisinin esasını teşkil eder. Sanayi pek gelişme- % 80'i tarımla uğraşır. Sanayide çalışanlar nüfusun % 4.5'ini teşkil eder.

Tarım: Geniş bir araziye sahip olan Afyon'un yüzölçümünün (1.429.500 hektar) ancak % 30.2'si bitkisel tarıma elverişlidir. % 52'si ise mera ve çayırlıklarla kaplıdır. Geri kalan arazi ekime elverişli değildir.

En çok buğday ekilir (383.554 ton), İkinci sırayı 355.415 tonla arpa alır. Üçüncü sırada çavdar gelir.

Sanayi bitkisi olarak şeker pancarı, ayçiçeği ve haşhaş ekilir. Türkiye'de en çok haşhaş burada ekilir. Hatta denebilir ki Afyon'un ekonomisinde en büyük özellik burada yetiştirilen haşhaştır. Yılda 5.500 ton afyon (haşhaş), 741.256 ton şeker pancarı elde edilir.

Bunun dışında önemli miktarda mısır, yulaf, fasulye, soğan ve patates yetiştirilir.

Sebzecilik fazla gelişmemiştir. Elde edilen sebze de ancak iç tüketime yetecek kadardır.

Afyon'da ekilebilen arazinin büyük bir kısmı Kufi Çayı, Akarçay ve Sakarya'nın kolları ile Selevir ve Seyitler barajları sayesinde sulanabilmektedir. Giderek de sulanabilen arazi miktarı artmaktadır.

Afyon tarımında modernleşme ve makinalaşma hızla yaygınlık kazanmaktadır. 1970 yılları başlarında 700-800 traktör bulunurken 1980 başlarında bu sayı 9 bine ulaşmıştır. Bugün traktör başına 45-50 hektar düşmektedir.

Hayvancılık: Hayvancılık, tarımda, ziraatten sonra ikinci sırayı almasına rağmen ilk ekonomisinde aynı önemi taşımaz. Var olan meraların giderek yerini tarlalara bırakması ve kalan meraların da niteliksiz olması hayvancılığın gelişmesine mani olmuştur. Besi hayvancılığı da yaygınlık kazanmış değildir.

En çok yetiştirilen hayvanlar sırasıyla birbuçuk milyon dolaylarında koyun, 127 bin civarında tiftik keçisi, 240 bin dolaylarında sığır, 68 bin manda, 25 bin civarında at'tır. Hayvancılıkta giderek bir gerileme görülmekte ve bu ev içi tezgah türü imalatı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Et, süt ve yapağıda da durum aynıdır. 1979 başlarında 23.100 koyun derisine karşılık 205 ton elde ediliyordu ki bu, deriye göre oldukça az bir rekoltedir. Kuzu kesiminin çok olduğu varsayılsa bile yine de et üretimi az gerçekleşmektedir. 1980 yılında faaliyete geçen Et Kombinası'nın bu oranları olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir.

Son zamanlarda sunî tohumlamalar da başlamıştır. Hayvan ıslahı için planlı çalışmalar da hızla yaygınlık kazanmaktadır. Bugün ilde 87.000 ton süt, 5.500 ton et, 169.000 adet deri ve 220 ton bal üretilir.

Madenler: İl madenler açısından zengin değildir. Mermer yatakları ve maden suyu Afyon için ekonomik önem taşırlar. Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün ilde belirlediği maden yatakları şunlardır: Merkez, Emirdağ, İhsaniye: Mangenez; Emirdağ: Diyatonit; Merkez, Sandıklı: Mermer; Emirdağ: Kuvars; Dazkırı: Tuz, sülfat; Merkez, Çay, Dazkırı, Dinar, Sincanlı: Linyit; Merkez, Çay, Sandıklı: Jeotermal su: Merkez, Bolvadin, İhsaniye, Sandıklı: Kaplıca suyu.

Sanayi: Afyon'da sanayi 1950'den sonra gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme neticesinde 1980 yılında 1 kişi çalıştıran 917, 2-9 işçi çalıştıran 739, 10 ve daha fazla işçi çalıştıran 160 işyeri faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunların 390'ı gıda, içki ve tütün sanayiine, 384'ü dokuma, giyim eşyası sanayiine, 231'i orman ürünleri sanayiine, 9'u kâğıt sanayiine, 67'si kimya sanayiine, 91'i taş ve toprağa bağlı sanayie , 55'i metal ana sanayiine aittir.

Özel kesime ait mermer, tuğla, kiremit, lastik ayakkabı, değirmen, makarna, sucuk imalathanelerinden başka devlete ait 10 kadar fabrika da mevcuttur. Bunlar Şeker Fabrikası, SEKA Selüloz Malt Fabrikası, Çimento Fabrikası, Devlet Demir Yolları Beton Travers Fabrikası, Alkoloid Fabrikası, İplik Fabrikası, taşıt kasaları imal eden fabrika, Peynir ve Tereyağ Fabrikası ve Kızılay Maden Suyu İşletmesi'dir.

Haşhaş işleme sanayii de önemlidir.

Afyon'daki fabrikalar:

1. Şeker Fabrikası (merkez), 2. Seka Selüloz Malt Fabrikası (Çay), 3. Çimento Fabrikası (Merkez), 4. TCDD Beton Travers Fabrikası (Merkez), 5. Yarıaçık Cezaevi İplik Fabrikası (Merkez), 6. Alkoloid Fabrikası (Bolvadin), 7. TSEK Peynir ve Tereyağı Fabrikası (Merkez), 8. Kızılay Maden Suyu İşletmesi (Merkez).

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halkoyunlarının başlıcaları çiftetelli, cirit, halay, kasap oyunu ve zeybektir. Özellikle Bolvadin ve yörelerinde kaşıkzeybek denilen oyun oynanır. Çoğunlukla türkülü olarak oynanan bu oyunlar şu isimlerle anılır: "Acem kızı, Aşkına, Çember, Divitbar, Durnalar, Fadik, Hamama, Mavli, Menekşesi biçim biçim, Balazım v.b. Bu oyunlar yörede gırnata denilen klarnet, kemane, kemençe, darbuka, dümbelek ve dibirdek denilen aletle kaval eşliğinde oynanır. Ege Bölgesi'nin en ünlü oyunu olan zeybek Afyonkarahisar'da çok tutulur. **Halk müziği:** Afyonkarahisar ve yöresi müzik açısından oldukça zengindir. İl merkezinde yüzyılların ürünü ezgileri çalıp söyleme geleneği sürüp gitmektedir. Uzun havaları, güvey türküleri, gelinle kızın ezgili konuşması, kara koyun ve kara koç için yakılmış türküler belli başlı örneklerdir. **Giyim kuşam:** Geleneksel giysiler içinde çeşitli başlıklar oldukça geniş yer tutar. Fes, tepelik, rekçin, tuzaklı hotoz denilen başlıkların yanında kadınlar oyalı başörtüleri de kullanırlar, ayak bileklerine kadar uzanan uzun etekli ve çok uzun kolları bulunan kıyafetler giyerler. Bindallı ve cepken kullananlar da vardır. Şalvar, çeşitli takılar ve çarık da Afyonkarahisarlı kadının vazgeçemediği giysiler arasındadır.

TÜRKÜLERİ

Dam başına asa koymuş kalburu
Bekârları yatağından kaldırır
Bu dert bizi iflah etmez öldürür

★★★★

Aman yarim evlerimiz nerdolur
Eller sorar yüreğime derdolur

★★★★

Kapı ardına asa koymuş eleği
Anasının mühür gözlü meleği
Bekârların genç kızların dileği

★★★★

Aman yarim evlerimiz nerdolur
Eller sorar yüreğime derdolur

★★★★

Benden evvel girikoymuş bahçeye
Benim yarim muhtaç değil akçeye
Benden selâm olsun güzel Ayşe'ye

★★★★

Benim yarim evlerimiz nerdolur
Eller sorar yüreğime derdolur

AFYON'UN ÜNLÜLERİ:

Ahmed Cevad Paşa (1851-1900 düşünce adamı), Atilla, Osman (1922- şair), Hattat, Hasan Çelebi (?-1594, hattat), Osman, Raşid (XIX. yüzyıl şair), Şemseddin, Ahmed Karahisari (1468-1556 hattat).

AFYON'A NASIL GİDİLİR?

Şehir	Karayolu (km)	Demiryolu (km)
Ankara	259	434
Burdur	171	168
Denizli	220	252
Eskişehir	170	161
Isparta	166	160
İstanbul	447	475
İzmir	327	422
Konya	227	273
Kütahya	98	104
Uşak	111	135

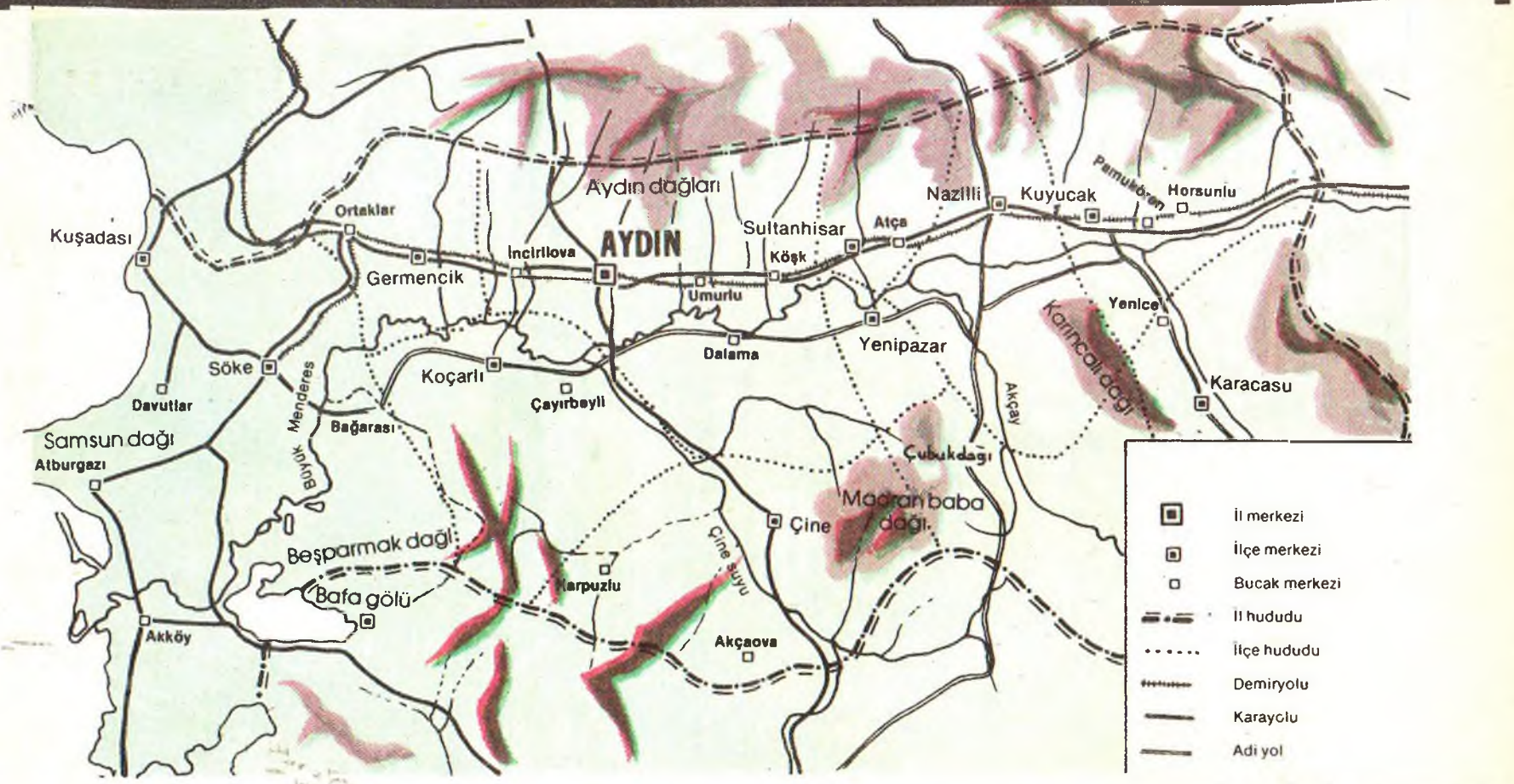
Aydın dağları
AYDIN
Ortaklar
Kuşadası
Germencik
İncirliova
Sultanhisar
Köşk
Atça
Nazilli
Kuyucak
Pamukören
Horsunlu
Umurlu
Dalama
Yenipazar
Yenice
Karıncalı dağı
Karacasu
Akçay
Söke
Davutlar
Koçarlı
Çayırbeyli
Bağarası
Büyük Menderes
Samsun dağı
Atburgazı
Çubukdağı
Çine
Madran baba dağı
Beşparmak dağı
Bafa gölü
Karpuzlu
Çine suyu
Akköy
Akçaova
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol

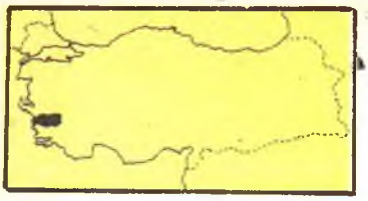

AYDIN

OTOMATİK TELEFON KODU: 6311

İL TRAFİK KODU: 09

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 37° 30' ve 38° 03 ' kuzey enlemleri ile 27 ° 00' ve 28 ° 57' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 8.007 km². **Yeri:** Kuzeyinde İzmir ve Manisa, doğusunda Denizli, güneyinde Muğla, batısında Ege Denizi vardır. **Nüfusu:** 652.888. **Nüfus yoğunluğu:** 81.**İlçe sayısı:** 11: Bozdağan, Çine, Germencik, Karacasu, Koçarlı, Kuşadası, Kuyucak, Nazilli, Söke, Sultanhisar, Yenipazar. **Bucak sayısı:** 29.**Köy sayısı:** 509. **Toprakları:** % 63.4 dağlar, % 21 ovalar %0.1 yaylalar. **Dağları:** Aydın Dağları (Çamlık Dağı, Oyuk Dağı, Karlık Dağı, Malkoç Dağı, Çevizli Dağı), Latmos Dağ Silsilesi (Baba Dağı), Karıncalı Dağı, Madran Dağı 1.782 m, Gölbel Dağı 1.412 m, Beşparmak Dağı 1.367 m. **Ovaları:** Büyük Menderes Ovası, Çine Ovası. **Akarsuları:** Büyük Menderes Irmağı 170 km, Dardalas Çayı, Akçay, Çine Çayı. **Gölleri:** Bafra Gölü 65 km², Karina Gölü, Kemer Baraj Gölü. **Eğitim oranı:** % 66. **İlkokul sayısı:** 625. **Ortaokul sayısı:** 67. **Lise sayısı:** 20. **Fabrika sayısı:** 264. **Firma sayısı:** 1.740. **Ekonomi: Tarım** (Pamuk, arpa, buğday, mısır, çavdar, darı, zeytin, incir, sebze, baklagiller ve yer fıstığı, susam, turunçgiller). **Madenler** (Linyit, civa, zımparataşı, antimon, barvum, demir, kuvars, amyant, mangezyum, talk). **Üretim** (Zeytinyağı, kereste, tarım makineleri, sabun, temizleme tozu, şişe, konserve, lastik ayakkabı, çimento). **Kişi başına yıllık gelir:** 31.012 TL.

DAĞLAR

Baba Dağı: Menteşe dağ kütlesinin ilk dağıdır. En yüksek noktası 2.380 metredir.

Beşparmak Dağı: Bafa Gölü'nü çevreleyen dağdır. En yüksek noktası 1.367 metredir.

Gökbel Dağı: İlde kuzeydoğuya doğru uzanan dağdır. En yüksek noktası 1.412 metredir.

Güney Dağlık Kütlesi: Menteşe dağlık bölgesinin bir bölümünü oluşturur. İle doğudan Babadağı ile girer. Batıya doğru Karıncalı, Madran, Gökbel ve Beşparmak adını alan bu dağlara Latmos dağ silsilesi adı verilir.

Karıncalı Dağı: Dandalas'ın batısındadır. Güney etekleri Muğla sınırına yakındır.

Kuzey Dağlık Kütlesi: Bu kütle Aydın Dağları adı ile bilinir. Bu kütle Çamlık Dağı, Oyuk Dağı, Karlık Dağı, Malkaç Dağı ve Cevizli Dağı'ndan meydana gelir.

OVALAR

Büyük Menderes Ovası: İl topraklarının bir ucundan diğer ucuna kadar uzanır. Ova genellikle bulunduğu bölgenin adıyla anılır. Çerkez Ovası, Aydın Ovası, Koçarlı Ovası, Söke Ovası gibi. Ovanın yüzevi kum ve çakılla örtülüdür.

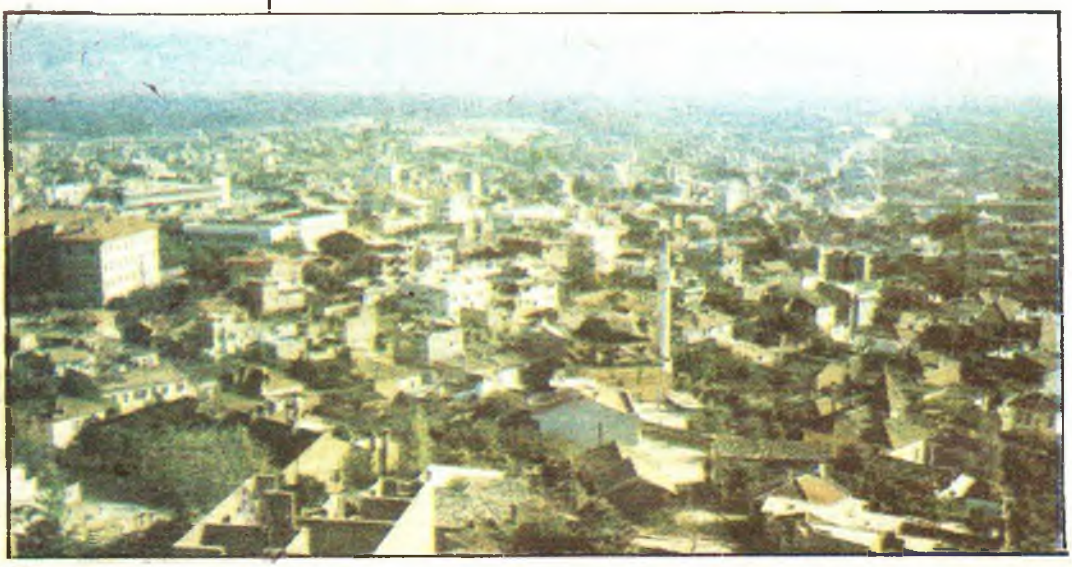

Çine Ovası: Madran ve Gökbel Dağları arasındadır. Alüvyonlu toprakla kaplıdır.

AKARSULAR

Akçay: İle Muğla'dan girer. Yenipazar yakınlarında Büyük Menderes Irmağı ile birleşir. Akıttığı su miktarı 6 m³-76 m³'tür.

Büyük Menderes Irmağı: Denizli'den Aydın iline girer. Aydın içindeki uzunluğu 170 km.dir. Dardalas, Akçay ve Çine çaylarını alarak Ege Denizi'ne dökülür. Saniyede 30 m.³- 400 m³ su akıtır. İkizdere, Koçak, Emirdoğan, İmamköy, Torluk ve Kısır dereleri de Büyük Menderes'e katılan sular arasındadır.

Çine Çayı: İle Muğla'dan girer. Eski Çine ve Çine Ovası'nı geçtikten sonra Karpuzlu Çayı'nı alır ve Çiftlikburnu köyü yakınlarında Büyük Menderes Irmağı'na katılır.

Dandalas Çayı: Karacasu'nun güneyinden kaynaklanır. Kaynağındaki adı Çevre Çayı'dır. Işıklar ve Akvar dereleri ile birleştikten sonra Büyük Menderes Irmağı'na katılır.

GÖLLER

Bafra Gölü: Büyük Menderes Irmağı'nın ağız kesiminin doğusundadır. 65 km²'lik yüzölçümünün 26 km²'lik bölümü Aydın ilinde diğer bölümü Muğla ilinde yer alır. Kuzeyindeki körfeze Burgaz Gölü, körfezin boğaz kesimindeki yarımadaya Yayla Yarımadası, yarımadanın uç bölümüne ise Keçiburnu adı verilmiştir.

Karina Gölü: Yözölçümü 4.5 km² olan göl, Büyük Menderes deltasının uç kesimindedir. Bir lagün gölüdür.

Kemer Baraj Gölü: Akçay üzerinde kurulmuş ola barajın gölüdür. Temelden yüksekliği 113,5 m, yayıldığı alan 14.75 ha.dır.

Bu göllerden başka ilde Avşar Gölü Azap Gölü, Karacahavıt Gölü, Yatır Gölü, Karagöl, Kocagöl gibi küçük gölleri de vardır.

İKLİMİ:

İlde ılıman Akdeniz iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 17,7° C'dir.

Yağış: En yağışlı dönem kış aylarıdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 677,5 mm.'dir.

Rüzgar: İldeki hakim rüzgar doğu-güneydoğusudur. Bunu güneybatı ve batı rüzgarları izler. Ortalama rüzgar hızı 1.4m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Aydın ili topraklarının % 38'i ormanlarla kaplıdır. Ormanlarında meşe, çınar, kızılçam, karaçam, fıstıkçamları, defne, kestane, dişbudak, akçaağaç, ıhlamur, mandal, kocayemiş ve delicelere rastlanır. Bazı yerlerde sedir ağaçları da vardır. İl topraklarının büyük bir bölümünü de makiler kaplar. Aydın ovaları çok geniş ekili alanlardır ve her çeşit bitki yetişir. Meyve ve sebze bahçeleri de geniş yer kaplar.

SAYFİYE YERLERİ:

Tavşanburnu: Söke-Didim yolunda bir kamp yeridir. Bu kamp yerinden günde 1500 kişi yararlanabilir. Madran Dağı: Çine'ye 11 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. Buradan günde 1000 kişi yararlanabilir. Dilek Yarımadası Ulusal Parkı: Kuşadası-Söke arasındadır. 1966'da ulusal park yapılmıştır. Bölge deniz sporları için elverişlidir. Kemer Barajı: Nazilli'ye 46 km. uzaklıkta bir plajdır. Bafa Gölü: Bafa köyü yakınındadır. Doğal güzelliği ile ünlüdür. Kadınlar Denizi Plajı: Kuşadası'na 3 km. uzaklıktadır. Yavansu Plajı: Söke'den 6 km. uzaklıktadır. Güzelçamlı (Zeus) Plajı: Kuşadası'na 23 km. uzaklıktadır. Küçük ve Büyük Kalamaki Plajı: Kuşadası'na 30 km uzaklıktadır. Diğer Plajlar: Odun İskelesi Plajı, İlyas Ağa Plajı, Dipburun ve Nero Plajları, Tavşanlı Plajı, Söke- Didim Plajı, Çevre ve Akbük Plajları. Aydın Kaplıcası: Şehrin doğusundadır. İmamköy Kaplıcası: İmamköy'ün kuzeyindedir. Ağrılı hastalıklara iyi gelir. Germencik Alangüllü Kaplıcası: Germencik'e 12 km. uzaklıktadır. Suyu, romatizma, deri ve damar hastalıklarına iyi gelir. Germencik Camur Kaplıcası: Germencik'e 10 km. uzaklıktadır Suyu ağrılı hastalıklara iyi gelir. Germencik Gümüş Kaplıcası: Suyu deri hastalıklarına ve romatizmaya iyi gelir. Ortakçı Kaplıcası, Suyu sindirim hastalıkları, şeker hastalığı ve damla hastalığına iyi gelir. Kuşadası Kaplıcası: Kuşadası'na 4 km. uzaklıktadır. Ağrılı hastalıklara iyi gelir.

Güzelçamlı İçmesi: Kuşadası yakınındadır. Suyu salgı sisteminin düzenlenmesine iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ

Afrodisyas: Karacasu'ya 12 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Akaraka:** Salavatlı köyü yakınında eski bir şehirdir. **Alabanda:** Çine'ye 26 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Alında:** Muğla yolu üzerinde eski bir askerî şehirdir. **Amzyon:** Akmescit köyünde eski bir şehirdir. **Antiokya:** Çiftlik köyünün doğusundadır. Eski bir şehirdir. **Didim:** Milet'e 16 km. uzaklıktadır. Anadolu'nun en büyük tapınaklarından biri olan Apollon Tapınağı Didim'dedir. **Magnezya:** Otlaklar- Söke yolu üzerinde eski bir şehirdir. **Mastavra:** Bozyurt köyü yakınında eski bir şehirdir. **Milet:** Eski Balat köyündedir. Aydın'ın en önemli tarihî eseridir. Hititler döneminden kaldığı tahmin edilir. **Nysa:** Aydın'a 33 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Ortosi:** Dorduran köyündedir. XII. yüzyılda kurulduğu tahmin edilen eski bir şehirdir. **Priene:** Söke'ye 15 km. uzaklıkta önemli bir eski şehirdir. **Tralles:** Aydın'a 1 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Ali Hasan Baba Türbesi:** Aydın'da XIV. yüzyıldan kalma bir eserdir. **Camiler:** Üveys Paşa Camii, Hasan Çelebi Camii, Ramazan Paşa Camii, Ahmet Paşa Camii, Süleyman Bey Camii, Cihanoğlu Camii, Yavuzköy Şemsi Paşa Camii, Cihanzade Mustafa Bey Camii, Çarşı Camii, Hacı Ali Ağa Camii, Cumaönü Camii, Neşatiye Köyü Camii, Eski Yeni Camii, Ağa Camii, Koca Camii, Kestane Pazarı Camii, Harun Camii, Öküz Mehmed Paşa Camii, İbrahim Ağa Camii, Türkmen Camii, İki Oluklu Camii, Koca Camii, Hacı Ziya Bey Camii, İlyas Bey Camii. **Türbeler ve mescitler:** Hacı Ömer Dede Mescidi, Atike Hanım Türbesi, Eğri Kümbet, Çiftlik Türbesi, Ali Bayram Türbesi, Şeyh Süleyman Rüştü Türbesi, İlyas Bey Türbesi, Yeşil Türbe. **Çeşme ve hamamlar:** Atike Hanım Çeşmesi, Gümrük Önü Hamamı, Cemal Bey Hamamı, Çarşı Camii Çeşmesi, Kale İçi Hamamı, Yeni Belediye Hamamı, Türk Hamamı, **Kervansaraylar:** Öküz Mehmed Paşa Kervansarayı, Milet Kervansarayı. **Küçük Ada Kalesi:** Kuşadası yakınındadır. 1834'te yapılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Aydın Traklar tarafından ele geçirilerek yeniden yapılan Tralles kenti üzerine kurulmuştur. Tralles "mamur", "çiçekli", "kuvvetli" sıfatlarıyla anılmıştır. Şehir depremle yerle bir olunca imparator Andronik şehri yeniden düzenlemiş ve Andropolis adını vermiştir. Selçuklular'ın yönetimine geçtikten sonra şehrin isminin Aydın Güzelhisarı olduğu görülür. Osmanlılar zamanındaysa şehir "Kaza-i Güzel Hisar der Liva-i Aydın", Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın" ve Aydın eli olarak adlandırılmıştır.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi Aydın'da birçok devlet hüküm sürdü. Osmanlı yönetimine XIV. yüzyılda girmiştir. Yıldırım Bayezid'in Anadolu beylikleri üzerine yaptığı seferler sırasında Aydınoğulları'nın elinde bulunan Aydın Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak Ankara Savaşı (1402) sonucu Timur Aydın'ı tekrar Aydınoğulları'na iade etti. Bu durum 1426'ya kadar devam eder. 1426'da II. Murad Aydın'ı tekrar ele geçirerek bir Osmanlı sancağı yaptı. 1559'da büyük bir sünte (medrese öğrencisi) ayaklanması oldu. Kısa sürede bastırıldı. 1811'de Aydın eya-

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. XII. yy. Karyalılar
M.Ö. VIII. yy. Frigyalılar
M.Ö. 546-334 Persler
M.Ö. 130-M.S. 395 Romalılar
395 Bizanslılar
1308-1390 Aydınoğulları
1390 Osmanlılar
1402 Timur'un Aydın'ı Aydınoğulları'na vermesi
1426 Osmanlılar
27 Mayıs 1919 Yunan işgali
7 Eylül 1922 Aydın'ın kurtuluşu

let merkezi oldu. 1826'da eyalet merkezi idi. 1842'de eyalet merkezi İzmir'e taşındı. 1843'te Aydın tekrar eyalet merkzi oldu ve bu durum 1850'ye kadar devam etti. 1850'de merkez İzmir'e taşındı ve adı İzmir eyaleti olarak değiştirildi. 1867'de vilayet oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA AYDIN:

Mondros Mütarekesi'nden sonra düşmanlar yurdu hızla işgale başladılar. İtalyanlar 13 Mayıs'ta Kuşadası'na, 18 Mayıs'ta Söke'ye asker çıkardılar. Yunanlılar'ın Anadolu'daki işgal kuvvetlerinin amacı da Aydın'ı ele geçirmekti. 26 Mayıs'ta Germencik ve İncirliova, 27 Mayıs'ta Aydın, 4 Haziran'da Nazilli Yunanlılar tarafından işgal edildi. Zeybekler bölgede direnişe başladılar. Yörük Ali Efe çetesi bölgedeki Yunanlılar'ı temizlemeyi amaç edindi. 28-30 Haziran'da Yunanlılar Aydın'ı yaktılar. Ancak bölgede Demirci Efe ve Yörük Ali Efe anlaşamadılar. Demirci Efe kendini Aydın Havalisi Kuva-yı Milliye kumandanı ilan etti. 22 Kasım 1920'de efelik teşkilatının kaldırıldığı ve Batı Cephesinin kurulduğu ilan edildi. Efeler köylerine döndüler. Batı Cephesi görevini başarıyla bitirdi ve Yunanlılar İzmir'den denize döküldüler.

İLÇELERİ:

- BOZDOĞAN
- ÇİNE
- GERMENCİK
- KARACASU
- KOÇARLI
- KUŞADASI
- KUYUCAK
- NAZİLLİ
- SÖKE
- SULTANHİSAR
- YENİPAZAR

• **BOZDOĞAN:** 1980 sayımına göre toplam nüfusu 37.294 olup bunun 7.682'si ilçe merkezinde, 26.612'si bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 849 km²'dir. Bir bucağı ve 42 köyü vardır. Sağlık merkezi, orta dereceli okulları ve bütün köylerine ilkokul bulunmaktadır. Çok eski bir yerleşim merkezi olan Bozdoğan, Aydın'ın gelişmiş ilçelerinden biridir. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok pamuk ve incir yetiştirir. Fakat tahıl, tütün, zeytin, baklagiller ve sebzeler de önemlidir.

• **CİNE:** Denizden yüksekliği 90 m. olan verimli Cine Ovası üzerinde kurulmuştur. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 65.872 olup bunun 13.186'sı merkezde, 52.686'sı da bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 1229 km²'dir. İki bucağı ve 83 köyü vardır..

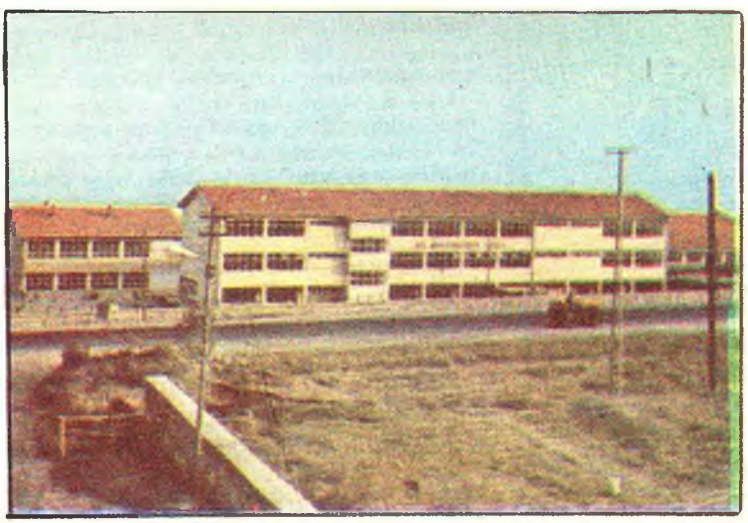

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	173.918	74.021	99.897	953	182
Bozdoğan	37.294	7.682	26.612	849	44
Çine	65.872	13.186	52.586	1.229	54
Germencik	37.918	3.569	28.349	404	94
Karacasu	20.490	4.835	15.655	781	26
Koçarlı	33.197	5.811	27.386	471	70
Kuşadası	21.346	14.734	6.612	264	81
Kuyucak	38.160	6.532	31.628	589	65
Nazilli	94.790	60.003	34.787	664	143
Söke	93.146	37.413	55.733	1.356	69
Sultanhisar	20.689	4.639	16.050	267	77
Yenipazar	15.668	6.904	8.764	180	87
Toplam	652.488	245.329	407.159	8.007	81

Ekonomisi tarıma ve ormancılığa dayanır. En önemli tarım ürünleri pamuk, zeytin, tütün ve yerfıstığıdır. İlçede zeytinyağı ve çırçır fabrikaları vardır. 1880'de ilçe olmuştur.

• **GERMENCİK:** Toplam nüfusu 37.918'dir. Bunun 9.569'u ilçe merkezinde, 28.349'u ise bucak ve köylerde yaşar. Bir bucağı 29 köyü vardır. Yüzölçümü 404 km²'dir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kütüphanesi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Buğday, pamuk, zeytin, incir, susam yetiştirdiği başlıca ürünlerdir. Ülkede zeytin ve susam yağı fabrikaları, çırçır fabrikaları, tuğla ve kiremit ocakları vardır. Köyler ilçe merkezine oldukça vasıflı yollarla bağlantılıdır. Biri ilçe merkezinde, diğeri Ortaklar bucağında olmak üzere iki tren istasyonu vardır.

Germencik 1948 yılında ilçe olmuştur.

• **KARACASU:** Üç tarafı dağlarla çevrili ve kuzeyi Menderes Ovası'na açılan Karacasu topraklarının yarısı ormanla kaplıdır. 1980 sayımına göre toplam nüfusü 20.490 olup bunun 4.835'i merkezde, 15.655'i bucak ve köylerde yaşar. Bir bucağı ve 30 köyü vardır. Yüzölçümü 781 km²'dir. Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi ormancılığa ve tarıma dayanır. Ekim alanları az olduğu için bu ilçede dokumacılık ve deri işlemeciliği gibi dallarda el sanatları ilerlemiştir. İlçede tahıl, pamuk, tütün, incir, zeytin ve çeşitli meyvalar yetiştirilir. Bu ilçenin çok güzel yaylaları vardır.

• **KOÇARLI:** 1980 sayımına göre toplam nüfusu 33.197 olup bunun 5.811'i ilçe merkezinde, geri kalan 27.386'sı da bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 471 km²'dir.

1946'da ilçe olan Koçarlı'nın orta dereceli okulları, sağlık merkezi, kitaplığı vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Büyük Menderes Ovası üzerinde kurulduğu için geniş tarım alanlarına sahiptir. Pamuk, zeytin, tütün, baklagiller bol olarak yetişir. İlçede pamuk, çırçır ve zeytinyağı fabrikaları vardır. Koçarlı Çayı'nın iki yayına dağılmış olan ilçenin iki yakası birbirlerine köprülerle bağlıdır.

• **KUŞADASI:** Ege kıyılarımızda çok hareketli turizm merkezlerinden biridir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 21.346 olup, bunun 14.734'ü merkezde, 6.612'si bucak ve köylerde yaşar. Bir bucağı (Davutlar) ve sadece 7 köyü vardır. Orta dereceli okulları, hastanesi, şirin otel ve motelleri, çok güzel plajları ve ormanı olan Kuşadası'nın ekonomisi turizme dayanır. Yaz aylarında ilçenin nüfusu çok artar. İlçede turistik eşya ticareti de yoğundur. Ayrıca verimli topraklarından bol miktarda sebze, meyva, tahıl elde edilir.

Kuşadası çevresinde tarihî eserler de çoktur. İzmir'e yakın oluşu hava ulaşımından faydalanmasını sağlar. İki limanı vardır ve her hacimde yolcu gemisi yanaşabilir.

Kuşadası'nın köylerinde kanalizasyon, elektrik ve bol içme suyu bulunmaktadır.

• **KUYUCAK:** Toplam nüfusu 38.160 olup bunun 6.532'si ilçe merkezinde, 31.628'i bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 589 km²'dir. Aydın ilinin kuzeybatısında ve demiryolu güzergâhındadır. 3 bucağı, 30 köyü vardır. 1953'te ilçe olmuştur.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kitaplığı olan Kuyucak'ın bütün köylerinde ilkokul vardır.

İlçe Büyük Menderes Ovası'nda kurulduğu için ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pamuk, incir ve zeytin ilçenin en önemli tarım ürünleridir. İlçede ayrıca çırçır ve zeytinyağı fabrikaları bulunmaktadır. İlçe sınırları içinde 5 tren istasyonu vardır.

• **NAZİLLİ:** Nüfus bakımından Aydın'ın en büyük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 94.700 olup, bunun 60.003'ü ilçe merkezinde, 34.787'si bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 664 km²'dir. İlçenin 57 köyü vardır.

Hastaneleri, orta dereceli okulları, kütüphaneleri, spor sahaları, temiz otelleri bulunan Nazilli'nin bütün köylerinde ilkokul vardır. Şehir planlı bir şekilde büyümektedir. Düzgün caddeleri, yeni binaları ile modern ve örnek ilçelerden biridir. Verimli Büyük Menderes Ovası'nda kurulduğu için bereketli tarım alanlarına sahiptir. Ekonomisi tarıma ve endüstriye dayanır. İlçede bol olan tarım ürünleri incir, pamuk, zeytin, üzüm, narenciye, meyankökü ve çeşitli sebze ve meyvalardır.

Sümerbank'ın Nazilli'deki bez fabrikası şehrin ve diğer sanayi kollarının gelişmesini hızlandıran bir etken olmuştur. Özel şahıslara ait dokuma fabrikaları, çırçır fabrikaları da vardır.

• **SÖKE:** Aydın'ın Nazilli'den sonra ikinci büyük ilçesidir. Toplam nüfusu 93.146 olup, bunu, 37.413'ü merkezinde, 55.713'ü bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 1.365 km²'dir. 3 bucağı ve 44 köyü vardır.

Söke, Ege Denizi kıyısında yer alır. Demiryolu güzergâhındadır. Kıyısını dolduran plaj ve sayfiyelere, il merkezine ve diğer ilçelere düzgün yollarla bağlantılıdır. İlçe sınırları içinde birçok tarihî eser bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pamuk, incir, narenciye, zeytin, tütün ve çeşitli sebzeler boldur. Ormancılık ve balıkçılık da önemlidir.

Söke'de orta dereceli okullar, kütüphaneler, hastane, spor sahası, sanayiciler sitesi vardır. Ege'nin çok işlek bir uğrak yeri durumundadır.

• **SULTANHİSAR:** Toplam nüfusu 20.689 olup, bunun 4.639'u ilçe merkezinde, 16.050'si bucak ve köylerde yaşar. Bir bucağı ve 12 köyü vardır. İlçe merkezinden ve Atça bucağından tren geçer. Bütün köyler demiryolunun ve ona paralel uzayan karayolunun kuzeyindedir. Ortaokulu, sağlık merkezi, kitaplığı bulunan şirin bir ilçedir. Ekonomisi tarıma dayanır. Pamuk, zeytin, narenciye yetiştirir. Ayrıca zeytinyağı ve çırçır fabrikaları vardır.

Sultanhisar 1958'de Nazili'den ayrılarak ilçe haline getirilmitir.

• **YENİPAZAR:** Aydın'ın en küçük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 15.668 olup, bunu 6.904'ü ilçe merkezinde, 8.764'ü köylerde yaşar. İlçenin 13 köyü vardır, bucağı yoktur. Yüzölçümü 180 km²'dir.

Yenipazar'ın ekonomisi tarıma dayanır. Aydın'ın diğer ilçelerinde olduğu gibi burada da başlıca tarım ürünleri pamuk ve zeytindir. Zeytinyağı ve çırçır fabrikaları burada da vardır. Yemyeşil ve şirin bir ilçe olan Yenipazar'da orta dereceli okul, sağlık merkezi, köylerinin hepsinde ilkokul bulunmaktadır.

EKONOMİSİ:

Aydın ekonomisi tarım, sanayi ve turizme dayanır. Aydın Türkiye'de incir üretiminde birinci, pamuk ve zeytin üretiminde ikinci durumdadır. Diğer tarım ürünlerinde de ön sıralardadır.

Tarım: Büyük Menderes nehrinin suladığı bereketli topraklarda her çeşit tarım ürünü elde edilir. Faal nüfusun % 71'i tarım kesiminde çalışır. Tarım araçlarının modern sulama ve gübreleme imkanlarının da mükemmel olması bu bereketli ovaların verimini daha da artırmıştır.

İldeki en önemli tarım ürünü pamuktur. Yılda yaklaşık 56.557 ton saf, 90.491 ton çiğit pamuk üretilir. Bu üretim Türkiye üretiminin % 13'ünü meydana getirir. Pamuktan sonra en önemli tarım ürünü tütündür. Yılda yaklaşık olarak 5.000 ton tütün üretilir.

Tahıl üretimi hızla artan ilde yaklaşık 51.000 ton buğday, 25.000 ton arpa, 48.000 ton mısır, 17.000 ton patates, 11.000 ton ayçiçeği, 1.000 ton susam üretilir.

Aydın'da sebzecilik ve meyvacılık sanayi bitkileri kadar önemlidir. Tarıma elverişli toprakların % 54'ünde sebzecilik ve meyvacılık yapılır. Aydın'da 3 milyon civarında incir ağacı vardır. Ve yılda yaklaşık 181.000 ton incir üretilir. Bu üretim Türkiye incir üretimininin %55'ini meydana getirir. İlde üzüm, turunçgiller, elma, şeftali ve zeytin üretimi de çok önemlidir. Aydın Türkiye zeytin üretiminin % 17'sini sağlar (316.743 ton). Aydın'da yaklaşık 15 milyon zeytin ağacı vardır. Yılda yaklaşık 38.500 ton turunçgil, 41.500 ton üzüm üretilir.

İlde badem, ceviz, antepfıstığı, armut, karpuz, kavun, kiraz, vişne, kayısı, erik, kestane gibi meyveler de üretilir. Sebzecilik ildeki diğer önemli tarım koludur. Lahana, pırasa, patlıcan, domates, biber ve soğan belli başlı sebzeleridir. Aydın'da seracılık ve turfanda sebzecilik çok gelişmiştir. İlde 13.500 traktör, 9.000 mibzer, 10.000 pülverizatör vardır.

Hayvancılık: Aydın'ın iklimi ve bitki örtüsü hayvancılık için çok elverişlidir. Ancak meraların ekili alanlar haline dönüştürülmesi hayvancılığın gelişmesini önlemiştir. Koyun ve keçi sayısında devamlı bir azalma vardır. Sığır sayısı artmaktadır. At, eşek, deve gibi hayvanların sayısı da azalmıştır. İlde yaklaşık 200.000 koyun, 145.000 kılkeçisi, 175.000 sığır, 64.000 arı kovanı bulunmaktadır. İlde yılda 50.000 ton süt, 4.150 ton et, 276.200 adet deri, 996 ton bal üretilir.

Madenler: En önemli maden linyittir. MTA'nın Aydın ilinde tesbit ettiği maden yatakları şunlardır:
Merkez ilçe: Linyit kömürü; **Germencik:** Zımpara, civa, dolamit, kuvarsit, kristal kuvars; **Bozdoğan:** Zımpara, civa, grafit, kristal kuvars; **Söke:** Zımpara, linyit kömürü, uranyum, kristal kuvars; **Koçarlı:** Kireçtaşı, uranyum, kristal kuvars; **Çine:** Zımpara, kristal kuvars: **Karacasu:** Zımpara, kristal kuvars: **Kuşadası:** Zımpara, **Kuyucak:** Linyit kömürü.

Sanayi: Aydın ilinin sanayi tarım ürünlerine dayalı olarak gelişmiştir. İlde konservecilik, dokumacılık, yağcılık ve sabunculuk oldukça ileridir. Tarım aletleri ve makineleri yapımı da ileri düzeydedir.

En çok işçi çalıştıran büyük fabrikalar dokuma ve iplik fabrikalarıdır. Bunlar Nazilli Basma Fabrikası, Aydın Tekstil İplik Dokuma İşletmesi, Söke ve Nazilli İplik Fabrikaları'dır. Bu fabrikalar ürünlerini yurt dışına ihraç etmektedirler. Dokuma ve iplik alanında ilde birçok küçük imalathane vardır. Küçük imalathaneler tarım araçları imalatı dalında da çoktur.

İlde çimento, tuğla, kiremit, mobilya, oto yedek parçaları, dondurma makinası imal eden, işletmeler de vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ

Aydın denilince akla efeler ve zeybek müziği gelir. Aydın halk türküleri "Ege ağzı"na göre değişik bir fonetikle söylenir. Aydın türküleri konularına göre ikiye ayrılır. Bunlar efe ve zeybek türküleri, aşk, doğa, toplum, özlem vb. konulardaki türkülerdir. Yiğitlemeler de Aydın halk müziğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu türkülerde efe ve zeybeklerin yiğitlikleri, mertlikleri, kavgaları, baskınları, döğüşleri övülür. Aydın yöresinin bilinen en eski yiğitlemesi "Genç Osman" türküsüdür. Aydın ezgilerine eşlik eden başlıca çalgılar bağlama, divan sazı, cura, dümbelek davul, def, darbuka ve kavaldır. Aydın ilinde en çok oynanan oyun zeybektir. Kendine özgü zeybek oyunları olduğu gibi komşu illerin zeybek oyunları da sevilerek oynanır. En ünlüleri Aydın Zeybeği, Arpazlı Zeybeği, Ortaklar Zeybeği, Kozak oyunu, Çine Zeybeği vb.'dir. Giyim Kuşam: Giyim kuşam özellikleri denince akla yörenin simgesi olmuş "efe"lerin özel giyimi gelir. Başta püsküllü fes vardır. Çevresi çiçeklerle

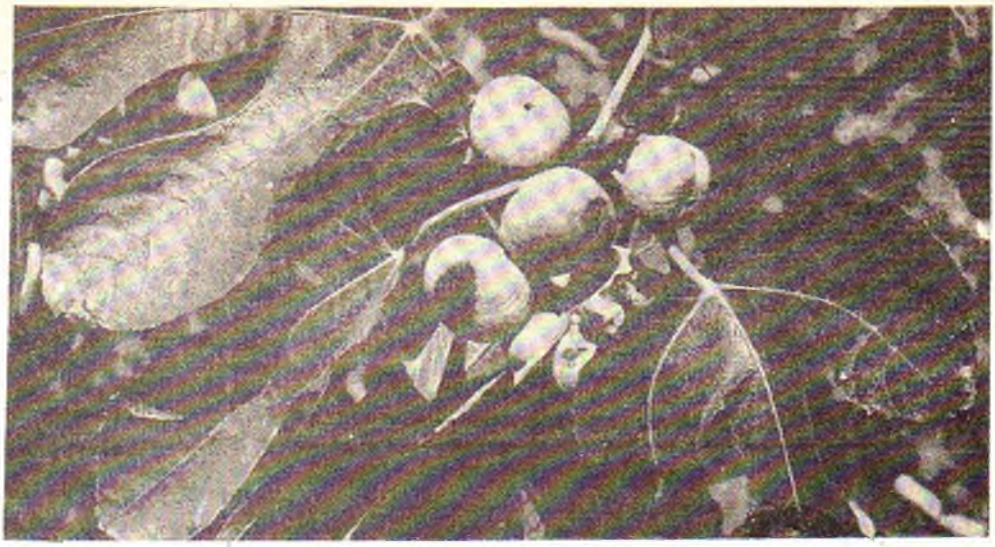

süslenmiş bir yemeni fesi kapatmıştır. Üste çizgili dik yakalı mintan onun üstüne mavi veya mor çuhadan camadan giyilir. Altta ise diz kapağına kadar çuhadan yapılmış işlemeli bir şalvar bulunur. Kadınlar beli büzgülü siyah etek ve içlik denen buluz giyerek üstlük denen kahverengi beyaz damalı örtü bağlarlar. Zeybek oyunları için de ayrı kıyafet giyen Aydınlı kadınlar şehirde çağdaş giysileri tercih ederler.

TÜRKÜLERİ

Adnan Menderes

Bindim kır atıma eylesem dizgin
Yiğidin payını konar mı kuzgun
Var mı bizim gibi sıladan bezgin
Sılanın dikeni gül oldu koktu bana.

XXX

Kır atım kendini nazardan sakın
Sağına soluna hamayıl takın
Üstüne binince memleket yakın
Sılanın dikeni gül oldu koktu bana

XXX

Bindim kır atıma Macar'dan geçtim
Homa dağlarına al kanlar saçtım
Elimde filita Dinarı batım
Dinar kaymakamı gelsin yanıma.

AYDIN'IN ÜNLÜLERİ:

Abdullah Paşa (?-1734-vezir), Apaydın,Orhan (1926-hukukçu, yazar), Aşık Ömer (?-1707-ozan), Bali Efendi, "Kara Bali" (?-1504-müderris), Bayındır, Hüseyin Hilmi (gazeteci), Bozkurt, Mahmut Esat (devlet adamı, yazar), Erkan,Ali Rıza (ozan), Hacı Süleyman Efendi (1855-1923- din adamı), Kocagöz, Samim (1916-yazar), Menderes, Adnan (1899-1961-sivaset ve devlet adamı), Molla Mehmed (?-1607-bilgin), Sayın, Hidayet (1929- tiyatro yazarı).

AYDIN'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Adana	890
Ankara	605
Denizli	126
Erzurum	1.487
İstanbul	699
İzmir	131
Manisa	167
Muğla	103

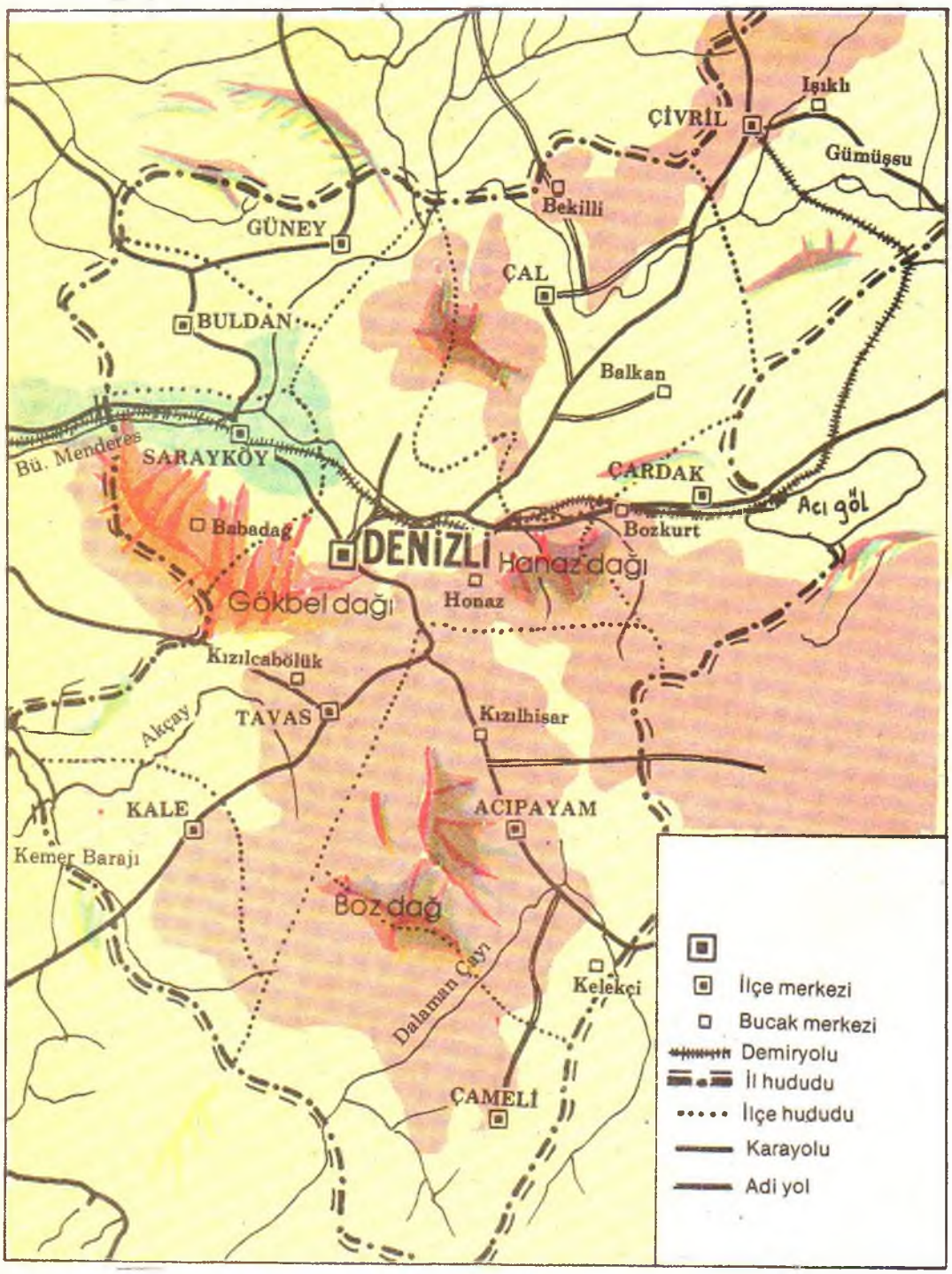
Işıklı
ÇİVRİL
Gümüşsu
Bekilli
GÜNEY
ÇAL
BULDAN
Balkan
Bü. Menderes
SARAYKÖY
ÇARDAK
Acı göl
Babadağ
DENİZLİ
Hanaz dağı
Bozkurt
Honaz
Gökbel dağı
Kızılcabölük
TAVAS
Akçay
Kızılhisar
KALE
ACIPAYAM
Kemer Barajı
Boz dağ
Kelekçi
Dalaman Çayı
ÇAMELİ
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

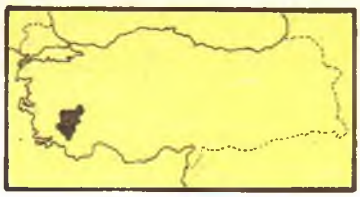

DENİZLİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 621
İL TRAFİK KODU: 20

Coğrafi konumu: 28° 30' ve 29° 30' doğu boylamları ile 37° 12' ve 38° 12' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 868 km². **Yeri:** Doğusunda Burdur ve Afyon, batısında Aydın ve Manisa, kuzeyinde Uşak, güneybatısında Muğla vardır. **Nüfusu:** 603.338. **Nüfus yoğunluğu:** 51. **İlçe sayısı:** 10: Acıpayam, Buldan, Çal, Çameli, Çardak, Çivrili, Güney, Kale, Sarayköy, Tavas. **Bucak sayısı:** 21.**Köy sayısı:** 453. **Toprakları:** % 47.1 dağlar, % 28.2 ovalar % 1.5 yaylalar.% 2.2 platolar. **Dağları:** Sazak Dağı, Baba Dağı, Horoz Dağı 2.571 m, Büyük Çökelez Dağı 1.840 m,-Elma Dağ 1.805 m., Eşeler Dağı 2.254 m., Maymun Dağı 1.733 m, Beşparmak Dağı 1.307 m., Akdağ 2.249 m., Karcı Dağı(Gölbel Tepesi 2.308 m.) , Sandıras Dağı, 2.294 m., Bozdağ 2.421 m., Kızılhisar dağı 2.241 m., Bulkaz Dağı 1.990 m. **Ovaları:** Sarayköy (Büyük Menderes) Ovası, Denizli (Çürüksu) Ovası, Tavas Ovası, Acıpayam Ovası, Kaklık Ovası, Hanbat Ovası, Çivril Ovası, Balkan Ovası, Eskere Ovası. **Akarsuları:** Büyük Menderes Irmağı, Çürüksu Çayı, Dalaman (Gireniz) Çayı, Akçay. **Gölleri:** Acıgöl, Çardak Gölü, Çaltı (Beyler) Gölü, Işıklı Gölü, Karagöl. Süleymaniye Gölü, Buldan Baraj Gölü, Işıklı Barajı Gölü. **Eğitim oranı:** % 64.3.**İlkokul sayısı:** 572. **Ortaokul sayısı:** 92.**Lise sayısı:** 15.**Kütüphane Sayısı:** 10 **Fabrika sayısı:** 290. **Firma Sayısı:** 4.288. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, yulaf, çavdar, nohut, fasulye, soğan, patates, şekerpancarı, pamuk, tütün haşhaş, susam, ayçiçeği, anason, üzüm, elma, koyun, kılkeçisi, eşek, at, katır, manda, horoz tavuk arı). **Madenler** (Linyit, krom, manyezit, manganez, mermer). **Üretim** (Kumaş, iplik, pamuk yağı, un, şarap, sabun, deterjan, hah, leblebi ve bakır eşya). **Kişi başına yıllık gelir:** 25.666 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Akdağ: Denizli-Afyonkarahisar sınırı boyunca yükselir. En yüksek noktası 2.249 m.'dir.

Babadağ: Menteşe Dağ sırası üzerindedir. En yüksek noktası 2.308 m.'dir.

Beşparmak Dağı: Afyonkarahisar-Denizli sınırını oluşturur. En yüksek noktası 1.307 m.'dir.

Bozdağ: Acıpayam-Gireniz Vadisi ile Tavas-Barza Boğazı arasındadır. En yüksek noktası 2.421 m.'dir.

Bulkaz Dağı: Çivril'in kuzeyindedir. En yüksek noktası 1.880 m.'dir.

Pamukkale

Büyük Çökelez Dağı: Pamukkale'nin kuzeyindedir. En yüksek noktası 1.840 m.'dir.

Elmadağ: Gireniz Çayı'nın güneyindedir. En yüksek noktası 1.805 m.'dir.

Eşeler Dağı: Acıpayam Ovası'nın doğusundadır. En yüksek noktası 2.254 m.'dir.

Honaz Dağı: Merkez'le Acıpayam Ovası arasındadır. En yüksek noktası 2.571 m.'dir.

Karcı Dağı: Babadağ'ın devamıdır. En yüksek noktası 2.308 m. ile Gökbel Tepesi'dir.

Kızılhisar Dağı: Kızılhisar'la Tavas bucağı arasındadır. En yüksek noktası 2.241 m.'dir.

Maymun Dağı: Çardak'ın güneyindedir. En yüksek noktası 1.733 m.'dir.

Sandıras Dağı: Kale ile Köyceğiz arasındadır. En yüksek noktası 2.294 m.'dir.

Sazak Dağı: Büyük Menderes'in giriş bölümünün kuzeyindedir. En yüksek noktası 1.143 m.'dir.

OVALAR

Acıpayam Ovası: Tavas Ovası'nın doğusundadır. Yüzölçümü 44.300 hektar, yüksekliği 950 m.'dir.

Çivril ve Baklan ovaları: İlin en geniş ovalarıdır. Çivril Ovası, Dinar Ovası ile birleşir. Çivril Ovası'na bitişik olan Baklan Ovası da Çal ilçesine doğru uzanır. Ovaların toplam yüzölçümü 92.000 hektar, denizden yükseklikleri 850 m.'dir.

Denizli Ovası: Böceli köyü ile Pamukkale etekleri arasındaki ovadır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada pamuk üretilir.

Eskere Ovası: Akçay Vadisi'nin kuzeybatısındaki ovadır.

Kaklık ve Hanbat ovaları: Honaz Dağı'nın kuzeyindedir. Kaklık Ovası'nın yüzölçümü 50.000 hektar, yüksekliği 850 m.'dir. Hanbat Ovası Acıtuz Gölü'nün batısında yer alır. Ovada kuru tarım yapılır.

Sarayköy Ovası: Honaz Dağı'nın batısındadır. Yüzölçümü 35.000 hektar, yüksekliği 609 m.'dir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada pamuk üretilir.

Tavas Ovası: Babadağ'ın güneyindedir. Yüzölçümü 30.000 hektar, yüksekliği 950 m.'dir. Ovanın güneyinde Sarıova ve Barza Ovası vardır.

AKARSULAR

Akçay: Bozdağ ve Sandıras Dağı'ndan kaynaklanır. Yenidere Çayı'nı alır, Eskere Ovası'ndan geçer, sonra Muğla'ya, daha sonra da Aydın iline girer.

Büyük Menderes Irmağı: Afyonkarahisar'ın Dinar ilçesinden çıkar. Işıklı Baraj Gölü'ne döküldükten sonra Çivril ve Baklan ovalarından geçerek Çal'ın Yukarıseyit ve Dayılar köyleri arasında bir çavlan oluşturur. Irmak bunun dışında birçok yerlerde çavlanlar meydana getirir. Çal'ın Mendele köyü yakınlarında Banaz Çayı'nı, Sarayköy yakınında da Çürüksu Çayı'nı alarak Aydın iline girer. Aydın'ın Söke ilçesinin Balat köyünden Ege Denizi'ne dökülür.

Çürüksu Çayı: Honaz Dağı, Kaklık ve Kocabaş bölgelerinin sularından oluşur. Denizli Ovası'nı sular, Sarayköy yakınında Büyük Menderes Irmağı'na katılır. Çürüksu Çayı üzerinde Böceli Regülatörü bulunmaktadır.

Dalaman Çayı: Eşeler Dağı'ndan doğar. Diğer bir adı da Gireniz Çayı'dır. Gireniz Vadisi ve Çameli Dağları'nın sularını, Eşeler Dağı sularını alarak büyür ve Acıpayam Ovası'ndan geçtikten sonra Muğla'ya girer ve Akdeniz'e dökülür.

GÖLLER

Acıgöl: Çardak ile Afyonkarahisar'ın Dazkırı ilçesi arasındadır. Derinliği az olan gölün suyu tuzlu ve acıdır. Gölde canlı yaşamaz.

Buldan Baraj Gölü: Buldan ilçesine 30 km. uzaklıktadır. Su toplama kapasitesi 54 milyon m^3'tür.

Çaltı Gölü: Acıgöl'ün 20 km. güneydoğusundadır. Suyunda az mik-

tarda tuz vardır.

Işıklı Baraj Gölü: Çivril ilçesindedir. Su toplama kapasitesi 206 milyon m³'tür.

Işıklı Gölü: Çivril ilçesindedir. Suyu tatlıdır.

Karagöl: Dört gölden meydana gelir. Çaybaşı köyündedir.

Süleymaniye Gölü: Sazak Dağı'nın düzlüğündedir. Suyu tatlıdır.

İKLİMİ:

Denizli ilinin iklimi Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi iklimleri arasında geçiş niteliği gösterir. İlde kışlar ılık, yazlar serin geçer.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklık 15.8°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 547 mm.'dir.

Rüzgâr: İlde en çok güney rüzgârı eser. Bunu kuzeybatı ve kuzey rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.2 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 51'i ormanlarla, % 10'u çayır ve meralarla, % 35'i ekili-dikili alanlarla kaplıdır. % 4'ü ise tarıma elverişli değildir.

Ormanlarda daha çok karaçam, kızılçam, sedir ve ardıç gibi iğne yapraklı ağaçlarla, meşe, kayın, çınar ve dişbudak gibi yayvan yapraklı ağaçlar görülür. Yüksek yerlerde, özellikle Bozdağ, Sandıras, Babadağ, Sazak ve Honaz dağlarında iğne yapraklı ormanlar bulunur. Daha aşağılarda ise kışın yapraklarını döken ağaçlar yer alır. Ormanların başladığı sınırların daha aşağısında, çalılıklar ve fundalıklar vardır.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Tavşan, dağ keçisi, domuz, keklik, üveyik, bıldırcın, yaban ördeği, tilki, turna, sarıkuş, güvercin belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

İncirlipınar: Merkeze 2 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Gökpınar:** Merkeze 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Süleymanlı köyü kamp yeri:** Kestane deresine 8 km. uzaklıkta olan bir kamp yeridir. **Güney Çağlayanı:** Güney ilçesine 12 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. **Evkara Çamlığı:** Acıpayam ilçesine 1.5 km. uzaklıktaki bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi faydalanabilir. **Pamukkale Hamamı:** Pamukkale şehrin en büyük termal kaynaklarından biridir, ayrıca turist çeken en önemli merkezidir. **Karahayıt Ilıcası:** Merkeze 25 km. uzaklıktadır. Suyu astım, damar sertliği ve romatizmaya iyi gelir. **Kızıldere Ilıcası:** Sarayköy'e 11 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Yenice Kaplıcası:** Buldan ilçesine 20 km. uzaklıktadır. Suyu deri hastalıkları ve romatizmaya iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Laodikeia: Denizli'ye 6 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Şehir M.Ö. III. yüzyılda II. Antiokos tarafından kurulmuştur. **Hierapolis:** Şehre 17 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Akhan:** Goncalı köyündedir. Seyfeddin

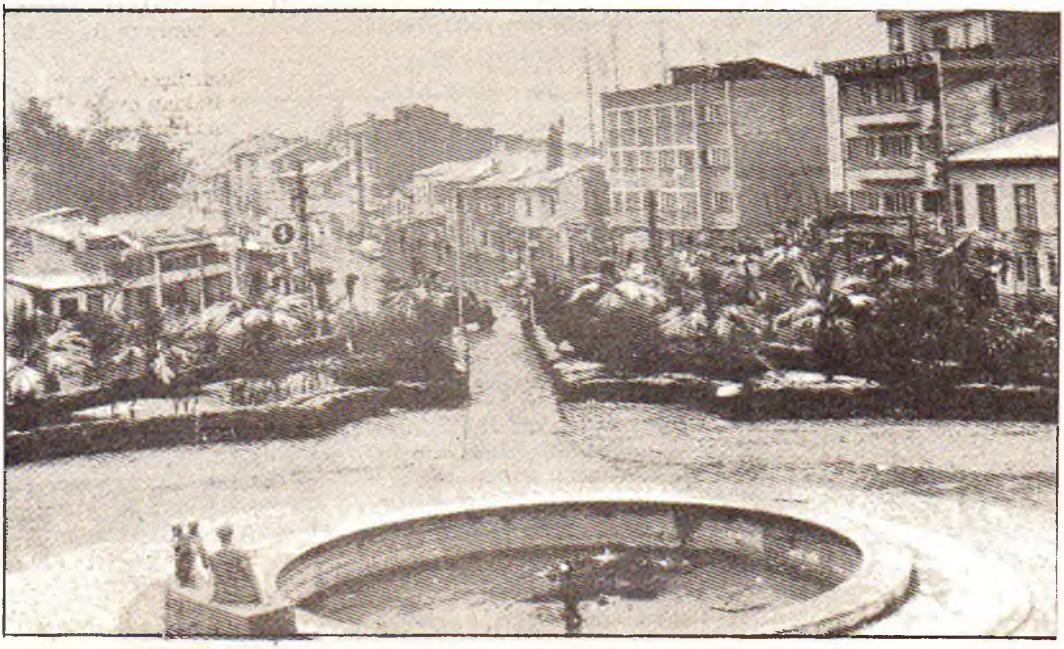

Karasungu bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır(1253-1254).**Tripolis:** Buldan'a 16 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. M.Ö. II. yüzyılda kurulduğu tahmin edilmektedir. **Çardakhan Kervansarayı:** Çardak ilçesindedir. 1230'da I. Alaeddin Keykubad zamanında yapılmıştır. **Dedeköy Camii:** Çivril'in Emirhisar bucağındadır. Cami günümüzde yıkık durumdadır. **Ahmetli Köprüsü:** Ahmetli köyü yakınındadır. Selçuklu yapısı olduğu tahmin edilmektedir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Eski çağlarda kurulan ilin ilk adı "Donguzlu" idi. Uzun süre sonra bölgeyi ellerine geçiren Germiyanoğulları "Tonguzluk" demeye başlamışlar, sonraları bu ad "Dengizli" olmuş ve "Denizli" halini almıştır.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi şehir bir çok devletin hâkimiyeti altında kaldıktan sonra 1391'de Osmanlılar'ın eline geçti. Ankara Savaşı'ndan galip çıkan Timur (1402) Denizli'yi Germiyanoğulları'na geri verdi. 1429'da şehirde kesin olarak Osmanlı hâkimiyeti başladı. Osmanlı yönetimine geçtikten sonra, şehirde önemli bir olay olmamıştır. Tanzimat'ın ilk yıllarında şehir Aydın Eyaleti içinde yer alıyordu. 1833'te sancak haline getirildi. 1910'da bağımsız mutasarrıflık, cumhuriyetin ilanıyla da il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA DENİZLİ:

Denizli il merkezi Kurtuluş Savaşı'nda işgale uğramadı. İlçelerinden birkaçı Yunan işgali altında kaldı. Denizli millî kuvvetler teşkilâtında etkin bir rol oynamıştır. İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla Denizli'de büyük bir miting düzenlendi. 29 Mayıs 1919'da da Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet millî kuvvetlere gönüllü asker sevketmiştir. Yunanlılar toplu saldırıya geçerek 5 Temmuz 1920'de Buldan ve Çal'ı işgal etmiştir. 18 Ocak 1921'de de Çivril işgal edildi. Bu işgaller Büyük Taarruz'a kadar sürdü (30 Ağustos 1922). 30 Ağustos'ta Çivril, 4 Eylül'de ise Buldan işgalden kurtarıldı.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1800 Hititler
M.Ö. 334 Romalılar
1077 Türkler
1097 Bizanslılar
1102 Selçuklular
1288 Germiyanoğulları
1391 Osmanlılar
1403 Germiyanoğulları
1429 Osmanlılar
1883 Denizli'nin sancak haline gelmesi
1920 Bağımsızlık mutasarrıflık
18 Ocak 1921 Çivril'de Yunan işgali
30 Ağustos 1922 Çivril'in işgalden kurtarılması.

İLÇELERİ:

- ACIPAYAM
- BULDAN
- ÇAL
- ÇAMELİ
- ÇARDAK
- ÇİVRİL
- GÜNEY
- KALE
- SARAYKÖY
- TAVAS

ACIPAYAM: İl merkezinin 61 km. güneyindedir. 1980 nüfus sayımına göre toplam nüfusu 79.225 olup, bunun 5.755'i ilçe merkezinde, 73.470'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 53 köyü vardır. Yüzölçümü 1925 km²'dir. Kızılhisar ve Kelekçi bucaklarından başka 6 köyün daha belediyesi bulunmaktadır. İlçede kitaplık, orta dereceli okulları, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi, tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. En çok baklagiller, başta üzüm olmak üzere çeşitli meyvalar yetiştirir. Dokumacılık da yaygındır.

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Acıpayam'a ilk yerleşen Türkler Oğuzlar'ın Avşar oymağına bağlı Karaağaç Baba'nın reisliğindeki Türkmenler'dir.

BULDAN: İl merkezinin 47 km. kuzeybatısında, çok engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Havası ve suyu çok güzeldir. 1980 sayımına göre 23.462 nüfusludur, bunun 10.939'u ilçe merkezinde, 12.523'ü köylerde yaşar. İlçeye bağlı 26 köy vardır. Yüzölçümü 518 km²'dir.

Çocuk ve Halk kitaplıkları, lisesi, hastanesi, temiz konaklama yerleri bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma ve dokumacılığa dayanır. 5 Temmuz 1920'de Yunan işgaline uğramış, 4 Eylül 1922 günü kurtulmuştur.

ÇAL: İl merkezinin 67 km. kuzeydoğusunda, düzlük bir alanda yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 60.850'dir. Bunun sadece

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam nüfusu	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. km²	Nüfus yoğunluğu
Merkez İlçe	206.561	135.373	71.188	1.439	144
Acıpayam	79.225	5.755	73.470	1.925	41
Buldan	23.462	10.939	12.523	518	45
Çal	60.850	3.676	57.174	1.521	40
Çameli	21.017	2.203	18.814	738	28
Çardak	22.277	4.872	17.405	657	34
Çivril	59.357	9.343	50.014	1.499	40
Güney	15.481	7.104	8.377	534	29
Kale	23.293	5.258	18.035	727	32
Sarayköy	35.310	11.042	24.268	619	57
Tavas	56.505	10.373	46.132	1.691	33
Toplam	603.338	205.938	397.400	11.868	51

3676'sı ilçe merkezinde yaşar. Bucak ve köylerinde yaşayanların nüfusu 57.174'dür. 2 bucağı, 53 köyü vardır. Yüzölçümü 1521 km²'dir. Bucaklarında ve 7 köyünde belediye bulunmaktadır.

Ortaokulu, Halk Kitaplığı, sağlık merkezi bulunan Çal 1862 yılında ilçe olmuştur. Denizden yüksekliği 850 metredir. Bu yükseklikte bir düzlükte olduğu için adına "Çal" denmiştir. Çağatay lehçesinde "Çal" "yüksek yer" ya da "yayla" anlamına gelir.

Çal'ın ekonomisi tarıma, özellikle bağcılığa dayanır. Ayrıca tahıl, pamuk ve tütün yetiştirilir.

ÇAMELİ: İl merkezinin 116 km. güneyinde, denizden ortalama 1.125 metre yükseklikte, dağlık bir bölgede kurulmuştur. 1980 sayımına göre nüfusu 21.017 olup, bunun 2.203'ü ilçe merkezinde, 18.814'ü köylerde yaşar. İlçeye bağlı 25 köy vardır. Yüzölçümü 738 km²'dir.

Sağlık merkezi, ortaokulu ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi ormancılığa ve hayvancılığa dayanır. Çameli uzaktan bir orman denizi gibi görünür.

Çameli, evvelce Acıpayam'a bağlı bir bucak iken 1953'te ilçe haline getirilmiştir.

ÇARDAK: Denizli'nin 48 km. doğusunda, düzlük bir alanda yer alır. Acıgöl'ün bir bölümü bu ilçenin sınırları içindedir. İzmir- Eğridir demiryolu ve Afyon-Denizli karayolu Çardak'tan geçer.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 22.777'dir. Bunun 4872'si ilçe merkezinde, 17.405'i bucak ve köylerdedir. 1 bucağı ve 19 köyü vardır. Yüzölçümü 657 km²'dir.

Sağlık merkezi, ortaokulu, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Evvelce Bozkurt bucağının bir köyü olan Çardak, 1958 yılında ilçe haline getirilmiştir.

ÇİVRİL: İl merkezinin 99 km. kuzeydoğusunda, denizden yüksekliği 900 m. olan bir düzlükte kurulmuştur. Devlet kara ve demiryolu üzerindedir.

Orta dereceli okulları, çocuk ve halk kitaplıkları, hastanesi ve bütün köylerinde ilkokul vardır. Köyleri ilçe merkezine düzgün yollarla bağlıdır. Şirin, modern bir ilçe olan Çivril'de temiz oteller ve modern caddeler bulunmaktadır.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 59.357 olup, bunun 9343'ü ilçe merkezinde, 50.014'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 65 köyü vardır. Yüzölçümü 1499 km²'dir. Bucaklarında ve 7 köyünde belediye bulunmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Büyük Menderes ırmağının suladığı verimli ovasında bağcılık, sebze ve meyvacılık, haşhaş, susam ve pancar ekimi yapılır. Tahıl da yetiştirilir.

GÜNEY: İl merkezinin 75 km. kuzeyinde, engebeli bir arazide kurulmuştur. Denizden yüksekliği 850 metredir.

1980 sayımına göre nüfusu 15.481'dir. Bunun 7104'ü ilçe merkezinde, 8377'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 19 köy vardır. Yüzölçümü 534 km²'dir.

Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, halk kitaplığı, bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, tütün yetiştirir. Bağcılık çok önemlidir.

Evvelce merkez ilçeye bağlı bir bucak iken 1948'de ilçe olmuştur.

KALE: İl merkezinin 75 km. güneyinde, denizden 1000 metre yüksek-

likte dağlık bir bölgede kurulmuştur. Toplam nüfusu 1980 sayımına göre, 23.293'tür. Bunun 5258'i ilçe merkezinde, 18.035'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 30 köy vardır.

Orta dereceli okulları, sağlık merkezi ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi ve hayvancılık başlıca gelir kaynaklarıdır. Evvelce Tavas ilçesinin bir bucağı iken 1959'da ilçe haline getirilmiştir.

SARAYKÖY: İl merkezinin 24 km. kuzeybatısında kendi adını taşıyan ve denizden yüksekliği 169 metre olan ovanın üzerinde kurulmuştur. 619 km²'lik bir alanı kaplar. Demiryolu güzergâhındadır.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 35.310 olup, bunun 11.042'si ilçe merkezinde, 24.268'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 35 köyü vardır.

Orta dereceli okulları, kitaplıkları, hastanesi ve bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

İlin en verimli topraklarına sahip olan Sarayköy'ün ekonomisi tarıma dayanır. Başta gelen tarım ürünleri pamuk, tahıl ve tütündür. İlin dokumacılık ve ticaret merkezidir.

TAVAS: İl merkezinin güneyinde, 49 km. mesafededir. Denizden yüksekliği 950 metre olup 1691 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 56.505'tir. Bunun 10.373'ü ilçe merkezinde, 46.132'si bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı, 39 köyü vardır.

İlçenin hastanesi, orta dereceli okulları, kitaplığı ve bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Temiz otelleri, düzgün yolları vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Baklagiller, tahıl, tütün, pamuk ve susam yetiştirilir. Tavas'ın nohutu meşhurdur. Dokumacılık yaygındır.

Osmanlı dönemindeki adı Yarangüme olan Tavas 1883'de Denizli sancağına bağlandı. Tavas Belediyesi 1877'de kuruldu.

EKONOMİSİ

Tarım: Denizli ekonomisi tarıma dayanır. Faal nüfusun % 68'i tarım, avcılık, balıkçılık ve ormancılık kollarında çalışır (1983). Denizli topraklarının büyük bir bölümü tarıma elverişlidir. İlde en çok tahıl ekimi yapılır. Tahıl ekili alanlar 190.000 hektardır (1983). Buğday, arpa, mısır, nohut, pamuk, haşhaş ve tütün belli başlı tarım ürünleridir. İlde yaklaşık 200.000 ton üzüm. 200.000 ton sebze üretilir. En önemli sebzesi domatestir. Domatesi patlıcan, taze fasulye, parasa, lahana ve bakla izler. Kavun, karpuz ve elma da önemli meyvalardır. Denizli'de yaklaşık 73.000 zeytin ağacı, 83.000 antepfıstığı ağacı vardır. Bu ağaçlardan yılda 870 ton zeytin, 16 ton antepfıstığı elde edilmiştir.

Denizli'de önemli ölçüde sulama yapılır, sunî gübre ve modern tarım araçları kullanılır. İlde yaklaşık 10.000 tane traktör (1983) vardır.

Hayvancılık: Denizli ekonomisinde hayvancılık önemli bir yer tutar. En çok koyun, kıl keçisi, sığır yetiştirilir. Denizli ayrıca en çok at ve eşek yetiştiren illerimizden biridir. İlde 54.440 ton süt, 248.964 adet deri, 651 ton bal, 4.180 ton et üretilmektedir.

Madenler: Denizli maden bakımından zengin bir il olmasına karşılık, madenleri gereği gibi işletilememektedir. MTA'nın Denizli'de belirlediği maden yatakları şunlardır: **Acıpayam, Buldan, Çardak, Çivril:** Linyit, **Çivril, Çal:** Asbest, **Acıpayam, Tavas:** Manganez, **Sarayköy:** Diyatomit, **Merkez İlçe:** Kükürt, mermer, **Çal:** Zımpara, **Çardak:** Manyezit.

Sanayi: Sanayii hızla gelişen illerimizden biridir. Bu gelişme 1970'lerde başlamıştır. Denizli sanayiinin önemli kolu dokumacılıktır. İkinci büyük kol metal sanayiidir. İlde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 290, 10 kişiden az işçi çalıştıran işyeri sayısı 3200'den fazladır. Denizli Bez Fabrikası, Sarayköy Pamuklu Sanayii, Akseller Pamuklu Mensucat, Denizli Basma ve Boyama Sanayii, Acıselsan, Akkent, Gimek, Timgas, Uygar Motor ilin belli başlı kuruluşlarıdır. Bunların dışında Merkez'de somun, civata, tuğla, elektronik, plastik, mukavva, sunta, oksijen gazı, cam ürünleri, pamuk ipliği, yem, kuruyemiş, un, kireç, motor parçaları, deri, mobilya, mermer levha, ayakkabı, plastik, şarap, kablo, telefon aleti ve elektronik santral imalatı dallarında çalışan 17 büyük şirket vardır.

OYUNLARI HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Kerem çeşitlemeleri, misket ezgileri Denizli yöresinin en ünlü halk müziği çeşitleridir. Gurbet havaları özellikle "Avşar Beyleri"nin söyledikleri uzun havalar çok görülen örneklerdir. Yörenin en ünlü türküleri Eğremde Büğrem, Gavrasarın Yolları, Güzel Olur Çiğ Yumurta Soyunca, Binip de Kır Atıma Hayladın Dizgin, Bana Kara Diyen Dilber, entarisi Pembeden, Senin Dükkân Benim Dükkân, Kırık Tavas v.b.'dir. Geleneksel halk müziği araçları divan, tambura, cura, kabak kemane, zurna, sipsi, dilli düdükler v.b.'dir. Denizli'de Türkiye'nin birçok yöresinde olduğu gibi zeybek oyunu ve türleri yaygındır. Bunun dışında seyir oyunlar ve ortaoyunları da birçok yörede oynanır. Giyim kuşam: Kırsal kesimde kadınlar şalvar ve fistan giyerler. Bele peştemal sararak başlarına tülbent, onun üzerine "Buldan üstlüğü" takarlar. Üçetek ve gömlek de kadınlar tarafından kullanılan diğer kıyafetlerdir. Başlarına fes takan Denizlili kadınlar onun üzerinde "süğüm" denilen iki sıra altın takarlar. Geleneksel erkek giysileri zeybek giysilerine benzer. Şalvar kısadır. Cepkenler kaşmirden yapılır. Bele şal ya da Trablus kuşağı sarılır. Başa külah ve fes takılır.

TÜRKÜLERİ:

Adım adım Denizli'nin yolları
Açılıp sarmıyor yarin kolları
Açılmış bir gonca güldür kızları
★ ★ ★
Armut dalda kız bahçede sallanır
Bir gün olur güzel kızlar bollanır

DENİZLİ'NİN ÜNLÜLERİ

Akçakoca, Fahri (1894-eğitimci, yazar), Alptekin, Mahmut (1940- araştırmacı, yazar), Atlığ, Nevzad (1925- koro yönetmeni), Bektaş, Cengiz (1934- mimar, yazar), Çallı, İbrahim (1882-1960- ressam), Öz, Reha (1948- gazeteci, yazar), Özkan, Refet (1931- öğretmen, yazar), Şit, Bayram (1930- güreşçi, antrenör), Tokath, Atilla (1934- çevirmen, yazar), Tuncer, Cengiz (1931-1981- yazar), Türkler, Kemal (1926-1980- sendikacı).

DENİZLİ'YE NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Afyon	222
Ankara	479
Aydın	126
Burdur	171
Erzurum	1.361
İstanbul	659
İzmir	230
Manisa	212
Muğla	225
Uşak	154

NOT: Denizli'ye trenle de gidilebilir. İstanbul, Ankara, İzmir, Afyonkarahisar ve Eskişehir'den Denizli'ye düzenli tren seferleri vardır.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
Demir yolu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Kozak
Turanlı
Göçbeyli
Midilli
Dikili körfezi
BERGAMA
KINIK
DİKİLİ
Çandarlı
Zeytindağ
Yuntdağ
Çandarlı körfezi
Aliağa
Yenice
Dumanlı d.
FOÇA
Gediz
KARABURUN
Küçükbahçe
MENEMEN
Emiralem
MANİSA
Gediz
Uzun ad.
Mordoğan
Yamanlar d.
İzmir körfezi
BORNOVA
İZMİR
KEMALPAŞA
Güzelbahçe
Dağkızılca
Bozdağlar
Alaçatı
ÇEŞME
URLA
Uzunkuyu
Cumaovası
BAYINDIR
ÖDEMİŞ
Birgi
KİRAZ
SEFERİHİSAR
TORBALI
Çırpı
K.Menderes
Kaymakçı
Değirmendere
Ovakent
Beydağ
Bademli
Boğaziçi
SELÇUK
Kuşadası körfezi
Aydın
B.Menderes
Nikarya ad.

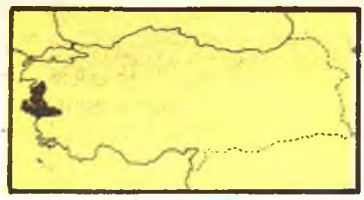

İZMİR

OTOMATİK TELEFON KODU: 51
İL TRAFİK KODU: 35
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 26° 15' ve 28° 20' doğu boylamları ile 37° 45' ve 39 ° 15' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 11.973 km². **Yeri:** Kuzeyinde Balıkesir, doğusunda Manisa, güneyinde Aydın, batısında Ege Denizi vardır. **Nüfusu:** 1.976.763 . **Nüfus yoğunluğu:** 165. **İlçe sayısı:** 18: Bayındır, Bergama, Bornova, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Karşıyaka, Kemalpaşa, Kınak, Kiraz, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla. **Bucak sayısı:** 45. **Köy sayısı:** 697. **Toprakları:** % 60 dağlar, % 22 ovalar % 18 platolar. **Dağları:** Madra Dağları (Maya Tepesi 1344 m), Yunt Dağı (Nemrut Kale 1.075 m), Yamanlar Dağı, Bozdağlar 2.159 m. (Nif Dağı 1.506 m), Akdağ 1.218 m. Küre Dağı, Eskici Dağı, Velidağı, Karadağ 490 m.,Geneldağ, Kırandağ 662 m. **Ovaları:** Bakırçay Ovası, Küçük Menderes Ovası, Gediz Ovası, **Akarsuları:** Küçük Menderes,Gediz Irmağı, Bakırçay. **Gölleri:** Alaman Gölü. Cakalboğaz Gölü, Coyaşır Gölü, Göbek Kilice Gölü. Akgöl, Karagöl. **Eğitim oranı:** % 76.5. **İlkokul sayısı:** 982. **Ortaokul sayısı:** 119.**Lise sayısı:** 45.**Kütüphane sayısı:** 23. **Fabrika sayısı:**' 6.800. **Firma Sayısı:** 352.000.

DAĞLAR

Bozdağlar: Gediz ve Küçük Menderes ovaları arasındadır. Bozdağların, batı uzantısı 1.506 m. ile Nif Dağı'dır. İlin en yüksek noktası (2.159 m). Bozdağlar üzerindedir.

Madra Dağı: Edremit ile Bakırçay arasındadır. En yüksek noktası 1.344 m. ile Maya Tepesi'dir.

Yamanlar Dağı: Gediz ile Nif Çayı arasındadır. Dağın en yüksek noktası 1.513 m. ile Spil Dağı'dır. Ancak bu dağ Manisa ili sınırları içindedir.

Yunt Dağı: Bakırçay ile Gediz çöküntü alanındadır. En yüksek noktası 1.075 m. ile Nemrut Kale'dir.

Bu dağlarm dışında ilde Akdağ (1.218 m). Küre Dağı, Eskicidağ (643 m), Velidağ, Kocadağ (490 m.) Geneldağ ve Kurandağ (662 m). adlı dağlar vardır.

OVALAR

Bakırçay Ovası: Bakırçay oluğu içinde yaralan 50 km. uzunluğunda bir ovadır.

Gediz Ovası: Gediz Irmağı'nın yığdığı alüvyonlardan oluşmuştur. Toprakları verimlidir.

Küçük Menderes Ovası: Bozdağlar ile Aydın Dağları arasındadır. Küçük Menderes'in taşması sonucu ovanın Kuzey bölümünde küçük gölcükler vardır. Kuzey bölümü tarıma elverişli değildir.

AKARSULAR

Bakırçay: Ömer Dağ, Madra Dağı ve Yunt Dağı'ndan gelen sularla oluşur. 128 km. uzunluğundadır. Çandarlı Körfezi'nden denize dökülür.

Gediz Irmağı: Murat Dağı'ndan doğar. 400 km. uzunluğundadır. Manisa'dan il topraklarına girer. Foça'nın güneyinden Ege Denizi'ne dökülür.

Küçük Menderes: Bozdağlar'dan doğar. 124 km. uzunluktadır. Torbalı'nın güneyinde Ege Denizi'ne dökülür.

GÖLLER

İzmir'de Alaman, Cakalboğaz, Coyaşır, Göblekkilice, Akgöl, Karagöl adlı küçük göller vardır. Önemli sayılabilecek büyük gölü yoktur.

Gökova Söğüt Limanı

İKLİMİ:

İzmir Akdeniz ikliminin tesiri altındadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 14- 18°C'dir. Merkezdeki yıllık ortalama sıcaklık ise 17.6° C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış 700,2 mm.dir. En yağışlı aylar Aralık, Ocak ve Şubat en yağışsız aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgar: İlde en çok güneydoğu rüzgarı eser. Bunu batı ve kuzeybatı rüzgarları izler. Ortalama rüzgar hızı 3.5m/sn.'dir.

İl topraklarının % 48.8'i orman ve fundalarla % 32.8'i ekili - dikili alanlarla, % 16'sı çayır ve meralarla kaplıdır. % 24'ü ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

Akdeniz ikliminin etkisi altında kalan ilde Akdeniz bitkilerinin her türüne rastlanır. 800-1000 m. yükseklikte kızılçam, fıstıkçamı ve servi türünden ağaçlar, daha yüksek ormanlarda ise karaçam vardır. Uzun yıllardır tahrip edilen ormanların yerini makiler almıştır.

Kültür bitkilerinden olan zeytin ve bağ, ilde geniş bir yer kaplar. Meyvalıklar da boldur. İklim elverişli olduğu için, il toprakları yıl boyunca yemyeşildir.

Hayvanlar: İzmir yabanî hayvanlar açısından zengindir. Tavşan, yabandomuzu, ayı, çakal, kurt, karaca, tilki, keklik, üveyik, ördek, bıldırcın; balıklardan çipura, barbun, mercan, melunur, sargoz, levrek, sinarit, gupez, sardalya, iskarati, kefal bakkayara, sarpaz, istavrit, isparoz, yılanbalığı, sazan ve yayın beli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Karagöl: Şehre 22 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 2.500 kişi faydalanabilir, **Efeoğlu:** Şehre 24 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir, **Teos:** Seferihisar'a 8 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir, **Pamucak:** Kuşadası'na 10 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir, **Belkahve:** İzmir'e 10 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir. **Mermeroluk:** Bozdağ bucağına 1 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir, **Gölcük:** Ödemiş'e 28 km uzaklıkta bir kamp yeridir, **Uzunkuyu:** Çeşme'ye 23 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir, **Tanay:** Çeşme'ye 8 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 2.000 kişi faydalanabilir, **Balçova Kaplıcaları:** Şehre 5 km uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir, **Bergama Güzellik Kaplıcası:** Bergama'ya 4 km uzaklıktadır. M.Ö. V. yüzyıldan kaldığı tahmin edilir, **Dikili Kaplıcaları:** Kaplıca çamur havzundan meydana gelir. Bu çamur romatizma hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Bayraklı: Tepekule'de bulunan eski bir şehirdir. Şehrin M.Ö. 3000 yılından kaldığı tesbit edilmiştir. **Kadıfekale:** Merkezdedir. Roma döneminden kalmadır, **Agora:** Kadifekale eteklerindedir. Roma döneminden kalmadır, **Kolophan:** Merkeze 40 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Eski bir iyon şehridir, **Faik Paşa Camii:** XVI. yüzyılda Faik Paşa tarafından yaptırılmıştır, **Hisar Camii:** Merkezdedir. 1598'de Yakub Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilir, **Hacı Hüseyin Camii:** Merkezdedir. 1652'de Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmıştır, **Kestane Pazarı Camii:** Merkezdedir. 1663'de Eminoğlu Hacı Ahmed tarafından yaptırılmıştır, **Hatuniye Camii:** Merkezdedir. Ahmet Ağa'nın oğlu Tayyibe Hatun ta-

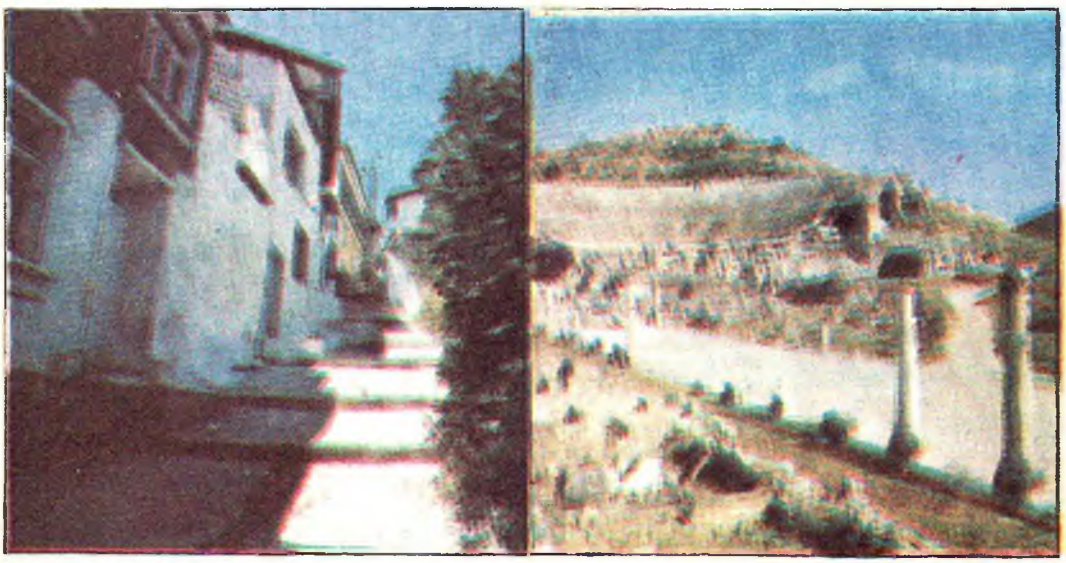

Efes Festivali

rafından yaptırılmıştır, Çorak Kapı Camii Merkezdedir. 1747'de yaptırıldığı tahmin edilmektedir, Konak Camii: Merkezdedir. 1754'te Mehmed Paşa'nın kızı Ayşe tarafından yaptırılmıştır, Kurşunlu Camii: Merkezdedir. 1754'de Mehmed Paşa'nın kızı Ayşe tarafından yaptırılmıştır. Şadırvan Camii: Merkezdedir. XVI. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir, Kızlarağacı Hanı: Merkezdedir. Kızlarağası Hacı Beşir tarafından yaptırılmıştır (1745), İzmir Saat Kulesi: 1901'de II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yılında Sadrazam Küçük Said Paşa tarafından yaptırılmıştır, Bergama Akropolisi: Bergama Krallığı döneminden kalma eski bir şehirdir. Bölümleri. Heroen, Athena Kutsal Alanı, Kitaplık, Saraylar, Depolar, Suyolları, Trianeum, Tiyatro ve Tiyatro Terası, Dionysos Tapınağı, Zeus Sunağı, Yukarı Agora, Demeter Kutsal Alanı, Hera Kutsal Alanı, Asklepeios Tapınağı, Gymnasion, Ayağı Agora, Evmenes Kapısı, Kızıl Avlu, Ulu Camii: Bergama ilçesindedir. I. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. (1398), Erythrai: Çeşme'ye 15 km uzaklıkta eski bir şehirdir, Ulu Camii: Ödemiş ilçesindedir. Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (1312), Sultan Şah Türbesi: Ödemiş ilçesindedir. Aydınoğlu Mehmet Bey ve üç oğlu için yaptırılmıştır. (1333), Efesos: Selçuk ilçesindedir. Çok önemli eski bir şehirdir. Bölümleri Su kemerleri, Takip Kapısı, St Jean Bazilikası, Selçuk Kalesi, Artemis Tapınağı, Vedius Gymasionu, Stadion Çifte Kiliseler, Arkadiane Caddesi, Büyük Tiyatro, Agora, Serapis Tapınağı, Mermer ve Kuretler Caddesi, Aşk Evi, Hadrianus Tapınağı, Traianus Çeşmesi, Kent Salonu, Odeon, Meryem Ana Evi, Belevi Mezar Anıtı, Belevi Tümülüsü, İsa Bey Camii: Selçuk ilçesindedir. Aydınoğlu İsa Bey tarafından yaptırılmıştır (1373), Mehmet Bey Camii: Tire ilçesindedir. Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. (1334), Kazganoğlu Camii: Tire ilçesindedir. Kazganoğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (1442), Paşa Camii: Tire ilçesindedir. Sadrazam Lütfi Paşa tarafından yaptırılmıştır (XVI. yüzyıl), Süleyman Şah Türbesi: Tire ilçesindedir. Aydınoğlu Süleyman Şah için yaptırılmıştır (1349), Klazomenia: Urla ilçesindedir. M.Ö. 3000 yılından kalma eski bir şehirdir, Rüstem Paşa Camii: Urla ilçesindedir. XVI. yüzyılda yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

İzmir'in eski adı Zmurna'dır. Bu sözcüğün Luviler'in dilinden geldiği sanılır. Zmurna'nun Yunanca yazılışı Zmirni olduğundan kentin adı böyle anılmıştır. Eski Yunanlılar adların başına "i" belirleme sözcüğü getirerek İzirmi olarak söylemeye başlamışlar, kentin adı zamanla "İzmir" şekline dönmüştür.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

Saat Kulesi

M.Ö. 600 Lidyalılar,
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 133 Romalılar
395 Bizanslılar
1076 Selçuklular
1317 Aydınoğulları
1334 Aydınoğullarının merkezinin İzmir oluşu.
1344 Haçlılar
1390 Yıldırım Bayezid'in Yukarı İzmir (Kadifekale)'i ele geçirmesi.
1402 Timur'un hakimiyeti
1414 Osmanlılar
1422 Aydınoğulları
1426 Osmanlıların kesin hakimiyeti
1770 Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılması.
15 Mayıs 1919 İzmir'in işgali
17 Mayıs 1919 Çeşme'nin işgali
20 Mayıs 1919 Torbalı'nın işgali
21 Mayıs 1919 Menemen'in işgali
22 Mayıs 1919 Selçuk'un işgali
25 Mayıs 1919 Bayındır'ın işgali
28 Mayıs 1919 Tire'nin işgali
1 Mayıs 1919 Ödemiş'in işgali
20 Haziran 1919 Bergama'nın işgali
21 Haziran 1919 Kınık'ın işgali
6 Eylül 1922 Yunanlıların İzmir'i yağmalamaları
8 Eylül 1922 Yunanlıların şehri terk etmesi.
9 Eylül 1922 Türk ordusunun İzmir'e girmesi

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi İzmir birçok devletin hakimiyeti altında kalmıştır. 1390'da Yıldırım Bayezid Yukarı İzmir (Kadıfekale)'i ele geçirdi. Ancak Ankara Savaşı'ndan galip çıkan Timur, İzmir'in tamamını ele geçirerek şehrin yönetimini Aydınoğullarına bıraktı. 1414'de Çelebi Mehmed şehri tekrar Osmanlı topraklarına kattı ise de 1402'de Aydınoğulları İzmir'i tekrar ele geçirdiler. II. Murad döneminde İzmir kesin olarak Osmanlı topraklarına katıldı (1426). İzmir tarihinin en önemli olaylarından biri 1770'de Osmanlı donanmasının Çeşme'de yakılmasıdır. 1528'de İzmir Aydın Sancağı'na bağlı idi. Daha sonra Sığala Sancağı'nın merkezi oldu (1539-1541). 1693'te İzmir Sığala Sancağı'na bağlı küçük bir nahiye idi. XVII. yüzyılda donanma kethüdasının hassı durumuna geldi. 1841'de Aydın Eyaleti'ne bağlı bir sancak idi. Bu durum 1843'e kadar sürdü. 1845'te İzmir ikinci defa merkez oldu. 1867'de vilayet haline getirildi. Cumhuriyetin ilanından sonra da il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İZMİR:

İzmir, Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun olaylarının yaşandığı bir şehirdir. Şehir nüfusunun yarısına yakın bir bölümünü Müslüman olmayan halk meydana getiriyordu. Rumlar, Yahudiler, Ermeniler şehrin kıyı şeridinde oturuyorlardı. Müslüman halk kıyı şeridine Gavur İzmir adını vermişti. Mondros Mütarekesi uyarınca 6 Kasım 1918'de İzmir limanına gelen İngiliz donanmaları geldiler. İtilaf devletleri İzmir'de hemen bir Abluka Komutanlığı kurarak şehri işgale başladılar. 12 Mayıs 1919'da İzmir ve çevresinin Yunan mandasına verilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar şehri işgal ettiler. İşgalin ilk kurşununu gazeteci Hasan Tahsin Bey sıktı. Bu olay üzerine halk kurşun yağmuruna tutuldu. 15 Mayıs gecesi İzmir halkı Yunanlılarla birleşen Rum halkın korkunç zulümleri ile karşı karşıya gelerek katledildiler. Şehrin işgalinden sonra çevredeki kasabalar da işgal edildi. (Bk. Tarihi Kronoloji). İzmir'in işgali bütün yurtta büyük mitinglerle protesto edildi. 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Tauruz haberi İzmir'de büyük bir panik yarattı. Şehir büyük ölçüde yağmalandı. 8 Eylül'de işgalciler büyük bir hızla İzmir'i boşaltıyordu. İşgalle birlikte uzun yıllar beraber yaşadıkları Osmanlı topluluğuna ihanet eden Rumlar'ın büyük bir kısmını Yunanlılar şehirde kalmaya zorluyordu. Rumlar, kaçmak için 8 Eylül gecesi büyük bir çaba sarfettiler. 9 Eylül'de 3 yıl 4 ay süren Yunan işgali sona ermişti. Rumlar ve Ermeniler 13 Eylül'de Gavur İzmir'i bütünüyle yakarak yeni bir ihanette daha bulundular.

İLÇELERİ:

- ALİAĞA
- KARŞIYAKA
- BAYINDIR
- BERGAMA
- BORNOVA
- ÇEŞME
- DİKİLİ
- FOÇA
- KARABURUN
- KEMALPAŞA
- KINIK
- KİRAZ
- MENEMEN
- ÖDEMİŞ
- ŞEREFLİHİSAR
- SELÇUK
- TİRE
- TORBALI
- URLA

ALİAĞA: İzmir'in en yeni ilçesidir. Onceleri Menemen'in bir bucağı iken 1982'de ilçe haline getirilmiştir. Kuruluşunda (1980 sayımına göre) toplam nüfusu 16.184 idi. Bunun 4.955'i köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 9 köy vardır. Yüzölçümü 350 km²'dir.

Bir sanayi şehri olan Aliağa'da Petkim tesisleri, Petrol rafinerisi, Kâğıt Fabrikası, Aygaz, İpragaz, gaz dolum tesisleri, gemi sökme tezgâhları vardır.

Sanayi kuruluşlarının artmasına rağmen Aliağa zengin bir sayfiye şehridir. İl merkezine 61 km. uzaklıktadır.

BAYINDIR: Merkez'in 97 km. güneydoğusunda yer alır. 1 bucağı ve 40 köyü olan ilçenin yüzölçümü 588 km²'dir. 1980'de nüfusu 44.452 idi. Bunun 12.400'ü ilçe merkezinde, 32.012'si bucak ve köylerde yaşıyordu. Kuzey bölgeleri ormanlık, güney bölgeleri ovalıktır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Zeytin, pamuk, tütün, üzüm, incir ve tahıl yetişir.

BERGAMA: İl merkezinin 105 km. kuzeyindedir. 1688 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 96.846 idi. Bunun 34.716'sı ilçe merkezinde, 62.130'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 5 bucak ve 116 köy vardır. İlçenin güneyi ova, kuzeyi ise yer yer ormanla kaplıdır. Ekonomisi tarıma ve turizme dayanır. Antik çağdan kalan eserler çok turist çeker.

Toprakları çok verimlidir. Bol miktarda alınan başlıca ürünler tütün, pamuk, zeytin, üzüm ve susamdır.

BORNOVA: İlin merkezinde, Merkez ilçe belediyesinin sınırları içinde kalır. Ege Üniversitesi binalarının ve birçok sanayi kuruluşunun bulunduğu bölge Bornova'dır. Bu ilçenin 1980 sayımına göre nüfusu 160.113 idi. Yüzölçümü 203 km²'dir.

ÇEŞME: İzmir'in en önemli tatil ve plaj yerlerinden biri olan Çeşme il merkezinin 84 km. batısında güzel bir koyun kenarındadır. Toplam nüfusu 13.888'dir. Bunun 645'i merkezde, 7437'si bucak ve köylerde yaşar. Yözülcümü 260 km²'dir. 1 bucağı ve 7 köyü vardır.

Üç tarafından denizle çevrelidir ve kıyıları girinti-çıkıntılarla ve çok güzel plajlarla, modern turistik tesislerle doludur. Yaz aylarında nüfusu 50 bine yaklaşır.

Ekonomisi turizme ve tarıma dayanır. Zeytin, tütün, anason başlıca tarım ürünleridir.

DİKİLİ: İl merkezinin 118 km. kuzeyinde, deniz kenarında, güzel bir plaj ve dinlenme yeridir. 1980 sayımında toplam nüfusu 19.255 idi. Bunun 7637'si merkezde, 11.618'i bucak ve köylerde yaşıyordu. Yüzölçümü 541 km²'dir. 1 bucağı ve 25 köyü vardır.

Dikili'de zeytin, pamuk ve tahıl yetişir.

Bergama, Asklepion

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölçümü Km.²	yoğunluğu
Merkez Ilçe	843.525	530.064	313.461	1.294	652
Aliağa	16.184	11.229	4.955	350	46
Karşıyaka	272.623	227.790	44.833	97	2.811
Bayındır	44.452	12.440	32.012	588	76
Bergama	96.846	34.716	62.716	688	57
Bornova	160.113	60.397	99.176	203	789
Çeşme	13.888	6.451	7.437	260	53
Dikili	19.255	7.637	11.618	541	36
Foça	16.505	6.576	9.929	247	67
Karaburun	7.420	1.456	5.964	413	18
Kemalpaşa	43.489	10.184	33.305	658	66
Kınık	29.788	12.034	17.754	436	68
Kiraz	36.265	5.561	30.704	533	68
Menemen	63.439	21.832	41.607	664	96
Ödemiş	128.671	40.736	87.935	1.212	106
Seferihisar	12.009	6.405	5.604	364	33
Selçuk	19.694	12.775	6.919	295	67
Tire	70.270	32.291	37.979	802	88
Torbalı	56.261	15.422	40.839	600	94
Urla	26.066	14.416	11.650	728	36
Toplam	1976.763	1.059.183	917.580	11.973	165

• **FOÇA:** İl merkezinin 69 km. kuzeybatısında güzel bir plaj şehridir. 1 bucağı, 8 köyü olan Foça'nın yüzölçümü 247 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 16.505 idi. Bunun 6576'sı ilçe merkezinde, 9929'u bucak ve köylerde yaşıyordu.

• **KARABURUN:** Karabun yarımadasının kuzeyini kaplayan bu ilçenin yüzölçümü 413 km²'dir. İzmir'in en az nüfuslu ilçesidir. 1980'de toplam nüfusu 7420'dir. Bunun 1456'sı ilçe merkezinde, 5964'ü ise köylerde yaşıyordu. 2 bucağı, 13 köyü vardır.

Yarımadanın hemen hemen her tarafı tabiî plajlarla doludur ve ilçe ideal bir dinlenme yeridir. Tarım alanı azdır. Tahıl, tütün, üzüm ve sebze yetistirir. Turfanda enginarı meşhurdur.

• **KARŞIYAKA:** İzmir Körfezi'nin kuzey batısında, Merkez ilçe ile karışmış ve bütünleşmiş, bir semt durumuna gelmiştir. 97 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 72.623 idi. İlçeye bağlı 8 köy vardır.

• **KEMALPAŞA:** Merkez ilçenin 31 km. batısında yer alır. Yüzölçümü 658 km², toplam nüfusu 43.489'dur. Ilçe merkezinde 10.184 kişi, bucak ve köylerde 33.305 kişi oturur. (1980'de). İlçeye bağlı 33 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Zeytin ve meyva yetiştirir. Kiraz bahçeleriyle ünlüdür.

• **KINIK:** 1980 sayımında toplam nüfusu 29.788 olup, bunun 12.034'ü ilçe merkezinde, 17.754'ü köylerde yaşıyordu. Ilçeye bağlı 29 köy vardır. Yüzölçümü 436 km²'dir.

Toprakları çok verimlidir. Pamuk, tütün ve üzüm yetiştirdiği başlıca ürünlerdir.

İl merkezinin 140 km. kuzeyinde yer alır.

• **KİRAZ:** İl merkezinin 142 km. doğusunda yer alır. 533 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de toplam nüfusu 36.265 idi. Bunun 5561'i ilçe merkezinde, 30.704'ü köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 47 köy vardır. Bucağı yoktur. Ekonomisi tarıma dayalı olup yetiştirdiği başlıca ürün zeytindir. Ormanları da vardır.

• **MENEMEN:** Merkez ilçenin 34 km. kuzeybatısındadır. 1982'de ilçe haline gelen eski bucağı Aliağa'ya bazı köylerini verdikten sonra toplam nüfusu 63.439'a, köy sayısı 38'e, yüzölçümü de 664 km²'ye inmiştir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Yetiştirdiği başlıca ürünler zeytin, pamuk, pirinç ve üzümdür. Hayvancılığı da önemlidir. Sultani üzümü, testi, saksı, çömlek gibi pişmiş toprak işleri ünlüdür. Menemen İzmir merkeziyle birleşmiş şehrin bir semti haline gelmistir.

• **ÖDEMİŞ:** İlçe merkezinin 114 km. doğusunda yeralır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 128.671 olup, bunun 40.736'sı ilçe merkezinde, 87.935'i bucak ve köylerde yaşar. Ekonomisi tarıma dayanır. Bağları, dağları ve güzel bir sayfiye yeri olan Gölcük gölü ile ünlüdür. Sanayi bakımından da ileri durumdadır. Küçük Menderes Ovası'na kurulan ilçede yetişen başlıca ürünler pamuk, zeytin, tütün, tahıl, üzüm ve sebzedir.

Saint-Jean Kilisesi'ni, Efes Harabeleri'ni ve Selçuklu eseri olan İsa Bey Camii'ni görmek için pek çok turist gelir.

İlçede yetişen başlıca tarım ürünleri pamuk, tütün, üzüm, incir, karpuz, kavun ve sebzedir.

İlceye bağlı 5 bucak ve 94 köy vardır.

• **SEFERİHİSAR:** İl merkezinin 45 km. güneybatısında, Sığacık körfezinin kuzeyinde yer alan bir plaj şehridir. 364 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de toplam nüfusu 12.009 idi. Bunun 6405'i ilçe merkezinde, 5604'ü köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 10 köy vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. En önemli tarım ürünleri satsuma türü mandalina ile tütün, zeytin ve tahıldır. Seracılık ve hayvancılık da önemlidir.

• **SELÇUK:** İl merkezinin 74 km. güneyinde yer alan Selçuk ülkenin önemli bir turizm merkezidir. 295 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 19.694 idi. Bunun 12.775'i ilçe merkezinde, 6919'u köylerde yaşıyordu.

İlçeye bağlı 9 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve turizme dayanır. Yörede antik çağdan ve Selçuk-Osmanlı döneminden kalma eserler çoktur.

• **TİRE:** İlçenin güneyini Aydın Dağları ve ormanlar, kuzeyini ise Küçük Menderes Ovası kaplar. Başlıca tarım ürünleri tahıl, tütün, pamuk, üzüm, kenevir, sebze ve meyvadır.

• **TORBALI:** Merkez ilçenin 46 km. güneydoğusundadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 56.261 olup, bunun 15.422'si ilçe merkezinde, 40.839'u bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 38 köyü vardır. Yüzölçümü 600 km²'dir.

Bereketli bir ova üzerine kurulan Torbalı'da yetişen başlıca ürünler tahıl, tütün, pamuk, üzüm ve özellikle zeytindir. Sebzecilik ve meyvacılık da önemlidir. Sanayi de gelişmiş durumdadır.

• **URLA:** İl merkezinin 35 km. güneybatısındadır. 1 bucağı, 19 köyü vardır ve 782 km²'lik bir alanı kaplar. Plajları, tatil köyleri ile güzel bir sayfiye şehridir.

Urla turfanda sebzeciliği ile ünlüdür. En önemli tarım ürünleri ise turunçgiller, tütün ve üzümdür.

Urla, bu ilçeye bağlı Kemik Adası'ndaki Kemik Hastanesi ile de ünlüdür.

1980 sayımında ilçenin toplam nüfusu 26.066 idi. Bunun 14.416'sı ilçe merkezinde, 11.650'si köylerde yaşıyordu.

EKONOMİSİ:

İzmir'de gayri safi hasılanın % 35'i sanayi sektöründen, % 13.3'ü tarımdan, % 15'i ticaret sektöründen sağlanır. En büyük kazanç dilimi sanayiden sağlanmasına rağmen faal nüfusun yarısı tarım alanında çalışır.

İstanbul ve Kocaeli'den sonra imalat sanayiinin en ileri olduğu il İzmir'dir. Bu ilimiz aynı zamanda Türkiye'nin en önemli tarım merkezlerinden biridir.

• **Tarım:** İzmir ve bütün Ege bölgesi Türkiye'nin en önemli tarım merkezlerinden biridir. Bu bölgede tarım alanları sulamaya elverişlidir ve çok çeşitli ürün elde edilir. Tahıl, baklagiller, tütün, pamuk, kenevir, susam, her çeşit sebze, turunçgiller, üzüm, incir ve diğer meyvalar, bölgenin ihtiyacını karşıladığı gibi önemli miktarlarda diğer illere ve yabancı ülkelere de satılır.

İlde en çok sanayi bitkileri ve meyva üretilir. Tahıllar bunlardan sonra gelir.

Yılda yaklaşık olarak 116.000 ton buğday, 47.000 ton arpa, 8.000 ton mısır, 13.000 ton pirinç, üretilir. Sanayi bitkileri içinde pamuk ve tütün ön sırayı alır. Yaklaşık 110.000 ton pamuk, 25.000 ton tütün elde edilir. Kenevir, anason, susam üretimi de önemlidir.

Sebze ve meyva üretiminde İzmir yine önde gelen illerimizden biridir. Ekilen alan az olmakla beraber yılda 2-3 defa ürün alınması ve turfanda sebzeciliğin çok gelişmiş olması İzmir'i öne geçirmektedir. Sebze türlerinin hemen hemen hepsi bol miktarda yetişir. En çok üretilenler şunlardır: Karpuz, kavun, patlıcan, lahana, pırasa, biber, fasulye, bezelye, bakla, barbunya, enginar, kereviz, marul, ıspanak... vb. Lahanada Türkiye üretiminin yüzde 16'sını, kerevizde yüzde 29'unu, karpuzda yüzde 8.5'ini İzmir karşılar.

Meyvacılıkta da çok ileri olan İzmir yılda yaklaşık olarak 205.000 ton zeytin, 53.000 ton mandalina, 48.000 ton incir, 200.000 ton üzüm, 22.000 ton şeftali, 5.000 ton kestane yetiştirilir. Türkiye zeytin üretiminin % 16'sını, mandalina üretiminin % 23'ünü, şeftalinin % 10'unu, kestanenin % 21'ini, incirin % 18'ini yine bu ilimiz üretir. Bunlardan başka İzmir'de, ayva, erik, elma, kiraz, ceviz, nar, kayısı.... vb. meyva-

lar da bol miktarda yetiştirilir.

Sulama, gübreleme, bakım ve modern tarım alet ve araçları kullanma bakımından da İzmir ön sıralarda yer alır.

Bu ilimizde 18.500 traktör, 40.000 motopomp, 13.000 mibzer, 100 kuluçka makinesi vardır.

Hayvancılık: Tarımın bir kolu sayılan hayvancılık, İzmir'de tarla tarımından sonra gelir. Oldukça önemlidir. Koyun ve sığır sayısı yıldan yıla artmakta; keçi, at ve eşek sayısı azalmaktadır. Kıl keçisinin yerini koyun, atın ve eşeğin yerini motorlu araçlar almaktadır.

Bu ilimizde 1983 sayımına göre 20.890 at, 27.300 eşek, 230.000 sığır, 683.740 koyun, 222.680 kılkeçisi vardır. Ayrıca 97.000 civarında arı kovanı bulunmaktadır. Tavuk ve horoz sayısı da 6.000.000 civarındadır. İzmir'de yılda yaklaşık 100.000 ton süt, 18.500 ton et, 1.270.000 adet deri, 1.120 ton bal, 850.000 yumurta elde edilir.

Madenler: Yeraltı değerleri bakamından zengin sayılamayacak bir il olan İzmir'in en önemli madeni civadır. Karaburun, Ödemiş ve Tire'den çıkartılmaktadır. İzmir'de yeralan başka maden de perlittir. Merkez ilçe, Bergama, Dikili, Foça ve Seferihisar'dan çıkarılır. Merkez ilçe, Karşıyaka ve Ödemiş dolaylarında antimuan, Tire ve Torbalı dolaylarında linyit yatakları bulunur. İlde değerlendirilen madenlerden bir diğerini de çinko-kurşun karışımı damarlar oluşturur. Bayındır ve Gümüldür'de bulunur. Bazı yörelerde manganez, mermer, asbest, kalker ve grafit gibi madenler vardır.

• Sanayi: Izmir sanayide en ileri 3 ilimizden biridir. İstanbul ve Kocaeli'den sonra üçüncü sırada yeralır. Faal nüfusun yaklaşık % 14'ü sanayi kesiminde çalışır ve ilin gayrisafi gelirinin % 32'den fazlası sanayi sektöründe sağlanır.

Bu ilimizde 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 2100'ü geçmiş bulunuyor. Bunların çoğunu (690'mı) metal eşya, makina ve taşıt araçları sanayii; 450'sini gıda, içki ve tütün sanayii; 340'ın dokuma, giyim eşyası ve kürk; deri sanayii, 250'sini kimya sanayii, 60'ını metal ana sanayii, diğer yüzlercesini de ağaç ürünleri ve mobilya sanayii, kağıt ve basın sanayii, taş ve toprağa dayalı sanayii ve diğer sanayi dalları oluşturur.

Türkiye'nin en büyük 100 şirketinden 7'si,en büyük 500 şirketinden 45'i İzmir'dedir.

Bu ilimizde sanayiin bütün dallarına rastlarız: Yağ ve boya sanayiinden un sanayiine; elektrik ve otomotiv sanayiine; un ve makarna sanayiinden, dokuma ve kağıt sanayiine; mobilya sanayiinden ayakkabı sanayiine; içki sanayiinden süt ürünleri sanayiine ve rafinerilere kadar pek çok sanayi çeşidine.

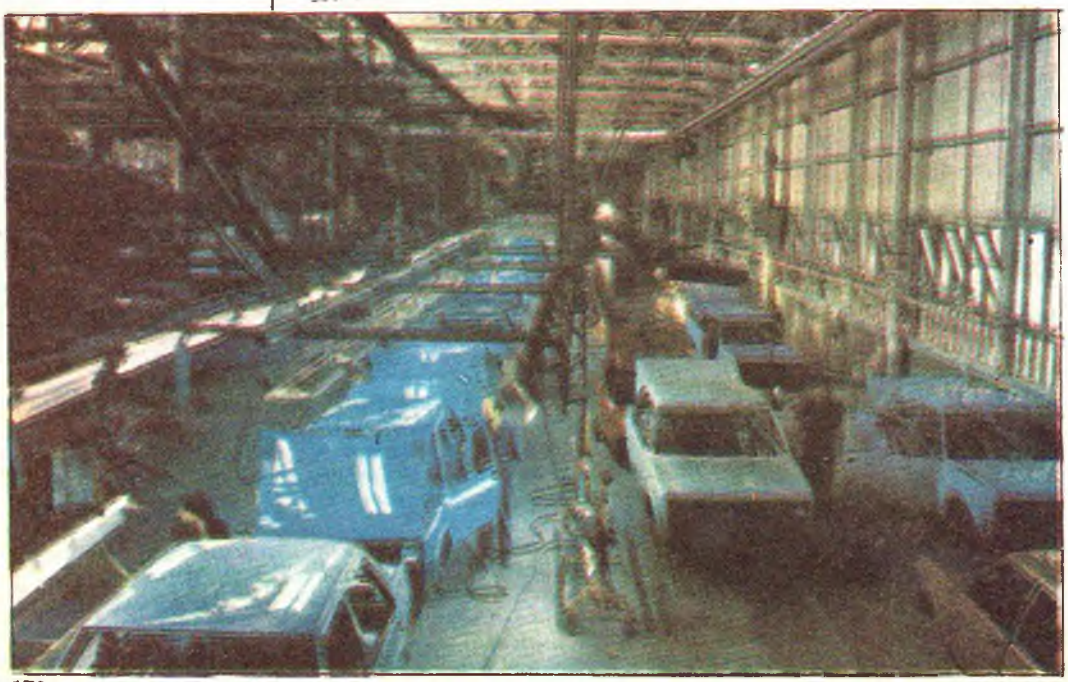

2 ile 9 kişi arasında işçi çalıştıran işyeri sayısı da 9000 civarındadır. Bunların büyük bir bölümü elbise ve ayakkabı imal eder. Ayakkabı üretiminin hemen hemen tamamı küçük atölyeler tarafından sağlanır. Bütun Türkiye'deki ayakkabı atölyelerinin % 12'si (1500'ü) İzmir'dedir. Fakat izmir'deki atölyeler Türkiye ayakkabı ihtiyacının % 30'unu üretmektedir.

İzmir'in en büyük şirketlerinden ilk 7'si şunlardır: Turyağ, METAŞ, BMC, İzmir Pamuk Mensucat, Ege Gübre, DYO ve Sadolin A.Ş. ile TARİŞ Pamuk Birliği. Bunlardan METAŞ metal eşya, BMC kamyon, DYO ise yağlıboya yapmaktadırlar.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Değişik dönemlerde değişik yörelerden gelen topluluklar halk müziğini etkilemiştir. İzmir'de zeybek havaları, kadın oyun havaları, tulumbacı havaları, muhabbet havaları, düğün havaları, büyük yer kaplar, Yörenin ünlü türküleri Bir Ataş Ver Cigaramı Yakayım, Şu İzmir'den Çekirdeksiz Nar Gelir, Ödemiş Kavakları, Gökşen Efe, Bugün Ayın Ondördü, Oduncular, Bergama'nın Taşları, Şu Derenin Uzunu, Piyadeyim Piyade, Anne Ben Hastayım, İzmir'in İçinde Vurdular Beni, Ela Gözlü Benli Dilber, vb.'dir. İzmir ve çevresi halkoyunları yönünden zeybek bölgesine girer. En yaygın oyunlar Güvende Bergama Zeybeği, Somalı Bergama Bengisi, Samah, Kırklar Samahı'dır. Giyim Kuşam: Kadınlar arasında kırsal kesimde geleneksel giysiler yaygındır. Topuklara dek uzanan don, üstte önü açık boy entarisi, hotoz biçimli başlıklar, cepken, üçetek İzmirli kadınların giyimini oluşturan kıyafetlerdir. Erkekler abdestlik denen kısa gömlekler ve şalvar giyerler. Bele kuşak sarar, sırmalı cepken kullanırlar. Başlarına oyalı fes takarlar. Bazı yörelerde efe giyimi yaygındır ki bu giyim poşu denen oyalı kefiye sarılı fes veya kabalak, Çakşir menevreği denen mavi şalvar, dizlik denilen don, cepken veya camadan ve bele sarılan acem kuşağından oluşmaktadır.

TÜRKÜLERİ:

Gökçen efem, aman aman iner gelir inişten
Ah her yanları görünmüyor gümüşten aman
Gökçen efem aman aman şimdi gelir döğüşten.

Ah Gökçen Efem efelerin de efesi aman.
Ah altın gümüş para dolu kesesi aman.
Gökçen efem efelerin de efesi aman.
Ah altın gümüş para dolu kesisi aman.
Bozdağından aman aman gelir onun gür sesi.

İZMİR'İN ÜNLÜLERİ:

Alacakaptan, Uğur (1934-bilimadamı, siyasetçi). Altıok Metin (1940 şair, ressam.) Andaş Erkan (1939-sendikacı). Baha Tevfik (1881-1916 bilim adamı), Bozkurt Mahmut Esat (1892-1943, hukukçu, devlet adamı) Cöntürk, Hüseyin (1918-eleştirmen), Eczacıbaşı Nejat Ferit (1913-kimya doktoru, işadamı), Gevgilili, Ali (1938-gazeteci yazar.) Güvenç Nedret (1930-tiyatro ve sinema sanatçısı), İlhan, Attila (1925- şair ve yazar), İnönü Mustafa İsmet (1884-1973, devlet adamı, asker, Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı), İzmirli İsmail Hakkı (1868-1946- yazar, din bilgini). Kakınç Tarık Dursun (1931-öykü ve roman yazarı). Menderes Ethem (1889- devlet adamı), Orbay Kasım (1886-1964- asker), Refiğ, Halit (1934- film yönetmeni), Saraçoğlu Mehmet Şükrü (1887-1953- devlet adamı), Saygun, Ahmet Adnan (1907- besteci), Sümer, Dinçer (1938- şair yazar), Tekeli, İlhan (1937- şehir ve bölge planlayıcısı, toplumbilimci), Uçkan, Vasfi (1929- şair oyun yazarı).

İZMİR'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Adana	890
Ankara	578
Aydın	131
Balıkesir	170
Bursa	350
Diyarbakır	1.426
Erzurum	1.460
İstanbul	568
Manisa	36

NOT: İzmir'e uçakla İstanbul ve Ankara'dan da gidilebilir.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Karayolu

DOMANİÇ
TAVŞANLI
Sabuncu
Porsuk
Türkmen d.
Köprüören
Koca Çayı
Dağardı
Eğrigüz d.
EMET
KÜTAHYA
Akdağ
Örencik
Aslanapa
SİMAV
Simav
GEDİZ
Şaphane
Murat dağı
Dumlupınar
Gediz

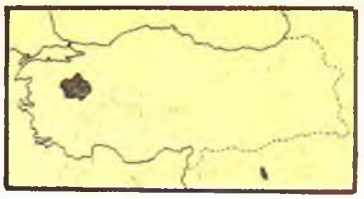

KÜTAHYA

OTOMATİK TELEFON KODU: 2311
İL TRAFİK KODU: 43

Coğrafî konumu: 38° 70' ve 39° 80' kuzey enlemleri ile 29° 00' ve 30 ° 30' doğu boylamları arasındadır. **Yüzölçümü:** 11.857 km². **Yeri:** Kuzey ve kuzeybatısında Bursa, kuzeydoğusunda Bilecik, doğusunda Eskişehir, güneydoğusunda Afyonkarahisar, güneyinde Uşak, güneybatısında Manisa, batısında Balıkesir vardır. **Nüfusu:** 497.089 . **Nüfus yoğunluğu:** 42. **İlçe sayısı:** 6: Altıntaş, Domaniç, Emet, Gediz, Simav, Tavşanlı. **Bucak sayısı:** 14. **Köy sayısı:** 610. **Toprakları:** % 57.5 dağlar, % 31.5 platolar, % 11 ovalar **Dağları:** Akdağ 20.89 m.,Eğrigöz Dağı: 2.181 m, Yellice Dağı (İncebel Tepesi: 1.764 m., İminicik Tepesi: 1.699 m., Bakırtepe: 1.758 m.), Gümüş Dağı (Nalbant Tepesi:1.901 m., Karlıktepe: 1.890m., Arapdede Tepesi: 1.872 m., Çayırgöztepe: 1.796 m., Almaalan Tepesi: 1.731 m., Çalkırantepe: 1.762 m., Gölgeliktepe: 1.760 m. Çatalçamtepe: 1.758 m., Böğükçektepe: 1.749 m., Oyuktepe: 1.774 m.), Yeşildağ (Tepelce Tepe: 1.533 m., Çıplak Tepe: 1.430 m., Kirazlıoymağı Tepe (Kocaeyrektepe): 1.426 m.), Simav Dağları (Ziyaret Tepesi: 1.800 m.). **Ovaları:** Kütahya Ovası 93 km², Yoncalı Ovası, Köprüören Ovası, Aslanapa Ovası, Atıntaş Ovası, Tavşanlı Ovası, Örencik Ovası, Simav Ovası. **Akarsuları:** Porsuk Çayı, Felent Çayı 50 km., Gediz Çayı, Emet Çayı, Kocasu Kocaçay. **Gölleri:** Simav Gölü 5 km², Porsuk Baraj Gölü, Enne Baraj Gölü. **Eğitim oranı:** % 62.7. **İlkokul sayısı:** 700. **Ortaokul sayısı:** 72.**Lise sayısı:** 16.**Kütüphane sayısı:** 6. **Büyük işyeri sayısı:** 77, **Firma sayısı:** 1.534; **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mısır mahlut, çavdar, yulaf, patates, soğan,fasulye, bakla, nohut, şekerpancarı, ayçiçeği, haşhaş, koyun kıl ve teftik keçisi, sığır, manda, eşek, at, kümes hayvanları). Madenler (linyit, borasit, mangezit, antimon, manganez) Üretim (Çinicilik, halı, kereste, kiremit, konserve, şeker, porselen). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 23.137 TL.,

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Akdağ: Simav Grabeni'nin kuzeybatısındadır. En yüksek noktası 2.089 m.'dir.

Eğrigöz Dağı: Akdağ'dan Kocadere Vadisi ile ayrılır. En yüksek noktası 2.181 m.'dir.

Gümüşdağ: Yellice Dağı'nın yakınındadır. En yüksek noktası 1.901 m. ile Nalbant Tepesi'dir. Diğer önemli yükseltiler 1.890 m. ile Karlıktepe, 1.872 m. ile Araptepe, 1.796 m. ile Çayırgöztepe, 1.731 m. ile Almaalanepe, 1.762 m. ile Çakırantepe, 1.760 m. ile Gölgeliktepe, 1.758 m. ile Çatalçamtepe, 1.749 m. ile Böğülçektepe, 1.774 m. ile Oyuktepe'dir.

Simav Dağları: Simav Grabeni'nin güneyindedir. En yüksek tepesi 1.800 m. ile Ziyaret Tepesi'dir.

Türkmen Dağı: İlin doğusundadır. En yüksek noktası 1.826 m.'dir. Dağın önemli yükseltileri 1.429 m. ile Tekketepe, 1.519 m. ile Kocataştepe, 1.395 m. ile Tokmaklıtepe, 1.699 m. ile Sansartepe, 1.693 m. ile Kalegüneytepe, 1.631 m. ile Damlakale Tepesi, 1.694 m. ile Diksınırtepe, 1.682 m. ile Yongalıgeyik Tepesi, 1.673 m. ile Ardıçlıktepe ve 1.600 m. ile Kızılsivritepe'dir.

Yellice Dağı: Merkez ilçenin güneyindedir. En yüksek noktası 1.764 m. ile İncebel Tepesi'dir. Diğer önemli yükseltileri İminiçik Tepesi (1.699 m.) ve Bakırtepe'dir (1.758 m.).

Yeşildağ: Tavşanlı Ovası'nın kuzevindedir. En yüksek noktası 1.533 m. Telepcetepe'dir. Diğer önemli yükseltileri 1.426 m. ile Kocaeyrektepe, 1.346 m. ile Sarıtaştepe ve 1.342 m. ile Küçükhasantepe'dir.

OVALAR

Aslanapa ve Altıntaş ovaları: Porsuk Çayı tarafından sulanır. Ovalarda tahıl, pancar, haşhaş, ayçiçeği ve baklagiller üretilir.

Köprüören Ovası: Kütahya Ovası'nın kuzeybatısındadır. Yüksekliği 1.000 m.'dir.

Kütahya Ovası: İlin kuzeydoğusundadır. Yüksekliği 930 m., yüzölçümü 93 km²'dir. Alüvyonlu topraklarla kaplıdır.

Örencik Ovası: İlin ortasındadır. Ovadan Kocasu kaynaklanır.

Simav Ovası: İlin güneybatısındadır. Yüksekliği 800 m. olan ovayı Akdağ, Eğrigöz ve Simav dağları çevirir.

Tavşanlı Ovası: İlin kuzeyindedir. Yüksekliği 840 km. olan ova alüvyonlu topraklardan meydana gelmiştir.

Yoncalı Ovası: Kütahya Ovası'ndan alçak tepelerle ayrılır. Yüksekliği 1.000 m. olan ovanın tabanı alüvyonla kaplıdır.

AKARSULAR

Emet Çayı: Şaphane Dağı'nın kuzey eteklerinden doğar. Çayçinge Ovası'nı sular.

Felent Çayı: Porsuk Çayı'nın bir koludur. Merkez ilçenin kuzeydoğusunda Porsuk Çayı'na karışan çayın uzunluğu 50 km.'dir.

Gediz Çayı: Murat ve Eğrigöz dağlarının eteklerinden doğar. Su toplama alanı 18.000 km²'dir.

Kocaçay: Simav'ın kuzeyinden doğar. Ören köyünün doğusunda Emet Çayı'na katılır.

Kocasu: Murat Dağı'nın kuzeyindeki dağlardan doğar. Ömerler köyünün doğusundan il sınırı dışına çıkar.

Porsuk Çayı: Murat Dağı'ndan çıkan suların Altıntaş'ın kuzeyinde birleşmesiyle oluşur. Başlangıçta Kokarçay adını alan çayın üzerinde Porsuk Barajı kurulmuştur. Çayın akıttığı su miktarı saniyede 8.1 m³'tür.

GÖLLER

Enne Baraj Gölü: Felent Çayı üzerinde kurulmuş olan barajın gölüdür. Temelden yüksekliği 24.50 m., depolama hacmi 7 milyon m³'tür.

Porsuk Baraj Gölü: Porsuk Çayı üzerinde kurulmuş olan göldür. Temelden yüksekliği 49.70 m., depolama hacmi 525 milyon m³'tür.

Simav Gölü: Simav'ın kuzeybatısındadır. Yüzölçümü 5 km²'dir.

İKLİMİ:

İlin iklimi Ege, Marmara ve İçanadolu iklimleri arasında geçiş niteliği gösterir.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalmaası 10.6 °C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 546.6 mm.'dir. En yağışlı aylar Aralık ve Ocak, en yağışsız aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Rüzgâr: İlde en çok kuzey rüzgârı eser. Bunu kuzeybatı ve güneybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.7 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 50.8'i orman ve fundalıkla, % 11'i çayır ve meralarla kaplıdır. % 35.2'sini ise ekili alanlar oluşturur.

Ormanlar daha çok yüksek platolardadır. En çok rastlanan ağaç türü

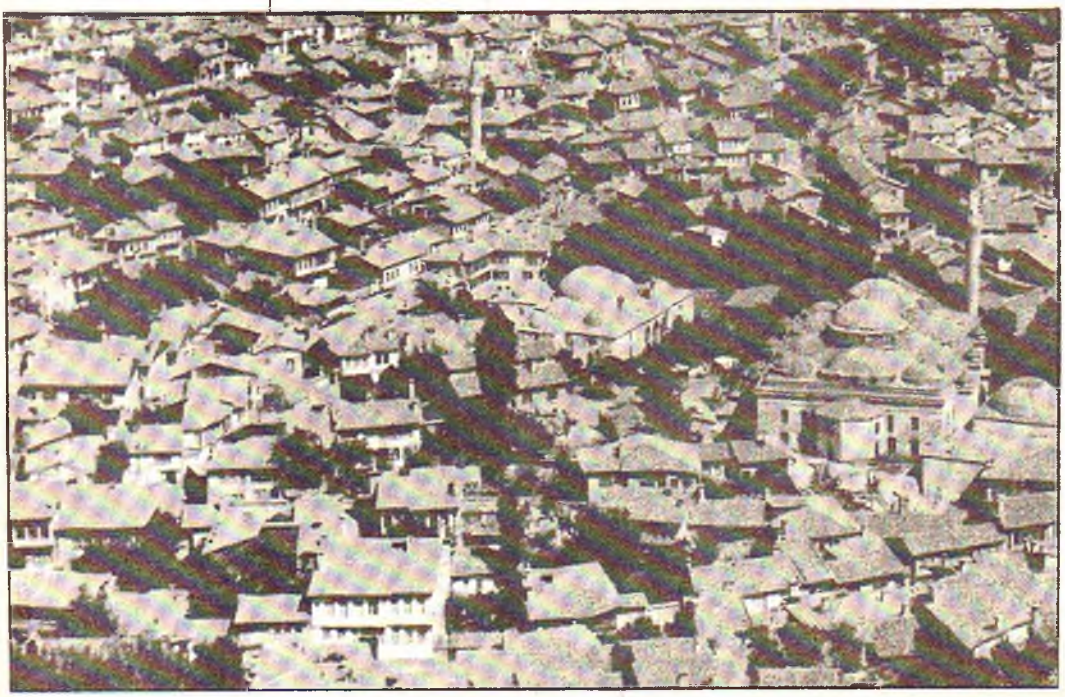

karaçamdır. Ormanın alt katlarını ise ardıç ağaçları kaplar. Yellice ve Gümüşdağ çevresindeki ormanlık alanlar daha alçaktır ve bundan dolayı buralarda en çok meşe ağacına rastlanır. Bu bölgedeki diğer önemli ağaç da ardıçtır.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar bakımından zengindir. Keklik, çil, bıldırcın, yaban ördeği, çulluk, tavşan, kurt, ayı, tilki, yaban domuzu, balıklardan sazan, yayın, kefal, alabalık ve sarıbalık belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Murat Dağı: Geniz'e 30 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. Camlıca: Merkeze 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.800 kişi faydalanabilir. Hisarlıktepe: Emet'e 3 km. uzakhkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. Ebem Camlığı: Domaniç'e 1 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Nafia Pınarı: Simav'a 35 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Tesislerden günde 1.000 kişi faydalanabilir. Gölcük Yaylası: Simav'a 19 km. uzaklıkta bir piknik veridir. Orman içi piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. Kaplıcalar: Ilıcaköy Kaplıcası, Yoncalı Kaplıcaları, Naşa Kaplıcaları, Göbel Hamamı. Dereli Hamamı, Hamamköy Kaplıcası, Gediz Ilıcası, Murat Dağı Kaplıcaları, Emet Kaplıcaları, Samrık Ilıcası, Yeniceköy Kaplıcası.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ;

Kütahya Kalesi: Bizans döneminden kalma bir kaledir; II. Yakup Külliyesi: Germiyanoğulları döneminden kalmadır (1414); İshak Fakih Külliyesi: 1433 yılından kalan külliye, cami, türbe, medrese ve kütüphaneden meydana gelir; Balıklı Camii: Hezar Dinari tarafından yaptırılmıştır (1237); Hisar Beyoğlu Mustafa Camii: Subaşı Hisar Bey'in oğlu Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır (1487); Karagöz Ahmed Paşa Camii: Anadolu Valisi Karagöz Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1512); Lala Hüseyin Paşa Camii: Rumeli Beylerbeyliği Lala Hüseyin tarafından yaptırılmıştır (1570); Yeşil Camii: II. Abdülhamid döneminden kalmadır; Vacidiye Medresesi: Mübareziddin Umur b.Savcı tarafından yaptırılmıştır (1314): Küçük ve Büyük Bedesten: Küçük Bedesten XIV. yüzyıl, Büyük Bedesten XV. yüzyıl eseridir. Küçük Bedesten bugün bit pazarı olarak kullanılmaktadır; Lala Hüseyin Paşa Hamamı: Lala Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı tahmin edilmektedir (XVI. yüzyıl).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı kaynaklara göre Kütahya'nın Antik çağdaki adı Kotiaition'dur. Bu ad "Kotys'ın kenti" anlamına gelir. Kotys Trakya'da yaşayan Odrisler'den olup, Anadolu'da komutanlık yapmış bir kişinin adıdır. Kotiaeion adı farklı zamanlarda "Kotiaion", "Cotyaeium", "Cotyaeum" ve "Cotyaium" gibi çeşitli biçimlerde kullanılmış, son olarak "Kütahya" şekline dönüşmüştür.

TARİHİ

Tarihî kronolojide de görüldüğü gibi Kütahya birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1381 yılında Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı ile I. Murad'ın oğlu Şehzade Bayezid'in evlenmeleri üzerine Devlet Hatun, Kütahya, Emet, Tavşanlı ve Simav'ı çeyiz olarak getirmiş ve bölge Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ancak daha sonra Germiyanoğlu II. Yakup Bey bu toprakları geri almıştır (1389). 1390'da, I. Bayezid Germiyanoğlu Beyliği'ne son vererek bölgeyi ele geçirmişse de Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince, Timur bölgeyi tekrar Germiyanoğulları'na vermiştir (1402). Daha sonra II. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine Germiyanoğlu Beyliği'nin toprakları Osmanlılar'a geçmiştir. Kütahya, Suhte ve Celali ayaklanmaları ile çalkalanmış, birçok defa kuşatılmış ve yakılmıştır. Kütahya ve çevresi Anadolu Eyaleti'nin paşa sancağı (merkezi) idi. 1847'de Hüdavendigâr (Bursa) eyaletine bağlandı ve bu durumunu 1908 yılına kadar korudu. Bu tarihte bağımsız sancak olan Kütahya 1918'e kadar bağımsız sancak olarak kalmıştır. Cumhuriyet'in ilânından sonra il olmuştur.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KÜTAHYA

Kütahya ve çevresi I. Dünya Savaşı sonunda Yunan işgaline uğramıştır (Bk. Tarihî Kronoloji). Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kütahya şubesi, işgale karşı direnç göstermiştir. Önceleri millî kuvvetlerin lehinde görünen, ancak daha sonra millî kuvvetlerin aleyhine hareket etmeye başlayan Çerkez Ethem bölge için büyük bir tehlike oluşturmuştu. Aralık 1920'de başlayan Çerkez Ethem güçlerini bastırma harekâtı 24 Ocak 1921'de son bulmuş ve Çerkez Ethem Yunanlılar'a sığınmıştır. Kütahya ve çevresi ancak Büyük Taarruz'dan sonra kurtarılabilmiştir (30 Ağustos 1922).

TARİHÎ KRONOLOİSİ

M.Ö. 1460 Hititler
M.Ö. 1200 Frigler
M.Ö. 676 Kimmerler
M.Ö. 607 Lidyalılar
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 129 Romalılar
395 Bizanslılar
1079 Selçuklular
1097 Haçlılar
1182 Selçuklular
1196 Bizanslılar
1233 Selçuklular
1277 Germiyanoğulları
1381 Osmanlılar
1389 Germiyanoğulları
1390 Osmanlılar
1402 Timur
1411 Germiyanoğulları
1429 Osmanlılar
1833 Mısır ordusunun şehri ele geçirmesi
3 Eylül 1920 Simav'da Yunan işgali
5 Eylül 1920 Gediz'de Yunan işgali
13 Temmuz 1921 Altıntaş'ta Yunan işgali
14 Temmuz 1921 Tavşanlı'da Yunan işgali
17 Temmuz 1921 Kütahya ve Emet'te Yunan işgali
30 Ağustos 1922 Kütahya'nın kurtuluşu
1 Eylül 1922 Gediz'in kurtuluşu
3 Eylül 1922 Emet ve Tavşanlı'nın kurtuluşu.

İLÇELER:

- ALTINTAŞ
- DOMANİÇ
- EMET
- GEDİZ
- SİMAV
- TAVŞANLI

• Altıntaş: Kütahya'nın 49 km. güneydoğusunda yeralır. Yüzölçümü 1210 km²'dir. Kütahya'nın tahıl anbarı olan bereketli bir ovanın üzerine kurulmuştur. 1980 sayımında nüfusu 29.611 idi. Bunun 3306'sı ilçe merkezinde, 26.305'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı Dumlupınar bucağı ile 45 köyü vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl ekimi yapılır. Sulanabilen yerlerde baklagiller de yetişir. Ormancılık ve hayvancılık önemlidir.

• Domaniç: Kütahya'nın 87 km. kuzeybatısındadır. Hem nüfus hem yüzölçümü bakımından ilin en küçük ilçesidir. 619 km²'lik bir alanı kaplar.

İlçeye bağlı 32 köy vardır. 1980 sayımına göre, toplam nüfusu 20.278 olup, bunun 2847'si ilçe merkezinde, 17.431'i köylerde yaşar. Ekonomisi tarıma dayanır.

• Emet: Kütahya'nın 93 km. batısındadır. 1605 km²'lik bir alanı kaplar. 1 bucağı ve 77 köyü vardır. Toplam nüfusu 56.652 olup, bunun 8218'i ilçe merkezinde, 48.434'ü bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi tarıma ve madenciliğe dayanır. İlçede zengin linyit ve boraks yatakları vardır. Tahıl ekimi ve bağcılık da önemlidir. Emet'in kaplıcaları ünlüdür.

• Gediz: Kütahya'nın 88 km. güneybatısında yer alır. Bir bucağı ve 79 köyü vardır. 1719 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 68.243 idi. Bunun 13.654'ü ilçe merkezinde, 54.589'u bucak ve köylerde yaşıyordu.

Gediz Çayı'nın suladığı geniş bir ovada yer alır. 1970 depreminde büyük hasar görmüş, büyük ölçüde yeniden kurulmuştur.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, ormancılık ve bağcılık yapılır. İlçede bulunan linyit ve şap yatakları da işletilmektedir.

Simav: İlin batısında, kendi adını taşıyan ovanın ortasında kurulmuştur. Kütahya'ya 145 km. uzaklıktadır. 1687 yılında km²'lik bir alan kaplar. İlçeye bağlı 1 bucak ve 102 köy vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 80.101 idir. Bunun 10.723'ü ilçe merkezinde, 69.378'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Yüksek bir bölgede yer alan Simav'da sulu tarım ve bahçecilik gelişmiştir. Tahıl, baklagiller, pancar ve meyva bol yetişir. Madencilik ve ormancılık da önemlidir.

Tavşanlı: İlin kuzeybatısında, Kütahya'ya 47 km. uzaklıktadır. 1804 km²'lik bir alanı kaplar. İlçeye bağlı 105 köyü vardır. 1980 sayımında

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²
Merkez ilçe	162.434	99.436	62.908	3.231
Altıntaş	29.611	3.306	26.305	1.210
Domanic	20.278	2.847	17.431	619
Emet	56.652	8.218	48.434	1.605
Gediz	68.243	13.654	54.589	1.719
Simav	80.101	10.723	69.378	1.687
Tavşanlı	79.770	23.847	55.923	1.804
Toplam	497.089	162.031	335.058	11.875

toplam nüfusu 79.770 idi. Bunun 23.847'si ilçe merkezinde, 55.923'ü köylerde yaşıyordu.

Tavşanlı ekonomisi en çok madenciliğe dayanır. İlçede zengin linyit yatakları vardır ve işletilmektedir. Tunçbilek Termik Santrali de ilçe ekonomisine önemli katkıda bulunur. Tarım da önemlidir. Tahıl baklagiller, susam, anason ve şekerpancarı yetişir.

EKONOMİSİ

Tarım: Kütahya'nın ekonomisi tarım ve sanayiye dayanmaktadır. Madencilik ve enerji üretimi de son zamanlarda gelişmiştir. İl, gayr-i sâfi gelirinin % 30'unu tarımdan, % 25'ini sanayiden, % 8'ini ticaretten sağlamaktadır. Faal nüfusun da % 70'i ziraat ve tarımın çeşitli kollarıyla, % 16'sı da madencilik, imalat ve inşaat sanayii ile geçimlerini sağlamaktadırlar.

Kütahya'da en çok tahıl tarımı yapılır. Fakat il topraklarının büyük bir bölümü tepelik ve dağlık olduğundan, sürüme elverişli topraklar oldukça azdır. Buna rağmen iyi yağış alması sebebiyle birçok bitkilerin yetişmesine elverişlidir. Sulanabilen arazileri bol olduğundan sebze bahçeleri de çoktur.

Tahıl ürünlerinin başında buğday gelir. Yaklaşık 223 bin ton buğday üretilir. Buğdaydan sonra 100.000 tonluk üretimiyle arpa ikinci sırada gelir. 3500 ton civarında da mısır üretilir. Baklagiller üretimi yılda 10 bin ton civarında gerçekleşir.

Sanayi bitkisi olarak en çok şekerpancarı yetiştirilir (350 bin ton). Ayrıca 2300 ton kenevir lifi, 3100 ton civarında kenevir tohumu, sakız ve tohum olarak 3500 ton haşhaş, 2.300.000 ton patates, 17 bin ton civarında soğan üretilir.

Sebze ve meyva bahçeleri de geniştir. Yaklaşık 1.5 milyonun üzerinde

meyva ağacı bulunmaktadır. Sebze bahçeleri 5 bin hektar dolaylarındadır ve 75 bin ton ürün elde edilir. Meyva üretimi de (21 bin tonu elma olmak üzere) 65 bin ton civarındadır.

Ekilen toprakların 47 bin hektarı sulanabilmektedir. Sunî gübre ve modern tarım araçlarının kullanılması yaygınlaşmıştır. Bugün 7 bin traktör, 3100 harman makinası, 17 biçerdöver, 5000 motopomp bulunmaktadır.

Hayvancılık: Kütahya'da ziraatten sonra en önemli tarım kolu hayvancılıktır. Dağlık bölgelerde halk geçimini hayvancılıkla temin ederler. En çok küçükbaş hayvan yetiştirilir. Ancak son zamanlarda hem büyükbaş hayvan sayısında, hem de küçükbaş hayvan sayısında bir azalma görülmüştür. Bu da modern tarım araçlarının getirdiği ziraat kolaylığıyla meraların yerini tarlalara bırakmasıyla ortaya çıkmıştır. Meraların bakımsızlığının da bunda büyük payı vardır.

Kütahya'da yaklaşık 470 bin koyun, 260 bin kılkeçisi, 225 bin tiftik keçisi, 180 bin sığır, 30 bin eşek, 12 bin at, 1 milyon tavuk-horoz, 80.000 hindi, 16.000 arı kovanı vardır. İlde 45.000 ton süt, 2.500 ton et, 152.000 adet deri, 139 ton bal üretilir.

Madenler: İl yeraltı kaynakları bakımından hayli zengindir. Ülkenin en geniş ve en kalın linyit yatakları Kütahya'dadır. Emet, Seyitömer, Domaniç ve en kalın linyit yatakları Kütahya'dadır. Emet, Seyitömer, Domaniç ve Tavşanlı'da linyit, Tavşanlı ve Simav'da krom, Emet ve Simav'da demir, Gediz'de alunit, Emet'te bor minarelleri, Merkez ilçe, Altıntaş Emet, Tavşanlı ve Simav'da manganez yatakları vardır.

Sanayi: Kütahya sanayi bakımından hızla ilerlemektedir. İlde kurulan ilk sanayi kuruluşu Şeker Fabrikası'dır. Daha sonra birçok fabrikalar yapılmıştır. Türkiye'nin en büyük kimya sanayii tesislerinden olan Azot Sanayii İşletmeleri Kütahya'dadır. Amonyum nitrat ve amonyum sülfat üreten bu fabrikada 1982'de 103 mühendis, 189 teknisyen, 940 usta, 130 memur ve 1300 küsur işçi çalışmaktaydı.

Diğer önemli sanayi kuruluşları şunlardır: Gediz ilçesinde GİMAŞ (Gediz İplik ve Mensucat Fabrikası A.Ş.), Simav'da SETAŞ (Sunta ve Kontrplak Fabrikası), Kütahya'da KÜMAŞ (Kütahya Manyezit İşletmeleri), Tavşanlı'da Gör-Gel Madencilik Ticaret ve Sanayii A.Ş. (Yonga levha ve kaplama üretiyor.), Kütahya Porselen. Çinicilik de Kütahya sanayiinde önemli bir yer tutar. Biri devlete, 10'u özel sektöre ait olmak üzere 11 tuğla kiremit fabrikası ve ayrıca çini çamuru üreten büyük bir fabrika da mevcuttur.

OYUNLARI HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Yöre müziği, geleneksel törelerle içiçedir. Kütahya'da zengin bir saz kültürü vardır. Tezeneli sazlardan iki telli divan sazı (çağlar), bağlama ve cura yaygındır. Dilli, dilsiz, kavallar, davul, dümbelek, deblek (toprak darbuka), tef, kaşık, diğer halk çalgıları arasındadır. Yöredeki ünlü türkülerin bazıları şunlardır: Kara Koyun, Koyunların Beyidir, Yasemen Dalına, Erkek Kına Havası, Kar mı Yağdı Kütahya'nın Dağına, Dağ Başında Kestane, Bedestene Vardım, Ay Oğlan Yiğit misin, Mustafam Kaşların Kara, İstanbul'un Konakları Köşeli, Gediz Pazarı... vb. Geleneksel halk oyunları zeybek ve kaşıklı oyunlardan oluşur. Giyimkuşam: Geleneksel kadın giyimi "çatal ağ" denen şalvar, örtme, entari, çar ya da çarşaftan oluşur. Başa "bino" denen bir tür fes giyilir. Yün çoraplar işlemeli olup ayağa mest ve "geçmeli" denen ayakkabılar giyilir. Geleneksel erkek giyimi mintan, hırka, cüppe ve entariden oluşur. Gençlerde zeybek giyimi görülür. Cepken, şalvar ve mintan gibi geleneksel giysiler kimi orman köylerinde halen varlığını sürdürmektedir.

KÜTAHYA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Afyon	100
Ankara	305
Balıkesir	284
Bilecik	108
Bursa	176
Eskişehir	83
İstanbul	363
İzmir	332
Manisa	314
Uşak	146

Not: Kütahya'ya trenle de gidilebilir. İstanbul-Konya-Adana ve İzmir-Bandırma-Balıkesir-Kütahya seferleri yapan trenler Kütahya'nın Alayunt İstasyonu'na uğrar.

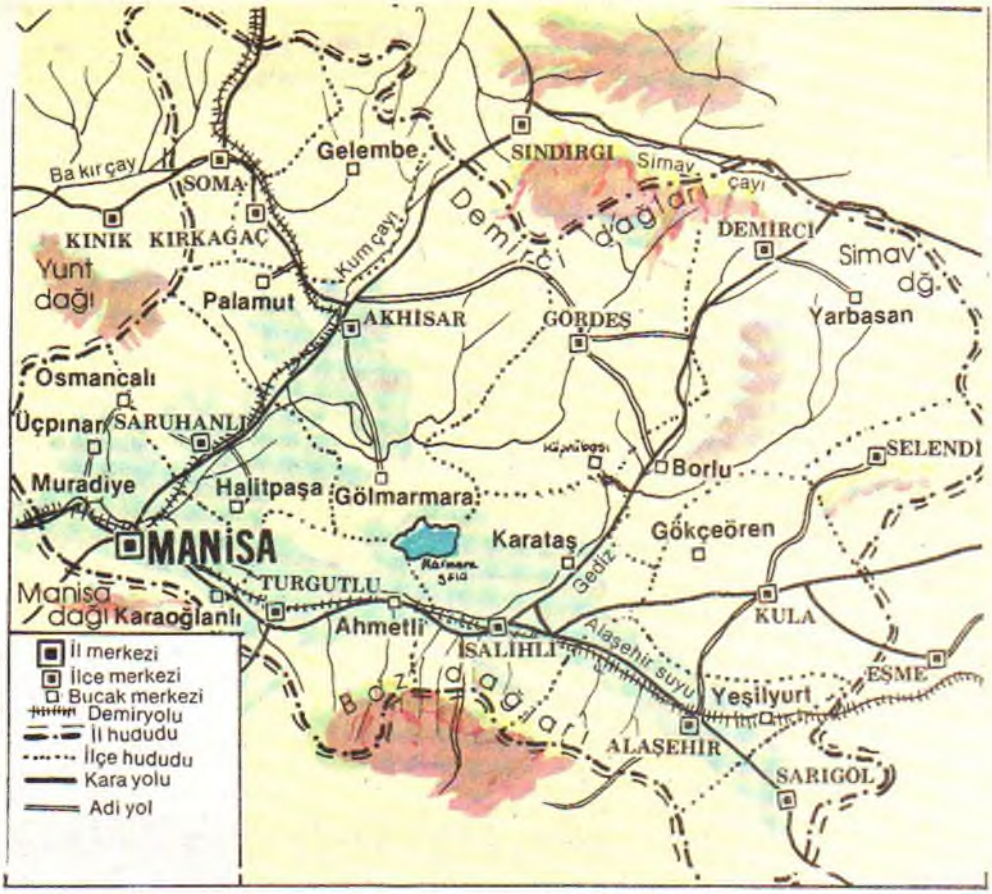
Bakırçay
SOMA
Gelembe
SINDIRGI
Simav çayı
KINIK
KIRKAĞAÇ
Kumçayı
Demirci dağları
DEMIRCI
Simav dğ.
Yunt dağı
Palamut
AKHISAR
GORDES
Yarbasan
Osmancalı
Üçpınar
SARUHANLI
Borlu
SELENDI
Muradiye
Halitpaşa
Gölmarmara
MANISA
Karataş
Gökçeören
Gediz
TURGUTLU
KULA
Manisa dağı
Karaoğlanlı
Ahmetli
ISALIHLI
Alaşehir suyu
ESME
Yeşilyurt
Bozdağları
ALAŞEHIR
SARIGOL
İl merkezi
İlce merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

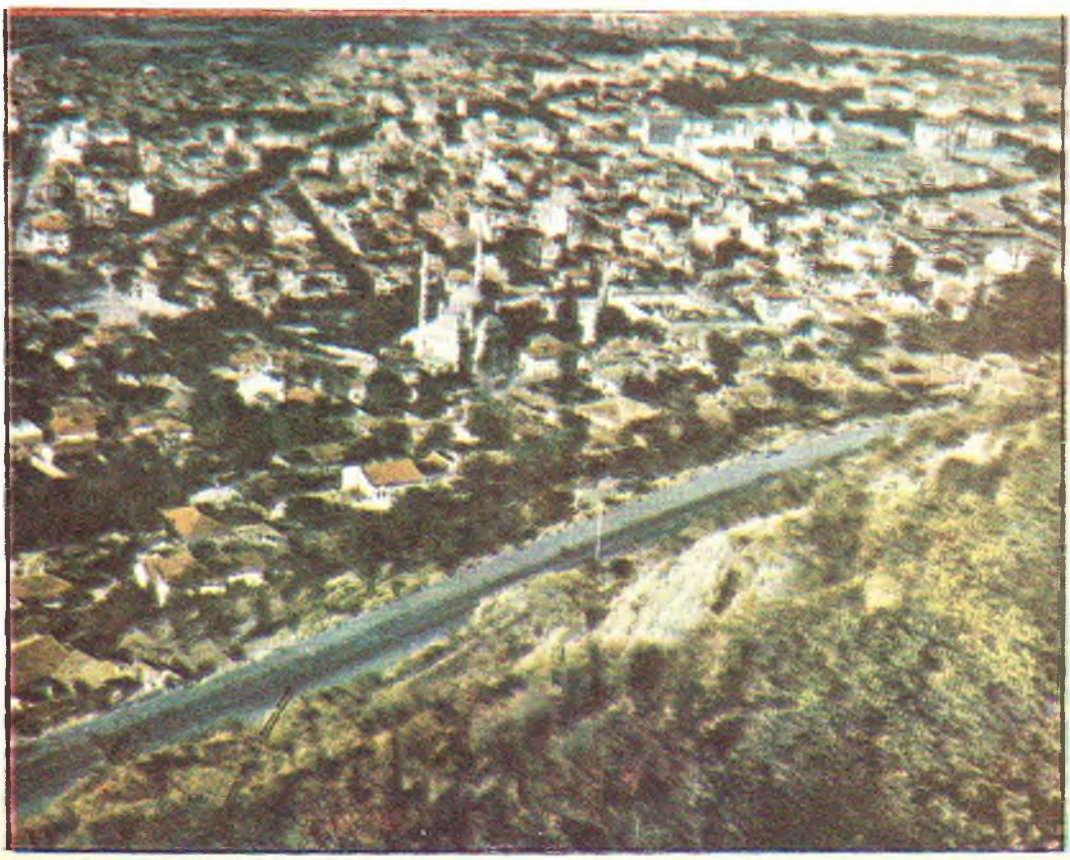

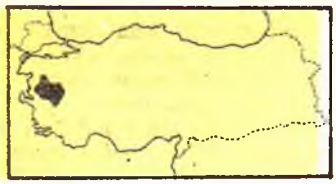

MANİSA

OTOMATİK TELEFON KODU: 5511
İL TRAFİK KODU: 45

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 27° 08' ve 29° 05' doğu boylamları ile 38° 04' ve 30° 58' kuzey enlemleri arasında; **Yüzölçümü:** 13.810 km²; **Yeri:** Doğusunda Uşak, Kütahya, kuzeyinde Balıkesir, güneyinde Aydın, güneydoğusunda Denizli, batı ve güneybatısında İzmir vardır: **Nüfusu:** 941.941; **Nüfus Yoğunluğu:** 68.**İlçe Sayısı:** 12: Akhisar, Alaşehir, Demirci, Gördes Kırkağaç, Kula, Salihli, Sarıgöl, Saruhanlı, Selendi, Soma, Turgutlu; **Bucak Sayısı:** 26; **Köy Sayısı:** 812; **Toprakları:** % 54.3 dağlar, % 27.8 platolar, % 17.9 ovalar; **Dağlar:** Manisa Dağı (Spil Dağı); 1.513 m, Yamanlar Dağı, Yund Dağı (Çamlıtepe: 1.201 m. Nemrut Tepe 1.074 m.), Bozdağlar (Kumpınar Tepe 2.070 m., Gökbel Tepe. 1.148 m.), Demirci Dağları (Ziyaret Tepe 1.800 m.), Çal Dağı (Aysekizi Tepe 1.034 m.), Uysal Dağı 1.135 m; **Ovaları:** Gediz Ovası, Bakırçay Ovası; **Akarsuları:** Gediz Irmağı, Demrek Çayı, Gördes Çayı, Nif Çayı, Bakırçay; **Gölleri:** Marmara Gölü, Gölcük Gölü, Demirköprü Barajı Gölü; **Eğitim Oranı:** %64; **İlkokul Sayısı:** 978, **Ortaokul Sayısı:** 85, **Lise Sayısı:** 18; **Kütüphane Sayısı:** 9; **Büyük İşyeri Sayısı:** 392; **Firma Sayısı:** 2.388; **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, mahlut, pirinç, patates, nohut, fasulye, bakla, pamuk, tütün, üzüm, susam, yerfıstığı, haşhaş, zeytin, koyun, kıl keçisi, sığır, eşek, at, kümes hayvanları, arı); **Madenler** (Linyit, kurşun, cıva, antimon, zımpara); **Üretim** (Konserve, meşrubat, süt ürünleri, beton direk, römork, yem, pamuklu kumaş, un, bitkisel yağ, kiremit); **Kişi başına yıllık geliri:** 31.768 TL;

DAĞLAR

Bozdağlar: Manisa'nın güneyindedir. Batı Anadolu Dağları'nın önemli bir koludur. Bozdağlar'ın Manisa içindeki önemli dorukları 2.070 m. ile Kumpınar Tepe ve 1.148 m. ile Gökbel Tepe'dir.

Çal Dağı: Demirci Dağları'nın güneybatı kolu olup, Dibek Dağı'nın uzantısıdır. En yüksek noktası 1.034 m. ile Aksekizi Tepe'dir.

Demirci Dağı: Yukarı Gediz Vadisi ile Simav çöküntü alanı, Sındırgı, Karaağaç, Akhisar, Gördes ve Selendi arasını doldurur. Demirci Dağı'nın önemli dorukları 1.800 m. ile Ziyaret Tepe, 937 m. ile Gölcük Dağları, 1.201 m. ile Çomaklı Dağı, 1.100 m. ile Dibek Dağı'dır.

Manisa Dağı: Manisa Ovası'nın güneybatısındadır. En yüksek noktası 1.513 m.'dir.

Uysal Dağı: Batı Anadolu Dağları'nın bir koludur. En yüksek noktası 1.135 m.'dir.

Yamanlar Dağı: Büyük bir bölümü İzmir'de kalan dağların doğu bölümü Manisa'da kalır. Manisa ili içindeki yükseltisi 700-800 m.'dir.

Yund Dağı: Manisa'nın kuzeybatısındadır. Önemli dorukları 1.201 m. ile Çamlıca Tepe, 1.074 m. ile Nemrut Tepe ve 831 m. ile Çakşır Tepe'dir.

OVALAR

Bakırçay Ovası: Kırkağaç'ın doğusundadır. Soma-Kırkağaç Ovası adı ile de bilinir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada sanayi bitkileri ve tüm tarla bitkileri yetiştirilir.

Gediz Ovası: Bozdağ'ın kuzeyinde yer alan geniş bir ovadır. Ova Gediz Vadisi, Nif Çayı Vadisi, Kum Çayı Vadisi ve Alaşehir Vadisi'ndeki geniş topraklardan meydana gelir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir. Ovanın büyük bir bölümünde sulama yapılır.

AKARSULAR

Alaşehir Çayı: Çal Dağı ile Koparan ve Karagöz köylerinin kuzey yamaçlarından çıkar. Çeşitli kollardan oluşur. Uzunluğu 115 km.'dir. Kocaçay ile Derbent Çayı'nın Hacılar köyü yakınında birleşmesiyle bu iki çaya birden Alaşehir Çayı denir. Saniyede 15.7 m³ su akıtır.

Bakırçay: Gölcük Dağları'nın doğu yamaçlarından doğar. Yağcı Çayı, Maden Deresi ve Kabak Deresi ile birleştikten sonra Çandarlı Körfezi'nde Ege Denizi'ne dökülür. Saniyede 14.7 m³ su akıtır.

Deliniş Çayı: Simav Dağları'nın güney yamaçlarından doğan çayın diğer bir adı da Karaçay'dır. Borlu bucağı yakınında Gediz Irmağı'na katılır. Saniyede 6.4 m³ su akıtır.

Demrek Çayı: Demirci Dağları'nın güney yamaçlarından doğar. Adala'nın doğusunda Gediz Irmağı'na katılır. Saniyede 8.1 m³ su akıtır.

Gediz Irmağı: Murat Dağları'nın yamaçlarından doğan ırmağa, Selendi, Deliniş, Demrek, Kum, Alaşehir, Nif çayları katılır. Salihli, Manisa ve Menemen ovalarını geçerek Foça Çamaltı Tuzlası yakınlarında Ege Denizi'ne dökülür. Saniyede 2.35 m^3- 773 m^3 su taşır.

Gördes Çayı: Demirci Dağları'nın güney yamaçlarından doğar. Sarmaşık Deresi'nin Medar Çayı ile birleşmesiyle oluşur. Daha sonra da Kum Çayı adını alır. Gördes Çayı Gediz Irmağı'na katılır. Uzunluğu 90 km.'dir.

Nif Çayı: Yamanlar Dağı'nın doğu yamaçlarından doğar. Gediz Irmağı ile birleşir.

Selendi Çayı: Kütahya'da Salhane ve Derbent Dağları'nın güney yamaçlarından doğar. Tahtacı köyü yakınlarında Gediz Irmağı'na katılır. Saniyede 4.5 m^3 su akıtır.

GÖLLER

Demirköprü Barajı: 1960 yılında yapımı biten baraj 77 m. yüksekliğindedir. Baraj yılda 1.666 milyon m^3 su toplar.

Gölcük Gölü: Yüzölçümü 80 hektardır. 10 m. derinliğinde küçük bir krater gölüdür.

Marmara Gölü: Akhisar ilçesindedir. Derinliği 130 m.'dir. Gölün suyu sulamada kullanılır.

İKLİMİ:

İlde karasal nitelikli Akdeniz iklimi hakimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk geçer.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 16.8°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar ocak ve şubat, en sıcak geçen aylar haziran, temmuz ve ağustostur.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 746.7 mm.'dir. Yağışlar en çok aralık, en az temmuz ve ağustosta düşer.

Rüzgâr: İlde hakim rüzgâr doğudur. Ortalama rüzgâr hızı 2.2 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 54'ü orman ve makilerle, % 36.3'ü ekili-dikili alanlarla, % 6.6'sı çayır ve meralarla kaplıdır. % 3.1'i tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

İl ormanlarında en çok meşe, dişbudak, karaçam, kızılçam, ağaçlarına rastlanır. Ardıç, ahlat, çınar ve karaağaç da vardır. Geniş bir alanı kaplayan makiler dağların kuzey ve batı yamaçlarında yer alır. Manisa'da bağlar ve zeytinlikler de geniş bir alan kaplar. Tarla tarımı yapılan yerlerde toprak örtüsü mevsimlere göre değişir.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengindir. Tilki, bozayı, kartal, atmaca, şahin, akbaba, doğan, kerkenez, turaç, ağaçkakan, kaya kırlangıcı, keklik, üveyik, yaban güvercini, sığırcık, tavşan, çulluk, keklik, yaban kazı, yaban ördeği belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Spil Dağı Ulusal Parkı: Ulusal park, ormanları ve sıcak suyu ile meşhurdur; **Çınarhçeşme:** Merkeze 26 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.250 kişi faydalanabilir; **Mevlevîhane:** Merkeze 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir; **Dedeçam:** Soma'ya 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir; **Kocamurtluk:** Gördes'e 1.5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir; **Süreyya:** Merkeze 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir; **Kurşunlu Kaplıcaları:** Salihli ilçesine 5 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, deri ve kadın hastalıklarına iyi gelir; **Sart Kaplıcası:** Salihli ilçesine 11 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, deri ve kadın hastalıklarına iyi gelir; **Alaşehir Kaplıcası:** Alaşehir ilçesi yakınındadır. Suyu bedensel yorgunluklara iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Manisa Kalesi: Yapım tarihi ve kimin yaptırdığı bilinmemektedir; **Hatuniye Külliyesi:** II. Bayezid'in hanımı, Hûsniye Şaz Hanım tarafından yaptırılmıştır (1490). Külliye, cami, sıbyan mektebi, Kurşunlu Han ve hamamdan meydana gelir; **Sultan Külliyesi:** Ayşe Hafsa Sultan tarafından yaptırılmıştır (1522). Külliye, cami, sıbyan mektebi, sultan hamamı, darüşşifa, iç medrese ve dış medreseden meydana gelir; **Muradiye Külliyesi:** 1583 - 1585 yıllarında yapılmıştır. Külliye, cami, medrese, imarethane ve sıbyan mektebinden meydana gelir; **Ulu Camii:** Saruhanoğlu Fahreddin İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır (1366). Caminin

Ağlayan Kadın

yanında aynı adlı medrese vardır; **Mitralyöztepe Tümülüsü:** Alibey bucağı yakınındadır. M.Ö. VI. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir; **Bekçi Tepe Tümülüsü:** Alibey bucağı yakınındadır. M.Ö. 525-500 tarihinde yapıldığı tahmin edilir; **Mangaltepe Tümülüsü:** Alibey bucağındadır. Hangi dönemden kaldığı henüz tesbit edilememiştir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Manisa adının Yunanistan'da Teselya bölgesi doğusunda, Magnesia'da yaşayan Magnetler'den geldiği sanılmaktadır. Tarihçilere göre Mağnetler Anadolu'ya gelerek biri Büyükmenderes öbürü de Gediz kıyısında iki kent kurdular. Gediz kıyısında Spilos dağının kuzey eteklerinde kurulan kent "Magnesia upo Spilo" adıyla anılmaktaydı. Şimdiki Manisa ismi de Magnesia sözcüğünün değişime uğramasıyla bugünkü biçimini aldı.

TARİHİ:

Tarihi kronolojide de görüldüğü gibi Manisa çeşitli devletlerin hakimiyeti altında kaldı. 1390'da Saruhan Beyliği'ne son veren Osmanlılar

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1200 Frigler
M.Ö. 680 Lidyalılar
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 282 Bergama Krallığı
M.Ö. 129 Romalılar
395 Bizanslılar
1313 Saruhan Beyliği
1390 Osmanlılar
1402 Saruhan Beyliği
1410 Osmanlılar
1838 Mısırlı İbrahim Paşa'nın şehri işgali.
26 Mayıs 1919 Manisa'da Yunan işgali
29 Mayıs 1919 Turgutlu'da Yunan işgali.
5 Haziran 1919 Akhisar'da Yunan işgali
10 Haziran 1919 Akhisar'ın kurtuluşu
22 Haziran 1919 Akhisar'ın 2. defa işgali.
23 Haziran 1920 Salihli'nin işgali.
23 Haziran 1920 Alaşehir ve Soma'nın işgali.
28 Haziran 1920 Kula'nın işgali.
14 Temmuz 1920 Gördes'in işgali.

31 Temmuz 1920 Demirci'nin işgali.
30 Ağustos 1922 Gördes'in kurtuluşu.
4 Eylül 1922 Alaşehir ve Kula'nın kurtuluşu.
5 Eylül 1922 Demirci ve Salihli'nin kurtuluşu.
6 Eylül 1922 Akhisar, Kırkağaç, Soma'nın kurtuluşu. Manisa'nın Yunanlılar'ca yakılması.
7 Eylül 1922 Turgutlu'nun kurtuluşu.
8 Eylül 1922 Manisa'nın kurtuluşu.

şehri ele geçirdiler. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur şehri Osmanlılar'dan alarak tekrar Saruhanoğulları'na vermiştir. Bu durum uzun sürmemiş 1410'da Çelebi Sultan Mehmed tarafından fethedilmiştir. Şehir birçok ayaklanmalara sahne olmuştur. 1607'de şehri oldukça ünlü Celali Kalenderoğlu kuşatmış, Manisalılar bu asiye yüklü bir para vererek kuşatmadan kurtulmuşlardır. Manisa başlangıçta Anadolu Eyaleti'nin Saruhan Sancağı'na bağlandı. 1831'de Saruhan Sancağı adını aldı. 1847'de Saruhan, eyalet haline getirildi. 1867'de tekrar sancak oldu ve Aydın vilayetine bağlandı. Bu durumu 1918'e kadar korudu. 1927'de Saruhan ilinin adı Manisa olarak değiştirilmiştir.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MANİSA:

Manisa ve çevresi I. Dünya Savaşı sonunda Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir (Bk. Tarihi Kronoloji). İşgali protesto için düzenlenen Alaşehir Kongresi'nde (16 Ağustos- 25 Ağustos 1919) Yunan işgaline karşı kesin tedbirler alınmıştır. Bütün bunlara rağmen bölgedeki işgal 3 yıl sürmüştür. Büyük Taarruz'dan yenik olarak çıkan Yunanlılar bölgeyi boşaltırken ateşe verdiler. Manisa ve çevresi bu yangınlardan büyük zarar gördü. Yangından kaçan Manisalılar, şehirlerine döndüklerinde Manisa yerle bir olmuştu.

İLÇELERİ:

- AKHİSAR
- ALAŞEHİR
- DEMİRCİ
- GÖRDES
- KIRKAĞAÇ
- KULA
- SALİHLİ
- SARIGÖL
- SARUHANLI
- SELENDİ
- SOMA
- TURGUTLU

AKHİSAR: Manisa'nın 52 km. kuzeydoğusunda yer alır. Yüzölçümü 1980 km², denizden yüksekliği 106 metredir. 2 bucağı, 98 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 146.444 idi. Bunun 61.491'i ilçe merkezinde, 84.953'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

Nüfus bakımından büyük ilçelerimizden sayılan Akhisar'ın ekonomisi tarıma dayanır. İlin en zengin ilçesidir. Başlıca tarım ürünleri tütün, zeytin, pamuk, üzüm, karpuz-kavun ve turfanda sebzedir.

Akhisar, Saruhanlılar zamanından beri Manisa'ya bağlı bir ilçe merkezidir. Demiryolu güzergâhındadır.

ALAŞEHİR: Manisa'nın 118 km. güneydoğusunda, Gediz Vadisi'nde yer alır. Denizden yüksekliği 190 metredir. 1 bucağı, 61 köyü vardır. 977 km².'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 74.943 idi. Bunun 25.611'i ilçe merkezinde, 49.332'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. En çok yetiştirilen tarım ürünleri pamuk, tütün, başta üzüm olmak üzere meyve ve sebzedir.

İlçeden demiryolu geçer.

DEMİRCİ: Manisa'nın 191 km. kuzeydoğusunda yer alır. Denizden yüksekliği 850 metre, yüzölçümü 1233 km².'dir. 1980 sayımında nüfusu 53.187 idi. Bunun 14.538'i ilçe merkezinde, 38.649'u bucak ve köylerde yaşıyordu. 2 bucağı ve 91 köyü vardır.

Demirci ilin en çok ormanı olan ilçesidir. Ekonomisi ormancılığa ve tarla tarımına dayanır. Hayvancılık ve halıcılık da önemlidir. Yetiştirdiği başlıca tarım ürünleri meyve, tahıl, tütün ve haşhaştır.

GÖRDES: Manisa'nın 118 km. kuzeydoğusundadır. Denizden yüksekliği 670 metre, yüzölçümü 1052 km².'dir. 1980'de nüfusu 45.526 idi. Bunun 8.402'si ilçe merkezinde, 37.124'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 77 köy vardır.

Başlıca geçim kaynağı hayvancılık ile tahıl, tütün ve haşhaş üretimidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	158.982	94.167	64.815	2.125	75
Akhisar	146.144	61.491	84.953	1.980	74
Alaşehir	74.943	25.611	49.332	997	77
Demirci	53.187	14.538	38.649	1.233	43
Gördes	45.526	8.402	37.124	1.052	43
Kırkağaç	40.512	18.406	22.106	543	75
Kula	41.546	12.780	28.766	960	43
Salihli	111.288	51.826	59.462	1.302	85
Sarıgöl	30.530	7.939	22.591	423	72
Saruhanlı	64.427	10.356	54.071	898	72
Selendi	24.019	4.965	19.054	751	32
Soma	53.739	30.420	23.319	826	65
Turgutlu	96.798	55.396	41.402	740	131
Toplam	941.941	396.297	545.644	13.810	68

KIRKAĞAÇ: Manisa'nın 83 km. kuzeyinde yer alır. 543 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de toplam nüfusu 40.512 idi. Bunun 18.406'sı ilçe merkezinde, 22.106'sı bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 31 köyü vardır.

Ekonomisi tarıma ve madenciliğe dayanır. İlçede kömür çıkarılır. Başlıca tarım ürünleri zeytin, üzüm ve kavun-karpuzdur.

KULA: Manisa'nın 118 km. doğusundadır. Yüzölçümü 960 km²., yüksekliği 720 metredir. 1 bucağı, 49 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 41.546 idi. Bunun 12.780'i ilçe merkezinde, 28.766'sı bucak ve köylerde yaşıyordu.

İlçenin ekonomisi hayvancılığa ve halıcılığa dayanır. Az miktarda baklagiller ve meyve de yetişir.

Osmanlı mimarisinin güzel örneklerini sunan Kula evleri "SİT alanı" olarak ilân edilmiştir ve korunmaktadır.

SALİHLİ: Manisa'nın 73 km. doğusunda, verimli Gediz Vadisi'nde yer alır. İlin Akhisar'dan sonra ikinci büyük ilçesidir. 1302 km².'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 140 metredir. 1 bucağı, 76 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 111.288 idi. Bunun 51.826'sı ilçe merkezinde, 59.462'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Bol olarak ürettiği tarım ürünleri tütün, pamuk, üzüm, turfanda sebze ve meyvedir.

İlçeden demiryolu da geçer.

SARIGÖL: Manisa'nın 139 km. güneydoğusunda yer alır. Denizden yüksekliği 320 metre, yüzölçümü 423 km²'dir. Toplam nüfusu 30.530 olup, bunun 7.929'u ilçe merkezinde, 22.591'i köylerde yaşar. 28 köyü vardır.

Verimli toprakları olan ilçenin ekonomisi tarıma dayanır. Çekirdeksiz üzüm, pamuk ve meyve yetiştirir.

SARUHANLI: Manisa'nın 20 km. kuzeydoğusundadır. Denizden yüksekliği 43 metre, yüzölçümü 898 km².'dir. 1980'de nüfusu 64.427 idi. Bunun 10.356'sı ilçe merkezinde, 54.071'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı, 45 köyü vardır.

Kumçay Vadisi'nde yer alan ilçenin ekonomisi tarıma dayanır. Zeytin, üzüm, tütün ve meyve yetiştirir.

SELENDİ: Manisa'ya 156 km. uzaklıkta, ilin doğu ucunda yer alır. 751 km².'lik bir alanı kaplar. Denizden yüksekliği 390 metredir. İlçeye bağlı 38 köy vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 24.019 idi. Bunun 4.965'i ilçe merkezinde, 19.054'ü köylerde yaşıyordu.

Selendi ilin en az gelişmiş ilçesidir. Ekonomisi hayvancılığa, baklagiller ve meyve üretimine dayanır.

SOMA: Manisa'nın 96 km. kuzeyinde yer alır. Denizden yüksekliği 165 metre, yüzölçümü 826 km².'dir. İlçeye bağlı 59 köy vardır, bucağı yoktur. 1980 sayımında nüfusu 53.739 idi. 30.420 kişi ilçe merkezinde, 23.319 kişi köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi daha çok madenciliğe dayanır. İlçenin zengin kömür yatakları vardır ve işletilmektedir. Soma Termik Santrali ucuz enerji sağladığı için sanayi gelişmiştir. Demiryolu ve karayolunun geçtiği bir kavşak yeri olması da ayrı bir etkendir.

İlçede, ovalık alanda, zeytin, pamuk, tahıl ve meyve yetiştirilir.

TURĞUTLU: Manisa'nın 35 km. güneyinde yer alır. Denizden yüksekliği 70 metre, yüzölçümü 740 km².'dir. İlçeye bağlı 1 bucak ve 50 köy vardır. 1980 sayımında nüfusu 96.798 idi. Bunun 55.396'sı ilçe merkezinde, 41.402'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

İlin en gelişmiş ilçelerinden olan Turgutlu'nun ekonomisi tarıma ve sanayie dayanır. Başlıca tarım ürünleri üzüm, pamuk, zeytin, turfanda sebze ve meyvedir. İlçede çırçır, yağ fabrikaları da vardır.

Turgutlu-Uşak-Manisa-İzmir demiryolunun ve E-23 karayolunun üzerindedir.

EKONOMİSİ

Manisa'nın ekonomisi tarıma ve sanayie dayanır. Çalışan nüfusun % 75'i tarımla, % 10'u imalat ve inşaat sanayiinde çalışmaktadır. Buna karşılık il gayri safi gelirinin % 35'i tarımdan % 30'u sanayiden elde edilir.

Tarım: Manisa'nın yaklaşık % 97'si tarıma elverişlidir. Fakat büyük bir kısmı ormanlarla kaplıdır. Buna rağmen hem miktar hem çeşitlilik bakımından bol ürün elde edilir. Manisa tahılların, baklagillerin, sanayi bitkilerinin, meyve,sebzelerin en çok yetiştiği illerimizden biridir. Manisa'da yaklaşık olarak yılda 270 bin ton buğday, 87.000 ton arpa, 29.000 ton mısır, 19.000 ton pirinç, üç bin ton burçak elde edilir. 16 bin tona yakın da baklagiller elde edilir.

Sanayi bitkileri arasında en önemli yeri işgal eden tütündür. Yılda 60 bin ton tütün elde edilir. Bundan başka 35 bin tonu saf, 55 bin ton tohum olmak üzere 90 bin ton pamuk ve 1.800 ton susam elde edilir.

Sebzecilik ve meyvecilik bakımından da önde gelen illerimizdendir. Türkiye'de kenevir ve karnabaharın en çok yetiştiği ilimiz Manisa'dır. Yılda 19 bin ton kenevir, 18 bin ton karnabahar yetiştirilir. Ayrıca 180 bin ton domates, 39 bin ton patlıcan, 25 bin ton pırasa, 20 bin ton kabak, 19 bin ton biber, 10 bin ton fasulye, 19.000 ton lahana ve 5 bin ton ıspanak elde edilir.

Meyve olarak da 52 bin ton zeytin, 11.500 ton armut, 12 bin ton şeftali, 10 bin ton kiraz, 2000 ton kayısı, 1.200 ton badem, 1.800 ton ceviz ve bol miktarda kestane, nar vb. elde edilir. Ayrıca Türkiye üzüm üretiminin % 11'lik payı (440 bin ton) buradan sağlanır.

Tarım modern usullerle yapılır. Sulama, gübreleme ve modern tarım aletlerinin yaygınlık kazanması üretimin daha da artacağını göstermektedir. 1983 sayımına göre Manisa'da 21.000 traktör, 1.400'e yakın harman makinesi, 13 bin motopomp, 32 bin pülverizatör, 6 bin mibzer bulunmaktaydı.

Hayvancılık: Tarımda hayvancılık ziraatten sonra ikinci sırayı alır. Traktörün yaygınlaşması ve dolayısıyla birçok meraların yerini tarlalara bırakması hayvancılığı geriletmiştir. Kıl keçisi de ormanlara zarar verdiği için halk tarafından rağbet edilmemektedir. Ayrıca çekim ve ulaşımda hayvancılığın önemi kalmadığından öküz, deve, katır ve at yetiştiriciliği de cazibesini kaybetmiştir. 1983 tesbitlerine göre 641.000 koyun, 338.000 kılkeçisi, 180.000 sığır, 37 bin eşek, 26 bin at, 37 bin arı kovanı, 1.466.000 tavuk-horoz vardı. İlde 74.000 ton süt, 7.000 ton et, 407.880 adet deri, 534 ton bal ve 140.500 yumurta üretilmiştir.

Madenler: Manisa ilinde zengin yeraltı kaynakları vardır. En önemli maden linyittir. En çok Soma yöresinde çıkartılır. Selendi ve Soma'da

bakır-kurşun-çinko yatakları vardır. Turgutlu'da demir, Merkez İlçe, Muradiye ve Üçpınar yöresinde manganez, Saruhanlı'da mermer yatakları bulunmaktadır. İldeki perlit yataklarının da hayli zengin olduğu belirlenmiştir.

Sanayi: Manisa bugün Ege Bölgesi'nde İzmir'den sonra ikinci büyük sanayi merkezidir. 1970'li yıllara kadar sanayii daha çok tarıma dayalı idi. Bu yıllardan sonra özel ve kamu sektörüne ait birçok fabrika kurulmuştur. Devlete ait kuruluşlar şunlardır: Manisa Pamuklu Dokuma Mensucat Sanayii A.Ş., Soma Termik Santrali, Garp Linyitleri İşletmesi'dir.

Özel kesime ait olanlar da şunlardır: Tek Tarım Makineleri Sanayii, Safir, Yemsan, Untaş, Cider Yağ ve Yem Sanayii, Yümsan Elektrik Motorları Sanayii, Salihli İplik ve Dokuma Fabrikası, Beton Direk, Gey Giyim Sanayii, ECA Vaft Sanayii, Ege Kalıp Sanayii, Ara Alüminyum Radyatör Sanayii, Seramik Sıhhi Tesisat Gereçleri Sanayii. Bundan başka ayakkabı, mobilya, balık unu, gübre, tarım makineleri ve daha birçok sanayii kuruluşları vardır.

9 kişiden fazla işçi çalıştıran 400'ü aşkın kuruluş ve 2-9 arası işçi çalıştıran 300'e yakın işyeri mevcuttur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Manisa ili halk müziği ve oyunlar bakımından çok zengindir. Zeybek bölgesinde yeralan ilin seyirlik oyunları ve çocuk oyunları da çok çeşitlidir. Zeybek havaları, ağır ve yürük türküler, barana havaları, semahlar yörenin zengin müzik folklorunun ürünleridir. Geleneksel halk müziği araçları, cura, zilli maşa, tef ve dumbelektir. Yörenin ünlü türküleri: Bir Taş Attım Karakolun Camına, Kırmızı Buğday Ayrılmıyor Sesinden, Sigaramın İncesi, Aman Aman Nalbandım, Çaya İner Ağlarım, Sendeki Kaşlar Bende Olsa, Oduncular, Karanfilim Serende, Armut Ağacı, Manisa Zeybeği, Gemi Oyunu vb. Yöre halk oyunları yönünden zeybek bölgesindedir. Zeybeklerde çevre illerin etkisi belirgindir. Yörede oynanan oyunların bazıları Mermerimin Yolları, Ninna, Ördek Suya Dal da Gel, Oldu mu Aman Oldu mu, vb.'dir; **Giyim-Kuşam:** Geleneksel kadın giyiminde başa fes ve oyalı yazma bağlanır. Zıbın denen iç giysi üstüne ipekli "fıta" önlük bağlanır ve cepken giyilir. Topuklara inen uzun etek ve şalvar geleneksel kadın giyiminin tipik ögeleridir. Özel günlerde giyilen yırtmaçlı üçeteklere "yirikli" denir. Çıtari ya da pamuklu alacadan dikilen yakasız önden tek düğmeli entari erkek giysileri arasındadır. Bunun üstüne uzun kollu, camadan ya da yelek giyilir. Bele kuşak sarılır.

TÜRKÜLERİ:

Kırmızı buğday ayrılmıyor sesinden
Mevlam versin güzellerin gencinden
Kim ayrılmış ben ayrılam eşimden

Yara yara dilber yara salma saçın sürünür.
Açıver açıver cepkenini elmas gerdan görünsün.

MANİSA'NIN ÜNLÜLERİ:

Akoral, Nevzat (1926- ressam), Aktürel, Teoman (1932- şair, çevirmen), Atılgan, Yusuf (1921- yazar), Aysan, Şükrü (1945- ressam), Berk, İlhan (1916- şair), Emir, Sabahat (1943- araştırmacı), Erdinç, Fahri (1917- şair ve yazar), Evren, Kenan (1918- asker, devlet adamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci Cumhurbaşkanı), Gelenbeyi, İsmail Efendi (1730-1790- matematikçi), Iktu, Mustafa (1938-1982- opera sanatçısı); Özgür, Özlem (1938- yazar, iktisatçı), Sancar, İlhami (1909- hukukçu, siyaset ve devlet adamı).

MANİSA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	880
Ankara	566
Balıkesir	170
Denizli	221
İstanbul	536
İzmir	42
Kütahya	342
Uşak	196

Not: İzmir'den Manisa'ya, trenle de gidilebilir. Bandırma-Balıkesir, Eskişehir- Uşak demiryolu hatları Manisa'dan geçer.

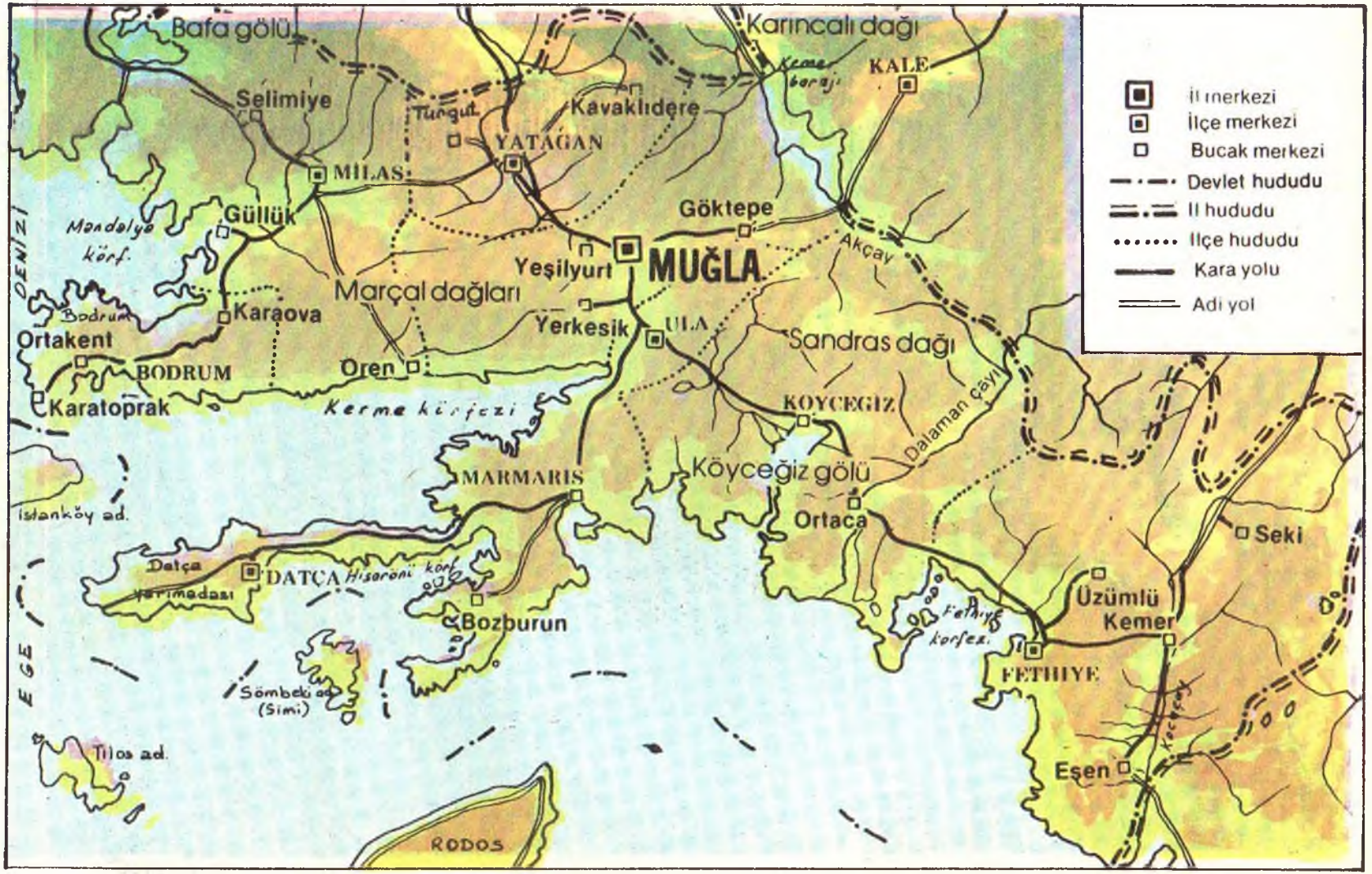

Bafa gölü
Karıncalı dağı
Kemer barajı
KALE
Selimiye
Turgut
Kavaklıdere
YATAĞAN
MİLAS
Güllük
Mandalya körf.
DENİZİ
Göktepe
Akçay
Yeşilyurt
MUĞLA
Marçal dağları
Bodrum
Karaova
Ortakent
Yerkesik
ULA
Sandras dağı
BODRUM
Oren
Karatoprak
Kerme körfezi
KOYCEĞİZ
Dalaman çayı
MARMARİS
Köyceğiz gölü
İstanköy ad.
Ortaca
Seki
Datça yarımadası
DATÇA
Hisarönü körf.
Bozburun
Fethiye körfezi
Üzümlü
Kemer
FETHİYE
EGE
Sömbeki ad. (Simi)
Tilos ad.
Eşen
RODOS
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

MUĞLA

OTOMATİK TELEFON KODU: 6111
İL TRAFİK KODU: 48

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 27° 13' ve 29° 46' doğu boylamları ile 36° 17' ve 37° 33' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 13.338 km². **Yeri:** Doğusunda Antalya, kuzeydoğusunda Burdur ve Denizli, kuzeyinde Aydın, batısında Ege Denizi ve Akdeniz vardır. **Nüfusu:** 438.145. **Nüfus Yoğunluğu:** 33. **İlçe Sayısı:** 8. Bodrum, Datça, Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milas, Ula, Yatağan. **Bucak Sayısı:** 26. **Köy Sayısı:** 416. **Toprakları:** % 77 dağlar, % 12.3 platolar, % 10.7 ovalar. **Dağlar:** Doğu Menteşe Dağları (Kurdubaşı Tepe 1.396 m., Kavak Dağı 1.370 m.), İbir Dağı (Karadiken Tepe 862 m.), Yaran Dağı 879 m., Pazar Dağı 690 m., Gölgeli Dağlar (Çiçekbaba Tepesi 2.295 m.), Balaban Dağı 999 m. (Ardış Tepe 857 m., Kara Tepe, 627 m., Yayla Tepe 860 m., Karayüksek Tepe 536 m.), Boncuk Dağları 2.265 m., Akdağlar (Uyluk Tepe 3.015 m.), Babadağ 1.969 m. **Ovaları:** Dalaman Ovası, Eşen Ovası, Yatağan Ovası, Milas Ovası. **Akarsuları:** Dalaman Çayı, Eşen Çayı, Kargıcak Çayı, Namman Çayı, Dipsiz Çayı, Sarıçay. **Gölleri:** Köyceğiz Gölü 65 km², Hacat Gölü, Bafa Gölü, Denizcik Gölü 4 km². **Eğitim Oranı:** %68.5. **İlkokul Sayısı:** 587. **Ortaokul Sayısı:** 62. **Lise Sayısı:** 12. **Kütüphane Sayısı:** 7. **Büyük İşyeri Sayısı:** 53. **Firma Sayısı:** 3.103. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, darı, çavdar, patates, pamuk, tütün, susam, ayçiçeği, yerfıstığı, anason, zeytin, turunçgiller, kılkeçisi, koyun, sığır, eşek, at, deve, kümes hayvanları, arı, balık). **Madenler** (Krom, zımpara, linyit, demir, manganez). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 24.697 TL.

DAĞLAR

Akdağlar: Antalya Körfezi ile Fethiye Körfezi arasını dolduran Tekeli Platosu'nu batıdan sınırlayan dağ sırasıdır. En yüksek noktası 3.015 m. ile Uyluk Tepe'dir.

Babadağ: Fethiye çöküntü alanıyla Eşen Havzası arasını doldurur. En yüksek noktası 1.969 m.'dir.

Balaban Dağı: Gölgeli Dağları'nın Gökova-Köyceğiz çöküntüsünün batısındaki uzantısıdır. En yüksek noktası, 999 m., diğer yükseklikleri ise 857 m. ile Ardıç Tepe, 860 m. ile Yayla Tepe, 627 m. ile Kara Tepe, 536 m. ile Karayüksek Tepe'dir.

Batı Menteşe Dağları: Aydın ilinde başlayan dağlar. Bafa Gölü çukurluğu ile Milas, Ören çöküntü alanları ve Dipsiz Çayı Vadisi arasını doldurarak Gökova Körfezi'ne kadar uzanır. En önemli yükseltileri 1.396 m. ile Aksivri Tepe ve 1.370 m. ile Kavak Dağı'dır.

Boncuk Dağları: Denizli-Muğla ve Burdur-Muğla sınırını oluşturarak batıdan kuzeydoğuya doğru uzanır. En yüksek noktası 2.265 m.'dir.

Doğu Menteşe Dağları: Aydın'da Büyük Menderes Vadisi'nin güneyinden başlayarak Muğla iline girerler. En önemli yükseltileri 1.862 m. ile Oyuklu Dağı ve 1.612 m. ile Kurdubaşı Tepe'dir.

İbir Dağı: Bafa Gölü ile Hamzabey Ovası arasını doldurur. En önemli yükseltileri 1.083 m. ile Aksivri Tepe ve 862 m. ile Karadiken Tepe'dir.

Yaran Dağı: İlbir Dağı'nın devamıdır. En yüksek noktası 879 m.'dir. Diğer önemli yüksekliği 690 m. ile Pazar Dağı'dır.

OVALAR

Dalaman Ovası: Köyceğiz, Ortaca ve Bezkese bölgeleriyle Dalaman Vadisi'nin genişleyen tabanında yer alır. Alüvyonla kaplı olan ovada pamuk ve sanayi bitkileri ekilir.

Milas Ovası: Birçok ovanın birleşmesiyle oluşmuştur. Bu ovaların en önemlileri Hamzabey ve Yaşyer ovalarıdır. Kalın bir alüvyon tabakası ile kaplı olan ovada sanayi bitkileri, sebze ve tahıl yetiştirilmektedir.

Yatağan Ovası: Dipsiz Çayı Vadisi'nden Hacıbayramlar bölgesine kadar uzanan ova Bozövük ve Leyne ovalarının birleşmeleriyle oluşur. Alüvyonla kaplı olan ovada sanayi bitkileri, tahıl ve meyve ekimi yapılır.

Bu ovaların dışında ilde Ören Ovası, Bitez Ovası, Akçaalan Ovası, Karaova, Gökova, Kızılvaka Ovası, Kargın Ovası ve Muğla Ovası vardır.

AKARSULAR

Dalaman Çayı: Boncuk Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğar. Oğlansini'nin kuzeyinden Muğla'ya girer. Hüsniye Çayı, Gürlek Çayı, Gökçay, Ören Çayı, Cehennem Deresi çaya katılan belli başlı sulardır. Su toplama alanı 3.500 km².'dir.

Dipsiz Çayı: Büyük Menderes Havzası'nın en önemli akarsuyudur. Doğu Menteşe ve Batı Menteşe Dağları'ndan doğan suların Yatağan yakınında birleşmesiyle oluşur. Aydın topraklarında Büyük Menderes Irmağı ile birleşir.

Eşen Çayı: Akdağlar'ın kuzeybatı yamaçlarından doğar ve Eşen Ovası'nda Muğla-Antalya sınırında Akdeniz'e dökülür. Uzunluğu 100 km.'dir.

Kargıcak Çayı: Köyceğiz-Ağla köyünün kuzeydoğusundan doğar ve Köyceğiz Gölü'ne dökülür.

Namman Çayı: Ula ilçesinin doğusundan doğarak Köyceğiz Gölü'ne dökülür. Uzunluğu 30 km.'dir.

Sarıçay: Yaz aylarında kuruyan çay, Güllük Körezi'ne dökülür.

GÖLLER

Bafa Gölü: Milas'ın kuzeybatısındadır. Yüzölçümü 64 km².'dir. Bunun 28 km².'si Muğla'da kalan bölümü Aydın ilindedir.

Denizcik Gölü: Milas'ta Beçin Platosu üzerindedir. Yüzölçümü 4 km² olan bir krater gölüdür. Derinliği 18-28 m.'dir.

Hacat Gölü: Milas'da Sarıçay'ın denize açıldığı noktadadır. Derinliği 1.5 m.dir.

Köyceğiz Gölü: Köyceğiz'in güneyindedir. Yüzölçümü 65 km²., derinliği 1.5-5 m.'dir. Dar bir boğazla Akdeniz'e bağlanır. Bu boğazın ucunda göle bağlı Sülüngün Gölü adı verilen küçük bir göl daha vardır.

İKLİMİ:

Muğla'da Akdeniz iklimi hakimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 15°C'dir. En soğuk geçen aylar

ocak ve şubat, en sıcak geçen aylar temmuz ve ağustostur.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 1.220,9 mm.'dir. En yağışlı aylar aralık, ocak, şubat ve mart, en yağışsız aylar ise temmuz ve ağustostur.

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr batı-kuzevbatıdır. Bunu kuzevbatı ve batı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 3.4 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Muğla il topraklarının % 74'ü orman ve fundalarla, % 15.8'i ekili-dikili alanlarla, % 4.6'sı çayır ve meralarla kaplıdır. % 5.6'sı ekime elverişsiz alanlardır. Çok geniş yer kaplayan dağların büyük bölümü ormanlarla örtülüdür. Kıyılardan dağların yamaçlarına kadar olan yerler genellikle makilerle kaplıdır. İl ormanlarında en çok kızılçam, karaçam, fıstıkçamı, sedir, ardıç ağaçlarına rastlanır. Ayrıca Muğla ormanlarında dünyada ender kokulu günlük ağaçları da bulunur. Ormanlar gür ve dolayısıyla verimlidir. Vadilerde, su boylarında çınar ve selvi ağaçlarına rastlanır.

Hayvanlar: Muğla yabanî hayvanlar açısından zengindir. Üveyik, bıldırcın, karabatak, balıkçıl, ağaçkakan, kartal, doğan, şahin, atmaca, baykuş, kurt, çakal, yaban domuzu, yaban keçisi, alageyik, tilki, tavşan, sincap, kirpi, porsuk, sansar belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Bodrum: İlin en güzel köşelerinden biridir. Bodrum'a her yıl binlerce yerli ve yabancı turist gelir. **Plajları:** Botaş, Kümbet, Karaada, Salmakis, Haramten, Bağla, Karaincir, Kemer, Karatoprak, Yalıkavak, Gümüşlük, Faralya, Türkbükü, Göl, Torba kıyıları: **Datça:** Marmaris'e 80 km. uzaklıktadır. Palamut Bükü, Domuz Çukuru, Kargı Koyu, Mesudiye Koyu ve Körmen Koyu ilçenin görülecek en güzel yerleridir; **Fethiye:** Doğa harikası olarak nitelendirilen ilçede piknik alanları, plajları görülebilecek en güzel yerlerdendir. **Piknik Alanları:** Değirmenbaşı, Karapınar, Aksazlar, Boncuklu, Deliktaş, Kargı Çayı Başı, Çalış Burnu, Çamlıköy, Küçük Kargı, Göcek, Malazgirt, Belceğiz, Üzümlü, Arpacık, Seki, Samanlık. **Köyceğiz:** Muğla'nın diğer ilçeleri gibi Köyceğiz de doğal güzellikler açısından zengindir. Köyceğiz, Kargın ve Sülüngür gölleri bölgeye ayrı bir güzellik verir. **Marmaris:** İlçe, plajları ve yeşilliği ile mükemmel bir yerdir. Turunç, Çiftlik, Kumlu, Bük, Günlük, Hisarönü Körfezi, Çubucak, Adaköy, Adaağzı ve Sedir Adası belli başlı piknik alanlarıdır. **Ula:** Muğla'nın en güzel yerlerinden biri olan Gökova, Ula ilçesinin sınırları içindedir. **Asın İlçesi:** Milas'a 20 km. uzaklıktadır. Suyu müshil etkisi yapar. **Sepetçiler İçmesi:** Milas'a 12 km. uzaklıktadır. Suyu müshil olarak kullanılır. **Bozük Kaplıcası:** Yatağan'a 6 km. uzaklıktadır. Suyu, kalp hastalıklarına iyi gelir. **Gebelen Ilıcası:** Fethiye'ye 30 km. uzaklıktadır. Suyu, romatizma, siyatik ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Milas:** Güllük Bucağı ilçenin doğal plajları açısından zengindir.

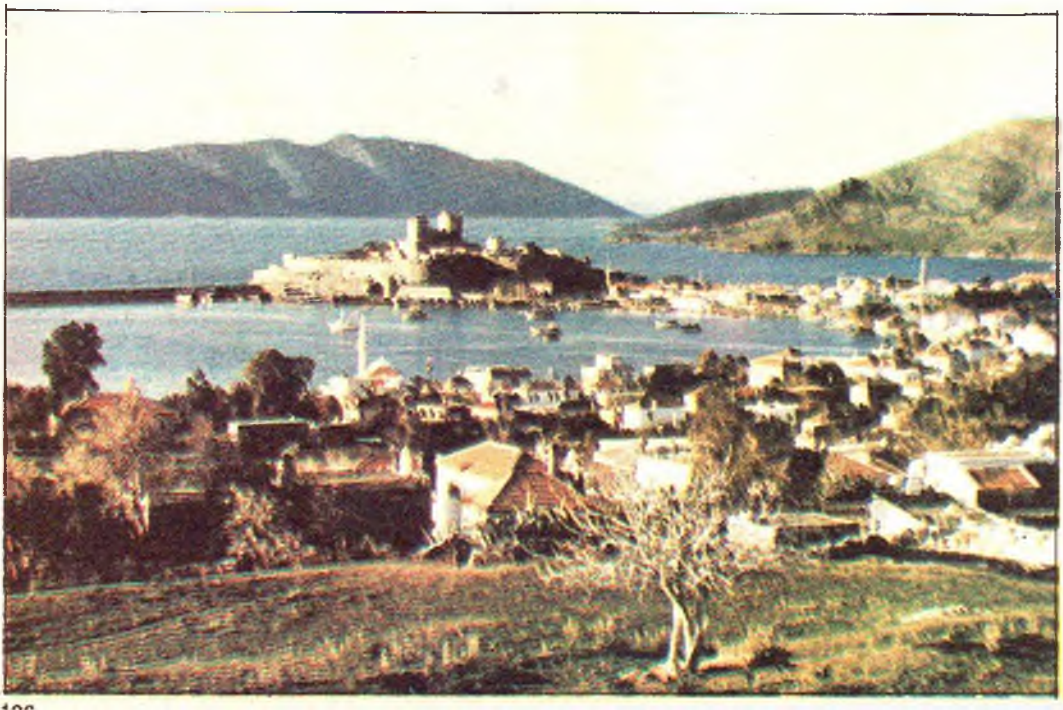

Bodrum Kalesi

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Ulu Camii: Menteşe Beyi İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır (1334). Kurşunlu Camii: Esseyid Şucaaddin tarafından yaptırılmıştır (1494). Şeyh Camii: Şeyh Bedreddin tarafından yaptırılmıştır (1565). Mustafa Paşa Camii: Bodrum ilçesindedir. Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (1723). Hacı İlyas Camii: Milas ilçesindedir. Orhan Bey tarafından yaptırılmıştır (1330). Firuz Bey Camii: Milas ilçesindedir. Menteşe valisi Hoca Firuz Bey tarafından yaptırılmıştır (1394). Ahmed Gazi Medresesi: Milas ilçesindedir. Ahmed Gazi tarafından yaptırılmıştır (1375). Müsgebi ve Dirmil: Bodrum ilçesi yakınındaki mezarlardır. Bodrum Kalesi: Rodos şövalyeleri tarafından yaptırılmıştır (XV.yüzyıl). Knidos: Datça ilçesine 42 km. uzaklıktadır. Romalılar'dan kalma eski bir şehirdir. Letoon: Eşer bucağında eski bir şehirdir. M.Ö. II. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilir. Kaunos: Köyceğiz ilçesindedir. M.Ö. IV. yüzyıldan kalma eski bir şehirdir. Bargylia: Milas ilçesi yakınındadır. Roma döneminden kalma eski bir şehirdir. Labranda: Milas'a 15 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Zeus Tapınağı ile ünlüdür. M.Ö. IV. yüzyıldan kalmadır. Beçin: Milas'a 5 km. uzaklıktadır. Menteşeoğulları'ndan kalma eski bir şehirdir. Lagina: Turgut Bucağı'nda eski bir şehirdir. M.Ö. VIII. Yüzyıldan kalmadır. Stratonikcia: Yatağan ilçesi yakınlarında eski bir şehirdir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Muğla'nın en eski adının Alinda olduğu sanılmaktadır. Muğla adının Selçuklu komutanlarından Muğlu Bey'in isminden geldiği ileri sürülmektedir. Kentin tepe üstündeki kalevi Muğlu Bey fethettiği için şehre bu ad verilmiş bu isim daha sonraları Muğla şekline dönüşmüştür.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi Muğla çeşitli devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır. 1390'da bölgenin büyük bir kısmını ele geçiren Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince, Timur Muğla ve çevresini Menteşeoğulları'na vermiştir. II. Murad döneminde (1424) bölge tekrar fethedildiyse de şehirde çeşitli karışıklıklar çıkmıştır. Menteşeoğlu II. İlyas Bey'in bağımsızlığını ilan ile bölgeye sahip çıkmak istemesi sonucu Fatih Sultan Mehmed Menteşeoğulları Beyliği topraklarını kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır. Şehirde Osmanlı döneminde önemli sayılabilecek tek olay suhte ayaklanmasıdır (1572). Bu ayaklanmalar kısa sürede bastırılmıştır. Muğla (Menteşe) Osmanlı topraklarına katılınca sancak durumuna getirilerek Anadolu Eyaleti içine alındı. 1847'de Aydın Eyâleti'ne bağlandı ve bu durumunu 1918'e kadar korudu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MUĞLA

Muğla I. Dünya Savaşı sonunda İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. İtalyanlar bölgede baskılı bir işgal yaratmadıkları için halk Kuva-yı Millîye'ye yardım edebilmiştir. Muğla bölgesindeki işgal Fethiye'nin 11 Mayıs 1919'da işgaliyle başladı. Daha sonra Bodrum, Marmaris, Milas, Yatağan ve Muğla işgal edildi (Bk. Tarihî Kronoloji). İzmir'in işgali şehirde Koca Hanı Mitingi ile protesto edildi (15 Mayıs 1919). Bu mitingten sonra Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kuruldu. Bölgedeki Yörük Ali Efe ile Demirci Mehmed Efe arasında çıkan anlaşmazlık kısa sürede çatışmaya dönüştü. Sonuçta Yörük Ali Efe Muğla'yı terketmek zorunda kaldı. Bu sırada İtalya'da bir hükûmet değişikliği oldu. Bunun üzerine İtalyanlar bölgeyi yavaş yavaş boşalttılar (1 Haziran 1921- 5 Temmuz 1921). İl bir daha işgale uğramadı.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 253 Selökidler
M.Ö. 168 Romalılar
395 Bizanslılar
1300 Menteşeoğuları
1390 Osmanlılar
1402 Menteşeoğulları
1424 Osmanlılar
1451 Kesin Osmanlı hakimiyeti.
11 Mayıs 1919 Fethiye, Bodrum ve Marmaris'te İtalyan işgali.
2 Haziran 1919 Milas'ın işgali.
5 Haziran 1919 Yatağan'ın işgali.
23 Temmuz 1919 Muğla'nın işgali.
5 Temmuz 1921 Muğla'nın kurtuluşu.

Fethiye, Ölüdeniz

İLÇELERİ:

- BODRUM
- DALAMAN
- DATÇA
- FETHİYE
- KÖYCEĞİZ
- MARMARİS
- MİLAS
- ULA
- YATAĞAN

BODRUM: Muğla'nın 108 km. batısında bir kıyı şehridir. Güllük Körfezi ile Gökova körfezleri arasında yer alır. Yüzölçümü 649 km².'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 32.517 idi. Bunun 9.799'u ilçe merkezinde, 22.718'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 3 bucak ve 29 köy vardır.

İlçe merkezinin ve çevresinin nüfusu yaz aylarında çok artar. Çünkü Bodrum yurdun en önemli turizm merkezlerinden biridir.

Ekonomisi turizme ve tarıma dayalıdır. Başlıca tarım ürünleri turunçgiller, sebze, tütün ve zeytindir.

Turistik tesis ve konaklama yerleri çoktur ve yıldan yıla çoğalmaktadır. Bodrum Kalesi'ndeki eşsiz sualtı buluntuları müzesi, yat limanı ve eşsiz plajları, bitki örtüleri ile ünlüdür.

DALAMAN: 1 Aralık 1983 gününe kadar Köyceğiz ilçesine bağlı bir köy olan Dalaman bu tarihte ilçe olmuştur. İlin en önemli ovalarından biri olan Dalaman Ovası'nda ve kendi adını taşıyan akarsuyun kenarında yer alır. Köyceğiz ve Fethiye ilçeleri arasında kalan Dalaman bu iki ilçeden aldığı köylerden oluşur. Onun için Köyceğiz ve Fethiye'nin 1980 sayımına göre olan nüfusları ve yüzölçümleri değişmiş bulunmaktadır. Köy sayısı ve nüfusu bu yazı hazırlanırken henüz kesinleşmemiş olduğundan bu değişikliği sayılarla belirtemiyoruz.

Muğla ili turistik bakımdan önem kazanınca Dalaman yakınında bir havaalanı yapılmasına karar verilmiş ve bu alan 1982'de işletmeye açılmıştır. Buranın seçiminde, Dalaman'ın turistik merkezlere eşit uzaklıkta olması gözönünde tutulmuştur.

Dalaman yöresi orman bakımından da zengindir. SEKA burada bir kâğıt fabrikası kurmuştur. Yörede bir de Devlet Üretme Çiftliği vardır. Bütün bu gelişmeler Dalaman'ın ve yakınındaki köylerin nüfuslarının hızla artmasına sebep olmuştur. 1980 sayımında Dalaman köyünün nüfusu 6.915, Dalaman'ın bağlı olduğu Ortaca bucağının nüfusu 9.030 ve yakınındaki Bezkese köyünün nüfusu 5.426 idi. Ortaca Belediyesi 1960'ta, Dalaman Belediyesi 1967'de, Bezkese Belediyesi ise 1979'da kurulmuştur.

DATÇA: Kendi adını taşıyan körfezle Gökova Körfezi arasında uzanan, ince uzun, girintisi-çıkıntısı çok bir yarımada üzerinde, bu yarımadanın doğu kıyısında yer alır. Muğla'ya 129 km. uzaklıktadır. 459 km².'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 7.532'den ibarettir. Bunun 2.465'i ilçe merkezinde, 5.067'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 9 köy vardır. Çok önemli bir turizm merkezi olduğu için yaz aylarında nüfusu çok artar.

Ekonomisi turizme ve tarıma dayanır. Tütün, turunçgiller ve zeytin başlıca tarım ürünleridir.

FETHİYE: İlin en büyük ilçesi olan Fethiye, kendi adını taşıyan körfezin doğu kıyısında yer alır. Muğla'ya 139 km. uzaklıktadır. 3.059 km².'lik bir alanı kaplar. İlçeye bağlı Eşen, Kemer, Seki ve Üzümlü bucakları ile 79 köy vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 101.879 idi. Bunun 14.294'ü ilçe merkezinde, 87.585'i bucak ve köylerde yaşıyordu. Dalaman'ın ilçe olmasından sonra yüzölçümü ve nüfusu değişmiştir.

Ekonomisi tarıma, turizme ve endüstriye dayanır. İlçede turunçgiller, tütün, zeytin, pamuk, anason, tahıl ve turfanda sebze yetişir. 14

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü km²	Yoğunluğu
Merkez İlçe	60.468	27.392	33.076	1.649	37
Bodrum	32.517	9.799	22.718	649	50
Dalaman	(?)	(?)	(?)	(?)	(?)
Datça	7.532	2.465	5.067	459	16
Fethiye	101.879	14.294	87.585	3.059	33
Köyceğiz	71.194	5.346	65.848	2.558	28
Marmaris	19.249	7.725	11.524	866	22
Milas	81.643	20.487	61.156	2.167	38
Ula	17.550	5.144	12.406	407	43
Yatağan	46.113	7.662	38.451	1.524	30
Toplam	438.145	100.314	337.831	13.338	33

köyünde krom çıkarılmaktadır. Ilçenin koyları, plajları, vadi ve yaylaları, ormanları çok güzeldir. Körfezde irili ufaklı 14 adacık vardır.

KÖYCEĞİZ: Muğla'nın 65 km. güneydoğusundadır. Bu ilçe sınırları içinde kalan Köyceğiz Gölü dar bir boğazla denize bağlanır. 1980 sayımında toplam nüfusu 71.194 idi. Bunun 5.346'sı ilçe merkezinde, 65.848'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 47 köy vardı. Dalaman ilçe haline gelince Köyceğiz'in köy sayısı ve nüfusu azalmıştır.

Dalyanı ve gölü ile ünlü olan Köyceğiz eşsiz bir turizm merkezidir. Şifalı suları olan kaplıcaları da vardır.

Ekonomisi turizme, tarıma ve balıkçılığa dayanır.

MARMARİS: Muğla'nın 57 km. güneyinde Reşadiye yarımadasının üzerinde bir kıyı şehridir. 366 km².'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 19.249 idi. Bunun 7.725'i ilçe merkezinde, 11.524'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. Bu nüfus yaz aylarında 5-6 kat artar. Çünkü Marmaris yurdun en çok turist çeken köşelerinden biridir. Denizi, plajları, ormanları, ovaları ve adaları ile eşsiz güzelliktedir. Turistik tesisler de çoktur.

Ekonomisi turizme, turunçgil ve turfanda sebze yetiştiriciliğine ormancılığa ve arıcılığa dayanır.

İlçeye bağlı 1 bucak ve 15 köy vardır.

MİLAS: Muğla'nın 61 km. kuzeybatısında yer alır. İlçenin batısı ve güneyi denizle çevrilidir. 2.167 km².'lik bir alanı kaplar. 3 bucağı ve 106

Marmaris, plajları

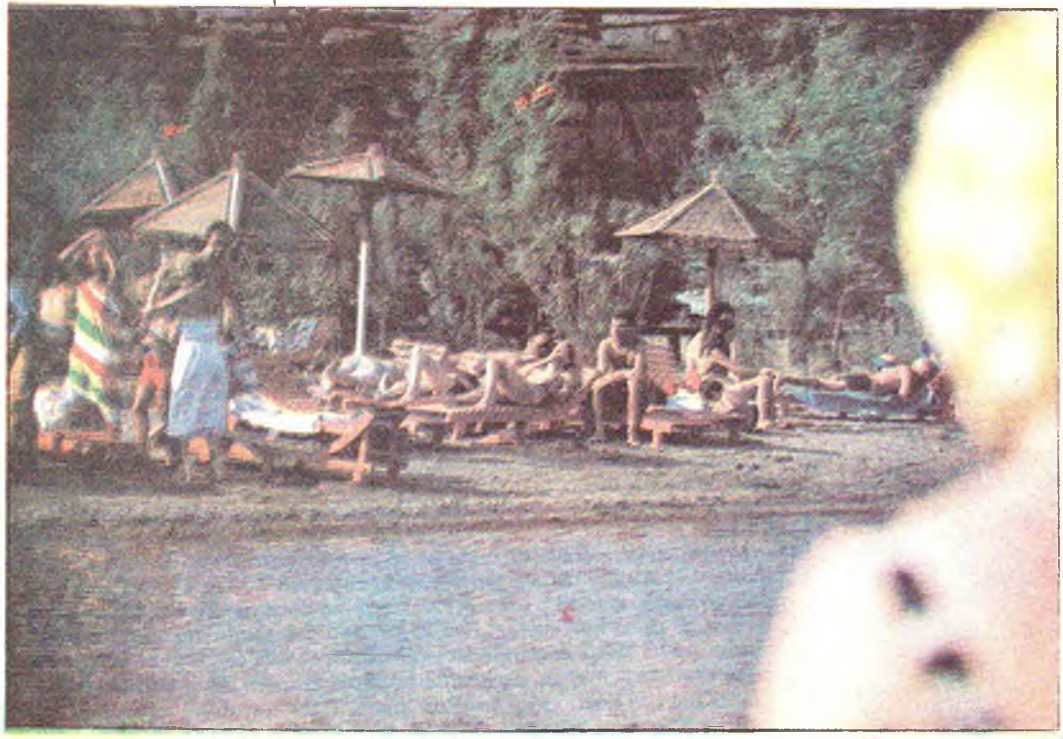

köyü vardır. 1980 sayımına göre nüfusu 81.643 olup, bunun 20.487'si ilçe merkezinde, 61.156'sı bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi, tarıma, turizme ve sanayie dayanır. Ormancılık ve madencilik önemlidir. Verimli ovalarında tütün, zeytin, buğday ve pamuk yetiştirilir. İlçenin 2 köyünde boksit, 5 köyünde zımpara taşı çıkarılır. Gökova ve Güllük körfezi kıyılarında turizm gelişmektedir.

ULA: Muğla'nın 13 km. güneyinde, Gökova körfezinde kıyısı olan bir ilçedir. Yüzölçümü bakımından ilin en küçük ilçesidir. 407 km².'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 17.550 idi. Bunun 5.144'ü ilçe merkezinde, 12.406'sı köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 15 köy vardır.

Ekonomisi tarıma ve turizme dayanır. Gökova ve Kızılkaya ovaları çok verimlidir. Tütün, turunçgiller, zeytin, sebze ve meyve yetişir.

YATAĞAN: İlin denize açılmayan tek ilçesi Yatağan'dır. Muğla'nın 29 km. kuzeybatısında yer alır. 1524 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 46.113 idi. Bunun 7.662'si ilçe merkezinde, 38.451'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 48 köy vardır.

Ekonomisi tarıma, ormancılığa, madenciliğe ve turizme dayanır. 4 köyünde maden kömürü, 7 köyünde zımpara taşı çıkarılmaktadır. Başlıca tarım ürünleri tütün, zeytin ve sebzedir.

EKONOMİSİ:

Muğla ekonomisi tarıma ve turizme dayanır. Fakat daha çok tarım ağırlıklıdır. Çalışan nüfusun % 75'i tarımda (tarım, ormancılık, avcılık, balıkçılıkla) çalışır. % 8'i sanayide çalışır. Sanayi ve ticaret de son yıllarda gelişmeye başlamıştır. Ormanlar bakımından zengin ve sanayi bitkileri üretimi de yaygındır.

Tarım: İl toprakları dağlık ve engebeli olduğundan tarıma elverişli alanlar dardır. Ancak verimin yüksek ve kaliteli oluşu Muğla'yı, ülkemizin önemli tarım merkezlerinden biri durumuna getirmiştir. Bu ilimizde tarım modern usuller ve modern araçlarla yapılmaktadır.

Muğla'da en çok üretilen tarım ürünleri tahıl, pamuk, tütün ve turunçgillerdir. Yılda yaklaşık 69.000 ton buğday, 19.000 ton arpa, 32.000 ton mısır, 3 bin ton darı üretilir. Baklagiller üretimi azdır, en çok bakla yetiştirilir (Toplam üretim 3.000 ton). Pamuk üretimi 20 bin ton saf, 33 bin ton tohum olmak üzere 53 bin ton civarında gerçekleşir. 16 bin ton tütün, 4.500 ton susam ve ayrıca 450 ton anason elde edilir.

Sebzecilik ve meyvecilik de gelişkindir. Seracılık ve dolayısıyla turfanda sebzecilik günden güne gelişmekte ve yaygınlık kazanmaktadır. En çok yetiştirilen sebzelerden lahana, ıspanak, pırasa, hıyar, patlıcan, kabak, domates, biber, taze fasulye, bakla, soğan, karnabahar ve kuşkonmazdır. Türkiye'nin bütün kuşkonmaz üretimi Muğla'dan sağlanır (23 ton).

Muğla, meyvecilikte de önde gelen illerimizden biridir. En çok zeytin, üzüm ve turunçgiller yetiştirilir. Meyve veren zeytin ağacı 13 milyon dolayındadır. Ayrıca 2 milyon civarında turunçgiller ve 200 bin kök Antepfıstığı ağacı mevcuttur. İlin 90 bin ton dolaymda olan zeytin üretiminin % 81'i Milas ilçesinde gerçekleştirilir. Daha çok kıyı şeridinde yapılan turunçgil üretimi de 55.000 ton dolayındadır.(25 bin ton mandalina, 25 bin ton portakal, 4 bin ton limon, 1 ton altıntop ve turunç). Antepfıstığı üretimi de büyük bir gelişme içindedir. İldeki yabanî ağaçları aşılama kampanyası hızla yayılmaktadır.

Muğla'da 1983 tesbitlerine göre 5505 traktör, 202 harman makinesi, 21 biçerdöver 7.940 motopomp, 14.339 pülvarizatör, 1.762 mibzer mevcuttu.

Hayvancılık: Muğla'da hayvancılık pek önemli değildir. Ancak ikinci derecede önem taşır. Buna rağmen 253 bin kılkeçisi, 150 bin sığır, 144 bin koyun mevcuttur. Ancak küçükbaş hayvan sayısı günden güne azalmaktadır. Buna karşı kümes hayvanları ve arı kovanlarının sayısı günden güne artmaktadır. Muğla en çok bal üreten illerimizden biridir. Yaklaşık 248 bin arı kovanı bulunmaktadır. Bu iki kesimin yaygınlık kazanması turizmin tesiriyle olmuştur. İlde 45.000 ton süt, 2.100 ton et, 143.000 adet deri, 4.852 ton bal üretilmiştir.

Madenler: Muğla'da çıkarılan başlıca madenler krom, zımpara, glofik, boksit, kuvarsit, mika ve ponzadır. Türkiye'nin en zengin linyit yatakları da Muğla'dadır. Linyit ve glofit daha çok Yatağan'da boksit Merkez İlçe'de ve Milas yakınlarında, ponza ise Bodrum yöresinde bulunmaktadır.

Sanayi: Muğla'da sanayi az gelişmiştir. Var olan sanayi kuruluşları da tarıma dayalı ve % 90'ı devlete aittir. Muğla'da bulunan en önemli sanayi kuruluşu, Dalaman'daki SEKA'ya ait Kâğıt Fabrikası'dır. Bundan başka TARİŞ'in çırçır pres atölyeleri, Yatağan Yem Fabrikası, İnal Gözlük Sanayii, Anadolu Sabun ve Yağ Sanayii T.A.Ş. ve Etibank tesisleridir. Bundan başka Koytaş Tarım ve Sanayi Makineleri A.Ş., Mehmet Altaş Traktör Römork Sanayii, Aslan Teneke kutu Sanayii, Kireç Sanayii A.Ş. gibi özel sektöre ait kuruluşlar da mevcuttur.

İmalat kesimindeki işyerlerinin % 73'ü kâğıt ve basım sanayiine aittir. Dokumacılık sanayiinde daha çok çırçır-pres atölyeleri, gıda sanayiinde sabun fabrikaları, peynir ve tereyağı fabrikalarından meydana gelmektedir. Sayıları 1.450'ye varan bu işyerlerinin % 41'i metal sanayii, % 25'i dokuma sanayii, % 14'ü orman ürünleri sanayiine, % 12'si gıda, % 3'ü taş ve toprağa dayalı sanayie aittir.

1970'den sonra ilde turizm sanayii de gelişmeye başlamıştır. Bugün Muğla'nın bütün ilçeleriyle nitelikli asfalt yollarla bağlantısı vardır. Aydın'dan ayrılan 6 nolu karayolu Muğla'ya bağlanır. Dalaman'da kurulan havalimanı ile hava bağlantısını da sağlamıştır. 1982'de açılan havaalanının genişletme çalışmaları sürmektedir. 1985 yılı ilk 6 ayı içinde Dalaman Havaalanı yoluyla bölgeye 16 bin turist gelmiştir.

Yurdumuzun en güzel ve en çok ziyaret edilen bölgelerinden olan Muğla'nın 1.144 kilometrelik kıyı şeridinde irili ufaklı yüzlerce koy vardır ve bunlar oteller ve motellerle süslüdür.

OYUNLARI HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Yörede tek ve ağır zeybekler büyük önem taşır. "Temel Devren" adıyla bilinen kına gecelerinde türküler söylenir, oyunlar oynanır. İlin doğu kesiminde gurbet havaları yaygındır. Yörede 2 telliden 9 tellive kadar değişik boylarda tezeneli sazlar çalınır. Yörenin en ünlü türküleri Yayla Yolları, Ferayi, Bir Tepeden Bir Tepeye, Ün Olur, İrmeden Gel İrmeden, Alıda Verin, Gide Gide Yoruldum, Köprünün Altı Testi, Bohçalarda Kum Darı, Sıra Sıra Kazanlar, vb. Geleneksel ovunlar açısından zeybek bölgesinde yeralan Muğla'da ağır ya da kıvrak zeybekler kadın ve erkeklerce oynanmaktadır. En ünlü oyunlar, Bıçak oyunu, Bilalim Zeybeğim, Eğdim Kavak dalını, Karabiberim, İrmeden Gel İrmeden, Eski Tavas Zeybeği, Zapbak vb. **Giyim:** Geleneksel Muğla kadın giyimi bürümcek (ince ipekli kumaş)'ten yapılmış iç giysileri, başlıklar, eseli denen başörtüsü, pamuklu bezinden ucu büzmeli şalvar, don, uzun gömlek ve yazdırak diye bilinen kuşaktan oluşur. Geleneksel erkek giyimi ise mıntan diye bilinen gömlek, uzun püsküllü fes, kısa entari ve dondan oluşur. Efe giyimindeyse kısa cepken camadan bürümcek gömlek, silahlık kuşak, "kayılık" denen işlemeli ve püsküllü çizme kullanılmaktadır.

MUĞLA'YA NASIL GİDİLİR

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	914
Ankara	712
Antalya	359
Aydın	104
Burdur	405
Denizli	233
İstanbul	803
İzmir	225

NOT: Muğla'ya İstanbul- Ankara ve İzmir'den uçakla da gidilebilir.

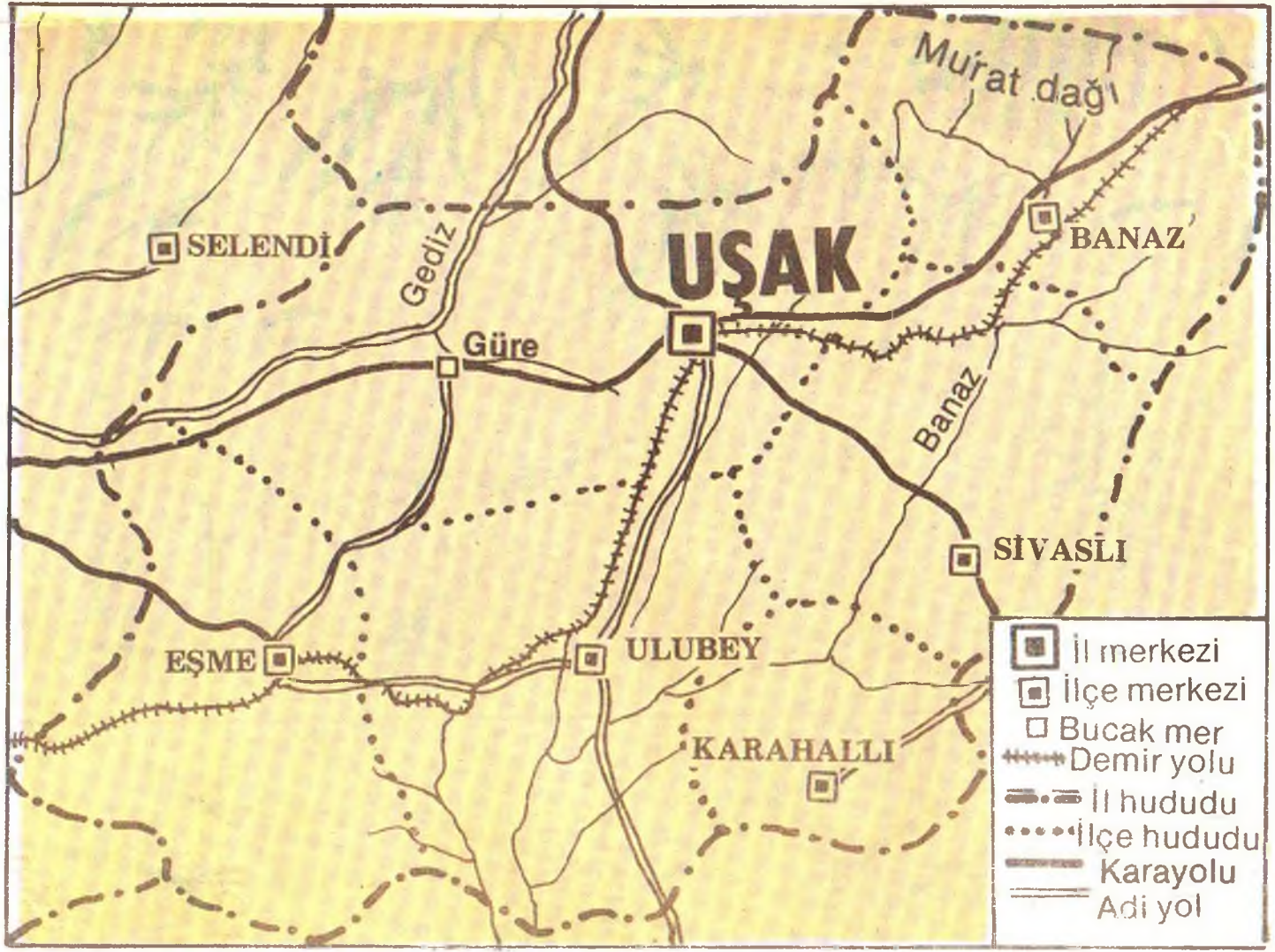
Murat dağı
SELENDİ
Gediz
UŞAK
BANAZ
Güre
Banaz
SİVASLI
EŞME
ULUBEY
KARAHALLI
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak mer
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

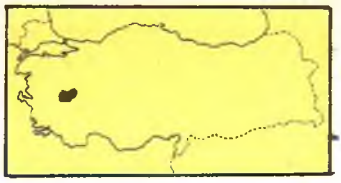

UŞAK

OTOMATİK TELEFON KODU: 6411

İL TRAFİK KODU: 64

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 38° 12' ve 38° 56' kuzey enlemleri ile 28° 48' ve 29° 57' doğu boylamları arasında. Yüzölçümü: 5.341 km². Yeri: Kuzeyinde Kütahya, doğusunda Afyonkarahisar, güneyinde Denizli, batısında Manisa vardır . Nüfusu: 247.224. Nüfus Yoğunluğu: 46. İlçe Sayısı: 5. Banaz, Eşme, Karahallı, Sivaslı, Ulubey. Bucak Sayısı: 7. Köy Sayısı: 257. Toprakları: %37 dağlar, %57.5 platolar, %5.5 ovalar. Dağları: Murat Dağı 2.309 m, Tahtalı (Tahtalı Tepe 1.644 m.), Dağları, Bulkaz Dağı. 1.990 m, Ahır Dağı 1.915 m, Elma Dağı 1.805 m., Kemer Dağı 1917 m, Kocadağ, 934 m., Elinoğlu Tepesi 1.387 m. Ovalar: Banaz Ovası 6.500 hektar. Uşak Ovası 5.500 hektar. Akarsuları: Banaz Çayı 165 km, Gediz Irmağı 401 km . Eğitim Oranı: % 60. İlkokul Sayısı: 329. Ortaokul Sayısı: 35. Lise Sayısı: 7. Kütüphane Sayısı: 4. Büyük İşyeri sayısı: 158. Firma Sayısı: 1.000. Ekonomi: Tarım (Buğday, arpa, mısır, yulaf, soğan, patates, mercimek, nohut, fasulye, şeker pancarı, tütün, haşhaş, susam, keten tohumu, ayçiçeği, koyun (dalgıç) kılkeçisi, sığır, eşek at, katır, kümes hayvanları, arı). Madenler (Krom, demir, manganez, manyezit, kükürt, amyant, cıva, kaolin). Üretim (Şeker, hidrofil pamuk, ayakkabı, un, tahin, yağı, halı, ipek battaniye, boya). Kişi Başına Yıllık Geliri: 21.648 Tl.

DAĞLAR

Ahır Dağı: İlin doğusundadır. En yüksek noktası 1.915 m.'dir. Dağın başlıca tepeleri şunlardır: Eyüp, Kartal, Sümbüllü, Kemer, Omurbaba, Ahmetler ve Kurtdağı.

Bulkaz Dağı: Sivaslı'nın doğusundadır. En yüksek noktası 1.990 m.'dir. Dağ Afyonkarahisar ile Uşak arasında doğal bir sınır oluşturur.

Elma Dağı: Murat Dağı'nın güneyindedir. En yüksek noktası 1.805 m.'dir.

Murat Dağı: Merkez ve Banaz ilçeleri arasındadır. En yüksek noktası 2.308 m.'dir. Volkanik yapılı olan dağın doğusunda, Tahtalı Dağı vardır (1.644).

İldeki diğer önemli yükseltiler 1.197 m. ile Kemer Dağı, 934 m. ile Kocadağ, 1.298 m. ile Kocatepe, 1.387 m. ile Elinoğlu Tepesi'dir.

OVALAR

Banaz Ovası: Yüzölçümü 6.500 hektardır. Banaz Çayı'nın alüvyonları ile kaplı olan ovada verim oldukça iyidir. Ovada şekerpancarı ve tahıl ekilir.

Uşak Ovası: Şehrin kenarındadır. Yüzölçümü 5.500 hektar, yüksekliği 890 m.'dir. Ova alüvyonlu toprakla kaplıdır.

AKARSULAR

Banaz Çayı: Büyük Menderes'in yukarı havzasından doğar. Banaz Çayı, Denizli ilinde Büyük Menderes'e karışır. Uzunluğu 165 km.'dir. Çaya Demirciler Deresi katılır.

Gediz Irmağı: Murat ve Eğrigöz dağlarından doğar. Kütahya'dan Emirfakılı köyünün kuzeyinden Uşak topraklarına girer. Güre Bucağı yakınlarında Manisa'ya geçer. İzmir'den Ege Denizi'ne dökülür. 401 km. uzunluğundaki ırmağın küçük bir bölümü il sınırları içinde kalır.

İKLİMİ:

İlde Ege Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi'nin iklim özellikleri görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık geçer.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 12.3°C'dir. En soğuk geçen aylar ocak ve şubat, en sıcak geçen aylar temmuz ve ağustostur.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 504.6 mm'dir.

Rüzgâr: İlde hakim rüzgâr batıdır. Bunu doğu ve kuzeybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.8 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Uşak topraklarının % 38.5'i orman ve fundalarla, % 33.5'i ekili- dikili alanlarla, % 24.5'i çayır ve meralarla kaplıdır. % 3.5'i ise ekilişe elverişsiz alanlardan oluşur. Murat Dağları ormanlarla kaplıdır. Diğer dağlarda da ormanlar vardır. Ormanlarda en çok meşe, palamut meşesi, karaçam, kızılçam, dişbudak, karaağaç, ahlat, çınar, ve ardıç ağaçlarına

rastlanır. Ormanaltı bitki örtüsü ise böğürtlen, eğrelti, karaçalı, kekik türü otlardan oluşur.

Hayvanlar: Uşak yabani hayvanlar açısından zengindir. Ayı, tilki, kurt, sansar, yaban keçisi, yaban domuzu, tavşan, bıldırcın, yaban ördeği, çulluk ve üveyik belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ

Çevreköy Akse Camlığı: Merkeze 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir; **Evrendede:** Banaz'a 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi faydalanabilir; **Evrendi:** Sivaslı'ya 1 km. uzaklıkta bir piknik yeridir; **Gögen Köyü Çamlığı:** Merkeze 15 km. uzaklıkta bir piknik yeridir; **Hamam Boğazı Suları:** Banaz'a 7 km. uzaklıktadır. Ekşi Suyu, Gazoz Suyu, Sarıkız Ilıcası, Karakazan Suyu bölgedeki en önemli şifalı sulardır; **Aksaz Hamamı:** Ulubey'e 25 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Ulucami: Germiyanoğulları döneminden kalmadır; **Burmalı Camii:** XVI. yüzyıldan kalmadır. **Cakaloz Camii:** XIX. yüzyıldan kalmadır. **Selçikler:** Sivaslı'ya 2 km. uzaklıktadır. Kalkotik dönemden kalma eski bir yerleşim merkezidir. **Canlı Köprü:** Emir Sipahsalar Şucaeddin Kızıl tarafından yaptırılmıştır (1256). **Beylerhan Köprüsü:** Germiyanoğulları döneminden kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Uşak'ın bilinen en eski adı Temennothyria'dır. Kent bu adı, Heraklidler'den Aristomahos'un oğlu Temenos'tan almıştır. Uşak adı ise Türkler'in Ege'ye gelmelerinden sonra ilk olarak "Uşşak" biçiminde ortaya çıkmıştır. Aşıklar anlamına gelen bu ad, Uşak için bazı bilginlerce "Aşıklar beldesi" olarak yorumlanmıştır. İl 15 Temmuz 1953'te Uşak adını almıştır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Uşak, birçok devletin hakimiveti altında kalmıştır. 1390'da Yıldırım Bayezid Uşak'ı Osmanlı topraklarına kattıysa da bu kısa sürdü. Yıldırım Bayezid, Ankara Savşı'nda (1402) Timur'a yenilince, Timur şehri tekrar Germiyanoğulları'na vermiştir. 1429'da Germiyanoğlu Beyi II. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine Germiyan toprakları Osmanlılar'a geçince Uşak da kesin olarak Osmanlı top-

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1200 Frigler	1098 Bizanslılar
M.Ö. 676 Kimmerler	1182 Selçuklular
M.Ö. 633 Lidyalılar	1300 Germiyanoğulları
M.Ö. 546 Persler	1390 Osmanlılar
M.Ö. 282 Bergama Krallığı	1402 Timur'un hakimiveti
M.Ö. 129 Romalılar	1428 Osmanlılar
395 Bizanslılar	29 Ağustos 1920 Uşak'ta Yunan işgali
1076 Selçuklular	2 Eylül 1922 Uşak'ın kurtuluşu.

raklarına katıldı. Uşak başlangıçta Anadolu Eyaleti'nin Paşa (Kütahya) Sancağı'na bağlı bir kazaydı. Uçak Kütahya Sancağı'na bağlılığını 1918'e kadar korumuştur. 15 temmuz 1953'de il durumuna getirildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA UŞAK:

Uşak I. Dünya Savaşı sonunda Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir (29 Ağustos 1920). Yunanlılar Anadolu'ya saldırılarının birçoğunu Uşak'ta planlamışlardır. Büyük Taarruz sonunda (26 Ağustos 1922), Yunanlılar Uşak çevresinde tutunmak istedilerse de bunu başaramadılar ve şehri ateşe vererek İzmir'e doğru çekildiler. 2 Eylül 1922'de 4. Kolordu'nun Uşak'a gelmesiyle şehir 2 yıl süren işgalden kurtulmuş oldu.

İLÇELER:

- BANAZ
- EŞME
- KARAHALLI
- SİVASLI
- ULUBEY

BANAZ: İlin kuzeydoğusunda, Uşak'ın 32 km. doğusunda yer alan Banaz'ın yüzölçümü 1063 km².'dir. 1980'de toplam nüfusu 40.369 idi. Bunun 8.356'sı ilçe merkezinde, 32.013'ü köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 47 köy vardır. Merkez İlçe'den sonra nüfus bakımından ikinci büyük ilçedir.

Ekonomisi tahıl ekimine ve hayvancılığa dayanır. Halıcılık ve kilimcilik de çok yaygın ve önemlidir.

EŞME: İlin batısında, Uşak'a 65 km. uzaklıkta yer alır. Yüzölçümü 1338 km² olup, alan bakımından ilin en büyük ilçesidir. 1980 sayımında toplam nüfusu 38.756 idi. Bunun 8.844'ü merkezde, 29.912'si köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 61 köy vardır.

Ekonomisi tahıl, pancar, sebze tarımına ve hayvancılığa dayanır.

KARAHALLI: İlin en küçük ilçesi olan Karahallı, Uşak şehrinin 64 km. güneyinde yer alır. Yüzölçümü 323 km².'dir ve ilçeye bağlı köy sayısı 15'ten ibarettir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 18.059 olup, bunun 5.801'i merkezde, 12.258'i köylerde yaşar.

Ekonomisi tarıma, özellikle meyveciliğe dayanır. En çok yetiştirilen meyve üzümdür. Hayvancılık ve dokumacılık da önemlidir.

SİVASLI: Uşak'ın 34 km. güneydoğusundadır. 486 km².'lik bir alanı kaplar. İlçeye bağlı 21 köy vardır. 1980'de toplam nüfusu 19.789 idi. Bunun 4.631'i merkezde, 15.158'i köylerde yaşıyordu.

Halkın en önemli geçim kaynağı kilimciliktir. Tahıl, meyve yetişir. Hayvancılık da önemlidir. En çok kıl keçisi beslenir.

ULUBEY: İlin güneyinde, Uşak'a 31 km. uzaklıkta yer alır. Yüzölçümü 798 km².'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 19.996 olup, bunun 4.373'ü merkezde, 15.623'ü köylerde yaşar. İlçeye bağlı 27 köy vardır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ve baklagiller üretilir. En çok yetiştirilen tarım ürünü arpadır. Hayvancılık da önemlidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	110.225	71.469	38.786	1.333	83
Banaz	40.369	8.356	32.013	1.063	38
Eşme	38.756	8.844	29.912	1.338	29
Karahallı	18.059	5.801	12.258	323	56
Sivaslı	19.789	4.631	15.158	486	41
Ulubey	19.996	4.373	15.623	798	25
Toplam	247.224	103.474	143.750	5.341	46

Tarım: Uşak, alan bakımından Türkiye'nin en küçük illerinden biridir. Ekonomi de tarıma dayanır. 1980'de nüfusun % 68'i tarımdan geçimini sağlıyordu. İklim bakımından Ege (Akdeniz) ikliminden İç Anadolu (kara) iklimine bir geçiş iklimidir. Toprakları Büyük Menderes'in kollarından Banaz ile Gediz tarafından sulanır. Buna rağmen sulama sınırlıdır. Tarımda en çok tahıl üretimi yapılır. Tahıldan sonra en çok sanayi bitkileri yetiştirilir. Sanayi bitkilerinden şekerpancarı başta gelir. Haşhaş üretimi de öteden beri il ekonomisinde önemli bir yer tutar. Son zamanlarda tütün üretimi de önem kazanmaya başlamıştır. Bağcılık da gelişmektedir.

Hayvancılık: Hayvancılık da tarımın önemli kollarından biridir. Hayvansal ürünlerle birlikte dericilik de az çok gelişmiştir. Türkiye'deki karadabakların büyük bir kısmı buradan elde edilir. Halıcılıkta kullanılan yün ipliği üretimi bakımından da önde gelir.

Sanayi: Uşak'ta imalat sanayii az çok gelişmiş sayılır. İmalat sanayii-

nin gelişmesinde halıcılık büyük rol oynamıştır. Pamuklu dokumacılık sanayii de gelişmiştir. Uşak Şeker Fabrikası da Türkiye'nin ilk özel sektöre ait şeker fabrikasıdır.

Son dönemde ciddi bazı yatırımlar daha yapılmış olmakla birlikte henüz faaliyete geçmiş değiller.

Madenler: Uşak yeraltı kaynakları açısından oldukça zengin bir ildir. İlin en önemli madeni civa Banaz'da çıkarılır. Baltalı, Cumburt, Karacahisar ve Yaşamışlar köylerinde civa yatakları vardır. Yine Banaz'da seramik sanayiinde kullanılan kaolen yataklarına rastlanmıştır. Banaz'da mermer yatakları, Eşme ve Ulubey'de zımpara çıkartılır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ.

Uşak'ta köklü bir müzik kültürü vardır. Uzunhavalar azdır, ancak Teke yöresinin gurbet havalarına benzeyen ezgiler de vardır. Yörenin ünlü türküleri şunlardır: Evlerinin Önü Kuyu, Ey Su Yolu, Aşağıdan Geliyor Fadimem, Hani Benim Yemenim, Küp İçinde Bulgurum, Ayağında Mesti Var, Siyah Keten Canım Var, Bınnaz Kızı, Sizin Dükkan Bizim Dükkan, Çeşmeden Dudu Geçti, Gelin Yaylanızın, Hadi Gidem Kara Taşa, Kiremitte Buz Musun, Uzun Uzun Kamışlar, Yordu Beni Evlerinin Yokuşu vb. Halk müziği araçlarından bağlama, tanbura, cura çalınır. Üflemeli sazlardan zurna, kaval, vurmalılardan davul, darbuka ve tef yaygındır. Geleneksel oyunlar açısından zeybek oynanır. Kadınlar arasında ise karşılama ve kaşık oyunları yaygındır. **Giyim:** Geleneksel kadın giyiminde fes, krep, tülbent ve yazma yaygın başörtüleridir. İç giysisi olarak yuvarlak yakalı, önden göğse dek açık uzun etekli gömlekler, altına "dizlik" denen lastikli ayak bileklerine dek uzanan geniş don giyilir. Kadın giyiminde ayrıca iç zıbınlarına da rastlanır. Üst giysilerinden en yaygını girikli denen yırtmaçlı entarilerdir. Geleneksel erkek giyimi poşu denen başlık, iç gömleği, işlemeli mintan ve cepken, kara şalvar ya da külot pantolon, yün çorap ve kunduradan oluşur.

UŞAK'IN ÜNLÜLERİ:

Ahmedî, Tacettin İbrahim (1334-1413- eğitimci), Atalay, Ahmet Besim (1882-1965 öğretmen, dilbilimci), Çarıklı, Hüseyin Hacim, Muhittin (1881-1965- politikacı, yönetici), Çolakoğlu, Vahit (1923- yönetici), Erbil, Devrim (1937- ressam), Ersek, Siyami (1920- bilim adamı), Kabakçıoğlu, Tevfik Okyay (1910- 1971 bilim adamı), Madanoğlu, Cemal (1907- asker, politikacı).

UŞAK'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Afyon	111
Ankara	370
İstanbul	495
İzmir	216
Kütahya	146
Manisa	196

NOT: Uşak'a İzmir'den trenle de gidilebilir. İzmir-Eskişehir arasında hergün karşılıklı olarak çalışan yolcu trenleri Uşak'a uğrar.

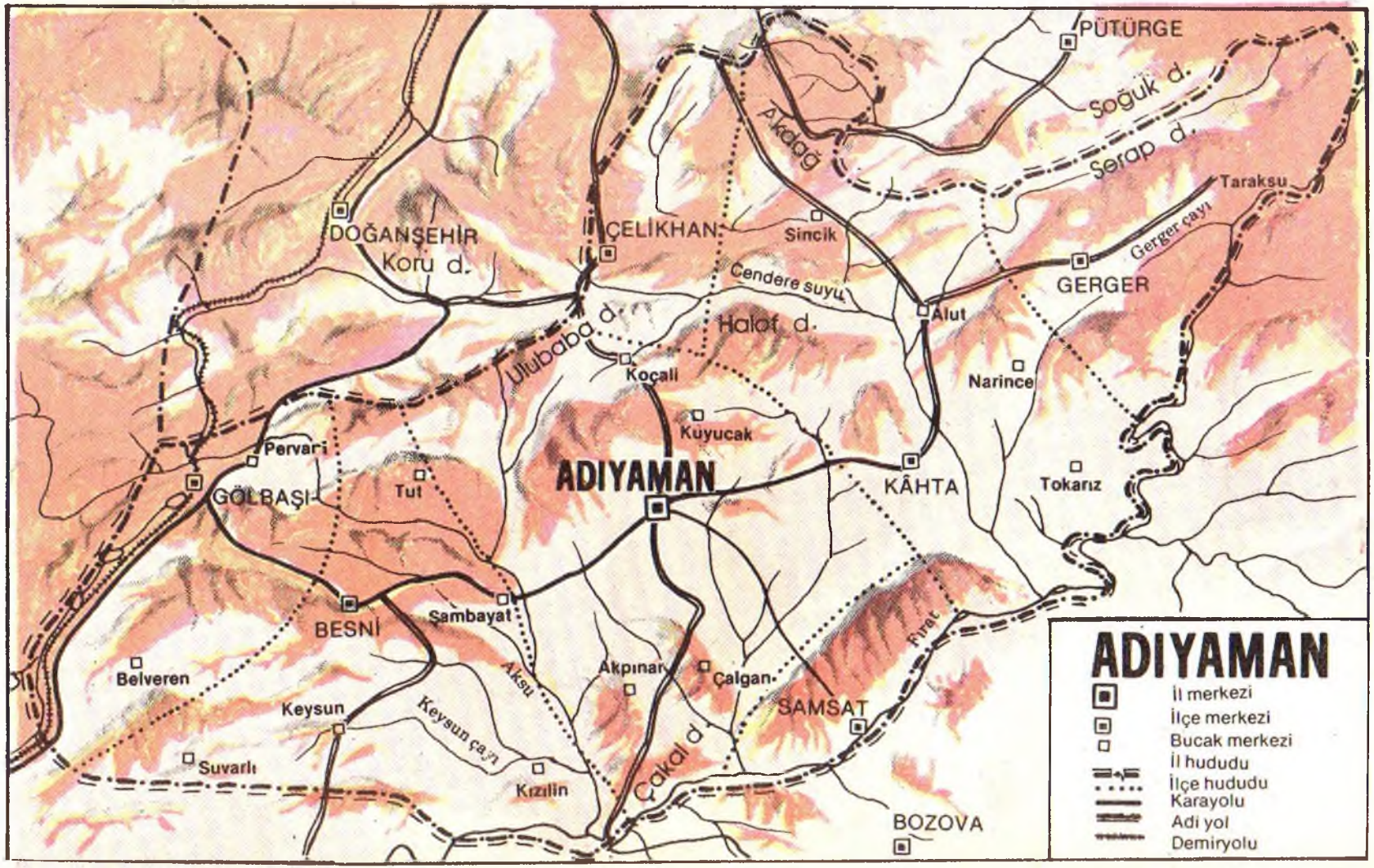
PÜTÜRGE
Soğuk d.
Serap d.
Akdağ
Taraksu
Gerger çayı
GERGER
DOĞANŞEHİR
Koru d.
ÇELİKHAN
Sincik
Cendere suyu
Halaf d.
Alut
Ulubaba d.
Koçali
Narince
Kuyucak
ADIYAMAN
KÂHTA
Tokarız
Pervari
GÖLBAŞI
Tut
BESNİ
Şambayat
Belveren
Akpınar
Çalgan
Aksu
Fırat
SAMSAT
Keysun
Keysun çayı
Suvarlı
Kızılin
Çakal d.
BOZOVA
ADIYAMAN
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
Demiryolu

GÜNEYDOĞU ANADOLU

BÖLGESİ

- Adıyaman
- Diyarbakır
- Gaziantep
- Mardin
- Siirt
- Urfa

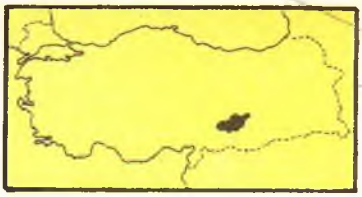

ADIYAMAN

OTOMATİK TELEFON KODU: 8781
İL TRAFİK KODU: 02
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 37° 25' ve 38° 10' kuzey enlemleri ile 37 ° 25' ve 39° 15' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 7.614 km². **Yeri:** Kuzeyinde Malatya, batısında K.Maraş güneyinde S.Urfa ve Gaziantep, doğusunda Diyarbakır vardır. **Nüfusu:** 367.595. **Nüfus Yoğunluğu:**43. **İlçe Sayısı:**6: Besni, Çelikhan, Gerger, Gölbaşı, Kahta, Samsat. **Bucak Sayısı:**23; **Köy Sayısı:** 346 **Toprakları:** %52.2 dağlar, %10.7 ovalar, %3 yaylalar, %34 platolar. **Dağları:** Malatya Dağları, Akdağ 2.551 m., Dibek Dağı 2.549 m, Tucak- Ulubaba 2.533 m, Gördük Dağı 2.206 m, Nemrut Dağı 2.150 m, Borik Dağı 2.110 m., Bozdağ 1.200m., 1.115 m. **Ovaları:** Adıyaman Ovası, Kahta Ovası. **Akarsuları:** Fırat, Göksu 150 km, Sofraz Suyu, Kalburca Çayı, Kahta Çayı 101 km., Aksu. **Gölleri:** Gölbaşı Gölleri, Azaplı Gölü 4 km², İnekli Gölü 3 km², Abdulharap (Sazlıca) Gölü 2.5 km². **Eğitim Oranı:** % 36.5. **İlkokul sayısı:** 558. **Ortaokul Sayısı:** 24. **Lise Sayısı:**7. **Kütüphane Sayısı:** 1. **Fabrika Sayısı:** 4. **Firma Sayısı:** 28. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mercimek, nohut, antep fıstığı, pamuk, tütün, pirinç, pancar, biber, meyve, koyun, sığır,eşek).**Üretim** (Un, yağ, kumaş). **Maden** (Petrol). **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 4.799 TL.

DAĞLAR

Malatya Dağları: Toroslar'ın bölgedeki uzantısına Malatya Dağları adı verilmiştir. Dağların üzerindeki önemli doruklar şunlardır: 2.551 m. ile Akdağ, 2.549 m. ile Dibek Dağı, 2.533 m. ile Tucak-Ulubaba Dağı, 2.206 m. ile Gördük Dağı, 2.150 m. ile Nemrut Dağı, 2.110 m. ile Borik Dağı, 1.200 m. ile Bozdağ ve 1.115 m. ile Karadağ'dır.

OVALAR

İl topraklarının çok küçük bir bölümünü (% 10.7) ovalar meydana getirir. İlin en önemli ovaları Adıyaman ve Kahta ovalarının yüzölçümü 815 km².'dir.

AKARSULAR

Aksu (Göksun): Gölbaşı Gölleri'nden doğar, Adıyaman Kahramanmaraş sınırında aktıktan sonra Ceyhan'a katılır.

Fırat: Keban Barajı'ndan sonra Diyarbakır, Urfa ve Adıyaman arasındaki sınırda akan Fırat'ın ildeki ortalama debisi 800 m³/sn.'dir. Fırat'ın üzerinde kurulacak olan Atatürk Barajı ile 40 km uzaklıktadır. Baraj gölü Güney Adıyaman topraklarının bir kısmını su ile dolduracak ve Adıyaman'ın doğal yapısı değişecektir.

Göksu: Nurhak Dağları'ndan doğan Göksu Kızılın yakınlarında Fırat'a katılır. Uzunluğu 150 km.'dir.

Kahta Çayı: Çelikhan bölgesinde, Abdülharap Gölü'nden doğar. Uzunluğu 101 km.'dir. Bulam, Recep ve Lilan suları ile beslenir.

Kalburcu Çayı: Fırat'ı besleyen önemli bir çaydır. Ziyaret ve Çakal suları ile birleşir. Atatürk Barajı'nın kurulmasıyla Kalburcu Çayı ve onu besleyen suların yatakları, göle dönüşecek ve barajın göl yatağı Adıyaman'a 5 km. daha yaklaşacaktır.

Sofraz Suyu: Göksu'ya katılan en büyük sudur.

GÖLLER

Abdülharap Gölü: Çelikhan'ın kuzeyindedir. Yüzölçümü 2.5 km².'dir. Kahta Çayı'nın kaynağıdır.

Azaplı Gölü: Gölbaşı Gölleri'nin ikincisidir. Yüzölçümü 4 km².'dir. Suyu çok derin olan gölde balıkçılık yapılır.

Gölbaşı Gölleri: Pazarcık Malatya yolu üzerindeki üç göldür. Bu göllerden birincisi Gölbaşı Gölü'dür. Gölün yüzölçümü 5 km².'dir. Ve suyu derindir. Göllerin denizden yüksekliği 840 m.'dir.

İnekli Gölü: Gölbaşı Gölleri'nin üçüncüsüdür. Yüzölçümü 3 km².'dir.

İKLİMİ:

İlde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bozkır iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklık 16.8°C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 835.1 mm.'dir.En çok yağış ocak, en az yağış ağustos ayında düşer.

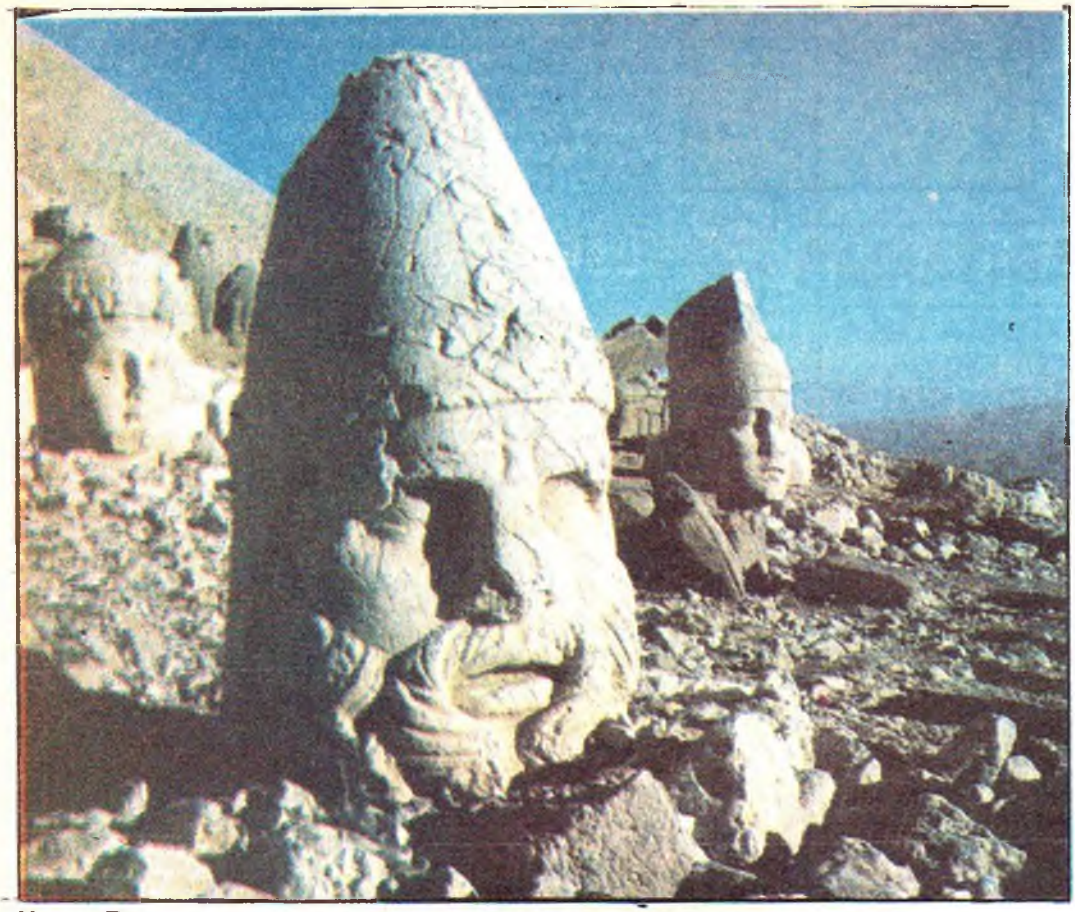

Nemrut Dağı

Rüzgâr: Ildeki hakim rüzgâr kuzey ve kuzeydoğudur. Nisan, mayıs ve haziran ayları en rüzgârlı aylardır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 17.1'i ormanla kaplıdır. Fakat bu ormanların çoğu fundalık ve bozuk ormandır. İğne yapraklı ağaçlar azdır. En çok meşe ağacına rastlanır. Ekili ve dikili alanlar ilin güney kısmındadır. İl topraklarının % 45'i çayır ve meralarla kaplıdır. Tarıma elverişli yerler tahıl ürünleriyle, bağ, tütün ve pirinç tarlalarıyla kaplıdır. Meyve bahçeleri ve Antepfıstığı da önemli bir alanı kaplar.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından pek zengin değildir Keklik, yabankazı, yabanördeği belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çeşme: Besni ilçesi yakınında ağaçlık bir dinlenme yeridir; **Değirmenli**: Gölbaşı- Malatya yolu üzerindedir. Çağlayanları ve ağaçları ile ünlüdür; **Gölbaşı**: Göller bölgesindedir. Avcılığa elverişlidir; **Kurupınar**: Besni'ye yakındır. Gezinti yeridir; **Örenli**: Örenli köyündedir. Dinlenme yeridir; **Çörmük Kaplıcası**: Suyu basur ve romatizmaya iyi gelir; **Kuruçay Kaplıcası**: Suyu basura iyi gelir; **Korucak Kaplıcası**: Çeşitli hastalıklara iyi gelir; **Gümüşyaka Mağaraları**: Palas köyü yakınındadır; **Haydaran Mağaraları**: Haydaran köyündedir. Kommagene halkı mağaraları ev olarak kullanmışlardır; **Pirin Mağaraları**: Malatya yolu üzerindedir; **Zey Mağaraları**: Zey köyündedir. Bu mağaraları Romalılar mezar olarak kullanmışlardır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Adıyaman Müzesi: Yeni kurulan müzede, bölgedeki antik şehirlerden çıkarılan eserler sergilenmektedir; **Adıyaman Kalesi**: Şehrin ortasındadır. VIII. yüzyılda Emevî komutanı Mansûr İbnî Cavene tarafından yaptırıldı; **Besni Kalesi**: Besni ilcesindedir. Hititler'den kalmadır; **Çarşı Camii**: Hacı Abdülgani tarafından yaptırıldı. 1957 yılında camide büyük bir onarım yapıldı; **Eski Saray Camii**: 1638'de İbrahim Paşa yaptırtı. Bu sebeple İbrahim Paşa Camii adı da verilir; **Kab Camii**: 1768'de yaptırıldı. 1923'de büyük bir onarım gördü; **Cendere Köprüsü**: Kahta'nın 18 km. kuzeyindedir. III. yüzyılda Roma İmparatoru Septimus Severus tarafından yaptırıldı; **Ulu Camii**: 1863 yılında yapıldı. Şehrin en büyük camisidir. Ayrıca Besni ilçesinde de Ulucami adlı bir cami var-

dır. XVIII. yüzyılda yapılmıştır: Perre Mağaraları: Şehre 5 km. uzaklıktadır. Yontma Taş Devri'nde verleşim merkezidir. Karakuş: Kahta'nın 12 km. kuzeyindedir. Mezar olarak yapılan hövük ve sütunların Kommagene Devleti'nin Roma'ya bağımlılığını sembolize etmek için yapıldığı tahmin edilmektedir: Kahta Kalesi: Kahta'nın 20 km. kuzeyindedir. Hititler'den kalma bir kaledir: Nemrud Dağı Tapınağı: Nemrud Dağı'ndadır. Dünya'nın 8. harikası olarak kabul edilmektedir. M.Ö. I. yüzyılda Kommagene devleti tarafından yaptırılmıştır. Bir açık hava tapınağıdır. Tapınakta yontma taştan büvük tanrı hevkeli ile Antiochus'un hevkeli vardır. Aslan ve kartal da mezarın diğer hevkelleridir. Avrıca Kral I. Antiochus'a ait büstler de vardır. Mezarın giriş kapısı henüz bulunamamıştır. Kazı yapan arkeologlar mezarı mühendislik harikası olarak tanımlıyorlar. Çünkü bir taşın yanlış olarak yerinden oynatılmasıyla bütün bölümler çökmektedir. Esas kapının bulunması ile daha ilginç olaylar arkeologları beklemektedir. Eskitaş Kövü: Eskitaş kövündedir. Bölgede Roma devrinden kalma eserler vardır: Samosata Hövüğü: Samsat ilçesi yakınındadır. Antik Çağ'dar kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Adıyaman'ın eski adı Hasn-ı Mansur'dur. Söylentilere göre şehre bu ad Emeviler tarafından yaptırılan Mansur Kalesi dolayısıyla verilmiştir. Bazı kaynaklara göre "Vadi-i leman, güzel vadi" sözü zamanla değişikliğe uğrayarak Adıyaman'a dönüşmüştür. Kimi söylentilere göre ise Adıyaman ismi inancına karşı geldikleri için putperest babaları tarafından öldürülen "yedi vaman" yedi kardeşten gelmektedir.

TARİHİ:

Adıyaman VIII. yüzyılda Emevî komutanlarından Mansûr İbni Cavene tarafından kuruldu. Şehrin ilk adı Hısn-i Mansur (Mansur'un Hisarı)'dur. Sehir kronolojiide de gösterildiği gibi birçok devlet arasında el değiştirdi. En çok sahibi Dulkadiroğulları'nın 1521'de tamamen yok olmasıyla Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Maraş (Dulkadir) evaletine bağlı bir sancak merkezi, 1839'dan sonra Malatya Sancağı'na bağlı ilçe merkezi, 6.418 sayılı kanunla 1954 yılında il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1650-1340 Hititler
M.Ö. 1340-1000 Hurriler ve Mitaniler
M.Ö. 1000-708 Kummuh Krallığı
M.Ö.708-605 Asur Krallığı
M.Ö. 553-333 Persler
M.Ö. 305-69 Selökid Krallığı
M.Ö. 69-M.S. 72 Kommagene Krallığı
72-395 Roma İmparatorluğu
670-757 Emeviler
758-958 Abbasiler
1226 Selçuklular
1250 Moğol istilâsı
1355 Dulkadiroğulları
1521 Osmanlı hakimiyeti

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ADIYAMAN

I. Dünya Savaşı sonunda şehir düşman işgaline uğramadı. Ancak Gaziantep Heyet-i Merkeziyye Yıldırım Taburu ve Şimşek Taburunu'na Adıyamanlı gençler katıldılar. Ancak Milli Mücadele'nin başlarında Mustafa Kemal Paşa'yı Sıvas'ta tutuklama görevini üstlenen Ali Galip Bey Kahta'da kendisine destek olacak kuvvetler buldu. Sonuçta da Kahta üzerinden kaçtı. Buna karşı bölgedeki askerler Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemişlerdir.

İLÇELERİ:

- BESNİ
- ÇELİKHAN
- GERGER
- GÖLBAŞI
- KAHTA
- SAMSAT

BESNİ: İl merkezine 37 km. uzakta bulunan Besni ilçesinin yüzölçümü 1649 km², merkez nüfusu 15.833, köyler nüfusu 57.130 olmak üzere toplam 72.963 nüfusa sahiptir. İlçenin 5 bucağı ve bunlara bağlı 62 köyü vardır. Hititler devrinden kalma kalesi yıkıntı halindedir. 1492'de yapılan Çarşı Camii'nin damı düz ve toprak örtülüdür. Bu caminin minaresi onikigen gövdelidir. İlçede sağlık merkezi, ortaokul, sanat okulu, her köyünde ilkokul vardır. Besni yakınlarında ağaçlık mesire yerleri, Çörmük ve Kuruçay kaplıcaları, halkın çok rağbet ettiği yerlerdir.

ÇELİKHAN: Yüzölçümü 584 km², toplam nüfusu 18.391'dir. Merkez nüfusu 5.229 kişiden ibarettir. Sağlık merkezi, ortaokulu bulunan ilçenin 16 köyü vardır. Adıyaman'ın Samsat'tan sonra en küçük ilçesidir. Çelikhan'ın tarihî eserleri Merkez Camii, Bistikan Camii ve Başpınar

İlçeler	Toplam	Merkez nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü (Km²)	Yoğunluk
Merkez İlçe	115.262	53.219	62.043	1.702	68
Besni	72.963	15.833	57.130	1.649	44
Çelikhan	18.391	5.229	13.162	584	31
Gerger	30.380	3.704	26.676	702	43
Gölbaşı	45.546	20.390	25.156	784	58
Kahta	75.079	16.397	58.682	1.854	40
Samsat	9.974	2.214	7.760	339	29
Toplam	367.595	116.986	250.609	7.614	48

Camii'dir. İlçenin 15 km. doğusunda halk tarafından çok tutulan bir kaplıca vardır.

GERGER: Adıyaman'ın kuzeydoğusunda ve 119 km. uzaklıkta olan Gerger'in yüzölçümü 702 km² nüfusun 3704'ü ilçe merkezinde, 26.676'sı köylerde olmak üzere toplam 30.380'dir. 1 bucak ve 43 köyü olan Gerger'de sağlık merkezi ve ortaokul vardır. İlçenin güneyindeki Oymaklı köyünde, sarp bir kayalık üzerinde bulunan Gerger Kalesi Ortaçağ'dan kalmıştır.

GÖLBAŞI: Yüzölçümü 784 km² olan Gölbaşı'nın toplam nüfusu, 1980 sayımına göre 45.546'dır. Bu nüfusun 20.390'ı ilçe merkezinde, 25.156'sı köylerde yaşar. İlçenin iki bucağı ve 29 köyü vardır. Adıyaman'ın demiryolu istasyonu burasıdır, ilin merkezinden ve diğer ilçelerinden demiryolu geçmez. İlçe merkezinde hızlı nüfus artışının sebebi de demiryolunun bulunmasıdır.

Gölbaşı ilçesinde göller, gölleri birbirine bağlayan Çavlanlı akarsular, görülmeye değer güzelliktedir.

KÂHTA: Nüfus ve yüzölçümü bakımından Adıyaman'ın en büyük ilçesi olan Kâhta, 1854 km².'lik bir alanı kaplar. Toplam 75.079 nüfusludur. Bunun 16.397'si ilçe merkezinde, geri kalanı bucak ve köylerde yaşar. 4 bucağı ve 78 köyü vardır. Sağlık merkezi, ortaokulu bulunan Kâhta, birçok eski anıtın yer aldığı Nemrut tepesine, aynı şekilde anıtların bulunduğu Karakuş tepesine ve diğer tarihî eserlere yakın bir yerde olduğu için turizme çok elverişlidir. Fakat yol, konaklama yeri gibi altyapı tesisleri olmadığı için bu potansiyeli değerlendiremiyor.

SAMSAT: Adıyaman'ın en küçük ilçesi Samsat'ın yüzölçümü 339 km², toplam nüfusu 9.974'dür. İlçe merkezinin nüfusu 2.214 kişiden ibarettir. Belediyesi, ortaokulu, sağlık merkezi vardır. Köy sayısı 17'dir.

Samsat, dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. M.Ö. 6.000 yılında kurulmuştur. Bu, Sümerler'in ve Elamlar'ın Mezopotamya'ya yerleştikleri tarihtir. Batılı arkeologlar Samsat'ı kuranların Orta Asya'dan gelen Türkler'den Protohititler olduğunu söylemektedirler. Pek çok medeniyetlere ve krallıklara merkez olmuş Samsat, bugün bir türbeler diyarıdır. Bu küçük ilçede, Hitit ve Roma dönemlerine ait kalıntılardan başka 17. ve 19. yüzyıllarda yaşamış Türk ve İslâm büyüklerine ait 5 tane türbe vardır. Gölbaşı ve Kâhta gibi bu ilçe de değerlendirilemeyen bir turizm potansiyeline sahiptir.

EKONOMİSİ

Tarım: Adıyaman'ın ekonomisi tamamen tarıma dayalıdır. Faal nüfusun % 88'i tarımla uğraşır. Bununla birlikte tarımsal üretimin niteliği Türkiye genelinin çok çok altındadır. Elde edilen ürün de ancak il tüketimini karşılayabilecek düzeydedir. En çok tahıl üretimi yapılır. 140.000 hektarlık toplam ekili alanın 110.000 hektarlık kısmında tahıl ekilir. 1983 başlarında ilde 126.000 ton buğday, 53 bin ton arpa istihsal edilmiştir. Bunlardan sonra 103 bin ton üretimle üzüm başta gelir. 8 bin ton baklagiller, 6 bin tütün, 4 bin tonu saf, 6 bin tonu çiğit olmak üzere 10.000 ton pamuk 945 ton antepfıstığı üretilir. Az miktarda üretilen şekerpancarı Malatya Şeker Fabrikası'na satılır. Antepfıstığı üretimi de hızla yaygınlık kazanmaktadır.

Adıyaman'da ekili alanların çok az bir kısmı sulanmaktadır (Toplam ekili alanın yaklaşık % 12'si). Fakat GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)'ın il ekonomisine bir canlılık getirmesi beklenmektedir. Adıyaman Barajı, Kahta Barajı, Adayıman ve Besni- Keysun ovalarının sulaması ve Kahta Ovası sulaması GAP'ın alt projeleridir.

Gübreleme de yeni yeni yaygınlık kazanmaktadır. İlde 1983'te 2432

traktör, 163 harman makinesi, 5 biçerdöver bulunmaktadır.

Hayvancılık: Adıyaman ilinde hayvancılık tarımın önemli kollarından biridir. Fakat tarımla birlikte hayvancılık kırlık hayatın bir uzantısıdır. Sadece, büyük ve modern hayvan işletmeciliği yoktur. Bu sebeple hayvanlar daha çok canlı satılır. Hayvan cinsleri de ıslah edilmediğinden verim düşüktür. En çok koyun ve kılkeçisi beslenir (383 bin koyun, 313.500 kılkeçisi).

Madenler: Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün (MTA) Adıyaman'da belirlediği maden yatakları şunlardır: Besni: Bakır, krom, kurşun, fosfor tuzu. Çelikhan: Bakır krom, pirit, demir. Gerger: Bakır, krom, prit, kurşun. Gölbaşı: Krom, pirit, manganez, demir, amyant. Kahta: Bakır, krom, kurşun, petrol.

Sanayi: Bu ilimizde sanayi de gelişmemiştir. Faal nüfusun ancak % 3'ü imalat sanayiinde çalışmaktadır. Bellibaşlı sanayi kuruluşları Sümerbank'a ait Pamuklu Dokuma Fabrikası, Tekel'e ait Tütün Bakım Fabrikası, Peynir ve Tereyağı Fabrikası, Çimento Fabrikası, Tuğla ve Kiremit Fabrikası ve Yem Fabrikası. Bu büyük kuruluşların dışında birçok küçük dokuma tezgahları ve küçük gıda işletmeleri mevcuttur. Bu ilimizde petrol aramaları da hızla sürmektedir. Bulunan petrol kuyuları yakın bir gelecekte ilin ekonomisinde bir hareketlilik meydana getirebilir. Ayrıca halıcılık, bakırcılık ve dericilik de önemlidir.

DEVLET FABRİKALARI

Fabrikanın adı	Bağlı olduğu kuruluş
Peynir ve Tereyağı Fabrikası	Türkiye Süt En. Kurumu
Pamuklu Dokuma Sanayii	Sümerbank Genel Müdürlüğü
Yaprak Tütün ve Bakım İş. Evi	Tekel Genel Müdürlüğü

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Halk oyunları arasında halaylar başta gelir. Ağır Halay, Düz Halay, Berde, Üç Ayak, Ağır Hava, Dik Hava, Larke, Pekmozo, Tırpana, Kudara, Hasandağlı ve Dokuzoğlu gibi oyunlar sevilen oyunlar arasındadır. Bu oyunlar davul, zurna, cümbüş, ıklığı, cura ve mevtef denilen müzik aletleri eşliğinde kadınlı erkekli gruplar halinde oynanır. Oyunlarda kadınlar ve erkekler özel giysi giyerler; **Halk Müziği:** Halk müziğinde türküler ve uzun havalar önemli bir yer tutar. Konu yönünden genellikle sevda türküleri geleneksel halk çalgıları eşliğinde söylenir; **Giyim-Kuşam:** Erkekler, altı kabaralı kundura, üzeri nakışlı çoraplarla çarık giyerler. Dövme kıldan yapılmış şalvarla üzerlerine uzun kollu işlemeli yakasız gömlek giyerler. Başlarına puşu, kasket, külâh veya keçe külâh takarlar. Kadınlar şalvar üstüne kısa ve çok kırmalı "çotu" denilen bir entari giyerler. bele aynı kumaştan ince kemer bağlayarak başlarına yazma ve tülbent bağlarlar.

TÜRKÜLERİ

Altın yüzüğüm kırıldı	Kız saçların kalem kalem
Suya düştü su duruldu	Param yok ki seni alam
Dediler yarın geliyor	Bir sene yanında kalam
İnce bellerim kırıldı	Para verem seni alam

ADIYAMAN'IN ÜNLÜLERİ:

Asım, Hoca (XVIII. yüzyıl şairi), Bilgiç, Şükrü (1948- yazar), Bilginer, Haydar (1863-1932- şair), Erginbaş, Doğan (1919- mimar), Muhlis, Sabahattin (1890-1947 besteci).

ADIYAMAN'A NASIL GİDİLİR?

Adı	Karayolu (Km.)	Demiryolu (Km.)
Adana	360	277
Ankara	769	950-967
Diyarbakır	207	366
Elazığ	279	207
Gaziantep	1.210	1527-1544
İstanbul	164	101
K.Maraş	446	587-600
Kayseri	174	113
Malatya	293	533
Mardin	160	—

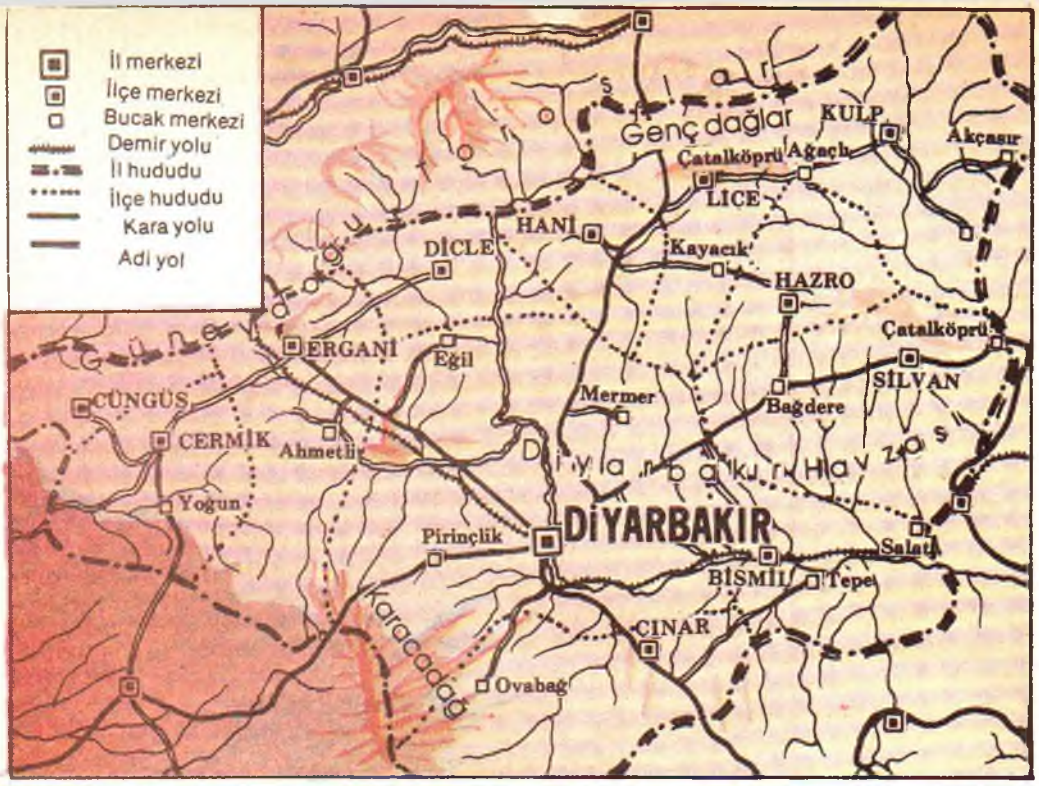
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Genç dağlar
KULP
Akçasır
Çatalköprü
Ağaçlı
LİCE
HANİ
DİCLE
Kayacık
HAZRO
Çatalköprü
ERGANİ
Egil
SİLVAN
ÇÜNGÜS
Mermer
Bağdere
CERMİK
Ahmetli
Yoğun
DİYARBAKIR
Pirinçlik
Salat
BİSMİL
Tepe
ÇINAR
Karacadağ
Ovabağ

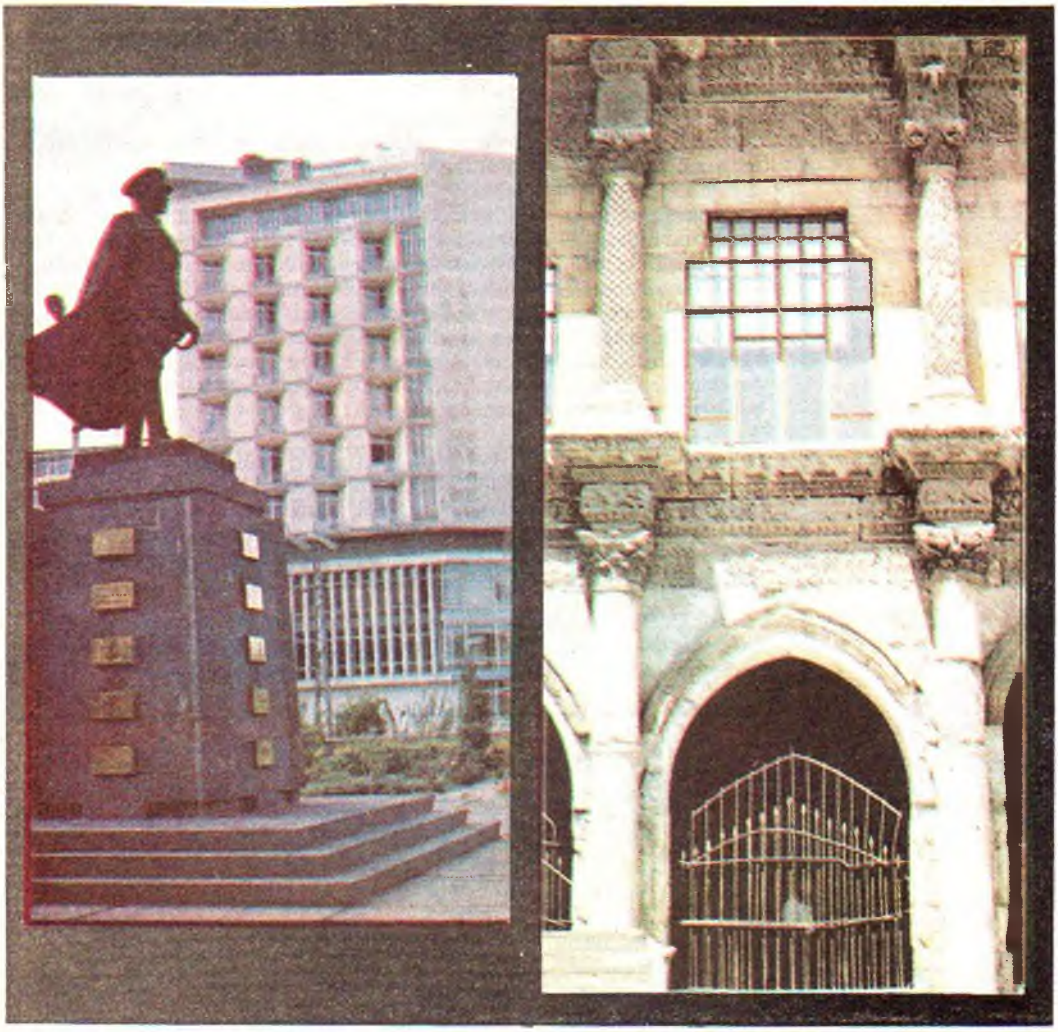

DİYARBAKIR

OTOMATİK TELEFON KODU: 831
İL TRAFİK KODU: 21

Coğrafî Konumu: 40° 37' ve 41° 20' doğu boylamları ile 37 ° 30've 38° 43' kuzey enlemleri arasında; **Yüzölçümü:** 15.355 km²; **Yeri:** Doğusunda Siirt ve Muş, güneyinde Mardin, batısında Urfa, Adıyaman ve Malatya, kuzeyinde Elazığ ve Bingöl vardır; **Nüfusu:** 778.150; **Nüfus Yoğunluğu:** 51; **İlçe Sayısı:** 11: Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Ergani, Hani, Hazro, Kulp, Lice, Silvan; **Bucak Sayısı:** 24; **Köy Sayısı:** 693; **Toprakları:** %37 dağlar, %30.6 ovalar, %2 yaylalar, %30.4 platolar; **Dağları:** Akdağı (Belik Tepe 2.531 m.), Mihrap Dağı, Dutdibi Dağı, Koçtu Dağı, Vişin Dağı, Geherdilek Dağı, Süpliz Dağı, Piran Dağları (Pirecmen Dağı, Tonekrak Dağı, Heredan Dağı), Koz Dağı, Cirbir Dağı, Lis Dağı, Adem Dağı, Kuç Dağı, Şapur Dağı, Mızak Dağı, Bebek Dağı, Eshab-ı Kehf Dağı, Zırıht Dağı, Cun Dağı, Piraziz Dağı, Nerip Dağı, Dakyanus Dağı, Derhazan Dağı, Nem Dağı, Çime Dağı, Dübrü Dağı, Anduk Dağı 2.830 m., Berbihif Dağı, Kâser Dağı, Melül Dağı, Gûhhermi Dağı, Ayindar Dağı, Tercii Dağı, Dikan Dağı, Biler Dağı, Nisip Dağı, Hacertun Dağı, Dertopan Dağı, Beel Dağı, Gaban Dağı, Mezra Dağı, Gire-Habo Dağı, Harbat Dağı, Rahman Dağı, Balahor Dağı, Salahli Dağı, Güne Dağı, Zağra Dağı, Püsküllü Dağı, Gelincik Dağı, Aşurkar Dağı, Petekkaya Dağı, Karacadağ (Mergamir Tepesi 1.919 m.); **Ovaları:** Gevran Ovası 15.000 hektar, Karahan Ovası 10.000 hektar, Diyarbakır Ovası 40.000 hektar, Kiki Ovası 25.000 hektar, Behremki Ovası 18.000 hektar, Dicle-Şerit ovaları 5-6.000 hektar; **Akarsuları:** Dicle Irmağı, Ambar Çayı 45 km., Batman Çayı, Kalhane Çayı, Medya Çayı, Sinek Çayı, Göz Suyu, Madrap Suyu, Sinan Suyu, Çüngüş Suyu; **Eğitim Oranı:** %40.8; **İlkokul Sayısı:** 734; **Ortaokul sayısı:** 29; **Lise Sayısı:** 15; **Kütüphane Sayısı:** 3; **Fabrika Sayısı:** 28; **Firma Sayısı:** 8.127; **Ekonomi:** **Tarım** (Buğday, arpa, mısır, darı, pirinç, patates, mercimek, nohut, tütün, pamuk, susam, ayçiçeği, karpuz, kovun, kılkeçisi, sığır, manda, at, katır, tavuk, arı, ipek böceği); **Madenleri** (Petrol, linyit); **Uretim** (Kumaş, içki, yem, tereyağı); **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 19.103 TL

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

İl Güneydoğu Toroslar'ın kolları ile çevrilidir. Bu kolların en önemli dağları şunlardır: Akdağ, Beklik Tepe (2.531 m.), Mihrap Dağı (2.100 m.), Zülküfül Dağı, Dutdibi Dağı, Vişin Dağı 2.400 m., Geherdilek Dağı (2.350 m.), Şeryakşan Dağı (2.564 m.), Süpliz Dağı (2.280 m.), Geherdilek Dağı (2.350 m.), Pirecmen Dağı (2.010 m.), Tonekrak Dağı, Heredan Dağı, Koz Dağı (2.283 m.), Cirbir Dağı, Lis Dağı (2.220 m.), Adem Dağı (2.100 m.), Kuç Dağı, Şapur Dağı, Vişin Dağı (2.400 m.), Mızak Dağı, Bebek Dağı, Eshab-ı Kehf Dağı, Zırıht Dağı, Cun Dağı, Piraziz Dağı, Nerip Dağı, Dakyanus Dağı, Derhazan Dağı, Nem Dağı, Çime Dağı, Dübrü Dağı, Anduk Dağı (2.830 m.), Berbihif Dağı (2.593 m.), Kâser Dağı, Melûl Dağı, Gûhhermi Dağı, Ayindar Dağı, Tercii Dağı, Dikân Dağı, Biler Dağı, Hacertun Dağı, Dertopar Dağı, Beel Dağı, Gaban Dağı, Mezra Dağı, Şahgeldi Dağı, Barbeş Dağı, Balaher Dağı, Salahl Dağı, Güne Dağı, Karaoğlu Dağları, Zarfa Dağları, Püsküllü Dağları, Aşurkar Dağı, Petekkaya Dağı, Gelincik Dağı, Karacadağ, Mergâmir Tepesi (1.919 m.), Arduk Dağı 2.830 m. ile ilin en yüksek noktasıdır.

OVALAR

Behremki Ovası: Kiki Ovası'nın devamıdır. Yüzölçümü 18.000 hektar olan ova Bismil ilçesinin önemli bir bölümünü kaplar.

Dicle Ovaları: Dicle'nin solunda, ırmak boyunca uzanan ovalardır. Pamuklu, Anbarçay, Sinan ve Silvan belli başlı ovaların en önemlileridir. Yüzölçümleri 5-6 bin hektardır.

Gevran Ovası: Yüzölçümü 15.000 hektardır. Mısır ve darı ekimi yapılan ovaya Ergani Ovası adı da verilir.

Karahan Ovası: Gevran Ovası'nın devamı olup, Diyarbakır ve Karacadağ eteklerine kadar uzanır. Yüzölçümü 10.000 hektardır. Ovada daha çok hayvancılık yapılır.

Kiki Ovası: Çınar ilçesinin doğu ve güney bölgelerindedir. Yüzölçümü 25.000 hektardır. Toprağı çok verimlidir.

AKARSULAR

Ambar Çayı: Şeren köyünde Aynıkebir'den kaynaklanır. Köke Suyu

ve Kuruçay ile birleştikten sonra Anbar Çayı adını alır ve Dicle'ye karışır. Uzunluğu 45 km.'dir.

Batman Çayı: Kulp ve Sasun'dan doğan iki sudan oluşur. Şakiram Çayı'nı ve Sasun'dan gelen suyu aldıktan sonra, Batman Çayı adını alır. Hasankevf önünde Dicle'ye karışır.

Güngüş Çayı: Güngüş Dağları'ndan doğar ve Fırat'a karışır.

Dicle Irmağı: İki kaynaktan oluşur. Birinci kaynak Mastar ve Sarımeşe (Elazığ) Dağları arasındaki Gölcük bölgesinden doğar. Bu kol Ayrancı Deresi, Behru Deresi ve Şimşirik Suyu'nu aldıktan sonra Delucan bölgesinde Bırklin'den gelen ikinci kolla birleşerek Dicle adını alır. Dicle sağdan Havar, Yenice ve Karasu derelerini, soldan Ambar, Kuru, Pamuk, Sinan ve Batman çaylarını alır. Sonra Göksu ve Aşağı Hanik çaylarını alarak Irak topraklarına girer. Uzunluğu 452 km.'dir (Gölcük-Irak).

Kalhane Suyu: Boğazköy yakınından doğar. Suyu tarla sulamasında kullanılır.

Madrap Suyu: Malönü'nden doğar. Çeltik ekim alanlarının sulamasında kullanılır.

Medya Çayı: Çermik bölgesindedir. Birçok köyün topraklarını sular.

Sinan Suyu: 15.000 dönüm tarlanın sulanmasında kullanılan Sinan Suyu, Çermik'in arkasındaki dağlardan doğar.

Sinek Çayı: Sinek köyü yakınlarından doğar. Cavsak Suyu ve Kızılçubuk Suyu'nu aldıktan sonra Konaklı önünde Murad adını alır. Engeç kövünde Fırat'a karışır.

GÖLLER

Devegeçidi Barajı: Dicle'nin bir kolu olan Devegeçidi Deresi üzerinde kurulmuştur. Depolama hacmi 187 milyon m³.'tür. Tırbasipi köyü yakınındaki baraj sayesinde 10.600 hektar alan sulanabilmektedir.

Gözegöl Göleti: İle 25 km. uzaklıktadır. Dengecük, Gücük, Gürza, Demalan, Cankatran ve Hestiyan bölgelerinde sulamada ve büyükbaş hayvanların içme suyu olarak kullanılır.

Karakaya Barajı: Enerji üretimi için yapılan bu baraj, önümüzdeki yıllarda tam kapasite ile çalışmaya başlayacaktır.

Kurtkaya Göleti: Bu gölet sayesinde 9.000 hektarlık alan sulanmaktadır.

Ortaviran Göleti: Ortaviran köyüne 1.5 km. uzaklıktadır. Göletten Aşağı Ortaviran, Yukarı Ortaviran, Lüküs, Gölkesen ve Curan köylerinin içme suyu sağlanır.

İKLİMİ:

İlde sert bir kara ve yarı kurak yayla iklimi hakimdir. Yazlar çok sıcak, kışlar ılık geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 15.9°C.'dir. Haziran, temmuz, ağustos ve eylül en sıcak geçen aylardır.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 495.9 mm.'dir.

Rüzgâr: İlde kuzeybatı rüzgârı hakimdir. Bunu kuzey ve batı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.6 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 32.5'i orman ve fundalıklarla, % 41'i ekili-dikili alanlarla, % 21.5'i de çayır ve maralarla kaplıdır. İlkbaharda yemyeşil olan otlar sıcakların başlaması ile kurur ve her taraf bozkır halini alır. Yalnız dere boyları ve bazı serin vadiler yeşilliklerini koruyabilirler. Bozkır alanlarının çevresini çıplak alanlar ve bozuk baltalık meşe ormanları kaplar Ormanlar ilin doğusunda 700 m. yüksekten başlar. Daha aşağılarda ve Dicle boylarında yabani meyve ağaçları vardır. Yüksek bölgelerde ardıç,vadilerde söğüt, çınar, ceviz, kavak gibi ağaçlara rastlanır. İlde gerçek anlamda orman yoktur.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Yaban domuzu, tavşan, ayı, kurt, çakal, sincap, tilki, sansar, dağ keçisi, benekli pars, kartal, şahin, akbaba, atmaca, beyaz kartal ve ağaçkakan belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çermik Kaplıcası: Çermik ilçesine 3 km. uzaklıktadır. Suyu kadın hastalıkları ve üst solunum yollarına iyi gelir; **Ankaris Şifalı Suyu:** Hani ilçesine 3 km. uzaklıktadır. Suyu sarılık hastalığına ve böbrek taşlarının düşürülmesine yardımcı olur.

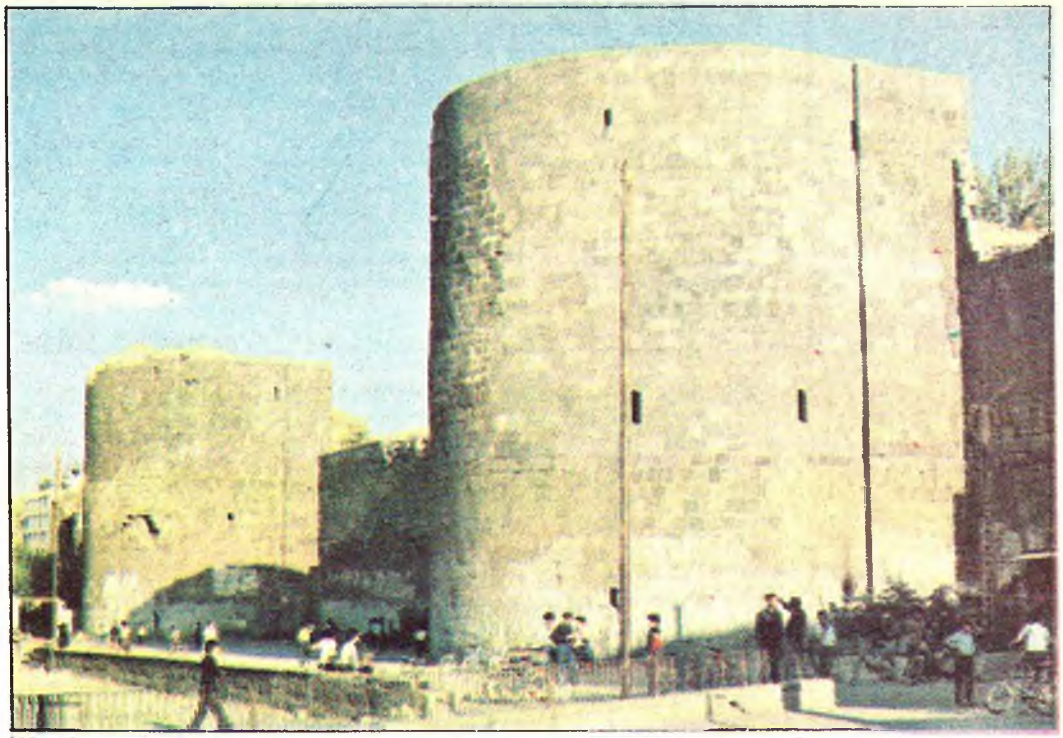

Diyarbakır Kalesi

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Diyarbakır Kalesi: Dünyaca ünlü kalelerdendir. Hurriler döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir; **Nestorian Kilisesi:** İçkale'de VI. yy. yapısıdır. Bizans döneminden kaldığı tahmin edilmektedir; **Ulucami:** Güneydoğu Anadolu'nun en eski camii olarak bilinir; **Ömer Şeddad Camii:** Mardin kapısı girişindedir. 1150- 1151'de İnanoğulları zamanında yapılmıştır; **Kale Camii:** İçkale'de surlara bitişiktir. Hz. Süleyman ve Nasiriyye Camii olarak da anılmaktadır. Minaresindeki yazıtında 1160'da Nisanoğulları'ndan Ebu'l-Kasım Ali tarafından yaptırıldığı belirtilir; **Nebi Camii:** XV. yy.'da Akkoyunlular devrinde yapılmıştır; **Hoca Ahmed Camii:** Diyarbakır'ın güneyinde bulunur. 1489'da Hoca Ahmed tarafından yapılmıştır; **Lala Bey Camii:** XV. veya XVI. yy. başlarında Eğil beylerinden Lala Kasım tarafından yapılmıştır; **Fatih Paşa Camii:** 1516-1520'de Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. İlk yaptırılan Osmanlı yapısı olup, Türk mimarlık tarihinde önemli bir yeri vardır. **Hüsrev Paşa Camii:** 1521-1528'de Hüsrev Paşa tarafından medrese olarak yaptırılmış 1728'de minare eklenmiştir; **İskender Paşa Camii:** 1551'de İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır. Doğusunda türbesi bulunmaktadır; **Melek Ahmed Paşa Camii:** 1587-1591'de Melek Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır; **Nasuhpaşa Camii:** 1606-1611'de Nasuh Paşa tarafından yaptırılmıştır; **Kurt İsmail Paşa Camii:** 1869-1817'de Hatunoğlu Kurt İsmail Paşa, kardeşi Meded Bey adına yaptırmıştır: **Mesudiye Medresesi:** Ulu Camii çevresinde bulunan yapılar topluluğu içindedir. 1198-1199'da II.Ebu Muzaffer Sökmen zamanında yapımına başlanmış, 1223'te Mevdud zamanında tamamlanmıştır; **Ali Paşa Medresesi:** 1543-1547'de Hadım Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır; **Lala (Lâle) Bey Türbesi:** XV. veya XVI. yy.'da yapıldığı tahmin edilmekte olan eserin en ilginç yanı Diyarbakır türbelerinde rastlanmayan mumyalık bölümünün bulunmasıdır; **Yeni Han:** Zinciriye Medresesi arkasındadır. 1788-1789'da Seyyit Hacı Abdullah tarafından yaptırılmıştır; **Artukoğulları Sarayı:** İçkale'de, Virantepe, Toptepe diye bilinen tepede kurulmuş, 1200-1222'de Artukoğulları'ndan Nasiruddin Salih Mahmud bin Muhammed devrinde yapılmıştır: **Devegeçidi Köprüsü:** Devegeçidi Suyu üzerinde, mimarisi ve yazıtları ile ilgi çekici bir Artuklu yapısıdır. 1218'de Mahmud İbn Muhammed tarafından yaptırılmıştır; **Atak (Antak) Şehri:** Lice ilçesindedir. Şehirde Artukoğulları devrinden kalma (XIV. yy.) cami ve "Ak Minare" diye tanınan yapı kalıntıları ile Atak (Antak) Kalesi bulunmaktadır; **Malabadi Köprüsü:** Silvan ilçesindedir. Tarihî ve mimari bakımından bölgenin en önemli yapısı olan köprü 1147'de Artukoğulları'ndan Timurtaş bin Ilgazi tarafından yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Diyarbakır'ın adı Asur kaynaklarında Amidi olarak geçer. Sonraları Arabistan'dan kalkıp Dicle boylarına göçeden Bekr kabilesi yerleştikleri topraklara "Berklerin diyarı" anlamına gelen "Divar-ı Bekr" adını vermişlerdi. 1937 yılında Atatürk yaptığı bir konuşmada bu güzel şehirden Diyarbakır olarak bahsetti. Bu ad kısa bir süre sonra Bakanlar Kurulu'nca onaylandı ve Diyarbekir resmen Diyarbakır oldu.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Diyarbakır pek çok devletin hakimiyeti altında kalmıştır. En son olarak Safeviler'in hakimiyeti altında olan şehir Osmanlılar için oldukça büyük bir önem taşıyordu. Osmanlı Devleti'nin doğu sınırı için önemli bir setti. 15 Eylül 1515'te Osmanlı ordusu hiçbir direnişle karşılaşmadan şehri teslim aldı ve Diyarbakır eyalet haline getirildi. O tarihten, cumhuriyete kadar bu durum devam etti. Cumhuriyetin ilanıyla il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.O. 2000 Hurri Krallığı
XIV. yy. Asurlular
M.O 550-331 Persler
M.Ö. 331 Makedonyalılar
M.Ö. 323 Selökid Krallığı
M.Ö 140 Partlar
69-M.S. 226 Romalılar
395 Bizanslılar
639 Araplar
661 Emeviler
750 Abbasiler
869 Şeyhoğulları
978 Büveyhoğulları
1085 Selçuklular
1097 İnaloğulları
1183 Artukoğulları
1232 Eyyübiler
1259 İlhanlılar
1394 Akkoyunlular
1507 Safeviler
1515 Osmanlılar
2 Kasım 1895 Ermeni ayaklanması.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA DİYARBAKIR

I. Dünya Savaşı sonlarında şehir işgale uğramadı. Ancak o yıllarda Vilayet-i Sitte (Altı vilayet) diye anılan doğu illeri arasında yer alıyordu. Bu sebeple Mondros Mütarekesi sonucunda ciddi bir işgal tehdidi altında kaldı. Ayrıca ABD Diyarbakır'ı kurulmasını planladığı Ermeni devletine vermek istiyordu. İngilizler de bölgede bir Kürt devleti kurmayı amaçlıyorlardı. Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından Diyarbakır'da işgalleri protesto etmek için bir imdat komitesi kuruldu. Ayrıca şehirde İzmir'in işgalini protesto etmek amacıyla büyük bir miting düzenlendi. Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-i Millîye Cemiyeti'nin bir şubesi de Diyarbakır'da kuruldu. Diyarbakır milli kuvvetlere bu teşkilâtlarıyla gönüllü güç sağlamıştır.

İLÇELERİ

- BİSMİL
- ÇERMİK
- ÇINAR
- ÇÜNGÜŞ
- DİCLE
- ERGANİ
- HANİ
- HAZRO
- KULP
- LİCE
- SİLVAN

BİSMİL: İl merkezinin 68 km. doğusunda yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 61.517 olup bunun 19.059'u ilçe merkezinde, 42.458'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 88 köyü vardır. Yüzölçümü 1.748 km².'dir.

Orta dereceli okulu, hastanesi bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır. İlçe, verimli Behremki Ovası üzerindedir. Tahıl, pamuk, keten ve üzüm başlıca tarım ürünleridir.

Bismil evvelce bucak iken 1936'da ilçe haline getirilmiştir.

ÇERMİK: İl merkezinin 90 km. kuzeybatısındadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 36.893'tür.Bunun 9.798'i ilçe merkezinde, 27.095'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 65 köyü vardır. Yüzölçümü 1.032 km².'dir.

Lisesi, Halk ve Çocuk Kitaplığı, hastanesi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pirinç, pamuk ve meyve üretilir. İlçe toprakları dağlık ve ormanlıktır. Denizden yüksekliği ortalama 720 metredir. Diyarbakır'la bağlantısı Ergani üzerinden sağlanır. Ergani'den geçen kara ve demiryolundan yararlanır.

ÇINAR: İl merkezinin 30 km. güneyinde, Divarbakır- Mardin karayolunun üzerindedir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 35.668 olup bunun 6.115'i merkezde, 29.553'ü bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 51 köyü vardır. Yüzölçümü 1.952 km².'dir. Yüzölçümü bakımından Diyarbakır'ın en büyük ilçesidir. Köyler güneydeki Kiki Ovası üzerinde toplanmıştır. Ova köylerinde tahıl ekimi yapılır. Batıda, Karacadağ yakınlarında çok seyrek olarak bulunan köylerde ise halk hayvancılıkla uğraşır.

Orta dereceli okulları ve sağlık merkezi vardır. İçme suyu, elektriği bulunan ilçenin büyük bir de yüzme havuzu vardır. İlçe 1940- 1950 arasında devletçe ev yapılarak göçmenlerin yerleştirilmesinden sonra gelişmiştir.

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	323.448	235.617	87.831	3.010	107
Bismil	61.517	19.059	42.458	1.748	35
Çermik	36.893	9.798	27.095	1.032	36
Çınar	35.668	615	29.553	1.952	18
Çüngüş	17.955	3.684	14.271	489	37
Dicle	35.170	5.729	29.441	738	48
Ergani	59.359	24.218	35.141	1.489	40
Hani	23.018	8.077	14.941	415	55
Hazro	18.974	4.426	14.548	419	45
Kulp	42.047	5.619	36.428	1.601	26
Lice	41.402	8.298	33.104	1.083	38
Silvan	82.699	43.624	39.075	1.379	60
Toplam	778.150	374.264	403.886	15.355	51

ÇÜNGÜŞ: İlin kuzeybatısında, merkeze 114 km. uzaklıktadır. 1980 sayımında nüfusu 17.955 idi. Bunun 3.684'ü ilçe merkezinde, 14.271'i de köylerde yaşar. İlçeye bağlı 35 köy vardır. Yüzölçümü 489 km²'dir.

Ortaokulu, sağlık merkezi, içme suyu ve elektriği vardır. Karakaya Barajı'ndan da yararlanmaktadır.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Tahıl ve meyve yetiştirilir.

DİCLE: İlin kuzeyinde, adını taşıdığı nehrin kenarında yer alır. Merkeze uzaklığı 88 km.'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 35.170 olup, bunun 5.729'u merkezde, 29.441'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 35 köy vardır. Yüzölçümü 738 km².'dir.

İlçe halkının geçim kaynağı tarımdır. Tahıl ekimi yapılır ve meyve yetiştirilir. Halkın bir kısmı bu ilçeye yakın olan Güleman Krom İşletmesi'nde çalışır.

İlçenin ortaokulu, elektriği, içme suyu, sağlık merkezi vardır.

ERGANİ: İlin kuzeybatısında, merkeze 56 km. uzaklıktadır. İlçeden devlet karayolu ve demiryolu geçer. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 59.359 olup, bunun 24.218'i merkezde, 35.141'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 70 köyü vardır. Yüzölçümü 1489 km²'dir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kitaplığı, elektriği ve içme suyu vardır. Halkın geçimi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Sebzecilik ve meyvecilik önemlidir. Badem ve üzüm çok yetişir. Kara ve demiryolu üzerinde olduğu için nakliyecilik de gelişmiştir.

Ergani'de Shell Petrol Şirketi tarafından işletilen 6 faal petrol kuyusu, un ve çimento fabrikaları vardır.

HANİ: İlin kuzeyinde, merkeze 94 km. uzaklıkta, dağlık bir kesimde yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 23.018 idi. Bunun 8.077'si ilçe merkezinde, 14.941'i köylerde bulunuyordu. İlçeye bağlı 18 köy vardır. Yüzölçümü 415 km².'dir.

İlçenin orta dereceli okulu, sağlık merkezi, içme suyu ve elektriği vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, sebze ve meyve yetiştirir. Üzüm ve badem çok üretilir.

HAZRO: İlin kuzeydoğusunda, merkeze 76 km. uzaklıktadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 18.974'tür. Bunun 4.426'sı merkezde, 14.548'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 22 köy vardır. Yüzölçümü 419 km².'dir.

İlçenin ortaokulu, sağlık merkezi, içme suyu ve elektriği vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, hayvancılık ve meyve üretimi önemlidir.

KULP: İlin kuzeydoğusunda merkeze 128 km. uzaklıktadır. Kuzeyi ve doğusu dağlarla çevrili bir düzlükte yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 42.047'dir. Bunun 5.619'u merkezde, 36.428'i bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 45 köyü vardır. Yüzölçümü 1.601 km².'dir.

İçme suyu, elektriği, ortaokulu, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Yüksek yerlerde hayvancılık önemlidir. Ovalık kesimde tahıl, pamuk ekimi yapılır.

LİCE: İlin kuzeyinde, merkeze 90 km. uzaklıkta, Akdağ eteklerinde, Akı Tepesi'nde kurulmuştur. 1980 sayımında toplam nüfusu 42.402 olup, bunun 8.298'i merkezde, 33.104'ü bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 55 köyü vardır. Yüzölçümü 1.083 km².'dir.

Lice'de lise, hastane, içme suyu ve elektrik vardır. 1975 depreminde

büyük zarar gören ilçenin bir bölümü yeniden kurulmuş ve Yenişehir adını almıştır. Diyarbakır-Bingöl karayolunun buradan geçmesi ilçenin gelişmesini hızlandırmıştır.

Ekonomisi tarıma dayanır. Hayvancılık önemlidir. Tereyağ ve badem ilçe dışına satılan başlıca ürünlerdir.

SİLVAN: İlin doğusunda, merkeze 82 km. uzaklıktadır. Nüfus bakımından Diyarbakır'ın en büyük ilçesidir. İlçe merkezinde yaşayan nüfus köylerdeki nüfustan fazladır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 82.699 olup, bunun 43.624'ü ilçe merkezinde, 39.075'i köylerde yaşar. 2 bucağı ve 65 köyü vardır. Yüzölçümü 1.379 km².'dir.

Orta dereceli okulları, hastanesi, kütüphanesi, elektriği ve içme suyu vardır. Diyarbakır- Bitlis- Siirt karayolu Silvan'dan geçer.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, tütün, pirinç, sebze ve meyve yetiştirilir. Tütünü ve pirinci meşhurdur.

Surlarla çevrili eski bir yerleşim merkezi olan Silvan'da çeşitli dönemlere ait tarihî kalıntılar çoktur.

Silvan Türkiye'nin en büyük ilçeleri arasında yer alır.

EKONOMİSİ:

Diyarbakır'ın ekonomisi tarıma dayanır. Sanayi gelişmemiştir. Ancak kalkınmada öncelikli iller arasına alındığı ve birçok projeler üzerinde çalışılmakta olduğundan önümüzdeki yıllarda sanayiin de il ekonomisinde önemli bir pay alması beklenmektedir. Bugün il gayri safi gelirinin % 42'si tarımdan % 10'u da sanayiden sağlanmaktadır. Geri kalanın % 11'i ticaret, % 7'si ulaştırma diğer kısmı da devlet hizmetleri ve çeşitli iş kollarından elde edilir. Buna rağmen ilin Türkiye genelinde gayrı safi millî gelirdeki payı tarımda % 1.8, sanayide % 0.8, inşaat %1.4, devlet hizmetleri % 1.1 genel payı da % 1'dir.

Tarım: Diyarbakır tarımında tahıl ekimi birinci sırayı alır. Yılda vaklaşık 350 bin ton buğday, 220 bin ton arpa, 6 bin ton darı, 10 bin ton pirinç, 7 bin ton mercimek ve 13 bin ton baklagiller elde edilir.

Ilde en çok yetiştirilen sanayi bitkileri tütün, pamuk, susam ve ketendir. Yılda 4.500 ton s af, 7.000 ton çiğit olmak üzere 11.500 ton pamuk, 1.500 ton susam, 65 ton keten üretilmiştir.

Sebzecilik Diyarbakır tarımında önemli bir yer tutar. Meyveden çok sebze sınıfına giren karpuz ve kavun üretiminde Diyarbakır'ın dünya çapında bir ünü vardır. İrilikleri ve lezzet bakımından meşhurdurlar. Türkiye'de üretilen toplam karpuzun % 7.3'ü, kavunun % 5.1'i, hıyarın % 9.5'i kabağın % 4'ü soğanın % 3.3'ü buradan sağlanır. Patlıcan, domates, biber ve fasulye de il sebzeciliğinde önemli yer tutar.

Meyve olarak en çok üzüm ve ceviz yetiştirilir. Badem, nar, dut ve armut bol yetiştirilen diğer meyvelerdendir. Ayrıca az miktarda elma, kayısı, erik ve incir yetiştirilir.

Bugün Diyarbakır'da 4 bini aşkın traktör, 115 biçerdöver, 400 harman makinesi, 2.100 mibzer bulunmaktadır. 150 bin ton dolaylarında da sun'i gübre kullanılmaktadır.

Hayvancılık: Diyarbakır'ın 330 bin hektarlık alanı çayır ve meralarla kaplıdır. Bu bakımdan hayvancılığa oldukça elverişlidir. Ancak hayvancılık ilkel usullerle yapıldığı için üretim çok düşüktür. İlde kurulan Et Kombinası'na rağmen çoğu hayvan yetiştiricileri hayvanlarını canlı olarak diğer illere satarlar. Ancak son yıllarda yapılan cinslerin ıslahı ve yeni beslenme şekilleri üretimi arttırmaya başlamıştır. Bugün ilde 850 bin koyun, 590 bin kılkeçisi, 400 bin sığır, 30 bin manda, 42.000 eşek, 13 bin katır ve 15.500 at vardır. İlde ayrıca 18.000 kadar arı kovanı vardır. Diyarbakır'da 88 bin ton süt, 6.555 ton et, 322.500 adet deri ve 127 ton bal üretilir.

Madenler: Diyarbakır'daki yeraltı kaynaklarının başında petrol ile Kulp ilçesindeki demir yatakları gelir. Ayrıca Ergani'de manganez, Dicle'de asbest, Çınar'da fosfat bulunmaktadır.

Sanayi: Diyarbakır'da inşaat sanayi dışında diğer sanayi kolları gelişmemiştir. İnşaat sanayii de pek gelişmiş olmamakla birlikte il sanayiinin büyük kesimini teşkil etmektedir. Bu ilimizde bulunan büyük işletmelerin hepsi devlete aittir ve çoğu tarım ürünlerini işlemektedir.

İldeki bellibaşlı kuruluşlar şunlardır: Sümerbank Pamuklu Dokuma Fabrikası (Yılda yaklaşık 450 ton pamuklu), Sümerbank Halı ve Yünlü Dokuma Sanayii (Yılda yaklaşık 150 bin metrekarelik üretim), Yem Fabrikası, Tekel İçki Fabrikası, Süt Endüstrisi Kurumu. Henüz çalışmaya başlamış veya başlayacak olan diğer sanayi kuruluşları da şunlardır: Türkiye Elektromekanik Sanayii'nin denetimindeki Buhar ve Su Türbinleri Fabrikası, Jeneratör ve Motor Fabrikası, Küçük su türbini ve Pompa Fabrikası, Tekel, İçki ve Sigara Fabrikası, Ergani Çimento Fabrikası.

Diyarbakır'da özel kesime ait kuruluşlar daha çok küçük işyerleri olup dokumacılık, bakırcılık, demircilik ve kuyumculuk alanında belirginleşmişlerdir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Diyarbakır uzun havaların yoğun olduğu bir şehirdir. Yörenin en ünlü türküleri, Karanfilsin Tarçınsın, Diyarbakır Şad Akar, Ay Doğar Sini Sini, Bahçada Yeşil Çınar, Çay İçinde Döğme Taş, Hele Yar Zalım Yar, Esmerim, Bir Mumdur, Karanfil Eker misin, Karşıki Dağlar vb.'dir. Geleneksel çalgıların başında davul gelir. Kabak kemane, dilli ve dilsiz kavallar vb. diğer çalgılar arasındadır. Geleneksel oyunların çoğu halay türündedir. Çepik, Lorke, Çaçan,Esmer, Tik, Girani halayları en tanınmışlarıdır; Giyim- Kuşam: Diyarbakır'da kadın başında kofi ve saçaklı fes bulunur. Onun üzerine altınlar dizilir. Fes altına boyuna ipek veya pamuklu namazlık örtülür. Gövdede "kras" denilen içlik vardır. Onun üzerine zübun entari giyilir. Üç etek ve "kutik" zübunun üzerine giyilir. Bacakta "derpi" şalvar bulunur. Hızma, halhal, altın ve hasır bilezikler Diyarbakırlı kadınların takıları arasındadır. Erkek giysilerinde başta papak bulunur. Etrafına ipek "puşu" sarılıdır. "İçlik" mintan üstünde kapaklı veya kırkdüğme yelek diğer giysileri oluşturur. Diyarbakırlı erkekler renk renk yünlerden örülmüş desenli çoraplar giyerek ayaklarına çarık veya yemeni takarlar.

TÜRKÜLERİ:

Esmerim biçim biçim
Ölürem esmer için
Alem bana düşmandır
Esmer sevdiğim için.

Hele yâr yâr kibar yârim esmerim
Sen güzelsin esmerim, sen benimsin esmerim.

Esmer bugün ağlamış
Ciğerimi dağlamış
Kara kaşın üstüne
Siyah poşu bağlamış.

DİYARBAKIR'IN ÜNLÜLERİ:

Ahmed, Arif (1927- ozan); Ali Emirî (1857-1924- araştırmacı, tezkire yazarı), Altınmeşe, İzzet (1945- halk müziği sanatçısı), Asena, Orhan (1922- oyun yazarı), Atılgan, Enver (1931- eğitimci, şair), Beysanoğlu Şevket (1920- araştırmacı, yazarl), Binyazar, Adnan (1934- eleştirmen), Diyarbekri, Hüseyin (?-1574- Osmanlı tarihçisi), Gökalp, Ziya (1876-1924- yazar, düşünce adamı), Göksel, A. Nüzhet (1897-1961- eğitimci, yazar), Güvenç, Cemal (1925- ressam), Güzelses, Celal (1900-1959- folklorcu), Karakoç, Sezai (1933- ozan), Molla Çelebi (?-1655- XVII. yüzyıl İslâm bilgini), Nesimî (?-1404- divan şairi), Ozansoy, Faik Ali (1875-1950- şair), Öngören Ferit (1932- yazar), Öngören Veysel (1931- ozan), Pamukçu, Mahir (1912- bilim adamı), Süleyman Nazif (1869-1927- şair yazar), Tarancı, Cahit Sıtkı (1910-1956- şair), Tekin, Adil (1910- fotoğraf sanatçısı), Timur Tümer (1935- bilim adamı).

DİYARBAKIR'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adıyaman	204
Ankara	922
Bingöl	142
Elazığ	409
İstanbul	1.380
İzmir	1.426
Siirt	198

NOT: Diyarbakır'a trenle de gidilebilir. İstanbul- Ankara- Sivas-Diyarbakır- Kurtalan seferini yapan Güney Ekspresi haftada dört gün Diyarbakır'a gelir. Aynı yolu izleyen yolcu treninin seferleri haftada 3 gündür. Diyarbakır'a İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri yapılmaktadır.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Aksu
BAHÇE
Sakçagöz
Fevzipaşa
İSLAHİYE
Burç
Musabeyli
Polateli
KİLİS

ARABAN
YAVUZELİ
Gaziantep yaylası
Fırat
GAZİANTEP
Nizip
NİZİP
BİRECİK
OĞUZELİ
Barak
Doğanpınar
Elbeyli

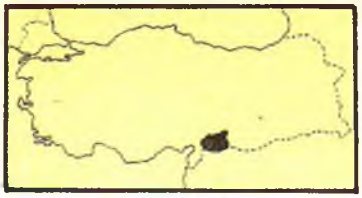

GAZİANTEP

OTOMATİK TELEFON KODU: 851
İL TRAFİK KODU: 27
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 36° 28' ve 38° 01' doğu boylamları ile 36 ° 38' ve 37° 32' kuzey enlemleri arasında; **Yüzölçümü:** 7.642; **Yeri:** Doğusunda Urfa, kuzeydoğusunda Adıyaman, kuzeyinde Kahramanmaraş, batısında Adana ve Hatay, güneyinde Suriye vardır; **Nüfusu:** 808.697; **Nüfus Yoğunluğu:** 106; **İlçe Sayısı:** 6: Araban, İslahiye, Kilis, Nizip, Oğuzeli, Yavuzeli; **Bucak Sayısı:** 15;**Köy sayısı:** 600; **Toprakları:** % 51.9 dağlar, % 26.9 ovalar, % 2.2 yaylalar, % 19 platolar; **Dağları:** Sof Dağları (Kartal Dağları (Kepekçi Tepesi 1.496 m.), Sam Dağı 1.050 m.,Dülükbaba Dağı 1.250 m, Güreniz Dağları 1.069 m, Karadağ 1.008 m., Ganibaba Dağı, Sarıkaya Dağı 1.100 m, AmanosDağları; **Ovaları:** İslahiye Ovası, Barak Ovası, Tıbaşar (Oğuzeli) Ovası, Yavuzeli- Araban ovaları; **Akarsuları:** Akdeniz havzası akarsuları (Karasu, Karçay, Afrin Çayı, Aksu), Fırat havzası suları (Karasu, Merzimer Çayı, Nizip Çayı, Alleben- Sacır Suyu), Çöl kapalı havzası akarsuları (Balık Suyu, Küveyk Suyu); **Eğitim Oranı:** % 54.8; **İlkokul Sayısı:** 651;**Ortaokul Sayısı:** 55; **Lise Sayısı:** 14; **Kütüphane Sayısı:** 4; **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, pirinç, şeker pancarı, tütün, susam, keten tohumu, mercimek, üzüm, koyun, kılkeçisi, sığır, manda, eşek, at); **Madenler** (Manganez, amyant, demir, krom, fosfat); **Üretim** (Şarap, rakı, çimento, iplik dokuma, sabun, un, makarna); **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 25.751 TL.

DAĞLAR

Amanos Dağları: Büyük bir bölümü Hatay ve Kahramanmaraş illerinde kalan dağlar, Nur Dağları ile Hatay-Maraş Çukurluğu'nu Gaziantep Platosu'ndan ayırır. Dağların doğu yamaçları Islahiye Ovası'nı kuşatır.

Gazibaba ve Sarıkaya dağları: Sof Dağları'nın Hatay yönündeki uzantısıdırlar. En yüksek noktası 1.100 m.'dir.

Güreniz Dağları: Dülükbaba Dağları'nın Fırat Irmağı'na kadar uzanan koludur. En yüksek noktası 1.069 m.'dir.

Karadağ: Sof Dağları'nın Adıyaman yönündeki uzantılarıdır. En yüksek noktası 1.008 m.'dir.

Sam ve Dülükbaba Dağları: Sof Dağları'nın ilin kuzeyinden Fırat Irmağı'na kadar uzanan kollarıdır. Dülükbaba Dağları'nın en yüksek noktası 1.250 m., Sam Dağları'nın en yüksek noktası ise 1.050 m.'dir.

Sof Dağları: Güneydoğu Toroslar'ın uzantılarıdır. En yüksek noktası 1.496 m. ile Kepekçi Tepesi'dir. Sof Dağları üç ana dağdan oluşur. Bunlar: Alıcı Sofu, Dımışklı Sofu ve Çarpın Sofu Dağları'dır.

Fuar'ın önündeki Atatürk heykeli

OVALAR

Barak Ovası: Nizip ilçesinin güneyindedir. Alüvyonla kaplı olan ovada tahıl, pamuk, meyve, sebze üretimi yapılır. Ayrıca ovada fıstıkçılık ve zeytincilik de önemlidir.

İslahiye Ovası: Amanos Dağları'nın doğusundadır. Yüksekliği 550 m. olan ovada üzümcülük büyük bir gelir kaynağıdır. Ovadaki üzüm ihraç edilir. Ayrıca ovada tahıl, sebze ve zeytin üretilir.

Tılbaşar Ovası: İlin güneyindedir. Oğuzeli ilçesinin önemli bir bölümünü içine aldığı için Oğuzeli Ovası adı da verilmiştir. Alüvyonla kaplı olan ovada üzüm, zeytin, fıstık, sebze, meyve ve tahıl yetiştirilir.

Yavuzeli-Araban Ovaları: Merkez İlçe ile Adıyaman arasındaki ovalardır. Denizden yüksekliği 400-600 m. arasında değişen ovalar, alüvyonlu toprakla kaplıdır. Ovalarda, yaz sebze ve meyveleri, üzüm ve zeytin yetiştirilir.

AKARSULAR

Afrin Çayı: Sof Dağları'ndan doğar ve Kilis'in batısında ülke sınırları dışına çıkar. Afrin Çayı Hatay'dan yeniden Türkiye'ye girer ve Karaçay'la birleşir.

Aksu: Sof Dağları'ndan doğar ve 40 km. sonra Kahramanmaraş topraklarına girer. Kahramanmaraş'ta Gölbaşı Suyu, daha sonra da Ceyhan Irmağı ile birleşir ve Adana'yı geçerek Akdeniz'e dökülür.

Alleben-Sacır Suyu: Sof Dağları'ndan doğar. Humanız bölgesine kadar adı Alleben olan su, bu bölgeden sonra Sacır Suyu adını alır. Akçakoyun bölgesinden Suriye'ye girer ve Fırat'a karışır. Uzunluğu 60 km.'-

dir.

Balık Suyu: Batı Gaziantep Yaylası'ndan doğar. Elbeyli'nin batısından Suriye topraklarına girer ve Halep'i geçerek Elmaç Batakhğı'nda son bulur. İl sınırları içindeki uzunluğu 40-45 km.'dir.

Karaçay (Karasu): Islahiye'nin kuzeyindeki Karagöl'den doğar. İl içinde 35-40 km. aktıktan sonra Hatay iline girer. Hatay'da Asi Irmağı ile birleşerek Akdeniz'e dökülür.

Karasu: Sof Dağları'ndan çıkar. Kahramanmaraş'tan Gaziantep sınırlarına girer. İl sınırındaki uzunluğu 40 km. olan Karasu Araban Ovası'nın ortasından geçtikten sonra Fırat ile birleşir.

Merzinen Çayı: Sam ve Dülükbaba Dağları'ndan doğar. Yavuzeli'ni geçtikten sonra Fırat ile birleşir. Uzunluğu 60 km.'dir.

Nizip Çayı: Sof Dağları üzerindeki Durnalık ve Dülük köylerindeki kaynaklardan oluşur. Fırat Irmağı ile birleşen çay, 80 km. uzunluğundadır. Nizip Çayı Barak Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

İKLİMİ:

İlin iklimi Akdeniz ve Doğu Anadolu iklimleri arasında geçiş niteliği gösterir. Kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 14.5°C'dir. En sıcak geçen aylar temmuz ve ağustos, en soğuk geçen aylar ocak ve şubattır.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 558.9 mm.'dir.

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr güneybatıdır. Bunu kuzeybatı ve batı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.2 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

İl topraklarının %62.5'i ekili-dikili alanlardan, %22.4'ü orman ve fundalardan, % 14'ü çayır ve meralardan, % 1.1'i ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Dağlık alanlar orman, ova ve yaylalar otlak görünümündedir. Makiler geniş bir yer kaplar, fakat orman örtüsü azdır.

Tarıma elverişli alanlarda, tahıldan başka zeytin, fıstık, meyve ve sebze yetiştirilir. Zeytinlikler daha çok Kilis ve Merkez İlçe'dedir. Bağlar Merkez İlçe, Oğuzeli, Nizip, Kilis ve Islahiye'de yaygındır. Fıstık bahçeleri ise Nizip, Araban ve Yavuzeli'nde çoktur.

Türkiye'de en çok bağı olan ve en çok üzüm yetiştirilen il Gaziantep'tir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Keklik, bıldırcın, üveyik, şakalak, titoz, koskavuk, turaç, turna, kılkıvrak, yabanî ördek, geyik, dağ keçisi, sansar, kunduz, porsuk, tilki, çakal, tavşan ve domuz belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Piknik Alanları: Sacır Çayı kıyıları, Nizip Çayı kıyıları, Tutluk, Sam Burç, Güceğin, Güllük, Karpuzatan, Çayırgan, Karapınar, Dülükbaba.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Gaziantep Kalesi: Hititler döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. **Dülük:** Şehre 10 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Hititler'in din merkezi idi. **Camiler:** Ömeriye Camii, Boyacı Camii, Eyüpoğlu Camii, Ali Nacar Camii, Ali Dola Camii, Tahtalı Camii, Ağa Camii, Handaliye Camii, Alaybey Camii, Hacı Hasır Camii, Şeyh Fethullah Camii, Bostancı Camii, Bekirbey Camii, Ahmed Çelebi Camii, Şirvanî Camii, Ömer Şevh Camii, Kozanlı Camii, Ayşe Bacı Camii, Hüseyin Paşa Camii, Karagöz Camii, Kara Tarla Camii, Mehmed Nuri Paşa Camii, Ulu Camii, Akcurun Camii, Canbolat Bey Camii, Şeyh Camii, Hindioğlu Camii, Çalık Camii, Cuneyne Camii, Kadı Camii; **Ramazaniye Medresesi:** 1713'te Seyid Ahmed tarafından yaptırılmıştır; **Gedikli Höyük:** Sakçagözü bucağına 10 km. uzaklıktadır. Bakırtaş döneminden kalma eski bir yerleşim bölgesidir; **Kırışkal:** Zincirli'ye 25 km. uzaklıkta eski bir şehirdir; **Cıncık:** İslahiye ilçesinin Kerküt köyündedir. Roma döneminden kaldığı tahmin edilmektedir; **Tilmen Höyük:** Islahiye ilçesine 10 km. uzaklıkta, bölgenin en büyük höyüğüdür; **Hanlar:** Şeker Han, Paşa Hanı, Hışva Hanı, Emir Ali Hanı, Millet Hanı, Kürkçü Hanı, Belediye Hanı; **Hamamlar:** Eski Hamam, Keyvan Hamamı, Paşa Hamamı, Şıh Hamamı, Pazar Hamamı, Naip Hamamı, Tabak Hamamı, Hüseyin Paşa Hamamı, Tuğlu Hamam; **Çeşmeler:** Kurdağa Çeşmesi, İbşir Paşa Çeşmesi, Fellah Çeşmesi, Küçük Çarşı Çeşmesi, Haffaf Çeşmesi.

ADI NEREDEN GELİYOR?

İl Cumhuriyet öncesi yıllara değin Ayıntap (Ayntab) adıyla anılmıştır. Osmanlı egemenliği sırasında Ayntab adı giderek Ayıntab'a dönüşmüş 6 Şubat 1921'de Gazi ünvanı eklenerek Gaziayıntap olmuştur. 1928'de ise kentin adı Gaziantep olarak değiştirilmiştir.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Gaziantep birçok devletin hakimiyeti altında kalmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında Gaziantep Osmanlılar'ın eline geçmiştir (1517). Antep Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra Dulkadiriye (Maraş) Eyaleti'ne bağlı bir sancak oldu. Bu durum XVIII. yüzyıla kadar devam etti. XVIII. yüzyılın sonlarında Maraş Eyaleti'ne bağlı bir kaza oldu. XIX. yüzyılda ise Halep Eyaleti'ne bağlı bir kaza haline getirildi (1818). 1908'de sancak, cumhuriyetten sonra da il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1200 Hititler
M.Ö. 539 Persler
M.Ö. 312 Selökid Krallığı
M.Ö. 69 Kommagene Krallığı.
M.S. 72 Romalılar
395 Sasaniler
1150 Selçuklular
1259 İlhanlılar
1349 Dulkadiroğulları
1353 Memlûklar
1400 Timur'un hakimiyeti
1480 Dulkadiroğulları
1517 Osmanlılar
6 Aralık 1918 Kilis'te İngiliz işgali
17 Aralık 1918 Gaziantep'te İngiliz işgali.
29 Ekim 1919 Kilis'te Fransız işgali
5 Kasım 1919 Gaziantep'te Fransız işgali.
6 Şubat 1921 Fransızlar'm şehri boşaltması. Antep'e Gazi ünvanının verilmesi.
9 Şubat 1921 Şehrin Fransızlar'a teslimi.
25 Aralık 1921 Gaziantep'in kurtuluşu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GAZİANTEP:

Gaziantep millî mücadelede en zor günler geçiren illerimizden biridir. İşgale karşı en kanlı direniş Gaziantep'te olmuştur. Mondros Mütarekesi'nin ardından İngilizler Kilis (16 Aralık) ve Gaziantep (17 Aralık)'i işgal ettiler. İngilizler'in bu işgali Fransızlar'ın tepkisiyle karşılandı ve İngiltere- Fransa arasında yapılan bir anlaşmayla Fransızlar 29 Ekim'de Kilis'i 5 Kasım'da Gaziantep'i işgal ettiler. Fransızlar bölgede baskı rejimi uygulamaya başladılar. İşgal halk tarafından büyük bir protesto ile karşılandı. Halk ufak birlikler kurarak Fransızlar'a saldırıyordu. 2 ve 3 Nisan günlerinde şehirde büyük çarpışmalar oldu ve Fransızlar yenildiler. Urfa'nın kurtuluşuyla Antep'e doğru hareket eden Fransız birliği şehri topa tuttu ve şehir tekrar Fransız hakimiyeti altına girdi. 1920 Mayıs'ında bölgedeki Fransızlar'a karşı yoğun bir direniş hareketi başlatılmıştı. Bunun üzerine Fransızlar bir ateş-kes imzalamak zorunda kaldılar (30 Mayıs 1920). Ateş-kesin 18 Haziran'da sona ermesiyle anlaşmaya yanaşmayan Fransızlar'a karşı 29 Temmuz 1920'de toplu bir saldırıya geçildi. Fransızlar da bu saldırıya hazırlıklıydılar. Ayrıca bölgedeki Ermeniler de Fransızlar'a yardım ediyorlardı. Fransızlar şehri topa tutarak millî kuvvetleri yok etmeyi düşündüler ve 9 Şubat'a kadar süren çarpışmalar sonucu şehir yeniden Fransızlar'a teslim edildi. I. ve II. İnönü zaferleri Fransızlar'da bir tedirginlik yarattı. Yunanlılar'ın akıbetini anlayan Fransızlar, aym akıbete uğramamak için 20 Ekim 1921'de Ankara hükûmeti ile bir anlaşma imzaladılar. 25 Aralık'ta da Gaziantep'i boşalttılar.

İLÇELERİ:

- ARABAN
- ISLAHİYE
- KİLİS
- NİZİP
- OĞUZELİ
- YAVUZELİ

ARABAN: İl merkezinin kuzeydoğusunda ve 64 km. uzağındadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 26.868 olup, bunun 8.213'ü ilçe merkezinde, 18.655'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 38 köy vardır. Yüzölçümü 496 km².'dir.

Fırat'ın kolu olan Karasu ilçeyi ikiye böler ve Araban Ovası'nı verimli hale getirir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Bağ ve fıstık ağaçları geniş bir alanı kaplar. Arabanlılar ilçelerinin doğusunda geniş bir alanı ağaçlandırmışlardır.

ISLAHİYE: İl merkezinin batısında, 89 km. uzaklıkta yer alır. İlçeden demiryolu da geçer. İlçenin batısında Amanoslar'ın bir kolu olan Gâvur Dağları uzanır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 85.605'dir. Bunun 22.082'si ilçe merkezinde, 63.523'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 70 köyü vardır. Yüzölçümü 1.513 km².'dir.

Gaziantep baklavasıyla meşhurdur

Gelişmiş bir ilçe olan Islahiye, ilin en verimli toprakları üzerindedir. Tahıl, baklagiller, pamuk, zeytin üzüm ve sebze yetiştirilir. Ormanı da vardır.

KİLİS: Yalnız Gaziantep'in değil, bütün Türkiye'nin en büyük ilçelerinden biri olan Kilis il merkezinin 58 km. güneybatısında, Suriye sınırına çok yakın bir noktada yer alır.

Nüfusu 95.419'dur. Bunun 58.335'i ilçe merkezinde, 37.0840'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 106 köyü vardır.

Ekonomisi tarıma ve sınır ticaretine dayanır. İlçe verimli bir ovanın üzerindedir. Bağcılık, baklagiller, sebze ve zeytin üretimi yapılır. Çok önemli bir ticaret merkezidir. Sanayi de önemlidir.

NİZİP: İl merkezinin 45 km. doğusunda, demiryolu güzergahında yer alır. Doğusunda, Urfa iliyle sınırı oluşturan Fırat Nehri vardır.

1980 sayımına göre toplam nüfusu 96.367 olup, bunun 38.967'si ilçe merkezinde, 57.400'ü bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 117 köyü vardır. Yüzölçümü 1.348 km²'dir.

Ekonomisi tarıma ve sınır ticaretine dayanır. Antep fıstığı, zeytin, mercimek ve buğday yetiştirir. Büyük sabun ve zeytinyağı fabrikaları da vardır. Gelişen sanayi nüfus artışını hızlandırmaktadır.

OĞUZELİ: İl merkezinin 17 km. güneydoğusunda yer alan Oğuzeli, mesire yerleriyle ünlüdür. Verimli Tılbasar Ovası üzerindedir. 1980 sayımına göre nüfusu 37.903 olup, bunun 7.847'si ilçe merkezinde, 30.056'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 88 köyü vardır. Yüzölçümü 474 km²'dir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	449.392	374.290	75.102	2.105	213
Araban	26.868	8.213	18.655	496	54
Islahiye	85.605	22.082	63.523	1.513	57
Kilis	95.419	58.335	37.084	1.243	77
Nizip	96.367	38.967	57.400	1.348	71
Oğuzeli	37.903	7.847	30.056	474	80
Yavuzeli	17.143	3.011	14.132	463	37
Toplam	808.697	512.745	295.952	7.642	106

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, üzüm, fıstık, zeytin ve sebze yetiştirir. Sacır Suyu ilçe topraklarını sular.

YAVUZELİ: İl merkezinin 37 km. kuzeyinde yer alır. Gaziantep'in en küçük ilçesidir. 463 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 17.143 idi. Bunun 3.011'i ilçe merkezinde, 14.132'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 30 köy vardır.

Bozatlı Çayı ile sulanan verimli Yavuzeli Ovası'nda üzüm, zeytin, tahıl, baklagiller, sebze ve meyve yetiştirilir. Ekonomisi tarıma dayalıdır.

EKONOMİSİ:

Gaziantep Güneydoğu Anadolu'nun en gelişmiş ilidir. Gayrı safi gelirinin % 35'ini tarımdan % 20'sini imalat ve inşaat sanayiinden sağlar. Antep fıstığı ve üzüm en çok bu ilimizde yetişir. İl topraklarının büyük kısmı ekime elverişlidir. Çalışan nüfusun % 62'si tarımla uğraşır.

Tarım: Sulanamayan arazilerden tahıl, sulanabilen arazide pamuk, pirinç susam ve tütün gibi sanayi bitkileri yetiştirilir. Meyvecilik, sebzecilik ve üzümcülük yaygındır. Antep fıstığı diye bilinen fıstık buradan dünyaya yayılmıştır. Türkiye'de en çok üzüm elde edilen ilimiz de Gaziantep'tir. Bu ilimizde yılda yaklaşık 200 bin ton buğday, 75.000 ton arpa, 56.000 ton mercimek, 6 bin ton nohut üretilir. Ayrıca 8 bin tonu saf, 12 bin tonu çiğit olmak üzere 20 bin ton pamuk, 49 bin ton soğan, 1.000 toh civarında susam elde edilir.

Sebzecilik bilhassa Islahiye, Kilis ilçelerinde ve Fırat kıyılarında yapılır. Toplam 250 bin ton dolayında gerçekleşen sebze üretiminde 57 bin tonla domates başta gelir. Diğerleri sıra ile patlıcan (29 bin ton) salatalık (6.000 ton), kabak (13.500 ton), sivribiber ve turptur.

Meyvecilik pek gelişmiş değildir. En çok yetiştirilen meyveler erik, incir, ceviz, zerdali ve nardır.

Üzüm ve fıstık Gaziantep ekonomisinin önemli özelliğidir. Fıstıkta verim bir sene yüksek bir sene düşüktür. Sürekli aynı kapasitede kalmaz (Sözgelimi 1970'de 22 bin ton ürün veren ağaçlardan ancak 4.200 ton fıstık elde edilebilmiştir). Bağcılık daha çok yaygındır. Daha doğrusu bir arazi hem fıstık bahçesi hem bağ olabilir. Bir tarladan iki meyve de yetiştirilebilir. Bu sebeple bağlık alanlar 80 bin hektar civarındadır. 20 türden fazla üzüm yetiştirilir. Yılda 500 bin ton civarında gerçekleşen üzüm üretiminin büyük kısmını Islahiye ve Kilis sağlar.

Zeytincilik de önemlidir. Yaklaşık 5 milyon ağaç vardır ve yılda 70 bin ton zeytin alınır. Gaziantep'te (1983 tesbitlerine göre) 6.500 traktör, 210 harman makinesi 45 biçerdöver, 1.400 mibzer vardır.

Hayvancılık: Gaziantep'te hayvancılık dağlarda ve yaylak yerlerde yapılır. Hemen hemen bütün çayırlık ve meralar ekili alanlar haline geldiği için büyükbaş hayvan yetiştiriciliği çok azalmıştır. Buna karşılık

Gaziantep'te üzüm yetiştirilir.

küçükbaş hayvan üretimi giderek artmaktadır. Gaziantep'te 400 bin koyun, 340 bin kılkeçisi, 46 bin sığır, 13 bin dolayında at bulunur. Arıcılık pek yaygın değildir. Yaklaşık 26 bin arı kovanı mevcuttur. İlde 79.000 ton süt, 5.700 ton et, 341.000 adet deri, 112 ton bal üretilmiştir.

Madenler: Yeraltı kaynakları bakımından pek zengin olmayan ilde en önemli maden demirli boksittir. Merkez İlçe ve Islahiye'de krom yatakları vardır. Kilis'te manganez, Islahiye'de dolamit, Merkez İlçe'de toz kireç yapımına elverişli kalker yatakları vardır.

Sanayi: Bu ilimizde sanayi oldukça gelişmiş durumdadır. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyeri 550 civarındadır. Sanayide dokumacılık başta gelir. Modern dokuma ve iplik fabrikaları vardır. Un, sabun, deterjan fabrikaları ikinci sırayı alır. Deri, plastik, çimento, içki, salça, bisküvi ve yağ fabrikaları ve daha birçok tezgah ve atölyeler bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Gaziantep'te "Barak ağzı" denen okuyuş biçimi yaygındır. Yayla ve dağ bölgelerinde yaşayan göçerlerin kendilerine özgü uzunhavaları ve deyişleri vardır. Yörenin ünlü türküleri Şahinbey, Köroğlu, Coşkun Sular Bulandırır,Kayacıktan Enemedim, Kavak Kavaktan Uzundur, Arabamın Tekeri, Aman Ayşe Gelin Ayşe, Bahçelerde Saz Olur, Ben Bir Gümüş Fenerim, Evlerinin Önü Yüce Değil mi? vb.'dir. Geleneksel halk müziği araçları, divan, bağlama, cura ve çöğürdür. Bunlardan başka davul, zurna ve darbuka zil de kullanılır. Halk oyunları zengindir. En çok halay oynanır. En ünlüleri Çibikli, Üçayak, Oğuzlu, Dokuzlu, Havarişko vb.'dir. Giyim- Kuşam: Geleneksel kadın giyiminde fermana adlı bir tür ceket kullanılır. Yakasız, önü açık dardır. Bacaklara çintiyan (şalvar) giyilir. Entariler üçetek biçimindedir. Bele kemer veya kuşak sarılır. Geleneksel erkek giysilerinden şalvar kara ve mavi bezden yapılır. Üste aba ve zubun giyilir. Bele şal kuşak trablus kuşağı sarılır. Fes külah, terlik baş giysileridir.

GAZİANTEP'İN ÜNLÜLERİ:

Aksoy, Ömer Asım (1898- dilci yazar),Aynî (1766-1837- Osmanlı şair ve yazarı), Bilge, Rıfat (1873-1953- yazar araştırmacı), Göğüş, Ali İhsan (1923- gazeteci), Gülgeç, İsmail (1947- karikatürcü), Münif Paşa (Mehmet Tahir (1829-1910- devlet adamı), Onay, Yılmaz (1937- tiyatro yönetmeni), Özgentürk, Işıl (1948- yazar), Perinçek, Doğu (1942- politikacı),

GAZİANTEP'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adıyaman	188
Ankara	627
Erzurum	458
Hatay	199
İstanbul	1.143
İzmir	1.099

NOT: Gaziantep'e trenle de gidilebilir. Haydarpaşa-Bağdat demiryolu Gaziantep'ten geçer. Gaziantep'e İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de yapılmaktadır.

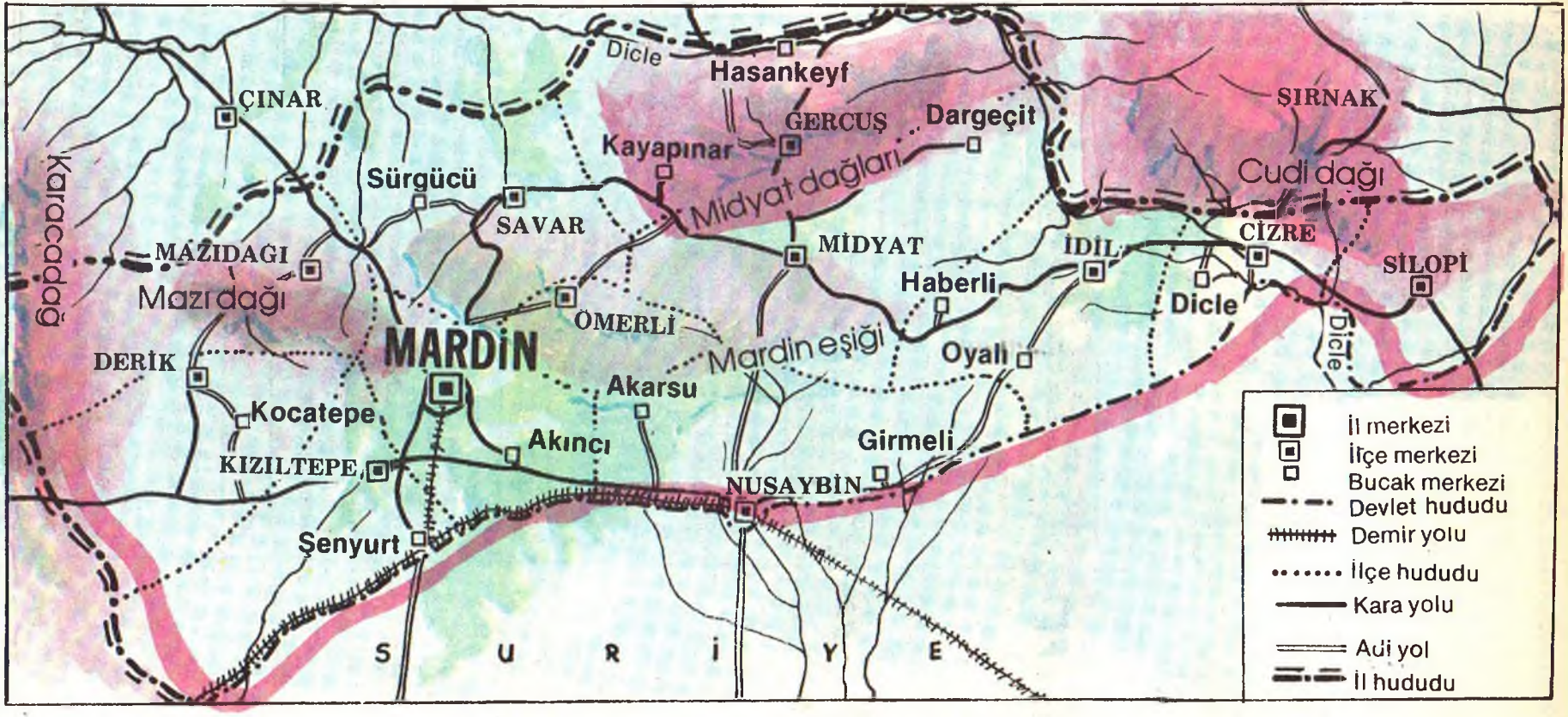
Dicle
Hasankeyf
ÇINAR
GERCUŞ
Dargeçit
SIRNAK
Kayapınar
Karacadağ
Sürgücü
Midyat dağları
Cudi dağı
SAVAR
MİDYAT
CİZRE
İDİL
MAZIDAGI
Mazı dağı
Haberli
SİLOPİ
Dicle
ÖMERLİ
MARDİN
Mardin eşiği
DERİK
Oyalı
Akarsu
Kocatepe
Akıncı
Girmeli
KIZILTEPE
NUSAYBİN
Şenyurt
S U R İ Y E
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
Demir yolu
İlçe hududu
Kara yolu
Asi yol
İl hududu

MARDİN

OTOMATİK TELEFON KODU:8411

İL TRAFİK KODU:47

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî Konumu: 39° 55' ile 42° 41' doğu boylamları ve 36° 54' ile 37° 47' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 12.760 km². **Yeri:** Güneyinde Suriye ve Irak, doğusunda Hakkari, kuzeyinde Siirt ve Diyarbakır, batısında Urfa vardır. **Nüfusu:** 564.967. **Nüfus Yoğunluğu:** 44. **İlçe Sayısı:** 11: Cizre, Derik, Geriş, İdil, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Silopi. **Bucak Sayısı:** 23. **Köy Sayısı:** 720. **Toprakları:** % 52.6 dağlar, %22.8 platolar, %24.6 ovalar. **Dağları:** Cudi Dağı 2.114 m, Mardin Dağları (Karakaş Dağı 1.480 m, Dibek Dağı 1.231 m, Ziyaret Tepe 1.160 m., Karınca Tepe 1134 m.), Alem Dağı 1.041 m. **Ovaları:** Cizre-Silopi ovaları, Kızıltepe-Mardin-Nusaybin ovaları. **Akarsuları:** Dicle Irmağı, Gümüş Çayı, Çaçak Deresi: **Gölleri:** Buğur Baraj Gölü. **Eğitim Oranı:** %35.4. **İlkokul Sayısı:** 651. **Ortaokul Sayısı:** 32. **Lise Sayısı:** 13. **Kütüphane Sayısı:** 2. **Büyük İşyeri Sayısı:** 11. **Firma Sayısı:** 2.520. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, pirinç, darı, mercimek, nohut, fasulye, patates, soğan, kırmızı biber, pamuk, susam, ayçiçeği, tütün, zeytin, badem, fıstık, koyun, kılkeçisi, tiftik keçisi, sığır, katır, eşek, at, tavuk, arı). **Madenler** (Asfaltif, fosforit, doğal gaz). **Üretim** (Yem, çimento). **Kişibaşına Yıllık Geliri:** 14.465 TL.

DAĞLAR

Cudi Dağı: Hakkari Dağları'nın bir koludur. Silopi ilçesinin kuzeyini tamamıyle kaplar. En yüksek noktası 2.114 m.'dir. Cudi Dağı çıplak ve susuzdur.

Mardin Dağları: Hakkari Dağları'nın bir koludur. Dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Karakaş Dağı (1.480 m.), Dibek Dağı (1.231 m.), Ziyaret Tepe (1.160 m.), Karınca Tepe (1.134 m.), Alem Dağı (1.041 m.). Dağlar genellikle çıplaktır. Yüksek kesimlerde meşe, sakız, dişbudak, söğüt ve çınar ağaçlarına rastlanır.

OVALAR

Cizre-Silopi ovaları: Mardin'in iki önemli ovasıdır. Ovalar Cizre ve Silopi ilçeleriyle Suriye sınır çizgisini kaplarlar. Dicle Irmağı ve Habur Suyu'nun alüvyonları ile kaplı olan ovanın sulanabilen kesimlerinde sanayi bitkileri, diğer kesimlerinde de tahıl yetiştirilir.

Kızıltepe-Mardin-Nusaybin ovaları: Ceylanpınar Ovası'nın devamıdırlar. Kızıltepe Ovası, en geniş olanıdır. Alüvyonla kaplı olan ovada verim çok iyidir. Kızıltepe Ovası'nın doğusunda Mardin ve Nusaybin Ovaları yer alır. Her üç ovada da sulama yapılamamaktadır. Ovalarda çoğunlukla tahıl ve baklagiller yetiştirilir.

AKARSULAR

Çaçak Deresi: Midyat'ın kuzeybatısında Koşuyolu bölgesinden doğar ve Çatalözü köyü yakınlarında ülke sınırları dışına çıkar.

Dicle Irmağı: İlin en önemli akarsuyudur. Mardin- Siirt sınırını çizen ırmağa Yararsu Çayı, Kavacık Deresi, İnli Deresi ve Kızılsu Çayı katılır. Irmak en son Çağlayan Deresi'ni alır ve ülke sınırları dışına çıkar.

Gümüş Çayı: İlin batısında Erdem köyü yakınlarından doğar ve Akdoğan köyünün güneyinden Suriye topraklarına girer.

Büyükdere, Cehennem Deresi ve Savur Çayı da Mardin'in önemli akarsularıdır.

GÖLLER

Buğur Baraj Gölü: Yüzölçümü 260 hektardır. Sulama amacıyla kurulan barajın temelden yüksekliği 13.60 m.'dir.

İKLİMİ:

İlde güneydeki çöl iklimi ve kuzeydeki serin iklimin tesirleri görülür.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 15.8°C.'dir. Merkez'de en soğuk geçen aylar ocak ve şubat. en sıcak geçen aylar ise temmuz ve ağustostur.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 713.4 mm.'dir. Merkezde en çok yağış aralık ve ocak ayında, en az yağış temmuz ve ağustos ayında düşer.

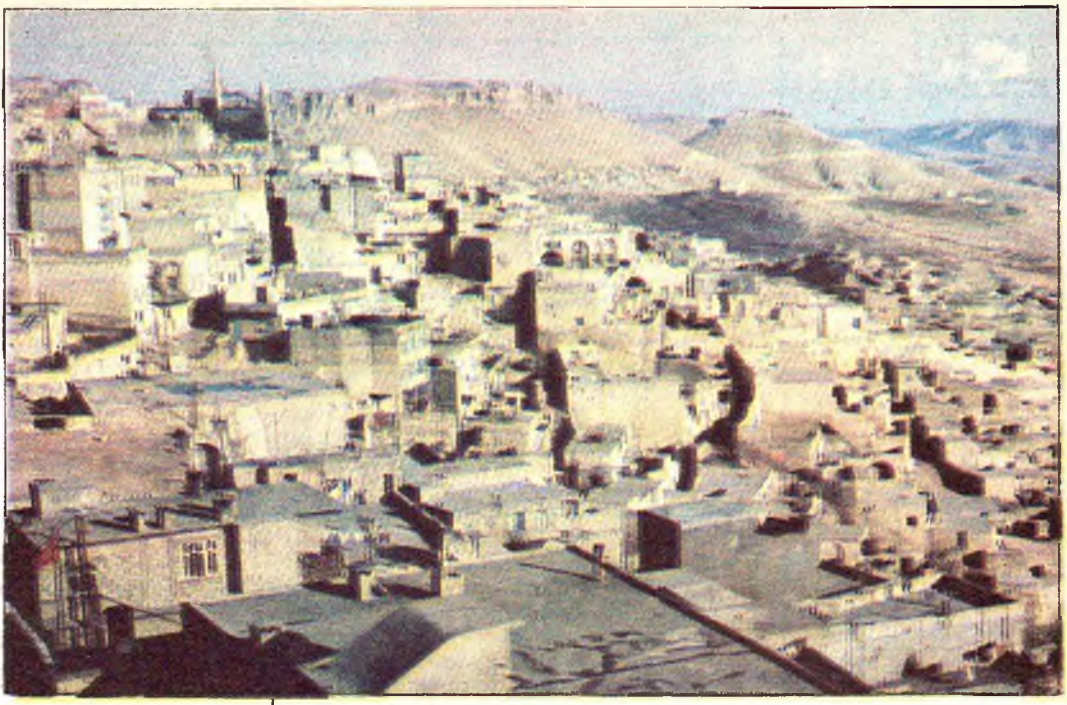

Mardin'in genel görünüşü

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr kuzeydir. Bunu güney ve kuzeybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.6 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Mardin'de bozkır görünümü hakimdir. Ormanlar azdır. Yalnız yüksek dağ yamaçlarında ve vadilerde meşe ormanlarına rastlanır. Nusaybin ve Savur'da geniş kavaklıklar da vardır. Genel olarak il topraklarının % 37.9'u çayır ve meralarla, % 40.5'i ekili alanlarla, % 16.9'u ise orman ve fundalarla kaplıdır.

Hayvanlar: Mardin'de yabanî hayvanlar çok azdır. Tilki, tavşan, karabatak, yaban ördeği, çulluk, keklik belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çağçağ Çağlayanı: Şehre yakın bir piknik değildir. **Bakırkiri:** Bağrıgana adı da verilen bir piknik yeridir. **Germiab Kaplıcası:** Midyat ilçesindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ

Mardin Kalesi: Hamdanîler tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir (X. yüzyıl); **Hasankeyf:** Artukoğulları'ndan kalma kalıntılardır (1101-1231); **Eminüddin Külliyesi:** Merkezdeki bu külliye Artuklu sultanı Necmeddin Ilgazî tarafından yaptırılmıştır. Külliye, cami, medrese, hamam, çeşme darüşşifa ve bimaristan (akıl hastanesi)dan meydana gelir; **Necmeddin Külliyesi:** Bu külliye de Necmeddin Ilgazî tarafından yaptırılmıştır. Külliye bugün yıkık durumdadır; **Camiler:** Ulu Camii (Merkez), Bab us Sur Camii, Abdüllatif Camii, Molla Hari Camii, Şeyh Çabuk Camii, Hamid Camii, Şeyh Mahmud Türkî Camii, Pamuk Camii, Kıseyrî Camii, Peyhaniye Camii, Arap Camii, Zairi Camii, Hacı Ömer Camii, Ulu Cami (Gercüş), Ulu Camii (Kızıltepe); **Türbeler:** Hamza-i Kebir Türbesi, Cihangirbey Türbesi, Şeyh Kasım Türbesi, Şeyh Hamid Türbeleri; **Medreseleri:** Hatuniye Medresesi, Marufiye Medresesi, Şehidiye Medresesi, Melik Mansur Medresesi, Altanboğa Medresesi, Zinciriye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Şah Sultan Hatun Medresesi, Savurkapı Medresesi, Harzem Teceddin Mesud Medresesi; **Hamamları:** Radviyye Hamamı, Yeni Kapı Hamamı, Ulu Cami Hamamı, Emir Hamamı.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Kentin ilk adının "Maride" olduğu sanılmaktadır. Bu adı Bizanslılar Mardia, Araplar'sa Maridin biçiminde kullanmışlardır. Süryaniler ise bölgeye birçok kale bulunduğundan kaleler anlamına gelen Marde demişler Marde adı Türkler döneminde Mardin olmuştur.

TARİHİ

Kronolojide de görüldüğü gibi Mardin çeşitli devletlerin hakimiyeti altında kalmıştır. 1515'te Osmanlılar Safevîler'in elinde bulunan şehri fethettilerse de bu kısa sürdü. Bölgede tekrar Safevî hakimiyeti kurul-

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1375 Mitanni Krallığı	640 Araplar
M.Ö. 1243 Asurlular	1084 Selçuklular
M.Ö. 608 Medler	1101 Artukoğulları
M.Ö. 550 Persler	1432 Akkoyunlular
M.Ö. 312 Selökidler	1508 Safeviler
M.Ö. 129 Abgar Beyliği	1515 Osmanlılar
197 Romalılar	1516 Safeviler
395 Bizanslılar	1517 Osmanlılar.

du (1516). Bu duruma sinirlenen Yavuz Sultan Selim şehri kesin olarak Osmanlı topraklarına katmıştır (1517). Başlangıçta Mardin Sancak durumuna getirildi ve Diyarbakır Eyaleti'ne bağlandı. Mardin 1557'de Diyarbakır (Amid) Sancağı'na bağlı bir nahiye olmuştur. 1564'te kaza olan şehir XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıydı. XIX. yüzyılda da Mardin ve çevresi Diyarbakır Eyaleti içinde bir kazaydı. 1867'de sancak olan Mardin yine Diyarbakır Eyaleti'nin sınırları içindeydi. Mardin bu durumunu 1918'e kadar korumuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MARDİN:

Mardin I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Mardin'deki en önemli olay Ali Batı Ayaklanması'dır. Ali Batı ve aşireti İngilizler'in teşvikiyle Nusaybin'i işgale kalkıştı (11 Mayıs 1919). 18 Ağustos 1919'a kadar devam eden isyanı bastırma hareketi başta Ali Batı olmak üzere birçok aşiret mensubunun öldürülmesiyle sonuçlandı. Fransızlar Mardin'i işgal etmek istemişlerse de halkın şiddetli tepkisi yüzünden işgalden vazgeçmişlerdir.

İLÇELERİ

- CİZRE
- DERİK
- GERÇÜŞ
- İDİL
- KIZILTEPE
- MAZIDAĞI
- MİDYAT
- NUSAYBİN
- ÖMERLİ
- SAVUR
- SİLOPİ

CİZRE: Mardin'in 160 km. doğusunda, Suriye sınırında yer alır. Yüzölçümü 460 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 32.633 idi. Bunun 20.003'ü ilçe merkezinde, 12.630'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı Dicle bucağı ile 26 köy vardır.

Ekonomisi hayvancılığı özellikle küçükbaş hayvancılığına dayanır. Pamuk ekimi de yapılır.

DERİK: Mardin'in 70 km. batısında yer alır. İlçeye bağlı Kocatepe bucağı ile 59 köy vardır. 1.367 km².'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 42.887 olup, bunun 15.288'i ilçe merkezinde, 27.599'u bucak ve köylerde yaşar.

Artuklu Türkler'in en büyük eserlerinden biri olan Rabat Kalesi Derik'tedir.

Ekonomisi tahıl tarımına ve hayvancılığa dayanır. Küçükbaş hayvancılığı önemlidir.

GERCÜŞ: Mardin ilinin 81 km. kuzeybatısında yer alır. Yüzölçümü 1.378 km².'dir. İlçeye bağlı 2 bucak ve 81 köy vardır. 1980 sayımına göre 42.080 olan toplam nüfusunun 4.649'u ilçe merkezinde, 37.431'i bucak ve köylerde yaşar.

Dağlık bir arazide yer alan ilçenin ekonomisi hayvancılığa dayanır. Evvelce Midyat'a bağlı bir köy iken, 1926'da ilçe olmuştur.

İDİL: Mardin'in 132 km. doğusundadır. 1.224 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 69 köyü vardır. 1980 sayımında nüfusu 36.274 idi. Bunur

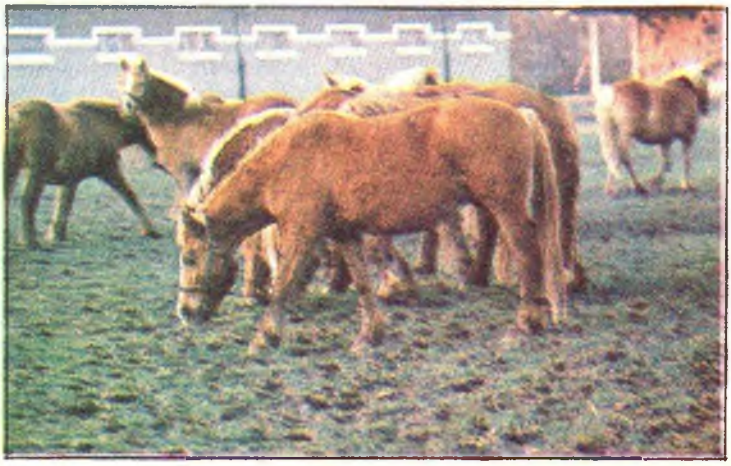

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam nüfusu	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzöl. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	78.020	39.137	38.883	1.016	77
Cizre	32.633	20.003	12.630	460	71
Derik	42.887	15.288	27.599	1.367	31
Gerçüş	42.080	4.649	37.431	1.378	31
İdil	36.274	6.202	30.072	1.224	30
Kızıltepe	73.972	30.445	43.527	1.403	53
Mazıdağı	26.900	7.938	10.962	869	31
Midyat	84.625	19.951	64.674	1.577	54
Nusaybin	63.561	30.981	32.580	1.177	54
Ömerli	19.004	4.499	14.505	433	44
Savur	36.372	6.100	30.272	1.049	35
Silopi	28.639	6.811	21.828	807	35
Toplam	564.967	192.004	372.963	12.760	44

6.202'si ilçe merkezinde, 3.072'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Tahıl ve baklagiller ekimi de yapılır. İlçenin adı Orta Asya'dan Mezopotamya'ya göç eden İdil adlı Türk boyundan gelmektedir. Fakat bu ad 1937'de verilmiştir. Eski adı "Ekici" anlamına gelen "Zari" idi.

KIZILTEPE: Mardin'in 22 km. güneyindedir. 1 bucağı, 103 köyü vardır. 1.403 km².'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 73.972 olup, bunun 30.445'i ilçe merkezinde, 43.527'si bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi bitki tarımına ve hayvancılığa dayanır. Suriye ile sınır ticareti ayrı bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

MAZIDAĞI: Mardin şehrinin 43 km. kuzeybatısındadır. 869 km²'lik bir alanı kaplar. İlçeye bağlı 50 köy vardır. 1980'de nüfusu 26.900 idi. Bunun 7.938'i ilçe merkezinde, 18.962'si köylerde yaşar. Bucağı yoktur.

Ekonomisi tarıma dayanır. Fosfat madeni de çıkarılmaktadır.

MİDYAT: Mardin ilinin en büyük ilçesidir. İl merkezinin 58 km. doğusunda yer alır. 1 bucağı, 80 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 84.625 olup, bunun 19.951'i şehirde, 64.674'ü bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 1.577 km².'dir.

İlçe ekonomisi bağcılığa, meyveciliğe ve sebzeciliğe dayanır. Hayvancılık (sığır ve keçi) da çok önemlidir.

Midyat'ı Kumuk Türkleri kurmuştur.

NUSAYBİN: Mardin'in 58 km. güneydoğusunda, Suriye sınırında yer alır. Yüzölçümü 1.177 km².'dir. 2 bucağı, 66 köyü vardır. Toplam nüfusu (1980'de) 63.561 idi. Bunun 30.981'i ilçe merkezinde, 32.580'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Başta pamuk olmak üzere sanayi bitkileri ve tahıl ekimi yapılır. Irak'a giden demiryolu Nusaybin'den geçer. Türkiye-Suriye Irak arasında sınır ticaerti de önemli bir gelir kaynağıdır.

ÖMERLİ: Mardin'in 18 km. kuzeydoğusunda yer alır. Yüzölçümü 433 km².'dir. Bucağı olmayan ilçeye 41 köy bağlıdır. 1980'de nüfusu 19.004 idi. Bunun 4.499'u ilçe merkezinde, 14.505'i köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Fakat ilin en az gelişmiş ilçesidir. Tahıl üretimi az ama meyve üretimi önemlidir.

Evvelce Savur'a bağlı bir bucak iken 1953'te ilçe olmuştur.

SAVUR: İl merkezinin 44 km. kuzeyinde yer alır. Yüzölçümü 1.049 km².'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 36.372 olup, bunun 6.100'ü ilçe merkezinde, 30.272'si bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 39 köyü vardır.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Nohut, fasulye ve üzüm çok yetişen tarım ürünleridir. İlin en az gelişen ilçelerindendir.

SİLOPİ: İlin doğu ucunda, Mardin'e 191 km. uzaklıkta yer alır. 807 km².'lik bir alanı kaplar. Bucağı yoktur. İlçeye 34 köy bağlıdır. 1980'de nüfusu 28.639 idi. Bunun 6.811'i ilçe merkezinde, 21.828'i köylerde yaşıyordu.

Evvelce Cizre'ye bağlı bir bucak iken 1960'da ilçe haline getirilmiştir.

Ekonomisi son yıllarda daha çok taşımacılığa ve sınır ticaretine bağlıdır. Türkiye-Irak sınırındaki Habur Sınır Kapısı Silopi'nin 15 km. güneyindedir. E-24 karayolu üzerinde bulunan ilçe Irak'la olan ticarette önemli bir durak olmaktadır.

Tahıl, sebze üretimi ve hayvancılık da önemlidir.

EKONOMİSİ :

Mardin ekonomisi hemen hemen tamamen tarıma dayanır. Faal nüfusun % 77'si tarımda çalışır. Bununla birlikte tarım gelişmiş değildir. Sanayi de gelişmemiştir.

Tarım: Mardin'de en çok tahıl tarımı yapılır. Fakat geleneksel usullerin uygulanması ve modern tarım araçlarının henüz yaygınlık kazanmamış olması verimin düşüklüğüne sebep olmaktadır.

Bugün yaklaşık 470 bin ton buğday, 123 bin ton arpa, 600 bin ton pirinç üretilir. Baklagillerden de en çok mercimek ekilir (Yılda yaklaşık 125 bin ton). Nohut ikinci sırada gelir (6.500 ton). Sanayi bitkilerinden de en çok pamuk üretilir (6.774 ton saf, 10.900 ton çiğit).

Sebzecilik de az gelişmiştir. Turfandaya elverisli olan bu ilimizde en çok domates, patlıcan, kavun-karpuz ve hıyar yetişir. Meyve üretiminin başında üzüm gelir. Ondan sonra antep fıstığı, ceviz ve nar sırayı alır.

Mardin ilimize modern tarım araçları çok geç girdiği gibi yayılması da yavaş olmuştur. 1983 tesbitlerine göre ilde 2150 traktör, 253 harman makinesi, 310 biçerdöver vardı. Buna karşı 29.000 karabasan mevcuttu.

Hayvancılık: Mardin hayvancılık bakımından önemli bir ilimizdir. Tarımın % 30'unu hayvancılık teşkil eder. Daha çok göçerler hayvancılıkla uğraşır. Onlar da yazın yaylalara, kışın ovalara göçerler. Ayrıca kuzeydeki illerden de göçer aileler kış aylarını Mardin ili dahilinde geçirirler. Mardin hayvan varlığının yarısından fazlasını bu göçer sürüler teşkil eder. Mardin ilinde yaklaşık 1.200.000 koyun, 470 bin kıl keçisi 405 bin tiftik keçisi, 160 bin sığır,43 bin eşek, 11 bin katır, 7.500 at vardır. Hindi yetiştiriciliği de önemlidir (Yaklaşık 65 bin hindi beslenir).

Madenler: Mardin yeraltı zenginlikleri bakımından zengin bir il değildir. Merkez ilçe ve Nusaybin dolaylarında çimento hammaddesi, Merkez İlçe'de kalker, Merkez Derik ve Mazıdağı ilçelerinde fosfat yatakları vardır. İldeki öbür madenler arasında Kızıltepe'de bulunan tuğla-kiremit hammaddesi, ve Cizre'deki asfaltif sayılabilir.

Sanayi: Mardin sanayi bakımından çok az gelişmiş illerimizden biridir. 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı 12'yi geçmez. Devlet desteğinde kurulmuş bu sanayi kuruluşları Mardin Yem Fabrikası, Güneydoğu Anadolu Fosfatları Mazıdağ işletmesi, Çimento Fabrikası, Kızıltop İplik Fabrikası, Çırçır ve Pres Fabrikası, Un Fabrikası, Nusaybin Pamuk İpliği ve Dokuma Sanayii, Et Kombinasıdır...

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yöre halk müziğinde Arap ve Doğu Anadolu bölgesinin etkisi görülür. Yörenin ünlü türküleri Bahar Geldi Gül Açtı, Haydi Hınni, Menekşeler Açtı Bak, Aşka Düştüm Yeni, Kirpiklerin Ok mudur, Şeyko, Yola Çıktım Mardin'e, Mardin Kapı Şen Olur vb. Yörede tezeneli sazlardan bağlama ve cura çalınır. Zurna, kaval, davul, darbuka ve tef en çok kullanılan halk müziği çalgılarıdır. Geleneksel halk oyunlarında halaylar yaygındır. Oynanan oyunlarda Diyarbakır ve Urfa yöresinin etkileri sezilir. Oynanan oyunlar arasında Beri Bası, Hürse, Malaya, Delilo, Meryeme, Malaya en ünlüleridir. Giyimi: Geleneksel kadın giyimi ilin değişik yörelerinde farklılıklar göstermektedir. Yaygın baş örtüsü peştemaldır. Kimi kesimlerde namazlık ve saten denen büyük örtüler yaygındır. İç giyimi olarak diz altına dek uzun önden yırtmaçlı zıbın yaygındır. Diğer kıyafetler yelek, ayak bileklerine doğru büzgülü şalvar, uçkur, kemer, uçetek, çitari ve fermanedir. Geleneksel erkek giyimi şalvar, bele kuşak, iç gömleği, düz yaka mintan ve yelekten oluşur. Başlık olarak peştemal ve kefeyi kullanılır.

MARDİN'E NASIL GİDİLİR?

ADI—KARAYOLU	(Km.)
Adana	535
Ankara	1.017
Diyarbakır	86
Gaziantep	328
İstanbul	1.458
İzmir	1.439
Siirt	244
Urfa	188

NOT: Mardin'e İstanbul'dan trenle de gidilebilir. İstanbul- Bağdat arasında düzenlenen tren seferi Mardin'den geçer.

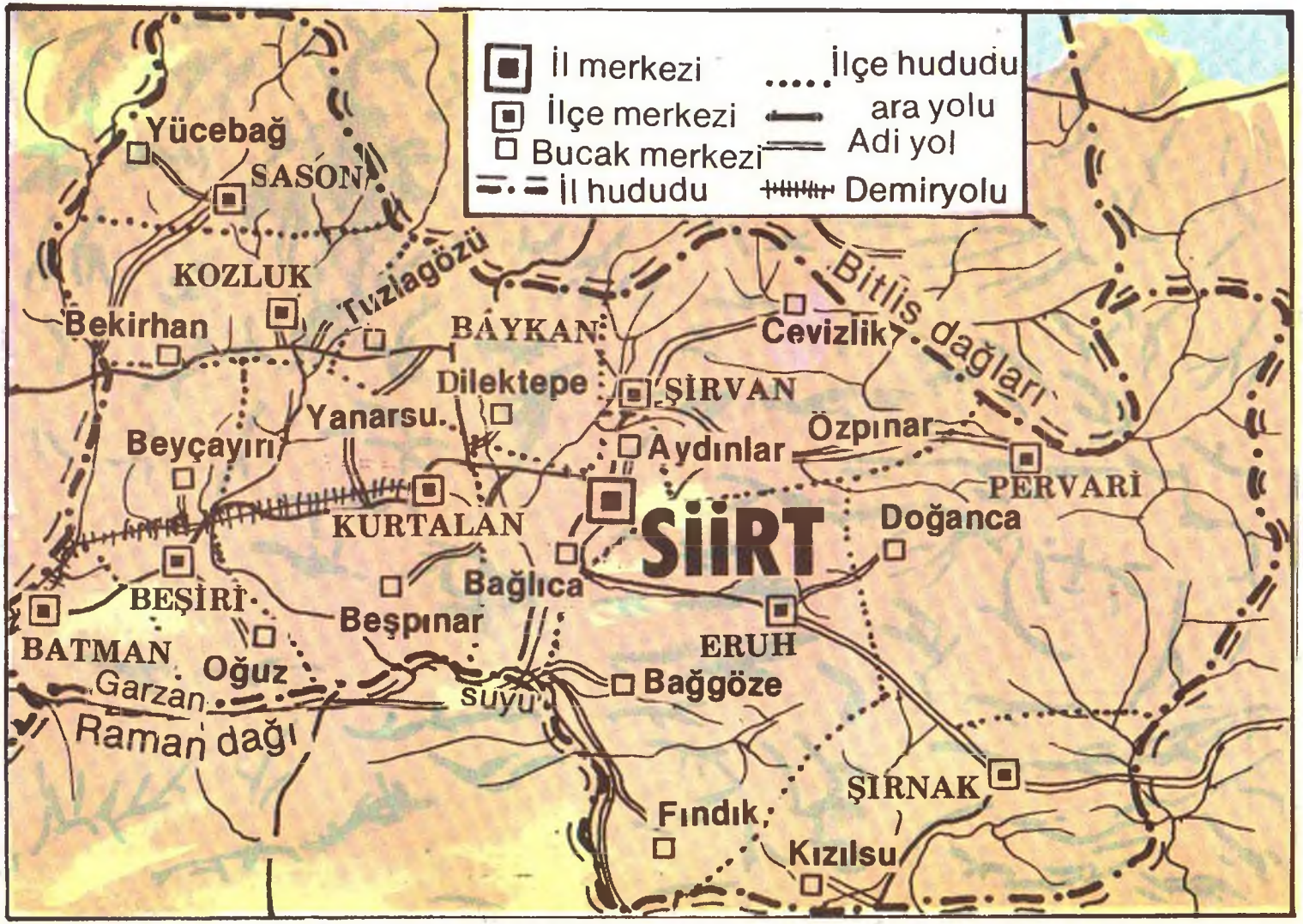
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
ara yolu
Adi yol
Demiryolu
Yücebağ
SASON
KOZLUK
Bekirhan
Tuzlagözü
BAYKAN
Dilektepe
Yanarsu
Beyçayırı
KURTALAN
BEŞİRİ
BATMAN
Oğuz
Garzan suyu
Raman dağı
Beşpınar
Bağlıca
SİİRT
Aydınlar
ŞİRVAN
Cevizlik
Bitlis dağları
Özpınar
PERVARİ
Doğanca
ERUH
Bağgöze
ŞIRNAK
Fındık
Kızılsu

SİİRT

OTOMATİK TELEFON KODU:8441

İL TRAFİK KODU:56

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 38° 34', 37° 22' doğu boylamları ile 42° 54' ve 40° 59' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 11.003 km². **Yeri:** Doğusunda Hakkari ve Van, kuzeyinde Van, Bitlis ve Muş, batısında Diyarbakır, güneyinde Mardin vardır. **Nüfusu:** 445.483. **Nüfus Yoğunluu:** 40. **İlçe sayısı:** 10: Batman, Baykan, Beşiri,Eruh,Kozluk, Kurtalan, Pervari, Sason, Şırnak, Şirvan. **Bucak sayısı:** 27. **Köy sayısı:** 499. **Toprakları:** %75.7 dağlar, %21.5 platolar, %2.8 ovalar. **Dağları:** Muş Güneyi Dağları (Aydınlık Dağı 2.973 m., Subaşıdağı Tepe 2.721 m, Tanrıdağı Tepe 2.044 m.), Siirt Doğusu Dağları (Yalnızca Dağı 2.838 m., Meydanı Süleyman Tepe 2.444 m., Uğur Tepe 1.807 m., Doğruyol Dağı 2.741 m., Kapılı Dağ 2.631 m., Küran Dağı 2.350 m., Yassı Dağı 2.180 m., Cudi Dağı 1.263 m., Dilek Tepesi 1.530 m. **Ovaları:** Batman Ovası, Beşiri Ovası. **Akarsuları:** Dicle Irmağı, Botan Suyu, Batman Çayı, Garzan Çayı, Kızılsu Çayı, Behrancı Deresi. **Eğitim oranı:** %34.2. **İlkokul sayısı:** 474. **Ortaokul sayısı:** 18. **Lise sayısı:** 11. **Kütüphane sayısı:** 1. **Büyük işyeri sayısı:** 11. **Firma sayısı:** 1.538. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, pirinç, mercimek, nohut, fasulye, soğan, patates, tütün, pamuk, susam, antep fıstığı, meyve, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, eşek, at, tavuk, arı). **Madenler** (Krom, demir, bakır, çinko, linyit, tuz, petrol). **Üretim** (Petrol arıtma, yün, makarna, kiremit, tuğla, battaniye, şal). **Kişi başına yıllık geliri:** 18.407 TL.

DAĞLAR

Muş Güneyi Dağları: Güneydoğu Toroslar'ın bir bölümüdür. Bu dağlar Diyarbakır havzasının kuzeyinden başlar. Sason ve Kozluk ilçe alanlarını bütünüyle kaplayarak Tatvan-Bitlis, Merkez-Baykan çizgisine kadar sokulurlar. Bu dağların önemli yükseltileri şunlardır: Aydınlık Dağı (Sason Dağı 2.973 m.), Subaşıdağı Tepe (Zupser Tepe 2.721 m.), Tanrıdağı Tepe (2.044 m.)

Siirt Doğusu Dağları: Muş Güneyi Dağları'ndan sonra Bitlis Çayı vadisinin doğusunda dağlar güneye doğru açılarak Siirt'in doğusunu kaplarlar. Bu dağların bir kısmı Kavuşşahap Dağı'yla, diğer bir kısmı da Hakkari Dağları ile birleşir. Bu dağların önemli yükseltileri şunlardır: Yazlıca Dağı (Herekul Dağı 2.838 m.), Meydanısüleyman Tepe (2.444 m.), Körkandil Dağı, Uğur Tepe (1.807 m.), Kelmehmet Dağı, Doğruyol Dağı (Beknovi Dağı 2.741 m.), Kapılı Dağı (2.631 m.), Küran Dağı (2.350 m.), Yassı Dağı (2.280 m.), Şeyhömer Dağı (1.409 m.), Namaz Dağı (Miciki Dağı 1.990 m.), Cudi Dağı (2.114 m.), Yama Dağı (1.263 m.), Dilek Tepesi (1.530 m.)

Saat kulesi

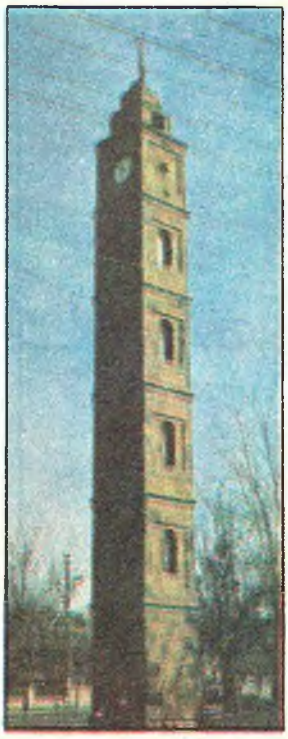

OVALAR

Batman Ovası: Batman Vadisi ile Dicle Vadisi arasındadır. Batman Çayı'nın topladığı alüvyonlardan oluşmuştur. Batman Çayı'nın taşması ovada yer yer bataklıklar meydana getirmiştir. Ekim yapılabilecek alanın yüzölçümü 10.000 hektar, yüksekliği 600 m.dir. Ovada tahıl ve sanayi bitkileri yetiştirilir.

Beşiri Ovası: Garzan Vadisi'nin Beşiri bölgesindeki geniş ovasıdır. Batman Ovası'ndan oldukça küçüktür. Ova Garzan Çayı'nın taşıdığı alüvyonlardan oluştuğu için çok verimlidir. Ovada kuru tarım yapılır.

AKARSULAR

Batman Çayı: Lice-Kulp ve Sason arasındaki dağlardan doğar. Aydınlık Çayı ile birleştikten sonra Batman Ovası'na girer. Çayın üzerinde köprüler vardır. Malabadi Köprüsü Batman Çayı'nın üzerindedir.

Behrancı Deresi: İl içindeki uzunluğu 45-50 km. olan dere, Siirt'in Yazlıca ve Namaz, Hakkari'nin İncebel ve Tanin dağlarıyla çevrili yüksek bölgelerinin sularını toplar. Namaz Dağı'nın doğusunda Hakkari'ye girer. Ortasu Çayı ile birleştikten sonra Suriye sınırında Habur Suyu ile birleşir ve Dicle Irmağı'na dökülür.

Botan Suyu: Siirt-Hakkari ve Siirt-Van sınırındaki yüksek dağlardan doğar. Çatak Çayı ile birleştikten sonra Büyükdere ile birleşir ve Botan Suyu adını alır. Zarova Çayı ve Bitlis Çayı ile birleştikten sonra Çattepe'de Dicle Irmağı'na katılır. Botan Suyu'nun uzunluğu 300 km.dir.

Siirt'in valilik binası

Dicle Irmağı: Uzunluğu 460 km. olan ırmak Hazar Gölü'nün güneyindeki Hazarbaba Dağları'ndan doğar. Siirt-Diyarbakır, Siirt-Mardin sınırını çizen ırmak Mardin'in doğusundan geçerek Suriye'ye girer. Dicle Irmağı, Batman Çayı, Garzan Çayı ve Botan Suları ile birleşir. Fırat Irmağı ile birleştikten sonra Basra Körfezi'ne dökülür.

Garzan Çayı: Aydınlık Dağları'nın güney yamaçlarından doğar ve Kaşüstü köyü yakınında Dicle Irmağı'na katılır.

Kızılsu Çayı: Uzunluğu 50 km. olan çay, Mardin-Siirt sınırında Dicle Irmağı'na katılır. Kızılsu Çayı, Namaz, Yassı, Küpeli ve Cudi dağlarının sularını toplar.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 15.9°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 756.2 mm.dir. En çok yağış Mayıs ve Aralık, en az yağış Temmuz ve Ağustos aylarında düşer. İlçelerde yağış daha çok kar şeklinde düşmektedir.

Rüzgâr: İlde gece rüzgâr doğu ve kuzeydoğudan, gündüz güney ve güneybatıdan eser. En hızlı esen rüzgâr günbatıdır (39.6 m/sn. hızla).

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %54'ü orman ve fundalarla, %13.7'si ekili-dikili alanlarla, %24'ü çayır ve meralarla kaplıdır. %8.2'si ise ekilişe elverişli değildir. Yüksek platolarda ve dağlarda meşe ormanları çoktur. İlin güneybatı ve batısı daha çok bozkır görünümündedir. Bozkırda bitki türleri azdır.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengindir. Tilki, keklik, tavşan, dağ keçisi, geyik, kartal, doğan, atmaca, baykuş, çulluk, vaban ördeği belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Sağlarca Kaplıcası: Siirt'e 15 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, deri ve kadın hastalıklarına iyi gelir. **Hista Kaplıcası:** Eruh'a bağlı Düğünyurdu köyü yakınındadır. Suyu romatizma ve kadın hastalıklarına iyi gelir. **Lif Kaplıcası:** Kışlacık köyündedir. Suyu deri, romatizma ve kadın hastalıklarına iyi gelir. **Bestemeremi Kaplıcası:** Şırnak'a 15 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Ulu Camii: 1129'da Selçuklular tarafından yaptırılmıştır. **Çarşı Camii:** Artukoğlu Melikü's-Salih Nasıruddin tarafından yaptırılmıştır (1265). **Cumhuriyet Camii:** Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. **Hızır Bey Camii:** Kozluk ilçesindedir. Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır (1512). **İbrahim Bey Camii:** Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. 1705'te cami tamir edilmiştir. **İbrahim Hakkı Türbesi:** Aydınlar bucağındadır. İbrahim Hakkı tarafından yaptırılmıştır (XVIII. yüzyıl). **Sultan Memduh Türbesi:** Aydınlar buca-

ğındadır. Sultan Memduh tarafından yaptırılmıştır (1830). **Nasreddin Köprüsü**: Selçuklulardan kalmadır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Siirt adının Sami dilinden geldiği sanılmaktadır. Kimi kaynaklarda bu adın kent anlamına gelen Keerl sözcüğünden kaynaklandığı yazılıdır. Bu ad İslâm kaynaklarında Esard, Saird, Siirt, Siird gibi çeşitli şekillerde kullanılmıştır.

TARİHİ:

Kronolojide de görüldüğü gibi Siirt birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1514 Çaldıran Savaşı sonunda şehir Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Siirt Van Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirildi (1631). 1653'te Diyarbakır Eyaleti'ne bağlandı. Siirt Osmanlı hâkimiyeti altındaki yıllarını sakin bir şekilde geçirdi. Ancak bölgede 1894'te Ermeni Hınçak Cemiyeti'nin hazırladığı büyük bir ayaklanma çıktı. Merkezi Sason olan bu ayaklanmada Ermeni çeteleri Müslüman köyleri basarak toplu bir katliama giriştiler. Ayaklanmayı VI. Ordu Komutanlığı bastırmıştır. 1892'de Bitlis Vilayeti'ne bağlanan Siirt bu durumunu 1916'ya kadar korudu. Cumhuriyet'in ilânından sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SİİRT:

Siirt I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Ancak bir İngiliz birliği şehre geldiyse de işgal edememiş birkaç gün içinde şehri terketmişlerdir.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö 3000 Hurriler	428 Sasaniler
M.O 800 Asurlar	927 Bizanslılar
M.O 612 Medler	1105 Selçuklular
M.O 550 Persler	1131 Hısn-ı Keyfa Artukluları
M.O Selökid Krallığı	1514 Osmanlılar
M.O 129 Partlar	1894 Ermeni Sason ayaklanması

İLÇELERİ:

- BATMAN
- BAYKAN
- BEŞİRİ
- ERUH
- KOZLUK
- KURTALAN
- PERVARİ
- SASON
- ŞIRNAK
- ŞİRVAN

BATMAN: Siirt'in 94 km. batısında yer alır. Denizden yüksekliği 700 m., yüzölçümü 498 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 102.803 idi. Bunun 86.172'si ilçe merkezinde, 16.631'i köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 26 köy vardır.

1940 yılında Batman yakınlarındaki Raman Dağı'nda petrol bulunması ve daha sonra burada büyük bir rafineri kurulması, ilçenin hızla büyümesine ve nüfusunun artmasına sebep olmuştur. İlin en kalabalık ilçesi olan Batman ekonomik bakımdan da en gelişmiş yöresidir. Oysa Batman 1937'de Beşiri'ye bağlı 150 nüfuslu bir köydü.

Batman kara ve demiryolu ulaşımından yararlanır. Ayrıca Batman'la İskenderun arasında 494 km. uzunluğunda bir petrol hattı vardır.

BAYKAN: Siirt'in 48 km. kuzeyindedir. 594 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 22.228 idi. Bunun 4.465'i merkezde, 17.763'ü köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 27 köy vardır.

Ekonomisi tarıma, ormancılığa dayanır. İlçede krom ve bakır yatakları da vardır.

Veysel Karani'nin türbesi bu ilçededir.

BEŞİRİ: Siirt'in 74 km. batısında yer alır. Yüzölçümü 586 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 21.919 olup, bunun 3443'ü merkezde, 18.476'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 36 köyü vardır.

Ekonomisi büyük baş hayvancılığına, tütün ve tahıl ekimine dayanır. Kurtalan-Batman demiryolu Beşiri'den geçer.

ERUH: İl merkezinin 54 km. güneydoğusundadır. 1765 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 87 köyü vardır. 1980'de nüfusu 41.743 idi. Bunun 3852'si ilçe merkezinde, 37.891'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi hayvancılığa, bağcılığa dayanır. Orman alanları da vardır.

KOZLUK: Siirt'in 75 km. kuzeybatısında olup 1175 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 53 köyü vardır. Toplam nüfusu 41.731 olup, bunun 10.157'si ilçe merkezinde, 31.574'ü bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Az miktarda tütün de ekilir.

KURTALAN: Siirt'in 32 km. batısındadır. 3 bucağı, 68 köyü vardır. 1085 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında nüfusu 44.193 idi. Bunun 10.442'si merkezde, 33.751'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Verimli bir ovada yer alan Kurtalan'ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Tütün ve üzüm yetiştirilir.

Kurtalan Güneydoğu Anadolu'da demiryolunun son istasyonudur.

PERVARİ: İl merkezinin 91 km. doğusundadır. 1459 km²'lik bir alanı

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölç. Km²	yoğunluğu
Merkez ilçe	61.955	42.291	19.664	357	174
Batman	102.803	86.172	16.631	498	206
Bavkan	22.228	4.465	17.763	594	37
Besiri	21.919	3.443	18.476	586	37
Eruh	41.743	3.852	37.891	1.765	24
Kozluk	41.731	10.157	31.574	1.175	36
Kurtalan	44.193	10.442	33.751	1.085	41
Pervari	26.045	4.800	21.245	1.459	18
Sason	25.436	4.163	21.273	754	34
Sırnak	34.677	10.997	23.680	1.715	20
Sirvan	22.753	3.022	19.731	1.015	22
Toplam	445.483	183.804	261.679	11.003	40

kaplar. 1 bucağı ve 36 köyü vardır. 1980'de nüfusu 26.045 idi. Bunun 4800'ü merkezde, 21.245'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Oltu peyniri ve balı meşhurdur.

SASON: İl merkezinin kuzeydoğu ucunda yer alır. Siirt'e uzaklığı 147 km.dir. 754 km²'lik bir alanı kaplar. 1 bucağı ve 28 köyü vardır. 1980'de nüfusu 25.436 idi. Bunun 4163'ü merkezde, 21.273'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tütün ekimi ve arıcılık önemlidir.

SIRNAK: İl merkezinin 94 km. güneydoğusundadır. 1 bucağı, 38 köyü vardır. 1715 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 34.677 olup, bunun 10.997'si merkezde, 23.680'i bucak ve köylerde yaşar.

Dağlık bir alanda bulunan Şırnak'ın ekonomisi tarıma ve asfaltit madeninin işletilmesine dayanır.

SİRVAN: Siirt'in 26 km. kuzeyinde yer alır. Yüzölçümü 1015 km²'dir. 2 bucağı, 47 köyü vardır. 1980'de nüfusu 22.753 idi. Bunun 3022'si mer-

Siirt'te Ulucami

kezde, 19.731'i bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Üzüm ve verfıstığı tarımı önemlidir.

EKONOMİSİ:

Tarım: İlde faal nüfusun %75'i tarımla uğrasır. Tarla tarımı daha çok güneybatıdaki ovalarda yapılır. Yüksek kesimlerde ise hayvancılık yapılmaktadır. Buğday, arpa, pirinç, nohut, mercimek, tütün, soğan belli başlı ürünleridir. İlde hayvancılık oldukça önemlidir. Siirt Türkiye nar ihtiyacının beşte birini karşılar. Ceviz, antep fıstığı, zerdali ve badem belli başlı meyveleridir. İlde suni gübre ve modern tarım araçlarının kullanımı oldukça kısıtlıdır. Son yıllarda modern tarım yaygınlaşmaya başlamıştır.

Hayvancılık: İl yaylaları hayvancılık için çok elverişlidir. Sığır, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, katır, at, eşek ve manda ilde yetiştirilen başlıca hayvanlardır. Ayrıca ilde hindi ve bal üretimi oldukça yaygındır.

Madenler: Siirt yeraltı kaynakları bakımından zengindir. İlde petrol, asfaltit ve tuz çıkarılır. Bakır ve krom yatakları da bulunmuş ancak henüz işletilmemektedir. Çıkartılan en önemli maden petroldür. Türkiye'de üretilen petrolün % 97.5'i Siirt'teki kuyulardan karşılanır. Asfaltit Şırnak ve Silopi'de bulunur. Yörede işletilen başlıca tuz yatakları ise Çay Tuzlası, Şirvan Tuzlası, Melefan Tuzlası, Sadak Tuzlası, Serkol Tuzlası, Ziriki Tuzlası, Kozluk Tuzlası'dır.

Sanayi: İlde Batman Petrol Rafinerisi'nden başka önemli bir sanayi tesisi yoktur. Siirt yöresinde çıkarılan ham petrolün bir kısmı işlenmek üzere boru hattıyla Batman'dan Dörtyol'a sevkedilir. Yapımı 1966'da tamamlanan boru hattı günde 10.000 ton ham petrol taşıyabilmektedir. Batman Rafinerisi 1956 yılında tam kapasite ile çalışmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda rafinerinin yıllık kapasitesi 1.100.000 tondur. Rafinerinin dışında ilde bir yem fabrikası, bir süt fabrikası, bir un fabrikası, bir meyan balı fabrikası, Şırnak'ta kömür işletmesi, Batman'da bir un ve bir çimento fabrikası vardır. Ayrıca ilde tuğla ve kiremit fabrikaları ve teneke fabrikası vardır.

Küçük sanayinin en yaygın kolu dokumacılıktır. Siirt battaniyeleri ve Şırnak ilçesinde dokunan tiftik şallar çok ünlüdür.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halay bölgesinde bulunan Siirt'te davul-zurna çok yaygındır. Elazığ dolaylarının "şirvan"ına benzeyen uzun havalar saz eşliğinde söylenir. Yörenin ünlü türküleri Mirani, Şeyhani, Gırani, Botani, Garzani, Cacani, Hırpani, Roşkani'dir. Yörede tezeneli sazlardan bağlama en yaygın kullanılanıdır. Bundan başka kemence, zurna, davul, tef çalınır. Siirt geleneksel oyun açısından halay bölgesindedir. Oyunlar değişik adlar ve ezgilerle oynanmaktadır. Geleneksel oyunlar Karakıştani, Hırpani, Govent, Mirani, Şeyhani, Şoro, Yedesta vb.dir. **Giyimi:** Geleneksel kadın giyimi yandan yırtmaçlı entari, iç fistanı, boncuk ve pul işlemeli yelek, bol şalvar, çarık-lastik ayakkabı ve renkli motiflerle süslü çoraplardan oluşur. Erkekler ise şalvar benzeri bol pantolon, sepik denen kol ağızları yırtmaçlı yakasız ceket, celahü denen gömlek, cepken giyerler. Başta abani (sarık) belde yün şal kuşak bulunur. Erkek çorapları ise el örgüsü olup işlemelidir.

SİİRT'İN ÜNLÜLERİ:

Oktay, Mehmet Nebil (1930- politikacı), Şimşek, Hikmet (1924- orkestra şefi, devlet sanatçısı), Yaşa, Adil (1925-politikacı), Yaşa, Memduh (1919- bilim adamı, politikacı)

SİİRT'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Adana	752
Ankara	1.156
Bitlis	91
Diyarbakır	216
İstanbul	1.597
İzmir	1.652
Mardin	244
Van	253

Not: Siirt'e trenle de gidilebilir. İstanbul-Kurtalan arasında çalışan trenler Siirt'ten geçer (Güney Ekspresi).

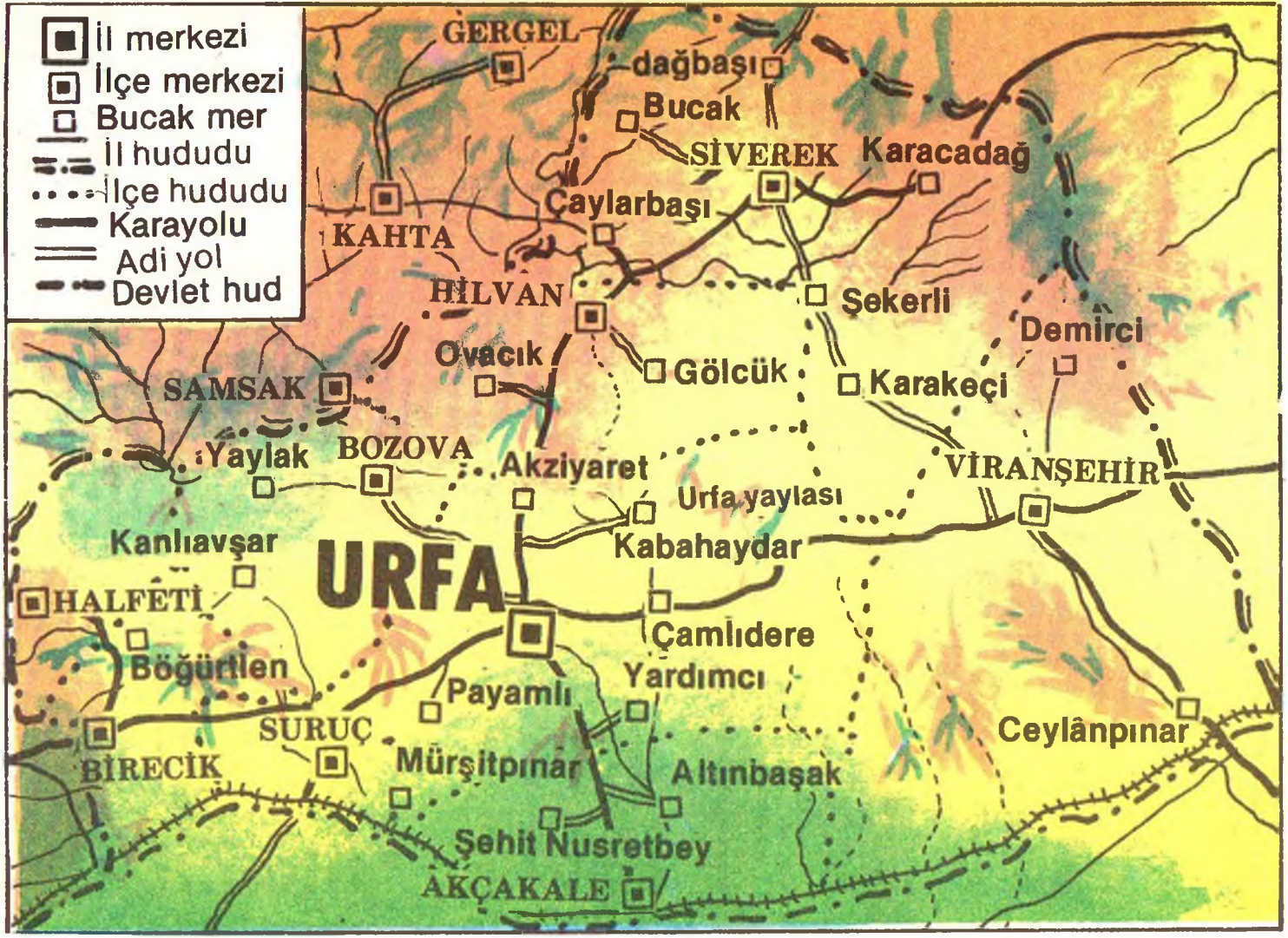
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak mer
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
Devlet hud
GERGEL
dağbaşı
Bucak
SİVEREK
Karacadağ
Çaylarbaşı
KAHTA
HİLVAN
Şekerli
Demirci
Ovacık
Gölcük
Karakeçi
SAMSAK
Yaylak
BOZOVA
Akziyaret
VİRANŞEHİR
Urfa yaylası
Kabahaydar
Kanlıavşar
URFA
HALFETİ
Çamlıdere
Böğürtlen
Yardımcı
Payamlı
SURUÇ
Ceylânpınar
BİRECİK
Mürşitpınar
Altınbaşak
Şehit Nusretbey
AKÇAKALE

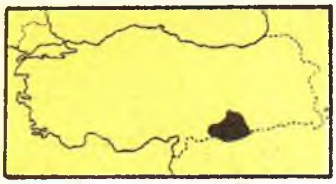

ŞANLIURFA

OTOMATİK TELEFON KODU:8711
İL TRAFİK KODU:63

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 36° 40' ve 38° 02' kuzey enlemleri ile 37 ° 50' ve 40° 12' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 18.584 km². **Yeri:** Doğusunda Mardin, güneyinde Suriye, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeyinde Diyarbakır vardır. **Nüfusu:** 602.736. **Nüfus yoğunluğu:** 32. **İlçe sayısı:** 9 Akçakale, Birecik, Bozova, Ceylanpınar, Halfeti, Hilvan, Siverek, Suruç, Viranşehir. **Bucak sayısı:** 29. **Köy sayısı:** 692. **Toprakları:** %22 dağlar, %61.7 platolar, %16.3 ovalar. **Dağları:** Karacadağ 1.919 m, Tekdağ Dağları 801 m., (Sıfır Tepe, Kırık Tepe, Hellohello Tepesi, Hacco Tepesi, Cinas Tepe, Toklu Tepe), Susuz Dağları 817 m, Takurtukur Dağları 1.222 m., Germuş Dağları 800 m., Nemrut Dağları 800 m., Şebeke Dağları 750 m., Arat Dağları 771 m., Kaplan Dağı, Remo Dağı, Küpeli Dağları, Kızıldağ, Kalazan Dağı. **Ovaları:** Harran Ovası 2.750 km², Suruç Ovası 700 km², Viranşehir Ovası 1.200 km², Hilvan Ovası. **Akarsuları:** Fırat Irmağı 270 km., Cülag Suyu 60 km., Karakoyun Deresi, Cavsak Suyu, Belih Suyu, Habur Suyu 350 km., Zengeçur Çayı. **Gölleri:** Halilürrahman Gölü, Ayn-ı Zeliha Gölü, Büyükgöl, Küçükgöl. **Eğitim oranı:** %35.2. **İlkokul sayısı:** 752. **Ortaokul sayısı:** 20. **Lise sayısı:** 10. **Kütüphane sayısı:** 5. **Büyük işyeri sayısı:** 30. **Firma sayısı:** 2.500. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, darı, burçak, nohut, soğan, patates, pamuk, kenevir, susam, antep fıstığı, zeytin, koyun, kıl keçisi, at, sığır, katır, eşek, manda, deve). **Üretim** (Un, sabun, dokuma, keçe, kürk). **Kişi başına yıllık geliri:** 18.619 TL.

DAĞLAR

Arat Dağları: Suruç-Birecik arasında uzanan dağlardır. En yüksek noktası 771 m.dir.

Germuş Dağları: Merkez ilçenin kuzeyindedirler. En yüksek noktası 800 m.dir.

Karacadağ: İlin kuzeydoğusundadır. En yüksek noktası 1.919 m.dir. Dağdan doğan birçok su Fırat Irmağı ile birleşir.

Nemrut Dağları: Merkez ilçenin güneyindedir. En yüksek noktası 800 m.dir. Nemrut Dağları'nın diğer bir adı da Tilki Dağları'dır.

Susuz Dağları: Tektek Dağları'nın kuzeybatısındadır. En yüksek noktası 817 m.dir.

Şebeke Dağları: Suruç ilçesindedir. En yüksek noktası 750 m.dir.

Takurtukur Dağları: Karacadağı'nın batısındadır. En yüksek noktası 1.222 m.dir.

Tektek Dağları: Harran Ovası ile Viranşehir Ovası arasındadır. En yüksek noktası 801 km.dir. Önemli tepeleri şunlardır: Sıfır Tepe, Kırık Tepe, Hellohello Tepesi, Hacco Tepesi, Cinas Tepe, Toklu Tepe.

Şanlıurfa'da bu dağlardan başka Kaplan Dağı, Remo Dağı, Bello Dağı, Küpeli Dağları, Kızıldağ ve Kalazan Dağı gibi önemli dağlar da vardır.

OVALAR

Harran Ovası: 375 m. yükseklikte olan ovanın yüzölçümü 2.750 km²'dir. Çok verimli bir ovadır.

Hilvan Ovası: Kırmızı topraklı bir ovadır. Genelde düz bir ovadır. Ovada kuru tarım yapılır.

Suruç Ovası: Harran Ovası'nın batısındadır. Yüzölçümü 700 km²'dir. Çok verimli bir ovadır.

Viranşehir Ovası: Harran Ovası'nın doğusundadır. Yüzölçümü 1.200 km²'dir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim çok iyidir.

AKARSULAR

Belih Suyu: Akçakale, Aynelarus yakınlarından doğar ve Suriye topraklarında Fırat Irmağı'na katılır.

Cavsak Suyu: Cavsak köyünden doğar. İl sınırından çıktıktan sonra Bamya Suyu ile birleşir.

Cülap Suyu: Diphisar ve Gülpınar köyleri arasından doğar. Uzunluğu 60 km.dir. Belih Çayı ile birleştikten sonra Fırat Irmağı'na katılır.

Fırat Irmağı: Dağbaşı bucağı yakınlarındaki Mektalar Geçidi'nden Urfa topraklarına girer. Adıyaman-Urfa sınırını oluşturan Fırat Bire-

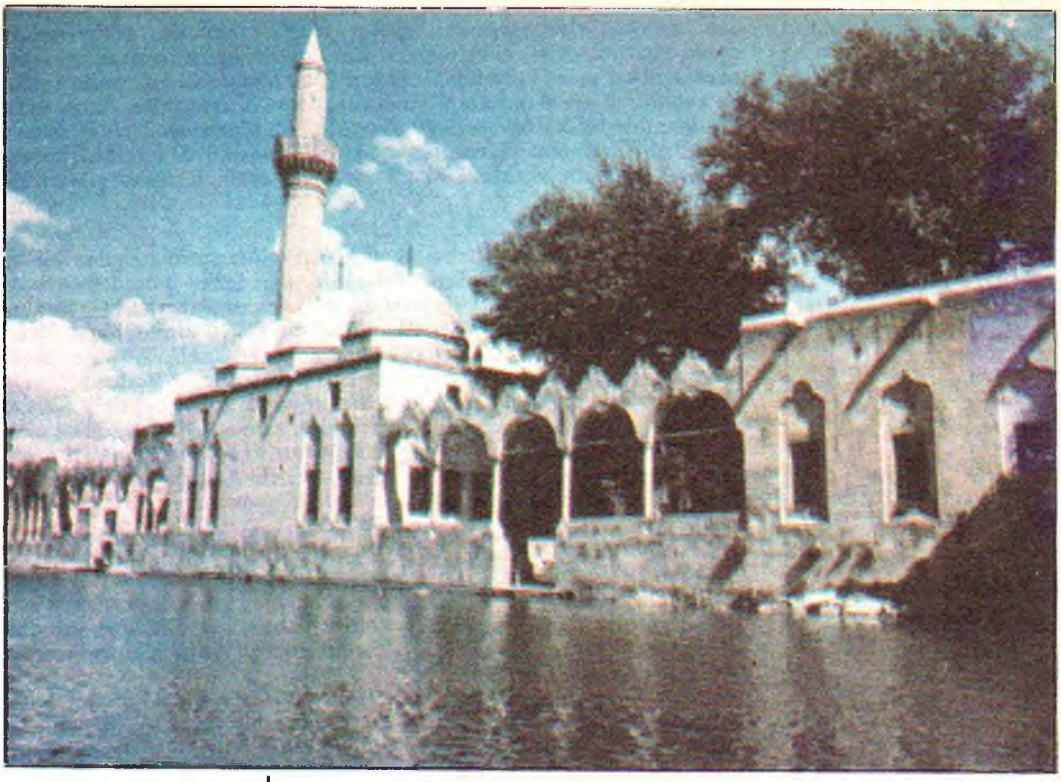

Halilürrahman gölü

çik'in batısından Suriye topraklarına girer. Fırat'ın Şanlıurfa içindeki uzunluğu 270 km.dir.

Habur Suyu: Karacadağ'ın eteklerinden doğar. Uzunluğu 350 km.dir. Fırat'ın önemli kollarından biridir.

Zengeçur Çayı: Karacadağ'dan doğar ve Kazo köyü yakınında Fırat Irmağı'na katılır.

GÖLLER

Ayn-ı Zeliha Gölü: Kutsal bir göldür. Uzunluğu 50 m., genişliği 30 m., derinliği 3 m.dir. Gölde 15-40 cm. boyunda kutsal olduğu için yenmeyen balıklar vardır.

Büyük Göl: Uzunluğu 400 m., genişliği 100 m., derinliği 3 m.dir.

Halilürrahman Gölü: Kutsal bir göldür. Uzunluğu 159 m., genişliği 30 m. olan göl, Gölbaşı semtindedir. Göldeki balıklar kutsal kabul edildiği için avlanmaz.

Küçükgöl: Uzunluğu 250 m., genişliği 50 m., derinliği 1.5 m.dir. Bozova'nın içme suyu Küçükgöl'den sağlanır.

İKLİMİ:

Ş.Urfa'da kara iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer.

Sıcaklık: Yıllık sıcaklık ortalaması 18.1°C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 473.1 mm.dir.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Bunu batı ve doğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2.8 m/sn.dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %60.1'i ekili-dikili alanlardan, %37.6'sı çayır ve meralardan, %0.6'sı orman ve fundalık alanlardan oluşur. %1.7'si ise tarıma elverişsiz alanlardan meydana gelir. İlin tabii bitki örtüsü bozkır bitkisidir. Tektek Dağları'nda yabani fıstık ormanlarına, Karacadağ'da yer yer meşe, iğde, palamut koruluklarına rastlanır. Bozkırlarda lale, menekşe, papatya, kuzukulağı, semizotu, ebegümeci, hardal gibi bitkiler vardır.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengin değildir. Kelaynak, keklik, tavşan, üveyik, ceylan ve tilki belli başlı hayvanlarıdır.

SAYFİYE YERLERİ:

Ayn-ı Zeliha Gölü: Merkezdeki bu gölün şehrin önemli mesire yerlerinden biridir. **Halilürrahman Gölü:** Merkezdeki bu gölün çevresinde çeşitli mesire yerleri vardır. **Karaköprü:** Merkeze uzaklığı 5 km. olan ünlü bir mesire yeridir. **Direkli:** Piknik alanı olan bölge şifalı suları ile ünlüdür. **Kırk Mağaraları:** Merkeze 15 km. uzaklıktadır. Bölgede Roma döneminden kalma eserler vardır. **Dergah Mağarası:** Urfa Kalesi yakınındadır. Urfalılar bu mağaraları kutsal sayarlar. **Hz. Eyüb Mağarası:** Merkeze 2 km. uzaklıkta olan bu mağarada Hz. Eyüp'ün çile çektiği rivayet edilir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Sultantepe: Merkeze 17 km. uzaklıktadır. Asur döneminden kalma eski bir şehirdir. **Urfa Kalesi:** Kalenin yapım tarihi bilinmemektedir. **Ulu Cami** Selâhaddin Eyyubi tarafından yaptırılmıştır (1191). **Halilürrahman Camii ve Külliyesi:** Selâhaddin Eyyubi'nin yeğeni Melik Eşref Muzafferiddin Musa tarafından yaptırılmıştır (1211). **Külliye,** cami, medrese ve türbelerden meydana gelir. **Sultan Hasan Padişah Camii:** Tokdemir Bey ve Şeyh Yakup tarafından yaptırılmıştır (1499). **Ak Cami:** Nimetullah Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir (XVI. yüzyıl). **Kurban Höyük:** Bozova'nın Cümcüme köyü yakınındadır. Bölgede Kalkolitik dönemden kalma kalıntılar vardır. **Lidar Höyük:** Bozova'ya 23 km. uzaklıktadır. Bölgede Kalkolitik dönemden kalma kalıntılar vardır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Şanlıurfa'nın bilinen en eski adı Edessa'dır. Urfa adının kaynağına ilişkin çok sayıda söylenti vardır, ancak bunlar kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan biri Urfa adının Süryanice "Orhai" sözcüğünden türediği, Orhai'nin ise Arapça "suyu bol" anlamına gelen Vurhai'den kaynaklandığı yolundadır.

Halkın Milli Mücadele sırasında gösterdiği kahramanlıklardan dolayı bu mücadelenin bir anısı olarak 12.6.1984 tarihinde kabul edilen bir kanunla şehrin adı "Şanlıurfa" olarak değiştirildi.

TARİHİ.

Kronolojide de görüldüğü gibi Şanlıurfa birçok devletin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1517'de Osmanlılar Şanlıurfa ve çevresini fethettiler. Bu tarihten sonra şehir genellikle sükûnet içinde yaşadı. Ancak Anadolu'da başgösteren Celali ayaklanmalarından etkilendiyse de bu kısa süreli olmuştur. Şanlıurfa başlangıçta Diyarbakır Eyaleti'ne bağlandı. 1846'da Halep Vilayeti'nin Rakka Livası sınırları içindeydi. 1877'de sancak oldu. 1916'da da Halep Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız sancak oldu. 20 Nisan 1924'te il kapsamına alınmıştır.

Ayn-ı Zeliha havuzundaki kutsal balıklar

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö 2000	Hurri-Mitanniler
M.Ö 1100	Asurlular
M.Ö 612	Medler
M.Ö 550	Persler
117	Romalılar
395	Bizanslılar
1087	Selçuklular
1098	Haçlı Kontluğu
1106	Selçuklular
1182	Eyyübiler
1260	İlhanlılar
1514	Safeviler
1517	Osmanlılar
24 Mart 1919	Urfa'da İngiliz işgali
30 Ekim 1919	Urfa'da Fransız işgali
11 Nisan 1920	Urfa'nın kurtuluşu

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ŞANLIURFA:

Şanlıurfa I. Dünya Savaşı sonunda önce İngilizler tarafından işgal edildi. 30 Ekim 1919'da Fransızlar İngiliz işgalini devraldılar ve şehirde Fransız işgali başladı. Fransız işgaline karşı toplu bir direnişe geçen Urfalılar (9 Şubat 1920) şehirde Fransızlar'la yaptıkları büyük mücadeleler sonunda Fransızlar ateşkes istemek zorunda kaldılar (Nisan 1920). Fransızlar 11 Nisan günü şehri boşalttılar. Urfalılar bundan sonra komşu şehirleri Gaziantep'in kurtulması için çalıştılar. Kasım 1920'de Gaziantep'e giren 5. Tümen birlikleri arasında çok sayıda Urfalı da vardı.

İLÇELERİ:

- AKÇAKALE
- BİRECİK
- BOZOVA
- CEYLANPINAR
- HALFETİ
- HİLVAN
- SİVEREK
- SURUÇ
- VİRANŞEHİR

AKÇAKALE: Urfa'nın 52 km. güneyinde bir sınır şehridir. 1903 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı ve 115 köyü vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 38.460 idi. Bunun 11.184'ü ilçe merkezinde, 27.276'sı bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tahıl ekimine, hayvancılığa ve Suriye ile olan sınır üstü ticarete dayanır. Akçakale bu bölgede sınır ticaretinin merkezi durumundadır. Haydarpaşa-Bağdat demiryolunun yöredeki önemli istasyonlarından biridir.

BİRECİK: Urfa'nın 84 km. batısında, Fırat'ın kıyısında yer alır. Yüzölçümü 852 km²'dir. 1 bucak ve 39 köyü vardır. 1980'de nüfusu 41.048 idi. Bunun 20.081'i merkezde, 20.967'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Türkiye'nin en uzun köprülerinden biri Birecik'te Fırat Nehri'nin üzerindedir (700 m.)

Ekonomisi hayvancılığa, süt-yağ-peynir endüstrisine, zeytinciliğe ve fıstık üretimine dayanır.

BOZOVA: Urfa'nın 38 km. kuzeybatısındadır. 1550 km²'lik bir alanı kaplar. Toplam nüfusu 36.390 olup, bunun 5597'si merkezde, 30.793'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 75 köyü vardır.

Ekonomisi hayvancılığa ve tahıl üretimine dayanır. Dokumacılık, peynir ve yağcılık, dericilik gelişmiştir.

CEYLANPINAR: Urfa'nın 142 km. güneydoğusunda bir sınır kasabası olan Ceylanpınar Türkiye'nin en yeni ilçelerinden biridir. Evvelce Viranşehir'e bağlı bir bucak iken 12.6.1984 tarihinde kabul edilen bir kanunla ilçe haline getirilmiş, Viranşehir'in bazı köyleri bu yeni ilçeye bağlanmıştır. Yüzölçümü 2020 km²'dir.

Ceylanpınar'ın ve ona katılan köylerin nüfusu 1980 sayımına göre 40.750 idi. Bunun 5750'si merkezde, 35.000'i köylerde yaşıyordu.

Türkiye'nin en büyük deneme çiftliklerinden biri Ceylanpınar'dadır. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği ilçe topraklarının önemli bir bölümünü kaplar. Habur Çayı'nın suladığı bu topraklar çok verimlidir.

İlçe, devlet karayolu ve demiryolu güzergâhındadır.

HALFETİ: İlin batı ucunda, Urfa'ya 121 km. uzaklıktadır. 646 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı ve 34 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 25.852 olup, bunun 3258'i ilçe merkezinde, 22.594'ü bucak ve köylerde yaşar.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Tahıl, sebze, meyva yetiştirilir. Bağcılık ve zeytincilik yapılır.

HİLVAN: Urfa'nın 54 km. kuzeyinde yer alır. Yüzölçümü 1278 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 21.564 idi. Bunun 5635'i ilçe merkezinde, 15.929'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 53 köy vardır.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Buğday, arpa, baklagiller ekilir, bahçecilik ve bağcılık yapılır. İlçede bir de yem fabrikası vardır.

SİVEREK: İlin kuzeyinde, Urfa'ya 93 km. uzaklıkta yer alan Siverek 4314 km²'lik bir alanı kaplar. Alan bakımından ilin en büyük ilçesidir. Nüfus bakımından da merkez ilçeden sonra ikinci sırayı alır. 1980 sayımında toplam nüfusu 82.022 idi. Bunun 29.464'ü ilçe merkezinde, 52.558'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 6 bucak ve 59 köy vardır.

Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Verimli ovasında buğday, arpa, pirinç yetiştirilir. Bağcılık yapılır. Hayvancılık da önemlidir ve Siverek tereyağı çok ünlüdür.

SURUÇ: Urfa'nın 44 km. güneybatısında yer alır. Yüzölçümü 799 km²'dir. İlçeye bağlı 2 bucak ve 72 köy vardır. 1980 sayımında toplam

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus Yoğ.
Merkez ilçe	206.508	147.488	59.020	3.791	54
Akçakale	38.460	11.184	27.276	1.903	20
Birecik	41.048	20.081	20.967	852	48
Bozova	36.390	5.597	30.793	1.550	23
Ceylanpınar	40.750	5.750	35.000	2.020	21
Halfeti	25.852	3.258	22.594	646	40
Hilvan	21.564	5.635	15.929	1.278	17
Siverek	82.022	29.464	52.558	4.314	19
Suruç	50.664	18.892	31.772	799	63
Viranşehir	59.478	40.820	18.658	1.431	40
Toplam	602.736	282.419	320.317	18.584	32

nüfusu 50.664 idi. Bunun 18.892'si merkezde, 31.772'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

Ekonomisi tarıma dayanır. Oldukça verimli olan Suruç Ovası'nda tahıl, kenevir, kendir ve pamuk yetişir.

VİRANŞEHİR: İlin doğusunda yer alan Viranşehir, Urfa'ya 90 km. uzaklıktadır. Ceylanpınar'ın ilçe haline getirilmesinden önce, yani 1980 sayımında toplam nüfusu 100.228, yüzölçümü 3451 km² idi. Ceylanpınar'ın ilçe haline getirilmesinden sonra bir kısım toprakları ve köyleri bu yeni ilçeye bağlanan Viranşehir'in nüfusu 59.478'e yüzölçümü ise 1431 km²'ye düşmüştür.

İlçenin merkez nüfusu 40.820'dir. Ekonomisi hayvancılığa ve tahıl ekimine dayanır. Hayvancılığın ağır basması, Viranşehir Ovası'nın büyük bir bölümünün Ceylanpınar'a bağlanması ve kalan toprakların geniş bir bölümünün dağlık olmasından ileri gelir.

EKONOMİSİ:

Tarım: İlin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanır. GAP projesi gerçekleştiği zaman Urfa Türkiye'nin tarım ambarı olacaktır. Faal nüfusun %70'i tarım kesiminde çalışır. İl tarımının %61'i bitki üretimine, %39'ü hayvancılığa dayanır. GAP projesinin gerçekleşmesi ile Harran, Ceylanpınar, Mardin ovaları sulanacak ve üretimde büyük artış sağlanacaktır. İlde en çok tahıl ekimi yapılır. Tahıllı baklagiller, pamuk, kenevir ve susam takip eder. Buğday, arpa, mercimek, burçak belli başlı tahıllarıdır. Sebzecilik sulama imkânları olmadığı için gelişmemiştir. Meyvacılık oldukça önemlidir. Üzüm ve fıstık, zeytin belli başlı meyveleridir. Tarım, hızla modernleşmektedir.

Hayvancılık: Bitki tarımından sonra ildeki en önemli gelir kaynağı hayvancılıktır. İlde sığır, koyun, kıl keçisi, eşek, at, deve, hindi yetiştirilir. Ayrıca arı kovanı sayısı da her gün artmaktadır. Ş.Urfa tereyağı ünlüdür. Yağcılık Siverek ilçesinde başlıbaşına bir sanayidir. İlde 108.000 ton süt, 2.725 ton et, 135.100 adet deri, 47 ton bal üretilmiştir.

Madenler: Ş.Urfa yeraltı kaynakları bakımından pek zengin değildir. İlde önemli maden yoktur. Yalnızca mozaik yapımında kullanılan mermer yatakları önemlidir. Germuş ve Tektek dağlarından çıkartılır. Bundan başka Bozova'da fosfat, Suruç'ta tuğla-kiremit hammaddesi Bozova ve Halfeti ilçelerinde asfalt damarlarına rastlanmıştır. İlde petrol arama çalışmalarına başlanmış, ancak bir sonuç alınamamıştır.

Sanayi: İl sanayi bakımından az gelişmiştir. İlde 10 ve daha fazla kişinin çalıştığı işyeri sayısı 32'dir. Bunlar da gıda, içki, tütün ve kimya sanayiine ait işyerleridir. Bunların başlıcaları: Un fabrikaları, Urfa Pamuk İpliği Sanayii A.Ş., Hilvan Yem Fabrikası, Siverek Peynir ve Tereyağ Fabrikası, Tekel Şarap Fabrikası, yapağı yıkama ve yün ipliği fabrikası, Et ve Balık Kurumu Et Kombinası, tarım aletleri ve makinası fabrikası, çimento fabrikası, tuğla-kiremit imalathaneleri.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Halay bölgesinde yeralan Ş.Urfa'da çok köklü bir halk müziği geleneği vardır. Yörenin en ünlü türküleri Seherde İndim Ben Bağa, Bülbülün Göğsü Al Olur, Bülbüller Düğün Eyler, Ayağına Giymiş Kara Yemeni, Urfa'nın Etrafı Dumanlı Dağlar, Güvercin Vurdum Kalkmaz, Pınara Varmadın mı, Gele Gele Geldik, Ben Bir Altın Fenerim, Bugün Bayram Günüdür, Evlerinde Vardır Arış, Gittim Baktım İki Bacı, Dön Beri Dön Beri vb.dir. Yörede çalınan halk müziği araçları arasında divan, bağlama, cura, tambura, zurna, kaval, darbuka ve davul bulunur. Geleneksel halk oyunları halay, bar ve karşılama türü oyunlardır. Bazı yörelerde Alevî inanç ve törelerden kaynaklanan semalara da rastlanmaktadır. **Giyimi:** Geleneksel kadın giyimi, yaşmak denen ipekli başörtüsü ve peçe, uzun etekli entari, sırma işlemeli, dize dek uzanan ceketler, dokuma kumaştan yakasız gömlek, gabardinden yapılma yakasız gömlek, ağı bol, paçaları dar şalvardan oluşur. Erkek giyiminde ise önü kapalı, göğsü açık entarilere rastlanır. Üste entarinin kumaşından, yoksullarda kaba kumaştan ceket giyilir. Kış aylarında da keçe ya da dokuma geniş abalar giyilir. Başlıklar çeşitlidir. Gömlek pamukludan dikilen şalvar da yöre erkek giyiminin öğelerindendir.

ŞANLI URFA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (KM)
Adıyaman	160
Ankara	829
Diyarbakır	185
İstanbul	1.270
İzmir	1.251

İÇ ANADOLU

BÖLGESİ

- Ankara
- Çankırı
- Eskişehir
- Kayseri
- Kırşehir
- Konya
- Nevşehir
- Niğde
- Sivas
- Yozgat

Kızılcahamam
Çubuk
Sulakyurt
Kalecik
Delice
Nallıhan
Güdü
Sarıyar barajı
Yenimahalle
ANKARA
Çankaya
Elmadağ
Kırıkkale
Keskin
Bala
Kaman
Haymana
Hirfanlı barajı
Şereflikoçhisar

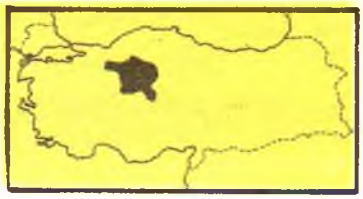

ANKARA

OTOMATİK TELEFON KODU: 41
İL TRAFİK KODU:06

Coğrafi konumu: 38° 33' ve 40° 47' kuzey enlemleri ile 30° 52' ve 34° 06'da doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 30.715 km². **Yeri:** Doğusunda Yozgat, Kırşehir ve Çorum, batısında Eskişehir, kuzeyinde Bolu, Çankırı, güneyinde Konya, güneydoğusunda Niğde vardır. **Nüfusu:** 2.855.689. **Nüfus yoğunluğu:** 93. **İlçe sayısı:** 20: Altındağ, Ayaş, Bâla, Beypazarı, Çamlıdere, Çankaya, Çubuku, Delice, Elmadağ, Güdül, Haymana, Kalecik, Keskin, Kırıkkale, Kızılcahamam, Nallıhan, Polatlı, Sulakyurt, Şereflikoçhisar, Yenimahalle. **Bucak sayısı:** 47 **Köy sayısı:** 1.165. **Toprakları:** %27 dağlar, %41 ovalar, %1.5 platolar. **Dağları:** Köroğlu Dağları (Yıldırım Dağı 2.044 m.), İdris Dağı (Dedekaya Tepesi 1.997 m.), Elma Dağı (Elmalıdede Tepesi 1.862 m.), Dinek Dağı 1.744 m., Balaban Dağı (Hızır Tepe 1.688 m.). **Ovaları:** Haymana Ovası 2.000 km², Ankara Ovası, Çubuk Ovası 250 km², Mürted Ovası 40 km². **Akarsuları:** Kızılırmak 250 km., Sakarya Irmağı 170 km., Ankara Suyu. **Gölleri:** Tuz Gölü 1.620 km², Sarıyar Baraj Gölü, Çubuk Baraj Gölü, 1.7 km², Çubuk II Baraj Gölü, 1.2 km², Bayındır Baraj Gölü 8 km², Kurtboğazı Baraj gölü 5.4 km², Kesikköprü Baraj Gölü 8.5 km². **Eğitim oranı** %78. **İlkokul sayısı:** 1.519. **Ortaokul sayısı:** 193. **Lise sayısı:** 68. **Fabrika sayısı:** 1.513. **Firma sayısı:** 1.443. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, yulaf, pirinç, patates, armut, üzüm, şeker pancarı, koyun, tiftik keçisi, montofon ineği, eşek). **Madenler** (Demir, linyit, manganez, kurşun). **Üretim** (Silâh, uçak, barut, top, tüfek, mermi, çimento, şarap, şeker, un, makarna, süt ürünleri, makina, dokuma). **Kişi başına yıllık geliri:** 14.710 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR:

Köroğlu Dağları'nın üzerindeki Yıldırım Dağı 2.044 m. ile ilin en yüksek noktasıdır. İlin ikinci yüksek noktası 1.997 m. ile Dedekaya Tepesi'dir. İlin üçüncü yüksek noktası ise 1.862 m. ile Elmalıdede Tepesi'dir. İlin diğer önemli yükseklikleri 1.744 m. ile Dinek Dağı ve 1.688 m. ile Balaban Dağları üzerindeki Hızırtepe, 1.649 m. ile Küçükdağ, 1.635 m. ile Mire Dağı, 1.610 m. ile Abdüsselam Dağı, 1.508 m. ile Küre Dağı, 1.490 m. ile Çalık Dağı, 1.440 m. ile Çile Dağı, 1.415 m. ile Hüseyin Gazi Tepisi'dir.

OVALAR:

Ankara Ovası: Sincan köyüne kadar uzanan bir ovadır. Yüksekliği 800 m.'dir. Hatip Çayı ve İncesu dereleri tarafından sulanır.

Çubuk Ovası: Yüzölçümü 250 km²'dir. Karaköy'den Çubuk ilçesine

Ankara'nın genel görünüşü

kadar uzanır. Ovayı Çubuk Çayı sular.

Haymana Ovası: Yüzölçümü 2.000 km²'dir. Cihanbeyli Platosu'nun devamıdır. Ova yer yer yayla görünümü kazanır.

Mürtet Ovası: Çubuk Ovası'nın güneybatısındadır. Yüzölçümü 40 km²'dir.

Beypazarı ve Polatlı ovaları da Ankara'nın önemli ovalarındandır.

AKARSULAR:

Ankara Suyu: Çubuk, İncesu ve Hatip çaylarının birleşmesiyle meydana gelir. Ankara Ovası'nı sulayan Ankara Suyu Çubuk Barajı'na dökülür.

Kızılırmak: İl sınırı içindeki uzunluğu 250 km.'dir. Şereflikoçhisar'ın doğusundan il sınırları içine girer. İl sınırları içinde Boğaz Deresi, Küçük Damlacık Deresi, Akkoşanözü Suyu, Çukurözü Suyu, Okuh Deresi ve Konur Suyu ile birleşir. Kesikköprü köyü yakınlarında Hirfanlı Barajı kurulmuştur.

Sakarya Irmağı: Yenimehmetli Bucağı'nın 12 km. kadar güneyinden akmaya başlayan ırmağın, il sınırları içindeki uzunluğu 170 km.'dir. Irmağa sırasıyla Ihcaöz Çayı, Acıdere, Elvanlı Deresi, Porsuk Suyu, Ankara Suyu, Kebirmir Deresi, Pınarbaşı Deresi, Nal Deresi ve Soflu Çayı katılır.

GÖLLER:

Bayındır Baraj Gölü: Hatip Çayı'nın kolu olan Bayındır Deresi üzerinde yapılan barajın, göl alanı 8 km²'dir. İlin içme suyunun bir kısmı gölden karşılanır.

Çubuk I Baraj Gölü: Çubuk Çayı üzerinde kurulu olan barajın alanı 1.7 km², yüksekliği 63 m.dir. İlin içme suyunun bir kısmı gölden sağlanır.

Çubuk II. Baraj Gölü: Çubuk Çayı üzerinde kurulu olan barajın göl alanı 1.2 km², yüksekliği 69 m.dir. İlin içme suyunun bir kısmı gölden karşılanır.

Emir Gölü: Elma Dağı'ndan gelen suların taşıdıkları maddelerin doğal bir baraj meydana getirmesi sonucunda meydana gelmiştir. Yüzölçümü 1 km²'dir.

Hirfanlı Baraj Gölü: Kızılırmak üzerinde kurulu olan baraj Kırşehir sınırındadır. Barajın göl alanı 277 km², yüksekliği 83 m.'dir.

Kesikköprü Baraj Gölü: Kızılırmak üzerinde kurulu olan barajın göl alanı 8.5 km², yüksekliği 52.60 m.'dir.

Kurtboğazı Baraj Gölü: Kurtboğazı Deresi üzerinde kurulu olan barajın göl alanı 5.4 km² yüksekliği 52.5 m.'dir. İlin içme suyunun bir kısmı ve sulamak için kullanılır.

Mogan Gölü: Ankara'nın 15 km. güneyindeki gölün yüzölçümü 2.5 km², derinliği 5 m.'dir. Suyu hafif tuzludur.

Sarıyar Baraj Gölü: Sakarya Irmağı üzerinde kurulu olan barajın yüksekliği 108 m.'dir. Gölde 2 milyar m³ su toplanır.

Tuz Gölü: Yüzölçümü 1.620 km², yüksekliği 899 m.'dir. En derin yeri 2 m.'dir. Peçeneközü Deresi ve Melendiz Deresi ile beslenen gölün büyük bir bölümünde kalınlığı 30 cm. olan tuz katmanları vardır.

İKLİMİ:

İlin güneyinde sert step iklimi, kuzeyinde ılıman ve yağışlı bir iklim hakim sürer.

Sıcaklık: Yıllık ortalama sıcaklığı 11.8 °C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 367 mm.'dir.

Rüzgar: İldeki hakim rüzgâr kuzeydoğudur. Ortalama rüzgâr hızı 3.2 m/sn.'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İlin bitki örtüsü oldukça değişiktir. İlin kuzeybatısı ormanlarla kaplıdır. Bu bölgenin yüksek kısımları bozkır özelliği gösterir. Tahıl geniş alanlar kaplayan bitki örtüsüdür. Çayır ve meralar il topraklarının % 15'ini kaplar. İlin orman alanları 275.517 hektardır. Ormanları bozuk korular ve bataklık ormanlar şeklindedir.

Hayvanlar: Ankara Kedisi ve Ankara Keçisi ilin özellik taşıyan hayvanlarıdır. İl yabani hayvanlar açısından zengin değildir. Çeşitli kuş türleri, sazan ve turna gibi balıklar belli başlı hayvanlarıdır.

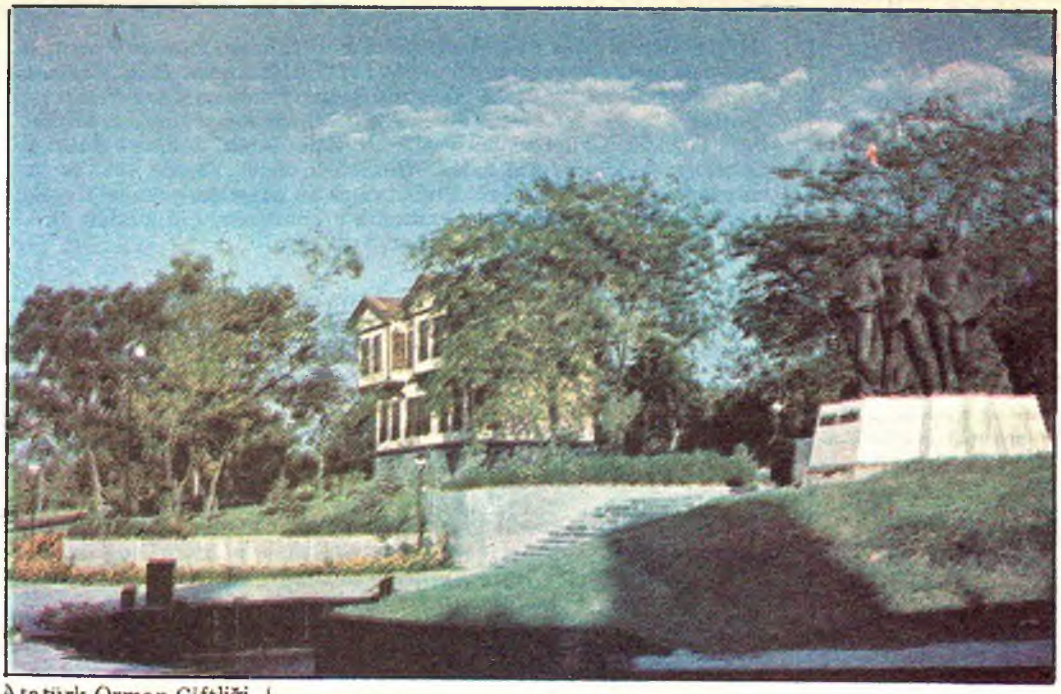

Atatürk Orman Çiftliği

SAYFİYE YERLERİ:

Atatürk Orman Çiftliği: Park niteliği taşır. Piknik ve gezinti yeridir. **Gölbaşı:** Ankara'ya 15 km. uzaklıkta olan Mogan Gölü çevresine verilen addır. Plajı su sporlarına elverişlidir. **Kızılcahamam:** Ankara'ya 83 km. uzaklıktadır. İlçenin bir kısmı park halindedir. Kaplıcaları ile meşhurdur. **Çubuk Barajı:** Ankara'ya 12 km. uzaklıktadır. Piknik ve gezinti veridir. **Elmadağ:** Ankara'ya 41 km. uzaklıktadır. Kış sporlarına elverişlidir. **Karagöl:** Ankara'ya 68 km. uzaklıktadır. Piknik ve gezinti yeridir. **Haymana Kaplıcası:** Ankara'ya 73 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, çocuk felci ve kadın hastalıklarına iyi gelir. **Karakaya Kaplıcası:** Avaş ilçesindedir. Romatizma ve kadın hastalıklarına iyi gelir. Ayrıca mide hastalıklarında da suyu içilir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Gordium: Polatlı'ya 21 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Şehrin M.Ö. 3000'lerde kurulduğu tahmin edilmektedir. **Ankara Kalesi:** Kaleyi, Hititler'in ya da Frigya Kralı Midas'ın yaptırdığı tahmin edilir. **Gavur Kale:** Haymana'ya 28 km. uzaklıktadır. Hititler'den kalmadır. **Kalecik Kalesi:** Kalecik'tedir. Romalılar'dan kalmadır. **Ağaçayak Camii:** 1705'te yapılmıştır. **Ahi Elvan Camii:** Ahi Elvan Mehmed Bey yaptırmıştır (1382). **Ahi Yakup Mescidi:** Ahi Yakup yaptırmıştır (1391). **Alaeddin Camii:** Ankara kalesi içindedir. Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan'ın oğlu Muhiddin Mesud tarafından yaptırılmıştır (1198). **Aslanhane Camii:** Ahi Başkanı Şerafeddin Mehmed'in babası ve amcası tarafından yaptırılmıştır (1427). **Cenabi Ahmed Paşa Camii:** Anadolu Beylerbeyi Cenabi Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1566). **Çiçekçioğlu Camii:** XVII. yüzyılda yapılmıştır. **Direkli Camii:** XV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilir. **Gecik Mescidi:** 1443'te yapılmıştır. **Geneği Mescidi:** XV. yüzyılda yapılmıştır. **Hacı Bayram Camii:** Hacı Bayram Veli tarafından yaptırılmıştır (1290). **Augustus Tapınağı:** Hacı Bayram Camii yanındadır. Frigyalılardan kalmadır. **Diğer dinî yapılar:** Hacı Musa Camii, Hallac Mahmud Mescidi, Hoca Hundi Mescidi, İbadullah Camii, İki Şerefeli Camii, Karacabey Camii, Karanlık Mescid, Koyunpazarı Mescidi, Kurşunlu Camii, Leblebicoğlu Camii, Misafir Fakih Mescidi, Molla Büyük Camii, Mızıkadem Camii, Saraç Sinan Mescidi, Şeyh İzzettin Mescidi, Tabakhane Camii, Tabakhane Mescidi, Taceddin Camii, Yeşil Ahi Mescidi, Zeynelabidin Mescidi, Zincirli Camii, Aktaş Mescidi, Bünyamin Camii, Kıllık Camii, Şeyh Muhiddin Camii, Ulu Camii, Akşemseddin Camii, Peçenek Camii, Saray Camii, Küçük Şamil Camii, Alaaddin Camii. **Türbeler:** Ahi Şerafeddin Türbesi, Azimi Türbesi, Cenabi Ahmed Paşa Türbesi, Hacı Bayram Türbesi, Karacabey Türbesi, Karyağdı Türbesi, Kesikbaş Türbesi, Yörükdede Türbesi, Bünyamin Ayaşi Türbesi, Hasandede Türbesi, Kazancıbaba Türbesi, Kocubaba Türbesi, Şeyh Sadreddin Türbesi. **Hanlar:** Çengel Han, Kurşunlu Han, Suluhan, Nasuh Paşa

Ham. **Mahmud Paşa Bedesteni:** Sadrazam Mahmud Paşa ve Kurşunlu Han tarafından yaptırılmıştır (1464-1471). **Hamamlar:** Eski Hamam, Karacabey Hamamı, Roma Hamamı, Şengül Hamamı, Çarşı Hamamı. **Anıtlar:** Etnografya Anıtı, Güven Anıtı, Mimar Sinan Heykeli, Mithat Paşa Heykeli, Ulus Cumhuriyet Anıtı, Zafer Anıtı, Julianus Sütunu. **Köprüler:** Akköprü. **Anıtkabir:** Rasattepe'dedir. Yapımı 1953'te tamamlanmıştır. 10 Kasım 1953'te Atatürk'ün naaşı geçici kabri Etnografya Müzesi'nden alınarak Anıtkabir'e konmuştur. Mimarları Ord. Prof. Emin Onat ile Doç. Dr. Orhan Arda'dır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Yapılan araştırmalar ve bazı kaynaklara göre kentin ilk adının Ankura olduğu sanılmaktadır. Bu sözcük gemi çapası anlamına geliyordu. Kentin ilk kurucusu olan Galatlar Mısırlılar'ı denize sürüp çapalarına el koydukları için şehre bu adı vermişlerdi. Başka bir söylentiye göre ise kenti Galatlar değil Frigler, Frig kralının oğlu Midas kurmuştur. Gemi çapasını (Anküra) ilk kez bulan kişi olan Midas ona bu adı vermiştir. Daha sonraları kente Engürü denmiş şehrin adı birkaç değişiklikten sonra Ankara olmuştur.

TARİHİ:

Kronolojide de gösterildiği gibi şehir birçok devletin hâkimiyeti altına girdi. 1354'te Osmanlılar şehri ele geçirdilerse de Orhan Gazi'nin ölümüyle bölge halkı bir beylik kurmaya çalıştılar. 1362'de Ankara kesin olarak Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. 1402'de Ankara'nın en önemli tarihi olayları içinde yer alan Ankara Savaşı yapıldı. Bu savaş Yıldırım Bayezid ile Timur arasında oldu. Osmanlılar'ın hızla genişlemesi ve Anadolu beyliklerinin Timur'dan yardım istemesi savaşın başlıca sebepleridir. Savaş sırasında Kara Tatarlar'ın Timur'un safına geçmeleri Osmanlı savaş düzenini bozdu ve savaş kaybedildi. Yıldırım Bayezid ve şehzadeleri esir alındı. Bu savaş Anadolu'daki birliği parçaladı. Yeni yeni beylikler kuruldu. Fatih Sultan Mehmed zamanında Ankara, ordunun toplandığı yerdi. XVI. yüzyılda ise kalabalık, canlı bir zanaat ve ticaret şehri idi. Tanzimat'tan sonra Bozok Eyaleti'ne bağlandı. Daha sonraları Ankara bir vilayet merkezi oldu. Yozgat, Kayseri ve Kırşehir sancakları bu vilayet içinde yer alıyordu. XIX.yüzyılda şehir büyük kıtlıklar geçirdi. En önemlisi 1874-1875 yıllarında olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında Ankara küçük bir kasaba görünümündeydi. 20 Nisan 1924'te ise Anayasa'nın 2. maddesi ile Ankara başkent oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö VIII-VII Frigler	1073-1304 Selçuklular
M.Ö VII-547 Lidyalılar	1304 İlhanlılar
M.Ö 547-331 Persler	1354 Osmanlı hâkimiyetinin
M.Ö 189-M.S 395 Romalılar	başlaması
395-1073 Bizanslılar	1402 Ankara Savaşı

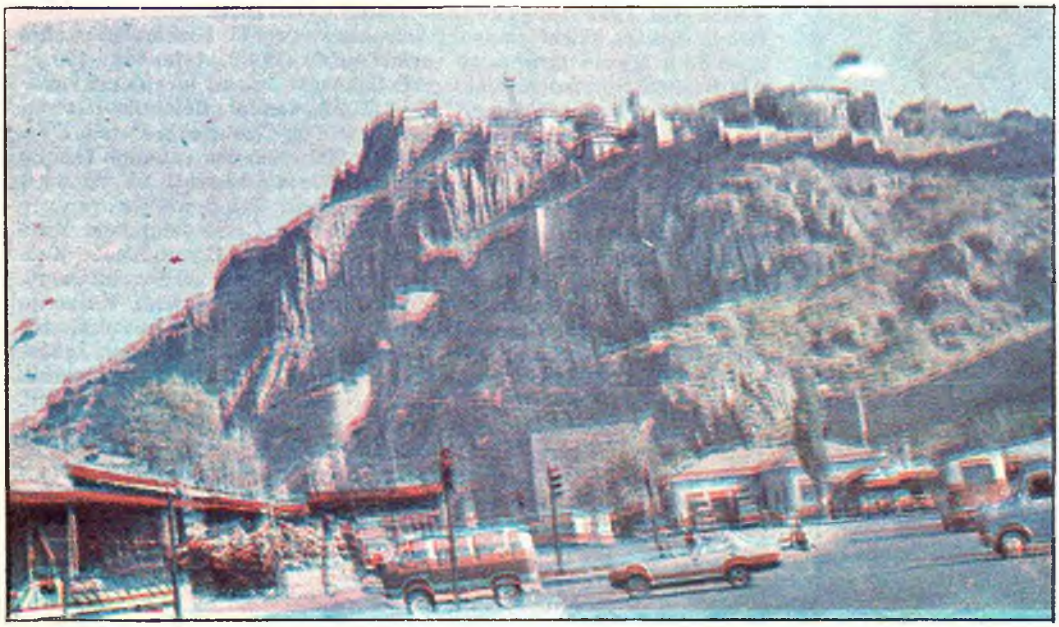

Ankara Kalesi

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ANKARA:

Millî Mücadele'nin merkezi Ankara'dır. Mondros Mütarekesi'nden sonra şehir İngiliz ve Fransızlar'ın işgaline uğradı. İşgalciler baskı rejimlerini kurdular. Sivas Kongresi'nde millî mücadelenin yürütme görevini Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa üstlenmişti. Sivas işgal bölgelerine uzaktı. İşgal bölgelerinin merkezinden mücadeleyi sürdürmek gerekiyordu. Mustafa Kemal merkez olarak Ankara'yı seçti. 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Ankara'ya geldi. Halk büyük bir coşku ile Paşa'yı karşıladı. Mustafa Kemal Ankara'nın millî mücadeleyi fiilen destekleyecek bir meclisin kurulmasını istiyordu ve 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kuruldu. Yunanlılar 10 Temmuz 1921'de Anadolu içlerine doğru büyük bir saldırıya girişti. Bu saldırının Ankara'ya doğru olduğu açıklandı. Ankara halkı göç etmeye, şehri boşaltmaya başlamıştı. Bu sırada 20 Ekim 1921'de Fransızlar'la bir anlaşma imzalandı. Başkomutanlık Meydan Savaşı 9 Eylül günü İzmir'de son buldu. Ankara'yı işgal etmeyi düşünen Yunanlılar denize döküldüler. Ankara 1924 Anayasası ile başkent ilân edildi. Şehir başkentlik görevini bugüne kadar aynı başarı ile sürdürmektedir.

İLÇELERİ:

- ALTINDAĞ
- AYAŞ
- BALA
- BEYPAZARI
- ÇAMLIDERE
- ÇANKAYA
- ÇUBUK
- DELİCE
- ELMADAĞ
- GÜDÜL
- HAYMANA
- KALECİK
- KESKİN
- KIRIKKALE
- KIZILCAHAMAM
- NALLIHAN
- POLATLI
- SULAKYURT
- ŞEREFLİKOÇHİSAR
- YENİMAHALLE

ALTINDAĞ: Ankara ili belediye sınırları içinde kalan Altındağ ilçesi ilin merkezinde ve il belediye sınırları içindedir. Başkentin bütün avantajlarından yararlanan, her türlü sosyal tesisleri olan Altındağ ilçesinin 1980 sayımına göre toplam nüfusu 624.313 idi. Fakat 29.11.1983'te Ankara merkez ilçesi kaldırılarak Altındağ'a bağlandı. Merkez ilçenin nüfusu 77.168 idi. Buna karşılık Altındağ'a bağlı Keçiören belediyesi aynı tarihte ilçe haline getirildi.

AYAŞ: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 17.202'dir. Bunun 4080'i ilçe merkezinde, 13.222'si köylerde yaşar. 22 köyü vardır. Ankara-İstanbul karayolu Ayaş'tan da geçer. Köyler daha çok bu yolun kuzey kısmında toplanmıştır. İlçe yüzölçümünün yarısından fazlasını oluşturan güney kısmında sadece 6 köy vardır. Yüzölçümü 1.158 km²'dir ve Ankara'nın nüfus yoğunluğu en düşük ilçesidir. Km²'ye 15 kişi düşer. İlçe ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Son yıllarda sebzecilik de önemli bir gelişme göstermiştir. Bütün köylerinde okul vardır.

BALA: Toplam nüfusu 45.158'dir. Bunun 4.193'ü merkezde, 40.965'i köylerde yaşar. 2 bucağı ve 61 köyü vardır. Yüzölçümü 2647 km²'dir. Ankara-Kırşehir yolu üzerinde bulunan Balâ, 19. yüzyılda kurulmuş, buraya Kafkasya'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Merkezde ortaokul, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır.

BEYPAZARI: Toplam nüfusu 38.568'dir. Bunun 16.971'i merkezde, 21.597'si köylerde yaşar. Yüzölçümü 1868 km²'dir. 3 bucağı ve 63 köyü vardır. İlçe Hititler zamanından beri bir yerleşim merkezidir. İlçeyi Bizanslılar'dan Germiyanoğlu beylerinden Dinar Hazar almıştır. Bundan dolayı kasabaya Bey hezarı denmiş, bu isim zamanla Beypazarı şeklini almıştır. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebze yetiştiriciliğinde Ankara ilçeleri arasında Ayaş'tan sonra ikinci sırayı alır. Ankara'nın ünlü armudu daha çok Beypazarı'nda yetişir. Antep fıstığı da yetiştirir.

ÇAMLIDERE: Ankara'nın küçük ilçeleriden biridir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 18521 olup bunun 5089'u merkezde, 13.432'si köylerde yaşar. 625 km²'lik bir alanı kaplayan ilçenin 1 bucağı ve 39 köyü vardır. 1954'te ilçe olmuş ve hızlı bir büyüme göstermiştir. Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır.

ÇANKAYA: Ankara belediyesi sınırları içinde, ilin merkezi durumundadır. Başkentin en modern ilçesidir. Cumhurbaşkanlığı köşkü, elçilikler ve en güzel yapılar bu ilçededir. Cebeci, Bahçelievler, Dikmen, Kayaş gibi Ankara'nın önemli semtleri bu ilçeye bağlıdır. 29.11.1983 tarihine kadar bu ilçeye bağlı olan Mamak semti ve Gölbaşı bucağı bu tarihte ilçe haline gelmiş ve Çankaya'dan ayrılmışlardır. Gölbaşı ve Mamak'ın ilçe haline gelmeleriyle Çankaya'ya bağlı köylerin sayısı azalmıştır. Çankaya'dan ayrılarak ilçe haline getirilen Mamak'a 7 köy, Gölbaşı ilçesine de 29 köy bağlanmıştır. Bu 29 köy zaten evvelce bucak olan Gölbaşı'na bağlı idi.

ÇUBUK: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 54.616'dır. Bunun 16.510'u merkezde, 38.106'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 101 köyü vardır. Yüzölçümü 1503 km²'dir. Şehrin ortasından Çubuk Çayı geçer. Bu çayın iki yanı ağaçlık ve yeşilliktir.

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Çubuk'un ekonomisi tarıma dayanır. Çubuk Çayı ile sulanan ovalarda sebze ve meyva bahçeleri çoktur. Çubuk Çayı'nın üzerinde kurulan baraj Ankara'nın içme suyunu sağ-

lar. Cubuklular, hattâ Ankarılılar için güzel bir mesire veridir. Aydos yaylasındaki Karagöl de güzel bir dinlenme yeridir. İlçede sağlık merkezi, orta dereceli okullar, köylerinin hepsinde ilkokul vardır.

DELİCE: Toplam nüfusu 24.668'dir. Bunun 2.331'i merkezde, 22.337'si köylerde yaşar. 726 km²'lik bir alanı kaplayan Delice 1960 yılına kadar bir bucak idi. Bu tarihte ilçe olmuştur. 35 köyü vardır. Bunlardan Büyükyağlı, Büyükavşar ve Çerikli köylerinin belediyeleri vardır. Çerikli belediyesine bağlı köylerin nüfusu 3.518, Büyükavşar'ın nüfusu 1.546, Büyükyağlı'nın nüfusu ise 3.024'tür. Köylerin hepsinde okul bulunmaktadır.

ELMADAĞ: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 30.354 olup, bunun 15.111'i merkezde, 15.243'ü köylerde yaşar. 14 köyü vardır. Ankara'nın doğusunda demiryolu güzergâhındadır. Makina kimya endüstrisinin barut fabrikası bu şehirdedir. Yüzölçümü 576 km²'dir. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır. Kızılırmak'ın bir kolu olan Balabançayı ilçe sınırları içinden geçmesine rağmen toprakları tarıma pek elverişli değildir. Faal nüfusun önemli bir bölümü barut fabrikasında çalışır.

GÖLBAŞI: Yeni ilçe olan Gölbaşı, 29.11.1983 tarihine kadar Çankaya ilçesinin bir bucağı idi. 1980 sayımına göre bucak nüfusu 10.491, köyler nüfusu 25.306'dır. 29 köyü vardır.

Gölbaşı, Mogan Gölü'nün kıyısında, turistik ve sportif tesisleri olan, hızla gelişen bir ilçedir.

GÜDÜL: Ankara'nın en küçük, fakat en eski ilçelerinden biridir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 15.688 olup bunun 3.353'ü şehirde, 12.335'i köylerde yaşar. Güdül'ün yüzölçümü 419 km²'dir. 26 köyü vardır. Kırmır suyunun vadisinde kurulmuştur. Ekonomisi tarıma dayanır. Bütün köylerinde ilkokul vardır.

HAYMANA: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 56.171'dir. Bunun 6.945'i merkezde, 49.226'sı bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 87 köyü vardır. Yüzölçümü 2.976 km²'dir ve kilometrekareye 19 kişi düşer. Tarım ve hayvancılık bakımından Polatlı'dan sonra Ankara'nın ikinci zengin ilçesidir.

Başta buğday olmak üzere tahıl ürünü boldur ve modern tarım yapılır. Merinos koyunu yetiştiriciliğinde Ankara ilçeleri arasında başta gelir ve il toplamının dörtte birini yetiştirir.

Haymana, kaplıcaları ve tarihî mağaraları ile turizme de elverişlidir.

Orta dereceli okulu, sağlık merkezi, temiz otelleri olan Haymana'nın bütün köylerinde ilkokul vardır.

Haymana'nın eski adı Yabanhamam, merkezi ise halen Polatlı'nın bir köyü olan Sivri idi. 1887'de ilçe merkezi Sivri'den alınıp bugünkü yerine

tasındı. Yabanhamam adı da Haymana olarak değiştirildi. Rivayete göre, Timur, Yıldırım Bayezid'le yaptığı savaştan sonra Haymana Ovası'nı da zaptetmişti. Timur'un yanından hiç ayırmadığı kızı Mana burada ölür. Buna çok üzülen Timur, "Hey Mana nerdesin?" diye acı acı seslenir. Yabanhamam da bundan sonra Haymana (Heymana) olur.

Haymana ilçesi Hititler'den beri bir yerleşim merkezidir.

KALECİK: Toplam nüfusu 28.446'dır. Bunun 5.035'i merkezde, 23.411'i köylerde yaşar. Yüzölçümü 1.318 km²'dir. 2 bucağı ve 55 köyü vardır. İlçeden demiryolu ve Ankara-Kırşehir karayolu geçmektedir. Kalecik'in 1881'den beri belediyesi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebze ve meyva yetiştiriciliğinde çok gelişmiştir. Tahıl ve şeker pancarı üretimi de önemlidir.

İlçe 1484'te İkinci Bayezid zamanında kurulmuştur. Şehrin ortasında 150 metre yükseklikte bir kalesi vardır ve adını bu kaleden alır. Kalenin kimler tarafından yapıldığı bilinmiyor, fakat bölgenin çok eskiden de bir yerleşim merkezi olduğu, bulunan Hitit heykellerinden anlaşılıyor.

KEÇİÖREN: 29.11.1983 tarihinde kabul edilen kanunla, Altındağ ilçesinden ayrılarak yeni bir ilçe haline getirilmiştir. Evvelce Altındağ ilçesine bağlı olan Bağlum bucağı ile 8 köy de bu yeni ilçeye bağlanmıştır.

Keçiören, ilin merkezinde olduğu için başkentin bütün avantajlarından yararlanmaktadır.

KESKİN: Ankara'nın doğusunda, Kırıkkale'nin güneyinde bulunan Keskin'in toplam nüfusu 45.111 olup, bunun 14.633'ü şehirde, 30.478'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı, 72 köyü vardır. Yüzölçümü 1.464 km²'dir.

İlçenin orta dereceli okulu, sağlık merkezi, kütüphanesi ve bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır.

Keskin eski bir yerleşim merkezidir. İlçenin Göçbeyli köyü höyüğü ile, Ceritkale köyündeki mağaralarda bulunan kabartma resimler Hititler zamanında bölgenin bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir. Bugünkü Keskin 1859'da küçücük bir köydü. Buraya 9 km. mesafedeki Denek'te bulunan kurşun madenini işletmek için gelen işçiler tarafından kurulmuştur. Daha sonra buraya Romanya ve Yugoslavya'dan çok sayıda göçmen geldi. Şehrin asıl nüfusunu ve çekirdeğini bu göçmen Türkler oluşturur. İlçe ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

KIRIKKALE: Yalnız Ankara ilinde değil, bütün Türkiye'de en büyük birkaç ilçe arasında yer alan Kırıkkale'nin nüfusu 222.893'tür. Bunun 178.401'i merkezde, 44.492'si köylerde yaşar. 1 bucağı ve 51 köyü vardır. Ankara-Samsun karayolu ile demiryolu güzergâhında yeralır.

İlçenin ekonomisi endüstriye dayanır. Çünkü burada MKE kurumuna ait büyük silâh fabrikaları, ayrıca özel sektöre ait ırmık, tuğla, şarap fabrikaları ile değirmenler vardır. Faal nüfusun yüzde 60'ından fazlası fabrikalarda çalışır.

Nüfusu çok hızlı arttığı için şehir bir imar planına göre büyümemiş, düzgün ve geniş caddelerden mahrum ve sıkışık bir durumda kalmıştır. Fakat hastane, kütüphane, sportif tesisler, lise ve meslek okulları, güzel otelleri vardır.

KIZILCAHAMAM: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 35.513 olup bunun 8.620'si merkezde, 26.893'ü bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı ve 106 köyü vardır. Yüzölçümü 1712 km²'dir. Menba suları ve mesire yerleriyle ünlü yemyeşil bir ilçedir. Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır. Buğday, pirinç ve sebze yetiştiriciliğinde ileridir. Ankaralılar'ın çok gittikleri dinlenme yerlerinden biri olduğu için turizm de gelişmektedir.

Çok eski bir yerleşim merkezi olan Kızılcahamam'da Selçuklu mimarisinin özelliğini taşıyan eski hamamlar da vardır.

İlk adı Yabanabad olan Kızılcahamam'ın merkezi 1880 yılına kadar Demirciören idi. 1880'de merkez bugün bucak olan Pazar'a taşındı. 1915'te de bugünkü yerini aldı.

MAMAK: 29.11.1983 tarihinde kabul edilen kanunla Çankaya ilçesinden ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Evvelce Çankaya'ya bağlı olan 7 köy (Bayındır, Gökçeyurt, Kıbrısköy, Kızılca, Kusunlar, Ortaköy ve Kutludüğün köyleri) yeni kurulan Mamak ilçesine bağlanmıştır.

NALLIHAN: Toplam nüfusu 34.389'dur. Bunun 9.751'i merkezde, 24.638'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 75 köyü vardır. Yüzölçümü 1978 km²'dir. Merkezde ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. En çok tiftik keçisi yetiştirilen ilçelerden biridir.

1599'da Nasuh Paşa, Bağdat seferinden dönerken Nal deresinin kenarında büyük bir han yaptırmış buna Nallıhan denmiştir. Bu tarihte

kurulan Nallıhan zamanla gelişerek Ankara Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur.

POLATLI: 1980 sayımına göre toplam nüfusu 86.865 olup bunun 43.530'u şehir merkezinde, 43.335'i bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı (Temelli ve Yenimehmetli) 87 köyü vardır. Ankara'nın yüzölçümü en büyük olan ilçesidir. 3789 km²'lik bir alanı kaplar. Demiryolu ve E-23 karayolu güzergâhındadır.

Polatlı yalnız Ankara'nın değil bütün yurdun en ileri ve zengin ilçelerinden biridir. Kütüphanesi, lise ve meslek okulları, hastanesi, asfalt caddeleri, temiz otelleri, modern siloları, büyük bir sanayi çarşısı, demir, torna, döküm ve tamir atölyeleri, tarım aletleri yapan imalathaneleri, çok sayıda un fabrikası vardır. Okur yazar oranı en yüksek ilçelerimiz arasında yer alır.

Ankara'ya "buğday anbarı" sıfatını kazandıran ilçelerinin başında Polatlı gelir. İl sınırları içinde buğday, şeker pancarı, mercimek, nohut, ayçiçeği, kavun ve karpuzu en çok yetiştiren ilçe Polatlı'dır. En çok koyun, en çok traktör, en çok biçerdöver yine bu ilçede bulunur.

Topçu Atış Okulu ve Topçu birliğinin burada olmasının ilçe ekonomisine katkısı önemlidir. Şehirde Sakarya Şehitleri Abidesi, merkezde Atatürk Anıtı, parkı ve büyük bir çarşısı vardır. 21 km. batısındaki Yassıhöyük köyünde Gordion harabeleri bulunmaktadır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus Yoğ.
Altındağ	701.481	685.857	15.624	—	—
Çankaya	968.668	921.882	46.786	—	—
Yenimahalle	330.908	270.016	60.892	—	—
Ayaş	17.202	4.080	13.122	1.158	15
Balâ	45.158	4.193	40.465	2.647	17
Beypazarı	38.568	16.971	21.597	1.868	21
Çamlıdere	18.521	5.089	13.432	625	30
Çubuk	54.616	16.510	38.106	503	36
Delice	24.668	2.331	22.337	726	34
Elmadağ	30.354	15.111	15.243	573	53
Güdül	15.688	3.353	12.335	419	37
Haymana	56.171	6.945	49.226	2.976	19
Kalecik	28.446	5.035	23.411	1.318	22
Keskin	45.111	14.633	30.478	1.464	31
Kırıkkale	222.893	178.401	44.492	1.370	163
Kızılcahamam	35.513	8.620	26.893	1.712	21
Nallıhan	34.389	9.751	24.638	1.978	17
Polatlı	86.865	43.530	43.335	3.789	23
Sulakyurt	20.139	4.715	15.424	741	27
Sereflikoçhisar	79.330	21.944	57.386	2.453	32
Toplam	2.854.689	2.238.967	615.722	30.715	93

(★) 1980 yılında Ankara'nın Merkez ilçesinden başka 20 ilçesi vardı.

29.11.1983 günü kabul edilen bir kanunla Ankara'nın merkez ilçesi kaldırılarak Altındağ ilçesine bağlandı ve il sınırları içinde 4 yeni ilçe daha kuruldu. Böylece Ankara'nın ilçe sayısı 24'e çıktı.

Yeni kurulan ilçeler Mamak, Gölbaşı, Keçiören ve Sincan'dır.

Mamak, evvelce bağlı olduğu Çankaya'dan ayrılmış, Çankaya'nın 7 köyü bu yeni ilçeye bağlanmıştır.

Gölbaşı da evvelce bağlı olduğu Çankaya'dan ayrılmış, bucak iken kendisine bağlı 29 köy, yine kendisine bağlı olarak kalmış, bu yeni ilçeye başka köy verilmemiştir.

Keçiören, Altındağ ilçesine bağlı bir belediye iken ilçe haline getirilmiş, Altındağ'a bağlı Bağlum bucağı ile bu bucağa bağlı 6 köy ve Altındağ'a bağlı 2 köy Keçiören'e bağlanmıştır. Böylece Keçiören 9 köyü olan bir ilçe olmuştur.

Sincan, Yenimahalle ilçesine bağlı bir bucak idi. Bu ilçeden ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Bucak iken kendisine bağlı köylerde, Yenişehir bucağı ve köyleri bu ilçeye bağlanmış ve Sincan 16 köyü olan bir ilçe olmuştur.

Yukarıdaki listede, nüfus, yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu bakımından değişikliğe uğrayan Altındağ, Çankaya ve Yenimahalle'nin değişiklikten sonraki durumları belirtilmemiştir. Yalnız kaldırılan merkez ilçenin nüfusu, Altındağ'ın şehir nüfusuna ilâve edilmiştir.

Polatlı çok eski bir yerleşim merkezidir. M.O. 3000 yıllarında kurulmuştur. Fakat yerleşim merkezi, ilçenin bugünkü yeri değil, Gordion ve çevresi idi. Gordion sırasıyla Hititler'in, Frigler'in, Persler'in, Büyük İskender İmparatorluğu'nun, Romalılar'ın, Bizanslılar'ın elinde kalmıştır. Polatlı'yı Bizanslılar'dan Danişmendoğulları almış ve böylece Türk egemenliği başlamıştır. Bölge, 1516'ya kadar Selçuk ve çeşitli Türk beyliklerinin egemenliğinde kalmış, 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır.

Polatlı'nın Kurtuluş Savaşı'mızda önemli bir yeri vardır. Ankara'yı ele geçirmek isteyen Yunanlılar Polatlı sınırına kadar gelmiş, fakat Sakarya Savaşı'nda yenilerek geri çekilmek zorunda kalmış ve Türk kuvvetlerinin başkumandanlık karargâhı Alagöz'den Polatlı'ya taşınmıştı.

Polatlı Zir kasabasına bağlı bir köy iken 1926'da ilçe oldu.

SİNCAN: Evvelce Yenimahalle ilçesine bağlı bir bucak iken 29.11.1983 tarihinde Yenimahalle'den ayrılarak ilçe haline getirilmiştir. Yenikent bucağı ile evvelce bu bucağa ve Yenimahalle'ye bağlı 15 köy de, yeni kurulan Sincan ilçesine bağlanmıştır.

1980 sayımında Sincan'ın merkez nüfusu 25.133 idi. Her türlü sosyal ve kültürel tesisleri olan Sincan ile Ankara arasında elektrikli banliyö trenleri işlemektedir.

SULAKYURT: Toplam nüfusu 20.139 olan Sulakyurt, Ankara'nın küçük ilçelerinden biridir. İlçe merkezinin nüfusu 4.715, köylerinin nüfusu 15.424'tür. Yüzölçümü 741 km² olan Sulakyurt'un 26 köyü vardır. Kızılırmak bu ilçe sınırlarının içinden geçer. İlçenin bütün köylerinde ilkokul vardır. Evvelce Konur bucağı adıyla Kalecik'e bağlı iken 1960'ta ilçe olmuştur. Merkez dışında belediyesi ve bucağı yoktur.

ŞEREFLİKOÇHİSAR: Tuz Gölü'nün kuzeydoğusunda yeralan Şereflikoçhisar'ın 1980 sayımına göre toplam nüfusu 79.330'dur. Bunun 21.944'ü merkezde, 57.386'sı bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 96 köyü vardır. Bu köylerden 30'u Ağaçören bucağına bağlıdır. Yüzölçümü 2.453km²'dir.

Merkezde orta dereceli okulları, bütün köylerinde ilkokul vardır. Ekonomisi tarıma dayanır.

Şereflikoçhisar evvelce Aksaray'a bağlı idi. 1933'te Ankara'ya bağlandı.

YENİMAHALLE: Bu ilçe de Ankara belediye sınırları içindedir ve başkentin bütün avantajlarına sahiptir. 29.11.1983 tarihine kadar toplam nüfusu (1980 sayımına göre) 330.908 idi ve 68 köyü vardı. 29.11.1983'te en büyük bucağı Sincan ilçe haline gelince köy sayısı azalmıştır.

EKONOMİSİ

Tarım: Ortalama 800-1000 metre yüksekliğinde bir yayla özelliği gösteren ilde verimli alüvyonlu alanlar yanında hiçbir ürünün yetişmesine imkân vermeyen topraklar da yeralmaktadır. 1980'lerin başında il topraklarının yaklaşık yüzde 60'ı tarıma ayrılmaktaydı. Ankara hem İç Anadolu hem de Karadeniz ve Marmara bölgesi iklimleri etkisi altında bulunduğundan çok çeşitli ürünler elde edilir. Güneye doğru inildikçe iklim kurak Anadolu iklimidir ve buralarda buğday, arpa v.b. kuru tarıma uygun tahıl ürünleri yetiştirilir. Ankara tahıl ürünleri yanında meyvecilik ve hayvan yetiştiriciliği ile de ünlü bir ilimizdir. Armut, kavun, bal, tiftik keçisi üretiminin yanısıra dokumacılık, dericilik, şarapçılık, pastırmacılık ve küçük imalatçılık da gelişmiştir. Ankara'da 1.600.000 ton buğday, 500.000 ton arpa, 48.000 ton baklagiller, 700.000 ton şekerpancarı, 62.000 ton patates, 82.500 ton üzüm, 28.600 ton elma, 20.000 ton armut üretilir. İlde modern tarım uygulanmaktadır. 1983'te Ankara'da 6.536 traktör vardı.

Hayvancılık: Ankara doğal yapısı itibarıyla hayvancılığa elverişli bir ilimizdir. Koyun ve dünyaca ünlü Ankara keçisi yetiştirilen hayvanların başında gelir. Küçükbaş hayvancılığın gelişmiş olmasının nedeni meraların çokluğu ve toprağın verimidir. Sert iklim kosulları iyi tiftik keçisi yetiştirmek için gerekli ortamı hazırlar. Ankara'da 362.000 koyun, 123.000 kılkeçisi, 451.000 tavuk vardır. 75.000 ton süt, 4.000 ton et, 192.000 adet deri üretilir.

Sanayi: Ankara ili nüfus ve gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de ikinci sırada yer alır. Kentte küçük çapta imalat sanayiinden çok kamu hizmetleri ve hizmet sektörü önemli bir yere sahiptir. Gerek kamu ve gerekse özel sektörce birçok fabrikalar, işletmeler, kuruluşlar meydana getirilmiştir. İldeki en ağırlıklı sanayi dalı makine sanayiidir. Onu mobilya sanayii takip eder. 1970'li yıllarda kamu sektörünün ildeki gelişimi yavaşlamış ekonomi özel sektör ağırlıklı bir şekilde gelişimini sür-

dürmüştür. 1920'lerden 1950'li yıllara kadar Ankara sanayii küçük çaplı dokuma tezgahları, tiftik işleyen atölyeler ve imalathanelerden oluşan çağdaş olmayan bir hüviyet taşıyordu. Ancak 1950'li yıllarda hızlı kentleşme, Türkiye'nin birçok ilinde olduğu gibi Ankara'da da inşaat araç gereçleri ve makine bakım onarım sanayilerinin gelişimine neden oldu. Devlet tarafından biradan, dokumaya, makine yapımından ağır sanayiye kadar birçok fabrikalar kuruldu. 1970'li yıllarda ise şehir yapısal bir değişim devresi atlattı. Özel sektör ağırlıklı anonim şirket sayısı arttı. Ankara İstanbul'dan sonra en fazla holding kurulmuş ikinci zengin il durumuna geldi. 1963 yılında beş yıllık plan gereği özel sektör sermayesini teşvik uygulamaları başladı ve bu yöndeki politikalar günümüze kadar sürdürüldü. Bugün Ankara'da irili ufaklı birçok fabrika, imalathane, şirket, holding bulunmaktadır.

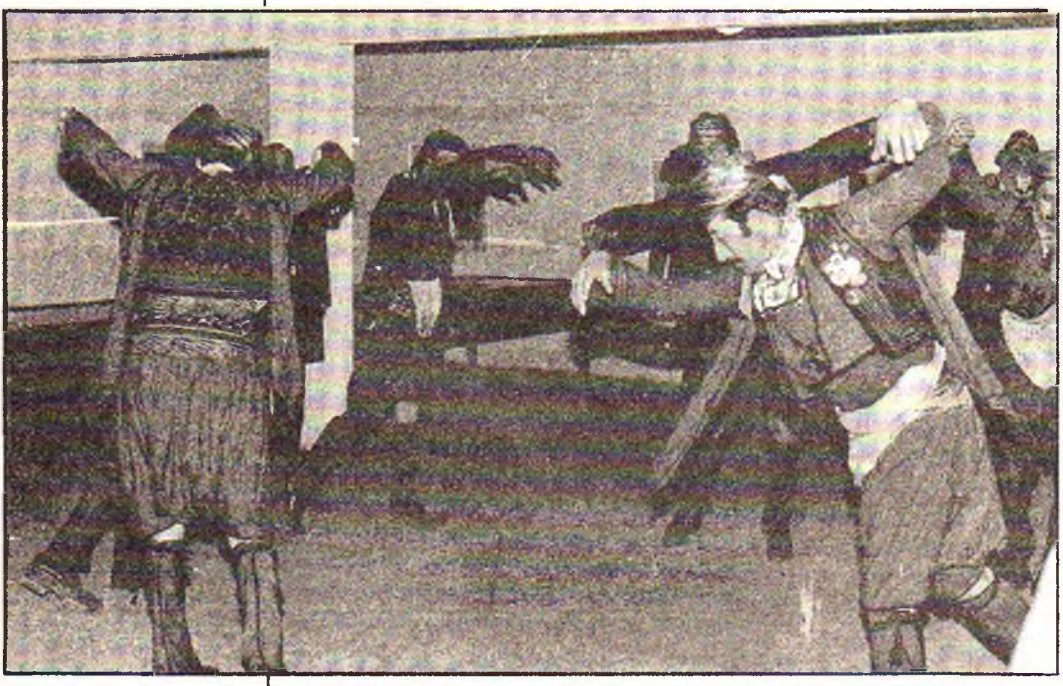

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Günümüz Ankara'sında Türkiye'nin diğer şehirlerinde olduğu gibi kadın ve erkekler arasında çağdaş giysiler yaygındır. Ancak kırsal kesimde bazı yerlerde hâlâ eskinin, geçmiş kültürün izlerini taşıyan folklorik, yöresel kıyafetler kullanılmaktadır. Erkekler bol şalvarlar ve pamuk işlikleri ile birlikte üç etek denilen entari giyerler. Bellerine Trablus kuşağı, üzerlerine mevsimine göre pamuklu hırka, başlarına da cüppe takarlar. Giysiler yörelere göre değişiklik gösterir. Ayrıca her meslek grubundaki kişi belirli bazı kıyafetleri giyer. Kimi yörelerde efe giysileri büyük çoğunluk tarafından kullanılırken, bazı yörelerde Osmaniye işlikleri, cepkenler, sırmalı yelekler en gözde kıyafetlerdir. Günümüzde bu geleneksel kıyafetler bazı kırsal yerleşim birimleri dışında artık kullanılmamaktadır.

Kadınların giyimleri de kullanılış yerine ve nedenine göre bölgesel farklılık gösterir. Kırsal kesimde kadınlar genellikle üç etek veya iki etek denen kıyafeti giyerler. Başlarına tülbent veya oyalı yemeni bağlarlar. Bazı yörelerde holta denen ve şalvar olup üstüne giyilen bluzla tamamlanan giysi yaygındır. Bunun dışında çantalı entari ve kutu içi entari denen renk renk kumaşlardan yapılmış bindallı biçiminde kıyafetler yaygındır. Gündelik giyimde bugün Ankaralı kadınlar bütçelerine, kullanılacak yerlere ve kullanılış nedenlerine göre farklılık gösteren çağdaş kıyafetler giyerler. **Halk müziği:** Halk müziği ve geleneksel oyunlar yanyanadır. Halk müziği zeybekten kaşık havalarına ve cirit, güreş, tura gibi sporlara eşlik eden oyun müziklerine kadar büyük çeşitlilik gösterir. Geleneksel çalgılar davul, zurna, kaval, ada düdüğü, ney, meydan sazı ve darbukadır. Saz alemlerinde aşıklar kendi ağızlarından türküler söylerken misket, yandım şeker, morkoyun vb. havalar çalınır, oyunlar oynanır. Ankara'da kadınlı-erkekli gruplar en çok zeybek oyununu oynarlar. Oyunlar söz ve müzik eşliğinde söylenenler, seyirlik oyunlar olmak üzere ikiye ayrılır. Müzik eşliğindeki oyunların en ünlü-

sü Ankara halayıdır. Oyunların büyük bir bölümünü ise zeybek oluştu rur. Mendil zeybeği, karasar zeybeği en ünlüleridir. Seyirlik oyunlar ise Arap oyunu, hortlak oyunu, top oyunu gibi ilginç isimlerle anılırlar. Müzik olmadan tıpkı bir eseri sahnede canlandırma biçiminde kızlı erkekli gruplar tarafından oynanır.

TÜRKÜLERİ:

Güvercinim uyur mu
Çağırsam uyanır mı
Misket orda ben burda
Buna can dayanır mı.

A benim aslan yarim
Dağlara yaslan yarim
Dağlar cefa götürmez
Sineme yaslan yarim.

Güvercin uçuverdi
Kanadını açıverdi
Eloğlu değil mi
Sevdi de kaçıverdi.

A benim hacı yarim
Başımın tacı yarim
Eller bana acımaz
Sen bari acı yarim.

ANKARA'NIN ÜNLÜLERİ:

Ağaoğlu,Adalet (1929- yazar), Akalan,Ayperi (1928- tiyatro eleştirmeni), Akın,Filiz (1943- sinema sanatçısı), Akgürken,Berkant (1938- pop müzik sanatçısı), Apaydın,Talip (1926- şair ve yazar), Arcayürek, Cüneyd (1928- gazeteci), Asaf,Özdemir (1923-1981 şair), Asyalı,Rüştü (1942- tiyatro ve sinema oyuncusu), Atasoy,Atilla (1961- ses sanatçısı), Atik,Ayşegül (1948- tiyatro oyuncusu), Ayberk,Melek (1959- sinema oyuncusu), Aydan,Aynur (1946- sinema sanatçısı), Barlas,Mehmet (1942- yazar, gazeteci), Biret,İdil (1940- piyanist), Birtan,Muzaffer (1921- ses sanatçısı), Bora,Ekrem (1932- sinema sanatçısı), Büyükataman,Ayla (1939- ses sanatçısı), Çakmaklı,Yücel (1937- sinema yönetmeni), Çandar,Cengiz (1948- gazeteci), Çubukçu,Osman Cevdet (1896-1965 bilim adamı), Damcıoğlu,Nurhan (1942- tiyatro oyuncusu), Doruk,Belgin (1936- sinema sanatçısı), Egemen,Sibel (1958- ses sanatçısı), Gökcer, Ayten (1940- tiyatro oyuncusu).

İdil Biret

Cüneyd Arcayürek

Ayten Gökçer

ANKARA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	UZAKLIĞI (KM)
Adana	484
Afyon	291
Bolu	192
Çankırı	131
Çorum	242
Eskişehir	232
Erzurum	882
İstanbul	458
İzmir	578

NOT: Ankara'ya İstanbul'dan uçak seferleri de yapılmaktadır. Ankara'dan 13 ile uçak seferleri vardır.

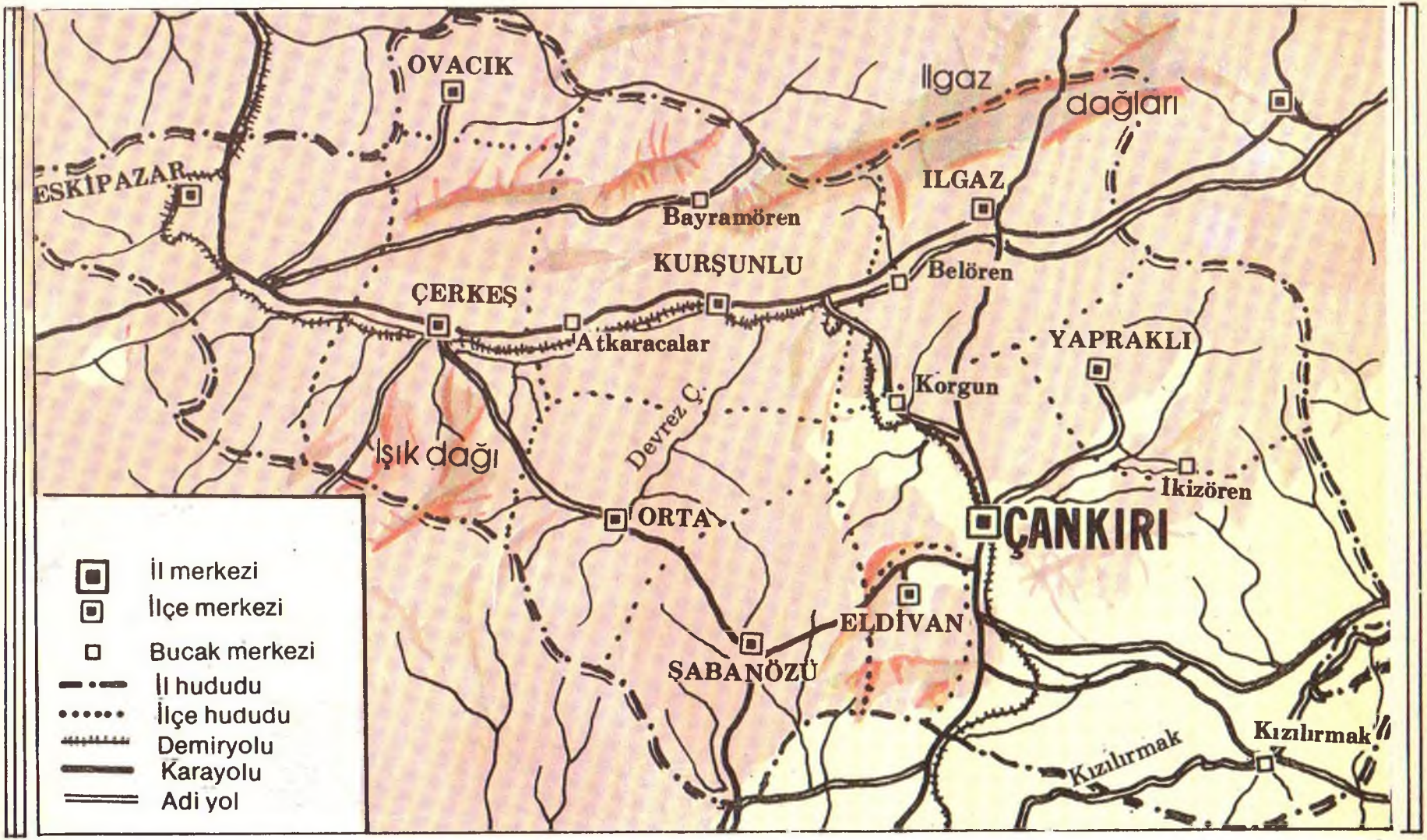
OVACIK
Ilgaz
dağları
ESKİPAZAR
ILGAZ
Bayramören
KURŞUNLU
Belören
ÇERKEŞ
Atkaracalar
YAPRAKLI
Korgun
Devrez Ç.
Işık dağı
İkizören
ORTA
ÇANKIRI
ELDİVAN
ŞABANÖZÜ
Kızılırmak
Kızılırmak
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol

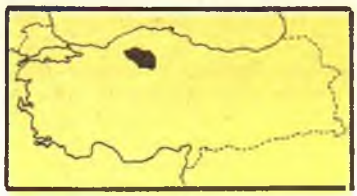

ÇANKIRI

OTOMATİK TELEFON KODU: 4671
İL TRAFİK KODU: 18

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Çankırı, Atatürk Heykeli

Coğrafi Konumu: 40° 30' kuzey enlemleri ile 32° 30' ve 34 ° doğu boylamları arasında; **Yüzölçümü:** 8.454 km²; **Yeri:** Kuzeyinde Kastamonu, kuzeybatısında Zonguldak, batısında Bolu, güneyinde Ankara, doğusunda Çorum vardır; **Nüfusu:** 258.436; **Nüfus Yoğunluğu:** 31; **İlçe Sayısı:** 9: Çerkeş, Eldivan, Eskipazar, Ilgaz, Kurşunlu, Orta, Ovacık, Şabanözü, Yapraklı. **Bucak Sayısı:** 16; **Köy Sayısı:** 476; **Toprakları:** %61 dağlar, %7.7 ovalar, %2.6 yaylalar, %28.7 platolar. **Dağları:** Ilgaz Dağları (2.560 m. Çatalılgaz Tepesi. 2.530 m., Küçükhacet Tepesi, 2.311 m., Kulp Tepesi 1.980 m., Bulancak Tepesi 1.935 m., Altınsivrisi Tepesi 1.934 m., Kocadağ Tepesi 1.763 m.), Erikli Dağı, Sarıkaya Dağı, Karakaya Dağı, Ihsılık Dağı, Yapraklı Dağı, Doğdu Dağı, Taşyakası Dağı, Batıbeli Dağı, Dumanlı Dağı, Çit Dağı, Karataş Dağı, Işık Dağı, Elden Dağı, Aydos Dağı, Eldivan Dağı, Bozkır Dağı, Elaman Dağı, Hodalca Dağı, Eğriova Dağı, Taşyakası Dağı. **Ovaları:** Kızılırmak Havzası Ovaları, Devres Çayı Ovaları, Tatlıçay Ovaları, Melan Çayı Ovaları, Eskipazar Ovası, Çerkeş Ovası; **Akarsuları:** Kızılırmak, Devrez Çayı, Acıçay, Melan (Soğanlı) Çayı, Terme Çayı, Uluçay, Eskipazar Çayı. **Gölleri:** Cırdak Gölü, Bulancak Gölü, Osman Gölü, Kamış Gölü, Çivi Gölü, Sülük Gölü, Bozkaya Gölü, Dumanlı Gölü, Taşkaracalar Gölü, Karagöl, Sazak Gölü, **Eğitim Oranı:** % 61.6; **İlkokul Sayısı:** 504. **Ortaokul Sayısı:** 31. **Lise Sayısı:** 10 **Kütüphane Sayısı:** 7; **Fabrika Sayısı:** 18, **Firma Sayısı:** 1.034; **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, patates, fasulye, pirinç, şeker pancarı, sebze, meyve); **Madenler** (Kayatuzu, alçı taşı, linyit); **Üretim** (Süt ürünleri, kereste, un, deri, tuğla kiremit). **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 18.784 TL.

DAĞLAR

Ilgaz Dağları: Kuzey Anadolu Dağları'nın ikinci sırasıdırlar. Çankırı-Kastamonu il sınırını oluştururlar. Dağların en yüksek noktası 2.560 m.dir. Dağların üzerinde 2.530 m. ile Çatalılgaz Tepesi, 2.311 m. ile Küçükhacet Tepesi, 1.980 m. ile Kulpi Tepesi, 1935 m. Bulancak Tepesi, 1.934 m. ile Altunsivrisi Tepesi ve 1.763 m. ile Kocadağ Tepesi önemli yükseltilerdir. Dağlar Kurşunlu bölgesinde Sofra sırtları ve Çerkeş bölgesinde Doğu ve Çamcalı dağları olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu sıradağların güneyinde 1.404 m. ile Erikli Dağı, Sarıkaya Dağı, Karakaya Dağı, Ihsılık Dağı, Yapraklı Dağı, Doğdu Dağı, Taşyakası Dağı, Batıbeli Dağı ve Dumanlı Dağı bulunur. Bu dağların daha güneyinde Çit Dağı, karataş Dağı (1.968 m.), Işık Dağı (2.015 m.), Elden Dağı (1.968 m.), Aydos Dağı (1.800 m.), Eldivan Dağı, Bozkır Dağı bulunur.

İlde ayrıca ili Zonguldak ve Bolu'dan ayıran doğal sınır görünümündeki Elaman Dağı, Hodalca Dağı ve Eğriova Dağı bulunmaktadır.

OVALAR

Çerkeş Ovası: Çerkes ilçesi çevresindedir. Alüvyonla kaplı olan ovada verim iyidir.

Devrez Ovaları: Kurşunlu ilçesinin güneyinden başlayarak Devrez Çayı boyunca uzanırlar. Devrez Çayı ile sulanan ve alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada verim iyidir.

Eskipazar Ovası: Eskipazar ilçesinin bulunduğu alandır. Eskipazar Çayı ile sulanan ova, alüvyonlu topraklarla kaplıdır ve ovada verim çok iyidir.

Kızılırmak Havzası Ovaları: Kızılırmak havzası tabanında 30 km. uzunluğundaki ovalardır. Genç alüvyal topraklarla kaplı olan ovalarda her çeşit tarım ürünü yetiştirilir.

Melan Çayı Ovaları: Melan Çayı yatağı boyunca uzanan ovalardır. Ovalar genç alüvyal topraklarla kaplıdır.

Orta İlçesi Ovası: Orta ilçesi çevresinde batıdan kuzeydoğuya doğru uzanan bir ovadır. Ova alüvyal topraklarla kaplıdır.

Tatlıçay Ovaları: Tatlıçay'la, Korgun Çayı'nın birleşme alanındaki ovalardır. Bunlar genç alüvyal topraklarla kaplıdır.

AKARSULAR

Acıçay: Karakaya Dağı eteklerinden doğar. Uzunluğu 96 km. dir.

Terme Çayı ile birleşerek Kızılırmak'a dökülür. Suları tuzlu olan Acıçay'ın en önemli kolu Tatlıçay'dır.

Devrez Çayı: Ankara'nın Kızılcahamam ilçesinin Semerözü Dağları'ndan doğar. Uzunluğu 211 km.dir. Devrez Çayı Kızılırmak'a karışır.

Eskipazar Çayı: Elaman Dağlarından doğar. Karabük yakınında Filyos Çayı'na katılan çay, Eskipazar Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

Kızılırmak: İl topraklarına Şarklı köyünden giren Kızılırmak'ın il içindeki uzunluğu 30 km.dir.

Melan (Soğanlı) Çayı: Bayındır Çayı'ndan il topraklarına giren çay. Bolu'nun Gerede ilçesinden doğar. Uluçay'la birleşen Melan Çayı, Filyos Çayı'na katılır.

Terme Çayı: Çankırı-Ankara sınırını çizen çayın, kaynağındaki adı Şabanözü Çayı'dır. Acıçay ile birleşir.

Uluçay: Uluçay Çama, Çavundur, Hacılar bölgesinin suları ile oluşur. Çay sulamaya elverişlidir.

GÖLLER

İl sınırları içinde küçük göller vardır. Bunlar Çardak Gölü, Bulancak Gölü, Osman Gölü, Kamış Gölü, Çivi Gölü, Sülük Gölü, Bozkaya Gölü, Dumanlı Gölü, Taşkaracalar Gölü, Karagöl ve Sazak Gölü'dür.

İKLİMİ:

İlde İç Anadolu'nun karasal iklimi hâkimdir. İlde yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve sert geçer.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 11.5°C'dir. Merkez ilçede en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen aylar ise Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Merkez ilçedeki yağış ortalaması 397.2 mm.dir. Merkez ilçeye en çok yağış Mayıs, en az yağış Temmuz ayında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Bunu kuzey ve güneydoğu rüzgârları izler. Merkezde ortalama rüzgâr hızı 1.6 m/sn.dir.

Hayvanlar: İlde çeşitli yabani hayvanlar vardır. Kurt, tilki, tavşan, sincap, ayı, yaban domuzu, sazan ve alabalık belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

Çankırı topraklarının %35'i çayır ve meralarla, %27'si ormanlarla, %36'sı ekili-dikili alanlarla, %2'si tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Ormanlarında çam, köknar, meşe ve ardıç ağaçları vardır. Düzlüklerde yabanî meyve ağaçlarına rastlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çamlık: Merkezde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.250 kişi faydalanabilir. Kırkpınar: Ilgaz'a 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 650 kişi faydalanabilir. Acısu: Kurşunlu'ya 5 km. uzaklıktaki bir içmedir. Suyu mide- bağırsak hastalıklarına iyi gelir. Akkaya Hamamı: Eskipazar ilçesinin İmamlar köyü yakınındadır. Suyu romatizma ve iltihaplı hastalıklara iyi gelir. Bayramören İçmesi: Kurşunlu ilçesine 20 km. uzaklıktadır. Suyu mide ve karaciğere iyi gelir. Hışıldayı İçmesi: Kurşunlu ilçesine 30 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemi ve karaciğer hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Çankırı Kalesi: Karatekin tepesindedir. Romalılar döneminden kalmadır. Ulu Camii: Kanunî Sultan Süleyman zamanından kalmadır. 1552-1558'de yaptırılmıştır. Taş Mescid: Şehrin güneybatısındadır. Anadolu Selçukluları'ndan kalmadır. 1235'te yaptırılmıştır. Karataş Hamamı: XV. yüzyılda yaptırılmış bir Osmanlı hamamıdır. Gerdek Boğazı Kaya Mezarı: Çerkeş ilçesindedir. M.Ö. VII. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Çerkeş Hamamı: IV. Murad zamanında yaptırılmış bir çifte hamamdır (XVI. yy.)

ADI NEREDEN GELİYOR?

Çankırı'nın tarihi Hititlere kadar uzanır. Bu kentin kurucusunun adına izafeten "Çangra" olarak anıldığı ve Türklerin eline geçene kadar "Çangra" olarak kaldığı bilinmektedir. Türkler Çangra yerine "Çankırı" demeye başladılar ve kentin dilimizdeki adı da Çankırı olarak kaldı.

TARİHİ:

Çankırı bölgesi Hattiler, Hititler, Dor ve Frigler, Persler, Pontuslar, Galatlar, Bizanslılar, Selçuklular ve Çandaroğulları'nın hakimiyeti altında kaldıktan sonra 1392'de Osmanlılar tarafından fethedildi. Bu tarihten sonra Çankırı Candaroğulları ile Osmanlılar arasında birkaç defa el değiştirdiyse de 1461'de Fatih Sultan Mehmed'in Çandaroğulları'nı ortadan kaldırmasıyla tamamıyla Osmanlı hakimiyeti altına girdi.

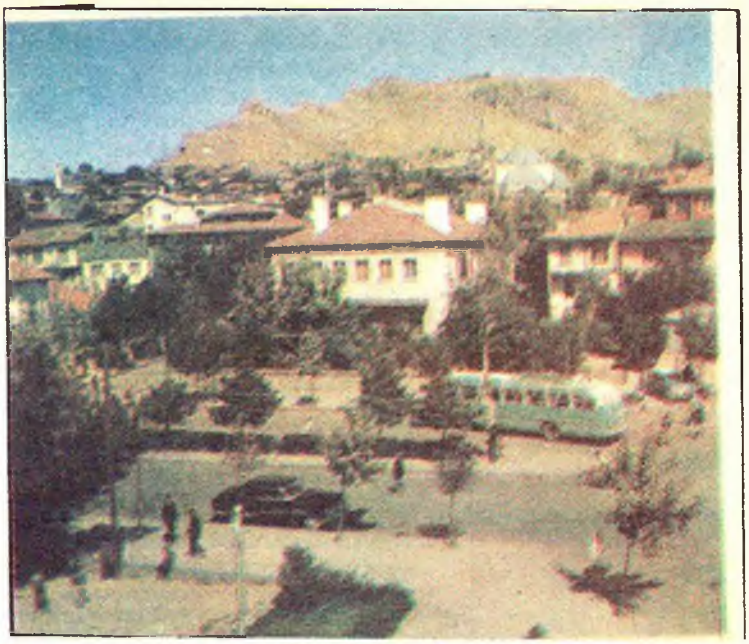

XVIII. yüzyılda Çankırı Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancaktı. XIX. yüzyılda Ankara'da kurulan müşirliğe bağlandı. Tanzimat'tan sonra ise Bozok (Yozgat) eyaleti sınırları içinde yer aldı. 1846'da Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak merkezi idi. XIX. yüzyıl sonlarında ise Çankırı bir mutasarrıflıktı. Cumhuriyetten sonra sancakların il olarak kabul edilmeleriyle Çankarı da il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ÇANKIRI:

I. Dünya Savaşı'nda, Çankırı savaşın doğrudan etkilerini yaşamadığı için önemli bir yıkıma uğramadı. Ülkenin işgaline karşı teşkilâtlanma Mayıs 1920'den sonra gerçekleştirildi. Çankırı Gençler Mahfili 5 Mayıs 1920'de kuruldu. Bu teşkilât Millî Mücadele'ye destek oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö 2000 Hattiler
M.Ö. XVII. yy. Hititler
M.Ö. 1100-1700 Dor ve Frig üstünlüğü
M.Ö. VI. yy. Persler
M.Ö. 301 Pontuslar
M.Ö. 64 Galatlar
395 Bizanslar
1135 Selçuklular
1309 Candaroğulları
1392 Osmanlılar
1846 Çankırı'nın Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak olması.

İLÇELERİ:

- ÇERKEŞ
- ELDİVAN
- ESKİPAZAR
- ILGAZ
- KURŞUNLU
- ORTA
- OVACIK
- ŞABANÖZÜ
- YAPRAKLI

ÇERKEŞ: Çankırı'nın 120 km. kuzeybatısında Ankara- Zonguldak demiryolunun ve İstanbul - Kastamonu karayolunun üzerindedir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 19.123 olup, bunun 3.675'i ilçe merkezinde, 15.448'i köylerde yaşar. İlçenin 51 köyü vardır. Yözölçümü 990 km²'dir. Kitaplığı, sağlık merkezi ortaokulu futbol sahası bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve ormancılığa dayanır.

ELDİVAN: Eldivan Dağı'nın kuzey eteklerinde, Dirmeli Ovası'nda kurulmuştur. Toplam nüfusu 10.214 olup, bunun 3.598'i ilçe merkezinde 6.616'sı köylerde yaşar. İlçenin 15 köyü vardır. Yüzölçümü 346 km²'dir. Yemyeşil, şirin bir kasaba olan Eldivan'ın meyveleri, özellikle kirazı meşhurdur. Ortaokulu ve sağlık merkezi vardır.

ESKİPAZAR: Çankırı'nın kuzeybatısında ve 175 km. uzağındadır. Toplam nüfusu 23.063 olup bunun 5.007'si ilçe merkezinde, 18.055'si köylerde yaşar. İlçenin 50 köyü vardır. Yüzölçümü 690 km²'dir. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi bulunmaktadır.

Ekonomisi ormancılığa ve tarıma dayanır. İlçe, Eleman ve Karatepe ormanlarıyla çevrilidir ve burada bir kereste fabrikası bulunmaktadır.

ILGAZ: Kendi adını taşıyan Ilgaz Dağları'nın eteğinde, Çankırı'nın kuzeyinde yer alır. 1 bucağı, 73 köyü vardır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 26.187 olup, bunun 5.612'si ilçe merkezinde 20.575'i bucak ve köylerde yaşar. Yüzölçümü 782 km²'dir.

Ortaokulu, kitaplığı, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tabiî güzellikleri ve tarihî yerleri dolayısıyla turizme elverişlidir. Devrez Çayı vadisinde pirinç ekilir. Başta elma olmak üzere çeşitli meyve yetiştirir.

KURŞUNLU: Çankırı'nın en büyük ilçesi olan Kurşunlu, ilin kuzeybatısında, Çankırı-Zonguldak demiryolunun üzerindedir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 32.442 olup, bunun 6.739'u ilçe merkezinde, 25.703'ü bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 67 köyü vardır. Yüzölçümü 1.152 km²'dir. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi ve kitaplığı bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

ORTA: Çankırı'nın 70 km. batısında bulunan Orta ilçesi Devrez Çayı'nın suladığı geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. 1980 sayımına göre nüfusu 21.508'dir. Bunun 3.184'ü ilçe merkezinde 18.324'ü köylerde yaşar. İlçenin 28 köyü vardır. Yüzölçümü 513 km²'dir. Ekonomisi tahıl ekimine ve hayvancılığa dayanır. Ortaokulu, sağlık merkezi vardır.

OVACIK: Çankırı'nın hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından en küçük ilçesidir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 9.108 olup bunun sadece 853'ü ilçe merkezinde, 8255'i ise köylerde yaşar. Yüzölçümü 376 km² olan Ovacık'ın 42 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, sebzecilik, hayvancılık ve kısmen ormancılık yapılır. Faal nüfusun büyük bir bölümü Zonguldak, Karabük gibi endüstri merkezlerinde çalışır.

ŞABANÖZÜ: Çankırı'nın 45 km. güneybatısında, engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. 1980 sayımına göre nüfusu 14.763'tür. Bunun 2.842'si ilçe merkezinde 11.921'i köylerde yaşar. İlçenin 21 köyü vardır. Yüzölçümü 590 km²'dir. Orta dereceli okulu, kütüphanesi, sağlık merkezi bulunmaktadır. Ekonomisi tahıl ve baklagiller ekimine ve hayvancılığına dayanır. Çanak, çömlek, tuğla gibi toprak işleri ile uğraşanlar da çoktur. Şabanözü 1944 yılında ilçe olmuştur.

YAPRAKLI: Çankırı il merkezinin kuzeydoğusunda, Yaprakh Dağı'nın güney eteğinde kurulmuştur. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 20.026 olup, bunun 2.882'si ilçe merkezinde, 17.144'ü köylerde yaşar. Yüzölçümü 785 km²'dir. 1 bucağı ve 39 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi ve kitaplığı bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebzecilik, meyvecilik, tahıl ekimi ve hayvancılık başlıca gelir kaynaklarıdır. 1959'da merkezden ayrılarak ilçe haline getirilmiştir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	82.002	34.933	47.069	2.230	37
Çerkeş	19.123	3.675	15.448	990	19
Eldivan	10.214	3.598	6.616	346	30
Eskipazar	23.063	5.007	18.056	690	33
Ilgaz	26.187	5.612	20.575	782	33
Kurşunlu	32.442	6.739	25.703	1.152	28
Orta	21.508	3.184	18.324	513	42
Ovacık	9.108	853	8.255	376	24
Şabanözü	14.763	2.842	11.921	590	25
Yaprakh	20.026	2.882	17.144	785	26
Toplam	258.436	69.325	189.111	8.454	31

EKONOMİSİ:

Tarım: Çankırı'da en önemli geçim kaynağı tarımdır. İlde üretilen en önemli tarım ürünleri buğday, arpa, fiğ, mercimek, şekerpancarı ve patatestir. 168.000 ton buğday, 84.000 ton arpa, 22.500 ton fiğ, 12.000 ton mercimek, 95.000 ton şekerpancarı, 57.000 ton patates 101.000 ton elma, 55.000 ton erik, ve 162.000 ton sebze üretilir. Modern tarımın uygulandığı Çankırı'da 6.176 tane traktör vardır.

Hayvancılık: Doğa koşulları ve geniş meralarıyla hayvancılığa elverişlidir. Bu nedenle büyük bir hayvancılık potansiyeline sahiptir. İlkel yöntemlerle yapıldığından verim düşüktür. Çankırı platosu tiftik keçisi yetiştirilen başlıca yörelerimizden biridir. Çankırı'da 514.000 koyun, 177.000 tiftik keçisi, 132.000 inek, 27.000 eşek beslenmektedir. 71.775 ton süt, 980 ton et, 36.510 adet deri, 573 ton bal üretilir.

Sanayi: Çankırı'da tarımın geleneksel ve durağan yapısı ticaretin ve sanayinin gelişmesini engellemiştir. Sanayinin en az gelişmiş olduğu illerden biridir. Çankırı'daki başlıca fabrikalar Yem Fabrikası, Zincirlioğlu Un Fabrikası, Hacılar Kooperatifi, Un Fabrikası, Kaya Tuzları v.b.'dir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Türkülerin bir bölümü yöreye özgü geleneklerden kaynaklanmıştır. Halay, zeybek, zil, kaşık oyunlarıyla müzik eşliğinde oynanan cirit, ve yapılan güreş içiçe girmiş gibidir. Uzun havalar okunur. Bunlar bozlak türündedir. En ünlüleri Kerem ayağı, Kesik Kerem Ayağı, Yahyalı Kerem Ayağı, Müstezad Ayağı, Misket Ayağı v.b.'dir. Çankırı türküleri sohbet türküleri, bozoklar ve oyun türküleri olmak üzere üçe ayrılır. Çankırı'da bulunan geleneksel halk müziği araçları divan, tambura, cura, bağlama, zurna, dilli, dilsiz kavallar, çoban düdükleri vb.'dir. Geleneksel oyunlar ise İç Anadolu ve Karadeniz oyunlarından etkilenmiştir. Başlıca oyunları Halay, Çankırı Zeybeği, Çiftayak, Çitbasma, Hacer Oyunu, Horon, Kaşık Oyunu vb.'dir. Giyim-Kuşam: Kadınlar canlı renklerden dikilmiş şalvar giyerler. Şalvarlar uçkurlarla bele ve bacağa tutturulur. Diğer kıyafetler üçetek, bindallı, okkalık, telli entari türleridir. Günlük giyimde bele şal kuşak sarılır. Başa fes giyilir. Üste oyalı yemeni sarılır. Ayağa topuksuz yemeni giyilir. meslapein, merkap öbür ayakkabı türlerindendir. Geleneksel erkek giyiminde başa poşu sarılır. İşlik avcı yeleği biçimindeki cepken sırt giysileridir. Zıvka denilen pantolonların paçası dar ve arkası kabarıktır. Erkekler ayaklarına mes, yemeni ve renk renk yünlerden örme uzun çoraplar giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Bülbül suvardım altın tas ile
Yedi yıl bekledim kara yas ile
Yedi yıl bekledim bir heves ile

Yandım Allah hasretime kavuştur, ulaştır.
Ya kavuştur, ya sevdayı savuştur, savuştur.

Yüzüğümün allı pullu kaşı var
Hep ellerin yâreni var, eşi var
Ben garibim bu cihanda nesi var

Yandım Allah hasretime kavuştur, ulaştır.
Ya kavuştur ya sevdayı savuştur, savuştur

Saçım uzun ben saçımı tararım
Yâr yitirdim uzun uzun ararım
Var mı benim şu cihanda zararım

Yandım Allah hasretime kavuştur, ulaştır.
Ya kavuştur, ya sevdayı savuştur, savuştur.

ÇANKIRI'NIN ÜNLÜLERİ:

Bezli (1843-1902, şair), Defne, Zeki Ömer (1903-, şair), Hacıhasanoğlu, Muzaffer (1924-, yazar) Onay, Ahmet Talat (1885-1956, yazar, siyaset adamı), Regü, Şükrü Enis (1923-1976, şâir), Telli, Ahmet (1946-şair, yazar), Ulucay, Çağatay M.(1910-1970 tarihçi, yazar)

ÇANKIRI'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	615
Ankara	131
Erzurum	811
İstanbul	500
İzmir	709

NOT: Çankırı'ya demiryolu ile de gidilebilir. Çankırı, Ankara-Zonguldak, demiryolu üzerinde yer alır.

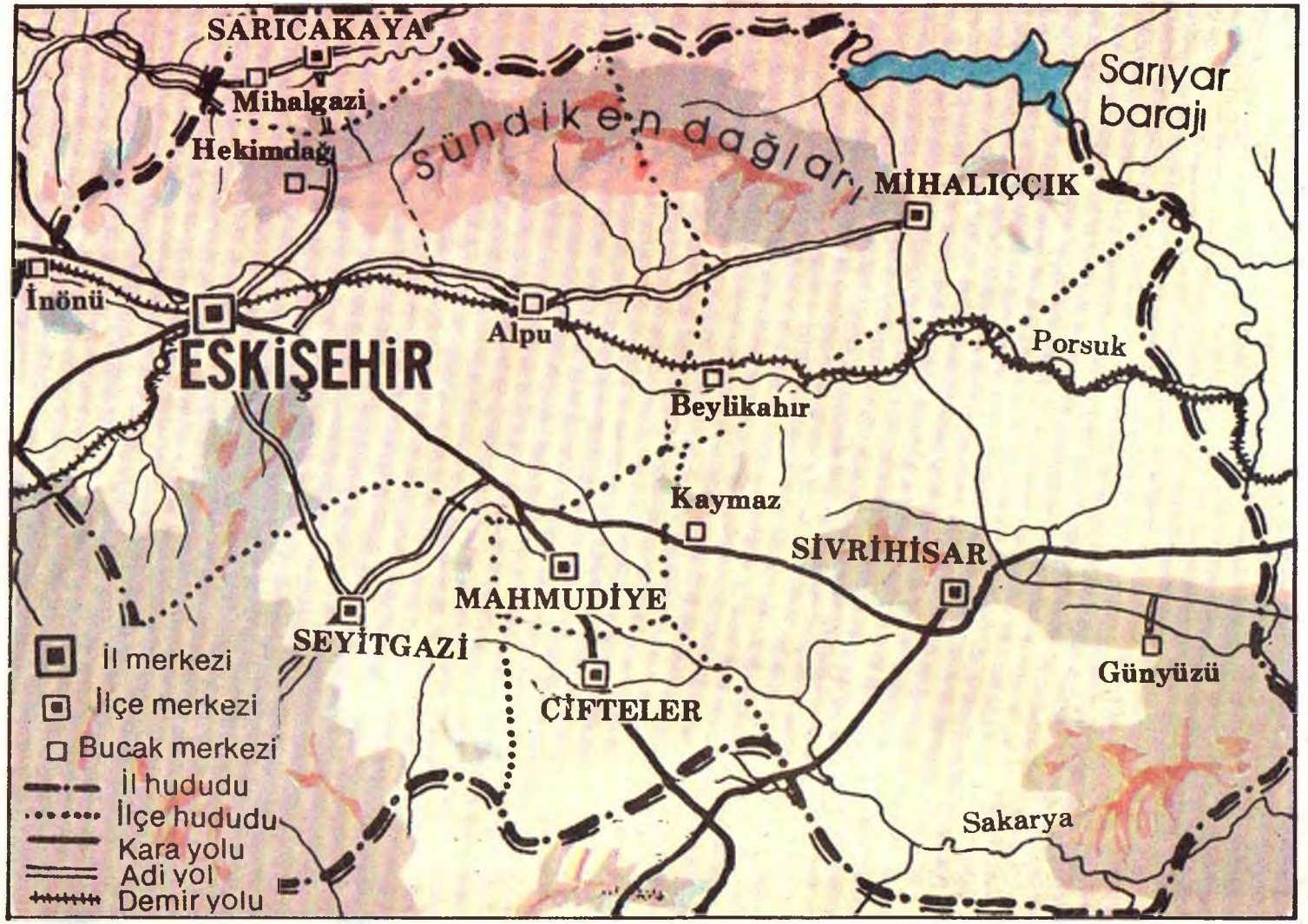
SARICAKAYA
Mihalgazi
Hekimdağı
Sündiken dağları
Sarıyar barajı
MİHALIÇÇIK
İnönü
ESKİŞEHİR
Alpu
Porsuk
Beylikahır
Kaymaz
SİVRİHİSAR
MAHMUDİYE
SEYİTGAZİ
ÇİFTELER
Günyüzü
Sakarya
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Demir yolu

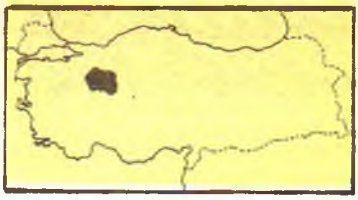

ESKİŞEHİR

OTOMATİK TELEFON KODU: 221
İL TRAFİK KODU: 26

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 29° 59' ve 32° 04' doğu boylamları ile 39° 06' ve 40° 09' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 13.652 km², **Yeri:** Güneyinde Afyon, güneydoğusunda Konya, doğusunda Ankara, kuzeybatısında Bolu, batısında Bilecik ve Kütahya vardır. **Nüfusu:** 543.802. **Nüfus Yoğunluğu:** 40; **İlçe Sayısı:** 6 Çifteler, Mahmudiye, Mihalıççık, Sarıcakaya, Seyitgazi, Sivrihisar. **Bucak Sayısı:** 15 **Köy Sayısı:** 410, **Toprakları** % 21.8 dağlar, % 25.8 ovalar, % 51.8 platolar. **Dağları:** Bozdağ,(Türkmenbaba Tepesi) Sündüken Dağı (Kızıldağ), Kartiji Tepesi, Kızıltepe, Türkmen Dağı **Ovaları:** Porsuk Ovası, Sarısu Ovası, Yukarı Sakarya Ovası, **Akarsuları:** Sakarya Irmağı, Porsuk Irmağı; **Gölleri:** DSİ'ce yapılmış baraj, gölet ve sel kapanları vardır. Gökçe Kaya (Sarıyar) Barajı, Porsuk Barajı, Musaözü Barajı, Dodurga (Darıdere) Barajı, Yukarı Kartal Göleti, Karacaören Göleti, Uluçayır Sel Kapanı. **Eğitim Oranı:** % 77, **İlkokul Sayısı:** 513; **Ortaokul Sayısı:** 69; **Lise Sayısı:** 20; **Kütüphane Sayısı:** 4; **Fabrika Sayısı:** 206; **Firma Sayısı:** 4890; **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, pirinç, patates, fasulye, nohut, mercimek, şeker pancarı, pamuk, ayçiçeği, keten tohumu, susam, meyve, koyun, tiftik keçisi, kıl keçisi, sığır, at, eşek, manda, tavuk,arı); **Madenler:** (Lületaşı, krom, manyezit, amyant, demir,mika,borasit, linyit); **Üretim** (Lokomotif ve motor, uçak fabrikası, şeker, etilalkol, süt ürünleri, çimento, un, kiremit, tuğla, mobilya, iplik,basma, yem, demir eşya). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 18.121 TL.

DAGLAR

Bozdağ ve Sündüken Dağları: İlin kuzeyini kaplarlar. Sıranın batı ucuna Bozdağ adı verilir. Bu sıra daha sonra Sündüken Dağları adını alır. Bozdağ'ın en yüksek noktası 1.534 m. ile Türkmenbaba Tepesi'dir. Dağın diğer yükseltileri Tilkiliktepe, Avlanmış Tepe, Göztepe, Türkmentepe ve Çalcabaşı Tepe'dir. Sündüken Dağları'nın en yüksek noktası 1.818 m. ile Kızıldağ'dır. Diğer önemli yükseltiler Taştepe, Hisar Yaylası, Kaletepe ve Yağaraslan Dağı'dır. Bu bölgede Köroğlu Sıradağları'nın uzantıları 1.347 m. ile Kartiji Tepesi ve 1.054 m. ile Kızıltepe'dir.

Sivrihisar Dağları: İlin güneydoğusundan başlayan dağlar Kaymaz bucağına kadar devam eder. En yüksek noktası 1.690 m. ile Çal Dağı'dır. Dağların üzerindeki diğer önemli yükseklikler Akyokuş Tepesi,

Boztepe, Uçtepe, Yumrukçalı Tepesi, Samıçlı Tepesi, Büyelik Dağı ve Arayıt Dağı'dır.

Türkmen Dağı: İlin güneyinden başlayan dağ, Sarısu Ovası'nın güneyinde Küçük Türkmen Dağı'nı oluşturur (1.255 m.),Dağ il sınırı dışında Domaniç Dağları ile birleşir. Türkmen Dağı'nın en yüksek noktası 1.825 m. ile Türkmen Dağı Tepesi'dir. Diğer önemli yükseltiler Kırgıl Tepe, Kuyu Tepe, Yaylacık Tepe, Deve Eriği Tepe, Dede Tepe, Oluk Dağı ve Sarıkavakçalı Tepe (1.282 m.)dir.

OVALAR

Porsuk Ovası: Porsuk Ovası, Kütahya'dan başlar, Porsuk Çayı boyunca Eskişehir yönünde uzanır ve Ankara iline kadar gelir. Ovanın yüksekliği 650-836 m. arasında değişir. Kalın alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, pirinç ve şekerpancarı ekilir.

Sarısu Ovası: Porsuk Ovası'nın batı uzantısıdır. Sarısu Çayı'nın her iki yanında uzanır. Yüksekliği 840 m.dir. Kalın alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada buğday, arpa, çavdar, mısır, pirinç ve şekerpancarı ekilir.

Yukarı Sakarya Ovası: İlin güneybatısında yer alır. Yüksekliği 800-1.000 m. arasındadır. Ovada genellikle buğday, arpa, çavdar, mısır, susam, ayçiçeği ve şekerpancarı ekimi yapılır.

AKARSULAR

Porsuk Irmağı: Irmak iki koldan meydana gelir. Bunlardan birincisi Porsuk Suyu'dur. Porsuk Suyu Murat Dağları'ndan kaynaklanır. Porsuk Suyu Kütahya'da ikinci kolla birleşir. Irmak ile Kalburcu Çiftlikleri bölgesinden girer. Irmağa Sarısu, Kunduzlar Çayı, Kargın Deresi, Ilıcasuyu Deresi ve Mollaoğlu Deresi katılır. Irmağın üzerinde Porsuk Barajı kurulmuştur. Porsuk Irmağı, Sakarya Irmağı'na dökülür.

Sakarya Irmağı: Irmak Çifteler ilçesinin güneydoğusunda Sakaryabaşı denilen bölgeden doğar. Bu bölgede 5 kaynak vardır. Bu kaynaklar bir gölette toplanır. Sakarya Irmağı bu noktada başlar. Sakarya Irmağı, Bardakçı Suyu, Seydisu, Sarısu, Dedemözü Deresi, Gölpınar Deresi, Çıralıözü Deresi, Ilıcaözü Deresi, Çardaközü Deresi, Porsuk Çayı, Ankara Çayı, Kirmir Deresi, İn Deresi ile beslenir. Irmak üzerinde Sarıyar Barajı kurulmuştur.

GÖLLER

Dodurga (Darıdere) Barajı: Porsuk Irmağı'nın kollarından olan Sarısu üzerinde kurulmuştur. Barajın yüksekliği 25.5 m.,depolama oylumu 21.50 milyon m³'tür.

Gökçekaya (Sarıyar) Barajı: Sakarya Irmağı üzerindedir. Yüksekliği 115 m., depolama oylumu 910 milyon m³'tür.

Karacaören Göleti: Karacaören köyü yakınındadır (Seyitgazi ilçesi). Yüksekliği 15.25 m. olan göletin suyuyla 120 hektar alan sulanmaktadır.

Musaözü Barajı: Porsuk Irmağı'nın kollarından olan Mollaoğlu Deresi üzerinde kurulmuştur. Yüksekliği 19 m. olan barajın depolama oylumu 1.56 milyon m³'tür.

Porsuk Barajı: Porsuk Çayı üzerinde kurulmuştur (1949). Barajın yüksekliği 49.7 m., depolama oylumu 525 milyon m³'tür.

Uluçayır Sel Kapanı: Porsuk Irmağı'nın kollarından Ilıcasu Deresi üzerinde kurulmuştur. Kapanın taşkın önleme oylumu 1.9 milyon m³'tür.

Yukarı Kartal Göleti: Yukarı Kartal köyü çevresindedir. 15 m. yükseklikte olan göletin suları ile 83 hektar alan sulanabilmektedir.

İKLİMİ:

İlde genellikle kara iklimi hüküm sürer.

Sıcaklık: İl merkezinde yıllık sıcaklık ortalaması 10.9°C'dir. Merkezde en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 373.6 mm.dir. Merkezde en çok yağış Aralık, Ocak ve Mayıs aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr batıdır. Bunu doğu ve kuzeybatı rüzgârları izler. Ortama rüzgâr hızı 2.8 m/sn'dir.
Hayvanlar: İl yabani hayvanlar bakımından zengindir. Tavşan, keklik, çulluk, yabani ördek, yabani domuz, ayı, sazan balığı, yayın balığı belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %41.5'i ekili-dikili alanlardan, %25.5'i çayır ve meralardan, %27'si orman ve fundalardan, %6'sı ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Ormanlarında sarıçam, karaçam, akçam ve ardıç ağaçlarına rastlanır. İlin güneyini ve Yukarı Sakarya Havzası'nın büyük bir bölümünü step (bozkır)ler kaplar. Akarsu boylarında kavak ve söğüt ağaçları yer alır.

SAYFİYE YERLERİ:

Orman Fidanlığı: Merkeze 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Musaözü:** Merkeze 21 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. **Kalburcu:** Mihalıççık ilçesine 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.400 kişi faydalanabilir. **Mestan pınarı:** Seyitgazi yolunda bir piknik alanıdır. Piknik alanından günde 600 kişi faydalanabilir. **Eskişehir Kaplıcası:** Merkezdedir. Suyu karaciğer ve safra yollarına iyi gelir. **Sakarya Ilıcası:** Merkeze 32 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Uyuz Hamamı:** Merkeze 45 km. uzaklıktadır. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir. **Çardak Hamamı:** Günyüzü bucağına 14 km. uzaklıktadır. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Pessinus: Sivrihisar ilçesine 16 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. Frigyalıların yerleşim merkezidir. **Alaeddin Camii:** Merkezdedir. XII. yüzyılda Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Kurşunlu Külliyesi:** XVI. yüzyılda Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye cami, medrese ve kervansaraydan meydana gelir. **Midas:** Han bucağının Yazılıkaya köyünde eski bir şehirdir. Bakırtaş çağından beri yerleşim merkezi olarak kullanılmıştır. **Seyit Battal Gazi Külliyesi:** Seyitgazi ilçesindedir. XIII. yüzyıldan kalmadır. Külliye cami, türbe, medrese imarethane ve hankah (tekke)'dan meydana gelir. **Alemşah Kümbeti:** Melik Şah'ın kardeşi Sultan için yaptırmış olduğu kümbettir (1327-1328). **Seyidler Hamamı:** Sivrihisar ilçesindedir. 1490'da Seyyid Nureddin'in kızı Seyyide Nuriye tarafından yaptırılmıştır. **Gecek Köyü Çeşmesi:** Gecek köyündedir. 1175'te yapılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Eskişehir adı hakkında birçok söylenti vardır. Kimi söylentilere göre yöredeki tarihî eserler ve kalıntılar dolayısıyla kente " Eskişiher" denmiştir. Bir başka söylentiye göre ise ilk Osmanlı hükümdarı Osman Gazi kent tarihinin çok eskilere dayanması nedeniyle buraya "Eskişehir" adını koymuştur.

TARİHİ:

Eskişehir, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular'ın hakimiyeti altında kaldı. I. Murad Ankara'yı aldıktan sonra, seferden dönerken Eskişehir'i fethetti. Osmanlı hakimiyeti altına giren şehir uzun süre Anadolu Eyaleti'ne bağlı kaldı. Şehir o günkü adıyla Sultanönü Sancağı'nın merkezi idi. Tanzimat'tan sonra Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza haline getirildi. 1908'den sonra bağımsız sancak, 1925'te de il oldu.

Kaya mezarları

Yunus Emre anıtı

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1460 Hititler
M.Ö. 1200 Frigler
M.Ö. 676 Lidyalılar
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 189 Romalılar
395 Bizanslılar
1074 Selçuklular
1365 Osmanlılar
23-30 Ocak 1919 İngiliz İşgali
20 Mart 1920 İngilizler şehri boşalttılar
20 Temmuz 1921 Yunan işgali
15 Ağustos 1921 Sivrihisar'ın işgali
16 Ağustos 1921 Mihalıççık'ın işgali
2 Eylül 1922 Eskişehir'in kurtuluşu
14 Eylül 1921 Sivrihisar'ın kurtuluşu
17 Eylül 1921 Mihalıççık'ın kurtuluşu

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ESKİŞEHİR:

Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince İngilizler 23 Ocak 1919'da Eskişehir'i işgal ettiler. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali 17 Mayıs 1919'da Eskişehir'de düzenlenen bir mitingle protesto edildi. Millî kuvvetler Eskişehir'i kurtarma harekâtına başladılar. I. Eskişehir Harekâtı adı verilen millî kuvvetlerin saldırısı sonucu 5 Ekim'de İngilizlerle bir görüşme yapıldı ise de İngilizler şehri boşaltmadılar. II. Eskişehir Harekâtı sonucu 20 Temmuz 1921'de şehri İngilizler boşaltmak zorunda kaldılar. 9-11 Ocak ve 28 Mart-1 Nisan 1921'de süren I. ve II. İnönü muharebelerinde Batı Cephesi Eskişehir ve Çukurhisar arasında sık sık yer değiştirdi. Anadolu'yu işgale başlayan Yunanlıların amacı Ankara'ya doğru ilerlemekti. Yunan toplu saldırısı sırasında 20 Temmuz'da Eskişehir, 15 Ağustos'ta Sivrihisar, 16 Ağustos'ta Mihalıççık işgal edildi. Mihalıççık ve Sivrihisar 1921 Eylül'ünde kurtarıldıkları halde Eskişehir'in kurtuluşu Büyük Taarruz'dan sonradır. Türk millî kuvvetleri Yunanlıları kovalarken 2 Eylül 1922'de Eskişehir'e girdiler ve şehir Yunan işgalinden kurtarıldı.

İLÇELERİ:

- ÇİFTELER
- MAHMUDİYE
- MİHALIÇÇIK
- SARICAKAYA
- SEYİTGAZİ
- SİVRİHİSAR

ÇİFTELER: Çok eski bir yerleşim merkezi olan Çifteler, il merkezinin güneydoğusunda 65 km. uzaklıktadır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 25.649'dur. Bunun 9.809'u ilçe merkezinde 15.840'ı köylerde yaşar. İlçeye bağlı 32 köy vardır. Yüzölçümü 974 km²'dir. İlçede lise, hastane ve kitaplık vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl, mısır, pancar ve ayçiçeği ekilir. Çifteler'in modern harasında damızlık koyun ve sığır yetiştirilir. Bu ilçe eski Midas şehri kalıntıları ve Aslanlı Tapınak adı ile bilinen mağarası ile ünlüdür.

MAHMUDİYE: İl merkezinin 53 km. güneydoğusunda yer alır. 1980 sayımına göre nüfusu 12.045 olup, bunun 5.298'i ilçe merkezinde 6.747'si köylerde yaşar. İlçeye bağlı 15 köy vardır. Yüzölçümü 676 km²'dir. Ortaokulu, sağlık merkezi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl ekimi yapılır ve küçükbaş hayvan yetiştirilir. Evvelce bucak iken 1954'de ilçe olmuştur.

MİHALIÇÇIK: İl merkezinin 92 km. kuzeydoğusunda bulunan Mihalıççık 1940'ta ilçe olmuştur. 1980 sayımında nüfusu 37.191 idi. Bunun 4.102'si ilçe merkezinde 33.089'u bucak ve köylerdedir. 1 bucağı ve 69 köyü vardır. Yüzölçümü 2.337 km²'dir. Mihalıççık, Eskişehir'in yükseltisi en fazla olan ilçesidir. Ekonomisi tarıma dayanır. Fakat toprakları çok verimli değildir. En çok tahıl ekilir. Sarıyar Barajı Gölü bu ilçenin kuzeyinde bulunur.

SARICAKAYA: Eskişehir'in en küçük ilçesi olan Sarıcakaya il merkezinin 56 km. kuzeyinde, Sündüken Dağları'nın eteğinde yer alır. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 14.277 olup, 2.832'si ilçe merkezinde, 14.445'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 14 köyü vardır. Yüzölçümü 537 km²'dir. Çok verimli olan ilçe topraklarında en çok tahıl, az miktarda zeytin ve pamuk yetişir. Seracılık yaygındır. Sulama yapıldığı için ürün çeşitleri artmıştır.

SEYİTGAZİ: İl merkezinin 43 km. güneyinde yer alır. 1980 sayımına göre nüfusu 24.691'dir. Bunun 21.781'i bucak ve köylerde, 2.910'u ilçe merkezinde yaşar. Yüzölçümü 1.502 km²'dir. 1 bucağı, 47 köyü vardır. Sert bir iklime sahip olan Seyitgazi'de tahıl ekimi yapılır. Etibank'ın Boraks İşletmesi bu ilçenin Kırka bucağındadır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	373.988	309.431	64.557	3.823	98
Çifteler	25.649	9.809	15.840	974	26
Mahmudiye	12.045	5.298	6.747	676	18
Mihalıççık	37.191	4.102	33.089	2.337	16
Sarıcakaya	14.277	2.832	11.445	537	27
Seyitgazi	24.691	2.910	21.781	1.502	16
Sivrihisar	55.961	9.541	46.420	3.803	15
Toplam	543.802	343.923	199.879	13.652	40

Seyitgazi'deki Kırk Bekirler Manastın

SİVRİHİSAR: İl merkezinin güneydoğusunda, 96 km. uzağında yer alır. Çok eski bir yerleşim merkezi olan Sivrihisar ilin merkez ilçeden sonra en büyük ilçesidir. Yüzölçümü 3803 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 55.961 olup, bunun 9.541'i ilçe merkezinde, 46.420'si de bucak ve köylerde yaşar. 2 bucağı ve 81 köyü vardır. Ekonomisi tahıl ekimine ve hayvancılığa dayanır. İlin diğer ilçelerine göre daha canlı bir ticareti vardır. Toprakları verimli değildir.

EKONOMİSİ:

Tarım: Eskişehir sosyoekonomik gelişkinlik açısından Türkiye'nin önde gelen illerinden biridir. Endüstriyel açıdan olduğu kadar tarımsal açıdan da büyük çapta üretim yapan illerimiz arasındadır. İlde tarım başlıca geçim kaynağıdır. En çok buğday, arpa ve şekerpancarı yetiştirilir. Tarım sanayiden sonra başlıca ekonomik faaliyettir. Sebze ve meyve üretimi yer yer gelişmiş olmakla beraber yaygın değildir. İlde 320.000 ton buğday, 400.000 ton arpa, 1.000.000 ton şekerpancarı, 43.500 ton patates 18.000 ton meyve, 126.000 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçen ilde 8.500 traktör vardır.

Hayvancılık: Eskişehir'de hayvancılık hemen hemen bitkisel üretim kadar gelişmiştir. Mera hayvancılığı yapılır. En çok küçükbaş hayvan yetiştirilir. Başlıcaları koyun, tiftik keçisi, kıl keçisidir. Tavukçuluk da önemlidir.

Madenler: Maden kaynakları açısından oldukça zengindir. Lületaşı-

nın dünyada bulunduğu ve çıkartıldığı tek bölge özelliğindedir. İlin en önemli maden varlıklarından biri Etibank Kırka Boraks İşletmesi'nce değerlendirilen bor mineralleridir. Mihalıççık ve Merkez İlçe'de manyezit vardır. Mihalıççık'da krom, Seyitgazi'de perlit, yine Mihalıççık'ta asbest bulunmaktadır. Ayrıca bazı yörelerde kaolin, tuğla kiremit hammaddesi, antimon ve mika vardır.

Sanayi: Elverişli ulaşım ve enerji imkânları, sağlam tarımsal yapısı ve zengin maden kaynaklarının yanısıra sanayisi de gelişmiş illerdendir. Bugün Eskişehir'de başta lokomotif ve motor sanayi, metal eşya, makine imalat sanayi, gıda sanayi olmak üzere birçok dalda irili ufaklı fabrika,imalathane bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Eskişehir'in Ankara, Kütahya,Afyon ve Söğüt gibi bölgelerle komşu bulunması yöre halk müziğinin zengin ve renkli olmasına yolaçmıştır. Yörede uzun havalar yok denecek kadar azdır. Sözlü halaylar, Seyitgazi köylerinde, zeybek havaları ve kaşık havalarıysa bütün ilçelerde yaygındır. türkülerin konuları çeşitlidir. En ünlü türküleri, Ne Bakarsın Kömür Gözlüm, Kara Koyun, Yüce Dağ Başında, Gayfeciler, Durnam Gelir, Süzül Güzel, Türkmen Kızı, Ay Doğar Sini Sini, Yol Üstünde Dikili Taş, Çekirgem, Halkalı Şeker, İner Gelir Şu Dağların Dumanı vb.'dir. Yöredeki geleneksel çalgılar divan, bağlama, cura, tambura, dilli, dilsiz kavallar, kabak kemane, davul ve teftir. Eskişehir'in coğrafi konumu ve göçler geleneksel oyunlarını etkilemiştir. En çok zeybekle halay, hora ve Kafkas türü oyunlar oynanmaktadır. Kaşık oyunları yaygındır. Halkoyunlarının başlıcaları şunlardır: Yoğurdum, Kahveciler, Kırım oyunu, Eskişehir Zeybeği, Ufacık Taşınan v.b. Giyim- Kuşam: Kırsal kesimde kadın giyiminde şalvar ve cepken hakimdir. Şalvar basma ve pazenden olup bol dikilir. Beli uçkurla büzülür. Şalvarlar, sırmalı çetayi, İzmirli şalvar, Çezi şalvar gibi adlar alarak çeşitli kumaşlardan yapılırlar. Bindallı, kute esvabı, elmasiye yörede görülen entari türleridir. Geleneksel erkek giysilerinden potur kara kumaştan yapılır. Beli büzgülü, paçaları dardır. Üstüne dokuma gömlek ve cepken giyilir. Bele poşu, acem şalı sarılır. Fes takke sarık başa takılan giysilerdir. Ayaklara yün çorap, çarık, yemeni potin giyilir.

TÜRKÜLERİ:

Kınalı parmak ces tırnak altın oymak
Senin tatlı diline olur mu doymak?

Kınalı parmakta yüzük çevireyim
Sağ dizinde uzanıp can vereyim

Altın çeken terazi gramı yok
Kız alacak yiğitin parası yok.

ESKİŞEHİR'İN ÜNLÜLERİ:

Abadan Yavuz (1905-1967 bilim adamı) Arabacıoğlu Bülent (1950 karikatürcü) Gökay, Fahrettin Kerim (1900, bilim ve siyaset adamı) Kaplan Mehmed (1915, edebiyat tarihçisi).

ESKİŞEHİR'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Afyon	168
Ankara	232
Bilecik	80
Bolu	297
Erzurum	1.114
İstanbul	335
İzmir	415
Konya	338
Kütahya	83

NOT: Eskişehir'e trenle de gidilebilir. İstanbul-Eskişehir-Ankara arasında, her gün karşılıklı olarak Mavi Tren, Boğaziçi Ekspresi, Anadolu Ekspresi, Ankara Ekspresi ve Doğu Ekspresi seferleri yapılır. Yine Eskişehir-Sivas-Erzurum-Kars, İstanbul-Eskişehir-Afyon-Konya seferleri de hergün karşılıklı olarak çalışır.

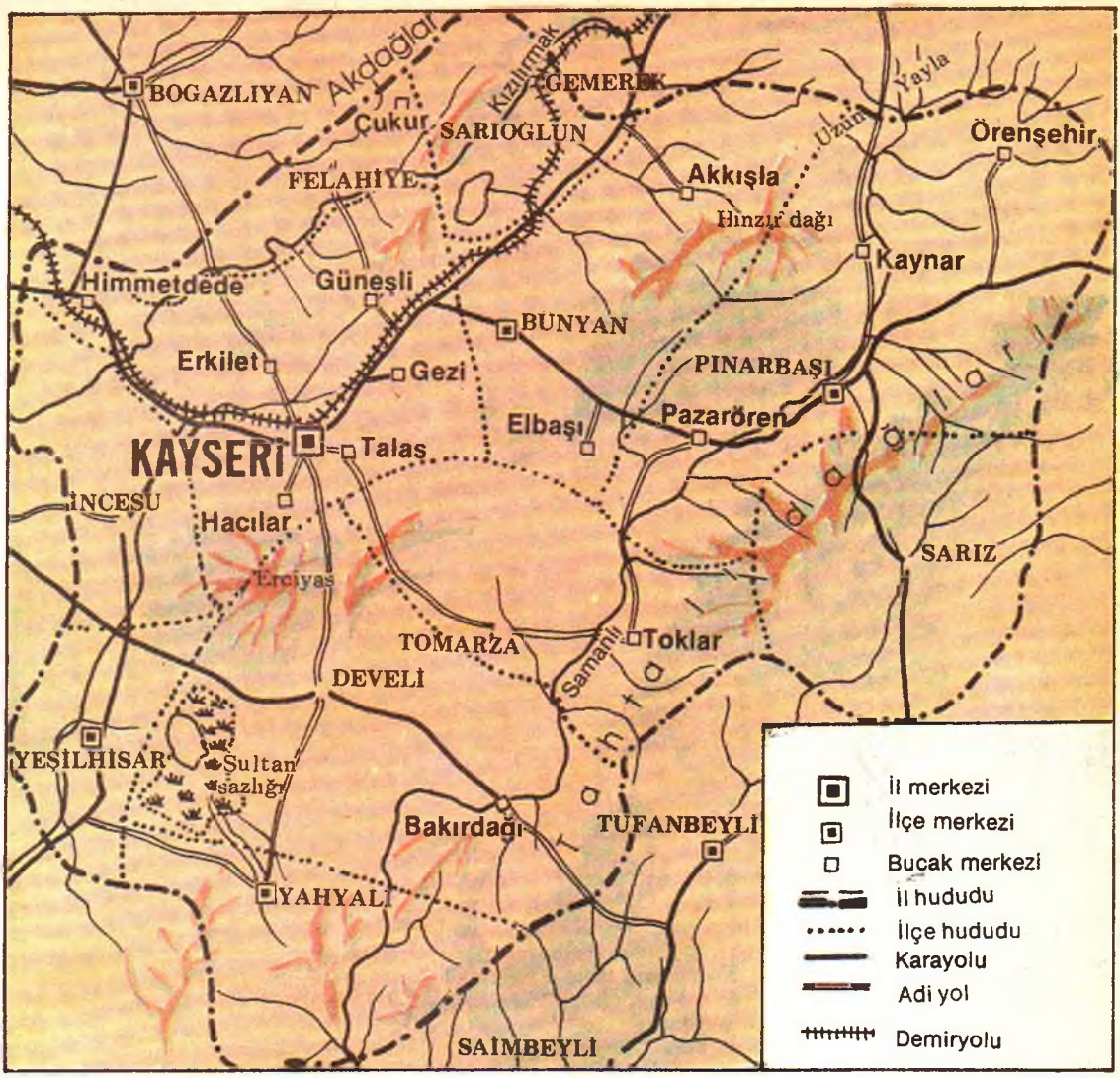
BOGAZLIYAN
Akdağlar
Çukur
Kızılırmak
GEMEREK
SARIOGLUN
Yayla
Uzun
Örenşehir
FELAHİYE
Akkışla
Hınzır dağı
Kaynar
Himmetdede
Güneşli
BUNYAN
Erkilet
Gezi
PINARBAŞI
Pazarören
Elbaşı
KAYSERİ
Talas
İNCESU
Hacılar
SARIZ
Erciyas
TOMARZA
Toklar
Samanlı
DEVELİ
YEŞİLHİSAR
Sultan sazlığı
Bakırdağı
TUFANBEYLİ
YAHYALI
SAİMBEYLİ
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
Demiryolu

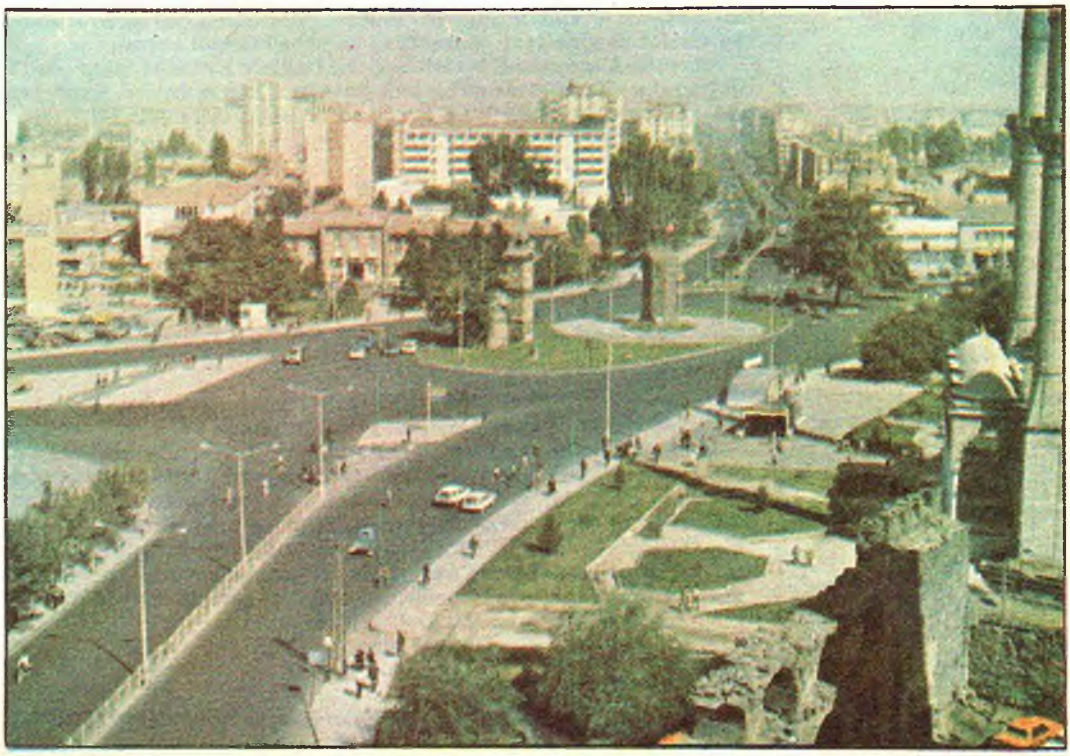

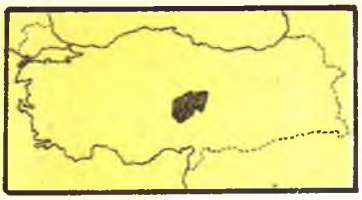

KAYSERİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 351
İL TRAFİK KODU: 38

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 34° 56' ve 36° 59' doğu boylamları ile 37° 45' ve 38° 18' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 16.917 km². **Yeri:** Kuzey ve kuzeybatısında Yozgat, kuzey ve kuzeydoğusunda Sivas doğusunda K.Maraş, güneyinde Adana, güneybatısında Niğde, batısında Nevşehir vardır. **Nüfusu:** 778.383. **Nüfus Yoğunluğu:** 46. **İlçe Sayısı:** 10: Bünyan, Develi, Felahiye, İncesu, Pınarbaşı, Sarıoğlan, Sarız, Tomarza, Yahyalı, Yeşilhisar. **Bucak Sayısı:** 24; **Köy Sayısı:** 490. **Toprakları:** % 36 dağlar, % 15 ovalar, % 49 platolar. **Dağları:** Erciyes Dağı (Büyük Erciyes Tepesi, Küçük Erciyes Tepesi, Ali Dağı, Yılanlıdağ, Koç Dağı), Korumaz Dağı, Hınzır Dağı, Süveğen Dağı, Aygörmez Dağı, Köşkerli Dağı, Kepekli Dağı, Tahtalı Dağları (Bey Dağı, Soğanlı Dağı, Bakırdağı), Gövdeli Dağı (Sandıkdere Tepesi). **Ovaları:** Kayseri Ovası, Develi Ovası, **Akarsuları:** Kızılırmak, Sarımsaklı Suyu, Zamantı Irmağı, **Gölleri:** Akköy Baraj Gölü, Engir Gölü, Sarımsaklı Baraj Gölü, Sarıgöl, Sultan Sazlığı, Tuzla Gölü, Yay Gölü, **Eğitim Oranı:** % 65.5, **İlkokul Sayısı:** 660; **Ortaokul Sayısı:** 89; **Lisa Sayısı:** 21; **Kütüphane Sayısı:** 15; **Büyük İşyeri Sayısı:** 325; **Firma Sayısı:** 10.050; **Ekonomi: Tarım** (Buğday, çavdar, mahlut, yulaf, arpa, mısır, patates, şeker pancarı, ayçiçeği, kenevir, meyve,sebze, sığır, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, manda, eşek, at, kümes hayvanları, arı); **Madenler** (Krom, kurşun, çinko, demir, barit), **Üretim** (Bez, yünlü kumaş, halı, buzdolabı, dikiş makinesi, mutfak eşyası, soba, şeker, meyve suyu, makarna, pastırma, sucuk, sabun, deterjan, plastik), **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 23.745 TL.

DAĞLAR

Erciyes Dağı: İlin güneybatısındadır. Türkiye'nin en yüksek dağlarından biridir. En yüksek noktası, 3.917 m. ile Büyük Erciyes'tir. Diğer önemli yükseklik 2.700 m. ile Küçü Erciyes (Safrakaya Tepesi)'tir. Erciyes Dağı'nın üzerindeki belli başlı yükseklikler şunlardır, Belaşma Tepesi, Yılbat Tepesi, Karasığır Tepesi, Lifos Tepesi, Kepez Tepesi, Kefelik Tepesi, Çakırtepe, Arkatepe, Un Tepesi, Büyük Kızıltepe, Küçük Kızıltepe, Üçtepe, Evliya Dağı, Uçukdağ, Kırmızı Tepe, Göktepe, Bozdağ, At Tepesi, Şeyharslan Tepesi, Beşparmak Tepesi, Karasivri Tepesi, Karnıyarık Tepesi. Erciyes III. zamandan başlayarak çeşitli dönemlerde lav ve tüf püskürten eski bir yanardağdır. Kayseri dağın eteğinde kurulmuştur.

Korumaz-Hınzır Dağları: Erciyes Dağı'nın kuzeyinde yeralırlar. Erciyes'in yanındaki dağ 1.907 m. ile Korumaz Dağı, onun kuzeyindeki dağ ise 2.641 m. ile Hınzır Dağı'dır. Dağların üzerinde 1.350 m. ile Beştepeler Geçidi ve yine aynı yükseklikte Lalelibeli Geçidi vardır.

Süveğen-Aygörmez-Köşkerli-Kepekli Dağları: Birbirini takip eden bu dağ grubu Kayseri'nin güneyinde Süveğen Dağı ile başlar, Aygörmez, Köşkerli ve Kepekli Dağı ile devam eder. Dağların en yükseği 2.225 m. ile Kepekli Dağı'dır. Kepekli Dağı'nı 2.094 m. ile Aygörmez Dağı, 2.000 m. ile Köşkerli Dağı izler.

Tahtalı Dağları: İlin güneyindedir. Dağların üzerindeki önemli yükseklikler şunlardır: Bey Dağı (3.075 m.), Soğanlı Dağı (2.925 m.), Bakırdağı (2.721 m.) ve Gövdeli Dağı (Sandıkdere Tepe 2.601 m.)

İlde ayrıca Ali Dağı (1.871 m.), Yılanlıdağ (1.640 m.) ve Koç Dağı (2.700 m.) gibi önemli yükseklikler de vardır.

OVALAR

Develi Ovası: Erciyes Dağı'nın güneybatısında yer alır. Yüzölçümü 1.000 km²'dir. Ova Erciyes Dağı'nın güney, Toroslar'ın ise kuzey yamaçlarından gelen sularla beslenir. Ovanın toprak örtüsü kalın, nemli ve bol humusludur. Ovada tarla ve bahçe tarımı yapılır.

Kayseri Ovası: Erciyes Dağı'nın kuzeyindedir. Yüzölçümü 890 km²'dir. Ovanın yüksekliği 1.050-1.150 m. arasında değişir. Ovada yerleşim merkezleri (merkez ilçe) ve sanayi kuruluşlarının dışında kalan yerlerde kuru tarım ve sebzecilik yapılır. Bu ovaların dışında ilde Gölova (100 km²) ve Sarıoğlan Ovası (50 km²) bulunmaktadır.

AKARSULAR

Kızılırmak: Kayseri'ye kuzeybatıdan Ebülhayır köyü yakınından gi-

ren ırmak, Bozca köyünün güneybatısından il sınırları dışına çıkar. İl sınırları içindeki uzunluğu 120 km.dir.

Sarmısaklı Suyu: Bünyan'ın doğusundan kaynaklanır. Kayseri Ovası'ndan geçtikten sonra Boğazköy yakınlarında Kızılırmak'a dökülür. Uzunluğu 100 km.dir.

Zamantı Irmağı: Örenşehir bucağı yakınlarından doğar. Seyhan Irmağı'nın iki böyük kolundan biri olan ırmağın uzunluğu 200 km.dir. Yahyah ilçesinin güneyinden il sınırlarından çıkan ırmağa, Boran, Çermişek, Kuş, Tahtacık, Bercan, Tahtalımezar, Kuru ve Alagöz dereleri katılır.

GÖLLER

Akköy Baraj Gölü: Hisarcık Deresi üzerinde kurulu olan baraj 42 m. yüksekliktedir. Baraj gölünün yüzölçümü 0.92 km²'dir.

Engir Gölü: Merkez ilçeye 13 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 0.4 km²'dir.

Sarıgöl: Erciyes Dağı'nın eteklerindedir. Denizden 2.335 m. yükseklikte olan gölün yüzölçümü 0.13 km²'dir.

Sarmısaklı Baraj Gölü: Sarmısaklı Suyu üzerinde kurulu olan barajın gölü, 3 km²'lik bir alanı kaplar. Merkez ilçeye olan uzaklığı 30 km.dir.

Sultan Sazlığı: Develi Ovası'nın güneyindedir. Çok sayıda dereyle beslenen sazlıkta Eğrigöl ve Sarp Gölü gibi göller oluşmuştur.

Tuzla Gölü: Sarıoğlan ilçesinin güneybatısındadır. Gölün denizden yüksekliği 1.106 m. yüzölçümü 19 km², en derin yeri 15 m.dir.

Yay Gölü: Develi Ovası'nın ortasındadır. Yüzölçümü 20 km², en derin yeri 2 m.'dir.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Kışlar soğuk ve kar yağışlı, yazlar sıcak ve kurak geçer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 10,8°C'dir. En soğuk geçen aylar Aralık, Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Mayıs, Haziran ve Temmuz'dur.

Yağış: Merkez ilçede yıllık yağış ortalaması 366.1 mm.dir. En çok yağış Nisan ve Mayıs, en az yağış ise Temmuz ve Ağustos aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Onu batı ve güney rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.8 mm/sn.dir.
Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengin değildir. Tavşan, kurt, tilki, domuz, yaban kedisi, bıldırcın, ördek, toy ve keklik belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %39.2'si ekili-dikili alanlardan, %41'i çayır ve meralardan, %8.5'i ormanlardan meydana gelir. Topraklarının %11.3'ü ise tarıma elverişsizdir. Ovaları bozkırlarla kaplıdır. Dağlık kesimlerdeki ormanlarda çam, köknar, ladin ve meşe ağaçlarına rastlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

Erciyes Dağı: Kış sporları için elverişli bir yerdir. Bayramhacı Kaplıcası: Bayramhacı köyü yakınlarındadır. Suyu romatizmal hastalıklara, gut hastalığına, karaciğer ve safra kesesi hastalıklarına iyi gelir. Yeşilhisar İçmesi: Yeşilhisar'a 11 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemi hastalıklarına iyi gelir. Tekgöz Kaplıcası: Himmetdede bucağının Yemliha köyündedir. Suyu romatizma ve kadın hastalıklarına iyi gelir. Zile Acısuyu: Zile bucağındadır. Suyu romatizmaya iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Kültepe: Merkeze 22 km. uzaklıkta Anadolu'nun en büyük höyüklerindendir. Kayseri Kalesi: Bizans döneminden kalmıştır. Ulu Camii: Muzafferüddin Mahmud tarafından yaptırılmıştır (1205). Kurşunlu Camii: Mimar Sinan'ın eseri olduğu tahmin edilmektedir. Huand Hatun Külliyesi: Külliye Mahperi Huand Hatun tarafından yaptırılmıştır (1238). Anadolu Selçukluları'nın ilk külliyesidir. Külliye cami, medrese,, türbe ve hamamdan meydana gelir. Kölük Camii: XIII. yüzyıldan kalmadır. Caminin yanında aynı adlı bir medrese de vardır. Hacı Kılıç Camii: Ebu Kasım İbn Ali Eltûsi tarafından yaptırılmıştır (1249). Çifte Kümbet: I. Keykubad'ın eşi Melike Adliye için yapılmıştır (1247). Döner Kümbet: Cihan Hatun için yapılmıştır. Yapım tarihi belli değildir. Sahibiye Medresesi: Sahip Ata tarafından yaptırılmıştır (1268). Raşid Efendi Kütüphanesi: Raşid Efendi tarafından yaptırılmıştır (1796). Keykubadiye Sarayları: Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır (1224). Hızır İlyas Köşkü: 1242'de yapılmış bir Selçuklu eseridir. Karatay Han: Bünyan ilçesindedir. Atabay Emiri Celaleddin tarafından yaptırılmıştır (1240). Şahmelik Kalesi: Develi ilçesinin Şahmelik köyüne 5 km. uzaklıktadır. Yapım tarihi ve kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Mikdat Dede Türbesi: XII. yüzyıldan kalmadır. Gevher Nesibe Hatun Darüşşifası: Merkez'de, Selçuklulardan kalma bir darüşşifadır. Eskiden tıp okulu ve hastahane olarak kullanılan darüşşifanın akıl hastaları için yapılmış olan bölümü son derece mükemmeldir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Kentin adı Hitit döneminin sonuna değin "Kainisti" olarak kullanılmıştır. M.Ö. XII-IX. yy.'larda kent "Mazaka" adını almıştır. Daha sonraları Mazaka, Eusebeia'ya dönüşmüş, daha sonra Karaisarei olmuştur. VII. yy.'da Araplar kenti ele geçirdiklerinde Karaisarei adını Kayseriyye'ye çevirdiler. Daha sonra Osmanlı ve Selçuklulara geçen ilin adı söyleniş kolaylığı sebebiyle "Kayseri" haline geldi.

TARİHİ:

Kayseri Hititler, Tabal Krallığı, Persler, Kapadokyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar ve Selçuklular'ın hakimiyeti altında kalmıştır. 1399'da Yıldırım Bayezid Kayseri'yi Osmanlı topraklarına kattıysa da Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a yenilince, Timur şehrin idaresini Ka-

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö.1460 Hititler
M.Ö. 900 Tabal Krallığı
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 280 Kapadokyalılar
17 Romalılar
395 Bizanslılar
647 Araplar
1067 Selçuklular
1399 Osmanlılar
1402 Karamanoğulları
1436 Dulkadiroğulları
1515 Osmanlılar
Mart 1919 Bakırdağ'da Fransız işgali.
Mart 1920 Bakırdağ'ın kurtuluşu.

ramanoğulları'na bırakmıştır. 1436'da II. Murad Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan alarak, şehrin yönetimini Dulkadiroğulları'nın yönetimine vermiştir. 1515 yılında şehir kesin olarak Osmanlılar'a bağlanmıştır. Bölgede büyük Celalî ayaklanmaları çıkmış, şehir birçok defa bu âsîler tarafından yağmalanmıştır. Başlangıçta Karaman Eyaleti'ne bağlı bir liva olan Kayseri, 1846'da Bozok (Yozgat) Eyaleti'ne, 1867'de Ankara Vilayeti'ne bağlandı. 1908'den sonra bağımsız bir sancak oldu. Cumhuriyetin ilanından sonra il haline getirildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KAYSERİ:

Kayseri I. Dünya Savaşı sonrasında işgal edilmemiştir. Ancak Fransızlar ve Ermeniler Mart 1919'da Bakırdağ (Taşçı)'ı işgal etmişlerdir. Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başarılı mücadelesiyle Mart 1920'de Bakırdağ işgalden kurtuldu. Yunan birlikleri Ankara'ya doğru ilerlerken birçok resmî daire Ankara'dan Kayseri'ye taşındı. Birara Meclis'in bile Kayseri'ye taşınması sözkonusu oldu. Sakarya zaferinden sonra bu resmî daireler tekrar Ankara'ya dönmüşlerdir.

İLÇELERİ:

- BÜNYAN
- DEVELİ
- FELAHİYE
- İNCESU
- PINARBAŞI
- SARIOĞLAN
- SARIZ
- TOMARZA
- YAHYALI
- YEŞİLHİSAR

BÜNYAN: İl merkezinin 45 km. doğusunda yer alır. Yüzölçümü 1856' km²'dir.1980'de nüfusu 49.685 idi. Bunun 12.930'u ilçe merkezinde, 36.755'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İçleye bağlı 3 bucak ve 44 köy vardır. Ekonomisi halıcılığa ve hayvancılığa dayanır. İlçe halkının yüzde 70'i halıcılıkla uğraşır. Bünyan'ın halıları meşhurdur. Arazisi çok engebeli olduğu için bitki tarımı ikinci derecede bir geçim kaynağıdır

DEVELİ: Kayseri'nin güneyindedir. Merkez İlçe'ye kuş uçuşu mesafesi Bünyan ilçesi kadar olduğu halde Merkez İlçe ile Develi arasındaki yol 84 km.'dir. Çünkü arada Erciyes Dağı vardır. İlçe 1903 km²'lik bir alanı kaplar. İlin nüfusu en kalabalık ilçesidir. 1980 sayımında toplam nüfusu 66.048 idi. Bunun 22.491'i ilçe merkezinde, 43.557'si bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 49 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca tarım ürünleri buğday, çavdar, meyvelerden elma, zerdali ve üzümdür. İlçenin çevresi ve Develi Ovası'nın kenarları elma bahçeleriyle doludur. Hayvancılık da önemlidir. Ortaokul, lise orta dereceli meslek okulları, hastanesi vardır.

FELAHİYE: Toplam nüfus ve yüzölçümü bakımından ilin en küçük ilçesidir. 490 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 20.959 idi. Bunun 4.948'i ilçe merkezinde, 16.011'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 15 köyü vardır. İl merkezinin kuzeyinde ve 54 km. uzağında yer alır. Ekonomisi tarıma dayanır.

İNCESU: İl merkezinin 33 km. batısında yer alır. Kayseri'ye çok yakın olduğu için ticaret gelişmemiştir. Toprakları da tarıma elverişli değildir.Kasaba halkı daha çok Çinko Kurşun İzabe Fabrikası'nda çalışmakta, bitki üretimi ve hayvancılık ancak geçimlik düzeyde yapılmaktadır. 1980'de toplam nüfusu 21.125 idi. Bunun 6932'si ilçe merkezinde 14.193'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 15 köy vardır.

PINARBAŞI: Yüzölçümü bakımından ilin birinci, nüfus bakımından ikinci büyük ilçesidir. 3328 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 50.696 olup, bunun 10.503'ü ilçe merkezinde, 40. 193'ü bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 3 bucak ve 113 köy vardır. Kayseri 'nin 105 km. doğusunda yer alan Pınarbaşı'nın ekonomisi hayvancılığa ve kilimciliğe dayanır. İlçede ortaokul, lise ve sanat okulu vardır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	421.123	281.320	139.803	2.430	173
Bünyan	49.685	12.930	36.755	1.856	27
Develi	66.048	22.491	43.557	1.903	35
Felahiye	20.959	4.948	16.011	490	43
İncesu	21.125	6.932	14.193	920	23
Pınarbaşı	50.696	10.503	40.193	3.328	15
Sarıoğlan	24.632	3.504	21.128	660	37
Sarız	22.484	3.704	18.780	1.239	18
Tomarza	40.964	7.745	33.219	1.500	27
Yahyalı	37.578	15.763	21.815	1.604	23
Yeşilhisar	23.089	10.512	12.577	987	23
Toplam	778.383	380.352	398.031	16.917	46

SARIOĞLAN: Merkezin 66 km. kuzeydoğusunda yer alır. 660 km²'lik bir alanı kaplar. Bu köylerden 8'inde nüfus 1000'den fazladır. 1980'de toplam nüfusu 24.632 idi. Bunun 3.504'ü ilçe merkezinde 21.128'i köylerde yaşıyordu. Ekonomisi daha çok halı dokumacılığına ve bağcılığa dayanır. Bir miktar şeker pancarı da üretilmektedir. Tuz üretilen Tuz Gölü bu ilçenin sınırları içinde kalır.

SARIZ: İl merkezinin 146 km. güneydoğusundadır. 1239 km²'lik bir alanı kaplar. 1980'de nüfusu 22.484 idi. Bunun 3704'ü ilçe merkezinde, 18.780'i köylerde yaşıyordu. Bucağı olmayan ilçeye 38 köy bağlıdır. Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Başta çavdar olmak üzere az miktarda tahıl ekilmektedir. Bu ilçe sınırları içinde barit madeni de çıkarılmaktadır.

TOMARZA: Kayseri'nin 56 km. güneydoğusunda yer alır. Yüzölçümü 1500 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 40.964 idi. Bunun 7745'i ilçe merkezinde, 33.219'u bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı 4 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa, kilimciliğe ve tahıl ekimine dayanır. Başlıca tarım ürünleri çavdar, buğday, arpa ve şeker pancarıdır.

YAHYALI: İl merkezinin güneyinde, 107 km. uzağındadır. 1604 km²'lik bir alanı kaplar 1980'de nüfusu 37.578 idi. Bunun 15.763'ü ilçe merkezinde 21.815'i köylerde yaşar. İlçeye bağlı 27 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Tarım alanında en çok meyve yetiştiriciliği ve patates ekimi yapılır. Bağcılık da önemlidir. Elması ve kirazı ünlüdür. Bu ilçede demir ve çinko da çıkarılır.

YEŞİLHİSAR: İl merkezinin 67 km. güneybatısındadır. 987 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında 10.512'si ilçe merkezinde 12.577'si köylerde olmak üzere toplam 23.089 nüfusa sahiptir. İlçeye bağlı 19 köy vardır. Ekonomisi hayvancılığa, halıcılığa ve tahıl üretimine dayanır. Bağcılık ve meyvecilik önemlidir. İlçede kömür madeni de çıkarılır. Ortaokulu, lisesi, sanat okulları, hastanesi ve kitaplığı vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: İç Anadolu Bölgesi'nin en büyük ticaret merkezlerinden biri olan Kayseri sanayide gelişmiş, sanayi sektöründe sağlanan geliri, tarım gelirlerini aşmış bir ilimizdir. İl toprakları tarıma çok elverişli değildir. İlde en çok tahıl, pancar ve baklagiller yetişir. Bol miktarda sebze ve meyve üretilir. 395.000 ton buğday, 158.000 ton arpa, 250.000 ton şekerpancarı, 100.000 ton patates, 125.000 ton meyve, 33.000 ton sebze elde edilir.

Hayvancılık: Çayır ve meraların çok olması hayvancılığın ve hayvan ürünleri sanayiinin gelişmesine yol açmıştır. Kayseri sucuk ve pastırma imalathaneleri çok olduğu için başka illerden canlı hayvan alır. Küçükbaş hayvancılık yaygındır. En çok sığır, kıl keçisi, koyun beslenir. 1.530.000 koyun, 200.000 kılkeçisi, 153.500 inek, 20.750 eşek, 722.000 tavuk- horoz, 48.000 arı kovanı vardır. İlde 136.610 ton süt, 6.760 ton et, 225.470 adet deri, 932 ton bal elde edilir.

Madenler: İl madenler açısından oldukça zengindir. İlde işletilen madenlerin en önemlisi çinkodur. Yahyalı ve Bünyan'da bulunur. Yahyalı, Yeşilhisar, Develi, Felahiye, Pınarbaşı, Bünyan ve Sarız'da demir, Pınarbaşı'nda krom Erkilet'te linyit, Pınarbaşı ve Tomarza'da manganez vardır.

Sanayi: Kayseri cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletçe yatırımların çok yapıldığı illerden biri olmuştur. Kayseri dokumacılığı, özellikle halı dokumacılığı ile ünlüdür. Şeker fabrikası, halı-süpürge fabrikası, meyve suyu, bisküvi, elektrikli fırın fabrikaları ve inşaat araçgereçleri sağlayan vb. fabrikalar vardır.

Kayseri'nin müzik ve oyunları İç Anadolu'nun yayla bölgesi özelliklerini taşır. İlin halk müziği zengindir. Türküler halkın hayatının bir parçasıdır. Yöredeki en ünlü türkülerden bazıları şunlardır. Gezi Bağları, Fadimem Süslü Gezer, Gubalak Keklik, Aşmalar, İğdenin Dalı, Ayvanın İrisine, Çevirme Çardağı, Talaş Altı, Develi Ey Sevdiğim, Erciyes Kralı, Ağam İstanbul'u Mesken mi Tuttun?, Kandilli Kerem, Erkilet Güzeli Bağlar Bozuyor, Süpürgesi Yoncadan vb. Kayseri halk oyunlarında halay büyük yer kaplar. Halaylar düğünlerde davul-zurna kına gecelerinde, kadın toplantılarında tef eşliğinde ve sözlü olarak oynanır. Giyim-Kuşam: Kadın giyiminde çok çeşitli başlıklar kullanılır. Tepelik ve fes en yaygın olanlarıdır. Fes altına kıvrak çeki denen bir örtü bağlanır. "Çora bürük" ya da "bürüncek" denen uzun örtülerse bir yerden

bir yere giderken kullanılır. Zıbın, üçetek bağlama şalvar ve takı kundura geleneksel kıyafetin diğer ögeleridir. Geleneksel erkek giyimi sako denen geniş bol ceketler, kara aba denen yelek, yakasız gömlek, yünden veya keçi kılından tefe şalvarından oluşur. Yandan örülen kare kuşaklarsa üçgen biçiminde katlanarak bele sarılır.

TÜRKÜLERİ:

Ağam İstanbul'u mesken mi tuttun?
Gördün güzelleri bizi unuttun
Sılaya gelmeye yemin mi ettin?
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı
Ağam sen gideli 7 yıl oldu
Diktiğin dikmeler meyveye geldi
Seninle gidenler sılaya döndü
Gayrı dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Kayseri Kalesi

KAYSERİ'NİN ÜNLÜLERİ:

Ağırnaslı, Niyazi (1917- hukukçu, polikacı), Baranus, Osman Numan (1930 - şair), Dündar, Ali (1924- eğitimci, yazar), Eringen, Ahmet Cemal (1921- bilim adamı), Ertepınar, Çoşkun (1914- şair), Evintan, Ahmet (1915- tiyatro oyuncusu ve yönetmeni), Feyzioğlu, Turan (1922 - bilim ve siyaset adamı), Kadı Burhaneddin (1344 - 1398, şair ve bilgin), Karaer, Mustafa Necati, (1929- şair), Karatoprak, Mahmut (1953 - karikatürcü), Kasap, Teodor (1835 - 1905 , gazeteci, yazar), Kayserili Ahmed Paşa (1796- 1878, denizci ve devlet adamı) Kuşçulu, Nuh (1932- işadamı), Önder, Ali Rıza (1918 hukukçu ve folklorcu.)

KAYSERİ'YE NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	330
Ankara	314
İstanbul	772
İzmir	858
K.Maraş	291
Kırşehir	131
Nevşehir	102
Niğde	128
Sivas	197
Yozgat	194

NOT: Kayseri'ye trenle de gidilebilir. İstanbul ve Ankara'nın doğu ve güneydoğu illeri bağlantısını sağlayan demiryolu Kayseri'den geçer. Ayrıca Kayseri'ye İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de düzenlenmektedir.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
ÇİÇEKDAGI
Kösefapalı
Çiçek dağı
Akpınar
KAMAN
Göllü
Seyfe S.
Savcılı
Hirfanlı
Baraji
KIRŞEHİR
MUCUR
HACIBEKTAŞ
Kızılırmak

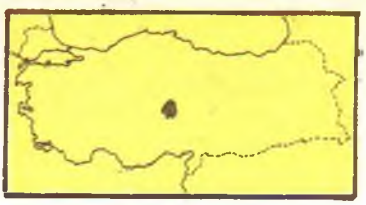

KIRŞEHİR

OTOMATİK TELEFON KODU: 4871
İL TRAFİK KODU: 40
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 38° 49' ve 39 ° 48' enlemleri ile 33° ve 25' ve 34° 43' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 6.570 km², **Yeri:** Doğu ve güneydoğusunda Nevşehir, güneyinde Niğde, kuzey ve kuzeydoğusunda Yozgat, batı ve güneybatısında Ankara vardır. **Nüfusu:** 240.497. **Nüfus Yoğunluğu:** 37. **İlçe Sayısı:** 3: Çiçekdağı, Kaman, Mucur. **Bucak Sayısı:** 9. **Köy Sayısı:** 263. **Toprakları:** %17.2 dağlar, %64.5 platolar, %18.3 ovalar. **Dağları:** Çiçek Dağı, Baran Dağı, Naldöken Dağı, Cemele Dağı, Kargasekmez Dağı, Buzluk Dağı, Kervansaray Dağları (Armutlu Dağı, Köpekli Dağı, Kırlangıç Dağı, Kızıldağ) Aliöllez Dağı. **Ovaları:** Çoğun Ovası, Güzler Ovası, Malya Ovası. **Akarsuları:** Kızılırmak, Kırşehir- Kılıçözü Deresi, Deliceırmak, Kaman- Kılıçözü Deresi. **Gölleri:** Seyfe Gölü, Hirfanlı Baraj Gölü, Kesikköprü Baraj Gölü, Çoğun Baraj Gölü. **Eğitim Oranı:** % 58.7; **İlkokul Sayısı:** 326 **Ortaokul Sayısı:** 38. **Lise Sayısı:** 5. **Kütüphane Sayısı:** 3. **Büyük İşyeri Sayısı:** 19, **Firma Sayısı:** 880. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mahlut, çavdar, patates, soğan, sarımsak, fasulye, mercimek, nohut, mantarı meyve, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek, kümes hayvanları); **Madenler** (Demir, demir oksit, flüorit, oniks). **Üretim** (Un, halı). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 23.196 TL.

DAĞLAR

Aliöllez Dağı: Kaman ilçesinin güneyindedir. En yüksek noktası 1.528 m.dir. Dağ çıplaktır.

Baran Dağı: Merkez ilçe ile Kaman ilçesi arasındadır. En yüksek noktası 1.808 m.dir. Dağ kütlesinin üzerinde 1.504 m. ile Naldöken Dağı, 1.555 m. ile Cemele Dağı, 1.712 m. ile Kargasekmez Dağı, Höyüklü Tepesi, Obruk Tepesi ve Emirburnu Tepesi vardır. Kaman ilçesinin kuzeydoğusundaki Buzluk Dağı (1.609 m.) da Baran Dağı'nın devamıdır.

Çiçek Dağı: Çiçekdağı ilçesinin batısındadır. En yüksek noktası 1.691 m.dir. Dağın üzerinde bozuk orman örtüsü vardır.

Kervansaray Dağları: Seyfe Gölü ile Merkez arasındadır. En yüksek noktası 1.679 m.dir. Dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Armutlu Dağı (1.557 m.), Köpekli Dağı (1.354 m.), Kırlangıç Dağı (1.472 m.) ve Kızıldağ (1.341 m.)dır. Dağlar çıplaktır.

OVALAR

Çoğun Ovası: Kırşehir Kılıçözü Vadisi ile merkez ilçe arasındadır. Yüzölçümü 2.500 hektardır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada sanayi bitkileri ve meyva yetiştirilmektedir.

Güzler Ovası: Kırşehir Kılıçözü Vadisi ile Kızılırmak arasında uzanır. Yüzölçümü 2.400 hektardır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada şekerpancarı, soğan, patates, ayçiçeği, baklagiller ve sebze yetiştirilir.

Malya Ovası: Seyfe Ovası adı da verilen ova Salepboğazı ve Taburoğlu köylerinden başlayarak Kayseri il sınırına kadar uzanır. Yüzölçümü 400 km², yüksekliği 1.110 m.dir. Ovada kuru tarım yapılmaktadır.

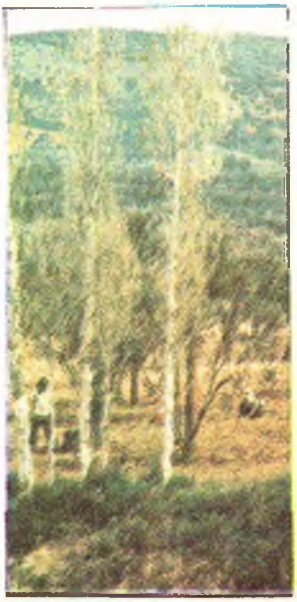

AKARSULAR

Deliceırmak: Yozgat'tan doğan ırmak, Yozgat, Kırşehir sınırında akar ve Gölcük bucağı yakınında il sınırı dışına çıkar. Kızılırmak'a karışan ırmağın suları yazın oldukça azdır.

Kaman Kılıçözü Deresi: Kaman ilçesinden doğar. Uzunluğu 150 km.dir. Ocakbaşı bucağından il sınırı dışına çıkan dere Deliceırmak'a karışır.

Kırşehir Kılıçözü Deresi: Baran Dağları'nın kuzeyinden doğar. Uzunluğu 80 km.dir. Taka bölgesinde Kızılırmak'a karışmadan önce İğdeliöz, Salgösteren, Bağ ve Büyükdere ile beslenir.

Kızılırmak: İlin 17 km. güneyinden geçtikten sonra il topraklarına giren ırmak üzerinde yapılmış olan Hirfanlı ve Kesikköprü barajları Kırşehir sınırları içinde kalmaktadır. İl topraklarının büyük bir bölümünü kaplayan Kızılırmak Havzası Fırat Havzası'ndan sonra Türkiye'nin en büyük havzasıdır. Havzada 3.5 milyon hektar ovalık alan vardır.

Çoğun Baraj Gölü: Kırşehir Kılıçözü Deresi üzerinde Çoğun bucağının kuzeybatısında yapılmıştır. Temelden yüksekliği 43 m. olan barajın depolama hacmi 22 milyon m³'tür.

Hirfanlı Baraj Gölü: Kızılırmak üzerinde, Kaman ilçesinin 19 km. güneybatısında kurulmuştur. Yüzölçümü 320 km²'dir. Barajın yüksekliği 81 m., depolama hacmi 6 milyar m³'tür. Keban'dan sonra Türkiye'nin en büyük baraj gölüdür.

Kesikköprü Baraj Gölü: Kızılırmak üzerinde Kesikköprü bölgesinde kurulan barajın göl alanı 38 km²'dir. Gölün bir kısmı Ankara il sınırları içinde kalır.

Seyfe Gölü: İlin doğusundadır. Yüksekliği 1.110 m., yüzölçümü 15 km², derinliği 3-5 m.dir. Suyu tuzludur.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Kışlar soğuk ve sert, ilkbaharlar yağmurlu, yazlar sıcak ve kurak, sonbaharlar ise az yağışlı geçer.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 11.4° C'dir. En soğuk geçen aylar Aralık ve Ocak, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 378.7 mm.dir. En çok yağış Aralık, Ocak ve Şubat, en az yağış Ağustos ve Eylül aylarında düşer.

Rüzgâr: İlde güney ve güneydoğu rüzgârları hâkimdir. Ortalama rüzgâr hızı 2.0 m/sn.dir.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar bakımından zengindir. Keklik, yaban ördeği, yaban kazı, üveyik, bıldırcın, tavşan, tilki, kurt, domuz, sazan balığı, yayın balığı belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %59.2'si ekili-dikili alanlardan, %30.4'ü çayır ve meralardan, %3.5'i orman ve fundalardan, %7'si ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Genellikle meşe ağaçlarından oluşan ormanlar Çiçekdağı yakınındadır. Ormanları bozuktur. Bozkır ve çorak arazi çoğunluktadır. Akarsu vadilerinde kavak ağacı ve meyva bahçeleri vardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Hirfanlı Barajı: Kaman ilçesine 19 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. **Seyfe Gölü:** Mucur ilçesine 20 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Avcı İçmesi:** Mucur ilçesine 15 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir. **Terme Kaplıcası:** Merkezin güneyindedir. Suyu kalp ve damar hastalıklarına iyi gelir. **Karakurt Kaplıcası:** Merkeze 16 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Bulamaçlı Kaplıcası:** Çiçekdağı ilçesindedir. Suyu romatizma ve siyatiğe iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Alaeddin Camii: II. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır (1242). **Kale Camii:** XIII. yüzyıldan kalmadır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. **Ahi Evren Camii ve Türbesi:** XIV. yüzyıldan kalmadır. Ahi teşkilâtının piri Ahi Evren'in türbesidir. **Karakurt Baba Türbesi:** Merkeze 15 km. uzaklıktadır. Kılıç Arslan tarafından yaptırılmıştır (1135). **Melik Gazi Türbesi:** Melik Gazi'nin hanımı tarafından yaptırılmıştır (1250). **Aşık Paşa Türbesi:** Kimin yaptırdığı bilinmemektedir. 1332'de yapılmıştır. **Caca Bey Medresesi:** Kırşehir Valisi Caca Bey tarafından yaptırılmıştır (1273). **Kesik Köprü Kervansarayı:** Kırşehir Valisi Nureddin Cebrail tarafından yaptırılmıştır (1248).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı kaynaklara göre Bizans döneminde Mokissos olarak anılan kent imparator I. Justinianos döneminde yeniden kurularak Justinianopolis adını aldı. Selçuklular döneminde ise kentten "Kırşehiri" olarak söz edilmekteydi. Sonraları söyleniş kolaylığı nedeniyle kentin adı "Kırşehir" haline gelmiştir.

TARİHİ:

Kırşehir bölgesi, Hititler, Frigler, Persler, Kapadokya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Danişmendliler'in hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Osmanlı topraklarına katılan şehir, Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) Timur tarafından Karamanoğulları'na verilmiştir. II. Murad döneminde tekrar Osmanlılar'a katılmış, Kırşehir Karaman Eyaleti'ne bağlı bir liva haline getirilmiştir. 1867'de kaza olarak Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlanmıştır. 1877'de de sancak olarak ankara vilayetine bağlanmış ve bu durum 1918'e kadar devam etmiştir. Başlangıçta sükunet içinde yaşayan şehir, daha sonra çeşitli ayaklanmalara sahne olmuştur. Bu ayaklanmalar kısa sürede bastırıldığından şehir için ciddi bir tehlike olamamıştır. 1924'te il olmuştur.

Terme Mağarası

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 1200 Frigler
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 332 Kapadokya Krallığı
18 Romalılar
395 Bizanslılar
1070 Selçuklular
120 Danişmendliler
1398 Osmanlılar
1402 Karamanoğulları
1421-1451 Osmanlılar'ın kesin hakimiyeti

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KIRŞEHİR:

I. Dünya Savaşı sonunda Kırşehir işgal edilmemiştir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kırşehir şubesi kurularak yurdun işgaline karşı halk birleşmiştir. İç isyanların yoğun olduğu dönemde Çapanoğulları ayaklanması bölgede etkin olmuştur. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Kırşehir'in Nogaykızı köyünde teşkilâtlanan isyancılar kasabaları basıp yağmalıyorlardı. İsyan Kuva-yı Seyyare tarafından bastırılmıştır.

İLÇELERİ:

- ÇİÇEKDAĞ
- KAMAN
- MUCUR

ÇİÇEKDAĞ: İl merkezinin 67 km. kuzeyinde yer alır. 2 bucağı ve 70 köyü vardır. İlçe ekonomisi bitki tarımına, hayvancılığa ve ormancılığa dayanır. Tahıl, şeker pancarı ve elma başlıca tarım ürünleridir. İlin orman yönünden zengin olan tek ilçesidir. Eski adı Mecidiye olan Çiçekdağ Abdülmecid (1839-1861) döneminde bucak olarak kurulmuş, Abdülaziz (1861-1876) döneminde ilçe olmuştur. 1930'da Mecidiye adı değiştirilerek Çiçekdağ denmiştir. Yüzölçümü 1409 km²'dir. 1980 sayımında toplam nüfusu 41.673 idi. Bunun 4.851'i ilçe merkezinde 36.822'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

KAMAN: İl merkezinin 54 km. kuzeybatısında yer alır. Hirfanlı Barajı Gölü'nün bir bölümü bu ilçe sınırları içinde kalır. 2 bucağı, 74 köyü vardır. Ankara-Kayseri yolu üzerinde ve Hirfanlı Barajı'na yakın olması kalkınmasını hızlandırmıştır. Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve küçük-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	96.937	49.913	47.024	2.294	42
Çiçekdağ	41.673	4.851	36.822	1.409	30
Kaman	77.370	19.996	57.374	1.799	43
Mucur	24.517	9.205	15.312	1.068	23
Toplam	240.497	83.965	156.532	6.570	37

baş hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Evvelce bucak iken 1944'de ilçe olmuştur. Yüzölçümü 1.799 km²'dir. 1980 sayımında nüfusu 77.370 idi. Bunun 19.996'sı ilçe merkezinde 57.374'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

MUCUR: İl merkezinin 24 km. güneydoğusundadır. İlçeye bağlı 43 köy vardır. Kızılırmak'ın suladığı bir ovanın kuzeyinde, Seyfe Gölü'nün güneyinde kurulmuştur. Ekonomisi tarıma, özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Halıcılık da önemlidir. 1068 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 24.517 idi. Bunun 9.205'i ilçe merkezinde 15.312'si köylerde yaşıyordu.

EKONOMİSİ:

Tarım: Kırşehir'in ekonomisi tarıma dayanır. İl Orta Anadolu'nun iki gelişmiş merkezi olan Ankara ile Kayseri arasında yer alır. 1973'de kalkınmada öncelikli iller kapsamı içine alınan Kırşehir'de sanayi fazla gelişmemiştir. İç Anadolu'nun Kızılırmak havzasında yeralan Kırşehir'de ekonomik yaşam tarıma dayanır. İlde yetiştirilen en önemli ürünler tahıllardır. Buğday, arpa, çavdar ve mahlut üretilir. Sanayi bitkilerinden şeker pancarı, soğan ve patates yetiştirilir. Kırşehir'de 303.000 ton buğday, 115.000 ton arpa, 20.500 ton çavdar, 109.000 ton şekerpancarı, patates, 49.000 ton meyve, 66.500 ton sebze üretilmektedir. Modern tarıma geçilen Kırşehir'de 4.000 traktör vardır.

Hayvancılık: Hayvancılık bitkisel üretime nazaran daha az gelişmiştir. İlde başta koyun ve tiftik keçisi olmak üzere en çok küçükbaş hayvanlar yetiştirilir. İlde 440.000 koyun, 92.000 tiftik keçisi, 56.000 inek, 11.000 eşek, 500.000 tavuk-horoz, 65.000 hindi beslenmektedir. Ayrıca 9.000 arı kovanı vardır. 1983'te ilde 32.500 ton süt, 1.280 ton bal ve 11.140 ton yumurta elde edilmiştir.

Madenler: İlde yeralan en önemli madenler demir, fluorit, mermer ve tuzdur. Demir Merkez, Çiçekdağı ve Kaman'da bulunur. Ayrıca Çiçek Dağı ve Kaman'da fluorit ve mermer yatakları vardır.

Sanayi: Kırşehir sanayinin az gelişmiş olduğu illerdendir. Şehrin 1973- 1981 yılları arasında "kalkınmada öncelikli iller" kapsamına alınmasının gelişmeye katkısı olmuştur. İlde bulunan fabrikaların bazıları Meytaş A. Ş., Türktur Turizm ve İnşaat A.Ş. ile Kimsaş A. Ş.'dir. Bunların dışında ilçelerde irili ufaklı işletme ve firmalar bulunur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yöre halk müziği yönünden zengindir. Bölgede kaşık, zil havalarıyla, halay havaları yaygındır. Yörenin en ünlü türküleri arasında Merdivenim Kırk Ayak, Bir Ok Attım Vızıldadı, Ekin Ekilen Yere, Yürü Güzel, Biter Kırşehir'in Gülleri, Çorabın Enine Bak, Suda Balık Oynuyor, Dane Dane Benleri Var Yüzünde, Şu Dağlar Ulu Dağlar, Ahu Gözlerini Sevdiğim dilber, Çiçek Dağı Yar Yandan bulunur. İlde tezeneli sazların üç telliden dokuz telliye dek tüm çeşitleri çalınır. Divan, bağlama cura yaygındır. Geleneksel oyunlarda kaşık ve oturak oyunları yaygındır. En çok doğu illerimizle benzerlik gösteren halaylarla, Konya oyunlarına benzeyen kaşık oyunları oynanır. Giyim- Kuşam: Geleneksel kadın giyimi, fes, kadife ceket, üçetek, geniş dökmeli don, şal kuşak ve taptabı denen ayakkabıdan oluşmaktadır. Erkeklerde ise baldırdan yukarısı geniş, paçaları dar kadife külot pantolon, patiska veya ketenden yapılma içlik mintan, renkli poşu ve "sahu" denen ceket palto arası giysiler yaygındır.

KIRŞEHİR'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	372
Ankara	183
İstanbul	641
İzmir	761
Kayseri	131
Nevşehir	91

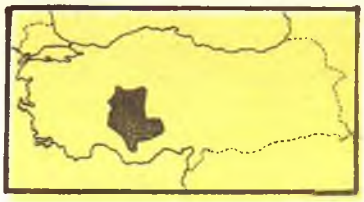

KONYA

OTOMATİK TELEFON KODU: 33
İL TRAFİK KODU: 42

Coğrafi Konumu: 31° 14' ve 34° 27' doğu boylamları ile 36° 22' ve 39° 08' kuzey enlemleri arasında. Yüzölçümü: 47.420 km². Yeri: Kuzeyinde Ankara, Eskişehir, Afyonkarahisar, batısında Isparta, doğusunda Niğde, güneyinde ve güneybatısında Antalya ve İçel vardır. Nüfusu: 1.562.139. Nüfus Yoğunluğu: 33. İlçe Sayısı: 17: Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Doğanhisar, Ereğli, Ermenek, Hadım, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Karapınar, Kulu, Sarayönü, Seydişehir, Yunak. Bucak Sayısı: 61. Köy Sayısı: 970. Toprakları: % 35 dağlar, % 27.6 platolar, % 37.4 ovalar. Dağları: Sultan Dağları (Akpınar Dağı 2.228 m, Kömürcü Tepe 2.169 m.), Göl Dağları, Geyik Dağları (Büyük Gözetdağı Tepe 2.529 m., Deveyalağı Tepe 2.403 m.,) Oyukludağ 2.427 m. Yurt Dağı, Mağra Dağı, Bolkar Dağları (Aydos Dağı, Kartal Tepesi, Musadağı Tepesi), Erenler Dağı, (Anakuz Tepe, Burnueğri Tepe, Ulusivri Tepe), Özyurt Dağı, Aladağ Tepe, Loras Dağı Tepe, Atağrı Tepe, Gevenli Dağı, Volkanik Dağlar (Karacadağ), Karadağ. Ovaları: Konya Ovası, Ereğli Ovası, Hotamış Ovası, Karapınar Ovası, Karaman Ovası, Ayrancı Ovası, Cihanbeyli Ovası, Altınekin Ovası, Kulu Ovası, Yeniceoba Ovası, Ilgın Ovası, Beyşehir Ovası, Seydişehir Ovası, Akşehir Ovası. Akarsuları: Çarşamba Suyu, Ivriz Suyu, İnsuyu Deresi, İprala Deresi, Divle Suyu, Uluçay Deresi, Balkı Deresi, Takke Deresi, Argıthanı Deresi, Ermenek Göksuyu, Hadim Göksuyu, Adıyaman Çayı. Gölleri: Tuzgölü, Beyşehir Gölü, Suğla Gölü, Akşehir Gölü, Ilgın Gölü, Akgöl, Küçükhasan Gölü, Acıgöl, Hotamış Gölü, Apa Barajı Gölü, Altın Apa Barajı Gölü, Ayrancı Barajı Gölü, May Barajı Gölü, Sille Barajı Gölü. Eğitim Oranı: % 66.7. İlkokul Sayısı: 1.299. Ortaokul Sayısı: 155. Lise Sayısı: 42. Kütüphane Sayısı: 29; Büyük İşyeri Sayısı: 298; Küçük İşyeri Sayısı: 9.985; Ekonomi: Tarım (Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mahlut, patates, soğan, nohut, fasulye, mercimek, şeker pancarı, ayçiçeği, tütün, keten tohumu, susam, zeytin, meyve, sebze, koyun tiftik keçisi, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek, katır, kümes hayvanları, arı); Madenler (Boksit, civa, manyezit, manganez, linyit, tuz); Üretim (Kumaş, un, çimento, şeker, süt ürünleri). Kişi Başına Yıllık Geliri: 25.263.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Bolkar Dağları: Konya-İçel sınırını oluşturan Toros Dağları'nın en yüksek dağıdır. En yüksek noktası 3.430 m. ile Aydos Dağı'dır. Diğer önemli yükseltiler 2.226 m. ile Kartal Tepesi ve 1.610 m. ile Musadağı Tepesi'dir. Dağlar sık bir orman örtüsü ile kaplıdır.

Erenler Dağı: Batı Toroslar'ın iç kolu olup Beyşehir-Seydişehir çöküntü alanını doğudan kuşatır. En yüksek noktası 2.339 m. ile Aladağ Tepesi'dir. Dağ kütlesinin diğer önemli yükseklikleri Burnueğri Tepesi (2.334 m.), Lorasdağı Tepe (2.129 m.) ve Gevenli Dağı (1.352 m.)'dır. Erenler Dağ kütlesinin bir uzantısı da 2.481 m. ile Özyurt Dağı'dır. Erenler Dağı Beyşehir Gölü'nün doğusundan başlayan yeni bir dağ kütlesini meydana getirirler. Bu kütlenin önemli yükseklikleri şunlardır: Aladağ Tepe (2.338 m.), Lorasdağı Tepe (2.049 m.), Atağrı Tepe (2.128 m.) ve Gevenli Dağı (1.952 m.)

Geyik Dağları: Antalya Körfezi ile İçel Körfezi arasını dolduran Taşeli platosunun batısındadır. Geyik Dağları Antalya-Konya sınırını oluştururlar. Dağların önemli dorukları Seydişehir ilçesindedir. Bu doruklar Gözetdağı Tepe (2.529 m.) ve Deveyalağı Tepe (2.403 m.)'dir. Dağların üzerindeki diğer yükseltiler şunla dır: Oyukludağ (2.427 m.), Yurt Dağı (2.227 m.) ve Mağra Dağı (2.175 m.)'dır. Dağlar karaçam, kızılçam, sedir ve ardıç ağaçlarından da meydana gelen bir ormanla kaplıdır.

Göl Dağları: Toros Dağları'nın iç yaylaları olup, Beyşehir Gölü'nü batı ve doğudan kuşatırlar. Göl Dağları, Geyik Dağları ile birleşirler. İl sınırı içindeki yüksekliği 1500 metrenin altında olan dağlar, karaçam, kızılçam, ardıç, köknar ve meşeden meydana gelen bir ormanla kaplıdır.

Sultan Dağları: İlin güneybatısındadır. Isparta ile sınır oluştururlar. Dağların en yüksek noktası Akşehir Gölü'nün güneybatısındadır (2.340 m.) Diğer önemli yükseklikler Akpınar Dağı (2.228 m.) ve Kömürcü Tepe (2.169 m.)'dir. Dağlar ardıç, karaçam, kızılçam ve meşe ağaçlarından oluşan bir ormanla kaplıdır.

Volkanik Dağlar: Bu dağlar ili güneydoğu, güney ve güneybatıdan çevirir. Bu dağlar Karacadağ (2.025 m.), Karadağ (2.288 m.) ve Kulu'nun batısındaki Karacadağ (1.736 m.)'dır.

OVALAR

Akşehir Ovası: Akşehir Gölü'nün doğusundadır. Ova Adıyan Çayı ve Sultan Dağları'ndan kaynaklanan birçok su ile sulanır. Ovada sanayi bitkileri ve tahıl yetiştirilir.

Altınekin Ovası: Cihanbeyli platosu ile Obruk platosu arasındadır. Alüvyonlu ve kolüvyonlu toprakla kaplı olan ova çok verimlidir.

Ayrancı Ovası: Karaman Ovası ile Ereğli Ovası arasında yer alır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim çok iyidir. Ayrancı Barajı sayesinde sulanan ovada sanayi bitkileri, tahıl ve meyve yetiştirilir.

Beyşehir ve Seydişehir Ovaları: Beyşehir Gölü'nün doğusunda yer alan Beyşehir Ovası Çarşamba Suyu vadisince uzanır ve Seydişehir Ovası adı ile Suğla Gölü'nün doğusunu tamamiyle kaplar. Bu iki ova da Çarşamba Suyu tarafından sulanır. Ovalarda sanayi bitkileri üretilir.

Cihanbeyli Ovası: Tuz Gölü'nün batısındadır. Alüvyon, siorezem ve hidromorfik alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada kuru tarım hâkimdir ve tahıl yetiştirilir.

Ereğli Ovası: Karapınar Ovası ile Bor Ovası (Niğde) arasındadır. Ova batıda Hotamış Ovası ile birleşir. Ovanın büyük bölümü alüvyonlu topraklarla, batı bölümü ise Akgöl bataklığı ile kaplıdır. Buna rağmen ova ilin önemli tarım alanıdır. Ovada en çok tahıl, şekerpancarı ve sanayi bitkileri üretilir.

Hotamış Ovası: Hotamış Gölü'nün doğusundadır. Ova, Karapınar Ovası ile Konya Ovası arasında yer alır. Yüzölçümü 800 km²'dir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada tahıl ve sanayi bitkileri yetiştirilir.

Ilgın Ovası: Ilgın çöküntü alanındadır. Balkı Deresi ve Deliköyboğazı Deresi birleştikten sonra Ilgın Ovası'ndan geçer. Sulu tarım yapılan ovada en çok sanayi bitkileri yetiştirilir.

Karaman Ovası: Karaman ilçesinin kuzeyindedir. Doğu ve güney bölümü alüvyonlu toprakla, batı ve kuzeybatı bölümü kolüvyal toprakla kaplı olan ovanın yüzölçmü 600 km²'dir. Ovada kuru tarım yapılan bölümlerde tahıl türleri, sulu tarım yapılan bölümlerde ise sanayi bitkileri yetiştirilir.

Karapınar Ovası: Karapınar ilçesinin güneybatısındadır. Ereğli Ovası ile Hotamış Ovası arasında yer alır. Ovanın yüzölçümü 700 km²'dir. Ovada tahıl üretilir.

Konya Ovası: Merkezin kuzey, güney ve doğusunda yer alır. Yüzölçümü 4.000 km² olan ovanın yüksekliği 1.000 m.dir. Türkiye'nin en geniş ovalarından biri olan ova, kalın bir alüvyon tabakası ile kaplıdır. Ovada tahıl türleri yetiştirilmektedir.

Kulu Ovası: Düden Gölü'nün batısındadır. Alüvyonlu bir toprakla kaplı olan ovada tahıl türleri ve sanayi bitkileri yetiştirilir.

Yeniceoba Ovası: Yeniceoba bucağının kuzeyindedir. Bir bölümü alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada kuru tarım yapılır ve en çok tahıl türleri yetiştirilir.

AKARSULAR

Adıyan Çayı: Sultan Dağları'nın doğu yamaçlarından doğar. Akşehir Ovası'nın ortasından geçtikten sonra Akşehir Gölü'ne dökülür.

Argıtham Deresi: Sultan Dağları'nın eteklerinden doğar ve Ilgın Gölü'ne dökülür.

Çarşamba Suyu: Bozkır'ın batısındaki dağlardan kaynaklanır. Üzerinde Apa Barajı yapılmıştır. Çarşamba Suyu'ndan yararlanılarak yapılan Çumra Sulaması Türkiye'de devletçe kurulan ilk sulama şebekesidir. Çumra Sulama Projesi yaklaşık 16.000 km² bir alanı kaplar ve Seydişehir, Bozkır, Çumra, Merkez ilçe ve Karapınar ilçesinin bir bölümünü kapsar.

Balkı Deresi: Kocaçal Dağı'ndan doğar, Ilgın Ovası'nın ortasından geçtikten sonra Ilgın Gölü'ne dökülür. Balkı Deresi'nin suyu ile 500 hektar alan sulanabilmektedir.

Divle Suyu: Ereğli'de Kurşunlu Dağı'ndan kaynaklanır ve Suğma Suyu adı ile Akgöl'e dökülür. Divle Suyu üzerinde Ayrancı Barajı yapılmıştır. Barajın suyu Ayrancı Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

Ermenek Göksuyu: Antalya il sınırları içinden doğan su, Konya'dan tekrar Antalya'ya döner. Antalya'dan tekrar Konya'ya girer ve İçel iline akar. Mut'ta Hadım Göksu'yu ile birleşerek Göksu Irmağı'nı oluşturur.

Hadım Göksuyu: Hadım'ın güneyinden doğan su, Kurucabel'i geçtik-

Saat Kulesi

ten sonra İçel topraklarına girer ve Mut'ta Ermenek Göksuyu ile birleşerek Göksu Irmağı'nı oluşturur.

İnsuyu Deresi: Gökdağ'ın eteklerinden kaynaklanır. Cihanbeyli ilçe merkezini geçtikten sonra Tuz Gölü'ne dökülür. İnsuyu Deresi Cihanbeyli Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

İprala Deresi: Toros Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğar ve Akgöl bataklığına dökülür.

İvriz Suyu: Aydos Dağı ve Bozdağ'dan kaynaklanır. Delimahmut Deresi ile birleştikten sonra İvriz Suyu adını alır. İvriz Suyu üzerinde bir baraj kurulmaktadır.

Takke Deresi: Ilgın ilçesinin güneyinden kaynaklanır. Dere Ilgın Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

Uluçay Deresi: Takkeli Dağları'nın eteklerinden doğar. Saçdere ve Meram Deresi ile birleşen derenin üzerinde Altınapa Barajı yapılmıştır.

GÖLLER

Acıgöl: Karapınar ilçesindedir. Yüzölçümü 2 km² olan gölün suyu tuzlu ve acıdır.

Akgöl: Ereğli ilçesinin batısındadır. Akgöl bir bataklık durumundadır.

Akşehir Gölü: Akşehir'in 9 km. kuzeyindedir. Yüzölçümü 105 km², deriniği 3-5 m., yüksekliği 960 m.dir.

Beyşehir Gölü: Gölün büyük bir kısmı Konya'da diğer kısmı Isparta'dadır. Yüzölçümü 650 km², en derin yeri 15 m., yüksekliği 1.121 m.dir. Gölde 22 tane adacık vardır. Kıyıları ormanla kaplı olan gölde kayıkla gezinti yapılabilir.

Hotamış Gölü: Hotamış Ovası'nın batısındadır. Göl bataklık halindedir.

Küçükhasan Gölü: Yunak ilçesindedir. Yüzölçümü 10 km², yüksekliği 990 m.dir. Suyu tatlıdır.

Suğla Gölü: Bozkır ile Seydişehir ilçelerinin sınırındadır. Yüzölçümü 136 km²'dir. Bazı yıllar kurur ve tabanında tarım yapılır. Konya'nın en iyi nohutu bu bölgede yetişir.

Tuz Gölü: Türkiye'nin ikinci büyük gölüdür. Yüzölçümü 1.620 m., yüksekliği 940 m.dir. Gölün batısında Konya, güney ve doğusunda Niğde, kuzeyinde Ankara vardır. Suyu çok tuzludur. Suyun buharlaşması ile kenarında bir tuz tabakası oluşur (10 cm.-2 m.) Bu tuz Tekel İdaresi tarafından işletilir.

BARAJ GÖLLERİ

Apa Barajı: Apa bucağının doğusunda Çarşamba Suyu üzerinde kuruludur. Baraj 31.5 m. yüksekliğinde ve 169 milyon m³ depolama hacmindedir. Baraj sayesinde Çumra Ovası sulanır.

Altınapa Barajı: Merkeze 20 km. uzaklıkta Uluçay üzerinde kurulmuştur. 15 milyon m³ su depolayabilen barajdan 2.500 hektar tarım alanı sulanmaktadır.

Ayrancı Barajı: Ayrancı bucağının 4 km. güneydoğusunda Divle Suyu üzerinde kurulmuştur. Yüksekliği 36 m. olup, 30 milyon m³ depolama hacmindedir. Baraj sayesinde Ayrancı Ovası'nda yaklaşık 4.600 hektar tarım alanı sulanabilmektedir.

May Barajı: Konya'nın 59 km. güneyinde kurulan baraj 19.6 m. yükseklikte ve 42 milyon m³ depolama hacmindedir. Baraj sayesinde Konya Ovası'nda 1.200 hektar tarım alanı sulanabilmektedir.

Sille Barajı: Sille bucağının 2 km. kuzeyinde Çarşamba Suyu üzerindedir. 39 m. yüksekliğinde olup, 3.2 milyon m³ depolama hacmindedir. Baraj sayesinde 200 hektar tarım alanı sulanabilmektedir.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk geçer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık ortalama sıcaklık 11.5° C'dir. En sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen aylar ise Aralık, Ocak, Şubat'tır.

Yağış: Merkezdeki yıllık ortalama yağış miktarı 3.23.9 mm.dir.

Rüzgâr: İlde hâkim rüzgâr karayel, poyraz, yıldız, lodos, keşişleme ve günbatısıdır. En hızlı rüzgâr ise 29.1 m/sn. ile güneybatı rüzgârıdır.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengindir. Keklik, çil, kum kekliği, tahtalı, üveyik, bıldırcın, kınalı keklik, yaban ördeği, yaban ka-

zı, kuğu, karabatak, ada tavşanı, sansar, kokarca, porsuk, ayı, yabani domuz, kurt, çakal ve karga belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %59'u ekili-dikili alanlarla, %17.4'ü orman ve fundalarla, %15.3'ü çayır ve meralarla kaplıdır. Konya geniş bir bozkır görünümündedir. İlin güney ve güneybatı bölgelerinde ormanlık alanlar vardır. Ormanlarında en çok meşe, kayın, karaçam, kızılçam, köknar, dişbudak ve ardıç ağaçlarına rastlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

Meram Bağları: Şehre 6 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Suyu ile ünlüdür. **Dede Bahçesi:** Bahçe Cumhuriyet döneminde parka dönüştürülmüş ve halka açılmıştır. **Alaeddin Bahçesi:** Şehir merkezinde bir dinlenme alanıdır. **Yakamanastır:** Beyşehir'e 6 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Çamlıkköy:** Akşehir'e 14 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 800 kişi faydalanabilir. **Hugulu:** Akşehir'e 32 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 800 kişi faydalanabilir. **Kızılören:** Şehre 42 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. **Ilgın Kaplıcası:** Ilgın'a 3 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Kuşaklı Kaplıcası:** Beyşehir'e 25 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Sevindik Hamamı:** Sevindik köyündedir. Suyu karaciğer ve safra yolları hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Sahib Ata Külliyesi: Sahib Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır (1258). Külliye cami, türbe, hamam, ve hankahtan meydana gelir. **Alaeddin Camii:** Selçuklu döneminden kalmadır (1155). **Sadreddin Konevî Camii:** 1274 yılından kalmadır. Caminin yakınında türbe de vardır. **İpekçi Camii:** Selçuklu vezirlerinden Şemseddin Altunba tarafından yaptırılmıştır (XII. yüzyıl). **Selimiye Camii:** Mimar Sinan'ın eseri olduğu tahmin edilmektedir (1565). **Aziziye Camii:** Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (1676). **Taş Mescid:** Hacı Ferruh tarafından yaptırılmıştır

Mevlânâ Camii ve Türbesi

Konya'da sema gösterisi

(1215). **Mevlânâ Türbesi:** Mevlânâ'nın kabrinin bulunduğu türbe. Mevlevî külliyesinin bir parçasıdır. Yeşil Türbe Mevlânâ'nın bulunduğu türbedir. Bu türbe Selçuklular tarafından yaptırılmıştır (1274). Külliye çeşitli bölümlerden meydana gelmiştir. Gümüş Kapılı Mescit, Semahane, Derviş Hücreleri, Matbah, Hürrem Paşa Türbesi, Hasan Paşa Türbesi, Sinan Paşa Türbesi, Murad Paşa Kızı Türbesi, Mehmed Bey Türbesi. **Ali Gav Medresesi:** XII. veya XIII. yüzyıl eseridir. **Tacü'l Vezir Medresesi:** Selçuklu veziri Taceddin Mehmed tarafından yaptırılmıştır (1239). Medresenin yanında bir de türbe vardır. **Küçük Karatay Medresesi:** Kemalettin Timurtaş tarafından yaptırılmıştır (1248- 1250). **İnce Minareli Medrese:** Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır (1260). **Nasreddin Hoca Türbesi:** Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. **II. Kılıçarslan Köşkü:** Ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Alaeddin Köşkü olarak da tanınır. **Kubadabad Sarayı:** Selçuklu veziri Sadeddin Köpek tarafından yaptırılmıştır (1236). **Karabaş Veli Külliyesi:** Ereğli ilçesindedir. Pir Ahmed tarafından yaptırılmıştır (XV. yüzyıl). **Lala Mustafa Paşa Külliyesi:** Ilgın ilçesindedir. Mimar Sinan'ın eseri olan külliye cami, kervansaray, imaret ve arastadan meydana gelir. **II. Selim Külliyesi:** Mimar Sinan'ın eseri olan külliye, şadırvan, çeşme ve valide hamamından meydana gelir. Konya'da ve ilçelerinde birçok tarihî eser vardır. Biz burada sadece en önemlilerini vermeye çalıştık.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Şehrin eski adının "tasvir" ya da "kutsal tasvir" anlamına gelen "İkan" sözcüğünden kaynaklandığı sanılmaktadır. Romalılar zamanında şehrin adı birçok değişikliğe uğramıştır. Bizans kaynaklarında Takaminon biçimini alan şehrin adı, yabancı kaynaklarda Conia, Cogne, Cogna, Konieh, Konia olarak geçmektedir. Araplar ise kente Kuniya demişler Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de kullanılan Konya adı günümüze dek gelmiştir.

TARİHİ:

Konya bölgesi, Hititler, Frigler,Lidyalılar, Persler, Kapadokya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Karamanoğulları'nın

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 712 Frigler
M.Ö. 680 Lidyalılar
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 332 Kapadokya Krallığı
17 Romalılar
395 Bizanslılar
704 Araplar
1968 Selçuklular
1116 Bizanslılar
1216 Selçuklular
1328 Karamanoğulları
1398 Osmanlılar
1402 Karamanoğulları
1466 Osmanlılar

Ocak 1919 Konya İstasyonu'nda İngiliz işgali, 24 Nisan 1919 Konya'da İtalyan işgali 20 Mart 1920 Şehrin boşaltılması, Mayıs 1920 I. Konya ayaklanması, 2 Ekim 1920 II. Konya ayaklanması.

hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de şehri Karamanlılar'dan alan Osmanlılar, Ankara Savaşı'nda yenilince (1402) Timur şehri tekrar Karamanoğulları'na vermiştir. 1466'da şehir kesin olarak Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Konya bölgesi, Eyalet-i Karaman adıyla anılmaktadır. 1831'de Eyalet-i Karaman'ın merkez Konya Paşa sancağı olmak üzere toplam 7 sancağı vardı. Bu durumunu 1918 yılına kadar korudu. Zaman zaman sancak sayısında düşmeler görüldü. Cumhuriyetin ilanından sonra da il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KONYA:

Konya I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince, Konya İstasyonu ingiliz işgaline uğramış (Ocak 1919), İngilizler kısa bir süre sonra yerlerini İtalyanlara bırakmışlardır. İtalyanlar ise 11-12 Mart 1920'de geri çekilmişlerdir. Konya'da Kurtuluş Savaşı sırasında iki büyük ayaklanma olmuştur. I. ve II. Konya ayaklanması (Bozkır ayaklanmaları). Ayaklanmalar Eylül ve Ekim 1919'da başladı. Kısa sürede peşpeşe iki ayaklanma oldu. İki ayaklanma da kısa sürede bastırılmışsa da tesiri uzun süre devam etmiştir. Bu ayaklanmalar Millî Mücadele'ye karşıydı. Millî Mücadele'de Akşehir Batı Cephesi Karargahı olmuştur (18 Kasım 1921). Bu karargah, 24 Ağustos 1922'ye kadar Akşehir'de kalmıştır.

İLÇELERİ:

- AKŞEHİR
- BEYŞEHİR
- BOZKIR
- CİHANBEYLİ
- ÇUMRA
- DOĞANHİSAR
- EREĞLİ
- ERMENEK
- HADIM
- ILGIN
- KADINHANI
- KARAMAN
- KARAPINAR
- KULU
- SARAYÖNÜ
- SEYDİŞEHİR
- YUNAK

AKŞEHİR: Konya'nın 135 km. kuzeybatısında, kendi adını taşıyan gölün 9 km. uzağındadır. 2 bucağı, 44 köyü vardır. Denizden yüksekliği ortalama 1.050 metredir. Akşehir'den devlet karayolu ve demiryolu geçmektedir. Ekonomisi tarıma dayanır. Meyvacılık çok önemlidir. Vişnesi ve salatalığı meşhurdur. Tahıl ve pancar çok üretilen diğer tarım ürünleridir.

Akşehir Nasreddin Hoca 'nın yaşadığı bir şehir olarak da ünlüdür. Hoca Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğmuş, fakat hayatının büyük bir bölümünü Akşehir'de geçirmiş, burada ölmüştür. Türbesi buradadır.

BEYŞEHİR: Konya'nın 92 km. batısında kendi adını taşıyan gölün kıyısındadır. Ekonomisi tarıma dayanır. İlçede işletilen linyit yatakları da vardır. Meyvecilik ve sebzecilik önemlidir. Göl kıyısında turistik tesisler bulunmaktadır.

BOZKIR: Konya'nın 119 km. güneyindedir. Suğla Gölü'nün doğusunda küçük bir bölüm Bozkır ilçesi sınırları içinde kalır. Denizden yüksekliği 1.200 metredir. Ekonomisi tarıma dayanır. Çarşamba Suyu'nun suladığı ovada bol sebze ve meyve yetişir. İlçenin güneyi ormanla kaplıdır. Tahıl da üretilir. İlçe topraklarında linyit, çinko, manganez, amyant yatakları vardır.

CİHANBEYLİ: Konya'nın 97 km. kuzeyinde yer alır. Konya nasıl en büyük ilimiz ise, Cihanbeyli de öyle, yüzölçümü en büyük olan ilçelerimizden biridir. Topraklarının geniş bir bölümü ova, kalanı da mera olduğu için, tarım ve küçükbaş hayvancılık önemlidir. En çok yetiştirilen tarım ürünü buğdaydır. 2 km²'lik bir alanı kaplayan Acıgöl Cihanbeyli sınırları içinde kalır. İlçenin doğu ucu Tuz Gölü'ne açılır.

ÇUMRA: Konya'nın 46 km. güneydoğusundadır. Denizden yüksekliği 1.013 metredir. 2 bucağı, 56 köyü vardır. Çumra, verimli Konya Ovası'nın devamı olan bir düzlükte yer alır. Topraklarının yüzde 68'ini eki-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	430.149	329.139	101.010	6.425	67
Akşehir	91.160	40.312	50.848	1.442	63
Beyşehir	108.584	15.845	92.739	2.652	41
Bozkır	59.241	4.753	54.488	1.923	31
Cihanbeyli	70.758	10.669	60.089	5.215	14
Çumra	74.243	20.919	53.324	3.205	23
Doğanhisar	29.663	7.722	21.941	428	69
Ereğli	118.919	56.931	61.988	4.959	24
Ermenek	57.654	12.202	45.452	2.219	26
Hadım	56.767	11.079	45.688	1.389	41
Ilgın	59.239	16.762	42.477	1.394	42
Kadınhanı	39.483	13.381	26.102	389	101
Karaman	113.408	51.208	62.200	4.657	24
Karapınar	55.428	23.825	31.603	2.669	21
Kulu	48.097	12.093	36.004	1.521	32
Sarayönü	29.177	8.627	20.550	1.088	27
Seydişehir	69.919	30.065	39.854	2.207	32
Yunak	50.250	7.163	43.087	3.638	14
Toplam	1.562.139	672.695	889.444	47.420	33

me elverişli alanlar, yüzde 19'unu meralar, yüzde 13'ünü ormanlar kaplar. En çok yetiştirilen ürünler sırasıyla tahıl, kavun, pancar ve baklagillerdir. Apa ve May barajları sayesinde topraklarının bir bölümü sulanmaktadır.

Akşehir'de Nasreddin Hoca Şenlikleri

DOĞANHİSAR: Konya'nın 125 km. kuzeybatısındadır. Denizden yüksekliği 1.220 metredir. İlçeye 15 köy bağlıdır. Bucağı yoktur. Doğanhisar dağlık bir bölgede yer alır. Dağlar ormanla kaplıdır. Dağlar arasında kalan düzlüklerde sebze ve meyve bol yetişir. Diğer önemli ürünleri tahıl ve soğandır.

EREĞLİ: Konya'nın 147 km. güneydoğusunda yer alır. İlin nüfus bakımından en büyük, yüzölçümü bakımından Cihanbeyli'den sonra ikinci büyük ilçesidir. Denizden yüksekliği 1.054 metredir. İlçeye bağlı 3 bucak ve 81 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebzecilik ve meyvecilik önemlidir. Elması çok meşhurdur. İlçede Sümerbank'ın dokuma fabrikası vardır.

ERMENEK: İlin güney ucunda, Konya şehrine 267 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1.250 metredir. 3 bucağı, 45 köyü vardır. Engebeli bir bölgede yer alan Ermenek'in ekonomisi en çok orman ürünlerine ve meyveciliğe dayanmaktadır.

HADIM: Konya'nın 130 km. güneyinde yer alır. Hadım, Orta Toros Dağları'nın kubbeleştiği bir plato görünümündedir. Denizden ortalama yüksekliği 1.525 metredir. 2 bucağı ve 41 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Bağcılık, sebzecilik ve meyvecilik önemlidir.

ILGIN: Konya'nın 89 km. kuzeybatısında yer alır. Ortalama yüksekliği 1.030 metredir. 2 bucağı, 41 köyü vardır. İlçeden hem devlet karayolu, hem demiryolu geçer. İlçenin kuzeybatısı dağlık, diğer kısımları ovalıktır. Meyvecilik önemlidir. Ilgın kaplıcaları ile ünlü bir ilçedir. Turistik tesisleri de vardır.

KADINHANI: Konya'nın 61 km. Kuzeybatısında yer alır. İlin en küçük ilçesidir. Denizden ortalama yüksekliği 1.128 metredir. 1 bucağı, 40 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Verimli bir ova üzerinde kurulmuştur. Tahıl ve pancar ekimi yapılır.

KARAMAN: İl merkezinin güneydoğusunda yer alır. Konya'ya 107 km. uzaklıktadır. Yüksekliği 1.029 metredir. 5 bucağı ve 97 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Anadolu'nun tahıl anbarı sayılan ilçelerinden biridir. Hayvancılık da önemlidir. Ankara-Konya-Silifke karayolunun ve Konya-Niğde demiryolunun üzerindedir.

KARAPINAR: Konya'nın 95 km. doğusunda yer alır. Denizden yüksekliği 990 metredir. 2 bucağı, 30 köyü vardır. İlçe toprakları genel olarak ovalıktır. Güneybatısında Hotamış Gölü (bataklığı), kuzeydoğusunda orman ve yaylalar yer alır. ekonomisi tarıma dayanır ve en çok tahıl ekimi yapılır.

KULU: İlin kuzeydoğu ucunda, Tuz Gölü'nün kıyısında, Konya'ya 151 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 990 metredir. İlçeye bağlı 34

köy vardır. Bucağı yoktur. Cihanbeyli Ovası'nın devamı olan Kulu Ovası'nda en çok tahıl yetişir.

SARAYÖNÜ: Konya'nın 51 km. kuzeyinde yer alır. Denizden yüksekliği 1.050 metredir. İlçeye bağlı 17 köy vardır. Evvelce bucak iken 1959'da ilçe haline getirilmiştir. Ekonomisi tarıma, özellikle tahıl ve meyveciliğe dayanır. Etibank'ın Cıva tesisleri bu ilçe sınırları içinde kalır.

SEYDİŞEHİR: Konya'nın güneybatısında yer alır. İl merkezine 125 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1.125 metredir. 1 bucağı ve 38 köyü vardır. İlçenin güneydoğusunda Suğla Gölü yer alır. Kuzeydoğusunda iki dağ sırası arasında uzanan düzlükte meyve ve sebze bahçeleri vardır. Ayçiçeği ve nohut çok ekilir. Bağcılık da önemlidir. Etibank'ın en önemli kuruluşlarından olan alüminyum tesisleri Seydişehir'dedir.

YUNAK: İlin kuzeybatı ucunda Konya'ya 192 km. uzaklıktadır. Denizden yüksekliği 1.071 metredir. 4 bucağı ve 40 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl ekimi yapılır.

EKONOMİSİ :

Tarım: Orta Anadolu'nun güneyinde yeralan Konya ekonomisi tarıma dayanan yüzölçümü bakımından en geniş topraklara sahip ilimizdir. İlde büyük ölçüde tarım yapılmaktadır. Konya'da başlıca geçim kaynağı tarımdır. İlde bulunan düzlüklerde başta buğday olmak üzere her türlü tahıllar yetiştirilir. Fazla yağış alan kesimlerde tahılların yanısıra baklagil ve sanayi bitkileri üretilmekte, meyvecilik yapılmaktadır. Konya'da 1.800 ton buğday, 1.400.000 ton arpa, 60.000 ton mısır, 23.000 ton nohut, 2 milyon ton şekerpancarı, 7 bin ton ayçiçeği, 82.000 ton patates, 131.500 ton elma, 248.900 ton üzüm, 81.500 ton kavun üretilmektedir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde halen 14.000 karasaban vardır. İlde 1983'te 28.500 traktör bulunmaktaydı.

Hayvancılık: Konya özellikle küçükbaş hayvancılıkta et süt, tiftik gibi hayvansal ürünler, üretiminde önde gelen illerimizden biridir. Besi hayvancılığı gelişmiştir. Akkaraman, dağlıç ve merinos gibi koyun türleri en çok beslenmektedir. Meraların ot bakımından fakir olması büyükbaş hayvan yetiştiriciliğini güçleştirmektedir. İlde 3.500.000 koyun, 5.200.000 kılkeçisi, 401.000 tiftik keçisi, 250.000 bin inek, 106.000 manda, 60.000 eşek, 2.500.000 tavuk-horoz besienir. İlde ayrıca 71.500 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan 225.000 ton süt, 9.500 ton et, 503.500 adet deri, 819 ton bal, 250.000 yumurta elde edilir.

Madenler: Yeraltı kaynakları açısından zengin bir ildir. En önemli madenleri alüminyum, cıva, demir krom, kurşun asbest, barit, mermer ve manyezittir. Ereğli ve Seydişehir'de alüminyum, merkez ilçe ve Ereğli'de manyezit, Sızma ve Ladik yörelerinde cıva, Bozkır'da kurşun, Hadım'da demir, Beyşehir Gölü çevresinde linyit yatakları bulunur.

Sanayi: Konya sanayii hayli gelişkin bir ildir. Konya'da şeker fabrikası, çimento fabrikası, krom magnezit tuğla fabrikası alimünyum tesisleri, pamuklu dokuma sanayii, iplik ve pamuklu mensucat fabrikaları ile irili ufaklı birçok firma ve imalathaneler bulunmaktadır.

Konya'da tahta kaşıklar meşhurdur

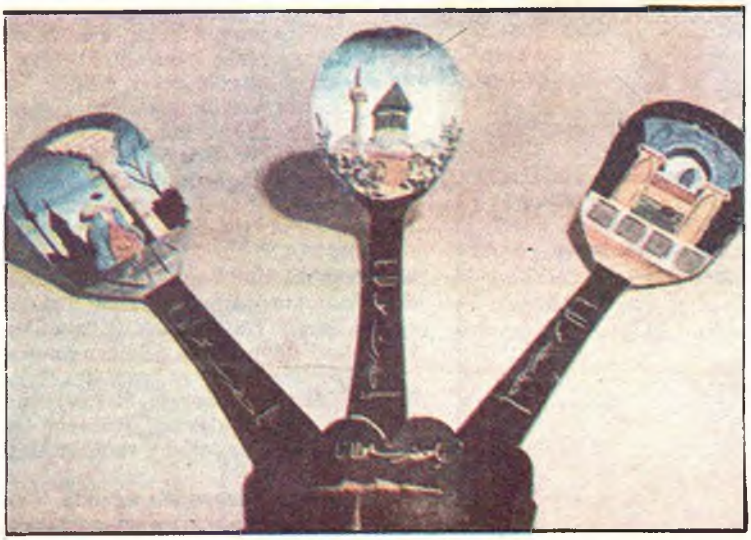

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Konya halk müziğinin kökü eski Türk boylarının duyuşlarını aksettirir. Kaşık oyunu ve Küsdu gibi oyunlar Orta Asya'dan getirilmiştir. Konya türküleri daha çok kaşık havaları için çalınıp söylenmiştir. Kaşık oyunları daha çok düğünlerde ve çeşitli sazlar eşliğinde oynanır. Başlıca kaşık havaları, Karanfil, Kabak Türküsü, Konya Peşrevi, Sandıklı Semi'nin Konya Methiyesi, Kozanoğlu, Karabiber, Keşkem, Esme Kayanın Kavakları, Çay Kenarına, Menteşeli, Yalan Dünya, Bülbül, Kızlar... vb. Giyimi: Konya eski Türk geleneklerinin en köklü kaldığı illerimizden biridir. Giyim kuşamda, yaşama tarzında beslenmede çağdaşlaşmış durumda olmasına rağmen pek çok konuda özelliklerini korumaktadır. Konyalı kadınlar, şalvar, zıbın, üçetek ve gömlek giyerler. Renk, renk yünlerden dokunmuş çoraplar, şal kuşak veya kemer ve çarık kadın giyimini tamamlayan diğer unsurlardır. Bazı özel günlerde renkli oyalı yemeniler ve bindallı da giyilir. Erkek giyimi ise gömlek, cepken ve bol ağlı altlara doğru daralan şalvarla çarık yemeniden oluşur.

KONYA'NIN ÜNLÜLERİ

Ali, Efendi (Zembilli) (? - 1525 Şeyhülislam), Altan Özdemir, (1931 ressam), Araz, Nezihe (1922 yazar), Birant Hikmet (1904 - 1972- bilim adamı, yazar), Buğra, tarık (1918 - gazeteci yazar), Cumralı, Celal (1916 - şair), Erdoğan Bekir Sıtkı (1926 - şair) Güyer, Ekrem (1921 - 1954 ses sanatçısı, bestekar), Hınçer, İhsan (1916 - 1979 yazar folklorcu), Irmak, Sadi (1904 bilim adamı, politikacı), İzbudak, Veled Çelebi (1896 - 1953 - dil ve edebiyat bilgini), Konyalı, İbrahim Hakkı (1896 - 1953 dil ve edebiyat bilgini), Konyalı İbrahim Hakkı (1896 - tarihçi yazar).

KONYA'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU
Adana	346
Afyon	228
Ankara	263
Antalya	427
Eskişehir	338
Isparta	277
İstanbul	673
İzmir	549
Mersin	339
Niğde	247

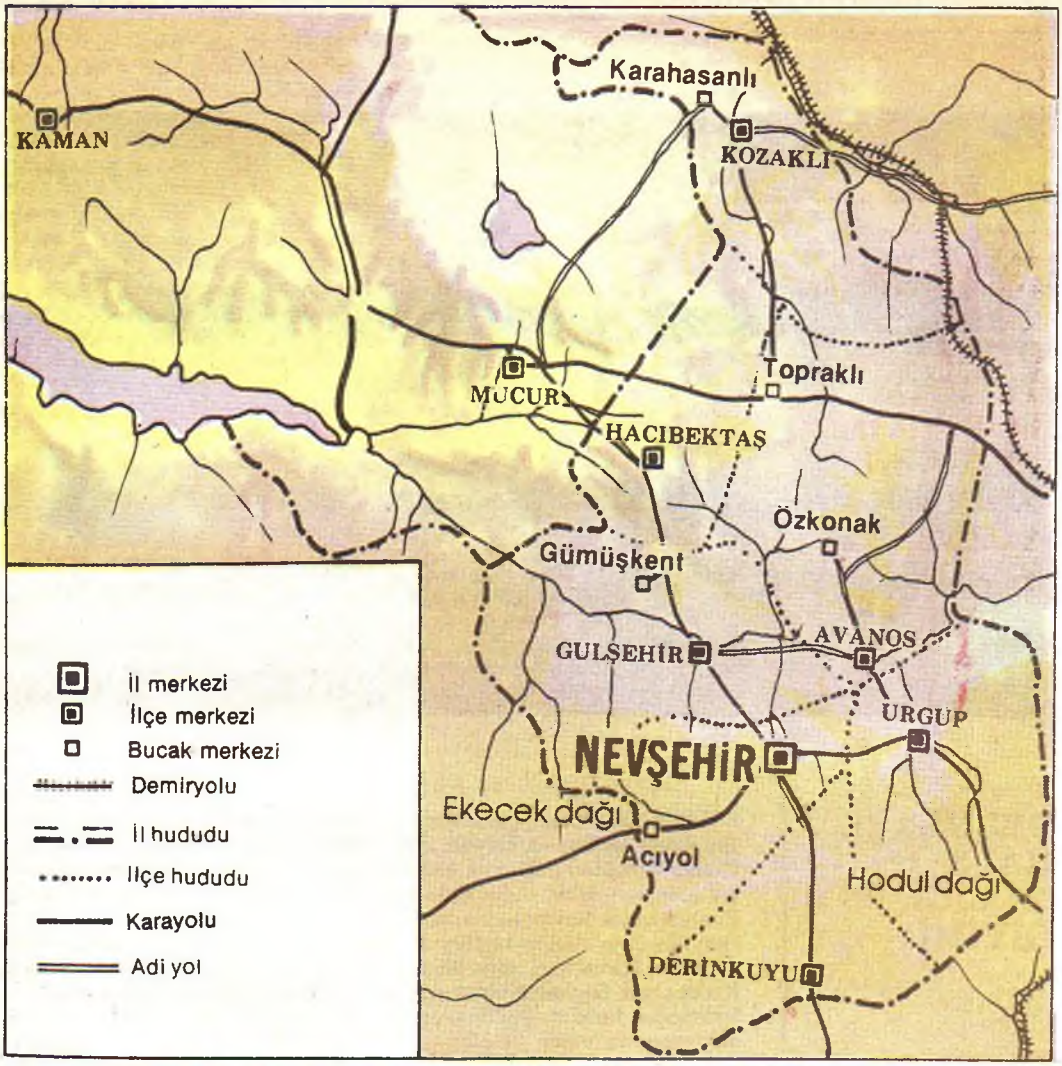
Karahasanlı
KAMAN
KOZAKLI
Topraklı
MUCUR
HACIBEKTAŞ
Özkonak
Gümüşkent
GULŞEHİR
AVANOS
URGÜP
NEVŞEHİR
Ekecek dağı
Acıyol
Hodul dağı
DERİNKUYU
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

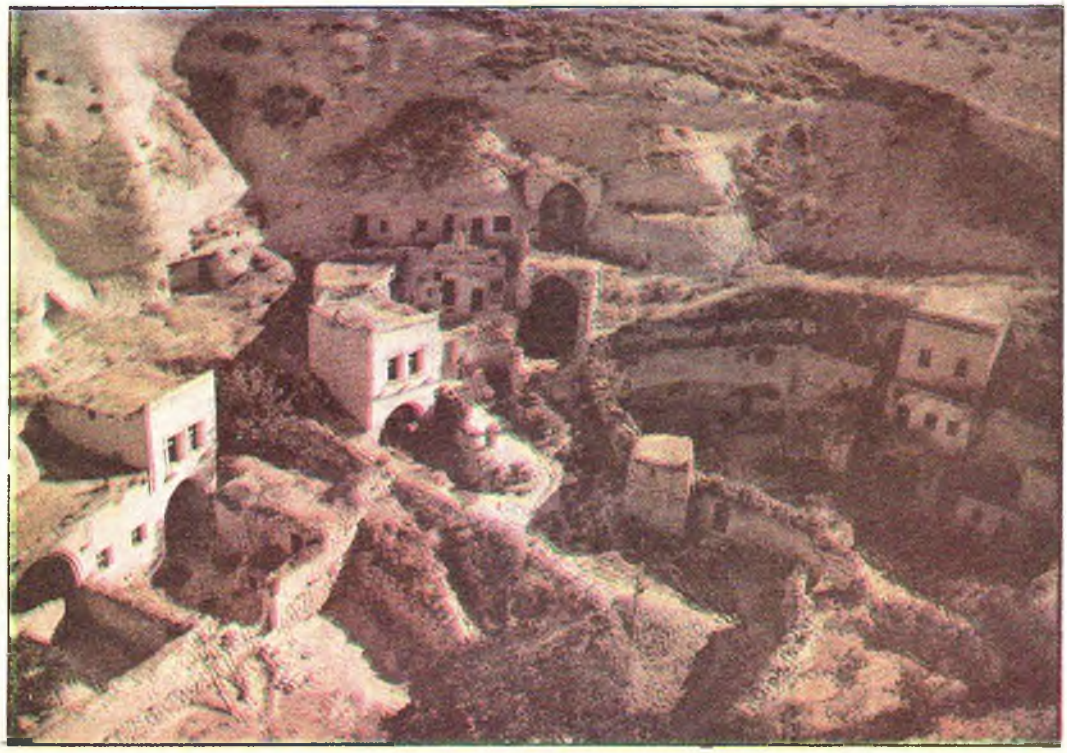

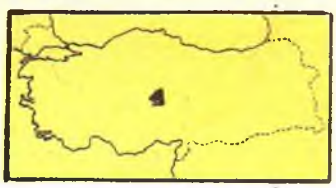

NEVŞEHİR

OTOMATİK TELEFON KODU:4851
İL TRAFİK KODU:50
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî Konumu: 38° 12' ve 39° 20' kuzey enlemleri ile 34° 11' ve 35° 06' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 5.467 km². **Yeri:** Doğusunda Kayseri, kuzeydoğusunda Yozgat, kuzey ve kuzeybatısında Kırşehir, güney, güneybatı ve batısında Niğde vardır. **Nüfusu:** 256.933. **Nüfus Yoğunluğu:** 47. **İlçe Sayısı:** 6: Avanos Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı, Ürgüp. **Bucak Sayısı:** 12.**Köy Sayısı:** 176. **Toprakları:** % 56.6 platolar, % 18.5 dağlar, %24.9 ovalar. **Dağları:** Erdaş Dağı, Hodul Dağı, Kızıldağ, Oylu Dağı, Kemil Dağı. **Ovaları:** Kıyı Ovası, Derinkuyu Ovası. **Akarsuları:** Kızılırmak. **Eğitim Oranı:** % 65.5. **İlkokul Sayısı:** 210. **Ortaokul Sayısı:** 43. **Lise Sayısı:** 8. **Kütüphane Sayısı:** 26. **Büyük İşyeri Sayısı:** 63. **Firma Sayısı:** 2.873. **Ekonomi:Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mahlut, patates, soğan, mercimek, fasulye, şeker pancarı, üzüm, elma, koyun, sığır, kıl keçisi, tiftik keçisi, at, eşek, arı, kümes hayvanları).**Madenler** (Kaya tuzu, linyit, oniks). **Üretim** (Şarap, pamuklu kumaş, meyve suyu, halı, çanak-çömlek). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 28.195 TL.

DAĞLAR

Erdaş Dağı: İlin güneybatısındadır. Erdaş Dağı etkinliğini yitirmiş bir yanardağdır. En yüksek noktası 1.982 m.'dir.

Hodul Dağı: İlin doğusundadır. Volkanik bir dağ olan Hodul Dağı'nın en yüksek noktası 1.949 m.'dir. Dağ genellikle çıplaktır.

Kızıldağ: İlin kuzeyindedir. En yüksek noktası 1.768 m.'dir. Bozkır bitkileri ile kaplıdır. İlde bu dağlardan başka Oylu Dağı (1.622 m.) ve Kemil Dağı (1.530 m.) vardır.

OVALAR

Derinkuyu Ovası: İlin en büyük ovasıdır. Alüvyonla kaplı olan ova orta verimliliktedir. DSİ'nin yaptığı çalışmalarla ova sulanabilmektedir.

Kıyı Ovaları: Kızılırmak'ın kuzey ve güneyindeki ovalara Kıyı Ovaları adı verilir. Alüvyonlu ve kolüvyonlu topraklarla kaplı olan ovalarda sanayi bitkileri ve yumru bitkiler üretilir.

AKARSULAR

Kızılırmak: İmranlı yakınından doğan Kızılırmak, Zara ve Sivas'tan geçtikten sonra Avanos ilçesinden il sınırları içine girer. İlde Kızılırmak'a karışan derelerin en önemlileri Damsa Çayı ve Acıgöl Deresi'dir. İl içinde derin bir vadide aktığı için sulamada kullanılamaz. Ayrıca ırmağın suyu sulama açısından elverişli değildir.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar sert ve soğuk geçer.

Sıcaklık: İl merkezinde yıllık sıcaklık ortalaması 10.9°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkez ilçede yıllık yağış ortalaması 388.7 mm.'dir. Merkeze en çok yağış Aralık ve Mart, en az yağış ise Temmuz ve Ağustos aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzey rüzgârıdır. Bunu kuzeybatı ve kuzeydoğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 3.2 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengin değildir. Keklik, tilki, tavşan, sansar, kokarca ve tatlı su balığı belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 0.6'sı orman ve fundalar, % 27.9'u çayır ve meralar, % 68.5'i ekili-dikili alanlar, % 3'ü ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Nevşehir'in büyük bir kısmı bozkır (step) görünümündedir. Kızılırmak'ın iki kolunda söğüt, kavak, selvi, bazı dağlarda da meşeliklere rastlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

Göreme Vadisi: Merkeze 14 km. piknik yeridir. **Kadirah Deresi:** Merkeze 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Ballıkaya:** Merkeze 5

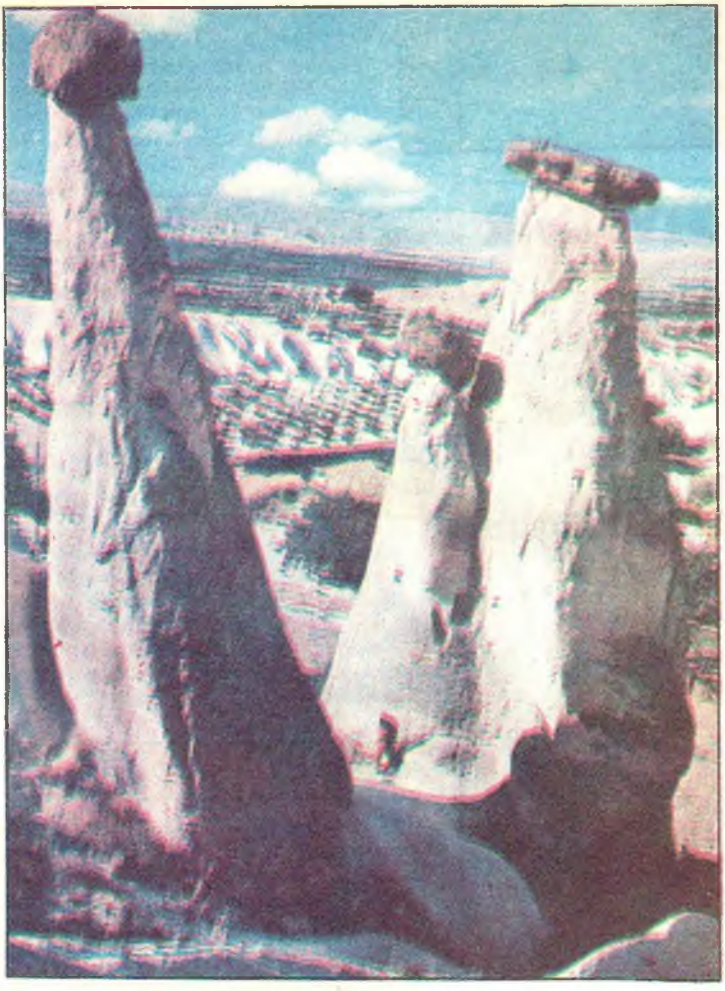

Göreme

km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Damsa Barajı:** Merkeze 30 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Kızılırmak Kıyıları:** Merkeze 19 km. uzaklıktadır. Kızılırmak'ın kıyılarında birçok piknik alanı vardır. **Kozaklı Kaplıcaları:** Kozaklı'dadır. Suyu romatizma ve ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Gümüşkent İçmesi:** Gümüşkent bucağına 3 km. uzaklıktadır. Suyu karaciğer ve safra kesesi hastalıklarına iyi gelir. **Üzengiçay İçmesi:** Ürgüp'e 3 km. uzaklıktadır. Suyu karaciğer ve safrakesesi hastalıklarına iyi gelir. **Çorak İçmesi:** Merkeze 5 km. uzaklıktadır. Suyi sindirimi kolaylaştırmaktadır. **Karakaya İçmesi:** Merkeze 13 km. uzaklıktadır. Suyu mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Göreme: Göreme vadisi ilginç görüntüsüyle çok etkileyici bir bölgedir. Göreme'de VII. yüzyıldan kalma eski bir dinî şehir vardır. Bu şehir müze haline getirilmiştir. Bölümleri: St. Basil Şapeli, Elmalı Kilise, St. Barbara Kilisesi, Yılanlı Kilise, Kiler, mutfak, Yemekhane, Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise, Tokalı Kilise, Elnazar Kilisesi, St. John Kilisesi, **Nevşehir Kalesi:** Selçuklular'dan kalmadır (XII. yüzyıl), **Damad İbrahim Paşa Külliyesi:** Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır (XVII. yüzyıl). Külliye, cami, medrese, kütüphane, imaret sibyan mektebi ve hamamdan meydana gelir. **Kaya Camii:** Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır (1715). **Topraklı Höyük:** Avanos ilçesindedir. İlk Tunç Çağı'ndan itibaren kullanılmış olan bir yerleşim bölgesidir. **Sarıhan:** Avanos'a 5 km. uzaklıktadır. Selçuklular'dan kalma olduğu tahmin edilmektedir. **Karavezir Külliyesi:** Karavezir Seyyid Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1779). Külliye, cami, medrese ve çeşmeden meydana gelir. **Hacı Bektaş Velî Dergahı Külliyesi:** Hacı Bektaş Velî tarafından yaptırılmıştır (XIV. yüzyıl). Hacı Bektaş'ın yaptırdığı Çilehane'ye daha sonra çeşitli binalar eklenmiştir. **Taşkınpaşa Külliyesi:** Ürgüp'e 18 km. uzaklıktadır. Karamanoğulları'ndan kalan külliye, cami, sekizgen kümbet, altıgen kümbet ve medreseden meydana gelir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Nevşehir'in en eski adı Nyssa'ydı. Nyssa, Kapadokya bölgesinin dört önemli kentinden biriydi. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa sadrazamlığa getirildiğinde doğduğu kent Nevşehir'de büyük yenilik hareketlerine girişti. İmaretler, camiler, medreseler, hamam ve çeşmeler yaptırdı. Muşkara adını değiştirerek şehre "yeni şehir" anlamına gelen Nevşehir adını verdi.

TARİHİ:

Nevşehir Hititler, Asurlar, Medler, Persler, Kapadokya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, İlhanlılar Ertana Beyliği ve Karamanoğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Yıldırım Bayezid şehri Osmanlı topraklarına katmışsa da bu uzun sürmemiş, Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince Timur şehri yeniden Karamanoğulları'na verilmiştir. 1466'da Karamanoğulları'na ait topraklar Osmanlı sınırları içine alınırken, Nevşehir de fethedilmiştir. Başlangıçta Nevşehir Niğde Livası'na bağlandı. 1847'de Konya Eyaleti'nin bir livasıydı. 1867'de kaza oldu ve Konya Vilayeti'ne Niğde Sancağı'na bağlandı. Bu durumunu 1903'e kadar korudu. 20 Temmuz 1954'te Niğde iline bağlı bir kaza iken il oldu.

TARİHİ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 680 Asurlular
M.Ö. 610 Medler
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 332 Kapadokyo Krallığı
17 Romalılar 395 Bizanslılar
1186 Selçuklular
1318 İlhanlılar
1340 Ertana Beyliği
1365 Karamanoğulları
1398 Osmanlılar
1402 Timur'un hakimiyeti
1466 Osmanlılar

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA NEVŞEHİR

Nevşehir I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Merkezi Niğde'de bulunan II. Tümen'in silâh depoluğunu yapan Nevşehir, Millî Mücadele'ye gönüllü asker göndererek katılmıştır. Sivas Kongresi'ne Nevşehir'den Dellalzâde Hacı Osman Efendi delege olarak katılmıştır.

İLÇELERİ:

- AVANOS
- DERİNKUYU
- GÜLŞEHİR
- HACIBEKTAŞ
- KOZAKLI
- ÜRGÜP

AVANOS: Nevşehir'in 16 km. kuzeydoğusunda yer alır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 18 köy vardır. Kızılırmak şehrin ortasından geçer. İlçe ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pancar ayçiçeği ekilir, bağcılık yapılır. Çevresinde tabiî güzellikler çoktur. İlçe merkezinde çanak-çömlek yapımı ve dokumacılık yaygındır.

DERİNKUYU: Nevşehir'in 30 km. güneyindedir. İlçeye bağlı 8 köy vardır. İlin en küçük ilçesidir. Ekonomisi turizme ve tarıma dayanır. İlçenin yakınında 7. yüzyılda kurulmuş bir yeraltı şehri vardır. Toprakları verimli değildir.

GÜLŞEHİR: Nevşehir'in 19 km. kuzeybatısında, Kızılırmak vadisindedir. İlçeye bağlı Gümüşkent bucağı ile 32 köy vardır. Evvelce bucak iken 1960 yılında ilçe olmuştur. Ekonomisi tarıma dayanır. Verimli topraklarında tahıl, pancar, patates yetişir. Bağcılık ve turfanda sebzecilik de önemlidir.

HACIBEKTAŞ: Nevşehir'in 44 km. kuzeybatısında yer alır. İlçeye bağlı 30 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, baklagiller yeti-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	90.345	37.161	53.184	1.007	90
Avanos	34.614	8.927	25.687	1.045	33
Derinkuyu	18.002	6.591	11.411	455	40
Gülşehir	31.593	5.172	26.421	931	34
Hacıbektaş	21.922	5.729	16.193	666	33
Kozaklı	26.607	6.826	19.781	789	34
Ürgüp	33.850	6.998	26.852	574	59
Toplam	256.933	77.404	179.529	5.467	47

şir. Burada meşhur oniks mermeri de çıkar.

1270 yılında Hacı Bektaş-ı Veli gelip yerleştiği zaman, burası 7 hanelik bir köydü. Hacı Bektaş-ı Veli'nin ölümünden sonra bu adı almıştır.

KOZAKLI: Nevşehir'in 96 km. kuzeyinde yer alır. 1 bucağı, 29 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, baklagiller ve şekerpancarı yetişir. Hayvancılık da önemlidir. Kozaklı kaplıcaları ile de ünlüdür ve kaplıca turizmi ekonomisinde önemli bir yer tutar.

ÜRGÜP: Nevşehir'in 20 km. doğusunda yer alır. İlçeye bağlı 25 köy vardır. Ekonomisi bağcılığa ve turizme dayanır. Çok miktarda üzüm üretilir ve şarap yapımında kullanılır. Fakat bu şirin kasaba daha çok peribacaları ve kayalara oyulmuş kiliseleri ile ünlüdür. Bu özelliği her yıl yüzbinlerce turist çeker. Modern konaklama tesisleri vardır.

EKONOMİSİ

Tarım: İlin ekonomisi tarıma özellikle bağcılığına dayanır. Tarım dışı kesimler pek gelişememiştir. İlde küçük sanayi işyerleri yaygındır. İlde tarımsal etkinlikler çok gelişmemiştir. Gerek toprak yapısı, gerekse iklim özellikleri bakımından bölge zengin ve çeşitli ürün yetiştirilmesine elverişli değildir. Yetiştirilen başlıca ürünler tahıllardan buğday, sanayi bitkilerinden patates, meyvelerden üzümdür. Meyvecilik içinde bağcılığın özel bir yeri vardır. İlde 320.000 ton buğday, 91.500 ton arpa, 22.000 ton çavdar, 111.500 ton şekerpancarı, 283.000 ton patates, 34.000 ton elma, 240.000 ton üzüm, 104.000 ton çeşitli sebze üretilmiştir. Modern tarıma geçen ilde 7.000 traktör vardır.

Hayvancılık: Nevşehir'de hayvancılık gelişmemiştir. İlde geniş meralar olmasına rağmen bunlar bozkır bitkileriyle kaplı olduğundan otlatma kapasitesi düşüktür. Besi hayvancılığı gelişmemiştir. En çok sığır, koyun ve kılkeçisi beslenir. İlde 247.000 koyun, 51.000 inek, 15.000 tiftik keçisi 14.000 eşek, 478.000 tavuk-horoz, beslenmektedir. İlde ayrıca 19.000 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 25.000 ton süt, 1.500 ton et, 63.000 adet deri, 165 ton bal ve 75.000 tane yumurta elde edilmiştir.

Madenler: Nevşehir ilinde işletilen yeraltı kaynakları çok azdır. İlde tuz, hacıbektaş taşı denilen oniks mermeri ve linyit çıkartılır. Gülşehir kaya tuzları Türkiye'nin en büyük kaya tuzu işletmesidir. Bazı yörelerde linyit üretimi yapılır.

Sanayi: Nevşehir'de imalat sanayii gelişmemiştir. Son yıllarda turizmin il ekonomisine önemli katkısı olmaktadır. Peri bacalarını ve kayalara oyulmuş kiliseleri görmeye gelen turistler yıldan yıla artmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Nevşehir halk müziği Orta Anadolu bölgesi özelliklerini taşır. Hacıbektaş ilçesi çevresinde kökü çok eskilere dayanan bir halk müziği geleneği vardır. Nevşehir bozlak yöresindedir. Düğün, bayram ve törenlerde davul zurna eşliğinde halaylar çekilir. Tezeneli sazlardan 4 telliden 9 telliye kadar bütün sazlar çalınır. Nevşehir halk oyunları yönünden halay bölgesinde yer alır. Kimi topluluklarda samahlar çok yaygındır. En ünlü halaylar, Nevşehir Halayı, Üçayak, Kayalar, Lamzara, Hoşbilezik, Kaleden Kaleye, Delilo vb.'dir. **Giyimi:** Nevşehir'de kadın giyimi "dimi" denen şalvar, üçetek, bez kuşak, tefiye, yemeni, peştemal biçimi başörtüleri, yemeni ve kunduradan oluşmaktadır. Erkeklerde şalvarı andıran giysilere rastlanmaktadır. Bunlar dar ve pantolon biçimindedir. Paçalar ve bel lastiklidir. İç gömleği, mintan, cepken ve kolsuz yelekle tamamlanan geleneksel erkek giyimi Ankara'nınkine yakındır.

TÜRKÜLERİ:

Garşı dağda sıra sıra bademler
Otursun ağlasın yari gidenler
Ne sen bana doydun ne de ben sana
Kör olsun gurbeti icad edenler
Alıverin filintamı oymadan
Gideceğim Su Ürgüb'e doymadan

NEVŞEHİR'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	286
Ankara	283
İstanbul	724
İzmir	777
Kayseri	111
Kırşehir	96
Niğde	81

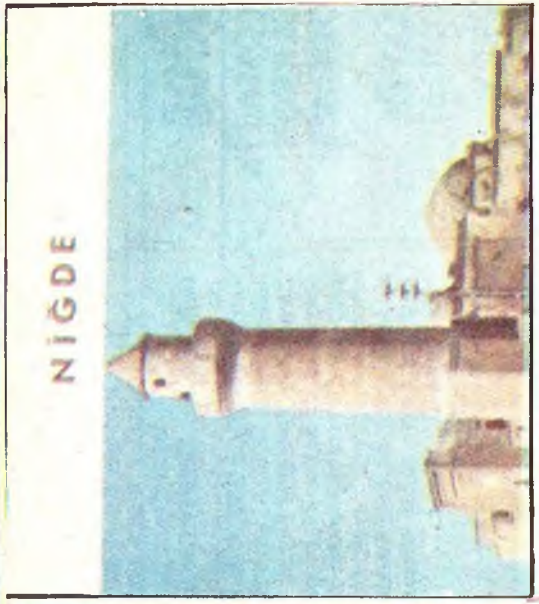
NİĞDE

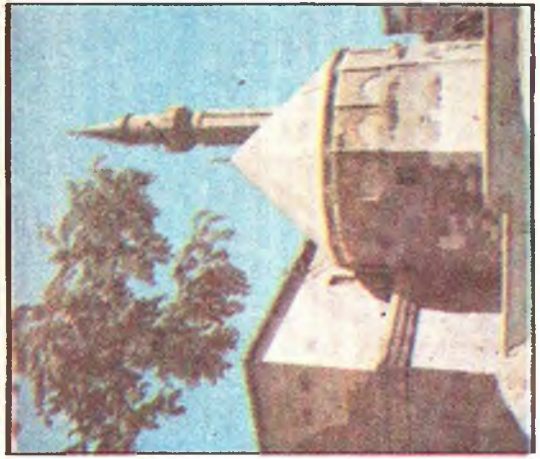

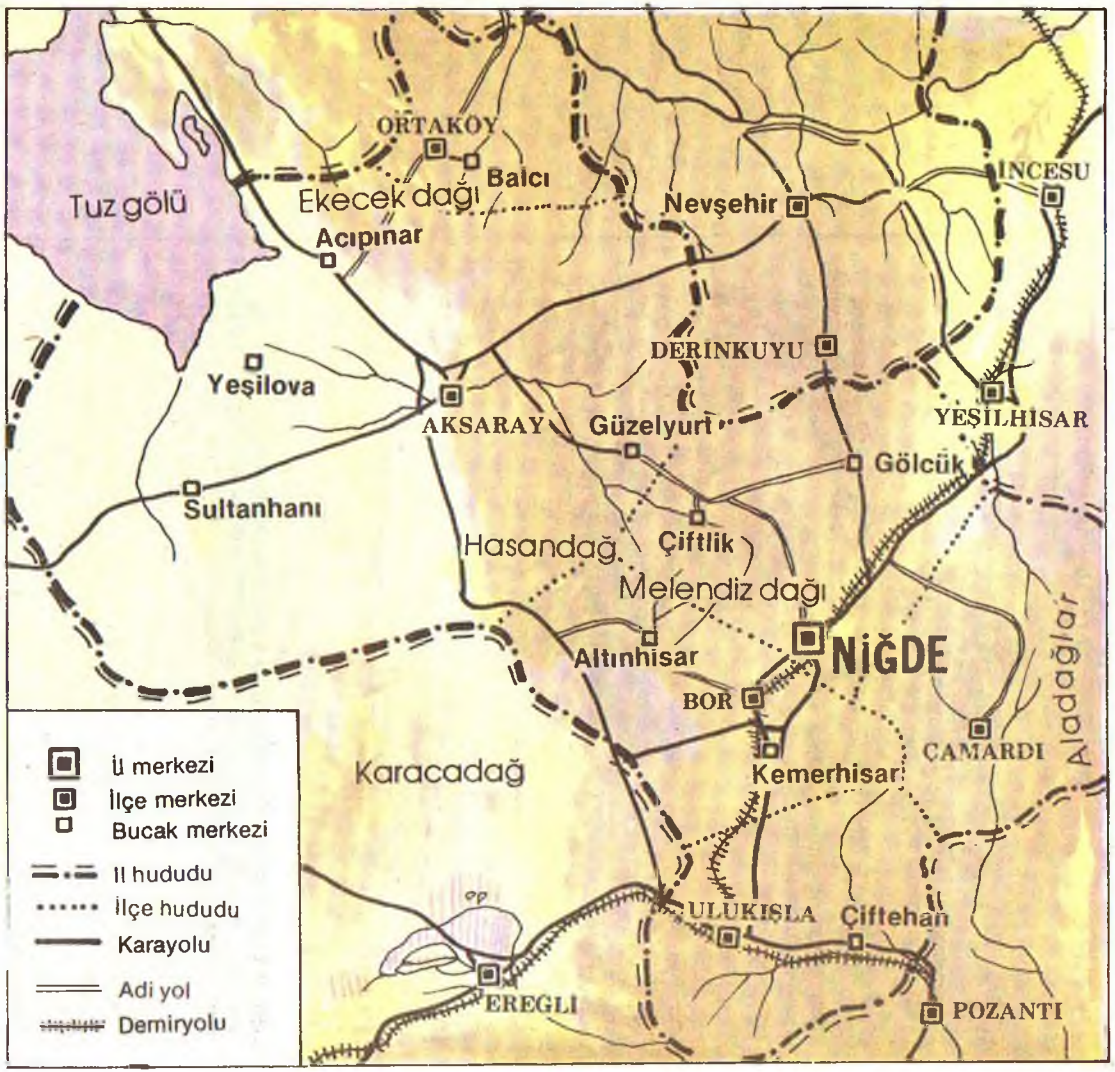
ORTAKOY
Balcı
İNCESU
Tuz gölü
Ekecek dağı
Nevşehir
Acıpınar
DERİNKUYU
Yeşilova
AKSARAY
Güzelyurt
YEŞİLHİSAR
Gölcük
Sultanhanı
Hasandağ
Çiftlik
Melendiz dağı
Aladağlar
Altınhisar
NİĞDE
BOR
ÇAMARDI
Karacadağ
Kemerhisar
ULUKIŞLA
Çiftehan
EREĞLİ
POZANTI
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
Demiryolu

NİĞDE

OTOMATİK TELEFON KODU:4831

İL TRAFİK KODU:51

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 37° 25' ve 38° ve 58' kuzey enlemleri ile 33° 10' ve 35° 25' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 14.294 km². **Yeri:** Doğusunda Kayseri, Adana, güneyinde İçel ve Adana, batısında Konya, kuzeyinde Ankara, Kırşehir ve Nevşehir, kuzeybatısında Tuz Gölü vardır. **Nüfusu:** 512.071. **Nüfus Yoğunluğu:** 36. **İlçe Sayısı:**5: Aksaray, Bor, Çamardı, Ortaköy, Ulukışla. **Bucak Sayısı:** 17. **Köy Sayısı:** 313. **Toprakları:** %41.2 platolar, %28.8 dağlar, %30 ovalar. **Dağları:** Bolkar Dağları, Aladağlar (Demirkazık Tepesi), Hasan Dağı, Melendiz Dağı, Ekecik Dağı, **Ovaları:** Aksaray Ovası, Misli Ovası, Bor Ovası. **Akarsuları:** Karasu, Melendiz Çayı, Ecemiş Suyu. **Gölleri:** Tuz Gölü, Kartal Gölü, Öküz Gölü, Uyuz Gölü, Gebere Baraj Gölü, Mamasun Baraj Gölü, Gümüşler Baraj Gölü, Akkaya Baraj Gölü. **Eğitim Oranı:** % 56.9. **İlkokul Sayısı:** 439. **Ortaokul Sayısı:** 72: **Lise Sayısı:** 9. **Kütüphane Sayısı:** 20. **Büyük İşyeri Sayısı:** 34. **Firma Sayısı:** 1.200. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, mahlut, mısır, yulaf, patates, soğan, fasulye, nohut, mercimek, şeker pancarı, ayçiçeği, keten, kenevir, elma, koyun, tiftik keçisi, kıl keçisi, sığır, at, eşek, manda, arı, kümes hayvanları). **Madenler** (Civa, antimon, demir, çinko, kurşun). **Üretim** (Çimento, şarap, meyve suyu, iplik, halı). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 21.234 TL.

DAĞLAR

Aladağlar: Toroslar'ın bir koludur. İlin güneydoğusundadır. En yüksek noktası 3.756 m. ile Demirkazık Tepesi'dir. Dağın 3.200-3.300 m. yüksekliklerinde kar buzu yuvaları vardır.

Bolkar Dağları: Dağlar Toroslar'ın büyük yaylalarından biridir. İlin güneyindedir. İl içindeki yüksekliği 3.000 m.'nin üzerindedir. Dağlarda 700-1.700 m.'ye kadar orman, fundalık ve çalılar, 2.000-2.500 m. arasında çayırlıklar, daha yüksek kesimler ise cılız çalılıklarla kaplıdır.

Hasan Dağı: Merkez ilçenin kuzeybatısındadır. Sönmüş bir volkan olan dağın en yüksek noktası 3.268 m.'dir. Diğer önemli yükseklik de 3.040 m. ile Küçük Hasan Dağı'dır.

Bu dağların dışında şehirde 2.963 m. ile Melendiz Dağı ve 2.137 m. ile Ekecik Dağı vardır.

OVALAR

Aksaray Ovası: Tuz Gölü'nün güneydoğusundadır. Ovada tahıl, fasulye, soğan, burçak, mısır, patates, pancar, keten, kenevir ve pamuk üretilir. Hayvancılık da yaygındır.

Bor Ovası: Hasan Dağı'nın güneyinde olan ova Ereğli Ovası'nın (Konya) devamı gibidir. Ovanın yüksekliği 1.100 m.'dir. Ovada Altınhisar, Kemerhisar, Kızılca, Emen, Narazan, Badak, Çömlekçi gibi yerleşim merkezleri kurulmuştur.

Melendiz Ovası: Melendiz Dağı eteklerindedir. Melendiz Çayı tarafından sulanan ovada verim iyidir.

Misli Ovası: Merkez ilçenin kuzeydoğusundadır. Ortalama yüksekliği 1.350 m. olan ovadan Kayseri-Niğde karayolu ve demiryolu geçer.

AKARSULAR

Ecemiş Suyu: Aladağlar'ın Maden Boğazı bölgesinden kaynaklanır. Yelatan'ın güneyinden il sınırları dışına çıkan Ecemiş Suyu'nda bol miktarda alabalık yaşar.

Karasu: Aktaş yakınlarından doğar. Uzantı Deresi ile birleştikten sonra Bor Ovası'na girer ve ovada kurur.

Melendiz Çayı: Melendiz Dağı eteklerindeki Sultan Pınarı'ndan doğar. Uluırmak adı ile Kirecik Boğazı'nan girer ve Eskil'in doğusunda Karatepe Sazlığı'nda yok olur.

GÖLLER

Akkaya Baraj Gölü: Tabakhane Deresi üzerinde kurulmuş olan barajın yüksekliği 19 m., depolama hacmi 350 milyon m³'tür. Göl alanı 138 hektar olan baraj sulamada kullanılır.

Gebere Baraj Gölü: Uzandı Suyu üzerinde kurulmuş olan barajın

yüksekliği 17 m., depolama hacmi 350 milyon m³'tür. Göl alanı 26 hektar olan baraj,sulamada kullanılır.

Gümüşler Baraj Gölü: Gümüşler Deresi üzerinde kurulmuş olan barajın yüksekliği 30.60 m., depolama hacmi 560 milyon m³'tür. Göl alanı 47 hektar olan baraj,sulamada kullanılır.

Kartal Gölü: Küçük Hasan Dağı'nın güneyindedir. Derin bir göl olup, çevresi bazalt kayaları ile çevrilidir.

Mamasun Baraj Gölü: Uluırmak üzerinde kurulmuş olan barajın yüksekliği 41.30 m., depolama hacmi 316 milyon m³'tür. Göl alanı 1.170 hektar olan baraj,sulamada kullanılır.

Öküz Gölü: Küçük Hasan Dağı'nın doğusunda küçük bir göldür. Suyu tatlıdır.

Tuz Gölü: Tuz Gölü'nün 400 km²'lik bölümü il sınırı içinde kalır. Gölün bu bölümü bataklık ve tuzlardan oluşur.

Uyuz Gölü: Hasan Dağı'nın doğusundadır. Sarı renkte olan gölün suyu deri hastalıklarına iyi gelir.

İlde bu göller dışında Kötüyayla Gölü, Göldağı Gölü, Yedigöller, Upuk Gölü, Çınar Gölü ve Karagöl adlı küçük doğal göller vardır.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve karlı geçer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 11.1°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 348.8 mm.'dir. Merkeze en çok yağış Mayıs, en az yağış Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeydoğudur. Bunu güneybatı ve kuzey-kuzeydoğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 3.4 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar bakımından zengin sayılmaz. Ördek, tavşan, keklik, geyik ve tatlı su balıkları belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 49.8'i ekili-dikili alanlardan, % 36.8'i çayır ve meralardan, % 3.2'si orman ve fundalardan, % 10.2'si ise ekime elverişsiz alanlardan meydana gelmiştir. Ormanlarında kayın, meşe, çam, köknar ve dişbudak gibi ağaç türlerine rastlanır. İl genellikle bir bozkır (step) görünümündedir.

SAYFİYE YERLERİ:

Gümüşler: Merkeze 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Elma bahçeleri ile ünlüdür. **Çamardı:** Merkeze 17 km. uzaklıktadır. Bölge dağ sporları için elverişlidir. **Gebere Barajı:** Merkeze 12 km. uzaklıkta bir piknik alanıdır. **Ziga Kaplıcası:** Aksaray ilçesine 40 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir. **Çiftehan Kaplıcası:** Suyu safrakesesi, karaciğer ve böbreklere iyi gelir. **Kemerhisar İçmesi:** Bor ilçesine 10 km. uzaklıktadır. Suyu, mide, bağırsak, karaciğer ve böbreğe iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Göllüdağ Höyüğü: Yeşilgölcük Bucağı'nın Kömürcü köyünde Bizans döneminden kalma eski bir şehirdir. **Eski Gümüşler Manastırı:** Merkeze 8 km. uzaklıktadır. XI. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. **Alaeddin Camii:** Niğde sancakbeyi Zeyneddin Başara tarafından yaptırılmıştır (1233). **Sungur Bey Camii:** Sungur Ağa tarağından yaptırılmıştır (1335). Caminin yanında türbesi de vardır. **Hüdavend Hatun Kümbeti:** IV. Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun tarafından yaptırılmıştır. **Akmedrese:** Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey tarafından yaptırılmıştır (1409). **Acem Höyük:** Aksaray ilçesine 18 km. uzaklıktadır. M.Ö. III bin yılından kaldığı tahmin edilir. **Ihlara Eserleri:** Aksaray ilçesine 46 km. uzaklıkta eski yapı topluluklarıdır. Başlıcaları, Ağaçaltı Kilisesi, Dürenliseki Kilisesi, Kokar Kilise, Sümbüllü Kilise, Yılanlı Kilise, Karagedik Kilisesi. **Eğri Minare:** Aksaray ilçesindedir. XIII. yüzyıldan kalmadır. **Sultan Han:** I Alaeddin Keykubad zamanında yapılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Niğde'nin en eski adının Nahita ya da Nakida olduğu öne sürülmektedir. Nakida adı Nekide olarak da kullanılmış XIV. yüzyılda Nikde, Cumhuriyet'ten sonra Niğde olmuştur.

TARİHİ:

Niğde Hititler, Asurlar, Kilikyalılar, Medler, Persler, Kapadokya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Haçlılar, Selçuklular ve Karamanoğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Yıldırım Bayezid Niğde'yi Osmanlı topraklarına katmışsa da Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince (1402) Timur Niğde ve çevresini tekrar Karamanoğulları'na verdi. 1466'da bölge tamamen Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Niğde Anadolu'da oluşan Celalî ayaklanmalarından etkilenmişse de isyan kısa süre-

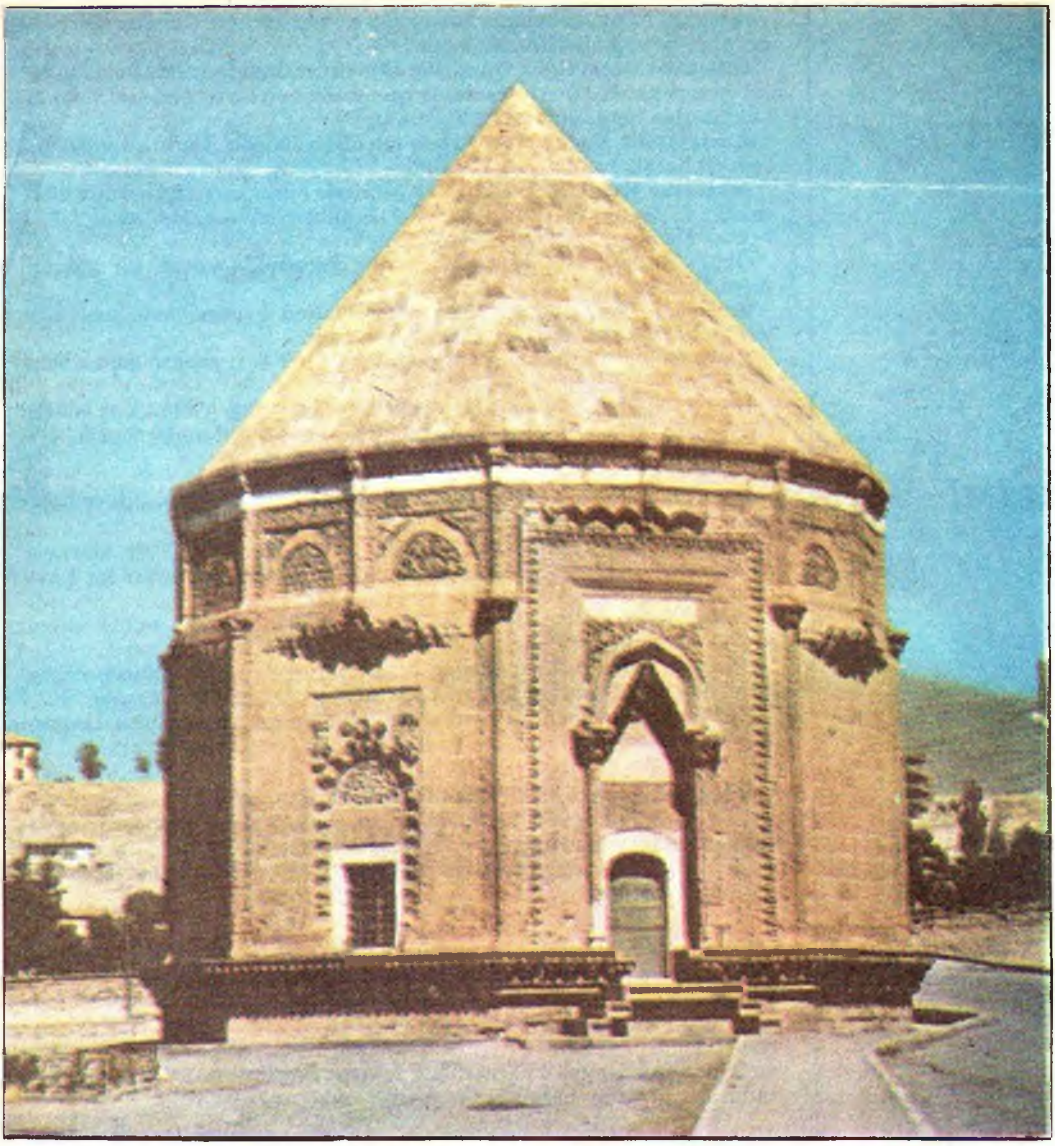

Hüdavent türbesi

de bastırılmıştır. Niğde başlangıçta Karaman eyaleti içinde yer almıştır. 1867'de sancak 1908'den sonra da bağımsız sancak haline geldi. Cumhuriyet'in ilanından sonra il oldu.

Niğde, I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Niğde, Adana millî kuvvetlerine lojistik destek sağlamıştır.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 710 Asurlar
M.Ö. 612 Kilikya Krallığı
M.Ö. 590 Medler
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 332 Kapadokya Krallığı
17 Romalılar
395 Bizanslılar
707 Araplar
965 Bizanslılar
1097 Haçlılar
1186 Selçuklular
1365 Karamanoğulları
1398 Osmanlılar
1402 Timur'un egemenliği
1420 Memlukler
1466 Osmanlılar

İLÇELERİ:

- AKSARAY
- BOR
- ÇAMARDI
- ORTAKÖY
- ULUKIŞLA

AKSARAY: İlin en büyük ilçesi olan Aksaray, Niğde'nin 115 km. kuzeybatısında, Tuz Gölü'nün güneydoğusunda yer alır. İlçeye bağlı 5 bucak ve 117 köy vardır. İlin sanayi kuruluşları daha çok Aksaray'da yer alır. Demiryolu güzergâhında ve karayolu kavşağında olduğu için ulaşım merkezi durumundadır ve ticaret canlıdır. Ekonomisi tarıma, sanayi ve ticarete dayanır.

İLÇE NÜFUSLARI

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluğu
Merkez İlçe	148.839	39.835	109.004	2.670	56
Aksaray	203.229	62.927	140.302	6.232	33
Bor	69.050	18.281	50.769	1.935	36
Çamardı	20.685	3.477	17.208	1.204	17
Ortaköy	37.707	8.920	28.787	750	50
Ulukışla	32.561	6.975	25.586	1.503	22
Toplam	512.071	140.415	371.656	14.294	36

BOR: Niğde'nin 10 km. güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 33 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır, halı, keçe dokumacılığı önemlidir. İlin en büyük sanayi kuruluşu olan ve 1984 başında işletmeye açılan şeker fabrikası da bu ilçededir. Yem, tuğla ve kiremit fabrikaları da buradadır.

ÇAMARDI: Niğde'nin 69 km. doğusunda yer alır. İlçeye bağlı 20 köy vardır. Nüfus bakımından ilin en küçük ilçesi olan Çamardı'nın ekonomisi tarıma dayanır. Fakat tarıma elverişli alanlar azdır ve bu yüzden Çamardı ilin en az gelişmiş ilçesidir.

ORTAKÖY: İlin kuzey ucunda Niğde'ye 167 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü bakımından ilin en küçük ilçesidir. 1 bucağı ve 29 köyü vardır. Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. Meyvecilik, sebzecilik, halı dokumacağını önemlidir.

ULUKIŞLA: Niğde'nin 58 km. güneyinde, dağlık bir kesimde, fakat demiryolu kavşağında yer alır. İlçeye bağlı 1 bucak ve 36 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebzecilik, meyvecilik yapılır. Asıl geçim kaynağı hayvancılıktır.

EKONOMİSİ

Tarım: Niğde'nin ekonomisi geniş ölçüde tarıma dayanır. Faal nüfusun yaklaşık yüzde 70'i tarım kesiminde çalışır. Niğde Anadolu'nun buğday ambarı sayılan illerden biridir. Tahıldan başka baklagiller, şeker pancarı, ayçiçeği, patates de üretilir. Niğde Türkiye'nin en çok elma yetiştiren ilidir. Sebzecilik önemli değildir. Elmacılık ve bağcılık gelişmiştir. İlde 196.000 ton buğday, 220.000 ton arpa, 4.500 ton çavdar, 307.000 ton şekerpancarı, 385.500 ton patates, 201.000 ton elma, 59.000 ton üzüm, 30.500 baş lahana, 100.000 ton kavun-karpuz, 21.500 ton domates üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 6.500 traktör vardır.

Hayvancılık: Niğde'de küçükbaş hayvancılık önemlidir. Büyükbaş hayvanlar az değildir ve hızla artmaktadır. En çok beslenen hayvanlar

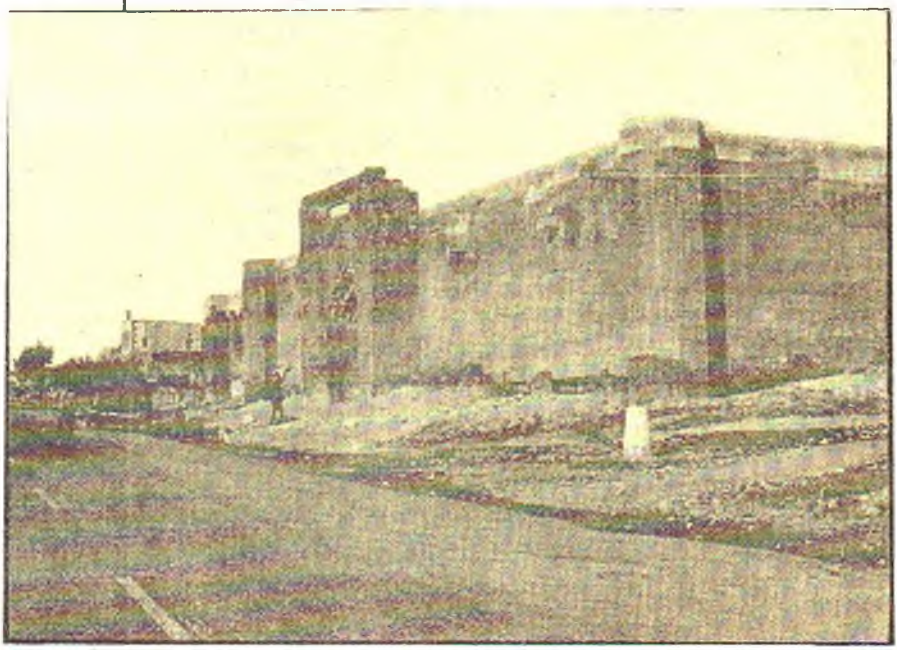

Aksaray, Ağzıkarahan

sığır, koyun, kıl keçisi, ve tiftik keçisidir. İlde 1.322.000 koyun, 157.000 tiftik keçisi, 100.5000 inek, 28.500 eşek, 10.500 ton at, 531.500 tavuk - horoz vardır. İlde ayrıca 21.000 arı kovanı bulunmaktadır. Bu hayvanlardan 61.000 ton süt, 2.500 ton et, 141.000 adet deri, 193 ton bal, 48.145 adet yumurta elde edilir.

Madenler: Niğde maden bakımından oldukça zengindir. İlde demir, çinko, kurşun, civa, volfram, bakır, kükürt, antimon, kaolin ve alçıtaşı gibi değerli maden yatakları vardır. bu madenlerin çoğu Çamardı ilçesindedir. Seramik sanayiinde kullanılabilecek nitelikte kaolin yatakları ise Merkez İlçe ve Aksaray ilçesi civarındadır.

Sanayi: Niğde'de sanayi 1970'lerde gelişmeye başlamıştır. 1964'de 3 tane büyük işyeri varken 1983'te bu sayı 36'ya çıkmıştır. Bunların çoğu özel sektöre aittir. Bunlar gıda, dokuma, taşa-toprağa dayalı sanayi ile metal eşya sanayidir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Niğde'de zengin bir müzik geleneği ve kültürü vardır. İlde halaya "alay" denir. Yörede kaşık ve zil oyun havaları, kına havaları, güvey giydirme havaları yaygındır. Yörenin ünlü türküleri Burası Kenarımış, Minarenin Alemi, Çubuk Uzun Tombili, Sarı Çiçek, Yabandan Gel, Çaya İndim Durnaya, Bağa Girdim Üzüme, Beyaz Fesli Esmer, Sıra Sıra Kazanlar, Niğde Bağları, Kapıları Katıran, Çekin Alay, Hoş Cilveli Türkmen Güzeli. Yörede düğün ve özel eğlence günlerinde halaylar, kimi bölgelerde kaşık ve oturak oyunları oynanır. En çok oynanan oyunlar Anşam, Çekin Alay Düzülsün, Çınarbaşı, Çubuk, Hop Cilveli, Develi, Hop Dündarlı, Hora ve Karam'dır. Giyimi: Geleneksel kadın giyimi bindallı, fitil denen kumaştan yapılmış entari, oyalı yazma, değirmi denen çevresi işlemeli tülbent, yağlık denen örtü,el örgüsü yün çoraplardan oluşur. Geleneksel erkek giyimi ise kefiye, yakasız mintan, paçaları bağlamalı (uckurlu) don, yün çorap, burunları konçlu ya da konçsuz yeleneden oluşur. Bele genellikle karışık renkli ipliklerden dokunmuş şal kuşak bağlanır.

TÜRKÜLERİ:

Katırcıoğlu da der ki kırıldı dalını
Yerimden kalkmaya da kalmadı halim
Beni vuranlar da bir katı zalim
Katı genç iken de soldurdun felek
Ahrete yaralı gönderdin felek

Kurşunu yiyince çırpınır canım
Dönderin ahbaplarım akmasın kanım
Ağıdım ağlasın anamla hanım

Gülüm gonca iken soldurdun felek
Ahrete yaralı gönderdin felek

NİĞDE'NİN ÜNLÜLERİ

Altmkaynak, Hikmet (1945 - eleştirmen, yazar), Buyrukçu, Muzaffer (1930 - yazar), Cemâl-i Halveti (Çelebi, Halife (?- 1496 - mutasavvıf - şair), Eroğlu, İbrahim Hakkı (1874 - 1955 şair, eğitimci), Eruz, Nahit (1936 - yazar), Gürsoy, Kemal Tahir (1913 - bilim adamı), Kubalı, Hüseyin Nail (1903 - 1981 Anayasa hukuku profesörü), Makal, Mahmut (1930 - yazar), Otyam, Fikret (1923 - gazeteci - yazar, fotoğraf sanatçısı, ressam), Şahap Sıktı (1915- öykü romanı yazarı), Tepeyran Ebubekir Hazım (1864 - 1947 yazar)

NİĞDE'YE NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	205
Ankara	343
İstanbul	784
İzmir	804
Kayseri	131
Kırşehir	177
Konya	250
Nevşehir	81

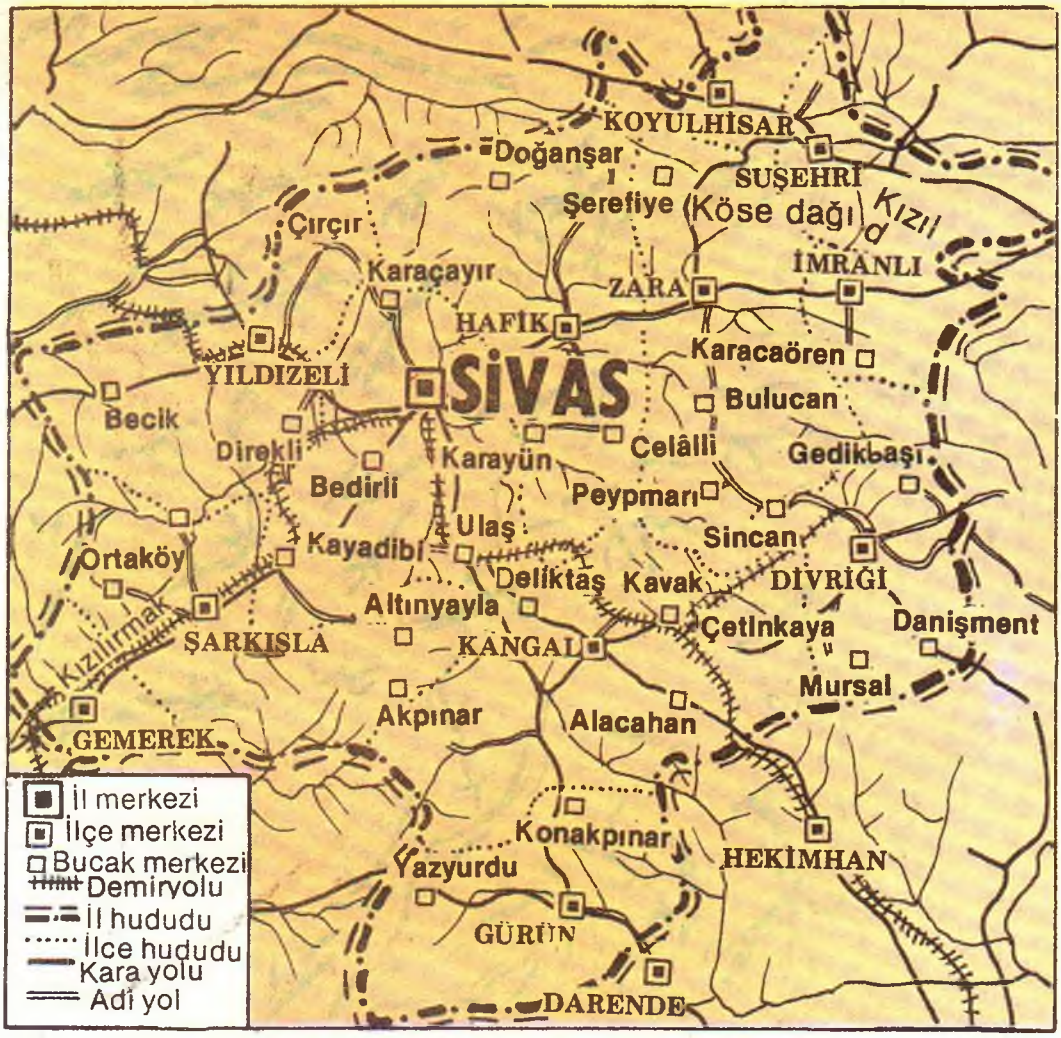
KOYULHİSAR
Doğanşar
SUŞEHRİ
Şerefiye
Köse dağı
Kızıl
Çırçır
İMRANLI
Karaçayır
ZARA
HAFİK
Karacaören
YILDIZELİ
SİVAS
Bulucan
Becik
Direkli
Celâlli
Gedikbaşı
Karayün
Bedirli
Peypmarı
Ulaş
Sincan
Kayadibi
Ortaköy
Deliktaş
Kavak
DİVRİĞİ
Altınyayla
Çetinkaya
Danişment
ŞARKIŞLA
KANGAL
Kızılırmak
Mursal
Akpınar
Alacahan
GEMEREK
Konakpınar
HEKİMHAN
Yazyurdu
GÜRÜN
DARENDE
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

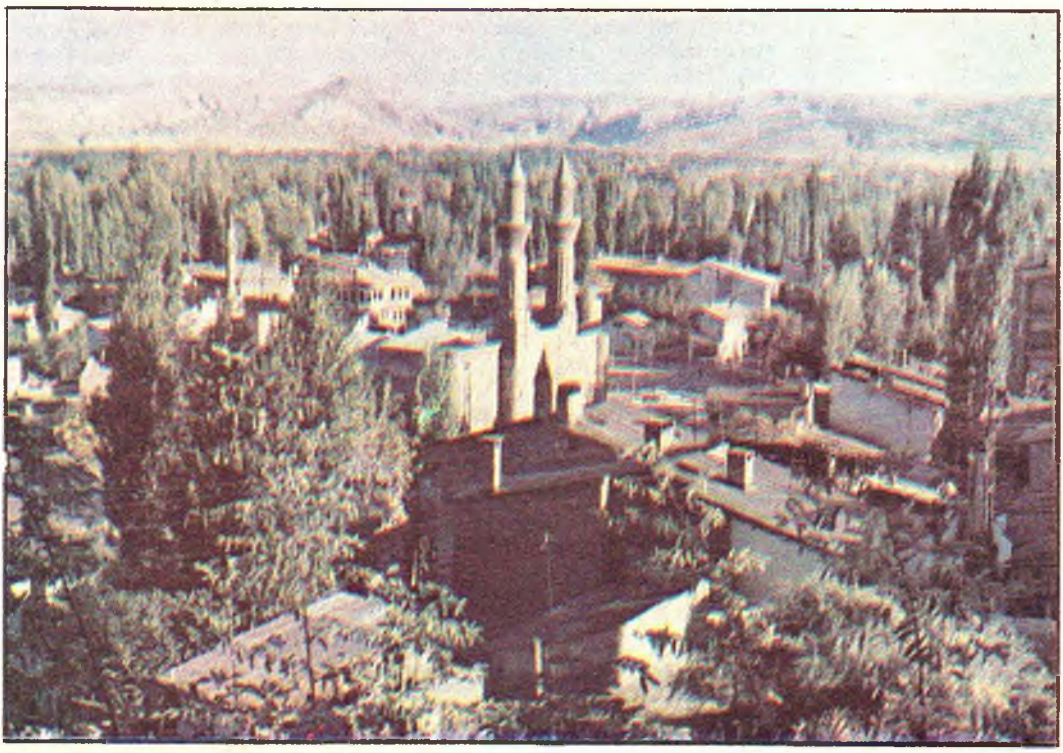

SİVAS

OTOMATİK TELEFON KODU:4771
İL TRAFİK KODU:58

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 35° 50' ve 38° 14' doğu boylamları ile 38° 32' ve 40° 16' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 28.488 km². **Yeri:** Kuzeyinde Giresun, Ordu ve Tokat, doğusunda Erzincan ve Malatya, güneyinde Maraş ve Kayseri, batısında Yozgat vardır. **Nüfusu:**750.144. **Nüfus Yoğunluğu:**26. **İlçe Sayısı:**11: Divriği, Gemerek, Gürün, Hafik, İmranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli, Zara. **Bucak Sayısı** 44. **Köy Sayısı:**1.282. **Toprakları:** %47.6 platolar, %46.2 dağlar, % 6.2 ovalar. **Dağlar:** Köse Dağları, (Yıldız Dağı, Asmalı Dağı, Tekeli Dağı, Kızıldağ), Tecer Dağları (Karaca Tepe, Keşlik Tepe, Gürlevik Dağı, Bey Dağı), Akdağlar (Karababa Dağı, Güldede Tepesi, Dikilitaş Tepesi, Çamlıbel Dağları), İncebel Dağları (Karayüce Tepesi, Yücepınar Tepesi), Yama Dağı (Ozangediği Tepe), Tahtalı Dağları (Gövdeli Dağı), Hezanlı Dağı. **Ovaları:** Şarkışla- Gemerek Ovası, Yıldızeli Ovası, Suşehri Ovası. **Akarsuları:** Kızılırmak, Kelkit Çayı, Tozanlı Çayı, Çaltı Çayı, Tohma Çayı. **Gölleri:** Tödürge Gölü, Hafik Gölleri, Lota Gölleri, Gürün Gökpınar Gölü. **Eğitim Oranı:** % 55.4. **İlkokul Sayısı:** 1.416. **Ortaokul Sayısı:** 72. **Lise Sayısı:** 20. **Kütüphane Sayısı:** 11. **Büyük İşyeri sayısı:** 74. **Firma Sayısı:** 5.298. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, yulaf, mahlut, mısır, fiğ, patates, soğan, fasulye, nohut, mercimek, şeker pancarı, meyve, koyun, kılkeçisi, sığır, manda, tiftik keçisi, at, katır, eşek, kümes hayvanları). **Madenler** (Demir, krom, bakır, linyit, kurşun, amyant). **Üretim** (Çimento keramik, vagon, lokomotif, yem, iplik, un, soda, sabun, halı). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 14.936 TL.

DAĞLAR

Akdağlar: Sivas-Yozgat, Sivas-Tokat sınırını oluşturan Akdağlar Kızılırmak Vadisi'nin batısından başlar. Eşikli bölgesinde 2.235 m. ile Karababa Dağı ile başlayan Akdağlar'ın önemli yükseklikleri Güldede Tepesi (2.137 m.) ve Dikilitaş Tepesi (1.939 m.)dir. Akdağlar Yıldızeli Vadisi'nin doğusunda Çamlıbel Dağları adını alırlar. Çamlıbel Dağları'nın en yüksek noktası 1.916 m.dir. Kolay geçit veren Akdağlar'ın üzeri iğne yapraklı ormanlarla kaplıdır. Eteklerinde de tarım yapılır.

İncebel Dağları: Toros Dağları'nın bir uzantısı olan dağlar Gemerek bölgesinde Tecer Dağları'ndan ayrılmıştır. En önemli yükseklikleri Karayüce Tepe (1.712 m.) ve Yücepınar Tepe (1.789 m.)dir. Dağlarda iklim çok serttir. Bu sebeple üzerinde bitki örtüsü bulunmaz.

Köse Dağları: Kuzey Anadolu sıradağlarının güney koludur. Dağlar Yıldızeli'nde Yıldız Dağı (2.537 m.) ile başlar. Doğuya doğru uzanan dağların en önemli yükseltileri Asmalı Dağı (2.406 m.), Tekeli Dağı (2.621 m.), Köse Dağları (3.050 m.) ve Kızıldağ (3.015 m.)dır. Köse Dağları Doğu Anadolu Dağları ile birleşirler. Dağlar meşe ve menengiç ağaçlarından oluşan ormanlarla kaplıdır.

Tecer Dağları: Toros Dağları'nın kuzey koludur. Gemerek ve Şarkışla ilçeleri arasından başlayan dağlar Merkez ilçe ile Kangal arasında Kulmaç Dağları adını alır. Kulmaç Dağları'nın en yüksek noktası 2.079 m.dir. Kulmaç Dağları Tecer Çayı vadisinden sonra Tecer Dağları adını alır. Tecer Dağları'nın en yüksek noktası Keşlik Tepe'dir (2.230 m.) Dağların daha sonra yükseklikleri artar ve 2.800 m. kadar ulaşır. Gürvelik Dağı, 2.688m. ve Bey Dağı 2.802 m. Hafik ilçesi yakınındaki önemli doruklardır. Tecer Dağları, Hama Çayı Vadisi'nde ikiye ayrılırlar. Kuzeyde kalan bölüme Çengelli Dağı, güneyde kalan bölüme Deli Dağı adı verilir. Bu iki sıra Doğu Anadolu Dağları ile birleşirler. Dağlar karaçam, kızılçam, ardıç ve meşe ağaçlarından oluşan seyrek ormanlarla kaplıdır.

Yama Dağı: İlin doğusundadır. Volkanik bir dağ olan Yama Dağı'nın yüksekliği Malatya sınırında 2.631 m.ye ulaşır. Ozangediği Tepesi (2.371 m.) önemli doruklarındandır. Genellikle çıplak olan dağın Malatya sınırına yakın bölümlerinde hayvancılık yapılır. Bu dağlardan başka ilde Gövdeli Dağı (2.719 m.) ve Hezanlı Dağı (2.283 m.) vardır.

OVALAR

Suşehri Ovası: Suşehri'nin kuzeyindedir. Yüzölçümü 35 km² olan ovada Akdeniz bitkileri dışında hemen hemen her bitki yetiştirilir.

Şarkışla-Gemerek Ovaları: Gemerek önlerinde başlayan ova 50 km. uzunluğundadır. Ovalar Acısu ve Kasımbeyli dereleri ile sulanır. Ovada sert bir iklim hüküm sürer. Yetiştirilen bitkiler çeşitli değildir.

Yıldızeli (Bedehden) Ovası: Sivas-Tokat karayolunun iki yanındadır. Kuru tarım yapılan ovada genellikle tahıllar üretilir.

Bu ovalar dışında Hafik'teki Koru Çayırı, Zara'daki Concin Ovası ve Devekse Ovası (Tödürge Ovası) il tarımı açısından önemlidir.

AKARSULAR

Çaltı Çayı: İlin güneyindeki dağlardan kaynaklanır. Güneş Çayı ve Sincan Çayı'nın birleşmesi ile meydana gelir. Keban Baraj Gölü'ne dökülen çayın 130 km.'lik bölümü il sınırları içindedir. Çay, 80 km. uzunluğundadır.

Kelkit Çayı: Gümüşhane il sınırı içinde doğan çay, Suşehri yakınından il topraklarına girer ve Koyulhisar-Reşadiye sınırında ilden çıkar. Akışı düzenli olan çayın il sınırı içindeki uzunluğu 50 km.dir. Şahinyar Deresi, Akşar Deresi ve Gemin Deresi il topraklarında çaya katılırlar.

Kızılırmak: Kızıldağ'ın güney yamaçlarından üç kol halinde doğar. Bu üç kol Çukuryurt köyü yakınında birleşerek Kızılırmak adını alır. Kızılırmak Merkez ilçeye kadar Habeş Çayı, Acısu ve Acırmak'la birleşir. Merkez ilçeden Tecer, Munda, Mısmıl Irmak ve Yıldızeli Çayları'nı alır. Yıldızeli topraklarından sonra Kalın Çay, Kardırak Çayı, Sınır Deresi, Kasımbeyli Deresi ile birleşir ve Deveboynu bölgesinde il topraklarından çıkar. Karadeniz'e dökülen Kızılırmak'ın uzunluğu 1.151 km.dir. Bu uzunluğun 250 km.si Sivas topraklarındadır.

Tohma Çayı: Kolmus Dağları'ndan doğan Kangal Tohması Çayı ve Tahtalı Dağları'ndan doğan Gürün Tohması Çayı'nın Havuzyazısı bölgesinde birleşmesi ile meydana gelir. Gürün Tohması Gökpınar ve Sazcağız Dereleri ile beslendikten sonra Malatya topraklarına girer ve Kangal Tohması ile birleşir. Tohma Çayı Fırat Irmağı'nın önemli kollarındandır.

Tozanlı Çayı: Köse Dağı'nın batı yamaçlarından doğar. Kelkit'e katılan çay üzerinde Almus Barajı kurulmuştur. Çayın akışı düzenlidir.

GÖLLER

Gürün Gökpınar Gölü: Gürün'e 10 km. uzaklıktadır. En derin yeri 15 m. olan gölde kayıkla gezilebilir. Göl ilin mesire yerlerinden biridir.

Lota Gölleri: Hafik'in doğusundaki göllere Lota Gölleri adı verilmiştir. Derin olan göllerde bol balık yaşar.

Tödürge Gölü: Merkeze 50 km. uzaklıkta, Concin Ovası'nın doğusundadır. Yüzölçümü 5 km², en derin yeri 45 m.dir. Göl üzerinde iki ada vardır. Bu adalarda turnalar yaşamaktadır. Turnalar koruma altına alınmıştır ve avlanmaları yasaktır.

Hafik Gölleri: Hafik bölgesindeki göllere verilen addır. En büyüğü Büyük Hafik Gölü'dür. Bu gölün yüzölçümü 1 km², en derin yeri 6 m.dir. Göl ilin önemli mesire yerlerindendir.

İlde ayrıca yazın kuruyan küçük göller vardır. Bunların en önemlileri Bostankaya, Gülova, Aygır ve Acıgölleri'dir.

İKLİMİ:

Genellikle kara ikliminin etkisi altındadır. Ancak ilin kuzeyinde Karadeniz iklimi, doğusunda ise yüksek bölge iklimi hüküm sürer.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 8.6°C'dir. Merkezde en soğuk geçen aylar Aralık, Ocak, Şubat en sıcak geçen aylar ise Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkez ilçede yıllık yağış ortalaması 411.3 mm.dir. Yağmur ilkbahar ve sonbahar aylarında düşer. Kış aylarında yağış kar şeklinde olur.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzey rüzgârlarıdır. Merkez ilçede en hızlı rüzgâr günbatısı ve lodostur. Bu rüzgârların hızı 2 m/sn.ye ulaşabilir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvan açısından zengindir. Keklik, tavşan, bıldırcın, yaban kazı, turna, toy, yaban domuzu, ayı, yaban ördeği belli başlı hayvanlarıdır. Bu hayvanların avlanması yasaktır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %43'ü çayır ve meralarla, %42.2'si ekili-dikili alanlarla, %11.6'sı orman ve fundalarla, %3.2'si tarıma elverişsiz alanlarla kaplıdır. İlin büyük bir bölümü step (bozkır) görünümündedir. Ormanları karaçam, kızılçam, ardıç, iğne yapraklı ağaçlar ve meşe ağaçlarından oluşur.

SAYFİYE YERLERİ:

Gürün Gökpınar Gölü: Gürün'e 10 km. uzaklıkta olan gölün çevresi piknik alanıdır. Büyük Göl: Büyük Göl Hafik'e 2 km. uzaklıktadır. Gölün çevresi piknik alanıdır. Eğriçimen: Koyulhisar'a 20 km. uzaklıktaki bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. Tödürge Gölü: Zara'ya 26 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Gölde balık tutulabilir. Karaçayır: Merkeze 27 km. uzaklıkta bir piknik alanıdır. Şarkışla Göl Gazinosu: Şarkışla'ya 2 km. uzaklıkta bir piknik alanıdır. Balıklı Kaplıca: Kangal'a 10 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, sinir hastalıkları, kadın, deri ve böbrek hastalıklarına iyi gelir. Soğuk Çermik: Merkeze 19 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. Sıcak Çermik: Merkeze 33 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, sinir, kadın, deri ve böbrek hastalıklarına iyi gelir. Ortabucak Çermiği: Ortabucak bucağına 2 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. Alaman Çermiği: Şarkışla'ya 34 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. Ilıca Çermiği: Merkeze 55 km. uzaklıktadır. Suyu böbrek taşlarını düşürücü etki yapmaktadır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Maltepe Höyüğü: Merkeze 5 km. uzaklıktadır. Bölgenin ilk tunç çağından kalma bir yerleşim merkezi olduğu tahmin edilmektedir. Topraktepe: Sivas Kalesi çevresindedir. Hititler ve Selçuklular tarafından kullanılmış eski bir şehirdir. Ulu Camii: Merkezdeki bu cami, XII. yüzyıldan kalma bir Danişmendli eseridir. Meydan Camii: Sivaslı Koca Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır (1564). Kale Camii: Sivas valisi Mahmud Paşa tarafından yaptırılmıştır (1580). Aynı adla Divriği ilçesinde de bir cami vardır. Bu cami 1181'de yapılmıştır. Ali Ağa Camii: Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır (1589). Güdük Minare: Ertanoğlu Şeyh Hasan Bey için yaptırılmıştır (1347). I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi: 1217'de Şifahane ve tıp medresesi olarak yapılmıştır. Gök Medrese: Sahip Ata tarafından yaptırılmıştır (1217). Buruciye Medresesi: Muzaffer Burucirdi tarafından yaptırılmıştır (1271). Çifteminareli Medrese: İlhanlı veziri Şemseddin Güveyni tarafından yaptırılmıştır (1271). Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası: Ahmed Şah ve hanımı Adil Melike Turhan tarafından yaptırılmıştır (1228).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Sivas Romalılar zamanında Sebastia adıyla anılmaktaydı. Bu ad söylentilere göre Pontus Kralı Polemonos'un karısı Pitedoris'ce verilmiş tir. Kimi kaynaklara göre ise kentin eski adları Talaura, Mogalopolis ve Karama idi. XI. yüzyılda Danişmendliler döneminde Sivas ve yöresi "Danişmend ili" olarak anıldı. Osmanlılar'da Eyalet-i Rum'un merkezi, Cumhuriyet'le birlikte "Sivas" adıyla il oldu.

TARİHİ:

Sivas Hititler, Medler, Persler, Kapadokya Krallığı, Bizanslılar, Danişmendliler, Selçuklular, Ertana Beyliği ve Kadı Burhaneddin'in hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Sivas halkı Osmanlı hakimiyeti altına girmeyi istediklerini bildirdiler. 1400'de Timur şehri yakıp, yıktı ve yağmaladı. 1402'de Ankara Savaşı'nda da Timur yenince bölgeyi Kadı Burhaneddin'in damadı Mezid Bey'in yönetimine bıraktı. 1408'de Çelebi Mehmed Sivas'ı kesin olarak Osmanlı Devleti'nin sınırları içine aldı. 1516'daki idarî düzenlemeyle Sivas, Eyalet-i Rum adı altında büyük bir valiliğin genel merkezi oldu. 1854'te vilayet oldu. Bu durumunu 1916'ya kadar korudu. Cumhuriyet'in ilanından sonra il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 695 Medler
M.Ö. 332 Kapadokya Krallığı
17 Romalılar
395 Bizanslılar
1075 Danışmendliler
1144 Selçuklular
1240 Baba İshak Ayaklanması
1340 Ertana Beyliği
1381 Kadı Burhaneddin'in hakimiyeti
1398 Osmanlılar
1402 Timur'un hakimiyeti
1408 Osmanlılar
4-11 Eylül 1919 Sivas Kongresi
4 Mart 1921 Koçgiri ayaklanması.
Haziran 1921 Koçgiri ayaklanmasının bastırılması.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SİVAS

Sivas'ın Millî Mücadele döneminde özel bir yeri vardır. Millî Mücadele'nin en önemli olaylarından biri olan Sivas Kongresi bu şehirde toplanmıştır (4-11 Eylül 1919). Bölgedeki diğer önemli olay Koçgiri ayaklanmasıdır (Mart 1921). Merkez ordusu Haziran 1921'de ayaklanmayı bastırabilmiştir.

İLÇELERİ:

- DİVRİĞİ
- GEMEREK
- GÜRÜN
- HAFİK
- İMRANLI
- KANGAL
- KOYULHİSAR
- SUŞEHRİ
- ŞARKIŞLA
- YILDIZELİ
- ZARA

DİVRİĞİ: Sivas'ın 169 km. güneydoğusundadır. 4 bucağı ve 107 köyü vardır. Dağlık bir yörede yer alan Divriği'de tarıma elverişli topraklar azdır. İlçenin ekonomisi madenciliğe dayanır. İlçe sınırları içinde zengin demir ve kömür yatakları vardır. Demir ve kömür Etibank'a bağlı Divriği Madenleri İşletmesi tarafından çıkarılır.

GEMEREK: Sivas'ın 112 km. güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 38 köy vardır. Ekonomisi tarıma, hayvancılığa ve kömür madenine dayanır. İlçede tahıl, şekerpancarı ve meyve yetiştirilir.

GÜRÜN: Sivas'ın 154 km. güneyindedir. İlçeye bağlı 2 bucak ve 61 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi, hayvancılık ve bağcılık yapılır.

HAFİK: Sivas'ın 30 km. kuzeydoğusunda yer alır. Merkez İlçe'den sonra ilin yüzölçümü bakımından ikinci büyük ilçesidir. 2 bucağı ve 106 köyü vardır. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır.

İMRANLI: Sivas'ın 93 km. batısında yer alır. 1 bucağı ve 99 köyü vardır. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Sivas-Erzurum devlet yolu üzerinde yer alır.

KANGAL: Sivas'ın 93 km. güneyindedir. Yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesidir. İlçeye bağlı 5 bucak ve 124 köy vardır. Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Daha çok küçükbaş hayvan (Akkaraman koyunu) yetiştirilir. İlin en çok tahıl yetiştiren ilçesidir.

KOYULHİSAR: Sivaş şehrinin 172 km. kuzeydoğusunda yer alır. İlin en küçük ilçesidir. 1 bucağı ve 45 köyü vardır. Ekonomisi, tarıma ve hayvancılığa dayanır. Sebze ve meyve üretimi de önemlidir. Ayrıca, Türkiye'de çıkarılan en kaliteli kurşun madeni yatakları Koyulhisar'dadır.

SUŞEHRİ: Sivas'ın 131 km. kuzeydoğusunda yer alır. 3 bucağı ve 131 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, ayçiçeği, şekerpancarı, sebze ve meyve yetiştirilir. Hayvancılık da yapılır.

ŞARKIŞLA: Sivas'ın 79 km. güneybatısındadır. İlçeye bağlı 3 bucak ve 111 köy vardır. Devlet karayolu ve demiryolu üzerinde bulunan Şarkışla'nın ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ve şekerpancarı yetiştirilir.

YILDIZELİ: Sivas şehrinin 47 km. batısındadır. İlçeye bağlı 3 bucak ve 128 köy vardır. Yıldızeli'nin ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, şekerpancarı yetiştirilir. Ayrıca bu ilçe sınırları içinden kırmızı mermer çıkarılır.

ZARA: Sivas şehrinin 61 km. batısında yer alır. İlçeye bağlı 3 bucak ve 131 köy vardır. Dağlık bir bölgede bulunan Zara'nın ekonomisi hayvancılığa dayanır. Tarıma elverişli toprakları sınırlıdır. Sivas-Erzincan karayolu bu ilçeden geçer.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam Nüfus	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	yoğunluk
Merkez İlçe	239.817	172.864	66.953	3.226	74
Divriği	41.420	14.679	26.741	2.782	15
Gemerek	36.625	5.469	31.156	1.153	32
Gürün	35.524	9.492	26.032	2.797	13
Hafik	44.481	8.615	35.866	2.967	15
İmranlı	29.657	6.421	23.236	1.229	24
Kangal	54.498	6.577	47.921	3.792	14
Koyulhisar	26.670	3.486	23.184	946	28
Suşehri	58.089	11.548	46.541	1.665	35
Şarkışla	64.298	12.682	51.616	2.619	25
Yıldızeli	73.235	11.115	62.120	2.856	26
Zara	45.830	10.267	35.563	2.456	19
Toplam	750.144	273.215	476.929	28.488	26

EKONOMİSİ

Tarım: Sivas'ın ekonomisi tarıma dayanır. Tarımdan sonra başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Son yıllarda sanayi hızla gelişmiştir Kent madencilik bakımından da zengindir. En çok tahıl ekimi yapılır. Bitki üretimine ayrılan alanlar yaklaşık 800.000 hektardır. Tahıl ekiminden başka baklagiller ve sanayi bitkileri yetiştirilir. Başlıca ürünler

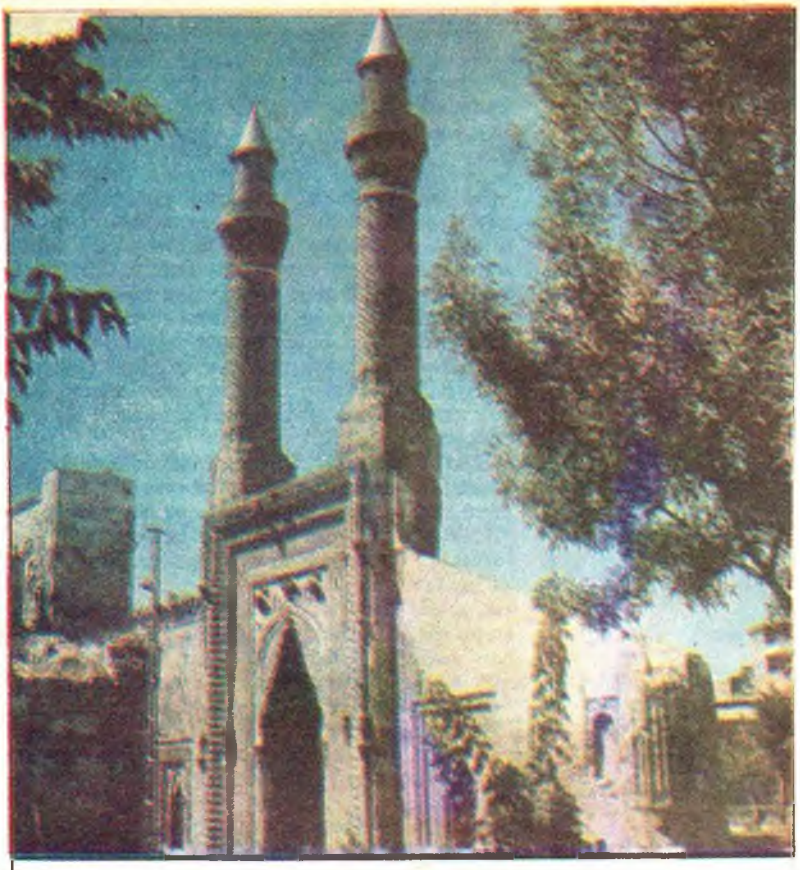

Çifte minare

buğday, çavdar, fasulye, mercimek, fiğ, şekerpancarı, patatestir. Sebze ve meyvecilik pek gelişmemiştir. İlde 414.000 ton buğday, 83.500 ton arpa, 49.000 ton çavdar, 190.000 ton şekerpancarı, 50.000 ton patates, 9.500 ton meyve, 22.500 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçme safhasında olan ilde halen 35.500 karasaban mevcuttur. Bunun yanında 7.200 traktör vardır.

Hayvancılık: İl topraklarının çok geniş bir bölümünü kaplayan plato ve yaylalar hayvancılığa elverişlidir. Çayır ve meralarda başta koyun olmak üzere sığır, kıl keçisi ve tiftik keçisi yetiştirilir. Arıcılık gelişmiştir. Sivas balı ile ünlüdür. İlde 1.500.000 koyun, 234.000 kılkeçisi, 290.000 inek-öküz, 18.000 at, 46.000 eşek, 950.000 tavuk-horoz beslenir. Ayrıca ilde 69.500 adet arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 663 ton bal elde edilmektedir.

Madenler: Maden bakımından oldukça zengin olan Sivas'ta demir, krom, kurşun, amyant, nikel, balit, finorit, mermer çıkartılmaktadır. Demir en çok Divriği yöresinde bulunur.

Sanayi: Sivas sanayide, tarım ve hayvancılık kadar gelişmemiştir. İlde yapılması planlanan 4 demir-çelik tesislerinin üretime geçmesiyle sanayinin gelişeceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Zira yörede gerekli ve yeter derecede yeraltı kaynakları vardır. İlde vagon ve lokomotif fabrikası, çimento fabrikası, beton travers fabrikası, süt fabrikası, Divriği Demir Madenleri Müessesesi vb. fabrikalar ile metal eşya ve makine imalatı, dokuma dalında birçok küçük sanayi işletmeleri bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Sivas halk müziği ve oyunları bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Yörede âşık müziği, semahlar, halaylar, zahmalar, deyişler, divan, koşma, mani, çamşıhı, uzunhavalar, Köroğlu çeşitlemeleri, kaval ezgileri, geniş yer kaplar. Yörenin ünlü türküleri şunlardır: Eşimden Ayrıldım, Çiğdem Der Ki, Aşağıdan Gelir Eli Develi, Çaya İndim Taşı Yok, Keklik İdim Vurdular, Evlerinin Önünde Oğlan, Açıl Mor Menevşe, Ekini Biçer Oldum, Karşıda Kavun Yerler, Ne Ötersin Dertli, Dertli, Çekin Halay, Kul Olayım Kalem Tutan Elleri,Şu Karşiki Karlı Dağlar, Gökyüzünde Bölük Bölük Durnalar, Yarinin Kasları Kalem, Seherde Ağlayan

Bülbül, Fincanı Taştan Oyarlar, Yiğitler Silkinip Ata Binende, Madımağın Kurusu vb. Yörede tezeneli sazlardan divan, bağlama, tanbura, cura, çöğür yaygındır. Üflemeli sazlardan zurna, kaval, kemane, davul, tef, kaşık, zil kullanılır. Yörede halay dışında değişik adlarla birçok oyunlar oynanır. Bunların başlıcaları tek oyunlar, samahlar, zahmalar, sinsin ve çiftetellidir. **Giyimi:** Sivas'ta geleneksel kadın giyimi fes, yemeni, ışlık, üçetek biçimindeki peşli denen entari, karayünden ya da ketenden yapılmış nakışlı, çevresi oyalı önlük, kemer, kuşak, renkli ve desenli çoraplardan oluşur. Erkekler ise fes, ince ipekten veya ketenden işlik, kolsuz yelek giyerler. Bele kuşak bağlanır. Kalçadan büzgülü "şayak" ya da "zıvga" denen pantolonlar kalın kumaştandır. Tokalı çarık, kulaklı yemeni ayakkabı türleridir.

SİVAS'IN ÜNLÜLERİ:

Akkaya, Mehmet Şükrü (1895- yazar, dil bilimci), Aşkıner, Tolga (1942 - tiyatro oyuncu ve yönetmeni), Aşkun Vehbi Cem (1909 - 1979 şair, yazar, araştırmacı), Ayık, Ahmet (1938-güreşçi), Bakiler, Yavuz Bülent (1936 şair, yazar), Baler, Mustafa (1945 - yazar, çevirmen), Başgöz, İlhan (1924-yazar araştırmacı), Budak, Abdülkadir (1952 - şair), Cılga, Abbas (1935 - eğitimci yazar), Çakmak, Mustafa (1909 - güreşçi), Haseki, Metin (1943 - heylektıraş), Hüsrev Molla (Mehmed) (? - 1480 din bilgini), Koraltan, Refik (1891 - 1974 - politikacı), Korkmazgil, Hasan Hüseyin (1927 - 1984- şair, yazar), Mortaş, Abidin (1904 - 1963 - mimar), Noyan, Abdülkadir (a1886 - 1977 - tıp doktoru), Örnek, Seda Veysi (1927 - 1980 bilim adamı, yazar), Öz, Erdal (1935 - şair, yazar), Şatıroğlu, Veysel Aşık (1894 - 1973- ozan şair), Tamer Rauf (1937 - gazeteci - yazar) Tan, Turhan (1886 - 1939 - tarihçi, yazar gazeteci), Taylan, Muhittin (1910 - 1983 hukukçu), Timur, Taner (1935 - araştırmacı, bilim adamı).

SİVAS'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Ankara	437
İstanbul	878
İzmir	1.023
Kayseri	202
Malatya	256
Maraş	426
Ordu	343
Tokat	105
Yozgat	216

NOT: Sivas'a trenle de gidilebilir. Her gün karşılıklı olarak İstanbul-Kars (Mehmetçik, Doğu Ekspresleri), haftanın dört günü karşılıklı olarak çalışan İstanbul-Kurtalan (Güney Ekspresi), haftanın üç günü karşılıklı olarak çalışan İstanbul - Kapıköy (Vangölü Ekspresi) trenleri Sivas'tan geçer. Sivas'a İstanbul ve Ankara'dan uçak seferleri de düzenlenmektedir.

deveci dağları
Aydıncık
ÇEKEREK
Kadışehri
YOZGAT
Bozok yaylası
Musabeyli
Salmanlı
SORGUN
Osmanpaşa
Karamağra
AKDAG
MADENİ
YERKÖY
SARIKAYA
Hasbek
SEFAATLİ
Yenipazar
ÇAYIRALAN
Çandır
Fakılı
BOĞAZLIYAN
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak mer
Demir yolu
İl hududu
Kara yolu
Adi yol
İl hududu

YOZGAT

OTOMATİK TELEFON KODU:4731
İL TRAFİK KODU:66
YÜZEY ŞEKİLLERİ;

Coğrafî Konumu: 34° 02' ve 36° 09' doğu boylamları ile 38° 54' ve 40° 15' kuzey enlemleri arasında. Yüzölçümü: 14.123 km². Yeri: Doğusunda Sivas, kuzeyinde Tokat ve Çorum, batısında Ankara güneyinde Kırşehir, Nevşehir ve Kayseri vardır. Nüfusu: 504.433. Nüfus Yoğunluğu: 36. İlçe Sayısı: 8: Akdağmadeni, Boğazlıyan, Çayıralan, Çekerek, Sarıkaya, Sorgun, Şefaatli, Yerköy. Bucak Sayısı: 20. Köy Sayısı: 641. Toprakları: %37.7 dağlar %51.4 platolar, %10.9 ovalar. Dağları Akdağlar, Çamlıbel Dağları, Karababa Dağı, Hamzasultan Tepesi Kurşunlu Dağı Çiftepınar Tepesi, Beşiktepe, Halilbaba Tepesi, Akçadağ Tepesi, Çiçekli Tepe, Peynirvuvarlavan Tepe, Kurşunlu Dağı, Deveci Dağı, Alan Dağı. Ovaları: Sorgun Ovası Boğazlıyan Ovası, Kümbet Ovası, Kovunculu Ovası, Kadışehri Ovası. Akarsular: Delice Irmak, Çekerek Suyu, Eğitim Oranı: %55.2. İlkokul Sayısı 684. Ortaokul Sayısı: 56. Lise Sayısı: 11. Kütüphane Sayısı: 2. Büyük İşyeri Sayısı 2(. Firma Sayısı: 3.100. Ekonomi: Tarım (Buğday, arpa, çavdar, mısır, yulaf, mercimek, fasulye, nohut, patates, soğan, şekerpancarı, kenevir, ayçiçeği, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, at, eşek, katır, kümer hayvanları, arı, Madenler (Krom, çinko, kurşun, manganez, flüorit, linvit). Üretim (Ayçiçeği yağı, inşaat malzemeleri). Kişi Başına Yıllık Geliri: 15.528.

DAĞLAR

İlin doğu, batı ve orta bölgeleri dağlıktır. İlin doğu bölümünü Akdağlar'ın uzantıları doldurur. Genelde Akdağlar adı verilen bu uzantıların önemli yükseltileri Çamlıbel Dağları, Akdağ, Karababa Dağı (2.235 m.), Hamzasultan Tepesi (2.281 m.) ve Kurşunlu Dağı (1.786 m.)dır. Akdağlar'ın bu önemli dorukları Sivas il sınırları içinde kalır. Çamlıbel Dağları'nın Akmadeni, Sorgun, Merkez arasındaki en önemli yükseltileri Çiftepınar Tepesi (1.346 m.), Beşiktepe (1.515 m.), Halilbaba Tepesi (1.641 m.) ve Akçadağ Tepesi (1.689 m.)dir. Yozgat'ın en önemli yüksekliği 1.855 m.dir. Karababa Dağı ise il sınırı üzerindedir. İlin kuzeyinde Deveci Dağları (1.900 m.) uzanır. Dağların önemli yükseklikleri 1.300 m. ile Alan Dağı ve 1.192 m. ile Kızıldağ'dır.

OVALAR

Boğazlıyan Ovası: Delice Irmağı Vadisi'ndedir. Küçük bir ovadır. Alüvyonla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir.

Kadışehri Ovası: Çekerek Vadisi'ndedir. Üzerinde 7 köy vardır. Alüvyonla kaplı olan ovada çok çeşitli ekim yapılır.

Koyunculu Ovası: Çekerek Vadisi'ndedir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim iyidir.

Kümbet Ovası: Çekerek Vadisi'ndedir. Üzerinde Aydıncılık, Kazankaya ve Bazlambaç bucakları ile köyler kurulmuştur. Orta büyüklükte olan ova, alüvyonla kaplıdır ve verim çok iyidir.

Sorgun Ovası: Delice Irmak Vadisi'ndedir. Çöküntü alanda çok sayıda vadi tabanının birleşmesinden oluşmuştur. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim iyidir.

Şefaatli Ovası: Delice Irmak Vadisi'ndedir. Delice Irmak'ın kenarında olup, alüvyonlu toprakla kaplıdır ve verim oldukça iyidir.

Yerköy Ovası: Delice Irmağı'nın kenarındadır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir.

AKARSULAR

Çekerek Suyu: Çamlıbel Dağları'ndan doğar. Sivas ilinden batıya doğru akarak Yozgat il sınırlarına girer. Çekerek Suyu'nun il topraklarındaki uzunluğu 110 km.dir. İl topraklarında Göndelen, Akmadeni ve Saray Dereleri ile birleştikten sonra Tokat topraklarına girer. Tokat'tan Amasya topraklarına akan su, bu ilin topraklarında Yeşilırmak'a katılır. Toplam uzunluğu 276 km.dir.

Delice Irmak: Akdağlar'ın batısından doğan ırmağa başlangıçta Karak Suyu adı verilir. Karak Suyu, Sorgun Deresi, Karasu, Yozgat Deresi ve Bişek Deresi'ni alır ve Sekili köyü yakınında il topraklarından çıkarak Ankara'ya akar. Bu noktadan sonra Karak Suyu, Delice Irmak adını alır ve Kızılırmak'a dökülür. Delice Irmak Kızılırmak'ın en büyük koludur. Akışı oldukça düzenlidir.

Saat kulesi

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hâkimdir.

Sıcaklık: Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 9°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkez ilçede yağış ortalaması 538.9 mm.dir. En çok yağış düşen aylar Aralık ve Mart, en az yağış düşen aylar Ağustos ve Ekim'dir.

Rüzgâr: Merkezde hâkim rüzgâr batı-güneybatıdır. Bunu kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 3.0 m/sn.dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Keklik, çil keklik, yaban ördeği, toy, tavşan, tilki, yaban domuzu, akbaba, çaylak, şahin, kartal, ağaçkakan, karatavuk, kurt, çakal, saksağan, leş kargası, tohum kargası ve kuzgun belli başlı hayvanlarıdır. İldeki toylar, koruma altına alınmış ve avlanmaları yasaklanmıştır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %64'ü orman ve fundalıklardan, %31.5'i ekili-dikili alanlardan, %1.9'u çayır ve meralardan, %2.6'sı ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. İlin büyük bir bölümünü kaplayan ormanların yüksek kesimlerinde iğne yapraklı ağaçlar, daha aşağılarda yayvan yapraklı ağaçlar görülür. Kuzeydeki ormanlarda en çok kayına rastlanır. Güneydeki ormanlar ise köknar, karaçam, kayın ve meşe ağaçlarından oluşur.

SAYFİYE YERLERİ:

Yozgat Çamlığı: Merkeze 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir (264 hektar). Akdağ Ormanları: Akdağ doğal güzelliklere sahip çoğunlukla Ankaralıların kullandığı bir piknik yeridir. Karanlık Dere: Merkeze 50 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Çayıralan Ormanları: Merkeze 135 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Sarıkaya Kaplıcaları: Merkeze 79 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. Sorgun Kaplıcası: Merkeze 38 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. Yerköy Kaplıcası: Merkeze 36 km. uzaklıktadır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Çengeltepe Höyüğü: Merkeze bağlı bu eski şehir kalıntılarının ilk Tunç Çağı'dan kalma olduğu tahmin edilmektedir. Ulu Camii: Çapanoğlu Mustafa Bey tarafından yaptırılmıştır (1779). Cevahir Ali Efendi Camii: Ali Efendi yaptırmıştır (1788). Başçavuşoğlu Camii: 1800 tarihinden kalmadır. Çapanoğlu Camii: Yerköy'dedir. Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1749).

ADI NEREDEN GELİYOR?

İlin adının kaynağı hakkında çeşitli söylentiler vardır. Bunlardan birine göre kent XVIII. yy.'da Çapanoğulları'ndan Ömer Cebbar Ağa tarafından kuruldu. Söylentiye göre Çapar Ömer önderliğindeki aşiret Horasan'dan kalkıp şimdiki Yozgat yörelerine gelmiş ve burada küçük bir kasaba kurmuştu. Kasabaya otlak ya da sürü anlamındaki yoz ile kent anlamındaki "gat" sözcükleri birlikte kullanılarak otlak kenti anlamındaki Yozgat adı verilmişti. Cumhuriyetten sonra il olduğunda Yozgat, il merkezinin adı olarak korundu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1650 Hititler	1318 İlhanlılar
M.Ö. 1170 Frigler	1340 Eretna Beyliği
M.Ö. 676 Kimmerler	1381 Kadı Burhaneddin'in
M.Ö. 600 Lidyalılar	egemenliği
M.Ö. 546 Persler	1398 Osmanlılar
M.Ö. 85 Romalılar	1402 Timur egemenliği
395 Bizanslılar	1408 Osmanlılar
1075 Danişmendliler	27 Haziran 1920 Çapanoğlu
1175 Selçuklular	ayaklanması.

TARİHİ:

Yozgat, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Danişmendliler, Selçuklular, İlhanlılar, Eretna Beyliği ve Kadı Burhaneddin'in hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Yıldırım Bayezid şehri Osmanlı topraklarına kattıysa da bu uzun sürmedi. 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilince Timur bölgeye hakim oldu. 1408'de Çelebi Mehmed Yozgat'ı tekrar Osmanlılara bağladı. Yozgat Celâlî ayaklanmaları ile çalkalandı. Celâlî elebaşılarından Hayalioğlu Mehmed 1 yıl süreyle devamlı olarak Yozgat'ı yağmaladı (1603-1604). Bölge Çapanoğulları'nın idaresine verilince şehirde sükûnet sağlandı. Yozgat Osmanlılara bağlanınca başlangıçta Eyalet-i Sivas'ın sınırları içine alındı. 1831'de de Bozok (Yozgat) adı ile yine Eyalet-i Sivas içinde

yer almaktaydı. 1846'da eyalet oldu. 1867'de liva haline getirilerek Ankara vilayetine bağlanmıştır. Bu durumu 1918'e kadar korudu. Cumhuriyetten sonra il oldu. 25 Haziran 1927'de de Bozok ilinin adı Yozgat olarak değiştirildi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA YOZGAT

Yozgat I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Buna rağmen 8-27 Haziran 1920 tarihinde gerçekleşen Çapanoğlu Ayaklanması ile Kuva-yı Milliye'yi oludukça güç bir durumda bırakmıştır. Kendisine Halife Orduları Komutanı ünvanını veren Çapanoğlu Celal Yozgat'ı işgal etti ve şehri padişah adına yönetmeye başladı. Kuva-yı Seyyare adı verilen Çerkez Ethem kuvvetleri ayaklanmayı 27 Haziran 1920 tarihinde bastırabildiler.

İLÇELERİ:

- AKDAĞMADENİ
- BOĞAZLIYAN
- ÇAYIRALAN
- ÇEKEREK
- SARIKAYA
- SORGUN
- ŞEFAATLİ
- YERKÖY

AKDAĞMADENİ: İlçenin doğusunu ormanlar, batısını verimli ovalar kaplar. Ekonomisi tarla tarımına, hayvancılığa ve ormancılığa dayanır. İlçede kurşun ve çinko da çıkarılır.

BOĞAZLIYAN: İlin güneyinde, Yozgat şehrine 120 km. uzaklıkta yer alır. 2 bucağı ve 41 köyü vardır. Boğazlıyan Çayı'nın suladığı geniş bir düzlükte kurulan ilçenin ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi ve hayvancılık yapılır.

ÇAYIRALAN: İlin güneydoğu ucunda, Yozgat şehrine 119 km. uzaklıktadır. İlçenin ortasından Pınar Deresi geçer. Kuzeybatı ve güneydoğusu ormanlıktır. 1 bucağı ve 31 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

ÇEKEREK: İlin kuzeydoğu ucunda, Yozgat şehrine 88 km. uzaklıktadır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 100 köy vardır. İlin en az gelişmiş ilçesi olan Çekerek'in ekonomisi tarıma dayanır.

SARIKAYA: Yozgat'ın 81 km. güneydoğusunda yer alır. 1 bucağı, 57 köyü vardır. Güllerözü Deresi'nin kuzey kıyısında geniş bir düzlüğe kurulan ilçenin ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

SORGUN: Nüfus bakımından ilin en büyük ilçesi olan Sorgun, Merkez İlçe'nin 35 km. doğusunda yer alır. İlçeye bağlı 1 bucak ve 100 köy vardır. Sorgunözü ve Evmir çaylarının suladığı geniş vadileri bulunan Sorgun'un ekonomisi tahıl ekimine, bağcılığa ve hayvancılığa dayanır.

ŞEFAATLİ: Yozgat şehrinin güneyinde ve 63 km. uzağındadır. Bucağı olmayan ilçenin 44 köyü vardır. Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. İlçeden demiryolu geçer.

YERKÖY: İlin batısında, Yozgat'a 41 km. uzaklıktadır. 1 bucağı ve 54 köyü vardır. Yerköy'den demiryolu geçer ve ilçe Yozgat'ın istasyonu durumundadır. Bu yüzden ticaret canlıdır. İlin en büyük ve verimli ovası da buradadır. Ekonomisi tahıl ekimine, sebzeciliğe, bağcılığa ve hayvancılığa dayanır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	86.932	36.349	50.583	2.039	43
Akdağmadeni	64.076	10.192	53.884	2.053	31
Boğazlıyan	55.807	10.827	44.980	2.129	26
Çayıralan	34.089	6.047	28.042	1.445	24
Çekerek	64.669	5.517	59.152	1.634	40
Sarıkaya	41.073	7.377	33.696	976	42
Sorgun	80.199	19.292	60.907	1.769	45
Şefaatli	32.609	7.670	24.939	833	39
Yerköy	44.979	21.026	23.953	1.245	36
Toplam	504.433	124.297	380.136	14.123	36

EKONOMİSİ

Tarım: Yozgat ilinin ekonomisi tarıma dayanır. Faal nüfusun yüzde 80'i tarım kesiminde çalışır. Yozgat'ta en çok tahıl ekimi yapılır. İlde 718.500'den buğday, 13.500 ton arpa, 36.000 ton çavdar, 38.500 ton mercimek, 260.000 ton şekerpancarı, 37.000 ton patates, 20.500 ton soğan, 15.000 ton elma, 43.000 ton üzüm, 46.000 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde halen 6.000 karasaban mevcuttur. Bunun yanında ilde 9.500 adet traktör de vardır.

Hayvancılık: İlde geniş meralar bulunduğu için hayvancılık yaygındır. Besi hayvancılığı gelişmemiştir. En çok koyun, sığır ve keçi yetiştirilir. İlde 1.020.000 koyun, 102.000 kılkeçisi, 76.800 tiftikkeçisi, 125.000

inek, 73.000 dana, 684.000 tavuk-horoz, 133.000 hindi beslenir. Ayrıca 21.000 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 98.800 ton süt, 3.200 ton et, 138.400 adet deri, 307 ton bal, 53.000 adet yumurta elde edilir.

Sanayi: Yozgat sanayi bakımından gelişmemiş bir ilimizdir.

Madenler: Yozgat yeraltı kaynakları bakımından çok zengin değildir. Akdağmadeni ilçesinde çinko ve kurşun, Sorgun'da kömür çıkarılır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yozgat'ta zengin bir halk müziği ve oyun kültürü vardır. İl uzunhava bölgesindedir. Yörede kullanılan halk müziği araçları ise divan, bağlama, tambura, cura, kaval, davul, tef, kaşık ve zildir. **Giyimi:** Geleneksel kadın giyiminde üçetek, altına don ya da büzmeli şalvar giyilir. Delme yelek ya da salta, bunun daha uzun ve kollusu libade pullu ya da kudası fes, tepelik üstüne yazma, kadife aba, gümüş kemer, etekcek denen önlük, yün çorap, lapçın kundura ve çarık diğer kıyafetler arasındadır. Erkek giyimi ise kudazı, fes ya da kefiye, yakasız mintan, geniş kollu hırka, kolsuz salta ve yelek ceketi andıran bol dikimli aba ve zıpkadan oluşur.

Vurma oğlan vurma ben de vuruldum
Ağ ellerim çarpa çarpa yoruldum
İmdat içün direklere sarıldım
Vurma dinsiz oğlan ben sana n'ettim

Ağır mallarını ele mi sattım
Yoksa namusuna hille mi gattım
Vurma dinsiz oğlan gelini vurma
Gannıdır ellerin sözüne uyma

Celal Atik

YOZGAT'IN ÜNLÜLERİ:

Akın, Gülten (1933 - ozan- yazar), Akif Paşa (1787- 1845 - devlet adamı), Atik, Celal (1918 - 1979 - antrenör), Bahadınlı, Yusuf Ziya (1927 - yazar), Erdiren, Şükrü (1914 - ressam), Kafaoğlu, Adnan Başer (1926 - maliyeci), Özer, Yusuf Ziya (1870 - 1947 - bilim adamı), Sayar, Abbas (1923, şair), Süray, Saffet (1914 - 1983 - matematikçi), Tüfekçi, Nida (1929 - saz sanatçısı), Yürükoğlu, Atalay (1928 - bilim adamı).

YOZGAT'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (km)
Ankara	221
Çorum	102
İstanbul	662
İzmir	807
Kayseri	201
Kırşehir	114
Sivas	216
Tokat	226

KARADENİZ

BÖLGESİ

- Amasya
- Artvin
- Bolu
- Çorum
- Giresun
- Gümüşhane
- Kastamonu
- Ordu
- Rize
- Samsun
- Sinop
- Tokat
- Trabzon
- Zonguldak

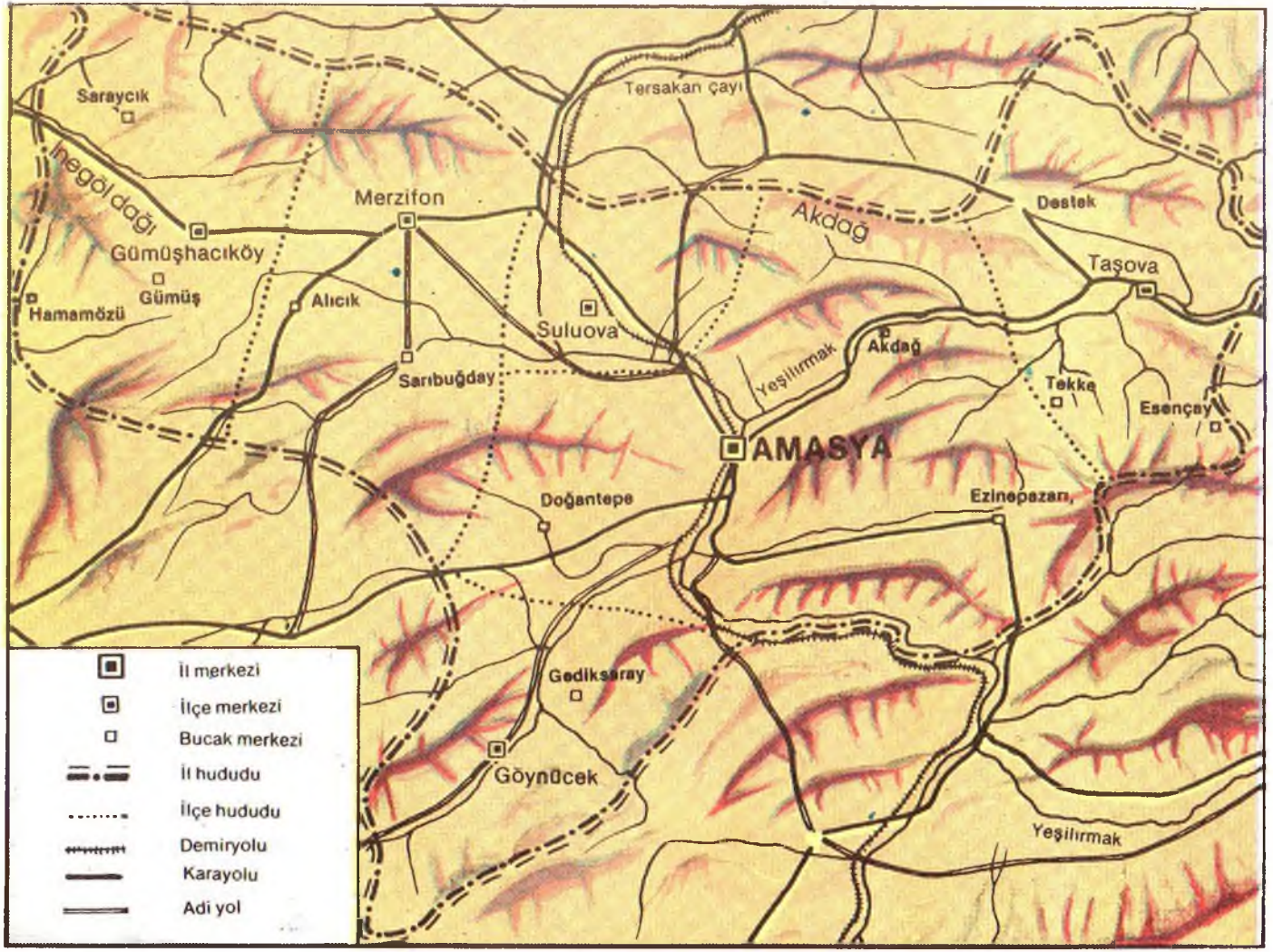
Saraycık
İnegöl dağı
Gümüşhacıköy
Gümüş
Hamamözü
Alıcık
Merzifon
Sarıbuğday
Suluova
Tersakan çayı
Akdağ
Destek
Taşova
Akdağ
Yeşilırmak
Tekke
Esençay
AMASYA
Doğantepe
Ezinepazarı
Gedikkaray
Göynücek
Yeşilırmak
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol

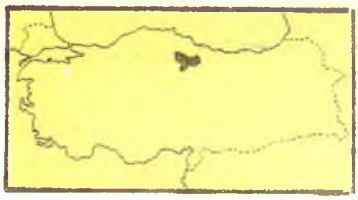

AMASYA

OTOMATİK TELEFON KODU:3781
İL TRAFİK KODU:05

Coğrafî Konumu: 35° 03' ve 36° 02' doğu boylamları ile 39 ° 50' ve 41° 02' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 5.520 km². **Yeri:** Kuzeyinde Samsun, doğusunda Tokat, güneyinde Yozgat, batısında Çorum vardır. **Nüfusu:** 341.287. **Nüfus Yoğunluğu:**62. **İlçe Sayısı:** 5: Göynücek, Gümüşhacıköy, Merzifon, Suluova, Taşova. **Bucak Sayısı:** 18. **Köy Sayısı:** 360. **Toprakları:** %54 dağlar, %23.9 platolar, % 19.6 ovalar, %2.5 vaylalar. **Dağları:** Akdağ (Taşlıtepe), Sakatar Dağları (Camitepe), Karaömer Dağı, Tavan (Tavşan) Dağı, (Gökoluk Tepesi), İnegöl Dağı Çakırdağı. **Ovaları:** Suluova, Taşova, Gümüşova. **Akarsuları:** Yeşilırmak, Deli Çayı, Çekerek Irmağı, Zara Deresi, Tersakan Çayı. **Gölleri:** Borabay Gölü (Kocagöl). **Eğitim Oranı:** % 70. **İlkokul sayı:** 449 .**Ortaokul Sayısı:** 30. **Lise Sayısı:** 8. **Kütüphane Sayısı:** 5. **Fabrika Sayısı:** 8. **Firma Sayısı:**32. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mısır, patates, şeker pancarı, tütün, pamuk, sebze, meyve, koyun, keçi, ipekböceği, arı). **Üretim** (Tuğla, kiremit, un, lastik ayakkabı, meyve, sebze suyu). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 10.096.

DAĞLAR

Akdağ: Suluova'nın doğusundadır. Karaömer Dağları'nın uzantısı görünümündedir. En yüksek noktası Taşlıtepe (2.058 m.)dir.

Çakırdağı: İlin güneybatısındadır. En yüksek noktası 1.118 m.dir.

İnegöl Dağı: Gümüşhacıköy'ün güneybatısındadır. En yüksek noktası 1.873 m.dir.

Karaömer Dağı: Sulova'nın doğusundadır. Dağın bir bölümü Samsun topraklarındadır. En yüksek noktası 1.959 m.dir.

Sakarat Dağları: İlin güneydoğusundadır. En yüksek noktası Camitepe (1.956 m.)dir. Yeşilırmak'ın bazı kolları dağ üzerindedir.

Tavan (Tavşan) Dağı: Merzifon ilçesinin kuzeyindedir. En yüksek noktası Gökoluk (1.909 m.)tur.

OVALAR

Gümüşova: İlin günevindedir. Yüzölçümü 100 km²'dir.

Suluova: İlin ortasındadır. Yüzölçümü 800 km²'dir. Amasya ilinin en büyük düzlüğüdür. Tersakan Çayı boyunca uzanır.

Taşova: İlin doğusundadır. Yüzölçümü 200 km²'dir. Ovayı ortasından geçen Yeşilırmak sular.

AKARSULAR

Deliçayı: Sarayözü'nün doğusundan doğar. Karıncalık ve Ebes derelerinin birleşmesiyle oluşur. Dadı kövü yakınında Yeşilırmak'a katılır. Yaz aylarında suyu azalır.

Çekerek Irmağı: Yeşilırmak'ın üç önemli kolundan biridir. Çorum Çayı ile birleştikten sonra Ovasaray önlerinde Yeşilırmak'a katılır.

Tersakan Çayı: Canik Dağları'nın güneyinden doğan suların birleşmesinden oluşur. Kuzeye değil, güneye aktığı için bu adı almıştır. Solhan Suyu ile birleştikten sonra Ziraat Köprüsü yakınında Yeşilırmak'a katılır.

Yeşilırmak: Amasya Ovası ve Taşova'yı sulayan ırmağa Çekerek Irmağı, Çorum ve Tersakan çayları, Yeşilçay, Kumlucadere ve Kovalıdere katılır. Irmak ilin simgesidir.

Zara Deresi: Kavacık köyü tepelerinden doğar. Suluk Deresi'ni aldıktan sonra Gözlek kövü yakınında Çekerek Irmağı'na katılır. Zara ve çevresinin sulanmasında kullanılır.

GÖLLER

Borabay Gölü (Kocagöl): Yüzölçümü 2 km²'dir. En derin yeri 10 m.dir. Suyu berrak olmasına rağmen, gölde balık azdır. Gölün çevresi mesire yeridir.

İKLİMİ:

İlde ılıman iklim hâkimdir. Bazen İç Anadolu kara ikliminin, bazen de Karadeniz ikliminin etkisi görülür.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 13.9°C'dir. En soğuk ge-

çen ay Ocak, en sıcak geçen ay ise Temmuz'dur.

Yağış: Yıllık yağış ortalaması 411.6 mm.dir. En çok yağış düşen ay Ocak, en az yağış düşen ay Ağustos'tur.

Rüzgâr: İlde kuzeydoğu rüzgârı hâkimdir. Bunu güneybatı rüzgârı izler. Ortalama rüzgâr hızı ölçülememiştir. En hızlı rüzgârı 33.0 m/sn. ile batıdır.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengin değildir. Keklik, karaca, yaban keçisi, domuz, ayı, kurt, tavşan, vaşak ve sansar belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının %54'ü meralardan, %16'sı orman ve fundalardan, %30'u ekili-dikili alanlardan oluşur. Ormanlar ilin kuzeyindedir. Yüksek kesimlerde iğne yapraklı, daha aşağı kesimlerde yapraklarını döken ağaçlara rastlanır. Köylerin yarısı orman içi köyleridir.

SAYFİYE YERLERİ:

Borabay Gölü: Amasya'ya 65 km. uzaklıktadır. Gölün çevresi ormanlıktır. **Sarlayuk Şelalesi:** Doluca köyünün güneyindedir. Piknik yeridir. **Çakallar Mesiresi:** Şehrin güneyindedir. Piknik yeridir. Bağ evleriyle ünlüdür. **Gölbaşı:** İlkbaharda şehrin en önemli piknik yerlerinden biridir. **Ziyaret Kasabası:** Şehre 7 km. uzaklıktadır. Bölgede Roma mezarları vardır. **Terziköy Kaplıcası:** Şehre 27 km. uzaklıktadır. Suyu sempatik sinir sistemine, romatizma, mide ve böbrek hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Amasya Müzesi: 1925'te kuruldu. Müzede Hitit, Frig, İskit, Yunan, Roma, Selçuk, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalma çeşitli seramikler, savaş eşyaları ve paralar bulunmaktadır. **Amasya Kalesi:** Harşane Dağı'nın üzerindedir. Pontus Kralı Mitridates tarafından yaptırılmıştır. **Erguna Kalesi:** Ergun Amas tarafından yaptırılmıştır. **Azeriler Camii:** Mir Hasan Efendi yaptırmıştır (1887- 1893). Bayezidpaşa Mahallesi'ndedir. **Bayezid Camii:** II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır (1482-1486). **Burmalı Minare Camii:** Şehrin güneyindedir. Selçuklu Emiri Necmeddin Farruh'un yaptırdığı sanılmaktadır (1237-1247). **Gök Medrese Camii:** Gök Medrese Mahallesi'ndedir. Amasya beylerbeyi Emir Seyfeddin Torumtay yaptırmıştır (1266- 1267). **Hatuniye Camii:** II. Bayezid'in eşi Bülbül Hatun tarafından yaptırılmıştır (1510). **Bayezid Medresesi:** 1486'da Osmanlı Sultanı II. Bayezid tarafından yaptırılmıştır. **Bimarhane:** İlhanlı Sultanı Olcayto'nun eşi İlduş Hatun adına yaptırılmıştır (1308). Bu hastahane özellikle akıl hastahanesi olarak kullanılmıştır. **Çelebi Mehmed Medresesi:** Merzifon'dadır. I. Mehmed tarafından yaptırılmıştır (1415). Sultan Mesud Türbesi: XII. yüzyıl Selçuklu eserlerindendir. Türbede Sultan I. Mesud'un sandukası vardır. **Torumtay Türbesi:** Amasya Emiri Seyfeddin Torumtay tarafından yaptırılmıştır (1278). **Bedesten:** II. Bayezid'in kaptağası Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır (1483). Merzifon'daki Bedesten ise XVII. yüzyılda yapılmıştır. **Büyük Hamam:** Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1658). **II. Bayezid Anıtı:** 1916'da yapılmıştır. Dört köşeli mermer bir sütun halindedir. **Çağlayan Köprüsü:** Şehre 5 km. uzaklıktadır. Danişmendoğlu İltekin Gazi tarafından yaptırılmıştır. **Kuş Köprü:** Şehrin kuzeydoğusundadır. II. Gıyaseddin Mesud'un kızı Hundi Hatun tarafından yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Amasya adının Helenistik dönemden geldiği sanılmaktadır. Bazı kaynaklara göre Amasya M.Ö. 2000 yıllarında burada yaşayan Amasia krallarından Amas tarafından kurulmuş ve onun adından dolayı günümüze (Amasya) olarak gelmiştir. Bazı söylentilere göre ise Amasya'nın ilk adı Medinet-ül Ülkeme, yani akıl ve bilgi sahiplerinin şehridir. Bir diğer görüşe göre ise Amasya'nın eski adı Elmalar diyarı anlamına gelen (Elmasiye)'dir.

TARİHİ:

Amasya Hititler, Frigler, Lidyahlar, Persler, Pontus Krallığı, Bizanslılar, Emeviler, Selçuklular ve İlhanlılar'ın hakimiyeti altında kalmıştır. 1388'de Yıldırım Bayezid Amasya'yı Osmanlı topraklarına kattığını ilan etti. 1398'de Şehzade Çelebi Mehmed Amasya valiliğine tayin edildi. Amasya şehzadelerin vali olarak tayin edildiği bir sancaktı. Osmanlı padişahlarından I. Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murad, I. Ahmed, II. Mehmed, II. Bayezid, II. Ahmed, II. Murad, I. Mustafa ve III. Murad Amasya sancağının valiliğini yapmışlardır. 1415, 1555 ve 1773 yılların da Amasya büyük depremlerle yerle bir oldu Tanzimat'tan sonra Sivas'a bağlı bir sancak merkezi 20 Nisan 1924 yılında ise il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1900-1200 Hititler
M.Ö. 1200-700 Frigler
M.Ö. 700-650 Kenmerler
M.Ö. 650-585 Lidyalılar
M.Ö. 533-333 Persler
M.Ö. 301-26 Pentus Krallığı
395 Bizanslılar
708, 712, 176, Emevi İşgali
1166-1243 Selçuklular
1335-1341 İlhanlılar
1389 Osmanlı hakimiyetinin başlaması
21 Haziran 1919 Amasya görüşmeleri
20 Nisan 1924 Nisan 1924 Amasya'nın şehir olması

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA AMASYA:

Amasya'nın Millî Mücadele'de büyük bir yeri vardır. Vatanın parçalanmaz bir bütün olduğunun yazılı ilk delili olan Amasya Tamimi 21-22 Haziran 1919'da hazırlandı. Ayrıca İstanbul hükumetinin Ankara hükûmetini resmî olarak tanıması olan Amasya görüşmeleri bu şehirde yapıldı (20 Ekim 1919-22 Ekim 1919). Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da kaldığı sürece düşman işgaline karşı halkı teşkilâtlandırmak için bütün Anadolu ile haberleşerek Millî Mücadele'nin hazırlıklarını sürdürdü.

İLÇELERİ:

- GÖYNÜCEK
- GÜMÜŞHACIKÖY
- MERZİFON
- SULUOVA
- TAŞOVA

GÖYNÜCEK: İl merkezinin 45 km. güneybatısındadır. 1 bucağı ve 39 köyü vardır. Amasya'nın en az gelişmiş ilçesidir. Orman bakımından, yeşillikler içinde olan bu ilçenin ekonomisi tarıma, özellikle tahıl ve şekerpancarı ekimine dayanır. 1954'de ilçe olmuştur.

GÜMÜŞHACIKÖY: İlin batısında, devlet karayolunun üzerinde, bağ ve bahçeler arasında şirin, oldukça modern bir ilçedir. Düzgün ve geniş yolları, güzel bir parkı vardır. 3 bucağı (Gümüş, Hamamözü ve Saraycık bucakları) ile 57 köyü vardır. Gümüşhacıköy'ün ekonomisi tarıma ve sanayi işletmelerine dayanır. İlçede tahıl, tütün ekimi ile meyvecilik ve sebzecilik yapılır. Orman içinde olduğu için orman ürünleri de önemli bir gelir kaynağıdır. Un fabrikası, Kendir İp Fabrikası, tütün iş-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	113.671	48.066	65.605	1.718	66
Göynücek	22.305	2.285	20.020	569	39
Gümüşhacıköy	46.924	13.492	33.432	819	57
Merzifon	62.133	32.130	30.003	939	66
Suluova	39.394	25.709	13.685	465	85
Taşova	56.860	6.395	50.465	1.010	56
Toplam	341.287	128.077	213.210	5.520	62

leme atölyesi, traktör römorku, kamyon kasası ve at arabaları yapan atölyeleri vardır.

MERZİFON: Amasya'nın nüfus bakımından en büyük ilçesidir. 2 bucağı ve 59 köyü vardır. Ekonomisi tahıl, şekerpancarı tarımına, meyveciliğe ve ormancılığa dayanır. Küçük imalat sanayi de oldukça gelişmiştir.

Merzifon, Türklerin Anadolu'da kurduğu en eski şehirlerden biridir. Selçuklulardan ve Bizanslılardan çok önce buraya gelen Hun Türklerinden Bar Sevinç tarafından kurulmuştur. Önceleri adı Barsivan idi. Sonraları Marsivan ve nihayet Merzifon olmuştur. Selçuklular ve Osmanlılar döneminden kalan eserler çoktur. İlçenin hastanesi, lise ve ortaokulları, kütüphane ve müzesi vardır.

SULUOVA: Amasya ilinde nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçedir. 40 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanmakla birlikte önemli sanayi kuruluşları da vardır. Bunların başında Şeker Fabrikası, Linyit Kömür İşletmeleri, Et Kombinası gelir. Tahıl, şekerpancarı ekilir. Sebze ve meyvecilik oldukça ileridir. Besi hayvancılığı da gelişmiştir. 1902'de bucak, 1957'de ilçe olmuştur. Lise, ortaokul ve bütün köylerinde ilkokul vardır. Sağlık merkezi, kütüphanesi bulunmaktadır.

TAŞOVA: Amasya'nın yüzölçümü bakımından en büyük ilçesidir. 3 bucağı ve 55 köyü vardır. Çok verimli bir ovanın kenarında yeralır. Tahıl, tütün ve meyve tarımı yapılır. Taşova tütününün kalitesi çok yüksektir. Taşova, 1952'de ilçe olmuş ve Amasya'ya bağlanmıştır.

EKONOMİSİ:

Tarım: İl nüfusunun büyük bölümü geçimini tarımdan sağlar. İldeki sanayi tarıma bağlıdır. Ticaret de büyük ölçüde tarımsal ürünlerin satışı ile sınırlıdır. Yeşilırmak ve kolları Amasya toprağını verimli hale getirmiş yüzyıllardır bu yörede çok çeşitli ürünler yetişmesini sağlamıştır. Tarım ürünlerinin çeşitli olmasının bir diğer nedeni ise şehrin hem İç Anadolu hem de Karadeniz bölge iklimlerini iç içe yaşaması ikisinin ortasında kalmasıdır. Şehirde şekerpancarı, kenevir, baklagiller (mercimek, nohut) yetiştirilir. Bağ bahçe tarımı yapılır. Sebzecilik önemli bir geçim kaynağını oluşturur. (Seracılık ve turfandacılık da yapılır). 177.000 ton buğday 55.000 ton arpa, 6.500 ton mercimek, 545.500 ton şekerpancarı, 39.000 ton soğan, 11.700 ton patates, 17.800 ton elma, 14.500 ton üzüm, 31.500 tonu domates olmak üzere 81.000 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 6.540 tane traktör vardır.

Hayvancılık: Amasya da mera hayvancılığı gelişmiştir. Hemen her ailenin birkaç baş koyunu, ineği, tavuğu vardır. Hayvancılık geleneksel yöntemlerle uygulanır. Bazı yerlerde besi hayvancılığı da yapılır. En çok koyun, keçi ve sığır beslenir. Ayrıca tavukçuluk ve arıcılık da yapılır. Eskiden önem taşıyan ipekböcekçiliği ve kozacılık önemini yitirmiştir. İlde 362.000 koyun, 123.500 kılkeçisi, 89.800 inek, 19.000 eşek 450.950 tane tavuk-horoz beslenir. Ayrıca 14.500 tane arı kovanı mevcuttur. Bu hayvanlardan 74.700 ton süt, 3.900 ton et, 192.000 adet deri, 89 ton bal, 29.000 tane yumurta elde edilir.

Madenler: Amasya'da linyit, manganez, kurşun, antimuan, barit, krom, amyant ve demir vardır. İki büyük linyit işletmesi vardır. Bunlar Yeni Çeltik kömürü ve Madencilik A. Ş. ile Eski Çeltik Kömür İşletmesi'dir. Yeraltı zenginlikleri bakımından önemli kaplıcaları Terziköy Kaplıcası, Gözlek Kaplıcası ve Hamamözü Kaplıcası'dır.

Sanayi: 1950 yılına kadar Amasya'nın sanayi atölye tipi küçük imalathanelerden oluşmaktaydı. Pancar ekiminin çoğaltılması, Pancar ekiminin İstihsal Kooperatifi'nin kurulması ve başta şeker olmak üzere çeşitli fabrikaların açılmasıyla sanayileşme gittikçe hızlanmıştır. Bu arada Devlet Su İşleri ve Karayolları'nın enerji sulama ve karayolu yatı-

rımları ilde sanayinin gelişimi için gerekli önkoşulları hazırlamıştır. Amasya'da Şeker Fabrikası'nın dışında şu fabrikalar bulunur. Amasya Meyve- Sebze Suları Gıda Sanayi A.Ş., Et ve Balık Kurumu Suluova Et Kombinası, 8 un fabrikası ve 3 tütün işleme atölyesi.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Amasya halk müziğinde türkü söyleme geleneği devam etmektedir. Sanat müziği çalışmaları da vardır. Yörede Azeri müzik üslubunun özelliklerine de rastlanır. Aşık tarzı deyişler ve ezgiler de Amasya müziğinde önemli bir yer tutar. Kadınlar arasında ezgili ağıt yakımı yaygındır. Davul, zurna, tef, kaşık, zil, tambura geleneksel çalgılardır. Oyunları: Oyunlar genellikle halay biçimindedir. Başlıcaları Alay Halayı, Çerkez Halayı, Laz Halayı, Dallike Oyunu, Sinsin Halayı, Üçayak, Sallama, Yelleme Halayı, Kustaklı vb.'dir. Halay dışında en sık oynanan oyun paçalı çiftetellisidir. Bütün bunların dışında Amasya ve yöresinde seyirlik oyunlar da oynanır. Giyim- Kuşam: Kadınlar başlarına kofi denilen bir tepelik takarlar. Kofinin üzeri boncuklarla süslü olup bir sıra altın dizilir. Üzerlerine kırtöske denilen boyu bele kadar inen ceket giyerler. Bazı yörelerde dere denilen uzun kollu belden aşağısı geniş ve çift etekli bir kıyafet giyilir. Amasya kadınlarının çorapları renkli ve desenlidir. Ayaklarına çarık giyerler. Erkekler tiftikten örülmüş kapak ve küllük denilen başlıklar takarlar. Üzerlerine aba giyip bellerine acem kuşağı takan erkekler pantolon olarak dövme kıldan yapılmış şal diye tabir edilen şalvar giyerler. Ayaklarında tiftik ve yünden örme çorapla çarık kullanırlar.

TÜRKÜLERİ:

Gız:
Allaltun elli altın aldım çıhdım
Balamın evünü yıhdım
İşte tezce yanına geldim
Ağam oğlan beyim oğlan
Gah edelim dolan oğlan
Oğlan:
Bir ahtım var nalı yohtur
Üstündde cudarı çohtur
Üç günnükden yemi yohtır
Türkmen gızı dan yıldızın
Ateşin yahar bizi
Gız:
Bir anam var yolu bilmez
Babamın gözleri görmez
Gomşulardan kimse gelmez
Gah gedelim ağam oğlan
Ağam oğlan beyim oğlan
Ağam oğlan beyim oğlan
Sar gedelim dolan oğlan
Oğlan:
Öküzümü dört etmişem
Tohumu yere şaşmıcam
Ikrar şarabım işmişem
Get gelmenem Türmen gızı
Türmen gızı, dağ yıldızı
Ateşin vandırır bizi

AMASYA'NIN ÜNLÜLERİ:

Ahmedî (1413 - ?, divan edebiyatı şairi), Aşıkpaşazade (1393-1481 tarihçi), Cudi, İbrahim (1850 - 1932 şair), Çağan, Sermet (1923 - 1970) oyun yazarı, oyuncu, yönetmen), Danişmend, İsmail Hakkı (1891-1962 yazar, tarihçi), Gürbüz, Sadık (1950 - sanatçı), Merzifonlu, Kara Mustafa Paşa (1634 - 1683 devlet adamı), Oral, Tan (a1937- karikatürcü).

AMASYA'YA NASIL GİDİLİR?

ŞEHİR	Karayolu (Km)	Demiryolu (KM)
Adana	673	766
Ankara	336	823
Erzincan	388	601
İstanbul	700	1.400
Kars	791	1.032
Kayseri	371	443
Samsun	130	133

KARADENİZ
Kemalpaşa
Muratlı
Camili
Meydancık
Veliköy
Hopa
Borçka
Karçal dağı
Şavşat
Arhavi
Ortacalar
Ortaköy
Murgul (Göktaşı)
ARTVİN
Yalnızçam dağı
Ardanuç
Zeytinlik
Tütünlü
Şenköl
Öğdem
Demirkent
Yusufeli
Kılıçkaya
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

ARTVİN

OTOMATİK TELEFON KODU: 0581
İL TRAFİK KODU: 08
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî Konumu: 40°35' ve 41°32' kuzey enlemleri ile 47°07' ve 42°26' doğu boylamları arasında. Yüzölçümü: 7.436 km², Yeri: Kuzeydoğusunda SSCB, güneydoğusunda Kars, güneyinde Erzurum, batısında Rize vardır; Nüfusu: 228.997; Nüfus yoğunluğu:31; İlçe Sayısı:6: Ardanuç, Arhavi, Borçka, Hopa, Şavşat, Yusufeli, Bucak sayısı: 21, Köy sayısı: 304. Toprakları:%79.8 dağlar, %0.2 ovalar, %1.6, yaylalar, %18.4 platolar, Dağları: Kaçkar Dağı, Kükürt Dağı (Marsis Tepesi), Gül Dağı, (Boğa Tepesi), Alacadağ, Balıklı Dağı, Karçal Dağı. Akarsuları: Çoruh Irmağı, Oltu Çayı, Tortum Çayı, Murgul Deresi, İskale Suyu, Deviskel Deresi, Kalaskur Deresi, Berta Deresi, Ardanuç Suyu. Gölleri: Karagöller, Akgöl; Eğitim oranı: % 67, İlkokul sayısı: 512, Ortaokul sayısı: 45, Lise sayısı: 8, Kütüphane sayısı: 1, Fabrika sayısı: 6, Firma sayısı: 706, Ekonomi: Tarım (Mısır, arpa, buğday, pirinç, patates, fasulye, yem bitkileri, zeytin, turunçgiller, çay, sığır, koyun, kıl keçisi, arı) Maden Bakır Üretim (Sülfirik asit, çay, kereste). Kişi başına yıllık geliri: 24,600 TL.

DAĞLAR

Gül Dağı: Kükürt Dağı'nın kuzeyindedir. En yüksek noktası 3.131 m. ile Boğatepe'dir.

Kaçkar Dağı: Artvin, Rize ve Erzurum sınırlarının birleştiği noktadadır. En yüksek noktası 3.932 m.dir. Karadeniz kıyı dağları üzerindeki en büyük buzul buradadır.

Karçal Dağı: Borçka ilçesinin doğusundadır. En yüksek noktası 3.428 m.dir.

Kükürt Dağı: Doğu Karadeniz Dağları'nın uzantısı olup, Artvin-Rize il sınırı üzerindedir. En yüksek noktası 3.131 m. ile Marsistepe'dir.

Bu dağlardan başka bölgede Alacadağ (2.894 m.), Balıklı Dağı (1.897 m.), Çadır Dağı ve Yalnızçam Dağı (2.957 m.) vardır.

OVALAR

İlde ova sayılabilecek düzlük alanlar oldukça azdır.

AKARSULAR

Ardanuç Suyu: Ardanuç ilçesinde birçok suyun birleşmesi ile oluşur. Bu suların arasında en önemlileri Horhot Suyu, Bulanık Deresi ve Ekşinar Deresi'dir. Ardanuç Suyu, Berta Deresi ile birleşir.

Berta Deresi: Karçal Dağları'nın, doğu yamaçlarından doğar. Kaynağındaki adı İmerhev Deresi'dir. Cerat Suyu ve Kaçkal Suyu'nu aldıktan sonra Berta Deresi adını alır. Ardanuç Suyu ile birleştikten sonra Çoruh Irmağı'na katılır.

Çoruh Irmağı: Erzurum'dan Artvin topraklarına girer. Oltu Suyu, Barhal Deresi ve Murgul Suyu'nu aldıktan sonra Muratlı bucağından Sovyetler Birliği topraklarına girer.

Deviskel Deresi: Karçal Suyu'nun Cuhumere bölgesinde Kaynarca Deresi ile birleşmesinden oluşur. Çoruh Irmağı'na katılır. Uzunluğu 20 km.dir.

İçkale Suyu: Cankurtaran Dağları'ndan doğar. Borçka'da Çoruh Irmağı'na katılan İçkale Suyu'nun uzunluğu 15 km.dir.

Klaskur Deresi: Cindiyat ve Medis dağlarının eteklerinden doğar. Aralık köyünü geçtikten sonra Çoruh'a karışır.

Murgul Deresi: Murgul yakınındaki İbkep Dağları'ndan doğar. Çoruh Irmağı'na katılan derenin uzunluğu 30 km.dir.

Oltu Çayı: Erzurum'dan Yusufeli ilçesi yakınından il topraklarına girer. Tortum Çayı ile birleştikten sonra Çoruh Irmağı'na katılır.

Tortum Çayı: Erzurum'dan il topraklarına girer. Yusufeli yakınlarında Oltu Çayı ile birleştikten sonra Çoruh Irmağı'na karışır.

GÖLLER

Akgöl: Şavşat yakınındadır. Suları derin olan gölde balık yaşamaz.

Dip Göl: Şavşat yakınındadır. Gölde balık yaşamaz.

Karagöller: 1-Horasan Dağı'nın dibindedir. Dipten kaynayan sularla

beslenen göl, oldukça derindir. Gölde bol alabalık vardır. 2-Kördevan Dağı'nın kuzey-batısındadır. Su düzeyi her zaman aynıdır. 3-2. Karagöl'ün 10 km. doğusunda, Bilbilan Yaylası'nın batısındadır. Gölde bol alabalık yaşar. 4-Şavşat'ın kuzeydoğusunda Arsiyan Dağı'nın güneyindedir. Yüzölçümü 30.000 m²'dir. Gölde bol alabalık vardır. 5-Borçka yakınlarında Aralık köyü sınırları içindedir. Yüzölçümü 50.000 m²'dir. Çevresi ormanlık olan göl çok derindir.

İKLİMİ:

İlin kıyı bölgelerinde ılık ve yağışlı bir iklim, yüksek bölgelerinde kışları soğuk ve karlı, yazları serin bir iklim, Çoruh Vadisi'nin tabanında ise az yağışlı, kışı sert olmayan bir iklim hüküm sürer.

Sıcaklık: Merkezde yıllık ortalama sıcaklık 12.7°C'dir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış merkezde 645 mm., Hopa'da 2.068,8 mm.dir.

Rüzgâr: İldeki hâkim rüzgâr kuzeybatıdır. Ortalama rüzgâr hızı 1.5 m/sn.dir.

Hayvanlar: İl yabani hayvanlar açısından zengindir. Karaca, yaban keçisi, tavşan, domuz, kurt, çakal, tilki, ayı, porsuk, sansar, su samuru, keklik, ur kekliği, yaban horozu, çulluk, yaban ördeği, üveyik, sarıasma, sarısandal, karatavuk, ardıç kuşu, güvercin, alabalık, sazan, yayın balığı (murça) belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının büyük bir kısmı ormanlıktır. (1/3). Ormanlar daha çok kıyı kesimlerinde görülür. Kıyıdan içerilere gidildikçe ormanların yerini çayırlar alır. Vadi boyları bahçeliktir. Kıyılarda turunçgiller, zeytin, kıyı ile yüksek dağlar arasında ise meyva ağaçları çoktur. Ormanlar özellikle Borçka çevresinde ve kıyılarda büyük tahribata uğramıştır. Ladin, kayın, köknar, sarıçam, meşe ve kestane ormanlarındaki belli başlı ağaç türleridir.

SAYFİYE YERLERİ:

Kalfasör: Şehre 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Mersevan Düzlüğü: Şehre 18 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Soğuk suyu ile meşhurdur. Hatila Deresi: Şehre 25 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Alabalıklarıyla ünlüdür. Söğütlüefkar: Şavşat'a 15 km uzaklıkta bir piknik yeridir. Bölgeden bir günde 400 kişi faydalanabilir. Çifteköprüler: Borçka-Hopa yolu üzerindedir. Alabalıklarıyla ünlüdür. Plajları: Kopmuş Plajı, Kemalpaşa Plajı, Sarp Plajı, Belediye Plajı, Otingo Çermiği: Balcı köyündeki bir kaplıcadır. Zeytinlik Çermiği: Zeytinlik bucağındadır. Suyu mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelen bir içmedir. Ilıca Köyü Çermiği: Ilıca köyündedir. Suyu romatizma hastalıklarına iyi gelen bir kaplıcadır. Ciskaro Maden Suyu: Sehre 20 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Artvin Kalesi: 937'de Gürcü (Bağdat) Kralı Büyük Oşet tarafından yaptırılmıştır. Boselt Kalesi: Okumuşlar köyü yakınındadır. Ardanuç Kalesi: Adakale köyü yakınındadır. V.yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Kolarçet Kalesi: Kolarçet köyü yakınındadır. X. yüzyılda yapıldığı tahmin edilir. Salihbey Camii: Arvin'dedir. Livana Sancak Beyi Salih Bey tarafından yaptırılmıştır. (1793). Altıparmak Kilisesi: Altıparmak köyündedir. Bugün cami olarak kullanılmaktadır. İşhan Kilisesi: Dağyolu (İşhan) köyündedir. 1008'de yapılmıştır. Bugün cami olarak kullanılır. Tibet Kilisesi: Cevizli köyü yakınındadır. Gürcü beyi Aşut Kuh tarafından yaptırılmıştır. Camandar Baba Türbesi: Ardanuç'a 12 km. uzaklıktadır. Bugün ziyarete açıktır. Çelebi Efendi Çeşmesi: Kethüda Çelebi Efendi'nin 1782'de Artvin'de yaptırdığı çeşmedir. Mehmed Bey Çeşmesi: 1809'da Mehmed Bey'in Artvin'de yaptırdığı çeşmedir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bugün Artvin denilen yerler M.Ö.'ki devirlerde Coroksi-Corok ve Kolkis olarak anılmış Osmanlı dönemindeyse şehre "Livane" denmiştir. Bugün Artvin adının anlamı bilinmemektedir. Önceleri "Artvani" olarak kullanılan sözcük Artvini şekline dönüşmüş, son olarak Artvin biçimini almıştır.

TARİHİ:

Artvin, Hurriler, Urartular, Kimmerler, Bizanslılar, Pakratlılar, Bağratlılar, Moğollar ve İlhanlılar'ın hakimiyeti altında kalmıştır. 1479'da başlayan Osmanlı hakimiyeti bölgeyi sukuneti getiremedi. Şehir birçok defa Osmanlı hakimiyetinden çıktı. 1551'de, şehir tamamıyle Osmanlı hakimiyeti altına girdi. 1578'den sonra Çıldır eyaletine, 1828'de bu eyaletin dağılmasıyla Erzurum eyaletine bağlandı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu şehir Ruslar'ın eline geçti ise de Edirne . Antlaşması ile tekrar Osmanlılar'a iade edildi (14 Eylül 1829). 93 Harbi'nde (1877-

1878) bölge tamamiyle Ruslar'ın eline geçti. Şehir 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile tekrar Osmanlılar'a verildi.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 2000-600 Hurriler
M.Ö. 1200-600 Urartular
M.Ö. 720 Kimmerler
536 Bizanslılar
531 Pakratlılar
853 Ortodoks Oğuz Beyliği
899 Bagratlılar
1240 Moğollar
1256 İlhanlılar
1479 Osmanlı hakimiyeti
1828-1829 Ruslar
1878 Ruslar
1915-1918 ruslar
17 Aralık 1918 İngilizler

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ARTVİN:

Mondros mütarekesi uyarınca İngilizler 17 Aralık 1918'de Batum ve Artvin'i işgal ettiler. İngilizler bölgedeki azınlıkları (Gürcüler) himaye ederek, güçlendirdiler. İngilizler Nisan 1920'de Artvin'i 1 Temmuz'da da Batum'u boşaltınca Gürcüler bölgeyi işgal ettiler. Şubat 1921'de Gürcistan hükûmeti Ankara'ya bir elçi tayin etti. TBMM Gürcistan'-dan Artvin ve Ardahan'ın boşaltılmasını istedi. Elçi oyalama siyaseti. güdünce Gürcistan'a önce bir nota ardından da ültimaton verildi. Bu ültimatom sonucu aynı gece Gürcistan Hükûmeti Artvin ve Ardahan'ı boşalttı.Ancak Batum bütün çabalara rağmenkurtarılamadı vé Aralık 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'yla Rus yönetimine bırakıldı.

İLÇELERİ:

- ARDANUÇ
- ARHAVİ
- BORÇKA
- HOPA
- ŞAVŞAT
- YUSUFELİ

ARDANUÇ: 1980 sayımında toplam nüfusu 21.945'ti.Bunun 3.377'si merkezde, 18.568'i bucak ve köylerde yaşar. 1 bucağı ve 49 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa ve tarıma dayanır. Buğday, mısır, tütün ve meyve yetiştirir. 1945'te ilçe olan Ardanuç'un ortaokulu, sağlık merkez,i kütüphanesi ve bütün köylerinde ilkokul vardır.

ARHAVİ: 1 bucağı 30 köyü vardır. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul vardır. 1954'de ilçe haline getirilmiştir. Rize-Hopa karayolunun üzerinde bulunur, aynı zamanda Artvin'in Hopa'dan sonra ikinci limanıdır. Ekonomisi tarıma, ormancılığa ve balıkçılığa dayanır. Çay, mısır, meyva, orman ürünleri başlıca gelir kaynağını oluşturur.

BORÇKA: Hopa-Artvin karayolunun üzerinde, Çoruh ırmağının kıyısındadır. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, kütüphanesi ve bütün köylerinde ilkokul vardır. 3 bucağı ve 40 köyü vardır. Fındık, tütün, mısır yetişir. Göktaş bucağı ve Damar köyünde çıkarılan bakır ilçe ekonomisine büyük katkı sağlar. Bakır madeni sayesinde hızla gelişen Göktaşı bucağının nüfusu Borçka'nın nüfusunu aşmıştır. Borçka 1921'de ilçe oldu. 1926'da tekrar bucak haline getirildi, 1928'de yeniden ilçe oldu.

HOPA: Artvin'in ve yörenin en güzel kıyı şehirlerinden biridir. Karadeniz kıyısındaki şehirleri birleştiren karayolunun üzerindedir, aynı zamanda Artvin'in en önemli limanıdır. İlçede çay, fındık, mısır, pirinç ve meyva yetiştirilir. Üretilen çay Kemalpaşa bucağındaki fabrikada işlenir. Hopa limanı, Kars, Ardahan ve Artvin ürünlerinin ve Murgul Bakır İşletmeleri'nden çıkarılan bakır ve piritin sevkedilmesini sağlar. İlcede bir termik santral vardır. Bu santral Hopa ve Arhavi'nin elektrik ihtiyacını karşılar. 1 bucağı ve 26 köyü vardır.

ŞAVŞAT: İlin en doğusundadır. 2 bucağı, 61 köyü vardır. İlçe, Şavşat suyu kıyısındadır. Büyük bir bölümü ormanla kaplı olup ormancılık ve hayvancılık en önemli çalışma alanlarıdır. Tahıl, patates, meyva ve çeşitli sebzeler yetiştirilir. Şavşat 28 Şubat 1921'de ilçe haline getirilmiş ve Ardahan'a bağlanmıştı. 7 Temmuz 1921'de ise Artvin iline bağlandı.

YUSUFELİ: 4 bucağı ve 53 köyü vardır. İlçe merkezinde lise, dört bucakta ortaokul sağlık merkezleri, kütüphaneler ve bütün köylerinde ilkokul vardır. Ekonomisi tarıma ve ormancılığa dayanır. Buğday, mısır, pirinç ve başta üzüm olmak üzere çeşitli sebze ve meyva yetiştirilir. Erzurum'un sebze, meyva ihtiyacını Yusufeli karşılar.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü (Km²)	Nüfus yoğ.
Merkez ilçe	29.964	14.307	15.657	1.052	28
Ardanuç	21.945	3.377	18.568	969	23
Arhavi	17.772	6.801	10.971	314	57
Borçka	43.601	4.548	39.053	1.168	37
Hopa	29.426	10.212	19.214	289	102
Şavşat	45.179	4.015	41.164	1.317	34
Yusufeli	41.110	2.948	38.162	2.327	18
TOPLAM	228.997	46.208	182.789	7.436	31

EKONOMİSİ:

Tarım: Faal nüfusun yüzde 80'i bu kesimde çalışmaktadır. En çok üretilen ürünler başta çay ve fındık olmak üzere buğday, arpa, patates ve üzümdür. İlin tarımsal yapısı çay üretiminin çoğalmasıyla canlılık kazanmıştır. Tarım arazisinin çok dar eğimli ve dağınık olması makineli tarım güçleştirmektedir. Gübreleme, sulama ve ilaçlama gibi işlemler yeterince uygulanamamaktadır. İlde 20 ton buğday, 11.000 ton mısır, 43.000 ton patates, 43.000 ton meyve, 19.900 ton çay, 3.140 ton fındık, 6.000 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçilemeyen ilde 14.900 karasaban, 300 traktör vardır.

Hayvancılık: Hayvancılık bitkisel üretimin yanında ikinci bir uğraş dalıdır. Arıcılık ve bal üretimi gelişmiştir. Türkiye bal üretiminin 3'te biri burada yapılır. Bunda ilin ormanlarla kaplı olmasının büyük rolü vardır. İlde 268.500 koyun, 84.600 kılkeçisi, 81.000 inek, 194.000 tavuk horoz beslenir. Ayrıca 28.900 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan 29.500 ton süt, 1.000 ton et, 28.700 adet deri, 268 ton bal ve 13.500 adet yumurta elde edilir.

Madencilik: Ülkemizin en zengin maden yatakları bu şehrimizdeki. Borçka ilçesinin Damar köyünde bakırlı pirit bulunur. Ayrıca Borçka ilçesinde manganez vardır. MTA'nın Artvin'de belirlediği maden yatakları ve yöreler şunlardır:

Merkez ilçe bentonit, Ardanuç manganez, Borçka, bakır, pirit manganez Hopa, manganez, Şavşat bakır, kurşun, çinko, manganez, Yusufeli, linyit kömürü.

Sanayi: İmalat sanayiinde doğal kaynakları işleyen sektörler ağırlık taşımaktadır. Belli başlı sanayi işletmeleri bakır kompleksine bağlı Murgul Bakır İşletmesi, Borçka Kereste ve Artvin Lif Levha Fabrikaları ile Hopa ve Arhavi Çay fabrikalarıdır. İldeki büyük çaplı sınai girişimler devlet işletmeleridir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Artvin yöresi türküleri kimi zaman oyunlarla kimi zaman da tek olarak söylenir. En yaygın türkülerin başında Murgun (Göktaş) köylerinde halkoyunları sırasında söylenen cilvelo gelir. Artvin barı (Ata barı) denilen oyun çok ünlüdür. Atatürk tarafından izlenerek çok beğenilen Artvin barı bu tarihten itibaren Atabarı olarak anılmaya başlamıştır. Artvin yöresinin en yaygın türküleri arasında "Mendili Maralı", "Ho Gülüm, Ho Yarim", "Aman Aman Ninni" ve "Güzele" vardır. Bunların dışında "Sarı Kız" adlı türkü düğünlerde kadınlar tarafından mutlaka söylenir. Artvin'in halk oyunlarında ise Erzurum ve Kafkasya folklorunun izleri görülür. Erzurum kökenli Bar'lar ve Bıçak oyunları bu bölgede yaygınlık kazanmıştır. Halk oyunlarının önemli bir bölümü de Gürcü folklorundan kaynaklanır. Geleneksel çalgıların başında tulum gelir. Bundan başka davul, zurna, akordeon vb. kullanılır. Giyim Kuşam: Erkekler, "şal", "çuha" ve kabalak giyerler. Şal aşağıya doğru daralan bir şalvar olup yan dikişlerine kara veya lacivert kaytanlar geçirilmiştir. Ağ bölümü oldukça boldur. Çuha uzun kollu cepken biçiminde bir ceket olup kıyafet kabalak denen başlıkla tamamlanır. Kadınlar halaliye denen paçalı büzgülü şalvar giyerler. Halaliyenin üstüne üç etek ve iç gömleği denen kıyafet giyilir. Genç kızlar fistan ve üzerlerine yelek giyerek başlarına çar denilen örtü bağlarlar.

ARTVİN'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	1.195
Ankara	995
Erzurum	293
İstanbul	1.314

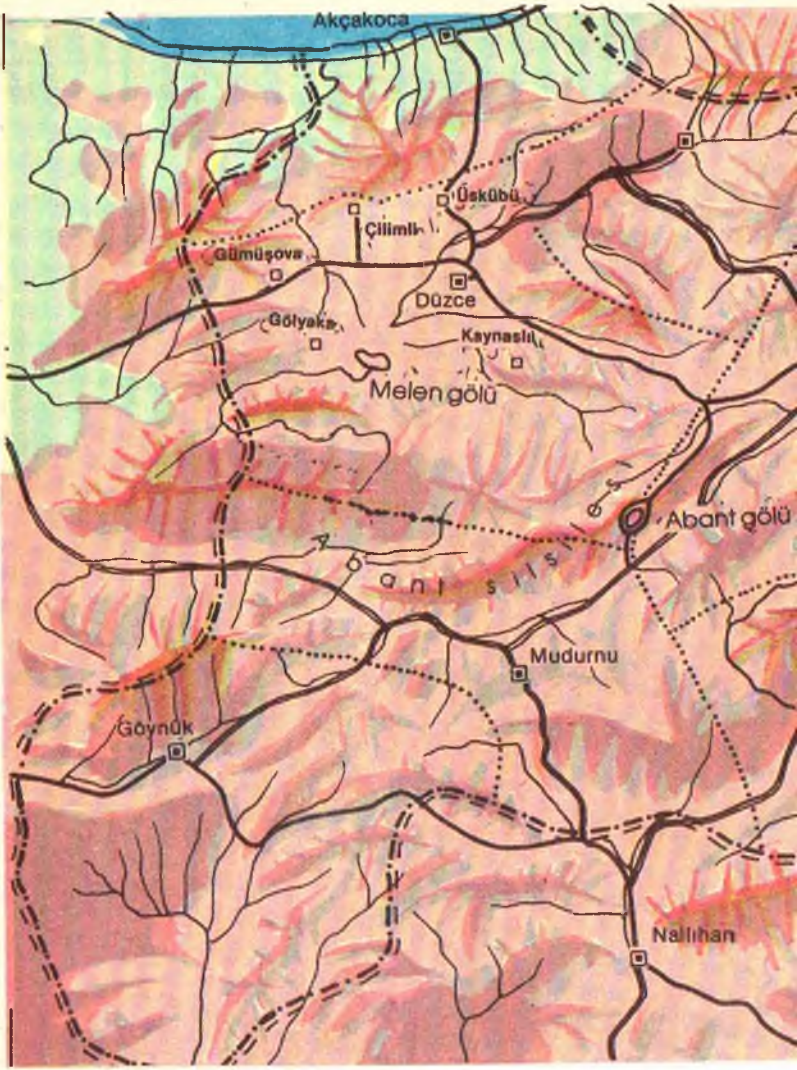
Akçakoca
Üskübü
Çilimli
Gümüşova
Düzce
Göyyaka
Kaynaslı
Melen gölü
Abant gölü
Mudurnu
Göynük
Nallıhan

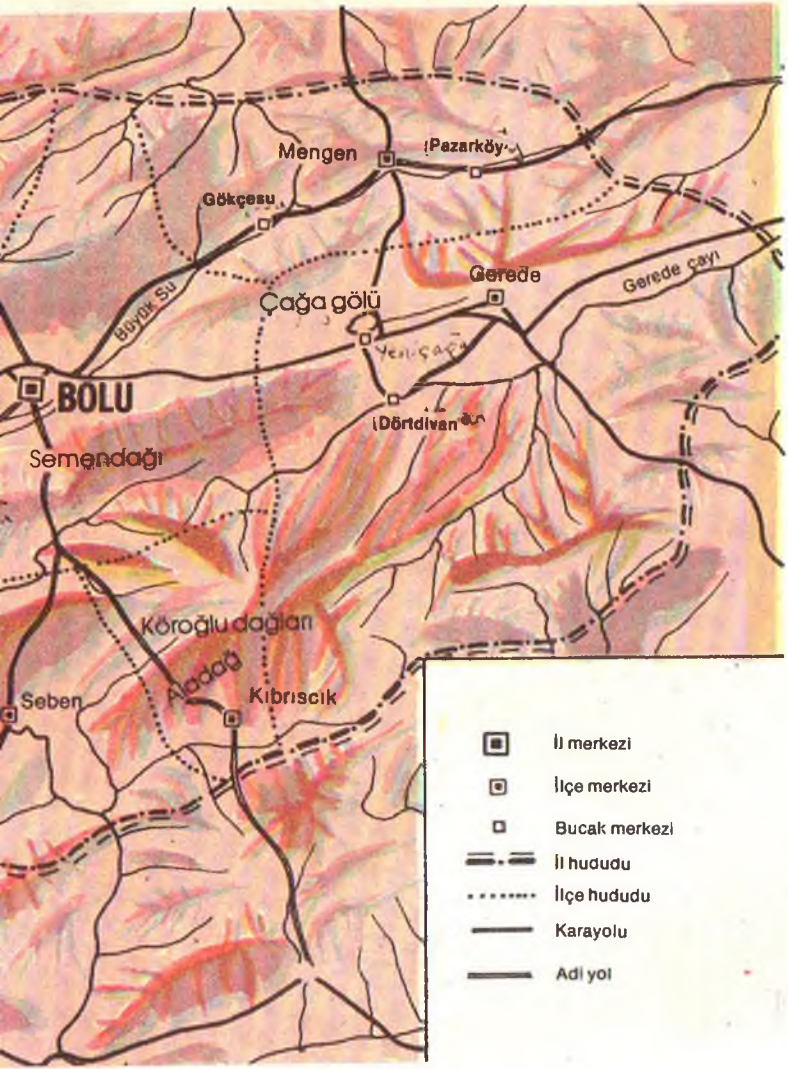
Mengen
Pazarköy
Gökçesu
Gerede
Gerede çayı
Çağa gölü
Büyük Su
Yeniçağa
BOLU
Dörtdivan
Semendağı
Köroğlu dağları
Aladağ
Seben
Kıbrıscık
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

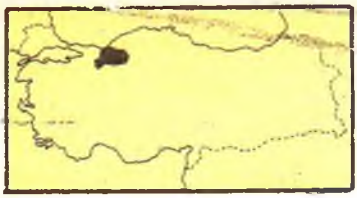

BOLU

OTOMATİK TELEFON KODU: 4611
İL TRAFİK KODU: 14

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Abant Gölü

Coğrafî konumu: 40° 15' ve 41° 05' kuzey enlemleri ile 30° 29' ve 32° 37' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 11.051 km², **Yeri:** Kuzeyinde Zonguldak, batısında Sakarya ve Bilecik, güneyinde ve doğusunda Eskişehir, Ankara ve Çankırı vardır. **Nüfusu:** 471.751, **Nüfus yoğunluğu:** 43, **İlçe sayısı:** 9: Akçakoca, Düzce, Gerede, Göynük, Kıbrıscık, Mengen, Mudurnu, Seben, Yığılca, **Bucak sayısı:** 19, **Köy sayısı:** 792, **Toprakları:** % 61.2 dağlar, % 9.3 ovalar,% 0,7yaylalar, % 28.8 platolar, **Dağları:** Karadeniz Kıyı Dağları (Kızıltepe Bolu Dağları), (Çeçel Tepesi, Naldöken Tepesi Elmacık Dağı, Abant Dağları, Sünnice Dağı, Arkot Dağı, Göl Dağları), Köroğlu Dağları (Köroğlu Tepesi, Seben Dağları, Ardıç Dağları, Beylik Dağı, Kocaman Dağı, Kapıorman Dağı), **Ovaları:** Düzce Ovası, Bolu Ovası, Gerede Ovası, Himmetoğlu Ovası, Mudurnu Ovası, **Akarsuları:** Büyük Melen, Küçük Melen, Aksu, Asar Suyu, Uğur Suyu, Büyüksu, Mudurnu Suyu, Ulusu, Mudurnu Çayı, Aladağ Suyu Göynuk Suyu, **Göller:** Abant Gölü, Çağa Gölü, Çubuk Gölü, Yedi Göller (Büyük Göl, Küçük Göl, Nazlı Göl, Sazlı Göl, Derin Göl, Aşağı Göl, Orta Göl , Efteni Gölü, Kara Göl, Karamurat Gölü, Gölköy Baraj Gölü, Hasanlar Baraj Gölü: **Eğitim oranı:** % 67.4, **İlkokul sayısı:** 962, **Ortaokul sayısı:** 32, **Lise sayısı:** 14, **Kütüphane sayısı:** 13, **Fabrika sayısı:** 4, **Firma sayısı:** 5.220, **Ekonomi: Tarım** (Buğday, mısır, patates, arpa, çavdar, elma, tütün, şeker pancarı, koyun, kıl ve tiftik keçisi, sığır, manda, arı, kümeş hayvanları); **Madenler** (Linyit, alçıtaşı, manganez, civa, demir mermer); **Üretim** (Suni tahta, kereste, kontraplak, mobilya ve ambalaj). **Kişi başına yıllık geliri:** 27.428 TL.

DAĞLAR

Bolu Dağları: Karadeniz kıyısındaki ikinci sırayı oluşturur. En yüksek noktaları Çele Tepe (1.980 m.) ve Naldöken Tepesi (1.911 m.)'dir. Diğer yükseltileri şunlardır: Elmacık Dağı, Abant Dağları, Sünnice Dağı (1.849 m.), Arkot Dağı ve Göl Dağları.

Karadeniz Kıyı Dağları: Karadeniz kıyısına en yakın sıradağlardır.

En yüksek noktası 1.486 m. ile Kızıltepe'dir. Diğer önemli yükseltiler Orhan Dağı ve Kaplandere Dağı'dır.

Köroğlu Dağları: İlin güneyindeki dağ sırasıdır. Güneybatıya doğru gittikçe alçalan dağların en yüksek noktası Köroğlu Tepesi (2.499 m.)'dir. Dağların diğer önemli yükseltileri şunlardır: Seben Dağları (1.882 m.), Ardıç Dağı (1.852 m.), Beylik Dağı, Kocaman Dağı ve Kapıorman Dağı.

OVALAR

Bolu Ovası: Düzce Ovası'nın doğusundadır. Yüksekliği 725 m. olan ovada iklim serttir ve toprak az verimlidir.

Düzce Ovası: İlin batısındadır. Ortalama yüksekliği 112 m. olan ova, ilin en büyük ovasıdır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ova, oldukça verimlidir.

Gerede Ovası: Bolu Ovası'nın doğusundadır. Ortalama yüksekliği 1.300 m. olan ovada iklim serttir ve verim düşüktür.

Himmetoğlu Ovası: Göynük'ün güneyindedir. Ovanın kuzeybatısındaki Navzanlar Düzlüğü Bilecik ilinde de devam eder.

Mudurnu Ovası: Abant Dağları'nın güneybatısındadır. Küçük bir ovadır.

AKARSULAR

Aksu: Düzce'nin güneyindeki dağlardan doğar ve Efteni Gölü'ne dökülür.

Aladağ Suyu: Aladağ'ın güneyindeki Sarıalan Yaylası'ndan doğar. Yayla, Ulu ve Abdal derelerini alarak il sınırından çıkar ve Sarıyar Barajı'na dökülür.

Asar Suyu: Bolu Dağları'nın kuzeybatısından doğar. Küçük Melen'e karışır ve Efteni Gölü'ne dökülür.

Büyük Melen: Efteni Gölü'nün kuzeybatısından doğar. Gölün sularını Karadeniz'e boşaltır.

Büyüksu (Bolu Suyu): Abant Gölü'nün ayağıdır. Gavur Pınarı ve Elmalık sularını alarak Mudurnu Suyu ile birleşir. Daha sonra Uluçay adını alır ve Çağa Deresi, Mengen Çayı, Kabaklı Dere ve Yar Çayı ile birleşir. Bu noktadan sonra adı Devrek Çayı olur.

Göynük Suyu: Çubuk Gölü'nden kaynaklanır. İbrahimler ve Hatip derelerini aldıktan sonra il topraklarından çıkar ve Sakarya il topraklarına girer.

Küçük Melen: Baba Dağı'ndan doğar ve Hasanlar Barajı'na dökülür. Barajı oluşturan en önemli akarsudur.

Mudurnu Çayı: Abant Dağları'nın güney yamaçlarından doğar. Seymen Deresi'ni aldıktan sonra il topraklarından çıkar ve Sakarya iline akar.

Mudurnu Suyu: Ardıç Dağı'nın kuzey eteklerinden doğar. Akkaya Boğazı'nda Büyüksu ile birleşir.

Uğur Suyu: Keremali Dağları'ndan doğar ve Efteni Gölü'ne dökülür.

Ulusu: Köroğlu Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğar. Adı bir müddet aktıktan sonra Gerede Çayı, Bolu topraklarından çıktıktan sonra da Melan Çayı adını alır. Bu çay Filyos adı ile Karadeniz'e dökülür. Akışı düzensizdir.

GÖLLER

Abant Gölü: Abant Dağları üzerindedir. Yüzölçümü 125 hektardır. En derin yeri 17 m. olan bir krater gölüdür. Kış aylarında donan göl, turistik bir öneme sahiptir.

Çağa Gölü: Gerede'nin 13 km. batısındadır. Yüksekliği 989 m. olup, çevresi bataklıktır. Göl DSİ'ce kurutulmaktadır.

Çubuk Gölü: Göynük'ün 11 km. kuzeyindedir. Yüzölçümü 15 hektar, derinliği 13 m.'dir. Gölde çeşitli balıklar üretilmektedir.

Efteni Gölü: Düzce'ye 14 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 5 km²- 25 km² arasında değişmektedir. Denizden yüksekliği 118 m. olan göl DSİ tarafından kurutulmaktadır.

Gölköy Baraj Gölü: Bolu'ya 10 km. uzaklıkta olan baraj, Mudurnu ve Büyüksu çayları üzerine kurulmuştur. En derin yeri 20 m. olan gölün depolama hacmi 24 milyon m³'tür.

Hasanlar Baraj Gölü: Küçük Melen üzerinde kurulan baraj gölünün

yüzölçümü 42.5 km²'dir. Barajın suyu Düzce Ovası'nın sulanmasında kullanılır.

Karamurat Gölü: Mudurnu'ya 30 km. uzaklıktadır. Göl dipten kaynayan kaynak suları ile beslenir. Gölün kenarları bataklıktır.

Sünnet Gölü: Göynük'e 27 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 18 hektar, yüksekliği 820 m., en derin yeri 22 m.'dir.

Yedi Göller: Göynük'e 27 km. uzaklıktadır. 7 gölden oluşur. 7 gölü içine alan 550 hektarlık alan ulusal parktır. Göllerin adları: Büyük Göl (Yüzölçümü 22 dekar, yüksekliği 780 m., en derin yeri 15 m.'dir), Küçük Göl, Nazlı Göl, Şelale Gölü (Yüzölçümü 16 dekar), Sazlı Göl, Derin Göl (Yüzölçümü 10 dekar), Aşağı Göl, Orta Göl.

İKLİMİ:

İl çeşitli iklimlerin etkisi altındadır. İlde İç Anadolu iklimi, Marmara iklimi ve Karadeniz iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Merkezdeki ortalama sıcaklık 10.2° C'dir.

Yağış: Merkezde yıllık ortalama yağış 533.7 mm.'dir.

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr batı, güneybatıdır. Ortalama rüzgâr hızı 1.6 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar bakımından zengindir. Tavşan, geyik, ayı, domuz, kurt, tilki, sansar, vaşak, sincap, karaca, yabanördeği, yaban güvercini ve keklik belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 53'ü ormanlarla, % 17'si çayır ve meralarla, % 19'u ekili- dikili alanlarla, % 11'i tarıma elverişsiz alanlarla kaplıdır. Ormanlarının Karadeniz kıyısına yakın yerlerinde daha çok kestane, kayın, kavak, defne gibi ağaçlarla, iç bölgelerde ise ıhlamur, dişbudak, karaağaç, gürgen, meşe ağaçlarına rastlanır. Ormanlarında 1.200 m.'den sonraki yüksekliklerde çamlıklar başlar.

SAYFİYE YERLERİ:

Gölcük: Bolu'ya 14 km uzaklıktadır. Göl ve çevresi ormanlık olan bu dinlenme yerinden günde ortalama 750 kişi yararlanabilir. **Sünnet Gölü:** Mudurnu-Akyazı yolu üzerindedir. Gölde sportif alabalıkçılık yapılır. Günde ortalama 500 kişi yararlanır. **Karagöl:** Bolu-Kıbrısçık-Beypazarı yolu üzerindedir. Göl ve çevresindeki ormanlar iyi bir dinlenme yeridir. **Abant Gölü:** Bolu'ya 35 km. uzaklıktadır. En ünlü konaklama tesisi Abant Oteli'dir. **Karadere:** Bolu ile Ereğli arasında ormanlık bir yer olup, kamp yapılabilir. **Cuma Yeri:** Akçakoca'ya 3 km. uzaklıkta bir mesire yeridir. **Esentepe:** Gerede'nin kuzeyindedir. Çamlık bir yerdir. **Yedigöller Millî Parkı:** İlin kuzeyinde olup parka, 40 km'lik stabilize bir yolla gidilir. Kamp, sportif balıkçılık, parkın önemli özellikleridir. **Fakılı Mağarası:** Akçakoca'nın Fakılı köyündedir. **Büyük ve Küçük Kaplıca:** Modern bir termal oteli olup Aladağlar'ın eteklerinde bir kaplıcadır. **Dernin Hamamı:** Düzce'ye 15 km. uzaklıktadır. Şifalı maden suyu kaplıcası vardır. **Efteni Kaplıcası:** Efteni Gölü kıyısındadır. **Babaş Kaplıcası:** Mudurnu'nun 5 km. doğusundadır. **Bağlum Kaplıcaları:** Seben'in 14 km. güneyindedir. **Sarot Kaplıcaları:** Mudurnu'nun 30 km. kuzeyindedir. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Karaburun:** Melenağzı yolu üzerinde bir plajdır. **Kumpınar:** Akçakoca'ya 7 km uzaklıkta bir plajdır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Bithynion (Cladiopolis): Şehrin merkezinde bulunan bu büyük höyük, Hıdırlıktepe, Hisartepe, Kargatepe ve Uğurlunaip Tepe'den meydana gelir. **Halı Hisarı (Hisartepe):** Bitinlerden kalma bir şehir surudur. **Antinoos Tapınağı:** 1978'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Tapınak, 130-138 yıllarında Roma İmparatoru Hadrianus tarafından sevgilisi Antinoos için yaptırılmıştır. **Kadı Camii:** Vilayet Meydanı'nda olup Osmanlı kündekârı işçiliğinin güzel bir örneğidir. **Yıldırım Bayezid Külliyesi:** Şehir merkezinde, cami, medrese, 30 dükkan ve hamamdan meydana gelmiştir. **Saraçhane Camii:** Belediye meydanındadır. **İmaret Camii:** XVII. y.y. eseri olup Şemsi Ahmet Paşa'nın vakfıdır. **Karaköy Cuma Camii:** Şehre 7 km. uzaktadır. Çinileri ünlüdür. **Tabaklar Camii:** 1897'de yapılmıştır. **Ilıca Camii:** Şehre 5 km. uzaktadır. 1510-1511'de Musa Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Karaçayır Camii:** 1571'de Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. **Gölyüzü Türbesi:** İçinde altı mezar bulunan bu türbe aynı adlı mahallededir. **Aktaş Türbesi:** İçinde beş mezar bulunan bu türbe Karaçayır mahallesindedir. **Kasım Dede (Yozgat) Türbesi:** Türbe'de Kasım Dede'nin mezarı bulunmaktadır. Türbe Yozgat köyü yakınındadır. **Ummi Sinan Türbesi:** Bolu dağlarında Tekke köyündedir. Ummi Sinan için yaptırılmıştır. **Taş Han:** 2 bölümdedir. "Yukarı" ve "Aşağı" Taş Han. **Tabaklar Hamamı:** Tahvil Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış olup, aynı adlı camiin karşısındadır. **Orta Hamam:** Çifte hamam biçiminde olup Büyük Camii mahallesindedir. **Sultan Hamamı:** XVI. yüzyıla ait bir yapı olup çifte ha-

mam biçimindedir. **Ceneviz Kalesi:** Akçakoca'ya 3 km uzaklıktadır. **Akçakoca Bey'in Türbesi:** Akçakoca'nın Baba köyündedir. **Konuralp Hamamı:** Düzce'dedir. En eski Türk yapısıdır. **Keçi Kalesi:** Gerede'dedir. Antik Kratia şehrinden kaldığı düşünülmektedir. **Dörtdivan-Yağbaşlar Surları:** Yağbaşlar köyündedir. Yıkık bir durumdadır. **Yukarı Tekke Camii:** Kabirler mahallesindedir. **Eski Çağa Köyü Yıldırım Camii:** Gerede Bolu arasındaki Eski Çağa köyündedir. **Aşağı Tekke Türbesi:** Seviler mahallesindedir. Şeyh Halil ve oğlu Mustafa tarafından yaptırılmıştır. **Eski Çağa Türbesi:** Eski Çağa Yıldırım Camii'nin, doğusundadır. Türk yapısıdır. **Aşçığı Hamam:** Kitiller Mahallesi'ndedir. Yıldırım Beyazid döneminde yapılmıştır. **Eski Çağa Yıldırım Hamamı:** XIV. yüzyılda camiyle aynı dönemde yapılmıştır. **Kiliseli Hanı (Tüccar Hanı):** Kitiller Mahallesi'ndedir. **Gazi Süleyman Paşa Camii:** Göynük'tedir. Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Akşemseddin Türbesi:** Gazi Süleyman Paşa Camii avlusundadır. Osmanlı türbe mimarisinin en güzel örneklerindendir. **Ömer Sekkin Türbesi:** Akşemseddin Türbesi'nin doğusundadır. XV. yüzyılda yapılmıştır. **Süleyman Paşa Hamamı:** Süleyman Paşa Camii'nin kuzeydoğusundadır. XIV. yüzyılda yaptırılmıştır. **Mudurnu Kalesi:** Mudurnu'dadır. Bursa tekfurunun kızı için yaptırdığı söylenmektedir. **Yıldırım Bayezid Külliyesi:** Mudurnu'da bulunan küçük bir külliyedir. 1382'de yaptırılmıştır. **Çeltekdere Kilisesi:** Seban ilçesindedir. Bizans döneminde yapılmıştır. **Çelikdere Kaya Evleri:** Seben'dedir. Büyük bir kayada mağaralar işlenerek oluşturulmuştur.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Yaklaşık 2000 yıl önce Bitinyalılar kurdukları kente, kuruluşunda büyük hizmetleri geçtiğinden dolayı komutanları Claudio'nun adını vermişlerdi. Kentin adı zamanla birtakım kısaltmalara uğramış ve kısaca "Poli" denmeye başlanmıştı.

Türkler buraya yerleştikten sonra "Poli" adı onların dilinde "Bolu" haline dönüştü.

TARİHİ:

Bolu, Frigler, Lidyalılar, Persler, Bitinya Krallığı, Romalılar ve Bizanslıların hakimiyeti altında kalmıştır. Bolu, Osmanlı Devleti'ne Orhan Gazi devrinde katıldı. İsfendiyaroğulları ile Osmanlılar arasındaki savaş Bolu çevresinde oldu. İsfendiyaroğulları Bolu'yu kuşattı. Bolu'ya gelen II. Murad savaşı kazandı ve Bolu'da kendi adına para bastırdı. II. Mehmed (Fatih) devrinde Anadolu beylikleri ile yapılan mücadeleler sırasında yeni olaylara sahne oldu. XVI. yy'da Anadolu'daki ayaklanmalardan etkilenen Bolu'daki durum XVII. yy'a kadar devam etti. 1692'de yönetimi sancak beyliğinden voyvodalığa indirildi. 1811'e kadar voyvodalıkla yönetilen Bolu, bu tarihten sonra mutasarrıflıkla idare edilmeye başlandı. 1864'de Kastamonu'ya bağlı mutasarrıflık durumuna gelen Bolu, 1908'de Kastamonu'dan ayrılarak "Müstakil Mutasarrıflık" oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BOLU:

Bu dönemde yabancı işgaline uğramadıysa da, önemli birkaç iç ayaklanmaya sahne oldu. I. Düzce Ayaklanması, Gerede Ayaklanması, Nuhveren Ayaklanması, II. Düzce Ayaklanması, II. Bolu Ayaklanması.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1200-660 Frigler
M.Ö. 660-546 Lidyahlar
M.Ö. 546-333 Persler
M.Ö. 318-75 Bitinya Krallığı
M.Ö. 75-M.S. 395 Romalılar
395-1080 Bizans dönemi.
1080 Süleyman Şah'ın Bolu çevresine hakim olması.
1299-1324 Bolu çevresine ilk Osmanlı akınları.
1330 Osmanlılar'ın İznik'i alması.
1811 Bolu mutasarrıflığı kuruldu
13 Nisan 1920 1. Düzce Ayaklanması
17 Mayıs 1920 Bolu'da Kuva-yı İnzibatiye kuruldu
19 Temmuz 1920 Nuhveren Ayaklanması'nın başlaması
8 Ağustos1920 II. Düzce Ayaklanması

İLÇELERİ:

AKÇAKOCA: Bolu'nun Karadeniz kıyısındaki tek ilçesidir. 1934'te ilçe haline getirildi. Ekonomisi fındık üretimine dayanır. İlde üretilen fındığın yüzde 65'ini Akçakoca sağlar. Hastanesi, lisesi, kitaplığı 42 köyü vardır.

- AKÇAKOCA
- DÜZCE
- GEREDE
- GÖYNÜK
- KIBRISCIK
- MENGEN
- MUDURNU
- SEBEN
- YIĞILCA

DÜZCE: Bolu'nun en büyük ve en gelişmiş ilçesidir. Ankara-İstanbul yolu ve çok verimli bir arazi üzerindedir. Hızlı ve modern bir şekilde gelişmektedir. 6 bucağı ve 207 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve ticarete dayanır. Tahıl, fındık, orman ürünü ve meyve yetiştirir.

GEREDE: İlin doğusundadır. 2 bucağı ve 137 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve ormancılığa dayanır.

GÖYNÜK: 64 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi, kitaplığı bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayamr. Tahta kaşıkları ünlüdür.

KIBRISÇIK: Nüfus bakımından Bolu'nun en küçük ilçesidir. 22 köyü vardır. Evvelce bucak idi, 1958'de ilçe oldu. Ekonomisi tarıma, özellikle çeltik ekimine ve hayvancılığa dayanır.

MENGEN: İlin kuzeydoğusunda yer alır. 2 bucağı ve 54 köyü vardır. Mengen, çok usta aşçılar yetiştirmekle ünlüdür.

MUDURNU: İlin güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 74 köy vardır. Ekonomisi tarıma, ormancılığa dayamr. Güzelliğiyle meşhur Abant Gölü ve Karamurat Gölü, Mudurnu sınırları içinde kalır.

SEBEN: Bolu'nun güneyindedir. 1946'da ilçe olan Seben'in 30 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Sebze ve meyvesi boldur ve elması meşhurdur.

YIĞILCA: İlin kuzeyinde yer alır. İlçenin 30 köyü vardır. Ekonomisi tarıma, ormancılığa dayanır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü Km²	Nüfus yoğ.
Merkez ilçe	87.257	38.283	48.974	1.527	57
Akçakoca	29.599	9.639	19.960	463	64
Düzce	182.907	37.858	145.049	1.489	123
Gerede	63.137	9.885	53.252	1.956	32
Göynük	20.901	3.800	17.101	1.437	15
Kıbrısçık	9.267	1.648	7.619	641	1
Mengen	18.886	2.557	16.329	883	21
Mudurnu	27.460	4.986	22.474	1.349	20
Seben	11.505	2.788	8.717	665	17
Yığılca	20.832	2.125	18.707	641	32
TOPLAM	471.751	113.569	358.182	11.051	43

EKONOMİSİ:

Tarım: Türkiye genelinde olduğu gibi Bolu'da tarımın en gelişmiş kolu bitkisel üretimdir. Tarımsal faaliyetin en canlı ve ileri olduğu ilçeler Düzce ve Akçakoca'dır. İklim ve toprak özellikleri tahıl üretimine elverişli olduğu gibi baklagiller endüstri bitki üretimi de yapılır. Bolu topraklarında bir yandan Karadeniz, öte yandan İç Anadolu bölgesi iklim özellikleri görülür. Sebzecilik önemsiz olmakla birlikte meyvecilikte oldukça hızlı bir gelişme vardır. Başta fındık olmak üzere elma, armut, erik, kiraz gibi meyvelerin üretimi de küçümsenmeyecek düzeydedir. İlde 181.700 ton buğday, 32.700 ton arpa, 83.000 ton mısır, 85.000 ton şeker pancarı, 10.000 ton soğan, 30.000 ton elma, 36.000 ton fındık, 44.000 ton sebze üretilir. Modern tarımla, ilkel tarımın içiçe olduğu ilde 20.500 karasaban, 9.300 traktör vardır.

Hayvancılık: Bolu'da tarımsal toprakların azlığı ve verim düşüklüğü hayvancılığın gelişmesine yol açmıştır. İlde çayır ve otlaklar genellikle küçükbaş hayvan beslenmeye elverişlidir. En çok yetiştirilen hayvanlar kıl keçisi, koyun ve merinostur. İlde 341.000 koyun, 59.400 kılkeçisi, 176.600 tiftik keçisi, 130.900 inek, 9.000 eşek, 3.312.000 tavuk-horoz beslenir. Ayrıca yılda 34.223 adet arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 55.600 ton süt, 2.100 ton et, 107.600 adet deri, 234 ton bal, 131.500 adet yumurta elde edilir.

Madenler: Bolu'da maden sayısı sınırlı olmasına rağmen rezervler büyük ve niteliklidir. Linyit Bolu'nun en önemli yeraltı zenginliğidir. Bunun dışında bazı yörelerden demir, mermer ve kireçtaşı çıkartılır. MTA'nın Bolu ve yöresinde belirlediği maden yatakları şunlardır. **Bolu-Mengen:** Linyit, **Bolu-Merkeşler:** Demir, **Seben:** Mermer, **Merkez-Düzce-Gerede-Göynük-Mudurnu-Seben:** Kaplıca suyu, **Merkez-Düzce-Mengen:** Maden suyu.

Sanayi: Bolu'da orman sanayi gelişebilmiş, öbür tarımsal ürünlerle ilgili olarak kurulan sanayiler ancak ihtiyacı karşılayabilecek düzeye erişmiştir. Özellikle 1973'ten başlayarak kalkınma planlarına dayalı olarak uygulanan teşvik politikaları, Bolu'da sanayinin gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Bugün Bolu'da başta orman ürünlerini işleyen kereste fabrikaları olmak üzere birçok irili ufaklı imalathane-fabrika bulunur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Bolu'da Köroğlu havası, davul-zurna ve sazla sözlü sözsüz çalınır, söylenir, pala ve bıçakla oyunu oynanır. Düzce ve Akçakoca dolaylarında Doğu Karadeniz'den göçederek yerleşen halk arasında kemençe-tulum gibi sazlara da rastlanır. Yörede uzun hava ve halay havası yoktur. Bolu yöresi halk müziği genellikle "kırık hava özelliği" taşımaktadır. Yöreye özgü oyunlar kaşıklı karşılama, karşılama ve zeybeklerdir. Bunların dışında Azeri ve Çerkez oyunlarıyla Akçakoca yöresinde horonlar göze çarpmaktadır. Yörede oynanan oyunların adları şunlardır. "Ördek, karaköy sekmesi, "Köroğlu, Cezayir". **Giyim kuşam:** Kadınlar başlarına "şatho" denilen tül veya örme bir örtü örterler. Üzerlerine deriden yapılmış "şutkan" denilen bir korse, gane denilen elbise giyerler. Erkekler başlarına "pao" denilen kalpak üzerlerine mevsimine göre değişen "gane" denilen gömlek giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Bolu'dan İzmir'e yol bulamadım
Martinimi asmaya dal bulamadım
Kendime münasip yar bulamadım
Neyleyim neyleyim efeler dünya malını
Bolu'nun içinde kurulur pazar
Uyarmayın efeyi, orduyu pazar
Maşallah diyen de değmesin nazar
Neyleyim neyleyim efeler dünya malını

BOLU'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	668
Adapazarı	116
Ankara	192
Bilecik	354
Çankırı	234
Erzurum	968
Eskişehir	267
İstanbul	266
İzmir	594
Zonguldak	162

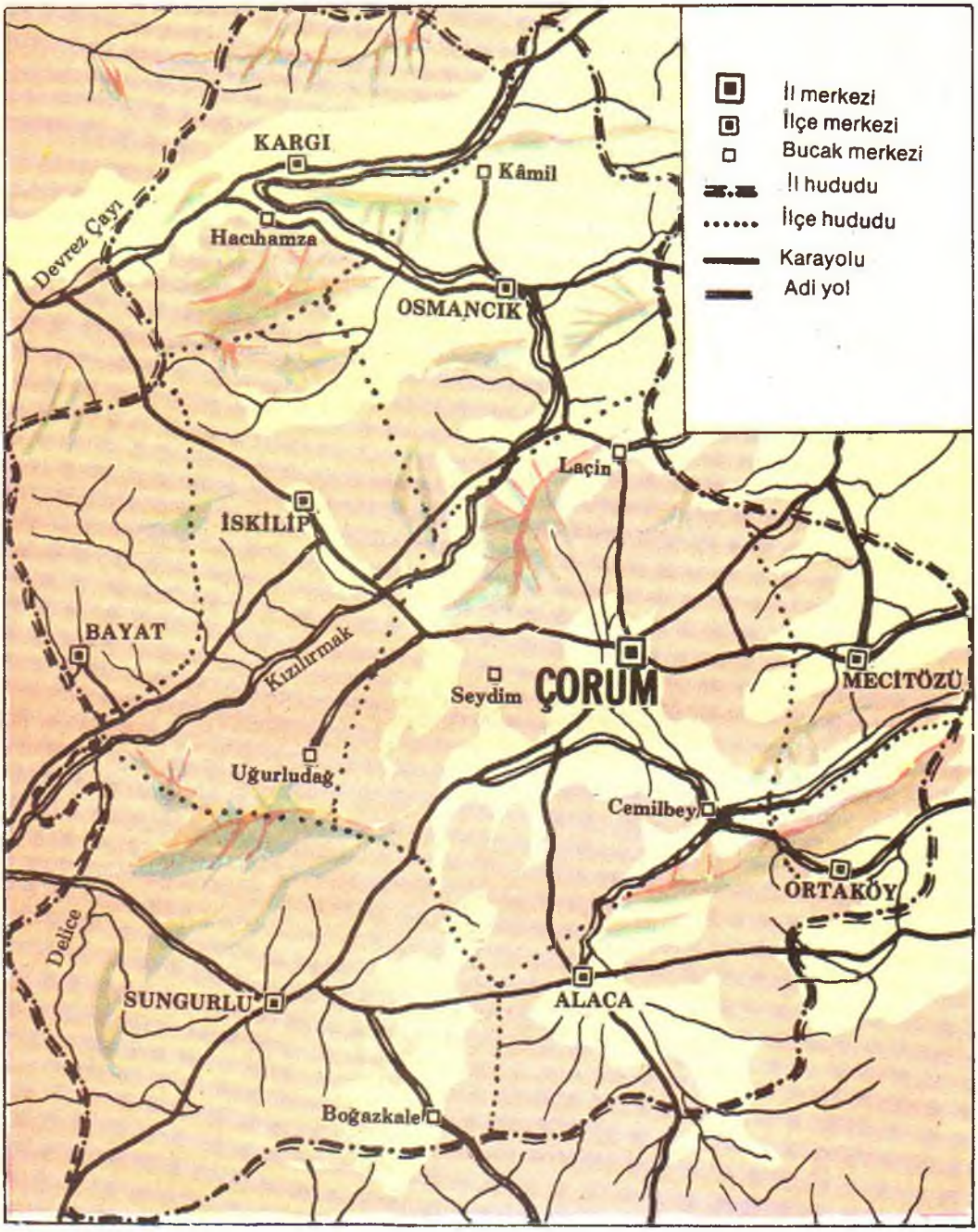
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
KARGI
Kâmil
Hacıhamza
Devrez Çayı
OSMANCIK
Laçin
İSKİLİP
BAYAT
Kızılırmak
Seydim
ÇORUM
MECİTÖZÜ
Uğurludağ
Cemilbey
ORTAKÖY
Delice
SUNGURLU
ALACA
Boğazkale

ÇORUM

OTOMATİK TELEFON KODU: 4691
İL TRAFİK KODU: 19

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 39° 54' ve 41° 20' kuzey enlemleri ile 34° 04' ile 35° 28' doğu boylamları arasında. Yüzölçümü: 12.820 km², Yeri: Doğusunda Amasya, batısında Çankırı, güneyinde Yozgat, kuzeyinde Sinop, kuzeydoğusunda Samsun, kuzeybatısında Kastamonu, güneybatısında Ankara vardır. Nüfusu: 571.831, Nüfus yoğunluğu: 45, İlçe sayısı: 8; Alaca, Bayat, İskilip, Kargı, Mecitözü, Ortaköy, Osmancık, Sungurlu Bucak sayısı: 16, Köy sayısı: 757, Topraklar: % 39 dağlar, % 11.2 ovalar, % 1.6 yaylalar, % 48.2 platolar. Dağları: Eğerci dağ sıraları, Alagöz Dağı, Köse Dağları, Karadağ, Urlu Dağ sırası, Kartal Dağları, Çaldağı, Adadağı, Kös Dağları (Erenler Tepesi), Teke Dağı, Kavak Dağı, Göl Dağı, Deveci Dağı, Sakarözü Dağı, Ovaları: Çorum Ovası, Bozboğac Ovası, Ovasaray Ovası, Seydim Ovası, Hüseyin Ova, Dedesli Ovası, Irmak Ovası, Taybı Ovası, Mecitözü Ovası, Osmancık Ovası, Düvenci Ovası, Hamamözü Ovası, Kuyumcu Ovası, Sungurlu Ovası, Delice Ovası, Darlık ve Islice Ovaları, Akarsuları: Kızılırmak 182 km, Çekerek Irmağı, Çat Suyu, Gölleri: Eğmir Gölü, Uyuz Gölü, Kırkgöz Gölü, Eğitim oranı: % 53.7, İlkokul sayısı: 873, Ortaokul sayısı: 35, Lise sayısı 9, Fabrika sayısı: 1.968, Ekonomi: Tarım (Buğday, arpa, pirinç, çavdar, yulaf, mısır, baklagiller, patates, haşhaş, keten tohumu,pamuk, ayçiçeği, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, eşek, katır, tavuk,arı) Kişi başına yıllık gelir: 21.150 TL.

DAĞLAR

Çorum topraklarındaki dağlar genellikle çok yüksek değildir. İldeki yüksek dağlar İskilip, Osmancık ve Kargı ilçesindedir. İldeki yükseltiler şunlardır: Erenler Tepesi 2.097 m., Türbe Tepe 1.981 m., Tepelice Dağ 1.948 m., Dursun Tepe 1.889 m., Karga Tepe 1.846 m., Kırklar Dağı 1.791 m., Eğerci Dağı 1.765 m., Kartal Tepe 1.700 m., Teke Dağı 1.700 m., Sakarözü Dağı 1.675 m., Deveci Dağı 1.650 m., Alagöz Dağı 1.650 m., Dörttepe Dağı 1.500 m., Avkat Dağı 1.350 m., Ala Tepe 1.236 m., Manastır Dağı 1.070 m.

OVALAR

Bozboğa Ovası: Merkez İlçe'dedir. Yüzölçümü 70 km², yüksekliği 820 m. olan ova alüvyonlu toprakla kaplıdır.

Çorum Ovası: Bayat, Ömerbey, Deliler, Gürcü, Elemin, Sarmasa, Buluz, Celilkırı, Yaydiğin köylerinin bulunduğu ovadır. Yüzölçümü 375 km², yüksekliği 800 m. olan ova alüvyonlu toprakla kaplıdır.

Dedesli Ovası: İskilip ilçesinde, Kızılırmak'ın iki yanındadır. Yüzölçümü 250 km² olan ova alüvyonlu toprakla kaplıdır.

Delice Ovası: Sungurlu ilçesinin güneyindedir. Yüzölçümü 300 km² olan ova, Delice Irmağı ile sulanır.

Düvenci Ovası: Asıl büyük bölümü Amasya ilinde olan ovanın 32 km²'lik bölümü il topraklarındadır. Meralık olan ova 900 m. yüksekliğindedir.

Hamamözü Ovası: Merkez İlçe ile Osmancık ilçesi arasındadır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovanın yüzölçümü 75 km², yüksekliği 450-500 m.'dir.

Hüseyin Ova: Alaca ilçesindedir. Alüvyonlu ve kolüvyonlu toprakla kaplı olan ovanın, yüzölçümü 264 km², yüksekliği 264 m.'dir.

Irmak Ovası: Kızılırmak'ın iki yanındadır. Merkez İlçe ile İskilip toprakları üzerindedir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovanın yüzölçümü 600 km², denizden yüksekliği 500-550 m.'dir.

Kuyumcu Ovası: Hamamözü bölgesindedir. Pirinç ekimi yapılan ovanın yüzölçümü 72 km²'dir.

Mecitözü Ovası: Mecitözü ilçesindedir. Şekerpancarı ekilen ovanın yüzölçümü 100 km², yüksekliği 950 m.'dir.

Osmancık Ovası: Kızılırmak'ın iki yanındadır. Osmancık ilçe merkezi ve köylerini içine alır. Yüzölçümü 300 km², yüksekliği 300-350 m.'dir. Ovada pirinç, buğday ve pamuk yetiştirilir.

Ovasaray Ovası: Merkez İlçe'dedir. Yüzölçümü 70 km², denizden yüksekliği 700-800 m. olan ova, alüvyonlu topraklarla kaplıdır.

Sungurlu Ovası: Ova, Demirşeyh, Aydoğan ve Budaközü ovalarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Yüzölçümü 750 km², yüksekliği 550 m. olan ovada buğday ve pancar ekimi yapılmaktadır.

Taybı Ovası: İskilip ile Sungurlu arasındadır. Yüzölçümü 144 km², yüksekliği 550 m. olan ovada, pirinç ve buğday üretilir.

İlde bu ovaların dışında Akkaya, Büyük Ağca, Ada Halılar, Ada Çeltik, Yalı Çeltik, Anguşa, Gökçedoğan, Çaykışla, Köprübaşı, Saraycık, Karaoğlan, Sinanoğlu, Avşardı, Mercanağa, Demiröreni, Karabürçek,

Çeltiközü, Beygircioğlu, Yeşilköy. Darlık ve İslice adlı verimli ovalar vardır.

AKARSULAR

Çat Suyu: Eğerci ve Köse Dağları'nın sularının birleşmesiyle oluşur. merkezdeki adı Derinçay olan suyun adı Çomarbaşı, Ahilyaz Deresi'ni aldıktan sonra Çorum Suyu olur. Büyüköz Suyu ile birleştikten sonra da adı Çorum-Çat Suyu olur. Çorum'dan Amasya'ya geçen su, Mecitözü Çayı'nı aldıktan sonra Çekerek Irmağı'na karışır.

Çekerek Irmağı: Yeşil Irmak'ın önemli kollarından biridir. Çorum'daki akarsu ve derelerin birçoğu Çekerek Irmağı'na katılır.

Kızılırmak: Kızılırmak'ın il sınırları içinde kalan uzunluğu 182 km.'dir. İlde Kızılırmak'a Delice Irmağı, Budaközü Suyu, Kemalli Çayı, Diğ Çayı, Yavu Çayı, Karaören Çayı, Meydan Çayı, Hamanözü Çayı, Dodurga Çayı, Çağşak Çayı, Ovacık Suyu, Devret Çayı ve Avlağı Deresi karışır.

GOLLER

Eğmir Gölü: Merkez İlçe'dedir. Sazlık ve bataklıktan meydana gelir. Yazın suları çok azalır.

Eğmir Gölü dışında ilde Uyuz ve Kırkgöz adlı göller vardır. Bu göller de bataklık durumundadır. İlde birkaç tane tektonik göl varsa da bunlar önemli değildir.

İKLİMİ:

İlde kara iklimi hakimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve sert geçer.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 10.9°C'dir. En soğuk geçen aylar aralık ve ocak, en sıcak geçen aylar temmuz ve ağustostur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 411.6 mm.'dir. En çok yağış mayıs, haziran, en az yağış temmuz ve ağustos aylarında düşer.

Rüzgâr: İlde hakim rüzgâr kuzeydoğudur. Bunu doğu ve güneybatı rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 2,3 m/sn'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengin değildir. Keklik, tavşan, yabanördeği, üveyik, kurt, tilki, bıldırcın belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 23.1'i çayır ve meralarla, % 28.6'sı ormanlarla, % 45.5'i ekili alanlarla, % 2.8'i ise ekime elverişsiz alanlarla kaplıdır.

İlin görünümü bozkırlıktır. Ormanlarında akçam, karaçam, kızılçam, köknar, meşe, kayın, ardıç ve gürgen gibi ağaç türlerine rastlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çorum Belediye Parkı: 1884'te merkezde kurulan bu park şehrin önemli bir piknik alanıdır. İl Park Ormanı: Merkeze 8 km uzaklıkta olan bir piknik yeridir. Abdullah Yaylası: Kargı ilçesine 26 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 700 kişi faydalanabilir. Laçin Hamamı: Merkeze 40 km uzaklıktadır. Suyu idrar yollarına iyi gelir. Manastır içmesi: Sungurlu'nun 4 km. uzağındadır. Suyu şeker hastalığına iyi gelir. Gökçedoğan Maden Suyu: Kargı ilçesinin Gökçedoğan köyüne 1 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Büyük Güllücek: Alacahöyük'e 15 km. uzaklıkta bir höyüktür. Kuşsaray: Şehre 15 km. uzaklıktadır. Hitit döneminden kalmadır. Çorum Kalesi: Bizans döneminden kalmadır. Ulu Camii: Şehrin merkezindedir. XIII. yüzyıl Selçuklu eseridir. Alacahöyük: Alaca ilçesindedir. Hitit döneminden kalma önemli bir eski şehirdir. Sinan Paşa Külliyesi: Kargı ilçesindedir. Külliye cami, sıbyan mektebi, han ve hamamdan meydana gelir. Akşemseddin Medresesi: Osmancık ilçesindedir. XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin tarafından yaptırılmıştır. Boğazköy (Hattusaş): Sungurlu ilçesi yakınındadır. Yüzyıllarca Hititler'in başkenti olan eski bir şehirdir. Yazılıkaya: Hattutaş'a 2 km uzaklıktadır. M.Ö. 1300'den kalma bir açıkhava tapınağıdır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Çorum'un eski adının Niconia olduğu bilinir. Malazgird Zaferi'nden sonra yöreye yerleşen Türk Oğuz boyları ve Çorumlu oymağından dolayı buraya Çorumlu ili denmiştir. Bu ad sonraları halk dilinde kısaltılmış ve "Çorum" halini almıştır.

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1650 Hititler
M.Ö. 1200 Frigyalılar
M.Ö. 676 Kimmerler
M.Ö. 301 Kapadokya Krallığı
M.S. 18 Romalılar
395 Bizanslılar
1109 Danişmendliler
1175 Anadolu Selçukluları
1344 Ertana Beyliği
1398 Osmanlılar

TARİHİ:

Şehir Hititler, Frigyalılar, Kimmerler, Kapadokya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Danişmendliler, Anadolu Selçukluları ve Ertena Beyliği'nin hakimiyeti altında kaldıktan sonra 1398'de Osmanlılar'ın eline geçti. 1841'e kadar Sivas eyaletine bağlı olan Çorum, bu tarihte Ankara eyaletine bağlandı. 1863'e kadar sancak merkezi, 1864'te Yozgat'a bağlı bir kaza oldu. 1894'te Ankara'ya bağlı bir sancak merkeziydi. Cumhuriyet'in ilanıyla il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ÇORUM:

I.Dünya Savaşı sırasında Çorum'da İttihad ve Terakki Cemiyeti etkindi. İttihad Terakki'nin gücünü yitirmesiyle bölgede Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti etkinliğini hissettirdi. Çorum Ankara'ya yakın olduğu için millî kuvvetler tarafından önemli bir şehirdi. Millî mücadele Çorum'da yedek subayların kurduğu İhtiyat Zabitleri Cemiyeti tarafından desteklendi. 1920 Haziran'ında başlayan Çapanoğulları Ayaklanması Çorum'u büyük ölçüde etkiledi. Bu ayaklanma Çerkez Ethem tarafından bastırıldı.

İLÇELERİ:

- ALACA
- BAYAT
- İSKİLİP
- KARGI
- MECİTÖZÜ
- ORTAKÖY
- OSMANCIK
- SUNGURLU

ALACA: Çorum'un 57 km. güneyindedir. İlçeye bağlı 99 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. İlin tahıl ambarı sayılır.

BAYAT: İlin 88 km. batısındadır. İlçeye bağlı 36 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

İSKİLİP: İl merkezinin 65 km. kuzeybatısındadır. 1 bucağı, 87 köyü vardır. Ekonomisi tarıma, küçük el sanatlarına, tiftik keçisi yetiştirilmesine dayanır. Dericilik, kunduracılık yaygın sanatlardır.

KARGI: İl merkezinin 120 km. kuzeyindedir. 1 bucağı ve 58 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, sebze ve meyve yetiştirir.

MECİTÖZÜ: İlin 32 km. doğusundadır. İlçeye bağlı 55 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, baklagiller, şekerpancarı, kenevir, keten, pamuk, sebze ve meyve yetiştirir.

ORTAKÖY: Çorum ilinin en küçük ilçesidir. İlçeye bağlı 15 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Pirinç ve buğday üretimi başlıca gelir kaynağıdır.

OSMANCIK: İlin 60 km. kuzeyindedir. 1 bucağı ve 61 köyü vardır. Tahıl, baklagiller, sebze ve meyve yetiştirir.

SUNGURLU: Çorum'un en büyük ilçesidir. 1 bucağı ve 131 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl üretimi, bağcılık ve hayvancılık önemlidir. Köylerde el dokumacılığı yaygındır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	168.985	75.726	93.259	2.478	68
Alaca	56.724	15.649	41.075	1.371	41
Bayat	31.957	5.366	26.591	784	41
İskilip	72.569	16.846	55.723	1.678	43
Kargı	31.247	5.229	26.018	1.301	24
Mecitözü	34.911	5.959	28.952	959	36
Ortaköy	12.420	2.712	9.708	242	51
Osmancık	63.018	15.477	47.541	1.403	45
Sungurlu	100.000	24.309	75.691	2.604	38
TOPLAM	571.831	167.273	404.558	12.820	45

EKONOMİSİ:

Tarım: Türkiye'nin Orta Anadolu Bölgesi'nde yeralan Çorum'da temel geçim kaynağı tarımdır. En çok yetiştirilen ürünler buğday, arpa,

pirinç, keten, kenevir ve haşhaş gibi sanayi bitkileriyle baklagil türleridir. Sebze ve meyve üretimi ise son yıllarda büyük önem kazanmıştır. İlde 480.000 ton buğday, 178.700 ton arpa, 11.000 ton mısır, 20.600 ton pirinç, 30.800 ton mercimek, 235.500 ton şeker pancarı, 7.000 ton ayçiçeği, 75.000 ton patates, 43.700 ton soğan, 12.000 ton elma, 6.500 ton üzüm, 46.750 tonu domates olmak üzere 153.900 ton sebze üretilir.

Hayvancılık: Çorum'da zengin bir hayvan varlığı olmasına karşın son yıllarda hayvan sayısında artış görülmemiştir. Hayvancılık bugün temel aile tüketimini karşılayacak derecede gelişmiştir. İlde başta koyun olmak üzere en çok küçükbaş hayvan yetiştirilir. Bazı yörelerde dağlıç da beslenir. İlde 480.000 ton buğday, 178.700 ton arpa, 11.000 ton mısır, 20.600 ton pirinç, 30.800 ton mercimek, 235.500 ton şeker pancarı, 7.000 ton ayçiçeği, 75.000 ton patates, 43.700 ton soğan, 12.000 ton elma, 65.000 ton üzüm, 46.750 tonu domates olmak üzere 153.900 ton sebze üretilir.

Madenler: Çorum'un en önemli madeni linyittir. MTA'nın ilde belirlediği madenler ve yöreler şunlar. **Dodurga ve Alpagut:** Linyit, **İskilip, Keçeç; Yerli, Tayrak, Sungurlu** Tuz, **Mecitözü, Sungurlu:** Bentonit, **Kargı:** Mangenez, **Sungurlu:** Asfaltit.

Sanayi: Sanayileşmenin oldukça geri olduğu illerden biridir. İldeki başlıca büyük kamu işyerleri Çorum Çimento Fabrikası ile Türkiye Süt Endüstri Kurumu'na bağlı peynir ve tereyağ fabrikasıdır. Bugün Çorum'da irili ufaklı birçok imalathaneyle, özel sektöre ait fabrikalar bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Çorum'da halk müziği Orta Anadolu bölgesinin özelliklerini gösterir. Alevi Bektaşi kökenli sanatçı ve ozanların söyledikleri türkü ve ezgiler de büyük bir yer kaplar. Yörenin ünlü türküleri, Bağdat Ellerinden Gelen Turnalar, Hem Okudum Hemi de Yazdım, Türkmen Kızı, Dinle Sana Bir Nasihat Edeyim, Gidiyorum Çorum'a, Çorum Halayı v.b.'dir. Başlıca halk müziği araçları bağlama, zurna, davul, dilli çoban düdüğü, kemane, zil, kaşık vb.'dir Geleneksel halk oyunu halaydır. Bunun yanısıra Çekirge, İğdeli Gelin, Miço, Papıra, Fidayda, Arzı, Türkmen Kızı, Hürünü, Haydi Combam gibi oyunlar da oynanır. Bunun dışında Çorum ve yöresinde oynanan köy ortaoyunları çok çeşitlidir. **Giyim kuşam:** Geleneksel erkek giyiminde pantolon yerine şalvar veya çakşırla kolsuz delme yelek giyilir. Bele gürün şalı veya Tosya kuşağı sarılır. Başa fes takılır. Ayaklarda yün çorap, mest ve yemeni vardır. Kadın giyiminde üçetek ve şalvar kullanılır. İçlik denilen gömleğin üstüne delme (yelek) giyilir. Başa fes takılır. Fesin alt ve üst yanına bir dizi altın sıralanır. Gümüşten kemerler takılarak yün ve tiftikten örme çoraplar giyilir.

TÜRKÜLERİ:

Hem okudum hemi de yazdım	El yazıya el yazıya
Yalan dünya senden bezdim	Duman çökmüş çöl yazıya
Dağlar koyağını gezdim	Kurban olam kurban olam
Yiten yavru bulunur mu?	Beşikte yatan kuzuya

ÇORUM'UN ÜNLÜLERİ:

Aşıkpaşazade (1400-1495, tarihçi), Atalay, Mahmut (-); güreşçi, Atay, Cahit (1925-yazar), Baltacı Mehmed Paşa (1600-1712, Osmanlı devlet adamı), Cantekin, Mustafa (1878-1955, siyaset adamı, doktor), Dil, Şahinkaya (1931-, yazar), Eker, İsmet (1877-1962, devlet ve siyaset adamı), Karafakıoğlu, Bedri (1915-1978, bilim adamı), Maden Sait (1932-, ressam yazar), Yedisekiz Hasan Paşa (1831-1902. "Beşiktaş muhafızı").

ÇORUM'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Amasya	94
Ankara	242
Çankırı	156
Erzurum	655
İstanbul	656
İzmir	566
Kastamonu	269
Samsun	176
Sinop	296
Yozgat	104

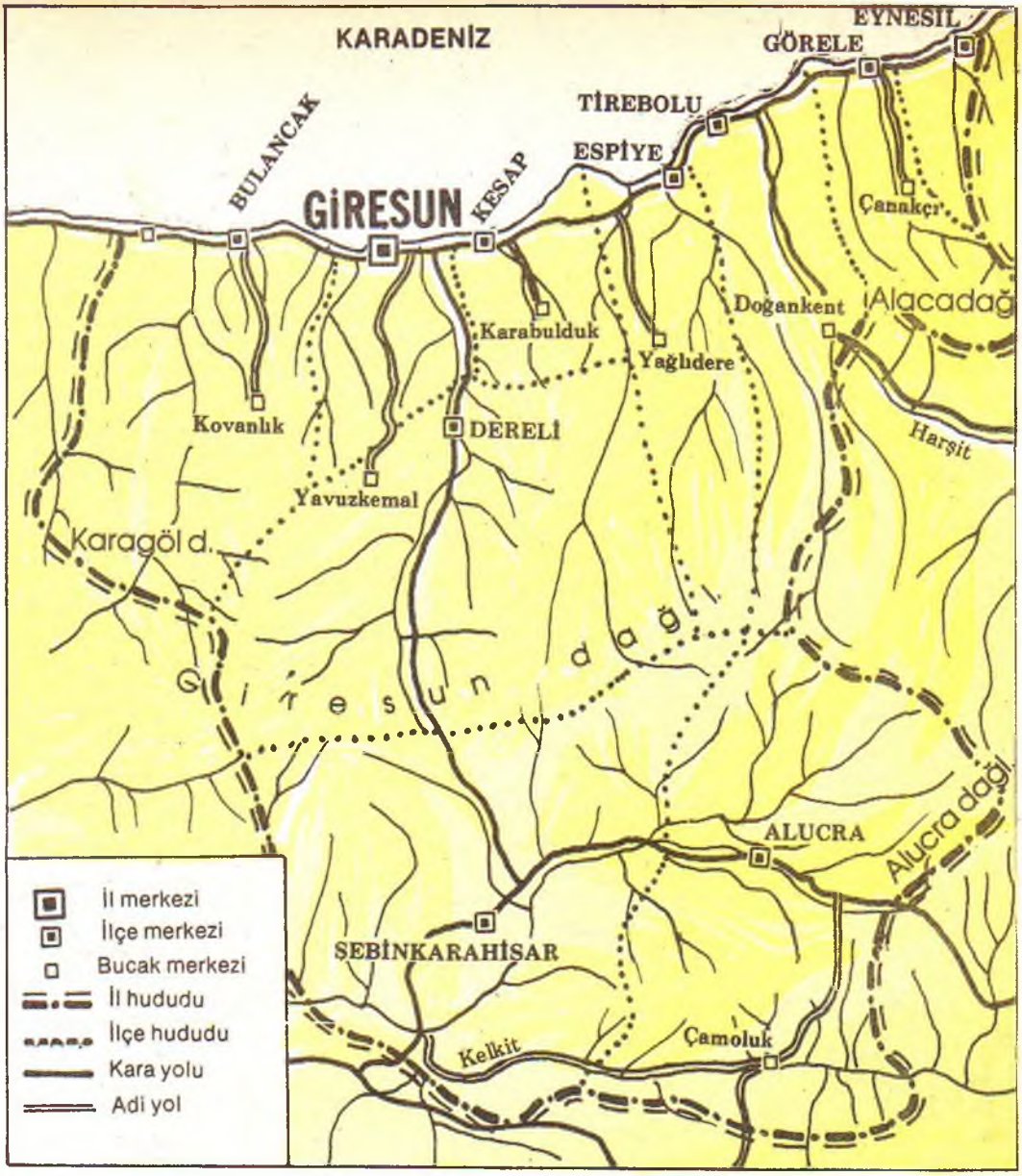
KARADENİZ
EYNESİL
GÖRELE
TİREBOLU
ESPİYE
BULANCAK
GİRESUN
KESAP
Çanakçı
Doğankent
Alacadağ
Karabulduk
Yağlıdere
Kovanlık
DERELİ
Harşit
Yavuzkemal
Karagöl d.
Giresun dağı
ALUCRA
Alucra dağı
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
ŞEBİNKARAHİSAR
Kelkit
Çamoluk

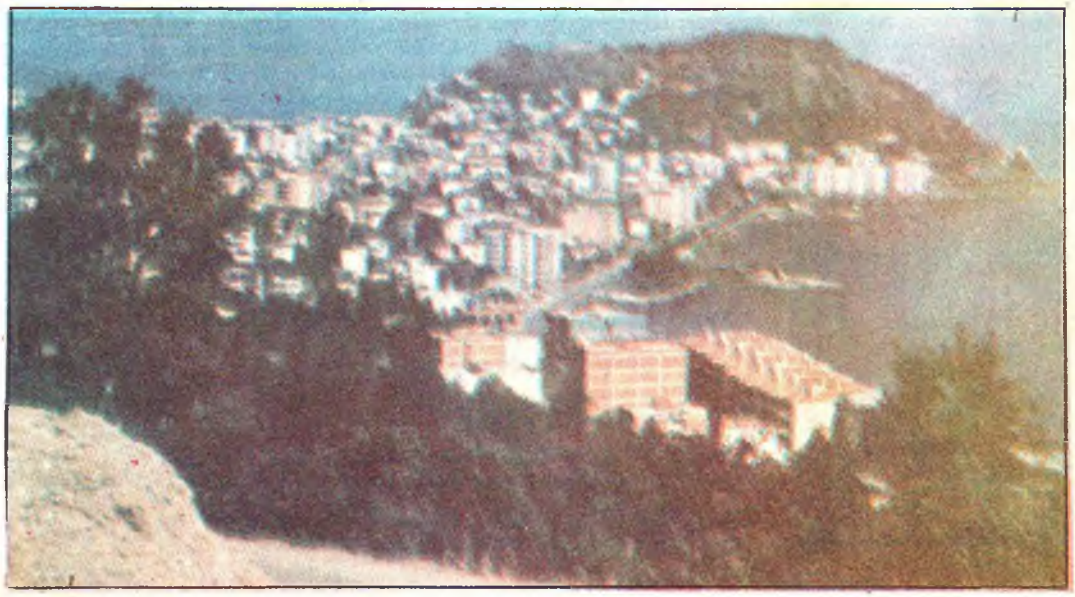

Coğrafî konumu: 40° 07' ve 41° 08' kuzey enlemleri ile 37° 50' ve 39 12' doğu boylamları arasında, Yüzölçümü: 6.934 km², Yeri: Doğusunda Trabzon ve Gümüşhane, güneyinde Erzincan, güney ve güneybatısında Sivas, batısında Ordu, kuzeyinde Karadeniz vardır. Nüfusu: 480.083, Nüfus yoğunluğu: 69, İlçe sayısı: 9. Alurca, Bulancak, Dereli, Espiye, Eynesil, Görele, Keşap, Şebinkarahisar, Tirebolu, Bucak sayısı: 18, Köy sayısı: 507, Toprakları: % 94.3 dağlar, % 0.2 ovalar, % 1.2 yaylalar, % 4.3 platolar, Dağları: Giresun Dağları, (Eğribel Geçidi, Şehitler Geçidi), Gavur Dağları (Balaban Dağları, Abbas Musa Tepesi, Gavur Dağı Tepesi, Küçükkor Tepesi, Cankurtaran Tepesi, Erimez Dağı, Karagöl Dağları (Karataş Tepesi), Kırkkızlar Tepesi, Yürücek Tepe, Ovaları: Giresun Ovaları (Çok küçük), Akarsuları: Kelkit Irmağı,Doğankent Çayı, (Harşit Çayı), Özlüce Deresi, Yağlıdere, Aksu Pazar Suyu, Gölleri: Karagöl, Ördek Gölü, Eğitim oranı: % 55.6, İlkokul sayısı: 734, Ortaokul sayısı: 65, Lise sayısı: 14, Kütüphane sayısı: 7, Fabrika sayısı: 53, Firma sayısı: 2.208, Ekonomi: Tarım (Fındık, mısır, buğday, arpa, fasulye, patates, meyve, koyun sığır, keçi, arı, kümes hayvanları, balık); Madenler: (Bakır, kurşun, çinko, manganez, demir, linyit); Üretim (Kâğıt, çay, süt ürünleri, kiremit, tuğla), Kişi başına yıllık gelir: 22.000 TL.

GİRESUN

OTOMATİK TELEFON KODU: 0511
İL TRAFİK KODU: 28
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Giresun Dağları: Doğu Karadeniz Dağları'nın Giresun içindeki uzantılarıdır. Dağların üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Gavur Dağları (Balaban Dağları) (Abbas Musa Tepesi: 3.331 m.), Gavur Dağı Tepesi 3.248 m., Küçükkor Tepesi 3.044 m. Cankurtaran Tepesi 3.278 m., Erimez Dağı 2.701 m., Karagöl Dağları (Karataş Tepe: 3.107 m.), Kırkkızlar Tepesi 3.025 m., Yürücek Tepesi 2.313 m.. Giresun Dağları'nın yamaçları fındık bahçeleri ile kaplıdır. 2.000 m.'ye kadar ormanla kaplı olan dağlar güç geçit verir. Harşit Vadisi, Eğribel Geçidi (2.075 m.) ve Şehitler Geçidi (2.000 m.) belli başlı geçitleridir.

OVALAR

İlde 1.300 hektar alan ova olarak kullanılabilmektedir. Bu ovalar Doğankent ve Özlüce Çayı ile Aksu Pazarsuyu'nun denize döküldüğü yerdedir. Alüvyonlu ve kolüvyonlu topraklardan oluşan ovalarda mısır, fındık, arpa, fiğ ve buğday yetiştirilir.

AKARSULAR

Aksu: Karagöl bölgesinden doğar. Kızıltaş, Sarıyakup, Pınarlar ve Güdül bölgelerinin sularını topladıktan sonra Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 60 km.'dir.

Doğankent Çayı: Vavuk Yaylası'ndan (Gümüşhane) doğar. Günyüzü yakınlarında il topraklarına girer ve Tirebolu'nun doğusundan denize dökülür. Uzunluğu 50 km.'dir. Çaya, Harşit Çayı adı da verilir.

Kelkit Irmağı: Gümüşhane Dağları'ndan doğar. Erzincan, Gümüşhane, Giresun sınırlarının birleşme noktasından ile girer ve Şebinkarahisar'ın kuzeybatısından Sivas topraklarına akar. Sivas'tan Tokat'a geçen Kelkit Irmağı Yeşilırmak'a katılır. İl sınırları içindeki uzunluğu 70 km.'dir. İlde ırmağa, Avutmuş Deresi katılır.

Özlüce Dere: Gavur Dağları'ndan doğar ve Espiye'nin doğusundan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 80 km.'dir.

Pazarsuyu: Karagöl ve Yürücek bölgelerinin sularının birleşmesiyle oluşur ve Bulancak'ın batısından denize dökülür. Uzunluğu 80 km.'dir.

Yağlı Dere: Erimez Dağları'ndan doğar ve Espiye'nin batısından denize dökülür. Uzunluğu 70 km.'dir.

Giresun'da bu suların dışında birçok dere ve çay vardır.

GÖLLER

Karagöl: Karagöl Dağları'nın doruğunda bir krater gölüdür. Göl çevresi hayvancılık için çok elverişlidir. Buzu yaz aylarında dahi çözülmez.

Ördek Gölü: Çakrak yakınındadır. Krater gölüdür.

İlde bu göllerin dışında küçük buzul gölleri vardır.

İKLİMİ:

İlin kuzeyinde ılıman iklim, güneyinde kara iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 14.2°C'dir. En sıcak geçen aylar temmuz ve ağustos, en soğuk geçen aylar ocak ve şubattır.

Yağış: İl Türkiye'nin en çok yağış alan illerinden biridir. Merkezde yıllık yağış ortalaması 1.297,8 mm.'dir. En çok yağış ekim ve kasım, en az yağış mayıs ve haziran aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr güneydoğudur. Bunu güney ve kuzeydoğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1,2 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Yabankeçisi, tavşan, domuz, kurt, tilki, çakal, ayı, porsuk, sansar, susamuru, alabalık, sazan ve yayın belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 37.7'sini ormanlar, % 27.3'ünü çayır ve meralar, % 7.6'sını ekime elverişsiz alanlar meydana getirir. Fındık, kestane, akçaağaç, akasya, gürgen, meşe, ıhlamur, dişbudak, karaağaç, sarıçam, ladin ilde bulunan belli başlı ağaç türleridir. Bol yağış alan ilin her tarafı yemyeşildir.

SAYFİYE YERLERİ:

Çamlık Kalesi: Merkezde bir piknik yeridir. Salon Çayırı: Giresun-Dereli yolu üzerinde bir piknik yeridir. Kulakkaya: Balaban Dağları eteklerinde bir piknik yeridir. Plajları: Belediye Plajı, Uzuncakum Plajı, Giresun Plajı, Efes Plajı, Nebioğlu Plajı.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Giresun Kalesi: Kalenin Pontus Kralı I.Farnakes tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Hacı Hüseyin Camii: 1594'te Çobanoğlu Hacı Hüseyin tarafından yaptırılmıştır. Kale Camii: Kaleyi Dizdarzade Emetullah Hanım yaptırmıştır (1830). Şebinkarahisar Kalesi: Kaleyi kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Günümüzde yıkık durumdadır. Fatih Camii: Şebinkarahisar ilçesindedir. Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon seferi sırasında yaptırılmıştır. Meryemana: Bir kaya tapınağıdır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

M.Ö. 670'lerde Karadeniz kolonilerinden biri olan Kerasos'un bugünkü Giresun şehri olduğu bilinmektedir. Kerasos tarihte Farnakeia (Phernakeia) adıyla anılırdı. Bu adın Pontus Kralı I.Farnakes'in isminden kaynaklandığı belirtilmektedir. Fatih Sultan Mehmed döneminde Mahmud Paşa tarafından alınan kentin adı değişime uğrayarak önce Kiresun, daha sonra da Giresun olmuştur.

TARİHİ:

Giresun, Hititler, Frigyalılar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Trabzon Rum İmparatorluğu ve Emiroğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır. Giresun ve yöresine ilk yerleşenler Kalipler, Tibarenler ve Mesinekler diye bilinen kavimlerdir. Türkler 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Giresun'u ele geçirdiler, ama Haçlı seferleri sırasında burasını kaybettiler. Yöre 1204'de Trabzon Rum Devleti'nin eline geçti. 1389'da ise Yıldırım Bayezid Giresun'u Osmanlılar'a bağladı. Bu durum kısa sürdü. Ankara Savaşı'ndan sonra Timur Giresun'u ele geçirerek Emiroğulları'na iade etti. 1461'de Fatih Sultan Mehmed kesin olarak Giresun'u Osmanlılar'a bağlamıştır. Giresun uzun süre Trabzon eyaletine bağlı bir kaza merkezi olarak kaldı. Tanzimat'tan sonra Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na bağlı bir kaza oldu. 1867'de Trabzon vilayetinin kazasıydı. Cumhuriyetin ilanından sonra 1923'te il oldu.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1460 Hititler
M.Ö. 1200 Frigyalılar
M.Ö. 323 Makedonyalılar
M.Ö. 66-M.S. 1204 Romalılar.
1204 Trabzon Rum İmparatorluğu.
1381 Emiroğulları
1398 Osmanlılar
1402 Emiroğulları
1461 Osmanlılar

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GİRESUN:

Giresun I.Dünya Savaşı'nda işgale uğramamıştır. Ancak bölgede bir Pontus Rum devletinin kurulmak istenmesi şehir için ciddi bir tehlikeydi. 12 Şubat 1919'da Trabzon'da Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kuruldu. Kısa bir süre sonra cemiyetin bir şubesi de Giresun'da açıldı. Giresun halkı bu cemiyet etrafında birleşti. İzmir'in işgali 17 Mayıs'ta şehirde büyük bir mitingle protesto edildi. Topal Osman Cemiyet'in başkanlığına getirildi. Topal Osman şehirden topladığı gönüllü askerlerle millî kuvvetlere katılmıştır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü Km²	Nüfus yoğ.
Merkez ilçe	86.405	45.690	50.715	317	273
Alucra	38.467	8.823	29.644	1.618	24
Bulancak	74.800	16.089	58.711	808	93
Dereli	36.758	4.550	32.208		820
Espiye	52.564	9.183	43.381	463	114
Eynesil	17.369	6.599	10.770	51	341
Görele	48.660	7.321	41.339	390	125
Keşap	30.568	5.836	24.822	222	138
Ş.Karahisar	34.143	13.037	21.106	1.378	25
Tirebolu	60.259	9.983	50.276	867	70
TOPLAM	480.083	127.111	352.972	6.934	69

İLÇELERİ:

- ALUCRA
- BULANCAK
- DERELİ
- ESPİYE
- EYNESİL
- GÖRELE
- KEŞAP
- Ş.KARAHİSAR
- TİREBOLU

ALUCRA: Giresun'un il merkezine en uzak, yüzölçümü en büyük ilçesidir. 1 bucağı, 72 köyü vardır. Denizden yüksekliği 1500 metre olan ilçede hayvancılık önemlidir. Buğday ve sebze ekimi yapılır.

BULANCAK: İl merkezinin 14 km. batısında yer alan bir kıyı şehridir. 2 bucağı ve 62 köyü vardır. Ekonomisi başta fındık ve mısır olmak üzere tarıma dayalıdır. Fındık işleme, kereste, tuz, balıkyağı, tuğla ve deterjan fabrikaları vardır.

DERELİ: İl merkezinin 33 km. güneyinde yer alır. 1 bucağı ve 34 köyü vardır. Ekonomisi, başta mısır ve fındık olmak üzere tarıma dayanır.

ESPİYE: İl merkezinin 40 km. batısında ve Karadeniz kıyısındadır. 1 bucağı ve 48 köyü vardır. Ekonomisi fındık tarımına ve balıkçılığa dayanır. Fındık kırma fabrikaları vardır.

EYNESİL: Giresun'un kuzeydoğu ucunda, deniz kenarında, merkeze 90 km. uzaklıkta yer alır. 1960'ta ilçe haline getirilmiştir. Ekonomisi tarıma dayanır. Mısır, fındık arpa ekimi yapılır ve orman ürünleri işlenir.

GÖRELE: Bu ilçe de Karadeniz kıyısındadır ve il merkezinin 73 km. doğusundadır. 1 bucağı 58 köyü vardır. İlçenin başlıca gelir kaynağı fındık kırımı ve balıkçılıktır.

KEŞAP: Giresun'un 13 km. batısında yer alan bu küçük kıyı şehri merkez ilçe ile birleşmek üzeredir. 1 bucağı ve 40 köyü vardır. Keşap'ta başlıca geçim kaynağı fındıktır.

ŞEBİNKARAHİSAR: İl merkezinin 118 km. güneyinde, Giresun dağlarının güney eteklerinde, dağlık bir bölgede yeralır. İlçeye bağlı 65 köy vardır. Ekonomisi hayvancılığa ve buğday tarımına dayanır.

TİREBOLU: İl merkezinin 54 km. doğusunda yer alan bir kıyı şehridir. 1 bucağı ve 65 köyü vardır. Karadeniz'e bakan yamaçlar üzerinde kurulan bu şirin ilçede fındıktan başka çay da yetişir. İlçede 4 fındık kırma fabrikası, bir çay fabrikası vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Giresun ekonomisi tarıma dayalı olan bir ildir. İlde bitkisel üretimde fındık ilk sırayı alır. Mısır, buğday, arpa gibi tahılların yanında sulanabilen yerlerde meyve ve sebze yetiştirilir. İlde 25.300 ton buğday, 18.700 ton arpa, 43.300 ton mısır, 16.000 ton patates, 2.800 ton çay, 44.000 ton fındık, 2.800 ton üzüm, 49.500 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 9.000 karasaban ve 850 traktör vardır.

Hayvancılık: Küçükbaş hayvan beslenmektedir. Mera hayvancılığı yapılır. En çok sığır ve keçi yetiştirilir. Koyunlardan akkaraman ve morkaraman, hemşin, kıvırcık diğer türlerdir. İlde 468.000 koyun, 80.500 kıl keçisi, 159.000 inek, 83.500 dana 7.000 katır, 442.700 tavuk-horoz beslenir. Ayrıca ilde 40.700 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan 65.405 ton süt, 2.300 ton et, 71.200 ton deri, 323 ton bal, 47.300 adet yumurta elde edilir.

Madenler: Giresun maden varlığı bakımından zengindir. Maden varlığının önemli bölümünü bakır ile bakır-çinko-kurşun karışımı damarlar oluşturmaktadır. Bakır ve çinko Espiye ve Merkez İlçe'de bulunur. Bulancak, Tirebolu ve Şebinkarahisar'da ise bakır-kurşun-çinko karışımı damarlar vardır. Dereli ve Görele ilçelerinde demir yatakları bulunur. Eynesil, Keşap, Tirebolu ilçelerinde ise manganez vardır. İlde bütün bunların dışında bentonit, uranyum, bakırlı pirit, kurşun, çinko ve mermer bulunur.

Sanayi: İlin gerek tarım, gerek ticaret hayatında fındığın önemli bir yeri vardır. Giresun'daki başlıca tesisler Peynir ve Tereyağı Fabrikası, Yonga Levha Fabrikası Adel Kalemcilik Lata Fabrikası ve Fiskobirlik Entegre Fındık İşletme Tesisleri'dir. Giresun'da bir de balıkunu ve yağı fabrikası bulunur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Giresun halk müziği ve oyunları Karadeniz Bölgesi özellikleri taşır. Kıyı şeridinde yalı havaları, dağlık yörelerde yayla havaları yaygındır. Yörenin en ünlü türküleri Elinde Çıngıl Orak, Çınarlar Deresi, Karşıdan Gel Karşıdan, Ben Giderim Batum'a, Giresun Kayıkları, Giresun'un Evleri, Ha Buradan Oyana, Çeçen Kızı, Kızım Sana Fistan Aldım vb.'dir. Geleneksel halk çalgıları arasında küçük zurnalar, davul, tef, divan, cura bağlama en çok kullanılanlardır. Geleneksel Karadeniz oyunlarının hakim olduğu Giresun'da Karşılama, Sallama, Kol Havası ve Metelik başlıca oyunlardır. Horonlar Giresun oyunlarında büyük yer kaplar. Giyim kuşam: Peştemal kadın giyiminde vazgeçilmez öğelerinden biridir. Bunlar varsıllar ve Keşan peştemal gibi çeşitlere ayrılır. Oyalı yaşmak ya da çember, peştemal, entari hırka ve kara lastik günlük kadın giyimini oluşturmaktadır. Erkekler de aba zıpkanın yanında, Çerkez kayışı, boyuna gümüş hamaylı, kara başlık ve çabula denen altı kabaralı ayakkabılar giyerler.

TÜRKÜLERİ:

Yaylanın soğuk suyu da
Deldi bağrımı deldi
Üç günlük gelin iken de
Bana selâmı geldi

★ ★ ★

Seni domuzun kızı
Hayırsızın gelini
Alsam seni yanıma da
Sarsam ince belini

İRESUN'UN NLÜLERİ:

Akengin, Can (1892-1942, şair, yazar), Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1913-1975, ressam şair, yazar), Görele, Hamit (1903, ressam), Kalpakçıoğlu, Fethi Naci (1927, eleştirmen yazar), Mustafa Suphi (1883-1921, gazeteci, siyaset adamı, yazar).

GİRESUN'A NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Ankara	627
Erzincan	400
Erzurum	458
Gümüşhane	249
İstanbul	946
İzmir	1.205
Ordu	43
Sivas	550
Trabzon	136

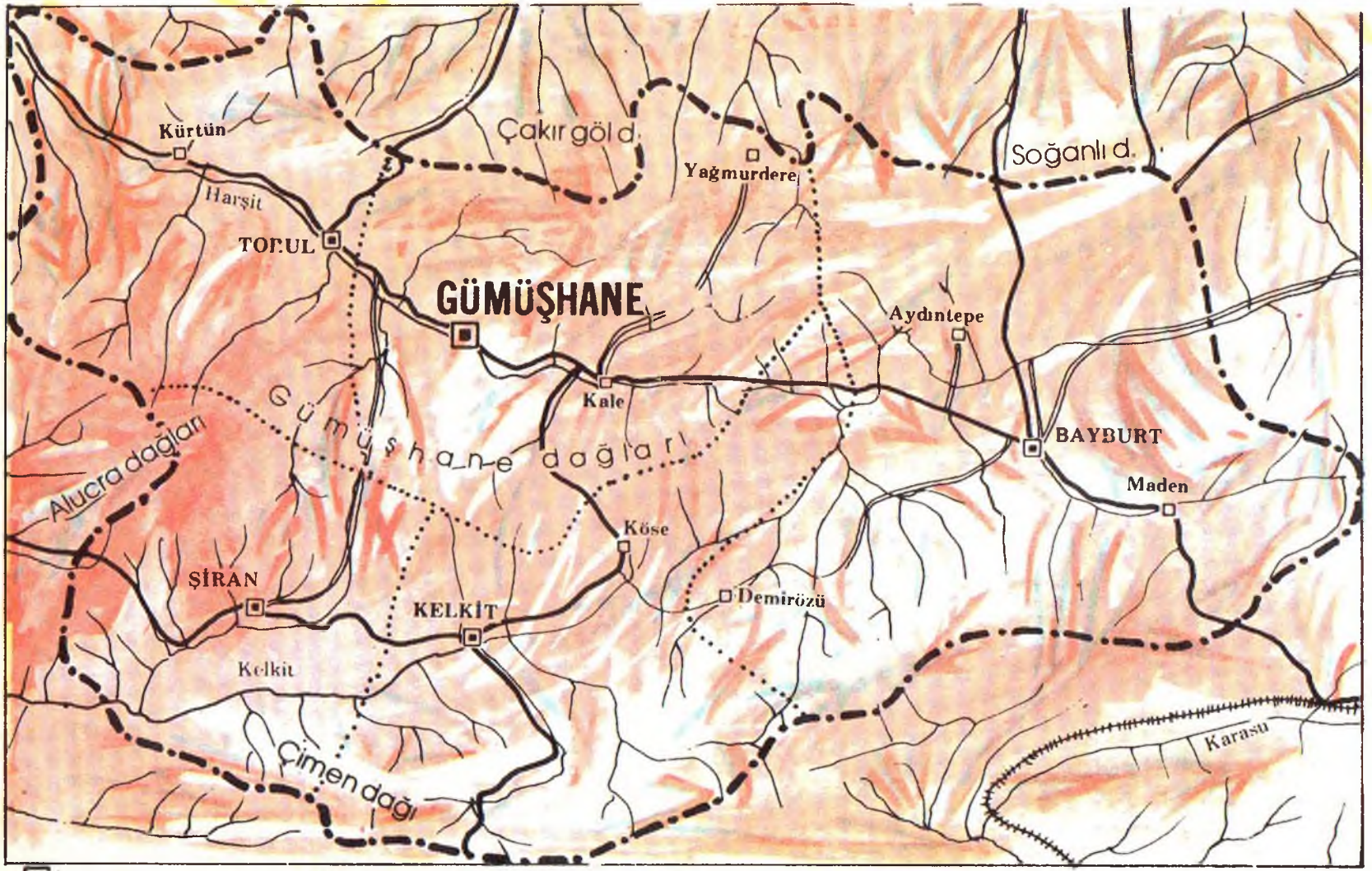
Kürtün
Çakır göl d.
Yağmurdere
Soğanlı d.
Harşit
TORUL
GÜMÜŞHANE
Aydıntepe
Kale
Gümüşhane dağları
Alucra dağları
BAYBURT
Maden
Köse
ŞİRAN
KELKİT
Demirözü
Kelkit
Çimen dağı
Karasu
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

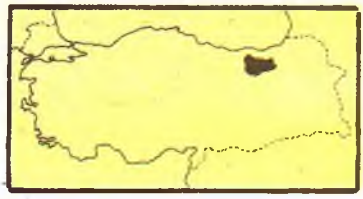

GÜMÜŞHANE

OTOMATIK TELEFON KODU: 0531
İL TRAFİK KODU: 29
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî Konumu: 38° 49' ve 40° 45' doğu boylamları ile 39° 50' ve 40° 51' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 10.227 km². **Yeri:** Güneydoğu ve doğusunda Erzurum, kuzeydoğusunda Rize, kuzeyinde Trabzon, kuzeybatı ve batısında Giresun, güneyinde Erzincan vardır. **Nüfusu:** 275.191. **Nüfus Yoğunluğu:** 27 **İlçe Sayısı:** 4, Bayburt, Kelkit, Şiran Torul Bucak Sayısı: 12; **Köy Sayısı:** 511; **Toprakları:** %59.6 dağlar, % 11 ovalar, %29.4 platolar; **Dağları:** Gümüşhane Dağları (Elmalı-Tepe Gürül Tepe), Balaban Dğl.(Sarıyer Tp),Zigana Dğl. (Zigana Geçidi, Alacadağ, Horoz Dağı, Çakırgöl Dağı) Soğanlı Dağları (Kemer Dağı, Horlar Dağı), Kop Dağları Otlubeli Dağı, Sipikör Dağları, Pulur Dağları, Çimen Dağı, Çoruh Dağları. **Ovaları:** Bayburt Ovası, Düzüker Ovası. **Akarsuları:** Harşit Suyu, Kelkit Irmağı, Çoruh Irmağı. **Gölleri:** Balıklı Göl, Aygır Gölü, Yıldız Gölü, Çakırgöl, Sarah Gölü. **Eğitim Oranı:** % 57.6; **İlkokul Sayısı:** 583; **Ortaokul Sayısı:** 30; **Lise Sayısı:** 6; **Kütüphane Sayısı:** 3; **Fabrika Sayısı:** 4; **Firma Sayısı:** 1.000; **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, patates, şekerpancarı, mahlut, çavdar, mısır, mercimek, fasulye, meyve, koyun, sığır, kıl keçisi, manda, at katır, eşek arı, tavuk) **Madenler** (Demir, bakır, kurşun, manganez, çinko, mermer) **Üretim** (Tereyağ, peynir). **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 13.354 TL.

DAĞLAR

Balaban Dağları: Giresun Dağları ile Gümüşhane Dağları'nı birbirine bağlayan dağlardır. En yüksek noktası 3.331 m.'dir. Dağların üzerindeki diğer önemli yükselti de Sarıyer Tepesi (2.919 m.)'dir. Dağlar ormanla kaplıdır.

Çoruh Dağları: Bayburt'un güneyindedir. En yüksek noktası 2.718 m.'dir.

Gümüşhane Dağları: Doğu Karadeniz Dağları'nın uzantısıdırlar. Kolay geçit vermeyen dağların en yüksek noktası 2.507 m. ile Elmalıtepe'dir. Diğer önemli yükseltisi de 2.285 m. ile Güdültepe'dir.

Kop Dağları: Erzurum, Erzincan ve Gümüşhane ilinin ortasındadır. Güç geçit veren dağların il içindeki en yüksek noktası 2.918 m.'dir. Otlukbeli Dağı (2.485 m.), Sipikör Dağları (2.600 m.) Pulur Dağları (2.185 m.), Çimen Dağı (2.700 m.), Kop Dağları'nın diğer önemli yükseltileridir.

Soğanlı Dağları: Rize Dağları'nın batı uzantısıdır. En yüksek noktası 2.856 m. ile Kemer Dağı (Vavuk Dağları) ve Horlar Dağı (2.500 m.)'dır.

Zigana Dağları: Soğanlı Dağları'nın uzantısıdır. Güç geçit veren dağların en önemli geçidi Zigana Geçidi (2.000 m.)'dir. En yüksek noktaları 2.180 m. ile Alacadağ, 2.396 m. ile Horoz Dağı ve 3.065 m. ile Çakırgöl Dağı'dır.

OVALAR

Bayburt Ovası: Man Suyu ile Çoruh Irmağı arasındadır. En yüksek noktası 1.550 m. olan ova dağlar ve tepeler arasındadır. Alüvyonlu ve kolüyonlu topraklarla kaplı olan ovada arpa, çavdar, mercimek, patates, şekerpancarı ve mısır yetiştirilir.

Düzüker Ovası: Çoruh Vadisi'nin Man Suyu ile birleştiği noktadan başlayan ova, batıya doğru uzanır. Yüksekliği 1.000 m.'nin üzerinde olan ovada sulu tarım yapılır.

AKARSULAR

Çoruh Irmağı: Mescit Dağı'ndan (Erzurum) doğar. Bayburt Ovası'nı ortadan böler. Irmağa Man Suyu katılır. Kışın bir kısmı donan ırmak, Gümüşhane'den Erzurum topraklarına girer.

Harşit Suyu: Gümüşhane Dağları'ndan doğar ve Tirebolu'nun doğusundan Karadeniz'e dökülür.

Kelkit Irmağı: Sipikör, Çimen, Pulur, Vavuk ve Gümüşhane Dağları'ndan doğan suların Kelkit ilçesi yakınında birleşmesi ile oluşur. Suşehri Ovası, Niksar Ovası ve Erbaa Ovası'nı geçtikten sonra Yeşilırmak'la birleşir. Kelkit Irmağı sık sık taşkınlara sebep olmaktadır.

GÖLLER

İlde büyük göl yoktur. Ancak çok sayıda buzul gölü vardır. Soğanlı

Dağları üzerindeki Şarak Gölü, Balaban Dağları üzerindeki Balıklıgöl, Aygır Gölü ve Yıldız Gölü, Zigana Dağları üzerindeki Çakırgöl buzul göllerinin en önemlileridir.

İKLİMİ:

İlin iklimi Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz iklimleri arasında geçiş niteliği gösterir.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 10°C'dir. En sıcak geçen aylar temmuz ve ağustos, en soğuk geçen aylar ocak ve şubattır.

Yağış: Merkezde yıllık ortalama yağış 434.3 mm.'dir. En çok yağış nisan ve mayıs, en az yağış temmuz ve ağustosta düşer.

Rüzgâr: İlde hakim rüzgâr batıdır. Bunu güneybatı ve güneydoğu rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 1.1 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Tavşan, keklik, domuz, ayı, dağkeçisi, ördek, üveyik, tilki, toy, turna, kırhindisi belli başlı hayvanlarıdır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 41'i çayır ve meralarla, % 25.4'ü ekili- dikili alanlarla, % 22'si orman ve fundalarla kaplıdır. Ormanlarının belli başlı ağaç türleri, çam, köknar, ladin ve meşedir. Meyve ağaçları il için çok önemlidir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Kaleleri: Çanica Kalesi, Akça Kale, Kov Kalesi, Keçi Kalesi, Edire Kalesi, Kodil Kalesi, Bayburt Kalesi, Torul Kalesi, Torul Avliyana Kalesi, Camileri: Süleymaniye Camii, Küçük Camii, Bayburt Ulu Camii, Yukarı Hınız Evrek Camii, Kutluk Bey Camii, Pulur Camii. Kiliseler: Hutura Kilisesi, Bayburt Kalesi Kilisesi, Varzahan- Uğrak Kilisesi, Çakırkaya Kaya Kilisesi, Panaghia Manastır Kilisesi. Türbe- Kümbetler: Pir Ahmed Türbesi, Baba Çağırgan Türbesi, Şehit Osman Türbeleri, Anonim Kümbet, Firdevs Hanım Türbesi. Medreseler: Yakutiye Medresesi, Museviye Medresesi, Mahmudiye Medresesi, Pulur Medresesi. Hamamlar: Paşa Hamamı, Bent Hamamı, Paşaoğulları Hamamı, Ali Şingah Hamamı, Meydan Hamamı, Pulur Hamamı, Sadak Hamamı. Hart Yeraltı Şehri: Bayburt ilçesinin Aydıntepe bucağındadır. Romalılardan kaldığı tahmin edilmektedir. Satala: Kelkit ilçesine 17 km. uzaklıktadır. Eski Satala şehridir.

ADI NEREDEN GELİYOR?

1461'de Osmanlıların eline geçen şehre Kanunî Sultan Süleyman tarafından madenlerinin zenginliğinden dolayı "Gümüşhane" adı verilmiştir.

TARİHİ:

Gümüşhane, Urartular, Medler, Persler, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar ve Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalmıştır. 1461'de Trabzon Rum İmparatorluğu'na son veren Fatih Sultan Mehmed tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Bayburt 1514'te Osmanlılarca fethedildi. 1828'de Ruslar Bayburt'u işgal ettiler. 1829 Edirne Antlaşması ile işgal kaldırıldı. Gümüşhane XIX. yüzyılda Trabzon vilayetine bağlı bir sancaktı. Bayburt kazası Erzurum vilayeti içinde yer almaktaydı. Bu durum 1927'ye kadar sürdü. Gümüşhane 1923'te il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GÜMÜŞHANE:

Gümüşhane I. Dünya Savaşı'nda Rus işgaline uğradı (7 Temmuz 1916). Rusya 1917 devriminden sonra Erzincan görüşmeleri sonucu (18 Aralık 1917) şehrin boşaltılmasına karar verdi. 14 Şubat'ta Torul, 15 Şubat'ta Gümüşhane, 17 Şubat'ta Kelkit, 21 Şubat'ta Bayburt boşaltıldı. Gümüşhane Millî Mücadele döneminde işgal edilmedi.

TARİHÎ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1750 Azzi-Hayaşalar
M.Ö. 1200 Urartular
M.Ö. 560 Medler
M.Ö. 550 Persler
M.Ö. 301 Pontus Krallığı
M.Ö. 64 Romalılar
395 Bizanslılar
1204 Trabzon Rum İmparatorluğu
1461 Osmanlılar
1514 Bayburt'ta Osmanlı hakimiyeti
1828 Bayburt'ta Rus işgali
7 Temmuz 1916 Ruslar'ın Gümüşhane'yi işgali.
16 Temmuz 1916 Ruslar'ın Bayburt'u işgali.
15 Şubat 1918 Gümüşhane'nin kurtuluşu
21 Şubat 1918 Bayburt'un kurtuluşu.

İLÇELERİ:

BAYBURT: İlin güneydoğusunda, Merkez İlçe'ye 62 km. uzaklıkta yer alır. Çoruh Irmağı şehri ortadan ikiye böler. Bu ilçeye bağlı 3 bucak ve 174 köy vardır. Denizden yüksekliği 1.500 metredir. Ekonomisi tarla tarımına ve hayvancılığa dayanır. Tahıl, pancar ve patates ekimi yapılır.

KELKİT: İl merkezinin güneyinde yer alır. 1 bucağı ve 99 köyü vardır. Denizden yüksekliği 1.400 metredir. Ekonomisi tarıma dayanır. Buğday, arpa, pancar ekimi yapılır ve hayvan yetiştirilir.

ŞİRAN: İlin güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 72 köy vardır. İlçe ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pancar ve patates ekimi yapılır. Meyvecilik ve hayvancılık da önemlidir.

TORUL: İl merkezinin 24 km. kuzeybatısındadır. 1 bucağı, 69 köyü vardır. Ekonomisi ormancılığa ve hayvancılığa dayanır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
-Merkez İlçe	42.682	12.735	29.893	1.799	24
Bayburt	105.317	22.578	82.739	3.652	29
Kelkit	59.651	7.081	52.570	1.925	31
Şiran	31.728	6.014	25.714	992	32
Torul	35.867	2.996	32.871	1.859	19
Toplam	275.191	51.404	223.787	10.227	27

EKONOMİSİ:

Tarım: İlde tahıl üretimi yapılır. En çok buğday, arpa ve fındık üretilir. Sebzelerden lahana, fasulye, hıyar, domates ve ıspanak yetiştirilir. İl meyveciliğinde elmanın ayrı bir yeri vardır. İlde 94.000 ton buğday, 73.800 ton arpa, 15.500 ton mahlut, 119.500 ton şeker pancarı, 80.500 ton patates, 14.000 ton meyve, 26.000 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 29.300 ton karasaban, 3.900 adet traktör vardır.

Hayvancılık: Ekonomik açıdan il tarımında bitkisel üretimle eşit bir yer tutan hayvancılık özellikle Bayburt başta olmak üzere Kelkit ve Şiran'da yaygındır. Mera hayvancılığı yapılır. Sığır, koyun ve keçi yetiştirilmektedir. Dağlık kesimlerde kıl keçisi beslenir. İlin doğal yapısı ve bitki örtüsünün çeşitliliği aracılığa elverişlidir. İlde 506.000 koyun, 66.000 kıl keçisi, 125.500 inek, 77.900 dana, 370.000 tavuk-horoz beslenir. Ayrıca ilde 38.600 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 55.000 ton süt, 1.800 ton et, 46.000 adet deri 335 ton bal ve 32.000 adet yumurta elde edilir.

Madenler: Gümüşhane'ye adını veren gümüş madeni Osmanlılar zamanında işletilmiş ancak ekonomik olma niteliğini yitirince üretim durdurulmuştur. Bayburt ve Torul'da bakır, Torul'da bakır, kurşun, çinko karışımı, Merkez İlçe'de kurşun ve gümüş, Torul'da manganez ve dolamit madeni bulunmaktadır. Linyit kömürü ise Bayburt ve Kelkit ilçeleri çevresinde toplanmıştır.

Sanayi: Gümüşhane sanayinin en az gelişmiş olduğu illerden biridir. Yatırımların az olduğu illerimizden Gümüşhane'de devlet girişimciliği zayıf kalmıştır. İlde bulunan belli başlı fabrikalar, Un Fabrikası, Yem, Süt Fabrikası, Kireç Fabrikası, Meyve Suyu ve Kuşburnu Çay Fabrikası'dır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Gümüşhane yöresi halk müziği ve geleneksel oyunları Karadeniz ve Doğu Anadolu folklorunun etkisinde kalmıştır. Yörenin ünlü türküleri Bugün De Günlerden Cumadır, Zeytinlik Deresi, Tabakam Kaldı, Köprünün Altı Diken, Hürünü Yavrum, Bayburd'un İnce Yolu, Geydim Çarıklarımı, Ey Gül dalı vb.'dir. Tezeneli sazlardan divan, bağlama, çöğür ve cura başlıca müzik aletleridir. Yaylı sazlardan kemane, kemençe, zurna ve mey yaygındır. Geleneksel oyunlarda barlar önemli bir yer tutar. Horonlar, Dönderme, Solist oynanan diğer oyunlar arasındadır.

Giyim- Kuşam: Patiskadan, hakim yakalı gömlek üstüne giyilen iman tahtası denen kolsuz önlük veya kadife yelek geleneksel kadın üst giyimini oluşturur. Bele hasır örgü veya boncuklarla bezeli dövme gümüş kemer takılır. Bunun altına taman denen pazen şalvar giyilir. Bayburt yöresinde dokunan ihramlar en çok görülen kadın giysileridir. Erkekler Çerkez yeleği, paçaları dar pantolon giyerler. Bele kaytan denen uçları püsküllü kuşak takılır. Ayağa Bayburt çarığı denen çarık giyilir.

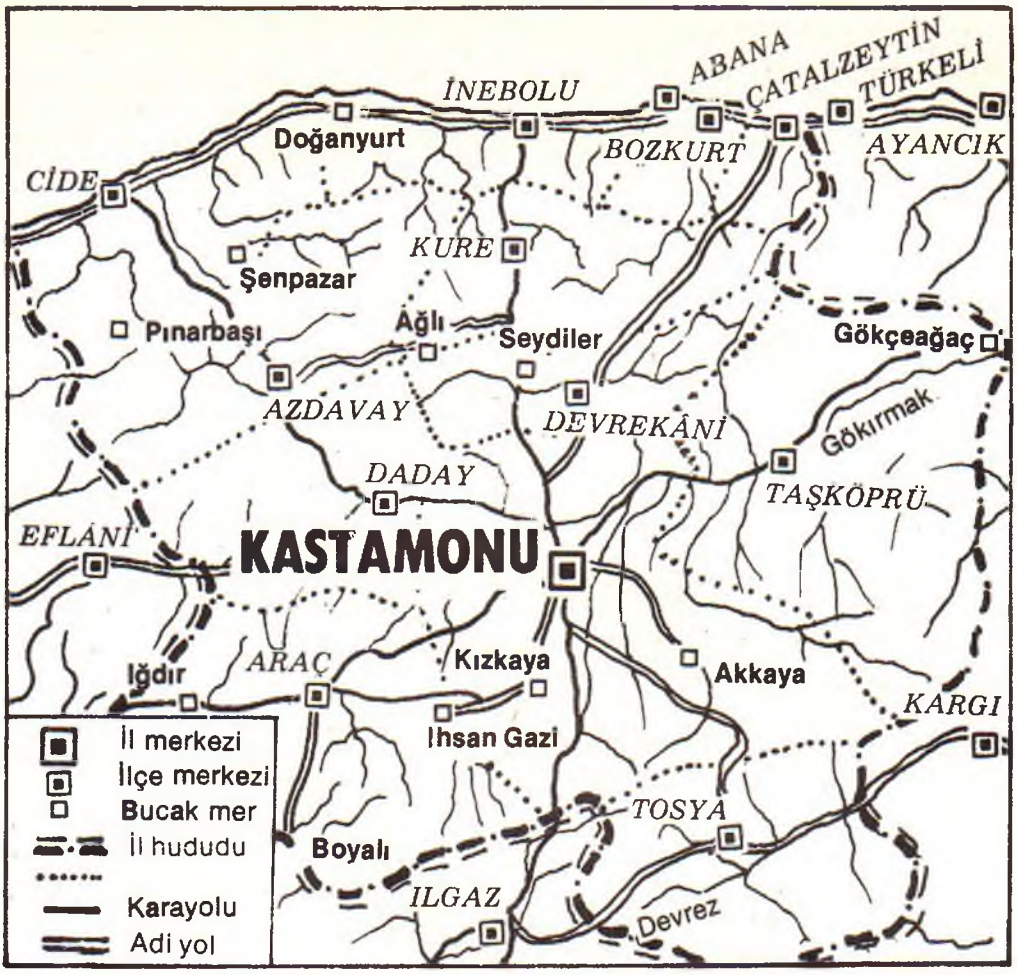
İNEBOLU
ABANA
ÇATALZEYTİN
TÜRKELİ
Doğanyurt
BOZKURT
AYANCIK
CİDE
KURE
Şenpazar
Pınarbaşı
Ağlı
Seydiler
Gökçeağaç
AZDAVAY
DEVREKÂNİ
Gökırmak
DADAY
TAŞKÖPRÜ
EFLÂNİ
KASTAMONU
Kızkaya
Akkaya
Iğdır
ARAÇ
KARGI
İhsan Gazi
TOSYA
Boyalı
ILGAZ
Devrez
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak mer
İl hududu
Karayolu
Adi yol

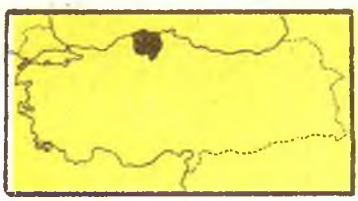

KASTAMONU

OTOMATİK TELEFON KODU: 4651
İL TRAFİK KODU: 37

Coğrafî Konumu: 35° 48' ve 42°00' kuzey enlemleri ile 32° 43' ve 34° 37' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 13.108 km². **Yeri:** Doğusunda Sinop, güneydoğusunda Çorum güney ve güneybatısında Çankırı batısında Zonguldak, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 450.946. **Nüfus Yoğunluğu:** 34 **İlçe Sayısı:** 12, Abana, Araç, Azdavay, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekâni, İnebolu, Küre, Taşköprü, Tosya, **Bucak Sayısı:** 24 **Köy Sayısı:** 1.079 **Toprakları:** % 74.6 dağlar, % 3.8 ovalar, % 21.6 platolar. **Dağları:** Küre Dağları (Yaralıgöz Dağı, Dikmen Tepesi, Acısu Tepesi), Ilgaz dağları (Büyük Hacet Tepesi, Küçük Hacet Tepesi, Hasan Dağı, Karyatağı Dağı, BallıDağ, Bacak Dağı, Aylı Dağı, Köklüce Dağı, Tosya Dağı, Saka Dağı). **ovaları:** Topraklarının % 3.8 gibi küçük bir bölümünü ovalar meydana getirir. **Akarsuları:** Araç Çayı, Devrekâni Çayı, Gökırmak, Devrez Çayı. **Gölleri** Karaçomak Baraj Gölü **Eğitim Oranı:** % 52.7 **İlkokul Sayısı:** 1.334 **Ortaokul Sayısı:** 41, **Lise Sayısı:** 13, **Kütüphane Sayısı:** 6 **Büyük İşyeri Sayısı:** 35, **Firma Sayısı:** 2.700, **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mahlut, çavdar, mısır, pirinç, fasulye, patates, şekerpancarı, keten, kenevir, meyve zeytin, koyun, kıl keçisi, at, eşek, katır, tavuk arı) **Madenler** (Bakır, cıva), Üretim (Şeker, kereste, kumaş, kiremit, tuğla sandalye). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 23.110 TL.

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Ilgaz Dağları: İlin güneyindedir. Dağın önemli yükseklikleri şunlardır: Büyük Hacet Tepesi (2.587 m), Küçük Hacet Tepesi (2.313 m). Ilgaz Dağları'nda Buzul Dönemi izlerine rastlanır.

Küre Dağları: İlin kuzeyindedir. Küre Dağları çok zor geçit verirler. Ulaşım ancak Ecevit Geçidi ile sağlanır. En yüksek noktası Yaralıgöz Dağı (1.985 m)'dır. Dikmen Tepesi (1.657 m) ve Acısu Tepesi (1067 m.) dağların diğer önemli yükseklikleridir.

Ilde bu dağlardan başka Hasan Dağı, Karyatağı Dağı, Ballıdağ, Bacakdağı (1.698 m), Dikmen Dağı (1.736 m), Aylı Dağı, Köklüce Dağı, Tosya Dağı ve Saka Dağı adlı önemli yükseltiler vardır.

AKARSULAR

Araç Çayı: Ilgaz Dağları'nın derelerinin birleşmesiyle oluşur. Kaynağındaki adı Ilgaz Çayı olup, Araç ilçesini geçtikten sonra adı Araç Çayı olur. Çay, Kadıncı köyü yakalarında il topraklarından çıkar.

Devrekani Çayı: Küre Dağları'nın sularının birleşmesi ile oluşur. Irmak köyü yakınında Karadeniz'e dökülür.

Devrez Çayı: İle Bağardı köyü yakınlarından girer ve Yenidoğan köyü yakınında il sınırı dışına çıkar. Suyu kullanılabilecek niteliktedir.

Gökırmak: Merkez ilçenin kuzeyinden doğar. İl topraklarında Karasu ve Akkaya Çayı ile birleşen Gökırmak, Sarıalan köyü yakınlarında il topraklarından çıkar. Suyu tarlaların sulanmasında kullanılır.

GÖLLER

Karaçomak Baraj Gölü: Karaçomak suyu üzerinde kuruludur. Yüzölçümü, 1.48 m² olan gölün temelden yüksekliği 49 m'dir. İlin içme suyunun bir kısmı barajdan sağlanmaktadır.

İKLİMİ:

İlin kuzeyinde Karadeniz iklimi, güneyinde İç Anadolu iklimi hakimdir.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 9,8 °C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 449.7 mm.dir. İle en az yağış Aralık, Ocak ve Şubat en çok yağış Nisan ve Mayıs aylarında düşer.

Rüzgar: İlde hakim rüzgar güneybatıdır. Bunu güney-güneybatı ve kuzey rüzgarları izler. Ortalama rüzgar hızı 1.4 m/sn.dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Domut, ayı, tilki, keklik, bıldırcın, yaban ördeği, karaca, geyik, tavşan, tilki, sansar, porsuk, keklik ve tatlı su balıkları belli başlı hayvanlardır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 67'si orman ve fundalardan, % 25,3'ü ekili-dikili alanlardan, % 6,5'i çayır ve meralardan, % 1,3 ekime elverişsiz alanlardan oluşur. Ormanlarında kayın, köknar, çam, karaağaç, gürgen, kestane, ıhlamur ve çeşitli çam türleri gibi ağaçlar bulunur.

SAYFİYE YERLERİ:

Ilgaz Dağı Ulusal Parkı: Şehre 45 km. uzaklıkta bir parktır. Park birçok yaban hayvanı ile ünlüdür. **Kapı Dağı:** Merkeze 12 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 2.000 kişi faydalanabilir. **Kanlıgöl:** Şehre 26 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir. **Yaralıgöz:** Devrekâni'ye 35 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Açıkmaslak:** Merkeze 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir. **Yeşilyuva:** Bozkurt ilçesi yakınlarında bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Acısu:** Şehre 31 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Karşıyaka:** Azdavay ilçesine 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir. **Üçoluklar:** Tosya ilçesine 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Limanüstü:** Cide ilçesine 15 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.200 kişi faydalanabilir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Kaya Mezarları: Kayalara oyulmuş mezarlar M.Ö. 700'lerden kalmadır. **Kastamonu Kalesi:** Kalenin Bizans döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. **Atabey Camii:** Çobanoğulları döneminden kaldığı tahmin edilmektedir (1273). **İbni Neccar Camii:** Muradoğlu Hacı Nusred tarafından yaptırılmıştır (1353). **Halil Bey Camii:** Emir Ismailoğlu Halil Bey tarafından yaptırılmıştır (1363). **Mahmud Bey Camii:** Candaroğlu Adil Bey'in oğlu Mahmud Bey tarafından yaptırılmıştır. **İsmail Bey Külliyesi:** Candaroğlu İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır (1460). Külliye cami, medrese ve türbeden meydana gelir. **Nasrullah Camii:** Nasrullah Kadı tarafından yaptırılmıştır (1506). **Yakup Ağa Külliyesi:** Kilercibaşı Yakup Ağa tarafından yaptırılmıştır (1547). Külliye cami ve medreseden meydana gelir. **Abdurrahman Paşa Camii:** Tosya ilçesindedir. Maraşlı Abdurrahman Paşa tarafından yaptırılmıştır (1584). **Türbeler:** Karanlık Evliya Türbesi, Atabey Türbesi, Müfessir Alaüddin Türbesi, Hatun Sultan Türbesi, Adil Bey Türbesi, Benli Sultan Türbesi, Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi.

ADI NEREDEN GELİYOR?

İlin adının kaynağına ilişkin birçok söylenti vardır. Bunlardan biri M.Ö. XVI. yy.'da batıda Kastamonu, doğuda Giresun arasındaki bölgede yaşayan Hititler'in kuzey komşusu Kaşkalar'ın yöreye adlarını verdikleri yolundadır. Diğer bir söylentiye göre Bizanslılar'ın Kommenos soyu yöreye bir kale yaptırıp adını "Kommenos Kalesi" anlamına gelen Kastra Kommen koymuş ve bu ad zamanla Kastamonu'ya dönüşmüştür.

TARİHİ:

Kastamonu, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Çandaroğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır. 1392'de şehir Yıldırım Bayezid tarafından fethedilmiştir. Kastamonu genellikle sükunet içinde yaşamıştır. Ancak Celali isyanları ve çeşitli ayaklanmalardan etkilenmiştir. Kastamonu Osmanlıların eline geçtikten sonra Anadolu eyaletine bağlı bir sancak haline getirildi. 1846'da eyalet oldu. 1867'de vilayet haline getirildi. Cumhuriyetin ilanından sonra il olmuştur.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KASTAMONU:

I. Dünya Savaşı'nda Kastamonu işgal edilmemiştir. Buna rağmen Millî Mücadelenin önemli şehirlerinden biridir. Önemi Ankara'ya çok yakın oluşu ve Ankara'nın Karadeniz'le bağlantısını sağlamasından

TARİHİ KRONOLOJİSİ:

M.Ö. 1200 Frigler
M.Ö. 695 Kimmerler
M.Ö. 625 Lidyalılar
M.Ö. 546 Persler
M.Ö. 91 Romalılar
395 Bizanslılar
1186 Selçuklular
1335 Çandaroğulları
1392 Osmanlılar
9 Haziran 1921 Yunan savaş gemilerinin İnebolu'yu topa tutması.

kaynaklanmaktaydı. Bu dönemdeki şehir için en büyük tehdit kurulacak olan Pontus Devleti sınırları içine Kastamonu ve ilçelerinin bir kısmının da alınmış olmasıydı. Fakat bu hayal gerçekleşmemiştir. İzmir işgalini protesto etmek için 16 Mayıs 1919'da Samanpazarı'nda bir miting düzenlenmiştir. Ayrıca 16 Mart 1920 İstanbul işgali de şehirde büyük bir mitingle protesto edilmiştir. Yunanlılar 26 Mart 1921'de bir nota ile İstanbul'dan İnebolu'ya kadar bütün kıyının abluka altına alındığını ilan ettiler. Bu notaya karşı çıkılınca da 9 Haziran'da Yunanlılar İnebolu'yu topa tuttular ve kasaba büyük hasara uğradı. Buna rağmen Yunanlılar bölgede büyük bir başarı elde edememişlerdir.

İLÇELERİ:

- ABANA
- ARAÇ
- AZDAVAY
- BOZKURT
- CİDE
- ÇATALZEYTİN
- DADAY
- DEVREKÂNİ
- İNEBOLU
- KÜRE
- TAŞKÖPRÜ
- TOSYA

ABANA: Kastamonu'nun en küçük ilçesi olan Abana, il merkezinin 102 km. kuzeyinde, deniz kıyısında yer alır. İlçeye bağlı 10 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca tarım ürünleri fındık, zeytin ve Antep fıstığıdır.

ARAÇ: Kastamonu'nun 57 km. güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 121 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pancar, pirinç ve meyve üretimi yapılır.

AZDAVAY: Kastamonu'nun 74 km. kuzeybatısındadır. 1 bucağı ve 82 köyü vardır. İlçede tahıl, şekerpancarı, meyve yetiştirilir.

BOZKURT: Kastamonu'nun kıyı ilçelerinden biridir. İlçeye bağlı 32 köy vardır. Ekonomisi ormancılığa, meyve üretimine dayalıdır. Çelik büro eşyaları da üreten Akkuş Sandalye Fabrikası buradadır.

CİDE: İlin Karadeniz'de en uzun kıyısı olan ilçesidir. Ekonomisi ormancılığa, orman ürünlerini işleyen işletmelere ve meyveciliğine dayanır. İçme suyu, elektriği vardır.

ÇATALZEYTİN: Kastamonu'nun 100 km. kuzeydoğusunda yer alan bir kıyı şehridir. Ekonomisi ormancılığa, orman ürünlerinin işlenmesine ve meyveciliğine dayanır.

DADAY: İl merkezinin 30 km. kuzeybatısındadır. İlçeye bağlı 67 köy vardır. Toprakları dağlık ve engebeli olan Daday ilçesinin ekonomisi tarıma, özellikle ormancılığa ve orman ürünlerini işleyen atölyelere dayanır.

DEVREKÂNİ: İl merkezinin 30 km. kuzeyindedir. 1 bucağı, 58 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa ve tahıl ekimine dayanır.

İNEBOLU: Kastamonu'nun 91 km. kuzeyindedir. 1 bucağı ve 103 köyü vardır. İlin tek liman tesisi bu ilçededir. Ekonomisi ormancılığa ve ağaç işleri sanayiine bağlıdır.

KÜRE: İl merkezinin 60 km. kuzeyinde yer alır. 1 bucağı ve 51 köyü vardır. Ekonomisi, Etibank'ın işlettiği bakır ve pirit madenlerine, ayrıca az miktarda tahıl ekimine ve meyve yetiştiriciliğine dayanır.

TAŞKÖPRÜ: İlin yüzölçümü en büyük olan ilçesidir. İl merkezinin 44 km. kuzeydoğusunda yer alır. 1 bucağı ve 147 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca tarım ürünleri tahıl, şekerpancarı, kendir ve meyvedir. Kendir işleyen bir fabrikası da vardır.

TOSYA: İlin güneydoğusunda, merkeze 74 km. uzaklıkta yer alır. 3 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, pirinç, şekerpancarı ekimi ile bağcılık ve meyvecilik yapılır. Tosya'nın pirinci meşhurdur. Orman ürünlerini işleyen işletmeler bakır kap ve plastik ayakkabı yapan fabrikalar da vardır.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	88.321	35.464	52.857	1.919	46
Abana	3.821	2.013	1.808	33	116
Araç	38.626	4.244	34.382	1.880	21
Azdavay	32.320	2.428	29.892	1.266	26
Bozkurt	14.686	3.025	11.661	296	50
Cide	46.628	4.593	42.035	939	50
Çatalzeytin	16.238	2.167	14.071	318	51
Daday	17.396	2.663	14.773	973	18
Devrekâni	23.346	4.868	18.478	742	31
İnebolu	41.954	7.163	34.791	599	70
Küre	21.552	3.377	18.175	729	30
Taşköprü	56.898	8.559	48.339	2.217	26
Tosya	49.160	19.116	30.044	1.197	41
Toplam	450.946	99.680	351.266	13.108	34

EKONOMİSİ:

Tarım: İlde temel ekonomik faaliyet tarımdır. Bitkisel üretim gelişmiştir. Geleneksel tahıl ürünlerinin yanında iç kesimlerde şekerpancarı, kenevir gibi sanayi bitkileriyle bazı meyve türleri, kıyı kesiminde ise fındık, zeytin gibi

ürünler yetiştirilir. İlde 145.700 ton buğday, 58.700 ton arpa, 15.800 ton mısır, 13.200 ton mahlut, 397.000 ton şeker pancarı, 35.000 ton patates, 172.800 ton elma, 10.000 ton ceviz, 9.800 ton kestane, 51.900 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 38.500 karasaban, 8.900 traktör vardır.

Hayvancılık: Kastamonu ilinin doğal yapısı hayvancılığa oldukça elverişlidir. Bitki örtüsünün zenginliği, hayvancılık için elverişli ortam yaratır. Küçükbaş hayvancılık yaygındır. İlde 276.500 koyun, 172.300 tiftik keçisi, 183.600 inek, 112.000 dana, 15.800 at, 24.300 eşek, 921.000 tavuk-horoz beslenir. Ayrıca ilde 54.900 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 70.000 ton süt, 2.000 ton et, 72.800 adet deri, 695 ton bal ve 55.000 adet yumurta elde edilir.

Madenler: Kastamonu madenler bakımından zengindir. İlde çıkartılan en önemli maden bakırdır. Madenin tümü Küre'de bulunur. Araç ilçesinde bakırlı pirit yatakları vardır. Bunlardan başka Bozkurt'ta cıva, Araç ve Tosya'da mermer yatakları bulunur. Bir başka önemli maden olan manganez İnebolu ve Tosya'da çıkartılır.

Sanayi: Kastamonu sanayinin gelişmekte olduğu bir ildir. Sanayi hemen hemen tümüyle tarıma dayanmaktadır. Orman ürünleri sanayii gelişmiş olup, bu dalda faaliyet gösteren birçok kuruluş vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Köklü bir müzik kültürü olan Kastamonu'da uzun havaların büyük önemi vardır. Sözlü halk ezgilerinin konuları çeşitlidir. Yörenin en ünlü türküleri İndim Dere Beklerim, Evlerinin Önü Meşedir, Evlerinin Önü Nane, Kahvenin Önünde Beyler Bahçesi, Köprünün Altı Diken, Yüksek minare, Konaklar Yaptırdım, Çanakkale İçinde Vurdular Beni, Tiridine, Demirciler vb.'dir. Halk çalgıları arasında tezeneli sazlardan meydan sazı, bağlama ve cura yaygındır. Davul, tef, zil ve kaşık gibi vurmalı sazlar da çalınır. Geleneksel halk oyunları zeybek türündedir. Seyirlik oyunlar ve çocuk oyunlarında çeşitlilik görülmez. Yöre oyunlarının en ünlüleri Aşağı İmaret, Ben Tefimi, Çeliktendir, Çiçekdağ, Dere Bekleyen, Karanfil Oyunu, Kınalı Keklik vb.'dir. **Giyim-Kuşam:** Geleneksel kadın giyiminde kıyı kasaba ve kövlerde çarşaf, çar, peçe ve yaşmak türü başörtüleri kullanılmaktadır. Gömlekler ince bürümcek, kassarlı, elvan, çözme adlarıyla anılır. İç etek, çuha, üstüfe, fistikiye ve bindallı ise düğün ve özel günlerin giysileridir. Günlük yaşamda Kastamonulu kadınlar entari, şalvar ve renkli yün çoraplarla lastik ayakkabı giyerler. Geleneksel erkek giyimi kısa kollu içlik, üstüne yollu (çizgili) yakasız mintan ve şalvardan oluşur. Çapraz düğmeli, yakasız yelek, mintanla birlikte erkek giyiminin değişmez ögeleri arasındadır.

TÜRKÜLERİ:

Çifte çıkar martinimin dumanı
Yoktur da zalimlerin dini imanı
Şimdi gelir mahpusların fermanı
Ateşlere yansın şu sisli kaya
Nasıl da ağlamasın doğuran ana

Sisli kaya derler bir kara taştır
Beni de vuranlar dört arkadaştır
Siyah yamçım bana yoldaştır
Beni de vuran zalim amucam oğlu

KASTAMONU'YA NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km.)
Adana	728
Ankara	244
Çankırı	113
Çorum	269
İstanbul	510
İzmir	822
Sinop	192
Zonguldak	271

NOT: İstanbul'dan Kastamonu'ya deniz yolu ile de gidilebilir. İstanbul-Amasra-Zonguldak-Sinop-Samsun-Ordu-Sürmene-Rize-Hopa arasında çalışan yolcu gemileri İnebolu Limanı'na uğramaktadır.

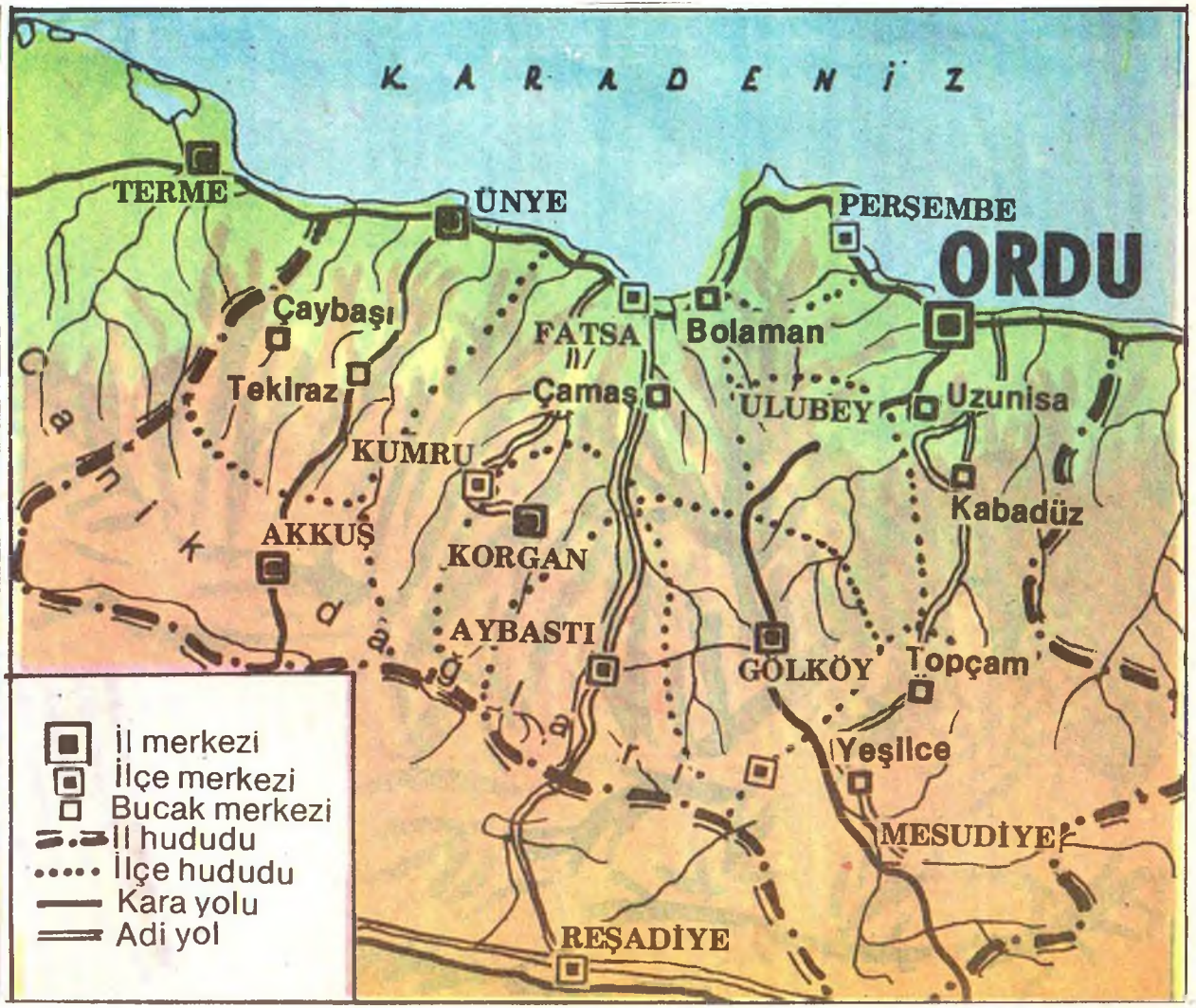
KARADENİZ
TERME
ÜNYE
PERŞEMBE
ORDU
Çaybaşı
Tekiraz
FATSA
Çamaş
Bolaman
ULUBEY
Uzunisa
KUMRU
Çanakdağları
AKKUŞ
KORGAN
Kabadüz
AYBASTI
GÖLKÖY
Topçam
Yeşilce
MESUDİYE
REŞADİYE
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

ORDU

OTOMATİK TELEFON KODU: 371
İL TRAFİK KODU: 52
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 40° 18' ve 41° 08' kuzey enlemleri ile 36° 52' ve 38° 12' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 6.001 km², **Yeri:** Batısında Samsun, güneyinde Tokat ve Sivas, doğusunda Giresun, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 713.535, **Nüfus Yoğunluğu:** 119; **İlçe Sayısı:** 10; Akkuş, Aybastı, Fatsa, Gölköy, Korgan, Kumru, Mesudiye, Perşembe, Ulubey, Ünye. **Bucak Sayısı:** 19; **Köy Sayısı:** 521; **Toprakları:** % 83.6 dağlar, % 15.9 platolar, % 0.5 ovalar. **Dağları:** Kıyı Dağları (Karagöl Dağı, Göndeliç Tepesi, Yaylıtepe, Eğriçu Tepesi, Kabak Tepesi, Kuşkaya, Fındıkalan Tepesi), Karagöl Dağları (Seyit Tepesi), Boztepe, **Akarsuları:** Melet Irmağı, Bülbül Deresi, Civil Deresi, **Gölleri:** Karagöl, Gaga Gölü, Ulugöl. **Eğitim Oranı:** % 49.7; **İlkokul Sayısı:** 1.023; **Ortaokul Sayısı:** 107; **Lise Sayısı:** 18; **Kütüphane Sayısı:** 3; **Büyük İşyeri Sayısı:** 105; **Firma Sayısı:** 824; **Ekonomi: Tarım** (Mısır, buğday, arpa, çavdar, pirinç, patates, kurufasulye, soya fasulyesi, kenevir, fındık, elma, erik, şeftali, armut, mandaline, portakal, zeytin, çay, sığır, koyun, manda, kıl keçisi, at, eşek, katır, kümes hayvanları, arı) **Üretim** (Deniz ürünleri, çimento, soya yağı, tuğla). **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 15.600 TL.

DAĞLAR

Boztepe: Ordu ili Boztepe'nin eteklerinde kurulmuştur. En yüksek noktası 450 m'dir. İl toprakları Melet, Civil ve Bülbül Deresi'nin getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur.

Karagöl Dağları: İlin güneydoğusundadır. En yüksek noktası 3.105 m. ile Karagöl Tepesi'dir. Diğer önemli yükseltileri 2.789 m. ile Göndeliç Tepe ve 2.103 m. ile Seyit Tepesi'dir. Karagöl Dağları'nın üzerinde Elmalıgöl (buzyalağı), Camili Göl, Aygır Gölü, Bağırsak Gölü adlı göller vardır.

Kıyı Dağları: Kıyı Dağları Canik Dağları veya Doğu Karadeniz Dağları diye de adlandırılırlar. Dağların önemli yükseltileri şunlardır: Yaylıtepe (2.619 m), Eğriçu Tepesi (2.288 m), Kabaktepe (1.910 m), Kuşkaya (1.900 m), Fındıkalan Tepesi (1.660 m), Kargan (1.000 m), Kumru (750 m).

OVALAR

İlde önemli bir ova yoktur. Ovalar il topraklarının % 0.5'ini oluşturur. Bunlar da akarsuların kıyılarında yer alır. Alüvyonlu toprakla kaplı olan bu ovalarda verim oldukça iyidir. Mısır, patates, çavdar ve yulaf ovada yetiştirilen belli başlı ürünlerdir.

İklim

İlde Karadeniz iklimi hakimdir. Her mevsimde bol yağış alır. Yazlar serin, kışlar ılık geçer.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 13.9 °C'dir. En sıcak geçen aylar Haziran ve Temmuz, en soğuk geçen aylar ise Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Ordu, Türkiye'nin en çok yağış alan illerindendir. Merkezde yıllık yağış ortalaması 1.196,6 mm'dir. En az yağış Mayıs ve Haziran, en çok yağış Kasım ve Aralık aylarında düşer.

Rüzgar: İldeki hakim rüzgar, güney rüzgarıdır. Ortalama rüzgar hızı, 2.2 m/sn'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir. Tavşan, domuz, tilki, çakal, ayı, porsuk, sansar, yaban keçisi, üveyik, yabanördeği, çulluk, karatavuk, bıldırcın, sazan, yayın ve alabalık başlıca hayvanlarıdır.

AKARSULAR

Bülbül Deresi: Boztepe'nin doğusundan akan dere, ilin önemli bir akarsuyudur. Suyu hiç eksilmeyen derenin uzunluğu 60 km'dir.

Civil Deresi: Bülbül Deresi ve Melet Irmağı arasında akar. Kuzey yatağı boyunca tarım alanları yaratmıştır. Uzunluğu 60 km'dir.

Melet Irmağı: 2.400 m. yükseklikten doğan Irmağın uzunluğu 126 km.'dir. Suyu hiç eksilmeyen ırmak, tomruk taşımada kullanılır.

GOLLER

İlde büyük göl yoktur. Gaga Gölü ve Ulugöl, ilin mesire yerleridir. Karagöl Dağları'nın üzerinde buzul gölleri vardır. Dağların üzerindeki

başlıca göller şunlardır: Camiligöl, Aygırgölü, Bağırsak Gölü, Elmalı Göl. Bunların en büyüğü Camiligöl'dür. 2.530 m. yükseklikte olan göl 175 m. çapındadır. 2.600 m. de bulunan Elmalıgöl'ün çapı ise 100 m. derinliği 10 m'dir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 46'sı ekili-dikili alanlardan, % 41'i orman ve fundalardan, % 12'si çayır ve meralardan, % 1'i ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. Ormanlarında ladin, köknar, kayın, meşe, gürgen, kızılağaç, kestane, kavak, sarıçam ve akçaağaç gibi ağaç türlerine rastlanır. Karadeniz kıyılarında portakal, limon, mandalina, incir, defne, ve mersin ağaçları vardır. Fındık bahçeleri de geniş bir yer kaplar.

SAYFİYE YERLERİ:

Boztepe: Şehrin yakınında bir piknik yeridir. Çam ağaçları ile ünlüdür. **Çambaşı Yaylası:** Merkeze 61 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Küçükkertli:** Akkuş ilçesine 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **İnönü Mağarası:** Doğa bir mağaradır. **Cıngırt Mağarası:** Fatsa'ya 5 km. uzaklıkta bir doğal mağaradır. **Plajları:** Çaka Plajı, Efirli Plajı. **Çermik Suyu:** Gölköy ilçesindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Tekkiraz Suyu:** Tekkiraz bucağındadır. Suyu müshil etkisi yapar. **Eşemen Suyu:** Akkuş ilçesindedir. Bağırsak parazitleri ve böbrek kumlarının dökülmesinde kullanılır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Eski Pazar Camii: Yapım tarihi bilinmemektedir. Cami Battal Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır (XVIII. yüzyıl). **Eski Pazar Hamamları:** Eskipazar köyündedir. Büyük Hamam XVI. yüzyılda, Küçük Hamam XVIII. yüzyılda yapılmıştır. **İbrahim Paşa Camii:** Tayyar Mahmud Paşa, Salih Ağa ve Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. **Hamidiye Camii:** Kaymakam Mir Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (1891). **Yalı Camii:** Şehrin ilk camilerindendir. Cami yanınca Hacı Hasan Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır (1883).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bugün kentin 5 km. güneydoğusunda yer alan Eskipazar köyünün daha önceki adı Ordu idi ve bu köy büyük bir kasabaydı. Bugünkü il merkezi ise bu kasabanın iskelesiydi ve Bucak adını taşıyordu. Bucak zamanla her bakımdan gelişirken, Bayramlı hep aynı kaldı. Bunun üzerine 1869'da il olan Bucak'a Bayramlı'nın eski adı olan "Ordu" ismi verildi.

TARİHİ:

Ordu Kaşkalar, Amazonlar, Persler, Diadoklar, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar ve Hacı Emiroğulları'nın hakimiyeti altında kaldı. 1391'de bölgeye hakim olan Hacı Emiroğulları Osmanlı hakimiyetini kabul ettiler. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur bölgenin yönetimini tekrar Hacı Emiroğulları'na vermiştir. 1461'de Fatih Sultan Mehmed Hacı Emiroğulları'na son vermiştir. Ordu XVI. yüzyılda Canik Sancağı'na bağlı bir nahiyeydi. 1548'de Karahisar-ı Şarkî Sancağı'na bağlanmıştır. Daha sonra Trabzon Eyaleti'ne bağlı bir kaza haline getirildi. 1869'da Ordu adını aldı. Cumhuriyetin ilanından sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ORDU:

Ordu I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Bölgede kurulmak istenen Rum devleti şehir için oldukça büyük bir tehditti. Ancak Ankara hükûmeti Karadeniz'deki, Rumların başka bölgelere yerleştirilmesini kararlaştırdı (26 Haziran 1921). Böylece bölgedeki Pontus baskıları, kısa sürede etkisiz kalmıştır.

İLÇELERİ:

- AKKUŞ
- AYBASTI
- FATSA
- GÖLKÖY
- KORGAN
- KUMRU
- MESUDİYE
- PERŞEMBE
- ULUBEY
- ÜNYE

AKKUŞ: Ordu'nun 145 km. güneybatısında yer alır. Ekonomisi ormancılığa dayanır. Az miktarda fındık, ceviz ve patates yetişir. En önemli sanayi kuruluşu Akkuş Kereste Fabrikası'dır.

AYBASTI: Ordu'nun 137 km. güneybatısındadır. 15 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok yetisen ürün patatestir.

FATSA: Ordu'nun 56 km. batısında bir kıyı şehridir. 2 bucağı ve 81 köyü vardır. Ekonomisi fındık üretimine ve balıkçılığa dayanır. En çok fındık yetişen yerlerden biridir.

GÖLKÖY: Ordu'nun 64 km. güneyindedir. 28 köyü vardır. Ekonomisi fındık ve patates üretimine dayanır.

KORGAN: Ordu'nun 93 km. güneybatısında yer alır. 15 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa dayanır. Az miktarda patates ve fındık yetiştirilir.

KUMRU: Ordu'nun 91 km. batısındadır. İlçeye bağlı 30 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Fındık, patates ve ceviz yetiştirilir. Ormancılık ve hayvancılık da önemlidir. Fakat üretim azdır.

MESUDİYE: Ordu'nun 114 km. güneyinde yer alır. İlçede az miktarda patates ve buğday yetişir. Hayvancılık ve ormancılık önemlidir.

PERŞEMBE: Ordu'nun kuzeybatısına düşen bir yarımada üzerine kurulmuştur. Ordu'nun sadece 18 km. uzağında kalır. İlçeye bağlı 38 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve balıkçılığa dayanır. En önemli tarım ürünü fındık ve mısırdır.

ULUBEY: Ordu'nun 17 km. güneyinde yer alır. İlçeye bağlı 31 köy vardır. Ekonomisi fındık, mısır, fasulye üretimine ve hayvancılık ile ormancılığa dayanır.

ÜNYE: İlin en kalabalık ilçesidir. Ordu'nun 80 km. batısında yer alan bir kıyı şehridir. 2 bucağı ve 91 köyü vardır. Doğu Karadeniz şehirlerini birleştiren karayolunun üzerindedir. Limanı da vardır. Bu sayede bir ticaret merkezi olmuştur. İlin en önemli sanayi kuruluşlarından olan Çimento Fabrikası da buradadır. Buna rağmen ekonomisi daha çok tarıma dayanır. Fındık, mısır, pirinç yetiştirir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	132.950	52.785	80.165	766	174
Akkuş	49.157	4.139	45.018	666	74
Aybastı	44.999	13.517	31.482	508	89
Fatsa	112.499	22.405	90.094	570	197
Gölköy	58.519	12.158	46.361	512	114
Korgan	31.139	11.076	20.063	206	151
Kumru	35.435	6.911	28.524	344	103
Mesudiye	34.264	4.940	29.324	1.180	29
Perşembe	48.311	7.283	41.048	226	214
Ulubey	39.822	6.399	33.423	283	141
Ünye	126.440	28.227	98.213	740	171
Toplam	713.535	169.820	543.715	6.001	119

EKONOMİSİ:

Tarım: Ordu ilinin ekonomisi geniş ölçüde tarıma dayanır. Faal nüfusun yaklaşık yüzde 80'i tarım kesiminde çalışır. Ordu'da tarım denince akla fındık gelir. İl ekonomisi fındık üzerine kurulmuştur. Elverişli topraklar az olmasına rağmen iklim bol yağışlıdır. Bu nedenle fındık bol miktarda yetişmektedir. Fındıktan sonra en önemli tarım ürünü mısırdır. Onu patates ve soya fasulyesi takip eder. Bunlardan başka Ordu'da turunçgiller, çay, lahana, barbunya vb. ürünler yetiştirilir. İlde 17.800 ton buğday, 12.000 ton arpa, 113.900 ton mısır, 128.300 ton patates, 53.000 ton fındık, 17.300 ton muşmula, 46 ton çay, 57.500 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçmeye çalışan ilde 19.300 karasaban ve 680 traktör vardır.

Hayvancılık: Ordu yaylaları hayvancılığa çok elverişlidir. En çok koyun yetiştirilir. Sığırcılık da yıldan yıla gelişmektedir. İlde 309.500 koyun, 14.000 kıl keçisi, 140.400 inek, 84.500 dana, 12.900 at, 11.000 eşek, 645.000 tavuk-horoz beslenmektedir. Ayrıca ilde 147.300 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 85.400 ton süt, 2.200 ton et, 65.400 adet deri, 1.830 ton bal, 45.500 yumurta elde edilmektedir.

Madenler: Ordu ili maden bakımından pek zengin değildir. Bu yörede kurşunla karışık çinko, bakır, kil çıkarılmaktadır. Aybastı ve Gölköy arasında linyit yatakları vardır.

Sanayi: Ordu'da sanayi 1970'lerde gelişmeye başlamış ve önemli bir aşama kaydedilmiştir. İmalat sanayii fındığın işlenmesine dayalı olarak gelişmiştir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yörede hem kıyı bölgesi hem de dağ bölgesine özgü müzik bir arada görülür. Ezgileri öbür yörelerden ayrı özelliktedir. Yörenin en ünlü türküleri Al Tavadan Belleri, İki Durnam Gelmiş İmeciler Geliyor, Kırmızılım , Ne Uzundur Şu Fatsa'nın Yolları, Sabah Güneşi Doğmuş, Oy Gemici Gemici, Hekimoğlu Derler, Ünye'den Çıktım Başım Selamet, Perşembe'nin Düzleri, Ordu'nun Dereleri, Yeni Çiftlik Derler, Dik Horon, Mendil Oyunu'dur. Bölgede tezeneli sazlardan divan sazı, bağlama, tambura, cura yaygın olarak kullanılır. Halk oyunlarında çevre illerle benzerlikler görülür. Ordu horon (hora) ve karşılama bölgesindedir. Dağlık bölgelerde halay oynanmaktadır. En ünlü oyunlar dik horon, düz hava, karşılama, kol oyunu, laz horonu, mendil horonu vb. Giyimi: Ordu geleneksel kadın giyimi tepelik denen başlık, tülbent ak patiskadan fanila, uçkurlu don, patiskadan yakası dantelli, ve nakışlı yelek, ayak bileğine dek uzanan entari, şal kuşak ve çöpür denilen keçi kılından yapılma çoraplardan oluşur. Geleneksel erkek giyimi ise "abazıpka" denen pantolon, setre pantolon, yelek çakşır, ipekten direm kuşak,yün çorap ve çarık, cedik denen ayakkabıdan oluşur.

FINDIKLI
ARDEŞEN
PAZAR
ÇAYELİ
ÇAMLIHEMŞİN
RİZE
Gündoğdu
Ortaköy
Büyükköy
Derepazarı
Güneysu
Kaptanpaşa
İyidere
Kaçkar dağı
KALKANDERE
Verçenik tepesi
Güneyce
Tatas dağları
IKIZDERE
Rize dağları
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol

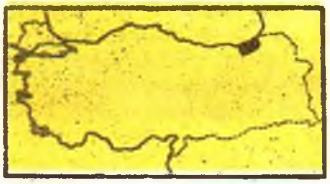

RİZE

OTOMATİK TELEFON KODU: 054

İL TRAFİK KODU: 53

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 40° 21' ve 41° 25' doğu boylamları ile 40° 33' ve 41° 20' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 3.920 km², **Yeri:** Doğu ve güneydoğusunda Artvin, güneyinde Erzurum ve Gümüşhane, batısında Trabzon, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 361.258. **Nüfus Yoğunluğu:** 92; **İlçe Sayısı:** 7; Ardeşen, Çamlıhemşin, Çayeli, Fındıklı, İkizdere, Kalkandere, Pazar. **Bucak Sayısı:** 16; **Köy Sayısı:** 319; **Toprakları:** % 78 dağlar % 21 platolar, %1 ovalar. **Dağları:** Kaçkar Dağı, Barut Dağı, Ziglat Dağı, Verçenik Tepesi, Hipot Dağı, Demir Dağı (Tekfur Tepesi), **Ovaları:** Önemli bir ovası yoktur. **Akarsuları:** İyidere (İkizdere) Fırtına Deresi, Kıble Dağı Deresi, Büyükdere. **Eğitim Oranı:** % 60.3, **İlkokul Sayısı:** 448, **Ortaokul Sayısı:** 41, **Lise Sayısı:** 11, **Kütüphane Sayısı:** 3, **Büyük İşyeri Sayısı:** 55, **Firma Sayısı:** 1.981, **Ekonomi:** Tarım (Çay, mısır, buğday, patates, fasulye, fındık, mandaline, elma, armut, sığır, koyun, kıl keçisi arı); Madenler (Prit, bakır-çinko-kurşun, kil, kaolin, manganez) Üretim (Çay işleme, un, kereste, dokuma, çivi, tel, balık yağı), **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 25.633 TL.

DAĞLAR

Demir Dağı: Kaçkar Dağları'nın güneybatısındadır. En yüksek noktası 3.354 m. ile Tekfur Tepesi'dir.

Kaçkar Dağı: Doğu Karadeniz Dağları'nın devamıdır. Rize, Artvin ve Erzurum il sınırlarının birleştiği noktadadır. En yüksek noktası Artvin topraklarında kalır (3.932 m). Rize'deki en yüksek noktası ise 3.737 m'dir.

Bu dağlar dışında ilde Barut Dağı (3.521 m.) Ziglat Dağı (3.511 m.), Verçenik Tepesi (3.711 m) ve Hipot Dağı (3.560 m) gibi önemli yükseltiler vardır.

AKARSULAR

Büyükdere: Tekfur Tepesi'nden doğar ve Çayeli'nin batısından Karadeniz'e dökülür.

Fırtına Deresi: Doğu Karadeniz Dağları'nda Memişhan bölgesinden doğar ve Taşhdere köyünden Karadeniz'e dökülür.

İyidere: Doğu Karadeniz Dağları'ndan doğar. Cimil Deresi Çamlık Dere ve Karadere'yi aldıktan sonra ilin 15 km batısından Karadeniz'e dökülür. İyidere (İkizdere) üzerinde İkizdere hidroelektrik santrali kurulmuştur.

Kıbledağı Deresi: Çok sayıda akarsuyun birleşmesiyle oluşur. Karadeniz'e dökülür.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezde yıllık ortalama sıcaklık 14.2 °C'dir. İlde en sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk aylar Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Rize Türkiye'nin en çok yağış alan ilidir. Merkezde yıllık ortalama yağış 2.357 mm'dir. Yağışlar daha çok sonbaharda düşer.

Rüzgar: İlde hakim rüzgar güneybatıdır. Bunu kuzeydoğu rüzgarı izler. Ortalama rüzgar hızı 0.9 m/sn'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 47.2'si orman ve fundalardan % 24.5'i çayır ve meralardan, % 20.3'ü ekili dikili alanlardan, % 8'i ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşmuştur.

SAYFİYE YERLERİ:

Çamlık: Orman içinde bir piknik alanıdır. Piknik alanından günde 800 kişi faydalanabilir. **Andon Ihlcası:** Andon Ihlcası'ndan günde 1.000 kişi faydalanabilir. Suyu romatizma ve sindirim sistemine iyi gelir. **Aydar Kaplıcaları:** Kaçkar Dağları'nın yamaçlarındadır. Suyu birçok hastalıklara iyi gelir. **Plajları:** Çiftekavak, İyidere ve Alipaşa doğal plajlarıdır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Rize Kalesi: XIV. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. **İslâmpaşa Camii:** XVI. yüzyıldan kalmadır. Kurşunlu Camii adıyla da bilinir. **Gülbahar Camii:** Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun tarafından yaptırılmıştır (XVI. yüzyıl). **Kale-i Balâ:** Çamlıhemşin ilçesine 40 km. uzaklıktadır. M.Ö. 1200 tarihinden kaldığı tahmin edilir. **Zil Kalesi:** Ortaçağ'dan kalmadır. **Caferpaşa Camii:** Çayeli ilçesindedir. Cafer Paşa tarafından yaptırılmıştır (XVI. yüzyıl).

ADI NEREDEN GELİYOR?

Rize adının kaynağına ilişkin birçok söylenti vardır. Bunlardan birine göre yörede çok bol pirinç yetiştirildiğinden kasabanın yakınından geçen çaya Yunanca pirinç anlamına gelen Rhizios adı verilmiş kent de adını bu çaydan almıştır.

TARİHİ:

Rize Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, tekrar Bizanslılar, Danişmendliler'in ve Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında kalmıştır. Pontus Devleti İstanbul'un fethinden sonra Osmanlılar'a yıllık haraç (vergi) ödemeye başladılar (1456). Rize'nin bir bölümü 1461'de,geri kalan bölümü de 1509'da fethedildi. Başlangıçta Trabzon Eyaleti'ne bağlıydı. 1846'da nahiye 1867'de kaza, 1877'de tekrar nahiye oldu. 1878'den sonra Rize tekrar kaza olarak Lazistan Sancağı'na bağlandı ve bu durumunu 1918'e kadar korudu. 20 Nisan 1924'te il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA RİZE:

Rize I. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından işgal edildi (9 Mart 1916). Ancak 1917 Rus devriminin ardından Ruslar tek taraflı olarak savaştan çekileceklerini açıkladılar. Aralık 1917 Erzincan Mütarekesi'yle Ruslar bölgeyi boşaltmaya başladılar. Bunun üzerine İkinci Türk Kafkas Kolordusu da bölgeye girerek boşaltılan şehirleri teslim aldı. 2 Mart 1918'de Rize kurtarıldı.

İLÇELERİ:

- ARDEŞEN
- ÇAMLIHEMŞİN
- ÇAYELİ
- FINDIKLI
- İKİZDERE
- KALKANDERE
- PAZAR

ARDEŞEN: Rize'nin 47 km. doğusunda kalan bir kıyı şehridir. İlçeye bağlı 24 köy vardır. Ekonomisi çay tarımına, ormancılığa ve balıkçılığa dayalıdır. İlçede kereste ve çay fabrikaları vardır.

ÇAMLIHEMŞİN: Rize'nin 67 km. doğusunda yer alır. Karadeniz'de kıyısı yoktur. İlçeye bağlı 24 köy vardır. İlin en az nüfuslu ilçesi olan Çamlıhemşin'in ekonomisi tarıma dayanır.

ÇAYELİ: Rize'nin en çok nüfuslu ilçesi olan çayeli, Merkez İlçe'nin 22 km. batısında yer alan bir kıyı şehridir. İlçeye bağlı 2 bucak ve 44 köy vardır. Ekonomisi tarıma, özellikle çay tarımına dayanır. Ülkenin en büyük çay fabrikası buradadır.

FINDIKLI: Bir kıyı şehri olan Fındıklı, Rize'nin 63 km. doğusunda yer alır. İlçeye bağlı 17 köy vardır. Ekonomisi çay tarımına ve çay sanayiine dayanır.

İKİZDERE: Rize'nin 56 km. güneyinde yer alır. İlin Karadeniz'de kıyısı olmayan üç ilçesinden biri, alan bakımından en büyük olanıdır. 1 bucağı ve 27 köyü vardır. Eknomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

KALKANDERE: Rize'nin 28 km. güneyinde olup, yüzölçümü bakımından ilin en küçük ilçesidir. İlçeye bağlı 20 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır.

PAZAR: Rize'nin 37 km. doğusunda yer alan bir kıyı şehridir. İlçeye bağlı Ortaköy bucağı ile 53 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanan mamur bir ilçedir. Güzel plajları da vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Rize ekonomisi tarıma dayanır. Rize tarımı tek ürüne dayalıdır. Çaycılık özellikle yaş çayın üretimi işlenerek kuru çay haline getirilmesi çayın il ekonomisi için önemini artırmaktadır. İlçede yetişen diğer ürünler sırasıyla mısır, buğday, patates ve fasulyedir. Rize'de meyve ve sebze üretimi de yaygındır. En çok üretilen meyveler fındık, mandalina, elma ve armuttur. İlde 229.100 ton çay, 7.300 ton mısır, 13.600 ton armut, 2.450 ton fındık, 2.198 ton sebze üretilir. İlde 1.140 tonu karasaban, 10 tane traktör vardır.

Hayvancılık: Ilde, yaylalarda ve kıyı kesimlerinde sınırlı hayvancılık yapılmaktadır. En çok beslenen hayvanlar sığır, koyun ve kıl keçisidir. Arıcılık hızla gelişmektedir. İkizdere ilçesinde üretilen "Anzer balı" Türkiye çapında ünlüdür. İlde 55.700 koyun, 26.000 kıl keçisi, 81.400 inek, 27.000 dana, 145.000 tavuk-horoz yetiştirilir. Ayrıca ilde 32.900 arı kovanı vardır.

Madenler: Yeraltı kaynakları bakımından pek zengin bir il değildir. Bakır-çinko-kurşun yatakları Çayeli'nde, manganez Ardeşen ve Merkez Ilçe'de bulunmaktadır.

Sanayi: Rize'de sanayi çay işleme fabrika ve atölyelerinden ibarettir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

İl halk müziği ve geleneksel oyunları Doğu Karadeniz yöresinin tipik özelliklerini taşır. Yörenin en ünlü türküleri Kiremite Su Düştü Ayağına Yemeni'dir. Yörede en yaygın olarak kullanılan saz Karadeniz kemençesidir. Bundan başka zurna, davul, darbuka ve kaşık da çalınır. Yöre oyunlarında Doğu Karadeniz bölgesi oyunlarının hemen tüm özellikleri görülür. En çok horon oynanır. Horonlara genellikle kemençe ile eşlik edilir. Yörede oynanan başlıca horonlar Açılsın Demir Kapı, İki Ayak, Yürümek Kömürcü, Millet, Sarışka'dır. Giyimi: Geleneksel erkek giyimi Rize bezinden yapılmış gömlek, yelek-cepken, pamuklu kuşak, ağ kısmı bol paçaları dar "zıpka" zangal denen kıl çorap, "fortlu çizme"den oluşur. Rizeli kadınlar ise uzun entari giyerler. Entarilerin üstüne peştemal bağlanır. Bele kalınca kuşak sarılır. Ayağa renkli yün çorap ve çarık giyilir.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
K A R A D E N İ Z
Balık gölü
BAFRA
ALAÇAM
Boğazkaya
Taflan
Kızılırmak
Kolay
SAMSUN
Dikbıyık
TERME
ÇARŞAMBA
Mezrea
Çakıralan
Çayırkent
VEZİRKÖPRÜ
Asarak
Beşpınar
KAVAK
Kunduz dağı
Köprübaşı
Yeşilırmak
Ayvacık
HAVZA
Şeyhli
Canik dağları
Ladik gölü
LADİK
Akdağ

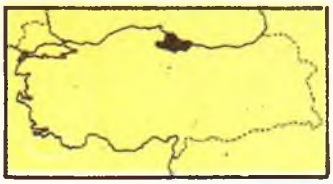

SAMSUN

OTOMATİK TELEFON KODU: 361
İL TRAFİK KODU: 55

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları ile 40° 50' ve 41° 45' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 9.579 km², **Yeri:** Doğusunda Ordu, güneyinde Tokat, Amasya, Çorum batısında Sinop, kuzeyinde Karadeniz **Nüfusu:** 1.087.113; **Nüfus Yoğunluğu:** 105; **İlçe Sayısı:** 8; Alaçam, Bafra, Çarşamba, Havza, Kavak, Ladik, Terme, Vezirköprü. **Bucak Sayısı:** 21; **Köy Sayısı:** 868; **Toprakları:** % 44.9 dağlar, % 37.2 platolar, % 17.9 ovalar. **Dağlar:** Akdağ, Sıralı Dağlar, Kocadağ, Böğürtlentepe, Evliyaçalı Tepesi, Saltuk Tepesi, Keltepe, Kocaçal Tepe, Çangal Dağları, Canik Dağları, **Ovaları:** Bafra Ovası, Çarşamba Ovası, Samsun Kıyı Ovası; **Akarsuları:** Kızılırmak, Yeşilırmak, Mert ırmağı, Terme Çayı, Karaboğaz Deresi, Abdal Deresi, Kürtün Çayı, **Gölleri:** Bafra Gölleri (Balık Gölü, Dutdibi Gölü, Liman Gölü, Uzungöl, Hayırlı Göl, İnegöl, Gernek, Tombul Göl) Çarşamba Gölleri (Dumanlıgöl, Akarcık Gölü, Akmaz Gölü, Kocagöl) Simerit Gölü, Aligöl, Ladik Gölü, **Eğitim Oranı:** % 57.1; **İlkokul Sayısı:** 1.285; **Ortaokul Sayısı:** 68; **Lise Sayısı:** 16; **Kütüphane Sayısı:** 6; **Büyük İşyeri Sayısı:** 255; **Firma Sayısı:** 4.127; **Ekonomi:** Tarım (Mısır, arpa, pirinç, yulaf, çavdar, fasulye, nohut, mercimek, soğan, patates, tütün, şekerpancarı, kenevir, keten, ayçiçeği, soya fasulyesi, karalahana, meyve, koyun, sığır, kıl keçisi, manda, at, şeker, katır, kümes hayvanları balık) **Maden** (Linyit) **Üretim** (Tütün ürünleri, nişasta, mısırözü, azot, bakır eşya) **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 22.536 TL.

DAĞLAR

Akdağ: Samsun-Amasya il sınırı üzerindedir. En yüksek noktası 2.062 m'dir.

Canik Dağları: Canik Dağları'nın batı uçları il sınırları içindedir. Dağların il içindeki yükseklikleri oldukça düşüktür.

Çangal Dağları: Çangal Dağları'nın uzantısı il sınırları içinde de kalır. Sık bir orman örtüsü ile kaplı olan dağların ortalama yüksekliği 1.525 m'dir.

Kocadağ: Kavak ilçesi yakınındadır. En yüksek noktası 1.310 m'dir.

Sıralı Dağlar: Kavak ilçesinin doğusundadır. En yüksek noktası 1.357 m'dir.

İldeki diğer önemli yükseltiler şunlardır: Evliyaçalı Tepesi (1.158 m), Saltuk Tepesi (1.152 m), Böğürtlen Tepe (1.316 m), Keltepe (937 m), Kocaçaltepe (913 m).

OVALAR

Bafra Ovası: Kızılırmak'ın taşıdığı alüvyonlarla oluşmuş bir delta ovasıdır. Yüzölçümü 56.000 hektardır. Ovada birçok göl vardır. Ovada en çok tütün, mısır ve ayçiçeği yetiştirilir.

Çarşamba Ovası: Yeşilırmak'ın taşıdığı alüvyonlarla oluşmuş bir birikinti ovasıdır. Yüzölçümü 60.000 hektardır. Ovada mısır, sebze, fasulye, patates, tütün, keten ve meyve yetiştirilir.

Samsun Kıyı Ovası: Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları arasındadır. Akarsuların taşıdığı alüvyonlarla oluşmuş ovanın önünde 50 m.'lik bir plaj vardır.

AKARSULAR

Abdal Deresi: Akkuş yaylalarından doğar ve Karaboğaz önlerinde Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 137 km'dir.

Karaboğaz Deresi: Köseler Dağı'ndan doğar ve Simenit Gölü'ne dökülür.

Kızılırmak: Kızıldağ'dan (Sivas) doğan Kızılırmak, Vezirköprü ilçesinin 50 km. batısından il topraklarına girer. Samsun içinde geniş bir yay çizen Kızılırmak, Bafa Burnu'ndan Karadeniz'e dökülür. Kızılırmak'ın akışı düzensizdir.

Kürtün Çayı: İl toprakları içinde Mahmutlu köyü yakınlarından doğar ve il merkezinin 4 km. batısından Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 30-40 km'dir.

Mert Irmağı: Hacılar Dağı (Mert ilçesi)'ndan doğar ve il merkezinin doğusundan Karadeniz'e dökülür. Irmağın suları yaz aylarında oldukça azalır.

Terme Çayı: Karaorman'dan doğar ve Karadeniz'e dökülür. Terme ilçesini ikiye bölen çay, çeltik tarlalarının sulanmasında kullanılır.

Yeşilırmak: Kösedağ'ın (Sivas) batı yamaçlarından doğar ve Civa Burnu'ndan Karadeniz'e dökülür. Yeşilırmak, Tozanlı Çayı, Çekerek Suyu ve Kelkit Çayı'nın birleşmesinden oluşur.

GÖLLER

Akgöl: Simenit Gölü'nün yanındadır. Terme Çayı'nın yatak değiştirmesi sonucu oluşmuştur.

Bafra Gölleri: Bafra Ovası'nın üzerinde birçok göl vardır. Karaboğaz Gölü, Balık Gölü, Dutdibi Gölü, Liman Gölü, Uzungöl, Hayırlı Göl, İncegöl, Gernek Gölü ve Tombul Gölü Bafra göllerinin başlıcalarıdır.

Çarşamba Gölleri: Çarşamba Ovası'nın üzerindeki göllerdir. Dumanlı Göl, Akarcık Gölü, Akmaz Gölü, Koca Göl Çarşamba göllerinin başlıcalarıdır. Göllerde bol balık yaşar.

Ladik Gölü: Ladik Ovası'nın doğusundadır. Derinliği 3-5 m. olan gölde alabalıklar yaşar.

Simenit Gölü: Terme'nin kuzeyindedir. Terme Çayı'nın yatağının değişmesi sonucu oluşmuştur. Gölde balıkçılık yapılır.

İlde Simenit Gölü gibi akarsu yataklarının değişmesi sonucu oluşmuş Körırmak Gölü, Sarılık Gölü ve Çilme Gölü gibi göletler de vardır.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 14.4°C'dir. En soğuk geçen aylar Ocak, Şubat, en sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos'tur.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 735 mm'dir.

Rüzgar: İlde hakim rüzgâr güneybatıdır. Bunu güney ve kuzeybatı rüzgarları izler. Ortalama rüzgar hızı 2 m/sn'dir.

Hayvanları: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 48.1'i orman ve fundalardan, % 46.6'sı ekili dikili alanlardan, % 3.3'ü çayır ve meralardan, % 2'si ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

SAYFİYE YERLERİ:

Vezirköprü: Vezirköprü ilçesinde bir piknik yeridir. **Hasköy Korusu:** Merkezde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 3.000 kişi faydalanabilir. **Çakırlar Korusu:** Merkeze 15 km. uzaklıkta denize yakın bir piknik yeridir. **Çamgöl:** Bafra'ya 42 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Hilyas Kaplıcası:** Ladik'e 10 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, siyatik ve böbrek hastalıklarına iyi gelir. **Havza Kaplıcaları:** Havza kaplıcalarının suyu mide hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Dündartepe Höyüğü: Merkeze 3 km. uzaklıktadır. İlk, Tunç Çağı'ndan kalma eski bir şehirdir. **Tekkeköy Höyüğü:** Dündartepe'ye 14 km. uzaklıktadır. İlk Tunç Çağı'ndan kalma eski bir şehirdir. **Kale Camii:** İlhanlı valisi emir Timurtaş Paşa tarafından yaptırılmıştır (1314). **Pazar Camii:** XIV. yüzyıldan kalma İlhanlı eseridir. **Hacı Hatun Camii:** Hatice oğlu İbrahim tarafından yaptırılmıştır (1694). **Büyük Camii:** Batumlu Hacı Ali Efendi tarafından yaptırılmıştır (1884). Bafra ilçesinde de aynı adla bir cami vardır. Bu cami, Köprülü Mehmed Paşa'nın hanımı Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır (1670). **Yalı Camii:** Sadık B. Abdullah tarafından yaptırılmıştır (1894). **Mustafa Paşa Camii:** Bafra ilçesindedir. 1256'da yapılmıştır. **Tacettin Paşa Camii:** Vezirköprü ilçesindedir. 1494'te yapılmıştır. **Taşkale Camii:** Vezirköprü ilçesindedir. Köprülü Mehmed Paşa'nın hanımı Ayşe Sultan tarafından yaptırılmıştır (1659). **Türbeler:** Şeyh Seyyid Kudbeddin Türbesi, İsa Baba Türbesi, Emir Mirza BeyTürbesi,Hızır Bey Türbesi, Mustafa Bey Türbesi, **İkiztepe:** Bafra'ya 7 km. uzaklıktadır. Hitit döneminden kalma eski şehir kalıntılarıdır. **Lerdüfe Tümülüsleri:** Havza'ya 21 km. uzaklıktadır. Bölgede M.Ö. I. yüzyıldan kalma 5 tümülüs bulunmuştur. **Kaledoruğu Höyüğü:** Kavak ilçesi sınırları içindedir. İlk Tunç Çağı'ndan kalma bir eski yerleşim merkezidir. **Fazıl Ahmed Paşa Medresesi:** Vezirköprü ilçesindedir. 1662 yılında yaptırılmıştır

ADI NEREDEN GELİYOR?

Samsun'un en eski adı M.Ö. VII. yüzyılda Miletoslular zamanında kurulan "Amisos" kentinden gelmektedir. XI. yüzyılda Danişmendliler bu kenti yaptıkları saldırılar sonucu alamayınca buranın 3 km. uzağına "Yeni Amisos" adıyla yeni bir kent kurdular. Daha sonraki yüzyıllarda Simisso, Samisun gibi değişikliklere uğrayan kentin adı, İslâm kaynaklarında "Samsun" biçiminde yeraldı.

TARİHİ:

Samsun Hititler, Persler, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Rum Pontus İmparatorluğu ve tekrar Selçuklular'ın hakimiyeti altında kalmıştır. 1398'de Samsun hariç bütün bölgeyi ele geçiren Yıldırım Bayezid Ankara Savaşı'nda yenilince Timur, bölgenin yönetimini çeşitli beyliklere bıraktı . 1418'de Samsun ve çevresi Osmanlı hakimiyeti altına girdi. Şehir birçok suhte ayaklanmalarına (dinî ayaklanma) sahne oldu. Bu ayaklanmalar XVI. yüzyılda bastırıldı. Samsun başlangıçta Canik Sancağı'na bağlı bir kaza haline getirildi. 1847'de Sivas Eyaleti'nden ayrılan Samsun'un Trabzon Eyaleti'ne bağlandığı kaydedilmektedir. Samsun 1877'de bağımsız, mutasarrıflık olan Canik'in merkez kazasıydı. Bu durumunu 1918'e kadar korudu. Samsun 1925'te il haline getirildi

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SAMSUN:

Samsun I. Dünya Savaşı sonunda işgal edilmemiştir. Ancak Samsun'un Kurtuluş Savaşı'nda ayrı bir yeri vardır. Mustafa Kemal Anadolu Harekâtı'na Samsun'a ayak bastıktan sonra başlamıştır. Millî Mücadele döneminde Samsun ve çevresi Rum devletini kurmaya çalışan Rum çetelerinin tehdidi altında kalmıştır. Şiddetli çarpışmalardan sonra Rum çetelerinin saldırganlıkları 1923'te sona erdirildi.

İLÇELERİ:

- ALAÇAM
- BAFRA
- ÇARŞAMBA
- HAVZA
- KAVAK
- LADİK
- TERME
- VEZİRKÖPRÜ

ALACAM: İlin batısında bir kıyı şehri olan Alacam Samsun'a 81 km. uzaklıktadır. İlçeye bağlı 54 köy vardır. Ekonomisi tütün ve tahıl üretimi ile balıkçılığa bağlıdır.

BAFRA: Samsun'un 51 km. kuzeybatısında yer alır. 2 bucağı, 117 köyü vardır. Bafra'nın ekonomisi tütün tarımına dayanır.

ÇARŞAMBA: Samsun'un 37 km. doğusunda yer alır. İlçenin 2 bucağı ve 144 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, mısır, pirinç, pancar, ayçiçeği, soya fasulyesi ve sebze yetiştirilir.

HAVZA: Samsun'un 84 km. güneybatısındadır. İlceve bağlı 1 bucak ve 81 köy vardır. İlçe şifalı kaplıcaları ile ünlüdür.

KAVAK: Samsun'un 51 km. güneydoğusunda yer alır. İlçeye bağlı 1 bucak ve 92 köy vardır. Ekonomisi hayvancılığa dayanır.

LADİK: İlin en küçük ilçesi olan Ladik, Samsun'un 82 km. güneyinde yer alır. İlçeye bağlı 1 bucak ve 53 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Kaplıcaları, halı ve kilimleriyle ünlüdür.

TERME: Samsun'un 59 km. doğusunda yer alır. Bucağı olmayan ilçeye 75 köy bağlıdır. Verimli topraklara sahip olan ilçenin ekonomisi tarıma dayanır.

VEZİRKÖPRÜ: Samsun'un 114 km. güneybatısında yer alır. İlçeye bağlı 3 bucak ve 134 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl, pancar, ayçiçeği, tütün, pirinç yetiştirilir. Kendir üretimi de önemlidir.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	310.870	198.749	112.121	1.032	301
Alaçam	53.426	11.402	42.024	632	85
Bafra	152.550	50.213	102.337	1.673	91
Çarşamba	163.738	28.422	135.316	1.442	114
Havza	61.291	15.519	45.722	793	77
Kavak	48.265	4.592	43.673	943	51
Ladik	29.605	7.143	22.462	558	53
Terme	99.447	15.628	83.819	793	125
Vezirköprü	88.921	13.482	75.439	1713	52
Toplam	1.008.113	345.200	662.913	9.579	105

EKONOMİSİ:

Tarım: Samsun'un ekonomisi tarıma dayanır. Yetiştirilen başlıca ürünler tütün, buğday, arpa, yulaf, mısır, pirinç, fasulye, şekerpancarı, ayçiçeği ve patatestir. Sebze ve meyvecilik önemlidir. Başta domates olmak üzere lahana, yeşil biber vb. sebzeler yetiştirilir. İlde 212.900 ton buğday, 48.900 ton arpa, 201.500 ton mısır, 22.350 ton fasülye, 310.015 ton şekerpancarı, 19.800 ayçiçeği, 40.800 ton patates, 11.400 ton elma, 10.800 ton fındık, 27.600 ton pırasa, 28.750 ton fasülye, 64.500 ton salatalık, 200.250 ton domates üretilir.

Hayvancılık: Samsun'un iklimi ve bitki örtüsü hayvan yetiştiriciliği için elverişlidir. En çok beslenen hayvanlar sığır, manda, koyun ve kıl keçisidir.

İlde 553.500 koyun, 91.000 kılkeçisi, 181.000 inek, 97.900 manda, 20.500 at, 17.700 eşek, 831.500 tavuk-horoz, 48.800 hindi, beslenir. İlde ayrıca 26.500 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan 133.900 ton süt, 6.800 ton et, 300.800 adet deri, 189 ton bal elde edilebilir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Samsun halk müziğinde Doğu Karadeniz ve Orta Anadolu ezgilerinin etkisi görülür. Bağlama ile Karadeniz kemençesi biraradadır. Yörenin ünlü türküleri Gel Gönül Sabreyle, Bir Mektup Yazayım, Gül Yüzlü Yare, Beni Bir Dost Yaraladı vb.'dir. Yörede tezeneli sazlardan divan sazı, bağlama, tanbura, cura, çöğür çalınır. İl geleneksel oyun açısından horon ve karşılama bölgesindedir. **Giyimi:** Karadeniz bölgesi giyim-kuşam özellikleri Samsun'da da görülür. Kadınlarda peştemal, kefiye, çatma gibi üst giysileri, erkeklerde çapula, yemeni gibi ayakkabı türleri, uzun kollu içlik, avcı yeleği, kıyafetler kullanılır. Kadınlar ince çorapların üzerine "şişon" denen kısa renkli çoraplar çakır ve kara lastik ayakkabı giyerler. Erkeklerse çapula-çarık ve lastik ayakkabı kullanırlar.

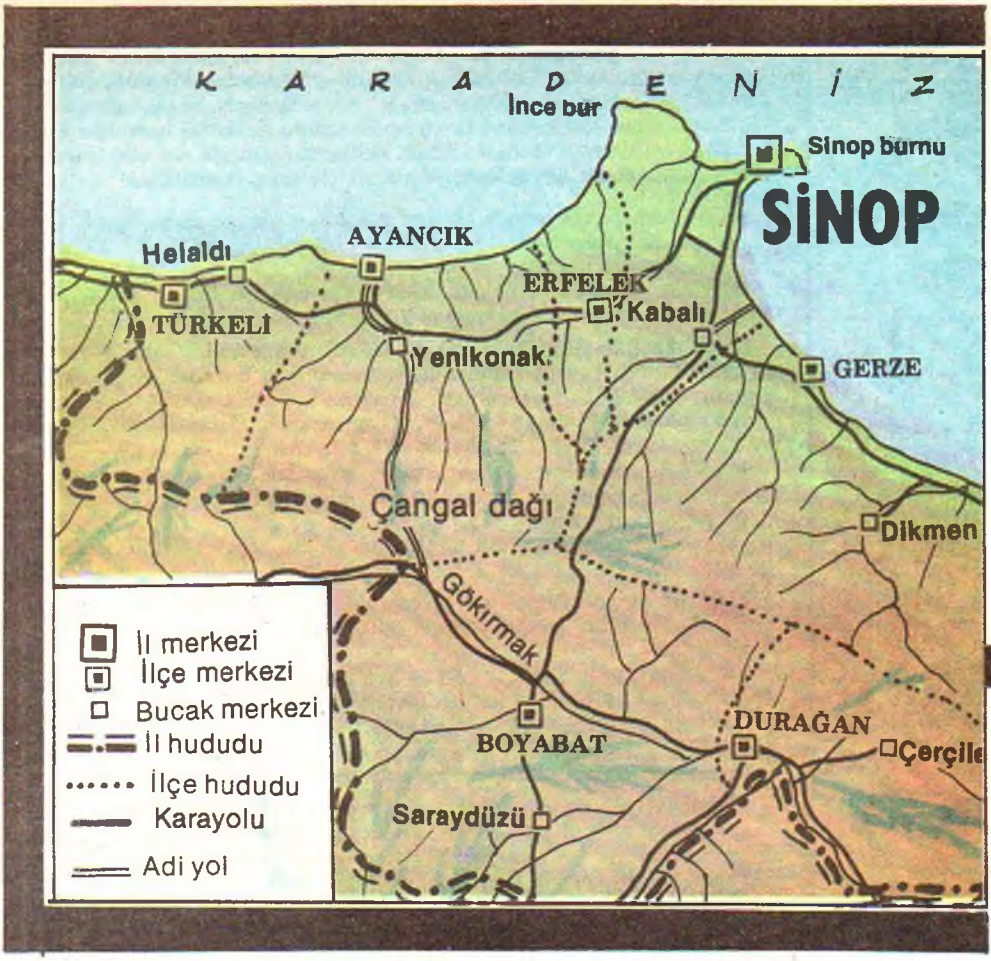
K A R A D E N İ Z
İnce bur
Sinop burnu
SİNOP
AYANCIK
Helaldı
TÜRKELİ
ERFELEK
Kabalı
Yenikonak
GERZE
Çangal dağı
Dikmen
Gökırmak
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
BOYABAT
DURAĞAN
Çerçile
Saraydüzü

SİNOP

OTOMATİK TELEFON KODU: 3761
İL TRAFİK KODU: 57
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

İKLİMİ:

Coğrafi Konumu: 41° 12' ve 42° 06' kuzey enlemleri ile 34° 14' ve 35° 26' doğu boylamları. **Yüzölçümü:** 5.862 km², **Yeri:** Doğusunda ve güneydoğusunda Samsun, güneyinde Çorum, güneyinde ve batısında Kastamonu, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 276.242. **Nüfus Yoğunluğu:** 47; **İlçe Sayısı:** 6; Ayancık, Boyabat, Durağan, Erfelek, Gerze, Türkeli. **Bucak Sayısı:** 14; **Köy Sayısı:** 426; **Toprakları:** % 74.3 dağlar, % 23.4 platolar, % 2.3 ovalar. **Dağları:** Zindan Dağı, Karaoluk Tepesi, Kuzuluk Tepesi, Sivrice Tepe, Alankaya Tepesi, Dede Tepesi, Küre Dağları (Sarıdökük Tepesi), Çangal Dağı, Göktepe, Soyuk Tepesi **Ovaları:** Boyabat Ovası, Sinop Kıyı Ovaları, **Akarsuları:** Tepeçay, Ayardin Deresi, Ayancık Çayı, Karasu Çayı, Çakıroğlu Çayı, Kanlıdere, Gökırmak. **Gölleri:** Sarıkum Gölü, Aksaz Gölü, Sülük Gölü, Karagöl, **Eğitim Oranı:** % 55.3; **İlkokul Sayısı:** 628; **Ortaokul Sayısı:** 19; **Lise Sayısı:** 7; **Kütüphane Sayısı:** 1; **Büyük İşyeri Sayısı:** 36; **Firma Sayısı:** 800; **Ekonomisi:** Tarım (Buğday, mısır, arpa, mahlut, çavdar, pirinç, soğan, patates, fasulye, nohut, tütün, şekerpancarı, keten, kenevir, zeytin, sebze, meyve, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, kümes hayvanları **Üretim:** (Kereste); **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 16.522 TL.

DAĞLAR

Küre Dağları: Küre Dağları'nın bir bölümü il sınırları içinde kalır. Dağların en önemli yükseltileri şunlardır: Zindan Dağı (1.730 m.), Sarıdökük Tepesi (1.660 m.), Çangal Dağı (1.605 m.), Göktepe (1.375 m.), Soyuk Tepe (1.455 m.), Elma Dağ (900 m.)

Küre Dağları dışındaki ildeki diğer önemli yükseltiler şunlardır: Karaoluk Tepesi (1.313 m.), Kuzuluk Tepesi (1.125 m.), Sivrice Tepe (1.040 m.), Dede Tepesi (1.038 m.), Alankaya Tepesi (946 m.)

OVALAR

Boyabat Ovası: İlin güneybatısındadır. Boyabat Ovası, Gökırmak, Arın, Gazidere ve Asarcık ovalarının birleşmesiyle meydana gelir. Ova oldukça verimlidir.

Sinop Kıyı Ovaları: Sinop kıyı şeridinde dar bir şerit halinde uzanan ovalardır. Aksaz Ovası, Karasu Ovası, Sarıkum Ovası kıyı ovalarının başlıcalarıdır. Alüvyonlarla kaplı olan ovalarda verim oldukça iyidir.

AKARSULAR

Ayancık Çayı: Küre Dağları'ndan doğan birçok suyun birleşmesi ile oluşur. Ayancık ilçe merkezinden Karadeniz'e dökülen çayın uzunluğu 90 km.'dir.

Ayardin Deresi: Çatakgeriş köyü yakınlarından doğar. Türkeli ilçesinin doğusundan Karadeniz'e dökülen çayın uzunluğu 20 km.'dir.

Çakıroğlu Çayı: Dranas Dağları'ndan doğar ve Çakıroğlu bölgesinden Karadeniz'e dökülür.

Gökırmak: Eğriceova Dağı'ndan (Kastamonu) doğar. Keşler köyü yakınından il topraklarına girer ve Beybükü köyü yakınında Kızılırmak'a katılır. Boyabat Ovası'nı sular.

Kanlı Dere: Uzunöz Dağları'ndan doğar ve Çayağzı'ndan Karadeniz'e dökülür. Çok sayıda su ile beslenir.

Karasu Çayı: Küre Dağları'nın Gündüzlü Ormanları'ndan doğar. Merkezin batısından Karadeniz'e dökülen çayın uzunluğu 80 km.'dir.

Tepeçay: Türkeli ilçesi (Sinop) ile Çatalzeytin (Kastamonu) ilçesi arasında sınır oluşturarak akar. Çatalzeytin'in doğusundan denize dökülür.

GÖLLER

Aksaz Gölü: Karagöl'ün kuzeydoğusundadır. Yüzölçümü 200 hektardır. Bir bataklık ve sazlık görünümündedir.

Karagöl: Aksaz ve Sarıkum göllerinin yakınındadır. Yüzölçümü 80 hektardır. Yazın tamamıyla kuruyan göl, denize çok yakındır (40- 50 m.)

Sarıkum Gölü: İle 6 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 400 hektardır. Gölün fazla suları denize dökülür. Gölün büyük bir kısmı bataklık durumundadır.

Sülük Gölü: Yüksekliği 210 m., derinliği 2 m.'dir. Göl tarlaların sulanmasında kullanılır.

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 14°C'dir. En soğuk geçen ay şubat, en sıcak geçen aylar ise temmuz ve ağustostur.

Yağış: Merkezde yıllık ortalama yağış 679.6 mm.'dir. En çok yağış kasım ve aralık, en az yağış temmuz ayında düşer.
Rüzgâr: İlde kuzeybatı rüzgârı hakimdir. Bunu güneydoğu ve güney rüzgârları izler. Ortalama rüzgâr hızı 4,7 m/sn.'dir.
Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 62.3'ü orman ve fundalıklardan, % 32.8'i ekili-dikili alanlardan, % 3.6'sı çayır ve meralardan, % 1.3'ı tarıma elverişsiz alanlardan oluşur. İlin ormanları oldukça gürdür.

SAYFİYE YERLERİ:

Hamsaroz Körfezi: Merkeze 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Doğal güzelliği ile ünlüdür. **Ayancık Çamlığı:** Ayancık ilçesinde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Türkeli Çamlığı:** Türkeli yakınlarında ormaniçi piknik alanıdır. Piknik yerinden günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Kuztepe:** Efelek'te bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Bürnük:** Boyabat'ın Bürnük köyü yakınında bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi faydalanabilir. **Soğuk Su:** Merkeze 47 km. uzaklıktadır. Suyu mide rahatsızlıklarına iyi gelir. **Akliman Kumluğu:** Merkeze 12 km. uzaklıkta bir doğal plajdır. **Karagöl Kumluğu:** Merkeze 1 km. uzaklıkta doğal plajdır. **Bahçeler Plajı:** Merkeze yakın bir plajdır. Kamp yeri olarak da kullanılır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Sinop Kalesi: M.O. I. yüzyılda Pontus Kralı Mitridates'in yaptırdığı tahmin edilmektedir. **Alaeddin Camii:** Merkezdeki bu cami, Muineddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır. (1267). **Saray Camii:** Merkezdeki bu cami, Celaleddin Bayezid tarafından yaptırılmıştır (1374). **Aslan Çeşmesi:** Osmanoğlu İbrahim tarafından yaptırılmıştır (1289). **Fethi Baba Mescidi:** 1353'te yapılmıştır. **Seyyid Bilal Türbesi:** Emir Tayboğa'nın oğlu Beygelmiş tarafından yaptırılmıştır (1280). **Sultan Hatun Türbesi:** 1394'te Sultan Hatun adına yaptırılmıştır. **Muineddin Süleyman Pervane Medresesi:** XIII. yüzyılda Muineddin Süleyman Pervane tarafından yaptırılmıştır.

ADI NEREDEN GELİYOR?

Bazı kaynaklara göre Sinop'un en eski adı Sinope'dir. Söylentilere göre şehri eski Yunan'da Irmak Tanrısı, Asopos'un "su perisi" kızlarından Sinope kurmuştur. Osmanlı döneminde Sinop Canik yöresi içerisindeydi. Sonradan sancak olduğunda "Sinop sancağı" diye anılır oldu.

TARİHÎ:

Sinop Hititler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Trabzon Rum Pontus Krallığı, Selçuklular, Pervaneoğulları Beyliği, ve Çandaroğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır.
1461'de Sinop halkı Osmanlı hakimiyetini kabul etmiştir. Şehir için önemli bir tarihî olayda Sinop limanının Ruslar tarafından topa tutulmasıdır (1853). Sinop başlangıçta Anadolu Eyaleti'ne bağlanmıştır. 1846'da Kastamonu Eyâleti'nin bir sancağıydı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SİNOP:

Sinop, I. Dünya Savaşı'nda işgal edilmemiştir. Ayrıca bölge hiçbir iç isyana sahne olmamıştır. İngilizler bölgeyi işgal girişimlerinde bulunmuşlarsa da başarılı olamamışlardır.

İLÇELERİ:

- AYANCIK
- BOYABAT
- DURAĞAN
- ERFELEK
- GERZE
- TÜRKELİ

AYANCIK: Sinop'un 80 km. batısında bir kıyı şehridir. 1 bucağı, 69 köyü vardır. Ekonomisi birinci derecede ormancılığa dayanır.
BOYABAT: İlin en büyük ilçesi olan Boyabat, Sinop'un 94 km. güneybatısında yer alır. 1 bucağı ve 127 köyü vardır.
DURAĞAN: Sinop'un 120 km. güneyinde yer alır. 1 bucağı ve 48 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır.
ERFELEK: Sinop'un 29 km. güneybatısındadır. Karadeniz'e kıyısı vardır fakat ilçe merkezi kıyıda değildir. İlçeye bağlı 38 köy vardır.
GERZE: Sinop'un 37 km. güneydoğusunda bir kıyı şehridir. 1 bucağı ve 70 köyü vardır. Ormancılık, meyvecilik ve tarla tarımı başlıca gelir
TÜRKELİ: İlin en küçük ilçesi olan Türkeli, Sinop'un 105 km. batısında yer alır. 1 bucağı ve 32 köyü vardır. Ekonomisi ormancılığa dayanır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

İlin gerek halk müziği, gerekse oyunlarında Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan şehir ve müziklerinin etkisi görülmektedir.
Sinop'da günümüzde tezeneli sazlardan bağlama, Karadeniz kemençesi, tırnak kemane, zurna, kaval, tef ve kaşık çalınır. Sinop, horon ve karşılama bölgesindedir. **Giyimi:** Sinop'ta kadınlar başlık olarak fes kullanmaktadırlar. Üstüne oyalı yemeni, al renkli çar yota "pita" örtülmektedir. Diğer kadın giysileri arasında iç gömleği, üzerdonu ya da paça denen keten şalvar, işlemeli kolsuz yelek, nakışlı çoraplar, labçın, çarık, kundura, karalastik bulunur. Geleneksel erkek giyiminde Karadeniz etkisi belirgindir. Başlıklar çeşitlidir. Papak ve arçin denilen türler yaygındır.

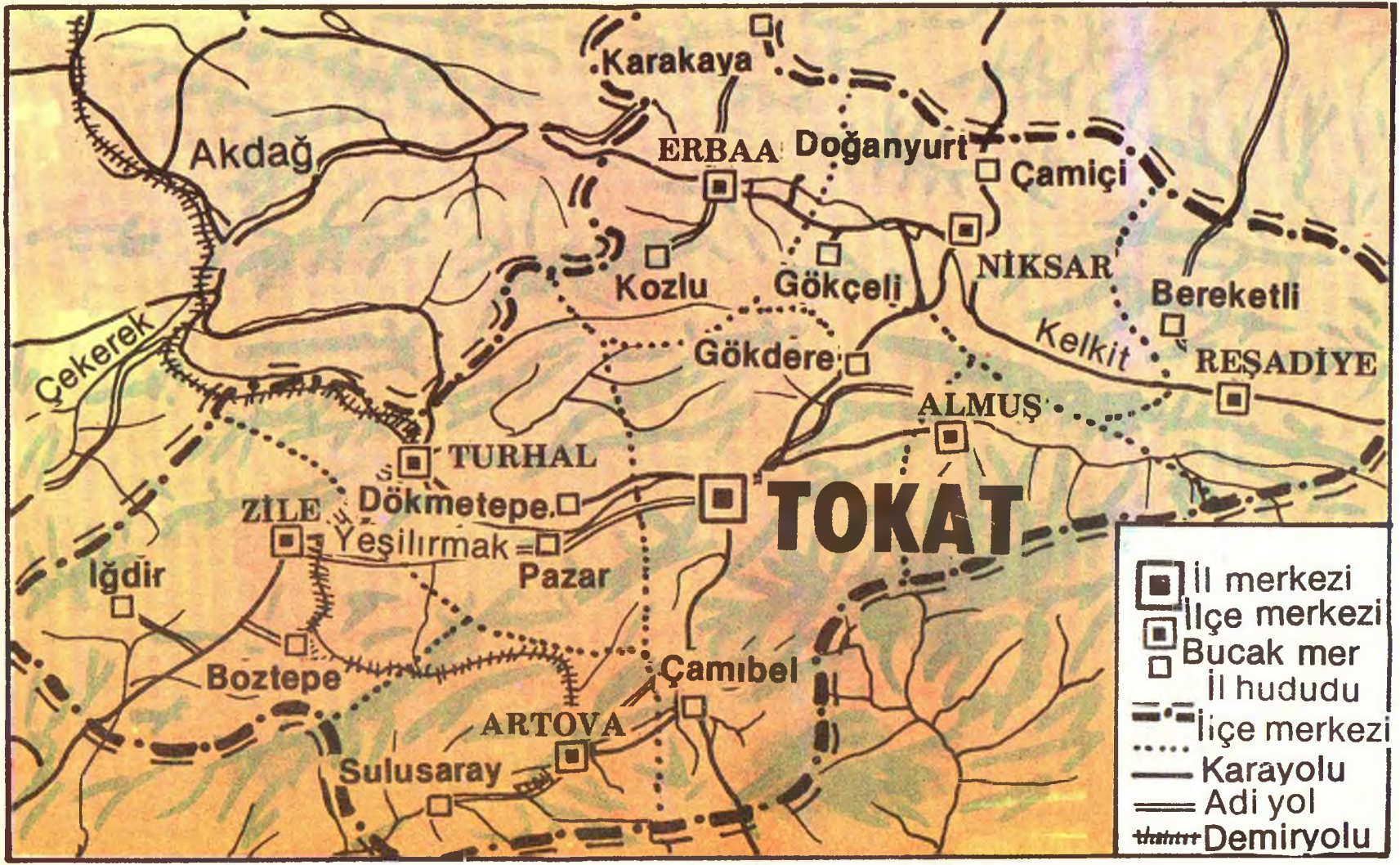
Karakaya
Akdağ
ERBAA
Doğanyurt
Çamiçi
Kozlu
Gökçeli
NİKSAR
Bereketli
Çekerek
Kelkit
Gökdere
REŞADİYE
ALMUŞ
TURHAL
TOKAT
ZİLE
Dökmetepe
Yeşilırmak
Pazar
Iğdır
Boztepe
Çamlıbel
ARTOVA
Sulusaray
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak mer
İl hududu
İlçe merkezi
Karayolu
Adi yol
Demiryolu

TOKAT

OTOMATİK TELEFON KODU: 4751
İL TRAFİK KODU: 60

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 35° 27' ve 37° 39' doğu boylamları ile 39° 52' ve 40° 55' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 9.958 km² **Yeri:** Kuzeyinde ve batısında Amasya, Samsun, kuzey ve kuzeydoğusunda Ordu, kuzeydoğusunda ve güneybatısında Sivas, güneyinde Yozgat vardır. **Nüfusu:** 624.508 **Nüfus Yoğunluğu:** 63; **İlçe Sayısı:** 7; Almus, Artova, Erbaa, Niksar, Reşadiye, Turhal, Zile. **Bucak Sayısı:** 21; **Köy Sayısı:** 679. **Toprakları:** % 45 dağlar, % 15.4 platolar, % 39.6 ovalar, **Dağları:** Birinci Dağ Sırası: (Canik Dağları, Killik Tepesi, Gölağa Tepesi, Keltepe, Somun Tepesi, Erdembaba Tepesi) İkinci Dağ Sırası: (Yaylacık Dağı, Buğalı Dağı, Dönek Dağı, Mercimek Tepesi, Poyrazlık Tepesi, Camitepe, Dikmen Tepesi, Topçam Tepesi, Gürvelik Tepesi, İmamgazi Tepesi), Üçüncü Dağ Sırası: (Akdağ, Deveci Dağı, Köroğlu Dağı, Toraç Dağı, Asmalıdağ, Payikbaba Tepesi, Şehnakayası Tepesi, Kabasakal Tepesi) **Ovaları:** Omala Ovası, Tokat Ovası, Turhal Ovası, Zile Ovası, Reşadiye Ovası, Niksar Ovası, Erbaa Ovası. **Akarsuları:** Tozanlı Çayı, Kelkit Çayı, Çekerek Suyu. **Gölleri:** Çukurgöl, Güllüköy Gölü, Almus Baraj Gölü; **Eğitim Oranı:** % 57, **İlkokul Sayısı:** 805; Ortaokul Sayısı: 67; **Lise Sayısı:** 11; **Kütüphane Sayısı:** 7. **Büyük İşyeri Sayısı:** 87. **Firma Sayısı:** 1.400, **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, mısır, çavdar, mahlut, yulaf, fasulye, nohut, mercimek, soğan, patates, şeker pancarı, tütün, fiğ, burçak, sebze, meyve, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, eşek, katır, kümes hayvanları, arı). Madenler (Antimon, linyit, krom, manganez) Üretim (Şeker, külçe bakır işleme, tuğla, kiremit, un, keçe, yazma, şarap, dokuma **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 17.262 TL.

DAĞLAR

İlde dağlar üç sıra oluşturur;

Birinci Dağ Sırası: Birinci dağ sırası Canik Dağları'dır. Canik Dağları'nın belli başlı yükseltileri şunlardır: Killik Tepesi (1.546 m.), Gölağa Tepesi (1.502 m.), Keltepe (1.794 m.), Somun Tepesi (1.780 m.), Erdembaba Tepesi (2.181 m.).

İkinci Dağ Sırası: İkinci dağ sırası Yavlacık Dağı, Buğalı Dağı ve Dönek Dağı'ndan (1.820 m.) meydana gelir. Bu dağlar üzerindeki önemli yükseltiler şunlardır: Mercimek Tepesi (1.203 m.), Poyrazlık Tepesi (1.535 m.), Cami Tepe (1.945 m.), Dikmen Tepesi (1.621 m.), Topçam Tepesi (1.628 m.), Gürvelik Tepesi (1.707 m.), İmamgazi Tepesi (1.779 m.).

Üçüncü Dağ Sırası: Üçüncü dağ sırasının belli başlı yükseltileri şunlardır: Akdağ (1.926 m.), Deveci Dağı (1.892 m.), Köroğlu Dağı (1.930 m.), Toraç Dağı (2.122 m.), Asmalıdağ (2.116 m.), Payikbaba Tepesi (2.090 m.), Şehnayakası Tepesi (2.385 m.), Kabasakal Tepesi (1.882 m.)

OVALAR

Erbaa Ovası: Kelkit Çayı'nın alüvyonlarından meydana gelen ova, çok verimlidir. Doğusunda Niksar Ovası, batısında ise Taşova vardır.

Niksar Ovası: Kelkit Çayı'nın taşıdığı alüvyonlardan oluşmuştur.

Omala Ovası: Tozanlı Çayı'nın Gürzova köyü çevresinde meydana getirdiği ovadır. Ovada çok çeşitli bitki yetiştirilir.

Reşadiye Ovası: Kelkit vadisinin Reşadiye'de genişlemesi ile oluşur. Ovada çeşitli bitkiler yetiştirilir.

Tokat Ovası: İl merkezinin batısında Tozanlı Çayı'nın meydana getirdiği ovadır. Ovada özellikle çok çeşitli bitkiler yetişir.

Turhal Ovası: Tozanlı Vadisi'nin en geniş bölümünde yer alır

Zile Ovası: Kurucuk Vadisi'nin en geniş bölümünde yer alır.

AKARSULAR

Çekerek Suyu: Yeşilırmak'ın önemli kollarından biri olan Çekerek Suyu, Tokat'ın güneyinden doğar. Uzunluğu 256 km.

Kelkit Çayı: Yeşilırmak'ın en büyük koludur.

Tozanlı Çayı: Yeşilırmak'ın ana koludur.

GÖLLER

Almus Baraj Gölü: Tozanlı Çayı üzerindedir (Yeşilırmak). Almus ilçesinin 3,5 km. kuzeydoğusundaki barajın yüksekliği 95 m., yüzölçümü 31 km²'dir.

Çukurgöl: Zinav Gölü adı ile de bilinir. Yolüstü köyüne (Reşadiye) 3 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 1,5 km², derinliği 10-15 m. olan gölün suyu tatlıdır. Zinav Deresi ile beslenen gölün çevresi ormanlıktır.

Güllüköy Gölü: Güllüköy (Reşadiye)'dedir.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezde yıllık ortalama sıcaklık 12.7°C'dir. En sıcak geçen aylar temmuz ve ağustos, en soğuk geçen aylar ocak ve şubattır.

Yağış: Merkezde yıllık ortalama yağış 455,4 mm.'dir. Yağış en çok mayıs en az temmuz ve ağustos aylarında düşer.

Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr kuzey- kuzeydoğudur. Ortalama rüzgâr hızı 2.8 m/sn.'dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 48.8'i orman ve fundalardan, % 34.8'i ekili- dikili alanlardan, % 14.5'i çayır ve meralardan, % 1.9'u ise tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

SAYFİYE YERLERİ:

Çamiçi: Niksar'a 17 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.000 kişi faydalanabilir. **Çukurgöl:** Reşadiye'ye 25 km. uzaklıkta olan Çukurgöl'ün çevresi piknik alanı olarak kullanılır. Piknik alanından günde 1.250 kişi faydalanabilir. **Sulusaray Kaplıcası:** Sulusaray bucağındadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Reşadiye Çermiği:** Reşadiye ilçesindedir. Suyu ağrılı hastalıklara, romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Beşören İçmesi:** Beşören köyündedir. Suyu mide, karaciğer ve safra yollarına iyi gelir. **Ayaz Suyu:** Niksar'dadır.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Tokat Kalesi: Kalenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. **Maşat Höyük:** Zile'ye 21 km. uzaklıktadır. İlk Tunç Çağı'ndan kalma eski bir yerleşim merkezidir. **Camileri:** Garipler Camii, Hamza Bey Camii, Meydan Camii, Behzat Camii, Ali Paşa Camii, Ulu Cami, Silahtar Ömer Paşa Camii, Çöreği Büyük Camii, Boyacı Hasan Ağa Camii. **Mescidler:** Sefer Beşe Mescidi, Alaca Mescid. **Türbeleri:** Ebukasım Türbesi, Sümbül Baba Türbesi, Halef Sultan Türbesi, Vezir Ahmed Paşa Türbesi, Nureddin İbn Sentimur Türbesi, Abdülmuttalib Türbesi, Hacı Çıkrık Türbesi, Melik Gazi Türbesi, Kırk Kızlar Türbesi. **Medreseler:** Yağıbasan Medresesi, Hatuniye Medresesi. **Hamamları:** Pervane Hamamı, Mustafa Hamamı, Yörgüç Paşa Hamamı, Ali Paşa Hamamı, Çifte Hamam. **Köprüler:** Tokat Köprüsü, Talazan Köprüsü.

TARİHİ:

Tokat, Hititler, Frigler, Kimmerler, Medler, Persler, Diadoklar, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Araplar ve Selçuklular'ın hâkimiyeti altında kalmıştır. 1339'da Osmanlı hâkimiyeti altına giren şehir genellikle sükunet içinde yaşadı. Anadolu'da gelişen sahte ayaklanmaları ve Celâli isyanlarından diğer Anadolu şehirleri gibi etkilendi. 1854 Kırım Savaşı, 1855 Şeyh Şamil İsyanı, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan gelen göçmenler Tokat'a yerleştirildi. Tokat başlangıçta Eyalet-i Rum içine alındı. 1847'de aynı eyaletin Merkez Sancağı'na bağlı bir kaza oldu. 1883'te sancak durumuna getirildi ve bu durumunu 1916'ya kadar korudu. Cumhuriyet'in ilânından sonra il oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TOKAT:

Tokat, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edilmemiştir. Ancak bölgede çıkan Zile ayaklanması şehirde oldukça etkili olmuştur. 25 Mayıs'ta başlayan Zile ayaklanması, 5. Tümen ve takviye kuvvetleri tarafından bastırıldı (12 Haziran 1920). Rumlar'ın bölgeyi ele geçirme girişimlerine ise Merkez Ordu son vermiştir. Bölgedeki Rumlar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir.

İLÇELERİ:

- ALMUS
- ARTOVA
- ERBAA
- NİKSAR
- REŞADİYE
- TURHAL
- ZİLE

ALMUS: Tokat'ın 35 km. doğusunda yer alır. Hem yüzölçümü, hem nüfus bakımından ilin en küçük ilçesidir. İlçeye bağlı 32 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl ekimi ve hayvancılık yapılır.

ARTOVA: Merkez ilçenin 36 km. güneybatısındadır. İlçeye bağlı Sulusaray bucağı ile 57 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. İlçede tahıl, şeker pancarı yetiştirilir. Hayvancılık yapılır ve maden kömürü çıkarılır.

ERBAA: Tokat'ın 95 km. kuzeyindedir. İlçeye bağlı 3 bucak ve 73 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, tütün, şeker pancarı, sebze ekimi ve bağcılık yapılır. Hayvancılık ve ormancılık da önemlidir.

NİKSAR: Tokat'ın 54 km. kuzeydoğusunda yer alır. İlçeye bağlı 2 bucağı ve tam 100 köy vardır.

REŞADİYE: İlin doğusunda, Tokat'a 102 km. uzaklıkta yer alır. 1 bucağı ve 106 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Fakat ekilişe elverişli toprakları azdır. Bu yüzden ilin en fakir ilçesidir.

TURHAL: Tokat'ın 48 km. batısındadır. Merkez ilçeden sonra hem nüfus, hem yüzölçümü bakımından ilin en büyük, ekonomik yönden de en gelişmiş ilçesidir. 2 bucağı ve 69 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok yetişen ürün şeker pancarıdır. 1934'te kurulan Turhal Şeker Fabrikası yurdun en eski fabrikalarından biridir.

ZİLE: İlin batısında Tokat'a 70 km. uzaklıktadır. İlçeye bağlı 2 bucak ve 114 köy vardır. Ekonomisi tarıma dayanır.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
KARADENİZ
TRABZON
RİZE
Çarşıbaşı
AKÇAABAT
Beşikdüzü
VAKFIKEBİR
Derecik
YOMRA
ARSİN
ARAKLI
SÜRMENE
OF
KALKANDERE
İKİZDERE
Şalpazarı
Esiroğlu
Küçükdere
Hayrat
Düzköy
Dernekpazarı
TONYA
MAÇKA
Köprübaşı
dağbaşı
Zigana dağı
Çakırgöl dağı
Soğanlı dağı
Trabzon dağları
Uzungöl

TRABZON

OTOMATİK TELEFON KODU: 031
İL TRAFİK KODU: 61

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 40° 33' ve 41° 07' kuzey enlemleri ile 39° 07' ve 40° 30' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 4.685 km², **Yeri:** Batısında Giresun, güneyinde Gümüşhane, doğusunda Rize, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 731.045. **Nüfus Yoğunluğu:** 156. **İlçe Sayısı:** 10; Akçaabat, Araklı, Arsin, Çaykara, Maçka, Of, Sürmene, Tonya, Vakfıkebir, Yomra. **Bucak Sayısı:** 24. **Köy Sayısı:** 571. **Toprakları:** % 77.6 dağlar, % 22.4 platolar, **Dağları:** Zigana Dağları (Zigana Geçidi, Karadağ), Trabzon Dağları, Kıranbay Tepesi, Gümüşki Tepesi, Koçalak Tepesi, Çakırgöl Dağı, Kemer Dağı, Kırıklar Dağı, Kop Dağı, Kesiş Dağı, Munavi Dağı, Gavur Dağı, Alucra Dağı, Kolot Dağı, Kusba Tepesi, Zülfe Dağı. **Akarsuları:** Foldere, Kale Deresi, Değirmendere, Yanbolu Deresi, Karadere, Koha Deresi, Sürmene Deresi, Solaklı Çayı, Baltacı Deresi, İyidere; **Gölleri:** Çakırgöl, Uzungöl, Sera Gölü. **Eğitim Oranı:** % 58.8; **İlkokul Sayısı:** 812; **Ortaokul Sayısı:** 112; **Lise Sayısı:** 24. **Kütüphane Sayısı:** 4; **Büyük İşyeri Sayısı:** 120. **Firma Sayısı:** 4.300. **Ekonomi:** **Tarım** (Mısır, buğday, arpa, çavdar, fasulye, soğan, patates, tütün, çay, fındık, zeytin, turunçgiller, koyun, kıl keçisi, manda, at, katır, eşek, kümes hayvanları, balık). **Madenler** (Manganez, demir, bakır) **Üretim** (Çimento, tuğla-kiremit, çay, tütün ürünleri, bakır eşya, deri işleri, lastik ayakkabı, fındık kırma) **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 17.272 TL.

DAĞLAR

Çakırgöl Dağı: Çaykara'nın güneyindedir. Soğanlı Dağları'nın kuzey bölümündedir. En yüksek noktası 3.063 m.'dir.

Trabzon Dağları: Doğu Karadeniz Dağları'nın Değirmendere ile Solaklı Çayı arasında kalan bölümüdür. Önemli yükseltileri şunlardır: Kıranbey Tepesi (2.380 m.), Gümüşki Tepesi (2.375 m.) ve Koçalak Tepesi (1.487 m.)

Zigana Dağları: Doğu Karadeniz Dağları'nın Trabzon- Giresun- Gümüşhane il sınırlarının birleştiği bölgeden başlayıp, Değirmendere'ye kadar uzanan bölümüne Zigana Dağları adı verilir. İl toprakları içindeki en yüksek noktası 2.356 m.'dir. Diğer önemli yükseltisi 1.946 m. ile Karadağ'dır. Dağların üzerinden ulaşım Zigana Geçidi (2.036 m.) ile sağlanır. Dağlar çam ormanları ile kaplıdır.

Bu dağlardan başka ilde 2.856 m. ile Kemer Dağı, 2.533 m. ile Kusba Tepesi, 2.760 m. ile Zülfe Dağı adlı yükseltiler vardır.

AKARSULAR

Baltacı Deresi: Kirazlı Dağları'ndan doğan dere, Maki Suyu ile birlesir. Of'un doğusundan Karadeniz'e dökülür.

Değirmendere: Kuştul, Kalyon, Meryemana, Malak, Boğoş ve Yerli sularının birleşmesi ile oluşur. Uzunluğu 55 km. olan dere, il merkezinin doğusundan Karadeniz'e dökülür.

Foldere: Zigana Dağları'ndan doğar ve Vakfıkebir ilçesinin yakınından Karadeniz'e dökülür.

İyidere: Rize topraklarından doğan İyidere, Rize- Trabzon sınırında akar ve Rize il topraklarından Karadeniz'e dökülür.

Kale Deresi: Zigana Dağları'ndan doğar ve Akçaabat ilçe merkezinin doğusundan Karadeniz'e dökülür.

Karadere: İlin güneyinden kaynaklanıp, Araklı'dan Karadeniz'e dökülen derenin uzunluğu 56 km.'dir.

Koha Deresi: Yalıköy yakınlarından doğan dere, Küçükdere ile birleştikten sonra Karadeniz'e dökülür.

Solaklı Çayı: Holdizen ve Soğanlı Dağları'ndan doğan Holdizen ve Öğene derelerinin birleşmesi ile oluşur. Of'tan Karadeniz'e dökülür.

Sürmene Deresi: Kemer Dağları'nın kuzeyinden doğar ve Sürmene yakınlarından Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 40 km.'dir.

Yanbolu Deresi: İlin güneyinden doğup, Arsin Araklı arasından Karadeniz'e dökülür.

GÖLLER

Çakırgöl: Çakırdağ'ın kuzeyinde bir buzul yalağı gölüdür. Yüksekliği 2.533 m. olan gölün derinliği 15-20 m.'dir. Suyu tatlı olan gölün çevresi, piknik yeri olarak kullanılır.

Sera Gölü: Akçaabad ilçesindedir. Set gölü olan Sera Gölü'nün derinliği 40-50 m.'dir.

Uzungöl: Uzungöl bucağındadır.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması 14.6°C'dir. En sıcak geçen aylar temmuz ve ağustos, en soğuk geçen aylar ocak ve şubattır.
Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 822,7 mm.'dir. En az yağış temmuz, en çok yağış ekim ayında düşer.
Rüzgâr: İldeki hakim rüzgâr güneydir. Bunu güney- güneybatı rüzgârı izler. Ortalama rüzgâr hızı 1,6 m/sn.'dir.
Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

SAYFİYE YERLERİ:

Meryem Ana Manastırı: Maçka'ya 17 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 2.000 kişi faydalanabilir. **Çamburnu:** Sürmene'ye 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.500 kişi faydalanabilir. **Çakırgöl:** Çakırgöl'ün çevresi piknik yeri olarak kullanılmaktadır. **Zefanos:** Merkez'e 11 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Soğuksu:** Merkez'e 6 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Çifte Çamlık:** Merkez'e 4 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Boztepe:** Merkez'e 3 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Kisarna-Madensuyu:** Merkez'e 8 km. uzaklıktadır. Suyu sindirim sistemine iyi gelir. **Karadağ Madensuyu:** Vakfıkebir ilçesindedir. Suyu sindirim sistemine ve böbreklere iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Trabzon Kalesi: Bizans döneminden kalma bir kaledir. **Kale Park:** Trabzon Limanı nın batısındadır. Bölgede sur kalıntıları vardır. **Akça Kale:** II. Aleksisos tarafından yaptırılmıştır. **Kiliseleri:** St. Savas mağara kiliseleri, St. Anne Kilisesi, Ayasofya Kilisesi, St. John Kilisesi, Santa kiliseleri, Santa Maria Kilisesi, Kızlar Manastırı, Kaymaklı Manastırı, St. Mikhael Kilisesi, Vazelon Manastırı, Sümela Manastırı, Kuştul-Hızır İlyas Manastırı. **Camileri:** Nakip Camii, Yeni Cuma Camii, Fatih Küçük Camii, Kudrettin Camii, Hüsnü Köktuğ Camii, Gülbahar Hatun Camii, İskender Paşa Camii, Semerciler Camii, Çarşı Camii. **Türbeler:** Emir Mehmed Türbesi, Açık Türbe. **Hanlar:** Vakıf Han, Taşhan, Alaca Han. **Hamamlar:** Sekiz Direkli Hamamı, Paşa Hamamı, Hacı Arif Hamamı. **Su Kemerleri:** İmaret Deresi Su Kemeri, Kuzgundere Su Kemeri, Kavaklı Su Kemeri. **Çeşmeler:** Abdullah Paşa Çeşmesi, Abdülhamid Çeşmesi.

TARİHİ:

Trabzon sırasıyla Medler, Persler, Pontus Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Bizanslılar ve Pontus Krallığı'nın hâkimiyeti altında kalmıştır. Fatih Sultan Mehmed 1461'de şehri Osmanlı topraklarına katmıştır. 1625'te Kazaklar şehre saldırdılarsa da Osmanlı orduları bu saldırıyı püskürtmüşlerdir. 1816 ve 1821 ve 1832'de üç defa tekrarlanan Tuzcuoğlu ayaklanması şehirde etkili olmuştur. Ayrıca 1818'deki Dedeoğlu ayaklanması ve 1825'teki Şatıroğlu Ayaklanması da şehrin geri kalmasına sebep olmuştur. Başlangıçta Trabzon ve çevresi, Eyalet-i Trabzon'un sınırları içindeydi. 1867'de vilayet oldu. Bu durumunu 1916'ya kadar korudu. Cumhuriyet'in ilânından sonra il kapsamına alındı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TRABZON:

I. Dünya Savaşı sırasında Trabzon iki defa Rus donanması tarafından bombalandı (Bk. Tarihî Kronoloji). 18 Nisan 1916'da da Ruslar Trabzon'u işgal ettiler. 1917'de Rus Çarlığı devrilince yeni Rus hükûmeti işgal ettiği bölgelerden çekilme kararı alınca, Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi imzalandı ve Rusya 24 Şubat 1918'de birliklerini şehirden geri çekti. Rus işgalinin kalktığı günlerde bölgede Ermeniler Müslüman halka saldırdılar. Bunun üzerine III. Kafkas ordusu bölgenin asayişini sağladı. Trabzonlular Erzurum Kongresi'ne kalabalık bir delege heyeti ile katıldılar. Trabzon'da Rus işgali kalktıktan sonra bölge bir daha işgal edilmemiştir.

İLÇELERİ:

- AKÇAABAT
- ARAKLI
- ARSİN
- ÇAYKARA
- MAÇKA
- OF
- SÜRMENE
- TONYA
- VAKFIKEBİR
- YOMRA

AKÇAABAT: Trabzon'un 14 km. batısında yer alan kıyı şehri Akçaabat'ın denizden yüksekliği 10 m.'dir 425 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 84 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Başlıca tarım ürünleri fındık ve tütündür. Balıkçılık da önemlidir.

ARAKLI: Trabzon'un 41 km. doğusunda, deniz kıyısında yer alır. 1 bucağı, 41 köyü vardır. 1953'te ilçe olan Araklı'nın ekonomisi de tarıma ve balıkçılığa dayanır.

ARSİN: Yüzölçümü bakımından Merkez İlçe'den sonra ilin en küçük ilçesi olan Arsin, Trabzon'un 19 km. doğusundadır. İlçeye bağlı 23 köy vardır. 1946'da ilçe olan Arsin'in ekonomisi tarıma dayanır.

ÇAYKARA: İlin deniz kıyısında yer almayan ilçelerinden biri olan Çaykara, Trabzon'un 87 km. güneydoğusunda yer alır. 2 bucağı ve 40 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa, ormancılığa ve bitki tarımına dayanır.

MAÇKA: Trabzon'un 27 km. güneyinde yer alan Maçka yüzölçümü bakımından ilin en büyük ilçesidir. 1 bucağı ve 68 köyü vardır. Ekonomisi hayvancılığa, ormancılığa ve bitki tarımına dayanır.

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	175.295	108.403	66.892	168	1.043
Akçaabat	102.876	13.384	89.492	425	242
Araklı	57.227	8.250	48.977	372	154
Arsin	35.043	6.892	28.151	169	207
Çaykara	34.697	1.085	33.612	67	54
Maçka	41.208	3.989	37.219	1.000	41
Of	81.038	4.307	76.731	511	159
Sürmene	49.131	10.075	39.056	473	104
Tonya	24.905	11.059	13.846	265	94
Vakfıkebir	100.046	13.681	86.365	458	218
Yomra	29.579	5.455	24.124	207	143
Toplam	731.045	186.580	544.465	4.685	156

OF: Trabzon'un 64 km. doğusunda yer alır. 1 bucağı, 77 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve balıkçılığa dayanır. İlin en önemli tarım merkezidir.

SÜRMENE: Trabzon'un 47 km. doğusunda ve Karadeniz kıyısındadır. 2 bucağı, 39 köyü vardır. Ekonomisi tarıma, özellikle çay tarımına dayanır. Ormancılık ve balıkçılık da önemlidir.

TONYA: Trabzon'un 65 km. güneybatısında yer alır. Ekonomisi hayvancılığa, ormancılığa ve bitki tarımına dayanır.

VAKFIKEBİR: İlin batı ucunda, Trabzon'a 45 km. uzaklıkta yer alır. 3 bucağı ve 102 köyü vardır. Ekonomisi süt hayvancılığına, fındık tarımına ve ormancılığa dayanır. Tereyağı çok ünlüdür.

YOMRA: Trabzon'un sadece 13 km. doğusunda olan bir kıyı ilçesidir. İlçeye bağlı 20 köy vardır. Ekonomisi tarıma ve balıkçılığa dayanır. Trabzon şehri ile bütünleşmiş durumdadır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Trabzon ekonomisi tarıma dayanır. İklim şartları hayvancılığa ve sanayi bitkilerinin üretimine çok elverişlidir. Ormanlar, fındık ve çay bahçeleri, otlar geniş yer kaplar. En çok yetiştirilen ürünler buğday, mısır, fasulye, tütün patates, fındık, çaydır. İlde sebze ve meyvecilik gelişmiştir. Trabzon'un en büyük gelir kaynağı fındıktan başka armut, kiraz, muşmula ve turunçgil üretimi de gelişmiş durumdadır. İlde 792 ton buğday, 73.000 ton mısır, 93.800 ton patates, 51.400 ton çay, 27.000 ton fındık, 21.000 ton sebze üretilir. Modern tarımın uygulandığı ilde 41 traktör vardır.

Hayvancılık: İl hayvancılık bakımından oldukça zengindir. Bol yağış aldığından gür ve geniş otlara sahip olan ilde en çok sığır, koyun ve kıl keçisi yetiştirilir. Arıcılık gelişmiştir. İlde 223.000 koyun, 27.500 kıl keçisi, 212.700 inek, 127.000 dana, 441.500 tavuk-horoz beslenir. İlde ayrıca 25.500 arı kovanı vardır. Bu hayvanlardan yılda 141.500 ton süt, 4.300 ton et, 91.500 adet deri, 155 ton bal ve 37.500 adet yumurta elde edilir.

Madenleri: Trabzon yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengindir. İlde bulunan başlıca yeraltı kaynakları bakır, çinko, demir, manganez, bentonit, çimento hammaddeleri, kaolindir. Tuğla-kiremit hammaddesi, bentonit, çimento hammaddesi Araklı ve Arsın ilçelerinde, manganez Maçka ve Sürmene'de, bakır Araklı ve Of'ta bakır-kurşun çinko karışımı bulunur. Ayrıca Sürmene'de bakır pirit yataklarına rastlanmıştır.

Trabzon halk müziği ve oyunları yönünden zengin illerden biridir. Sazla birlikte âşık ağzı da gelişmiştir. Uzun havalar ve kırık havalar yörede büyük yer tutar. En ünlü türküler arasında Tel Sarı Zülüfü Sarı, Derenin Kenarına, Maçka'nın Yolu Taşlık, Tarlaya Ektim Soğan, Sabahtan Kalkar Kızlar, Karşıdan Sayamadım, Tamzara... vb. bulunur. Yörede halk müziği araçlarından divan, bağlama, tanbura, cura, Karadeniz kemençesi, zurna, davul, tef, kaşık kullanılır. Geleneksel oyunlar açısından horon ve karşılama bölgesinde yer alan ilde halk oyunları çok canlıdır ve değişik adlarla anılır. En çok oynanan oyun horondur. Bazı yörelerde köçek oyunları da oynanır. **Giyim:** Geleneksel kadın giyimi yemeni, peştemal, bez gömlekler, saten hırka, salta denen kadife ceket, bol dikimli entari, diz kapaklarına dek uzanan bol dikimli don, isparel denen göğüslükler, yün çorap ve çarıktan oluşur. Geleneksel erkek giyiminde ise kara şayak ya da "gugula" denen kukuleta biçimi başlıklar, zıpka, aba, zibun denen yelek, ak bezden gömlekler görülür. Kare ve yuvarlak metalden yapılan "hamayıl" erkek giyimine özgü takılardır. Bele yün kuşakla "sırma silâhlık" denen kayış bağlanır.

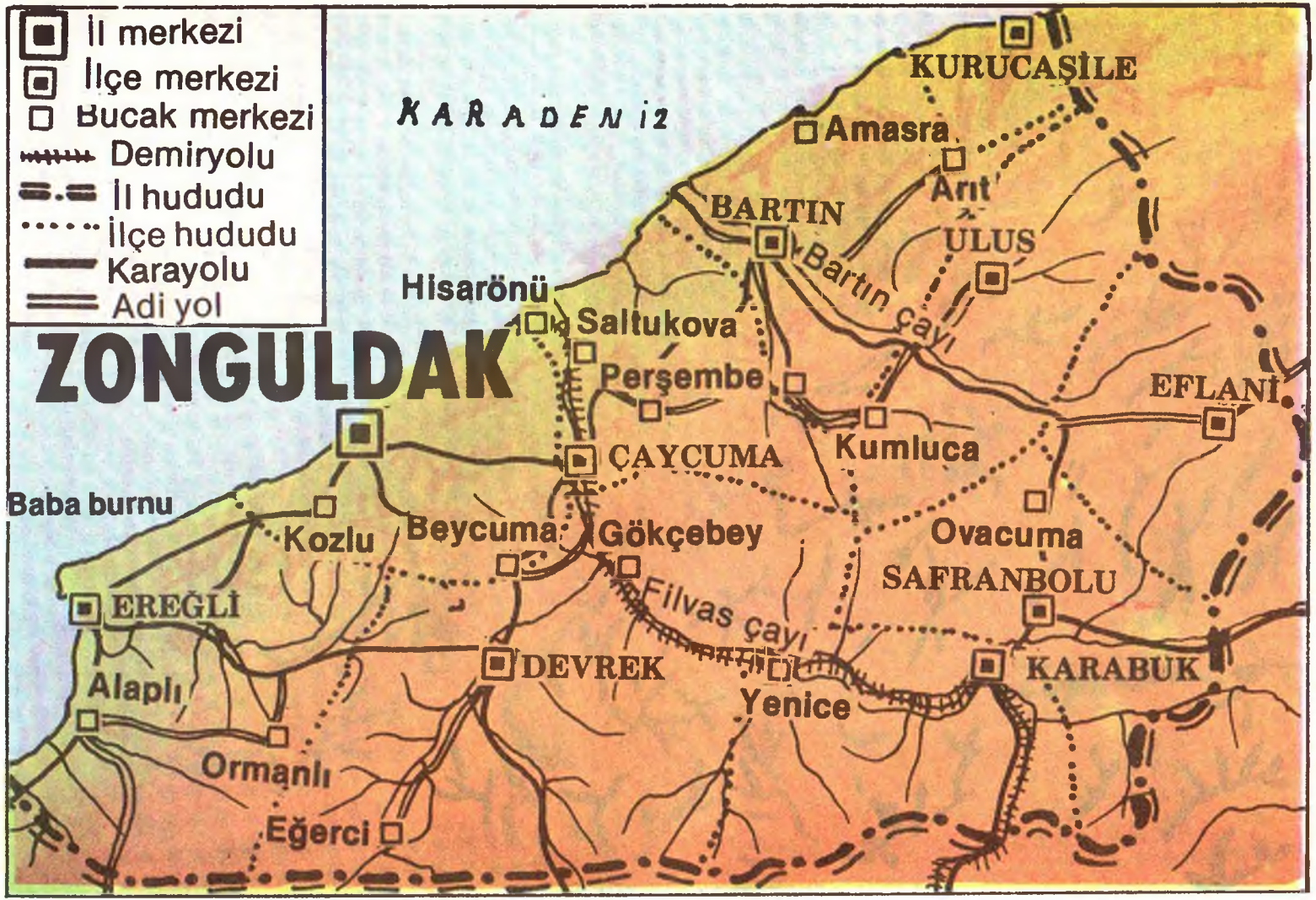
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İl hududu
İlçe hududu
Karayolu
Adi yol
ZONGULDAK
KARADENİZ
KURUCAŞİLE
Amasra
Arıt
BARTIN
ULUS
Bartın çayı
Hisarönü
Saltukova
Perşembe
EFLANİ
ÇAYCUMA
Kumluca
Baba burnu
Kozlu
Beycuma
Gökçebey
Ovacuma
SAFRANBOLU
EREĞLİ
Filyas çayı
DEVREK
KARABUK
Alaplı
Yenice
Ormanlı
Eğerci

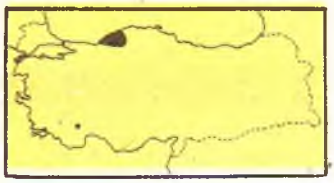

ZONGULDAK

Coğrafî Konumu: 41° 00' ve 41° 48' kuzey enlemleri ile 31°14' ve 33° 09' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 8.629 km², **Yeri:** Kuzey ve batısında Karadeniz, güneyinde Bolu ve Çankırı, doğusunda Kastamonu vardır. **Nüfus:** 954.512. **Nüfus Yoğunluğu:** 111. **İlçe Sayısı:** 9; Bartın, Çaycuma, Devrek, Eflani, Ereğli, Karabük, Kurucaşile, Safranbolu, Ulus. **Bucak Sayısı:** 26. **Köy Sayısı:** 776 **Toprakları:** % 49.2 dağlar, % 35.5 platolar, % 15.3 ovalar. **Dağları:** Küpedağı, Göldağı, Güllüdağ, Akçakoca Dağları, Mahmut Dağı, Kırıkdağ, Kumar Dağı, Kızılcaören Tepesi, Göktepe, Sarıçiçek Tepesi, Kızıltaş Tepesi, Bacaklıyayla Tepesi, Kakılcak Tepesi, Keltepe, Karatepe. **Ovaları:** Bartın Ovası. **Akarsuları:** Filyos Çayı, Bartın Çayı, Gülünç Irmak, Alaplı Irmağı, Üzülmez Deresi. **Eğitim Oranı:** % 63.2. **İlkokul Sayısı:** 1.291, **Ortaokul Sayısı:** 57; **Lise Sayısı:** 21. **Kütüphane Sayısı:** 9. **Büyük İşyeri Sayısı:** 247. **Firma Sayısı:** 2.000. **Ekonomi: Tarım** (Mısır, buğday, arpa, yulaf, darı, çavdar, mahlut, fasulye, nohut, patates, kenevir, meyve, sığır, manda, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, at, eşek, katır, kümes hayvanları, balık). **Madenler** (Maden kömürü, manganez, linyit) **Üretim** (Demir, çelik, briket, tuğla, çimento, kâğıt, kereste, süperfosfat). **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 37.612 TL.

OTOMATİK TELEFON KODU: 3811
İL TRAFİK KODU: 67

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAGLAR

İldeki dağlar kıyıya paralel olarak üç sıra halidedir.

Birinci Dağ Sırası: Bu sıra Küp Dağı, Göldağı, Güllüdağ ve Kabadağ'dan oluşur. Bu dağların yükseltileri 1000 m'yi geçmez.

İkinci Dağ Sırası: Bu sıra Akçakoca Dağları ile başlar. Mahmut Dağı, Kırıkdağ ve Kumar Dağı 2. sıranın belli başlı dağlardır. 2. sıranın önemli yükseltileri şunlardır: Kızılcaören Tepesi (1.379 m.) Göktepe (1.416 m) ve Sarıçiçek Tepesi (1.726 m).

Üçüncü Dağ Sırası: Bu sıra Bolu Dağları'nın uzantısıdır. 3. dağ sırasının en önemli yükseltileri şunlardır: Kızıltaş Tepesi (1.486 m), Bacaklıyayla Tepesi (1.637 m.), Soğukoluk Tepesi (1.268 m.), Keçikıran Tepesi (1.619 m.), Kakılcak Tepesi (1.462 m.), Keltepe (1.976 m.), Panayır Tepesi (1.54 m.) ve Karatepe (1.517 m.)

OVALAR

Bartın Ovası: Bartın'ın güneydoğusundadır. Kocanaz ve Kocaırmak suları ile sulanan ova çok verimlidir. Ovada bağcılık yapılır.

Ereğli Ovası: Gülünçırmak Vadisi'ndedir. Verimli bir ovadır.

AKARSULAR

Alaplı Irmağı: Altyaylası Tepesi'nden doğar ve Alaplı bucağından Karadeniz'e dökülür. Akışı düzensizdir.

Bartın Çayı: Sarıçiçek Tepesi'nden (1.726 m.) doğar ve Karadeniz'e dökülür. Kocanaz Deresi ile Kozlu Irmağı'nın birleşmesi ile oluşur.

Filyos Çayı: Yenice Irmak adı da verilen Filyos Çayı Aladağ'dan (Bolu) doğar. Karabük'ün doğusundan Zonguldak topraklarına giren çay, Araç Çayı, Devrek Çayı ile birleştikten sonra Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 228 km'dir.

Gülünçırmak: Birçok suyun birleşmesi ile oluşur. Ereğli'nin güneyinden Karadeniz'e dökülür, Irmak üzerinde küçük bir baraj kurulmuştur.

Üzülmez Deresi: Küçük bir sudur. Karadeniz'e dökülen dere çok az su taşır.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezde yıllık sıcaklık ortalaması, 13.5°C'dir. En sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen aylar Ocak ve Şubat'tır.

Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 1.242,9 mm.'dir.

Rüzgar: Merkezde hakim rüzgar güneydoğudur. Bunu kuzeybatı ve kuzey rüzgarları izler. Ortalama rüzgar hızı 2,3 m/sn.dir.

Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İl topraklarının % 64'ü orman ve fundalıklardan, % 31,5'i ekili dikili alanlardan, % 1.9'u çayır ve meralardan % 2,6'sı tarıma elverişsiz alanlardan oluşur.

SAYFİYE YERLERİ:

Yedi Göller: Devrek ilçesinde doğal güzelliğiyle ünlü bir piknik yeridir. **Yayla:** Merkeze 18 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Gürleyik:** Merkeze 9 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Bostanözü:** Devrek'e 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Kocaçam:** Akçakaya'ya 13 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Plajları:** Çakraz, İnkumu, Güzelcehisar, Mugoda, Büyükkızılkum, Türkali Köyü, Kapuz Belediye Plajı, Ilık Su.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Yukarı Camii: Bartın'dadır. Halil Bey tarafından yaptırılmıştır (1872). **Eski Camii:** Safranbolu'dadır. Gazi Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Taş Minare Camii:** Safranbolu'dadır. Candaroğulları döneminde yapılmıştır. **Köprülü Camii:** Safranbolu'dadır. Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır (1662). **Hidayetullah Camii:** Safranbolu'dadır. Hidayet Ağa tarafından yaptırılmıştır (1718-1768). **Kazdağlı Camii:** Safranbolu'dadır. 1779'da yeniden yaptırılmıştır. **İzzet Paşa Camii:** Safranbolu'dadır. İzzet Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1796). **Kaçak (Lütfiye) Camii:** Safranbolu'dadır. 1878-1879'da yapılmıştır. **Mescid (Zülmiye Camii):** Safranbolu'dadır. 1883-1884'te yapılmıştır. **Köprüleri:** Taşköprü, Tokatlı Köprüsü, İnceköprü. **Gazi Süleyman Medresesi:** Safranbolu'dadır. Candaroğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır (1845).

TARİHÎ:

Zonguldak, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar Bitinya Krallığı, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Pontus Krallığı ve Çandaroğulları'nın hâkimiyeti altında kalmıştır. 1380'de Osmanlılar Ereğli'yi Cenevizliler'den satın almışlardır. 1392'de Yıldırım Bayezid şehrin güneyini Osmanlı topraklarına kattıysa da bu kısa sürmüştür. 1402 Ankara Savaşı'ndan galip çıkan Timur bölgeyi Candaroğulları'nın yönetimine bırakmıştır. 1460'ta şehir kesin olarak Osmanlı Devleti toprakları içine alınmıştır. Bölgedeki en önemli olay 1829'da kömürün bulunması ve 1848'de işletilmesidir. Zonguldak ve çevresi 1831'de Kastamonu Sancağı'na bağlı idi. 1867'de Zonguldak Kastamonu Sancağı içinde bir köydü. 1899'da kaza merkezi oldu. Cumhuriyet'in ilânından sonra il kapsamına alındı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ZONGULDAK:

Zonguldak I. Dünya Savaşı'nın sonunda Fransızlar tarafından işgal edildi (8 Mart 1920). İşgal üç ay devam etti. Kastamonu bölgesi Kuvayı Milliye Komutanı Muhiddin Paşa'nın emriyle hareket eden Bolu ve Bartınlı çeteler, Fransızlar'ı 19 Haziran 1920'de Zonguldak ve Ereğli'den çekilmek zorunda bıraktılar.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü Km²	Nüfus yoğ.
Merkez ilçe	231.580	109.044	122.536	637	364
Bartın	128.132	20.786	107.346	1.266	101
Çaycuma	89.670	9.688	79.982	490	183
Devrek	94.298	12.265	82.033	1.222	77
Eflâni	21.843	1.183	18.660	619	35
Ereğli	162.853	50.105	112.748	1.132	144
Karabük	131.349	84.137	47.212	1.376	95
Kurucaşile	10.912	1.653	9.259	159	69
Safranbolu	39.464	19.440	20.024	1.013	39
Ulus	44.411	2.542	41.869	715	62
Toplam	954.512	312.843	641.669	8.629	111

EKONOMİSİ:

Tarım: Ekonomisi her ne kadar sanayi ve madenciliğe dayansa da faal nüfusun yüzde 50'si tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılık kesiminde çalışır. İlde 124.800 ton buğday, 119.000 ton mısır, 37.700 ton arpa, 4.600 ton mahlut, 2.000 ton mercimek, 24.700 ton patates, 15.700 ton elma, 8.400 ton fındık, 25.950 tonu domates olmak üzere 102.900 ton sebze üretilir.

Hayvancılık: Hayvancılık oldukça gelişmiştir. İlde en çok sığır yetiştirilir, küçük baş hayvan da beslenir. Zonguldak'ta balıkçılık da önemlidir. En çok hamsi avlanır.

Madenler: Türkiye'nin en zengin maden kömürü yatakları Zonguldak'tadır. Maden kömüründen başka alüminyum, demir, manganez, barit, dolomit, kuvarsit, çimento hammaddesi ve şiferton yatakları vardır. Zonguldak'ta 3 önemli maden kömürü üretim bölgesi vardır. Birincisi batıda Çamlı'dan başlayıp doğuda Çavuzağzı'na dek uzanan Armutçuk-Kandilli kömür damarlarıdır. İkinci üretim bölgesi Kozlu, Üzülmez, Gelik ve Karadan yöreleri kapsar. Amasra bucağında da zengin kömür yatakları vardır. Manganez yatakları Merkez ilçe Devrek, Ereğli ve Karabük'te bulunur. Merkez ilçeye bağlı Kilimli bucağı ile Çaycuma ilçesinde alüminyum, Bartın ve Çaycuma'da demir yatakları vardır.

Sanayi: Zonguldak sanayi bakımından İstanbul, Kocaeli ve İzmir'den sonra 4. sırayı alır. Zengin maden kömürü yataklarına sahip oluşu, enerji santralı, ligür ve çok olması gibi etkenler başta demir çelik fabrikaları olmak üzere birçok sanayi tesisinin kurulmasına ve ilin ileri bir sanayi bölgesi haline gelmesine sebep olmuştur.

MARMARA

BÖLGESİ

- Balıkesir
- Bilecik
- Bursa
- Çanakkale
- Edirne
- İstanbul
- Kırklareli
- Kocaeli
- Sakarya
- Tekirdağ

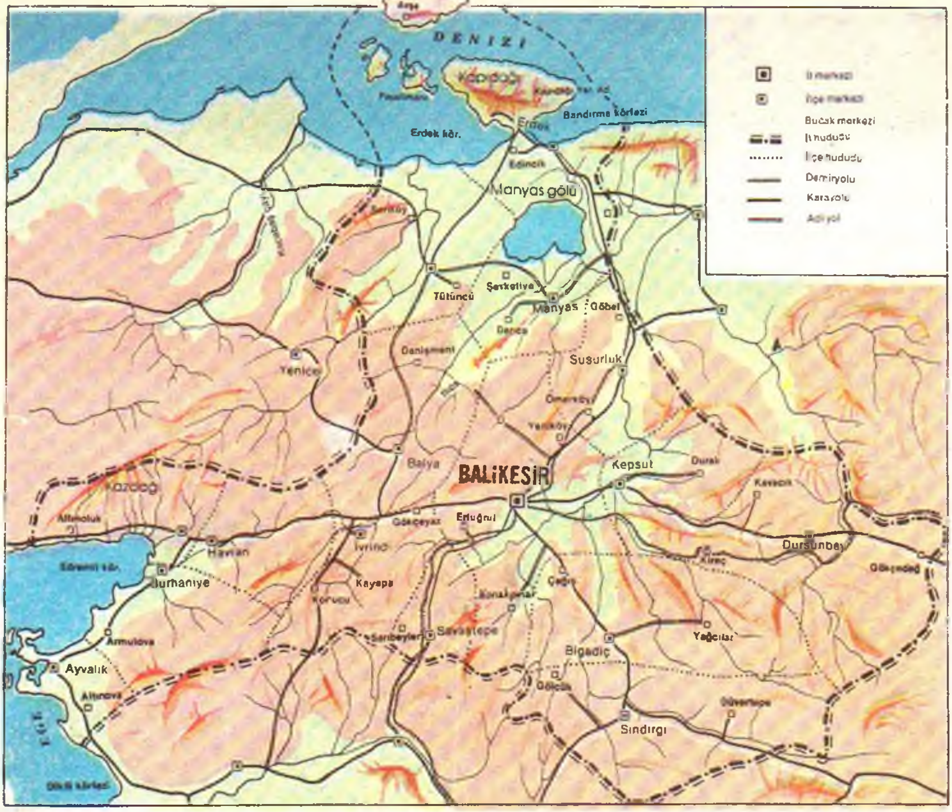

DENIZI
Kapıdağı
Erdek
Erdek kör.
Bandırma körfezi
Edincik
Manyas gölü
Tütüncü
Şevketiye
Manyas
Göbel
Dedea
Danişment
Susurluk
Yenice
Ömerköy
Yeniköy
Balya
BALIKESİR
Kepsut
Durak
Kazdağ
Altınoluk
Gökçeyazı
Ertuğrul
Kavacık
Dursunbey
Edremit kör.
Havran
İvrindi
Kireç
Gökçedağ
Burhaniye
Kayapa
Çağış
Korucu
Konakpınar
Armutova
Sarıbeyler
Savaştepe
Yağcılar
Ayvalık
Bigadiç
Altınova
Gölcük
Düvertepe
Sındırgı
Dikili körfezi
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Asfalt yol

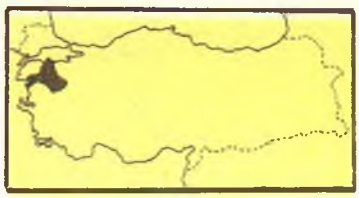

BALIKESİR

OTOMATİK TELEFON KODU: 661
İL TRAFİK KODU: 10

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 39° 04' ve 40° 40' kuzey enlemleri ile 26° 02've 23°02' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 14.292 km², **Yeri:** Kuzeyinde Marmara Denizi, batısında Ege Denizi ve Çanakkale, güneyinde İzmir ve Manisa, güneydoğusunda Kütahya, doğusunda Bursa vardır. **Nüfusu:** 853.177. **Nüfus Yoğunluğu:** 60; **İlçe Sayısı:** 16; Ayvalık, Balya, Bandırma, Bigadiç, Burhaniye, Dursunbey, Edremit, Erdek, Gönen, Havran, İvrindi, Kepsut, Manyas, Savaştepe, Sındırgı, Susurluk. **Bucak Sayısı:** 46. **Köy Sayısı:** 933. **Toprakları:** % 35.6 dağlar % 10.9 ovalar, % 0.4 yaylalar, % 53.1 platolar. **Dağları:** Karadağ, Edincik Dağı, Kapıdağı, Sularva Dağı, Gelçal Dağları (Keltepe), Çataldağı, Kepez Dağı, Alaçam Dağları (Tilki Tepesi), Mandra Dağları, Kaz Dağı, Hodvi Dağı. **Ovaları:** Balıkesir Ovası, Manyas Ovası, Gönen Ovası, Edremit Ovası. **Akarsuları:** Susurluk Çayı, Gönen Çayı, Kocaçay, Havran Çayı, **Gölleri:** Manyas Gölü, Tabak Gölü, Çaygören Baraj Gölü. **Eğitim Oranı:** % 69. **İlkokul Sayısı:** 1.039; **Ortaokul Sayısı:** 129. **Lise Sayısı:** 22. **Kütüphane Sayısı:** 16, **Fabrika Sayısı:** 327. **Firma Sayısı:** 2.251. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç, şeker pancarı, pamuk, tütün, ayçiçeği, koyun, keçi, manda, kümes hayvanları, ipek böceği) **Madenler:** (Borasit, demir, linyit, granit, mermer) **Üretim** (Zeytinyağı, ayçiçeği yağı, sabun, şeker) **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 29.816 TL.

DAĞLAR

Alaçam Dağları: İlin doğusundadır. Doğusunda Eğrigöz Dağı, güneydoğusunda Ulus Dağı vardır.

Cataldağ: Susurluk'un doğusundadır. Kepez Dağı adı da verilen dağın en yüksek noktası 1.336 m.dir.

Edincik Dağı: Erdek ve Bandırma'nın güneyindedir. En yüksek noktası 360 m 'dir.

Hodul Dağı: İlin kuzey batısındadır. En yüksek noktası 610 m'dir.

Kapıdağı: İlin kuzeyindedir. En yüksek noktası 803 m. ile Adamkaya Tepesi'dir.

Karadağ: İlin kuzeybatısındadır. En yüksek noktası 764 m'dir.

Kaz Dağı: İlin batısındadır. En yüksek noktası 1.767 m'dir. Diğer önemli yükseltileri 1.716 m. ile Kabalak Tepesi ve 1.727 m' ile Sarıkız Tepesi'dir.

Madra Dağı: İlin güneybatısındadır. En yüksek noktası 1.338 m'dir.

Sularya, Gelçal Dağları: Manyas'ın günevindedirler. Gelçal Dağı'nın en yüksek noktası 881 m ile Keltepe'dir. Sularya Dağı ise 600 m. yüksekliktedir.

OVALAR

Balıkesir Ovası: Ilin batısındadır. Yüzölçümü 140 km², yüksekliği 130 m'dir.

Edremit Ovası: Edremit Körfezi'nin kuzeydoğusundadır. Doğusunda Havran Ovası bulunur. Tektonik bir ovadır.

Gönen Ovası: Gönen Çayı yatağı boyunca uzanır. Yüksekliği 100 m'dir. Alüvyonlardan oluşan ova çok verimlidir. Sarıköy Ovası ve Tahir Ovası Gönen Ovası'nın uzantısıdır.

Manyas Ovası: Manyas Gölü'nün güneyindedir. Yüzölçümü 110 km²'dir. Alüvyonla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir.

Balıkesir'de bunlardan başka Burhaniye, Ayvalık, Sındırgı, Bigadiç, Ergama, İvrindi ve Susurluk ovaları vardır.

AKARSULAR

Gönen Çayı: Kaz Dağı'ndan doğar. Bakırçay, Kazak Çayı, Akkayısı Çayı, Kocadere ve Çakıroba Çayı ile beslenen Gönen Çayı Misakça'nın batısından Marmara Denizi'ne dökülür.

Havran Çayı: Madra Dağları'ndan doğar. Uzunluğu 36 km'dir. Edremit Körfezi'nden Ege Denizi'ne dökülür.

Kocaçay : Madra Dağları'ndan doğar. Yağlılar Deresi, Kocaavşar Çayı, Balya Deresi, Orhanlar Suyu ve Ilıca Suyu ile beslenen Kocaçay, Manyas Gölü'ne dökülür. Daha sonra gölden çıkarak Susurluk Çayı'na karışır.

Susurluk Çayı: Kütahya'dan il topraklarına giren Çay, Atnos Çayı, Dombay Çayı, Değirmencik Deresi, Kocaçay, Kirmantı Çayı ve Nilüfer Çayı ile birleşir ve Ballıkkaya yakınında Marmara Denizi'ne dökülür.

GÖLLER

Çaygören Baraj Gölü: Susurluk Çayı üzerinde kurulmuştur.

Manyas Gölü: Bandırma Körfezi'nin kuzeyindedir. Yüzölçümü 192 km²'dir. En derin yeri 5 m.'dir. Kuş Gölü adı da verilen göle her yıl 2-3 milyon kuş uğrar.

Tabak Gölü: Kızılkeçili, Havran ve Zeytinli çaylarının oluşturduğu bataklıktır. Bu bataklığın ortasındaki su birikintisine Tabak Gölü adı verilir.

İKLİMİ:

Sıcaklık: Merkezdeki yıllık sıcaklık ortalaması 14.6°C'dir.
Yağış: Merkezde yıllık yağış ortalaması 609,2 mm.'dir. En az yağış Ağustos ayında, en çok yağış Aralık ayında düşer.
Rüzgar: İldeki hakim rüzgar kuzeydir. Bunu kuzey-kuzeydoğu ve kuzeydoğu rüzgarı izler. Ortalama rüzgar hızı 3,1 m/sn'dir.
Hayvanlar: İl yabanî hayvanlar açısından zengindir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ:

İlde 300-400 m. yüksekliklerde maki türleri yer alır. Bunlar pırnal meşesi ve palamut meşesidir. 500 m'ye kadar zeytin ağaçlarına, 500 m'den sonra ise kızılçam, karaçam gibi ağaç türlerine rastlanmaktadır. Akarsu boylarında çınar ve söğüt ağaçları yer alır.

SAYFİYE YERLERİ:

Çamlık: Şehre 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Değirmenboğazı:** Sındırgı'ya 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından bir günde 1250 kişi faydalanabilir. **Savaştepe Çamlığı:** Savaştepe'ye 8 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1500 kişi faydalanabilir. **Müstecap Çamlığı:** Balya'ya 7 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 400 kişi yararlanabilir. **Çağış:** Balıkesir-İzmir yolunda bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi yararlanabilir. **Sütüven:** Edremit'e 20 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 700 kişi yararlanabilir. **Faruk Şeker Ormanı:** Dursunbey ilçesinde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi yararlanabilir. **Kuş Cenneti Ulusal Parkı:** Bandırma'ya 18 km. uzaklıktadır. Manyas Gölü (Kuş Gölü) kıyısındadır. Kuş Cenneti'ne her yıl 2-3 milyon kuş uğrar. **Pamukçu-Bengi Kaplıcası:** Balıkesir'e 20 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma ve damar sertliğine iyi gelir. **Balya Dağı Kaplıcası:** Balıkesir'e 43 km. uzaklıktadır. Suyunun sakinleştirici etkisi vardır. **Hisar Kaplıcası:** Hisar köyündedir. Suyu ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Hozluca Kaplıcası:** Balya ilçesindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Hisarköy Kaplıcası:** Bigadiç'e 18 km. uzaklıktadır. Suyu mide, bağırsak hastalıklarına iyi gelir. **Karaağaç Kaplıcası:** Burhaniye'ye 16 km. uzaklıktadır. Suyu uyuz hastalığına iyi gelir. **Diğer Kaplıcalar:** Safsu, Kösemdede, Derman, Güre, Zeytinliada, Gönen, Ekşidere, Manyas, Emendere, Yıldız, Gökçedere, Ömerköy, Dağ. **İçmeler:** Dutluca köyü, Pelitköyü, Suçıktı, Acıcasu, Madensuyu. **Plajlar:** Ayvalık Plajları, Alibey Adası Plajları, Kapri Plajı, Çamlık Plajı, Altınkum Plajı, Aybar Plajı, Bandırma plajları, Burhaniye-Ören plajları, Edremit-Akçay plajları, Erdek plajları, Gönen Denizkent plajları.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Cyzicus: M.Ö. VII. yüzyılda kurulduğu tahmin edilen eski bir şehirdir. **İvrindi:** Frigyalılar'dan kalma eski bir şehir kalıntısıdır. **Gönen:** Bölgede V. yüzyıldan kalma eski eserler vardır. **Havran:** Eski bir şehirdir. Mağaraları ile ünlüdür. **Savaştepe:** Bölgede Bizans dönemi kalıntılarına rastlanmaktadır. **Daskyleion:** Persler döneminden kalma eski bir şehirdir. Ereğli köyü yakınlarındadır. **Yıldırım Camii ve Külliyesi:** Bölgedeki en eski Osmanlı eseridir. 1388'de Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır. **Zağanos Paşa Camii ve Külliyesi:** Cami ve külliye 1461'de Fatih Sultan Mehmed'in veziri Zağanos Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Yeşilli Camii:** Kimin yaptırdığı bilinmemektedir. **İbrahim Bey Camii:** 1465'te Zağanos Mehmed Paşa'nın oğlu Mehmed Çelebi tarafından yaptırılmıştır. **Şeyh Lutfullah Camii:** XIV. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Kaya Bey Camii:** 1909'da yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Diğer Camiler:** Tahtalı Camii, Karaoğlan Camii, Hacı Kaya Camii, Umur Bey Camii, Kasaplar Camii, Saatli Kilise Camii, Ali Bey Camii, Yeni Camii, Biberli Camii, Hamidiye Camii, Ulu Camii, Kurşunlu Camii, Eşref Runi Camii, Hüdavendigar Camii, Haydar Çavuş Camii, Hacı Ahmed Camii. **Türbeler:** Zağanos Paşa Türbesi, Karasi Bey Türbesi, Paşa Sultan Türbesi, Üç Pınarlıoğlu Türbesi, Ovaköy Anonim Türbe, Kız Dede Türbesi, Emir Ali Türbesi, Oruç Bey Mescidi. **Ali Şuurî Medresesi:** 1862'de Ali Şuurî tarafından yaptırılmıştır. **Saat Kulesi:** 1827'de Balıkesir Sancak Beyi Giridizade Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Galata Kulesi'ne benzetilmek istenmiştir.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BALIKESİR:

Mondros Mütarekesi'nin hükümleri gereğince 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal ettiler. 17 Mayıs günü Balıkesir'de yas ilân edildi. Ayvalık'ın işgalinde Yunanlılar ilk defa ciddi bir direnmeyle karşılaştı-

lar. Bölge halkı Yunanlılar'a ciddi kayıplar verdirdiler. İşgale karşı Reddi-i İlhak Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin arkasından 28 Temmuz'da başlatılan I. Balıkesir Kongresi 13 Temmuz'a kadar sürdü. 26-30 Temmuz tarihleri arasında II. Balıkesir Kongresi toplanarak işgal kınanmıştır. 16-25 Ağustos'ta Alaşehir'de toplanan kongre kararları işgalcilere bildirildi. 16 Ekim'de III. Balıkesir Kongresi toplandı. Bölgede Ahmed Anzavur başlangıçta millî hareketten yana iken daha sonra isyan etti. İsyanı kısa sürede bastırıldı. 19 Kasım 1919'da toplanan IV. Balıkesir Kongresi Redd-i İlhak Cemiyeti'nin adını Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirdi. Anzavur Ahmed isyanına tekrar başladı ve çetesiyle beraber Biga'ya gitti. Osmanlı hükûmeti Anzavur'u Balıkesir valisi olarak tayin etti. Anzavur'a karşı yürüyen millî kuvvetler karşısında Anzavur Biga'yı kuşattı. Şehri boşaltmak zorunda kaldıysa da kısa bir süre sonra güçlenerek Biga'yı tekrar kuşattı. Son Balıkesir Kongresi 10 Mart 1920'de toplandı ve işgalcilere karşı kesin tedbirler alındı. Yunanlılar toplu saldırılarına 22 Haziran'da başladılar ve 1922 Eylül'üne kadar bütün bölgeyi işgal ettiler. 26 Ağustos 1922 Büyük Taarruz'dan sonra Yunanlılar hızla geri çekilmeye başladılar. Bölge kısa sürede işgalden kurtuldu

İLÇELERİ:

- AYVALIK
- BALYA
- BANDIRMA
- BİGADİÇ
- BURHANİYE
- DURSUNBEY
- EDREMİT
- ERDEK
- GÖNEN
- HAVRAN
- İVRİNDİ
- KEPSUT
- MANYAS
- SAVAŞTEPE
- SINDIRGI
- SUSURLUK

AYVALIK: 1 bucağı, 17 köyü vardır. Ayvalık'ın ekonomisi zeytinciliğe ve turizme dayanır. Tarıma dayalı imalât ve ticaret önemlidir. Zeytinyağ, sabun, çırçır fabrikaları vardır. Yük ve yolcu gemilerinin yanaştığı iskelesi ve bir yat limanı bulunan Ayvalık, güzel otellere, motellere, gazinolara da sahiptir.

BALYA: Balıkesir-Çanakkale karayolunun üzerinde il merkezine 50 km. uzaklıktadır. 2 bucağı, 44 köyü vardır.

BANDIRMA: Balıkesir'in Marmara'ya açılan kıyılarında, kendi adı ile anılan körfezde yer alan Bandırma, çok işlek bir limandır. Kara ve demiryollarının bir kavşak noktası olup, havaalanı da vardır. Ekonomisi sanayi, ticaret ve tarıma dayanır. Bandırma limanının ülke ulaştırmasında önemi büyüktür. Bu ilçede Boraks Fabrikası, Sülfürik Asit Fabrikası, Gübre Fabrikaları ve tarım ürünlerini işleyen imalathaneler vardır.

BİGADİÇ: 2 bucağı, 72 köyü vardır. İlçenin orta dereceli okulları, hastanesi, kütüphanesi vardır. Ekonomisi tarıma dayanır.

BURHANİYE: Balıkesir'in kıyı ilçelerinden biri olan Burhaniye, Edremit Körfezi'nin güneyindedir. Orta dereceli okulları, hastanesi, vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Zeytincilik ve pamuk ekimi başta gelen faaliyet alanlarıdır. Tahıl da ekilir. Önemli bir gelir kaynağı da arıcılıktır.

DURSUNBEY: 3 bucağı ve 100 köyü vardır. Balıkesir'in 93 km. doğusundadır. Ekonomisi ormancılığa, hayvancılığa ve meyveciliğe dayanır. Orman bakımından zengindir. Dursunbey'in elmaları meşhurdur.

EDREMİT: Balıkesir'in büyük ilçelerinden olan Edremit, kendi adını taşıyan körfezin kıyısındadır. 1 bucağı ve 23 köyü vardır. Hastanesi, lise ve sanat okulları, kütüphanesi bulunan Edremit, bereketli bir ova üzerindedir. Başlıca tarım ürünleri zeytin, üzüm, incir, tahıl ve diğer sebze ve meyvalardır. Hayvancılık da ileri durumdadır.

ERDEK: Kapıdağ Yarımadası ile çevresindeki adaları içine alan Erdek, bütün kıyıları ince kumlarla kaplı bir tatil yeridir. Bu ilçemizde ve adalarında mükemmel deniz ve kamp tesisleri vardır. Ekonomisi turizme, zeytinciliğe ve balıkçılığa dayanır. Marmara Adası'ndan çıkarılan mermer de önemli bir gelir kaynağıdır. Erdek iç turizmin en hareketli olduğu yerlerden biridir. Kapıdağ Yarımadası'nın kıyıları gibi Marmara, Avşa, Pasalimanı gibi büyük adaları da yaz boyunca turistlerle dolup taşar. 30 köyü vardır.

GÖNEN: 3 bucağı ve 86 köyü vardır. Zengin bir ilçe olan Gönen'de orta dereceli okullar, kütüphane, hastane vardır. Ekonomisi tarıma, turizme ve hayvancılığa dayanır. İlçe, bereketli Gönen ve Tahir ovaları üzerine kurulmuştur. Tahıl, baklagiller, susam, her çeşit sebze ve meyva bol yetişir. Pathcanı ve şeftalisi meşhurdur. Hayvancılık da önemli olup sığır ve koyun yetiştiriciliği gelişmiştir. Bu ilçede bulunan Yem Fabrikası ve Mis Süt Fabrikası'nda yüzlerce işçi çalışır. Gönen'in asıl ünü kaplıcalarından gelir.

HAVRAN: Balıkesir'in 78 km. batısındadır. 1957'de ilçe olan Havran'ın bucağı yoktur, 26 köyü vardır.

İVRİNDİ: 3 bucağı ve 63 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi ve kitaplığı bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma ve madenciliğe dayanır. Tahıl ekimi ve hayvancılık yapılır. İlçede bakır, taş kömürü ve linyit çıkarılır. 1944'te ilçe olmuştur.

KEPSUT: Balıkesir'in 26 km. doğusunda, Dursunbey-Balıkesir yolu üzerinde bulunan Kepsut verimli bir ova üzerine kurulmuştur. 1 buca-

ğı, 61 köyü vardır. İlçede sağlık merkezi, kitaplık, ortaokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma ve madenciliğe dayanır. Tahıl, şeker pancarı, sebze ve meyva yetişir. Vişnesi ve şeftalisi ünlüdür. Kepsut'ta halen kurşun ve manganez madenleri çıkarılmaktadır.

MANYAS: Balıkesir'le Bandırma arasında, Kuş Gölü'nün güneyindedir. 2 bucağı ve 44 köyü vardır. İlçenin orta dereceli okulu, sağlık merkezi, kitaplığı vardır. Ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanır. Şeker pancarı, tahıl, sebze ve meyva yetiştirir.

Türkiye'nin 6. büyük gölü olan Manyas Gölü, adını verdiği bu ilçe sınırları içinde kalır. Fakat bu göle, sayısız türde kuşların çokluğu sebebiyle Kuş Cenneti denmektedir. Bu gölün kıyısındaki Kuş Cenneti, dünyanın sayılı parklarından biridir.

SAVAŞTEPE: 1 bucağı, 41 köyü vardır. Ortaokulu, sağlık merkezi, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, tütün, şeker pancarı ekilir. Elması ünlüdür.

SINDIRGI: İlin güneyinde, Balıkesir-İzmir devlet yolu üzerinde bulunur. 2 bucağı ve 64 köyü vardır. Simav Çayı kenarında yeşillikler içinde şirin bir kasabadır. Orta dereceli okulları, sağlık merkezi, güzel cadde ve evleri vardır. Ekonomisi tarıma, özellikle tütün tarımına ve hayvancılığa dayanır. Tahıl da ekilir.

SUSURLUK: Bandırma-Balıkesir kara ve demiryollarının üzerinde il merkezine 36 km. mesafededir. 2 bucağı, 46 köyü vardır. Hastanesi, kütüphanesi, orta dereceli okulları vardır. Ekonomisi tarıma, madenciliğe ve endüstriye dayanır. Verimli ovalarında tütün, pamuk, baklagiller, pancar ve tahıl yetiştirilir. İlçede borasit madeni çıkarılır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Yurdumuzun önemli tarım merkezlerinden biridir. Tahıllar, baklagiller, sanayi bitkileri, çeşitli sebze ve meyveler bol miktarda yetişir. İl eskiden beri Türkiye zeytin ve zeytinyağı üretiminin merkezi sayılır. Tarımsal işletmeler küçük, çok parçalı ve dağınıktır. İlde 386.211 ton buğday, 63.000 ton arpa, 24.700 ton yulaf, 45.350 ton mısır, 19.500 ton bakla, 10.500 ton nohut, 207.000 ton şekerpancarı, 30.500 ton patates, 23.000 ton elma, 248.300 ton zeytin, 35.600 ton üzüm, 141.700 ton domates olmak üzere 352.000 ton sebze üretilir.

Hayvancılık: Ilde 1.337.500 koyun, 368.300 kılkeçisi, 164.600 inek, 69.500 dana, 20.000 at, 38.600 eşek, 2.530.000 tavuk-horoz, 78.000 hindi beslenir. İlde ayrıca 53.680 arı kovanı ve 5.320 kutu ipekböceği vardır. Bu hayvanlardan yılda 144.255 ton süt, 8.500 ton et, 515.700 adet deri, 687 ton bal, 139 ton koza, 338.500 yumurta elde edilir.

Sanayi: Balıkesir sanayi 1960'lı yıllara kadar tarıma dayanmaktaydı. 1950-60 yıllarında ilçede 3 büyük fabrika kuruldu. Bunlar Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii, Balıkesir Çimento Fabrikası, Susurluk Şeker Fabrikası'dır. 1970'li yıllarda kimya sanayii hızla gelişti. Özel sektör çeşitli yatırımlar yaparak birçok kuruluş ve fabrika kurdu.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yörenin bir kısmında Trakya müziği, bir kısmında ise Ege zeybeklerinin etkisi vardır. Balıkesir folkloru kentten kente, köyden köye, obadan obaya değişiklikler göstermektedir. Dağ köyleri oyun ve müzikleriyle ova köylerininki arasında birçok ayırım vardır. Dağ köylerinde kaşıklı oyunlar yaygındır. Ova köylerinde ise Güvende, zeybek oyunları ağırlık basar. Yörede kadınlarla erkekler ayrı ayrı yerlerde oynarlar. Uçları boncuklarla süslü, tahtadan yapılma kaşıklar halk oyunlarının vazgeçilmez aracı olmuştur. Oyunlara teneke, kazan, tepsi ve bakır dipleri çalınarak eşlik edilir. **Giyim-kuşam:** Kadın giysileri de tıpkı oyunlar ve müzik gibi bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Kadınlar başlarına içi dolu yazma denen pul, boncuk ve oyalarla süslü yemeni bağlarlar. Üzerlerine üç etek veya telli denen bir kıyafet giyerek bellerine şal takarlar. Altlarına pazen veya basmadan yapılma bol şalvarlar giyerler. Erkekler fes biçimi başlık takarak kaba kumaştan yapılmış bir ceket giyerler. Börümcek denilen yakasız gömlek ve ağ bölümü geniş pantolon Balıkesirli erkeklerin giydikleri diğer kıyafetler arasındadır. Balıkesir'de hem kadınlarda hem de erkeklerde renk renk yünlerden örme çoraplar ve yemeni denilen bir tür ayakkabı yaygındır.

BALIKESİR'E NASIL GİDİLİR?

ADI	KARAYOLU (Km)
Adana	769
Ankara	313
Bursa	162
Çanakkale	212
Diyarbakır	442
Erzurum	1.465
İstanbul	391

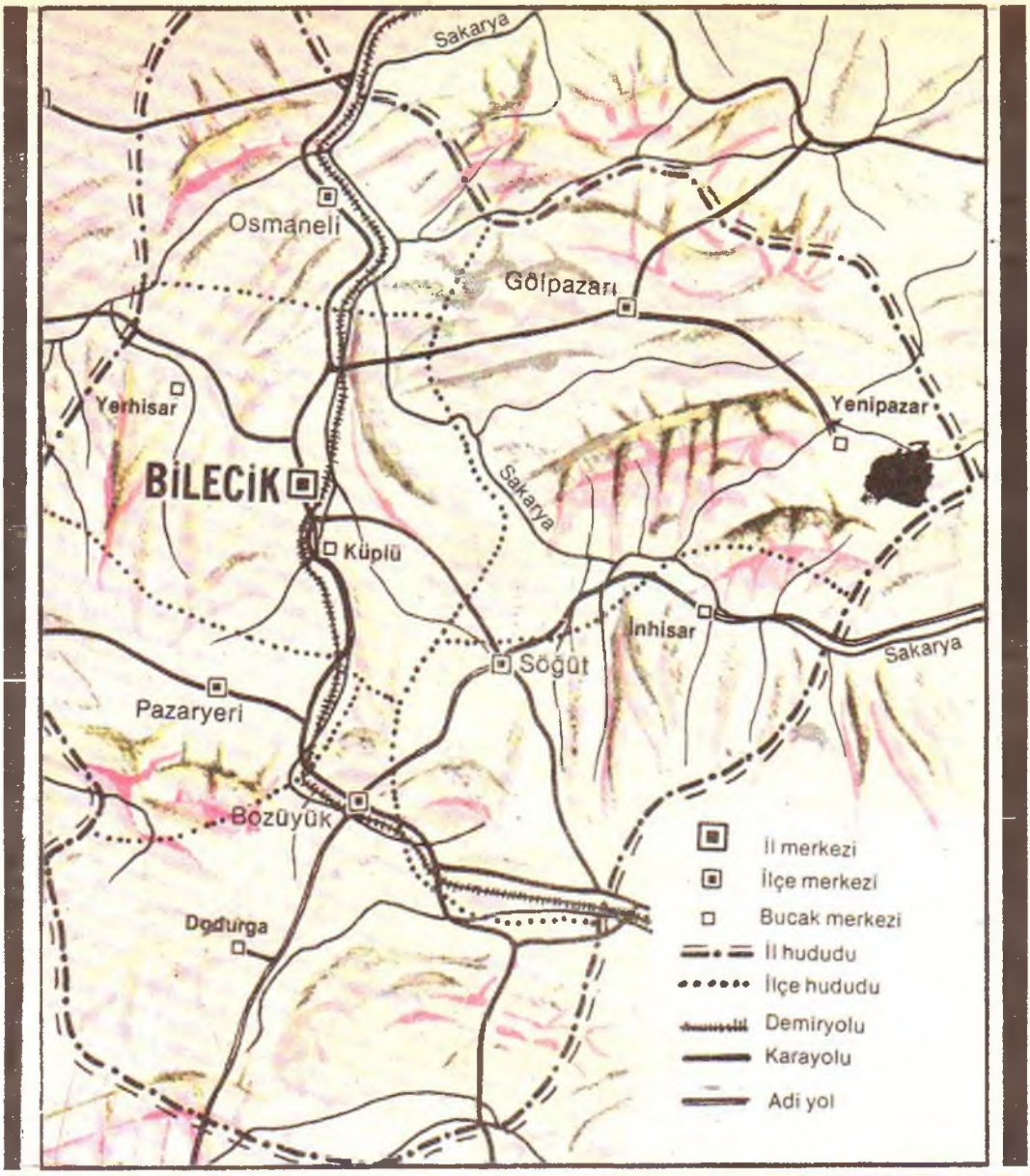
Sakarya
Osmaneli
Gölpazarı
Yenipazar
Yenipazar
BİLECİK
Sakarya
Küplü
İnhisar
Söğüt
Sakarya
Pazaryeri
Bozüyük
Dodurga
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol

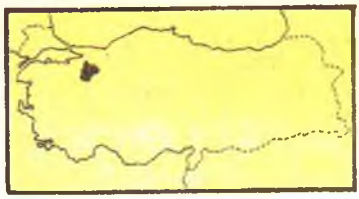

BİLECİK

OTOMATİK TELEFON KODU: 2291
İL TRAFİK KODU: 11

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

İKLİMİ:

SAYFİYE YERLERİ:

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Coğrafi Konumu: 39° 39' ve 40° 31' kuzey enlemleri ile 29° 43' ve 30° 40' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 4.307 km² **Yeri:** Kuzeyinde Sakarya, doğusunda Bolu, güneydoğusunda Eskişehir, güneyinde Kütahya vardır. **Nüfusu:** 147.001. **Nüfus Yoğunluğu:** 34. **İlçe Sayısı:** 5; Bozüyük, Gölpazarı, Osmaneli, Pazaryeri, Söğüt. **Bucak Sayısı:** 11, **Köy Sayısı:** 255. **Toprakları:** % 32 dağlar, % 7.5 ovalar, % 0.5 yaylalar, % 60 platolar. **Dağları:** Dokuz Öküz Tepesi, Çaytepe, Kavşak Tepe, Yediler Tepe, Dedekaya Tepesi, Avdan Tepe, Yaylak Tepe, Kurudağ, Göldağ, Kurşunlu Tepesi, Kalâ Dağı, Üçtepeler, Kızıltepe, Osmaniye Tepesi, Kızılcaviran Tepesi, Bozdağ, Ballıkaya Tepesi, Zemzemiye Tepesi, Ortanca Tepesi, Akköy Tepesi, Harmanköy Tepesi, Ahı Dağı. **Ovaları:** Bozüyük Ovası **Akarsuları:** Sakarya Irmağı, Karasu, Göynük Çayı, Göksu, Sarısu, Hamsu Deresi **Gölleri:** Çerkeşli Gölü, Dodurga Baraj Gölü. **Eğitim Oranı:** % 71. **İlkokul Sayısı:** 289. **Lise Sayısı:** 7; **Kütüphane Sayısı:** 3; **Fabrika Sayısı:** 45. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, bağ ve bahçe bitkileri, pamuk, incir, zeytin, dut, şeker pancarı, patates, ayçiçeği, tütün, baklagiller, haşhaş, koyun, keçi, sığır, manda, at, eşek, kümes hayvanları) **Üretim:** (Konserve, seramik, kereste, dokuma), **Kişi Başına Yıllık Geliri:** 12.911 TL.

DAĞLAR

İldeki dağlar genellikle tepelik şeklindedir. İlin önemli yükseltileri şunlardır: Dokuz Öküz Tepesi (1.150 m.), Çaytepe (786 m), Kavşak Tepe (624 m), Yediler Tepe (576 m) , Dedekaya Tepesi, Avdantepe (926 m), Yaylaktepe (922 m.), Kurudağ (805 m), Demirkaya Tepesi, Aktaş Tepesi, Meryemdağ, Göldağ (900 m), Kurşunlu Tepesi (750 m.), Şahinler Tepesi, Hasandağ Tepesi, Türkmen Tepesi, Harmankaya, Kuscatepe (Döşkaya), Kalâ Dağı (1.906 m) Yirce Dağı (Üçtepeler 1.790 m.) Kızılcaviran Tepesi (1.250), Kızıltepe (900 m), Osmaniye Tepesi (1210 m), Bozdağ (1.359 m), Kumarantekke Tepesi (1.307 m.), Ballıkaya Tepesi (1.051 m), Zemzemiye Tepesi (1.000 m), Ortanca Tepesi (1.000 m), Akköy Tepesi (950 m), Harmanköy Tepesi (850 m) ve Ahı Dağı (1.100 m)

AKARSULAR

Göksu: Bursa'dan Bilecik topraklarına girer.
Göynük Cayı: Bolu'dan Bilecik topraklarına girer.
Hamsu Deresi: Selöz köyü yakınlarından doğar
Karasu: Bozüyük ilçesinden doğar.
Sakarya Irmağı: İnhisar bucağından il topraklarına girer.

GÖLLER

Cerkeşli Gölü: Osmaneli yakınlarındadır. Yüzölçümü 434.000 m²'dir.
Dodurga Baraj Gölü: Sarısu üzerinde kurulmuştur

Sıcaklık: Merkezdeki yıllık sıcaklık ortalaması 12,3 °C'dir. En sıcak geçen aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk geçen ay Ocak'tır.
Yağış: Merkezdeki yıllık yağış ortalaması 436,3 mm.'dir.
Rüzgar: İldeki hakim rüzgar batıdır. Bunu kuzeybatı rüzgarı izler. Ortalama rüzgar hızı 3,4 m/sn'dir.
Hayvanlar: İlde yabani hayvanların çeşitleri azdır.

Ertuğrul Gazi: Söğüt'e 1 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1250 kişi yararlanabilir. **Gülalan Köşkü:** Muratdere köyüne 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi yararlanabilir. **Türbin Mesire Yeri:** Bozüyük'e 7 km. uzaklıkta bir dinlenme yeridir. Alabalığı ile ünlüdür. **Küsnük Çayırı:** Söğüt ilçesi yakınındadır. Soğuk suyu ile ünlüdür. **Kamçı Yaylası:** Pazaryeri'ne 15 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. Çam ormanı ve soğuk suyu ile ünlüdür. **Karasu Vadisi:** Şehre 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Abbaslık Köyü Ormanları:** Şehre 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Havuzbaşı:** Gölpazarı'na 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Çaltı Kaplıcası:** Söğüt ilçesindedir. Suyu romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir. **Osmaneli Selçik İçmeleri:** Osmaneli'ne 3 km. uzaklıktadır.

Osman Gazi Camii: Orhan Gazi'nin babası Osman Gazi için yaptırdığı camidir. **Orhan Gazi Camii:** XIV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. **Orhan Gazi İmareti:** XIV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilir. **Emirler Camii:** Yunan işgali sırasında yıkılan cami, bugün halen yıkık durumdadır. **Karacalar Camii:** Yapılış tarihi bilinmemektedir. Caminin bugün sadece minaresi kalmıştır. **Akkaldırım Camii:** Caminin bugün sa-

dece minaresi kalmıştır. Yıkıntısının üzerine evler yapılmıştır. **Şeyh Edebali ve Mal Hatun Türbesi:** Küçük bir külliye olan yapı günümüze kadar gelebilmiştir. **Baki Hamamı:** Yapılış tarihi bilinmemektedir. Küçük bir binadır. **Ayşe Hatun Çeşmesi:** 1813'te Bilecik Ayanı Hikmet Ağa'nın annesi Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır. **Köprülü Mehmed Paşa Camii:** Bilecik'e 16 km. uzaklıktadır. 1655'te Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Köprülü Kervansarayı:** XVII. yüzyılda Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Mihal Bey Camii:** Gölpazarı'ndadır. XIV. yüzyıldan kalmadır. **Mihal Bey Hanı:** 1318'de Gazi Mihal Bey tarafından yaptırılmıştır. **Gölpazarı Hamamı:** Mihal Bey'in yaptırdığı tahmin edilmektedir. **Kasımlar Köyü Camii:** Kasımlar köyündedir. XVII-XVIII. yüzyıldan kalma bir yapıdır. **Hamidiye Camii:** 1889'da II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır. **Çelebi Mehmed Camii:** Söğüt'tedir. Çelebi Mehmed tarafından yaptırılmıştır. **Ertuğrul Gazi Mescidi:** Söğüt'tedir. Hacı Hüseyin adlı biri tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Ertuğrul Gazi Türbesi:** Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi'nin türbesidir. **Kasım Paşa Camii ve Külliyesi:** Bozüyük'tedir. Külliye 1525-1528 yıllarında Kasım Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

TARİHİ:

Bilecik, Frigler, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve Selçuklular'ın hâkimiyeti altında kaldıktan sonra Söğüt kazası 1284'te Selçuk Sultanı tarafından Osman Bey'e mülk olarak verildi. 1299'da Osman Bey Bilecik'i de alarak beyliğinin bağımsızlığını ilân etti. Osmanlılar'ın ilk kuruluş yeri bu bölgedir. 1717'de şehir, eski Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendi'ye arpalık olarak verilmişti. 1885'te Hüdavendigar (Bursa) Eyaleti'ne bağlı bir liva haline getirildi (Ertuğrul livası). Bu durum 1924'e kadar devam etmiştir. XIX. yüzyılda şehir, Ertuğrul Sancağı'nın merkez sancağı durumundaydı.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BİLECİK:

Bilecik Millî Kurtuluş Savaşı'nda üç defa Yunanlılar tarafından işgal edildi (Bkz. Tarihî Kronoloji). Bilecik Osmanlı hâkimiyetiyle ilgisini kesen ilk illerden biridir. Millî mücadelede önemli bir yeri olan Bilecik buluşması bu şehirde gerçekleşti. Bu buluşma İstanbul hükûmeti ile Ankara hükûmeti arasında bir anlaşma zemini bulmak için yapıldı. Buluşma 5 Aralık 1920'de oldu. Ancak anlaşma mümkün olamadı. 8 Ocak 1921'de Bilecik'i Yunanlılar işgal etti. 11 Ocak'ta işgalden kurtuldu. 27 Mart 1921'de Yunanlılar şehri yeniden işgal ettiler. II. İnönü Zaferi'nden sonra Yunanlılar şehri boşalttılarsa da 13 Temmuz'da 3. ve son defa şehri işgal ettiler. Başkomutanlık Meydan Savaşı sonucu hızla İzmir'e doğru çekilen Yunan kuvvetleri işgal bölgelerini de bırakmak zorunda kaldılar. 6 Eylül'de şehir kurtuldu. Yunanlılar şehri boşaltırken yakmayı da ihmal etmediler.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez ilçe	36.131	15.126	21.005	844	43
Bozüyük	33.346	18.052	15.294	847	39
Gölpazarı	22.422	5.266	17.156	895	25
Osmaneli	14.754	6.246	8.508	526	28
Pazaryeri	16.618	5.977	10.641	333	50
Söğüt	23.730	6.314	17.416	862	28
Toplam	147.001	56.981	90.020	4.307	34

EKONOMİSİ:

Tarım: Bilecik'te başlıca ekonomik faaliyet tarımdır. İl nüfusunun %75 dolayındaki bölümü geçimini tarımdan sağlar. Şerbetçiotunun il tarımında büyük yeri vardır. Sadece Bilecik'te yetiştirilen bu ürün bira üretiminin artmasıyla önemli gelişmeler göstermiştir.

İlde 62.800 ton buğday, 20.850 ton arpa, 108.400 ton şekerpancarı, 13.810 ton soğan, 9.500 ton patates, 33.700 ton üzüm olmak üzere, 56.380 ton meyve, 111.000 ton sebze üretilir.

Hayvancılık: İlde hayvancılık genellikle geçimlik düzeydedir. Hemen her ailenin birkaç baş koyunu, keçisi, ineği, tavuğu vardır. Hayvan yetiştiriciliği geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. İpekböcekçiliği ve arıcılık da yaygındır. İlde 197.850 koyun, 93.300 kılkeçisi, 54.900 inek, 26.500 dana, 10.370 eşek, 253.300 tavuk - horoz, 9.500 hindi beslenir.

Madencilik: Bilecik'te işletilen madenler kil, kaolin, feldispat ve mermerdir. MTA'nın Bilecik'te belirlediği maden yatakları şunlar: Merkez ilçe: Mermer, Bozüyük: Manganez, bitümlü şist, linyit kömürü. Osmaneli: Asbest. Pazaryeri: Manganez. Söğüt: Antimon, feldispat, kil, kaolin, mermer.

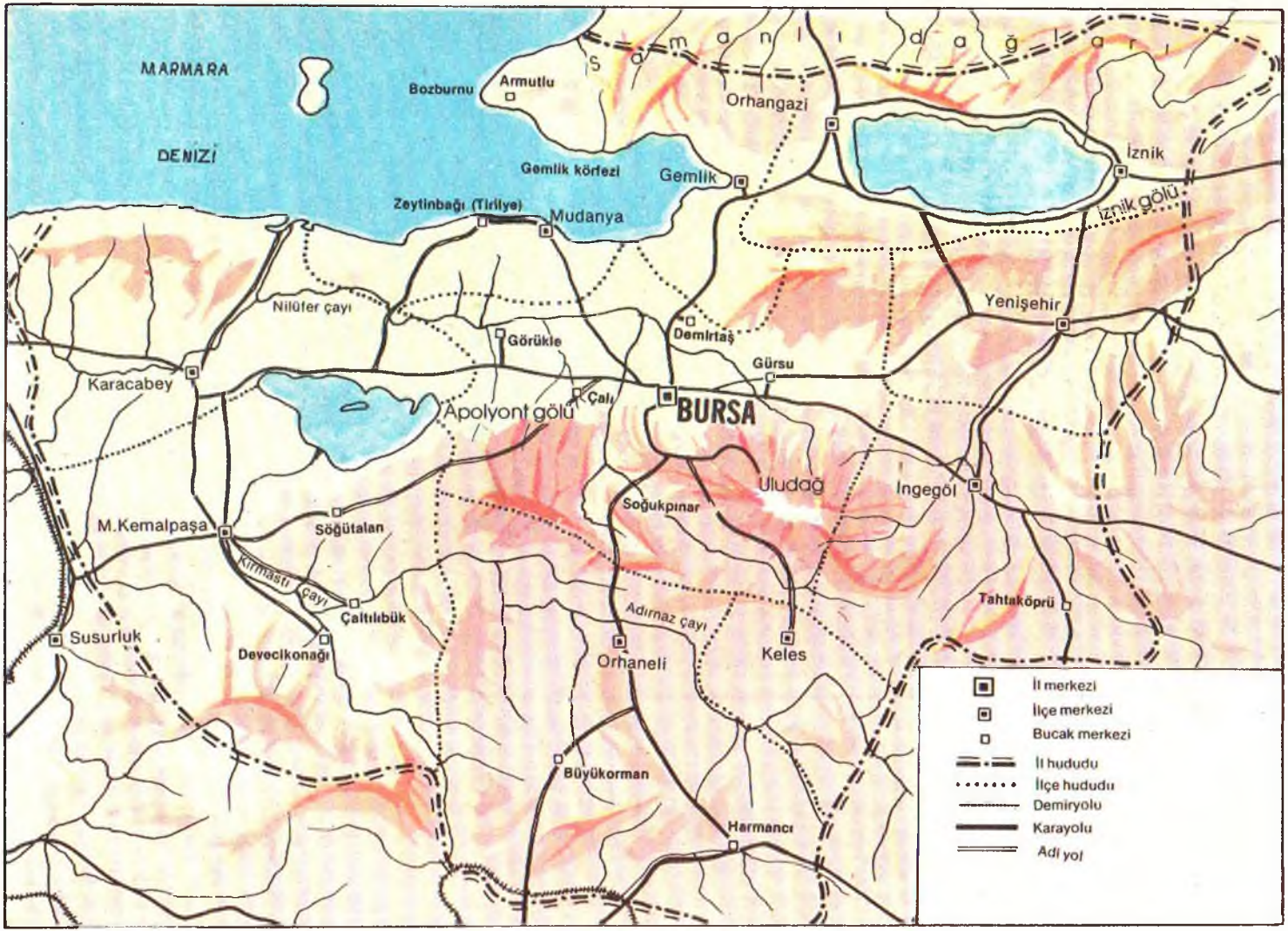
MARMARA
DENİZİ
Bozburnu
Armutlu
Samanlıdağları
Orhangazi
İznik
İznik gölü
Gemlik körfezi
Gemlik
Zeytinbağı (Tirilye)
Mudanya
Nilüfer çayı
Görükle
Demirtaş
Yenişehir
Gürsu
Karacabey
Çalı
Apolyont gölü
BURSA
Uludağ
İnegöl
Soğukpınar
M.Kemalpaşa
Söğütalan
Kirmasti çayı
Çaltılıbük
Tahtaköprü
Adırnaz çayı
Susurluk
Devecikonağı
Orhaneli
Keles
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol
Büyükorman
Harmancı

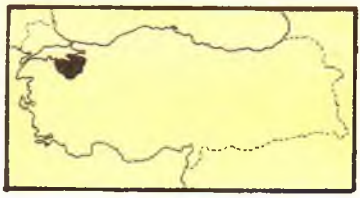

BURSA

OTOMATİK TELEFON KODU: 241
İL TRAFİK KODU: 16

YÜZEY SEKİLLERİ:

Coğrafi Konumu: 28° 10' ve 30° 00' kuzey enlemleri ile 39° 35' ve 40° 40' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 11.043 km², **Yeri:** Doğusunda Bilecik, kuzeydoğusunda Sakarya, kuzeyinde İzmit, kuzey ve kuzeybatısında Marmara Denizi, güneybatı ve güneyinde Balıkesir ve Kütahya vardır. **Nüfusu:** 1.148.492. **Nüfus Yoğunluğu:** 104. **İlçe Sayısı:** 10;Gemlik, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhaneli, Orhangazi, Yenişehir. **Bucak Sayısı:** 24. **Köy Sayısı:** 763. **Toprakları:** % 34 dağlar, % 17 ovalar, % 48 platolar, **Dağları:** Samanlı Dağları, Katırlı Dağları (Üçkaya Tepesi, Kırbayır Tepesi), Mudanya Dağları, Karadağ (Karatepe), Uludağ, Asarcık Dağı, Sincan Dağı. **Ovaları:** Orhangazi Ovası, İznik Ovası, Yenişehir Ovası, Bursa Ovası, Çayırköy Ovası, Karacabey Ovası, Mustafakemalpaşa Ovası, İnegöl Ovası, **Akarsuları:** Nilüfer Çayı, Deli Çay, Mustafakemalpaşa Çayı, Küçükkaradere Suyu, Göksu. **Gölleri:** Ulubat Gölü, İznik Gölü, Gölbaşı Baraj Gölü, Hasanağa Göleti, Burcun Göleti. **Eğitim Oranı:** % 71. **İlkokul Sayısı:** 859, **Ortaokul Sayısı:** 79, **Lise Sayısı:** 18, **Kütüphane Sayısı:** 9. **Fabrika Sayısı:** 1.371, **Firma Sayısı:** 8.747. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, yulaf, çavdar, pirinç, kuru fasulye, nohut, soğan, patates, şeker pancarı, pamuk, susam, ayçiçeği, sebze, meyve, zeytin, koyun, keçi, at, sığır, ipekböceği, tavuk, balık) **Madenler** (Krom, linyit, manyezit, manganez, amyant, kurşun, bakır, volfram) **Üretim** (Sun'i ipek, yün iplik, otomobil, çimento, meyve suyu, gıda maddeleri, konserve, pamuklu ve ipekli kumaş, yağ, sabun, havlu). **Kişi Başına Yıllık Gelir:** 17.032 TL.

DAĞLAR

Asarcık ve Sincan Dağları: Uludağ'ın güneyindeki dağlara Asarcık Dağları, Asarcık Dağları'nın günevindeki dağlara ise Sincan Dağları adı verilir. Tepe görünümündedirler.

Karadağ: Kocaçay'ın denize döküldüğü bölgenin batısından başlar. En yüksek noktası 833 m. ile Karatepe'dir.

Katırlı Dağları: İznik Gölü'nün güneyindedir. Gölün güneydoğusundaki dağlar Avdan Dağları'dır. Katırlı Dağları'nın en önemli yükseltileri 1.283 m. ile Üçkaya Tepesi ve 1.108 m ile Kırbayır Tepesi'dir.

Mudanya Dağları: Gemlik Körfezi'nin güneyindedir. En yüksek noktası 600 m'dir.

Samanlı Dağları: İlin kuzeyindedir. En yüksek noktası 1.119'dir. Diğer önemli yüksekliği 926 m. ile Beşpınartepe'dir.

Uludağ: Ulubat Gölü'nün doğusundadır. En yüksek noktası 2.543 m'dir. Diğer önemli yüksekliği 2.493 m. ile Karatepe'dir. Uludağ dağ sporları için önemli bir merkezdir.

OVALAR

Bursa Ovası: Uludağ ile Katırlı Dağları arasındadır. Yüzölçümü 392 km²'dir.

Çayırköy Ovası: İlin batısındadır. Yüzölçümü 80 km²'dir.

İnegöl Ovası: Merkezin güneydoğusundadır. Yüzölçümü 148 km²'dir. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada verim çok iyidir.

İznik Ovası: İznik Gölü'nün doğusundadır. Yüzölçümü 90 km²'dir. Alüvyonlu topraklardan meydana gelmiştir.

Karacabey Ovası: İlin kuzeybatısındadır. Yüzölçümü 180 km²'dir. Alüvyonlu topraklardan oluşmuş ovanın verimi iyidir.

Mustafakemalpaşa Ovası: İlin batısındadır. Yüzölçümü 180 km²'dir. Verimli olan ova alüvyonlu topraklardan oluşmuştur.

Orhangazi Ovası: İznik Gölü'nün batısındadır. Yüzölçümü 170 km²'dir. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada verim oldukça iyidir.

Yenişehir Ovası: Yenişehir'in doğusundadır. Yüzölçümü 155 km²'dir. Alüvyonlu topraklardan oluşmuştur.

AKARSULAR

Deliçay: Nilüfer Çayı'nın koludur.

Göksu: Çayırakçe, Karadere, Kocaköy Suyu ve Bedre Deresi'nin birleşmesi ile oluşur.

Küçükkaradere Suyu: Mustafakemalpaşa ilçesi yakınlarından doğar, ve Adakale yakınında Susurluk Çayı'na katılır

Mustafakemalpaşa Çayı: Kaynağında Çavdarsuyu adı ile bilinen çay, Mustafakemalpaşa ilçesi yakınında ilçenin adını alır.

Nilüfer Çayı: Uludağ'ın güneyinden doğar ve Karacabey Ovası'nda Susurluk Çayı ile birleşir. Uzunluğu 87 km'dir.

GÖLLER

Burcun Göleti: Uzundere üzerindedir 1981'de işletmeye açılan gölet Burcun bucağındadır. Depolama hacmi 1 milyon m³'tür.
Gölbaşı Baraj Gölü: Aksu Çayı üzerindedir. Yüzölçümü 6.5 km², yüksekliği 14 m.'dir.
Hasanağa Göleti: Hasanağa Deresi üzerinde yapılmıştır. 1980'de işletmeye açılan gölet 37 m. yüksekliğinde, 3.710.000 m³ depolama hacmindedir.
İznik Gölü: İlin kuzeyindedir. Türkiye'nin 5. büyük gölüdür. Yüzölçümü 308 km²'dir. En derin yeri 65 m'dir. Gölün güney kıyıları kumsaldır. Gölde tatlı su balıkları avlanabilmektedir.
Ulubat Gölü: İlin güneydoğusundadır. Yüzölçümü 156 km²'dir. Derinliği 4 m.'dir. Suyu kırmızı renklidir. Kıyıları sazlık ve bataklıktır.

SAYFİYE YERLERİ:

Uludağ Ulusal Parkı: Şehre 36 km. uzaklıktadır. 1961'de kurulan Ulusal Park Uludağ'ın 11.338 hektarlık bölümünü kaplar. **Oylat:** İnegöl'e 27 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1000 kişi yararlanabilir. **Palamutluk:** Orhaneli'ne 20 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 750 kişi yararlanabilir. **Kocayayla:** Keleş'e 5 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 800 kişi faydalanabilir. **Yeniköy:** Karacabey'e 33 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 2500 kişi yararlanabilir. **Kazancıbayırı:** Şehre 28 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi yararlanabilir. **Oylat Kaplıcası:** İnegöl'e 27 km. uzaklıktadır. Suyu mide ve ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Vakıfbahçe Kaplıcası:** Şehirdedir. Suyu böbrek ve safra yollarına iyi gelir. **Bademli Bahçe Kaplıcası:** Şehirdedir. Suyu böbrek safra yollarına iyi gelir. **Armutlu Kaplıcası:** Armutlu bucağına 4 km. uzaklıktadır. Suyu romatizma, deri ve idrar yollarına iyi gelir. **Ağaçhisar Kaplıcası:** Orhaneli ilçesindedir. Suyu deri hastalıklarına iyi gelir. **Sadağ Kaplıcası:** Sadağ köyündedir. Suyu ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Keramet Kaplıcası:** Orhangazi ilçesindedir. Suyu ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Citli Maden Suyu:** İnegöl ilçesine 11 km. uzaklıktadır. Suyu kansızlığı giderici etkidedir. **Mustafakemalpaşa Maden Suları:** Mustafakemalpaşa'ya 2 km. uzaklıktadır. Suyu mide, safra kesesi ve karaciğer hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Surlar: Bitinler tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir, Sur eski Bursa'yı (Hisariçi) çevreler. **Galeri:** Bitinler tarafından yapılmıştır. **Batık Hamam:** Roma döneminden kalmadır. **Eski Kaplıca:** Bizanslılar tarafından yapılmıştır. Günümüzde yıkıktır. **Orhan Külliyesi:** Külliye 1339-1340'ta Orhan Bey tarafından yaptırılmıştır.Cami, hamam ve handan meydana gelir. **Hüdavendigar Külliyesi:** XIV. yüzyılda, I. Murad tarafından yaptırılmıştır. Cami, türbe, imaret ve hamamdan meydana gelir. **Yıldırım Bayezid Külliyesi:** Yapımı 1390'da başlayıp 1399'da bitirilmiştir. Cami, türbe, medrese, darüşşifa, hamam ve kasırdan meydana gelir. **Yeşil Külliye:** Yapımını Mehmed Çelebi başlatmış (1419), II. Murad bitirmiştir (1424). Cami, türbe (Yeşil Türbe), medrese, imaret, hamam ve handan meydana gelir. **Muradiye Külliyesi:** II. Murad tarafından yaptırılmıştır (1424-1426). Cami, medrese, imaret, hamam, türbeden meydana gelir. **Ulu Camii:** Şehrin en büyük camisidir. **Demirtaş Camii:** 1399'da Timurtaş Paşa tarafından yaptırılmıştır. Önceleri mescitti. 1573'te camiye çevrildi. **Emir Sultan Camii:** Yıldırım Bayezid'in kızı Hundi Hatun tarafından yaptırılmıştır. **Yıldırım Bedesteni:** Yıldırım Bayezid döneminden kalmadır. 32 mahzeni, 68 dükkânı, 14 kubbesi vardır. **İznik (Nikaia):** M.Ö. IV. yüzyıldan kalma eski bir şehirdir. **Yeşil Camii:** İznik'in en önemli camisidir. 1378-1389'da Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından yaptırılmıştır. **Saray Hamamı:** Osman Gazi tarafından yaptırılmıştır. Yenişehir'in en eski binasıdır. Günümüzde yıkık durumdadır. **Koca Sinan Paşa Külliyesi:** Yenişehir ilçesindedir. 1573-1582 yıllarında yapıldığı tahmin edilmektedir.

TARİHİ:

Bursa sırasıyla Persler, Bitinya Krallığı ve Romalılar'ın hâkimiyeti altında kaldı. 1326'da Osmanlılar şehri ve bölgeyi ele geçirdiler. Bursa tekfuru şehri savunmadan Orhan Gazi'ye teslim etti. İlk Osmanlı akçesi Bursa'da basılmıştır (1327). 1330'da İznik fethedildi ve geçici bir süre Osmanlı devletinin başşehri oldu. (1331-1335). 1365'te başşehir Edirne olmuşsa da Fatih'e kadar sembolik başşehir olarak kullanıldı. XVIII. yüzyılda Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancaktı. Şehir Ankara Savaşı'nda (1402) büyük bir kargaşalık içinde kaldıysa da zamanla kendini toparladı ve gelişmesini sürdürdü.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BURSA:

Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince istediği gibi Anadolu'yu işgale başlayan Yunanlılar, Bandırma, Mudanya ve Gemlik'i işgal ettiler. Bundan sonra daha da güçlenerek 8 Temmuz 1920'de Bursa'yı işgal ettiler. 11 Temmuz'da Karamürsel, 12 Temmuz'da İznik işgal edildi. Bölge bütün çalışmalara rağmen Büyük Taarruz'dan sonra kurtarılabildi (26 Ağustos 1922). 6 Eylül'de İnegöl, daha sonra Yenişehir, Orhaneli, Keles, 10-11 Eylül'de Bursa, daha sonra Mudanya, Karacabey ve Mustafakemalpaşa kurtuldu. Yunanlılar şehri ateşe vermek istedilerse de bölgedeki milli ordular (özellikle Püskülsüz Çetesi) buna mani oldular.

İLÇELERİ:

- GEMLİK
- İNEGÖL
- İZNİK
- KARACABEY
- KELES
- MUDANYA
- MUSTAFA KEMALPAŞA
- ORHANELİ
- ORHANGAZİ
- YENİŞEHİR

GEMLİK: İl merkezine 30 km. uzaklıkta, kendi adını taşıyan körtezin kıyısında yer alır. 1 bucağı, 26 köyü vardır. Gemlik, son yıllarda en hızlı gelişen ve nüfusu artan ilçelerimizden biridir. Hastanesi, lise ve dengi okulları, kütüphanesi vardır. Ekonomisi zeytinciliğe dayanır. Gemlik ovasında çok çeşitli meyva da yetişir. Bursa ve İstanbul'a yakın oluşu 15.000 tonluk gemilerin yanaşabildiği bir limanı bulunması, burada sanayiin gelişmesine de sebep olmaktadır.

İNEGÖL: Nüfus bakımından Bursa'nın en büyük ilçesidir. İlin 45 km. doğusunda yer alır. Hastanesi, kütüphanesi, lise ve dengi okulları bulunan İnegöl'ün 1 bucağı ve 95 köyü vardır.

İZNİK: Bursa'nın 82 km. kuzeybatısında, kendi adını taşıyan gölün kıyısında yer alır. İznik Osmanlı devletinin en önemli şehirlerinden biri olduğu için değerli tarihî eserlere sahiptir. İlçenin başlıca geçim kaynağı bağcılık, sebzeciliktir. Üzüm ve domates ihraç eder. Ayrıca İznik Gölü'nde bol kerevit avlanır ve İstanbul'a satılır. Zeytincilik de önemlidir.

KARACABEY: Bursa'nın 65 km. batısındadır. İlçenin kuzeyi Marmara Denizi ile güneydoğusu Ulubat (Apolyont) Gölü'yle sınırlıdır. Ulubat gölündeki adalar ve bunların en büyüğünde bulunan Ulubat köyü Karacabey'e bağlıdır. Karacabey düz ve verimli bir ovaya kurulmuştur.

KELES: Bursa'nın 64 km. güneyindedir. Bu ilçede büyük bir sebze, meyva tohumu, fidan ve fide üretme çiftliği vardır. 1953'te ilçe haline getirilmiştir.

MUDANYA: Bursa'nın 32 km. kuzeyinde, Marmara kıyısında bir liman şehridir.

MUSTAFAKEMALPAŞA: Bursa'nın ikinci büyük ilçesi olan Mustafakemalpaşa'nın 3 bucağı, 107 köyü vardır. İlçede lise ve dengi okullar, bucaklarında ortaokul, bütün köylerinde ilkokul bulunmaktadır. Ekonomisi tarıma dayanır. En çok tahıl üretimi yapılır. Ayçiçeği, sebze ve meyva da boldur. Konserve sanayii gelişmiştir.

ORHANELİ: Bursa'nın 65 km. güneyinde yer alır. 2 bucağı ve 121 köyü vardır. Lisesi, hastanesi bulunmaktadır. Ekonomisi ormancılığa ve hayvancılığa dayanır. Sınırlı olmakla beraber tahıl da yetiştirilir. Ayrıca bu ilçede krom ve linyit madenleri de çıkarılmaktadır.

ORHANGAZİ: Bursa'nın 48 km. kuzeyinde Gemlik Körfezi'yle İznik Gölü arasında yer alır. İlçenin 24 köyü vardır. Ekonomisi sanayi ve tarıma dayanır. İznik Gölü ile Bursa yolu üzerinde birçok fabrika kurulmuştur. Döküm ve dokumacılık en önemli iş kollarıdır.

YENİŞEHİR: Bursa'nın 55 km. batısında yer alır. 61 köyü vardır. Ekonomisi tarıma dayanır. Modern ve büyük çiftlikleri vardır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Bursa mevlid ve karagözden, oyun havalarına, koçaklamalardan, ağıtlara, ninnilere kadar çok zengin bir müzik folkloruna sahiptir. Vurmalı sazlardan davul, tef, zil ve kaşık eşliğinde çeşitli oyunlar kızlı-erkekli gruplarca oynanır. Yörenin ezgi yapısına bakıldığında Kerem, garip müstezad, kalenderi ve misket ayaklarındaki ezgilerin çoğunlukta olduğu görülür. En ünlü oyunları kız havası, menekşe, cezayir, köylü güvendesi, alçak (engin) oyun, yüksek oyun vb.dir. Ayrıca Bursa kılıç-kalkan oyunu müziksiz kılıç yardımıyla oynanan meşhur bir oyundur. Başlıca 6 figürü olup 8 kişiyle oynanır. Kılıç kalkanın birbirine vurulmasıyla çıkan ses oyunun ritmini sağlar. Bunların dışında başta karagöz-gölge oyunu olmak üzere diğer seyirlik oyunlar da Bursa geleneksel oyunlarında önemli bir yere sahiptir. Giyim-Kuşam: Günümüzde Bursa'da çağdaş giysiler egemendir. Kırsal kesimde erkekler renkli kumaşlardan yapılma işlemelerle süslü kıyafetler giyerler. Pantolon yerine potur, şalvar, çakşır, cepken ve gömlek giyerler. Ayaklarına mes, üstüne abanı sarık sarılan keçe ve külah da yaygın giysilerdir. Kadınlar 2 çeşit giysi kullanırlar. Bunlar "üçetekli giyim" ve "şalvar içlikli" giyimdir. Üçetekli giyimde üçetek denilen elbise ve alta şalvar giyilir. Uçkur ince ipek bürümcekten yapılmıştır. Gömlek yine ipekten cepken Bursa kadifesinden yapılmıştır. Bursalı kadınlar bellerine gümüş kemer takarak renk renk oyalardan yapılma yemeniler bağlarlar

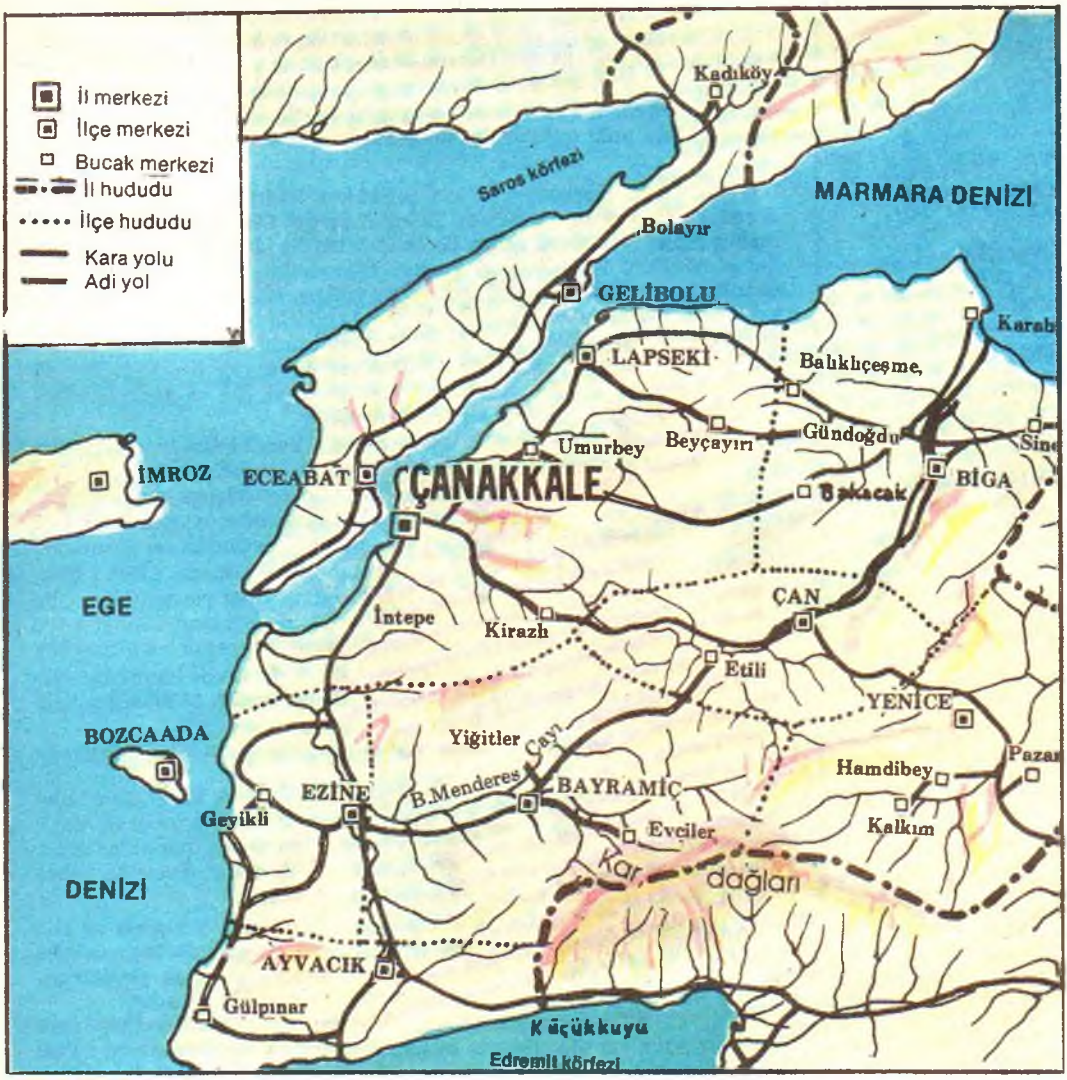
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Kadıköy
Saros körfezi
MARMARA DENİZİ
Bolayır
GELİBOLU
LAPSEKİ
Balıklıçeşme
Umurbey
Beyçayırı
Gündoğdu
İMROZ
ECEABAT
ÇANAKKALE
BİGA
Bakacak
EGE
İntepe
Kirazlı
ÇAN
Etili
YENİCE
BOZCAADA
Yiğitler Çayı
Hamdibey
EZİNE
B.Menderes
BAYRAMİÇ
Geyikli
Evciler
Kalkım
Kaz dağları
DENİZİ
AYVACIK
Gülpınar
Küçükkuyu
Edremit körfezi

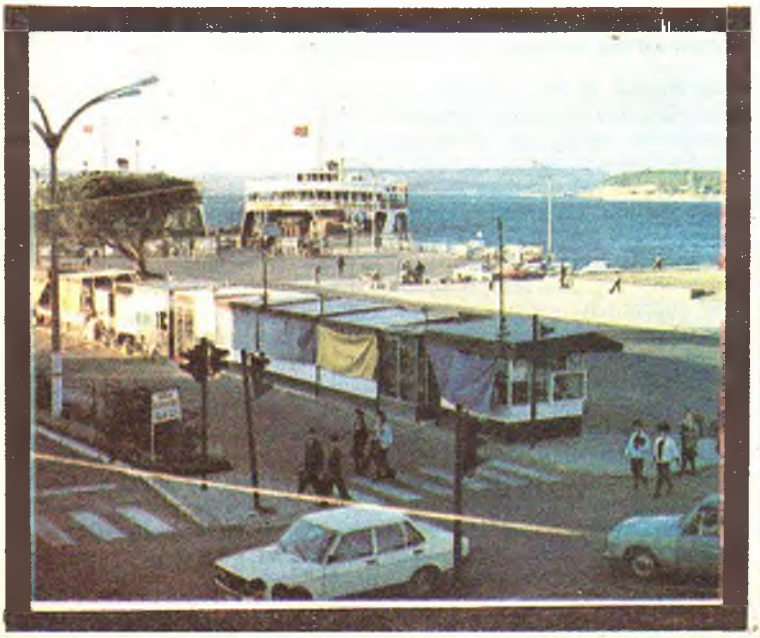

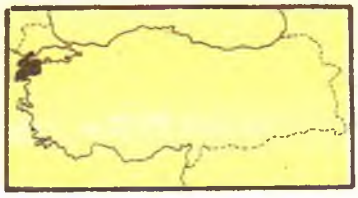

ÇANAKKALE

OTOMATİK TELEFON KODU: 1961
İL TRAFİK KODU: 17

YÜZEY SEKİLLERİ:

Coğrafi konumu: 25°35' ve 27°45' doğu boylamları ile 39°30' ve 40°45' kuzey enlemleri arasında. Yüzölçümü: 9.737 km². Yeri: Kuzeyinde Edirne ve Tekirdağ, doğusunda ve güneyinde Balıkesir, batısında Ege Denizi vardır. İmroz Adası ve Bozcaada il sınırları içindedir. Nüfusu: 391.568. Nüfus yoğunluğu: 40. İlçe sayısı: 11. Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Eceabad, Ezine, Gelibolu, İmroz, Lapseki, Yenice. Bucak sayısı: 31. Köy sayısı: 582. Toprakları: %44 dağlar, %14.8 ovalar, %1.7 vaylalar, %39.5 platolar. Dağları: Kaz Dağı 1.767 m., Susuz Tepe 1.507 m., Gürgen Dağı 1.425 m., Kalafat Tepe 1.417 m., Eğrimermer Tepe 1.398 m., Teke Kaya Tepe 1.383 m., Kocaeğrek 1.371 m., Kırlangıç Tepe 1.339 m., Arpatarla Tepe 1.370 m., Kalburcu Tepe 1.236 m., Sazak Tepe 1.184 m., Hacı Öldüren 1.124 m., Koca Katran Dağları 1.030 m., Gelibolu Yarımadası Dağları (Koru Dağı 726 m., Karaburun Tepe 423 m., Kömür Tepe 404 m., Yassıtepe 374 m., Üveyik Tepe 363 m., Topların Tepe 363 m., Kocaçimen Tepe 305 m.), Gökçeada'daki dağlar (Tepeköy Tepesi 678 m., Kastro 500 m., Bademli 450 m), Avanşi 422 m.), Bozcaada'daki dağlar (Göztepe 192 m.) Ovaları: Kavak Ovası, Yalova Ovası, Kilye Ovası, Pirsen Ovası, Karabiga Ovası, Biga Ovası, Agonya Ovası, Bayramiç Ovası, Kumkale Ovası. Akarsuları: Tuzla Çayı, Eski Menderes Çayı, Kocaçay (Sarıçay), Kocabaş Çayı, Mıhlı Çayı, Bayram Deresi, Burgaz Çayı, Kavak Çayı. Gölleri: Tuzla Gölü, Ece (Emir) Gölü, Atikhisar Baraj Gölü, Uzunhızırlı Göleti. Eğitim oranı: %69.9. İlkokul sayısı: 639. Ortaokul sayısı: 57. Lise sayısı: 15. Kütüphane sayısı: 6. Fabrika sayısı: 95. Firma sayısı: 3.106. Ekonomi: Tarım (Buğday, yulaf, arpa, mısır, pirinç, baklagiller, patates, pancar, ayçiçeği, tütün, keten tohumu, susam, kolza, sebze, meyve, zeytin, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, deve, at, tavuk, arı.). Madenler (Linyit, kurşun). Üretim (Seramik, konserve, zeytinyağı, sabun, dokuma, halı, kilim). Kişi başına yıllık gelir: 31.737 TL.

DAĞLAR

Adalar'daki Dağlar: Gökçeada'da Goro Dağları vardır. Bu dağların en yüksek noktası 678 m. ile Tepeköy Tepesi'dir. Adanın güneydoğusunda Kastro Dağları uzanır. Bu dağların önemli yükseklikleri şunlardır: Kastro Tepe (500 m.), Bademli Tepesi (450 m.), Avanşi Tepesi (422 m.), Bozcaada'nın en yüksek noktası da Göztepe (192 m.)'dir.

Gelibolu Yarımadası Dağları: Yarımadanın kuzeydoğusunda Korudağı uzanır (726 m.), Korudağı'nın devamında Tekir Dağları'nın uzantıları yer alır. Yarımada'da birçok tepe vardır. Karaburun Tepe (423 m.), Kömür Tepe (404 m.), Yassı Tepe (374 m.), Üveyik Tepe (363 m.), Topların Tepe (360 m.), Kocaçimen Tepe (305 m.), bu tepelerin en önemlileridir.

Kazdağı: Çanakkale'nin en yüksek dağıdır. En yüksek noktası 1.767 m.'dir. Kazdağı ve çevresindeki belli başlı yükseklikler şunlardır: Susuz Tepe (1.507 m.), Gürgen Dağı (1.425 m.), Kalafat Tepe (1.417 m.), Eğrimermer Tepe (1.398 m.), Teke Kaya Tepe (1.383 m.), Kocaeğrek Tepe (1.371 m.), Kırlangıç Tepe (1.339 m.), Arpatarla Tepe (1.307 m.), Kalburcu Tepe (1.236 m.), Sazak Tepe (1.184 m.), Hacı Öldüren Tepe (1.124 m.), Koca Katran Dağları (1.030 m.).

OVALAR

Agonya Ovası: Yenice'nin güneyindedir.

Bayramiç ve Kumkale Ovaları: Bayramiç'ten başlayarak Batı'ya doğru uzanır.

Karabiga ve Biga Ovaları: Karabiga'dan güney batı yönünde uzanan ovadır. Karabiga Ovası alüvyonlu topraklarla kaplı olmasına rağmen, verimi iyi değildir. Biga Ovası, Karabiga Ovası'nın güneybatısındadır.

Kavak Ovası: Saros Körfezi'nin kuzeydoğusundadır.

Kilye ve Pirsen Ovaları: Gelibolu Yarımadası'nda, birbirini tamamlayan iki ovadır.

Yalova Ovası: Kumköy yakınından başlayan ve Çanakkale Boğazı'na uzanan ovadır. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ova çok verimlidir.

İlde bu ovaların dışında Umurbey Ovası ve Sarıçay Ovası adlı iki küçük ova daha vardır.

AKARSULAR

Bayram Deresi: Doğader ve Nusretiye köylerinin arasından doğar.

Burgaz Çayı: Gürgen Dağı'ndan doğar ve Çanakkale Boğazı'ndan denize dökülür. Uzunluğu 20 km.'dir.

Eski Menderes Çayı: Kazdağı'ndan doğan birçok suyun birleşmesi ile oluşur.

Kavak Çayı: Gelibolu Yarımadası'ndan geçip Saros Körfezi'nden denize dökülen çay, 50 km. uzunluğundadır.

Kocabaş Çayı: Üç büyük koldan meydana gelir. Bu kollar Salat Dere, Kocabaş Dere, Çan Deresi (Granit Çayı)'nın birleşmesi ile oluşur. Güllü Çay adı ile Çan Ovası'na giren çay, Demetoka Deresi ile birleştikten sonra Marmara Denizi'ne dökülür. Uzunluğu 80 km. olan çayın derinliği Biga Ovası'ndan geçerken 30 cm. kadar iner.

Kocaçay (Sarıçay): Kirazlı Dağı, Aladağ ve Kayalı Dağları'nın sularının birleşmesi ile oluşur. Kaynağındaki adı Şeytan Deresi olan çay Çiftlik Çayı ile birleşince Kocaçay adını alır. Çanakkale'den denize dökülen çay, 40 km. uzunluğundadır.

TuzlaÇayı: Çal Dağı'ndan doğar. Kemedere, Kaplan Deresi ve Kestanelik sularını aldıktan sonra Tuzla köyünün batısından Ege Denizi'ne dökülür. Uzunluğu 52 km.'dir.

GÖLLER

Atikhisar Barajı: Kocaçay üzerinde kurulu olan barajın, yüksekliği 37.2 m., depolama hacmi 61.7 milyon m³'tür.

Uzunhızırlı Göleti: Eceabat köyündedir. Gölet 500.000 m³ su depolar. İlde bunlardan başka Tuzla Gölü ve Ece (Emir) Gölü adlı yazın kuruyan iki göl vardır.

SAYFİYE YERLERİ:

Yaykın: Çanakkale-Çan yolu üzerinde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 600 kişi faydalanabilir. **Balaban:** Çanakkale'ye 44 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 1.450 kişi faydalanabilir. **Çamburnu:** Çanakkale Boğazı kıyısında bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 800 kişi faydalanabilir. **Hendektepe:** Çanakkale-İzmir yolu üzerinde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 400 kişi faydalanabilir. **Çan-Çamlık:** Balıkesir yolu üzerinde bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 500 kişi faydalanabilir. **Kirazlı ve Balaban Maden Suları:** Maden suyu böbrek taşlarını eritmede kullanılır. **Külcüler Ilıcası:** Bayramiç'e 18 km. uzaklıktadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Çan Ilıcası:** Çan ilçesindedir. Suyu romatizma ve ağrılı hastalıklara iyi gelir. **Kestanbol Ilıcası:** Ezine'ye 18 km. uzaklıktadır.

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Troya: İntepe bucağı, Tevfikiye köyü yakınında Hisarlık'tadır. Anadolu Bronz Çağı'nın en önemli merkezlerindendir. **Dardanos:** Şehre 11 km. uzaklıkta eski bir şehirdir. **Ophrynion:** Şehre 20 km. uzaklıkta eski bir Iyon kolonisidir. **Kale-i Sultaniye:** XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. **Assos:** Behramkale'de eski bir şehirdir. Şehri M.Ö. VII. yüzyılda Methymnalılar'ın kurduğu tahmin edilmektedir. **Chryse:** Gülpınar köyü yakınlarında eski bir şehirdir. M.Ö. II. yüzyıldan kalma Apollo Sminteus Tapınağı ile ünlüdür. **Parium:** Kemer köyü yakınında eski bir şehirdir. M.Ö. VII. yy.da kurulduğu tahmin edilir. **Bigalı Kalesi:** Eceabat'a 5 km. uzaklıktadır. III. Selim döneminde yapılmaya başlanmış (1807) ve II. Mahmud döneminde bitirilmiştir. **Gallipolis:** Gelibolu ilçesindedir. M.Ö. VII. yüzyılda kurulduğu tahmin edilen eski bir şehirdir. **Gelibolu Savaş Anıtları ve Mezarlıkları:** Bölgede 1914-1918 yıllarında ölen Türk ve yabancı askerlerin anısına dikilen anıtlar vardır.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA ÇANAKKALE:

Çanakkale Boğazı 10 Ağustos 1914'ten itibaren İtilaf devletleri tarafından ablukaya alındı. 3 Aralık 1914, 19 Şubat 1914, 18 Mart 1915'te olmak üzere İtilaf donanmaları Çanakkale kıyılarını 3 defa topa tuttular. 25 Nisan 1915'te İtilaf donanması birkaç yerde birden çıkartma harekâtına başladı. Bunlar Türk birliklerini aldatmak için yapılan çıkartmalardı (Saroz Körfezi, Beşige Limanı ve Kumkale gibi). Asıl çıkartma Seddül-bahir ve Arıburnu'na yapıldı ve İtilaf kuvvetleri bu noktalarda büyük direnişle karşılaştılar. Arıburnu'na çıkartma yapan Anzak grubu (Avustralya ve Yeni Zelanda) da güçlükle kıyıya çıkabildi. Anzak grubu ağustosa kadar kıyılarda kaldı. Büyük çatışmalar sonucu (Conkbayırı, Seddülbahir çatışmaları, Anafartalar savaşları) 8 Ocak 1916'da İtilaf devletleri bölgeyi boşaltmak zorunda kaldılar. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi gereğince boğazların yönetimi İtilaf devletlerine bırakıldı. Anzavur Ahmed millî kuvvetlere karşı gelerek Biga üzerine yürüdü ve kasabayı ele geçirdi. Anzavur isyanını bölgede hızla yaydı. Millî güçler kısa sürede bu isyanı bastırdı. Çanakkale ve ilçeleri Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar tarafından işgal edildi. Büyük Taarruz sonrası hızla İzmir'e doğru çekilen Yunanlılar'ı izleyen Türk birlikleri 18 Eylül'de Biga ve Ayvacık, 22 Eylül'de Ezine, 23 Eylül'de Bayramiç ve Lapseki'yi kurtardılar.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölç. Km²	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	62.701	39.979	22.722	949	66
Ayvacık	28.194	3.769	24.425	874	32
Bayramiç	32.007	7.854	24.153	1.275	25
Biga	74.830	16.359	58.471	1.331	56
Bozcaada	1.722	1.722	—	40	43
Çan	42.953	15.137	27.816	887	48
Eceabat	10.300	4.529	5.771	490	21
Ezine	31.044	9.357	21.687	476	65
Gelibolu	37.199	14.721	22.478	806	46
İmroz	5.978	4.802	1.176	289	21
Lapseki	23.663	4.407	19.256	955	25
Yenice	40.977	4.067	39.910	1.367	30
Toplam	391.568	126.703	264.865	9.737	30

EKONOMİSİ:

Tarım: Temel ekonomik uğraş tarımdır. Çanakkale'de yetişen başlıca ürünler tahıllar, sebze, meyva, ayçiçeği, üzüm ve tütündür. Verimli toprakları ve ılıman iklimiyle Çanakkale bugün tipik bir tarım şehridir. İlde 294.300 ton buğday, 28.850 ton arpa, 20.500 ton yulaf, 15.900 ton mısır, 28.000 ton bakla, 38.800 ton şekerpancarı, 24.900 ton ayçiçeği, 15.700 ton soğan, 13.300 ton patates, 36.600 ton elma, 156.300 ton zeytin, 44.800 ton üzüm, 229.000 tonu domates olmak üzere 384.100 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçilen ilde 9.870 traktör vardır.

Hayvancılık: Hayvancılık önem sırasına göre tarımdan sonra gelmektedir. Hayvancılık bitkisel üretime elverişli olmayan meralarda ve engebeli yerlerde yapılır. Daha çok küçükbaş hayvancılık yapılır. Sığır yetiştiriciliğinde ise besi hayvancılığı yapılmaktadır. Öte yandan Çanakkale ülkenin önde gelen balıkçılık merkezlerinden biridir. İlde yetiştirilen başlıca hayvanlar sığır, koyun, keçi ve tavuktur. Bazı yerlerde arıcılık da yapılır. İlde 605.300 koyun, 252.850 kılkeçisi, 77.200 inek, 40.800 dana, 6.500 at, 18.690 eşek, 546.400 tavuk - horoz, 31.600 hindi beslenmektedir. İlde ayrıca 46.600 arı kovanı, 801 kutu ipekböceği vardır. Bu hayvanlardan 79.850 ton süt, 3.170 ton et, 152.690 adet deri, 694 ton bal, 55.000 adet yumurta, 22 ton koza elde edilmektedir.

Sanayi: Ilde sanayi fazla gelişmemiştir. Başlıca sanayi ürünleri konserve, domates salçası, kurutulmuş sebze, çimento, seramik sanayi ürünleri, şarap ve süt ürünleridir. İlde sanayi 1970'li yıllardan sonra gelişme göstermiştir. Günümü de Çanakkale'de gerek özel sektörce, gerekse devlet tarafından yaptırılan ve işletilen irili ufaklı birçok fabrika ve imalathane bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Çanakkale halk müziğinde bazı Anadolu şehirleriyle Rumeli-Trakya ezgilerinin etkisi sezilir. Bu özellik oyunlarda ve türkülerde de kendini gösterir. Çanakkale'de manileri ezgiyle söyleme geleneği vardır. Yörenin en ünlü türküleri, Evreşe Yolları, Yeşil Çimene, Karyolamın Demiri, Pınar Baştan Bulanır, Karafilin Moruna, Çemberimde Gül Oya'dır. Çanakkale İçinde Aynalı Çarşı adlı türkü Kastamonu ve Tuna üzerindeki Adakale'de derlenmiştir. Yörede kullanılan halk sazlarının başında davul ve dümbelek gelir. Vurmalı sazlardan tef, zil, zilmaşa ve kaşık yaygındır. Çanakkale halk oyunları Ege bölgesi oyunlarının özelliklerini taşır. Başlıcaları zeybek ve halay türündedir. En ünlü oyunları bıçak havası, dört güllü, hora ve kaba güvende, incekoyun, bengi, Gelibolu zeybeği vb.dir. Giyim-Kuşam: Yörede giyim-kuşam yer yer değişiklikler gösterir. Kadın giyiminde şalvar, peştemal, atkı gibi giysilerle, yemeni ve ak başörtü vardır. Bazı yörelerde Çanakkaleli kadınlar düğün vb. eğlence yerlerinde başta altın olmak üzere çeşitli takılar takarlar. Bazı yörelerde ise geleneksel giysilerle çağdaş giysilerin birarada kullanımı bir giyim kuşam özelliği olarak görülmektedir. Geleneksel erkek giyiminde ayaklarda yemeni ve yün çorap bulunur. Mandalas adlı koflu şalvar ya da çakşır bacakları örter. Üste pamukludan uzun kollu gömlek, camadan, renkli kısa bir yelek giyilir. Bele kuşak, başa posu sarılır.

TÜRKÜLERİ:

Karanfilin moruna
Ölüyorum yoluna
Çifte kurban adadım
Sevdiğimin yoluna.

Karanfilim süt beyaz
Ayrı düştük biz bu yaz
Hediyeni istemem
Mektubunu sıkça yaz.

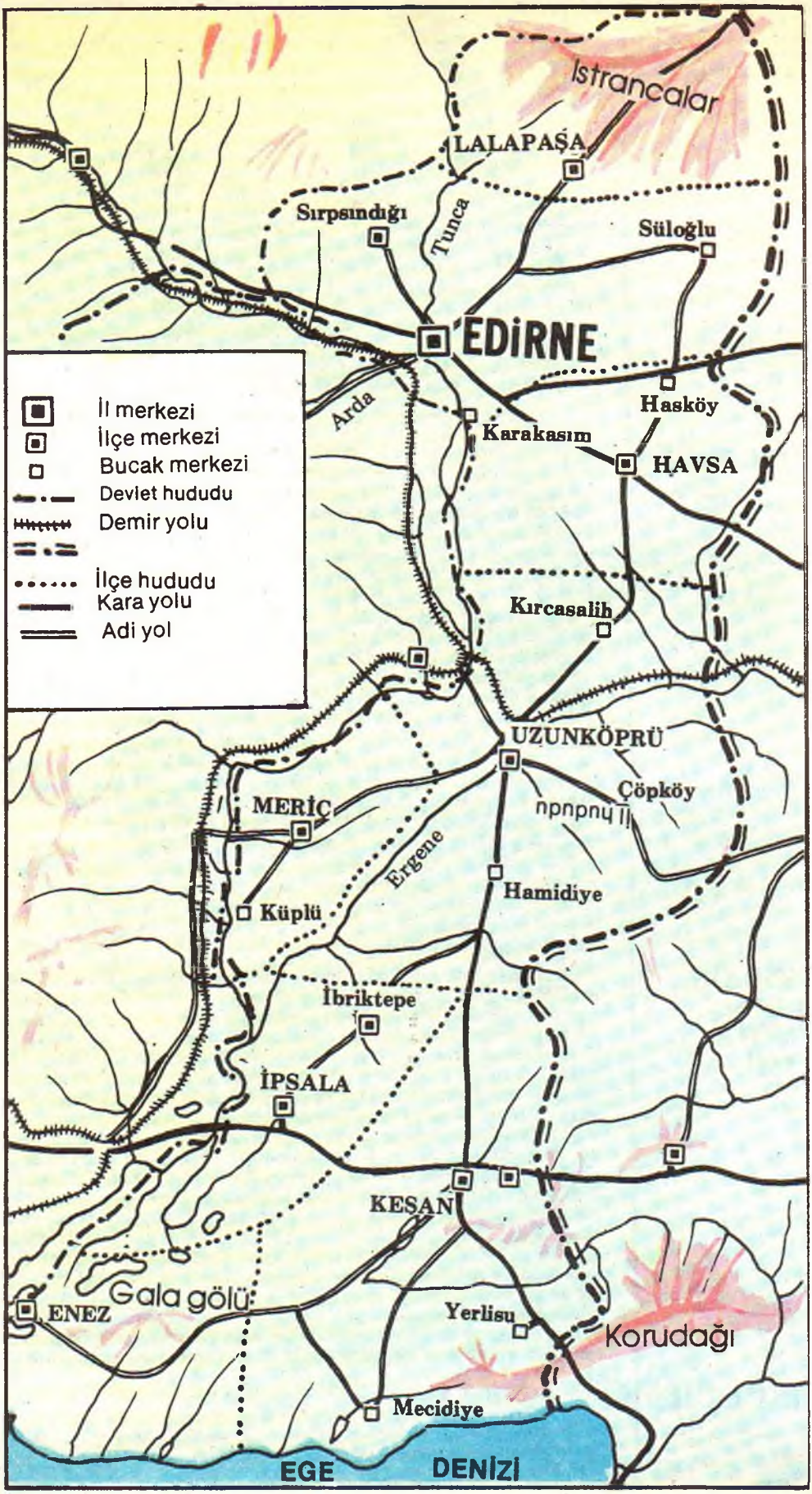
İstrancalar
LALAPAŞA
Sırpsındığı
Tunca
Süloğlu
EDİRNE
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
Demir yolu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
Arda
Hasköy
Karakasım
HAVSA
Kırcasalih
UZUNKÖPRÜ
Çöpköy
MERİÇ
Ergene
Hamidiye
Küplü
İbriktepe
İPSALA
KEŞAN
ENEZ
Gala gölü
Yerlisu
Korudağı
Mecidiye
EGE DENİZİ

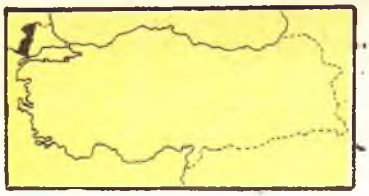

EDİRNE

OTOMATİK TELEFON KODU: 1811
İL TRAFİK KODU: 22

YÜZEY SEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 40° 30' ve 42° 00' kuzey enlemleri ile 26°00' ve 27°00' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 6.276 km². **Yeri:** Doğusunda Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale, batısında Yunanistan, kuzeybatısında Bulgaristan, güneyinde Ege Denizi vardır. **Nüfusu:** 363.286. **Nüfus yoğunluğu:** 58. **İlçe sayısı:** 7. Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Meriç, Uzunköprü. **Bucak sayısı:** 19. **Köy sayısı:** 266. **Toprakları:** %5.2 dağlar, %16.7 ovalar, %77.7 platolar. **Dağları:** Istıranca Dağları (Bakacak Kule Tepesi 590 m.), Koru Dağları (Yerlisu Tepe 725 m.), Çandır Dağları (Çandır Tepe 385 m.), Uzunköprü Dağları (Süleymaniye Tepesi 378 m.), Söğütlü Tepe 112 m., Çanakçıtepe 123 m., Sarıcakaya 125 m. **Ovaları:** Kazanova, Tunca Ovası, Ergene Ovası, İpsala Ovası. **Akarsuları:** Meriç Irmağı 185 km., Ergene Irmağı 230 km., Tunca Irmağı 27 km., Keşan Deresi 32 km., Büyük Doğanca Deresi 49 km., Pravadi Deresi 42 km., Süleoğlu Deresi 79 km., Basamaklar Deresi. **Gölleri:** Gala Gölü 7.7 km². Dalyan Gölü 3.4 km², Taşaltı Gölü 70 hektar, I. Tuzla Gölü, II. Tuzla Gölü, Bücürmene Gölü 76 hektar, Sığırcık Gölü 1.8 km², Pamuklu Göl, Gölbaba, Altınyazı Baraj Gölü, Kadıköy Baraj Gölü, Alıç Regülatörü. **Eğitim oranı:** %72.1 **İlkokul sayısı:** 313. **Ortaokul sayısı:** 79. **Lise sayısı:** 8. **Kütüphane sayısı:** 4. **Fabrika sayısı:** 59. **Firma sayısı:** 1.457. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, çavdar, mısır, pirinç, patates, fasulye, şeker pancarı, keten tohumu, süpürge otu, koyun, keçi, manda, at, eşek, arı, balık). **Madenler** (Linyit). **Üretim** (Un, bitkisel yağ, sabun, kaşar peyniri, pastörize süt, iplik, kumaş). **Kişi başına yıllık gelir:** 32.276 TL.

DAĞLAR

Çandır Dağları: Koru Dağlarının devamıdır.

Istıranca Dağları: İstanbul'un Karadeniz kıyısından Bulgaristan sınırına kadar uzanan dağlardır. Dağların en yüksek noktası Bulgaristan sınırı yakınlarındaki Bakacak Kule Tepesi (500 m.)'dir.

Koru Dağları: Koru Dağları Tekirdağ- Şarköy arasında Işıklar Dağı, Saroz Körfezi'nde ise Koru Dağları adını alırlar. En yüksek noktası 725 m. ile Yerli Su Tepesi'dir.

Uzunköprü Dağları: Uzunköprü'nün güneydoğusundadır.

OVALAR

Ergene Ovası: Ergene Vadisi, Uzunköprü ve Meriç ilçe topraklarının bir bölümünü kaplar. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada pirinç, pancar, ayçiçeği, mısır, kabak ve boston ürünleri yetiştirilir.

İpsala Ovası: Meriç Vadisindedir. İpsala ilçe topraklarını da içine alan ova alüvyonlu topraklarla kaplıdır. Ovada sebze, meyve, pirinç, mısır, ayçiçeği, şekerpancarı ve çeşitli tahıllar yetiştirilir.

Kazanova ve Tunca Ovaları: Kazanova Ovası Meriç Vadisi- Kapıkule- Edirne arasındadır.

AKARSULAR

Basamaklar Deresi: Çavuşoğlu-Dolu ve Altınbar köylerinden doğar, ve Karasaz Deresi ile birleşir. Uzunluğu 35 km.'dir.

Büyükdoğanca Deresi: Pişanköy, Alışık, Deveci ve Eskiköy sularının birleşmesi ile oluşur.

Ergene Irmağı: Istranca Dağları'ndaki Karatepe'den doğar.

Keşan Deresi: Demircili (Keşan) bölgesinden doğar.

Meriç Irmağı: Rila Dağı'ndan (Bulgaristan) doğar. Bulgaristan- Yunanistan- Türkiye sınırlarının birleştiği yerden geçer ve il topraklarına girer. Meriç Irmağı Yunanistan- Türkiye sınırını çizer. Türkiye topraklarında 185 km. aktıktan sonra Ege Denizi'ne dökülür.

Tunca Irmağı: Yumrukçal Tepesi (Bulgaristan)'nden doğar. Suakçağı bölgesinden Edirne topraklarına girer ve Bülbül Adası bölgesinde Meriç Irmağı ile birleşir. İl sınırları içindeki uzunluğu 32 km.'dir.

GÖLLER

Alıç Regülatörü: Ergene Irmağı'nın kolu olan Basamak Deresi üzerinde kurulmuştur. 9 m. yüksekliğindeki regülatörün suları, Altınyazı Barajı'na akıtılır.

Altınyazı Barajı: Uzunköprü ilçe sınırları içindedir. Yüksekliği 23 m., sulama alanı 2.300 hektardır.

Bücürme Gölü: Dalyan Gölü'nün güneyindedir. Yüzölçümü 76 hektardır. Suyu sodyumlu ve tuzludur.

Dalyan Gölü: Enez'in güneyindedir.

Gala Gölü: Enez ilçesindedir. Yüzölçümü 7.7 km²'dir. Meriç Irmağı ile bağlantısı olan göl, çoğu zaman Pamuklu Göl ile birleşir. Suyu çok tuzludur. Gölün çevresi bataklıktır.

Gölbaba: Büyükdöllük ve Değirmenyeri köylerinin arasındadır. Yazın göl bataklık haline gelir. Bu bataklık romatizmaya iyi gelir.

Kadıköy Barajı: Büyükdoğanca Deresi üzerinde kurulmuştur. Barajdan 4000 hektar alan sulanabilmektedir. Depolama hacmi 41.600.000 m³'tür.

Sığırcık Gölü: Pamuklu Göl'ün kuzeyindedir. Yüzölçümü 1.8 km²'dir. Suyu tuzlu ve çok sığdır.

Pamuklu Göl: Sığırcık Gölü'nün güneyinde, Hisarlık Dağı eteklerindedir. Göl yaz aylarında tamamen kurur. Çevresi bataklık ve sazlıktır.

Taşaltı Gölü: Dalyan Gölü'nün doğusundadır. Yüzölçümü 70 hektardır. Suyu orta derecede tuzludur. Gölü çevresi bataklıktır. Kuzeyinde pirinç ekimi yapılır.

I. Tuzla Gölü: Saros Körfezi'nin kuzeyindedir. Suyu çok tuzludur. Çevresi kumluktur.

II. Tuzla Gölü: Saros Körfezi'nin kuzeyindedir. Suyu tuzlu ve sığdır. Çevresi kumluktur.

SAYFİYE YERLERİ:

Söğütlük: Edirne-Karaağaç yolu üzerinde olup, şehre 2 km. uzaklıkta bir kamp yeridir. Sarayiçi: Şehre uzaklığı 2 km.dir. En çok tutulan piknik yerlerinden olan Sarayiçi'nde her yıl haziran ayının ilk haftasında geleneksel Kırkpınar Yağlı Güreşleri düzenlenir. Karaağaç: Şehrin güneyindedir. Genellikle sebze ve meyva bahçelerinin bulunduğu bir bölgedir. Bölgede Edirneliler'in önemli bir bölümünün kullandığı beğenilen bir su olan "Kırkpınar Suyu" veya "Sinekli Su" denilen bir su bulunur. Bülbül Adası: Karaağaç yolu üzerinde, Tunca ve Meriç nehirleri arasında,üzerinde bahçeler bulunan bir adadır. Sabahın erken saatlerinde bülbül sesi dinlemek isteyen meraklıların uğrak yeridir. Plajlar: Keşan, Erikli, Mecidiye, Gökçetepe ve Sazlıdere köyleri kumsallık kıyıları, iklimi ve doğal güzellikleriyle turizm açısından önemli bir yerdir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Kale: Roma Imparatoru Hadrianus'un yaptırdığı tahmin edilmektedir. Büyük Kule: 1886'da ahşap, 1894'te kagir bir kule eklenmiş olup belediye saat ve yangın kulesi olarak kullanılmıştır. Zindan Kulesi: Yeniçerilik kaldırılıncaya kadar zindan olarak kullanıldığı için bu adı almıştır. Ayasofya Kilisesi (Halebi Medresesi Camii): Bizans devrinde şehrin en büyük kilisesi olduğu tahmin edilmektedir. I. Murad (Hüdavendigar) tarafından camiye çevrilmiştir. Yıldırım Bayezid Camii: Edirne'nin XIV. yy.dan kalma en eski camisidir. Bizans devrinden kalma bir kilise olan yapı 1400'te Yıldırım Bayezid adına camiye dönüştürülmüştür. Saatli Medrese: XV. yy.da II. Murad tarafından yaptırılmıştır. Rüstem Paşa Kervansarayı: Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Ekmekçioğlu Ahmed Paşa Kervansarayı: Sultan I. Ahmed'in emriyle mimar Sedefli Hacı Şaban'a yaptırılmıştır. Gazi Mihal Köprüsü: Tunca Nehri üzerinde, Bizans döneminde Mikhael Palaiologos tarafından yapılmıştır. 1420'de Gazi Mihal Bey tarafından yeniden yapılırcasına onartılmıştır. Eskisaray: 1366'da I. Murad tarafından yaptırılmıştır. Sarayı Cedid (Yeni Saray): Tunca Nehri kıyısındadır. Türk sarayları içinde Topkapı Sarayı'ndan sonra en büyüğüdür. 1450'de II. Murad tarafından yapımına başlanmış onun ölümünden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından tamamlattırılmıştır. Sokullu Külliyesi: Havsa ilçesindedir. 1576-1577'de Sokullu Mehmed Paşa'nın oğlu Kasım Paşa adına yapılmıştır. Külliye, cami, hamam, mescid ve çeşmeden meydana gelir. Uzunköprü: Uzunköprü ilçesindedir. 1426-1443'te II. Murad tarafından yaptırılmıştır.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA EDİRNE:

Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgallere karşı Edirne'de Teşkilat-ı Mahsusa adı verilen bir cemiyet kuruldu. 2 Kasım 1918'de de Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti faaliyete başladı. Mondros Mütarekesi'ne dayanarak Yunanlılar 27 Mayıs-4 Haziran 1921 tarihlerinde Edirne'den başlayarak bütün Meriç kıyılarını işgal ettiler. Bölge Büyük Taarruz'a kadar Yunan işgali altında kaldı. Büyük Taarruz'dan sonra Trakya'daki Yunan güçlerinin Anadolu'ya geçmesini önlemek için Yunanlılar'a bölgede büyük saldırılar yapıldı.14 Ekim 1921'de Yunanlılar Doğu Trakya'yı tamamıyla boşalttılar. Lozan Antlaşması'ndan sonra Karaağaç köyü ve istasyon da boşaltılınca bölge düşmandan tamamıyla kurtulmuş oldu.

İLÇELERİ:

ENEZ: İlin güneybatısında, Türk-Yunan sınırını çizen Meriç nehrinin kıyısındadır. İlin en büyük gölü olan Gala Gölü bu ilçenin sınırları içindedir.

- ENEZ
- HAVSA
- İPSALA
- KEŞAN
- LALAPAŞA
- MERİÇ
- UZUNKÖPRÜ

HAVSA: İlin merkeze en yakın ilçesidir. İl merkezinin 27 km. güneydoğusunda, E-5 karayolunun üzerinde yer alır.

İPSALA: İlin güneybatısında Yunanistan sınırında yer alır. Merkeze uzaklığı 110 km.dir. İlçenin kuzey ve doğusu engebeli, batısı düzlüktür.

İlin en verimli ovası, İpsala sınırları içinde kalır. En çok buğday, arpa ve pirinç yetiştirir. Hayvancılık da önemlidir.

KEŞAN: İlin güneyinde. Merkez ilçeye 112 km. uzaklıkta, karayolları kavşağında yer alır. Uzunköprü'den sonra ilin ikinci büyük ilçesidir.

Ekonomisi tarıma dayanır. Tahıl, mısır, pancar, ayçiçeği yetiştirir. Başta kavun-karpuz olmak üzere üzüm, badem, ceviz gibi meyva üretimi de önemlidir.

LALAPAŞA: İlin kuzeydoğusunda, Bulgaristan sınırı boyunda, merkeze 27 km. uzaklıktadır.

MERİÇ: İlin batısında, Yunanistan sınırında, il merkezine 93 km. uzaklıktadır.

UZUNKÖPRÜ: Edirne'nin en büyük ilçesidir. İl merkezinin güneyinde, Meriç ve Ergene ırmaklarının suladığı geniş düzlükler üzerindedir. Yüzölçümü 1226 km²'dir. 1980 sayımına göre toplam nüfusu 80.306 olup, bunun 27.873'ü ilçe merkezinde, 52.433'ü bucak ve köylerde yaşar. 3 bucağı, 53 köyü vardır ve il merkezine 53 km. uzaklıktadır.

EKONOMİSİ:

Tarım: Edirne ekonomisinin egemen faaliyeti tarımdır. Edirne'de Meriç Irmağı ve Ergene Çayı'nın suladığı ovalar çok çeşitli ürünlerin yetiştirildiği verimli topraklardır. İlde ekilen bitkiler arasında ayçiçeği ve buğday özel önem taşır. Ayrıca Meriç boylarında çeltik ve sebze-meyve ekimi yapılır. Bunların dışında susam, şeker pancarı ve tütün de yetiştirilir. İlde 493.250 ton buğday, 56.500 ton pirinç, 171.400 ton şekerpancarı, 118.400 ton ayçiçeği, 36.470 ton meyve, 213.000 ton sebze üretilir. Modern tarım uygulanan ilde 15.670 traktör vardır.

Hayvancılık: 1950'lere gelinceye değin Trakya Türkiye'nin başlıca hayvancılık bölgelerinden biriydi. Edirne de iklimi ve geniş otlaklarıyla küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için son derece elverişliydi. Ancak sonraları tarıma traktörün girmesiyle çayır ve meralar büyük ölçüde tahrip edildi. Edirne'de buğday ve ayçiçeği gibi ürünler tarım önem kazanırken hayvancılık ikinci plana geçti. Edirne'de yetiştirilen başlıca hayvanlar kıvırcık koyun, sığır, manda vb.'dir. İlde 368.000 koyun, 70.400 kılkeçisi, 63.500 inek, 27.300 dana, 306.800 tavuk-horoz, 63.700 hindi, beslenmektedir. 25.400 arı kovanı ve 1100 kutu ipek böceği bulunmaktadır.

Madenler: Edirne'de çok önemli yeraltı zenginliği yoktur. Enez ve dolaylarında asbestle bazı yörelerde az miktarda linyit yatakları bulunur. MTA'nın Edirne'de belirlediği madenler ve yöreler şunlar: Enez, Merkez İlçe, Keşan, Meriç, Uzun, Köprü, Keşan, Meriç, Uzunköprü: Linyit. Enez: Asbest.

Sanayi: Edirne Balkan Savaşı'ndan önce önemli bir ticaret-imalat merkeziydi. Tarihde ilin birçok kez işgal edilmesi ve bir sınır şehri olması ticaret ve sanayinin gelişmesini engellemiştir. 1969'da kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınan şehirde sanayi büyük ölçüde gelişmiştir. Özellikle şehrin E-5 karayolu üzerinde bulunması büyük sermayenin Edirne'ye yatırım yapmasını sağlamıştır. Bugün Edirne'de irili ufaklı birçok fabrika-imalathane bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ GİYİMİ:

Edirne halk müziği türkü, semai, divan, koşma diye sınıflandırılabilir. Ezgiler toplumsal olaylardan kaynaklanmıştır. Serhat ve kahramanlık türküleri coşkuyla çalınıp söylenir. Uzun havalara pek rastlanmaz. Yörenin ünlü türküleri Edirne'nin Ardı Bayler, Kırmızı Gül Albayler, Dut Fidanı Boyunca, Keten Gömlek Giyer Evlat, Kavak Kavaktan Uzundur, Püskül Pencereden Uçtu, Boyacının Hanları, Tabağa Koyarlar Can Alim, Kaymağı Balı, Pınar Başının Gülleri, Kahve Yemenden Gelir, Çarşıdan Aldım Kestane, Alişimin Kaşları Kara, Edirne'nin Köprüsü. Geleneksel halk çalgıları bulgari, kavlı curası, yelteme ve bağlamadır. Başta davul olmak üzere tef, kaşık, zil ve darbuka da diğer çalgılar arasındadır. Edirne bölgesi halk oyunları Trakya bölgesi halk oyunları özelliğindedir. En çok oynanan oyunlar Kasap oyunu, Zigoş, Epleli Hasan, Patuşka, Kazibe, Çamko, Mendil, Alaybeyi ve Karşılama'dır. **Giyim-Kuşam:** Bol ağlı şalvar, bol kollu gömlek, bindallı, aynalı yelek geleneksel kadın giysileridir. Yemeni, krep, hotoz, başa takılan giysilerdir. Ayağa desenli yün çorapla mercan terlik giyilir. Potur, cepken, çuha, camedan erkek giysileridir. Başa fes takılır, bele kuşak sarılır. Ayağa yemeni ve altı tahta, üstü deri "katır" denilen ayakkabı giyilir.

KARADENİZ
Karacaköy
Terkos gölü
İstanbul boğazı
Sinekli
Boyalık
Riva Çayı
ŞİLE
Alacalı
Yeşilçay
ÇATALCA
Ke.Burgaz
Mahmutbey
Mahmut
Şevketpaşa
Alemdağı
Teke
SİLİVRİ
B.Çekmece gölü
K.Çekmece gölü
Büyükçekmece
İSTANBUL
Samandıra
Kınalı
Burgaz
KARTAL
Aydos dağı
Heybeli
Büyükada
Gebze
MARMARA DENİZİ
İzmit Körfezi
Karamürsel
YALOVA
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu

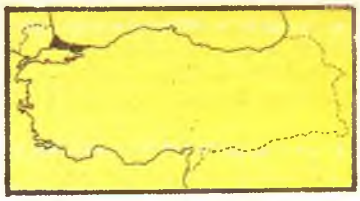

İSTANBUL

OTOMATİK TELEFON KODU: 1
İL TRAFİK KODU: 34

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

Coğrafî konumu: 28°01' ve 29°55' doğu boylamları ve 41°33' ve 40°28' kuzey enlemleri arasında. **Yüzölçümü:** 5.712 km². **Yeri:** Doğu ve güneydoğusunda Kocaeli, güneyinde Bursa, batı ve kuzeybatısında Tekirdağ ve Kırklareli, güneyinde Marmara Denizi, kuzeyinde Karadeniz vardır. **Nüfusu:** 4.741.890. **Nüfus yoğunluğu:** 830. **İlçe sayısı:** 19. Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Çatalca, Eminönü, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Silivri, Şile, Şişli, Üsküdar, Yalova, Zeytinburnu. **Bucak sayısı:** 25. **Köy sayısı:** 287. **Toprakları:** %16.01 dağlar, %9.5 ovalar, %74.4 platolar. **Dağları:** Istıranca Dağları 259 m., Saraybumu Tepesi, Nuruosmaniye Tepesi, Beyazıd Tepesi, Fatih Tepesi, Sultan Selim Tepesi, Edirne Kapısı Tepesi, Davut Paşa Tepesi, Aydos Dağı 537 m., Kayış Dağı 438 m., Büyük Çamlıca Tepesi, Yuşa Tepesi 201 m., Alemdağı 442 m., Gürgencik Tepesi 258 m., Kolca Tepe 257 m., Beşpınar Tepesi 926 m., Karlık Dağı, Samanlı Dağları. **Akarsuları:** Istıranca Deresi, Sazlı Dere, Nakkaş Deresi, Karasu, Sarısu, Çakıl Deresi, Alibeyköv Deresi, Kâğıthane deresi, Riva Deresi, Hiciz Deresi, Göksu, Sellimandra Deresi, Yalak Deresi. **Gölleri:** Terkos Gölü 25 km², Küçükçekmece Gölü 14 km², Büyükçekmece Gölü 10 km², Ömerli Baraj Gölü, Alibeyköv Baraj Gölü. **Adaları:** Kınalı, Burgaz, Kaşıkadası, Heybeli, Büyükada, Pide Adası, Tavşan Adası, Sedef Adası, Sivriada, Yassıada. **Eğitim oranı:** %82.9. **İlkokul sayısı:** 886. **Ortaokul sayısı:** 221. **Lise sayısı:** 85. **Kütüphane sayısı:** 44. **Ekonomi: Tarım** (Buğday, yulaf, arpa, mısır, çavdar, soğan, patates, bakla, fasulye, bezelye, ayçiçeği, şeker pancarı, tütün, meyve, sebze, koyun, kıl keçisi, sığır, tavuk, arı). **Madenler** (Linyit, taş ve kireç). **Üretim** (Demir-çelik sanayi dışında hemen hemen her çeşit sanayi dalı bulunmaktadır). **Kişi başına yıllık geliri:** 60.599 TL.

DAĞLAR

İlin % 16.1'ini dağlar oluşturur. İlde Istıranca Dağları'nın ve Kocaeli Sıradağları'nın uzantıları vardır. Istıranca Dağları, Tekirdağ sınırında 259 m.'ye ulaşır. Dağların yüksekliği Çiftgöz-Yalıköy bölgesinde 324 m.'ye yükselir. İstanbul yedi tepe üzerinde kurulmuştur. Bu tepeler Saraybumu Tepesi, Nuruosmaniye Tepesi, Beyazıt Tepesi, Fatih Tepesi, Sultan Selim Tepesi, Davut Paşa Tepesi ve Tekfur Sarayı'nın bulunduğu tepedir. İldeki diğer yükseltiler şunlardır: Aydos Dağı (537 m.), Kayış Dağı (438 m.), Alemdağı (442 m.), Gürgencik Tepe (258 m.), Kolca Tepe (257 m.), Beşpınar Tepesi (926 m.), Karlık Dağı.

AKARSULAR

Alibeyköy Deresi: Arnavutköy ve İmrahor bölgesinin sularını toplar. Uzunluğu 50 km. olan dere Haliç'e dökülür. Dere üzerinde Alibeyköy Barajı kurulmuştur. İstanbul'un içme suyunun bir kısmı barajdan sağlanır.

Çakıl Deresi: Ovayenice'nin batısındaki bölgelerin suyunu toplar. Büyükçekmece Gölü'ne dökülen derenin yıllık ortalama su hacmi 16 milyon m³'tür.

Göksu: Hereke'nin kuzeyinden kaynaklanır, Ağva'nın batısından denize dökülür. 25 km.'si il içinde kalan Göksu, 70 km. uzunluğundadır.

Hiciz Deresi: Şile'nin sularını Karadeniz'e döken derenin ortalama su hacmi 169 milyon m³'tür. Derenin suyu bol ve debisi düzenlidir.

Istıranca Deresi: Istıranca Dağları'ndan doğan iki kolun Danamandra bölgesinde birleşmesi ile oluşur. Karamandere'den sonra Istıranca Deresi adını alır. Istıranca Deresi Durusu ile birleştikten sonra Terkos Gölü'ne dökülür.

Kâğıthane Deresi: Belgrat Ormanı'nın bir bölümünün sularını toplar. Haliç'e dökülen derenin suları yaz aylarında oldukça azalır.

Karasu: İhsaniye (Çatalca) bölgesinden doğan Karasu, İhsaniye, Akçaören, Kadıköy ve Çatalca bölgesinin sularını toplar. 70 km. olan Karasu, Büyükçekmece Gölü'ne dökülür.

Nakkaş Deresi: Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde kalan bölgelerin suyunu toplayarak, Küçükçekmece Gölü'ne dökülür. Nakkaş Deresi'nin yıllık ortalama su hacmi 14 milyon m³'tür.

Riva Deresi: Kaynaklarını Samandra ve Mudaralı bölgelerinin suları ile Kocaeli il sınırları içindeki dağlık bölgelerden alır. Ömerli Barajı Gölü'ne dökülen dere, gölden tekrar çıkarak Çayağzı'ndan Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 100 km. olan dere üzerinde Ömerli Barajı kurulmuştur.

Sarısu: Kestanelik bölgesinin sularını toplar. Karasu Deresi ile birleşen Sarısu Büyükçekmece Gölü'ne dökülür. Uzunluğu 25 km.'dir.

Sazlı Dere: Dursunköy'ün güneyindeki suları toplayarak Küçükçekmece Gölü'ne dökülür. Uzunluğu 40 km.'dir.

Sellimandra Deresi: Samanlı Dağları'ndan doğar. Yalova'nın batısından Marmara Denizi'ne dökülür. Derenin uzunluğu 40 km.'dir.

Yalak Deresi: Gemlik'in güneyinden doğar. Sellimandra Deresi'ne paralel olarak akarak Yalova'dan Marmara Denizi'ne dökülür. Uzunluğu 60 km.'dir.

İlde bunların dışında Tavşantepe Deresi, Taşlar Deresi, Büyük Dere, Kurbağlı, Dere, Karakurak Deresi, Küçüksu Deresi, Büyükdere, İstinye Deresi, Sultansuyu, Sarıyer Deresi adlı küçük dereler vardır. Bu derelerden birçoğu yaz aylarında kurur.

GÖLLER

Alibeyköy Baraj Gölü: Alibeyköy Deresi üzerinde kurulmuştur. Barajın yüksekliği 29.50 m., göl alanı 1.66 km²'dir. Barajdan İstanbul'un içme suyunun bir bölümü karşılanır.

Büyükçekmece Gölü: Büyükçekmece'dedir. Bir lagün gölü olan Büyükçekmece Gölü'nün yüzölçümü 10 km²'dir. Gölün denizle çok küçük bir bağlantısı vardır. Bu sebeple suyu yarı tuzludur. En derin yeri 3.5 m.'dir.

Küçükçekmece Gölü: İlin 15 km. batısındadır. Yüzölçümü 14 km²'dir. Gölün denizle ilgisi kesilmemiştir. Bu sebeple suyu yarı tuzludur. Bir lagün gölü olan Küçükçekmece Gölü'nün en derin yeri 10 m.'dir.

Ömerli Baraj Gölü: Riva Deresi üzerinde kurulmuştur. Yüksekliği 54 m. olan gölün, yüzölçümü 23.1 km²'dir. Barajdan İstanbul'un su ihtiyacının bir bölümü karşılanır.

Terkos Gölü: İlin 50 km. kuzeybatısında, Karaburun yakınındadır. Yüzölçümü 25 km²'dir. Denizle bağlantısı yoktur. İstanbul'un içme suyunun büyük bir bölümü Terkos Gölü'nden sağlanır.

SAYFİYE YERLERİ:

İstanbul'un her köşesi doğal güzelliklerle doludur. Bu sebeple biz bu doğal güzelliklerin sadece en önemlilerinin isimlerini vermekle yetineceğiz.

Akpınar, Ambarlı, Avcılar, Ağaçlı, Ataköy, Alibeyköy, Anadolu Feneri, Anadolu Kavağı, Akbaba, Abraham Paşa Korusu, Anadolu Hisarı, Aydos Dağı, Alemdağ, Ağva, Burgaz Adası, Başıbüyükköy, Başıbüyükdağ, Bostancı, Bebek, Büyükdere, Beykoz, Büyük Çamlıca, Belgrat Ormanı, Celaliye, Çatalca, Çiftalan, Çınarcık, Dragos, Demirciköy, Dereseki, Elmalı, Emirgan, Fenerbahçe, Florya, Güzelceköy, Gümüşdere, Gülhane Parkı, Güzelyalı, Heybeliada, Haliç, Haramidere, İneceğiz Mağaraları, İstinye, Ksenefon Mağaraları, Kaşık Adası, Kınalıada, Karabaşbayır, Küçükyol, Kalamış, Kadıköy, Kilyos, Küçüksu, Kısıklı, Küçük Çamlıca, Kâğıthane, Kemerburgaz, Küçükçekmece, Karaburun, Kumburgaz, Maçka Parkı, Mimar Sinan, Moda, Ömerli, Paşabahçe, Polonezköy, Riva, Rumeli Feneri, Rumeli Kavağı, Rumelihisarı, Subaşıköy, Silivri, Selimpaşa, Sivriada, Sedef Adası, Sarayburnu, Sarıyer, Salacak, Taşdelen, Taşlıbayır, Tavşan Adası, Tarabya, Terkos, Yalıköy, Yeniköy, Yeşilköy, Yeşilyurt, Yıldız Parkı, Yassıada, Yakacık, Yalova.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Camileri: Atik Mustafa Paşa Camii, İmrahor İlyas Bey Camii, Arap Camii, Küçük Ayasofya Camii, Bodrum Camii, Kalenderhane Camii, Fenari İsa Camii, Fethiye Camii, Vefa Camii, Kocamustafa Paşa Camii, Gül Camii, Murad Paşa Camii, Molla Aşkî Camii, Rum Mehmed Paşa Camii, Firuz Ağa Camii, Zincirlikuyu Camii, Bali Paşa Camii, İskender Paşa Camii, Sinan Paşa Camii, Rüstem Paşa Camii, Piyale Paşa Camii, Azap Kapı Camii, İvaz Efendi Camii, Molla Çelebi Camii, Takkeci İbrahim Ağa Camii, Ağa Camii, Aziz Mahmud Hüdayi Camii, Osman Ağa Camii, Ayaz Ağa Camii, İskele Camii, Laleli Camii, Zeynep Sultan Camii, Beylerbeyi Camii, Emirgan Camii, Şebsafa Camii, Selimiye Camii, Nusretiye Camii, Hırka-i Serif Camii, Dolmabahçe Camii, Ortaköy Camii, Teşvikiye Camii, Altunizade Camii, Valide Sultan Camii, Zühtü Paşa Camii, Yıldız Camii, Bebek Camii. Külliyeler: Eyüb Sultan Külliyesi, Mahmud Paşa Külliyesi, Davud Paşa Külliyesi, Atik Ali Paşa Külliyesi, Sultan Selim Külliyesi, Piri Mehmed Paşa Külliyesi, Mihriman Sultan Külliyesi, Şehzade Külliyesi, Haseki Külliyesi, Hadım İbrahim Paşa Külliyesi, Mihriman Sultan Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman Külliyesi, Zal Mahmud Paşa Külliyesi, Sokullu Külliyesi, Şemsi Paşa Külliyesi, Kılıç Ali Paşa Külliyesi, Eski Valide Sultan Külliyesi, Cerrahpaşa Külliyesi, Yeni Valide Sultan Külliyesi, Çinili Külliye, Köprülü Külliyesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, Damad İbrahim Paşa Külliyesi, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi, Nuruosmaniye Külliyesi, Laleli Külliyesi. I. Abdülhamid Külliyesi. Türbeler: I. Mustafa ve İbrahim Türbesi,

Barbaros Türbesi, Hüsrev Paşa Türbesi, Sokullu Mehmed Paşa Türbesi, II. Selim Türbesi, Nişancı Mehmed Paşa Türbesi, II. Murad Türbesi, Sinan Paşa Türbesi, Şehzadeler Türbesi, Siyavuş Paşa Türbesi, III. Mehmed Türbesi, Güzelce Ali Paşa Türbesi, Emir Buhari Türbesi, Karaca Ahmet Türbesi, II. Mahmud Türbesi, Abdülmecid Türbesi, Fuad Paşa Türbesi, Zeynep Kamil Türbesi, Gazi Osman Paşa Türbesi, V. Mehmed Türbesi, Cevad Paşa Türbesi. **Medreseler:** Rüstem Paşa Medresesi, Koca Sinan Paşa Medresesi, Sadrazam Hadım Hasan Paşa Medresesi, Gazanfer Ağa Medresesi, Kuyucu Murad Paşa Medresesi, Abdülhalim Medresesi, Hasan Paşa Medresesi. **Hanlar:** Şimkeşhane, Balkapanı Hanı, Burmalı Han, Büyük Valide Hanı, Ali Paşa Hanı, Büyük Yeni Han, Cebeci Hanı, Çuhacı Hanı, Saksı Hanı, Serpuş Hanı, Taşhan, Yıldız Han. **Saraylar:** Tekfur Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Sarayı, Çırağan Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Topkapı Sarayı. **Kuleler:** Kız Kulesi, Galata Kulesi, Beyazıd Kulesi. **Köprüler:** Boğaz Köprüsü. Bostancıbaşı Köprüsü, Büyükçekmece Köprüsü, Kapıağası Köprüsü, Silivri köprüleri, Küçükçekmece köprüsü. Çobançeşme Köprüsü. **Dikili Taşlar:** Çemberlitaş Dikilitaş, Yılanlı Sütun, Gotlar Sütunu, Arkadius Sütunu, Kız Taşı, Örme Sütun. **Anıtlar:** Lahana Anıtı, Bamya Anıtı, Hadika, Hürriyet Abidesi, Tayyare Şehitleri Anıtı, Sarayburnu Atatürk Anıtı, Taksim Cumhuriyet Anıtı, Harbiye Atatürk Anıtı, Barbaros Anıtı, İstanbul Üniversitesi Gençlik Anıtı. **Müzeler:** Topkapı Sarayı Müzesi, Klasik Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi, Mozaik Müzesi, Askerî Müze, Aşiyan, Atatürk Müzesi, Aya İrini, Ayasofya Müzesi, Belediye Müzesi, Çinili Köşk, Deniz Müzesi, Divan Edebiyatı Müzesi, İtfaiye Müzesi, Resim ve Heykel Müzesi, Rumelihisarı Müzesi, Sağlık Müzesi, Tanzimat Müzesi, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, Yedikule Müzesi.

TARİHİ:

M.O 146'da kurulan Roma İmparatorluğu 395'te ikiye ayrılınca şehir Doğu Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi. İl birçok defa kuşatılıp fethedilmek istendiyse de 1453'e kadar bunu kimse başaramadı. 29 Mayıs 1453'te Fatih Sultan Mehmed şehri fethederek Bizans'ı ortadan kaldırdı. Osmanlı Devleti'nin başşehri olan İstanbul 600 yıl boyunca çeşitli olaylara sahne oldu (Bk. Kronoloji). 1846'da İstanbul Zaptiye Nezareti'nce yönetiliyordu. 1877'de şehir Zaptiye Nezareti'ne bağlı 4 mutasarrıflığa bölündü. 1916'da İstanbul vilayetinin Bakırköy, Beykoz, Kartal, Adalar, Gebze, Şile ve Adakale olmak üzere 7 kazası vardı. Bu durum 1923'e kadar devam etti.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA İSTANBUL:

2 Kasım 1914'te Rusya, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar. Osmanlı Devleti kendini bir anda savaşın içinde buldu. İstanbul'un savaşın başlarında karşılaştığı ilk ciddi tehlike Ruslar'ın şehri topa tutmasıdır (25 Nisan 1915). İstanbul Millî Mücadele'nin en önemli illerinden biridir. Her ne kadar Millî Mücadele'nin merkezi Ankara ise de Osmanlı başkenti olması ve İtiliaf devletleri temsilcilerinin karargâhlarını İstanbul'da kurmaları, şehri birçok önemli olayların içinde bırakmıştır. I. Dünya Savaşı'nı yenik olarak bitiren Osmanlılar 30 Ekim 1918'de ölüm fermanı diye nitelenen Mondros Mütarekesi'ni imzaladılar. Mütareke uyarınca 13 Kasım 1918'de 61 parçadan oluşan İtilaf donanması İstanbul'a geldi. Osmanlı Meclisi işgale karşı büyük tepki gösterdi. Bunun üzerine Meclis kapatıldı (21 Aralık 1918). Bu işgalin ardından Osmanlı toprakları süratle paylaşılmaya başlandı. İşgali kınayan ilk miting Fatih mitingidir. Fatih mitinginden sonra daha birçok miting daha düzenlenerek işgal şiddetle protesto edildi. 16 Mart 1920 günü İtilaf devletleri İstanbul'u fiilen işgal ettiler. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin yaptığı tek olumlu iş Mustafa Kemal'i 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak Samsun'a göndermesidir. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevres Anlaşması Osmanlı Devleti'ni bir İtilaf sömürgesi haline getirdi. Kurtuluş Savaşı'nın ağır yükünü üstlenen Mustafa Kemal savaşını bitirdiğinde Mudanya Mütarekesi hükümlerine göre Refet Paşa İstanbul'a gelerek Doğu Trakya'nın teslimi meselesini görüştü. 2 Ekim 1923'te İtilaf askerleri şehri boşalttılar. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldı. 2 Ekim'de Dolmabahçe rıhtımında Türk, İngiliz, İtalyan ve Fransız birliklerinin katıldığı törenle Dolmabahçe rıhtımındaki göndere Türk bayrağı çekildi. 6 Ekim 1923'te III. Ordu Sarayburnu'ndan karaya çıktı. Bugün İstanbul'un kurtuluş günü olarak kabul edilmiştir.

EKONOMİSİ:

Tarım: İstanbul'un toprak yapısı ve iklim koşulları çok çeşitli ürün yetiştirilmesine imkân sağlar. Çok yönlü tarım uygulanmakta, çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Kuru tarım alanlarında buğday, yulaf, ayçiçeği gibi bitkiler yetişirken, sulu tarım alanlarında sebze-meyva bahçeleri, bostanlar ve çiçek seraları bulunur. İlde her türlü tahıl ekimi yapı-

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü (Km²)	Nüfus yoğ.
Adalar	18.232	18.232	—	10	1.823
Bakırköy	882.505	234.226	648.279	275	3.209
Beşiktaş	188.117	188.117	—	11	17.102
Beykoz	114.812	94.101	20.711	430	267
Beyoğlu	223.360	223.360	—	20	11.168
Eminönü	93.324	93.324	—	4	23.331
Eyüp	331.507	110.871	220.636	298	1.112
Fatih	474.578	474.578	—	13	36.506
Gaziosmanpaşa	219.026	101.810	117.216	116	1.888
Kadıköy	468.217	455.465	12.752	33	14.188
Sarıyer	117.659	110.469	7.190	146	806
Şişli	467.685	282.471	185.214	4	116.821
Üsküdar	366.186	261.141	105.045	186	1.969
Zeytinburnu	124.543	124.543	—	12	10.379
Çatalca	89.057	7.988	81.069	1.715	52
Kartal	413.839	68.291	345.548	433	956
Silivri	53.032	13.763	39.269	778	68
Şile	20.424	4.882	15.542	736	28
Yalova	75.787	41.823	33.964	492	154
Toplam	4.741.890	2.909.455	1.832.435	5.712	830

lır, sanayi bitkilerinden en çok ayçiçeği üretilir. Çatalca ve Silivri'de şeker pancarı ekilmektedir. İlde 160.500 ton buğday, 21.200 ton yulaf, 25.700 ton şekerpancarı, 19.800 ton elma, 60.000 tonu domates olmak üzere 158.600 ton sebze üretilir. Modern tarıma geçilen yılda 5.620 traktör vardır.

Hayvancılık: İstanbul'un beslenme sorunu ilde hayvancılığı özendiren başlıca etken olmuştur. İstanbul'da mera ve besi hayvancılığı yapılmaktadır. Modern yöntemlerle beslenen hayvanlardan en önemlileri koyun, keçi vb.dir. Bazı yörelerde sığır ve manda yetiştirilir. İlde yumurta tavukçuluğu yaygındır. Marmara Denizi'nde balıkçılık yapılır. İlde 157.500 koyun, 42.250 kılkeçisi, 65.350 inek, 29.700 dana, 2.502.000 tavuk-horoz, 31.800 hindi beslenmektedir. Ayrıca ilde 17.130 arı kovanı, 86 kutu ipek böceği vardır. Bu hayvanlardan yılda 50.705 ton süt, 51.600 ton et, 2.660.580 adet deri, 314 ton bal, 144.200 adet yumurta, 2 ton koza elde edilmektedir.

Sanayii: Istanbul ekonomisinin en ağırlıklı kesimi imalat sanayiidir. İstanbul M.Ö. VII. yy.dan başlayarak günümüze değin ekonomik merkez olma özeliğini korumasında konumunun önemli bir etkisi olmuştur. İstanbul'da başta gıda sanayii olmak üzere dokuma, giyim eşyası, tütün, ağaç ürünleri ve mobilya sanayii ve imalat sanayii olmak üzere her türlü sanayi gelişmiştir.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

İstanbul giyimi çağlar boyunca toplum yaşamını yansıtan bir özellik göstermiştir. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde yönetim çevresiyle halk arasında birçok giyim-kuşam farklılıkları görülmüştür. Osmanlılar'da saray çevresi ordu ile esnaf ve diğer meslek dallarında farklı giysiler egemen olmuştur. Cumhuriyet ve kıyafet devrimini takiben günümüze kadar İstanbul'da giyim kuşamı belirleyen en önemli öge moda olmuştur. Bugün şehirde geçim düzeyine, kültürel düzeye vb. birçok etkenlere bağlı olarak halk arasında çok çeşitli giysiler kullanılmaktadır. İstanbul ilçelerine bağlı köylerde ise geçmiş kültürümüzü yansıtan yöresel kıyafetlere rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında erkek giyimi mintan, zıbın, şalvar, kalpak, sarık, mest, çizme ve yemeniden oluşmaktaydı. II. Mahmud zamanında giyim kuşamda yapılan çağdaşlaşma girişiminde sarığın yerini fes almış, memurlara setre ve pantolon giyme zorunluluğu getirilmiştir. Sonraları Tanzimat ve Meşrutiyet gibi yenileşme hareketleriyle giyim kuşamda da değişiklikler yapılmış, şapka kıyafet devrimiyle günümüz İstanbul kıyafeti belirlenmiştir. **Halk Müziği ve Geleneksel Oyunlar:** Nüfusunu Türkiye'nin her yöresinden gelenlerin oluşturduğu bugünkü İstanbul'da her yörenin türküsü çalınıp söylenmekte, çalgıları çalınmakta, oyunları oynanmaktadır. İstanbul'un ünlü türküleri Mavilim, Daracık Sokakları Duman Bürüdü, Yangın Olur, Karanfil Oylum Oylum, Bülbüller Ötüyor, Buna Er Meydanı Derler, İstanbul'a Yol Gider, Katip, Hovardayım Hovarda, Gemilerde Talim Var, Ocak Başında Maşa vb.dir.

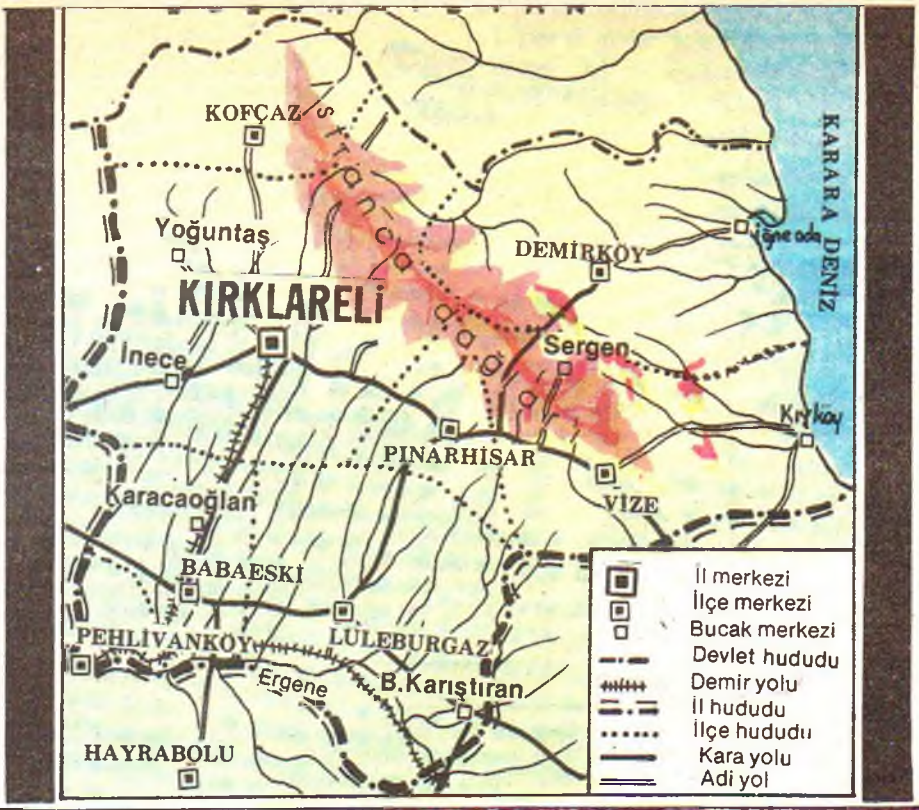
KOFÇAZ
Yoğuntaş
KIRKLARELİ
İnece
DEMİRKÖY
İğne ada
KARADENİZ
Sergen
Kıyıköy
PINARHİSAR
VİZE
Karacaoğlan
BABAESKİ
PEHLİVANKÖY
LÜLEBURGAZ
Ergene
B.Karıştıran
HAYRABOLU
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Devlet hududu
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

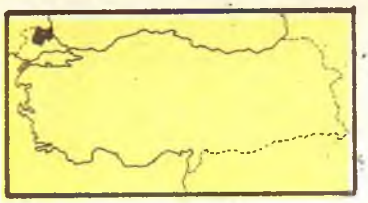

KIRKLARELİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 1871
İL TRAFİK KODU: 39

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

SAYFİYE YERLERİ:

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Coğrafî konumu: 41°14' ve 42°00' kuzey enlemleri ile 26°53' ve 28°13' doğu boylamları arasında. **Yüzölçümü:** 6.550 km². **Yeri:** Kuzeyinde Bulgaristan, doğusunda Karadeniz, güneydoğusunda İstanbul, güneyinde Tekirdağ, batısında Edirne vardır. **Nüfusu:** 283.408. **Nüfus yoğunluğu:** 43. **İlçe sayısı:** 7. Babaeski, Demirköy, Kofçaz, Lüleburgaz, Pehlivanköy, Pınarhisar, Vize. **Bucak sayısı:** 17. **Köy sayısı:** 195. **Toprakları:** %48 dağlar, %7.8 ovalar, %44.2 platolar. **Dağları:** Istıranca Dağları (Büyük ve Küçük Mahya Dağları, Fatmakaya Tepesi 901 m., Sivri Tepe 851 m., Kaletepe 846 m., Dalyan Tepe 725 m., Bocalartepe 680 m., Karakol Tepe 719 m., Yeltepe 618 m., Çavuştepe 726 m., Topkoru Tepe 592 m., Kamelya Tepe 776 m., Dikilitaş Tepe 503 m., Pendik Tepe 393 m., Sarımsaklı Tepe 238 m., Uludağ 313 m., Koca Tepe 209 m.) **Ovaları:** Ergene Ovası. **Akarsuları:** Ergene Irmağı, Paşaköy Deresi, Sulucak Deresi, Lüleburgaz Deresi 58 km., Babaeski Deresi 60 km., Teke Deresi, Deringeçit Deresi, Bulanık Dere, Pabuç Deresi, Kazan Deresi, Rezve Deresi. **Gölleri:** Sakpınar Gölü, Erikli Gölü, Mert Gölü, Hamam Gölü, Pedina Gölü. **Eğitim oranı:** %75.5. **İlkokul sayısı:** 237 **Ortakokul sayısı:** 64. **Lise sayısı:** 12. **Kütüphane sayısı:** 3. **Büyük işyeri sayısı:** 59. **Firma sayısı:** 690. **Ekonomi:** Tarım (Buğday, yulaf, mısır, çavdar, arpa, patates, soğan, fasulye, ayçiçeği, şeker pancarı, susam, tütün, meyve, sebze, koyun, kıl keçisi, sığır, manda, at, eşek, arı, tavuk, ipekböceği). Madenler (Demir, manganez, linyit). **Üretim** (Şeker, çimento, bitkisel yağ, un, süt ürünleri, kereste). **Kişi başına yıllık geliri:** 31.888 TL.

DAĞLAR

Istıranca Dağları: İlde kuzeybatı- güneydoğu yönünde uzanan dağlardır. Dağların üzerindeki yükseltiler şunlardır: Mahya Dağı (1.031 m.), Fatmakaya Tepesi (901 m.), Sivri Tepe (851 m.), Kaletepe (846 m.) Dalyan Tepe (725 m.), Bocalartepe (680 m.), Karakoltepe (719 m.), Yeltepe (618 m.), Çavuştepe (726 m.), Topkoru Tepe (592 m.), Kamelya Tepe (776 m.), Dikilitaş Tepe (503 m.), Pendik Tepe (393 m.), Sarımsaklı Tepe (238 m.), Kayacık Tepe, Aksu Tepe, Turulya Tepe, Uludağ (313 m.),Koca Tepe (209 m.). Dağların üzerinde zengin bitki örtüsü vardır.

OVALAR

Ergene Ovası: Ergene Vadisi tabanı ve çok sayıda yan vadi tabakalarından oluşmuştur. Ergene Ovası, Çakıllı, Vize, Pınarhisar, Kırklareli, Kofçaz, Pehlivanköy, Babaeski ve Lüleburgaz ilçeleri topraklarını kapsar. Ovada sert bir kara iklimi hakimdir.

AKARSULAR

Babaeski Deresi: Istıranca Dağları'ndan doğar ve Kuştepe köyü yakınında Ergene Irmağı'na katılır. Uzunluğu 60 km.'dir.

Bulanık Dere: Istıranca Dağları'ndan kaynaklanır ve İğneada çöküntü oluğunun güneyinden Karadeniz'e dökülür.

Ergene Irmağı: Meriç'in önemli bir koludur. Istıranca Dağları'ndan doğar. Seyitler bölgesinin doğusundan il topraklarına giren ırmak, Pehlivanköy'ün batısından Edirne topraklarına akar.

Velika Deresi: Karaman Bayırı'na 4 km. uzaklıkta orman içinde bir piknik yeridir. **Kocakaynaklar:** Dereköy'e 13 km. uzaklıktadır. Karayolu kenarında bir konaklama yeridir. **Dolapdere:** Dereköy'e 7 km. uzaklıktaki bir piknik yeridir. Piknik alanından geçen akarsudan balık avlanmaktadır. **Dereköy:** Dereköy'ün ormanlık alanları piknik ve konaklama alanı olarak kullanılmaktadır. **Kastros:** Şehre 85 km. uzaklıkta bir plajdır. **Kıyıköy:** Karadeniz kıyısında bir plajdır. **İğneada:** Demirköy'e 25 km. uzaklıkta bir plajdır.

Hızırbey Külliyesi: Kösemihalzade Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır (1383). Külliye cami ve hamamdan meydana gelir. **Kapan Çeşmesi:** Hacı Hasan Ağa tarafından yaptırılmıştır (1771). **Cedit Ali Paşa Camii:** Babaeski ilçesindedir. Mimar Sinan tarafından yapılmıştır (1561-1565). **Alpullu Köprüsü:** Alpullu-Hayrabolu yolundadır. Mimar Sinan'ın eseridir. **Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi:** Sokullu Mehmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye cami, medrese, hamam ve kervansaraydan meydana gelir. **Mağara Manastırı:** Vize ilçesinin yakınındadır. Bizans döneminden kalmadır. **Gazi Süleyman Paşa Camii:** Vize ilçesindedir.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KIRKLARELİ:

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nden 5 gün sonra (4 Kasım 1918) Fransızlar Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu işgal ettiler. Trakya'dan en büyük payı isteyen devlet Yunanlılar'dı. İşgali karşı bölgede Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hevet-i Osmanisi kuruldu. San Remo Antlaşması ile (24 Nisan 1920) Trakya Yunanistan'a bırakıldı. 20 Temmuz 1920'de Yunanlılar bölgeyi işgale başladılar.

Kısa bir sürede şehri ve bütün bölgeyi işgal ettiler. Büyük Taarruz zaferi sonunda imzalanan Mudanya Mütarekesi'nde Doğu Trakya'nın boşaltılması istendi. Mudanya Mütarekesi'nin 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girmesiyle 2 yıldan fazla bir süre Yunan işgalinde kalan bölge boşaltıldı ve Türkler'e teslim edildi.

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Yüzölçümü Km²	Nüfus yoğ
Merkez İlçe	71.129	36.296	34.833	1.604	44
Babaeski	51.600	18.145	33.455	652	79
Demirköy	11.587	4.345	7.512	945	13
Kofçaz	6.055	1.082	4.973	551	11
Lüleburgaz	74.129	35.689	38.440	984	75
Pehlivanköy	7.688	2.883	4.805	114	67
Pınarhisar	25.752	10.679	15.073	581	44
Vize	35.198	9.730	25.468	1.119	31
Toplam	283.408	118.849	164.559	6.550	43

EKONOMİSİ:

Tarım: İlin güney kesimleri ve Ergene Vadisi'ne inen az eğimli plato ve ovalar bitkisel üretimin yoğunlaştığı kesimlerdir. Ergene Havzası'nın kuru tarım alanlarında buğday, mısır, yulaf gibi tahıllarla, sulu tarım alanlarında pancar, kavun, karpuz, sebze-meyve yetiştirilir. İlde 373.175 ton buğday, 12.000 ton yulaf, 11.500 ton arpa, 204.700 ton şekerpancarı, 62.840 ton ayçiçeği, 11.900 ton soğan, 37.800 ton patates, 18.600 ton meyve, 116.900 ton sebze üretilir.

Hayvancılık: İl hayvancılığının ağırlık merkezini meracılığa dayanan koyunculuk oluşturur. Yetiştirilen koyunların çok büyük bölümü "kıvırcık" türüdür. Son yıllarda çayır ve meraların azalması, bitkisel üretimin giderek önem kazanması hayvancılığı olumsuz yönde etkilemiştir. Ilde 320.330 koyun, 75.600 kılkeçisi, 67.300 inek, 324.250 tavuk-horoz, 24.350 hindi beslenir. İlde ayrıca 27.590 arıkovanı, 163 kutu ipek böceği vardır. Bu hayvanlardan yılda 46.570 ton süt, 2.000 taze at, 72.780 adet deri, 340 ton bal, 5 ton koza elde edilir.

Sanayi: Kırklareli sanayisi gelişmekte olan bir ildir. Ildeki fabrikalar Yem Sanayi T.A.Ş. elektrik malzemeleri üreten Tetsan A.Ş, tarım araçları fabrikası, otobüs ve kamyon fabrikası, orman ürünlerini işleyen irili ufaklı işletmeler vb.dir.

Madenler: Kırklareli yeraltı zenginlikleri bakımından pek zengin sayılmaz. Merkez ilçe ve Vize'de manganez, Üsküp'de feldispat yatakları vardır. Bunun dışında Demirköy'de mermer ve demir, Merkez ilçede ise, demir madeni bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Kırklareli halk müziği Trakya yöresinin tüm özelliklerini taşır. Yöre, karşılama ve hora bölgesidir. Belirli günlerde yapılan toplantı, düğün, kına gecesi gibi geleneksel tören ya da uzun kış gecelerindeki söyleşiyer hep müziklidir. Yörede derlenen en ünlü türküler: Dere Geliyor Dere, Ah Tren Kara Tren, Kurdele, Harman Yerini Süpürdüm, Tabakamda Tütün Yok, Kalk Gidelim Yar Seninle, Kırmızı Gülün Ah Var vb.dir. Halk müziği araçları davul, tef, zil, kaşık ve zurnadır. Geleneksel oyunlarda hora ve şirto denenler yaygındır. Kırklareli oyunlarının kendine özgü nitelikleri vardır. En yaygın oyunlar: Davullar Çalar, Kırk Haydut Oynar, Eski Kasap, Eşkiya, İzzet Hoca, Drama Karşılaması, Kasap Horosu, Sirto'dur. **Giyim-Kuşam:** "İşlik, yabanlık, kasabalık" denen 3 kat giysi geleneksel kadın ve erkek giyiminin ortak ögeleridir. Özel günlerde "yabanlık" giyilir. Erkekler yünlü kaba kumaştan "şayak", yazları keten pantolonlar giyerler. Kadınların yaz kış değişmeyen giysisi pantolon biçimindeki "çatal don" denen çarşaftır. Erkekler iç donu ve potur giyerler. Çoraplar uzun konçlu ve işlemelidir. Kadınlar şalvar, ferace, etekçek denen önlük ve sırmalı yelek giyerler.

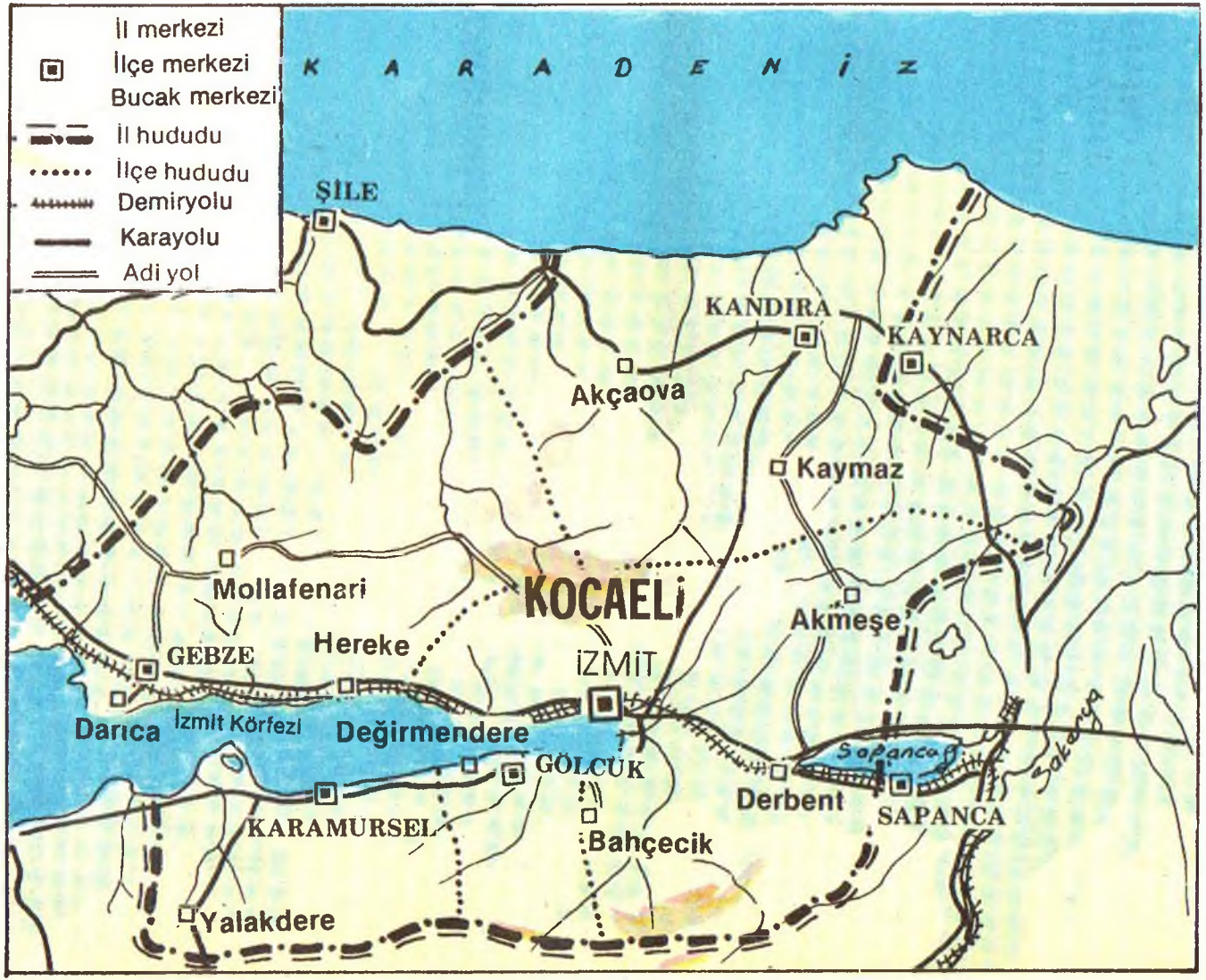
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
İl hududu
İlçe hududu
Demiryolu
Karayolu
Adi yol
K A R A D E N İ Z
ŞİLE
KANDIRA
KAYNARCA
Akçaova
Kaymaz
Mollafenari
KOCAELİ
Akmeşe
GEBZE
Hereke
İZMİT
Darıca
İzmit Körfezi
Değirmendere
GÖLCÜK
Sapanca
Sakarya
Derbent
SAPANCA
KARAMURSEL
Bahçecik
Yalakdere

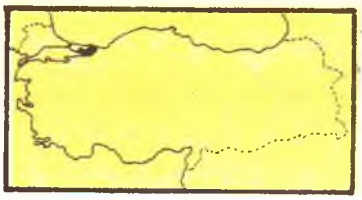

KOCAELİ

OTOMATİK TELEFON KODU: 211
İL TRAFİK KODU: 41
YÜZEY ŞEKİLLERİ:

SAYFİYE YERLERİ:

TARİHİ VE TURİSTİK YERLERİ:

Coğrafi konumu: 29° 22' ve 30° 21' doğu boylamları ile 40° 31' ve 41° 31' kuzey enlemleri arasında; **Yüzölçümü:** 3.626 km²; **Yeri:** Kuzeyinde Karadeniz, batısında İstanbul, doğusunda Sakarya, güneyinde Bursa vardır; **Nüfusu:** 596.899; **Nüfus yoğunluğu:** 165; **İlçe sayısı:** 4: Gebze, Gölcük, Kandıra, Karamürsel; **Bucak sayısı:** 15; **Köy sayısı:** 266; **Toprakları:** % 18.8 dağlar, % 74.6 platolar, % 6.6 ovalar; **Dağları:** Samanlı Dağları (Keltepe; 1.606 m., Karakayalıtepe; 647 m., Çenedağı; 645 m., Mahmuttepe; 381 m., Karlıdağ; 234 m.); **Ovaları:** Altınova, İzmit Ovası; **Akarsuları:** Kocadere, Kaynarca Deresi, Doğan Çayı, Sarısu Deresi, Tavşanlı Dere 12 km., Çayırova Deresi, Hatip Ağa Deresi, Dereboğazı, Erenler Deresi, Kanlıbağ Deresi, Serindere, Yalakdere, **Gölleri:** Sapanca Gölü 42 km², Hersek Gölü 1.5 km², **Eğitim oranı:** %74.7. **İlkokul Sayısı:** 468, **Ortaokul sayısı:** 52, **Lise sayısı:** 13, **Kütüphane sayısı:** 4; **Büyük işyeri sayısı:** 449; **Firma sayısı:** 4.664; **Ekonomi: Tarım** (Buğday, arpa, mısır, tütün, şekerpancarı, turfanda sebze ve meyve, fındık, zeytin, koyun, sığır, kıl keçisi); **Üretim** (İzmit'in batısındaki kıyı şeridi Türkiye'nin başlıca sanayi merkezlerinden biridir. Burada birçok sanayi kuruluşu vardır ve birçok şey üretilir.); **Kişi başına yıllık geliri:** 74.756 TL.

DAĞLAR

Samanlı Dağları: İlin güneybatısından başlayıp batı- doğu yönünde uzanarak Sakarya ilindeki Geyve Boğazı'na kadar devam eder. En yüksek noktası 1.606 m. ile Keltepe'dir. Dağlar zengin bir bitki örtüsü ile kaplıdır.

İlde Samanlı Dağı'ndan başka Kocaeli Yarımadası'nda Karakayalık Tepe (647 m.), Çenedağ (645 m.),Mahmuttepe (381 m.) ve Karlı Dağ (234 m.) gibi yükseltiler vardır.

OVALAR

İldeki ovalar genellikle akarsuların taşıdığı birikintilerle oluşmuş küçük alüvyon düzlükleridir. Ovalar il topraklarının % 6,6'sını kaplar. İldeki en önemli ovalar Altınova ve İzmit ovalarıdır. İzmit Ovası, İzmit Körfezi ile Sapanca Gölü arasındadır. Alüvyonlu topraklarla kaplı olan ovada verim iyidir.

GÖLLER

Hersek Gölü: Karamürsel'in batısındadır. Çok sığ bir lagün gölüdür. Yüzölçümü 1,5 km²'dir.

Sapanca Gölü: İzmit Körfezi'nin doğusundadır. Yüzölçümü 42 km², en derin yeri 61 m.'dir.

Eskihisar: Gebze ilçesine bağlı bir dinlenme yeridir. Plajları ile ünlüdür. **Darıca:** Gebze ilçesine bağlı bir dinlenme yeridir. **Bayramoğlu:** Modern bir tatil köyüdür. **Hersek Gölü:** Önemli bir plajdır. Balık avcılığı ile ünlüdür. **Değirmendere:** Merkeze 20 km. uzaklıkta bir plajdır. Fındığı ile ünlüdür. **Halıdere:** Şehre 23 km. uzaklıkta bir plajdır. **Ulaşlı:** Ereğli yakınında bir plajdır. **Karamürsel:** Şehre 38 km. uzaklıkta bir plajdır. Zeytinleri ile ünlüdür. **Sapanca Gölü:** Dinlenme yeridir. Gölde su sporları yapılabilir. **Kerpe ve Kefken:** Kandıra ilçesine bağlı olan bu iki köy doğal plajdır. **Keltepe:** Şehre 38 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. **Yeniköy Yazlık Ilıcası:** Şehre 15 km. uzaklıktadır. Suyu cilt hastalıklarına iyi gelir. **Maşukiye Suyu:** Derbent'in Maşukiye köyündedir. Suyu cild ve mide hastalıklarına iyi gelir.

Orhan Gazi Camii: Şehzade Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır (1333); **Mehmed Bey Camii:** Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (XVI. yüzyıl); **İmaret Camii:** Mimar Sinan'ın eseridir; **Pertev Mehmed Paşa Külliyesi:** Pertev Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır (1572-1579). Mimar Sinan'ın eseri olan külliye camii ve sıbyan okulundan meydana gelir; **Coban Mustafa Paşa Külliyesi:** Gebze ilçesindedir. Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır (1523). Külliye cami, türbe medrese, kütüphane ve darüşşifadan meydana gelir; **Sultan Abdülaziz Sarayı:** 1873'te Sultan Abdülaziz için yaptırılmıştır. Karabet Amira Balyan tarafından yaptırılmıştır; **Saat Kulesi:** İzmit Mutasarrıfı Musa Kâzım Bey tarafından Sultan II. Abdülhamid'e hediye olarak yaptırılmıştır; **Hamamlar:** Mehmed Bey Hamamı, Yeni Hamam, Küçük Hamam, Yalı Hamamı; **Çeşmeler:** Musaoğlu Çeşmesi, Canfeda Kethüda Kadın Çeşmesi.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KOCAELİ:

Kocaeli Mondros Mütarekesi'nden sonra ilk işgale uğrayan şehirlerden biridir. Bunun yanında işgalden ilk kurtulan illerden biri de Kocaeli'dir. 20 Kasım 1918'de bölgede İngiliz işgali başladı. İşgale karşı direnişler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesinin kurulması ile başladı. Anadolu'daki Yunan toplu saldırısı sırasında şehir Yunanlılar'ın işgaline uğradı (27 Ekim 1920). Kuva-yı Milliye komutanlarından Kazım Bey (Özalp) Yunanlılar'a karşı yapılan toplu saldırıyı başlattı (26-27 Haziran 1921 gecesi) ve şehir 27 Haziran'da kurtarıldı. 4 Temmuz'da Karamürsel de kurtarıldı, ancak Yunanlılar kasabayı yakmışlardı. İzmit ve çevresinin kurtuluşu, İstanbul hükümetinin Anadolu ile bağlantısını kontrol altına almasını sağlamıştır.

İLÇELERİ:

- GEBZE
- GÖLCÜK
- KANDIRA
- KARAMÜRSEL

GEBZE: İzmit'in 51 km. batısında, Körfez'in kuzey kıyısında yer alır. Yüzölçümü 732 km²'dir. İlçeye bağlı 3 bucak ve 28 köy vardır. 1980 sayımında toplam nüfusu 115.450 idi. Bunun 58.318'i ilçe merkezinde, 57.132'si bucak ve köylerde yaşıyordu.

İzmit'ten çok İstanbul'la ilişkisi olan Gebze'nin ekonomisi sanayie ve tarıma dayanır. İstanbul'dan Gebze'ye banliyö trenleri işlemekte, karayolu çok şeritli olarak ulaşmaktadır.

Gebze hızlı bir sanayileşme ve şehirleşme içindedir. Bu yüzden nüfus da hızlı artmaktadır.

GÖLCÜK: Körfez'in güney kıyısında ve İzmit'e sadece 16 km. uzaklıktadır. Yüzölçümü 199 km²'den ibarettir. 1980 sayımında toplam nüfusu 72.988 idi. Bunun 45.950'si ilçe merkezinde, 27.038'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 24 köy vardır.

Gölcük'ün bucağı olan Değirmendere, fındık üretimi ile ünlüdür.

KANDIRA: İlin Karadeniz kıyısında yer alır. İzmit'e uzaklığı 45 km.'dir. 933 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 48.250 idi. Bunun 8161'i ilçe merkezinde, 40.089'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 2 bucak ve 68 köy vardır.

İlçe topraklarının geniş bir bölümü ormanlıktır. Ekonomisi tarıma dayanır. Buğday, arpa, yulaf, keten, darı, mısır, ve ayçiçeği çok yetişir. Hayvancılık ve ormancılık da önemlidir. İlçede modern tavuk çiftlikleri, orman işletmesi vardır.

KARAMÜRSEL: Körfezin güney yakasında yer alır. İzmit'e 34 km. uzaklıktadır. 379 km²'lik bir alanı kaplar. 1980 sayımında toplam nüfusu 41.635 idi. Bunun 15.174'ü ilçe merkezide, 26.461'i bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı 1 bucak ve 43 köy vardır.

EKONOMİSİ:

Tarım: İl ekonomisinde sanayiden sonra tarım başlıca geçim kaynağını oluşturur. Tahıllardan buğday, yulaf, mısır, arpa sanayi bitkilerinden keten, tütün ve ayçiçeği yetiştirilir. İl tarımında meyveciliğin önemli bir yeri vardır. Zeytincilik ve bağcılık gelişmiştir. Körfez ve çevresindeki düzlükler her türlü ürünün yetişmesine elverisli alanlardır. İlde 99.500 ton buğday, 18.700 ton arpa, 35.850 ton yulaf, 33.000 ton mısır, 15.400 ton şekerpancarı, 11.850 ton ayçiçeği, 23.600 ton elma ve 63.180 ton sebze üretilir. Modern tarımın uygulandığı ilde 4222 traktör vardır.

Hayvancılık: Son yıllarda küçülen çayır ve mera alanları hayvan sayısının giderek azalmasına yolaçmıştır. İlde mera hayvancılığı yaygındır. Süt ve besi sığırcılığı yapılır. Kümes hayvancılığı gelişme içindedir.

Sanayi: İmalat sanayii Kocaeli ekonomisinin en gelişmiş dalıdır. (İstanbul'dan sonra ikinci sıradadır.) İlde bulunan sanayi kuruluşlarının bazıları şunlardır: Pet-Kim, İpraş, Good-Year, Philips, Tekfen, Çelikhalat, Milangaz, Mutfakgaz, Seramik, Nişasta, Gilokoz, Süper Fosfat, Mobil... vb.

Madenler: Yeraltı zenginlikleri bakımından il pek zengin değildir. İldeki en önemli maden yatağı Gebze'de bulunan çinko-bakır-kurşun karışımıdır. Bunun dışında Gölcük ve Kandıra'da manganez, Gebze'de mermer, Kandıra'da demir, Derince'de kuvarsit bulunur.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Yörede divan, bağlama, cura ve tanbura kullanılmaktadır. Davul, def, darbuka, zil, zilli maşa, kaşık başlıca vurmalı sazlardır. İle çeşitli yörelerden gelenler kendi oyunlarını getirmiş fakat hızlı sanayileşmeye bağlı olarak bunları yaşatamamışlardır. Kimi köylerde horon, hora ve karşılamalar, kasap oyunları, zeybekler ve çerkez oyunları oynanmaktadır. Giyim-kuşam: İlin nüfus yapısındaki çeşitlilik giyim-kuşama da yansımıştır. Kırlık kesimde kadınlar renkli şalvar, desenli basma entari, üçetek, ak yazma ya da "serpme" denen geniş, uçları püsküllü başörtü giymektedir. Erkek giysilerinin başlıcaları ise dizlik, potur ya da zıvga, işlik (mintan), aba ve kalpaktır.

İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demir yolu
İl hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol
KAYNARCA
KARASU
Kocaeli
Ortaköy
Söğütlü
Sakarya
Kâzımpaşa
SAKARYA
HENDEK
Karadeniz
Sapanca gölü
AKYAZI
SAPANCA
Karapurçek
Dokurcun
doğançay
Karadağ
Pamukova
GEYVE
Sakarya
Taraklı
GÖYNÜK
OSMANELİ

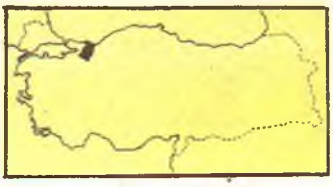

SAKARYA

OTOMATİK TELEFON KODU: 261
İL TRAFİK KODU: 54

Coğrafî konumu: 29° 57' ve 30° 53' doğu boylamları ile 40° 17' ve 41° 13' kuzey enlemleri arasında; **Yüzölçümü:** 4.817 km²; **Yeri:** Doğusunda Bolu, güneyinde Bilecik, batısında Kocaeli, kuzeyinde Karadeniz; **Nüfus:** 548.747; **Nüfus yoğunluğu:** 114; **İlçe sayısı:** 6: Merkez (Adapazarı), Akyazı, Geyve, Hendek, Karasu, Kaynarca, Sapanca; **Bucak sayısı:** 18; **Köy sayısı:** 487; **Toprakları:** % 44.3 platolar, % 33.6 dağlar, % 22.1 ovalar; **Dağları:** Samanlı Dağları (Koremali Dağı 1.543 m., Karadağ 1.467 m.. Dikmen Tepe 1.387 m.), Çam Dağı 880 m. (Fındıklı Tepe 990 m.); **Ovaları:** Akova (Adapazarı Ovası) 620 km², Pamukova 170 km². Söğütlü Ovası; **Akarsuları:** Sakarya Irmağı, Çark Suyu, Mudurnu Çayı, Dinsiz Çayı, Darıçay Deresi, Maden Deresi, Melen Deresi, Karaçay, Akçay Deresi, Yırtmaç Deresi, Değirmendere; **Gölleri:** Sapanca Gölü 42 km², Gökçeören Gölü 25 hektar, Poyrazlar Gölü 90 hektar, Küçük Akgöl 20 hektar, Büyük Akgöl 190 hektar, Acarlar Gölü 1.562 hektar; **Eğitim oranı:** %67.8, **İlkokul sayısı:** 670, **Ortaokul sayısı:** 45, **Lise sayısı:** 12, **Kütüphane sayısı:** 3, **Büyük işyeri sayısı:** 201, **Firma sayısı:** 4.666, **Ekonomi: Tarım** (Buğday, mısır, arpa, yulaf, patates, soğan, fasulye, şeker pancarı, ayçiçeği, tütün, pamuk, susam, keten meyve, sebze, fındık, sığır, koyun, kılkeçisi, manda, eşek, katır, ipekböceği, balık) **Madenler:** (Kurşun, bakır) **Üretim:** (Vagon, şeker), yem, lastik, kireç, un, yağ, sabun, kereste, nişasta, sirke, kontrplak, sandalye, çivi); **Kişi başına yıllık gelir:** 28.601 TL.,

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

DAĞLAR

Samanlı Dağları: Bolu'nun güneyinde yüksek sıralar oluşturan Köroğlu Dağları'nın batı uzantısıdır. Samanlı Dağları'nın başlıca dorukları, Sakara Ovası'nın doğu ucunda yer alan Keremali Dağı (1.543 m.), güneyde Karadağ (1.467 m.), Dikmen Tepe (1.387 m.), Oflak Dağı (257 m.)'dır. Zengin bitki örtüsüyle kaplıdır.

Çamdağı: Akçakoca ve Bolu dağlarının batıdaki uzantısıdır. Hendek ile Karadeniz arasında tepecikler şeklinde uzanır.

AKARSULAR

Akçay Deresi: Geyve'nin kuzeybatısındaki Eskiyayla'dan doğar.

Çark Suyu: Sapanca Gölü'nün doğusundan çıkar.

Değirmen Dere: Kandıra'nın doğusundaki Alabaşlar köyü yakınından doğar. Karaboğaz (Kaynarca) yöresinde Karadeniz'e dökülür.

Dinsiz Çayı: Mudurnu Çayı'nın bir koludur. Hendek ilçesi sınırından doğar.

Karaçay: Geyve'nin doğusundaki Mancarlı yöresinden doğar.

Maden Deresi: Çataltepe'den doğar.

Melen Deresi: Karasu- Akçakoca sınırından kuzeye doğru akarak Melenoğlu bölgesinde Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 30 km.'dir.

Mudurnu Çayı: Bol su taşıyan derelerimizden biri olan Mudurnu Çayı Dokurcun yöresinde il sınırına girer ve yaklaşık 65 km. sonra Sakarya Irmağı'na dökülür.

Yırtmaç Deresi: Kuştünek yöresinden doğar.

OVALAR

Akova (Adapazarı Ovası): Adapazarı'nın doğusunda yer alır. Yüzölçümü 620 hektardır. Alüvyonlu toprakla kaplı ovada önemli tarım ürünleri yetiştirilir.

Pamuk Ova: Aşağı Sakarya vadisindedir. Yüzölçümü 170 km²'dir. Alüvyonlu toprakla kaplı olan ovada verim oldukça yüksektir.

Söğütlü Ovası: Akova'nın kuzeyinde yer alır. Sakarya Irmağı'nın taşması sebebiyle sazlık ve bataklık halindedir.

GÖLLER

Sapanca Gölü: Aslında İzmit Körfezi'nin doğuya doğru bir devamı iken yığılmalar neticesinde körfezden ayrılmış bir göldür. Yüzölçümü 42 km²'dir. Doğu-batı uzunluğu 16, kuzey- güney uzunluğu 5,5 km'ye ulaşır. Suyu tatlı olan gölde alabalık, sazan ve yayın yaşar.

SAYFİYE YERLERİ:

Hasandağı: Merkeze 10 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanından günde 3.000 kişi faydalanabilir. **Akgöl:** Merkeze 12 km. uzaklıkta bir piknik yeridir. Piknik alanında avcılık da yapılabilir. **Sakarya Ağzı:** Mağaralarıyla ilgi çeken bir piknik yeridir. Piknik bölgesinde Mersin balığı avlanabilir. **Kirpiyan ve Karagöl Yaylaları:** Geyve ilçesindedir. Yeşilliği ile ünlüdür. **Kuzuluk Kaplıcaları:** Merkeze 37 km. uzaklıktadır. Suyu birçok hastalığa iyi geldiği gibi egzama ve sedef hastalığına da iyi gelir. **Taraklı İçmeleri:** Suyu özellikle deri ve mide hastalıklarına iyi gelir.

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

Tersiye Tümülüsü: Küçükesence köyundedir. M.S. I. yüzyıldan kalma olduğu tahmin edilmektedir. Orhan Gazi Camii: Orhan Gazi tarafından yaptırılmıştır. Elvan Bey İmareti: Geyve ilçesindedir. XV. yüzyıldan kalmadır. Sakarya Köprüsü: Geyve ilçesindedir. XV. yüzyıldan kalmadır. Şeyh Müslihiddin Camii: Kaynarca ilçesindedir. XIV. yüzyıldan kalmadır. Beş Köprü: Sapanca ilçesindedir. 561 yılında Bizanslılar tarafından yaptırılmıştır.

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SAKARYA:

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sakarya Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir (27 Mart 1921). Bu işgal 3 ay sürmüş ve 21 Haziran 1921'de şehir kurtarılmıştır. Yunanlılar şehri boşaltırken yakmak istemişlerse de başaramamışlardır. Şehirde Millî Mücadele döneminin en önemli olaylarından biri Anzavur Ahmed'in şehri işgal etmesidir (10 Mayıs 1920). Bölge Çerkez Ethem güçleri tarafından kurtarılmıştır (23 Mayıs 1920).

İLÇE NÜFUSLARI:

İlçeler	Toplam	Şehirler nüfusu	Köyler nüfusu	Y.ölçümü (Km²)	Nüfus yoğ.
Merkez İlçe	258.561	130.977	127.584	841	307
Akyazı	69.364	14.795	54.569	717	97
Geyve	60.986	9.126	51.860	1.390	44
Hendek	51.768	17.303	34.465	581	89
Karasu	66.852	10.157	56.695	788	85
Kaynarca	22.247	2.288	19.959	360	62
Sapanca	18.969	10.423	8.546	140	135
Toplam	548.747	195.069	353.678	4.817	144

EKONOMİSİ:

Tarım: Sakarya'daki ovalar en verimli tarım alanları arasındadır. Her çeşit tahıllar, baklagiller, sanayi bitkileri, sebze ve meyveler yetiştirilir. İlde 99.850 ton buğday, 235.000 ton mısır, 372.800 ton şekerpancarı, 7.000 ton ayçiçeği, 55.000 ton patates, 32.600 ton soğan, 62.700 ton elma, 30.950 ton fındık, 73.000 ton üzüm, 136.600 ton sebze yetiştirilir. Modern tarımın uygulandığı ilde 12.000 traktör vardır.

Hayvancılık: İl hayvancılık bakımından da zengindir. Traktörlerin kullanılması iie birçok mera tarla haline dönüştürülmüş, besi ve kültür hayvancılığı gelişmiştir. Son yıllarda koyun ve keçi sayısı azalırken, sığır sayısı artmıştır. Köyde ipekböcekçiliği de yapılır. İlde 90.580 koyun, 30.000 kılkeçisi, 100.600 öküz, 65.600 dana, 714.000 tavuk-horoz, 52.600 hindi beslenir. Ayrıca ilde 14.000 arıkovanı, 9.100 kutu ipek böceği vardır. Bu hayvanlardan yılda 62.900 ton süt, 14.000 ton et, 536.600 adet deri, 174 ton bal, 66.800 adet yumurta ve 237 ton koza elde edilir.

Sanayi: Sanayi tarım ve kereste sanayii olarak gelişmiştir. Şeker fabrikası ve vagon fabrikası sanayinin gelişmesine yolaçan ve hız veren kuruluşlardır. İlde başta gıda sanayii olmak üzere kereste, makina imalat, bakır sanayii mamülleri, mekanik sanayii tesisleri bulunmaktadır.

Madenler: Sakarya'da çok çeşitli madenler bulunmaktadır. İlin en önemli madeni olan demir Karasu ilçesinde vardır. İkinci önemli maden ise mermerdir. Merkez, Akyazı ve Sapanca ilçelerinde çıkarılır. Bunların dışında bazı yörelerde bakır, manganez, asbest, talk ve kil yatakları bulunmaktadır.

OYUNLARI, HALK MÜZİĞİ, GİYİMİ:

Sakarya'da halk müziğinde zeybek, hora hatta, Kafkas dansları biraradadır, sazlarda çeşitlilik vardır. Yörenin ünlü türküleri: Evlerine Varamadım Gazelden, Elmayı Top Top Yapalım, Halime, Allı Yazma Başında, Gelin Ağlatma, Gelin Götürme, Halka Oyunu, Meşeli vb.'dir. Yörede tezeneli sazlardan bağlama, tambura, cura, üflemeli sazlardan zurna, dilli dilsiz kavallar ve Karadeniz kemençesi görülmektedir. Yöreye çeşitli bölgelerden göçenler oyunlarını, müziklerini, kültürlerini birarada getirmişlerdir. Bu yüzden belirli bir oyun çeşidi yoktur. Çok çeşitli oyunlar oynanır. En ünlü oyunlar, horon, Kafkas, zeybek, karagözlüm vb.'dir. Giyim-kuşamı: İle özgü giyim-kuşamdan söz etmek zordur. Nüfus yapısındaki çeşitlilik yüzünden geleneksel yerel giysi yoktur. "Manav" diye adlandırılan geleneksel kadın giyimi geniş ağ şalvar, üstlük denen bluz, namaz bezi denilen uzun örtülerden oluşur. Bazı yörelerde kadın giyimindeKafkas etkisi sezilir. Erkek giyimi kruvaze yakalı, çift düğme ve yırtmaçlı ceket, dar paça pantolon, yelek ve fört-kasketten oluşur. Yine bazı yörelerde Kafkas etkisi sezilir.

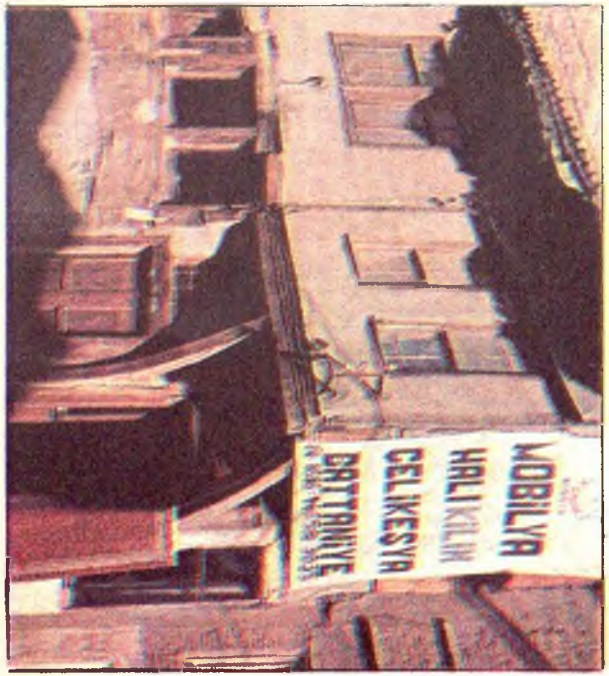
MOBİLYA
HALI KİLİM
ÇELİKKESİM
BRİTANİYE

BABAESKİ
LÜLEBURGAZ
SARAY
PEHLİVANKÖY
Ergene
Beyazköy
Ergene
ÇERKEZKÖY
UZUNKÖPRÜ
HAYRABOLU
Dambaslar
MURATLI
ÇORLU
Çorlu
Susuzmüsellim
Banarlı
Şahin
TEKİRDAĞ
Yürük
İnecik
MALKARA
Barbaros
Ballı
MARMARA
DENİZİ
Koru dağı
Ganos dağı
Mürefte
Saros körfezi
ŞARKÖY
Marmara adası
İl merkezi
İlçe merkezi
Bucak merkezi
Demiryolu
İ hududu
İlçe hududu
Kara yolu
Adi yol

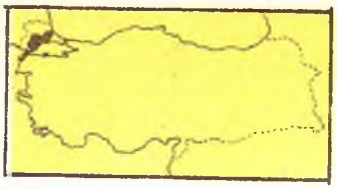

TEKİRDAĞ

OTOMATİK TELEFON KODU: 1861
İL TRAFİK KODU: 59

YÜZEY ŞEKİLLERİ:

SAYFİYE YERLERİ:

TARİHÎ VE TURİSTİK YERLERİ:

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TEKİRDAĞ:

İLÇELERİ:

Coğrafî konumu: 40° 36' ve 41° 31' kuzey enlemleri ile 26° 43' ve 28° 08' doğu boylamları arasında; **Yüzölçümü:** 6.218 km²; **Yeri:** Doğusunda İstanbul, kuzeyinde Kırklareli, batısında Edirne, güneybatısında Çanakkale, güneyi ve güneydoğusunda Marmara Denizi, kuzeydoğusunda Karadeniz vardır; **Nüfusu:** 360.742; **Nüfus yoğunluğu:** 58; **İlçe sayısı:** 7: Çerkezköy, Çorlu, Hayrabolu, Malkara, Muratlı, Saray, Şarköy; **Bucak sayısı:** 19; **Köy sayısı:** 283; **Toprakları:** % 74.2 dağlar, % 9.3 platolar, % 15.5 ovalar; **Dağları:** Tekir Dağları (Ganos Dağı 945 m., Koru Dağı, Yerlisu Tepesi 725 m., Karatepe 484 m., Yassı Tepe 352 m., Egrek Tepe 234 m.); **Ovaları:** Kınık Ovası, Kumluca Ovası, Şerefli Ovası, Değirmenaltı Ovası, Naip Ovası, Şarköy Ovası; **Akarsuları:** Ergene Irmağı, Çorlu Deresi, Havrabolu Deresi, Isıklar Deresi, Olukbaşı Deresi, Gölcük Deresi **Eğitim oranı:** %73, **İlkokul sayısı:** 333. **Ortaokul sayısı:** 36, **Lise sayısı:** 9, **Kütüphane sayısı:** 3, **Büyük işyeri sayısı:** 98; **Firma sayısı:** 1.336; **Ekonomi:** Tarım (Buğday, arpa, yulaf, mısır, çavdar, pirinç, kuşyemi, soğan, patates, fasulye, nohut, bakla, şekerpancarı, ayçiçeği, keten, kolza, üzüm, meyve, koyun, sığır, kıl keçisi, manda, et, eşek, kümes hayvanları, ipekböceği balık), **Maden** (linyit); **Üretim:** (Bitkisel yağ, rakı, şarap konserve, sabun, deterjan, margarin); **Kişi başına yıllık geliri:** 31.512 TL.;

DAĞLAR

Tekir Dağları: Kumbağ yöresinde başlar. Çanakkale topraklarında Gelibolu Yarımadası'nda son bulur. En önemli yükseltisi Ganos Dağı'dır (945 m.). Bu aynı zamanda ilin en yüksek noktasıdır. Bu dağ silsilesinin diğer yükseltisi Koru Dağı (Yerlisu tepesi 725 m.)'dır. Büyük bölümü Kırklareli toprakları içinde yer alan Istırancalar'ın Karatepe (484 m.) Yassıtepe (352 m.) ve Eğrektepe (234 m.)'leri de Tekirdağ sınırları içinde kalır.

AKARSULAR

Çorlu Deresi: Çerkezköy'ün doğusunda Istıranca Dağları'ndan doğar. Paşa Deresi, Marmaracık ve Kütüklü derelerini de alarak Muratlı ilçesinin kuzeyinde Ergene Irmağı'na katılır.

Ergene Irmağı: Istıranca Dağları'nın doğusunda Karatepe'den doğar.

Gölcük Deresi: Işıklar Dağı'ndan doğar.

Hayrabolu Deresi: Ergene Irmağı'nın önemli kollarından biridir.

Kumbağ: Merkeze 15 km. uzaklıkta doğal bir plajdır. **Kastro (Çamlıköy):** Karadeniz kıyısındadır. Merkeze 10 km. uzaklıkta bir doğal plajdır. **Dereağzı Plajı:** Merkeze 3 km. uzaklıkta doğal bir plajdır. Bölge kamp kurmaya elverişlidir. **Topağaç Plajı:** Merkeze 6 km. uzaklıkta, Tekirdağlılar'ın en çok gittikleri plajdır. **Avşar İçmesi:** Barbaros bucağındadır. Suyu romatizmaya iyi gelir. **Yarapsun Çamuru:** Merkeze 7 km. uzaklıktadır. Camur romatizma ve deri hastalıklarına iyi gelir.

Rüstem Paşa Camii ve Bedesteni: Kanunî Sultan Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır (1553). **Hasan Efendi Camii:** 1590 yılında yapılmıştır. **Eski Camii:** Tekirdağlı Ahmed Ağa tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir (1830). **Orta Camii:** Yapım tarihi ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. **Sultan Süleyman Camii:** 1521'de yaptırılmıştır. **Ayaz Paşa Camii:** Saray ilçesindeki bu camiyi, sadrazam Ayaz Paşa yaptırmıştır (1539). **Rakoczi Çeşmesi:** Ünlü Macar mültecisi Rakoczi tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. **Namık Kemal Anıtı:** Merkez hükûmet konağının karşısına 1942 yılında yapılmıştır.

Tekirdağ; I. Dünya Savaşı sonunda Yunanlılar tarafından işgal edildi (20 Temmuz 1920). Bölgede işgalden önce kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi yurdun işgaline karşı hazırlıklara başlamıştı. Ancak bölgenin işgalden kurtuluşu Büyük Taarruz'da Yunanlılar'ın yenilmesi sonucu gerçekleşti. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkesi ile Yunanlılar Doğu Trakya'yı boşaltmayı kabul ettiler. Böylece 30 Ekim'de Saray ve Çerkezköy, 1 Kasım'da Çorlu, 2 Kasım'da Muratlı, 13 Kasım'da Tekirdağ, 14 Kasım'da Malkara ve Hayrabolu, 17 Kasım'da Şarköy Türk yönetimine geçmişlerdir.

ÇERKEZKÖY: Tekirdağ'ın 61 km. kuzeydoğusundadır. 296 km²'lik bir alanı kaplar.

Çerkezköy, organize bir sanayi bölgesidir. Nitelikli karayolu ve demir-

- ÇERKEZKÖY
- ÇORLU
- HAYRABOLU
- MALKARA
- MURATLI
- SARAY
- ŞARKÖY

yolu güzergâhında olması, sanayi kuruluşları için arsa sıkıntısı çeken İstanbul'a yakın bulunması, hızla gelişmesine yol açmıştır.

ÇORLU: Merkez ilçenin 38 km. doğusundadır. 1132 km²'lik bir alanı kaplar. Çorlu'nun ekonomisi tarıma, sanayie ve turizme dayanır.

Uluslararası E-5 karayolunun ve Haydarpaşa-Edirne demiryolunun üzerinde bulunan Çorlu, ekonomik, sosyal ve kültür açısından ilin en gelişmiş ilçesidir.

HAYRABOLU: İl merkezinin 51 km. kuzeybatısındadır. 1035 km²'lik bir alanı kaplar. 2 bucağı, 46 köyü vardır. 1980 sayımına göre, toplam nüfusu 45.045 olup, bunun 13.938'i ilçe merkezinde, 31.107'si bucak ve köylerde yaşar. Ekonomisi tarıma dayanır.

MALKARA: Tekirdağ'ın 23 km. batısındadır. 1224 km²'lik bir alanı kaplar. 3 bucağı ve 70 köyü vardır. 1980'de nüfusu 58.829 idi. Bunun 15.425'i ilçe merkezinde, 43.404'ü bucak ve köylerde yaşıyordu.

Tekirdağ'dan Yunanistan'a ulaşan karayolunun 1 km. kuzeyinde bulunur. Ekonomisi tarıma dayanır.

MURATLI: Tekirdağ'ın 23 km. kuzeyinde, demiryolu güzergâhındadır. Bucağı olmayan Muratlı'ya 16 köy bağlıdır. 1980 sayımında nüfusu 19.245 idi. Bunun 8819'u merkezde, 10.426'sı köylerde yaşıyordu. Yüzölçümü 407 km²'dir.

Nüfus bakımından ilin en küçük ilçesi olan Muratlı'nın ekonomisi tarıma dayanır.

SARAY: Tekirdağ'ın 81 km. kuzeydoğusunda, ormanlık bir yörede yer alır. Karadeniz'de 2.5 km.'den ibaret bir kıyısı ve bu kıyıda güzel mesire yerleri vardır. 1980 sayımında nüfusu 27.206 idi. Bunun 10.101'i ilçe merkezinde, 17.105'i bucak ve köylerde yaşıyordu. 1 bucağı ve 21 köyü vardır. Ekonomisi tarıma ve ormancılığa dayanır. Yüzölçümü 610 km²'dir.

ŞARKÖY: Tekirdağ'ın 83 km. güneybatısında yeralan şirin bir kıyı şehridir. 418 km²'lik bir alanı kaplar.

1980 sayımında toplam nüfusu 23.269 idi. Bunun 6900'ü ilçe merkezinde, 16.369'u bucak ve köylerde yaşıyordu. İlçeye bağlı Mürefte ve Hoşköy bucakları ile 26 köyü vardır.

Ekonomisi tarıma dayalıdır. Üzüm bağları, şarapları, plajları ve balığı meşhurdur. Turizm hızla gelişmektedir.

EKONOMİSİ:

Tarım: Verimli topraklara sahip olan ilçede her çeşit tarım ürünü bol miktarda yetiştirilir. Üretim miktarları bakımından tahıllar önde gelir. Başta üzüm, kavun, karpuz olmak üzere meyve ve sebze ekimi de gelişmiştir. En çok üretilen tahıllar, buğday, arpa, yulaf ve mısırdır. Şekerpancarı, kolza ve soğan da yetiştirilir. Tekirdağ bağları ve bostonları ile de ünlüdür. İlde 662.500 ton buğday, 22.280 ton arpa, 136.360 ton şekerpancarı, 142.530 ton ayçiçeği, 42.000 ton soğan, 9.770 ton patates, 69.220 ton meyve, 145.860 ton sebze yetiştirilir. Modern tarımın uygulandığı ilde 14.320 traktör vardır.

Hayvancılık: Tekirdağ'da hayvancılık da gelişmiştir. İl topraklarının önemli bir bölümü çayır ve meralarla kaplı olduğundan hayvancılık yaygın bir şekilde yapılmaktadır. En çok koyun, kılkeçisi beslenir. İlde 284.000 koyun, 80.500 kılkeçisi, 46.600 inek, 26.500 dana, 5.800 eşek, 472.500 tavuk-horoz, 49.230 hindi beslenir. Ayrıca ilde 29.820 arı kovanı, 200 kutu ipek böceği vardır. Bu hayvanlardan yılda 26.980 ton süt, 3.300 ton et, 112.890 adet deri, 550 ton bal, 48.600 ton yumurta, 6 ton koza elde edilir.

Madenler: Tekirdağ yeraltı kaynakları bakımından oldukça zengindir. İlde en çok linyit yatakları vardır. Malkara ve Saray ilçelerinden çıkartılır. Şarköy'de asbest ve demir yatakları ile az miktarda petrol rezervlerine rastlanmıştır. 1925'den bu yana 9 kuyu açılmış, hemen hemen tümünde bir miktar petrol bulunmuştur. Bütün bunların dışında Saray'a bağlı Safaalan köyünde 18.000 toplam rezervli manganez yatakları vardır.

Sanayi: Tekirdağ'da sanayi özellikle 1970'den sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Önceleri sadece tarıma dayanan sanayi il, "kalkınmada öncelikli kentler" kapsamına alındıktan sonra hızla gelişmiştir. Büyük yatırımlar yapılarak fabrikalar açılmış, şirketler kurulmuştur. İlde, ilçelere dağılmış olarak birçok un, yağ ve tuğla-kiremit fabrikaları vardır. Metal eşya ve makina imalat sanayii çok gelişmiştir. Dokuma ve orman ürünleri-mobilya sanayiinde de birçok irili ufaklı fabrika ve atölyeler bulunmaktadır.

İLLER VE ALANLAR

ADI	ALAN Km²
Adana	18.487
Adıyaman	7.871
A.Karahisar	14.808
Ağrı	11.488
Amasya	5.730
Ankara	31.692
Antalya	22.260
Artvin	8.210
Aydın	8.319
Balıkesir	15.119
Bilecik	4.527
Bingöl	8.911
Bitlis	8.551
Bolu	11.200
Burdur	7.461
Bursa	11.466
Çanakkale	10.347
Çankırı	9.138
Çorum	13.271
Denizli	12.369
Diyarbakır	15.400
Edirne	6.275
Elazığ	9.951
Erzincan	12.165
Erzurum	26.582
Eskişehir	13.781
Gaziantep	8.234
Giresun	7.644
Gümüşhane	11.154
Hakkari	9.885
Hatay	5.859
Isparta	9.262
İçel	16.187
İstanbul	5.773
İzmir	12.762
Kars	19.407
Kastamonu	13.699
Kayseri	17.140
Kırklareli	6.550
Kırşehir	6.665
Kocaeli	3.698
Konya	50.857
Kütahya	12.033
Malatya	12.308
Manisa	13.785
K.Maraş	15.563
Mardin	12.879
Muğla	13.247
Muş	8.713
Nevşehir	5.660
Niğde	15.251
Ordu	6.563
Rize	4.328
Sakarya	5.015
Samsun	10.296
Siirt	12.462
Sinop	6.109
Sivas	29.515
Tekirdağ	6.469
Tokat	10.470
Trabzon	4.938
Tunceli	8.676
Şanlıurfa	19.615
Uşak	5.580
Van	21.823
Yozgat	14.037
Zonguldak	9.038

TÜRKİYE

(Genel Bilgiler)

YERİ

Türkiye Kuzey Yarım Küresi'nde Asya, Avrupa, Afrika karalar topluluğunun ortasına yakın bir yerdedir. Eski Dünya adı verilen Asya'yı çevreleyen denizlerden Atlas Okyanusu'nun bir kolu bu karalar arasına sokularak Türkiye'nin üç yanını, Akdeniz, Ege ve Karadeniz adlarıyla anılan denizlerle kuşatmış bulunmaktadır.

Türkiye Kuzey Yarım Küresi'nde, Ekvator ile kutup arasında ortaya yakın bir yerde 36'-42' kuzey enlemleri ile 26'-45' doğu boylamları arasında yer alır. Bir diktörtgen görünümünde olan ülkenin genişliği güneyde Anamur Burnu ile kuzeyde Kerempe Burnu arasında 550 km., uzunluğu ise 1.600 km'ye yaklaşır.

Türkiye sınırları içinde bulunan iki deniz boğazı (İstanbul Boğazı: En dar yeri 760 m., en geniş yeri: 3.500 m; Çanakkale Boğazı: En dar yeri 1.375 m., en geniş yeri: 8.275 m.) ülkeyi köprülerle birleştirebilecek durumdadır.

YÜZÖLÇÜMÜ

Türkiye'nin izdüşüm alanı 779.452 km²'dir. Bunun 755.688 km²'si Anadolu'da, 23.764 km²'si Trakya'dadır. Gerçek alan 9.243 km²'lik göllerle birlikte, 814.578 km².'dir.

SINIRLARI

Türkiye Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan topraklar üzerinde kurulmuştur. Türkiye'nin 24 Temmuz 1923'te Lozan Barışı ile çizilen ilk sınırları, daha sonra kesin şeklini almıştır.

Türkiye'nin kara sınırlarının uzunluğu 2.753 km., deniz sınırlarının uzunluğu 6.000 km.'dir. Kuzeydoğudaki Türk-Sovyet sınırı 610 km.'dir. Bu sınır Moskova ve Kars antlaşmaları ile çizilmiştir. Doğu komşumuz İran ile aramızdaki sınır 454 km.'dir. Bu sınır XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde çizilen sınırın aynıdır. Güneydoğudaki 331 km.'lik Türk-Irak sınırı, 1926 yılında o dönemde Irak'ta yönetime hakim olan İngiltere ile yapılan Ankara Antlaşması uyarınca çizilmiştir. Güneydeki Türkiye- Suriye sınırı ilk önce Suriye'yi elinde bulunduran Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması ile çizilmiş, sonradan bazı değişiklikler yapılmıştır. Hatay'ın Türk topraklarına katılmasıyla son şeklini alan Türkiye-Suriye sınırının uzunluğu 877 km.'dir. Türkiye'nin batı komşusu Yunanistan'la olan sınırı Lozan Barışı ile kesin şeklini almıştır. Uzunluğu 212 km.'dir. Bulgaristan'la olan sınırın uzunluğu da 269 km.'dir.

YÜZEY ŞEKİLLERİ

Alp-Himalaya dağ silsilesi üzerinde bulunan Türkiye'nin coğrafi oluşumu, I. Zaman sonlarından başlayarak, IV. Zaman'da tamamlanmıştır.

ÖNEMLİ DAĞLAR
YÜKSEKLİK
3000 m

DAĞ	YÜKSEKLİK (M.)
KARADENİZ BÖLGESİ	
Doğu Karadeniz kıyı bölümü—	
Dilek Dağları	
Şavval tp.	3.371
Muhlisil kayalığı	3.406
Kaçkar tp.	3.589
Bulut dğ.	3.562
Kaçkar dğ.	3.932
Vacakar	3.458
Üçdoruk tp.	3.709
Kuşdili tp.	3.433
Hunut dğ.	3.580
Güngörmez dğ.	3.523
Şeytan dğ.	3.096
Haldizen Dağları	
Kırklar dğ.	3.552
Haldizen dğ.	3.193
Kemer dğ.	3.204
Zigana Dağları	
Çakırgöl dğ.	3.082
Giresun Dağları	
Kırklar tp.	3.038
Kılıçlar dğ.	3.039
Doğu Karadeniz iç bölümü—	
Yalnızçam Dağları	
Çiçek dğ.	3.194
Devedağı tp.	3.202
Oltu Dağları	
Akdağ	3.047
Mescit-Kop Dağları	
Mescit dğ.	3.239
Kızıl-Köse Dağları	
Kızıl dğ.	3.025
İÇ ANADOLU BÖLGESİ	
Melendiz-Hasan dğ.	
Büyük Hasan dğ.	3.268
Küçük Hasan dğ.	3.069
Erciyeş Dağları	
Erciyeş dğ.	3.917
Küçük Erciyeş	3.703
AKDENİZ BÖLGESİ	
Teke Yöresi Dğ.	
Akdağ	3.014

Coğrafî özellikler bakımından ortalama yüksekliği 1.130 metreye ulaşan yüksek bir ülkedir. Sıra dağlar ülkenin kuzey ve güney kenarları boyunca, doğu-batı doğrultusunda, geniş bir daire yayları çizerek uzanır. Orta kısımlarında yayla ve ovalardan oluşan geniş yüksek düzlükler yer alır. Bu düzlükler kuzey ve güney sıradağlarını birbirinden ayırır. Kuzey ve güneyde uzanan bu sıradağlar doğuda birbirine karışarak sıkışır ve bu nedenle ülkenin doğu bölgesi daha yüksek ve dağlık bir hal alır. Batıda dağlar sıkışırsa da yükseklikleri fazla değildir ve kolay aşılır. Ülkenin batı kısımlarında denize dik olarak uzanan dağ sıraları arasında ovalar yer alır. Ayrıca büyük ırmak ağızlarında ovalar bulunur (Adana Ovası, Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları).

Yüzey Şekillerinin Bölgesel Dağılışı: Türkiye yüzey şekilleri bakımından Kuzey, Güney, Doğu, Batı ve İç Anadolu olarak birbirinden oldukça farklı karakteristik özellikler taşıyan beş bölgeye ayrılır.

Kuzey Anadolu: Bu bölgede dağlar, batıda Marmara Bölgesi'nde başlayıp, doğuda Güney Kafkasya'ya doğru gittikçe yükselerek, Karadeniz kıyılarına paralel birkaç sıra halinde uzanırlar. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları bölgenin geniş ovalarını oluşturur. Ovaların hemen gerisinde bulunan kıyı dağlarının yüksekliği Rize Dağları'nda 3.500 metreyi aşar ve Kaçkar Tepesi'nde 3.937 metreyi bulur. Bu bölgede Trabzon ve Gümüşhane arasındaki Zigana Geçidi (2.025 m.) ve Bayburt Aşkale arasındaki Kop Dağı Geçidi (2.390 m.) kıyı bölgesi ile İç Anadolu arasında başlıca ulaşım yolunu oluştururlar.

Kıyı dağlarının gerisinde Kuzey Anadolu Dağları'nın iç sıraları uzanır ve bunlar da doğuya doğru gittikçe yükselerek Mescit Dağı'nda 3.250 metreye ulaşır. Bu iki dağ sırasını Çoruh Irmağı ile Kelkit Çayı vadi olukları ile birbirinden ayırır. Batı yönünde iyice alçalan iç sıradağları Kızılırmak Vadisi'nden sonra tekrar yükselmeye başlar. Ve Ilgaz Dağı'nda yükseklik 2.550 metreye ulaşır. Ilgaz ve Köroğlu dağlarının yer aldığı bu bölgede de Gökırmak vadi oluğu, iç sıra dağlarını kıyı dağlarından ayırır.

Güney Anadolu: Bu bölgenin de dağlık bir görünümü vardır. Genellikle Akdeniz kıyılarına paralel olarak uzanan Toros Dağları bazı kısımlarda sıkışarak değişik bir görünüm alır. Kıyı bölgesinde Amanos Dağları ile başlayıp Van Gölü'nün güneyine kadar uzanan Batı Toroslar, Antalya Körfezi'nin kuzeyinde göller yöresinde sıkışarak oldukça yüksek sıra dağlar oluşturur. Beydağları (3.036 m.), Elmalı Dağları (3.025 m.) ve Antalya Körfezi'nin doğusundaki Geyik Dağı (2.900 m.) bunların başlıcalarıdır. Biraz daha içerideki sıra Sultan Dağları'nı meydana getirir. Bu iç kısımlarda ayrıca Beyşehir ve Eğridir gibi göller ile Isparta Ovası gibi çukur alanlar yer alır.

İçel yöresinin ortalarında yüksek bir yayla (Taşeli Yaylası) görünümünde olan Orta Toroslar kuzeydoğuya gidildikçe yükselerek Aladağ'da 3.734 metreyi ve Bolkar Dağı'nın Medetsiz Tepesi'nde de 3.585 metreyi bulur. Bu bölgedeki Gülek Boğazı (1.050 m.) İç Anadolu'yu Adana Ovası'na ve Akdeniz kıyılarına bağlar. Bu yörenin en önemli nehirleri olan Seyhan ve Ceyhan ırmakları arasında yükseklikleri 3.000 metre dolayında olan ve doğuya uzanan Tahtalı ve Binboğa sıradağları uzanır. Tamamen dağlık olan bölgenin doğu kesimini Hakkari Dağları kaplar ve Cilo Dağı'nda Reşko Tepesi'nin yüksekliği 4.168 metreye ulaşır.

Toros Dağları'nın eteklerinde ve kolları arasında birçok önemli düzlük de yer alır. Batı Toroslar'ın iki kanadı arasındaki Antalya, Orta Toroslar'la Amanos Dağları arasındaki Adana ve Amanos Dağları'nın doğusundaki Amik Ovaları ile Güneydoğu Anadolu Yaylası bunların başlıcalarıdır. Güneydoğu Toroslar'daki tek dağ sönmüş bir volkan olan 1.900 metre yüksekliğindeki Karacadağ'dır.

Doğu Anadolu: Kuzey Anadolu Dağları ile Güneydoğu Toroslar'ın çevrelediği Doğu Anadolu Türkiye'nin en yüksek bölgesidir. Ortalama yüksekliği 1.500-2.000 metre arasında değişen Doğu Anadolu, sınır üzerinde yükselen dağlarla İran'dan ayrılır ve batıya doğru yavaş yavaş alçalarak İç Anadolu'ya bağlanır. Yüksek yaylalar, ovalar, tek ve sıra dağlarla kaplı olan bu bölgenin yüzey şekilleri çok çeşitlidir.

Karasu-Aras dağ sırasını meydana getiren ve yüksekliği 3.500 metreyi bulan Munzur Dağları Erzincan'ın güneyinden başlayıp, Erzurum'un Palandöken Dağları ile Aras Vadisi'ni takip eder ve buradan Ağrı Dağı'na ulaşır. Sönmüş bir volkan olan Ağrı Dağı 5.134 metre ile Türkiye'nin en yüksek tepesidir. Ağrı'nın yanında 3.925 metre yüksekliğinde Küçük Ağrı Dağı yükselir.

Karasu-Aras dağ sırasının kuzeyinde, ortalama yüksekliği 1.800-2.000 metre olan ve genellikle lavlarla kaplı bulunan Erzurum-Kars Yaylası uzanır. Bu yaylada, Erzurum, Pasinler ve Iğdır ovaları yer alır. Dumlu, Allahüekber, Keşiş Dağları gibi, yükseklikleri 3.000

Bey Dağları	
Akdağ	3069
Orta Toroslar	
Bolkar Dağları	
Gâvur dğ.	3.337
Bozoğlan dğ.	3.134
Kırkpınar dğ.	3.001
Karayelek dğ.	3.069
Meydan dğ.	3.132
Aydos dğ.	3.480
Medetsiz tp.	3.524
Orta dğ.	3.036
Hacıhalil dğ.	3.107
Ala Dağları	
Torasan dğ.	3.374
Karanfil dğ.	3.059
Aladağ	3.333
Demirkazık tp.	3.756
Lorut dğ.	3.588
Alaylı Dağları	
Beydağ	3075
Engizek Dağları	
Berit dğ.	3.027

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Doğu Toroslar	
Nurhak Dağları	
Nuruhak dğ.	3.081
Killi tp.	3.038
Bitlis Dağları	
İhtiyar Şahap dğ.	3.634
Müküs dğ.	3.414
Alacabük dğ.	3.076
Kepçe dğ.	3.537
Gözeli dğ.	3.103
Hasobeşir tp.	3.503
Çadır dğ.	3.537
Karlı tp.	3.453
Hakkâri Dağları	
Yel tp.	3.162
Tanintanin dğ.	3.055
Musa dğ.	3.232
Karaca dğ.	3.275
Altın dğ.	3.358
Başak dğ.	3.355
Buzul dğ.	4.116
Kandil dğ.	3.468
Sümbül dğ.	3.607
Mor dğ.	3.807
Yalın dğ.	3.168
Koçkıran dğ.	3.326
Uludoruk	4.135
Karadağ	3.460
Karadağ	3.752
Mere dğ.	3.421
Karadağ	3.197
İspiriz dğ.	3.668
Yiğit dğ.	3.468
Güllüce tp.	3.229
Merkez dğ.	3.240

metreyi aşan dağlara da bu yaylada rastlanır.

Karasu-Aras dağ sırasının güneyinde Van Havzası ile Murat yöresi bulunur. Van Gölü Havzası doğuda İran sınırı boyunca uzanan dağlar, güneyde Hakkari Dağları, kuzeyde de sönmüş bir volkan olan Tendürek (3.542 m.) ve Süphan (4.434 m.) ile sınırlanır. Üzerinde geniş bir krateri ay biçiminde bir göl ve küçük volkan konileri bulunan Nemrut Dağı da bu bölgede yer alır. Havzaya adını veren Van Gölü Türkiye'nin en büyük gölüdür. (3.738 km²) ve su seviyesi 1.600 metrenin üzerindedir.

Karasu-Aras dağ sırasıyla Güneydoğu Toroslar arasında Murat yöresi yer alır. Fırat'ın bir kolu olan Murat Irmağı boyunca Malazgirt, Muş, Çapakçur, Uluova ve Malatya ovaları bulunur. Yöredeki dağların en önemlisi yüksekliği 3.250 metreye varan Bingöl Dağı'dır.

İç Anadolu: Bölgeler arasında daha az dağlık olan bu bölge, Kuzey Anadolu Dağları ile Toroslar arasında yer alır. Türkiye'nin en geniş ovalarının bulunduğu bu bölgenin ortalama yüksekliği 1.000 metredir ve doğu bölgeleri 1.200 metreyi bulur. Bölgenin kuzeyini çevreleyen dağlar (Köse Dağı, Yıldızdağı) Kuzey Anadolu Dağları'na, güneydekiler de (Tahtalı Dağı, Tecer ve Hınzır dizisi) Toros Dağları'na paralel olarak uzanırlar. Arada kalan dağlar ise (Çamlıbel, Akdağ gibi) Kızılırmak'ın Anadolu ortasında çizdiği büyük büklüm içine doğru ilerlerler ve bu yönde alçalarak yaylalara karışırlar. Buradaki Bozok Yaylası dağlar arasındaki en geniş düzlüktür.

İç Anadolu'nun Kızılırmak batısında kalan kısmı birbirinden farklı iki bölüme ayrılır. Güneydeki Konya bölümü yüksek yaylalarla birbirinden ayrılmış ovalardan oluşur. Bu ovaların çukur yerlerinde yazın kuruyan sığ göller ve bataklıklar yer alır. Konya-Ereğli Ovası, Tuz Gölü çukuru ve Akşehir Gölü'nün bulunduğu bu kısmın yüksekliği 1.000 metreyi bulmaz. Yukarı Sakarya bölümünün görünüşü ise daha dağlıktır. Ankara dolaylarındaki Elmadağ (1.855 m.) Sivrihisar dağlık kitlesi ve Sündiken Dağları bölgenin başlıca yükseklikleridir.

İç Anadolu düzlüklerinin güneydoğu kenarı boyunca birçok eski volkana da rastlanır. Kayseri'nin güneyindeki Erciyes Dağı (3.916 m.) bunların en önemlisidir.

Batı Anadolu: Bu bölgenin genellikle denize dik inen dağları arasında doğu-batı doğrultusunda oluk biçiminde ovalar yer alır. Küçük Menderes, Gediz, Büyük Menderes ve Bakırçay ırmaklarının geçtiği bölgelerde aynı isimleri taşıyan ovalar bulunur. Emirdağı (2.214 m.) Türkmen Dağı, Domaniç Dağı, Uludağ (2.543 m.) ikinci bir sıra oluşturan Sandıklı Dağları, Murat Dağı (2.312 m.) Aydın Dağı bölgenin en önemli yükseklikleridir. Kozak, Yunt ve Bozdağlar, Ege'deki büyük ovalar arasına girmiş dağlardır.

Batı Anadolu'nun kuzeyi ile Marmara Denizi çevresi Marmara bölgesini meydana getirirler. Yer şekli bakımından bu bölgenin Ege'den farklı bir görünümü vardır ve buradaki ovalar da doğu-batı doğrultusunda olmakla beraber oluk şeklinde değildir. Adapazarı, Pamukova ve İnegöl Ovaları bölgenin önemli düzlükleridir. Sapanca, İznik, Apolyont ve Manyas gölleri de en büyük çukurlardır. Kuzey kesiminde Kocaeli ve Çatalca yarımadaları oldukça tepeliktir. Samanlı Dağları (1.600 m.), Mudanya Tepeleri, Uludağ ve Kazdağı (1.767 m.) bu kesimin başlıca dağlarını oluşturur.

Batı Anadolu'nun Avrupa kıtasındaki kısmı olan Trakya'nın ortası çukur, kenarları yüksektir. Bölgenin kuzeydoğusunda Karadeniz kıyıları boyunca Yıldız Dağları (Istıranca) yükselir. Bu kesimde Maya Dağı (1.030 m.) ile daha güneydeki Tekirdağ (945 m.) ve Koruдağ en önemli yükseklikleridir. Bu yükseklikler arasında bulunan ve Ergene Çayı tarafından sulanan çukur alan Ergene havzasını oluşturur.

AKARSULARI

Türkiye'nin akarsuları genellikle ülkenin etrafını çevreleyen denizlere dökülür. Bir kısmı da Türkiye sınırlarından çıktıktan sonra başka denizlere ulaşır. Doğu Anadolu'nun başlıca akarsularından Fırat ve Dicle nehirleri Basra Körfezi'ne, Basra yakınlarında birleşerek Şattülarap adıyla dökülür. Bölgenin diğer önemli suları, Aras, Kura (Gür), Murat ve Çoruh'tur, Orta Anadolu'nun Yeşilırmak, Kızılırmak, ve Sakarya ırmakları Karadeniz'e dökülür. Horşit, Melet, Bartın ve Filyos gibi daha ufak akarsular da Karadeniz'e dökülürler. Batıda Susurluk, Biga ve Gönen çayları Marmara Denizi'de dökülürler. Gediz, Küçük ve Büyük Menderes ve Trakya'daki Meriç ırmakları Ege'ye inerler. Akdeniz'e dökülen ırmakların başlıcaları da Seyhan, Ceyhan, Göksu'dur. Bunların yanısıra Dalaman ve Eşen çayları da aynı denize dökülürler.

Dağlıca Dağları

Dağlıca dğ.	3.353
Özpınar dğ.	3.364
Samdi dğ.	3.794
Gevarruki dğ.	3.360

Kemaliye çevresi

Munzur dğ.	3.147

Bingöl Dağları

Kale tp.	3.194
Bingöl dğ.	3.111

Munzur Dağları

Katır tp.	3.129
Koşan dğ.	3.078
Bağırpaşa dğ.	3.293
Koçgölbaşı tp.	3.239
Ferandah dğ.	3.059
Bakır dğ.	3.106
Eğripınar dğ.	3.111
Fekrik dğ.	3.262
Ziyaret tp.	3.071

Esence Dağları

Çiçekli dğ.	3.122
Soğanlı dğ.	3.065
Esence tp.	3.549
Urla Gediği	3.515
Karakaya dğ.	3.115

Erzurum çevresi

Dumlu dğ.	3.169
Kuş dğ.	3.186

Erzurum-Kars Yaylası

Yesirçöl dğ.	3.066
Kargapazarı dğ.	3.048
Kandil dğ.	3.103
Allahüekber dğ.	3.120

Kars Yaylası

Kısır dğ.	3.197
Aladağ	3.138
Kabak dğ.	3.054
Bakır dğ.	3.026

Karçal Dağları

Karçal dğ.	3.415

Şavşat Dağları

Göze dğ.	3.167

Karasu-Aras Dağları

Palandöken dğ.	3.176
Kalaylı dğ.	3.167
Paşapınar dğ.	3.057

Aras-Murat arası

Büyük Ağrı dğ.	5.134
Küçük Ağrı dğ.	3.896
Büyükköse dğ.	3.432
Aşağıdağ	3.274
Perli dğ.	3.231
Karakuş tp.	3.103
Çakmak dğ.	3.063

Van Gölü doğusu

Erk dğ.	3.204
Başet tp.	3.684
Çat dğ.	3.146
Yumru dğ.	3.354
Pirraşit dğ.	3.109

GÖLLERİ

Doğu bölgesindeki Van Gölü, 3.738 km²'lik yüzeyi ile Türkiye'nin en büyük gölüdür. Van Gölü'nün doğusunda Erçek ve Kars'ın kuzeyinde de Çıldır gölleri vardır. Güneydoğu Toros bölgesinde Gölcük (Hazar Gölü), daha güneyde, Hatay ili içinde de Amik gölü bulunmaktadır. Amik Gölü DSİ tarafından kurutulmuştur. İç Anadolu'daki Koçhisar Gölü 164 km²'lik yüzeyi ile Türkiye'nin ikinci büyük gölü durumundadır. Bu bölgedeki irili ufaklı birçok gölün en önemlisi Akşehir Gölü'dür. Bunların güneyinde ve Toroslar'ın iç kısımlarında Beyşehir, Eğridir ve Burdur gölleri yer alır. Sapanca, İznik, Apolyont ve Manyas Marmara Bölgesi'nin önemli gölleridir.

Son yirmi yıl içinde girişilen baraj yapımı ile oldukça büyük baraj gölleri de doğmaya başlamıştır. Bunlar arasında Hirfanlı, Sarıyar ve Demirköprü başlıca baraj gölleridir.

DENİZLERİ VE KIYILARI

Türkiye'nin kuzey kıyıları Karadeniz, güney kıyıları da Akdeniz tarafından çevrelenmiştir. Bu iki denizi birbirine bağlayan Marmara, topraklarının içine girmiş olduğundan, kapalı bir deniz gibidir. İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Karadeniz ve Ege'ye açılır. Karadeniz'de kıyı dağları denize paralel olarak uzandığından kıyılar fazla girintili ve çıkıntılı değildir. Bu kesimde kıyı uzunluğu 1.600 km., tuzluluk derecesi de binde 17-18'dir.

Uzunluğu 1.500 km. dolayında olan Akdeniz kıyılarında da dağlar denize paralel olarak uzanır. Bu bakımdan Karadeniz kıyılarına benzer. Suyun tuzluluk derecesi ise Karadeniz'dekinin iki katı olup binde 39'u bulur. Akdeniz'in bir uzantısı olan Ege Denizi'nin kıyıları dağların denize dik olarak inmesi nedeniyle, çok girintili ve çıkıntılıdır. Bu bölgede ayrıca irili ufaklı birçok ada da yer almıştır. Kıyıların uzunluğu 2.800 km.'nin üzerindedir.

Bütünüyle ulusal sınırlar içinde kalan Marmara Denizi'nin yüzölçümü 11.000 km²'dir. İstanbul Boğazı'yla Karadeniz'e ve Çanakkale Boğazı ile Ege Denizi'ne bağlanan Marmara Denizi'nin kıyı uzunluğu 1.200 km. kadardır. Adaların toplam kıyı uzunlukları da 1.000 km.'nin üstündedir.

İKLİMİ

Türkiye ılıman iklimlerin etkili olduğu bir kuşakta bulunmakla beraber, yüzey şekillerinin çeşitliliği ve özellikle kıyı dağlarının denize paralel oluşu nedeniyle, bölgeler arasında büyük iklim farklılıkları gösterir. Uç yönü denizle çevrili olan ülkenin kıyı bölgelerinde ılımlı deniz iklimi, dağların çevrelediği iç kısımlarda ise kara iklimi etkindir.

Akdeniz ikliminin etkisinde bulunan güney kısımlarında yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Ege Bölgesi'nin tamamıyla Marmara Bölgesi'nin güneyinde Akdeniz iklimi kendini belli eder. Marmara Bölgesi'nin kuzeyinde sıcaklık düşmeye başlar. Karadeniz Bölgesi'nde daha ılımlı ve yağışlı bir deniz iklimine rastlanır. Step ikliminin etkin olduğu Orta Anadolu'da yazlar sıcak ve az yağışlı kışlar da soğuk ve karlı geçer. Doğu Anadolu'da yazlar serin, kışlar çok soğuk ve karlıdır. Buna karşılık Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yazların sıcak ve kurak geçmesi nedeniyle kış fazla soğuk olmaz. Bölgelere göre sıcaklık, ortalama nem ve yağış oranı şöyledir:

BÖLGELER	Ortalama sıcaklık	En yük. sıcaklık	En düş. sıcaklık	Ortalama nem	Yağış miktarı
Akdeniz Böl	17.1	45.1	—25.4	69	776.8
Doğu Anadolu Böl.	9.3	42.0	—43.2	60	559.9
Ege Böl	15.2	44.6	—28.1	69	646.8
Güneydoğu Ana.Böl.	16.3	47.6	—24.2	52	575.7
İç Anadolu Böl.	10.9	41.8	—34.4	62	381.7
Karadeniz Böl.	12.6	43.0	—34.0	72	781.0
Marmara Böl.	13.8	43.7	—29.4	73	668.2

Mengene tp.	3.412
Van Gölü kuzeydoğusu	
Tendürek dğ.	3.660
Aladağ	3.356
Top tp.	3.211
Van Gölü kuzeyi	
Muratbaşı tp.	3.510
Bozdağ	3.289
Süphan dğ.	4.058

AKARSULARIN UZUNLUKLARI

AKARSU	UZUNLUK (Km.)
Aras Nehri	548
Büyük Menderes	307
Ceyhan	509
Çoruh	466
Dicle	523
Fırat	2.800
Gediz	401
Kelkit Çayı	373
Kızılırmak	1.355
Murat Nehri	722
Porsuk Çayı	488
Sakarya	824
Seyhan	560
Yeşilırmak	519

GÖLLERİN YÜZÖLÇÜMÜ

Göl	Yüzölçümü Km²
Acıgöl	153
Akşehir	353
Bafa	60
Beyşehir	656
Burdur	200
Çıldır	115
Eber	126
Eğridir	468
Erçek	98
İznik	298
Işıklı	49
Köyceğiz	52
Kuş (Manyas)	166
Küçükçekmece	16
Marmara	34
Mogan	6
Nazik	48
Nemrut	12
Salda	45
Sapanca	47
Seyfe	15
Terkos	25
Tuz	1.500
Tuzla	23
Ulubat	134
Van	3.713

YAĞIŞLARI

Türkiye'nin yıllık yağış miktarlarında, bölgeler arasında büyük farklılıklar göze çarpar. Ayrıca bölgelerdeki yağışların mevsimlere dağılışı da farklılık gösterir. İç Anadolu'da 40 mm.'nin altına düşen yağışlar kıyılarda ve kenar dağlarda 700 mm.'yi aşar, hatta Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 2.500 mm.'yi bulur.

En çok yağış genellikle kışın görülür. Özellikle Ege ve Akdeniz havzalarıyla Doğu Toroslar'da durum böyledir. Kuzey kıyılarında ise en fazla yağış sonbaharda, iç kısımlarda ise ilkbaharda görülür. Ergene Havzası'nda nisan ve mayıs ayları yağışlı geçer. Doğu'da ilkbahar yağışları yazın ilk aylarına kadar sürüp gider.

Ülkede başlıca üç yağış tipi görülür:

1- Karadeniz tipi: Yazlar yağışlıdır. En az yağış mayısta, en çok yağış ekimde düşer.

2- Akdeniz tipi: Yazlar kurak, kışlarsa yağışlı geçer. En fazla yağış aralık ve ocak aylarında görülür.

3- Kara tipi: Yağışlar en çok ilkbaharda mayıs ayında görülür.

RÜZGARLARI

Günlük Rüzgârlar: Günlük rüzgârlar kara ve deniz, dağ ve vadi meltemleri olarak görülürler. Meltemler hafif ve serin esen rüzgârlardır. Meltemlerin hızları 2-10 m/sn.'dir. Meltemler yaz mevsiminde görülürler. Bunlar deniz ve karanın birbirine uymayan günlük ısınma ve soğumalarından doğar. Karadan denize esen rüzgârlara kara meltemi, denizden karaya doğru esen rüzgârlara deniz meltemi adı verilir. Bu rüzgârlar genellikle Antalya kıyılarında görülür. Ege kıyılarında imbat adı verilen bir deniz meltemi eser. Yine Ege'de eteziyen adı verilen melteme benzer bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr mayıs-eylül aylarında çoğu zaman fırtına halinde eser. Dağ ve vadilerde de sıcaklık değişmelerinden meltemler oluşur.

Yerel Rüzgârlar: Bunlar bir bölgede belirli bir süre içinde birbirinin tersi yönünden esen rüzgârlardır. Bunlar poyraz, lodos ve karayeldir. Poyraz kuzeydoğudan esen soğuk ve sert bir rüzgârdır. Batı Anadolu'da etkisi çok hissedilir. Anadolu'da poyraz ve bunu andıran rüzgârlar gökyel adı ile bilinir. Karayel Marmara Denizi ve çevresi ve Karadeniz'de etkisini gösterir. Kuzeybatıdan eser ve genellikle fırtına şeklinde olur. Kışın Karadeniz ve Marmara havzalarında şiddetle esen rüzgârlardan biri de yıldızdır. Yıldız rüzgârı kuzeyden eser. Batı Anadolu ve Marmara'da en çok esen rüzgârlardan biri de lodostur. Lodos güneybatıdan eser, sıcak veya ılık, ardından yağmur getirici bir yerel rüzgârdır.

Türkiye'ye güneyden esen sıcak bir rüzgâr da samyelidir. Bu rüzgâr kuru ve sıcak, bitkileri kavurucu özelliktedir.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Ülkenin doğal bitki örtüsü ise üç grupta toplanır:

1- Karadeniz tipi bitki örtüsü: Burada en çok görülen bitki örtüsü ormandır. Deniz seviyesinden başlayan ormanlar 2.000 metre yüksekliğe kadar çıkar. 1.200 metreye kadar olan kesimde meşe, gürgen, kestane ve çınar gibi yapraklarını döken ağaçlar, daha yukarılarda ise köknar, sarıçam, ladin, gibi çam çeşitleri yer alır. Kıyı dağlarının arka kısımlarında step iklimi kendini gösterir.

2- Akdeniz tipi bitki örtüsü: Burada daha seyrek olan orman örtüsü 5-600 metre yükseklikten başlar, 2.200 metreye kadar çıkar. Ağaçların çoğunluğu karaçam, katron, sedir türleridir. Güney bölgesinin dağlık kısımlarında yazları tamamıyle kuruyan otlaklara, dağ yamaçlarında da kuraklığa ve sıcağa dayanan makilere rastlanır. Fıstık çamları, ve zeytin ağaçları bölgenin özel bitkileridir.

3- Steppler (Bozkırlar): Ülkenin iç kısımlarında steppler, dağ yamaçlarında da küçük parçalar halinde ormanlar görülür. Su kenarlarında söğüt ve kavak ağaçlarına rastlanır. Bölgenin en belirgin bitki örtüsü yabani buğdaygiller ve soğanlı bitkilerdir. İlkbaharda türlü çiçeklerle bezenen bölge, yazları şiddetli sıcaklar nedeniyle bozkır görünümüne bürünür. Ancak Doğu Anadolu yaylalarında devamlı yeşil kalan çayırlar geniş yer kaplar.

NÜFUSU

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ilk sistemli nüfus sayımı 1927'de yapılmış ve 12.500.000 nüfus tesbit edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde ise 1927'de yapılan ilk sayımlardan sonra 1935'te yeniden sayım yapılmış ve her beş yılda bir tekrarlanması kararlaştırılmıştır.

İlk nüfus sayımlarında kadınların oran bakımından erkeklerden çok olduğu görülür. Bunun sebebi I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda Türkiye'nin büyük kayıplar vermiş olmasıdır. Ancak 1954 sayımında erkek sayısı kadın sayısını aşmıştır.

1980 sayımında Türkiye'nin 44.737.957 nüfusa sahip olduğu tesbit edilmiştir. Bu hızlı artışta 1939'da Hatay'ın Anavatan'a katılması ve Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan'dan ülkemize yapılan göçler büyük rol oynamıştır. Bugün gerçek alan göz önüne alındığında (göller hariç) 1 km²'ye 56 kişi düşmektedir. Ancak bu yoğunluk şehir ve kırlık alanlarda değişkenlik gösterir. Nüfus artış hızı da belirli nüfus sayımlarında farklılık gösterir. En büyük artış hızı 1939-1954 yılları arasında görülür.II. Dünya Savaşı'ndan sonra köylerden şehirlere doğru bir akın başlamış, şehirlerin büyüme hızı köye oranla artış göstermiştir. 1980 sayımına göre 11 şehrin nüfusu 200 bini aşmıştır. 1975-1980 yıllarındaki artış hızı 13.29'dur.

SAYIM YILLARINA GÖRE; NÜFUS, İL, İLÇE, BUCAK, KÖY SAYISI VE NÜFUS YOĞUNLUĞU

Sayım yılı	Nüfus	İl	İlçe	Bucak	Köy	Nüfus yoğ.
1927	13.648.270	63	320	...	40.991(1)	18
1935	16.158.018	57	356	809	34.067	21
1940	17.820.950	63	370	890	33.134	23
1945	18.790.174	63	396	910	33.153	24
1950	20.947.188	63	422	947	33.305	27
1955	24.064.763	66	493	930	33.857	31
1960	27.754.820	67	570	893	34.548	36
1965	31.391.421	67	571	898	34.740	41
1970	35.605.176	67	572	885	35.110	45
1975	40.347.719	67	572	887	35.228	52
1980	44.736.957	67	572	887	35.268	58

(1) Bucaklar dahil

EKONOMİSİ

TARIM

Türkiye ekonomik yapı bakımından bugün tarımsal niteliğini korumakta, tarım sektörü üretken sektörler içinde en büyük paya sahip bulunmaktadır. Ancak, sanayileşme yönündeki yapısal değişim tarımın milli gelir içindeki payını sürekli olarak düşürmektedir.

Tarım sektörünün GSMH içindeki payının 1962'den 1982'ye gösterdiği düşüş oranları şöyledir:

1962: %38.3; 1967: %32.4; 1972: %26.9; 1977: %22.7; 1980: %20.9; 1981: %20.8; 1982: %20.5

Tarım sektörünün yıllar içinde sanayi ve öteki sektörlerdeki gelişme hızının nisbi olarak tarıma göre daha yüksek düzeylere çıkması yüzünden, yurt içi hasıladaki payı azalmakla birlikte, tarımsal hasılanın değeri sürekli olarak artmaktadır.

1995 yılında tarımın yurt içi hasıladaki payının %12 dolayına inceği, buna karşılık tarımsal hasılanın mutlak olarak bugünkü düzeyinin üç katına yaklaşacağı tahmin edilmektedir. Tarım alanında başlıca sorunlar, toprak verimliliği, erozyon, sulama, tarım işletmelerinin parçalanması ve tarımsal pazarlamadan oluşmaktadır.

Genel Durum:

Tarım Arazisi:

Ülkenin 77.945 hektar olan yüzölçümünün 28.689 hektarı, yani %35 kadarı işlenen tarım arazisidir. 21.746 hektar çayır mera vardır. İşlenen

araziler içinde tarla arazisi 24.972 hektar olup, bunun üçte biri her yıl nadasa bırakılmaktadır.

Türkiye tarımında yeterli düzeyde teknolojik gelişme sağlandıkça tarım üretimi büyük çapta doğal koşullara bağlı bulunmaktan kurtulduğu gibi önemli miktarda tarla arazisi her yıl nadasa bırakılmayacaktır. Arazi varlığı, su kaynakları ve ekolojik özellikleri bakımından Türkiye'nin büyük bir tarım üretimi potansiyeli bulunmaktadır. Gerekli toprak-su muhafaza tedbirlerinin alınması, doğal kaynakları optimal biçimde kullanılması ve tarımda modern teknolojilerin uygulanması ile tarım ürünlerinin değerlendirilerek pazarlanması yolu ile tarımsal üretim artırılacaktır.

Bugün ülkede tarım arazisi olarak işlenen toprakların sınırlarına yaklaşılmıştır. Bu bakımdan tarımda üretim, üretkenlik artışı ile gerçekleştirilmelidir. Ayrıca kır nüfusunun artışı ve yürürlükteki yasalar dolayısıyla giderek ufalanıp parçalanan ve cüceleşen tarım işletmeleri için önleyici yapısal önlemlerin alınması zorunlu bulunmaktadır. Bir çiftçi ailesinin işletme varlığının birden fazla tarladan oluşması da ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin yapılarıyla ilgili sorunlardan biri her işletmeye ait arazinin çok parçalanmış olması veya parsellere ait biçimlerin bozuk olmasıdır. Bu özellik toprak ve su koruma önlemlerinin alınmasını, toprak işleme, sulama, zirai mücadele hizmetlerinin tekniğe uygun biçimde yapılmasını güçleştirmektedir.

Öte yandan tarım kesiminde yaygın ve dağınık bir haberleşme göze çarpmaktadır. Türkiye'de 36.154 köy bulunmaktadır. Köylerin %34'ü ise dağınık köy tipindedir. Bu durum kır kesimine yönelik kamu hizmetlerinin etkinliğini de azaltmaktadır.

Türkiye'de küçük tarım işletmelerinin çok sayıda oluşu ve bu işletmelerin modern teknolojinin gereklerini yerine getiremeyecek durumda bulunmasından dolayı devlet desteği tarım sektörü için kaçınılmaz bir ihtiyaç özelliği taşımaktadır. Gerek sulama hizmetlerinde, gerekse tohum, ilâç, makine vb. sağlanmasında; öte yandan gelişmiş teknolojiyi ülke şartlarına uydurarak üreticilere ulaştırmada devletin desteği çok önemlidir.

Tarım ve Nüfus:

Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğu halen kır kesiminde yaşamakta ve gelirini tarımdan sağlamaktadır.

1962 yılında nüfusun %67.6'sını oluşturan kır kesimi 1980 yılında %55.6'ya düşmüştür. İktisaden faal nüfus içinde de tarımın önemli bir yeri bulunmaktadır. 1975 yılında bu nüfus içinde tarımın yeri %67.2 iken 1980'de %55'e inmiştir.

Türkiye'de tarım sektöründe kişi başına düşen gelir öteki sektörlere göre çok düşük olup, tarımsal nüfus başına millî gelir, tarım dışı nüfus başına millî gelirin %20'sidir. Bu fark özellikle kırdan kente göçü hızlandırmaktadır. 1960-1965 döneminde 880 bin dolaylarında olan kırdan kente göç, 1970-1975 döneminde 2.8 milyona yükselmiştir. Böylece kırdan kente göçün kentleşmeye katkısı 1960'larda %42.6 iken 1970'li yıllarda %63 dolaylarına çıkmıştır.

Sulama, Gübreleme, Ilâçlama ve Makineleşme:

1972 yılında 1.939.000 hektar olan sulanan alan 1981 yılı sonunda %68 artarak, 1.830.000 hektar kamu sulamaları ve 1.000.000 hektar halk sulamaları ile birlikte 2.830.000 hektara ulaşmıştır. Böylelikle 8.5 milyon hektar olan sulanabilir alanın 1/3'ü sulama şebekesi ile donatılmıştır.

Türkiye'de ekili, dikili alanların %40-50'si gübrelenmektedir. Son yıllarda kimyevî gübre kullanımında önemli artışlar olmuştur. 1970 yılında 2.2 milyon ton olan tüketim, 1975 yılında 3.7 milyon ton, 1979 yılında 7.6 milyon tona ulaşmıştır. 1980 yılında kullanılan gübre miktarı ise yeni fiyatlardan dolayı 6 milyon ton olarak kalmıştır.

Ülkemizde gübre kullanma alışkanlığı değiştikçe 1982 yılında 15.4 milyon ton, 1987 yılında 16.0 milyon ton gübreye ihtiyacımız olacaktır. Gübre ihtiyacımızın büyük bir bölümü ithalât yolu ile karşılanmakta olup, tüketimin yarıya yakın bir bölümü ithal yolu ile karşılanmaktadır.

Tarım alanında yoğun teknikların uygulanması sonucu her geçen yıl tarım alanında kullanılan tarım araç ve gereçlerinin sayısı artmaktadır.

Türk tarımı son yıllarda hızlı ve mekanizasyon dönemine girmiş ve plan hedefleri aşılmıştır.

Tarım Üretimi:

Türkiye, çeşitli iklim kuşaklarının etkisi altında bulunan ve bu yüz-

HUBUBAT EKİLİŞ, ÜRETİM DURUMU 1981

	Ekiliş	Üretim
Buğday	9250	17000
Arpa	2800	5900
Çavdar	410	530
Yulaf	180	325
Kaplıca	38	50
Mısır	580	1200
Darı	11	15
Pirinç	73	198
Kuşyemi	0.7	0.9
Mahlut	130	175
Toplam:	13.638.2	25.394

den, tropik iklim bitkileri dışında dünyada en çok bitki türüne sahip ülkeler arasında bulunmaktadır.

Bitki üretimi tarım sektörü faaliyetleri içinde en önemli yere sahip bulunmaktadır. Bu önem hem yarattığı katma değer, hem ülke nüfusunun beslenmesi, hem de sanayiye sağladığı hammadde ile kendisini göstermektedir. Tarımsal gayri safi milli hasıla içinde bitki üretiminin payı %55-60; hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerinin ise %40-45 civarındadır.

Ekilen tarım arazileri içinde hububat ekiliş alanı %48'e varan bir oranla baş sırayı almaktadır. Endüstri bitkileri ve yağlı tohumlar bunu izlemekte nadas alanları yüzde olarak azalırken bakliyat, meyve ve sebze alanlarında artışlar gözlenmektedir.

Islah edilmiş tohumluk, gübre kullanımı, geliştirilmiş mücadele hizmetleri gibi modern tarım tekniği uygulamaları, hububatta ve öteki önemli ürünlerimizde gelişmeler sağlamıştır. Bu teknolojik gelişmeler sonucu buğday üretiminde %106, pamukta %41, ayçiçeğinde %61, şeker pancarında ise %65 artış sağlanmıştır.

Hububat en önemli ürün grubu olarak görülmektedir. Hububat üretimi içinde ülkemizin geleneksel ve çok önemli üretim ve tüketim maddesi olan buğday başta gelmektedir. 1970'li yıllara kadar ithalâtın söz konusu olduğu bu üründe büyük bir atılım gerçekleştirilmiş ve bugün ülkemiz buğday ihracatçısı ülke durumuna gelmiştir.

Bugün ancak yarıya yakın kısmı gübrelenen tahıl alanlarında bu oranın yükseltilmesi, üstün verimli tohumluk kullanımının daha da yaygınlaştırılması ve öteki teknolojik gelişmelerin sağlanması ile yakın bir gelecekte buğday veriminin 2250 kg/Ha'ya ulaştırılmasıyla toplam üretimde 3 milyon tonun üzerinde bir artış sağlanmış olacaktır.

Gerek iklim ve gerekse toprak yapısı bakımından ülkenin hemen her bölgesi baklagil bitkilerinin yetişmesine elverişli bulunmaktadır.

Bugün 8 milyon hektar civarında bulunan nadas alanlarının azaltılması için Tarım ve Orman Bakanlığı'nca yoğun bir çalışma başlatılmıştır. Bu alanlarda baklagil ve yer bitkilerinin münavebeye sokulmasıyla hem insan beslenmesinde, hem de hayvan yemi olarak çok önemli olan bu ürünlerde, önemli üretim artışı sağlanacaktır. Çorum- Çankırı bölgesinde yapılan proje çalışmaları sonuçları bu konuda önemli kazançların sağlanacağını göstermiş bulunmaktadır. Nitekim bu proje başlangıcında bölgede %40-45 olan nadas alanları %25'e indirilmiş ve burada münavebeye sokulan mercimek ve nohut üretimindeki artışlar çiftçi gelirlerini ve ihracat imkânlarını artırmış, böylece ülke ekonomisine büyük katkılar sağlanmıştır.

Büyük ölçüde sulu tarıma dayalı olarak üretimi yapılan sanayi bitkilerinin beslenmemizde, sanayie ham madde sağlanmasında ve ihracatta önemli yeri bulunmaktadır. Toplam bitki üretimine ayrılan arazilerin yaklaşık %7'sini ve toplam üretimin de %25'ini sanayi bitkileri oluşturmaktadır.

Tütün, pamuk, şeker pancarı, patates, kenevir, başlıca sanayi ürünlerimizi oluşturmaktadır. Özellikle tütün üretiminde etkin denetim ve teknik yardım hizmetlerinin çiftçilere götürülerek tütün ekim alanlarının genişlemesi yerine, verim, kalite artışı ve ihracata önem verilmesi, şeker pancarı üretiminde ise şeker ithaline meydan vermeyecek gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Türkiye'de pamuk, gerek üretici ve gerekse sanayi sektörü ve dış ticaret bakımından geniş bir kesimi ilgilendiren, tarıma dayalı dokuma sanayiimizin hammaddesi olan, ihtiyaç duyulan döviz gelirinin 1/4'ünü tek başına sağlayan ve aynı zamanda ülkenin bitkisel yağ ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayan sanayi bitkisidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında pamuk üretim hedefi 100.000 ton olarak belirlenmiştir. Son yıllarda bu hedef önemli oranda aşılmış, 50.000 tona yakın lif pamuk üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu durumda millî gelire sağladığı 60 milyar liranın üzerinde bir değerle pamuk Türkiye tarımında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de dokuma sanayiinin yüksek kaliteli ham pamuk ihtiyacı karşılandıktan sonra çeşitli ülkelere son yıllarda yapılan ihracat ve sağlanan döviz 15 milyar liraya yükselmiştir.

Yağlı tohumlar üretimi son yıllarda ülkemizde önemli bir tarım uğrası olmuştur.

Özellikle ayçiçeği, kolza ve soya fasulyesi üretiminde sağlanacak artışlarla yağ açığının kapatılması programlanmıştır. Bu amaçla, ayçiçeğini uygun bir münavebeye sokmak, ikinci ürün olarak Çukurova ve öteki uygun bölgelerde soya üretimini devreye sokmak ve sağlık açısından erüsik asidi düşük türlerle Trakya ve Anadolu'nun uygun yerlerinde kolza üretimini artırmak için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Ayçi-

çeği üretiminde başarılı sonuçlar sağlanmış olup, bu başarının soya ve kolza içinde gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.

Türkiye, meyve ve sebze potansiyeli bakımından dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer almaktadır. Şimdiye kadar genellikle iç pazar taleplerine uygun bir ülke ihtiyacına yeten bir üretim politikası uygulanmıştır. İhracata yönelik fındık, çekirdeksiz üzüm, incir, narenciye ve elmanın dışında meyvaların üretiminde büyük gelişmeler sağlanamamıştır.

HAYVANCILIK

Tarım üretim değerinin %37.9'luk bölümünü oluşturan hayvancılık, yurt ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bunun tüm millî gelir içindeki payı %9 civarındadır. Ekonomik ve tarımsal gelişme ile birlikte hayvansal üretimin tarım sektörü içindeki payı giderek artmaktadır.

MADENLER

Türkiye madenler açısından zengin bir ülkedir. Hemen hemen bütün madenler çıkartılmaktadır. Ancak bu madenler gereği gibi işletilememektedir. Birçok bölgelerde bilinen madenler çıkartılamamakta, çıkartılsa da gereği gibi işletilememektedir.

SANAYİ

Türk toplumunun yaşama düzeyini hızla yükseltecek bir ekonomik büyüme, sanayinin millî gelire katkısının büyümesini gerektirmektedir. Kalkınma, durmadan artan sınai ürün taleplerinin karşılanması, dış ticaret sorunlarının çözümlenmesi, istihdam imkânlarının artırılması, kır-kent arasındaki gelir bölüşümünün iyileştirilmesi ve toplumun bütün kesimlerinin verimliliğinin artırılması demektir; bunun gerçekleşmesi sanayileşmeye bağlı bulunmaktadır.

Türkiye'nin sanayileşmiş ülkelerden oluşan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma kararı, bu topluluk içinde ekonomik, toplumsal ve kültürel varlığını geliştirerek sürdürebilmesi için, AET ile gümrük birliğinin gerçekleşeceği 1995 yılına kadar, sanayiini sağlam bir temele dayandırmasını zorunlu kılmaktadır.

İmalat Sanayii:

İmalat sanayii genel olarak ve karakteristik özelliklerine göre şu üç bölüme ayrılmaktadır: Gıda, içki, tütün, dokuma ve giyim gibi çoğunlukla tarım hammaddesi kullanılan tüketim malı üreten sanayi, orman, deri, lâstik, plâstik işle , gübre, petrokimya, çimento, cam, seramik, demir-çelik ve demir d metal sanayilerini içine alan ara malı üretme sanayii; makine imalat, madeni eşya, tarım makineleri, elektrik makineleri, elektronik aletler, kara ve demiryolu taşıtları, gemi inşa ve uçak gibi malları üreten yatırım malları sanayii.

Enerji:

Planlı dönemlerin en büyük sıkıntı çektiği konulardan biri enerji olmuştur. Enerji sektöründeki gelişme kalkınmanın ihtiyaç duyduğu ölçü ve kaliteyi sağlayacak hıza erişememiştir. Belirlenen fizikî hedeflere ulaşılamamış, en önemli enerji kaynağı durumundaki linyit kömürü ve hidrolikten yararlanılamamıştır.

Birincil enerji tüketiminde, kişi başına tüketim 1962 yılında petrol eşdeğeri olarak 432 kg. iken, III. Plân Dönemi sonunda 798 kg.'a çıkmıştır. Ancak yurt içi üretimde istenen hıza erişilemediğinden, enerji talebinde baskı politikası uygulanmıştır.

Özellikle hızla artan petrol talebine karşı üretimin geliştirilememesi ve 1973'den itibaren petrol fiyatlarının dünyada artış göstermesi petrol dışalımını en önemli sorunlardan biri haline getirmiştir.

Kişi başına elektrik enerjisi kullanımında da 1962'de ulaşılan 118 Kwh.'dan 1977'de 510 Kwh.'a çıkılmıştır.

İhracat:

Cumhuriyetin ilânından sonra Türkiye'nin Dış Ticaret Politikasının önemli araçlarından birisi ihracatı artırmak ve ihracat yapısını sanayi ürünlerine dönüştürmek olmuştur.

Bu amaçlar bir ölçüde gerçekleştirilmiş, 1980 ve 1981 yıllarında bir önceki yıla göre % 28.7 ve % 61.6 oranlarında artış sağlanmıştır. Bu artışlar, ödemeler dengesi sorunlarına belli bir çözüm getirmiştir. Ayrıca dünya ekonomisinin sorunları ve dünya ticaretindeki durgunluk gözönüne alındığında bu gelişmelerin çok önemli ve olumlu oldukları anlaşılmaktadır.

İthalat

Türkiye'nin ithalâtı 1977 yılına kadar hızla genişlemiş; üst üste iki yıl geriledikten sonra 1980 yılında önemli bir artış göstermiştir. İthalâttaki bu artış eğilimi 1981 ve 1982 yıllarında da yavaşlayarak devam etmiştir.

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar)

Ülkeler	1982
OECD Ülkeleri	3.139.2
AET	1.788.8
B.Almanya	730.6
Bel-Lüx	107.1
Danimarka	20.5
Fransa	191.7
Hollanda	108.2
İngiltere	314.4
İrlanda	1.2
İtalya	304.3

KOMŞULARIMIZ

BULGARİSTAN

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti

Yüzölçümü: 110.912 km², **Nüfusu:** 9.172.560, **Başkenti:** Sofya (1.014.059); **Önemli şehirleri:** Plovdiv, Varna, Ruse, Burgaz; **Dili:** Bulgarca; **Etnik grup:** % 85 Bulgar, % 9 Türk, **Dini:** Doğu Ortadoksu; **İklim:** Kara iklimi; **Yönetim:** Komünist hükûmet; **Eğitim oranı:** % 95; **Para birimi:** Lev. 100 Stotinki; **Kişi başına yıllık gelir:** 4.489 dolar; **Endüstri; Üretim** (Makine, yiyecek, tütün ürünleri, metaller, deri ürünleri, kereste, tekstil, kimyasal maddeler, kimyasal gübre); **Tarım** (Çiftlik hayvanları, buğday, üzüm, gül, tütün, arpa, domates, mantar, şeker pancarı); **İhracat:** Yiyecek, tütün, metal, tekstil, makine, gül yağı, şarap, deri; **İthalat:** Hububat, elbise, yağ, gaz, çelik, odun; **Alışveriş yaptığı ülkeler:** Sosyalist devletler, SSCB, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Polonya, Çekoslovakya, Federal Almanya; **Yeri:** Balkan Yarımadası'nın doğusunda, kuzeyinde Romanya, doğusunda Karadeniz, güneyinde Türkiye ve Yunanistan, batısında Yugoslavya bulunur.

Ekonomi: Ülke ekonomisi, tarıma ve tarım ürünleri endüstrisine dayanır. Hemen tamamı devletin kontrolünde olan tarım alanları oldukça geniştir. Buğday başta olmakü zere arpa, mısır, patates, şeker pancarı, Trakya'da pamuk, pirinç, sebze, Karadeniz kıyılarında üzüm, meyve, güneybatıda tütün, kayısı, meyve ve bol miktarda sebze, gül yetiştirilir.

Sanayi hızla gelişmektedir. Ancak Bulgaristan endüstrisini daha çok Varşova Paktı ülkelerine göre planlamıştır. Bilhassa elektrikli araçlar üretimi gelişmiştir. Hidroelektrik santralleri yanında, bir atom santrali de vardır. Dokuma, çimento, konserve ve petro kimya endüstrisi oldukça gelişmiştir. Tekstil sanayii de ileridir ve tekstil ihraç eder.

Madenler bakımından da zengin sayılır. Çıkardığı petrol iç tüketime yeter. Bundan başka bol miktarda bakır, çinko, demir, kurşun çıkarılır. Üç bölgede çıkarılan petrolün tamamı ülke içinde işlenir. Az miktarda linyit, uranyum, prit, krom, manganez ve tabiî gaz da elde edilir.

Tarihi: Ülkenin ilk sahiplerinin Traklar olduğu bilinmektedir. M.Ö. 30-8 yıllarında bölge Romalılar'ın hakimiyeti altına girdi. 581 yılında Slav kabileleri, 680 yıllarında da Bulgar Türkleri bölgeye yerleşmeye başladılar. 972'de Bizanslılar ülkeyi işgâlettiler.Bizans hâkimiyeti 1186'ya kadar devam etti. Bu tarihte Bulgaristan bağımsızlığını ilân etti. 1241'de ülke Moğolların istilasına uğradı. 1396'da Bulgarlar Osmanlı hâkimiyeti altına girdiler. Bulgaristan 500 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyeti altında kaldı. 93 Harbi adı verilen 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Ayastafanos Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti Ürgüp, Ohri, Manastır, Görice, Kavala ve Serez i de içine alan muhtar bir Bulgar prensliğinin kurulmasını kabul etti. 1912'de Bulgaristan Osmanlılara savaş ilân etti. Bulgarlar Edirne'ye kadar geldiler. Sonuçta Enez-Midye hatta sınır kabul edildi. 1913'te Osmanlılar Edirne'yi geri aldılar.

I. Dünya Savaşı'na katılan Bulgarlar 1915'te Sırbistan'a saldırdı. Ancak savaşın ilk ateşkesini imzalamak zorunda kaldılar. 1934'te Kral III. Boris anayasayı kaldırdı ve SSCB ile ilişkilerini kuvvetlendirdi. 1944'te SSCB Bulgaristan'a savaş ilân etti ve Bulgaristan'ı işgal etti. SSCB Bulgaristan'ın Almanya'ya karşı savaşa katılmasını sağladı. 1945 seçimlerinde komünist partisi işbaşına geldi. 8 Eylül 1946'da cumhuriyet ilân edildi. 1961 yılında Türk-Bulgar ilişkileri bozuldu. Türk hükûmeti Bulgaristan'da bulunan 900.000 Türk'ün azınlık haklarına uyulmadığı gerekçesiyle, Bulgar hükûmetine bir nota verdi. 19 Ağustos 1969'da Bulgaristan'daki Türkler'in Türkiye'ye göç etmeleri kararlaştırıldı. Ülke 1954'ten beri Todor Zhivkov tarafından yönetilmektedir.

IRAK

Yüzölçümü: 434.924 km²; **Nüfusu:** 14.262.500; **Başkenti:** Bağdat (1.490.759); **Önemli şehirleri:** Basra, Musul, Kerkük, Necef, Hilla; **Dili:**

Arapça, Kürtçe Etnik Grup: %75 Arap, % 20 Kürt; Dini: %95 İslâm; İklim: Yazlar kurak ve sıcak, kışlar soğuk geçer; Yönetim: Tek partili sosyalist- askerî diktatörlük; Eğitim oranı: %40; Para birimi: Dinar: 100 Fil, Kişi başına yıllık geliri: 2.730 dolar; Endüstri: Madencilik (Petrol); Tarım (Koyun, hurma, buğday, arpa, pirinç, pamuk, sığır, deve); Konservecilik; Üretim (Tekstil , çimento, deri ürünleri); İhracat: Petrol, hurma, çimento, yün; İthalat: Motorlu araçlar, şeker tekstil ; Alışveriş yaptığı ülkeler: İngiltere, SSCB, İtalya, Fransa, Brezilya; Yeri: Ortadoğu'da; doğusunda İran, kuzeyinde Türkiye, batısında Suriye ve Ürdün, güneyinde Suudi Arabistan ve Kuveyt vardır.

Ekonomi: Ülke ekonomisi petrol ve tarıma dayanır. Kerkük, Musul ve Basra'nın güneyinden çıkarılan petrol ihracatın büyük bir kısmını teşkil eder. Petrol üretiminde dünyada 6'ncıdır. 1980'den beri İran'la savaş halindedir. Bu savaşta pek çok petrol tesisi tahrip edilmiştir. 1958'de toprak reformu yapılan Irak'ta topraklar devletleştirilmiş ve topraksız köylülere dağıtılmıştır. En çok yetiştirdiği ürün hurmadır. Hurma üretiminde ve ihracatında dünya birincisidir. Son yıllarda tarımda modern usuller uygulanmaya başlamıştır. Petrolün bulunması ile sanayiye de önem verilmiş ve petrol rafinerileri, gübre çimento, lastik ayakkabı, şeker ve sigara fabrikaları kurulmuştur.

Tarihi: Irak dünyanın bilinen en eski yerleşim bölgesidir. İlk büyük medeniyet Mezopotamya'da kurulmuştur. Bölgeye önce Sümerler hakim oldular (M.Ö. 4000-3000) daha sonra bölge Akadlar (M.Ö.3000), Babilliler ve Asurlular'ın eline geçti. M.Ö.6. yüzyılda Persler, daha sonra Parthlar, Romalılar ve Abbasiler bölgeyi sırasıyla hakimiyetleri altında bulundurdular. 1258 ve 1401'de Moğollar'ın istilasına uğrayan bölgede daha sonra bir Türk devleti kuruldu. Cihan Şah'ın kurduğu bu Türk devletini, Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'ın kurduğu diğer bir Türk devleti izledi. Irak 1534'te Kanunî Sultan Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. 1. Dünya Savaşı sonunda Irak, Milletler Cemiyeti tarafından İngiltere'nin mandası altına verildi 1921'de 1. Faysal Irak kralı ilân edildi. 1958'de General Abdülkerim Kasım bir darbeyle Albay Abdüssebir Arif iktidarı ele geçirdi. 1968'deki darbeyle Hasan -el-Bakr yönetimi eline aldı. 1970'de Irak Kürtler'e özerklik vermeyi kabul etti. 1978'de komünistlerin darbe teşebbüsü öğrenilince Irak Batı'ya açıldı. 1979 da el-Bakr iktidardan ayrıldı ve yerine Saddam Hüseyin geçti. Kürtler'in isyanının bastırılması İran ile Irak'ın arasını açtı. İki ülke arasındaki münasebetler Şattülarap su yolu yüzünden de gerginleşmişti.

1980 Eylül'ünde iki ülke arasında savaş başladı. Hava saldırıları iki ülkenin de petrol bölgelerine büyük kayıplar verdirmektedir. Savaş günümüzde de devam etmektedir.

İRAN

İran İslâm Cumhuriyeti

Yüzölçümü: 1.648.000 km², Nüfusu: 40.326.300, Başkenti: Tahran (4.496.159), Önemli şehirleri: İsfehan, Meşhed, Tebriz, Dili: Farsça, Kürtçe, Arapça, Türkçe, İngilizce, Fransızca, Etnik grup: İranlı, Türk, Kürt, Arap, Ermeni. Dini: % 98 İslâm. İklim: Çok değişken, Yönetim: İslâm Cumhuriyeti, Eğitim oranı: % 37, Para birimi: Riyal. 100 Dinar. Kişi başına yıllık gelir: 2.170 dolar. Endüstri: Madenler (Petrol, gaz, kömür, tuz, krom, kurşun, bakır, demir cevheri). Tarım: (Koyun, sığır, keçi, buğday, şeker pancarı, arpa, pirinç, pamuk, çay, tütün). Üretim: (Arıtılmış petrol, çelik, elektrik malzemeleri, çimento, tekstil, şeker, un, mobilya, inşaat malzemeleri). Balıkçılık, İhracat: Petrol, halı ve kilim, pamuklu kumaş. İthalât: Makine, demir ve çelik,ilâç ve tıbbî malzeme, buğday, Alışveriş yaptığı ülkeler: Japonya, Federal Almanya, İngiltere, ABD, İtalya, Fransa, Hollanda, Hindistan. Yeri: Asya'nın batısında, kuzeyinde, SSCB, batısında Türkiye ve Irak, güneyinde Basra ve Umman Körfezi, doğusunda Pakistan ve Afganistan yer alır.

Ekonomi: Ulke ekonomisi tarım ve petrole dayanır. Halkın %50'si tarımla uğraşır. 1962'de toprak reformu uygulanmaya başladı. Tarım ilkel usullerle yapılır. Petrol en çok gelir getiren madendir. Petrol ülkedeki petro-kimya sanayini de geliştirmiştir. Sun'i gübre, şeker, dokuma, çimento, lâstik fabrikaları vardır. Savaş sebebiyle üretim kısmen durmuştur.

Tarihi: Bölgenin ilk sahipleri Gutîler, Lulu ve Elamlılar'dır (M.Ö. 3000-2000). M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender İran İmparatoru olduğunu açıkladı. Büyük İskender'den sonra Pathlar hâkimiyeti

ele geçirdiler ve 300 yıl bölgede hüküm sürdüler. Pathlar'dan sonra bölgeye hakim olan Sasaniler'i (M.S. 224-641) Romalılar bölgeden uzaklaştırdılar. VII. yüzyılda Araplar bölgeye yerleştiler ve İslâmiyet halk tarafından kabul edildi. IX. yüzyılda bölgede Selçuklu hakimiyeti başladı. Selçuklu döneminde bölge en huzurlu devrini yaşadı. XIII. yüzyılda Cengiz Han, XIV. yüzyılda ise Timur bölgeyi ele geçirdi. Daha sonra üçyüz yıl hüküm sürecek olan Safevî Hanedanı İran'ı yönetmeye başladı. (1501-1736). Safeviler'den sonra Kaçarlar İran'ı ele geçirdiler ve 1925 yılına kadar ülkeyi idare ettiler. 1921'de Rıza Han (Rıza Pehlevi) darbeyle iktidarı ele geçirdi. Rıza Han ülkenin Pers olan ismini İran olarak değiştirdi. II. Dünya Savaşı'nda İran İngiltere ve Rusya tarafından işgal edildi. Rıza Han tahtını oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'ye terketti. 1951'de Başbakan Musaddık petrol şirketlerini millileştirmek istedi ve Şah'la anlaşmazlığa düştü. Şah ülkeyi terketmek zorunda kaldı. 1953'te Şah ülkesine geri döndü ve 1973'te bütün petrol tesislerini millileştirdi. 1973'te tek partili sistem kuruldu. Ülke iç savaşa sürüklenmiş, halk geniş ölçüde Şah aleyhtarı görüşü benimsemişti. Şah'a karşı olan bu hareketi İran dışında yöneten Ayetullah Humeyni idi. Şah ayaklanmaları bastıramadı ve 1979'da ülkesinden kaçmak zorunda kaldı. Şah'ın ülkeden ayrılmasıyla Humeyni Iran'a döndü ve iktidarı ele geçirdi. 1979'da referandum ile İran İslâm Cumhuriyeti'nin kuruluşu halk tarafından onaylandı. İran'ın lideri Ayetullah Humeyni'dir ve ülke Şiî geleneklerine uygun olarak yönetilmektedir. İran 1980 Eylül'ünden beri Irak'la savaş halindedir.

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

Yüzölçümü: 22.402.200 km²; **Nüfusu**: 272.535.000; **Başkenti**: Moskova (7.831.000); **Önemli şehirleri**: Leningrad, Kiev, Taşkent, Kharkov, Gorki, Novosibirsk Kiubyshex, Minsk, Sverollosvk; **Dili**: Rusça, Slavca, Altayca, diğer diller; **Etnik Grup**: %52 Rus, %16 Ukraynalı, Özbek, %4 Belorussian (Beyaz Rus), Dini: Dinsiz, % 18 Rus Ortodoksu, **İklim**: Değişken, **Yönetim**: Tek partili komünist devlet, **Eğitim oranı**; % 98.5, **Para birimi**: Ruble 100, Kopek. **Kişi başına yıllık geliri**: 5.245 dolar. **Endüstri**: Üretim: (Çelik, çimento, kâğıt, elektrikli âletler, elektronik âletler, silâh), **Tarım**: (Buğday, çiftlik hayvanları, mısır, çavdar, yulaf, patates, meyve, sebze); **Madenler** (Petrol, gaz, kömür, linyit, demir cevheri, elmas, alüminyum oksit, bakır, kurşun, çinko, tuz); **Ormancılık ve Kerestecilik**; **Balıkçılık**; **İhracat**: Endüstri fabrikaları donatımı, petrol; **İthalat**: Makine, elbise, gemi, ham şeker, maden cevheri, buğday; **Alış-veriş yaptığı ülkeler**: Demokratik Almanya, Polonya, Çekoslovakya , Bulgaristan, Macaristan, Federal Almanya, ABD, Japonya, Finlandiya, Yugoslavya; **Yeri**: Sınırları Baltık Denizi'nden Pasifik Okyanusu'na kadar uzanır, Batı'daki Kuzey Buz Denizi'nden Karadeniz'e kadar batısında Norveç, Finlandiya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, güneyinde batıdan doğuya doğru Türkiye, İran, Afganistan, Çin, Moğolistan ve Kore bulunmaktadır.

Ekonomi: Ülkede tarım ekonominin bir bölümüdür. Belli başlı tarım ürünleri ile dünya stoklarını elinde tutar. SSCB'nin en büyük tarım bölgesi Rusya Ovası'nın güney kısmıdır. Ayrıca Kırım ve Gürcistan'da Akdeniz tipi meyvecilik yapılmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarımı güçlendirme çalışmaları başlatıldı. Dünyanın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi olmasına rağmen, topraklarının %25'i ekilebilmektedir. Buğday, arpa, yulaf, pancar ve keten üretiminde dünyada 1. sırayı alır. Dünyanın orman bakımından en zengin ülkesi Rusya'dır. Kereste üretiminde dünyada 1.'dir. Balıkçılıkta 2.'dir. Ulke maden bakımından da zengindir. Demir, çelik, nikel, petrol üretiminde dünyada 1., bakır elmas, tabiî gaz, kurşun, linyit ve çinko üretiminde 2. sırayı alır. Ülke ekonomisi sanayiye dayanır. Dünyanın 2. büyük sanayi ülkesidir. Uzaya insansız ve insanlı ilk uyduyu SSCB yollamıştır. Ağır sanayi çok gelişmiştir. Sanayi için gerekli olan enerjisini kömürden sağlar. Elektrik üretiminde dünyada 2. sırayı alır (1 trilyon 230 milyar kws.). Çimento üretiminde dünyada 1.'dir.

Tarihi: Bu geniş topraklar uzun müddet Gotlar, Sarmatlar, Hun ve Hazar Türkleri'nin egemenlikleri altında bulunmuş, bu arada Slavlar yavaş yavaş bölgenin asıl halkı olma özelliğini kazanmışlardır.

XII. yüzyıl başlarında Cengiz'in torunu Batu Han Rusya'ya saldırdı. 1237'den itibaren 250 yıl Slav toprakları Moğol hakimiyeti altında kaldılar.

1453'de İstanbul Osmanlılar tarafından alınınca, Rusya kendisini yıkılan Bizans'ın varisi olarak ilân etti. Böylece bütün Slavlar Moskova'nın etrafında birleştiler. Ancak Osmanlılar Kırım'ı fethederek Ruslar'ın güneye akmalarını engelledi. Ancak 1812 Bükreş Anlaşması'yla Kırım toprakları Ruslar'a bırakıldı. Rusya 1812'de Napolyon'un saldırılarını, bastıran kış sayesinde atlatabildi.

Ruslar Kırım'ı aldıktan sonra, Osmanlı'nın Balkanlar'daki diğer eyaletlerine göz diktiler. Bölge halklarını her bakımdan destekleyerek Osmanlı'ya karşı ayaklandırdılar. Önce Sırbistan ve Karadağ (1877), ardından da Bulgaristan Osmanlı'ya savaş açtılar. Ruslar da hem Balkanlar'dan hem de Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına saldırdı. Balkanlar üzerinden Ayastefanos (Yeşilköy)'a kadar indiler. Yapılan ağır anlaşmadan sonra, Karadağ, bağımsız bir devlet, Bulgaristan prenslik oldu. Ruslar ancak 1878'de yapılan Berlin Anlaşması'yla geri çekildiler.

Ruslar için artık bir Türk tehlikesi kalmadığından, doğudan ve batıdan genişlemeye başladılar. Önce Polonya, sonra da Gürcistan ve Ermenistan'ı işgal ettiler. Uzakdoğu'ya kadar sokuldular. 1904 ve 1905'de iki kez Japonlar'la savaştılar ama her ikisini de kaybettiler.

Tam bu sırada I. Dünya Savaşı patlak verdi. Rusya müttefikler safında yer aldı. Müttefik donnması Çanakkale önlerinde geldiğinde donanmada Rus gemileri de vardı.

Rusya I. Dünya Savaşı içinde iken, bolşevik hareket de şiddetlenmeye başladı. Nihayet Ekim 1917'de bolşevik darbe gerçekleşti. Çarlık devrilerek komünist idare iktidara geçti. Komünist idare ilk iş olarak savaştan çekildiğini ilân etti. Ancak Avrupa henüz savaşın içinde olduğu için Rusya topraklarını kaybetmedi. Bütün eyaletlere ve esir millet-lere bağımsızlık verileceğini ilân ederek ülkenin adını Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği olarak değiştirdiler.

Rusya'yı (SSCB) bugünkü güçlü durumuna yükselten İkinci Dünya Savaşı oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda da müttefikler safında yer alan SSCB Almanya'nın yenilmesiyle savaştan galip çıkmış oldu. Rusya savaşta en çok kendisinin zarar gördüğünü ileri sürerek Berlin'e kadar bütün toprakları istilâ, Letonya, Estonya ve Litvanya'yı işgal etti (1944-45) ve bu devletleri ortadan kaldırdı. Polonya, Romanya, Finlandiya ve Doğu'da Japonya'dan da bazı topraklar alarak sınırlarını genişletti. Girdiği bütün toprakları komünistleştirdi. Böylece savaştan en kazançlı çıkan SSCB oldu. 1948'de "Prag Darbesi" diye bilinen bir darbe ile Çekoslovakya'yı egemenlik sınırı içine aldı.

1950'li yıllarda iç politikada çekişmeler ve parti içinde ayıklamalar başladı. Stalin'in yerine geçen (1953) Molotor daha ılımlı bir politika güttü. Ortadoğu ve Latin Amerika ülkeleri ile yakınlıklar kuruldu. Bu dönemden sonra sıcak savaş yerini kuvvetli bir propaganda faaliyetine bıraktı. Mart 1958'de Krusçev iktidara geldi. 1964'de Krusçev iktidardan uzaklaştırıldı. Kosigin, Brejnev ve Podgorni dönemlerinde Sovyet politikası süreklilik kazandı. 1972'de birinci SALT (Stratejik Silâhları Sınırlandırma Konferansı'nın İngilizce baş harfleri) yapıldı. İkinci SALT Brejnev ile Amerika Başkanı Carter arasında gerçekleşti (1979). Aynı yıl Afganistan işgali başladı.

1980'de Nikolai A.Tikhonov, 1982'de Yuri Andropov, 1985'de Gorbaçov devlet başkanlığına getirildi.

SURİYE

Suriye Arap Cumhuriyeti

Yüzölçümü: 185.180 km²; **Nüfusu:** 9.301.100; **Başkenti:** Şam (1.142.000); **Önemli şehirleri:** Halep, Nams, Lattakia, Hama; **Dili:** Arapça, Ermenice, Kürtçe, Fransızca, İngilizce; **Etnik Grup:** %90 Arap, Kürt, Ermeni, Türkmen, Çerkez; **Dini:** %86 İslâm, %13 Hıristiyan; **İklim:** Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuktur; **Yönetim:** Cumhuriyet; **Eğitim oranı:** %40; **Para birimi:** Sterlin 100 Piastre; **Kişi başına yıllık geliri:** 960 dolar; **Endüstri:** Tarım (Çiftlik hayvanları, pamuk, buğday, arpa, şeker pancarı, sebze, meyve); **Madenler** (Petrol, fosfat); **İnşaatçılık; Üretim** (Tekstil, çimento, porselen eşya, konserve, zeytinyağı, elektrik); **Ticaret ve Servis; Turizm; İhracat:** Pamuk, arpa, yün, buğday; **İthalat:** Demir, celik, makine, petrol ürünleri, silâh; **Alış-veriş yaptığı ülkeler:** SSCB, İtalya, Lübnan, Japonya **Yeri:** Akdeniz'in doğusunda, kuzeyinde Türkiye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün, güneybatısında Lübnan ve İsrail vardır.

Ekonomi: Ulke ekonomisi tarıma dayanır. Meyveleri ile ünlüdür. Hayvancılık önemli bir gelir kaynağıdır. Ülke maden bakımından fakir-

dir. Petrol çıkarılmaktadır. Çıkarılan petrol iç tüketimle harcanır. Sanayisi gelişmektedir.

Tarihi: Ülke tarihi uzun ve karışıktır. Ülkenin güneyi Mısır, kuzeyi Hititler tarafından yönetiliyordu (M.Ö. 1600). Daha sonra sırasıyla Babilliler, Asurlular ve Aramîler, Persler, Büyük İskender ve Romalılar bölgeye hakim oldular. VII. yuzyılda ülke Arapların işgaline uğradı ve İslâm dini resmî din olarak kabul edildi. Emeviler devrinde (661-750) ülke en parlak devrini yaşadı. Suriye 750 yılında Abbasiler'in eline geçti. Bölgedeki Abbasi hakimiyeti Selçuklular tarafından yıkıldı. 1098'de Haçlı ordusu ülkeyi altüst etti. Haçlılar bölgede 4 federal devlet kurdular. 1921'de bölgeyi Memluk Sultanlığı işgal etti. Bu hakimiyet uzun sürmedi ve 1299'da İlhanlılar ülkeyi işgal ettiler. 1516'da Yavuz Sultan Selim Suriye'yi ele geçirdi. Osmanlılar 4 yüzyıl bölgede hüküm sürdüler. I. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti Suriye'yi Fransa'ya verdi. 1946'da ülke bağımsızlığını kazandı, 1958'de Mısır'la birleşti ise de 1961'de Mısır'dan ayrıldı. Aynı yıl Suriye Arap Cumhuriyeti adını aldı.

YUNANİSTAN

Yüzölçümü: 131.944 km²; **Nüfusu:** 9.875.450; **Başkenti:** Atina (867.023) **Önemli şehirleri:** Selanik, Pire, Deriste**r**i **Dili:** Yunanca, **Etnik Grup:** Yunanlı, **Dini:** % 98 Ortodoks, **İklim:**Akdeniz iklimi, **Yönetim:**Parlamenter Demokrasi, **Eğitim oranı:**% 86, **Para birimi:**Drahmi 100 Lepta, **Kişi başına yıllık gelir:**4.060 dolar. **Endüstri-Üretim:** (Tekstil, kimyasal maddeler, çelik, tütün ürünleri,alüminyum, tüketim maddeleri, **Tarım** (Tütün, pamuk, buğday, kuru üzüm, kuş üzümü, zeytin, üzüm, meyve, sebze); **Gemicilik; Turizm; Madenler:** (Petrol, aluminyum oksit, demir, çinko, kurşun, linyit, krom, nikel); **İhracat:** Tütün, kuş üzümü, kuru üzüm; **İthalat:** Makine, ulaşım araçları, demir, çelik, ham petrol; **Alışveriş yaptığı ülkeler:** Federal Almanya, ABD, İtalya, Fransa: **Yeri:** Balkan Yarımadası'nda, doğusunda Ege Denizi batısında Yunan Denizi, güneyinde Akdeniz, kuzeyinde Arnavutluk, Yugoslavya, Bulgaristan, kuzeydoğusunda Türkiye vardır.

Ekonomi: Ülke ekonomisi tarıma dayanır. Topraklarının %25'i ekilir. Modern usullerle uygulanan tarımda büyük başarı sağlanmıştır. İhracatını tarım ürünleri oluşturur. Tütün ve üzüm başlıca tarım ürünleridir. Bunların dışında ekilen tahıllar, iç tüketimde harcanır. Tarıma bağlı olarak hayvancılık da çok önemlidir. Ülkenin denizlerle çevrili olması balıkçılığı ilerletmiştir. Avlanan balıklar iç tüketimde harcanır. Maden bakımından zengin sayılır. Boksit üretiminde dünyada 8'incidir. Sanayi ilerlemektedir. Tekstil, petro-kimya, gemi yapımı, çelik, alüminyum, çimento, sunî gübre, sigara, şeker, ayakkabı, içki sanayi kolları ilerlemiştir. Ancak ülke ağır sanayisini henüz kuramamıştır. Turizm de ayrı bir gelir kaynağıdır.

Tarihi: Yunanlılar Rusya steplerinde ve Karpat dağlarında yaşıyorlardı. Akdeniz kıyılarına sırasıyla İyonlar (M.Ö. 2300), Akhailar, Eoliler ve Dorlar yerleştiler. Akhaialar daha sonra Helen adını aldılar. Dorlar'ın bölgeyi istilasıyla Akhaialar güçlü bir donanma kurarak Akdeniz ve Karadeniz'e geldiler. Anadolu, İtalya, Sicilya, Fransa ve Doğu İspanya kıyılarına sömürgelerini kurdular. İlk kurulan şehirler Atina, Isparta, Thebai ve Korint idi. Bu şehirler her zaman birbirleriyle mücadele halindeydiler. Persler'in bölgeyi istilaya başlaması şehirleri birleştirdi. Yunanlılar Persler'i yendiler. M.Ö. 336'da yönetimi eline alın Büyük İskender bütün şehirleri birleştirdi. Büyük İskender'in ölümüyle ülke 6 general arasında paylaşıldı ve Roma'nın hakimiyeti altına girdi. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca ülke Doğu Roma İmparatorluğu içinde kaldı. Daha sonra da Bizans adıyla anılmaya başlandı. 1453'te İstanbul'un fethiyle Bizans İmparatorluğu yok oldu. Yunanistan kısmen de olsa yaşıyordu. 1830'a kadar bölge Osmanlı hakimiyeti altında kaldı. 1821'den itibaren Yunan isyanları başladı. 1830'da da bağımsızlığını kazandı. 1. Dünya Savaşı'nda eski Bizans'ı yeniden kurmak için müttefiklerin safında Osmanlı ülkesine saldırdı. Ancak Yunanlılar Millî Mücadele sonucu 9 Eylül 1922'de İzmir'de denize döküldüler. II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan Almanlar tarafından işgal edildi. Bu tarihte ülkede iç savaşlar da başlamıştı. İç savaş 1950'de sona erdi. Yunanistan krallıkla yönetiliyordu. 1967'de bir hükümet darbesi oldu ve kral ülkeyi terketti. Yunanistan A.Papandreu başkanlığında yönetilir

BULVAR GAZETESİ

BULVAR GAZETESİ